ספרי' – **אוצר החסידים** – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי | **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי | סניף אה"ק כפר חב"ד | ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראש־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמַיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קטז.

שבחים גדולים להקדוש־ברוך־הוא והיאך דוד אמר בדין הוא לאהוב אותו על כל הטובות שעשה לו כמה ניסים ואינו יודע מה גמול ישלם לו שאי אפשר להשיב לו על כל הגמול שעשה עמו:

א אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע | יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: ב כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: ג אֲפָפוּנִי |
חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: ד וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה
נַפְשִׁי: ה חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: ו שֹׁמֵר פְּתָאִים יְהוָה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: ז שׁוּבִי
נַפְשִׁי לִמְנוּחֵיכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי: ח כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי
מִדֶּחִי: ט אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: י הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: יא אֲנִי
אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: יב מָה־אָשִׁיב לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: יג כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא
וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יד נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: טו יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה
לַחֲסִידָיו: טז אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי־עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: יז לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח
תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יח נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יט בְּחַצְרוֹת | בֵּית
יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלִַם הַלְלוּיָהּ:

נקודות משיחות קודש – מזמור קטו מתוך "תהילות מנחם"

טז – השמים שמים להוי' והארץ נתן לבני אדם

"שמים" ו"ארץ" בנפש האדם

איתא במדרש[31] "השמים שמים להוי' והארץ נתן לבני אדם – משל למה הדבר דומה,

המשך בעמוד רלד

31) תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קטו, קטז ..... ג

ג) מאמר ד״ה וארא אל אברהם וגו׳
ראש חודש שבט, ה׳תשכ״ו ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת וארא,
ראש חודש שבט, ה׳תשכ״ו ..... טז

ה) שיחת יום ב׳ פרשת בשלח
יו״ד שבט, ה׳תשכ״ו ..... כג

ו) משיחות שבת פרשת וארא
כ״ו טבת, מבה״ח שבט ה׳תנש״א ..... מז

ז) לקוטי שיחות פרשת וארא כרך טז ..... נח

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל
ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... סה

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וארא ..... סו

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וארא ..... סח

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וארא ..... קה

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וארא ..... קו

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וארא ..... קיט

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קכב

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת וארא ..... קכה

טז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת וארא ..... קצח

יז) – ספר המצוות לשבוע פרשת וארא ..... רכ

יח) נביאים וכתובים
ישעיה פרק לו-לז, איוב פרק טז ..... רכח

יט) משניות – מסכת ערלה
ביאור קהתי ..... רל

כ) עין יעקב מסכת ראש השנה ..... רלה

כא) מסכת בבא מציעא עם ביאורים
מדף קיח עד דף קיט ..... רלו

כב) מסכת בבא בתרא עם ביאורים
מדף ב עד דף ו ..... רמב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רסב

כד) שולחן ערוך הלכות פסח
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רסב

כה) תורה אור
אדמו״ר הזקן ..... רסה

כו) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... רסז

כז) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רסח

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רסט

כט) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רסט

ל) ספר המאמרים קונטרסים חלק א
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רע

לא) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רעא

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רעב

לג) אגרות קודש
מכתב הרבי מוהריי״צ לרבנית חיה מושקא ..... רעב

לד) חומש לקריאה בציבור ..... רעה

לה) קריאת התורה למנחת שבת קודש ..... רפד

לו) לוח זמנים לשבת פרשת וארא ..... רפ

לז) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת וארא, ראש חודש שבט, ה'תשכ"ו

(הנחה בלתי מוגה)

וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וְגוֹ' בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי הֲוָיָ' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם וְגוֹ' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם וְגוֹ' סִבְלוֹת מִצְרַיִם וְגוֹ' וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי הֲוָיָ'[1]. וּמְדַיֵּק בָּזֶה אַדְמו"ר הַזָּקֵן בַּדְּרוּשׁ הַיְדוּעַ בְּשֵׁם "דֶּער פְּרוּמֶער וָאֵרָא"[2] (וּבְתוֹסֶפֶת הַגָּהוֹת וּבְאוּרִים מֵהַ'צֶּמַח צֶדֶק', כְּפִי שֶׁנִּדְפַּס בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה'[3]), דְּצָרִיךְ לְהָבִין את הנאמר בפסוק "וארא אל אברהם... ושמי הוי' לא נודעתי להם", אל האבות, הֲלֹא גַּם אֵצֶל הָאָבוֹת כְּתִיב וַיֵּרֶא אֵלָיו הֲוָיָ'.

ב) **וּמַקְדִּים** לְבָאֵר, דְּהִנֵּה כְּתִיב[4] כִּי לֹא יְדַח מִמֶּנּוּ נִדָּח, וּמְבֹאָר בַּסְּפָרִים[5] שֶׁזֶּה הָיָה עִנְיַן גָּלוּת מִצְרַיִם בְּחֹמֶר וּבְלִבְנִים, שֶׁהֵם הָיוּ גִּלְגּוּל דּוֹר הַפַּלָּגָה, שֶׁהֵם הָיוּ נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת, וְחָטְאוּ בְּאָמְרָם הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים גו' נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמִגְדָּל גו'[6], וְחָשַׁב מַחֲשָׁבוֹת[4] לְבִלְתִּי יִדָּחוּ, עַל כֵּן הֶבִיאָם בְּגִלְגּוּל גָּלוּת מִצְרַיִם, וְתִקְּנוּ זֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבְלִבְנִים כו'. וּמַה שֶׁכָּתוּב לֹא יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח, מִמֶּנּוּ דַּיְיקָא, הַיְינוּ, שֶׁכָּל הַנִּיצוֹצִין שֶׁבְּכָל הַנְּפָשׁוֹת מִישְׂרָאֵל סוֹפָן לְאִשְׁתָּאֲבָא[7] בְּגוּפָא דְּמַלְכָּא כו'.

אַךְ אֵיךְ תּוּכַל הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת גְּבוּל וְנִבְרָא לְאִשְׁתָּאֲבָא בְּגוּפָא דְּמַלְכָּא אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת לַאֲחָדִים מַמָּשׁ, הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁהֵם לְבוּשִׁים לְנִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁעַל־יְדָם תּוּכַל לְהִתְאַחֵד בֶּאֱלֹקוּת בְּיִחוּד גָּמוּר כך שאמנם הנשמה מצד עצמה לא יכולה להתאחד באלוקות, אבל התורה והמצוות מהווים 'לבושים' ואמצעים שדרכם הדבר אפשרי, כיוון שהקדוש־ברוך־הוא הלביש את עצמו, כביכול, בתורה ומצוותיה, והמתחבר

ביאור בדרך אפשר

בתחילת פרשת השבוע נאמר:

וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וְגוֹ' בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי הֲוָיָ' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם וְגוֹ' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם וְגוֹ' וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי הֲוָיָ'[1]. ומְדַיֵּק ושואל **בָּזֶה אַדְמו"ר הַזָּקֵן בַּדְּרוּשׁ** מאמר חסידות **הַיְדוּעַ בְּשֵׁם "דֶּער פְּרוּמֶער וָאֵרָא"**[2] [מאמר 'וארא' - שתוכנו מעורר במיוחד ליראת שמים] **(וּבְתוֹסֶפֶת הַגָּהוֹת וּבְאוּרִים מֵהַ'צֶּמַח צֶדֶק', כְּפִי שֶׁנִּדְפַּס בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה'**[3]**), דְּצָרִיךְ לְהָבִין** את הנאמר בפסוק "וארא אל אברהם... ושמי הוי' לא נודעתי להם", אל האבות, **הֲלֹא גַּם אֵצֶל הָאָבוֹת כְּתִיב וַיֵּרֶא אֵלָיו הֲוָיָ'.**

ב) וּמַקְדִּים לְבָאֵר, דְּהִנֵּה כְּתִיב[4] כִּי לֹא יְדַח מִמֶּנּוּ נִדָּח, הפסוק מבטיח שאף אחד לא יגיע חלילה לניתוק מוחלט מאלוקות וגם מי שהתדרדר לדרגה נמוכה, בסופו של דבר יחזור ויתקשר לאלקות **וּמְבֹאָר בַּסְּפָרִים**[5] **שֶׁזֶּה הָיָה עִנְיַן גָּלוּת מִצְרַיִם בְּחֹמֶר וּבְלִבְנִים, שֶׁהֵם** בני ישראל שגלו למצרים ונאלצו לעבוד עבודת פרך ולבנות באמצעות חומר ולבנים **הָיוּ גִּלְגּוּל דּוֹר הַפַּלָּגָה,** היינו שנשמותיהם היו נשמות של אנשי דור הפלגה שחזרו וירדו לעולם הזה **שֶׁהֵם** אנשי דור הפלגה **הָיוּ נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת, וְחָטְאוּ בְּאָמְרָם הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים גו' נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמִגְדָּל גו'**[6], מתוך כוונה לא ראוייה ולא רצוייה הקדוש־ברוך־הוא **וְחָשַׁב מַחֲשָׁבוֹת**[4] **לְבִלְתִּי יִדָּחוּ,** שהחטאים שלהם לא יגרמו לנשמותיהם ניתוק ואבדן רוחני **עַל כֵּן הֶבִיאָם בְּגִלְגּוּל** נוסף בעולם הזה והפעם הם ירדו בתוך **גָּלוּת מִצְרַיִם, וְתִקְּנוּ זֶה** את מה שחטאו בבניה בלתי רצויה של עיר ומגדל **עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבְלִבְנִים כו'** כי התיקון הוא מעין החטא.

וּמַה שֶׁכָּתוּב לֹא יְדַח מִמֶּנּוּ נִדָּח, מִמֶּנּוּ דַּיְיקָא, ומשמעו שלא יהיה ניתוק ופירוד של הנשמה מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו **הַיְינוּ, שֶׁכָּל הַנִּיצוֹצִין** ניצוצות הקדושה האלוקיים **שֶׁבְּכָל הַנְּפָשׁוֹת מִישְׂרָאֵל** יהיה מי שיהיה, גם זה ש"נידח" **סוֹפָן לְאִשְׁתָּאֲבָא**[7] **בְּגוּפָא דְּמַלְכָּא כו'** להיות נשאבים ונכללים בגוף המלך הוא הקדוש־ברוך־הוא מקור ושורש כל הנשמות.

אַךְ אֵיךְ תּוּכַל הַנֶּפֶשׁ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת גְּבוּל וְנִבְרָא שעם כל מעלתה ועם היותה, ככתוב בספר התניא, "חלק אלוקה ממעל ממש", סוף סוף יש גבול ומידה והיא גם מוגדרת כנברא ביחס לבורא, ואם כן איך תהיה לה יכולת להיות נשאבת בגוף המלך ולהיכלל בו, **לְאִשְׁתָּאֲבָא בְּגוּפָא דְּמַלְכָּא אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת לַאֲחָדִים מַמָּשׁ,** והרי בין הבורא והנברא יש פער ערכי עצום, לאין שיעור? **הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁהֵם לְבוּשִׁים לְנִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁעַל־יְדָם תּוּכַל לְהִתְאַחֵד בֶּאֱלֹקוּת בְּיִחוּד גָּמוּר** כך שאמנם הנשמה מצד עצמה לא יכולה להתאחד באלוקות, אבל התורה והמצוות מהווים 'לבושים' ואמצעים שדרכם הדבר אפשרי, כיוון שהקדוש־ברוך־הוא הלביש את עצמו, כביכול, בתורה ומצוותיה, והמתחבר

---

1) ריש פרשתנו (וארא ו, ג־ז). 2) נדפס בתורה אור דפוס לעמבערג שנת תור"ה (ז, ב ואילך). ולאח"ז —— במאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה ח"א ע' רלח ואילך. שם בהוספות ע' 26 (בהוצאת תשמ"ט). וראה אודות מאמר זה —— רשימת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ בספר השיחות תורת שלום ע' 86. "התמים" חוברת ח ע' ז [שפ, א. הועתק ב"היום יום" ב שבט]. שיחת ש"פ וארא תשי"ב (תו"מ ח"ד ע' 274). 3) ריש פרשתנו (ע' קיט ואילך). 4) שמואל־ב יד, יד (ושם: לבלתי ידח ממנו נדח). וראה תניא ספל"ט. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ג. 5) פע"ח שער חג המצות פ"א. של"ה במסכת פסחים קסד, א. 6) נח יא, ג־ד. 7) זח"א ריז, ב.

ביאור בדרך אפשר

בהם מתחבר בו. **וְכַמְּבֹאָר בַּזֹּהַר**[8] **עַל הַפָּסוּק**[9] **וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים, בְּאֵינוּן יוֹמִין עִלָּאִין כּוּ׳,** באותם ימים עליונים **שֶׁהֵם הַלְּבוּשִׁים דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, וְעַל־זֶה נֶאֱמַר**[10] **יָמִים יֵצֵרוּ גוֹ׳, שֶׁזֶּהוּ מִסְפַּר הַיָּמִים שֶׁנִּתְּנוּ** והוקצבו בכמות מדויקת **לְכָל אֶחָד מִן הַשָּׁמַיִם כְּפִי שִׁיעוּר הַלְּבוּשִׁים הַצְּרִיכִים לְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ כּוּ׳** כדי להתחבר לאלוקות, ומכאן הקשר בין ה״ימים׳ ל״לבושים׳.

אַךְ אֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה שֶׁיִּהְיוּ כָּל יָמָיו שְׁלֵמִים וְלֹא יֶחְסַר בָּהֶם אֲפִילוּ שָׁעָה אַחַת וְרֶגַע אֶחָד שבהם לא עבד את עבודתו בתורה ומצוות בשלימות (וזהו שבח מיוחד שנאמר באברהם אבינו שהיה ״בא בימים״, היינו שכל ימיו היו שלמים ומלאים ללא כל חסרון).

וְהָעֵצָה לָזֶה הדרך לדבוק באלוקות ו״לאשתאבא בגופא דמלכא״ גם אם האדם החסיר יום או שעה או רגע, וקיים חיסרון ב׳לבושים׳ הרוחניים שלו **הִיא כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל**[11] שהאדם צריך **לִהְיוֹת כָּל יָמָיו בִּתְשׁוּבָה, וְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא אוֹתִיּוֹת בּוּשָׁה,** המילה ״תשובה״ מכילה את האותיות ״בושה״ **וְהֵינוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר** האדם **יִתְבּוֹנֵן וְיַעֲמִיק שִׁכְלוֹ בִּגְדֻלַּת ה׳,** ויתעמק להתבונן בעובדה **אֲשֶׁר הוּא** הקדוש־ברוך־הוא **מְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין וְסוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין** משפיע בעולמות בשתי צורות, בדרך התלבשות בכל דבר לפי מהותו, הנקראת ״ממלא כל עלמין״ על שם שבדרך זו האור האלוקי ׳ממלא׳ את העולם ואת הנבראים וחודר בהם, ובדרך של הארה כללית מלמעלה על כללות הבריאה בשוה, הנקראת ״סובב כל עלמין״ על שם שבדרך זו האור האלוקי ״סובב״ ו״מקיף״ על העולמות והנבראים מלמעלה **וְכוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיב,** ולגבי הקדוש־ברוך־הוא, הכול, כל העולמות וכל הנבראים, נחשבים כ״לא״, כאילו אינם קיימים. ובנוסף להתבוננות בגדולת ה׳ האדם ממשיך ומתבונן גם **וְאֵיךְ הוּא עוֹמֵד עָלָיו וְרוֹאֶה בְּמַעֲשָׂיו כּוּ׳,** כיצד הא־ל הגדול הזה ניצב עליו ומשגיח במעשיו (ובלשון רבנו הזקן בספר התניא, פרק מא: ״והנה ה׳ ניצב עליו ומלא כל הארץ כבודו ומביט עליו ובוחן כליות ולב אם עובדו כראוי. ועל כן צריך לעמוד לפניו באימה ובירא כעומד לפני המלך״) **אֲזַי יִפֹּל עָלָיו הַבּוּשָׁה מִמְּנוּ יִתְבָּרֵךְ** כמבואר בחסידות שבענין היראה מה׳ יש דרגות שונות ואחת מהן עניין הבושה, שמפני גדולת ה׳ האדם מתבייש למרות את רצונו.

וּבְעִנְיַן זֶה של הבושה מה׳ בתור עניין התשובה, **יֵשׁ רִבּוּי מַדְרֵגוֹת עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת כּוּ׳,** מדרגות נמוכות ופשוטות של בושה רגילה עד בושה ברמה גבוהה ונעלית **וְכָל מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹלֶה בְּהַשָּׂגָתוֹ בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** וההתבוננות שלו בגדולת ה׳ היא יותר רחבה ויותר עמוקה והוא משיג את גדולת ה׳ יותר ויותר, אזי **תִּקְטַן בְּעֵינָיו** יותר **מַעֲלַת עֲבוֹדָתוֹ כּוּ׳,** מתוך שיקול שלעומת גדולתו העצומה של השם יתברך, כל עבודתו היא חסרת ערך **וְיַרְגִּישׁ** שלמרות כל המאמצים שלו בעבודת ה׳ ולמרות כל ההישגים שלו באלוקות יחוש **שֶׁהוּא רָחוֹק מֵה׳ בְּתַכְלִית, וְלָכֵן יִתְבַּיֵּשׁ בְּיוֹתֵר מִמְּנוּ יִתְבָּרֵךְ** כטבע האדם החש בושה ושפלות ונמיכות רוח אל מול מי שגדול ממנו באין שיעור.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[12] [לך ה׳ הצדקה] **וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים, דְּקָאֵי** הביטוי ״לנו״ שמשמעו כי אל מול קדושת הקדוש־ברוך־הוא עלינו להתבייש, כוונתו ש**עַל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, גַּם צַדִּיקִים, שֶׁגַּם אָצְלָם שַׁיָּךְ הַמַּעֲמָד וּמַצָּב דְּנִדָּח,** וגם הם זקוקים לעבודת התשובה (כולל עניין הבושה) כדי שיקויים בהם ״לא ידח ממנו נידח״ וזאת **מִצַּד עֶצֶם הָעִנְיָן דִּירִידַת נִשְׁמָתוֹ לְמַטָּה, לְבֵירָא עַמִּיקְתָּא**[13], לבור עמוק, כדברי חכמינו ז״ל שירידת הנשמה מעולמות העליונים לעולם הזה התחתון נמשלה לירידה מגג גבוה (״איגרא רמא״ שהוא יותר גבוה מגג רגיל) לבור עמוק (״בירא עמיקתא״ שהוא יותר עמוק מבור רגיל) **תְּמוּרַת הֱיוֹתָהּ** הנשמה במקורה **חֲצוּבָה מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד**[14], **וְעִם הַמֶּלֶךְ בִּמְלַאכְתּוֹ יָשְׁבוּ שָׁם**[15],

---

8) ח״א רכד, א. קכט, א. וראה תו״א חיי שרה טז, א. משפטים עו, ג. עט, ב. ד״ה ואברהם זקן תשל״ח (תורת מנחם — ספר המאמרים חשון ע׳ שז ואילך). 9) חיי שרה כד, א. 10) תהלים קלט, טז. 11) שבת קנג, א. 12) דניאל ט, ז. וראה לקו״ת נצבים נא, ד. 13) לשון חז״ל — חגיגה ה, ב. 14) פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ״ז.

ביאור בדרך אפשר

הכתוב מדבר על כמה אנשים שהיו יוצרים כלים למלאכת המלך וכאשר עבדו עבור המלך ישבו בערים מסויימות. ולפי המדרש יש כאן משל על הקרבה של הנשמות למלך הקדוש־ברוך־הוא שהנשמות הן כביכול יחד איתו **שֶׁלָּכֵן** בגלל עצם העובדה שמציאות הנשמה למטה בגוף האדם היא תוצאה של ירידה גדולה ועצומה **הִנֵּה גַּם בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[16] **וְנַחְנוּ מָה,** ביטול גדול ביותר, כמו הביטול של משה ואהרן שאמרו על עצמם "ונחנו מה", היינו מי אנחנו ואיזה חשיבות יש לנו, אמנם גם מי שנמצא בביטול עמוק כל כך גם הוא מתבייש מפני ה' כי **הֲרֵי סוֹף־כָּל־סוֹף** אפילו במי שבטל והוא בדרגה של "ונחנו מה", הרי **יֶשְׁנָהּ מְציאוּת שֶׁעֲלֶיהָ אוֹמְרִים וְנַחְנוּ מָה,** ואין זה ביטול מוחלט ללא כל תחושת מציאות עצמית כלל **וְכֵיוָן שֶׁהָאֱמֶת הִיא שֶׁאֲלֻקוּת הִיא אֲמִתִּית הַמְּצִיאוּת,** רק אלוקות היא מציאות אמיתית ואילו כל שאר הנבראים אין להם מציאות עצמאית אמיתית והם רק נראים ל"יש" ומציאות עצמית **הֲרֵי** לאמיתו של דבר **הַמְּצִיאוּת שֶׁלּוֹ** של האדם (אפילו אם הוא בתחושת ביטול) **הִיא עִנְיָן שֶׁל שֶׁקֶר, הֵפֶךְ הָאֱמֶת, וּמִזֶּה** שבעצם הוא לא מציאות אמיתית ובכל זאת חי בשקר כאילו הוא כן מציאות **נַעֲשָׂה אֶצְלוֹ עִנְיַן הַבּוּשָׁה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ,** ומתבייש בעצם מציאותו **וְעַד שֶׁמַּרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כְּמוֹ עָנִי וְאֶבְיוֹן כִּפְשׁוּטוֹ,** היינו עני שאין לו ממון ונכסים **שֶׁמִּתְבַּיֵּשׁ בְּיוֹתֵר** במצבו הקשה והנחות כעני ואביון, **וּמִיַּד כְּשֶׁנִּזְכָּר עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ,** גם ללא התבוננות מעמיקה במצב, **הִנֵּה בָּכֹה יִבְכֶּה בְּמַר נַפְשׁוֹ כוּ'**[17] ויצטער ויתמרמר מאד על מצבו הרוחני הירוד, **כְּפִי שֶׁהוּא אֵצֶל כָּל אֶחָד מִישְׂרָאֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בִּתְפִלַּת נְעִילָה** היינו לקראת סיום יום הכיפורים שאז היא שעת השיא של היום הקדוש ובשעה זו כל אחד מישראל, אפילו אם הוא בדרגה רוחנית נמוכה, חש התעוררות של תשובה ורצון להתקרב לאלוקות, והמתבונן במצבו כאמור לעיל, מגיע לרמה כזו של התעוררות ותשובה ובושה שבדרך כלל מגיעים אליה רק בעת תפילת נעילה של יום הכיפורים. **וְהוּא עִנְיַן יִרְאַת בֹּשֶׁת,** יראה שתוכנה הוא בושה לעבור על רצון ה' **שֶׁהִיא הַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית בְּיִרְאָה (לְמַעְלָה גַּם מִיִּרְאַת הָרוֹמְמוּת** כמבואר בספר התניא, פרק מג שיש יראה ברמה נמוכה ("יראה תתאה") שנובעת מהתבוננות באלוקות המלובשת בעולם, ואילו יראת בושת נקראת "יראה עילאה" והיא יראה פנימית ועמוקה יותר)[18], **וְזֶהוּ עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה,** שמכילה את האותיות "בושה", כאמור, **שֶׁעַל־יָדָהּ מְמַלֵּא וּמַשְׁלִים אֶת הַחִסָּרוֹן בַּיָּמִים** לבושי התורה והמצוות **כוּ'** שהרי זהו ענין התשובה – לתקן ולהשלים חסרונות ופגמים.

ג) וְזֶהוּ עִנְיַן גָּלוּת מִצְרַיִם, שכאמור בתחילת המאמר, הירידה למצרים והעבודה הקשה בחומר ובלבנים היא עניין "לא ידח ממנו נידח" וכוונתה היא להביא לכך שכל נשמות ישראל יתקרבו לאלוקות, **דְּהִנָּה,** יֵשׁ מִצְרַיִם בִּקְדֻשָּׁה, כשם שכל דבר בעולם הזה קיים בצד הקדושה ומשם נמשך ונשתלשל למטה **וּמִבְּחִינַת מִצְרַיִם דִּקְדֻשָּׁה נִמְשָׁךְ וְנִשְׁתַּלְשֵׁל** בריבוי ירידות מדרגה לדרגה ובצמצומים רבים **עַד שֶׁנַּעֲשָׂה לְמַטָּה בַּ'קְלִיפָּה'** בצד של היפך הקדושה הנקרא 'קליפה' על שם שמכסה על אור הקדושה כשם שהקליפה מכסה על הפרי והיא מצרים שבצד שהיפך הקדושה הנקראת **עֶרְוַת הָאָרֶץ, דְּהַיְנוּ** בעבודת האדם **בְּחִינַת פְּגַם הַבְּרִית, שֶׁמְּטַמְּאִים אוֹתוֹ כוּ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[19] **אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִידִים אוֹתָם** כלומר, מצב שבו היפך הקדושה ("מצרים") הוא השולט והמעביד את היהודי.

וּלְהָעִיר גַּם מֵהַמֻּזְכָּר לְעֵיל (סְעִיף ב) שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ בְּגָלוּת מִצְרַיִם הָיוּ גִּלְגּוּל דּוֹר הַפַּלָּגָה, שהיו נשמות גבוהות וירדו למצרים כדי לתקן את החטא של בניית העיר והמגדל הלא רצויים **וַהֲרֵי בְּדוֹר הַפַּלָּגָה נִתְגַּלְגְּלוּ הַנִּיצוֹצִין שֶׁל קֶרִי שֶׁהוֹצִיא אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּמֶשֶׁךְ ק"ל שָׁנָה**[20] (כמבואר בספרי קבלה) וזה עניין אחד

1 וְעִם הַמֶּלֶךְ בִּמְלַאכְתּוֹ יָשְׁבוּ שָׁם[15], שֶׁלָּכֵן הִנֵּה גַּם
2 בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[16]
3 וְנַחְנוּ מָה, הֲרֵי סוֹף־כָּל־סוֹף יֶשְׁנָהּ מְציאוּת
4 שֶׁעֲלֶיהָ אוֹמְרִים וְנַחְנוּ מָה, וְכֵיוָן שֶׁהָאֱמֶת הִיא
5 שֶׁאֲלֻקוּת הִיא אֲמִתִּית הַמְּצִיאוּת, הֲרֵי הַמְּצִיאוּת
6 שֶׁלּוֹ הִיא עִנְיָן שֶׁל שֶׁקֶר, הֵפֶךְ הָאֱמֶת, וּמִזֶּה
7 נַעֲשָׂה אֶצְלוֹ עִנְיַן הַבּוּשָׁה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ, וְעַד
8 שֶׁמַּרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ כְּמוֹ עָנִי וְאֶבְיוֹן כִּפְשׁוּטוֹ,
9 שֶׁמִּתְבַּיֵּשׁ בְּיוֹתֵר, וּמִיַּד כְּשֶׁנִּזְכָּר עַל מַעֲמָדוֹ
10 וּמַצָּבוֹ, הִנֵּה בָּכֹה יִבְכֶּה בְּמַר נַפְשׁוֹ כוּ'[17], כְּפִי
11 שֶׁהוּא אֵצֶל כָּל אֶחָד מִישְׂרָאֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים
12 בִּתְפִלַּת נְעִילָה. וְהוּא עִנְיַן יִרְאַת בֹּשֶׁת, שֶׁהִיא
13 הַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית בְּיִרְאָה (לְמַעְלָה גַּם
14 מִיִּרְאַת הָרוֹמְמוּת)[18], וְזֶהוּ עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁעַל־
15 יָדָהּ מְמַלֵּא וּמַשְׁלִים אֶת הַחִסָּרוֹן בַּיָּמִים כוּ'.
16 ג) **וְזֶהוּ** עִנְיַן גָּלוּת מִצְרַיִם, דְּהִנֵּה, יֵשׁ מִצְרַיִם
17 בִּקְדֻשָּׁה, וּמִבְּחִינַת מִצְרַיִם דִּקְדֻשָּׁה
18 נִמְשָׁךְ וְנִשְׁתַּלְשֵׁל עַד שֶׁנַּעֲשָׂה לְמַטָּה בַּ'קְלִיפָּה'
19 עֶרְוַת הָאָרֶץ, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת פְּגַם הַבְּרִית,
20 שֶׁמְּטַמְּאִים אוֹתוֹ כוּ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[19] אֲשֶׁר מִצְרַיִם
21 מַעֲבִידִים אוֹתָם. וּלְהָעִיר גַּם מֵהַמֻּזְכָּר לְעֵיל
22 (סְעִיף ב) שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ בְּגָלוּת מִצְרַיִם הָיוּ
23 גִּלְגּוּל דּוֹר הַפַּלָּגָה, וַהֲרֵי בְּדוֹר הַפַּלָּגָה נִתְגַּלְגְּלוּ
24 הַנִּיצוֹצִין שֶׁל קֶרִי שֶׁהוֹצִיא אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּמֶשֶׁךְ
25 ק"ל שָׁנָה[20]. וְעִנְיַן יְצִיאַת מִצְרַיִם הוּא עִנְיַן

15) דברי הימים־א ד, כג. וראה ב"ר פ"ח, ז. רות רבה פ"ב, ג. 16) בשלח טז, ז־ח. 17) דרך חיים ה, ד. 18) ראה תניא פמ"ג. סידור אדה"ז הערה לתיקון חצות בשם הרב המגיד. 19) פרשתנו ו, ה. 20) פע"ח ושל"ה שם.

ביאור בדרך אפשר

עם פגם הברית. **וְעִנְיַן יְצִיאַת מִצְרַיִם** היציאה והעלייה מגלות מצרים **הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַבּוּשָׁה בִּגְלַל שֶׁמַּרְגִּישׁ** רְחוּקוֹ מֵה׳ בְּתַכְלִית, כַּנַּ״ל, **וְעַל־יְדֵי־זֶה** בעקבות תחושת הריחוק **יִתְעוֹרֵר לְצָעֹק אֶל ה׳ כו׳, וּלְהִבָּטֵל וּלְהִכָּלֵל בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ** בבחינת ״לאשתאבא בגופא דמלכא״, כמבואר בתחילת המאמר. **וְעַל־זֶה נֶאֱמַר** בתורה בתחילת פרשתנו פרשת וארא, שכאשר בני ישראל יצאו ממצרים אזי **וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי הֲוָיָ׳, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהִתְקַשְּׁרוּת** כמבואר בתניא (פרק ג) ״והדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות״, וכך גם בעניינו, ״וידעתם כי אני ה׳״ פירושו התקשרות והתחברות בשם הוי׳ **בְּשֵׁם הֲוָיָ׳ שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, שֶׁאֵינָהּ לְפִי עֶרֶךְ כְּלָלוּת עֲבוֹדָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת כו׳**[21] כי על ידי התשובה האדם מגיע לדרגה גבוהה יותר ממצבו הקודם לא רק באופן יחסי והדרגתי אלא לאין ערוך, ומעתה מיושבת השאלה מדוע נאמר בפסוק ״ושמי הוי׳ לא נודעתי להם״ אף שגם אצל האבות כתוב ״וירא אליו ה׳״ כי התוכן של ״וידעתם כי אני הוי׳״ האמור כאן מדבר על דרגה גבוהה לאין ערוך שמגיעים אליה על ידי עבודת התשובה (כמצוין בהערה 21 — עד כאן תוכן המאמר של רבנו הזקן הנקרא ״דער פרומער וארא״. ועל כך ממשיך הרבי ושואל:)

ד) אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁדְּרוּשׁ זֶה אֲמָרוֹ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא. וּבְהַקְּדִים מַה שֶּׁסִּפֵּר כ״ק אַדְמו״ר (מהוֹרַשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[22] **אוֹדוֹת רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, שֶׁבְּאֵיזֶה עִנְיָן וּמַדְרֵגָה שֶׁהִתְעַסֵּק, כֵּן הָיָה מַעֲמַד וּמַצַּב נַפְשׁוֹ הַקְּדוֹשָׁה, וּמִזֶּה מוּבָן כֵּיצַד הָיָה הַמַּעֲמָד וּמַצָּב (וואָס האָט זיך אָפּגעטאָן) בְּעֵת שֶׁרַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר אֶת הַדְּרוּשׁ וָאֵרָא כו׳ וּשְׁמִי הֲוָיָ׳ כו׳ כִּי לֹא יָדַח מִמֶּנּוּ נִדָּח, שֶׁהֵצְרַךְ לִהְיוֹת מוֹרָא גָּדוֹל בְּעֵת אֲמִירַת דְּרוּשׁ זֶה, ״אַ בייזע חסידות, גאָר מורא׳דיק״. וְלִכְאוֹרָה, מַאֲמָר כָּזֶה מַתְאִים יוֹתֵר שֶׁאֲמִירָתוֹ תִּהְיֶה בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת, שֶׁבָּהּ מְדֻבָּר אוֹדוֹת מַעֲמָדָם וּמַצָּבָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹתָם בְּגָלוּת וְשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם, בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים כו׳. וּמִהוּ הַטַּעַם שֶׁמַּאֲמָר זֶה נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא, שֶׁבָּהּ מַתְחִיל כְּבָר עִנְיַן הַגְּאוּלָה, הָחֵל מֵהַמַּכּוֹת שֶׁהִכָּה ה׳ אֶת מִצְרַיִם, שֶׁאָז כְּבָר בָּטְלָה עֲבוֹדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ**[23].

ה) וְיוּבָן בְּהַקְּדִים מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בַּמַּאֲמָר דִּי״ט כִּסְלֵו[24] על הפסוק ״פדה בשלום״, יצא לאור גם ב׳דבר מלכות׳ לפרשת וישלח עם ביאור בדרך אפשר), **שֶׁאַף שֶׁהַבֵּרוּר** ההפרדה בין הטוב והרע שבענייני העולם והעלאתם לקדושה **שֶׁעַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה** שהיה מלך בארץ ישראל ובימיו הייתה לעם ישראל מנוחה ושלוה **הָיָה נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַבֵּירוּר** של הטוב מהרע כפי **שֶׁהָיָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה** רבנו שהנהיג את בני ישראל במדבר, **שֶׁהֵרֵי**[25] **מֹשֶׁה אָמַר קוּמָה הֲוָיָ׳**

ביאור בדרך אפשר

1 הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַבּוּשָׁה בִּגְלַל שֶׁמַּרְגִּישׁ
2 רְחוּקוֹ מֵה׳ בְּתַכְלִית, כַּנַּ״ל, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִתְעוֹרֵר
3 לִצְעֹק אֶל ה׳ כו׳, וּלְהִבָּטֵל וּלְהִכָּלֵל בְּאוֹרוֹ
4 יִתְבָּרֵךְ. וְעַל־זֶה נֶאֱמַר וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי הֲוָיָ׳,
5 שֶׁהוּא עִנְיַן הַהִתְקַשְּׁרוּת בְּשֵׁם הֲוָיָ׳ שֶׁעַל־יְדֵי
6 הַתְּשׁוּבָה, שֶׁאֵינָהּ לְפִי עֶרֶךְ כְּלָלוּת עֲבוֹדָתוֹ
7 הַקּוֹדֶמֶת כו׳[21].
8 ד) אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁדְּרוּשׁ זֶה אֲמָרוֹ רַבֵּנוּ
9 הַזָּקֵן בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא. וּבְהַקְּדִים מַה
10 שֶּׁסִּפֵּר כ״ק אַדְמו״ר (מהוֹרַשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[22]
11 אוֹדוֹת רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, שֶׁבְּאֵיזֶה עִנְיָן וּמַדְרֵגָה
12 שֶׁהִתְעַסֵּק, כֵּן הָיָה מַעֲמַד וּמַצַּב נַפְשׁוֹ הַקְּדוֹשָׁה,
13 וּמִזֶּה מוּבָן כֵּיצַד הָיָה הַמַּעֲמָד וּמַצָּב (וואָס האָט
14 זיך אָפּגעטאָן) בְּעֵת שֶׁרַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר אֶת
15 הַדְּרוּשׁ וָאֵרָא כו׳ וּשְׁמִי הֲוָיָ׳ כו׳ בְּעִנְיַן כִּי לֹא
16 יָדַח מִמֶּנּוּ נִדָּח, שֶׁהֵצְרַךְ לִהְיוֹת מוֹרָא גָּדוֹל בְּעֵת
17 אֲמִירַת דְּרוּשׁ זֶה, ״אַ בייזע חסידות, גאָר
18 מורא׳דיק״. וְלִכְאוֹרָה, מַאֲמָר כָּזֶה מַתְאִים יוֹתֵר
19 שֶׁאֲמִירָתוֹ תִּהְיֶה בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת, שֶׁבָּהּ מְדֻבָּר
20 אוֹדוֹת מַעֲמָדָם וּמַצָּבָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹתָם
21 בְּגָלוּת וְשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם, בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר
22 וּבִלְבֵנִים כו׳. וּמִהוּ הַטַּעַם שֶׁמַּאֲמָר זֶה נֶאֱמַר
23 בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא, שֶׁבָּהּ מַתְחִיל כְּבָר עִנְיַן הַגְּאוּלָה,
24 הָחֵל מֵהַמַּכּוֹת שֶׁהִכָּה ה׳ אֶת מִצְרַיִם, שֶׁאָז כְּבָר
25 בָּטְלָה עֲבוֹדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ[23].
26 ה) וְיוּבָן בְּהַקְּדִים מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בַּמַּאֲמָר
27 דִּי״ט כִּסְלֵו[24]), שֶׁאַף שֶׁהַבֵּרוּר שֶׁעַל־
28 יְדֵי שְׁלֹמֹה הָיָה נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַבֵּירוּר שֶׁהָיָה
29 עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁהֵרֵי[25] מֹשֶׁה אָמַר קוּמָה הֲוָיָ׳

ביאור בדרך אפשר

44 כל החסידים. עס איז געווען מורא׳דיק [זה היה נורא], ואם היה מתעסק בעניין
45 דשמחה, הייתה השמחה נעלית ורבה מאד מאד״, **וּמִזֶּה מוּבָן כֵּיצַד הָיָה**
46 **הַמַּעֲמָד וּמַצָּב (וואָס האָט זיך אָפּגעטאָן** מה התרחש) **בְּעֵת**
47 **שֶׁרַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר אֶת הַדְּרוּשׁ וָאֵרָא כו׳ וּשְׁמִי הֲוָיָ׳ כו׳**
48 **בְּעִנְיַן כִּי לֹא יָדַח מִמֶּנּוּ נִדָּח,**
49 **שֶׁהֵצְרַךְ לִהְיוֹת** כלומר, בוודאי
50 היה **מוֹרָא גָּדוֹל בְּעֵת אֲמִירַת**
51 **דְּרוּשׁ זֶה, ״אַ בייזע חֲסִידוּת,**
52 **גָּאר מוֹרָא׳דִיק״** [מאמר חסידות
53 ׳מבהיל׳ ביותר]. **וְלִכְאוֹרָה** נשאלת
54 השאלה מדוע מאמר מסוג זה נאמר
55 בפרשת וארא, והרי **מַאֲמָר כָּזֶה**
56 המתאר את חומרת גלות מצרים
57 והירידה והריחוק מאלוקות **מַתְאִים**
58 **יוֹתֵר שֶׁאֲמִירָתוֹ תִּהְיֶה בְּפָרָשַׁת**
59 **שְׁמוֹת, שֶׁבָּהּ מְדֻבָּר אוֹדוֹת**
60 **מַעֲמָדָם וּמַצָּבָם שֶׁל בְּנֵי**
61 **יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹתָם בְּגָלוּת**
62 **וְשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם, בַּעֲבוֹדָה**
63 **קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים כו׳.**
64 **וּמַהוּ הַטַּעַם שֶׁמַּאֲמָר זֶה**
65 **נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא, שֶׁבָּהּ**
66 **מַתְחִיל כְּבָר עִנְיַן הַגְּאוּלָה**
67 והיציאה ממצרים, **הָחֵל מֵהַמַּכּוֹת**
68 **שֶׁהִכָּה ה׳ אֶת מִצְרַיִם, שֶׁאָז**
69 **כְּבָר בָּטְלָה עֲבוֹדָה**
70 **מֵאֲבוֹתֵינוּ**[23] כדברי חכמינו ז״ל
71 שכבר מראש השנה, כחצי שנה לפני
72 היציאה ממצרים בט״ו בניסן, כבר
73 בטלה העבודה מאבותינו, ואם כן
74 מדוע נאמר המאמר בפרשת וארא ולא
75 בפרשת שמות?.
76 **ה) וְיוּבָן בְּהַקְּדִים מַה**
77 **שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בַּמַּאֲמָר דִּי״ט**
78 **כִּסְלֵו**[24] על הפסוק ״פדה בשלום״,
79 יצא לאור גם ב׳דבר מלכות׳ לפרשת
80 וישלח עם ביאור בדרך אפשר),
81 **שֶׁאַף שֶׁהַבֵּרוּר** ההפרדה בין הטוב
82 והרע שבענייני העולם והעלאתם
83 לקדושה **שֶׁעַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה** שהיה
84 מלך בארץ ישראל ובימיו הייתה לעם ישראל מנוחה ושלוה **הָיָה נַעֲלֶה**
85 **יוֹתֵר מֵהַבֵּירוּר** של הטוב מהרע כפי **שֶׁהָיָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה** רבנו
86 שהנהיג את בני ישראל במדבר, **שֶׁהֵרֵי**[25] **מֹשֶׁה אָמַר קוּמָה הֲוָיָ׳**

---

41 וכך סיפר הרבי הרש״ב: ״כ״ק רבינו הגדול בעת שכתב את הספר הק׳ תניא,
42 הנה באיזה עניין ומדריגה שהתעסק בכתיבתו, כן הי׳ מעמד ומצב נפשו הק׳,
43 ואם הי׳ זמן דמרה שחורה הי׳ בפועל ממש עניין דמרה שחורה שוכן על פני

21) ע״כ תוכן המאמר. 22) ספר השיחות תורת שלום שם. 23) ר״ה יא, רע״א. וראה לקו״ש חט״ז ע׳ 34 הערה 18. 24) ד״ה פדה בשלום ס״ח־ט (סה״מ תשכ״ו ע׳ סב ואילך). 25) ראה המשך תער״ב ח״ב ע׳ תשעד.

ביאור בדרך אפשר

וְיָפוּצוּ אוֹיְבֶיךָ וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאֶיךָ[26] היינו שהתכווין לדחות ולגרש את הכוחות הלא רצויים, היפך הקדושה, שהם האויבים והשונאים הרוחניים של הקדוש־ברוך־הוא **[וְלֹא כְמוֹ דָוִד (שֶׁהֵכִין אֶת כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁבָּאוּ אַחַר־כָּךְ אֵצֶל שְׁלֹמֹה בִּפְעַל וּבְגָלוּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[27] **הַכֹּל בִּכְתָב מִיַּד הַוְיָ' עָלַי הִשְׂכִּיל,** כלומר, בניין בית המקדש שנבנה בפועל על ידי שלמה 'נכתב' ותוכנן כבר על ידי דוד כמו שכתוב גם בתחילת העניין "ויתן דויד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו...") **שֶׁאָמַר קוּמָה הַוְיָ' לְמְנוּחָתְךָ**[28] מבלי להזכיר את האויבים והשונאים], **וְהַיְנוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהַבְּרוּר** בימי משה רבנו במדבר **הָיָה עַל־יְדֵי נְסִיעַת הָאָרוֹן (וְלֹא בְּאֹפֶן טִבְעִי, כְּמוֹ אֵצֶל יְהוֹשֻׁעַ** שנזקק למלחמות כדי לנצח את אויבי ישראל), **הִנֵּה** למרות הניסים **גַּם לְאַחֲרֵי הַבְּרוּר נִשְׁאֲרוּ עֲדַיִן מְנַגְּדִים, אוֹיְבֶיךָ וּמְשַׂנְאֶיךָ, אֶלָּא שֶׁהָיוּ בְּאֹפֶן דְּיָפוּצוּ וְיָנוּסוּ,** שנפרדו והתרחקו מהקדושה אך עם זאת נותרו בקיומם ומציאותם **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שְׁלֹמֹה, שֶׁבְּיָמָיו קַיְּמָא סִיהֲרָא בְּאַשְׁלָמוּתָא**[29], הירח היה מלא (כפי שהוא באמצע החודש) ובזוהר משתמשים בדימוי זה כמשל למצב הנעלה של בני ישראל בימי מלכותו של שלמה המלך **כְּתִיב בֵּיהּ**[30] **וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הַוְיָ', שֶׁיָּשַׁב בִּמְקוֹמוֹ** בירושלים **בִּמְנוּחָה,** ללא צורך לבוא במגע עם אויבים ושונאים **וּבְדֶרֶךְ מִמֵּילָא נִתְבַּטְּלָה הַמְּציאוּת שֶׁל הָאוֹיֵב וְהַשּׂוֹנֵא, וְאַדְרַבָּה כוּ', וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[31] **וּמַלְכַּת שְׁבָא שׁוֹמַעַת אֶת שֵׁמַע שְׁלֹמֹה גוֹ' וְתָבוֹא יְרוּשָׁלַיִמָה בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד וְגוֹ' [דְּנוֹסָף עַל פַּשְׁטוּת הָעִנְיָן, וְאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ**[32], **שֶׁבְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁהֵבִיאָה מַלְכַּת שְׁבָא עִמָּהּ], וְהַיְנוּ, שֶׁאֲפִילוּ שֵׁמַע שְׁלֹמֹה (לֹא רַק עִנְיָן הַשְׁמִיעָה) פָּעַל בַּנְּצוּצוֹת שֶׁיִּתְעוֹרְרוּ וְיַמְשְׁכוּ לִקְדֻשָּׁה, בְּדֶגְמַת אֲבוּקָה שֶׁמּוֹשֶׁכֶת אֵלֶיהָ כָּל נִיצוֹץ אֵשׁ, מִכָּל־מָקוֹם**[33], **הִנֵּה גַּם בִּימֵי שְׁלֹמֹה נִתְבָּרְרוּ רַק הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁהֵם עֲדַיִן בְּמַדְרֵגַת הַקְּדֻשָּׁה, הַיְינוּ שֶׁהֵם בִּמְצִיאוּת אֵשׁ, וְלָכֵן נִמְשְׁכוּ אֶל הָאֲבוּקָה, אֲבָל עֲדַיִן נִשְׁאֲרוּ נִיצוֹצוֹת שֶׁנֶּאֱבַד מֵהֶם לְגַמְרֵי אוֹר הַקְּדֻשָּׁה, וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[34] **דְּמַה שֶׁכָּתוּב בְּ'סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים'**[35] **שְׁבֵג' קְלִפּוֹת הָעִנְיָן, וְאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ**[32], שמלכת שבא והחיל הכבד שלה עלו לירושלים כדי ליהנות מחכמת שלמה **הֲרֵי זֶה כּוֹלֵל גַּם אֶת הַנִּיצוֹצוֹת** האלוקיים הקדושים **שֶׁבְּכָל הַדְּבָרִים שֶׁהֵבִיאָה מַלְכַּת שְׁבָא עִמָּהּ], וְהַיְנוּ, שֶׁאֲפִילוּ שֵׁמַע שְׁלֹמֹה** עצם השמועה על קיומו של שלמה **(לֹא רַק עִנְיָן הָרְאִיָּה,** שנפעל רק כאשר מלכת שבא הגיעה לירושלים והיא ואנשיה ראו את שלמה המלך **אֶלָּא אֲפִילוּ עִנְיָן הַשְׁמִיעָה** אודות שלמה המלך) **פָּעַל בַּנְּצוּצוֹת** הקדושה הרחוקים **שֶׁיִּתְעוֹרְרוּ וְיַמְשְׁכוּ לִקְדֻשָּׁה, בְּדֶגְמַת אֲבוּקָה שֶׁמּוֹשֶׁכֶת אֵלֶיהָ כָּל נִיצוֹץ אֵשׁ,** כמבואר ב'תורה אור' לרבנו הזקן שאילו אדם הראשון לא היה חוטא, ניצוצות הקדושה שבעולם היו מתעלים תוך התכללות באורות העליונים שהאדם היה ממשיך ומגלה "כנר בפני האבוקה שאם האבוקה קטנה אזי נר הסמוך לה יוכלל בה ואם ירחיקוהו מעט לא יתכלל בה מפני שהאבוקה קטנה, אבל אם תהיה האבוקה גדולה, אזי אע"פ שיהיה הנר רחוק יהיה מתכלל בה.. וכן כל העמים באו לשמוע חכמת שלמה וכמו שכתוב במלכת שבא כו', והיינו לפי שאז היה אבוקה גדולה על־דרך־משל, על כן ממילא מתכללים בה הניצוצות" **מִכָּל־מָקוֹם**[33], למרות כל המעלות האמורות שבבירור הניצוצות על ידי שלמה, **הִנֵּה גַּם בִּימֵי שְׁלֹמֹה נִתְבָּרְרוּ רַק הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁהֵם עֲדַיִן בְּמַדְרֵגַת הַקְּדֻשָּׁה, הַיְינוּ שֶׁהֵם בִּמְצִיאוּת אֵשׁ, וְלָכֵן נִמְשְׁכוּ אֶל הָאֲבוּקָה,** כפי שבגשמיות רק ניצוצות שיש בהם אש נמשכים לאבוקה **אֲבָל עֲדַיִן נִשְׁאֲרוּ נִיצוֹצוֹת שֶׁנֶּאֱבַד מֵהֶם לְגַמְרֵי אוֹר הַקְּדֻשָּׁה,** ואלה לא התבררו בימי שלמה **וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[34] **דְּמַה שֶׁכָּתוּב בְּ'סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים'**[35] (ספר התניא שנקרא כך על שם שהוא מבאר את הדרגה הרוחנית של הבינוני ומדריך את הבינונים בעבודת ה')

---

26) בהעלותך י, לה. 27) דברי הימים־א כח, יט. 28) תהלים קלב, ח. 29) ראה זח"א קנ, א. רכה, ב. שמו"ר פט"ו, כו. 30) דברי הימים־א כט, כג. 31) מלכים־א י, א־ב. 32) שבת סג, א. 33) ראה המשך תער"ב שם ע' תשסט ואילך. 34) ראה סה"מ עת"ר ע' קג ואילך. 35) ספ"א.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁבְּגִ׳ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת אֵין בָּהֶם טוֹב כְּלָל, מבואר בתניא שה׳קליפה׳ נחלקת בדרך כלל לשני סוגים – שלוש קליפות טמאות לגמרי שאין בהם טוב כלל וקליפת ׳נוגה׳ שיש בה תערובת של טוב ורע, ומבואר במקום אחר כי האמור בתניא שבקליפות אלו אין טוב כלל אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁאֵין בָּהֶם שוּם נִיצוֹץ כְּלָל, שֶׁהֲרֵי אִי־אֶפְשָׁר לִהְיוֹת קִיּוּם שוּם דָּבָר בְּלִי אֵיזֶה נִיצוֹץ **טוֹב**, כי כל קיום וחיות של כל דבר נובע בעצם מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו ושום דבר לא יכול להתקיים ללא ניצוץ אלוקי שמהווה ומחייה ומקיים אותו **אֶלָּא** האמור בתניא שאין בהם טוב כלל משמעו שֶׁהַנִּיצוֹץ **נִתְרַחֵק** מאלוקות ריחוק גדול מאד **וְנֶחְשַׁךְ לְגַמְרֵי** בדומה לאש שכבתה (**כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[36] **נֵר רְשָׁעִים יִדְעַךְ, הַיְינוּ, שֶׁהַנֵּר (הַנִּיצוֹץ) שֶׁנִּמְצָא בָּרְשָׁעִים כָּבֶה וְאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת אֵשׁ, וְלָכֵן אֵין בִּיכֹלֶת הָאֲבוּקָה לְמָשְׁכוֹ**, כאמור שרק ניצוצות בוערים נמשכים אל האבוקה ונכללים בה), **וְעַד שֶׁנַּעֲשָׂה** הניצוץ הכבוי **כְּמוֹ רַע, וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ**[37] **דֶּגְמָא לְזֶה בְּנִגְלֶה דְּתוֹרָה,** בהלכה למעשה **שֶׁיֵּשׁ אֹפֶן שֶׁהֻתַּר נֶהְפֵּךְ לְהִיוֹת אִסּוּר,** (והרי מבואר בתניא ש״היתר״ פירושו שאפשר לברר ולהעלות את הניצוצות שבו לקדושה ו״איסור״ פירושו שהדבר קשור ואסור בידי הסטרא־אחרא ואין אפשרות להעלות אותו), **וּכְמוֹ חֲתִיכָה עַצְמָהּ נַעֲשָׂה נְבֵלָה כוּ׳**[38], למשל, חתיכת בשר שנתערבה בחלב ולא היה בחלב פי שישים מהבשר כך שהבשר לא מתבטל בחלב אלא נאסר, הרי היא עצמה הופכת ל״נבלה״, היינו כאילו היא עצמה הייתה דבר אסור ואם חתיכה זו תתערב בחתיכות אחרות, הרי כדי שתתבטל מחשיבים אותה כאילו כולה איסור ולא רק שנתערב בה איסור, ויצטרכו רוב או שישים כנגד כל החתיכה. **הִנֵּה נִיצוֹצוֹת כָּאֵלּוּ** שהקדושה שבהם כבתה, כביכול, **לֹא נִתְבָּרְרוּ** אפילו **בִּימֵי שְׁלֹמֹה.**

ביאור בדרך אפשר

1 הַטְּמֵאוֹת אֵין בָּהֶם טוֹב כְּלָל, אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁאֵין
2 בָּהֶם שוּם נִיצוֹץ כְּלָל, שֶׁהֲרֵי אִי־אֶפְשָׁר לִהְיוֹת
3 קִיּוּם שוּם דָּבָר בְּלִי אֵיזֶה נִיצוֹץ טוֹב, אֶלָּא
4 שֶׁהַנִּיצוֹץ נִתְרַחֵק וְנֶחְשַׁךְ לְגַמְרֵי (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[36]
5 נֵר רְשָׁעִים יִדְעַךְ, הַיְינוּ, שֶׁהַנֵּר (הַנִּיצוֹץ) שֶׁנִּמְצָא
6 בָּרְשָׁעִים כָּבֶה וְאֵינוֹ בִּמְצִיאוּת אֵשׁ, וְלָכֵן אֵין
7 בִּיכֹלֶת הָאֲבוּקָה לְמָשְׁכוֹ), וְעַד שֶׁנַּעֲשָׂה כְּמוֹ רַע,
8 וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ[37] דֶּגְמָא לְזֶה בְּנִגְלֶה דְּתוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ
9 אֹפֶן שֶׁהֻתַּר נֶהְפֵּךְ לִהְיוֹת אִסּוּר, וּכְמוֹ חֲתִיכָה
10 עַצְמָהּ נַעֲשָׂה נְבֵלָה כוּ׳[38], הִנֵּה נִיצוֹצוֹת כָּאֵלּוּ לֹא
11 נִתְבָּרְרוּ בִּימֵי שְׁלֹמֹה. וְעִנְיָן זֶה יִתְחַדֵּשׁ לֶעָתִיד־
12 לָבֹא דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[39] אֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה
13 אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ, וּכְתִיב[40] אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים
14 גוֹ׳, הַיְינוּ שֶׁהָרַע יֵהָפֵךְ לְטוֹב, הִנֵּה גַּם הַנִּיצוֹצוֹת
15 שֶׁנֶּאֱבַד מֵהֶם אוֹר הַקְּדֻשָּׁה לְגַמְרֵי עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ
16 כְּמוֹ רַע, יִתְבָּרְרוּ וְיִתְעַלּוּ וְיֻכְלְלוּ בִּקְדֻשָּׁה.
17 ו) **אָמְנָם** אַף שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁתַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת
18 דְּבֵרוּר הַנִּיצוֹצוֹת יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא
19 דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[41] וּבָאוּ הָאוֹבְדִים בְּאֶרֶץ
20 אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, הַיְינוּ, לֹא רַק
21 הַנִּדָּחִים, שֶׁפֵּרוּשׁ נִדָּח הוּא שֶׁיֶּשְׁנָהּ מְצִיאוּתוֹ
22 אֶלָּא שֶׁנִּמְצָא מֵרָחוֹק, אֶלָּא אֲפִילוּ הָאוֹבְדִים,
23 שֶׁכְּבָר נֶאֱבְדוּ לְגַמְרֵי[42], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִנֵּה גַּם
24 הֵם יָבוֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לַהֲוָיָ׳ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ
25 בִּירוּשָׁלַיִם, בְּחִינַת שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה[43], מִכָּל־מָקוֹם,
26 חֲרֵי יָדוּעַ שֶׁכָּל הַגִּלּוּיִים דִּלְעָתִיד־לָבֹא תְּלוּיִם
27 בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ כָּל זְמַן מֶשֶׁךְ הַגָּלוּת[44],
28 וְהַיְינוּ, שֶׁנַּעֲשִׂים עַל־יָדָם. וּלְהָעִיר, שֶׁעִנְיָן זֶה

ביאור בדרך אפשר

44 וְעִנְיָן זֶה יִתְחַדֵּשׁ לֶעָתִיד־לָבֹא בימות המשיח דַּוְקָא, כְּמוֹ
45 שֶׁכָּתוּב[39] על ימות המשיח אֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ,
46 לגמרי שלא יהי׳ שום רע ושום טומאה וּכְתִיב[40] אָז בימות המשיח
47 אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים גוֹ׳, שגם הם יעבדו את ה׳, הַיְינוּ שֶׁהָרַע יֵהָפֵךְ
48 לְטוֹב, הִנֵּה גַּם הַנִּיצוֹצוֹת
49 שֶׁנֶּאֱבַד מֵהֶם אוֹר הַקְּדֻשָּׁה
50 לְגַמְרֵי עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּמוֹ רַע,
51 והם שלושת הקליפות הטמאות לגמרי
52 שבזמן הזה הם ״אסורות״ ו״קשורות״
53 ואי אפשר לברר ולהעלות אותם
54 יִתְבָּרְרוּ והטוב יופרד מהרע
55 וְיִתְעַלּוּ וְיֻכְלְלוּ בִּקְדֻשָּׁה
56 כניצוצות הנכללים באבוקה.
57 ו) אָמְנָם אַף שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל
58 שֶׁתַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת דְּבֵרוּר
59 הַנִּיצוֹצוֹת יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא
60 דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[41] בין יעודי
61 הגאולה וּבָאוּ הָאוֹבְדִים בְּאֶרֶץ
62 אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ
63 מִצְרַיִם, הַיְינוּ, שלעתיד־לבוא
64 יבואו ויתקרבו לקדושה ולאלוקות לֹא
65 רַק הַנִּדָּחִים, שֶׁפֵּרוּשׁ נִדָּח
66 הוּא שֶׁיֶּשְׁנָהּ מְצִיאוּתוֹ והיא
67 קיימת בשלמות אֶלָּא שֶׁנִּמְצָא
68 מֵרָחוֹק, אֶלָּא אֲפִילוּ
69 הָאוֹבְדִים, שֶׁכְּבָר נֶאֱבְדוּ
70 לְגַמְרֵי[42], בדוגמת ניצוץ שכבה,
71 כאמור, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִנֵּה גַּם
72 הֵם יָבוֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לַהֲוָיָ׳
73 בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם,
74 בְּחִינַת שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה[43], כפי
75 שנרמז במילה ״ירושלים״ היינו יראה
76 שלימה, והמאמר מלמדנו כי אף על פי
77 שכל זה יהי׳ רק לעתיד־לבוא מִכָּל־
78 מָקוֹם, חֲרֵי יָדוּעַ כמבואר בספר
79 התניא שֶׁכָּל הַגִּלּוּיִים של
80 האלוקות דִּלְעָתִיד־לָבֹא שיתגלו
81 בימות המשיח ״שהוא גילוי אור אין־
82 סוף ברוך־הוא בעולם הזה הגשמי״
83 (לשון התניא) תְּלוּיִם בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ כָּל זְמַן מֶשֶׁךְ
84 הַגָּלוּת[44], וְהַיְינוּ, שֶׁנַּעֲשִׂים עַל־יָדָם ועבודתנו עכשיו, במשך זמן
85 הגלות, היא הפועלת וגורמת את הגילויים שיהיו לעתיד לבוא.
86 וּלְהָעִיר, שֶׁעִנְיָן זֶה שבעצם מה שעתיד להיות נקבע ונפעל עכשיו

---

36) משלי יג, ט. כד, כ. איוב כא, יז. 37) ראה סה״מ תרס״ה ע׳ קד. 38) חולין ק, א. קח, א. 39) זכרי׳ יג, ב. 40) צפני׳ ג, ט. 41) ישעי׳ כז, יג. 42) ראה לקו״ת דרושים לר״ה ס, א. 43) ראה לקו״ת פקודי ד, א. 44) תניא רפל״ז.

ביאור בדרך אפשר

מְרֻמָּז בַּלָּשׁוֹן ״לֶעָתִיד־לָבֹא״ גּוּפָא עצמו, שֶׁהֲרֵי כָּל מְצִיאוּת הֶעָתִיד מִתְיַחֶסֶת אֶל הֶעָבָר, והעתיד בא ונוצר ופועל בעקבות העבר וְלוּלֵי הֶעָבָר לֹא שַׁיָּךְ הֶעָתִיד שהוא המשך לעבר ובא אחריו. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר רַבִּנוּ הַזָּקֵן מְבָאֵר בַּתַּנְיָא[45] מַעֲלַת הַגִּלּוּיִים דְּלֶעָתִיד־לָבֹא,

שאז יהי׳ גילוי אלוקות בעולם מבלי שגשמיות העולם תהווה העלם והסתר על האור האלוקי. חֲרֵי הוּא מוֹסִיף ״וְגַם כְּבָר הָיָה לְעוֹלָמִים מֵעֵין זֶה בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה כְּדִכְתִיב[46] אַתָּה הָרְאֵתָ כוּ׳ בִּרְאִיָּה חוּשִׁיִּית כוּ׳״, כִּי דַּוְקָא מִצַּד זֶה שֶׁכְּבָר הָיָה לְעוֹלָמִים מֵעֵין זֶה בֶּעָבָר, יָכוֹל לִהְיוֹת כֵּן גַּם בֶּעָתִיד הרי שהעתיד נמשך מהעבר ומבוסס על העבר, וכך גם בעניין האמור שגילוי האלוקות לעתיד־לבוא תלוי במעשינו ועבודתנו כעת, בזמן הגלות. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתוּב[47] לגבי גילוי האלוקות והניסים והנפלאות שיהיו לעתיד־לבוא כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת, וְהַיְנוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלְּעָתִיד־לָבֹא יִהְיוּ נִפְלָאוֹת אֲפִילוּ לְגַבֵּי יְצִיאַת מִצְרַיִם[48], וזו משמעות הכתוב שלעתיד־לבוא יהיו נפלאות כימי היציאה ממצרים, היינו נפלאות אפילו לגבי הנפלאות שהיו במצרים, מִכָּל־מָקוֹם, למרות שלעתיד־לבוא יהיו גילויים ונפלאות הרבה יותר מאשר היו ביציאת מצרים, בכל זאת מַעֲלַת הַנִּפְלָאוֹת דְּלֶעָתִיד־לָבֹא יְכוֹלָה לִהְיוֹת רַק לְאַחֲרֵי וְעַל־יְדֵי שֶׁהָיוּ תְּחִלָּה יְמֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים דְּלֶעָתִיד־לָבֹא הֵם בְּהֶמְשֵׁךְ לְהֶעָבָר, שֶׁנַּעֲשִׂים עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַד שֶׁאֵין לְךָ עִנְיָן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה מִבְּלִי שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ תְּפִיסַת יָדוֹ שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל (עֶס קֶען ניט זַיִין אַז אַ איד זָאל ניט צוּלייגן צו דֶעם אַ האַנְט לא יתכן שיהודי לא יתן יד לכך). וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁגַּם שְׁלֵמוּת הַבֵּרוּר דְּלֶעָתִיד־לָבֹא בְּנוֹגֵעַ לַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנֶּאֱבְדוּ כוּ׳, כאמור שהחידוש שיהיה לעתיד־לבוא בענין בירור והעלאת ניצוצות הקדושה הוא שגם הניצוצות ש׳אבדו׳ ו׳כבו׳ יחזרו ויתבררו צָרִיךְ לִהְיוֹת מֵעֵין וְדֻגְמָא לְזֶה בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ עַתָּה בזמן הגלות, ולכן מעשינו ועבודתנו בזמן הגלות הם הפועלים גם את שלימות הבירור שיהיה לעתיד־לבוא.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ גַּם הטעם וההסבר לכך מַה שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר רַבִּנוּ הַזָּקֵן מְבָאֵר בַּתַּנְיָא[49] אוֹדוֹת עִנְיָנִים בִּלְתִּי רְצוּיִים שֶׁמִּג׳ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת לְגַמְרֵי, שֶׁהֵם אֲסוּרִים וּקְשׁוּרִים בִּידֵי הַחִיצוֹנִים לְעוֹלָם, וְאֵין עוֹלִים מִשָּׁם עַד כִּי יָבֹא יוֹמָם וִיבוּלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[39] וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ, ואם כן לכאורה אין להם שום אפשרות להתברר ולהעלות לקדושה בזמן הגלות, אבל עם זאת הֲרֵי הוּא מוֹסִיף מיד אפשרות שבה הניצוצות הללו כן יכולים לעלות בזמן הגלות ״אוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה כָּל־כָּךְ שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת״, כאשר אדם אכל מאכל אסור שבדרך כלל אין לו בירור עד ימות המשיח אבל אחר־כך עשה תשובה גדולה כל־כך ש״זדונות נעשו לו כזכיות״ (כדברי חכמינו ז״ל על העושה תשובה מאהבה) הניצוצות שבמאכל האסור מתבררים ומתעלים, למרות שנפלו בתוך הקליפות הטמאות כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת מֵעֵין זֶה גַּם בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ עַתָּה.

ביאור בדרך אפשר

מְרֻמָּז בַּלָּשׁוֹן ״לֶעָתִיד־לָבֹא״ גּוּפָא, שֶׁהֲרֵי כָּל מְצִיאוּת הֶעָתִיד מִתְיַחֶסֶת אֶל הֶעָבָר, וְלוּלֵי הֶעָבָר לֹא שַׁיָּךְ הֶעָתִיד. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר רַבִּנוּ הַזָּקֵן מְבָאֵר בַּתַּנְיָא[45] מַעֲלַת הַגִּלּוּיִים דְּלֶעָתִיד־לָבֹא, הֲרֵי הוּא מוֹסִיף ״וְגַם כְּבָר הָיָה לְעוֹלָמִים מֵעֵין זֶה בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה כְּדִכְתִיב[46] אַתָּה הָרְאֵתָ כוּ׳ בִּרְאִיָּה חוּשִׁיִּית כוּ׳״, כִּי דַּוְקָא מִצַּד זֶה שֶׁכְּבָר הָיָה לְעוֹלָמִים מֵעֵין זֶה בֶּעָבָר, יָכוֹל לִהְיוֹת כֵּן גַּם בֶּעָתִיד. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתוּב[47] כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת, וְהַיְנוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלְּעָתִיד־לָבֹא יִהְיוּ נִפְלָאוֹת אֲפִילוּ לְגַבֵּי יְצִיאַת מִצְרַיִם[48], מִכָּל־מָקוֹם, מַעֲלַת הַנִּפְלָאוֹת דְּלֶעָתִיד־לָבֹא יְכוֹלָה לִהְיוֹת רַק לְאַחֲרֵי וְעַל־יְדֵי שֶׁהָיוּ תְּחִלָּה יְמֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים דְּלֶעָתִיד־לָבֹא הֵם בְּהֶמְשֵׁךְ לְהֶעָבָר, שֶׁנַּעֲשִׂים עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַד שֶׁאֵין לְךָ עִנְיָן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה מִבְּלִי שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ תְּפִיסַת יָדוֹ שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל (עֶס קֶען ניט זַיִין אַז אַ איד זָאל ניט צוּלייגן צו דֶעם אַ האַנְט). וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁגַּם שְׁלֵמוּת הַבֵּרוּר דְּלֶעָתִיד־לָבֹא בְּנוֹגֵעַ לַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנֶּאֱבְדוּ כוּ׳, צָרִיךְ לִהְיוֹת מֵעֵין וְדֻגְמָא לְזֶה בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ עַתָּה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ גַּם מַה שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר רַבִּנוּ הַזָּקֵן מְבָאֵר בַּתַּנְיָא[49] אוֹדוֹת עִנְיָנִים בִּלְתִּי רְצוּיִים שֶׁמִּג׳ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת לְגַמְרֵי, שֶׁהֵם אֲסוּרִים וּקְשׁוּרִים בִּידֵי הַחִיצוֹנִים לְעוֹלָם, וְאֵין עוֹלִים מִשָּׁם עַד כִּי יָבֹא יוֹמָם וִיבוּלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[39] וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ, הֲרֵי הוּא מוֹסִיף ״אוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה כָּל־כָּךְ שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת״, כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת מֵעֵין זֶה גַּם בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ עַתָּה.

45) פל״ו. 46) ואתחנן ד, לה. 47) מיכה ז, טו. 48) ראה אוה״ת נ״ך ח״א עה״פ (ע׳ תפז). 49) פ״ז.

ביאור בדרך אפשר

ז) **וְעַל־פִּי** מה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בְּמַאֲמַר דְּי״ט כִּסְלֵו[50]) שֶׁהַעֲלָאַת הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנִּתְרַחֲקוּ וְנֶאֱבְדוּ כו׳ קְשׁוּרָה עִם הָעִנְיָן דַּחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה[51], כמבואר שם בהרחבה מעלת ״חסידים״ על ״צדיקים״ שֶׁחֲסִידֶיךָ מַמְשִׁיכִים ומגלים בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק הדרגה הכי פנימית ונעלית בבחינת הכתר שלמעלה מהספירות (כשם שהכתר הוא מעל ראשו של האדם, ובחינה זו נקראת ״עתיק יומין״ על שם שנעתק ונבדל מהמשכה והתגלות, יום לשון גילוי, וב׳עתיק׳ עצמו הכוונה לפנימיות עתיק) ומהדרגה העליונה הזו ממשיכים עַד לִבְחִינַת מַלְכוּת דְּמַלְכוּת, הבחינה האחרונה בעשר הספירות העליונות, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה בִּכְלָלוּת עַל־יְדֵי גִּלּוּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת [וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בַּמַּאֲמָר דְּי״ט כִּסְלֵו[52]) שֶׁבַּתּוֹרָה גּוּפָא עצמה שֶׁעַל־יָדָהּ נַעֲשֶׂה הַבֵּרוּר בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא, בְּדֶרֶךְ מְנוּחָה, הִנֵּה בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר יש בעניין זה הבדלים בין חלקי התורה השונים יֵשׁ אֹפֶן של בירור על ידי לימוד התורה שֶׁהוּא כְּמוֹ יְצִיאַת הַמֶּלֶךְ מִמְּקוֹמוֹ וַהֲלִיכָתוֹ לִמְקוֹם הָאוֹיֵב (שֶׁאָז נַעֲשֶׂה רַק יָפּוּצוּ אוֹיְבֶיךָ וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאֶיךָ, היינו שהאויב והשונא אכן מתרחקים אבל מציאותם עדיין קיימת וְלֹא בְּאֹפֶן שֶׁבְּטֵלִים לְגַמְרֵי וכאמור לעיל שזה היה אופן הבירור של משה רבנו במדבר), שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּגִלָּה דְּתוֹרָה, שֶׁאַף שֶׁזֶּהוּ דְּבַר הֶוְיָ׳, הֲלֹא כֹּה דְּבָרַי כְּאֵשׁ[53], ולכן בכוח לימוד התורה מברורים ומעלים את ענייני העולם וּבעת לימוד נגלה דתורה עוסקים בנושאים כְּמוֹ הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּמִתְעַסֶּקֶת בְּעִנְיָנִים שֶׁל טוֹב וָרָע, גם וְעַד לִטְעָנוֹת שֶׁל שֶׁקֶר כו׳ שהרי בדיני ממונות יש הלכות רבות בהם אחד הצדדים משקר וצריך לברר עם מי האמת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת עֵץ הַחַיִּים, שבניגוד ל׳עץ הדעת׳ שיש בו תערובת טוב ורע, הרי ׳עץ החיים׳ כולו טוב כִּדְאִיתָא בִּ׳רַעְיָא מְהֵימְנָא׳[54], וּמְבֹאָר בַּאֲרֻכָּה בִּ׳אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ׳[55] לְבַעַל הַגְּאֻלָּה, אדמו״ר הזקן, שנשתחרר ממאסרו ביום י״ט כסלו שבו נאמר המאמר הנזכר, הִנֵּה עַל־יָדָהּ על ידי לימוד פנימיות התורה נַעֲשָׂה שְׁלֵמוּת הַבֵּרוּר בְּדֶרֶךְ מְנוּחָה (קוּמָה הֱוֵי׳ לְמְנוּחָתֶךָ), תוך ביטול מוחלט של ה׳אויב׳ וה׳שונא׳ הרוחני וְעַד לְקִיּוּם הַיְּעוּד אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים גו׳ שגם הם יתהפכו לקדושה, וכפי שמבואר עוד במאמר הנזכר דיבור־המתחיל ״פדה בשלום״ שאמנם גם הבירור שעל ידי לימוד נגלה דתורה הוא בדרך מנוחה, כי הבירור הוא בדרך ממילא, בלי לבוא במגע ישיר עם הענינים הגשמיים שעליהם לומדים, בכל זאת כיון שבנגלה דתורה לומדים תורה כפי שנתלבשה בעניינים הגשמיים אין זה בירור בדרך מנוחה לגמרי, וסוף סוף יש כאן גם עניין של ׳מלחמה׳ ואילו הבירור שעל ידי לימוד פנימיות התורה הוא בדרך מנוחה לגמרי שהרי בלימוד פנימיות התורה עוסקים בעיקר בעניינים אלוקיים־רוחניים], וּבִפְרָט עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁתּוֹרַת הַחֲסִידוּת גּוּפָא עצמה עוֹסֶקֶת בְּבֵאוּר עִנְיַן בֵּרוּר וְהַעֲלָאַת נִצּוֹצִים אֵלּוּ שֶׁנִּתְרַחֲקוּ וְנֶאֱבְדוּ כו׳, ועצם הלימוד על כך פועל את הבירור כְּמוֹ בִּדְרוּשׁ וָאֵרָא הַנַּ״ל (״דֶּעֶר פְּרוּמֶער וָאֵרָא״) שֶׁמְּדַבֵּר בְּעִנְיַן כִּי לֹא יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח, ובירור ועליית הנשמות שירדו ונפלו וְעַד שֶׁנִּזְכָּר בּוֹ גַּם אוֹדוֹת הַחֵטְא הַיָּדוּעַ כו׳, של פגם הברית, הִנֵּה זוֹהִי הלימוד על הבירור שיהיה לעתיד־לבוא הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁהִיא מֵעֵין וְדֶגְמַת וּפוֹעֶלֶת שְׁלֵמוּת הַבֵּרוּר דִּלְעָתִיד־לָבֹא, שֶׁגַּם

ביאור בדרך אפשר

1 ז) **וְעַל־פִּי** מה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בְּמַאֲמַר דְּי״ט
2 כִּסְלֵו[50]) שֶׁהַעֲלָאַת הַנִּיצוֹצוֹת
3 שֶׁנִּתְרַחֲקוּ וְנֶאֱבְדוּ כו׳ קְשׁוּרָה עִם הָעִנְיָן
4 דַּחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה[51], שֶׁחֲסִידֶיךָ מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת
5 פְּנִימִיּוּת עַתִּיק עַד לִבְחִינַת מַלְכוּת דְּמַלְכוּת, יֵשׁ
6 לוֹמַר, שֶׁעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה בִּכְלָלוּת עַל־יְדֵי גִּלּוּי
7 תּוֹרַת הַחֲסִידוּת [וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בַּמַּאֲמָר
8 דְּי״ט כִּסְלֵו[52]) שֶׁבַּתּוֹרָה גּוּפָא שֶׁעַל־יָדָהּ נַעֲשֶׂה
9 הַבֵּרוּר בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא, בְּדֶרֶךְ מְנוּחָה, הִנֵּה
10 בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר יֵשׁ אֹפֶן שֶׁהוּא כְּמוֹ יְצִיאַת הַמֶּלֶךְ
11 מִמְּקוֹמוֹ וַהֲלִיכָתוֹ לִמְקוֹם הָאוֹיֵב (שֶׁאָז נַעֲשֶׂה רַק
12 יָפּוּצוּ אוֹיְבֶיךָ וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאֶיךָ, וְלֹא בְּאֹפֶן
13 שֶׁבְּטֵלִים לְגַמְרֵי), שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּגִלָּה
14 דְּתוֹרָה, שֶׁאַף שֶׁזֶּהוּ דְּבַר הֶוְיָ׳, הֲלֹא כֹּה דְּבָרַי
15 כְּאֵשׁ[53], מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי הִיא יוֹרֶדֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת
16 בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר
17 וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּמִתְעַסֶּקֶת בְּעִנְיָנִים שֶׁל טוֹב וָרָע,
18 וְעַד לִטְעָנוֹת שֶׁל שֶׁקֶר כו׳. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן
19 פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת עֵץ הַחַיִּים,
20 כִּדְאִיתָא בִּ׳רַעְיָא מְהֵימְנָא׳[54], וּמְבֹאָר בַּאֲרֻכָּה
21 בִּ׳אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ׳[55] לְבַעַל הַגְּאֻלָּה, הִנֵּה עַל־יָדָהּ
22 נַעֲשֶׂה שְׁלֵמוּת הַבֵּרוּר בְּדֶרֶךְ מְנוּחָה (קוּמָה הֱוֵי׳
23 לְמְנוּחָתֶךָ), וְעַד לְקִיּוּם הַיְּעוּד אָז אֶהְפֹּךְ אֶל
24 עַמִּים גו׳], וּבִפְרָט עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁתּוֹרַת הַחֲסִידוּת
25 גּוּפָא עוֹסֶקֶת בְּבֵאוּר עִנְיַן בֵּרוּר וְהַעֲלָאַת נִצּוֹצִים
26 אֵלּוּ שֶׁנִּתְרַחֲקוּ וְנֶאֱבְדוּ כו׳, כְּמוֹ בִּדְרוּשׁ וָאֵרָא
27 הַנַּ״ל (״דֶּעֶר פְּרוּמֶער וָאֵרָא״) שֶׁמְּדַבֵּר בְּעִנְיַן כִּי
28 לֹא יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח, וְעַד שֶׁנִּזְכָּר בּוֹ גַּם אוֹדוֹת
29 הַחֵטְא הַיָּדוּעַ כו׳, הִנֵּה זוֹהִי הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה
30 שֶׁהִיא מֵעֵין וְדֶגְמַת וּפוֹעֶלֶת שְׁלֵמוּת הַבֵּרוּר
31 הַבֵּרוּר שיהיה לעתיד־לבוא הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁהִיא מֵעֵין
32 וְדֶגְמַת וּפוֹעֶלֶת שְׁלֵמוּת הַבֵּרוּר דִּלְעָתִיד־לָבֹא, שֶׁגַּם

---

50) סי״א־יב (סה״מ תשכ״ו ע׳ סה ואילך). 51) תהלים קמה, יו״ד. 52) סוס״ח. סי״ג (סה״מ תשכ״ו ע׳ סג ואילך). 53) ירמי׳ כג, כט. וראה ברכות כב, א. 54) זח״ג קכד, ב. 55) סכ״ו.

ביאור בדרך אפשר

הַגִּיצוֹצוֹת שֶׁנִּתְרַחֲקוּ וְנֶאֱבְדוּ כוּ', יִתְעַלּוּ וְיֵכָלְלוּ בִּקְדֻשָּׁה.

ח) **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְבָאֵר גַּם מַה שֶּׁהַדְּרוּשׁ הַנַּ"ל נֶאֱמַר בִּפְרָשַׁת וָאֵרָא דַּוְקָא, שֶׁבָּהּ מְדֻבָּר אוֹדוֹת הַגְּאוּלָה, והיא עוסקת בתקופה שבה כבר בטלה העבודה של השעבוד במצרים, ומצרים החלה לקבל את עשר המכות **וְלֹא בִּפְרָשַׁת שְׁמוֹת**, שֶׁבָּהּ מְדֻבָּר אוֹדוֹת הַגְּאוּלָה וְקִשְׁי הַשִּׁעְבּוּד. כִּי כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לִהְיוֹת אֲמִירַת דְּרוּשׁ כָּזֶה שֶׁעִנְיָנוֹ לִפְעֹל עִנְיַן שֶׁהוּא מֵעֵין וְדֻגְמַת שְׁלֵמוּת הַבֵּרוּר דִּלְעָתִיד־לָבֹא, צָרִיךְ לִהְיוֹת מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל גְּאוּלָה וכפי שנזכר לעיל שה'מעמד ומצב' של גאולה היה מצב הולם לאמירת המאמר שמדבר על שלימות הבירור לעתיד־לבוא.

וממשיך ומוסיף ביאור מדוע מאמר זה ("דער פרומער וארא") נאמר דווקא בפרשת וארא ולא בפרשת שמות.

וּבְהַקְּדִים שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן גָּלוּת מִצְרַיִם שֶׁבְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת, עִם הֱיוֹתוֹ מִצַּד פִּרְעֹה, הֲרֵי זֶה פָּעַל יְרִידָה כוּ' אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכַיָּדוּעַ הַפֵּרוּשׁ בְּמַה שֶּׁכָּתוּב[56] וַיְּרֵעוּ אוֹתָנוּ הַמִּצְרִים, דִּלְכְאוֹרָה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר וַיְּרֵעוּ לָנוּ[57], אֶלָּא הַפֵּרוּשׁ הוּא שֶׁעָשׂוּ אוֹתָנוּ רָעִים וְחַטָּאִים לִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם[58], וְהַיְנוּ, שֶׁהַמִּצְרִיִּים פָּעֲלוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל רַע כָּזֶה שֶׁמִּצַּד עַצְמָם לֹא הָיוּ שַׁיָּיכִים אֵלָיו[59] (וּכְמוֹ בִּגְזֵרַת פַּרְעֹה וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן[60], שֶׁאוֹתָם הַמִּצְרִיִּים שֶׁאֲלֵיהֶם נֶאֱמַר[60] כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאוֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ, הִנֵּה הֵם יְחַיּוּ אֶת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים שֶׁל מִצְרַיִם כוּ'[61]). וְעַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁעִנְיַן הַגָּלוּת פָּעַל אֲפִילּוּ אֵצֶל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּפִי שֶׁמְּסֻפָּר בְּסוֹף פָּרָשַׁת שְׁמוֹת[62] שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ טָעַן לַהקָבָּ"ה לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁמִּצַּד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא שַׁיָּךְ שֶׁעִנְיַן הַגָּלוּת יִפְעַל עָלָיו כוּ'[63], אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן, הָיְתָה אֶצְלוֹ אֵיזוֹ נְגִיעָה כוּ', מִצַּד הִתְקַשְּׁרוּתוֹ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹתוֹ רוֹעֶה יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ רוֹעֶה שֶׁרְצוֹנוֹ לִהְיוֹת יַחַד עִם צֹאן מַרְעִיתוֹ, וכאשר הצאן במצוקה הדבר משפיע על הרועה **וּכְפִי** שֶׁאָמַר הָרַב הַצַּדִּיק רבי לוי יצחק מִבֶּארְדִּיטְשׁוֹב[64], שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בְּגַן־עֵדֶן לְבַדּוֹ חַס־וְשָׁלוֹם לְלֹא שְׁאָר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וקיבל על עצמו שלא יכנס לגן־עדן כל עוד בני ישראל נמצאים בגלות (אלא

ביאור בדרך אפשר

ישראל שַׁיָּיכִים אֵלָיו[59] (וּכְמוֹ בִּגְזֵרַת פַּרְעֹה וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן[60], שלכאורה מדובר בטובה לבני ישראל שרק את הבנים יש להשליך אל היאור אבל את הבנות יש להשאיר בחיים, אבל בעצם זו גזירה קשה שכוונתה להרע לבני ישראל ברוחניות כיוון שמשמעות הדברים היא שֶׁאוֹתָם הַמִּצְרִיִּים שֶׁאֲלֵיהֶם נֶאֱמַר[60] כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאוֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ, הִנֵּה הֵם יְחַיּוּ אֶת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים שֶׁל מִצְרַיִם כוּ'[61] וירעו לבנות ברוחניות). וְעַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁעִנְיַן הַגָּלוּת של בני ישראל במצרים פָּעַל השפעה שלילית מסוימת אֲפִילּוּ אֵצֶל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּפִי שֶׁמְּסֻפָּר בְּסוֹף פָּרָשַׁת שְׁמוֹת[62] שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ טָעַן לַהקָבָּ"ה לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁמִּצַּד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא שַׁיָּךְ שֶׁעִנְיַן הַגָּלוּת יִפְעַל עָלָיו כוּ'[63], אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן, הָיְתָה אֶצְלוֹ אֵיזוֹ נְגִיעָה כוּ', מִצַּד הִתְקַשְּׁרוּתוֹ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹתוֹ רוֹעֶה יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ רוֹעֶה שֶׁרְצוֹנוֹ לִהְיוֹת יַחַד עִם צֹאן מַרְעִיתוֹ, וּכְפִי שֶׁאָמַר הָרַב הַצַּדִּיק מִבֶּארְדִּיטְשׁוֹב[64], שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בְּגַן־עֵדֶן לְבַדּוֹ חַס־וְשָׁלוֹם לְלֹא שְׁאָר בְּנֵי

---

56) תבוא כו, ו. 57) ראה זבח פסח להר"י אברבנאל בהגש"פ (פיסקא וירעו). 58) של"ה קסב, א. וראה גם ספר השיחות תרצ"ט ע' 324. 59) ראה שיחת ליל ב' דחה"פ שנה זו (לקו"ש חי"ז ע' 89. תו"מ חמ"ו ע' 308). 60) שמות א, כב. 61) ראה לקו"ש ח"א ע' 111. 62) ה, כב. 63) ראה גם אוה"ת ואתחנן ע' סה. 64) ראה גם שיחת ש"פ יתרו ה'שי"ת (תו"מ ח"א ע' 11).

ביאור בדרך אפשר

שלמעשה שמע שאומרים ״קדושה״ בגן־עדן ונכנס פנימה). **וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ אֵצֶל הָרוֹעֶה הָרִאשׁוֹן, יַעֲקֹב** (שֶׁשּׁוּפְרִיהּ מֵעֵין שׁוּפְרִיהּ **דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן**[65] עליו אמרו חכמינו ז״ל – שיופיו היה מעין יופיו של אדם הראשון והמשמעות הפנימית של הדברים היא **שֶׁתִּקֵּן** יעקב אבינו את **חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן**[66]), **שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ הָיָה מוּכָן לַגְּאֻלָּה,** כבר בימיו **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, כֵּיוָן שֶׁהַיְּלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עֲלוּת עָלַי, לָכֵן הִנֵּה גַּם אֶצְלוֹ** למרות שהוא עצמו נעלה מהגלות **מֻכְרַחַת לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה בְּאֹפֶן דְּאֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי גוֹ׳ עַד אֲשֶׁר אָבוֹא גוֹ׳**[67] ולמעשה הגאולה נדחתה עד לעתיד־לבוא. **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מָצִינוּ אֵצֶל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהֵצֵרַךְ לְהִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר יַחַד עִם דּוֹרוֹ**[68], **שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ**[69] ולא נכנס לארץ ישראל שגם זה היה מפני היותו רועה נאמן הקשור לאנשי דורו וצאן מרעיתו בקשר חזק במיוחד. **וְכֵן יִרְמְיָהוּ הֵצֵרַךְ לֵילֵךְ לְגָלוּת** למרות שהוא עצמו היה בדרגה גבוהה ולא עשה חס־ושלום דברים שהעונש עליהם הוא גלות **כְּדֵי לִהְיוֹת יַחַד עִם בְּנֵי דּוֹרוֹ**[70], **וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁרוֹעֶה נֶאֱמָן צָרִיךְ לֵילֵךְ עִם צֹאן מַרְעִיתוֹ, בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה כוּ׳. וּמִצַּד הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה פְּעֻלַּת הַגְּלוּת עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פָּעֲלָה גַּם עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁטָּעַן לַהקָּבָּ״ה לָמָּה הֵרַעְתָּה לָעָם הַזֶּה. וְעַל־זֶה נֶאֱמַר בִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת וָאֵרָא, וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה, דִּבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּט עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר וְלוֹמַר לָמָּה**[62] **הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה**[71]**, בְּאָמְרוֹ, וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וגו׳, חֲבָל עַל דְּאָבְדִין וְלֹא מִשְׁתַּכְּחִין כוּ׳,** שאבדו ואינם נמצאים **שֶׁהָאֲבוֹת לֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי, וְאַתָּה אָמַרְתָּ לָמָּה הֲרֵעֹתָה**[72]**, הַיְינוּ, שֶׁעַל־זֶה הֶצְרַךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל בִּטּוּשׁ מִלְּמַעְלָה** (מִלְּמַעְלָה דַּוְקָא, כִּי אִלְמְלֵי הַקָּבָּ״ה עוֹזְרוֹ אֵין יָכוֹל לוֹ[73]), **עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל**[74] **אָעָא דְלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ כוּ׳. וּלְאַחֲרֵי־זֶה הָיָה יָכוֹל לְהַתְחִיל עִנְיַן הַגְּאוּלָה כוּ׳.**

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מוּבָן בְּנוֹגֵעַ לַדְּרוּשׁ הַנַּ״ל שֶׁאֲמִירָתוֹ הָיְתָה בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא דַּוְקָא. דְּהִנֵּה, תֹּכֶן הַדְּרוּשׁ בְּעִנְיְנֵי פְּרוּמְקַייֶט כוּ׳ (כְּפִי שֶׁנִּקְרָא ״דֶּער פְּרוּמֶער

ביאור בדרך אפשר

1 יִשְׂרָאֵל. וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ אֵצֶל הָרוֹעֶה הָרִאשׁוֹן,
2 יַעֲקֹב (שֶׁשּׁוּפְרִיהּ מֵעֵין שׁוּפְרִיהּ דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן[65])
3 שֶׁתִּקֵּן חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן[66]), שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ הָיָה
4 מוּכָן לַגְּאֻלָּה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, כֵּיוָן שֶׁהַיְּלָדִים
5 רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עֲלוּת עָלַי, לָכֵן הִנֵּה גַּם
6 אֶצְלוֹ מֻכְרַחַת לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה בְּאֹפֶן דְּאֶתְנַהֲלָה
7 לְאִטִּי גוֹ׳ עַד אֲשֶׁר אָבוֹא גוֹ׳[67]. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה
8 מָצִינוּ אֵצֶל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהֵצֵרַךְ לְהִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר
9 יַחַד עִם דּוֹרוֹ[68], שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר
10 אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ[69]. וְכֵן יִרְמְיָהוּ הֵצֵרַךְ לֵילֵךְ לְגָלוּת
11 כְּדֵי לִהְיוֹת יַחַד עִם בְּנֵי דּוֹרוֹ[70], וְהַיְנוּ לְפִי
12 שֶׁרוֹעֶה נֶאֱמָן צָרִיךְ לֵילֵךְ עִם צֹאן מַרְעִיתוֹ,
13 בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה כוּ׳. וּמִצַּד הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁל
14 מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה פְּעֻלַּת הַגְּלוּת עַל בְּנֵי
15 יִשְׂרָאֵל פָּעֲלָה גַּם עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁטָּעַן לַהקָּבָּ״ה
16 לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה. וְעַל־זֶה נֶאֱמַר בִּתְחִלַּת
17 פָּרָשַׁת וָאֵרָא, וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה, דִּבֵּר אִתּוֹ
18 מִשְׁפָּט עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר וְלוֹמַר לָמָּה[62] הֲרֵעֹתָה
19 לָעָם הַזֶּה[71], בְּאָמְרוֹ, וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וגו׳, חֲבָל
20 עַל דְּאָבְדִין וְלֹא מִשְׁתַּכְּחִין כוּ׳, שֶׁהָאֲבוֹת לֹא
21 הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי, וְאַתָּה אָמַרְתָּ לָמָּה הֲרֵעֹתָה[72],
22 הַיְינוּ, שֶׁעַל־זֶה הֶצְרַךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל בִּטּוּשׁ
23 מִלְּמַעְלָה (מִלְּמַעְלָה דַּוְקָא, כִּי אִלְמְלֵי הַקָּבָּ״ה
24 עוֹזְרוֹ אֵין יָכוֹל לוֹ[73]), עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ
25 זַ״ל[74] אָעָא דְלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ
26 כוּ׳. וּלְאַחֲרֵי־זֶה הָיָה יָכוֹל לְהַתְחִיל עִנְיַן הַגְּאוּלָה
27 כוּ׳.
28 וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מוּבָן בְּנוֹגֵעַ לַדְּרוּשׁ הַנַּ״ל
29 שֶׁאֲמִירָתוֹ הָיְתָה בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא
30 דַּוְקָא. דְּהִנֵּה, תֹּכֶן הַדְּרוּשׁ בְּעִנְיְנֵי פְּרוּמְקַייֶט כוּ׳ (כְּפִי שֶׁנִּקְרָא ״דֶּער פְּרוּמֶער

ביאור בדרך אפשר

42 מֹשֶׁה, ומפרש רש״י **דִּבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּט עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר**
43 **וְלוֹמַר לָמָּה**[62] **הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה**[71]**, בְּאָמְרוֹ, וָאֵרָא אֶל**
44 **אַבְרָהָם וגו׳, חֲבָל עַל דְּאָבְדִין וְלֹא מִשְׁתַּכְּחִין כוּ׳,** שאבדו
45 ואינם נמצאים **שֶׁהָאֲבוֹת לֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי, וְאַתָּה אָמַרְתָּ**
46 **לָמָּה הֲרֵעֹתָה**[72]**, הַיְינוּ, שֶׁעַל־**
47 **זֶה** על הטענה ״למה הרעות״ **הֵצֵרַךְ**
48 **לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל בִּטּוּשׁ**
49 **מִלְּמַעְלָה (מִלְּמַעְלָה דַּוְקָא, כִּי**
50 **אִלְמְלֵי הַקָּבָּ״ה עוֹזְרוֹ אֵין**
51 **יָכוֹל לוֹ**[73] חכמינו ז״ל אמרו לגבי
52 המאבק והצורך להתגבר על היצר הרע
53 כי האדם אינו יכול לעשות זאת
54 בכוחות עצמו והדבר בלתי אפשרי
55 ללא עזרת ה׳, וכן בעניין זה שלעתים
56 יש צורך ב׳ביטוש׳ מלמעלה דווקא
57 והדבר לא נפעל בעבודה עצמית של
58 האדם), **עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ**
59 **זַ״ל**[74] **אָעָא דְלָא סָלִיק בֵּיהּ**
60 **נְהוֹרָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ כוּ׳** עץ
61 שהאש לא נתפסת בו, מבקעים אותו
62 והדבר מהווה משל למצב בו אור
63 התורה והמצוות לא מאירים באדם
64 בגלל ישות עצמית, והעצה לכך היא
65 ביטול הישות. **וּלְאַחֲרֵי־זֶה** לאחר
66 ה׳משפט׳ שעשה הקדוש־ברוך־הוא
67 בעקבות הטענה ״למה הרעות״ נגרם
68 ׳ביטוש׳, ומעתה **הָיָה יָכוֹל**
69 **לְהַתְחִיל עִנְיַן הַגְּאוּלָה כוּ׳**
70 שבו עוסקת פרשת וארא.
71 **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מוּבָן בְּנוֹגֵעַ**
72 **לַדְּרוּשׁ** מאמר חסידות **הַנַּ״ל**
73 ״דער פרומער וארא״ **שֶׁאֲמִירָתוֹ**
74 **הָיְתָה בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא דַּוְקָא**
75 ולא בפרשת שמות. **דְּהִנֵּה, תֹּכֶן**
76 **הַדְּרוּשׁ בְּעִנְיְנֵי פְּרוּמְקַייֶט**
77 יראת שמים וזהירות מעבירות **כוּ׳**
78 **(כְּפִי שֶׁנִּקְרָא ״דֶּער פְּרוּמֶער**
79 **וָאֵרָא״) הוּא עִנְיַן**

---

65) ב״מ פד, א. 66) תניא אגה״ק ס״ז. 67) וישלח לג, יג־יד. 68) ראה תנחומא חוקת י. 69) בהעלותך יא, כא. 70) ראה פסיקתא רבתי פכ״ז. 71) פרש״י ריש פרשתנו. 72) פרש״י שם (ו, ט). 73) סוכה נב, ריש ע״ב. קידושין ל, ב. וראה תניא פי״ג. 74) זח״ג קסח, א. הובא ונתבאר בתניא רפכ״ט.

ביאור בדרך אפשר

הַבִּיטוּשִׁים ביטול הישות **בְּרוּחָנִיּוּת, עַל־דֶּרֶךְ** עִנְיַן **הַגָּלוּת וְהַשִּׁעְבּוּד בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים כְּפִי שֶׁהוּא בְּרוּחָנִיּוּת,** שעניינו הוא לימוד תורה מתוך מאמץ ויגיעה כדברי הזוהר **בְּחֹמֶר דָּא** זה **קַל־וָחֹמֶר, וּבִלְבֵנִים דָּא לִבּוּן הִלְכָתָא** זה ליבון הלכות **כו׳**[75]. **וְעַל־יְדֵי־זֶה** באמצעות הביטוש והביטול **הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל גְּאוּלָה, שֶׁאָז** כאשר נמצאים במצב נפשי רוחני של גאולה **יְכוֹלִים לִפְעֹל בַּאֲמִירַת הַדְּרוּשׁ** המאמר **עִנְיַן שֶׁהוּא מֵעֵין וְדֶגְמַת שְׁלֵמוּת הַבְּרוּר דִּלְעָתִיד־לָבֹא, שֶׁגַּם הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנִּתְרַחֲקוּ וְנֶאֱבְדוּ, יִתְעַלּוּ וְיֻכְלְלוּ בִּקְדֻשָּׁה**

ט) **וְכָל** זֶה מֻדְגָּשׁ עוֹד יוֹתֵר עַתָּה, שֶׁנִּשְׁאֲרוּ כַּמָּה יָמִים לְבִיאַת מָשִׁיחַ, וְלָכֵן מִפִּיצִים (מְ׳גִיסְט) חֲסִידוּת בְּרִבּוּי, הָחֵל מֵהַבִּיכְלָאךְ שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, וְכֵן הַבִּיכְלָאךְ שֶׁל הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳, שֶׁהַשָּׁנָה הִיא שְׁנַת הַמֵּאָה לְהִסְתַּלְּקוּת־הִילּוּלָא שֶׁלּוֹ בי״ג ניסן תרכ״ו, שֶׁמַּדְפִּיסִים לָאַחֲרוֹנָה, וְעַד לִדְרוּשֵׁי רַבֵּנוּ נְשִׂיאֵנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מְאִירִים אֶת הַחֹשֶׁךְ כו׳[76], של הגלות וְעַד שֶׁזּוֹכִים לְבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

1 וָאֵרָא״) הוּא עִנְיַן הַבִּיטוּשִׁים בְּרוּחָנִיּוּת, עַל־דֶּרֶךְ
2 עִנְיַן הַגָּלוּת וְהַשִּׁעְבּוּד בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים כְּפִי
3 שֶׁהוּא בְּרוּחָנִיּוּת, בְּחֹמֶר דָּא קַל־וָחֹמֶר, וּבִלְבֵנִים
4 דָּא לִבּוּן הִלְכָתָא כו׳[75]. וְעַל־יְדֵי־זֶה הָיָה יָכוֹל
5 לִהְיוֹת מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל גְּאוּלָה, שֶׁאָז יְכוֹלִים
6 לִפְעֹל בַּאֲמִירַת הַדְּרוּשׁ עִנְיַן שֶׁהוּא מֵעֵין וְדֶגְמַת
7 שְׁלֵמוּת הַבְּרוּר דִּלְעָתִיד־לָבֹא, שֶׁגַּם הַנִּיצוֹצוֹת
8 שֶׁנִּתְרַחֲקוּ וְנֶאֱבְדוּ, יִתְעַלּוּ וְיֻכְלְלוּ בִּקְדֻשָּׁה.
9 ט) וְכָל זֶה מֻדְגָּשׁ עוֹד יוֹתֵר עַתָּה, שֶׁנִּשְׁאֲרוּ כַּמָּה יָמִים לְבִיאַת מָשִׁיחַ, וְלָכֵן
10 מִפִּיצִים (מְ׳גִיסְט) חֲסִידוּת בְּרִבּוּי, הָחֵל מֵהַבִּיכְלָאךְ שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן,
11 וְכֵן הַבִּיכְלָאךְ שֶׁל הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳, שֶׁהַשָּׁנָה הִיא שְׁנַת הַמֵּאָה לְהִסְתַּלְּקוּת־הִילּוּלָא
12 שֶׁלּוֹ, שֶׁמַּדְפִּיסִים לָאַחֲרוֹנָה, וְעַד לִדְרוּשֵׁי רַבֵּנוּ נְשִׂיאֵנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מְאִירִים
13 אֶת הַחֹשֶׁךְ כו׳[76], וְעַד שֶׁזּוֹכִים לְבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

---

75) זהר ח״א כז, א. ח״ג קנג, א. וראה תו״א ר״פ שמות. 76) חסר קצת (המו״ל).

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ליום שלישי עמ׳ ב

1 שהיזק ראיה של יחיד נחשב היזק. מתרצת הגמרא: **לא,** יכול
2 לכפותו לחלוק רק **בְּמִסִּיפָם בְּעָלְמָא.**
3 ממשיכה הגמרא ומקשה: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (כב.) **הַחֲלוֹנוֹת**
4 שיש לאדם בכותל ביתו, ובא חבירו לבנות כותל מולו, צריך
5 להרחיק את הכותל מהחלונות **בֵּין מִלְּמַעְלָה, בֵּין מִלְּמַטָּה וּבֵין**
6 **מִכְּנֶגְדָּן, אַרְבַּע אַמּוֹת,** ושנינו בברייתא (כב:) על משנה
7 זו, שצריך להרחיק ארבע אמות **מִלְּמַעְלָן,** כְּדֵי שֶׁלֹּא יעלה על
8 הכותל ויתכופף **וְיָצִיץ וְיִרְאֶה** מהחלון את בית חבירו. וצריך
9 להרחיקו **מִלְּמַטָּן,** כְּדֵי שֶׁלֹּא **יַעֲמוֹד** על הכותל **וְיִרְאֶה.** וצריך
10 להרחיקו **מִכְּנֶגְדָּן,** כְּדֵי שֶׁלֹּא **יַאֲפִיל** הכותל וימנע מהאור להכנס
11 לבית מהחלון. ומכך שהצריכוהו לבנות את כותלו באופן שלא
12 יוכל להתבונן לתוך הבית מוכח שהיזק ראיה של יחיד נחשב היזק.
13 מתרצת הגמרא: **הֵיכָא דְּכַיֵּת שַׁאנִי** – שונה היזק ראיה של אדם
14 המתבונן בתוך בית חבירו, כיון שאדם עושה בביתו דברים
15 צנועים, ורק לגבי חצר אין היזק ראיה נחשב היזק.
16 ממשיכה הגמרא ומקשה: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל,**
17 **גַּג** של אדם **הַסָּמוּךְ לַחֲצַר חֲבֵירוֹ,** שהיתה קרקע החצר שוה לגובה
18 הגג, **עוֹשִׂין לוֹ** לגג **מַעֲקֶה גָּבוֹהַּ אַרְבַּע אַמּוֹת,** כדי שלא יוכל בעל
19 הגג להביט בחצר, ומוכח שהיזק ראיה של יחיד בחצר נחשב היזק.
20 מתרצת הגמרא: **שַׁאנִי הָתָם,** משום **דְּאָמַר לֵיהּ בַּעַל הֶחָצֵר לְבַעַל**
21 **הַגַּג,** לְדִידִי **קְבִיעָה לִי תַּשְׁמִישִׁי** – השימוש שלי קבוע, שכל שעה
22 אדם משתמש בחצירו, אך לְדִידְךָ **לֹא קְבִיעָה לָךְ תַּשְׁמִישָׁתָךְ** –
23 שימושך אינו קבוע, שאין אדם משתמש בגגו כל שעה, ולכן דרכי
24 להשתמש בחצרי לשימושים צנועים, **וְלֹא יָדַעְנָא בְּהֵי עִידָּנָא סָלִיקָא**
25 **וְאָתֵית** – ואיני יודע באיזה זמן תעלה לגגך להשתמש בו,

בס"ד. שיחת ש"פ וארא, ראש חודש שבט, ה'תשכ"ו.

בלתי מוגה

א. בנוגע לר"ח שבט - מפורש בקרא[1]: "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש דיבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אותו אליהם" - דברי תוכחות, וחזרת כל התורה כולה (משנה תורה)[2].

ובפרטיות יותר: בר"ח שבט היתה התחלת דיבורו של משה, וכיון שהסתלקותו היתה בז' באדר, נמצא, שדיבר עמהם במשך ל"ו יום (מר"ח שבט עד ו' אדר, כי בז' באדר עצמו, שבו מלאו ימיו ושנותיו, נסתמו ממנו מעיינות החכמה[3]), כמרומז ב"אלה הדברים גו'", "כמספר אלה" - ל"ו[4]; וכל זה נכלל בר"ח שבט[5], אודותיו מפורש בקרא ש"דיבר משה גו'".

וע"פ דברי האריז"ל[6] בענין "והימים האלה נזכרים ונעשים"[7], שכאשר "נזכרים" הענינים המיוחדים של "הימים ההם" בכל שנה ושנה, אזי חוזרים ו"נעשים" עוד הפעם אותם ההמשכות כו' כמו בפעם הראשונה, ועוד באופן נעלה יותר, כמובן ממ"ש רבינו הזקן[8] ש"בכל שנה ושנה יורד ומאיר .. אור חדש עליון יותר כו'", וכן הוא ע"פ נגלה, כהכלל "מעלין בקודש"[9] - הרי מובן, שכן הוא גם בנוגע לר"ח שבט, שבו "דיבר משה אל בני ישראל גו'".

ב. ובהקדמה - שלכאורה לא שייך הענין ד"נזכרים ונעשים" בנוגע לר"ח שבט, כי המסופר בכתוב אודות דיבורו של משה אל בנ"י בר"ח שבט ("בעשתי עשר חודש באחד לחודש") קשור עם שנת הארבעים דוקא ("ויהי בארבעים שנה"), כך, שלכאורה אין זה ענין ששייך לר"ח שבט בכל שנה.

אך הענין יובן ע"פ דברי הצ"צ - שהשנה היא שנת המאה להסתלקות־הילולא שלו:

באוה"ת דברים (שנדפס לאחרונה)[10] מביא הצ"צ שהתורה ניתנה לארבעים יום (ומביא כמה ענינים הקשורים עם מספר ארבעים), ומבאר, ש"ענין ארבעים יום שהי' משה בהר אפ"ל ע"ד לא קאים איניש אדעתי' דרבי' עד ארבעים שנין[11], ולכן בן ארבעים לבינה[12], ויום שלמעלה חשוב ודאי כשנה[13], ע"כ הי' משה בהר ארבעים יום, כדי שיהי' קאים על התורה כו'".

ובהקדים ביאור הענין ד"קאים איניש אדעתי' דרבי'" - ש"רבי'" קאי על נותן התורה, ואמיתית לימוד התורה הוא באופן שהאדם הלומד "לוקח" לא רק את שכל התורה, אלא גם את "נותן התורה", וענין זה נעשה על־ידי הדעת דוקא.

וכמבואר בשיעור תניא היומי[14], ש"החכמה היא מקור השכל וההבנה והיא למעלה .. מההבנה וההשגה[15] .. ולכן מתלבש בה אור א"ס ב"ה דלית מחשבה תפיסא בי' כלל כו'", ומזה מובן, שאמיתית ענין לימוד התורה (חכמה) הוא לא רק השכל שבה, אלא שעי"ז תופס את האו"א המלובש בה, שזהו בעל הרצון, נותן התורה.

---

1) דברים א, ג.

2) כב' הפירושים - פירוש רש"י, ופירוש הספורנו (שהובא כמ"פ בדרושי חסידות) - שהא והא איתנהו בי', ושייכים זל"ז (ראה לקו"ש חי"ט דלקמן בפנים).

3) פרש"י וילך לא, ב.

4) אוה"ח ר"פ דברים.

5) נוסף לכך ש"ראש חודש" כולל את כל ימי החודש (ראה לקו"ת דרושי ר"ה נח, א ואילך. ובכ"מ).

6) רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונת' בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.

7) אסתר ט, כח.

8) תניא אגה"ק סי"ד.

9) ברכות כח, א. וש"נ.

10) ע' יח.

11) ע"ז ה, ריש ע"ב.

12) אבות ספ"ה.

13) ראה ר"ה ב, ריש ע"ב. וש"נ.

14) פי"ח.

15) להעיר מדיוק הלשון בתניא שם: "החכמה היא מקור השכל וההבנה, והיא למעלה מהבינה שהוא הבנת השכל והשגתו, והחכמה היא למעלה מההבנה וההשגה, והיא מקור להן" - שאין זה כפל לשון, אלא מונה כאן ד' מדריגות, שתים שהן ארבע (ראה גם "מ"מ, הגהות והערות קצרות" לתניא שם (ע' קכא)).

ובשביל זה יש צורך בארבעים שנה, שאז "קאי איניש אדעתי' דרבי'".

אמנם, קודם החטא הי' ענין זה יכול להעשות במשך ארבעים יום - שזהו שניתנה התורה לארבעים יום, ובפרט בנוגע למשה רבינו, שאצלו הי' בודאי מספיק ארבעים יום כדי להיות "קאים אדעתי' דרבי'"; מה־שאין־כן לאחרי החטא לא מספיק ארבעים יום, אלא יש צורך בארבעים שנה.

וענין זה שלאחרי החטא יש צורך בארבעים שנה הוא גם בנוגע למשה רבינו[16] - שהרי החטא פעל ירידה גם אצל משה רבינו, כדאיתא בגמרא[17] על הפסוק[18] "לך רד", "רד מגדולתך, כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל" (וכידוע[19] שרק ביום השבת מקבל משה רבינו את הענינים שהיו אצלו קודם החטא, שלכן אומרים בתפלת שבת "ישמח משה במתנת חלקו").

ומזה מובן, שמ"ש "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש דיבר משה וגו'" - אינו קשור עם משך זמן של ארבעים שנה דוקא (שהרי קודם החטא נעשה זה במשך ארבעים יום), אלא זהו ענין הקשור עם מספר הארבעים שישנו בתורה, כך, שזהו ענין בתורה (ולא בזמן), ולכן שייך בזה שפיר הענין ד"הימים האלה נזכרים ונעשים".

ג. המשך השיחה - ביאור ענין "משנה תורה", ש"משה מעצמו אמרם" ו"ברוח הקודש"[20], שהמשכת התורה (ש"קדמה לעולם"[21]) בעולם[22] היא על־ידי הממוצע דמשה, שיש בו ב' הקצוות: תכלית הביטול ("ונחנו מה"[23]), ושלימות המציאות (שלכן היתה קומתו "עשר אמות"[24]), והמשכת ההשפעה שעל־ידי הממוצע היא בב' אופנים: בד' ספרים ראשונים בדרך מעביר; ובמשנה תורה בדרך התלבשות[25] (ולכן במשנה תורה דרשינן סמוכים[26]). והצורך בענין ההתלבשות (אף שלכאורה ה"ז ירידה)[27] - לפי שעי"ז

16) ראה פרש"י ע"ז שם - ד"ה לא רמזה.

17) ברכות לב, א.

18) תשא לב, ז ובפרש"י.

19) ראה סה"ל להאריז"ל בהעלותך יב, ג. תו"א בראשית א, ב. ובכ"מ.

20) מגילה לא, ב ובתוס'.

21) ומה שמצינו בתורה אודות עניני העולם, כמו "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ" (בראשית א, א) - הרי הענין ד"שמים וארץ" בתורה כפי שקדמה לעולם הוא בצירופים אחרים ונעלים יותר, וע"ד מ"ש בזהר (ח"א לא, ב. הובא ונת' בסה"מ תרנ"א ע' פט ואילך) שקאי על עשר ספירות (ורק לאחרי שנברא העולם הרי זה נמשך גם בנוגע לשמים וארץ כפשוטם).

וענין זה שייך גם עתה - שזהו מ"ש בהפטרת שבת ר"ח (ישעי' סו, כב) "השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה", ולכאורה אינו מובן: כיון שכתוב זה קאי על לעתיד לבוא, הול"ל "אעשה", בלשון עתיד, ולא "עושה" בלשון הוה [ואין לומר דקאי על הענין ד"המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", וכתורת הבעש"ט על הפסוק (תהלים קיט, פט) "לעולם הוי' דברך נצב בשמים" (תניא שעהיוה"א בתחלתו) בענין חידוש התהוות השמים והארץ בכל רגע - שהרי אין זה "שמים חדשים וארץ חדשה", כי־אם חידוש הישנות בלבד] - אך הענין הוא, שכיון שכל הגילויים דלעת"ל תלויים במעשינו ועבודתינו עתה (תניא רפל"ז), עכצ"ל, שגם עתה ישנו הענין ד"שמים חדשים וארץ חדשה אשר אני עושה" (בלשון הוה), כמבואר בזהר (ח"א ה, רע"א. יב, ב) שענין זה נעשה ע"י החידוש בתורה - "לאפשא לה": כאשר מוסיפים חידוש בסתרי תורה, פנימיות התורה - פועלים "שמים חדשים", וכאשר מוסיפים חידוש בפשטות התורה, נגלה דתורה - פועלים "ארץ חדשה".

22) ובלשון רבינו הזקן בתניא (פ"ד): "נסעה וירדה .. ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים .. בדיו על הספר כו'".

23) בשלח טז, ד־ח.

24) ברכות נד, ב. וש"נ.

25) וכמו בענין השכל, שאין זה באופן שנשאר "שכל הרב", אלא באופן שחודר בתלמיד ומתעצם עמו, ועד שנעשה השכל שלו, וכמודגש אצל משה רבינו, שמסר נפשו על התורה ולכן נקראת על שמו - "תורת משה" (מלאכי ג, כב. וראה שמו"ר פ"ל, ד. וש"נ), ועד"ז בכאו"א מישראל, כמ"ש (אבות פ"ה מ"כ) "ותן חלקנו בתורתך", שזהו החלק שלו בתורה (ראה לקו"ש חי"ג ע' 116 ואילך. וש"נ), עי"ז שמחדש בה, והרי ענין זה שייך לכאו"א מישראל, כמ"ש רבינו הזקן (תניא אגה"ק סכ"ו (קמה, א). וראה הל' ת"ת שלו פ"ב ה"ב. וש"נ) "שכל איש ישראל יוכל .. לחדש .. הן בהלכות הן באגדות הן בנגלה הן בנסתר, כפי בחי' שרש נשמתו (והרי מצד שרש נשמתו יש לו שייכות לכל חלקי פרד"ס התורה), ומחוייב בדבר כו'" (וכמובא בהקדמה לקהלת יעקב אודות הענוש המר למי שיכול לחדש בתורה ואינו מחדש - ראה קה"י להר"י ברוכין (ווילנא תר"ז), וראה גם קה"י לרי"י הלוי (פיעטרקוב תרס"ה)).

26) ברכות כא, ב. וש"נ.

27) ואין לומר שענין ההתלבשות הוא כדי שיוכל להיות ענין ההבנה וההשגה - שהרי גם בד' ספרים הראשונים ישנו ענין ההבנה וההשגה, ועד לענין החידוש בתורה, שיכול להיות רק כשישנה שלימות ההבנה וההשגה באופן שמתעצם עמו (משא"כ כל זמן שהענין לא נתעצם עמו, אינו יכול לחדש, אלא צריך לשמור על "אותיות הרב" כמו שהן, כי לולי זאת ילך בדרך עקלתון כו').

יכולים ליקח את (ולהתעצם עם) עצם התורה כפי שהיא למעלה מהשגה. והכח על זה - לפי ש'משנה דתורה' נלקח מעצמותו ית', למעלה גם משלישי[28] המדבר (שמחבר הוי' ומשה)[29], ועל ידו יכולה להיות הירידה למטה[30] באופן של התלבשות, ובה בשעה נשארת במהותה - דבר ה'[31]. ובעבודה הו"ע התשובה[32]. וכן הוא בנוגע לגילוי תורת חסידות חב"ד, בחי' היחידה שבתורה, שמתלבשת בשכל אנושי, ועד שהמעיין עצמו בא באופן של הפצה עד ל"חוצה"[33] - הוגה על־ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"ט ע' 9 ואילך; חל"ו ע' 41 ואילך[34].

* * *

ד. בהמשך להמוזכר לעיל אודות "דברי תוכחות" שאמר משה רבינו בר"ח שבט - יש להוסיף, שענין זה הי' "אחרי הכותו את סיחון וגו'"[35], שלא יאמרו "מה לזה עלינו, מה הטיב לנו כו'"[36]:

לפני שמשה רבינו אמר לבנ"י דברי תוכחות - דאג ליתן להם כל צרכיהם הגשמיים, כל טוב גשמי, להיותו רועה ישראל, והרי ענינו של רועה הוא שצריך לספק כל צרכי צאן מרעיתו[37].

וכדאיתא במדרש[38] על הפסוק[39] "ומשה הי' רועה", שהקב"ה בחן את משה (וכן את דוד) בכך "שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כחו" - לא רק ה"זקנים" וה"בחורים", אלא גם ה"קטנים", והרי עיקר הענין ד"שה קטנה" בנוגע לבנ"י הוא בנוגע לעניני הנשמה, והיינו, שמשה רבינו דואג גם לאלו שנמצאים בדרגות נמוכות, וכמו אלו ששייכים ל"בשר תאוה" - שעל זה טוען משה רבינו: "מאין[40] לי בשר"[41] [מה־שאין־כן המן, שעוד לפנ"ז (החל מט"ו באייר) ירד בזכות משה[42], ולא טען על זה "מאין לי כו'"

28) להעיר מהשייכות ל"אוריאן תליתאי לעם תליתאי כו'" (שבת פח, א).

29) למעלה גם משם הוי' דלעילא [שעז"נ בהתחלת פרשתנו "ושמי הוי' לא נודעתי להם", כי שם הוי' שנתגלה לאבות הוא שם הוי' דלתתא (ראה אוה"ת פרשתנו ע' קכז. ועוד)], כולל גם הדרגא היותר נעלית בשם הוי' דלעילא גופא - שם הוי' שלפני הצמצום*, שאין לו אותיות (ראה תורת מנחם - התוועדויות חכ"ד ע' 48. וש"נ).

30) כידוע הכלל שכל הגבוה ביותר יורד למטה ביותר, וכפי שמצינו בנוגע לשלמה המלך, שמצד גודל חכמתו הי' יכול להמשיכה למטה מטה, ע"י "שלשת אלפים משל" (מלכים־א ה, יב), שכל משל מורה על ירידה נוספת כו' (ראה תו"א לך לך יא, ג. ובכ"מ), ואילו אצל ר' מאיר מצינו רק ג' מאות משל, ובדור שלאח"ז - רק שלש (סנהדרין לח, סע"ב).

31) ועד שגם כאשר האדם הלומד הוא במצב של טומאה, ועד לטומאה שיוצאת מגופו, שזהו ענין גרוע ביותר, ועד שיכול לקלקל כניסת הכה"ג לקד"ק ביוהכ"פ (יומא בתחלתה) - הרי זה "דבר ה'", שעז"נ (ירמי' כג, כט) "הלא כה דברי כאש", "מה אש אינו מקבל טומאה, אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה" (ברכות כב, א).

32) שלמעלה מהתורה, כדמוכח מזה שעל ידה מתקנים גם את החסרון שנעשה בענין התורה.

וזהו גם ענין המס"נ שלמעלה מהשכל, ולמעלה מהתורה (ראה תורת מנחם - התוועדויות חכ"ט ע' 122 ואילך. וש"נ). - ולהעיר, שמצד גודל מעלת ענין המס"נ, הרי זה שייך לכאו"א מישראל, כמבואר בשיעור תניא היומי (פי"ח) ש"אפילו קל שבקלים ופושעי ישראל מוסרים נפשם על קדושת ה'" [ולא כמו התורה, שיש בה חילוקי דרגות, ועם־הארץ שאינו יכול ללמוד, אינו נענש על ביטול תורה, ורק מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק (אפילו שעה אחת), הנה "עליו דרשו רז"ל כי דבר ה' בזה וגו'" (תניא פ"א)] - כי, ככל שהענין הוא נעלה יותר, הרי זה נמשך למטה יותר (כנ"ל בהערה 30).

33) וכידוע הסיפור (ראה סה"ש תורת שלום ע' 113) שכאשר נאמר לבעש"ט הענין דיפוצו מעינותיך חוצה, זלגו עיניו דמעות ("מ'האָט אַ סאַך געוויינט אויף דעם ענין פון הפצת המעיינות חוצה") אבל אעפ"כ, המצב הוא שאין ברירה, ומוכרחים להפיץ את המעיינות חוצה, ושתהי' פעולתם באופן פנימי דוקא, כידוע הסיפור (ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' שח ואילך. וש"נ) שאמרו לרבינו הזקן שהי' יכול לבטל את כל ענין המאסר ע"י מקיפים, והשיב רבינו הזקן, שכדאי הצער למעלה ולמטה וכו', ובלבד שיפעלו זאת באופן פנימי.

34) בשילוב שיחת ש"פ וארא ר"ח שבט תש"מ.

35) דברים שם, ד.

36) פרש"י עה"פ.

37) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חי"א ע' 37.

38) שמו"ר פ"ב, ב.

39) שמות ג, א.

40) בהעלותך יא, יג.

41) כנ"ל - בשיחה שנדפסה בלקו"ש חי"ט (ע' 12).

42) תענית ט, א.

*) וכמרומז במ"ש "הוי' הוי'" (תשא לד, ו ובפרש"י), קודם שיחטא ולאחר שיחטא (ר"ה יז, ב) – שהרי ענין החטא אינו רק עבירה, אלא כמבואר בחסידות (לקו"ת מטות פב, א. ובכ"מ) ש"חטא" הוא מלשון חסרון (וגם על זה צ"ל ענין התשובה, ולא כטעות העולם שענין התשובה הוא רק על עבירה) – החל מהחסרון שע"י ענין הצמצום, ונמצא, שהוי' הא', קודם שיחטא, הוא שם הוי' שלפני הצמצום.

- כיון שהי' "לחם[43] מן השמים"[44], ופעולת משה היתה רק להמשיכו למטה להיות מזון גשמי, ולא באופן שישאר מזון רוחני, כמו המן שאכלו המלאכים[45]], ועל זה אומר לו הקב"ה: "היד ה' תקצר וגו'"[46], ומצַוה עליו להשפיע להם גם בשר.

וזהו גם מה שקומתו של משה רבינו הוצרכה להיות עשר אמות (כנ"ל ס"ג) - כיון שהשפעתו היא לא רק מט' אמות העליונים, אלא גם מהאמה התחתונה, אל התחתונים ביותר.

וזהו גם מה שמשה רבינו פעל גם את כיבוש ארץ סיחון ועוג ("אחרי הכותו וגו'"):

גם להדעה[47] שארץ סיחון ועוג יש בה קדושה, ויש בה האיסור ד"לא תחנם"[48] - הרי זה רק לאחרי שבני גד ובני ראובן קיימו את התנאי ש"יעברו חלוצים גו'", מה־שאין־כן לפנ"ז, הרי זה בודאי חוץ לארץ.

[ועפ"ז יובן בנוגע למשנת"ל[49] בנוגע לטענת אומות העולם לישראל "לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים"[50], ולא בנוגע לכיבוש ארץ סיחון ועוג שהי' לפנ"ז, כיון שטענתם היתה בנוגע לקדושת ארץ ישראל, כיצד יכולים לפעול שתהי' ארץ קדושה על־ידי הכיבוש בלבד - שביאור זה מתאים גם להדעה שארץ סיחון ועוג יש בה קדושה כו', כיון שחלות הקדושה היא רק לאחרי קיום התנאי דבני גד ובני ראובן, שזהו בעת כיבוש ארצות שבעה גוים].

ונמצא, שמשה רבינו דואג לבנ"י שגם בחוץ לארץ יהי' כל טוב גשמי - שהרי גם ארץ סיחון ועוג היתה ארץ מובחרת כו', כמובן מזה שיש דעה שארץ סיחון ועוג חייבת בביכורים[51], וגם להדעה שאינה חייבת בביכורים[52], הרי (נוסף לכך שגם בא"י יש מקומות שאין מביאים מהם ביכורים[53]) גם הקס"ד בתורה יש לה אחיזה במציאות, כך, שזוהי בודאי ארץ טובה, וכפי שרואים בפועל, שבני גד ובני ראובן ויתרו על חלקם בארץ שבעה אומות כדי לקבל נחלה בארץ סיחון ועוג, וכיון שדבר זה הי' כדאי ומשתלם, הרי בודאי הי' זה מקום של טוב גשמי.

וזהו סדר הדברים - שלכל לראש דואגים לצרכיהם הגשמיים של בנ"י, ולאח"ז גם בנוגע לענינים הרוחניים[54].

ה. וכשם שהדברים אמורים בנוגע למשה רבינו, רועה ישראל הראשון, כן הוא גם בנוגע לרועה ישראל שבדורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר:

ובהקדמה - שדיבורו של משה לבנ"י בר"ח שבט, "סמוך למיתה"[55] (בז' אדר), קשור גם עם יום ההסתלקות־הילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר בעשירי בשבט.

ולהעיר, שעשרת הימים שבין ר"ח שבט ליו"ד שבט הם בדוגמת עשר אמות של קומת משה (מספר עשר בנוגע לזמן, כמו מספר עשר בנוגע למקום), שעל ידם נמשכת ההשפעה גם לאלו שנמצאים בדרגא היותר תחתונה (כנ"ל ס"ד).

ובכן: גם אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, סדר הדברים הוא - שלכל לראש ממשיך ומשפיע לצאן מרעיתו צרכיהם הגשמיים.

וכידוע עד כמה השתדל כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לטובתם של ישראל גם בגשמיות, וכידוע הסיפור[56] שכבר בהיותו בן י"א שנה היתה לו מס"נ בשביל טובתו של יהודי, וזו היתה הנקודה התיכונה של כל

---

43) בשלח טז, ד.
44) ואף שגם השליו הי' מן השמים - הרי הי' זה באופן ש"התאוו תאוה" (בהעלותך שם, ד).
45) ראה יומא עה, ב.
46) בהעלותך יא, כג.
47) ראה תורת מנחם - התוועדויות חכ"ו ס"ע 147. וש"נ.
48) ואתחנן ז, ב.
49) שיחת ש"פ בראשית בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 157). וש"נ.
50) פרש"י ר"פ בראשית.
51) ביכורים ספ"א. רמב"ם הל' ביכורים רפ"ב.
52) דעת ריה"ג - ביכורים שם.
53) שם פ"א מ"ג.
54) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ו ע' 5. וש"נ.
55) פרש"י עה"פ (דברים א, ג).
56) אג"ק שלו ח"ג ע' פג ואילך. וש"נ.

עבודתו במשך כל ימי חייו עד ליום הש"ק (שקשור עם "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[57]) האחרון שבו נסתלק.

וכיון ש"צדיקים דומים לבוראם"[58], הנה מה שהוא עושה הוא מצַוה לישראל לעשות[59], כולל גם "מצַוה" מלשון צוותא וחיבור[60], היינו, שמתחבר עם כל אחד ומסייע לו בעבודתו כו'.

ומזה מובן גם בנוגע לכל אלו שעוסקים במילוי שליחותו - שצריכים לידע ולהכיר בכך (ובלשון הרגיל אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר[61]: "הערן און דערהערן"), שכל הדרוש להצליח במילוי שליחותם, ניתן להם באופן שהכל ערוך ומוכן על השולחן, וצריכים רק לברך ולאכול!... כך, שיכולים למלא את שליחותם ללא בלבולים ומניעות כו', לא מצד בריאות הנפש ובריאות הגוף, ולא מצד טרדות הפרנסה.

וכמדובר לעיל[62], שכאשר "ראובן ושמעון נחתין", ניתן מיד הכח שיהי' "ראובן ושמעון סלקין"[63], ללא מניעות ועיכובים כו'.

ובאופן כזה הולך כל אחד לבטח דרכו, לבקוע את החושך הכפול ומכופל כו', ולהצליח במילוי השליחות מתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

ו. מאמר (כעין שיחה) ד"ה וארא אל אברהם וגו'.

* * *

ז. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק[64] "כבד לב פרעה", "תרגומו יקיר, ולא אתיקר, מפני שהוא שם דבר, כמו כי[65] כבד ממך הדבר" - דלכאורה אינו מובן דברי הקדוש־ברוך־הוא למשה שסיבת העונש היא בגלל ש"כבד לב פרעה", בה בשעה שלפנ"ז אמר[66] הקדוש־ברוך־הוא "ואני[67] אקשה את לב פרעה"? ולכן מפרש רש"י ש"כבד" אינו פועל עבר, שיכול להתפרש על פעולת הקדוש־ברוך־הוא להכביד את לבו, אלא "שם דבר", המתאר את מצב לב פרעה שהוא כבד בעצם[68], ולכן מגיע לו עונש[69] - הוגה על־ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חל"א ע' 28 ואילך.

ח. ועדיין צריך להבין: הרי גם העובדה שעוד לפני שה' הכביד את לב פרעה הי' לבו כבד בעצם, היא מצד הטבע של פרעה כפי שנברא על־ידי הקדוש־ברוך־הוא [וכמו במשל הזונה (המובא בתניא[70]), שצריכה למלא את תפקידה, לפי שזהו רצונו של הקב"ה, "וכמאמר בלעם לא אוכל לעבור את פי ה'[71]

---

57) תמיד בסופה.

58) ראה רות רבה פ"ד, ג. וראה ב"ר פס"ז, ח. במדב"ר פ"י, ה. אסת"ר פ"ו, ב.

59) ראה שמו"ר פ"ל, ט.

60) ראה לקו"ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ.

61) סה"ש תש"ח ע' 225. וש"נ.

62) שיחת ש"פ שמות, מבה"ח שבט בסופה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 341).

63) ויק"ר פל"ב, ה.

64) פרשתנו ז, יד.

65) יתרו יח, יח. - וכאן בודאי "כבד" הוא "שם דבר", ולא פועל יוצא, שהרי אי אפשר לומר שדוקא עתה - למחרת יוהכ"פ, לאחרי שמשה הגיע למדריגה נעלית ביותר, ועד שניתן לו גם פלפולא דאורייתא (נדרים לח, א) - נעשה הדבר כבד ממנו.

66) ולהעיר, שענין הדיבור מכריח את הבחירה (ולא כמו הידיעה עצמה, שאינה מכרחת את הבחירה), שלכן "צדיק ורשע לא קאמר" (נדה טז, ב. וראה שעה"ת (לאדמו"ר האמצעי) ח"א יח, ג. כד, ד ואילך. תו"ח בראשית ל, ד. תולדות יד, ג ואילך. ובכ"מ).

67) פרשתנו שם, ג.

68) ובגלל זה הקשה הקב"ה את לבו - כמ"ש רש"י על הפסוק "ואני אקשה", "מאחר שהרשיע והתריס כנגדי .. טוב לי שיתקשה לבו כו'". וכ"כ הרמב"ם: "לפיכך כתוב בתורה (שמות ד, כא) ואני אחזק את לב פרעה, לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו, שנאמר (שם א, יו"ד) הבה נתחכמה לו, נתן הדין למנוע התשובה ממנו כו'" (הל' תשובה פ"ו ה"ג); "פרעה וסייעתו מרו בבחירתם .. ויאמר אל עמו גו' הבה נתחכמה לו כו'" (ח"פ להרמב"ם פ"ח). - ולכן הביא הרמב"ם הפסוק "הבה נתחכמה לו גו'" דוקא, שבזה מודגש שהי' זה מרצונו של פרעה בעצמו (קודם שהקשה ה' את לבו), בגלל כבדות לבו, שלכן "לא ידע את יוסף", "עשה עצמו כאילו לא ידע" (שמות שם, ח ובפרש"י), למרות שיוסף הציל ופירנס את ארץ מצרים וכל הארצות כו'.

69) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 135. וש"נ.

70) ספ"ט. ספכ"ט.

71) בלק כד, יג.

.. שכולם אינם משנים תפקידם"[72], וכמ"ש גבי דוד "כי ה' אמר לו קלל"[73]], וא"כ, איך אפשר להעניש אותו על זה?!

ויובן בהקדים מ"ש רבינו הזקן ב'אגרת התשובה'[74] בנוגע למארז"ל[75] "האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה",

- שזהו "דוקא שבשעת החטא הי' יכול לכבוש יצרו, אלא שסומך בלבו על התשובה, ולכן הואיל והתשובה גורמת לו לחטוא, אין מספיקין וכו'". וע"ד "אין קטיגור נעשה סניגור"[76]. ולהעיר, שענין "אין קטיגור נעשה סניגור" הוא דוקא בעבודת פנים, שלכן לא לבש הכה"ג בגדי זהב בכניסתו לקדש הקדשים (מה־שאין־כן עבודת חוץ שהיתה בבגדי זהב). ומצד גודל מעלת התשובה שהיא למעלה מכללות התומ"צ (כמובן מזה שעל ידה מתקנים את החסרון בקיום התומ"צ), מובן שהיא בבחי' "עבודת פנים", ולכן יש בה הכלל ש"אין קטיגור נעשה סניגור" -

"אין מספיקין דייקא, אבל אם דחק ונתחזק .. ועשה תשובה מקבלין תשובתו", כי "אין לך דבר שעומד בפני התשובה"[77].

וכפי שמצינו ב'אחר', שגם לאחרי שבהשגחה פרטית שמע את ה"בת קול" שיצתה ואמרה "שובו בנים שובבים חוץ מאחר"[78] - הי' יכול וצריך לעשות תשובה[79].

ומזה מובן גם בנוגע לפרעה, שאף שהי' לבו כבד בעצם, ונוסף לזה, הכביד ה' את לבו, מ"מ, הי' יכול וצריך לשוב בתשובה, באופן של "דחק ונכנס".

ועד"ז מובן בנוגע לעבודת כאו"א מישראל - שאינו יכול להצדיק את עצמו בנוגע לענין של עבירה ח"ו, ולטעון שאין לו ברירה כו', כיון שנמצא בעוה"ז, שהוא עולם הקליפות והסט"א, והרשעים גוברים בו[72], כי בכל מעמד ומצב שנמצא, הרי אין לך דבר העומד בפני התשובה כו'. ואין צורך להמתין עד יוהכ"פ, אלא ענין התשובה יכול להיות בכל יום, ועד "בשעתא חדא וברגעא חדא"[80].

ט. המשך הביאור ב"יינה של תורה" שבפירוש רש"י, ש"כבד לב פרעה" פירושו ש"לב" פרעה נעשה כמו ה"כבד"[81], שהו"ע העקשות (ששייך לכח המעשה שבשליטת הכבד) גם בניגוד לשכל והרגש הלב. והתיקון לזה הוא על־ידי ענין ה'קבלת עול', שזהו ה"כבד" דקדושה ש"ממך הדבר", בכחו של משה שהי' בתכלית הביטול - הוגה על־ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש הנ"ל.

י. ויש להוסיף ולבאר בנוגע למ"ש "כי כבד ממך הדבר":

לכאורה אינו מובן: איך יתכן לומר "כי כבד ממך הדבר" בנוגע למשה - רועה של ישראל, ובפרט לאחרי יוהכ"פ שנתעלה לדרגא נעלית ביותר (כנ"ל[82]) - שלא יוכל להתמודד ("איינקערן זיך") עם בנ"י?!

וגם צריך להבין מדוע יתרו דוקא אמר זאת למשה - דממה־נפשך: אם זהו אכן דבר שכבד ממנו, הי' משה צריך להכיר בכך מעצמו, גם לולי דברי יתרו.

---

72) תניא פכ"ד.
73) שמואל־ב טז, יו"ד. וראה תניא אגה"ק סכ"ה (קלח, ב).
74) פי"א.
75) יומא פה, ב (במשנה).
76) ברכות נט, רע"א. וש"נ.
77) רמב"ם הל' תשובה ספ"ג.
78) חגיגה טו, א.
79) ראה ר"ח שער הקדושה פט"ז. הובא בשל"ה שער האותיות אות ק (צח, ב), ובפי' ענף יוסף לעין יעקב פסחים פו, ב. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חכ"ו ע' 186.
80) זח"א קכט, סע"א.
81) אף שבעצם חלוקים לב וכבד זמ"ז, שהרי עם היותם שליטים בגוף (זח"ב קנג, א), יש לכל אחד מהם חלקי הגוף השייכים אליו, והיינו, שהכבד שייך לחלק החיצון של הגוף, שבו נכלל הרגל עד לעקב שברגל, ואינו בערך ללב, ששייך לחלק היותר נעלה שבגוף, ועד שישנו חצר הכבד שמפסיק ביניהם, כמו מיצר הגרון שמפסיק בין הלב למוח, כמבואר בדרושי חסידות (ראה תו"א פרשתנו נח, ב ואילך. ובכ"מ) שההתבוננות שבמוח אינה פועלת אפילו במדות שבשכל, ועאכו"כ במדות שבלב ממש. ועד"ז בנוגע ללב וכבד, וחצר הכבד שביניהם, שכאשר הכבד הוא בפ"ע, ללא שייכות ללב, אזי המעשה הוא ללא חיות, ועד שיכול להיות חסרון בענין המעשה כו'.
82) הערה 65.

יא. ויובן בהקדים הביאור בהמשך הכתוב - "כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשוהו לבדך":

מהמשך הכתוב "לא תוכל עשוהו לבדך", מובן, שגם ענין זה צריך להיעשות על־ידי משה, ככל הענינים שצריכים להיות על־ידי משה, רועה של ישראל, אבל לא לבדו, אלא באופן שמקבל סיוע מאחרים.

ונקודת הביאור בזה - שמשה הי' במדריגת צדיק, ומצד עצמו הסתפק בעבודת הצדיקים, גם ללא עבודת התשובה, הקשורה עם ענין המס"נ כו'.

ועל זה אמר לו יתרו "כי כבד ממך הדבר":

יתרו - הי' בעל תשובה, שהרי בתחילה הי' עובד ע"ז, ואחר־כך אמר "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים"[83]. וכמרומז בשמו "יתרו" - שמורה על "יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך"[84], והיינו, שהפך את הסכלות לחכמה ואת החושך לאור (תמורת אלו ש"שמים גו' אור לחושך"[85] רח"ל). וזהו גם שנקרא "יתר", "ע"ש שיתר פרשה בתורה"[86] - דלכאורה, איך יתכן שיתרו שהי' במדריגה היותר תחתונה, הוסיף על כל תורת משה - שזוהי הוספת ענין התשובה, שגדלה מעלתה ביותר, עד כדי כך, ש"מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו"[87].

וזהו שאמר יתרו למשה "כי כבד ממך הדבר" - שחסר אצלו ענין ה"כבד"[88] הקשור עם הרגל, ועד לעקב שברגל (כנ"ל[89]), שענינו בעבודה הו"ע התשובה ומס"נ ששייך יותר אצל אנשים פשוטים (כידוע[90] בפירוש מ"ש[91] "והאיש משה ענו מאד גו'", שעיקר ענוותנותו של משה הי' כלפי דרא דעקבתא דמשיחא, שעבודתם מתוך מס"נ, ובזה נתקנא משה), ולכן, "לא תוכל עשוהו לבדך".

וכיון שכן, הנה העצה היא - "ואתה תחזה מכל העם וגו'"[92], היינו, לילך אל המון העם, אנשים פשוטים, ולעשות מהם "שרי עשרות", "שרי חמישים", "שרי מאות" ועד ל"שרי אלפים", שזהו תוכן ענין התשובה - לעשות מאנשים פשוטים שרי אלפים!

ועי"ז יתוסף ענין התשובה גם אצל משה עצמו[93], שזהו"ע ד"לאתבא צדיקייא בתיובתא"[94].

ועל־ידי עבודה זו זוכים לגאולה האמיתית והשלימה, ובלשון הכתוב בפרשת השבוע[95]: "והוצאתי גו' והצלתי גו' וגאלתי גו' ולקחתי גו'", ועד למ"ש בנוגע לגאולה העתידה: "והבאתי גו'" (שלכן הרי זה קשור עם כוסו של אליהו[96]), על־ידי משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו.

---

83) יתרו יח, יא ובפרש"י.
84) קהלת ב, יג.
85) ישעי' ה, כ.
86) פרש"י ר"פ יתרו.
87) ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.
88) נתבאר גם שכיון שאצל משה הי' חסר בענין ה"כבד" בדקות דדקות - הנה מזה נשתלשל אצל פרעה בגסות דגסות הענין ד"כבד לב פרעה".
89) הערה 81.
90) ראה תו"א שמות נב, ב. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ד ריש ע' 328. וש"נ.
91) בהעלותך יב, ג.
92) יתרו יח, כא.
93) וע"ד שמצינו שבמיתתו זכה משה לשער הנו"ן, כפירוש המגיד בענין "הר נבו", נו"ן בו (ראה בהנסמן בלקו"ש חכ"ד ע' 257 הערה 33).
94) ראה זח"ג קנג, ב. לקו"ת דרושי שמע"צ צב, ב. ובכ"מ.
95) ו, ו־ח.
96) ראה גם שיחת ש"פ וארא, מבה"ח שבט תשי"ד הערה 7 (תורת מנחם - התוועדויות ח"י ע' 323). וש"נ.

בס"ד. שיחת יום ב' פרשת בשלח, יו"ד שבט, ה'תשכ"ו.

בלתי מוגה

א. דובר כבר כמה פעמים[1] אודות דברי כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו"ר, בעל ההילולא, שמביא באחד המאמרים[2] את פירוש הבעל־שם־טוב[3] בלשון המשנה[4] "ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו",

- ובהקדמה: כיון שמדובר אודות "אתם קרויין אדם"[5], בני־ישראל, שנקראים "בנים למקום"[6], "בנים אתם לה' אלקיכם"[7] - הרי גם אם מישהו ירצה להעניש אותם, אין אפשרות שתהיה לו שליטה עליהם; ואילו הקדוש־ברוך־הוא בעצמו - הרי אינו שייך לעונשין חס־ושלום, כמו שכתוב[8] "מפי עליון לא תצא הרעות". אבל אף־על־פי־כן, הרי צריך להיות בעולם ענין של "דין", כי, לולי זאת יהיו "חטיי' סגיאין" (כדאיתא במדרש[9]), כיון שלא תהיה מניעה עבור היצר־הרע שנקרא כלב[10], שאין לו תקנה אלא במקל[11]. והעצה לזה, על־ידי־זה ש"נפרעין מן האדם מדעתו" -

שבתחילה שואלים אותו: כיצד צריכים להתנהג - לפי דעתו - עם אדם שעשה ענין מסויים. וכאשר פוסק את הדין, ששכרו או ענשו כך וכך, הרי לפי מה שפסק "מדעתו", בחשבו שהמדובר הוא אודות פלוני - נפרעין ממנו על ענין הדומה לו, גם כאשר עתה הרי זה "שלא מדעתו", שכן, בידעו שהדבר נוגע אליו, רצונו לחזור בו.

ועל־פי־זה מובן גם דיוק לשון המשנה[12] "לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", תחילה "דין" ואחר־כך "חשבון" - דלכאורה, תחילה צריכים לערוך חשבון, ואחר־כך יכול להיות דין ופסק־דין (כקושיית המפרשים[13]) - כי, בתחילה שואלים אותו מהו ה"דין" על עשיית דבר פלוני, ואחר־כך עורכים עמו "חשבון" האם דין זה מתאים אליו.

ב. וכפי שהובאה ראיה לדבר[14] - שהרי "ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא"[15], ובנדון־דידן, אין זה רמז בלבד, אלא מפורש הדבר בתנ"ך:

בענין דוד המלך ובת־שבע - כתיב[16]: "וישלח ה' את נתן אל דוד .. ויאמר לו שני אנשים היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד רש לעשיר היה צאן ובקר הרבה מאד ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה .. ויבוא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לאורח הבא לו ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא אליו", וכאשר דוד המלך פסק את דינו של האיש העושה זאת, אמר לו נתן הנביא: "אתה האיש"!

ולכאורה: מהו הצורך בכל אריכות ההקדמה הנ"ל, ולמה לא אמר לו לכתחילה שעשה דבר בלתי־רצוי?

אלא, ככל סיפורי התורה למדים גם מסיפור זה הוראה - עד כמה גדול כחו של יהודי, אפילו מי שלא כדבעי, שאי אפשר להיות "נפרעין" ממנו אלא רק כאשר נותן רשות על זה, "מדעתו", ואי אפשר לעשות עמו "חשבון" כל זמן שלא פסק בעצמו את ה"דין", כבסיפור הנ"ל, שרק לאחרי שדוד פסק את הדין, אזי אמר לו נתן הנביא "אתה האיש".

---

1) ראה שיחת יום ב' פ' בשלח, יו"ד שבט תשי"ט ס"ג; תש"כ בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חכ"ה ע' 18; חכ"ז ע' 299 ואילך). וראה גם שם ח"ח ריש ע' 207; חל"ט ע' 290. וש"נ.

2) ראה סה"מ אידיש ע' 76. וראה גם "התמים" ח"ז ע' קד.

3) ראה כתר שם טוב בהוספות סקי"ב ואילך. וש"נ.

4) אבות פ"ג מט"ז.

5) יבמות סא, רע"א. וש"נ.

6) אבות שם מי"ד.

7) פ' ראה יד, א.

8) איכה ג, לח.

9) ב"ר פי"ב, טו.

10) ראה שם פכ"ב, ו. זח"ג רלח, א (ברע"מ).

11) שמו"ר פ"ט, ב.

12) אבות שם מ"א.

13) ראה תויו"ט שם. ועוד.

14) בלקוטי מהר"ן סי' קיג. וראה גם בינה לעתים דרוש סג.

15) ראה תענית ט, א ובפרש"י. תוס' ישנים יומא לח, ב. זח"ג רכא, א. זו"ח קה, א.

16) שמואל־ב יב, א ואילך.

ג. ואם הדברים אמורים בצד הבלתי־רצוי, היפך הטוב - הרי על־אחת־כמה־וכמה שכן הוא כאשר שואלים אצל יהודי אודות ענין טוב, ובודאי ישיב באופן הטוב ביותר.

ובהקדמה - שיש טוב שנמשך על־ידי מלאכים שהם שלוחי השפע, שעל ידם באה המשכת הטוב בהתלבשות על־ידי ממוצע; ולמעלה מזה - טוב שנמשך באופן ישיר ממקור הטוב, למעלה גם מפסק־דין דבית־דין של מעלה.

והעצה לזה - כאשר יהודי אומר שבשביל מעשה־טוב מסויים מגיע שיזכה בענין פלוני, שאז נמשך הטוב (לא בכח פסק־דין בית־דין של מעלה, אלא) בכח פסק־דין של יהודי, אשר, ״נפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש״[17], ועל־אחת־כמה־וכמה כאשר מדובר אודות יהודי שעושה טוב, שבאותה שעה מושלת ושולטת נפשו האלקית על נפשו הבהמית וגופו וכל עניניו.

ד. ובנוגע לענייננו:

כאשר רבינו נשיאנו, כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו״ר, בעל ההילולא, נסע ממדינת רוסיא - וכפי שאמר כמה פעמים שהיה זה בעל־כרחו[18] - הנה בעברו את הגבול, אמר, שאף־על־פי שישנו גבול גשמי, הפסק גשמי, מכל־מקום, אין להתפעל מזה, וימשיך להיות הקישור כמקודם, ככל פרטי הדברים שבזה, הן בדברים שבכתב, במכתבים שכתב, ועוד יותר, בדברים שאמר אז בעל־פה.

ואכן כך היה - לא רק בענינים רוחניים, אלא כידוע הסיפורים מכמה אנשים אודות ענינים שנעשו על־ידי רבינו נשיאנו בהיותו מעבר לגבול, מכאן, אף־על־פי שלכאורה היו צריכים להיעשות על־ידי השתדלותו של מי שנמצא על אתר במקום גשמי.

כלומר:

גם כאשר נשמתו היתה מלובשת ומוגבלת בגוף גשמי (שהרי גם גופו של צדיק תופס מקום גשמי), היה בכחו לפסוק שהגבול הגשמי לא יפסיק, אלא ימשיך לעמוד בקישור עם היהודים שהיו שייכים אליו (״זיינע אידן״) לפני עברו את הגבול, ובאופן שהקישור יהיה לא רק ממנו אליהם, אלא גם מהם אליו, אף־על־פי שהם אינם בדרגא שלו, ואצלם ענין המקום מפסיק ומרחיק כו׳.

ואכן פנל זאת - שנסיעתו ממדינת רוסיא לא הפריעה לקשר כו׳, וכאמור, לא רק לקשר שלו לאלו אשר ילכו בדרכיו, אלא גם בכיוון השני, מצדם של אלו שחפצו בקשר זה, שהיה כמקודם, ואדרבה, ביתר שאת וביתר עוז.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע ל״על כרחך״ של הנסיעה מרוסיא - כן הוא גם בנוגע ל״על כרחך״ שבדברי המשנה[19] לאחרי הפיסקא ״על כרחך אתה חי״:

מי שמסתכל רק בעיני בשר, ולא רק בשר גשמי, אלא גם בשר חומרי - יכול לומר שנעשה חס־ושלום הפסק וכו׳. אבל האמת היא - ש״מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש״[20].

כשם שלא השפיע ה״על כרחך״ של השילוח ממקום גשמי אחד למשנהו, כך לא יכול להשפיע ה״על כרחך״ בענין ההפסק כו׳, בה בשעה שפסק דין על עצמו, שהפסק של גבול כו׳ לא יפסיק אותו מלפעול עם אותם יהודים שחינך והעמיד, וימשיכו ללכת בדרכיו.

ה. אך לכאורה נשאלת מיד קושיא: הרי ישנו המאורע שאירע לפני ט״ז שנה, מאורע שהיינו נוכחים בו, ונעשו כמה ענינים (לא רק מצד רצון נפש הבהמית, אלא) על־פי שולחן־ערוך שקשורים עם ענין של הפסק כו׳?!

---

17) תניא רפ״ב.

18) ראה אג״ק שלו ח״ב ריש ע׳ ה. סה״ש תרפ״ח ע׳ 4 ובהערה 6 שם. וש״נ. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח״א ע׳ 26 הערה 22. וש״נ.

19) אבות ספ״ד.

20) סוטה יג, סע״ב.

ובכן, כאמור כמה פעמים שכל הענינים ישנם בתורה, ולא רק בפנימיות התורה, אלא גם בנגלה דתורה:

איתא בגמרא[21]: ״יעקב אבינו לא מת״, ופריך, ״וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא כו׳״, הרי זה פסוק מפורש בחומש ש״ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא״? ומשני, ״מה זרעו בחיים אף הוא בחיים״.

גם לאחרי הקושיא ״וכי בכדי חנטו כו׳״, לא מתחרטת הגמרא וחוזרת בה מהמאמר ״יעקב אבינו לא מת״, אלא הגמרא מתרצת ומבארת - שאף־על־פי ש״ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא״, וזהו מעשה אמת שהרי כך נאמר בתורה, אף־על־פי־כן, ״מה זרעו בחיים אף הוא בחיים״: אם[22] רק ישנו ״זרעו בחיים״... הנה למרות ש״ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא״, וזהו מעשה שהיה במציאות, וכאמור, שנעשו כמה ענינים על־פי שולחן־ערוך - אזי ״אף הוא בחיים״.

ולא כמו אלו שרוצים ״לדלל״ (״פאַרוואַסערן״) את הענין, ולפרש, שעל־ידי־זה ש״זרעו בחיים״ הרי זה כאילו הוא היה בחיים - כי: (א) לפי פירוש זה נמצא שהגמרא מתחרטת מהמאמר ״יעקב אבינו לא מת״ - שאכן מת, אלא שכיון ש״זרעו בחיים״, לכן יש לו הנאה כו׳ כאילו היה בחיים, (ב) פירוש זה הוא היפך לשון הגמרא - שהרי הגמרא לא אומרת ״כאילו הוא בחיים״, אלא הגמרא משווה את שני הענינים, באמרה, ״מה זרעו בחיים״ - הנה באותו אופן ״אף הוא בחיים״, וזהו המענה על השאלה ״וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא״!

ו. והביאור בזה - על־פי מה שכתב אדמו״ר הזקן באגרת הקודש שכתבה בקשר להסתלקות הרמ״מ מהאָראָדאָק, ונדפסה בחלק אגרות הקודש של ספר התניא[23]:

לאחרי שמקדים לשון חז״ל[24] ״שבק חיים לכל חי״ - כותב רבינו הזקן ש״חיי הצדיק אינם חיים בשרים, כי אם חיים רוחניים שהם אמונה ויראה ואהבה״ (ומביא פסוקים על זה).

ובאותיות פשוטות בשייכות לביאור הענין ד״מה זרעו בחיים אף הוא בחיים״ - שהצדיק שאודותיו מדובר (״הוא בחיים״), הנה גם בשעה שנשמתו היתה בגוף, היה עיקר חייו אהבת ה׳ ויראת ה׳ ואמונה בה׳, כפי שנמשכו בגוף להיות חיי הגוף.

ובהקדמה:

רבינו נשיאנו מסביר בכמה ממאמריו[25], שכשם שמצות תפילין היא לכל הדעות מצוה גשמית, שצריכים ליקח קלף גשמי, לכתוב עליו אותיות בדיו גשמי, ליתנם בתוך בתים גשמיים ולהניחם על היד והראש הגשמיים - כך גם המצוות דאהבת ה׳ ויראת ה׳ ואמונה בה׳ צריכים להיות נמשכים בגשמיות הגוף. וכמו באהבת ה׳, הנה כשם שכאשר מרגיש רגש של אהבה לדבר שיכול למשש בידים, אזי משתנה מצב רוחו, ועד שמשתנה גם אופן דופק הלב - כמו־כן צריך להיות גם בענין ״ואהבת את ה׳ אלקיך בכל לבבך״[26], שצריך להיות ניכר באופן דופק לבו הגשמי, ועל־דרך־זה בנוגע ליראת ה׳ ואמונה בה׳.

כלומר: גם המצוות אמונה ויראה ואהבה, עם היותם מצוות רוחניים, הרי הם ככל עניני תורה ומצוותיה שתכלית קיומם הוא כאשר נמשכים וניכרים בדבר גשמי.

אלא שאף־על־פי־כן ישנו חילוק מהו העיקר ומהו הטפל - אם הגשמי שבדבר או הרוחני שבדבר.

וכמו שיש חילוק במצוה גשמית כמו הנחת תפילין, שיתכן שיהיה אצלו רק מעשה המצוה, הצד הגשמי בלבד, ללא כוונת המצוה, אפילו הכוונה שב׳שולחן־ערוך׳[27]: לשעבד הלב והמוח, ועל־אחת־כמה־וכמה

---

21) תענית ה, ב. וראה גם שיחת יום ב׳ פ׳ בשלח, יו״ד שבט תשכ״ג בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חל״ו ע׳ 102 ואילך). וש״נ.

22) כ״ק אדמו״ר שליט״א דיבר בהתרגשות ובקול חנוק מבכי (המו״ל).

23) ביאור לסי׳ ז״ך.

24) ראה ב״מ״מ, הגהות והערות קצרות״ לאגה״ק שם (ספר ההשתטחות ע׳ ד). וש״נ.

25) סה״מ קונטרסים ח״ב רצ, ב ואילך (נעתק ב״היום יום״ כ מנ״א). תרצ״ב ע׳ רנז. ע׳ רפז. ע׳ שלז. ע׳ תנד. תרצ״ז ע׳ 215. ע׳ 282. ה׳ש״ת ס״ע 112 ואילך. תש״ד ע׳ 214.

26) ואתחנן ו, ה.

27) או״ח סכ״ה ס״ה. שו״ע אדה״ז שם סי״א.

הכוונות שנתבארו בספרי חסידות וספרי קבלה; וישנו אופן נעלה יותר - שמלבד הצד הגשמי, יש לו גם את עניני הכוונות בתכלית השלימות, והיינו, שאכן נעשים משועבדים בפועל לבו ומוחו, כח ההרגש וכח המחשבה, או המוחין חכמה בינה ודעת (כמובא בתניא[28] בנוגע לכוונת התפילין).

אמנם, באגרת הקודש הנ״ל, מבואר שאפילו כאשר הצדיק נמצא בחיים חיותו בעלמא דין, הנה גם הגשמיות שלו היא ענין רוחני:

כאשר הצדיק מברך בשם ומלכות על אכילתו - הנה כדי שלא תהיה ברכה לבטלה חס־ושלום, בהכרח לומר, שאכילתו היא אכילה גשמית, כי, על אכילה רוחנית אין מברכים ״המוציא לחם מן הארץ״...

כאשר לומד ענין בתורה, הנה למרות שהתורה נקראת לחם, כמו שכתוב[29] ״לכו לחמו בלחמי״, מכל־מקום, אסור לו לברך על זה ״המוציא לחם מן הארץ״, אף־על־פי שמרגיש שלימוד התורה נעשה ״דם ובשר כבשרו״, כמבואר בתניא בתחילתו[30]; הברכה על לימוד התורה היא: ״לעסוק בדברי תורה״[31], או ״אשר בחר בנו .. ונתן לנו את תורתו״. ואילו ״המוציא לחם מן הארץ״ - מברכים על לחם גשמי.

אמנם, כאשר הצדיק אוכל לחם גשמי - הנה בשעת מעשה הרי זה אצלו ענין רוחני.

ובדוגמת הסיפור הידוע אודות דברי ה׳צמח צדק׳[32] (ששנה זו היא שנת המאה להסתלקות־הילולא שלו), שאמר שאינו רואה את ה״קורה״, אלא את כח הפועל בנפעל, והיינו, שאף שהיתה זו קורה שתפסה מקום גשמי, קורה שהעמידה את התקרה, או את הבית כו׳, אף־על־פי־כן, ראה בה״קורה״ את כח הפועל בנפעל (לא את ״כח הפועל״ כפי שהוא בפני עצמו).

ועל־דרך־זה בנוגע להמבואר באגרת הקודש ש״חיי הצדיק אינם חיים בשריים כי אם חיים רוחניים״ - שגם כאשר אוכל לחם ובשר, הרי למרות שזהו לחם ובשר גשמיים, והראיה, מאמירת הברכה, שאינה על לחם רוחני אלא על לחם גשמי, הנה בשעת מעשה הרי הוא מרגיש את הרוחניות שבדבר, ומזה הוא נהנה ומקבל חיות.

ונמצא, שגם כאשר הנשמה נמצאת בגוף גשמי, גוף שתופס מקום, וזקוק לאכילה ושתיה גשמיים - הנה כל ענין הגשמיות אינו אלא דבר הטפל, לבוש חיצוני בלבד, ויתירה מזה, שהגוף הגשמי אינו אפילו בדרך טפל, אלא אין לו מציאות כלל בפני עצמו, כיון שאינו אלא כלי שעל ידו יוכל למלא את רצון הנשמה לפעול בעולם, שבשביל זה יש צורך ביד ורגל ושאר רמ״ח אברים גשמיים.

ז. ועל־פי־זה מובן, שלמרות העובדה ש״ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא״, הנה ״יעקב אבינו לא מת״:

״חנטו חנטייא כו׳״ - היא פעולה שנעשית עם גשמיות הגוף, אשר, אצל אדם אחר, אפילו יהודי, הרי בהיותו בעולם־הזה הנה הגשמיות היא עיקר ענינו, אלא שעושה זאת ״לשם שמים״[33], או אפילו במדריגה נעלית יותר: ״בכל דרכיך דעהו״[34], אבל הוא ״לוקח״ את הגשמיות שבדבר, וכיון שהחיים שלו קשורים עם גשמיות הגוף והגשמיות שבעניניו בעולם, הנה כאשר נוטלים ממנו את הגשמיות, הרי זה ענין של מיתה.

אבל כאשר מדובר אודות צדיק שחייו אינם חיים בשריים אלא חיים רוחניים, שהם אמונה ויראה ואהבה [והיינו, שאף־על־פי שמתנאי המצוה שצריך להיות אמונה ויראה ואהבה גשמיים (כנ״ל), הרי גם בענין זה אין הגשמיות אלא טפל לגבי העיקר, ועל־אחת־כמה־וכמה שגשמיות הגוף ועניני העולם אינם אלא טפל בלבד] - הרי מובן, שגם כאשר נוטלים ממנו את החיות הגשמי, שנחשב אצלו לדבר הטפל, אי אפשר לקרוא מצב זה בשם ״מיתה״ - ״לא מת״, כיון שנשאר החיות הרוחני שהוא העיקר אצלו.

---

28) רפמ״א (נו, ב).
29) משלי ט, ה. וראה ברכות נז, סע״א. חגיגה יד, א.
30) ספ״ה.
31) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סמ״ז ס״ד. וש״נ.
32) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חי״ז ס״ע 88 ואילך. וש״נ.
33) אבות פ״ב מי״ב.
34) משלי ג, ו. וראה לקו״ש ח״י ע׳ 104. וש״נ.

ובפרטיות יותר:

יכול להיות יהודי צדיק - אבל לא בדרגא שאודותה מדובר באגרת הקודש הנ״ל - שכל ימיו לומד תורה ומקיים מצוות, אבל לא באופן שישנה ויהפוך (״איבערמאַכן״) את הגשמיות שלו לרוחניות; בשעה שלומד תורה - לומד תורה, אבל כאשר אוכל מאכל גשמי, באמירת ברכה ראשונה וברכה אחרונה, הנה בשעת מעשה הרי הוא מרגיש (לא רק את ה״טעם״ של הניצוץ האלקי שבו, אלא) גם את הטעם הגשמי שבו, והרגש הטעם הגשמי תופס מקום אצלו, עד כדי כך, שיכול לבלבל לענין הברכה, שכן, באם המאכל לא היה ערב לחיכו, נעשה אצלו בלבול (״אַ טומלעניש״) בנוגע לברכה[35]!

כלומר: יש לו אמנם ״חיים רוחניים״, אבל יש לו גם ״חיים בשריים״, והם אצלו שני ענינים. וכיון שיש לו גם ״חיים בשריים״, שמבלבלים לנשמה - הנה כאשר ניטלו חייו הבשריים, אי אפשר לומר שזהו ענין שאינו תופס מקום אצלו, ובמילא אין זה נחשב למיתה; אם אין זה בבחינת ״קטלא כולא״, הרי זה על־כל־פנים בבחינת ״קטלא פלגא״[36].

וכדי שיהיה מעמד ומצב ש״יעקב אבינו לא מת״, אלא ״הוא בחיים״ באותו אופן ש״זרעו בחיים״, גם לא בבחינת ״קטלא פלגא״ - הרי זה דוקא כאשר הגשמיות אינו תופס מקום אצלו כלל, גם לא בבחינת ״פלגא״, כנ״ל שהגוף הגשמי אינו מציאות בפני עצמו כלל, ובמילא אין זה אפילו בבחינת ״קטלא פלגא״; הגוף הגשמי אינו אלא לבוש חיצוני, ומובן, שכאשר פושטים לבוש אחד ולובשים לבוש אחר, לא נחסר בענין החיות.

ח. ומהי ההוכחה שענין החיים הוא באופן שהרוחניות היא העיקר, והגשמיות אינה אלא טפל בלבד (שאז ״לא מת״, אלא ״הוא בחיים״) - כאשר רואים ש״זרעו בחיים״.

ובהקדמה:

רבינו הזקן מבאר בתניא[37], ש״העושים גופם עיקר ונפשם טפלה, אי אפשר להיות אהבה ואחוה אמיתית ביניהם כו׳״, והיינו, שקיום מצות ״ואהבת לרעך כמוך״[38] יכול להיות רק כאשר הנשמה היא העיקר והגוף הוא הטפל.

אמנם, כאשר ענין זה הוא באופן שהגוף אינו אפילו בדרך טפל, אלא אינו מציאות בפני עצמו כלל (כנ״ל) - אזי קיום מצות ״ואהבת לרעך כמוך״ היא לא רק באופן של טפל, היינו, שנותן גם להזולת, אבל נשאר גם אצלו, אלא באופן שמתמסר לגמרי (״ער גיט זיך אינגאַצן אָפּ״) אל הזולת, ועד שאת ה״חיים״ שלו הרי הוא מחדיר ומיישם (״ער זעצט אַריין״) ב״זרעו״, שמתמסר אל הזולת להחיותו בתורה ומצוות.

״זרעו בחיים״ פירושו - שרואים שהעובדה שפלוני הוא ״בחיים״, שהוא חי בתורה ומצוות, אינה אלא בגלל היותו ״זרעו״:

מדובר אודות יהודי שחי ומתהלך בין גוים, ויש לו את כל הענינים שבאים מצד נפשו הבהמית, יצרו הרע והעולם כו׳, ואם כן, כיצד אפשר להחיות אותו?!

והגע עצמך: איתא במדרש[39] ״אם מתכנסין כל באי העולם לברוא אפילו יתוש אחד (או: ״להלבין כנף אחד״[40]) אינן יכולין״, ואילו כאן אומרים שהעובדה שפלוני הוא בחיים היא בגלל היותו ״זרעו״, שזהו מקור חיותו?!

ובכן: הכלל שכל באי עולם אינם יכולים לברוא בריאה - הרי זה בהיותם במעמד ומצב של ״נברא״; אבל כאשר נעשים ״דומין לבוראם״[41], היינו, שאינו מציאות בפני עצמו, אלא הוא רק שליח של בורא העולם - הנה בורא העולם פועל על ידו ענין של בריאה.

---

35) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סר״ד ס״ב ואילך. וש״נ.
36) ב״ק סה, א. וראה תו״א פרשתנו (בשלח) סא, ב.
37) רפל״ב.
38) קדושים יט, יח.
39) ב״ר פל״ט, יד. וש״נ.
40) שהש״ר פ״ה, יא (ג).
41) ב״ר פס״ז, ח. רות רבה פ״ד, ג. ועוד.

ויתירה מזה: אף־על־פי ש״הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים״[42], ואם כן, כיצד יש ביכלתו לפעול זאת, בה בשעה שאפילו הקדוש־ברוך־הוא כביכול אינו יכול לפעול זאת - הרי זה בכחו של יהודי דוקא, מצד הציווי ״ואהבת לרעך כמוך״, ובמכל־שכן וקל־וחומר: אם צריכים ליתן לו דבר גשמי כדי להחיות את נפשו, על־אחת־כמה־וכמה שצריכים להחיותו ברוחניות.

אלא שבשביל זה יש צורך שיהיה בטל במציאות (כמבואר בתניא[43]), וכיון שזהו ענין שצריך לבוא בפועל, אצל הזולת - לא מספיק ביטול במציאות בכח, אלא צריך להיות ביטול במציאות בפועל.

וענין זה מתבטא בכך שנותן את עצמו לגמרי (״ער גיט זיך אַוועק אינגאַנצן״) ומוסר נפשו להחיות את הזולת, והיינו, שאף־על־פי שעל־פי דין ״חייך קודמין״[44], מכל־מקום, אינו נכנס לשקלא וטריא על־פי דין, ומוסר נפשו, ובלבד להחיות יהודי.

וזוהי ההוראה של נשיאי חב״ד, החל מאדמו״ר הזקן ועד לבעל ההילולא[45]:

החיוב לעשות טובה ליהודי - זהו הלכה בשולחן־ערוך, ולא זהו החידוש של תורת החסידות; החידוש של תורת החסידות הוא - כמדובר בארוכה בי״ט כסלו[46] בפירוש התואר ״חסיד״, שצריך לוותר על טובת עצמו ולהעמיד את עצמו בסכנה בשביל טובת הזולת.

וכפי שמצינו אצל בעל ההילולא - כפי שסופר פעם[47] בארוכה אודות נסיעתו לפטרבורג, בזמן ה״צאַר״, שהיתה כרוכה במסירות־נפש בפועל, וכל זה - על הספק, אולי יתאפשר לבטל גזירה על בני־ישראל. ועל־אחת־כמה־וכמה ובמדה גדולה יותר - בשנות נשיאותו במדינה ההיא, שהיו שנים כאלו שבכל יום ויום, מתחילת היום עד סוף היום, היתה העבודה קשורה עם מסירת נפש וסכנת נפשות בפועל, וכל זה - לא בשביל עצמו; בשביל לישב בחדרו וללמוד תורה לעצמו, בשביל קיום המצוות בהידור לעצמו - אף אחד לא היה מפריע לו ולא נוגע בו; כל ענין המסירת־נפש שלו היה בשביל להעמיד דור שיהיה ״חי״, ואכן הצליח ופעל שיהיה ״זרעו בחיים״.

הנהגה כזו יכולה להיות רק אצל מי שבהיותו נשמה בגוף בחיים חיותו בעלמא דין היו החיים הבשריים לא רק לא דבר עיקרי, אלא אפילו לא דבר טפל, כי אם באופן שאינם מציאות כלל, כיון שאינם אלא ״כלי״, כגרזן ביד החוצב בו, שעל ידם יוכל למלא שליחותו לפעול בעולם.

ונמצא, שהעובדה ש״זרעו בחיים״ מהוה הוכחה ש״אף הוא בחיים״, כי, מה שנחסר אינו אלא לבוש גשמי, ותמורת זה נותנים לו לבוש אחר כו׳.

ט. וזהו הביאור בדברי הגמרא ״יעקב אבינו לא מת .. וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא כו׳ .. מה זרעו בחיים אף הוא בחיים״:

כאשר רואים שיעקב העמיד את ״זרעו״ בארץ מצרים (ולאחרי־זה בשאר הגלויות), ורואים שהם ״חיים״ בגלל היותם ״זרעו״ - הרי זו הוכחה שבמשך כל שנותיו היו אצלו חיים רוחניים, ואילו הגשמיות היתה לא רק ענין של טפל, אלא לבוש בלבד, ובמילא, הנה גם כאשר החליפו הלבוש, נשאר אצלו ענין החיים בתקפו, והשינוי אינו אלא מלבוש זה ללבוש אחר.

ועל־דרך־זה בנוגע ליום הילולא זה:

כאשר מתאספים יחדיו כמה שנים לאחרי זה, ויודעים ש״ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא כו׳״ - מבאר רבינו הזקן, שכאשר מדובר אודות צדיק שבחיים חיותו בהיותו נשמה בגוף כאן למטה מעשרה טפחים היו חייו (לא חיים בשריים, אלא) חיים רוחניים, אזי לא שייך בזה ענין של היפך החיים,

---

42) ברכות לג, ב. וש״נ. הובא בפרש״י עה״ת עקב יו״ד, יב.
43) פ״ו.
44) ב״מ סב, א.
45) ראה גם שיחת מוצש״ק פ׳ בשלח, י״א שבט תשכ״ד סי״א (תורת מנחם - התוועדויות חל״ט ע׳ 42).
46) בקונטרס ענינה של תורת החסידות (נדפס בספר הערכים - חב״ד כרך א בסופו (ע׳ תשנז ואילך), ואח״כ בקונטרס בפ״ע (כמ״פ), ובתורת מנחם - התוועדויות חמ״ה ע׳ 257 ואילך).
47) שיחת יו״ד שבט תש״כ סכ״ה ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חכ״ז ע׳ 319 ואילך). וש״נ.

- ואין סתירה מזה ש״ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא״, וכל פרטי הענינים שצריכים להיות על־פי דין, כי ענינים אלו אינם אלא בנוגע ללבוש גשמי, ולבוש זה הוחלף בלבוש אחר, טוב יותר -

ואדרבה - כפי שמבאר באגרת הקודש הנ״ל שבטלים ההגבלות שמצד הגוף, וכמו ההגבלה שהוצרכו לאחרים בשביל להיכנס לחדרו וכו׳ וכו׳, ואילו עתה בטלו הגבלות אלו.

וההוכחה לזה - כאשר מתאספים יחדיו ומסתכלים מסביב ורואים יהודים שהסיבה לכך שהם חיים ברוחניות - ולכן הם חיים גם בגשמיות, כי אצל בני־ישראל הרי זה ענין אחד - היא, בגלל היותם ״זרעו״, כפי שרואים ״זרעו בחיים״ כאן, ו״זרעו בחיים״ במדינה אחרת, ו״זרעו בחיים״ בכל קצוי תבל, ועד גם במדינה הידועה, ובאופן של מסירות־נפש - אזי יודעים ש״הוא בחיים״,

ו״הוא בחיים״ - לא באופן של כ״ף הדמיון, או ״חיים״ עם פירושים שונים (״חיים מיט פשט׳לאַך״), אלא באותו אופן ש״זרעו בחיים״ - יהודים חיים שיכולים לפעול ולכבוש את העולם - כך ״אף הוא בחיים״ גם עתה.

י. ומזה מובן גם גודל האחריות המוטלת על כל אחד מ״זרעו״ - שצריך להיות באופן של ״זרעו בחיים״:

אם הוא נמצא במעמד ומצב של שינה (גם אם הוא נושם, ואפילו אם עיניו פקוחות וחושב אודות ענינים של מה־בכך (״באָבע מעשיות״...)) - הרי זה ״אחד מששים כו׳״[48].

וצריך לידע שאין זה ענין שנוגע אליו ולבני ביתו בלבד, אלא זהו ענין שנוגע לאותו אחד שאודותיו פוסקת הגמרא שההוכחה לכך ש״הוא בחיים״ היא כאשר ״זרעו בחיים״!

וכיון שבעל ההילולא מסר נפשו עבור כל אחד מ״זרעו״, ולא רק באופן של התחלקות, והיינו, שלפי מספר החסידים יש לחשב כמה רגעים במשך היום הוקדשו עבור כל חסיד, אלא באופן שבשעה שהתמסר אליו, התמסר בכל עצמותו, נמצא, שהענין ש״הוא בחיים״ תלוי בו - על־ידי היותו ״בחיים״, ולא במצב של שינה כו׳.

יא. ומזה מובן פרט נוסף:

יש לשלול את טעות העולם שמשנה לשנה נחלש הענין, אלא צריכים לדעת שהאמת היא להיפך - שכיון שזהו ענין של חיים, הרי ״ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה״[49].

אלא, שענין זה תלוי בבחירתו של כל אחד מישראל, ואי אפשר להכריח אותו; אומרים לו: ״ובחרת בחיים״[50], ״בַחיים״ (בפתח), כמו ה״א הידיעה[51], וכפירוש רש״י: ״אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים, כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי, ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך .. הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך״.

ובנדון־דידן: מעמידין אותו על חלק היפה ואומרים לו ש״בתר רישא גופא אזיל״[52], וזהו ״רישא״ שהיו אצלו חיים רוחניים, ובמילא ״הוא בחיים״ גם עתה, ואדרבה, ביתר תוקף וביתר עוז, שכן, ביום ההילולא בכל שנה ושנה עולה הצדיק להיכל עליון יותר, ומושך אחריו את כל הגוף.

וזוהי גם תכלית ההתוועדות הקשורה עם יום ההילולא - כפי שכותב בעל ההילולא במכתבו ליום ההילולא הראשון של אביו[53] - להתחזק בעצמו ולחזק את כל הענינים שבעל ההילולא הכניס את עצמו בהם ומסר נפשו עבורם.

והרי זוהי גם הטובה של ״זרעו״ שהם ״בחיים״, ועל־ידי־זה נעשה ״הוא בחיים״ באופן של תוספת חיים, ומזה נמשך גם ל״זרעו״, בברכה מרובה, בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים, בבני חיי ומזוני רויחי.

---

48) ברכות נז, ב.
49) איוב לב, ז.
50) נצבים ל, יט.
51) ראה פרש״י חיי שרה כד, כז. משפטים כב, יט.
52) עירובין מא, א. וראה סוטה מה, ב.
53) אג״ק שלו ח״א ע׳ קלח ואילך.

יב. על־פי האמור לעיל יובן מה שמצינו שבהשתדלותו של בעל ההילולא שיהיה ״זרעו בחיים״, נצטרפו שני ענינים, שלכאורה הם ב׳ קצוות, מן הקצה אל הקצה[54]:

בעל ההילולא לא הסתפק בקיום התורה ומצוות בשלימות סתם, אלא תבע - לא רק מעצמו, אלא גם מהזולת - תכלית השלימות.

בעל ההילולא תבע - מאלו השייכים לכך - שלא להסתפק בלימוד התורה סתם, אלא שלימוד התורה יהיה מתוך דחילו ורחימו; לא להסתפק בלימוד החסידות סתם, אלא שלימוד החסידות יהיה באופן של דביקות - אבל, לא לאבד את מציאותו (״פאַרלירן זיך״) לגמרי, היינו, לא להסתפק בענינים של דביקות באופן המביא לידי כלות הנפש, אלא שהדביקות תהיה ניכרת בכללות הנהגתו, בשעת האכילה ושתיה כו׳, שגם אז לא תהיה לו שייכות לגשמיות הענינים - כידוע המבואר במאמרים, וכן בחלק מהשיחות, ובפרט השיחות מהשנים הראשונות.

ועד כדי כך, שאלו שלא רצו להתנהג כן, שמעו ממנו ביטויים קשים!

והגע עצמך: מדובר אודות יהודי שלומד תורה ומקיים מצוות ומהדר בזה, אלא שחסר אצלו הענין ד״מהדרין מן המהדרין״, ואם־כן, לכאורה, מה שייך, ומהו הצורך, לומר לו ביטוי קשה כזה?! - ואף־על־פי־כן היתה אצל בעל ההילולא הנהגה זו, פעם ושתים וכמה פעמים, ולא רק לאחד, אלא לכמה וכמה.

וביחד עם זה, הנה באותו זמן ובבת אחת התעסק גם בפעולות עם כאלו שלא היתה להם שייכות לתורה ומצוות, ולא היו יכולים לדבר עמהם אודות ענין כל־שהוא, מלבד להזכיר לו שהוא בן בנו של יעקב, בן בנו של יצחק ובן בנו של אברהם, להזכיר לו שנולד יהודי - כיון שגם זאת שכח כבר... ומובן באיזו דרגא היה מעמדו ומצבו... - הנה גם אליו התמסר בעל ההילולא, וגם מתוך מסירות־נפש, כמו לאלו שמהם תבעו הנהגה של ״מהדרין מן המהדרין״.

ועד שגם מי שהיה במעמד ומצב ד״שנה ופירש״ שהוא קשה ״יותר מכולם״ (כדברי הגמרא[55]) - גם עבורו מסר נפשו כדי לנסות לקרבו, על הספק וספק־ספיקא, וכולי האי ואולי וכו׳ וכו׳.

יג. ולדוגמא:

פעולותיו במדינת רוסיא היו - לדאוג לכך שבפינה רחוקה יידעו ״קמץ אל״ף אָ״ ו״קמץ בי״ת בָ״; ובפינה אחרת - שילמדו שם חסידות בליל שישי עד לפנות בוקר.

ועל־דרך־זה לאחרי כן, כשבאו למדינה שבה כל הענינים הם פתוחים כו׳, והוצרכו לפעול במדינה זו - היו גם־כן ב׳ קצוות אלו:

לייסד ישיבה שבה ילמדו תורת החסידות, וגם בלימוד הנגלה יהיה ניכר שהלימוד חדור באור וחיות, בחמימות וחיות חסידית;

ובה בשעה - כיון שישנם גם ילדים כאלו שאינם מקבלים חינוך דתי, וגם לא חינוך יהודי, ללא יהדות (״אידישקייט״) כלל, אפילו לא ״אידיש״, אלא מתחנכים בבית־ספר ״ממלכתי״ (״פּאָבליק סקול״), ותו לא מידי - לחפש אנשים שילמדו עמהם ״אל״ף בית״ באנגלית, כיון שאינם שייכים עדיין לאל״ף בי״ת בלשון־הקודש, ועל זה הקדיש זמן, על חשבון שאר עניניו, ובלבד שהענין יתייסד.

ובשני הקצוות - שבשניהם היה צורך במסירת נפש - עסק באותה מסירות נפש, ובאותה חיות והתלהבות.

יד. והענין בזה - שהיא הנותנת:

כאשר העבודה היא מתוך חשבון, אפילו חשבון דקדושה - הרי יש מצוה שהתורה קוראת אותה ״קלה

---

54) ראה גם שיחת יו״ד שבט דאשתקד סט״ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ״ב ע׳ 168). וש״נ.

55) פסחים מט, ב.

שבקלות״, ויש מצוה שהתורה קוראת אותה ״חמורה שבחמורות״[56]; וישנם הגדרים שענין זה דוחה כו׳ וענין זה נדחה, וכו׳ וכו׳, כמובא בפוסקים פסק־דין להלכה בפועל[57].

אבל ישנה עבודה שהיא מצד מסירות־נפש - שמרגישים שישנו יהודי בקצוי תבל שחסר לו דבר־מה,

וכיון שהוא יהודי, שהוא ״חלק אלוקה ממעל ממש״[17] (וכמבואר בתניא פרק א׳[58] שענין זה הוא אצל כל אחד ואחד מישראל, יהיה מי שיהיה) - הרי ההרגש אודותיו הוא לא רק בשכלו, אלא אדרבה - עיקר ההרגש הוא בעצם נפשו, והרי עצם הנפש הוא למעלה משכל, למעלה ממעשה ולמעלה מכל הענינים,

הנה כאשר ישנה ההמשכה דעצם לעצם - אזי מתמסר לגמרי לדאוג לאותו ענין שחסר אצל יהודי זה:

כאשר הלה נמצא במעמד ומצב שחסר לו הענין ד״מהדרין מן המהדרין״ - הרי בענין הרצון, גם אם חסר פרט קטן, חסר הרצון כולו[59], ולכן הרי הוא מוסר על זה את כל עצם הנפש;

ועל־דרך־זה אצל מי שנמצא במעמד ומצב שיש צורך להזכיר לו ש״בשם ישראל יכונה״[60] - יכונה דייקא[61], שעל־פי דין הרי זה כאשר השם הוא בהעלם, ולכן נקרא בלשון של כינוי, והיינו, ששם ״ישראל״ הוא בהעלם אצלו, באופן של ״כינוי״ בלבד - הנה גם אליו מתמסר מתוך מסירת נפש.

וכל זה למה? - כיון שכל פרטי העבודה,

- שהרי העבודה צריכה להיות בפרטיות ובאופן מסודר: כדי שבמקום מסויים יבוא ״מלמד״ לספר אודות ״קמץ אל״ף אָ״, יש צורך למצוא את ה״מלמד״, לממן את ה״כרטיס״, ולהורות לו לאן לנסוע, מה עליו לעשות שם, וכיצד להסתתר כו׳; ועל־דרך־זה בנוגע למי שתובעים ממנו מדוע אינו יושב ללמוד בליל שישי כל הלילה, ומדוע אינו מתפלל שחרית בשבת ג׳ שעות יותר מכפי שהתפלל בפועל -

נעשים (לא מצד החשבון והשכל, אלא) מצד מסירת נפש, והיינו, שהמסירות־נפש חודרת בכל פרטי העבודה.

טו. ועל־דרך־זה בנוגע ל״זרעו בחיים״:

כאשר ישנו מישהו שנותן את חייו עבור הענין ד״זרעו בחיים״ - לא יתכן שתהיה בזה מדידה והגבלה, שכאשר מדובר אודות לימוד החסידות, אזי הוא נמצא (״ער איז דאָ״), ואילו כאשר מדובר אודות ״קמץ אל״ף אָ״, אזי אינו נמצא (״ער איז ניטאָ״).

הנהגה כזו מהוה סימן שהעבודה אינה שייכת למסירות־נפש, כי אם לחשבון, אלא, שהחשבון הוא על־פי שולחן־ערוך, חשבון על־פי תורה. ואכן, יש זמן שבו צריך להיות ענין החשבון - קודם שבאים לידי פיקוח נפש; אבל כאשר צריך להציל יהודי, שלא ישקע כו׳ - אזי גם על־פי שולחן־ערוך נעשה דין ש״מצוה בגדולים״[62].

לכאורה: מהו הטעם שמצוה בגדולים? - למה לא יעשה זאת קטן, שאצלו ענין השבת אינו בהפלאה (״געוואַלדיק״) כל כך, ואז יהיה פחות חילול השם וכו׳ וכו׳? - ואף־על־פי־כן אומרת הגמרא: לא כן! כיון שזהו ענין של פיקוח נפש, אזי מצוה בגדול, שיעשה זאת ״גדול״ דוקא, ולא ממוצע, ועל־אחת־כמה־וכמה לא להניח זאת לאדם פשוט.

טז. וגם ענין זה - ״מצוה בגדולים״ - מודגש בהנהגת בעל ההילולא:

באותו זמן שבעל ההילולא התעסק בהדפסת מאמרי חסידות בענינים הכי עמוקים ברזין דרזין דאורייתא - התעסק בעצמו גם בכתיבת ״זכרונות״[63].

---

56) תנחומא עקב ב. דב״ר פ״ו, ב. ועוד.

57) ראה הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ה״ג ואילך. וש״נ.

58) ושם: ״לכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות כו׳״.

59) ראה סה״מ קונטרסים ח״ב שיא, א. שנ, ב. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חכ״ט ע׳ 136. וש״נ.

60) לשון הכתוב - ישעי׳ מד, ה. וראה אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ב ע׳ פ. וש״נ.

61) ראה תורת מנחם - התוועדויות ח״ג ע׳ 176. וש״נ.

62) ראה יומא פד, ב. רמב״ם הל׳ שבת פ״ב ה״ג. טושו״ע (ואדה״ז) או״ח סשכ״ח סי״ב (סי״ג).

63) ראה גם שיחת יו״ד שבט דאשתקד ס״ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ״ב ע׳ 159). וש״נ.

באותה שעה היה זה דבר־פלא בעיני כמה:

מהו הענין שבדבר (״וואָס איז דאָס פאַר אַן ענין״)?! - הרי כל ענין דורש זמן, טירחא ושימת־הלב, ואי אפשר לעשות שני דברים בבת אחת: בשעה שעוסקים ברשימת זכרונות - אי אפשר לכתוב באותו זמן מאמר חסידות או ענין אחר, וכמו־כן כאשר כותבים מאמר חסידות או מאמר בנגלה - אי אפשר לרשום זכרונות, כך, שרשימת הזכרונות היתה בודאי על חשבון ענינים אחרים.

וקושיא גדולה יותר - בלשון הגמרא[64] ״היכא דעייל ירקא ליעול בישרא״: מהו הצורך ליתן לפלוני ספר שיוכל לקרוא ״זכרונות״, הרי מוטב לשלוח לו מאמר חסידות, כך, שבאותה מחצית השעה - במקום לקרוא את ה״זכרונות״ ילמד מאמר חסידות! ואם אינו מבין בלשון הקודש - ישלחו לו מאמר באידיש (וכבר היו אז מאמרים באידיש), ואם גם זה קשה עבורו - הרי לשם כך הדפיסו ״פוקח עורים״, מאמרים קלים באידיש!

ובכן, מצד ענין של שכל, שכל דקדושה - קשה להסביר זאת; אמנם, במה דברים אמורים? - כאשר לא חושבים אודות יהודי הטובע בים של ״עם־הארצות״; אבל כאשר אדם עומד על שפת הנהר ורואה יהודי שטובע, והלה אפילו אינו יודע שהוא טובע - כיצד יתכן שיעשה אז חשבונות?! לכל לראש עליו למשותו מן הנהר; אם אינו יכול למשותו על־ידי מאמר חסידות - יעשה זאת על־ידי מאמר בנגלה, ואם אינו יכול על־ידי מאמר בנגלה - יעשה זאת על־ידי פסוק חומש ב״זשאַרגאָן״, ואם גם זה לא עוזר - עליו למשותו על־ידי סיפור־מעשה שתוכנו לא יתן לו מנוח (״עס וועט אים עקבערן״)... עד שיעמידנו בקרן אורה.

ועל־דרך־זה בענינו - שכאשר בעל ההילולא ראה שישנם כאלו שלא יוכלו להשפיע עליהם (״מ׳וועט זיי ניט קאָנען נעמען״) על־ידי מאמר חסידות, ולא על־ידי מאמר בנגלה, ואפילו לא על־ידי פירוש פסוק חומש ב״זשאַרגאָן״ - אזי התחיל בכתיבת ה״זכרונות״:

בעל ההילולא ראה שיכול להישאר יהודי אחד, שני יהודים, עשרה יהודים, מאה יהודים (שאחר־כך יהיו מהם מאה משפחות), שלא יכניסו לביתם שום ענין שנכתב ב״זשאַרגאָן״, או אפילו בשפת המדינה, אם תוכנו לא ימשוך אותם, גם את נפשם הבהמית, כך, שיש צורך להגיש להם את תוכן הדברים אודות הקדוש־ברוך־הוא ותורתו ומצוותיה בצורה כזו שהם יכניסו זאת לבתיהם.

- את התוכן בודאי שאין לשנות, כי אם את הצורה בלבד, והיינו, למזוג את התוכן לתוך ״קנקן״ כזה, שפלוני, שהוא ״תינוק שנשבה״, יוכל לטעות ולחשוב שזהו ״סיפור מעשה״, ובמילא יתחיל לקרוא, ואז, ״טעמו וראו כי טוב (ועד שיראה ״כי טוב) ה׳״[65].

ומטעם זה התעסק בעל ההילולא בכתיבת ה״זכרונות״ - בנצלו את העובדה שנוצרה ״תנועה״ שכל אחד רוצה לדעת את קורות חייו של אבי־זקנו, או של אבי־זקנו של חבירו,

[וגם כאשר לכתחילה סבור הלה שזהו ענין שרק יהיה מונח על ה״מדף״, ואינו מוכן ״להכניסו״ אל עצמו, בחייו הפרטיים - יש לסמוך על הכח של פתגם של יהדות (״אַ אידישן וואָרט״), שסוף־כל־סוף יחדרו בו הדברים (״עס וועט אים דערנעמען״)],

ובראותו שלא מספיק שיכתבו הדברים בלשון־הקודש, שאז יהיה זה עבור חוג מצומצם בלבד - השתדל שיכתבו הדברים באידיש, ואחר־כך תורגמו הדברים בשפות נוספות, כדי שיגיעו גם לאלו שמתייראים גם מלשון אידיש!...

יז. ויש להעיר גם ממה שמצינו ב״זרעו״ של יעקב, שנאמר בהם[66] ״ויכלכל גו׳ לחם לפי הטף״:

״טף״ - אי אפשר לתת להם אותו לחם כמו למבוגרים, אבל, בהכרח לתת להם ״לחם״, ולא דבר שהוא היפך מזה חס־ושלום, גם אם יש לו צורה של לחם.

---

64) שבת קמ, ב.
65) תהלים לד, ט.
66) ויגש מז, יב.

וזהו גם כל הרעש שהרעישו (״דער גאַנצער שטורעם וואָס מ׳האָט געשטורעמט״) נגד המחנכים שאינם שומרי שבת[67], שאף־על־פי שהם מלמדים את הילדים מתוך החומש, ולא מתוך ״קיצור״ החומש, אסור ליתן בידם ילד יהודי כדי לחנכו - דלכאורה, מהו קישור הענינים? הרי לאחרי הלימוד במשך ארבעים וחמש הדקות, הולך לדרכו ואינו רואה אותו עד למחרת, ולמה לא יוכל ללמוד אצלו חומש, ״לחם״, ״לכו[29] לחמו בלחמי״?! - אך הענין הוא, שלימוד אצל מחנכים כאלו הוא ״לחם״ שמרעיל ילד יהודי!

[ויש להוסיף ולהעיר, שכאשר הרעישו אודות המחנכים הנ״ל שיש צורך להתרחק מהם כו׳, הנה באותה שעה חשבו גם אודות תיקון עבורם, למצוא אופן שיוכלו להגיע גם אליהם ולהציל אותם, כך, שבשעת מעשה היו כמה שאלות וכמה סברות וכו׳].

יח. וזהו החידוש ד״איזהו חכם הרואה את הנולד״[68] - חכם כפשוטו, ועל־אחת־כמה־וכמה נשיא בדורו (שהרי אם בנוגע למלכים סתם נאמר[69] ״לב מלכים ביד הוי׳״, על־אחת־כמה־וכמה בנוגע לנשיא בישראל) - ״בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו״[70] - אלו שהתחנכו על־ידי ה״מיטוואָך־שעות״, על־ידי סיפורי הזכרונות וכו׳ וכו׳, שמהם גדלו אלו שהם בבחינת ״זרעו בחיים״, שרואים עליהם שהם זרעו של יעקב אבינו, אשר ״יעקב לא מת״.

וכמו יעקב שהעמיד ״זרעו בחיים״ באותו מקום שבו ״חנטו חנטייא״ - בארץ מצרים, ״במיטב הארץ .. בארץ גושן״[71], ו״אין מקרא יוצא מידי פשוטו״[72], שהיו להם מאכלים ומשקאות הטובים ביותר, וכל הדרוש עבור ה״הוצאה״, בתים משלהם, צאן ובקר וכל שאר הענינים; ושם העמיד יעקב אבינו את ״זרעו״ שיהיו ״בחיים״ - לא בחיים כפי רצונו של פרעה, אלא בחיים שבהם יהיה ניכר שזהו ״זרעו״: כאן הולך בנו של יעקב, נכדו של יעקב ונינו של יעקב!

יט. אמנם, אימתי מתקיים הענין ד״זרעו בחיים״, שאז ״אף הוא בחיים״ - הרי זה על־ידי זרע זרעו:

מצינו בהלכות פריה ורביה, שמצות ״פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה״[73] מתקיימת כאשר נולדים בני בנים. האב אינו מקיים מצות ״פרו ורבו״ על־ידי נכדיו, כי אם על־ידי ילדיו דוקא; אבל, באיזה אופן מקיים מצות פרו ורבו על־ידי ילדיו, הרי זה כאשר ילדיו מולידים ילדים - לשון רבים, כי אחד אינו מספיק, כמבואר ב׳שולחן־ערוך׳[74].

כלומר: לא די בכך ש״זרעו״ מתהלך חי, אלא יש צורך שגם ל״זרעו״ יהיו בנים ובנות, וגם הם יהיו ״חיים״, והיינו, ש״זרעו״ מתנהג ״בחיים״ באופן שמחיה יהודי נוסף, כמאמר רז״ל[75] ״המלמד את בן חבירו תורה .. כאילו ילדו״.

וזהו שמצינו בהנהגתו של בעל ההילולא, שביחד עם זה שתבע מכל אחד ואחד לפי ענינו להוציאו מה״מצרים״ שלו [מי שהיה במצרים כפשוטו - לצאת ממצרים כפשוטו, ומי שהיה בבחינת מצרים בדקות דדקות - לצאת מבחינת מצרים בדקות דדקות] - תבע גם מכל אחד ואחד מהם, מן הגדול שבגדולים עד לקטן שבקטנים, שלא יסתפק בכך שאצלו ישנו הענין ד״טעמו וראו כי טוב״, אלא עליו להביא זאת גם ליהודי נוסף, וכאמור, שלא מספיק אחד כו׳.

כ. ו״צדיקים דומין לבוראם״[41]:

כשם שבנוגע להקדוש־ברוך־הוא נאמר[76] ״בל ידח ממנו נדח״ (וכיון שהקדוש־ברוך־הוא הבטיח, מוכרח הדבר להתקיים), כן הוא בנוגע לאלו שהולכים בשליחותו של הקדוש־ברוך־הוא - כאמור לעיל,

---

67) ראה סה״ש תש״א ע׳ 80. ע׳ 157. תש״ב ע׳ 69. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל״ג ע׳ 229. וש״נ.
68) תמיד לב, א.
69) ע״פ משלי כא, א. וראה לקו״ש חי״ג ע׳ 285 הערה 1. וש״נ.
70) לשון הכתוב - ישעי׳ כט, כג. וראה תניא אגה״ק סכ״ז.
71) ויגש מז, ו.
72) שבת סג, א. וש״נ.
73) בראשית א, כח.
74) אה״ע ס״א ס״ה־ו.
75) סנהדרין יט, ב. וש״נ. הובא בפרש״י עה״ת במדבר ג, א.
76) ע״פ שמואל־ב יד, יד. וראה תניא ספל״ט. הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ה״ג.

שהנשיא אינו מציאות לעצמו כלל, ואינו אלא הצינור כו׳, ״אנכי עומד בין הוי׳ וביניכם״[77], ממוצע המחבר[78] - שגם אצלו ״בל ידח ממנו נדח״, שאינו נאבד כו׳.

ודברי צדיקים חיים וקיימים לעד[79], ובאופן שלא זו בלבד שהם חיים בעצמם, אלא גם לאחרי כמה וכמה שנים שלא רואים את הגוף הגשמי, הרי הם מחיים ומעמידים ״דור ישרים יבורך״[80], ״זרעו בחיים״, שזהו כאשר יש גם זרע זרעו, היינו, שמעמיד תלמידים ותלמידים לתלמידיו.

וזוהי גם הדרישה, הנתינת־כח וההבטחה, שיעמידו חיל גדול של ״צבאות השם״, שעמו נלך בקרוב לקראת משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה, בעגלא דידן.

* * *

כא. על־פי־זה יובן גם מה שכתוב בעל ההילולא במכתב הנ״ל (סעיף י״א)[81] - שכתב לקראת ב׳ ניסן תרפ״א, יום ה״יאָרצייט־הילולא״ הראשון של אביו, שבו קיבל את הנשיאות - וזה לשונו:

״גבורי ישראל, מגיני ארץ, גם בהשיבם נפשם אל חיק אביהם שבשמים, אשר לו משלימים נפשותם[82], הנה לא זה בלבד שלא יפרדו מעל צאן מרעיתם, הנה עוד מתרפסים להדום כסא מרום, להתייצב לפני הוד א־ל רם ונשא, להגן על עם ישורון, לדרוש רחמי וחסדי האב על בנו, עמו ונחלתו״[83].

ולכאורה אינו מובן:

א) מדוע נקט ״גבורי ישראל״ - כאשר רוצים לומר תואר על נשיא בישראל (כבנדון־דידן, שרבינו נשיאנו רוצה לומר תואר על אביו), הרי התואר היותר מתאים הוא ״נשיא״, ״למדן״ ״חסיד״, ״ירא־שמים״, ״לומד תורה ומקיים מצוות״, ״מנהיג״, ״מדריך״ וכיוצא־בזה, ומדוע נקט הלשון ״גבורי ישראל״?

ב) מדוע נקט לאחרי־זה ״מגיני ארץ״ - שהפירוש הפשוט בזה הוא שהם מגינים על הענינים שבארץ, לאו דוקא בנוגע לבני־ישראל, שהרי לא כתב ״מגיני ישראל״, אלא ״מגיני ארץ״?

ואין לומר ש״ארץ״ כאן קאי על בני־ישראל דוקא, על־דרך מה שכתוב[84] ״ארץ חפץ״, דקאי על בני־ישראל שנקראים בשם ״ארץ״, כמו שכתוב[85] ״השמים כסאי והארץ הדום רגלי״ - דכיון שנאמר ״גבורי ישראל מגיני ארץ״ בחדא מחתא, תחילה ״ישראל״ ואחר־כך ״ארץ״, הרי מובן שאין זה אותו ענין.

ג) מדוע בענין בקשת רחמים כו׳ נקט הלשון ״להגן על עם ישורון״ (ולא כמו שכתוב לפני זה ״מגיני ארץ״) - לא עם ישראל, בני ישראל, אלא ״ישורון״ דוקא?

ד) מהי שייכות ההקדמה ד״גבורי ישראל כו׳״ לכללות תוכן הענין ש״גם בהשיבם נפשם .. לא יפרדו מעל צאן מרעיתם״, ואין זה ענין רוחני בלבד, אלא ״עוד מתרפסים .. לדרוש רחמי וחסדי האב על בנו, עמו ונחלתו״, בנוגע לכל המצטרך להם, כולל גם צרכים גשמיים כפשוטם?

כב. ויובן בהקדם ביאור ענינו של גיבור אמיתי - כמבואר בחסידות בכמה מקומות[86], ומובן גם בפשטות:

ישנו מי שמנצל מה שיש לו, וכיון שהוא בעל־כח וגבורה יותר מחבירו (או שהוא עשיר יותר מחבירו), ביכלתו לנצל כחות מרובים יותר (או ממון רב יותר). אמנם, אף שנקרא בשם ״גיבור״ - הרי זה רק ביחס לזולתו, והיינו, שהלה אינו בעל־כח וגבורה, יש לו שרירים חלשים, ואילו הוא בעל שרירים חזקים, ולכן ביכלתו לנצל כחו וגבורתו יותר מחבירו.

---

77) ואתחנן ה, ה.
78) ראה סה״ש תורת שלום ע׳ 158.
79) ראה אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ג ע׳ תקעו. ח״ד ע׳ שלט. ח״י ע׳ קמו. חי״א ע׳ שכט.
80) תהלים קיב, ב.
81) וכבר נדפס ע״י ר׳ דוד ע״ה שיפרין (בס׳ חכמי ישראל - נ.י. תרפ״ד - לג, א).
82) כלשון המדרש (ב״ר פ״ק בתחלתה) בקשר לענין ההסתלקות, ״בידך אפקיד רוחי״ (תהלים לא, ו).
83) ראה גם הערות כ״ק אדמו״ר שליט״א במכתב י״א שבט שנה זו (אג״ק חכ״ד ע׳ סה).
84) מלאכי ג, יב.
85) ישעי׳ סו, א. וראה תו״א בראשית בתחלתו. ובכ״מ.
86) ראה המשך תרס״ו ע׳ תצג.

אבל גיבור אמיתי הוא - מי שמנצל לא רק מה שיש לו בגלוי, בכחות הגלויים,

- שכן, בשביל זה לא מגיעה לו נתינת תודה; כיון שנתנו לו כחות מרובים יותר (או ממון רב יותר), לכן הוא מנצל אותם במילואם. זוהי אמנם ״דרגא״, אבל עדיין אין זה אמיתית ענין הגבורה -

כי אם מי שמגלה גם את הכחות העמוקים שנמצאים בהעלם, אלא שהוא ממשיך אותם בגלוי.

וכפי שרואים בפועל, שכאשר האדם מרגיש שמדובר אודות ענין עיקרי שנוגע בחייו, עד מיצוי הנפש, הנה מרוב התלהבות (״זייענדיק פאַנאַנדער־געהיצט״) עד כדי איבוד מציאותו (״פאַרלירן׳דיק זיך״), יוכל לנצל כחות גדולים יותר מכחותיו הגלויים, כמו לשאת משא כבד הרבה יותר מהמשא שבכחו לשאת על־דרך הרגיל (כאשר אינו בהתלהבות, ומתנהג על־פי חשבון השכל), ועד שיכול להיות שינוי בגופו, שתופס מקום באופן אחר.

וכידוע הסיפור שמביא רבינו נשיאנו[87] (וכבר דובר בזה כמה פעמים[88]) אודות יהודי אחד[89] שהוצרך לברוח ולהציל את עצמו משריפה, ודחק את עצמו לעבור דרך חור שהיה קטן ממדת גופו, שכן, לאחרי כן, למחר או מחרתיים, ניסה ולא הצליח לעבור דרך חור זה (ולא בגלל שבינתיים גדלה מדת גופו או נתקטן החור, אלא בהיותם במדתם הקודמת), והיינו, שמצד המדידה וההגבלה של הגוף אכן אינו יכול לעבור דרך חור שמדותיו קטנים ממדת גופו, אבל כאשר היה מצב של סכנת־נפשות, ונרגש אצלו שזהו ענין שנוגע בחיים - אזי הצליח לכווץ את בשר גופו הגשמי, על־ידי הרצון, שסוף־כל־סוף יש בכחו לפעול כו׳, ולא מצד ״עבודה״ (שהרי היה מדובר אודות אדם פשוט), אלא בגלל שהרגיש שהדבר נוגע בחייו.

זהו איפוא אמיתית ענין הגבורה - שלא זו בלבד שמנצל במילואם את הכחות שיש לו בכיסו במזומן, אלא הוא מנצל גם את הכחות שנמצאים אצלו בהעלם והסתר, וכל זה למה - בגלל שזהו ענין שנוגע לו בנפש.

כג. ומזה מובן גם התואר ״גבורי ישראל״ בנוגע לרועי ישראל:

יש רועה נאמן ששומר על צאן מרעיתו באופן שמקיים כל דיני ד׳ השומרים, והרי על־פי דין[90], אינו חייב להעמיד את עצמו בסכנה (אם זוהי סכנת פיקוח נפשות ממש) כדי להציל את הצאן.

וכל זה - כאשר צאן מרעיתו לא נוגע בחייו ממש, שלכן, התעסקותו בזה היא רק כפי שמתחייב על־פי דיני השומרים, תוך כדי ניצול הכחות הגלויים שחייב לנצלם גם מצד ההנהגה על־פי שכל שמחייבת ללכת בדרך הישרה, דכיון שהקדוש־ברוך־הוא נתן לו כחות אלו, הרי ״כל מה שברא הקדוש־ברוך־הוא בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה״[91], ולכן צריך לנצלם.

וזהו ענין ״רועה ישראל״ - שעבודתו בהנהגת בני־ישראל היא באופן של ״ישראל״, על־שם ״כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל״[92], והיינו, שהולך לבטח דרכו בדרך הישרה, ולא עבר עבירה מימיו ולא יעבור לעולם[93], וכו׳ וכו׳.

אבל יש רועה שהוא בבחינת ״גבורי ישראל״ - שמתגבר על ה״ישראל״ שבו, לגלות גם מה שנמצא בו בהעלם, וכיון ש״נפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש״[17], הרי מה שנמצא בהעלם הוא - אין סוף!

וזהו החילוק בין הכחות הגלויים לכחות הנעלמים - שהכחות הגלויים קשורים עם בחינת גליא דקודשא־בריך־הוא, שזהו ענין ״אלקים״ בגימטריא ״הטבע״[94], ואילו הכחות הנעלמים, סתים דנשמתא,

---

87) ראה סה״מ תרפ״ז ע׳ קסה. אג״ק שלו ח״ד ע׳ ריא.

88) תורת מנחם - התוועדויות ח״ה ע׳ 174 הערה 25. חי״ג ע׳ 29. חי״ח ס״ע 59 ואילך. חל״ט ס״ע 334 ואילך. חמ״ב ע׳ 54. חמ״ה ע׳ 72.

89) כ״ק אדמו״ר שליט״א אמר שיודעים מי הוא בעל המעשה.

90) ראה רמב״ם הל׳ שכירות פ״ג ה״ד.

91) שבת עז, ב.

92) וישלח לב, כט.

93) תניא רפי״ד.

94) פרדס שי״ב פ״ב. ראשית חכמה שער התשובה פ״ו (ד״ה והמרגיל - קכא, ב). של״ה פט, א. קפט, א. ועוד. תניא שעהיוה״א רפ״ו. ובכ״מ.

קשורים עם בחינת סתים דקודשא־בריך־הוא[95], שאין עליו הגבלה כלל, אפילו בעולם למטה (שלכן ״מקום ארון אינו מן המדה״[96], כיון שנמשכה בו בגלוי התורה כפי שהיא למעלה).

ומצד הענין ד״גבורי ישראל״ - הרי הוא מתמסר לצאן מרעיתו לא רק בכחותיו הגלויים, אלא גם מתוך מסירת־נפש, שמוסר חייו ממש עבור צאן מרעיתו.

ולהיותם ״גבורי ישראל״, הרי הם גם ״מגיני ארץ״ - שמגינים לא רק על ״ישראל״, היינו, על הענינים הרוחניים של יהודי, עניני התורה ומצוות, או הכשרה והקדמה לתורה ומצוות, אלא מגינים גם על עניני ״ארץ״ של ישראל [כמו שכתב רבינו הזקן באגרת הקודש[97] בפירוש ״גוי אחד בארץ״[98], ״שגם בעניני ארץ לא יפרדו מאחד האמת״, היינו, שממשיכים ענין האחדות גם בענינים הארציים שלהם], הן בגשמיות כפשוטו - לסייע ליהודי בעזרה גשמית, והן ב״ארציות״ בנוגע לרוחניות - לעזור ליהודי שנמצא במעמד ומצב שצריכים להזכיר לו שנולד יהודי (כנזכר לעיל סעיף י״ב); ועושים זאת באופן של ״מגיני״ - לשון רבים, שמורה על ריבוי דרגות בענין ההגנה [כפי שמביא ה׳צמח צדק׳[99] על הפסוק[100] ״אלף המגן״, שיש אלף דרגות בענין ה״מגן״], בהתאם לריבוי הדרגות בבני־ישראל שצריך להגן עליהם. וכל זה - בגלל היותם (לא רק רועי ישראל, אלא) ״גיבורי ישראל״.

כד. וממשיך בהמכתב, שפעולתם של ״גבורי ישראל״ היא ״להגן על עם ישורון״:

כאשר בא לעורר רחמים רבים על יהודי - שואלים אותו: כיצד לדעתך צריכה להיות ההנהגה עמו על־פי שולחן־ערוך, בה בשעה שמקרא מלא דיבר הכתוב[101] ״אם בחוקותי תלכו״ אזי ״ונתתי גשמיכם בעתם״, ולאחרי־זה נאמר[102] ״ואם לא וגו׳״, אזי יהיה כך וכך, והרי אי אפשר לסור מדברי התורה, ואם כן, מה הנך מעורר רחמים עליו?!

והמענה על זה - שזהו ״עם ישורון״, כדלקמן.

כה. ובהקדמה:

רבינו הזקן מבאר ב׳לקוטי תורה׳[103] ש״בחינת ישורון זהו בחינת גבוה מאד״, והיינו, שהשם ״ישורון״ מורה על הדרגא היותר נעלית בבני־ישראל, למעלה מהשם ״יעקב״ ולמעלה גם מהשם ״ישראל״, וזהו מה שכתוב[104] ״ויהי בישורון מלך״, שאז ראויים הם שיהיה אצלם מלך כו׳.

אך צריך להבין:

״ישורון״ ו״ישראל״ - משתווים בכך שיש בהם האותיות ״ישר״, וחלוקים זה מזה בכך שבשם ״ישראל״ הנה לאחרי ״ישר״ בא ״א־ל״, שהוא אחד מז׳ שמות הקדושים[105], ואילו בשם ״ישורון״ הנה לאחרי ״ישר״ באים האותיות ו׳ ונ׳ פשוטה (סופית), ויש מקומות שבהם נכתב ״ישורן״ (ללא ו׳ בין האותיות ר׳ ן׳), כך, שלאחרי ״ישר״ באה רק אות נו״ן פשוטה.

והנה, בענינה של נו״ן ארוכה מבאר רבינו הזקן[106] (בפירוש הכתוב[107] ״ובו תדבקון״) שמרומז הדבר בצורתה של האות (כמבואר בשער היחוד והאמונה[108] ש״כל אות היא בתמונה מיוחדת פרטית המורה על ציור ההמשכה כו׳״) - ש״הנו״ן פשוטה יש לה רגל ארוכה ומשוכה למטה (מן השורה) לרמז שתתפשט ותומשך .. למטה מטה״.

---

95) ראה זח״ג עג, א. לקו״ת ויקרא ה, ג. ובכ״מ.
96) יומא כא, סע״א. וש״נ.
97) רס״ט.
98) שמואל־ב ז, כג. ועוד.
99) ראה אוה״ת לך לך עח, ב ואילך.
100) שה״ש ד, ד.
101) ר״פ בחוקותי.
102) שם, יד.
103) נצבים מה, רע״א. וראה אוה״ת ברכה ע׳ א׳תתנ ואילך. ע׳ א׳תתע ואילך.
104) ברכה לג, ה.
105) שבועות לה, סע״א. רמב״ם הל׳ יסוה״ת פ״ו ה״ב.
106) לקו״ת פ׳ ראה כ, סע״ב.
107) פ׳ ראה יג, ה.
108) פי״ב בהגהה.

וענינו בנוגע לשם ״ישורון״ (בנו״ן ארוכה) - שמורה על יהודי שירד רחמנא־ליצלן עד למטה מטה, שלכן אי אפשר להגיע אליו כאשר נמצאים בתוך השורה, אלא בהכרח לירד למטה מן השורה.

ולכאורה הרי זה היפך שם המעלה, ואיך יתאים עם האמור ש״ישורון״ הוא שם היותר נעלה, למעלה מ״ישראל״, ועל־אחת־כמה־וכמה למעלה מ״יעקב״?

ויש לומר הביאור בזה, על־פי ענין נוסף שמבאר רבינו הזקן ב׳לקוטי תורה׳[109] בענין ״ישורון״, שהוא גם מלשון ״שיר״, שאין בו ראש וסוף, כדלקמן.

כו. ובהקדמה:

כאשר מדובר אודות מלך - ״ויהי בישורון מלך״ - הרי המלכתו למלך אינה בגלל שיש לו מעלות בערך אל העם, אלא הוא באין ערוך למעלה מהעם - ״משכמו ומעלה גבוה מכל העם״[110].

וטעם הדבר - לפי שכללות ענין המלכות, שצריך לציית אל המלך, אינו מצד השכל, אלא מצד קבלת־עול.

הציות מצד השכל הוא בנוגע לחכם, ועל זה אין צורך בקבלת־עול, כיון שהחכם מוכיח על־פי שכל שצריך לעשות כך וכך; אבל בנוגע למלך - הציות אינו מצד השכל (שהרי אם מצד השכל בלבד, מה לו ולשכל המלך?!), אלא מצד קבלת־עול.

הנהגת המלך היא באופן ש״אמר מלכא עקר טורא״[111]: ישנו הר גבוה, ואילו הוא יהודי צנום (״אַ קליינינקער אידעלע״)... ואף־על־פי־כן, כאשר בא המלך ואומר לו: ״עקר טורא״ - אזי ״עקר טורא״!...

הוא אמנם לא רואה את האפשרות לדבר, אבל, מה זה נוגע?! - כיון ש״אמר מלכא״, הרי הוא עושה זאת מצד קבלת־עול, וקבלת־עול אינה קשורה עם שכל; שכל - אינו יכול לומר לו מאומה, ואדרבה, שכל יכול לומר לו להיפך; אבל, כיון ש״אמר מלכא״, הרי הוא עושה זאת מצד קבלת־עול.

ובזה מתבטא ענין המלכות - שהוא למעלה מהגבלת השכל, למעלה אפילו משכל התורה.

וכמודגש בחילוק שבין דינו של המלך מדינם של הסנהדרין - שסנהדרין, חכמי התורה הסמוכים איש מפי איש עד משה רבינו, הם קשורים ומוגבלים בדיני התורה, ואילו מלך, נותנת לו התורה כח להתנהג בהנהגה מיוחדת שאינה קשורה ומוגבלת בדיני הסנהדרין, שהרי דין התורה הוא שמלך יכול לפרוץ גדר של תורה (אלא שיש בזה ההגבלה שצריך להיות בתור הוראת שעה וכו׳)[112], והיינו, שהתורה פוסקת על־ידי הסנהדרין שצריכה להיות הנהגה מצד קבלת־עול, ואפילו לא מצד הבנה והשגה של התורה.

כז. ובענין זה משתווים כל בני־ישראל:

ענין הקבלת־עול יכול להיות גם אצל מי שצריכים אפילו להזכיר לו שנולד יהודי, כיון שיש לו שייכות לעצם הנפש, עצם נקודת היהדות, שישנה אצל כל אחד מישראל, וכמבואר בתניא[113], שכל אחד מישראל, ״כשבא לידי נסיון בדבר אמונה בה׳ אחד״, מוסר נפשו ״אפילו שלא לעשות רק איזה מעשה לבד נגד אמונת ה׳ אחד .. אף שאינו מאמין בה כלל בלבו״[114].

והרי ענין זה הוא ״ירושה לנו מאבותינו״ (כמו שכתוב בתניא[115]), ובשביל להיות ״יורש״ - לא צריכים מעלות כלל; אם הוא בנו - אזי יורש את כל נכסי אביו, ללא נפקא־מינה אם הוא חכם או שאינו חכם, אם הוא גדול או קטן, וכיוצא בזה בנוגע לכל שאר הענינים; צריכים רק לידע אם אכן הוא הבן, ואם הוא בנו - אזי יורשו, גם אם הוא עדיין יונק, או שזה עתה נולד, ועד עכשיו לא היה קיים במציאות

---

109) נצבים שם. שה״ש א, ג.

110) שמואל־א ט, ב. וראה אוה״ת וירא (כרך ד) תרסד, ב. שה״ש (כרך ב) ע׳ תיד ואילך. ועוד.

111) ראה ב״ב ג, ב.

112) ראה רמב״ם הל׳ מלכים ספ״ג ואילך.

113) פי״ט.

114) דאף שחשבון זה (שאינו מאמין בה כלל בלבו) אינו נוגע לבית־דין (ראה לקו״ש חכ״ח ע׳ 95. וש״נ), מ״מ, הוא בעצמו יודע שבאופן כזה אינו עובד ע״ז, ואעפ״כ מוסר נפשו אפילו על פרט קטן, מעשה בפועל בלבד (ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל״ח ע׳ 172. חל״ט ע׳ 437).

115) רפי״ח.

כלל; הוא לא ידע שהוא יהודי; אבל ברגע שהזכירו לו שהוא בנו של הקדוש־ברוך־הוא - הנה בזה הרגע נעשה ״יורש״ של כל עניני הקדוש־ברוך־הוא; הוא לא שייך עדיין לשכל, ללימוד התורה וקיום המצוות, להיותו בבחינת בן־יונק שזה עתה נולד, אבל יש לו שייכות לעצם הנפש, ויש לו שייכות לקבלת־עול.

ומצד ענין קבלת־עול מלכותו יתברך, הרי הוא משתווה עם כל בני־ישראל, ונעשה חלק מכלל ישראל כפי שנקראים בשם ״ישורון״ - שיש בו: (א) נו״ן ארוכה, שמורה שמגיעים גם ליהודי שנפל למטה מטה, שיש בכחו להגיע (לא רק לענינים שאליהם יכול להגיע מי שהוא בבחינת ״יעקב״ או ״ישראל״, אלא) גם לענינים שאליהם יכול להגיע רק מי שהוא בבחינת ״ישורון״ - השייכות עם המלך (״ויהי בישורון מלך״), בן מלך; (ב) אותיות ״שיר״, שאין בו ראש וסוף - להורות על ההשוואה של היהודי שנמצא במדריגה תחתונה (מטה מטה עד אין תכלית) עם היהודי שנמצא במדריגה עליונה (מעלה מעלה עד אין קץ), ששניהם נעשים מציאות אחת, שזוהי המציאות של קבלת־עול.

והיינו לפי שענין הקבלת־עול נדרש מכל אחד מישראל, מקטן ועד גדול:

כאשר מקיימים תורה ומצוות מצד הרגש, או מצד הבנה והשגה, הרי זה אמנם טוב ויפה, אבל, אין זה מגיע למעלת קיום התורה ומצוות מצד קבלת־עול, בגלל שזוהי גזירת המלך.

וכמאמר רז״ל[116] ״שלא יאמר אדם אי אפשי כו׳, אלא אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי״ - שזוהי הנהגה ששייכת לצדיק[117], והיינו, שלמרות היותו צדיק, הרי הוא אומר ״אפשי״, ואין זה בסתירה לענינים שלו, והדבר היחידי שמונע אותו הוא - ״אבי שבשמים״, ובזה גופא - לא באופן שהסביר שצריך לעשות כך, אלא ״גזר עלי״, באופן של גזירה.

ועד שגם משה רבינו, שענינו חכמה דקדושה - נדרש ממנו שעבודתו תהיה מצד קבלת־עול, ולא מצד הבנה והשגה.

וכמבואר בארוכה בכמה ספרים, שקיום המצות צריך להיות לא מצד סגולה, הבנה והשגה, אלא רק מצד ציווי הקדוש־ברוך־הוא, וכנוסח ברכת המצוות - כל המצוות, גם מצוות שמובנות על־פי שכל, ״עדות״ - ״אשר קדשנו במצוותיו וצוונו״, היינו, שקיום המצוה אינו אלא בגלל הציווי.

ועל־פי־זה מובן, שכאשר מישהו אומר ליהודי: איזו שייכות יש לך עם הנחת שני זוגות תפילין, בה בשעה שאתמול לא היתה לך בכלל שייכות ליהדות, או איזו שייכות יש לך עם לימוד החסידות, בה בשעה שאתמול שמעת לראשונה שישנם אברהם יצחק ויעקב, ואתה הוא הנכד שלהם - הנה המענה על זה, שיהודי זה אינו מציאות לעצמו, אלא הוא נכלל עם כל בעלי הקבלת־עול (״אַלע קבלת־עול׳ניקעס״)[118] ש״לוקחים״ את הקדוש־ברוך־הוא מצד קבלת־עול, ועל שם זה נקראים בשם ״ישורון״.

כח. ועל־פי־זה יובן דיוק הלשון - בנוגע להתעוררות רחמים כו׳ - ״להגן על עם ישורון״:

כאשר ישנה טענה: מדוע מגיע ליהודי בני חיי ומזוני רויחי, עוד לפני שהתחיל לעסוק בענין ״בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם״ - אזי המענה הוא שיהודי זה שייך ל״עם ישורון״, שם שמדגיש את השייכות עם המלך - ״ויהי בישורון מלך״, מצד ענין הקבלת־עול כו׳, שלכן, הנה אפילו קל שבקלים יכול למסור נפשו בפועל, אם רק יודע שזהו קידוש השם.

וכיון שמדובר אודות יהודי ששייך ל״עם ישורון״ - הנה לכל לראש צריך הקדוש־ברוך־הוא ליתן לו כל המצטרך לו, ולאחרי כן, כאשר יהיה כבר בד׳ אמותיו של הקדוש־ברוך־הוא, אזי יכניסוהו ל״חדר״, ויתחילו ללמוד עמו מאל״ף עד תי״ו.

כט. וכאשר עבודתו של הצדיק היא באופן שלמעלה ממדידה והגבלה של זמן ומקום, שכל וכו׳ (כנ״ל סי״ד),

---

116) תו״כ ופרש״י קדושים כ, כו.

117) ראה מגיד דבריו ליעקב בהוספות ס״מ. וש״נ.

118) ראה סה״מ תש״ד ע׳ 5.

- שזהו גם תוכן הענין ד״גבורי ישראל״, היינו, לא רק בכחות הגלויים, אלא לגלות גם את ה״אוצרות״ שהיו טמונים וספונים (כהלשון בהמשך ההילולא[119]), אשר על ידם מנצחים במלחמה כו׳ -

אזי גם אין שליטה לענין הזמן עליו, ולכן, ״גם בהשיבם נפשם אל חיק אביהם שבשמים, אשר לו משלימים נפשותם, הנה לא זה בלבד שלא יפרדו מעל צאן מרעיתם, הנה עוד מתרפסים להדום כסא מרום, להתייצב לפני הוד א־ל רם ונשא, להגן על עם ישורון, לדרוש רחמי וחסדי האב על בנו, עמו ונחלתו״,

ופועלים התעוררות רחמים על כל אחד, באיזה מעמד ומצב שלא יהיה, להעמידו בקרן אורה כפשוטו ובקרן אורה ברוחניות, ולפעול עליו באופן שיהיה ניכר בגלוי שהוא ״צאן מרעיתו״,

וכאמור, שכאשר רואים ש״זרעו בחיים״, אזי רואים ש״אף הוא בחיים״.

* * *

ל. על־פי האמור לעיל מובן עד כמה מושללים דבריהם של אלו שאומרים שכל ענין החסידות אינו אלא בבחינת ״הקדוש־ברוך־הוא (כלשון הגמרא[120], או כלשון רש״י[121], לשון הזהר[122], וכפי שנעשה לשון המורגל: ״רחמנא״) לבא בעי״ - חס ושלום לומר כן[123].

והגע עצמך:

מצד הציווי ״ואהבת לרעך כמוך״ - הנה כשם שבנוגע לעצמו רצונו בהנחת תפילין, שמירת שבת, אכילת כשרות, טהרת המשפחה וכו׳, מבלי לוותר על שום דבר, הרי אם אכן יש רגש בלבו לעזור לחבירו, כיצד יכול להגביל את עצמו לדבר אחד בלבד - רק להזכיר לו שהוא בן אברהם יצחק ויעקב?!

בהנהגה כזו - לא רק שחסר ה״כמוך״, אלא זהו לגמרי מן הקצה אל הקצה: בשביל עצמו - רוצה בשר ודגים וכל מטעמים, ואילו בשביל הזולת - רוצה לתת רק כדי להשאיר אותו בחיים; בשביל זה מספיק גם לחם צר ומים לחץ, שניתן בבית האסורים, מבלי לראות אור היום - גם במצב כזה הוא בחיים; אבל בנוגע לעצמו חס־ושלום - היה צועק ככרוכיא שלא יתכן מצב כזה!

אם אכן רצונו לעזור לזולת, ואומר שעושה זאת מתוך הרגש הלב - ״לבא בעי״ - כיצד יכול להעלים ולמנוע ממנו אחת מתרי״ג המצוות, ועל־אחת־כמה־וכמה יותר ממצוה אחת?!

ולכן, לבוא ולומר שחסידות אומרת רק ש״לבא בעי״, ויותר מזה לא נוגע חס־ושלום - הרי זה היפך כל ענין החסידות לגמרי.

מי שסבור שיכול לצאת ידי חובת הנתינה לזולת בפרוטה בגשמיות, ואילו לעצמו רוצה ״כל מלבושי כבוד וזבח משפחה כו׳״ (כפי שמאריך אדמו״ר הזקן ב׳אגרת הקודש׳[124]) - הרי לא זו בלבד שאין זה סדר הנהגה ד״לפנים משורת הדין״, ולא זו בלבד שאין זה סדר הנהגה על־פי דין, אלא זהו סדר הנהגה שאינו בגדר אנושיות, שהרי זה היפך האנושיות שכאשר לעצמו רוצה ״מליון״, נותן להזולת ״פרוטה״!

והוא עוד רוצה שיטפחו על שכמו ויאמרו ש״מסר נפשו״ עבור הזולת, ונותן לו כל לבו...

אם אמנם ״לבא בעי״, ונותן את הלב - הנה ״לבא פליג לכל שייפין״[125], כך, שבדרך ממילא נמשכים גם כל שאר האברים.

- ההתחלה היא אמנם מן הלב בלבד, וכמו שמי שהוא במצב של עילפון, אי אפשר לתת לו לאכול דגים ובשר וכל מטעמים, שהרי הוא שרוי בעילפון, ולכל לראש צריכים לעוררו מעלפונו; אבל אם לאחרי כן יעזבנו לנפשו לגווע ברעב רחמנא־ליצלן - הרי זה היפך מ״לבא בעי״.

---

119) המשך באתי לגני ה׳שי״ת פי״א (סה״מ תש״י ע׳ 132).
120) סנהדרין קו, ב.
121) ד״ה רבותא - סנהדרין שם.
122) ח״ב קסב, סע״ב. ח״ג רפא, ריש ע״ב.
123) לשלימות הענין - ראה לקמן סמ״ז.
124) סט״ז.
125) ראה זהר ח״ב קנג, א. ח״ג קסא, ריש ע״ב. רכא, ב. רלב, א.

ואימתי יודעים שהפעולה לעורר מהתעלפות היתה באופן ד״לבא בעי״ - כאשר גם לאחרי כן דואג לו שימשיך לחיות, וימשיך לחיות לכל הפחות כמותו (כפי שחי זה שטוען שנותן את לבו...),

״לכל הפחות״ דייקא - כמו שכתבו רבינו נשיאנו[126] שבנוגע לעצמו ידע איניש בנפשיה שחסר לו בישרות, ויודע בוודאות שהיה צריך להיות במעמד ומצב טוב יותר שלא בערך ממעמדו ומצבו, ואף־על־פי־כן דורש מהקדוש־ברוך־הוא כל טוב גשמי וכל טוב רוחני; ואילו בנוגע להזולת - כיון שתורת־אמת מחייבת ללמוד זכות על כל אחד מישראל, בודאי שכן הוא האמת (שהרי התורה אינה יכולה לומר שקר חס־ושלום), ואם כן, מגיע להזולת שלא בערך יותר ממה שמגיע לו, ולכל הפחות צריך לדאוג שיהיה להזולת כפי שיש לו.

ועל־פי מה שכתב הרמב״ם[127] בהדמיון שבין חולי הגוף לחולי הנפש, בריאות הגוף ובריאות הנפש, מובן, שכשם שהדברים אמורים בנוגע לעניני הגוף, כן הוא גם בנוגע לעניני הנשמה:

אם בשביל עצמך רצונך דבר נוסף מלבד נקודת היהדות - עליך לנטוע זאת גם אצל הזולת, ואז הנך הולך בדרך כזו, שלאט לאט תגיע לדרגא ד״כמוך״;

אבל כאשר היחס אל הזולת הוא באופן שמסתפק בכך שידע שהוא יהודי, ואחר־כך מניחו לנפשו - הנה לא זו בלבד שלא קיים מצות ״ואהבת לרעך״, אלא שלא התחיל כלל לעסוק במצות אהבת ישראל, ועדיין לא התחיל בענין ההבנה והשגה להבין את היוקר של תורה ומצוות, כי, אילו היה מבין את היוקר שבזה, לא יתכן שלא היה דואג שגם ״אחיו״ יזכה בכך.

וכל זה הוא מצד שורת הדין, ועל־אחת־כמה־וכמה מצד תורת החסידות, שענינה הוא לפנים משורת הדין - הרי בודאי שלא זו בלבד שאי אפשר שישאר ב״לבא בעי״ בלבד, אלא עוד זאת, שצריך להשתדל עם הזולת שיניח שני זוגות תפילין (כנזכר לעיל סעיף כ״ז), ועל־דרך־זה בשאר המצוות (שהרי ״הוקשה כל התורה כולה לתפילין״[128]) - לא רק המצוה עצמה, אלא גם הידור מצוה, ועד למהדרין מן המהדרין, כפי שחפץ לעצמו,

וכאשר הוא בעצמו לומד חסידות, צריך להשתדל גם בנוגע להזולת שעד עתה לא נולד עדיין בעניני יהדות, שילך בדרך כזו שסוף־כל־סוף יגיע לדרגא שלו,

- וכיון ש״בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו״[129], לא יביא הדבר לידי קנאה, ואדרבה, הוא יהיה מרוצה מזה -

אבל ההתעסקות בזה צריכה להיות מיד בהתחלת העבודה; וכפי שרואים בפועל שכאשר הגישה מלכתחילה היא באופן שה״עובדא״ שלו היא רק להחיות את הזולת, ויותר מזה לא נוגע לו - הנה סוף־כל־סוף גם את זה לא עושים!

זוהי איפוא הדרך בעבודת השם שסלל עבורנו נשיאנו, בנוגע להתעסקות עם הזולת וגם עם עצמו - כאמור לעיל (סעיף י״ב ואילך) שמכל אחד דורשים לפי כחו, אבל, אסור להסתפק בצעד הראשון, אלא צריכים להמשיך וללכת בדרך העולה בית א־ל, עד שיגיעו ל״מרום הרים״[130] - לקיום כל תרי״ג מצוות, עם דקדוקי סופרים ומנהגי ישראל אשר תורה הם[131].

וכאשר נעמדים על דרך זו - אזי מובטחים ש״הבא לטהר מסייעין אותו״[132], שיש סיוע רב מלמעלה להצליח לא רק להחיות יהודי נוסף, אלא גם להעמידו לאחרי־זה בחיים בהרחבה, ועד לאופן ד״ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה״[133], ״נחלה בלי מצרים״[134].

---

126) ראה גם ד״ה איתא בזח״ג דש״פ מקץ, שבת חנוכה תרצ״ד פ״ד (נדפס גם בהוספות לסה״מ תרנ״ט).
127) הל׳ דעות רפ״ב. שמונה פרקים פ״ג.
128) קידושין לה, א. וש״נ.
129) סנהדרין קה, ב.
130) לשון הכתוב - מלכים־א יט, כג. ישעי׳ לז, כד.
131) ראה תוד״ה נפסל - מנחות כ, ב. מהרי״ל - הובא ברמ״א יו״ד סשע״ו ס״ד. מנהגים ישנים מדורא ע׳ 153. שו״ע אדה״ז או״ח סוסק״פ. סתל״ב סי״א. סתנ״ב ס״ד. סתצ״ד סט״ז. ועוד.
132) שבת קד, א. וש״נ.
133) ויצא כח, יד.
134) שבת קיח, סע״א.

* * *

לא. צוה לנגן ואמר מאמר דיבור־המתחיל באתי לגני.

* * *

לב. כרגיל בכל שנה ביום ההילולא - עושים מגבית בנוגע ל״קרן תורה״, עבור אלו שלומדים תורה ללא ענינים צדדיים, אלא בשביל הלימוד בלבד - חכמתו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא[135].

ובשייכות לזה - כאן המקום לומר ענין בתורה, בהמשך להמדובר בי״ט כסלו (שהוא ראש־השנה לתורת החסידות ולהליכה בדרכי החסידות[136]), ועדיין נשאר בזה פרט מסויים שלא נתבאר לגמרי, כדלקמן.

לג. במאמר די״ט כסלו, דיבור־המתחיל פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי[137], הובא מאמר רז״ל בברכות[138] ״אמר הקדוש־ברוך־הוא כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם״, ונתבאר הדיוק בלשון רז״ל ״העוסק בתורה״, ולא לימוד התורה סתם,

- וכפי שמשמע גם מפירוש רש״י: ״פדה בשלום, זה שעסק בדברי שלום, דהיינו תורה, דכתיב[139] וכל נתיבותיה שלום״, והרי מובן, שכדי שהתורה תפעל ענין השלום, ובפרט על־פי דברי הגמרא בסנהדרין[140] ״שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה״, וכפי שמבאר רבינו הזקן ב׳לקוטי־תורה דיבור־המתחיל החלצו[141] כל פרטי הדרגות שנכללים ב״פמליא של מעלה״ ו״פמליא של מטה״ - צריך להיות (לא רק לימוד סתם, ללא יגיעה, ובודאי לא יגיעה יתירה, אלא) לימוד מיוחד בתורה: ״העוסק בתורה״ -

כי, הכוונה היא לפעול את הענין דפדיה בשלום, וענין זה נעשה על־ידי פנימיות התורה (כמבואר במאמר של כבוד־קדושת אדמו״ר (מהורש״ב) נשמתו־עדן[142], וכן במאמרי רבותינו נשיאינו שלפני־זה), כי, נגלה דתורה הוא לימוד שיש בו מחלוקת וכו׳ וכו׳, ואין זה פדיה בשלום, והיינו, דאף שמדובר אודות מחלוקת דקדושה, הרי בקדושה גופא יש דרגא לעילא מן דרגא: יש דרגא בתורה שיש בה מחלוקת דקדושה, ויש דרגא נעלית יותר בתורה - פנימיות התורה, ״דלית תמן לא קושיא כו׳ ולא מחלוקת כו׳״, כדברי משה רבינו, רעיא מהימנא, ברע״מ שב׳זהר׳[143], וכפי שנתבאר ב׳אגרת הקודש׳ של רבינו הזקן[144].

אמנם, על־פי־זה נמצא לכאורה, שבכל מקום שנאמר הלשון ״עוסק בתורה״ - הכוונה היא ללימוד פנימיות התורה.

אבל על זה יוקשה מכמה מקומות שבהם לא משמע כן, וכמו במאמר רז״ל בסנהדרין[145], שהובא בפרק ראשון שבתניא: ״כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק״, ״שעליו דרשו רז״ל כי[146] דבר ה׳ בזה וגו׳״ - שאין הכוונה למי שאפשר לו לעסוק בחלק דפנימיות התורה דוקא ואינו עוסק, אלא כן הוא גם בנוגע לנגלה דתורה, ועד ללימוד התורה באופן הכי פשוט; כל הענינים שדורשים הקדמת ברכת התורה, הרי הם - כנוסח הברכה - בכלל מצות תלמוד תורה, ומעצמו מובן, שכל מי שאפשר לו לעסוק בהם ואינו עוסק, עליו נאמר הפסוק הנ״ל בנוגע להיפך הכבוד כו׳.

וע״כ צריך לומר, שההוכחה אינה מתיבת ״עוסק״ בלבד, כי בתיבת ״עוסק״ יכולים להיות שתי משמעויות: ״העוסק בתורה״ באופן שפועל הענין ד״פדה בשלום״, ״כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות

---

135) ראה גם שיחת יו״ד שבט דאשתקד סי״ז (תורת מנחם - התוועדויות חמ״ב ע׳ 169). וש״נ.

136) אג״ק אדמו״ר מהורש״ב ח״א ע׳ רנט. וש״נ (נעתק ב״היום יום״ בתחלתו).

137) נדפס בתורת מנחם - התוועדויות חמ״ה ע׳ 196 ואילך.

138) ח, רע״א.

139) משלי ג, יז.

140) צט, ב.

141) מטות פה, סע״ד ואילך.

142) ד״ה פדה בשלום העת״ר (המשך תער״ב ח״ב ע׳ תשסו ואילך).

143) ח״ג קכד, ב.

144) תניא אגה״ק סכ״ו.

145) צט, סע״א.

146) שלח טו, לא.

העולם״ - שקאי על העסק הכי עמוק בתורה, דהיינו פנימיות התורה; ויכולים גם להשתמש בלשון ״העוסק בתורה״ בנוגע ללימוד נגלה דתורה, ועד ללימוד הכי פשוט.

לד. ועל־פי־זה יש לתרץ שינוי שמצינו בהתחלת השולחן־ערוך של רבינו הזקן בין מהדורא קמא למהדורא בתרא:

ובהקדמה - שההלכות שבהתחלת ה׳שולחן־ערוך׳ הם אמנם ״הלכות השכמת הבוקר״, ולא ״הלכות תלמוד תורה״, אבל, כללות התורה היא באופן שכל ענין שבה בלול מכל שאר עניני התורה, וכמודגש בתלמוד בבלי - שהלכה כבבלי[147] - ש״בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד״[148].

[ועל־פי־זה מובן גם הטעם לכך ש״העוסק במצוה פטור מן המצוה״[149] - כי, מצוה היא תוצאה מלימוד, כמאמר רז״ל[150] ״גדול תלמוד שמביא לידי מעשה״, וכיון שהלימוד בלול מכל חלקי התורה, לכן גם תוצאת הלימוד - מעשה המצוה - בלולה מכל חלקי מעשה המצוות[151]].

וכן מצינו אפילו ב׳שולחן־ערוך׳ - דאף שלכאורה צריך להיות ה׳שולחן־ערוך׳ מחולק באופן שההלכות השייכות לחלק ״אורח חיים״ הם בפני עצמם וההלכות השייכות לחלק ״יורה דעה״ הם בפני עצמם, והרי הלכות תלמוד תורה הם ב״יורה דעה״, והלכות השכמת הבוקר הם ב״אורח חיים״, מכל־מקום, רואים בפועל אפילו ב׳שולחן־ערוך׳ של ה׳בית־יוסף׳, ועל־אחת־כמה־וכמה ב׳שולחן־ערוך׳ של רבינו הזקן, שמביא גם ״תמצית ופנימיות טעמי ההלכות הנזכרים בכל דברי הראשונים והאחרונים״[152] - שישנה התכללות כל חלקי התורה, אפילו חלקי ה׳שולחן־ערוך׳.

ובנדון־דידן - שבהלכות השכמת הבוקר יש ענין שנוגע להלכות תלמוד תורה, ויש בזה שינוי בין מהדורא קמא למהדורא בתרא.

לה. בדברי רבינו הזקן בנוגע לאמירת פרשת הקרבנות קודם התפלה - מצינו שינוי בין מהדורא קמא למהדורא בתרא:

במהדורא קמא[153]: ״אמרו חכמים[154] כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה, וכל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, לפיכך טוב לומר בכל יום פרשת העולה ומנחה ושלמים ותודה וחטאת ואשם וכו׳״.

ובמהדורא בתרא[155]: ״טוב מאד לומר פרשת הקרבנות . . לקיים מה שכתוב[156] ונשלמה פרים שפתינו, וכמו שאמרו חכמים על פסוק[157] זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וגו׳, כל העוסק בתורת עולה כו׳״.

ולכאורה אינו מובן:

ענינו של רבינו הזקן ב׳שולחן־ערוך׳ - הן במהדורא קמא והן במהדורא בתרא - אינו להביא ראיה, ״מנא הני מילי דאמר קרא״, שהרי אין זה שייך לטעם הדבר. ובנדון־דידן: הטעם לאמירת פרשת הקרבנות הוא לפי ש״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״, ואילו המקור שממנו למדים זאת, אינו שייך לטעם הדבר, וגם אינו תמצית פירוש דברי התנאים והאמוראים כו׳, שהרי בענין זה אין חילוקי דעות, וכולם למדים מאותו פסוק.

ואם כן, מדוע מביא רבינו הזקן במהדורא בתרא את הפסוק ״זאת התורה לעולה וגו׳״ שעליו אמרו ״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״?

---

147) ראה אנציק׳ תלמודית ערך הלכה ס״ד (כרך ט ע׳ רנ). וש״נ.
148) סנהדרין כד, א.
149) סוכה כה, סע״א. וש״נ.
150) קידושין מ, ב. וש״נ.
151) ראה גם לקו״ש חכ״ו ע׳ 237 הערה 64. וש״נ. תורת מנחם - התוועדויות ח״מ ריש ע׳ 53. וש״נ.
152) לשון ״הקדמת בני הגאון המחבר ז״ל״ לשו״ע אדה״ז.
153) ס״א סי״א.
154) מנחות בסופה.
155) ס״א ס״ט.
156) הושע יד, ג.
157) צו ז, לז.

ויתירה מזה - שמביא גם את הפסוק ״ונשלמה פרים שפתינו״, אף שבגמרא הובא רק הפסוק ״זאת התורה לעולה וגו׳״?

וכיון שרבינו הזקן הביא זאת במהדורא בתרא של ה׳שולחן־ערוך׳, ע״כ צריך לומר, שניתוסף בזה איזה ענין בנוגע לדין או טעם הדין, כמו בכל פרטי הענינים שניתוספו במהדורא בתרא לגבי מהדורא קמא, שעל ידם ניתוסף איזה ענין, בנגלה, בטעמי הדינים וכו׳, או בפנימיות הענינים.

ולכאורה: למאי נפק״מ לדינא מאיזה פסוק למדים ש״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״, ומדוע לא מסתפק רבינו הזקן בפסוק אחד, אלא מביא שני פסוקים?

לו. ויש לומר הביאור בזה[158]:

אע״פ שאמרו חכמים ״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״, הרי עדיין אינו ברור כיצד למדים מזה ש״לפיכך טוב לומר בכל יום פרשת העולה וכו׳״ - כי:

הפירוש הפשוט ב״כל העוסק בתורת עולה כו׳״ הוא שלומד ויודע פרטי הדינים. ומה גם שבקדשים בפרט נוגע הדיוק בכוונת כל הפרטים, כפי ששנינו[159] ״לשם ששה דברים הזבח נשחט, לשם זבח לשם זובח לשם השם לשם אישים לשם ריח לשם ניחוח״ (״והחטאת .. לשם חטא״), ו״כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן .. לא עלו לבעלים לשם חובה״, או שהן פסולים לגמרי, כמו בחטאת[160].

[כלומר: גם אם תמצי לומר שהלשון ״כל העוסק כו׳״ יכול להשתמע גם כמו ״מתעסק בעלמא״[161] - שזהו להיפך לגמרי מהפירוש ד״כל העוסק״ מתוך כוונה מיוחדת ועמוקה, שהרי ״מתעסק בעלמא״ פירושו שחסר לגמרי ענין הכוונה - הרי זה שייך רק בשאר המצוות שבהם ענין הכוונה אינו העיקר, אבל קשה לומר זאת בנדון־דידן, כשמדובר בנוגע לקרבנות, שבהם הכוונה היא ענין עיקרי - ברעותא דלבא תליא מילתא[162]].

ועל־פי־זה, מי שלא לומד ויודע כל פרטי הענין, אלא רק כללות הענין כו׳, וכמו אמירת פרשת הקרבנות כפי שנקבע בסידור, ו״מעשה רב״, שכל אחד מישראל אומרה בכל יום - לכאורה לא שייך לומר על זה ״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״, שהרי גם אם הקריב עולה באופן כזה, ללא ידיעה וכוונה בכל הפרטים, לא יצא ידי חובתו.

לז. וכדי להבהיר זאת - מוסיף רבינו הזקן במהדורא בתרא (שבה באים כמה ענינים בתוספת ביאור לגבי מהדורא קמא) ״טוב מאד לומר פרשת הקרבנות .. כמו שאמרו חכמים על פסוק זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וגו׳, כל העוסק בתורת עולה וכו׳״:

הלימוד ש״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״ הוא מהפסוק ״זאת התורה לעולה וגו׳״ - ״זאת התורה״ דייקא, לא ״לימוד״, ״עסק״, או כלשון הכתוב בתנ״ך[163] ״בתורתו יהגה״, אלא ״תורה״ בלבד.

ומזה מובן, שגם אם רק אומרים פרשת קרבן עולה כפי שכתובה בתורה, אמירת הפסוקים בלבד (אפילו אם לא יאמר לאחרי־זה פרק ״איזהו מקומן״) - שענין זה הוא בכלל ״זאת התורה לעולה״ (פרשת עולה כפי שכתובה בתורה), והראיה, שצריכים לברך על זה ברכת התורה - הנה על זה אמרו ש״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״.

והיינו, ש״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״ נאמר לא רק על מי שלומד תורת העולה בעיון, לידע ולברר פרטי הדינים וטעמיהם כו׳, אלא גם על מי שרק קורא פסוקי התורה בפרשת העולה קודם התפילה, כמתעסק בעלמא, כפי שמתפלל שאר התפילה... והרי בשאר התפילה (מלבד פסוק ראשון

158) ראה גם לקו״ש ח״ה ע׳ 438 הערה 2. ח״ז ע׳ 50 הערה 12.

159) זבחים מו, ב (במשנה).

160) שם ב, א ובפרש״י.

161) לשון חז״ל - שבת בסופה. ועוד.

162) ראה לקו״ש חל״ב ע׳ 15. וש״נ. וראה גם ד״ה באתי לגני תשי״ב בתחלתו (תורת מנחם - התוועדויות ח״ד ע׳ 289).

163) תהלים א, ב.

דקריאת־שמע וברכה ראשונה דשמונה־עשרה), גם אם לא כיון לבו, אינו חוזר[164], ועל־אחת־כמה־וכמה בנוגע לענינים שמוסיפים קודם התפלה, שבודאי אינו חוזר בשביל שלא כיון.

לח. ומוסיף רבינו הזקן ומקדים - ״לקיים מה שכתוב ונשלמה פרים שפתינו״:

מהפסוק ״זאת התורה לעולה גו׳״, אין הוכחה שיש צורך באמירת פרשת הקרבנות בדיבור, ״למוצאיהם בפה״[165] דוקא, אלא יכול להיות שגם המחשבה בענין פרשת הקרבנות היא בכלל ״זאת התורה לעולה וגו׳״.

ואדרבה: עיקר ענין התורה הוא הבנה והשגה, ובפרט בנוגע לקרבנות, שצריכה להיות כוונה דוקא, כנזכר לעיל (סעיף ל״ו) שצריך לכוין ״לשם ששה דברים״, והרי לא מצינו שהכהן צריך לאמרם בפה דוקא, אלא בודאי יכול לצאת ידי חובה על־ידי כוונה במחשבה; אמירה בפה מצינו בנוגע לחלות קדושת הקרבן[166], אבל לא בנוגע להקרבה לשם ששה דברים הנ״ל.

ולכן כותב רבינו הזקן ״טוב מאד לומר פרשת הקרבנות .. לקיים מה שכתוב ונשלמה פרים שפתינו״ - ״שפתינו״ דייקא, שמזה מוכח שצריך להיות אמירה בדיבור דוקא.

לט. ולהעיר:

במסכת מגילה[167] שנינו: ״אמר אברהם לפני הקדוש־ברוך־הוא .. במה אדע (מה תאמר לי ללמדן דבר שיתכפרו בו עוונותיהן), אמר לו קחה לי עגלה משולשת וגו׳[168] (כלומר, הקרבנות יכפרו עליהן), אמר לפניו, רבונו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם, אמר לו, כבר תקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקוראין בהן, מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן, ומוחל אני על כל עוונותיהם״.

ואף שלא נזכר כאן הפסוק ״ונשלמה פרים שפתינו״, אין צורך בלימוד נוסף שאין הכוונה לענין שבמחשבה, כי אם בדיבור דוקא - כי, בסוגיא זו מדובר אודות הקריאה בספר תורה בציבור, בעשרה מישראל, שמצטרפים יחדיו ונעשים מציאות אחת (ולא עשרה נפרדים), והרי הצירוף וחיבור של עשרה מישראל בענין אחד אינו יכול להיות כל זמן שכל אחד מהם נשאר במחשבתו, כי אם, כאשר ישנו ענין שבא בדיבור הנשמע אל הזולת, שאז שייך הענין ד״שומע כעונה״[169], או ששליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן, כמו עם שבשדות דאניסי, כדברי הגמרא במסכת ראש־השנה[170], וע״כ צריך לומר, שהפירוש ד״קוראין בהן״ (ב״סדר קרבנות״) הוא בדיבור דוקא.

מה־שאין־כן בנדון־דידן, שמדובר אודות אמירת פרשת הקרבנות על־ידי כל יחיד בפני עצמו בתור הקדמה לתפלה - הרי מצד הפסוק ״זאת התורה לעולה וגו׳״ יכולים לפרש שמספיקה מחשבה בלבד (ואדרבה: במושכל ראשון מסתבר יותר לומר ש״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״ לא קאי על אמירה סתם, אלא דוקא על לימוד בכוונה כו׳), ולכן יש צורך בפסוק ״ונשלמה פרים שפתינו״ ללמדנו שיש צורך בדיבור דוקא (וגם ללא כוונה ומחשבה באופן של הבנה והשגה, אלא דיבור בלבד, כיון ששייך ל״זאת התורה גו׳״, שהרי מחוייב בברכת התורה).

מ. אמנם, על־פי־זה נשאלת השאלה לאידך גיסא - מדוע לא מסתפק רבינו הזקן בפסוק ״ונשלמה פרים שפתינו״, ומביא גם את הפסוק ״זאת התורה לעולה וגו׳״:

שלילת הטעות ש״כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה״ קאי רק על הלימוד בעיון כו׳ - מובנת גם מהפסוק ״ונשלמה פרים שפתינו״, שהרי לא נאמר ״ונשלמה פרים״ על־ידי הלב והשפתים, או על־ידי המוח (שכל והבנה) והשפתים, אלא על־ידי ״שפתינו״ בלבד, והענין ד״שפתינו״ ישנו גם אצל מי שקורא פרשת הקרבנות באופן שלא ידע מאי דקאמר, ועל־ידי־זה נעשה גם אצלו הענין ד״נשלמה פרים״ - ״כאילו הקריב״.

---

164) ראה שו״ע אדה״ז או״ח רסק״א. וש״נ.
165) עירובין נד, רע״א.
166) ראה פרש״י ותוס׳ מעילה רפ״ב. וראה גם אג״ק ח״ה ע׳ קכא. וש״נ.
167) לא, ב (ובפרש״י).
168) לך לך טו, ט.
169) סוכה לח, ב.
170) בסופה.

ואם כן, היה רבינו הזקן יכול לכתוב רק ״טוב מאד לומר פרשת הקרבנות .. לקיים מה שכתוב ונשלמה פרים שפתינו״, ולמה הוצרך להביא גם הפסוק ״זאת התורה לעולה וגו׳״?

מא. ויובן על־פי הדין בנגלה דתורה (שמשתקף גם בתורת החסידות ובעבודת ה׳) בנוגע לברכות:

ישנם ברכות שכוללים כמה מינים וסוגים, וישנם גם ברכות על פרט מסויים שמוציאים מכללות המין ומייחדים עבורו ברכה מיוחדת, וכמו: כל פרטי ברכות הנהנין לגבי ברכת ״שהכל נהיה בדברו״; ברכת ״בורא פרי העץ״ לגבי ברכת ״בורא פרי האדמה״; ברכת היין לגבי ברכת פרי העץ, וכיוצא־בזה.

והכלל בזה - כדאיתא בגמרא[171] - שטוב יותר לייחד ברכה עבור מין זה בלבד, מאשר ברכה כללית שכוללת מין זה ועוד כמה מינים בדומה לו.

ועל־דרך־זה - ועל־אחת־כמה־וכמה - בנוגע לקרבנות:

מהפסוק ״ונשלמה פרים שפתינו״ יכולים ללמוד בנוגע לאמירת פסוק כללי בנוגע לכללות ענין הקרבנות, שעל ידו פועלים את הענין הכללי המשותף לכל הקרבנות, כמדובר בהמאמר[172] שענין הקרבן הוא קירוב הכחות והחושים, ו״רזא דקורבנא עולה עד רזא דאין־סוף״[173]; אבל אין מזה ראיה בנוגע לאמירת פסוקי התורה שבהם נתבארו פרטי עניני הקרבנות, שבהם חלוקים זה מזה.

ולכן, לאחרי שרבינו הזקן כותב ״טוב מאד לומר פרשת הקרבנות .. לקיים מה שכתוב ונשלמה פרים שפתינו״, מוסיף: ״וכמו שאמרו חכמים על פסוק זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וגו׳, כל העוסק בתורת עולה וכו׳״, כדי לבאר שלא די באמירת פרשת הקרבנות בכלל, היינו, ענין כללי ששייך בכל הקרבנות, אלא צריך לומר פרשת כל קרבן בפני עצמו: ״זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וגו׳״, כיון שצריכים לפעול על־ידי ״שפתינו״ לא רק את הענין הכללי שבכל הקרבנות, אלא גם את הענין הפרטי שבכל קרבן.

ומובן, שהצורך בדיבור, ״שפתינו״ דוקא, הוא גם בנוגע לפרטי הקרבנות, ולא יתכן לומר שהצורך בדיבור הוא רק בנוגע לכללות ענין הקרבנות, ואילו בנוגע לפרטי הקרבנות מספיק מחשבה בלבד - דכלפי לייא: אם בשביל הענין הכללי של קרבנות לא מספיק מחשבה, אלא בהכרח שיומשך בדיבור - על־אחת־כמה־וכמה בנוגע לענין המיוחד שיש בכל קרבן מלבד המעלה הכללית שבכל הקרבנות, כמו קרבן עולה, שמכפר על מצות עשה[174], ועל־דרך־זה בשאר הקרבנות.

מב. והנקודה בנוגע לענינו - שלימוד התורה יכול להיות מן הקצה אל הקצה:

מחד גיסא - מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, אפילו רגע אחד במשך המעת־לעת, ואילו במשך כל המעת־לעת עסק בתורה - עליו נאמר הקצה האחרון בענין העונשים, הן בעולם־הזה והן בעולם־הבא; ולאידך גיסא - יש מי שיוצא ידי חובתו בלימוד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, ועד שיש מי שיוצא ידי חובתו בקריאת־שמע[175], ולא זו בלבד שיוצא ידי חובת לימוד התורה, אלא שקיים ״לא ימוש גו׳ והגית בו יומם ולילה״[176], שזהו מה שנאמר על עילוי גדול בתורה, שיומם ולילה הוגה בתורה.

ומתרץ רבינו הזקן[177], שהדבר תלוי באפשרויות שניתנו לו מלמעלה:

כל אחד מישראל צריך ללמוד תורה בכל רגע פנוי, והיינו, שכאשר יש לו רגע שעל־פי תורה הוא פנוי, צריך למלא אותו בלימוד התורה,

אבל, יש כאלו שעל־פי תורה אין להם זמן פנוי ללמוד תורה מלבד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, היינו, שכך נקבע מלמעלה - מצד סיבות מסיבות שונות, מצד שרש נשמתם וכיוצא־בזה,

---

171) ראה ברכות מ, א.
172) פ״א (תורת מנחם - התוועדויות חמ״ו ס״ע 6 ואילך).
173) ראה זהר ח״ב רלט, א. ח״ג כו, ב.
174) זבחים ז, ב. הובא בתניא אגה״ת פ״ב.
175) מנחות צט, ב.
176) יהושע א, ח.
177) תו״א מג״א צח, ב ואילך. וראה גם הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ג ה״ד־ו.

ובאחד מב׳ האופנים[178]: (א) עבורו מספיק פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, כיון שכבר השלים כל השאר בגלגול שלפני־זה, או באיזה אופן אחר; (ב) הקדוש־ברוך־הוא ישלים לו את כל השאר;

ולאידך גיסא, גם כאשר לומד תורה במשך כל המעת־לעת, אבל ישנו רגע אחד שרצונו של הקדוש־ברוך־הוא שיעשה ממנו רגע של תורה, ואינו עושה זאת - הרי עליו נאמר ״כי דבר ה׳ בזה״, וכו׳ וכו׳.

ולהעיר גם מדברי הגמרא במסכת עירובין[179]: ״אמר אביי אי אמרה לי אם קריב כותחא (אפילו ציווי עבודה קלה היתה מבטלת אותי), לא תנאי״ (לא הייתי שונה כמו ששניתי) - שמזה מובן גודל מעלת הלימוד בדקות כו׳, אבל מזה מובן גם דבר חידוש, שישנו אופן שפלוני נפטר מאופן הלימוד שלו, מצד ענין כזה שאצל חבירו אין זה מבלבל כלל, וביכלתו ללמוד תורה בהרחבה ובהעמקה גם באופן כזה.

וכללות הענין בזה - שלכל אחד מישראל ישנו החלק שלו בתורה, כמו שכתוב[180] ״ותן חלקנו בתורתך״, ואל תהי ״בז ליום קטנות״[181], וכל זה תלוי לפי יכולת השגת שכלו ושרש נשמתו, כמו שכתב רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה[182] וגם בתניא[183].

מג. וזהו גם מה שנזכר לעיל (סעיף ל״ב) בנוגע ל״קרן תורה״ - עבור אלו שלומדים תורה ללא ענינים צדדיים, תורה בלבד, מבלי לערב זאת עם איזה ענין שלא יהיה.

ומזה מובן גם בנוגע להמשתתפים בזה - כנהוג כאן בכלל ב״מגביות״ - שלא נוגע ההכרזות, כי אם ההשתתפות בפועל.

ואלו שרוצים שיזכירו אותם על הציון - יכול כל אחד לצרף, ביחד או בפתקא בפני עצמה, שמו ושם אמו, להזכירם על הציון של בעל ההילולא.

ויתן השם יתברך הרחבה והעמקה בהבנה והשגה בלימוד התורה הלוך והוסיף ואור.

וענין זה יגדיל גם את ה״כוס״ - כדברי רבינו נשיאנו[184] שעל התורה נאמר[185] ״כוס ישועות אשא״ - לקבל את ברכותיו של הקדוש־ברוך־הוא,

והברכה תהיה בב׳ האופנים[101]: ״בחוקותי תלכו״, ״שתהיו עמלים בתורה״[186], והלימוד יביא לידי מעשה - ״את מצוותי תשמרו ועשיתם אותם״, שגם על זה צריכים לברכה מיוחדת; וגם הברכה ״ונתתי גשמיכם בעתם״, כמבואר בספרי חסידות[187] שהוא ענין המשכת הגשמיות כל דבר בעתו ובזמנו, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה.

[כבוד־קדושת אדמו״ר שליט״א צוה לנגן ״אין אדיר כה״].

* * *

ההמשך יודפס אי״ה בחוברת של שבוע הבא

178) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח״מ ריש ע׳ 116 ואילך. וש״נ.
179) סה, א (ובפרש״י).
180) אבות פ״ה מ״כ. וראה לקו״ש חי״ג ע׳ 116 ואילך. וש״נ.
181) זכרי׳ ד, יו״ד. וראה גם שיחת יו״ד שבט תש״כ סמ״ז (תורת מנחם - התוועדויות חכ״ז ס״ע 339 ואילך). שם ח״מ ע׳ 320. וש״נ.
182) פ״א ה״ד.
183) רפ״ד.
184) סה״מ קונטרסים ח״ב שלט, ריש ע״ב.
185) תהלים קטז, יג.
186) תו״כ ופרש״י עה״פ.
187) ראה כש״ט סוסר״ז. וראה גם התוועדויות תשמ״ט ח״ד ע׳ 391. וש״נ.

בס"ד. משיחת ש"פ וארא, כ"ו טבת, מבה"ח שבט ה'תנש"א

תרגום מאידית

א. כ"ד טבת - יום ההילולא דאדמו"ר הזקן - חל ברוב השנים בשבוע דפרשת וארא[1] [ובקביעות שנה זו - ביום חמישי, "קמי שבתא"[2], ויתירה מזו - בתוך הג' ימים[3] דשבת פ' וארא].

ע"פ הידוע[4] שהמועדים וימים מיוחדים בשנה יש להם שייכות עם - ומרומזים בתוכן - הפרשה שקוראים באותו זמן, מובן שבפ' וארא יכולים למצוא קשר עם יום ההילולא דאדמו"ר הזקן, שביום ההילולא נמצאים בגלוי "כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו", וה"ה "פועל ישועות בקרב הארץ"[5].

השייכות ביניהם בפשטות מרומזת בתחלת הפרשה - "וארא (אל האבות - פרש"י) אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא־ל שד־י"; אבות החסידות - הבעש"ט, המגיד (מייסדי תורת החסידות הכללית), ואדמו"ר הזקן (מייסד תורת חסידות חב"ד) - הם בדוגמת האבות הכלליים, אברהם יצחק ויעקב; וכשם שהי' "וארא אל האבות", כך גם אצל אבות החסידות, שגילו (וארא) אלקות בעולם, ע"י גילוי פנימיות התורה זוהי תורת החסידות שקשורה עם פנימיות האלקות (סתים דקוב"ה)[6].

ולהעיר, ששמו של הקב"ה שנתגלה אל האבות - "(א־ל) שד־י" - הוא ראשי תיבות של השמות (הראשונים והעיקריים[7]) של ג' אבות החסידות, שניאור (זלמן), דוב(ער), ישראל.

וכשם שעבודת האבות הראשונים היתה הכנה למתן תורה לאחרי גלות וגאולת מצרים, ולאחמ"כ - הכניסה לארץ ישראל, אשר באה בזכות ובקיום הבטחת הקב"ה להאבות - כמסופר בהמשך הכתובים (לאחרי "וארא גו'")[8]: "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען גו', וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי, לכן (ע"פ אותה השבועה[9]) אמור לבנ"י אני ה' והוצאתי אתכם גו' והצלתי גו' וגאלתי גו' ולקחתי גו' והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה" - כמו"כ עבודת אבות החסידות היא הכנה לגאולה האמיתית והשלימה וגילוי פנימיות התורה לע"ל[10], כידוע[11] שד' לשונות הגאולה הנ"ל (והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי) הם גם כנגד הגאולה העתידה, שאותה מדמים לגאולת מצרים - "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[12].

ב. ואפשר לבאר זאת בהקדים שאלה בכללות הענין:

התורה היא נצחית[13]. כל ענין בתורה הוא (לא רק סיפור הדברים בנוגע לדברים שארעו אז, אלא) הוראה[14] נצחית לדורות. ובפרט הענינים הקשורים עם האבות - ו"מעשה אבות סימן לבנים"[15], האבות מורישים לבניהם בכל דור ודור את עניניהם.

ועפ"ז צריך להבין מהו הלימוד וההוראה התמידית מכך ש"וארא[16] אל אברהם אל יצחק ואל

---

1) ובשנת ההסתלקות תקע"ג היתה הקביעות דכ"ד טבת ביום א' פ' וארא, במוצש"ק "אחר שהתפלל ערבית והבדלה" (הקדמת בני המחבר לשו"ע אדה"ז).

2) פסחים קו, סע"א.

3) הנחשבים (בכמה ענינים) לנקודה אחת [ולדוגמא: כל פחות משלשה כלבוד דמי (שבת צז, א. רמב"ם הל' שבת פט"ז ה"ח). הבדלה ושמו"ת עד יום ג' (שו"ע אדה"ז או"ח סרצ"ט ס"ח. סרפ"ה ס"ה). ועוד].

4) של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב (רצז, א).

5) תניא אגה"ק סי' ז"ך וכ"ח.

6) ראה זח"ג עג, א.

7) ובפרט ששמו השני של אדה"ז והמגיד (באם כותבים דוב בער בב' תיבות) הוא בלע"ז.

8) ו, ד־ח.

9) פרש"י עה"פ ד"ה לכן.

10) ראה שה"ש א, ב ובפרש"י.

11) ראה בארוכה ד"ה והי' אור הלבנה תרנ"ד (סה"מ ע' קכד ואילך). לכן אמור לבנ"י תרנ"ח (סה"מ ע' פז ואילך). תרע"ח (סה"מ ע' קלט ואילך). ובכ"מ.

12) מיכה ז, טו.

13) תניא רפי"ז (כב, ב). ובכ"מ.

14) ד"תורה" מלשון הוראה - ראה רד"ק לתהלים יט, ח. ס' השרשים שלו ערך ירה. גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק). וראה זח"ג נג, ב.

15) ראה תנחומא לך לך ט. ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. וראה לקו"ש חט"ו ע' 76. וש"נ.

16) ראה תו"א ריש פרשתנו: וארא יש בו ב' פירושים א' לשון עבר שנתגלה לאבות והב' לשון עתיד שהוא לשון הוה שתמיד

יעקב בא־ל שד־י, ושמי הוי' לא נודעתי להם" - מהו הלימוד מזה לאחרי שהי' גילוי שם הוי' לבנ"י - "לכן אמור לבנ"י אני הוי' גו' וידעתם כי אני הוי'", הגילוי דשם הוי' במתן תורה[17], אשר בא בהמשך ליציאת מצרים[18].

לאידך צריך להבין[19]: מהו החידוש בגילוי שם שד־י אל האבות - בו בזמן ששם שד־י הי' כבר בבריאת העולם, כדאיתא בגמרא[20] "מאי דכתיב[21] אני א־ל שד־י אני הוא שאמרתי לעולמי די שהי' הרקיע מתמתח והולך עד שגער בו הקב"ה ואמר לו די"?

גם דרוש ביאור בדיוק לשון פרש"י על "ושמי הוי' לא נודעתי להם", "לא ניכרתי להם במדת אמיתית שלי": כיצד ניתן לומר על שם הוי', שם העצם[22], שם המפורש[23] ושם המיוחד[24], לשון "מדת" מלשון מדידה והגבלה[19]?

ג. וי"ל הביאור בזה:

בשם "שד־י" ישנם שני פירושים: (א) "שאמרתי לעולמי די (שהי' הרקיע מתמתח והולך עד שגער בו הקב"ה ואומר לו די)"[20], (ב) "שדי באלקותי לכל ברי'"[25].

החילוק בין שני פירושים אלו הוא: ע"פ הפירוש הראשון מורה "די" על העולם ("שאמרתי לעולמי די"), ו"די" פירושו הגבלה, שהעולם יהי' בהגבלה (ולא "נמתח והולך"). ע"פ הפירוש השני מורה "די" על אלקות ("שדי באלקותי לכל ברי'"), ו"די" פירושו הרבה כפי המידה - ריבוי גדול ביותר המספיק לכל ברי' (וע"ד "די מחסורו אשר יחסר לו"[26]).

ועפ"ז מובן החידוש ד"וארא אל האבות בא־ל שד־י" לגבי שם שד־י שהי' בהבריאה, כיון ששם שד־י בבריאת העולם הוא על שם "שאמרתי לעולמי די", לפעול שהעולם יהי' מדוד ומוגבל (עד פה תבוא ותו לא). משא"כ הגילוי דשם שד־י אל האבות הוא על שם "שדי באלקותי לכל ברי'", ההשפעה בריבוי הכי גדול כפי המספיק לכל ברי'.

החידוש של האבות הי', שהם גילו אלקות בעולם המוגבל (שנברא באופן "שאמרתי לעולמי די").

אבל האבות רק המשיכו אלקות ששייך ובערך להבריאה - כיון שקודם מתן תורה היתה הגזירה דעליונים לא ירדו לתחתונים והתחתונים לא יעלו לעליונים[27], באופן שאלקות מתלבשת בנבראים "די לכל ברי'". ו"שמי הוי' לא נודעתי להם", הם לא גילו את הגילוי־אלקות שלמעלה לגמרי מהבריאה (הוי').

משא"כ במתן תורה - כשהי' ביטול הגזירה - נפעל הגילוי דשם הוי', שגם אלקות שלמעלה לגמרי מהבריאה תתגלה למטה, בתחתונים.

אבל כיון[28] שהכוונה בזה היא, שהעולם יהי' כלי לאלקות, שיקבל אלקות בפנימיות, עד באופן שנעשה דירה לו יתברך בתחתונים[29] (שבדירה נמצא הדר בה בפנימיות, עד בכל עצמותו[30]) - לכן הי' צריך להיות [קודם - שם שד־י בהבריאה, שפועל שהעולם יהי' בהגבלה (אע"פ שהכח האלקי שמהווה את הבריאה הוא למעלה ממדידה והגבלה), ולאחמ"כ -] ההקדמה דעבודת האבות בגילוי א־ל שד־י בהבריאה, שפועל גילוי אלקות השייך ובערך להבריאה, ועי"ז - נעשה העולם

יש בחינה זו בכל זמן בכל אדם כי הנה אין קורין אבות אלא לשלשה (ברכות טז, ב), והענין שבחי' האבות היא ירושה לבניהם אחריהם בכל דור ודור כו'. ועיי"ש בפרטיות. אבל לא מבאר שם מהו"ע הגילוי דא־ל שדי ("ושמי הוי' לא נודעתי להם") בעבודת ישראל לאחר מ"ת.

17) ראה תו"א שמות מט, ד ואילך. ובכ"מ.

18) שתכליתה ומטרתה - מתן תורה, כמ"ש בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה (שמות ג, יב ובפרש"י).

19) ראה ד"ה וארא תר"ל (סה"מ תר"ל ע' סא ואילך). תשל"ה (נדפס בספר המאמרים מלוקט ח"ה ע' קלז).

20) חגיגה יב, א. וראה גם ב"ר פ"ה, ח. פמ"ו, ג.

21) לך לך יז, א.

22) כס"מ להרמב"ם הל' ע"ז פ"ב ה"ז. פרדס שער יט (שער שם בן ד'). מו"נ ח"א פס"א ואילך. עיקרים מאמר ב פכ"ח.

23) סוטה לח, א. סנהדרין ס, א. רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ו ה"ב.

24) סוטה שם. סנהדרין שם. וראה הנסמן בלקו"ש חט"ו ע' 234.

25) ב"ר פמ"ו, ג. פרש"י עה"פ לך לך שם.

26) פ' ראה טו, ח.

27) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.

28) בהבא לקמן ראה לקו"ש חט"ו ע' 77 ואילך.

29) ראה תנחומא נשא טז. בחוקותי ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו.

30) אוה"ת בלק ע' תתקצז. המשך תרס"ו ס"ע ג. וראה גם שם ע' תמה. סה"מ תקס"ה ח"א ע' תפט. אוה"ת שה"ש (כרך ב) ע' תרעט ואילך. סה"מ תרס"ב ע' שלה. תרע"ח ע' קצג.

מזוכך (ע"י אור אלקי שבערכו) וכלי להגילוי דשם הוי' במ"ת.

עפ"ז מובן גם, שגם לאחר מתן תורה (לאחרי גילוי שם הוי'), נוגע הגילוי ד"וארא אל האבות בא־ל שד־י", כיון שזוהי ההקדמה והכנה שהעולם המוגבל יוכל גם אח"כ לקבל את שם הוי'[31].

ויתירה מזו: הגילוי דא־ל שד־י (אצל האבות) הוא בפנימיות (חלק מ)הגילוי דשם הוי', אלא שאצל האבות ההמשכה דשם הוי' היתה מלובשת בשם א־ל שד־י[32], אבל במתן תורה, כשהי' הגילוי דשם הוי', נתגלה שזהו גם הפנימיות דהגילוי דא־ל שד־י אל האבות. ז.א. שלאחרי הגילוי דשם הוי', נתגלה איך שא־ל שד־י הוא חלק מגילוי שם הוי' - כפי ששם הוי' (שלמעלה מגדר הבריאה) נמשך ומתלבש בהבריאה המוגבלת ("שדי באלקותי לכל ברי'"), ועי"ז - בגבול של העולם עצמו ("שאמרתי לעולמי די").

ויש לומר, שזהו דיוקו של רש"י על "ושמי הוי' לא נודעתי להם" - "לא ניכרתי להם במדת אמיתית שלי", "מדת" מלשון מדידה והגבלה, שהגילוי דשם הוי' מגלה (נוסף על היותו גילוי שלמעלה ממדידה והגבלה של העולם) שגם כפי שהוי' הוא בציור דמדה מלשון מדידה והגבלה, בשם א־ל שד־י (מלשון די, מדידה), ה"ה "מדת אמיתית שלי", המדידה האמיתית ("מדת אמיתית") היא "שלי", למעלה ממדידה והגבלה.

עפ"ז מובן איך הגילוי ד"וארא אל האבות בא־ל שד־י" הוא ענין נצחי ותמידי גם לאחרי גילוי שם הוי' במ"ת - כיון שאין זה ענין נפרד מהגילוי דשם הוי' (במ"ת), אלא אדרבה: ע"י שם א־ל שד־י נפעל הגילוי דהוי' בגדרי העולם (המוגבל), אלא שאצל האבות הי' זה עדיין בהעלם, ולאחר מ"ת ה"ז בגילוי, שא־ל שד־י הוא ביטוי של גילוי שם הוי' בעולם.

ד. ויש לומר שהחידוש נפעל ע"י (מתן) תורה:

שני הענינים דשם הוי' ושם א־ל שד־י לאחר מתן תורה ה"ה בכללות החילוק בין תורה ועולם: תורה היא "ארוכה מארץ מדה"[33] (למעלה ממדידה והגבלה), ועולם הוא מוגבל (ובפרט ע"פ הפירוש בשד־י ע"ש "שאמרתי לעולמי די").

ובפרטיות יותר - בתורה עצמה - יש לומר שהם בדוגמת החילוק בין תורה ומצוות (ששניהם ניתנו במ"ת):

מצוות קשורות עם גדרי העולם, הם במדידה והגבלה[34], ותלויות (בשינויים) בזמן ומקום[35]. עד שלכן לא ניתן לקיים היום בגשמיות חלק גדול מהמצוות, הנוהגות בזמן שביהמ"ק הי' קיים, כולל המצוות העיקריות דהקרבת הקרבנות (כללות העבודה[36]).

תורה היא למעלה מגדרי העולם, למעלה מזמן ומקום, ולכן תלמוד תורה הוא חיוב תמידי בכל זמן (ביום ובלילה) ובכל מקום[37].

החילוק בין תורה ומצוות (שמצוות קשורות עם עולם) הוא רק מצד גדרי העולם, או בסגנון אחר: כפי שהמצוות הם ציווי להאדם איך שיתנהג בעולם, שאז חייב להיות ניכר ונרגש מציאות האדם והעולם - שינויי הזמן והמקום וכו'; משא"כ כפי שהמצוות הם בתורה (ציוויים ומצוות בתורה) - הרי הם תורה, ובה לא נמצאים המדידות וההגבלות והחילוקים ושינויים דזמן ומקום וכו', וגם בזמן הזה (כאשר לא מקיימים את המצוות התלויות בזמן הבית) צריכים ללמוד את ההלכות שבזה בתורה, וכל העוסק בתורת כו' כאילו הקריב כו'[38], כיון שכפי שהמצוות וההלכות נמצאות בתורה ה"ה למעלה מזמן ומקום.

ובמכ"ש מכפי שזה בנוגע לעניני העולם ממש, ואפילו ענינים כאלו בעולם שהם היפך הקדושה - כפי שהענינים נמצאים בתורה, הרי הם קדושים

31) בזה ובהבא לקמן ראה ד"ה וארא תשל"ה (כנ"ל הערה 19) ס"ט־יו"ד.

32) ולכן נאמר "ושמי הוי' לא נודעתי להם, לא ניכרתי במדת אמיתית שלי", שגם להאבות נמשך הגילוי דשם הוי', אלא שאז הי' זה בהעלם, לא נודעתי לא ניכרתי (ד"ה וארא שבהערה 19 סוס"ט).

33) איוב יא, ט.

34) ראה אגה"ק ס"י (קטו, א): רוב המצוות יש להם שיעור מצומצם.

35) אוה"ת משלי ע' תקע. קונטרס עה"ח פ"ב. וראה גם קונטרס משיחת ש"פ מקץ שנה זו ס"א.

36) ראה לקו"ש חט"ז ע' 294. וש"נ.

37) ראה לקו"ת במדבר יג, א־ב.

38) מנחות בסופה.

בקדושת התורה, כמדובר במ"א[39] בענין "יעקב ועשו האמורים בפרשה"[40], שהחילוק בין יעקב ועשו (קדושה ולעו"ז) הוא במציאותם בעולם, אבל כפי שיעקב ועשו "אמורים בפרשה" - הרי שניהם קדושה. וע"ד ביאור הרמב"ם[41] בנוגע לתורה, "שהיא כולה מפי הגבורה כו', ואין הפרש בין ובני חם כוש ומצרים[42] ושם אשתו מהיטבאל[43] ותמנע היתה פלגש[44] ובין אנכי ה' אלקיך[45] ושמע ישראל[46], כי הכל מפי הגבורה והכל תורת ה' תמימה טהורה וקדושה אמת כו'".

ועאכו"כ במצוות התורה: החילוק בין מצוות בנוגע לזמן ומקום קיומם הוא רק כפי שהמצוות נמשכות בגדרי העולם, ועד"ז החילוק באופן פעולת המצוות בין מצות־עשה ומצות לא־תעשה, שמצות־עשה מקיימים ע"י פעולה חיובית, ומצות לא־תעשה ע"י העדר ושלילת הפעולה (שלילת דברים האסורים בעולם) - הוא רק בפעולת המצוות לפי גדרי העולם; אבל כפי שהמצוות נמצאות (וכפי שלומדים אותן) בתורה הרי שניהם הם ענין חיובי.

ויש לומר שמזה (כפי שהמצוות נמצאות בתורה) נמשך גם במצוות עצמן (כפי שהן נמצאות במקומן), באופן פעולתם בעולם: הגם שישנו חילוק עיקרי בין אופן קיום מצוות עשה (ע"י פעולה חיובית, שמציאות האדם והעולם יהיו כהוראות התורה, עד שנעשים מציאות דקדושה), וקיום מצוות ל"ת (ע"י העדר ושלילת הפעולה, שלילת הענינים שהם בניגוד להוראות התורה)[47], ישנה נקודה משותפת וחיובית בכל המצוות - נוסף לזה שמצוה מלשון צוותא וחיבור[48], שעל־ידם נפעל הצוותא וחיבור של יהודי עם הקב"ה, הרי יתירה מזה: בכל המצוות (גם במצוות לא־תעשה) ישנו תוכן וענין חיובי [ובלשון חז"ל[49] - "על הן הן ועל לאו הן", ז.א. שגם מצוות ל"ת הם ענין חיובי] - שגם במצות לא־תעשה ישנו ענין חיובי, הטוב וקדושה שבא ע"י קיום מצוות לא־תעשה[50].

וזה נמשך במצוות עי"ז שהן מצוות התורה [שלכן ניתנו המצוות כחלק מהתורה], שמגלה בכל המצוות איך שהם ענין חיובי.

עד שזה מתבטא גם במציאותו של יהודי בעולם, שמציאותם של רמ"ח אברים ושס"ה גידים שלו (שהגידים ה"ה מציאות כמו האברים) הם כנגד רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא־תעשה[51], כיון ש(גם) על־ידי לא־תעשה נפעל ענין חיובי דצוותא וחיבור עם הקב"ה שמהווה (את השלימות ד)שס"ה גידים שלו[52].

ה. ע"פ הנ"ל מובן יותר החידוש דגילוי שם הוי' במתן תורה:

הכוונה דמתן תורה היא, שהמשכת התורה - אלקות שלמעלה מכל גדר הבריאה (- שם הוי') - לא תשאר למעלה מגדר העולם, אלא שזה גופא ימשך במציאות וגדר העולם (כנ"ל). וזה נפעל ע"י מצוות התורה, שקשורות (מצד גדרי העולם) עם המדידה וההגבלה של העולם, שגם כפי שמצוות נמצאות בציור והגבלה (מצד גדרי העולם), יורגש

39) לקו"ש ח"כ ע' 342. וראה שם ע' 114. חט"ו ע' 341 ואילך. חלק ל' ע' 5-144. ס' השיחות תשמ"ח ח"א ס"ע 36 ואילך.

40) לשון רש"י ס"פ תולדות.

41) פיה"מ סנהדרין פ' חלק יסוד השמיני. וראה סנהדרין צט, ב.

42) נח יו"ד, ו.

43) וישלח לו, לט.

44) שם, יב.

45) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו.

46) שם ו, ד.

47) ראה גם הדרן על הרמב"ם תשל"ה סעיף ה. הדרן על הרמב"ם (משיחת ש"פ וארא) תשמ"ח סעיף יב (ס' השיחות תשמ"ח ח"א ע' 217 ואילך).

48) לקו"ת בחוקותי מה, ג. דרך חיים שער התפלה (נב, סע"ב). סה"מ תרח"ץ ע' נב. ה'ש"ת ע' 73 ואילך. ה'שי"ת ע' 71 ואילך. לקו"ש ח"ז ע' 30 ואילך. לקו"ת חוקת (נז, ד) בפי' "אשר צוה". ועוד. וראה פע"ח שער כט (שער הלולב וד' מיניו) פ"ג: יצוה, כשאמרז"ל (ברכות ו, סע"ב) כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה שהוא לשון חיבור.

49) מכילתא יתרו כ, א. וראה בארוכה לקו"ש ח"ו ע' 119 ואילך.

50) ראה בזה גם בהדרן תשמ"ח שבהערה 47. וש"נ.

51) מכות כג, ב. זח"א קע, ב. ועוד.

52) ועפ"ז יש לבאר הענין דמצוות לא־תעשה לע"ל (שהרי "התורה הזו לא תהא מוחלפת" (ראה רמב"ם בפיה"מ סנהדרין, הקדמה לפרק חלק, היסוד התשיעי)), דלכאורה: מכיון שלע"ל ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכרי' יג, ב) - איך יהי' אז קיום מצוות לא־תעשה? וי"ל, כי גם מל"ת הם ענין חיובי*, שע"י קיומן נמשך קדושה.

וראה תניא (קו"א) קס, א: "לעתיד לבוא . . יהי' עסק התורה בבחי' עשה טוב בלבד . . וגם בשס"ה מל"ת שהן גבורות קדושות כו'".

*) דהחילוק בין מ"ע למל"ת הוא רק בהציור שלהם, אבל במהותם, גם מל"ת הם ענין חיובי. ועצ"ע.

(שאין זה ענין בפ"ע דתורה, אלא) ענין הבלי־גבול דמצוות התורה עד שגם בעולם (גבול) ממש - כפי ש"עשו" נמצא בציורו הוא בעולם כעשו וכיו"ב - יורגש איך שהוא נמצא "בפרשה", לפעול את רצון ה' (שלמעלה מהגבלת העולם).

וזה נפעל ע"י תורה (גילוי שם הוי'): לפני מתן תורה, קודם ביטול הגזירה בין עליונים ותחתונים (ובגלוי עדיין שלטו חוקי הטבע שברא הקב"ה בעולם) - הרי אז, מצד גדרי העולם, הי' העולם מסוגל לקבל רק אלקות שהיא בערך ושייך להבריאה (א־ל שד־י), והיתה נתינת מקום לומר שהגילוי דא־ל שד־י הוא מחולק מהגילוי דשם הוי';

ע"י מתן תורה, שתורה שלמעלה מהעולם כוללת בתוכה כל המצוות, עד כל עניני העולם (כמאמר[53] "אסתכל באורייתא וברא עלמא"), וכפי שהם נמצאים בתורה הרי הם גם למעלה מהעולם - ניתן כח לכך שגם בגדרי וגבולות העולם (שמקורם בא־ל שד־י), יגלו איך שזהו חלק מהבלי־גבול דתורה (הוי'), וגם א־ל שד־י ("שאמרתי לעולמי די", ו"שדי באלקותי לכל ברי") הוא ביטוי של שלימות (ובל"ג) דשם הוי'.

ויש לומר, שכיון שהאבות למדו וקיימו כל התורה קודם שניתנה[54], לכן גילו בעולם א־ל שד־י, שבפנימיותו הוא הגילוי דשם הוי', כנ"ל (ס"ג).

ו. בין האבות גופא הרי ענין התורה הוא בהדגשה מיוחדת אצל יעקב אבינו (כידוע[55] שג' האבות בפרטיות הם כנגד שלשה העמודים דתורה עבודה וגמילות חסדים, ויעקב הוא כנגד תורה), כמ"ש[56] "ויעקב איש תם יושב אהלים", "אהלו של שם ואהלו של עבר"[57], ו"יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל"[58].

ויש לומר שזהו אחד הטעמים לכך שאצל יעקב אבינו מצינו הדגשה מיוחדת, למרות שהיתה לו יותר התעסקות (יותר מאברהם ויצחק) עם מנגדים

53) זח"ב קסא, א־ב.
54) יומא כח, ב.
55) מגלה עמוקות אופן רנ (בסופו). וראה לקו"ש חלק ל' ע' 137 וש"נ.
56) תולדות כה, כז.
57) ב"ר פס"ג, יו"ד. פרש"י עה"פ.
58) ברכה לג, יו"ד.

והעלמות והסתרים של העולם - רוגזו של לבן, של עשו, של דינה, של יוסף (וכדברי יעקב[59] "מעט ורעים היו ימי שני חיי"), הרי התורה מדגישה איך שהי' ונשאר בתכלית השלימות - לא רק בנוגע לעצמו ובני ביתו ("מטתו שלימה"[60]), אלא גם ביחס למלחמתו ועבודתו בעולם, כמ"ש[61] "ויבא יעקב שלם עיר שכם", "שלם בגופו שנתרפא מצלעתו, שלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורון, שלם בתורתו שלא שכח תלמודו בביתו של לבן"[62].

אפילו כאשר "ויאבק איש עמו"[63], ניצח יעקב - "שרית עם אלקים ועם אנשים (עשו ולבן) ותוכל"[64] (עד שפעל שהמלאך יברך אותו[65]),

ועד יתירה מזה: אפילו הרושם שנשאר מהמלחמה עם המלאך - "ויגע בכף ירכו גו'"[66] - נתרפא אחר־כך, "ויבא יעקב שלם עיר שכם", "שלם בגופו שנתרפא מצלעתו".

וע"פ הנ"ל מובן הטעם ע"ז: יעקב ענינו תורה. ובתורה נמצאים כל הענינים בתכלית השלימות, ומהתורה נמשכת השלימות גם בעולם, שבכל ענין שבעולם, המדידות והגבלות בעולם, עד גם ההעלמות והסתרים בעולם (עשו וכיו"ב) - יורגש הענין החיובי (וקדושה) שבזה, השלימות שבזה. ולכן איתא בהדגשה אצל יעקב ש"ויבא יעקב שלם", לא רק שהענינים לא פגעו בו ח"ו, אלא אדרבה - הוא הי' שלם[67].

ולהוסיף, שי"ל שזהו גם הרמז בכך שנאמר "ויבא יעקב שלם עיר שכם": שכם היתה מקום של

59) ויגש מז, ט.
60) ויק"ר פל"ו, ה. פרש"י ויחי מז, לא. וראה פסחים נו, א. תו"כ בחוקותי כו, מב. ספרי ואתחנן ו, ד. האזינו לב, ט. ברכה לג, ב.
61) וישלח לג, יח.
62) פרש"י עה"פ - משבת לג, סע"ב. ב"ר פע"ט, ה.
63) וישלח לב, כה.
64) שם, כט ובפרש"י.
65) שם, ל.
66) שם, כו.
67) ועפ"ז יש לומר הטעם שיש מצות לא־תעשה (שהיא מצוה תמידית) של גיד הנשה, אף שהטעם על זה הוא "כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה", ולכאורה, מודגש בקיום מצוה זו החסרון ביעקב, היפך ענין "ויבא יעקב שלם", שנתרפא מצלעתו? וע"פ המבואר בפנים י"ל, שבקיום מל"ת זו (כמו בקיום כל המל"ת) מודגש הענין חיובי ("הן") שבזה, הבאה כתוצאה מהנגיעה בכף ירכו - שלימות מציאות האדם (של שס"ה גידים כנגד שס"ה מל"ת), בדוגמת ויבא יעקב שלם, שנתרפא מצלעתו.

פורעניות, שם הי' מעשה דינה ולאחמ"כ הריגת אנשי שכם ע"י שמעון ולוי[68], שעליהם הצטער יעקב, "ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי"[69], וכפי שהי' אח"כ בפועל שיעקב הי' צריך להלחם בכדי לכבוש את שכם ("שכם גו' אשר לקחתי גו' בחרבי ובקשתי")[70]. וי"ל שזה מרומז גם בשם "שכם" - בחי' אחוריים (בציור גוף האדם)[71]. ו"ויבא יעקב שלם עיר שכם" מדגיש איך שגם בבואו בבחי' אחוריים שבעולם (שכם) הרי יעקב (תורה) שלם.

ז. ע"פ כל זה, אפשר גם לרמז (ולהבין) השייכות עם בעל ההילולא דכ"ד טבת, אדמו"ר הזקן:

מבין ג' אבות החסידות אדמו"ר הזקן הוא כנגד יעקב אבינו, ענין התורה. כפי שרואים בפשטות את ההדגשה המיוחדת בענין התורה אצל אדמו"ר הזקן, וכשמו הנפוץ בפי כלל ישראל: בעל התניא והשולחן ערוך, על שם ה(ספרים ב)תורה שחיבר - בפנימיות התורה, ספר התניא (תושב"כ דחסידות[72]), ובנגלה דתורה - השולחן ערוך[73].

וזהו מעין ובדוגמת הגילוי במתן תורה: עשרת הדברות (נגלה דתורה), וגילוי מעשה המרכבה (פנימיות התורה), כמ"ש[74] "ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר", "ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו".

והענין:

ע"ד ובדוגמת פעולת אבות העולם בגילוי אלקות בעולם - וארא אל האבות בא-ל שד-י, כהכנה למתן תורה (לאחרי גלות ויציאת מצרים) והגילוי דשם הוי' שהי' אז - עד"ז (לאחרי מ"ת) גילו אבות החסידות (הבעש"ט, המגיד ואדמו"ר הזקן - ר"ת "שד"י") פנימיות התורה (הקשורה עם סתים דקוב"ה), כהכנה לגאולה האמיתית והשלימה וגילוי פנימיות התורה דלע"ל, וגילוי שם הוי' דלע"ל.

וכשם שפנימיות גילוי א-ל שד-י אצל האבות הוא גילוי שם הוי' (כנ"ל ס"ג), עד"ז ובמכ"ש וק"ו הוא בנוגע לגילוי אלקות ע"י תורת החסידות, שמגלה וממשיכה את הדרגות הנעלות ביותר באלקות, עד דשם הוי', למטה בעולם.

וכשם שבין האבות הרי זה מתבטא בשלימות אצל יעקב אבינו (האב השלישי, הכולל את כל שלשת האבות[75]), כך הוא גם בנוגע לאבות החסידות, שאדמו"ר הזקן (השלישי) במיוחד גילה את העצם דפנימיות התורה[76] (הוי') בהתלבשות בהבנה והשגה, בבחי' שד-י[77], עד באופן ד"יתפרנסון מיני'"[78] ע"ד "ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו", שזה נעשה "דם ובשר כבשרו"[79], עד - שהמשיך זאת גם במדידה והגבלה של העולם ("שאמרתי לעולמי די"), ש"הטבע ממש יהי' אלקות . . וזה בא ע"י רבינו בהתלבשות בהשגה דוקא"[80]. ז.א. שגם במדידה והגבלה ד"ימה וקדמה וצפונה ונגבה" יהי' "ופרצת" (כפי שזה אצל יעקב[81]).

ח. ויש לומר שזה מרומז גם בשמו של אדמו"ר הזקן - שניאור זלמן:

"שניאור" מורה על שני אור, שני האורות - דנגלה דתורה ופנימיות התורה - שעל-ידם האיר אדה"ז את העולם[82]; והמשיך זאת גם ב"זלמן"

---

68) שם לד, א ואילך.

69) שם, ל.

70) ויחי מח, כב. וראה פרש"י שם.

71) ו"שכם בן חמור" מרמז גם על ירידה נוספת דבחי' חמור עם כל הפירושים שבזה (חמור מלשון חומריות, ועוד).

72) ראה בארוכה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר - נדפס בקיצורים והערות לתניא ע' קיח ואילך.

73) ראה לקו"ש ח"ו ס"ע 36 ואילך. וש"נ.

74) משפטים כד, יו"ד ואילך. וראה לקו"ש ח"א ע' 180. ובכ"מ.

75) ראה פרש"י האזינו לב, ט.

76) ד"ה פדה בשלום תרפ"ה (סה"מ תרפ"ה ע' עט) - בשם אביו כ"ק אדנ"ע - י"ט כסלו עטר"ת. וראה לקו"ש חט"ו ע' 286. וש"נ.

77) שעי"ז השלים הכוונה של גילוי חסידות הכללית ע"י הבעש"ט והמגיד (וראה שיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר (מליל ש"ק פ' תשא תרפ"ח), שגילוי הבעש"ט והמגיד היו הכנה לגילוי עצם פנימיות התורה שנתגלה ע"י אדה"ז, בדוגמת עבודת האבות, שהיו הכנה לגילוי העצמות דמ"ת).

ועפ"ז י"ל הטעם שבר"ת ד"שדי" (שניאור, דוב, ישראל) הסדר הוא מלמטלמ"ע (היפך סדר הזמנים), כי השלימות דגילוי אלקות (הוי') בבחי' שדי (המדידה דאלקות ודעולם) נעשה ע"י אדה"ז (שניאור), ולפנ"ז - ע"י המגיד (שגילה חסידות בביאור יותר מתורת הבעש"ט), ולפנ"ז - ע"י הבעש"ט.

78) ל' התקו"ז ת"ו בסופו. וראה הקדמת המקדש מלך לספרו. כסא מלך לתקו"ז שם. ועוד.

79) ראה תניא פ"ה.

80) סד"ה פדה בשלום שבהערה 76 (סה"מ תרפ"ה ע' פח).

81) ויצא כח, יד. שבת קיח, ריש ע"ב.

82) ראה לקו"ש ח"ו ע' 37. וש"נ.

אותיות "לזמן" (וזלמן הוא שם בלע"ז[83], (אידיש[84])) - גדרי העולם. ובאופן שזה נעשה שם אחד של אדם אחד, וזה מורה שאע"פ ש"שניאור זלמן" הם שתי מלים (שני ענינים), ה"ה מתאחדים לענין אחד, שה"זלמן" (נעשה בלה"ק, לזמן) הוא חלק מ"שניאור" (תורה).

וי"ל עוד: הכח לפעול שהמדידה וההגבלה של העולם, "לזמן" (שמקורו משם שד־י) יהי' חלק מתורה (הוי'), הוא עי"ז שבתורה עצמה ישנם ע"ד שני ענינים אלו ד"שניאור" (נוסף על החילוק בין תורה ומצוות, כנ"ל ס"ד) - נגלה דתורה, שקשור עם מדה (אלא שהיא - ארוכה מארץ מדה[85]), וקשור עם גדרי העולם, "אילנא דטוב ורע"[86], ופנימיות התורה, שלמעלה ממדידה[85], ו"אילנא דחיי, דלית תמן לא קשי' כו'"[86]. ועי"ז שאדה"ז חיבר את שני חלקי התורה (שם אחד "שניאור"), נמשך מזה גם הכח לחבר אלקות שלמעלה מהבריאה (הוי') עם אלקות שבערך הבריאה (שד־י), עד עם הגבול של העולם.

ולהוסיף, שכשם שאצל יעקב הי' "ויבא יעקב שלם עיר שכם", כך הי' גם אצל אדה"ז, הגם שהי' במאסר - הרי נגאל מזה, ובאופן ד"פדה בשלום נפשי"[87], ואדרבה - עי"ז נתוסף בגילוי החסידות, באופן ד"יפוצו מעינותיך חוצה"[88], ובאופן דמוסיף והולך ואור - בענין ד"ויבא שלם", הן ברוחניות והן בגשמיות[89] - ע"י רבותינו נשיאינו ממלאי מקומו.

ומיעקב אבינו, ועד"ז מאדה"ז ורבותינו נשיאינו נמשך הכח ל"בנים", בנ"י בכל הדורות - שיהי' אצלם "ופרצת" (נחלה בלי מצרים) ב"ימה וקדמה וצפונה ונגבה"[81] של העולם, עד לשלימות בזה - גילוי פנימיות התורה בגאולה האמיתית והשלימה, לאחרי סיום הגלות (ע"ד מתן תורה שבא לאחרי גלות וגאולת מצרים וההכנה דעבודת האבות).

ט. ע"פ הנ"ל ישנו גם לימוד בנוגע להיחס והאופן שבו הקב"ה "מסתכל" על יהודי, ובמילא - איך צריך יהודי "להסתכל" על יהודים אחרים:

יהודי הוא בן אברהם יצחק ויעקב, ויורש את עניני האבות[90], כולל ובמיוחד דיעקב אבינו, וכמפורש בקרא[91]: על כל יהודי נאמר "כי חלק הוי' עמו יעקב חבל נחלתו", וכל יהודי נקרא בשם ישראל, שמו של יעקב אבינו, ע"ש[64] "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל"[92].

ומזה מובן, שמצד עצם מציאותו של יהודי, הרי בכל מעמד ומצב בו הוא נמצא, אפילו בעולם הזה הגשמי, אפילו בחושך הגלות, בבחי' אחוריים של שכם, ואפילו אם שר ומלאך נלחם (בחיצוניות) עמו ופגע (ח"ו) בגיד של היהודי - הרי דבר ברור ש"שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל", ו"ויבא יעקב שלם (אפילו ב)עיר שכם", כיון שעל כל יהודי נאמר "יעקב חבל נחלתו", ויתירה מזה - "יעקב אבינו לא מת, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים"[93], מודיעים ש"זרעו בחיים" (עד שחיי יעקב תלויים בחיי זרעו, כנ"ל בארוכה[94])!

כל זה הוא אפילו בנוגע לעצם מציאותו של יהודי, עאכו"כ מצד השייכות של כל יהודי לתורה, כמ"ש[95] "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב": כיון שכל יהודי הוא מ"קהלת יעקב", הרי דבר ברור ש"תורה צוה לנו משה", והוא יורש כל התורה כולה, וירושה אינה תלוי' בהנהגתו של היורש; ומצד זה שלכל יהודי יש שייכות עם תורה (וכל התורה), עד שזוהי מציאותו של יהודי (ישראל ר"ת "יש ששים ריבוא אותיות לתורה"[96], כל יהודי יש לו אות בתורה, עד שישראל אורייתא

83) בית שמואל שמות אנשים בערכו.

84) שמורה על בירור לשון האומות (ראה תו"א משפטים עז, ד. עח, ג). ועפ"ז י"ל הטעם שאדה"ז מדגיש באגה"ק (סכ"ה - קמא, א) ש"הבעש"ט ז"ל הי' אומר ד"ת בל"א ולא בלה"ק" (וראה לקו"ש חכ"א ע' 446 ואילך).

85) ראה סה"מ ה'תש"ה ע' 193.

86) רע"מ פ' נשא (זח"ג קכד, ב) - הובא ונתבאר בתניא אגה"ק סכ"ו.

87) תהלים נה, יט.

88) ראה ס' השיחות תורת שלום ס"ע 112 ואילך.

89) ויש לקשר זה עם יום הילולא של אדה"ז בכ"ד טבת - טבת מלשון טוב, טוב בגשמיות וברוחניות, וטבת הוא "ירח שהגוף נהנה מן הגוף" (מגילה יג, א) כידוע הפירוש בזה - הנאת כביכול של יש האמיתי מיש הנברא (ראה לקו"ש חט"ו ע' 384. ס' השיחות תשמ"ט ח"א ע' 140. וש"נ), כלומר שהשלימות "ויבא . . שלם" נמשכת וחודרת גם בגוף הגשמי.

90) ובלשון המשנה (עדיות פ"ב מ"ט) - "האב זוכה לבן כו'". וראה תו"א ריש פרשתנו. ובכ"מ.

91) האזינו לב, ט.

92) ראה גם קונטרס משיחת ש"פ שמות שנה זו. וש"נ.

93) תענית ה, ב.

94) קונטרס משיחת ש"פ ויחי, עיי"ש.

95) ברכה לג, ד.

96) מגלה עמוקות אופן קפו.

וקוב"ה כולא חד[6]), הרי מובן שבכל מקום ומצב שבו יהודי נמצא, אפילו במצב שבחיצוניות נמצא הוא ב"שכם", הרי מצד זה שמציאותו היא תורה - נרגש ויתירה מזה - נראה רק הענין החיובי שבכל ענין, המעלות שיש לכל יהודי.

ואם לא רואים את המעלות בגלוי - ה"ז ראי' שלא חיפש דיו, ואולי אין הוא רואה את המעלות בגלל חושך הגלות, או - שרואה את חסרונות עצמו בהזולת, כאדם המסתכל במראה (כמדובר לפנ"ז[97]).

י. בכל הנ"ל מתוספת הדגשה יתירה ע"פ הביאורים והוראות של אבות החסידות, הן הבעש"ט והמגיד, והן אדה"ז - כידוע שאחד היסודות העיקריים דתורת הבעש"ט והמגיד הוא בגודל הענין דאהבת ישראל, אהבה לכל יהודי, מצד עצם הענין שהוא יהודי, בנו היקר של הקב"ה, כמבואר בארוכה בריבוי מקומות בתורת הבעש"ט והמגיד[98].

ובזה גופא מתוספת הדגשה וביאור (באופן דחב"ד) בתורת אדה"ז, החל מספר התניא שלו, שבו הוא "עושה" פרק שלם - ופרק לב - דאהבת ישראל.

[ולהוסיף לימוד מיוחד בזה: במהדורא קמא דספר התניא[99] (כנראה בכת"י) לא נמצא פרק לב (ביאור ענין אהבת ישראל), אלא מפרק לא עוברים מיד בהמשך אחד לפרק לג. אבל במהדורה בתרא דתניא - ספר התניא שלפנינו - הוסיף אדה"ז את פרק לב ענין אהבת ישראל ובביאור.

כיון שכל ענין הוא בהשגחה פרטית[100], והשתלשלות הדברים הגיעה אלינו - הרי ודאי שיש בזה לימוד והוראה, בגודל ההדגשה בתורת החסידות בענין אהבת ישראל: אם יחשוב מישהו שישנה קס"ד שהענין דאהבת ישראל אינו צריך להיות בהדגשה בכל מקום ומקום, והראי' שלא נכלל במהדו"ק דתניא מלכתחילה, ואפשר הי' ללמוד את התניא ללא פרק זה - ישנו הלימוד מזה שבמהדורה שלאח"ז ובפרט - בתרא, הוסיף זאת אדה"ז, - ו"הכל הולך אחר החיתום"[101], ע"פ דברי הכהן והשופט "אשר יהי' בימים ההם"[102] - וכעת אין מקום וקס"ד כלל וכלל באופן אחר. ואדרבה - ע"ד דברי המשנה[103] ש"למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה, שאם יאמר אדם כך אני מקובל, יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת (ונדחו דבריו)"].

יא. ע"פ הנ"ל - בגודל מעלתן של ישראל - יכולים לבאר גם הוראה מקביעות ראש חודש שבט בשנה זו - ביום הרביעי בשבוע, היום שבו נתלו המאורות, "שני המאורות הגדולים", מאור הגדול ומאור הקטן[104];

כל יהודי צריך להיות - והוא - "מאור", משפיע "להאיר על הארץ"[105], להאיר לאנשים אחרים הנמצאים בארץ (כולל ארץ מלשון ארציות). כיון שכל יהודי יש לו מעלות שאותן הוא יכול להשפיע לאחרים[106] [כמובן גם ממאחז"ל[107] "איזהו חכם הלומד מכל אדם", ועאכו"כ בנוגע ליהודי, שכל יהודי יש לו אות וחלק בתורה[108] כו']].

אופן ההשפעה גופא יכול להיות בשני אופנים: (א) בתור "מאור הגדול": כיון שהמשפיע הוא גדול בתורה וגדול במעלות וכיו"ב (גדול מהשני), ה"ה מתאים ומוכן להשפיע על השני, אמנם בסבר פנים יפות וכו', אבל אעפ"כ מודגש שהוא המשפיע והשני הוא המקבל (מאור הקטן, שמקבל את אורו מהמאור הגדול). (ב) בתור "מאור הקטן": המשפיע (מאור) צריך להרגיש ולהדגיש (לא את מעלותיו לגבי הזולת, אלא אדרבה -) את מעלות הזולת, שהוא (הזולת) ה"מאור הגדול" והמשפיע הוא ה"מאור הקטן" שמשקף את מעלותיו של הזולת!

---

97) שיחה שבהערה 92 סעיף טו. וש"נ.

98) ראה בארוכה קונטרס אהבת ישראל. ספר הערכים־חב"ד ערך אהבת ישראל. וש"נ.

99) קה"ת, תשמ"ב.

100) כתר שם טוב (הוצאת קה"ת) הוספות סקי"ט ואילך. וש"נ.

101) ל' חז"ל - ברכות יב, א.

102) שופטים יז, ט.

103) עדיות פ"א מ"ו.

104) בראשית א, טז.

105) שם, טו. יז.

106) ולכן חייב כל ישראל, גם עני בישראל, בנתינת הצדקה (שו"ע יו"ד ר"ס רמח).

107) אבות רפ"ד.

108) כפי שמתפלל כאו"א מישראל בסיום תפלת שמו"ע - "ותן חלקנו בתורתך".

ההוראה מיום הרביעי שבו ניתלו שני המאורות, מדגישה שאצל יהודי צריכים להיות שני אופני ההשפעה, במדה מתאימה לכל מקרה, כפי שידע איניש בנפשי', שלפעמים מצליחים באופן אחד ולפעמים באופן השני.

יב. בכל האמור לעיל בגודל מעלתן של ישראל מתוסף ביתר שאת וביתר עוז בדורנו זה[109]: בנ"י דדור זה - שארית הפליטה של השואה, שבה נספו מליוני יהודים על קידוש השם, השם ינקום דמם - הנם בבחי' "אוד מוצל מאש"[110], והם עדות חי' על כך שלמרות הגזירות על בנ"י הבאות כתוצאה מ"ויגע בכף ירכו" (כדאיתא במדרש[111]), הרי "ויבא יעקב שלם"[112].

ומזה מובן, עד כמה מושלל לדבר ולקטרג ר"ל על בנ"י בכלל, ועל יהודים מדור זה במיוחד, ועאכו"כ לא לקטרג ח"ו תוך כדי חילול כבודם של בנ"י שנספו על קידוש השם, נשמות קדושות וטהורות, וגופים קדושים וטהורים שעלו בלהב השמימה (ע"ד קרבן עולה)... רחמנא ליצלן, לא תקום פעמיים צרה[113].

רחמנא־ליצלן לומר שהקב"ה מנהל רוגז על בנ"י. אדרבה: הקב"ה אוהב את בנ"י ובאהבה עצמית בכל זמן ובכל מקום, כפי שכל יהודי אומר בתפלה בכל יום ויום: "אהבת עולם (רבה) אהבתנו", ובסיום הברכה: "הבוחר בעמו ישראל באהבה"!

[ואפילו אם צריכים דברי מוסר - יודע הקב"ה בעצמו איך לפעול זאת, ובזה גופא - כבר דובר בארוכה[92] התנאים מי וכיצד אפשר לומר מוסר, דוקא מתוך אהבת ישראל, באופן ד"מוסר אביך"[114], ודוקא מתוך ענווה ושפלות].

ועאכו"כ בנוגע לבנ"י בדור זה, בנ"י שנשארו אחרי השואה, כנ"ל.

ואדרבה: כאשר מזכירים את קרבנות השואה, אומר כל יהודי - השם ינקום דמם, ובנוסח התפלה ד"אב הרחמים": "קהלות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם . . וינקום נקמת דם עבדיו השפוך". אם הקב"ה מתעסק בחשבון - הרי זה חשבון של "ינקום נקמת דם עבדיו השפוך", נגד שונאי וצוררי ישראל!

ובנוגע לבנ"י - להבדיל - הרי אדרבה ואדרבה: הקב"ה התחייב וזיכה את עצמו כביכול, שיעשה חשבון צדק ו"ישלם" על המאורע הבלתי־רצוי דהשואה, שנוסף על זה שחסרים ריבוי הכי גדול של יהודים, הרי היו מזה גם תוצאות בלתי רצויות, שזה החליש את היראת־שמים עכ"פ אצל כמה יהודים; מחוייב כביכול הקב"ה לקיים הבטחתו ש"לא ידח ממנו נדח"[115], ו"הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה ומיד הן נגאלין"[116], והבטחתו - ש"ויבא יעקב שלם"!!

ועאכו"כ חלילה־וחס לומר ואפילו לחשוב בחשבונו של הקב"ה, שהחטאים כו' יכולים רחמנא־ליצלן להביא שואה נוספת ר"ל ור"ל, הי' לא תהי'!...

דבר הפשוט הוא, עד כדי כך שלא צריכים אפילו לעורר על כך, שלאחרי השואה – לא תקום פעמיים צרה, לא מעין דילי' ולא מקצתי' ר"ל, ואדרבה: יהי' אך טוב וחסד, בטוב הנראה והנגלה, לכל יהודי ולכל בנ"י בכל מקום שהם, ובהדגשה – טוב הנראה והנגלה!!!

יג. ובאם הדברים אמורים בכל הזמנים, עאכו"כ בדורנו זה עצמו - בזמנים אלו שהאומות מתגרות זו בזו, כשלבנ"י ישנה הבטחה מיוחדה מהקב"ה "בני אל תתיראו, כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם"[117], נוסף על ריבוי ההבטחות בתורה ש"לא ינום ולא יישן שומר ישראל"[118], ו"עמו אנכי בצרה"[119], ו"פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו"[120] (ורק לאחמ"כ "והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו"[121]) וכו' וכו' -

דבר ברור הוא ש"לא ינום ולא יישן שומר ישראל" בכל מקום בעולם שבו נמצאים יהודים, גם בחוץ לארץ,

---

109) בהבא לקמן - ראה גם שיחות שבהערה 92. 94. וש"נ.
110) זכרי' ג, ב. ובפי' מהר"י קרא עה"פ.
111) ב"ר פע"ז, ד. הובא ברמב"ן וישלח לב, כו.
112) ראה רמב"ן שם.
113) ל' הכתוב - נחום א, ט (וראה לקו"ש חכ"ג ע' 306 הערה 55. וש"נ).
114) משלי א, ח. וראה שם יג, כד.
115) שמואל־ב יד, יד.
116) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.
117) יל"ש ישעי' רמז תצט.
118) תהלים קכא, ד.
119) שם צא, יד.
120) שם כה, כב.
121) שם קל, ח.

ועאכו"כ בארץ הקודש, שנקראת בתורתנו הקדושה והאמיתית: "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[122].

ודבר ברור הוא, שהקב"ה נמצא עתה (ע"ד המשל המובא[123] בנוגע לחודש אלול בערך לשאר החדשים) כ"מלך בשדה", ומקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם, וכל יהודי יכול לגשת להקב"ה ולבקש ממנו בקשותיו והקב"ה ודאי ימלא אותן.

וכאמור, הקב"ה מודיע ומכריז לבנ"י בכל מקום שהם, ועאכו"כ בארץ הקודש: "בני אל תתיראו", ואדרבה: ודאי יהי' "ויבוא יעקב שלם (עיר שכם אשר) בארץ כנען".

יד. מזה מתוסף עוד לימוד בנוגע לזמננו זה: אע"פ שלכתחילה פחד יעקב ממלחמה ואמר "ואני מתי מספר ונאספו עלי גו'", כפי שהי' בפועל, "כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם, וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן", ויצא במלחמה וכבש את שכם "בחרבי ובקשתי" (נוסף על זה שקנה את "חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד חמור אבי שכם").

הלימוד מזה עכשיו: כיון שהקב"ה נתן בפועל את עיר שכם והשטחים דיהודה ושומרון (עי"ז ש"נכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם, וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן"[124] במלחמות שהיו לבנ"י בשנים האחרונות) - הרי בטוח ופשוט, שמצד פקו"נ אסור ע"פ תורה להחזירם ח"ו (כפס"ד בשו"ע או"ח הל' שבת[125]).

ולאחרונה מגיעים לארץ ישראל עולי רוסי', מאות אלפי יהודים משארית הפליטה מרוסי' -

ולהעיר, שמדינה ההיא היא המדינה שבה גדלו אדה"ז ורבותינו נשיאינו, עד כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו אשר יצא משם לחצי כדור התחתון, אבל השאיר שם תלמידים ותלמידי תלמידים שמחזיקים את השלהבת ד"נר מצוה ותורה אור", והשפיעו ומשפיעים (בכל מדה האפשרית) על בנ"י במדינה ההיא; שעתה - לאחרי למעלה משבעים שנה שבנ"י שם היו תחת ממשלה חזקה, בבחי' תינוקות שנשבו בין העכו"ם, תחת ממשלה שלא הרשתה לחנך יהודים בדרך התומ"צ - הרי הם יוצאים משם כעת, ומתקנים ומעלים את כל הענינים שבעבר, ע"י עבודת התשובה שלהם,

ובודאי הרי זה מוסיף עוד יותר ויותר בגודל הרחמנות ואהבה של הקב"ה לבנ"י, ובמיוחד - שיוכלו להתיישב בשלום ובמנוחה, ובפרט ב"ארץ אשר גו' עיני ה"א בה מרשית השנה ועד אחרית שנה".

ובפרט עי"ז שבנ"י מוסיפים בתורה ומצוות, שהם חיינו ואורך ימינו, ועי"ז - מתוסף עוד יותר בברכות הקב"ה.

*

טו. ולסיים בהוראה בנוגע לפועל:

בקשר עם יום ההילולא דאדה"ז - כדאי ונכון ביותר, שכל אחד ואחת יוסיפו בקביעות עתים בתורה דאדה"ז, ובמיוחד - בשולחן ערוך ובספר התניא, ביחד עם הביאורים בזה מרבותינו נשיאינו - הן הביאורים בנגלה דתורה (מאדה"ז, מאדמו"ר האמצעי, שנדפס ספר 'פסקי דינים' שלו לאחרונה, ועאכו"כ מהצ"צ, ומרבותינו נשיאינו ממלאי מקומם), והן בפנימיות התורה, תורת החסידות.

וכאמור - כל אחד ואחת, כיון שגם נשים מחוייבות בלימוד התורה בהלכות הצריכות להן, ובלימוד פנימיות התורה (שמביאה לאהבת ה' ויראת ה' ואמונה בה' כו', מהמצוות התמידיות שבהן מחוייבים כולם[126]).

- ולהעיר, שאמי מורתי ע"ה היתה מעתיקה[127] - בדיוק ובמהירות - מאמרי חסידות שהיו מגיעים בבית אבי' (חסיד עוד מאדמו"ר מהר"ש), כפי שהי' נהוג בזמנים ההם, שהמתינו וציפו שיגיע מאמר חסידות מליובאוויטש, והיו מעתיקים אותו מיד בכמה העתקות וכו'. ויה"ר שבקרוב ממש נזכה לשלימות הגילוי דתורת אדה"ז - ספריו וכתבי־יד שלו ושל מעתיקים וכו', וידפיסו בדפוס את הענינים שהנם עדיין בכתבי יד,

122) עקב יא, יב.
123) לקו"ת ראה לב, ב.
124) רש"י ויחי מח, כב.
125) סימן שכ"ט.
126) אגרת המחבר שבריש ספר החינוך (בסופה).
127) ראה גם ספר השיחות תשמ"ט ח"א עמ' 11. וראה ספר המאמרים תש"ט עמ' 43.

וכפי שנוסף בשנים האחרונות ריבוי בהדפסה דספרי חסידות של רבותינו נשיאינו, כולל לאחרונה במיוחד - דפוס באותיות מרובעות של הספרים שהיו מודפסים עד עתה באותיות רש"י, כמדובר כמ"פ[128].

ויה"ר שע"י ההוספה בהדפסת ספרי חסידות ימהר זה עוד יותר את הגאולה האמיתית והשלימה, כידוע הסיפור בקשר עם הדפסת הלקו"ת[129] - הגאולה כפשוטה, למטה מעשרה טפחים,

ואף יהודי אחד ויחיד לא ישאר בגלות ח"ו, אלא כל בנ"י, בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו, כנשמות בגופים בתכלית השלימות - נגאלים בגאולה האמיתית והשלימה,

ועוד והוא העיקר - תיכף ומיד ממש.

128) ראה ספר השיחות תשמ"ט חלק ב' עמ' 431.

129) ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ חלק א' עמ' תפ"ה. לקו"ש ח"ו עמ' 80 הערה 70. חלק י"ח עמ' 491. ועוד.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום ראשון עמ' א

אמרו לו, מִדְּבָרֶיךָ – באופן שאמרת, שיתנדבו, לְדִבְרֵינוּ – לסברתנו, שהבטה בהפקר קונה, נמצא שאין העוֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר. אם כן נחלקו תנאים האם הבטה קונה בהפקר.

דוחה הגמרא: אָמַר רָבָא, לֹא נחלקו בכך, אלא דְּכוּלֵּי עָלְמָא סוברים שהַבְּטָה בְּהֶפְקֵר קָנֵי, וְהָכָא בברייתא, בסברת 'חַיְּישִׁינָן שֶׁמָּא לֹא יִמְסְרֵם יָפֶה יָפֶה' קָמִיפַּלְגֵי. דְּרַבָּנַן סָבְרֵי, יַהֲבִינָן לֵיהּ לשומר אַגְּרָא – שכר, וְאִי לֹא, נקנו לו הספיחים בהבטה, ואף אם יקדישם, חַיְּישִׁינָן – חוששים אנו שֶׁמָּא לֹא יִמְסְרֵם לציבור יָפֶה יָפֶה בלב שלם, אלא ירצה שתקרב המנחה משלו, ונמצא שלא באו משל ציבור. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, לֹא חַיְּישִׁינָן שֶׁמָּא לֹא יִמְסְרֵם יָפֶה יָפֶה, וודאי יתן במתנה גמורה. מברר רבא: וּמַה כוונת חכמים 'אַתָּה אוֹמֵר' וכו', הרי לדעתו אכן באו משל ציבור. ומבאר: הָכִי קָאָמְרֵי לֵיהּ, מִדְּבָרֶיךָ שיתנדבו, לְדִבְרֵינוּ דְּחַיְּישִׁינָן שֶׁמָּא לֹא יִמְסְרֵם יָפֶה יָפֶה, אם כן אֵין עוֹמֶר וּשְׁתֵּי לֶחֶם בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר. אם כן לדעת כולם הבטה בהפקר קונה.

אִיכָּא דְּאָמְרֵי שרבא אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא הַבְּטָה בְּהֶפְקֵר לֹא קָנֵי. וְהָכָא בסברת 'חַיְּישִׁינָן לְבַעֲלֵי זְרוֹעוֹת' קָמִיפַּלְגֵי, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר, דְּתַקְּנוּ – תיקנו רַבָּנַן לְמֵיתַב לֵיהּ – לתת לשומר אַרְבַּע זוּזֵי בשכרו, כִּי הֵיכִי שייצא קול שהספיחים נשמרים להקדש, וּדְלִישְׁמְעֵי בַּעֲלֵי זְרוֹעוֹת – ישמעו אנשים אלימים, הלוקחים ספיחים בחזקה, וְלִיפְרְשׁוּ מִינַּיְיהוּ – יפרשו מהם. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, לֹא תַּקְּנוּ כך, שכן לא חששו לבעלי זרועות.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום ראשון עמ' ב

השניה, שחייבה רק את האדריכל, מדובר בְּשָׁכִירוּת – שעבדו כולם בשכירות, ואינם שותפים בעבודה זו, אלא כל אחד הסתלק ממנה כאשר גמר את מלאכתו, וְכָאן – בברייתא הראשונה שמחייבת את כולם, מדובר בְּקַבְּלָנוּת – שכולם שותפים במלאכה ומוטל עליהם להשלימה, ולכן כולם חייבים. אלא שאם נפלה האבן מיד אחד מהם, הוא לבדו חייב, שכן הנזק נגרם מכחו, ואדם מועד לעולם, אף אם הזיק באונס:

משנה

המשנה מבארת מי זוכה בצמחים שצמחו במקום שיש ספק למי הוא שייך: שְׁתֵּי גַּנּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ – סמוכות זו לזו, אלא שקרקע האחת גבוהה מקרקע השניה, וְהַיֶּרֶק צומח בֵּינְתַּיִם – בשטח הזקוף שבין שתי הגינות.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הירק שֶׁל עֶלְיוֹן – בעל הגינה העליונה, שהרי הוא יונק מעפרו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁל תַּחְתּוֹן – של בעל הגינה התחתונה, שהרי הוא מונח על אווירו. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, הרי אִם יִרְצֶה הָעֶלְיוֹן לִיקַּח אֶת עֲפָרוֹ – עפר גינתו, ולהשוות את גובה קרקעו לקרקע הגינה התחתונה, הרי אֵין כָּאן יֶרֶק – לא יוכל הירק לצמוח, שכן הוא צומח מהעפר שתחת הגינה העליונה. ונמצא שהעליון יכול לעשות שלא יצמח הירק, ולכן הוא שלו. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אם יִרְצֶה הַתַּחְתּוֹן לְמַלְּאוֹת אֶת גִּנָּתוֹ עפר, ולהשוות את גובה קרקע גינתו לקרקע הגינה לעליונה, הרי אֵין כָּאן יֶרֶק, שכן הוא צומח באוויר שמעל הגינה התחתונה. ונמצא שהתחתון יכול לעשות שלא יצמח הירק, ולכן הוא שלו. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מֵאַחַר שֶׁשְּׁנֵיהֶן יְכוֹלִין לְמַחוֹת זֶה עַל זֶה – לגרום שהירק לא יצמח, רוֹאִין מֵהֵיכָן יֶרֶק זֶה חַי, והרי הוא יונק מקרקע הגינה העליונה, ולכן שייך לעליון. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, הירק צריך להיות של העליון, כדעת רבי מאיר, ולכן, כָּל ירק שצומח קרוב לגינה העליונה, שֶׁהָעֶלְיוֹן יָכוֹל לִפְשׁוֹט אֶת יָדוֹ וְלִיטּוֹל אותו, הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ, וְהַשְּׁאָר, שאין העליון יכול להגיע אליו בהושטת יד, הוא שֶׁל הַתַּחְתּוֹן, שכן העליון מפקירו משום שגנאי הוא לו לבקש מהתחתון רשות להכנס לגינתו וליטלו.

גמרא

הגמרא מבארת את המחלוקת: אָמַר רָבָא, בְּעִיקָּרוֹ של הירק [–שורשיו], כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּעֶלְיוֹן חָזֵי – כולם מודים שהם של העליון. כִּי פְּלִיגֵי בְּנוֹפוֹ – נחלקו רק בענפים ובעלים, התלויים באויר הגינה התחתונה. רַבִּי מֵאִיר סָבַר, שֶׁדֵּי נוֹפוֹ בָּתַר עִיקָּרוֹ – זרוק הנוף אחר העיקר, וכמו שהעיקר שייך לעליון, כך גם הנוף. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, לֹא אַמְרִינַן שֶׁדֵּי נוֹפוֹ בָּתַר עִיקָּרוֹ, ואם כן הוא של התחתון, שהרי גדל באוירו.

הגמרא מבארת, שתנאים אלו נחלקו באופן דומה לגבי מקח וממכר, וכן לגבי ערלה: (ואודא לטעמייהו) [וְתַנְיָא נַמִּי גַּבֵּי מִקָּח וּמִמְכָּר, שנחלקו כִּי הַאי גַּוְונָא] – באופן זה, דְּתַנְיָא בברייתא, לענין מקח וממכר, שאדם שקנה אילן אחד בתוך שדה של חבירו, שהדין הוא שלא קנה עמו קרקע, אזי כל אילן קטן הַיּוֹצֵא [–הצומח] בין מִן הַגַּזַע ובין מִן הַשָּׁרָשִׁין של האילן הראשון, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַקַּרְקַע, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הצומח מִן הַגַּזַע, שֶׁל בַּעַל הָאִילָן, שהרי מאילנו צמח, וְהצומח מִן הַשָּׁרָשִׁין, שֶׁל בַּעַל הַקַּרְקַע, שהרי מקרקעו צמח. ואם כן כולם מודים שהצומח מן השורשים, זהו אילן חדש ושייך לבעל הקרקע, וכל המחלוקת היא, האם גזע האילן נגרר אחר השורשים או לא. לדעת רבי מאיר, הגזע נגרר אחר השורשים, ואף הצומח ממנו שייך לבעל הקרקע, ולדעת רבי יהודה, אין הגזע נגרר אחר השורשים, והצומח ממנו שייך לבעל האילן, שהרי מאילנו צמח.

לקוטי־שיחות פרשת וארא כרך טז

א.

פירוש רש״י על ״ואתה תדבר״

לאחר טענת משה רבינו אל הקדוש־ברוך־הוא ״הן אני ערל שפתיים, ואיך ישמע אלי פרעה״[1], נאמר[2]: ״ויאמר ה׳ אל משה: ראה נתתיך אלקים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך. אתה תדבר את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה...״. רש״י מצטט את המילים הפותחות[3], ״אתה תדבר״, ומפרש: ״פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי[4] ששמעת מפי, ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה״.

כלומר, רש״י סובר שב״אתה תדבר... ואהרן אחיך ידבר אל פרעה...״ אין הכוונה שמשה ידבר רק אל אהרן, ושאהרן בלבד ידבר אל פרעה

— בדומה למה שלמדנו בפרשת שמות, שלאחר שמשה טען לה׳ ״כבד פה וכבד לשון אנכי״[5], ״שלח נא ביד תשלח״[6], אמר לו הקדוש־ברוך־הוא ״ודברת אליו (אל אהרן)... ודיבר הוא אל העם...״[7] —

אלא שגם משה ידבר אל פרעה. אבל, משה ידבר רק ״פעם אחת, ואהרן ״ימליץ״ ו״יטעים״ זאת ״באזני פרעה״, עד אשר יושפע, ״ושלח את בני ישראל מארצו״.

[ולפיכך מוסיף רש״י את המילה ״ויטעימנו באזני פרעה״, למרות שבתורה כתוב ״אל פרעה״ באופן סתמי, כדי לציין שפירוש הענין דומה לפירוש רש״י בתחילת פרשת ויגש ״דבר באזני אדוני — יכנסו דברי באזניך״].

הטעמים המחייבים לפרש שב״אתה תדבר״ הכוונה היא שמשה ידבר אל פרעה ולא אל אהרן, בשונה מהמסופר בפרשת שמות ומפירושם של מספר פשטנים[8] גם כאן[9], הם: א) הרי כבר נאמר בפסוק הקודם ש״ואהרן אחיך יהיה נביאך״, ולשם מה חוזרת התורה ואומרת ״אתה תדבר... ואהרן אחיך ידבר...״? ב) לפני־כן נאמר בתורה[10] ״הם המדברים אל פרעה...״ — כלומר, גם משה דיבר אל פרעה.

מכאן ההכרח לפירוש רש״י, שגם משה ידבר אל פרעה, אבל רק ״פעם אחת... ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו...״.

ב.

השאלות על פירוש זה

אך צריך להבין:

א) בפרשת שמות[11] מסופר, שלאחר שאספו משה ואהרן את זקני ישראל, ״באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה... ויאמרו אלקי העברים...״ — בלשון רבים. כלומר, גם אז דברו שניהם אל פרעה[12] (במיוחד כאשר התורה משנה מן הנאמר קודם: לגבי ״כל זקני ישראל״ נאמר ״וידבר אהרן... אשר דיבר ה׳ אל משה״, ולגבי פרעה נאמר[13] ״ויאמרו״).

בפשטות, סביר שגם שם, בהיות משה ״כבד פה וכבד לשון״ — שהרי משום כך קבע הקדוש־ברוך־הוא שאהרן ״יהיה לך לפה״[14] — הוא לא הרבה לדבר בהרחבה ובפירוט ופעמים רבות, אלא אמר את העיקר,

---

1) פרשתנו ו, ל.

2) ז, א־ב.

3) אף שרש״י מפרש כאן כל הכתוב (ולא רק התיבות ״אתה תדבר״) — ״את כל אשר אצוך״ — ״פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפי״ (ראה ש״ח כאן): ״ואהרן אחיך ידבר אל פרעה״ — ״ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה״ — (וראה יריעות שלמה (מהרש״ל) כאן): ״ושלח את בני ישראל מארצו״ — שדיבור אהרן הוא באופן כזה שיפעול על פרעה, שלכן מדייק רש״י ״באזני פרעה״, כדלקמן בפנים — מ״מ מעתיק רש״י רק תיבות אלו, כדרכו בכ״מ להעתיק רק התחלת הכתוב (או הענין) אף שכוונתו לכל הכתוב (או הענין). ראה לקו״ש חי״ז ע׳ 242.

4) בדפוס ראשון ושני דרש״י ובכמה כת״י דרש״י: לפי. וכן נעתק בטור הארוך פרשתנו ו, יב (ודפוסים אחדים דהרמב״ן שם, יג). וראה לקמן הערה 35.

5) ד, י.

6) שם, יג.

7) שם, טו־טז.

8) תיב״ע וראב״ע כאן. רמב״ן (לעיל ו, יג). ועוד.

9) וראה ג״כ מפרשי רש״י (רא״ם, גו״א, דבק טוב, משכיל לדוד ועוד).

10) ו, כז. וכן מוכח מעוד כמה פסוקים — ראה גו״א ומשכיל לדוד.

11) ה, א. ג.

12) ברמב״ן (ו, יב) כתב: ״מתחילה לא צוה אותו שידבר הוא אל פרעה רק אמר ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו והי׳ אפשר שידברו הזקנים והוא יחריש״, ומשמע שמפרש כן גם הכתוב ״ויאמרו״ שבפ׳ שמות (שרק האחד דיבר) — אבל מפשטות הלשון ״ויאמרו״ (וכן הלשון ״המדברים״ שבפרשתנו) משמע, שגם משה דיבר אל פרעה (וראה גם רמב״ן שמות ד, טו). ולהעיר ג״כ, שברמב״ן ו, יג כ׳ (בטעם הכפלת טענת משה): ״והקב״ה צוה את שניהם לדבר אל העם ואל פרעה וחשב משה כי שניהם יתנבאו כו׳ ושניהם יבואו כו׳ ואל פרעה ודי שידבר האחד כו׳״ — והרי רש״י פליג ע״ז וס״ל ש״הוא הדיבור עצמו האמור למעלה כו׳״.

13) ד, ל.

14) שם, טז. — ואף שזהו בנוגע הדיבור ״אל העם״, הרי (נוסף על המבואר לקמן, שבפשטות זה תשובה גם ע״ד השליחות לפרעה, הרי) מכיון שבפועל הי׳ ״כבד פה גו׳״ מובן שדיבר בקיצור כו׳, כבפנים.

וסמך על אהרן, אשר "יטעים" את דבריו, כהוראה בפרשתנו.

ואם כך, מתעוררת השאלה: אם יש הכרח להסביר את הסדר, שמשה מדבר "פעם אחת... ואהרן... ימליצנו ויטעימנו...", צריכה היתה התורה לספר זאת בפעם הראשונה שדברו אל פרעה, בפרשת שמות[15]. ואם זהו דבר המובן מאליו, שכשדיברו שניהם אמר משה את העיקר בקיצור, ואהרן הטעימו – מדוע מפרטת זאת התורה כאן? אפשר היה לציין בקיצור שמשה יצרף אליו את אהרן, כפי שאומר רש"י (והתורה) לפני־כן[16] על "וידבר ה' אל משה ואל אהרן" – "לפי שאמר משה ואני ערל שפתים, צירף לו הקדוש־ברוך־הוא את אהרן...".

ב) שאלה גדולה יותר[17]: הרי משה כבר טען לפני־כן: "כבד פה וכבד לשון אנכי", והקדוש־ברוך־הוא ענה לו על כך ש"הוא יהיה לך לפה" – ומדוע, אפוא, טוען כאן שוב משה אותה טענה (לכאורה) "הן אני ערל שפתים"?

ומצד שני, אם נוסף חידוש כלשהוא בטענה השניה, שבגללו אין די בעצה שאהרן "יהיה לך לפה" – כיצד הוא נענה על־ידי ש"אהרן אחיך יהיה נביאך" – הן לכאורה, זוהי אותה תשובה?

ג.

התשובה הניתנת, והקשיים עליה

יש מפרשים[18] העונים על השאלה השניה, שבתחילה מדובר רק על הדיבור "אל העם", וכאן התחדשה השליחות לפרעה. ולפיכך טען משה שוב "אני ערל שפתים", והקדוש־ברוך־הוא ענה, שגם בשליחות אל פרעה – "ואהרן אחיך יהיה נביאך".

אבל קשה לקבל הסבר זה, כי:

(15) ואף שבשליחות זו לא הי' ציווי מיוחד למשה לדבר לפרעה, כ"א "ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם גו'" (שמות ג, יח) [אלא ש"הזקנים נשמטו אחד אחד כו'" (פרש"י שם ה, א) ונשארו רק משה ואהרן], משא"כ כאן שנצטווה "דבר אל פרעה גו'" – מ"מ, מכיון שגם בפ' שמות מפורש "ויאמרו", שגם משה דיבר לפרעה (עם היותו "כבד פה גו'"), הו"ל להכתוב לפרש סדר הדיבור, כבפנים.

(16) ו, יג. וראה פרש"י שם, כט־ל: "הוא הדיבור עצמו האמור למעלה.. היא אמירה שאמר למעלה כו'".

(17) כמו שהקשה הרמב"ן (ו, יב), אברבנאל ואלשיך כאן. ועוד.

(18) רמב"ן שם (ושמות ד, טז). אברבנאל שם. ועוד. וראה אלשיך שם באו"א.

(19) שמות ג, טז.

(20) שם, י. וראה פרש"י שם: יועילו דבריך כו'. פרש"י שם, יא: לדבר עם המלכים.

(21) ומש"נ "ודבר הוא לך אל העם" – כי עיקר השליחות אז הי' ל"העם", כמבואר בהמשך הכתובים שם (וגם השליחות לפרעה אז הי' צ"ל עם זקני ישראל כנ"ל הערה 15), והשליחות של משה לפרעה הי' על לאח"ז (ראה פרש"י שבהערה 23).

(22) שמות ד, כא־כב.

(23) ודוחק לומר שמכיון שציווי זה הי' על לאחר זמן (כפרש"י שם: "מופתים שאני עתיד לשום בידך כו'", עיי"ש) לכן לא טען משה כו'.

(24) ועד"ז כאן שנצטווה משה (ו, יא. כט) "דבר אל פרעה מלך מצרים".

(25) אבל אין להוכיח זה מ"ויאמרו אל פרעה" (שמות ה, א), שהרי שם הי' הציווי "ואמרתם", כנ"ל הערה 15.

(26) ועפ"ז יומתק לשון רש"י עה"פ "יהי' לך לפה" – "למליץ לפי שאתה כבד פה", דלכאורה: תיבות אלו מיותרות – אלא שבזה מוסיף בפי' הכתוב, שאהרן נתמנה "לך לפה" בכלל, וגם כאשר משה צריך לדבר, מ"מ, אהרן "יהי' לך לפה – למליץ כו'". אבל ראה לקמן הערה 32.

ד.

הדיוקים בלשון רש"י

בנוסף לאמור לעיל, יש לציין מספר דיוקים בלשון רש"י, ומהם:

א) מובן שמשה דיבר בקיצור, ואהרן הרחיב והסביר את הדברים, אבל מדוע נחוץ לומר שמשה דיבר דוקא "פעם אחת" ולא יותר?

ב) מדוע מדייק רש"י ואומר "פעם אחת כל שליחות ושליחות...", לכאורה, מתאים יותר לומר "כל ציווי וציווי", כלשון התורה "את כל אשר אצוך"?

ג) המילים "כפי ששמעת מפי" נראות, לכאורה, מיותרות – וכי יאמר משה לפרעה דברים שאינם כפי ששמע מה'?!

ד) מדוע מוכפלת הלשון "ימליצנו ויטעימנו"?

א) מיד לאחר דברי ה' בפעם הראשונה על כך שמשה יהיה שליח ה', מוזכרות שתי השליחויות: "לך ואספת את זקני ישראל..."[19], וגם "ואשלחך אל פרעה..."[20], מזה מובן, שתשובת ה' "הוא יהיה לך לפה" – נאמרה לגבי שתי השליחויות[21].

ב) ועיקר: לאחר מספר פסוקים, לאחר שמסופר שה' הסכים ש"הוא יהיה לך לפה", מספרת התורה[22], שה' אמר למשה בפירוש "בלכתך לשוב מצרימה... ועשיתם לפני פרעה... ואמרת אל פרעה...", ושם לא טען משה כלפי ה' "כבד פה..." וכדומה[23].

צריך אפוא לומר, שהוא הבין, שלמרות שגם הוא יהיה מוכרח לדבר אל פרעה ("ואמרת")[24] – שלא כבדיבור אל בני ישראל שרק אהרן דיבר, הוא יוכל לקחת גם את אהרן[25] "לפה"[26].

(15) ו, ה. ז, ז. ראה פרש"י שם.

(16) ו, יג. וראה פרש"י שם, כט־ל: "הוא הדיבור עצמו האמור למעלה.. היא אמירה שאמר למעלה כו'".

(17) כמו שהקשה הרמב"ן (ו, יב), אברבנאל ואלשיך כאן. ועוד.

(18) רמב"ן שם (ושמות ד, טז). אברבנאל שם. ועוד. וראה אלשיך שם באו"א.

(19) שמות ג, טז.

(20) שם, י. וראה פרש"י שם: יועילו דבריך כו'. פרש"י שם, יא: לדבר עם המלכים.

(21) ומש"נ "ודבר הוא לך אל העם" – כי עיקר השליחות אז הי' ל"העם", כמבואר בהמשך הכתובים שם (וגם השליחות לפרעה אז הי' צ"ל עם זקני ישראל כנ"ל הערה 15), והשליחות של משה לפרעה הי' על לאח"ז (ראה פרש"י שבהערה 23).

(22) שמות ד, כא־כב.

(23) ודוחק לומר שמכיון שציווי זה הי' על לאחר זמן (כפרש"י שם: "מופתים שאני עתיד לשום בידך כו'", עיי"ש) לכן לא טען משה כו'.

(24) ועד"ז כאן שנצטווה משה (ו, יא. כט) "דבר אל פרעה מלך מצרים".

(25) אבל אין להוכיח זה מ"ויאמרו אל פרעה" (שמות ה, א), שהרי שם הי' הציווי "ואמרתם", כנ"ל הערה 15.

(26) ועפ"ז יומתק לשון רש"י עה"פ "יהי' לך לפה" – "למליץ לפי שאתה כבד פה", דלכאורה: תיבות אלו מיותרות – אלא שבזה מוסיף בפי' הכתוב, שאהרן נתמנה "לך לפה" בכלל, וגם כאשר משה צריך לדבר, מ"מ, אהרן "יהי' לך לפה – למליץ כו'". אבל ראה לקמן הערה 32.

ה.

שליחות ה׳ איפשרה למשה לדבר

ההסבר לכך יובן לאחר שיוסבר במה שונה טענת משה כאן מטענתו הקודמת: בפרשת שמות[5] הוא אומר ״כבד פה וכבד לשון אנכי״, וכאן[27] — ״אני ערל שפתים״, ובמיוחד לפי פירוש רש״י זהו שינוי גם בתוכן הענין, ולא רק בלשון[28]:

על ״כבד פה וכבד לשון אנכי״ מסביר רש״י: ״בכבידות אני מדבר״, כלומר, הוא מסוגל לדבר, אבל ״בכבידות״ ובקושי. ואילו על ״ערל שפתים״ מסביר רש״י[29] ״אטום שפתים״: שפתיו אטומות, וזוהי הפרעה בדיבור.

זהו החידוש בטענה השניה: בתחילה חשב משה שהוא רק ״כבד פה וכבד לשון״ — שביכולתו לדבר, אלא שזה כרוך בקושי מסויים, ולכן די היה בקחתו עמו את אהרן, כדי להסביר ו״להטעים״ לפרעה את דברי משה הקצרים.

אבל עתה הגיע למסקנה ש״אני ערל שפתים״ — הדיבור כלל איננו אפשרי אצלו, כאילו היה ״אטום״, ולכן אין אפשרות לשלוח אותו לפרעה, ולהיפך: אם יבוא אל פרעה וישתוק, הרי לא רק שלא תצמח מזה תועלת, אלא, להיפך, ייגרם נזק[30]: פרעה עלול להבין שתיקה זו כהסכמה לכך ש״תכבד העבודה״[31] וכדומה.

על כך ענה לו ה׳ ״אתה תדבר...״: אין זה ציווי בלבד (עליך לדבר), אלא גם הבטחה אתה תדבר. אמנם, הוא ערל שפתיים, אבל הקדוש־ברוך־הוא יאפשר לו לדבר[32].

לכן מדייק רש״י ואומר ״כל שליחות ושליחות...״, כדי להדגיש שיכלתו של משה לדבר לא נבעה מכחות עצמו, אלא מכך שהוא הלך בשליחות ה׳. וזאת, לאחר שרש״י מפרש לפני כן[33]: ״אני ה׳, כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי״ — די בכך ש״אני״ הוא המשלח כדי לאפשר קיום ״דברי שליחותי״, וכך לגבי עצם אמירת דברי השליחות.

ו.

משה - מעביר שליחות המשלח

לפי זה יובן גם מדוע מאריך רש״י — ״פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפי״: הכוונה בהליכת משה לדבר אל פרעה, לא היתה לשכנעו בהסברים ובטעמים, אלא להעביר לו את שליחות ה׳. משה היה שליח ה׳ ודיבר אל פרעה במקום המשלח. לכן היה משה צריך להעביר בדיוק את לשון המשלח[34]. רק ״פעם אחת״, ו״כפי ששמעת מפי״ — בדיוק באותו סגנון[35].

על כך מתעוררת השאלה: הקדוש־ברוך־הוא דיבר אל משה בלשון הקודש[36], ולפיכך גם משה דיבר אל פרעה בלשון זו[37] — ״כפי ששמעת מפי״ — ולא מובן: בפרשת ויחי[38] כבר ציין רש״י שפרעה לא ״הכיר״ את לשון הקודש[39], וכיצד היה יכול, אפוא, להבין את דברי משה?

---

27) ו, יב. ל.

28) ראה ש״ך עה״ת עה״פ ערל שפתים.

29) ו, יב.

30) ראה מדרש שכל טוב כאן. אברבנאל כאן.

31) שמות ה, ט.

32) וצע״ק דלעיל (ו, יג) נאמר רק (כתשובה על הטענה ״ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים״) ״וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן״ ופרש״י: ״לפי שאמר משה ואני ערל שפתים צירף לו הקב״ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ״, דמזה משמע שעיקר התשובה הוא בזה ש״צירף לו הקב״ה את אהרן״. ודוחק לתרץ דשם נאמר הענין רק בקיצור — כי סוף סוף אין חידוש בזה ש״צירף לו כו׳ אהרן״ (כנ״ל בפנים).

ואולי י״ל (בדוחק עכ״פ), שלכן מוסיף רש״י ״להיות לו לפה ולמליץ״, היינו שלא רק ״יטעים״ דברי משה, כ״א צריך להמליץ אותם* לפרעה (מכיון ש״אתה תדבר גו׳״ הוא באופן שפרעה לא יבין, כדלקמן בפנים): וע״ד לשון הכתוב בפ׳ שמות ״הוא יהי׳ לך לפה״ (וברש״י שם: למליץ כו׳) שנאמר בדיבור אהרן אל העם, שאז לא דיבר משה אליהם כלל. ולהעיר מפרש״י כאן ד״ה יהי׳ נביאן. תרגום שמות ד, טז. ואכ״מ.

33) ו, כט.

34) להעיר מס׳ בעלי ברית אברם (למהר״א אזולאי – זקנו של החיד״א) פרשתנו ו, יא־יב (בפי׳ הכתוב (שם, כט) ״דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר אליך): ״שלא תוסיף כלום מעצמך אבל תאמר הדברים כסדר שאסדר אני לך ובוודאי בסייעתא דשמיא״.

35) ויש להתאים המבואר בפנים גם עם הגירסא (דלעיל הערה 4) ״לפי כו׳״ — היינו, שהטעם שמשה צריך לדבר רק ״פעם אחת כל שליחות כו׳״ הוא ״לפי ששמעת מפי״, שהוא השליח ששמע ישר מפי הקב״ה (ע״מ למסור דברי ה׳ לפרעה). וראה גו״א בא יב, ג.

36) להעיר מפרש״י בראשית ב, כג.

37) ראה גם לבוש האורה לפרש״י פרשתנו ו, יב. וראה מכילתא דרשב״י כאן: ״אתה תדבר בלשון הקודש כמלאך ואהרן אחיך ידבר בלשון מצרי כו׳״. צפע״נ (להרגצובי) שמות ד, י.

38) נ, ו. — וצ״ע במ״ש בלבוש הנ״ל ״ואם פרעה זה הוא פרעה הראשון כבר ידעת שלמד לשון הקודש מיוסף כמו שפרש״י בפרשת ויחי״.

39) וגם להמ״ד ד״ויקם מלך חדש — חדש ממש״ (פרש״י שמות א, ח (בפי׳ הראשון)) — דוחק לומר שהי׳ מכיר בלשון הקודש, והרי פרעה לא למד לשון הקודש כל זמן היות יוסף משנה למלך (בערך שמונים שנה!). וראה פנ״י פרשתנו ו, יב.

---

*) אבל קשה לפרש ״ולמליץ״ כדלקמן בפנים (תרגום מלשון הקודש ללשון מצרי) – כי בפשטות נקט רש״י לשון הכתוב דפ׳ שמות עם פירושו, כדלקמן בפנים הערה.

לכן ממשיך רש״י: ״ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו...״ – הביטוי ״ימליצנו״ כולל גם[40] משמעות של תרגום משפה אחת לאחרת, כפי שמפרש רש״י לפני־כן, בפרשת מקץ[41], על הפסוק ״כי המליץ בינותם״: ״כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם היודע לשון עברי ולשון מצרי והיה מליץ דבריהם״.

כלומר, לאהרן היה תפקיד כפול: א) ״ימליצנו״ – תרגום מן השפה שבה דיבר משה. ב) ״ויטעמנו״ – הסברת תוכן הדברים, כך שיתקבלו ״באזני פרעה״.

ז.

תפקיד משה - ״שופט ורודה״

לכאורה, עדיין לא ברור: אם פרעה לא הבין את דברי משה, מהי התועלת בדברו? ועד־כדי־כך שיש צורך לשם כך במתן אפשרות מיוחדת למשה.

ההסבר לכך הוא: דברים אלו הם בהמשך לפירוש רש״י על הפסוק הקודם: ״נתתיך אלקים לפרעה – שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין״. כלומר, מטרת דיבורו של משה אל פרעה לא היתה לשכנעו בדברים הגיוניים וכדומה (זה היה תפקיד אהרן – ״ואהרן אחיך יהיה נביאך״), אלא להיות ״שופט״ לו, באופן של ״לרדותו במכות ויסורין״.

וכך בענייננו: משה רבינו היה צריך לומר לפרעה בתקיפות ״שלח את עמי״, כך שמצורת הדיבור ומהבעת פניו של משה באותה שעה[42] יבין פרעה שאלו מילים ״קשות״ – כמכות ויסורין.

ח.

רק בכוחו של ה׳ לשבור את הרשעים

מ״יינה של תורה׳ בפירוש רש״י זה:

על הענין של ״ראה נתתיך אלקים לפרעה״ מוסבר בספרי החסידות[43]: כאשר קליפות הטומאה תקיפות (מחמת יניקותן וכו׳), אין אפילו לצדיק[44] כח להכניען, כמאמר חז״ל[45]: ״אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו״. דבר זה נתון רק ל״יכולתו יתברך שהוא כל יכול״, שאפילו לרשע שהוא ״כל גאה״, ייתכן ש״והשפילהו... והכניעהו והדך רשעים תחתם״[46].

וזוהי משמעות הפסוק ״ראה (מלשון חידוש ופליאה) נתתיך אלקים לפרעה״: אמנם, פרעה היה עדיין במלוא כוחו, עד כדי כך ש״לא היה עבד יכול לברוח ממצרים״[47], אך בכל זאת נתן ה׳ למשה ״ממשלה זרוע כא־ל[48] ממש על פרעה״[49], עד כדי לרדות בו ״במכות ויסורין״[50].

כח זה ניתן דוקא למשה[51], כי הוא היה נשיא הדור – ״אנכי עומד בין ה׳ וביניכם... להגיד לכם את דבר ה׳״[52] – ״ממוצע״ שבאמצעותו מגיע ״דבר ה׳ ממש״[53], ולפיכך התגלה באמצעותו כוחו של ה׳ ״לרדותו במכות ויסורין״. [בכך מובן מדוע סובר רבי שמעון בן יוחאי ש״מותר להתגרות ברשעים״[54] גם כאשר ״השעה משחקת להם״[55], כי רשב״י הוא ניצוץ

ומ״ש בלבוש שם ״ואם הוא פרעה אחר כבר יודעת מאמרם ז״ל שאין ממנין מלך מצרים עד שיוכל לדבר בכל שבעים לשון״ – צ״ע, שהרי מפורש ברש״י ויחי שם ״על לשון הקודש שאני מכיר עודף על ע׳ לשון כו׳״. וראה גם רש״י האזינו לב, ח.

40) אבל אי״ז פירושו בדוקא בכל מקום – ראה (בענייננו) פרש״י שמות ד, טז (כנ״ל הערה 32).

41) מב, כג.

42) ראה פרש״י בשלח טו, ח.

43) אוה״ת פרשתנו ע׳ רלא. ד״ה ראה נתתיך תרל״א, תרע״ז, תשט״ו. פלח הרמון פרשתנו ע׳ סד.

44) באוה״ת שם ״אלא לצדיק״. ואולי צ״ל ״גם לצדיק״ (כבד״ה ראה נתתיך תרל״א: גם לצדיקים מופלגים. ועד״ז בד״ה זה דתרע״ז).

45) ברכות ז, ב. מגילה ו, ב. אבל צ״ע אם זוהי אותה הדרגא ממש בתוקף. וראה לקמן הערה 55.

46) איוב מ, יא־יב. וראה גם יהל אור ע׳ שסו.

47) פרש״י יתרו יח, ט. מכילתא שם, יא.

48) איוב שם, ט (״זרוע כא־ל״).

49) ל׳ אוה״ת שם. ד״ה ראה נתתיך תרל״א.

50) וראה בארוכה תו״ח פרשתנו ד״ה הם המדברים (קיט, ב ואילך) דפרעה הו״ע קשה עורף דקליפה, תוקף הישות והגסות, והכנעתו היא רק ע״י משה כו׳, עיי״ש. וראה גם אוה״ת פרשתנו ע׳ רכט־רל.

51) ראה אוה״ת שצויין בהערה 43 ״לפי שמשה הי׳ משם מ״ה דא״ק.. שהוא למעלה מהתהו ותיקון כו׳״. ובהדרושים ד״ה ראה נתתיך הנ״ל מקשר זה עם הא שמשה הוא נשמה דאצילות. וראה גם תו״ח שם (קכ, ב ואילך). אוה״ת שבהערה הקודמת.

52) ואתחנן ה, ה.

53) ראה בארוכה סד״ה פנים בפנים תרנ״ט (ע׳ קצד־ה). וראה תו״ח פרשתנו קטז, א ואילך. ועוד.

54) ברכות ומגילה שם.

55) ראה מקומות שצויינו בהערה 43 (שגם ״כל גאה והשפילהו גו׳״).

וצע״ק מסוגיית הגמרא שם, דלתירוץ א׳ (וראה טו״א מגילה שם. רי״ף ועץ יוסף לע״י ברכות שם) גם רשב״י מודה דשעה משחקת לו שאני. ובכל אופן צ״ע מהמבואר בסוגיא שם שאין פלוגתא בין רשב״י והמ״ד ״אל תתגרה בו״ (כמו שמתרץ בגמרא בכמה אופנים. ולתי׳ א׳ דלכו״ע כל צ״ג מותר להתגרות כו׳, לאו דוקא רשב״י (משה) וכיו״ב). וראה חדושי גאונים לע״י ברכות שם (בשם הצל״ח)*.

ואולי הכוונה, דזה שרשב״י אמר באופן סתמי ״מותר להתגרות כו׳״ (מבלי לחלק כו׳), הוא מכיון שמצד דרגתו הוא מותר להתגרות בכל אופן. ועצ״ע.

---

*) שם מבואר ״שאין הכוונה בסוגיות הללו להקשות מרשב״י ור״ד על ר״י דאולי פליגי ומ״ס שמותר להתגרות ומ״ס שאסור להתגרות כו׳ כל הקושיות של הגמ׳ כו׳ הוא למירמי קראי אהדדי״ אבל לכאורה אין לתרץ בהמאמרים עפ״ז, שהרי מסיק שם שהתי׳ האחרון בגמ׳ (ברכות) שעה שמשחקת שאני הוא לשיטת רשב״י.

של משה רבינו, כידוע[56], ובכוחו להכניע את הרשעים, גם כאשר הם במלוא עוזם[57]).

זהו ההסבר בפנימיות הענינים לכך שמשה היה צריך לדבר אל פרעה (א) ולא היה די בדיבורו של אהרן, (ב) ולמרות שדיבורו היה בשפה שפרעה לא הבין, כי היה הכרח לשבור ולהכניע את פרעה כאשר היה במלוא עוזו, ולפיכך (א) דבר זה אפשרי רק בכוחו של משה, (ב) אין זה ענין של "בירור", כי־אם שבירה[58] – לרדותו – ואין חשיבות לכך שפרעה יבין את הדברים.

ט.

"ערל שפתים" - הכנה להעברת כח ה'

לפי כל האמור לעיל מובן מדוע אומר רש"י, שמשה צריך להעביר את דברי הקדוש־ברוך־הוא רק "כפי ששמעת מפי": הכח לשבור את קליפות־הטומאה כאשר הן במלוא עוצמתן ניתן למשה בהיותו שליח ה', שבאמצעותו התגלה כוחו של ה' – "זרוע כא־ל". ולכן היה דיבורו באופן של "אתה תדבר... כפי ששמעת מפי", בדומה ל"שכינה מדברת מתוך גרונו של משה"[59].

בכך ניתן להסביר מדוע מתחיל הענין של "אתה תדבר, פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעת מפי..." רק לאחר שטען משה "אני ערל שפתים":

מוסבר בתורת החסידות[60], שהיותו משה "כבד פה וכבד לשון" נבעה מהתבטלותו כלפי אלקות – שמפני עוצמת התבטלותו הוא לא היה יכול להשפיע, בדומה ל"איידי דטריד למבלע לא פליט"[61] (= בהיותו טרוד בבליעה, אינו פולט).

מזה מובן, שהיות משה "ערל שפתים" מוכיח את גודל התבטלותו, התבטלות גדולה אף מן הדרגה של היותו "כבד פה וכבד לשון" – כי בהיותו "כבד פה וכבד לשון" עדיין נותר בידו כח הדיבור (ההשפעה), אלא "בכבדות", עדיין אין זו התבטלות מוחלטת, ואילו "ערל שפתים" מראה על התבטלות מוחלטת, שאין הוא מסוגל כלל לדבר.

לכן היוותה דוקא ההתבטלות בדרגת "ערל שפתים" הכנה ואתערותא דלתתא (=התעוררות מלמטה) המתאימה ל"ראה נתתיך אלקים לפרעה..." – באמצעות ההתבטלות באופן של "בלי שום הרגש כלל"[62] יכול משה להגיע לדרגה של "שכינה מדברת מתוך גרונו של משה" – "דבר ה' ממש"[63], כדרוש להכנעת פרעה.

י.

מדוע לא דיבר משה אל בני־ישראל?

לכאורה, ניתן עדיין לשאול: כיצד ייתכן, שדוקא פרעה שמע את שליחות ה' גם ממשה עצמו, ואילו בני ישראל שמעו זאת רק מאהרן – "ודיבר הוא לך אל העם"?

אמנם, בני ישראל לא הזדקקו לכך, בעוד אשר הכנעת פרעה היתה מוכרחה להיעשות באמצעות כוחו של משה[64],

(וכך גם בפשטות הענין: ישראל הם מאמינים בני מאמינים[65], ודי להם בדברי אהרן, המעביר להם, כשלוחו של משה את הדברים ששמע משה מה', ומיד "ויאמן העם..."[66], ואילו פרעה אינו מסתפק בכך, ומשה בעצמו מוכרח לדבר),

אך בכל זאת לא כל־כך ברור: מדוע יחסר מבני ישראל הענין הנעלה הזה של דיבור משה?

ההסבר לכך הוא: כאשר מעביר אהרן את דברי משה לישראל, נעשה הדבר רק בדרך "מעבר"[67] – בני ישראל מקבלים את דיבורו של משה ללא שום שינוי וירידה בגלל ה"ממוצע", כשם ש"משה קיבל תורה

---

56) סידור שער הל"ג בעומר בסופו (בשם כתבי האריז"ל וכו').

57) באוה"ת (שבהערה 43): "ואפשר רשב"י דפ"ק דברכות הי' ג"כ מבחי' זו כו'". אבל במאמרים ד"ה ראה נתתיך הנ"ל מבואר זה בפשטות, כבפנים.

58) ראה תו"ח שם (קכא, סע"א): "אתה תדבר כו' פי' תדבר לשון הכנעה כו' להכניעם ולהשפילם בתכלית כו'".

59) נסמן בלקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 69. וראה ד"ה פנים בפנים שם. ובכ"מ.

60) תו"א כג, סע"א. לקו"ת עקב יד, סע"ב. שם, ד ואילך. סידור קי, ב (ועוד). אוה"ת פרשתנו ע' רו. ביאוה"ז להצ"צ ע' תמז. ועוד.

61) כן הובא בכ"מ בדא"ח (ראה בענינו סידור וביאוה"ז שם). וראה חולין קח, ב.

62) ד"ה פנים בפנים וראה תו"ח שם (קכ, ריש ע"ב) דלפי שמשה הי' "בחי' הביטול במציאות ממש בהעדר הרגשת עצמו מכל וכל כו'" הי' יכול "להכניע.. קליפה תקיפה דפרעה וכו'", עיי"ש.

63) להעיר ממדרש הגדול כאן: "ובשביל שאמר אני ערל שפתים זכה לבסוף אנכי עומד בין ה' וביניכם".

64) כמבואר בארוכה בתו"ח שם. אוה"ת שבהערה 50.

אבל להעיר מדיבור משה אל בנ"י ריש פרשתנו (ו, ט): פרש"י בא יב, ג (ושקו"ט במפרשי רש"י שם). ואכ"מ.

65) שבת צז, א.

66) שמות ד, לא.

67) ראה חילוק מעבר והתלבשות – קו"א ד"ה להבין מ"ש בפע"ח (קנח, א). לקו"ת מסעי פט, ג. ד"ה פנים בפנים שם. ובכ"מ.

מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים...״[68], שלמרות שהתורה עברה מספר ״ממוצעים״, בכל זאת היא אותה ״תורה מסיני״, כמאמר חז״ל[69] ״כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתן למשה מסיני״. ואילו אצל פרעה, אילו היה דיבורו של משה מגיע אליו רק באמצעות אהרן, היה הכרח שיווצרו בו שינויים, באופן של ״התלבשות״, וכוחו של משה, ההכרחי להכנעת פרעה, היה חסר בו.

בכך מובן גם השינוי בלשון הפסוקים – לגבי בני ישראל כתוב, שאהרן ״יהיה לך לפה״, ולגבי פרעה – ואהרן אחיך יהיה נביאך״: לגבי ישראל היה אהרן פיו של משה – ״לך לפה״[70], דיבורו של אהרן היה באותה דרגה של משה – כמעבר בלבד, ואילו לגבי פרעה היה אהרן רק ״נביאך״, כפירוש רש״י – ״מתורגמנך״ – וכאשר עוברים הדברים באמצעות מתורגמן הם משתנים לפי ערך המקבלים, כמוסבר במספר מקומות[71].

יא.

הכח להתגבר על יצר הרע - באמצעות נשיא הדור

ההוראה הנלמדת מכך לעבודת ה׳ הפרטית של כל אחד ואחד:

לעתים נמצאת הנפש האלקית בגלות בנפש הבהמית, עד לאופן שבו ״השעה משחקת לה״ קליפת הטומאה היא במצב של ״גסות... שמגביהה עצמה על אור קדושת נפש האלקית...״[72].

הפתרון לכך הוא – ״נתתיך אלקים לפרעה... לרדותו במכות ויסורין״: צריך להיות הענין של ״ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע...״[73], ״ירעים עליה בקול רעש ורוגש להשפילה... לומר לו אתה רע...״[74], וכך תישבר גסות הקליפה של הנפש הבהמית, כמוסבר בתניא בהרחבה[75].

ויש לומר, שהכח לכך ניתן באמצעות משה רבינו, שה׳ אמר לו ״ראה נתתיך אלקים לפרעה, שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין״, ולכן קיים כח זה אצל כל יהודי, שהרי ״כל נפש ונפש מבית ישראל יש בה מבחינת משה רבינו עליו־השלום״[76].

ועל־אחת־כמה־וכמה שכך הוא הדבר אצל כל ישראל ככלל, ואצל נשיא הכלל, שהנשיא הוא הכל[77]: כשם שלמשה רבינו בתקופתו היה הכח לרדות בפרעה ״במכות ויסורין״ אפילו כאשר ״השעה משחקת לו״, כך הוא בכל דור ודור, שלנשיא הדור, שהוא ״אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא״[78], יש הכח להתגבר על כל ההעלמות וההסתרים המעלימים את הקדושה, גם כאשר הם חזקים.

יב.

התקשרות לנשיא הדור מאפשרת הכנעת הגלות

זוהי גם התשובה לטענה הנשמעת: כיוון שנמצאים בחושך הכפול והמכופל של דרא דעקבתא דמשיחא, עם כל כך הרבה העלמות והסתרים וכדומה, כיצד אפשר לבצע את תביעת רבותינו נשיאינו להפיץ את לימוד תורת החסידות ואת ההליכה בדרכי החסידות בכל מקום ומקום, ובמיוחד במקומות שבהם המצב שפל כל־כך, עד שהם מונעים ומעכבים זאת?

אלא, צריך לדעת, שקיימת אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא, גם בדרא דעקבתא דמשיחא, ואדרבה: כיוון שהנשמות של דורנו אנו, דרא דעקבתא דמשיחא, הן בבחינת ״גלגול״ של נשמות דור המדבר, כידוע[79], הרי ודאי קיימים אותם הענינים שהיו בדור המדבר, גם בתקופתנו –

ועל־ידי־זה שמתקשרים אל נשיא הדור, כ״ק מורי־חמי אדמו״ר, אין להתרגש ולהבהל מן ההעלמות וההסתרים, כי קיים הכח של משה רבינו להתגבר עליהם – ״לרדותו במכות ויסורין״.

ודאי צריך לנהוג בדרכי נועם ובדרכי שלום, כרצון כ״ק מו״ח אדמו״ר, וכפי שהוא ביקש מאביו כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע, שנשיאותו תהיה בחסד וברחמים[80],

---

68) אבות בתחילתה.

69) נסמן בלקו״ש שם ע׳ 70. ועוד.

70) בתו״ח שם (קיט, ב) מוכיח מזה ד״לגבי זקני ישראל יהי׳ אהרן עיקר המדבר״ (משא״כ ״לגבי פרעה.. יהי׳ נביאך.. ולא שיהי׳ לפה ממש״) – אבל מובן שיש בזה גם הפירוש שהוא פיו דמשה. וכמובן מתו״ח שם קטז, ב ואילך (עיי״ש).

71) ד״ה פנים בפנים שם. המשך תרס״ו ע׳ קב. ובכ״מ.

72) תניא פכ״ט (לו, א).

73) ברכות ה, א.

74) ל׳ התניא שם (לז, א).

75) שם (לז, א ואילך). וראה ג״כ תניא פל״א (לט, ב ואילך).

76) תניא רפמ״ב. וראה ג״כ ביאור לאגה״ק סי׳ זך בסופו.

77) פרש״י חוקת כא, כא. וראה רמב״ם הל׳ מלכים פ״ג ה״ו.

78) תקו״ז תס״ט (קיד, א). וראה ב״ר פנ״ו, ז.

79) לקו״ת וס׳ הליקוטים להאריז״ל שמות ג, ד. שער הגלגולים הקדמה כ׳.

80) לקו״ש [המתורגם] ח״ב ע׳ 195.

1 אבל צריך לדעת, שכאשר קשורים אל נשיא הדור
2 — באמצעות לימוד תורתו, הקפדה על תקנותיו[81]
3 ו"הליכה באורחותיו נצח סלה ועד"[82] — אז אין
4 להיבהל משום העלמות והסתרים,

5 וכשם שבתקופתו הכניע משה רבינו את קליפת
6 פרעה והוציא את כל ישראל מגלות מצרים "ביד
7 רמה"[83], כך יהיה גם עכשיו, שבלי התחשבות בקשיי
8 הגלות, יוציא משה שבדור[84] אותנו כולנו מן הגלות אל
9 הגאולה האמיתית והשלמה "ביד רמה" ובקרוב ממש.

(משיחות ש"פ וארא תשכ"ט, תשט"ו)

81) היום יום ע' סה.
82) ראה אגה"ק סי' זך וביאורו.
83) בשלח יד, ח.
84) דמשה גואל ראשון הוא גואל אחרון — נסמן ונתבאר בלקו"ש חי"א ע' 8 ואילך.

אגרות קודש

ב"ה, מוש"ק שמות כ"ג אור לכ"ד טבת, ה'תשכ"ב
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

מכתבו מיום י"ב טבת נתקבל.

ומענינא דיומא - להעיר אשר הקביעות דשנה זו היא כמו בשנת ההסתלקות דאדמו"ר הזקן, עיין "הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל" - להשו"ע.

ובלשון אדמו"ר הצ"צ (הועתק במענה לשון - שנדפס בעתו ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר): במוש"ק דשמות כ"ג אור לכ"ד טבת.

ויהי רצון אשר בעגלא דידן יקוים חותם וסיום דברי הצ"צ שם:

ה' יחיש ביאת גואלנו והקיצו ורננו שוכני עפר והוא בתוכם ישמיענו נפלאות מתורת ה' תמימה משיבת נפש בגוף כי טל תורה מחי' אכי"ר בעגלא דידן ובזמן קריב.

בברכה ובשו"ט מתוך מנוחה

מ. שניאורסאהן

ב"ה, כ"ד טבת, תשכ"ב
ברוקלין.
האברך יחיאל מיכל שי'

שלום וברכה!

במענה למכתבו מח"י טבת, בו מבשר אשר קבל משרת שוחט עופות.

ובודאי ידוע לו מפסק הדין (מובא בשו"ע לאדה"ז ובשו"ת הצ"צ) ששו"ב צ"ל ירא שמים ביותר וביותר וישתדל ככל יכולתו למלאות הדרישה האמורה, והרי הבא לטהר מסייעין אותו.

ויהי רצון שיהי' בשעה טובה ומוצלחת, ומענין לענין באותו ענין, שיוסיף אומץ בלימוד תורה ברבים, שבודאי בזה גם ישנו לימוד תורת החסידות ועניני' ברבים הפצת המעינות אשר גם זה יהי' בהצלחה ובהוספה מזמן לזמן כהציוי לעלות בקדש,

והרי יומא דא, בו נכתב המענה, הוא יום הילולא של רבנו הזקן, וידוע המשל שאמר בנוגע להפצת המעינות, מאבן טובה שבכתר המלך, שזה מלמדנו שעוד יותר גדולה האחריות בהענין לנצל האבן טוב שבכתר המלך, לאחר שהמלך כבר נתנו לרשות בנ"י, וק"ל. ויהי רצון שיהיו דבריו יוצאים מן הלב ובמילא יכנסו אל לב השומע.

בברכה לבשו"ט בענינם הכללים והפרטים.

בראשית לא, מב: לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וּפַחַד יִצְחָק הָיָה לִי כִּי עַתָּה רֵיקָם שִׁלַּחְתָּנִי אֶת־עָנְיִי וְאֶת־יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ:

נז

פי' הפ' לולי אלקי אבי" בחי' דעת, אלקי אברהם" חסד, ופחד יצחק" גבורה, הי' לי" תפארת, דעת הוא בחי' אב לתפארת, המחבר חסד וגבורה וכו'

מחסד וגבורה עצמן יכול להיות יניקה ללעו"ז, על דרך כמו[1] שמאברהם יצא ישמעאל ומיצחק יצא עשו, הנה צריך לכללם ולאסרם בבחי' תפארת[2] יעקב וכו', שאז אין יניקה מהם ללעו"ז[3]. ועדמ"ש אלקי אברהם ופחד יצחק הי' לי, ליעקב תפארת.

וע"י מה אוסרין ומקשרין את בחי' חסד וגבורה, הוא ע"י בחי' דעת שלמעלה מחסד וגבורה, שדעת בעצמו כולל ג"כ חסד וגבורה שהוא הב' עטרין[4] דחו"ג, הנה דעת שפירושו חיבור וקישור כמ"ש בתניא פ"ג[5] ע"ש, הוא האוסר ומקשר בחי' המדות דחסד וגבורה בחי' אברהם ויצחק, כי דעת הוא פנימיות התפארת ונשמה וחיות לו, כי תפארת הוא גופא[6], והנשמה והחיות שלו הוא דעת[7], שהוא פנימיותו, לכן הוא האוסר ומקשר בחי' חסד וגבורה וכו'.

ועפי"ז יובן ואתי שפיר מ"ש, לולי אלקי אבי אלקי אברהם ופחד יצחק הי' לי, על מי קאי אבי האמור ברישא דקרא, כי אי אפשר לומר שקאי על אברהם כי הרי אמר אח"כ אלקי אברהם, ואי אפשר לומר שקאי על יצחק כי הרי כתיב אח"כ ופחד יצחק.

אך אלקי אבי על דעת, שהוא האב דתפארת, הנה אלקי אבי בחי' דעת, עשה שאלקי אברהם חסד ופחד יצחק הי' לי ליעקב וכו'.

וע"י שדעת קושר ומחבר חסד גבורה, נעשים חסד וגבורה כל א' כלול מחבירו, והוא ע"ד כמו הב' פרשיות שמע והי' אם שמוע, ששמע הוא[8] חסד, והי' אם שמע גבורה. והרי בפ' שמע הוא שם מ"ב[9] גבורה, ובפ' והי' אם שמע הוא ע"ב חסד, מפני שנעשה כ"א כלול מחבירו, אחליפו[10] דוכתייהו כו', וכידוע.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים לש"ס עמוד רל

1) פסחים נו. ויקרא רבה פל"ו, ה. (ראה לקוטי שיחות חלק כ' עמוד 101).

2) תפארת יעקב, ראה זהר חלק א' דף קנז, ב. חלק ג' דף שב, א. לקוטי תורה ואתחנן ה, ב. לעיל סימן טז הערה 6.

3) ראה לעיל סי' לא.

4) עטרין דחסד וגבורה, ראה לקוטי לוי יצחק הערות לזוהר שמות־דברים עמוד קסד, טעם דנק' עטרין (כתרים) דחסד וגבורה וז"ל: חסד וגבורה שבדעת הם בבחי' מקיף על המדות דחסד וגבורה עצמן, וזהו מה שחסד וגבורה נקראים עטרין, עטרא דחסד, עטרא דגבורה, שעטרה הוא בחי' מקיף, כי הם בבחי' מקיף על המדות דחסד וגבורה עצמן" עכ"ל.

5) וז"ל: והדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד ויתקע מחשבתו בחוזק בגדולת אין סוף ב"ה ואינו מסיח דעתו כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולת א"ס ב"ה, הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שוא ועל כן הדעת הוא קיום המדות וחיותן והוא כולל חסד וגבורה פי' אהבה וענפיה ויראה וענפיה.

6) הקדמת תיקוני זוהר (פתח אליהו) יז, ב.

7) ראה גם לקמן סימן עז.

8) ראה מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא א' עמוד כה וז"ל: בפרשת שמע יש מ"ב תיבות מואהבת עד ובשעריך, ושם מ"ב הוא מבחי' הגבורה, ולכן בכל עלי' אומרים שם מ"ב וכמו בק"ש שעל המיטה שצריך להיות עליות המל' בידך אפקיד רוחי כדי שלא תשקע בהיכלות המשונות ע"י המח"ז של כל היום כנודע וצריכה לעלות למעלה לכלל באלוקי' שהוא בחי' גבורות והסתלקות אומרים שם מ"ב דאנא בכח וכן לפני קבלת שבת שהוא עליות העולמות אומרים שם מ"ב וכן פרשת שמע הוא בבחי' הגבורה ולכן יש בה מ"ב תיבות, אך זהו בחי' התיבות האותיות שהם הכלים הם בבחי' הגבורה אבל האור הוא בבחי' החסד ואהבת כו' שבחי' האהבה הוא בבחי' החסד רק שהוא בדרך עלי' והסתלקות.

9) בפ' שמע יש מ"ב תיבות. בפ' והי' יש ע"ב תיבות עד ושמתם. ראה בלקו"ת פ' ואתחנן בד"ה ואהבת את ה' אלקיך עמוד יא, ב וז"ל: הנה מואהבת עד ובשעריך מ"ב תיבין, ופ' שניה שם ע"ב ועיין בזח"ב תרומה (קל"ב ב') ובפרדס (שכ"א פ"ו ופרק י"ב). והנה נודע כי שם מ"ב הוא בגבורה ושם ע"ב בחסד והלא כאן נהפוך הוא. כי פ' ראשונה דק"ש היא בחי' חסד ואהבת, ופ' שניה השמרו לכם כו' בגבורה. וכמבואר מענין סדר הפרשיות קדש והיה כי יביאך, שמע והיה אם שמוע שהם חו"ב חו"ג קדש בחכמה כו'. אך הענין דאיתא בזהר על האורות דאחליפו דוכתייהו ואכלילו שמאלא בימינא. והביאור הוא שנתחלפו האורות בבחי' כליהם שאור החסד שורה בכלי הגבורה ואור הגבורה בכלי החסד [עיין מזה בהרמ"ז פ' צו בדף כ"ז וכנזכר מזה בביאור ע"פ לבבתני] והכי נמי בב' פרשיות אלו דפ' ראשונה היא בבחי' חסד בבחי' כלים ואהבת בחי' כלי החסד ושם מ"ב בגבורה הוא אור הגבורה השורה בכלי החסד ופ' שניה שם ע"ב אור החסד בכלי הגבורה. (עיי"ש המשך הביאור).

ראה לקוטי תורה פרשת מסעי פח, ד. דרך מצותיך עמוד 244. אור התורה פרשת תרומה עמוד א'שסו. שֵׁם מ"ב הוא גבורה. ושֵׁם ע"ב בגי' חס"ד.

10) ראה גם לעיל סימן מט הערה 11. ילקוט לוי יצחק על התורה חלק א' סימן קסא.

ו, ג – וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם

א. כשם שעבודת האבות הראשונים היתה הכנה למתן תורה לאחרי גלות וגאולת מצרים, ולאחר מכן – הכניסה לארץ ישראל, אשר באה בזכות ובקיום הבטחת הקב"ה להאבות – כמסופר בהמשך הכתובים (לאחרי "וארא גו'")[1]: "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען גו', וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם **ואזכור את בריתי**, לכן (ע"פ אותה השבועה[2]) אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם גו' והצלתי גו' וגאלתי גו' ולקחתי גו' והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי לכם מורשה".

כמו כן עבודת אבות החסידות היא הכנה לגאולה האמיתית והשלימה וגילוי פנימיות התורה לעתיד לבוא[3], כידוע[4] שד' לשונות הגאולה הנ"ל (והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי) הם גם כנגד הגאולה העתידה, שאותה מדמים לגאולת מצרים – "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[5].

ולהעיר, ששמו של הקב"ה שנתגלה אל האבות – "(א-ל) **שד"י**" – הוא ראשי תיבות של השמות (הראשונים והעיקריים[6]) של ג' אבות החסידות, **ש**ניאור (זלמן), **ד**וב(ער), **י**שראל.

תורת מנחם התוועדויות ה'תנש"א פרשת וארא

ב. לכן אמור לבני ישראל וגו'. לכן אמור ב' במסורה ראשי פסוקים, ואידך בפרשת פנחס לכן אמור הנני נותן לו (במדבר כה, יב), כדאיתא בספרי כל מה שעשה משה עשה כמו כן פנחס, משה הי' שליח להוציא את ישראל ממצרים. גם פנחס הי' כמו כן שליח להוציא ישראל מגלות, וכל שאר דברים שעשה משה עשה כמו כן פנחס.

מהר"ם מרוטנברג

ו, ו-ז – לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם

1. ו, ד-ח.
2. פירוש רש"י על הפסוק ד"ה לכן.
3. ראה שיר השירים א, ב ובפירוש רש"י.
4. ראה בארוכה ד"ה והי' אור הלבנה תרנ"ד (ספר המאמרים עמוד קכד ואילך). לכן אמור לבני ישראל תרנ"ח (ספר המאמרים עמוד פז ואילך). תרע"ח (ספר המאמרים עמוד קלט ואילך). ובכמה מקומות.
5. מיכה ז, טו.
6. ובפרט ששמו השני של אדמו"ר הזקן והמגיד (באם כותבים דוב בער בב' תיבות) הוא בלע"ז.

כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים

ג. אמר ד' לשונות של גאולה כנגד ד' גליות, ג' לשונות בחד קרא לקביל ג' גליות, וכנגד גלות רביעי אמר פסוק בפני עצמו, שכן ראה יעקב (בראשית כט, ב) ג' עדרי צאן ג' גליות, ואבן גדולה כנגד גלות ד' ששקול כנגד כולם[7] וכן ג' חיות שאמר משה, גמל שפן ארנבת ג' גליות, ואת החזיר אמר בפסוק בפני עצמו רומז על גלות רביעי[8].

וכן דניאל ראה בלילה אחת ג' גליות ובלילה בפני עצמו ראה גלות אחרון (כמפורש בדניאל ח).

וכן אמר דוד ד' פעמים כי לעולם חסדו, במזמור הללו את ה' כל גוים (תהלים קיז).

ומזה הטעם כופלים ד' פסוקים לקביל ד' גליות שהם כפולים, ישתרגו עלו על צוארי [איכה א, יד ע"ש במדבר רבה], לקחה מיד ה' כפלים (ישעי' מ, ב).

לקביל גלות מדי כופלים אודך כי עניתני, כי במלת **אדך** נרמזים ג' מלכים שמלכו במדי **א**חשורוש **ד**ריוש **כ**ורש.

אבן מאסו הבונים לקביל בבל והמה נרמזים בו, ג' מלכים שמלכו בו **נ**בוכדנצר **ב**לשצר **א**ויל מרודך, ונרמזו במלת **אבן**, היתה לראש פינה, אנת הוא רישא די דהבא (דניאל ב, לח).

מאת ה' היתה זאת, גלות יון נרמז במלת **מאת**, ג' מלכים שמלכו בכיפה ביון, אלכסנדרס **מ**וקדון, **א**נטיוכס, **ת**למי, אמר היא נפלאת בעינינו, שהיא נרמזת בימי מתתיהו.

כנגד גלות אדום, זה **היום** עשה ה', דאתמר עלה (איכה א, יד) נתנני שוממה כל **היום** דוה, וכן יעקב אמר (תולדות כה, לא) מכרה **כיום** את בכורתך לי, על יומו של עשו שהי' ראוי להיות אלף שנים[9], רק בעוונותינו (בראשית כט, ז) הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה.

ואמר אח"כ ד' פעמים **אנא ה'** שהוא בגמטריא **אנו והו** שהוא סוד תרין שמהן שהם עמנו בד' גליות[10], חוזר אח"כ עוד ד' פסוקים לקביל ד' גליות אלו, אל ה' **ויאר** לנו, לקביל **מדי** ליהודים היתה **אורה** (אסתר ח, טז), אלי אתה **ואודך** לקביל **יון** שתקנו **להודות** ולהלל, א-להי **ארוממך** שהלוים במקדש אומרים בשיר מזמור (תהלים ל, א) **ארוממך** ה' כי דלתני, הודו לה' כי טוב לקביל **אדום**.

מגלה עמוקות

ד. טעם שמוזגין כוס של אליהו כוס מיוחד, דארבע כוסות נגד ד' לשונות של גאולה והוצאתי, ולקחתי, וגאלתי,

7. בב"ר פ"ע דרש כן, אלא ששם דרש על ונאספו שמה כל העדרים זו מלכות רביעית, וכן הוא במדרש שיר השירים זוטא פ"ו.
8. ויקרא רבה יג, ה את הגמל זו בבל, את השפן זו מדי, ואת הארנבת זו יון, ואת החזיר זו פרס (ואמר דרך כינוי וכוונתו על אדום כמ"ש המפרשים), משה נתן שלשתן בפסוק אחד (בספר דברים) ואת החזיר בפסוק אחד. ולמה ר"י אומר ששקול כנגד שלשתן, רשב"ל אמר יתירה (משלשתן).
9. בתנחומא בובר תולדות ד', מכרה כיום אמר ר' אחא מי שהוא יודע לחשב כראוי לא נטלו ישראל בעולם הזה אלא אלף שנים שיומו של הקב"ה אלף שנים הן וכן בב"ר סג, יג.
10. סוכה מה, א. ובתוס' ד"ה אני והו משום דדרשינן בפתיחתא לד דאיכה רבתי ואני בתוך הגולה וכתוב והוא אסור בזיקים כביכול הוא עצמו ע"ש.

והצלתי, וזה הכוס נגד והבאתי שהוא הגאולה שלימה במהרה בימינו אמן שיבושר על ידי אליהו הנביא, ומוזגין כוס זה לרמז כי לא תיעקר יציאת מצרים ממקומה וגם שיוכל או שירצה לשתות כוס ה' כדאיתא בגמרא ושולחן ערוך אורח חיים סימן תפא בהג"ה.

תורת משה – חתם סופר

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ליום רביעי עמ' א

קנין חליפין יכול לחול רק על דבר שגופו נקנה, ואילו כאן, קִנְיָן **דְּבָרִים בְּעָלְמָא הוּא** – זהו קנין על דיבוריהם בלבד, שיחלקו, וכיון שאין הקנין חל על דבר שאין בו ממש, הם יכולים לחזור בהם.

מתרצת הגמרא: כוונת רבי יוחנן שמדובר בְּאופן שֶׁקָּנוּ מִיָּדָן **בְּרוּחוֹת** – שכל אחד מהם בחר לו את חלקו בחצר, והקנה לחבירו את חלקו בשטח שבחר חבירו, וכיון שהקנין חל על הקרקע, אינם יכולים לחזור בהם.

תירוץ נוסף: **רַב אַשִּׁי אָמַר,** אין מדובר בקנין חליפין, אלא כְּגוֹן שֶׁאחרי שברר כל אחד את חלקו, **הָלַךְ זֶה בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהֶחֱזִיק** – עשה קנין חזקה, כגון שעדר מעט, **וְכן הלך זֶה בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהֶחֱזִיק,** ולכן אינם יכולים לחזור בהם, ומאחר שחלה החלוקה כופה כל אחד את חבירו לבנות כותל, משום היזק ראיה.

שנינו במשנה (לעיל ב.): **מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת** את כותל המחיצה מגויל, גזית **כו'**. מבארת הגמרא מה הם סוגי אבנים אלו: 'גְּוִיל', היינו **אַבְנֵי דְּלֹא מְשַׁפְּיָא** – אבנים שאינן משויפות וחלקות אלא יש בהן בליטות, ורוחבן ששה טפחים, וכך הוא עובי הכותל. 'גָּזִית', הן **אַבְנֵי דְּמְשַׁפְּיָא** – אבנים משויפות, שהחליקו את פניהן, **דְּכָתִיב** (מלכים א' ז ט) לגבי האבנים שבהן השתמש שלמה המלך לבניית בית המקדש ולבנין ביתו, 'כָּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרֹת כְּמִדַּת גָּזִית (וְגוֹ') מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה', כלומר שהיו אלו אבנים המשויפות בכלי הקרוי מגרה, וכשמשייפים מאבן הגויל את בליטות האבן שעובייין טפח, נשארת אבן גזית שעוביה חמשה טפחים. 'כְּפִיסִין' הם אָרְחֵי – אריחים, חצאי לבינים, ורוחב לבינה הוא שלשה טפחים, והבונה כותל מכפיסין נותן חצי לבינה מכאן וחצי לבינה מכאן וטפח טיט באמצע, ונמצא שכותל כפיסין רחב ארבעה טפחים. 'לְבֵינִין' הן לִיבְנֵי – לבינים שלמות, ורוחב לבינה הוא שלשה טפחים.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִּׁי, מַמַּאי** – מנין לנו דְּאבן 'גְּוִיל' **אַבְנֵי דְּלֹא מְשַׁפְּיָא נִינְהוּ, וְהַאי טָפַח יַתִּירָא** – הטפח שכותל גויל יתר על כותל גזית, הוא **לְמוּרְשָׁא דְּקַרְנָתָא** – לבליטות שבאבני גויל, **דִּילְמָא** – שמא נאמר שגויל **פַּלְגָּא** [–חצי] דְּאבן **גָּזִית הוּא,** כלומר שמניחים שני חצאי אבן גזית לרוחב הכותל, **וְהַאי טָפַח יַתִּירָא** – הטפח הנוסף שכותל גויל יתר על כותל גזית, **לְבֵינֵי אוּרְבֵי הוּא** – הוא לרווח שבין שתי השורות של חצאי האבנים, שמניחים שם טיט בעובי טפח, **וּכְדַקְאָמְרִינָן** לגבי **כְּפִיסִין,** שהם **אָרְחֵי,** ולְבֵינִין הן **לִיבְנֵי** – לבינים שלימות, **וְהַאי טָפַח יַתִּירָא** שיש בכותל כפיסין יותר מבכותל לבינים, הוא **לְבֵינֵי אוּרְבֵי** – לרווח שבין חצאי הלבינים, שמניחים שם טיט.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב אשי, **וְלִיתַעְמִיךְ** – ולשיטתך, שאתה סבור שהגמרא פירשה מדעתה מהו גויל וגזית וכו', אם כן, גם מה שפירשנו **שכְּפִיסִין** הם **אָרְחֵי, מְנָלָן,** שמא נפרש שהם לבינים שאינן משויפות ולכן הם רחבות טפח מכותל לבינים, **אֶלָּא** לגבי כפיסין **גְּמָרָא גְּמִירֵי לַהּ** – מקובל בידינו שזה פירוש הדבר, **וּגְוִיל נַמִּי** – גם פירוש זה, ש'גויל' הוא **אַבְנֵי דְּלֹא מְשַׁפְּיָא,** והטפח היתר הוא לבליטות האבן, **גְּמָרָא גְּמִירֵי לַהּ.**

אִיבָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים שהיתה הקושיא בלשון אחרת, **אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא לְרַב אַשִּׁי, מַמַּאי דְּהַאי כְּפִיסִין אָרְחֵי נִינְהוּ** – שכפיסין הם חצאי לבינים, **וְהַאי טָפַח יַתִּירָא** שבכפיסין הוא **לְבֵינֵי אוּרְבֵי, דִּילְמָא, מַאי כְּפִיסִין, אַבְנֵי דְּלֹא מְשַׁפְּיָין, וְהַאי טָפַח יַתִּירָא** הוא **לְמוּרְשָׁא דְּקַרְנָתָא** – לעובי הבליטות שאינם משויפות, **כִּדְקָאמְרִינָן** לעיל, שגְּוִיל הם **אַבְנֵי דְּלֹא מְשַׁפְּיָין** וגָּזִית **אַבְנֵי דְּמְשַׁפְּיָין, וְהַאי טָפַח יַתִּירָא** שבכותל גויל הוא **לְמוּרְשָׁא דְּקַרְנָתָא.** מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב אשי, **וְלִיתַעְמִיךְ,** שגְּוִיל הן **אַבְנֵי דְּלֹא מְשַׁפְּיָין, מְנָלָן,** שמא הם חצאי אבני גזית, **אֶלָּא** בודאי **גְּמָרָא גְּמִירֵי לַהּ, הָכָא נַמִּי** – גם פירוש זה, שכפיסין הם חצאי לבינים, **גְּמָרָא גְּמִירֵי לַהּ.**

הגמרא לומדת דין מהאמור במשנה: **אָמַר אַבָּיֵי, שְׁמַע מִינָּהּ** – יש ללמוד מהמבואר במשנה שבכותל כפיסין יש טפח טיט בין שני חצאי הלבינים, **שכָּל בֵּינֵי אוּרְבֵי** – בכל אופן שנותנים טיט בין שני חצאי לבינים, עובי הטיט צריך להיות **טָפַח.** ומפרש אביי: **הָנֵי מִילֵּי** – דין זה הוא דווקא **בְּטִינָא** – כאשר שמים שם רק טיט, **אֲבָל בְּרִיכְבָא** – כאשר שמים שם אבנים דקות וטיט **בָּעֵי טָפֵי** – צריך להיות עוביו יותר מטפח, שכן ריכסא אינו נדבק יפה. **וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי,** שפירש אביי את כוונתו באופן הפוך, שדין זה שצריך עובי טפח **הָנֵי מִילֵּי בְּרִיכְבָא, אֲבָל בְּטִינָא, לֹא בָּעֵי כּוּלֵּי הַאי** – אין צורך בכך, אלא די בפחות, שכן הוא נדבק יפה.

התבאר במשנה שכותל גזית צריך להיות רחב חמשה טפחים, ולהלן (ה.) מבואר שגובה כותל המונע היזק ראיה הוא ארבע אמות. מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם ניתן ללמוד מהמשנה, **דְּבְגָזִית,** (ד) **כָּל אַרְבַּע אַמּוֹת גּוֹבַהּ** שיש בו, רק **אִי חֲזֵי פּוּתְיָא** – רוחבו, כלומר עובי הכותל **חַמְשָׁא** טפחים, **קָאֵי** – עומד הכותל, **וְאִי לֹא, לֹא קָאֵי,** ולכן הצריכה המשנה שכותל גזית יהיה רחב חמשה טפחים. והרי לפי חשבון זה נמצא שכותל בגובה שמונה אמות, צריך להיות עוביו עשרה טפחים כדי שלא יפול, וכן הלאה, **וְקִשְׁיָא, דְּהָא 'אַמָּה טְרַקְסִין'** – הכותל שהיה בבית המקדש הראשון בין ההיכל לבין קודש הקדשים, היה בנוי מאבני גזית (מלכים א' ה לא), **דַּהֲוַאי גָּבוֹהַּ תְּלָתִין אַמָּהָתָא** – שהיה גבוה שלשים אמה (מלכים א' ו ב), **וְלֹא הֲוָה פּוּתְיָא אֶלָּא שִׁית פּוּשְׁכֵי** – ורוחבו היה רק ששה טפחים, **וְאף על פי כן קָם** – עמד כותל זה ולא נפל.

מתרצת הגמרא: אמנם כותל של ארבע אמות צריך רוחב חמשה טפחים כדי לעמוד, אך אין צורך להוסיף רוחב של חמשה טפחים על כל ארבע אמות נוספות, אלא אף אם הכותל גבוה שלשים אמה, כמו 'אמה טרקסין', **כֵּיוָן דְּאִיכָּא טָפַח יַתִּירָא** – כיון שיש בו טפח יתר על חמשת הטפחים שהזכירה המשנה, כמו ש'אמה טרקסין' היתה רחבה ששה טפחים, **קָאֵי** – עומד הכותל.

מקשה הגמרא: **וּלפי זה,** שכותל בעובי ששה טפחים יכול לעמוד אף אם הוא גבוה מאד, **בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי, מַאי טַעְמָא לֹא עָבוּד** [–לא עשו] **אַמָּה טְרַקְסִין,** אלא עשו במקומה שתי פרוכות, והרי אף שהיה גבוה יותר משלשים אמה, כיון שהיה רוחבו ששה טפחים לא היה נופל. מתרצת הגמרא: **כִּי קָאֵי** – מה שכותל של ששה טפחים יכול לעמוד, **בְּגוֹבַהּ תְּלָתִין אַמָּה קָאֵי,** אך **טָפֵי** – יותר מזה, **לֹא קָאֵי,** וכיון שמקדש שני היה גבוה ממקדש ראשון, לא יכלו לבנות שם כותל כה גבוה.

מבארת הגמרא: **וּמְנָלָן** דְּאבן מקדש שני **הֲוָה גָּבוֹהַּ טָפֵי** – יותר ממקדש ראשון, **דִּכְתִיב** (חגי ב ט) 'גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן [–מקדש שני] מִן הָרִאשׁוֹן', ונחלקו **רַב** ושְׁמוּאֵל בפירוש הפסוק, **וְאָמְרֵי לַהּ** שנחלקו בזה **רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר, חַד מהם אָמַר,** שהיה בית שני 'גדול' מבית ראשון **בְּכֶסֶף,** שהיה גבוה ממקדש ראשון, **וְחַד אָמַר,** שהיה בית שני 'גדול' מבית ראשון, זהו

◆ יום ראשון כ"ד טבת ◆

ו (ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה: ב וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא יְיָ:

רש"י ◄ **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה** • דִּבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּט עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר וְלוֹמַר: "לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה"?. **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'** • נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַמִּתְהַלְּכִים לְפָנַי. וְלֹא לְחִנָּם שְׁלַחְתִּיךָ, כִּי־אִם לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה מָצִינוּ שֶׁהוּא נִדְרָשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, "אֲנִי ה'" נֶאֱמָן לְהִפָּרַע, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵצֶל עֹנֶשׁ, כְּגוֹן: "וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ, אֲנִי ה'". וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵצֶל קִיּוּם מִצְוֹת, כְּגוֹן: "וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי, וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם, אֲנִי ה'", נֶאֱמָן לִתֵּן שָׂכָר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שבת פרשת וארא תשמ"ג. התוועדויות תשמ"ג כרך ב, עמ' 828 – מתוך 'התקשרות')

וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה... וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וְגו' (ו, ב־ג)

דִּבְרֵי הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, "וָאֵרָא" וְגו', בָּאוּ כְּמַעֲנֶה לְטַעֲנָתוֹ (בְּסוֹף פָּרָשַׁת שְׁמוֹת) "לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה". מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, חָכְמָה דִּקְדָשָׁה, בָּא בְּטַעֲנָה לַקָּבָּ"ה עַל חֹשֶׁךְ הַגָּלוּת, וְהַקָּבָּ"ה עוֹנֶה: אָכֵן, מִצַּד הַשֵּׂכֶל יֵשׁ מָקוֹם לְטַעֲנַת "לָמָה הֲרֵעֹתָה", וְיִתְכֵּן שֶׁחֹשֶׁךְ הַגָּלוּת יִגְרֹם נְפִילַת־רוּחַ, אֲבָל עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּצוּרָה כָּזוֹ, שֶׁהָאֱלוֹקוּת לֹא רַק מוּבָנַת בְּשִׂכְלוֹ, אֶלָּא נִרְאֵית לוֹ בְּגָלוּי ("וָאֵרָא"), שֶׁאָז גַּם בַּחֹשֶׁךְ הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר הוּא עוֹבֵד אֶת קוֹנוֹ, לַמְרוֹת כָּל הַהַפְרָעוֹת.

הַכֹּחַ לְזֶה נִתַּן מִ"(וָאֵרָא אֶל) הָאָבוֹת". הֵם עַצְמָם רָאוּ אֱלֹקוּת בְּגָלוּי, וְהוֹרִישׁוּ אֶת הַכֹּחַ לְזֶה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם עַד עוֹלָם. רָמַז לַדָּבָר – שֵׁם הַפָּרָשָׁה הוּא "וָאֵרָא" סְתָם (וְלֹא "וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם" אוֹ "אֶל הָאָבוֹת"), לְהוֹרוֹת שֶׁרְאִיַּת אֱלֹקוּת שַׁיָּכֶת לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך לא, עמ' 26 – מתוך 'התקשרות')

וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' (ו, ב)

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיֵּשׁ כָּאן תְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלַת מֹשֶׁה "לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה": הַקָּבָּ"ה הוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה, שֶׁהַמַּטָּרָה וְהַתַּכְלִית שֶׁל גָּלוּת מִצְרַיִם הִיא הִתְגַּלּוּת שֵׁם הַוָּיָ', וּכְדֵי לִזְכּוֹת לְגִלּוּי נַעֲלֶה זֶה, צְרִיכָה לִהְיוֹת תְּחִלָּה גָּלוּת קָשָׁה בְּיוֹתֵר.

כְּשֵׁם שֶׁהַדָּבָר הָיָה בִּגְאֻלַּת מִצְרַיִם, כֵּן גַּם בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה, שֶׁאֵינָהּ גְּאוּלָּה גַּשְׁמִית בִּלְבַד, וְאַף לֹא גְּאוּלָּה רוּחָנִית סְתָם (גְּאוּלָּה מִיֵּצֶר־הָרַע), אֶלָּא גִּלּוּי שֵׁם הַוָּיָ'.

זֶה גַּם עֹמֶק כַּוָּנַת הָרַמְבַּ"ם בְּסִיּוּם סֵפֶר הַיָּד הַחֲזָקָה– "שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֵסֶק כָּל הָעוֹלָם אֶלָּא לָדַעַת אֶת ה' בִּלְבַד". בִּתְחִלַּת סִפְרוֹ, לְגַבֵּי מִצְוַת יְדִיעַת ה', לֹא הִזְכִּיר הָרַמְבַּ"ם שֵׁם הַוָּיָ' בְּמִפֹּרָשׁ (אֶלָּא רַק בְּרָאשֵׁי־תֵּבוֹת – **"יְסוֹד הַיְסוֹדוֹת וְעַמּוּד הַחָכְמוֹת"**), וְכָתַב "לִידַע שֶׁיֵּשׁ שֵׁם מָצוּי רִאשׁוֹן". אֲבָל כָּאן – כְּשֶׁעוֹסֵק בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה – מַדְגִּישׁ הָרַמְבַּ"ם וְכוֹתֵב בְּמִפֹּרָשׁ, "לָדַעַת אֶת ה'" – גִּלּוּי שֵׁם הַוָּיָ'.

כלי יקר – עוז והדר

(ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. אֵלָיו מְיֻתָּר לְגַמְרֵי, כִּי כְּבָר הִזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (פס"ז לעיל ב י) שֶׁלְּכָךְ נִקְרָא 'מֹשֶׁה' וְלֹא 'מָשׁוּי' שֶׁנִּמְשָׁה מִמַּיִם, לְפִי שֶׁ'מֹשֶׁה' לְשׁוֹן הוֹוֶה, וְרוּחַ ה' דִּבֵּר בְּבַת פַּרְעֹה לִקְרוֹתוֹ 'מֹשֶׁה' לְשׁוֹן מֹשֶׁה וּמוֹשֵׁךְ, כִּי הוּא הַמּוֹשֵׁךְ אֶת יִשְׂרָאֵל מִן הַגָּלוּת מִן הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים. וְאִלּוּ הָיָה מֹשֶׁה בּוֹדֵק בִּשְׁמוֹ, הָיָה נוֹדָע לוֹ בֶּאֱמֶת כִּי עַל יָדוֹ יִגָּאֲלוּ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה קוֹרֵא תִּגֹּר לֵאמֹר **לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי, לָמָּה הֲרֵעֹתָ וגו'** (לעיל ה כב). אַךְ מִצַּד אֶחָד יֵשׁ לִלְמֹד זְכוּת עַל מֹשֶׁה, שֶׁבָּדַק בְּמִדּוֹת עַצְמוֹ וְרָאָה אֶת עַצְמוֹ כָּבֵד פֶּה וְלָשׁוֹן (שם ד י), עַל כֵּן חָשַׁב שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁלִיחוּת זֶה: **לְכָךְ** נֶאֱמַר **וַיְדַבֵּר** דִּבּוּר קָשֶׁה (ראה מכות יא.), **אֱלֹהִים** זֶה מִדַּת הַדִּין, **אֶל מֹשֶׁה,** לוֹמַר שֶׁהוּא רָאוּי לִתֵּן אֶת הַדִּין עַל שֶׁלֹּא בָּדַק בִּשְׁמוֹ 'מֹשֶׁה', וּלְהָבִין מִתּוֹכוֹ שֶׁהוּא יִהְיֶה מֹשֶׁה וּמוֹשֵׁךְ אֶת יִשְׂרָאֵל מִן הַגָּלוּת, וּמִצַּד זֶה לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר **לָמָּה הֲרֵעֹתָ.** אַךְ מִצַּד עַצְמוּתוֹ נִתְמַלֵּא ה' עָלָיו רַחֲמִים, **וַיֹּאמֶר** אֲמִירָה רַבָּה (ראה מכילתא מס' דבחודש ב), **אֵלָיו** בִּשְׁבִיל מַדּוּת עַצְמוֹ, כִּי מֵאַחַר שֶׁהָיָה כָּבֵד פֶּה וְלָשׁוֹן עַל כֵּן מְלָאוֹ לִבּוֹ לוֹמַר **לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי,** וּבִשְׁבִיל **אֵלָיו** נֶאֱמַר לוֹ **אֲנִי ה'** הַמּוֹרֶה עַל רַחֲמִים, כִּי שְׁמוֹ וּמַדּוּתוֹ סָתְרֵי אַהֲדָדֵי, לְכָךְ אָמַר **אֲנִי ה'** מָלֵא רַחֲמִים לְדוּנְךָ לְכַף זְכוּת: תורה ג

(ג) **וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם:**

ג וְאִתְגְּלֵיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְיָ לָא הוֹדָעִית לְהוֹן:

רש"י ◄**וָאֵרָא•** אֶל הָאָבוֹת. **בְּאֵל שַׁדָּי•** הִבְטַחְתִּים הַבְטָחוֹת, וּבְכֻלָּן אָמַרְתִּי לָהֶם: אֲנִי אֵל שַׁדָּי. **וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם•** "לֹא הוֹדַעְתִּי" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לֹא נוֹדַעְתִּי" — לֹא נִכַּרְתִּי לָהֶם בְּמִדָּה אֲמִתִּית שֶׁלִּי, שֶׁעָלֶיהָ נִקְרָא שְׁמִי ה' — נֶאֱמָן לְאַמֵּת דְּבָרַי, שֶׁהֲרֵי הִבְטַחְתִּים וְלֹא קַיַּמְתִּי.

כלי יקר – עוז והדר

(ג) **וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וגו'.** הִתְחִיל בִּלְשׁוֹן 'רְאִיָּה' וְסִיֵּם בִּלְשׁוֹן 'יְדִיעָה', כִּי הָיָה לוֹ לוֹמַר 'וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם וגו' וּשְׁמִי ה' לֹא נִרְאֵתִי לָהֶם', אוֹ הָיָה לוֹ לוֹמַר 'וָאוֹדַע אֶל אַבְרָהָם וגו' וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם'. וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, שֶׁלִּשׁוֹן 'רְאִיָּה' מוֹרֶה יוֹתֵר עַל בֵּרוּר הַדָּבָר מִלִּשׁוֹן 'יְדִיעָה'. כִּי יֵשׁ לְךָ יְדִיעָה בְּדָבָר הַנִּכָּר וְנוֹדָע בְּמוֹפֵת מִצַּד הַהֶקֵּשׁ הַשִּׂכְלִי אֲשֶׁר יִפֹּל בּוֹ הַטָּעוּת, אוֹ עַל יְדֵי שְׁמִיעָה שֶׁיִּפֹּל הַכַּזָּב בּוֹ. אֲבָל הַדָּבָר שֶׁהָאָדָם רוֹאֶה עַיִן בְּעַיִן טוֹב מִכֻּלָּם, כִּי לֹא יִפֹּל בְּדָבָר הַנִּרְאֶה שׁוּם טָעוּת אוֹ כָּזָב:

וְתֵדַע כִּי שֵׁם שֶׁל 'שַׁדַּי' מוֹרֶה עַל שֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְעוֹלְמוֹ דַּי, וְעַל שֵׁם שֶׁיֹּאמַר דַּי לְצָרָתָם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י עַל פָּסוּק 'וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים' (בראשית מג יד). וְיָדוּעַ שֶׁהָאָבוֹת הָיוּ כָּל יְמֵיהֶם מַכְאוֹבִים אוֹ רָבָּם, כִּי אַבְרָהָם הֻשְׁלַךְ לַכִּבְשָׁן, וְהָלַךְ נָע וָנָד, וְנִלְקְחָה אִשְׁתּוֹ. וְכֵן לְיִצְחָק, וְעוֹד סָתְמוּ בְּאֵרוֹתָיו, וְהָיָה גֵּר בָּאָרֶץ. וְיַעֲקֹב יוֹתֵר פָּשׁוּט מִכֻּלָּם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר דַּי לְצָרוֹת כֻּלָּם, וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם אֶת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר עָבְרָה עֲלֵיהֶם, וְהִצִּילָם ה' בְּשֵׁם שֶׁל 'שַׁדַּי' וְאָמַר דַּי לְצָרוֹתָם. אֲבָל שֵׁם ה' הַמּוֹרֶה עַל רַחֲמִים גְּמוּרִים בְּלִי תַּעֲרוֹבוֹת דָּבָר רַע, לֹא זוֹ שֶׁלֹּא רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם דָּבָר זֶה, אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּידִיעָה עַל צַד הַמּוֹפֵת לֹא נוֹדַע לָהֶם כִּי אֲנִי ה' מֵטִיב לַכֹּל:

וְאִם כֵּן נָקֵט 'רְאִיָּה' וְ'יְדִיעָה' בְּדָרָךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ, כִּי הֲרֵעֹתָ לֹא זוֹ 'יְדִיעָה' אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּרְאִיָּה עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה לָהֶם, וְהָרַחֲמִים גְּמוּרִים לֹא זוֹ שֶׁלֹּא רָאוּ אוֹתָם עֲדַיִן, אֶלָּא אֲפִלּוּ **לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם** בִּידִיעָה מוֹפֹתִית. וַהֲרֵי אָמַרְתִּי לָאָבוֹת 'אֲנִי ה'' מָלֵא רַחֲמִים, וְלֹא קִיַּמְתִּי לָהֶם עֲדַיִן הַבְטָחָה זוֹ, וְזֶה מוֹפֵת רִאשׁוֹן 'עַל הַגְּאֻלָּה וְעַל הַתְּמוּרָה' (ע"פ רות ד ז). מוֹפֵת שֵׁנִי, **וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן** (פסוק ד), וַהֲרֵי עֲדַיִן לֹא נְתַתִּיהָ לָהֶם. מוֹפֵת שְׁלִישִׁי, **וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם** (פסוק ה) עֲבוֹדָה קָשָׁה יוֹתֵר מִן הַגִּגְזַר, כִּי 'אֲנִי קָצַפְתִּי מְעָט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה' (ע"פ זכריה א טו). שְׁלִשָׁה אֵלּוּ חָבְרוּ אֶל עֵמֶק שְׁלִשָׁה הַבְטָחוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ אַחַר כָּךְ בִּשְׁלִשָׁה פְּסוּקִים רְצוּפִים (ו–ח), כִּי בָּם נִזְכַּר מִפֹּרָשׁ **לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל 'אֲנִי ה'' וגו'**, וְהִזְכִּיר **שִׁפָטִים גְּדֹלִים** לַעֲשׂוֹת בְּמַעֲבִידֵיהֶם, וּבִיאַת הָאָרֶץ, כַּאֲשֶׁר מְבֹאָר לְכָל מְעַיֵּן בִּפְסוּקִים אֵלּוּ: **דֶּרֶךְ** שֵׁנִי בְּהֶמְשֵׁךְ פְּסוּקִים אֵלּוּ הוּא,

שֶׁאֵין **אֱלֹהִים** אֶלָּא דַּיָּן (ראה סנהדרין נז:), וְלֹא פֵּרֵשׁ עֲדַיִן בְּאֵיזוֹ דִּין דָּנוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. עַל כֵּן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ שֶׁדִּין זֶה קָאֵי אֶל פָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק א) **עַתָּה תִּרְאֶה אֶת אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה,** דְּרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (שם קיא.) 'וְלֹא הֶעֱשׂוּי לְמַלְכֵי שִׁבְעָה אֻמּוֹת'. וְהַנָּה תֵּבֵת 'לְמַלְכֵי' נִרְאֶה יִתּוּר, כִּי הָוָה לֵהּ לְמֵימַר 'וְלֹא הֶעֱשׂוּי אֶל שִׁבְעָה אֻמּוֹת'. וּבְיַלְקוּט (רמז קעו) מַסִּיק 'וְלֹא תִּרְאֶה אֶת אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּמִלְחֶמֶת שְׁלִשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים', וְקָשֶׁה מִנְּיָנָא לָמָּה לִי, וְכִי עֲדַיִן לֹא יָדְעוּ שֶׁנִּלְחֲמוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁלִשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. וְעוֹד קָשֶׁה מַהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **עַתָּה תִּרְאֶה אֶת אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה,** 'עַתָּה' לָמָּה לִי, אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹף פָּרָשַׁת שְׁמוֹת בֵּאַרְתִּי לְשׁוֹן 'עַתָּה', מִכָּל מָקוֹם עוֹד לֵאלֹהִים פִּתְרוֹנִים לְפָרְשׁוֹ בִּלְשׁוֹן אַחֵר:

וְזֶה, כִּי אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה

אֲנִי ה', הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה. כִּי כָּל בָּשָׂר וָדָם אֵינוֹ בָּטוּחַ לְקַיֵּם הַבְטָחָתוֹ, 'כִּי רוּחַ עָבְרָה בּוֹ וְאֵינֶנּוּ' לְקַיֵּם הַבְטָחָתוֹ (ע"פ תהלים קג טז), עַל כֵּן צָרִיךְ לְקַיְּמָהּ לְאַלְתַּר, וְאִם לֹא, אֲזַי בְּדִין הַמַּבְטִחִים קוֹרְאִים תִּגֹּר עַל אֲשֶׁר לֹא נַעֲשָׂה פִּתְגָּם דְּבָרוֹ מְהֵרָה, כִּי 'אִם לֹא עִבְשָׁו אֵימָתַי' (ע"פ אבות פ"א מי"ד). אֲבָל אֲנִי הוֹוֶה לָנֶצַח בְּכָל הַזְּמַנִּים בְּשָׁוֶה, עַל כֵּן לֹא הָיוּ הָאָבוֹת קוֹרְאִים תִּגֹּר, אֶלָּא הָיוּ מְצַפִּים וּמַמְתִּינִים מָתַי יָבֹא דְּבַר ה', וְהָיוּ בְּטוּחִים שֶׁסּוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם:

אֲבָל אַתָּה קָרָאתָ תִּגֹּר עַל שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמוּ דְּבָרַי תֵּכֶף וּמִיָּד, אִם כֵּן מִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁתִּקְרָא תִּגֹּר בְּמִלְחֲמוֹת שְׁלִשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, כִּי אוֹתָן הַמִּלְחֲמוֹת יִתְאָרְכוּ בְּהֶכְרֵחַ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יא יח) 'יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה', כִּי לֹא יָכְלוּ יִשְׂרָאֵל לִנְחֹל אֶת כָּל הָאָרֶץ מְהֵרָה "פֶּן יִרְבֶּה עֲלֵיהֶם חַיַּת הַשָּׂדֶה, אֶלָּא מְעַט מְעַט יִתְגָּרְשׁוּ מִפְּנֵיהֶם' (להלן כג כט–ל). וְיַעַן כִּי דַּרְכְּךָ לִקְרֹא תִּגֹּר כְּשֶׁאֵין הַהַבְטָחָה נַעֲשֵׂית מְהֵרָה, עַל כֵּן אֲנִי קוֹנְסְךָ שֶׁבְּדִין לֹא תִּרְאֶה הַמִּלְחָמָה אֲרֻכָּה שֶׁתִּהְיֶה עִם שְׁלִשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. חוּץ מִמִּלְחֶמֶת פַּרְעֹה שֶׁהוּא מֶלֶךְ אֶחָד וְיָכוֹל אַתָּה לִרְאוֹת **עַתָּה,** רָצָה לוֹמַר תֵּכֶף, **אֶת אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה,** אוֹתָהּ לְבַד תִּרְאֶה. וְעִקַּר הַמְּעוּט בָּא מִן מִלַּת **עַתָּה,** רָצָה לוֹמַר דַּוְקָא דָּבָר שֶׁנַּעֲשֶׂה **עַתָּה** תֵּכֶף, אוֹתוֹ **תִּרְאֶה,** אֲבָל לֹא דָּבָר שֶׁלֹּא יִהְיֶה נַעֲשֶׂה עַתָּה כִּי אִם בְּיָמִים רַבִּים כְּמוֹ מִלְחֶמֶת שְׁלִשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, אוֹתָהּ לֹא תִּרְאֶה. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **וּשְׁמִי ה',** הַמּוֹרֶה שֶׁאֲנִי הוֹוֶה לָנֶצַח וְסוֹף הַבְטָחָתִי לְהִתְקַיֵּם, אֲבָל עֲדַיִן לֹא יָדְעוּ דָּבָר זֶה, וְהִמְתִּינוּ לְצַפּוֹת עַל דִּבְרֵי כָּאֲמוּר:

דֶּרֶךְ שְׁלִישִׁי הוּא, שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפַרְסֵם בָּעוֹלָם כִּי הוּא

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש"ק פרשת וארא תשמ"א – מתוך 'התקשרות')

וָאֵרָא

כ"ד בְּטֵבֵת, יוֹם הִסְתַּלְּקוּתוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, בַּעַל הַתַּנְיָא וְהַ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ', חָל בְּרֹב הַשָּׁנִים בְּפָרָשָׁתֵנוּ.

וּרְאֵה זֶה פֶּלֶא: בְּשֵׁם הַסִּדְרָה ("וָאֵרָא") מְרֻמָּז שְׁמוֹ שֶׁל אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן:

"וָאֵרָא" אוֹתִיּוֹת "אוֹר א'". הָאָלֶ"ף הַנּוֹסֶפֶת הִיא רֹאשׁ־תֵּיבַת **אוֹר**. הֲרֵי שֶׁבְּתֵיבָה זוֹ רָמוּז הָ'אוֹר' פַּעֲמַיִם: פַּעַם אַחַת בְּמְפֹרָשׁ, וּפַעַם אַחַת בְּרֶמֶז וּבְרָאשֵׁי־תֵּבוֹת. דָּבָר זֶה מַתְאִים לִשְׁמוֹ שֶׁל הָרַבִּי – שְׁנֵי אוֹר (שְׁנֵי אוֹר), שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם שֶׁהֵאִיר אֶת הָעוֹלָם בִּשְׁנֵי אוֹרוֹת – בְּאוֹר גָּלוּי – תּוֹרַת הַנִּגְלֶה, וּבְאוֹר נִסְתָּר – תּוֹרַת הַחֲסִידוּת.

כלי יקר – עוז והדר

יִתְבָּרֵךְ בָּרָא עוֹלָמוֹ יֵשׁ מֵאַיִן, כִּי עֲדַיִן לֹא הָיוּ מִתְפַּשְׁטִים בָּעוֹלָם מוֹפְתִים הַמּוֹרִים עַל הַחִדּוּשׁ. עַל כֵּן הֶצְרֵךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת כָּל הַמּוֹפְתִים הַלָּלוּ כְּדֵי שֶׁיֵּאָמֵינוּ לְמַפְרֵעַ כִּי ה' בָּרָא עוֹלָמוֹ יֵשׁ מֵאַיִן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (להלן ז יז) 'בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי ה'', וְכֵן יִתְרוֹ אָמַר (שם יח יא) 'עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים', וְדִבְּרוּ מִזֶּה הַרְבֵּה מְפָרְשִׁים אֵיךְ מוֹפְתֵי מִצְרַיִם הָיוּ מוֹפְתִים עַל חִדּוּשׁ הָעוֹלָם:

עַל כֵּן אָמַר **וָאֵרָא** אֶל הָאָבוֹת **בְּאֵל שַׁדָּי,** כִּי הוּא שֵׁם מוֹרֶה עַל שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעוֹלָמוֹ דַּי, וְהוּא מוֹפֵת עַל הַבְּרִיאָה, אֲבָל לֹא עַל הַחִדּוּשׁ יֵשׁ מֵאַיִן, זֶהוּ שֶׁאָמַר **וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם,** כִּי שֵׁם זֶה שֶׁל 'הֲוָיָה' מוֹרֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְהַוֶּה אֶת הַכֹּל וְכָל הַהֲוָיוֹת מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי זֶה מְאַמֵּת הַחִדּוּשׁ לוֹמַר שֶׁאֵין הֲוָיָה לְשׁוּם נִמְצָא זוּלָתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְזֶה תְּשׁוּבָה לְמֹשֶׁה עַל שֶׁקָּרָא תִּגֹּר וְאָמַר **לָמָּה הֲרֵעֹתָ וגו',** וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר אָמַר לוֹ ה' **וְלֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ,** מִכָּל מָקוֹם רָצָה מֹשֶׁה לֵידַע טַעַם לְקִשּׁוּי לֵב פַּרְעֹה כָּל כָּךְ, וְאִם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת כָּל הַמּוֹפְתִים, הֵיא גּוּפָא קְשִׁיָּא מַה צֹּרֶךְ יֵשׁ בְּכָל הַמּוֹפְתִים. עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, כִּי **אֲנִי ה'** מְהַוֶּה אֶת הַכֹּל, וְדָבָר זֶה לֹא נִתְפַּרְסֵם עֲדַיִן בָּעוֹלָם, כִּי אֶל הָאָבוֹת לֹא נִרְאֵיתִי כִּי אִם בְּשֵׁם שֶׁל 'שַׁדַּי' הַמּוֹרֶה כִּי אַמְרִתִּי לְעוֹלָמִי דַּי, אֲבָל עֲדַיִן לֹא נִתְפַּרְסֵם מוֹפֵת עַל הַחִדּוּשׁ, זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם,** עַל כֵּן צָרִיךְ אֲנִי לְהַקְשׁוֹת לֵב פַּרְעֹה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מוֹפְתִים הַמּוֹרִים עַל הַחִדּוּשׁ:

וְאִם תֹּאמַר 'מַה יּוֹם מִיָּמִים' (ע"פ ב"מ נט:), וּמַה צֹּרֶךְ בִּידִיעָה זוֹ עַכְשָׁו יוֹתֵר מִבִּשְׁאָר זְמַנִּים. עַל זֶה אָמַר **וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן,** וְאִם לֹא אֲפַרְסֵם עַכְשָׁו 'כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ' (ע"פ להלן יט ה), אִם כֵּן יֹאמְרוּ הָאֻמּוֹת לִסְטִים אַתֶּם, כִּי בְּיָד חֲזָקָה אַתֶּם כּוֹבְשִׁים אַרְצוֹת שִׁבְעָה אֻמּוֹת 'וְלֹא כִּהָה בָּם ה'' (ע"פ שמואל א' ג יג), וּבָזֶה יָבוֹאוּ לִידֵי כְּפִירָה וּמִינוּת לוֹמַר לֵית דִּין וְדַיָּן, כַּמְּבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (א א) עַל דִּבְרֵי רַבִּי יִצְחָק:

וְאִם תֹּאמַר הֲלֹא גַּם בִּימֵי הָאָבוֹת הִבְטַחְתִּים לָתֵת לָהֶם הָאָרֶץ, וְלֹא עָשִׂיתִי פִּרְסוּם עַל הַחִדּוּשׁ. עַל זֶה אָמַר **וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו',** רָצָה לוֹמַר שֶׁהָאָבוֹת לֹא הָיוּ צְרִיכִין לְמוֹפְתִים כִּי בְּלָאו הָכִי הָיוּ בָּנִים אֵמֶן בָּם, וּלְכָל הָאֻמּוֹת לֹא הָיָה צֹרֶךְ בִּידִיעָה זוֹ עֲדַיִן. אֲבָל עַתָּה שֶׁ**אֲנִי שָׁמַעְתִּי נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,** וְהִגִּיעַ זְמַן כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ, עַל כֵּן אֲנִי צָרִיךְ לְפַרְסֵם עַכְשָׁו עַל יְדֵי הַמּוֹפְתִים כִּי **אֲנִי ה'** מְהַוֶּה אֶת הַכֹּל וְלִי כָּל הָאָרֶץ, וּבְיָדִי לִתֵּן הָאָרֶץ לְמִי שֶׁאֶרְצֶה. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ח) **וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי ה',** לְפִי שֶׁ**אֲנִי ה'** מְהַוֶּה אֶת הַכֹּל וַאֲנִי עָשִׂיתִי הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ, עַל כֵּן בְּיָדִי לִתֵּן **אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה:**

דֶּרֶךְ רְבִיעִי הוּא, עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל פֶּרֶק חֵלֶק (סנהדרין צ:) 'מִנַּיִן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר **וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לתם לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן,** 'לָכֶם' לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא **לָהֶם,** מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה'. פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י 'מִכָּאן שֶׁעֲתִידִין לִחְיוֹת וְיִירְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ'. וּפֵרוּשׁוֹ דָּחוּק מִכַּמָּה סְפֵקוֹת, כִּי מָה עִנְיַן תְּחִיַּת הַמֵּתִים לְסִפּוּר זֶה שֶׁהָיָה לַהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם מֹשֶׁה עַל שֶׁקָּרָא תִּגֹּר. וְעוֹד שֶׁלֹּא מְצִינוּ בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים שֶׁלִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ יִחְיוּ הָאָבוֹת וְיֵשְׁבוּ עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל, כִּי מַה תּוֹעֶלֶת לָהֶם בָּזֶה לְהַחֲלִיף עוֹלָם עוֹמֵד בְּעוֹלָם עוֹבֵר. וְכָל שֶׁכֵּן לִזְמַן הַתְּחִיָּה, כִּי אָז יִהְיֶה הָעוֹלָם חָרֵב, וְאֵיךְ יֵשְׁבוּ הָאָבוֹת עַל הָאֲדָמָה. וְעוֹד קָשֶׁה עַל הַמִּדְרָשׁ שֶׁמֵּבִיא רַשִּׁ"י (פסוק ט) 'חֶבֶל עַל דְּאָבְדִין כּוּ', הַרְבֵּה יֵשׁ לִי לְהִתְאוֹנֵן עַל מִיתַת הָאָבוֹת, אָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם (בראשית יג יז) 'קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּהּ', בַּקֵּשׁ מָקוֹם לִקְבֹּר אֶת שָׂרָה וְלֹא מָצָא עַד שֶׁקָּנָה בְּדָמִים, וְכֵן בִּיצְחָק עֹרְרֵיהוּ עַל הַבְּאֵרוֹת, וְכֵן יַעֲקֹב שֶׁהָצְרַךְ לִקְנוֹת הַשָּׂדֶה כּוּ' וְלֹא הִרְהֵר'. וְקָשֶׁה מִמַּה נַּפְשָׁךְ, אִם הָיְתָה הַבְטָחַת הָאָרֶץ דַּוְקָא לְזַרְעָם וְלֹא לָאָבוֹת, אִם כֵּן לָמָּה יְהִרְהֵרוּ וִיעָרְעֲרוּ הָאָבוֹת, הֲרֵי מֵעוֹלָם לֹא הִבְטִיחַ לָאָבוֹת שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, וְאִם הִבְטִיחַ גַּם לָאָבוֹת, אִם כֵּן אַיֵּה הַבְטָחָתוֹ:

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר שֶׁלַּצַּדִּדִין קָתָנֵי, כִּי הָאָבוֹת לֹא נִתַּן לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ לְצֹרֶךְ תַּשְׁמִישׁ הָעוֹלָם הַזֶּה כִּי אִם מָקוֹם קְבוּרָה לְבַד, כִּי מְתֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיִּין תְּחִלָּה (ראה ב"ר צו ה). וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי 'לְךָ וּלְזַרְעֲךָ' אֶתֵּן אֶת כָּל הָאָרֶצֹת הָאֵל' (בראשית כו ג), אֵין הַנְּתִינָה שָׁוָה בִּשְׁנֵיהֶם, כִּי אֵיךְ יִרְשׁוּ יְחִידִים אֶרֶץ גְּדוֹלָה כָּזוֹ, אֶלָּא לְזַרְעָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָהֶם לְצֹרֶךְ תְּחִיַּת הַמֵּתִים לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם חֵלֶק וּקְבוּרָה בָּאָרֶץ לְהִנָּצֵל מִצַּעַר גִּלְגּוּל מְחִילוֹת (ראה ב"ר צו ה):

וְאִם כֵּן כְּשֶׁבִּקֵּשׁ אַבְרָהָם מָקוֹם לִקְבֹּר אֶת שָׂרָה וְלֹא מָצָא, הָיָה לוֹ לְאַבְרָהָם מָקוֹם לְהִרְהֵר עַל עִקַּר הַבְטָחָה זוֹ לָאָבוֹת שֶׁהָיְתָה עַל שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם מָקוֹם קְבוּרָה וְלֹא מָצָא, וּמִכָּל מָקוֹם נִתְקַיְּמָה הַבְטָחָה זוֹ אַחַר כָּךְ כְּשֶׁמָּצָא לִקְנוֹת בְּדָמִים, אֲבָל קֹדֶם

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 52)

אֶל הָאָבוֹת (רש"י ו, ג) אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב זָכוּ לִבְחִינַת רְאִיָּה בֶּאֱלֹקוּת ("וָאֵרָא"), רְאִיָּה וְדָאִית וּמוּחֲשִׁית, מִפְּנֵי הֱיוֹתָם אָבוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הַיְינוּ כְּדֵי שֶׁבְּחִינָה זוֹ תַּעֲבֹר בִּירוּשָׁה גַּם לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם. וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁ"בְּחִינַת הָאָבוֹת הִיא יְרֻשָּׁה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר . . בְּחִינַת הָאָבוֹת צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּכָל אָדָם".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר־השיחות תשנ"ב, כרך א, עמ' 262 – מתוך 'התקשרות')

וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם (ו, ג)

מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁהָאָבוֹת, אֲשֶׁר קָדְמוּ לְמַתַּן־תּוֹרָה, לֹא זָכוּ לְגִלּוּי שֵׁם הֲוָיָ', וְאִלּוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל זָכוּ בְּמַתַּן־תּוֹרָה לְגִלּוּי שֵׁם הֲוָיָ' [כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב, "לָכֵן אֱמוֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי הֲוָיָ'... וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי הֲוָיָ'"].

וְיֵשׁ לִשְׁאוֹל, מִכֵּיוָן שֶׁכְּבָר עָבְרוּ אַלְפֵי שָׁנִים מֵאָז שֶׁנִּתְגַּלְּה שֵׁם הֲוָיָ' בְּמַתַּן־תּוֹרָה, מַה שַּׁיָּךְ אֵלֵינוּ הָעִנְיָן דְּ"שְׁמִי הֲוָיָ' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם" (וְהֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית)?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה נִתְגַּלָּה שֵׁם הֲוָיָ', מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁלְּעָתִיד־לָבוֹא יִתְגַּלֶּה שֵׁם הֲוָיָ' בְּאֹפֶן נַעֲלֶה לְאֵין־עֲרוֹךְ, כַּמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, נִמְצָא, שֶׁגַּם הַמַּעֲמָד וּמַצָּב שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה הוּא בְּאֹפֶן דְּ"שְׁמִי הֲוָיָ' **לֹא נוֹדַעְתִּי**" בְּעֶרֶךְ לְאוֹתוֹ הַגִּלּוּי שֶׁיִּהְיֶה לָעָתִיד־לָבוֹא.

(ד) **וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ:**

ד **וְאַף אֲקִימִית יָת קְיָמִי עִמְּהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דִכְנָעַן יָת אַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן דְּאִתּוֹתָבוּ בַּהּ:**

רש"י ◄**וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי וְגוֹ'** • וְגַם כְּשֶׁנִּרְאֵיתִי לָהֶם בְּ"אֵל שַׁדַּי", הִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם. **לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן** • לְאַבְרָהָם, בְּפָרָשַׁת מִילָה נֶאֱמַר: (בראשית יז) "וְאָנִי אֵל שַׁדַּי וְגוֹ' וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת אֶרֶץ מְגוּרֶיךָ". לְיִצְחָק: (בראשית כו) "כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וַהֲקִימֹתִי אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם", וְאוֹתָהּ שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם — בְּ"אֵל שַׁדַּי" אָמַרְתִּי. לְיַעֲקֹב: (בראשית לה) "אָנִי אֵל שַׁדַּי, פְּרֵה וּרְבֵה וְגוֹ' וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר וְגוֹ'", הֲרֵי שֶׁנִּדְרַתִּי לָהֶם, וְלֹא קִיַּמְתִּי.

כלי יקר – עוז והדר

שֶׁמָּצָא לִקְנוֹת הָיָה לוֹ לְהַרְהֵר וְלֹא הִרְהֵר. וְכֵן יִצְחָק כְּשֶׁעִרְעֲרוּ עַל הַבְּאֵרוֹת, הָיָה לוֹ גַּם כֵּן לְהַרְהֵר פֶּן לֹא יִתְּנוּ לוֹ גַּם מְקוֹם קְבוּרָה בָּאָרֶץ, אַחַר שֶׁמִּדְּקַדְּקִין עָלָיו כָּל כָּךְ שֶׁלֹּא לִתֵּן לוֹ חֵלֶק מוּעָט בָּאָרֶץ, וְכֵן יַעֲקֹב:

וְעִנְיָן תְּחִיַּת הַמֵּתִים תָּלוּי בְּחִדּוּשׁ עוֹלָם, כִּי הַמַּאֲמִין בַּחִדּוּשׁ יַאֲמִין גַּם בַּתְּחִיָּה בְּקַל וָחֹמֶר, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (סנהדרין צא.) 'מַאן דְּלָא הָוֵי הָוֵי, מַאן דְּהָוֵי מִכָּל שֶׁכֵּן דְּהָוֵי'. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה',** הַמְהַוֶּה אֶת הַכֹּל, הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה גַּם לָעָתִיד, וְכָל זֶה מוֹסִיף עַל הַתְּחִיָּה, עַל כֵּן הֶצְרַכְתִּי לַעֲשׂוֹת כָּל הַמּוֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו, כְּדֵי שֶׁיֵּאָמִינוּ גַּם בַּתְּחִיָּה, כִּי עַד הֵנָּה **שְׁמִי ה'** הַמּוֹרֶה עַל הַחִדּוּשׁ **לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם,** וְאַף עַל פִּי כֵן **הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת 'לָהֶם' אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן,** 'לָהֶם' הַיְינוּ שֶׁיִּהְיוּ נִקְבָּרִים בָּאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בְּטוּחִים לַעֲמֹד לָעָתִיד לָבֹא בְּלֹא צַעַר גִּלְגּוּל מְחִילוֹת. וּפֵרוּשׁ זֶה יָבֹא עַל נָכוֹן, הֵן לְדֶרֶךְ שְׁלִישִׁי שֶׁכָּל הַפָּרָשָׁה בְּנִחוּתָא, לֹא כְּמַאֲשִׁים אֶת מֹשֶׁה עַל שֶׁקָּרָא תִּגֹּר, הֵן לְדֶרֶךְ שֶׁל רַשִׁ"י שֶׁפֵּרַשׁ 'חֶבֶל עַל דְּאָבְדִין' כו':

וְעוֹד נִרְאֶה לִי, שֶׁהִזְכִּיר שֵׁם שֶׁל 'שַׁדַּי' לָאָבוֹת בְּהַבְטָחַת הָאָרֶץ, לִרְמֹז לָהֶם שֶׁתּוֹעֶלֶת הָאָרֶץ הוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. כִּי יֵ"שׁ מִן 'שַׁדַּי' רֶמֶז לִשְׁכַּר הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח כא) 'לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ'. ד' מִן 'שַׁדַּי' רֶמֶז לִשְׁכַּר הָעוֹלָם הַזֶּה הַמִּתְפַּשֵּׁט לְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כח יד) 'וּפָרַצְתָּ יָמָּה וְקֵדְמָה' וגו'. וְעַל זֶה נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה (להלן לג כב) 'וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ', 'הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין' (ברכות ז.), כִּי הַדְּלֵי"ת מִן 'שַׁדַּי' הִיא בְּקֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין מֵאֲחוֹרָיו, שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל שְׂכַר הָעוֹלָם הַזֶּה הַרְמוּז בְּאַרְבַּע רוּחוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה (דברים ג כז) 'עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה' וגו'. אֲבָל 'פָּנַי' דְּהַיְינוּ אוֹתִיּוֹת יֵ"שׁ שֶׁבַּתְּפִלִּין מִלְּפָנָיו הַמְרַמֵּז לִשְׂכַר הָעוֹלָם הַבָּא, דְּהַיְינוּ שִׁי"ן בִּתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְיוֹ"ד בִּתְפִלִּין שֶׁל יָד 'לֹא יֵרָאוּ', אָמַר לוֹ כִּי שְׂכַר הָעוֹלָם הַבָּא לֹא יֵרָאוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סד ג) 'עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ' (ראה דברי רבינו דברים ו ד).

עַל כֵּן הִזְכִּיר כָּאן שֵׁם שֶׁל 'שַׁדַּי', לוֹמַר שֶׁלֹּא הִרְהֲרוּ עַל שֶׁלֹּא מָצְאוּ מְקוֹם קָבֶר בָּאָרֶץ הַבָּא לְתַכְלִית הַתְּחִיָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהֻבְטְחוּ גַּם עַל הַתְּחִיָּה בְּשֵׁם שֶׁל 'שַׁדַּי': תורה ד

(ה) **וְגַם** | **אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי:**

ה וְאַף קֳדָמַי שְׁמִיעַ יָת קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי מִצְרָאֵי מַפְּלְחִין בְּהוֹן וְדָכִירְנָא יָת קְיָמִי:

רש"י ◄ **וְגַם אֲנִי** • כְּמוֹ שֶׁהִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי הַבְּרִית, יֵשׁ עָלַי לְקַיֵּם. לְפִיכָךְ, שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַנּוֹאֲקִים. **אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר** • אוֹתוֹ הַבְּרִית, כִּי בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים אָמַרְתִּי לוֹ: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כא עמ' 46)

וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל . . וָאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי (ו, ה)

וְקָשֶׁה, הֵיכָן יֵשׁ כָּאן תְּשׁוּבָה לִשְׁאֵלַת מֹשֶׁה – לָמָּה הֵרַעוֹתָ לָעָם הַזֶּה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה קִבָּלַת הַמִּצְוֹת בְּמַתַּן תּוֹרָה ("וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם") דּוֹרֶשֶׁת הִתְבַּטְּלוּת מֻחְלָטֶת, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה אַךְ וְרַק לִהְיוֹתָהּ רְצוֹן ה'. לָכֵן, כְּדֵי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ 'כֵּלִים' לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, הָיוּ צְרִיכִים לַעֲבֹר אֶת יִסּוּרֵי הַגָּלוּת, וְאַף אֶת **קֹשִׁי** הַשִּׁעְבּוּד ("תִּכְבַּד הָעֲבוֹדָה"). יִסּוּרִים אֵלּוּ פָּעֲלוּ בָּהֶם בִּטּוּל וְ'הִכְשִׁירוּ' אוֹתָם לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת.

(ו) **לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים:**

ו בְּכֵן אֵימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ וְאַפִּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְּחוֹק פָּלְחַן מִצְרָאֵי וֶאֱשֵׁיזֵב יָתְכוֹן מִפָּלְחָנְהוֹן וְאֶפְרוֹק יָתְכוֹן בִּדְרָעָא מְרָמָא וּבְדִינִין רַבְּרְבִין:

רש"י ◄ **לָכֵן** • עַל־פִּי אוֹתָהּ הַשְּׁבוּעָה. **אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה'** • הַנֶּאֱמָן בְּהַבְטָחָתִי. **וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם** • כִּי כֵּן הִבְטַחְתִּיו, "וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל". **סִבְלֹת מִצְרַיִם** • טֹרַח מַשָּׂא מִצְרַיִם.

(ז) **וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם:**

ז וְאֶקְרֵיב יָתְכוֹן קֳדָמַי לְעַמָּא וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהְכוֹן דְּאַפִּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְּחוֹק פָּלְחַן מִצְרָיִם:

כלי יקר – עוז והדר

(ו–ח) **וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי.** כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו יג) 'כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ', הֲרֵי הַגֵּרוּת. בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, הֲרֵי רְחוּק הַשְּׁכִינָה, כִּי 'הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ דּוֹמֶה כְּאִלּוּ אֵין לוֹ אֱלוֹהַּ' כו' (כתובות קי:). וְסָמַךְ רְחוּק הַשְּׁכִינָה לְגֵרוּת, כִּי הָא בְּהָא תַּלְיָא, שֶׁרְחוּק הַשְּׁכִינָה נִמְשָׁךְ מִן הַגֵּרוּת, שֶׁיִּהְיוּ כְּגֵרִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ בִּמְקוֹם רְחוּק הַשְּׁכִינָה. וַעֲבָדוּם, זֶה דָּבָר נוֹסָף עַל הַגֵּרוּת, כִּי סְתָם גֵּר אֵינוֹ עֶבֶד לְפָחוֹת. וְעִנּוּ אֹתָם, זֶה דָּבָר נוֹסָף עַל הָעֲבָדוּת, כִּי סְתָם עֶבֶד אֵין מְעַנִּין אוֹתוֹ חִנָּם:

וּבַהַצָּלָה רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַצִּילָם בְּהַדְרָגָה מְעַט מְעַט, מִתְּחִלָּה הִצִּילָם מִן הַדָּבָר הַמְסֻכָּן בְּיוֹתֵר וְהוּא הָעִנּוּי, וְעָלָיו נֶאֱמַר **וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם,** כִּי הַ**סִּבְלֹת** הָיְנוּ הָעִנּוּי כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל א יא) 'לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם'. וְאַחַר כָּךְ הִצִּילָם גַּם מִן הָעֲבָדוּת, וְעָלָיו נֶאֱמַר **וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם.** וְאַחַר כָּךְ הִצִּילָם מִן הַקֹּל שֶׁבְּכֻלָּם וְהוּא הַגֵּרוּת, וְעַל זֶה אָמַר **וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם וגו',** כִּי סְתָם גֵּר אֵין לוֹ גוֹאֵל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה ח) 'וְאִם אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל', אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (ב"ק קט.) 'זֶה הַגֵּר' כו':

וּלְפִי שֶׁמִּן הַגֵּרוּת נִמְשָׁךְ סִלּוּק הַשְּׁכִינָה, כִּי מִטַּעַם זֶה הֶצְרַךְ לְהַסְמִיךְ אֶל הַגֵּרוּת מַאֲמָר 'בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם' הַמּוֹרֶה עַל סִלּוּק הַשְּׁכִינָה, לְעֻמַּת זֶה אָמַר כָּאן שֶׁבְּבִטּוּל הַגֵּרוּת יִזְכּוּ לְדִבּוּק הַשְּׁכִינָה, וְעַל זֶה אָמַר **וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים,** לְקוּחִין מִמֶּשׁ, כְּ'דֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה' (ע"פ משלי ל יט). וְיַעַן כִּי 'הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּאִלּוּ אֵין לוֹ אֱלוֹהַּ', עַל כֵּן אָמַר כָּאן **וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים.** וְעַל יְדֵי דִּבּוּק זֶה **וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם,** הַגְּדוֹלָה שֶׁבָּרָעוֹת. וְאַחַר כָּךְ פֵּרֵשׁ לִקּוּחִין אֵלּוּ, בְּאָמְרוֹ **וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ וגו'.** וְעַל כֵּן תִּקְּנוּ בְּפֶסַח אַרְבַּע כּוֹסוֹת, כְּנֶגֶד הַתְּשׁוּעָה מִן אַרְבַּע רָעוֹת אֵלּוּ. וּלְמַעְלָה פָּרְשַׁת וַיֵּשֶׁב (בראשית מ יא) בַּכּוֹס הַנֶּאֱמַר בְּשֵׂר הַמַּשְׁקִים, תִּמְצָא טַעַם נָכוֹן מְאֹד עַל אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל פֶּסַח עַיֵּן שָׁם:

וְהִנֵּה בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאֻלָּה אֵלּוּ, מַה שֶׁהִזְכִּיר אַרְבַּע פְּעָמִים שֵׁם 'אֱלֹהִים' בַּפָּסוּק (לעיל ג טו) **כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם,** כְּלָל וּפְרָט לָמָּה לִי. אֶלָּא לוֹמַר כִּי מִן הַגֵּרוּת נִצּוֹלוּ בִּזְכוּת

מְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' שֶׁיֵּשׁ ד' מַדְרֵגוֹת בִּתְשׁוּבָה, וְהֵן מְרֻמָּזוֹת בַּכָּתוּב "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ": "סוּר מֵרָע" - "שֶׁלֹּא יִפְגֹּם בַּעֲוֹנוֹת גַּשְׁמִיִּים בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה - לְהִתְחָרֵט עַל הֶעָבָר וְלַעֲקֹר אֶת רְצוֹנוֹ מִן הָרַע כוּ' שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְהִפָּרֵד מִיִּחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרַךְ" אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה גִּילוּי אֱלֹקוּת בִּבְחִינַת מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין. "וַעֲשֵׂה טוֹב" - הַתְּשׁוּבָה עַל "שֶׁהוּא מְמֵעֵט בְּמִצְוֹת, וַעֲשֵׂה טוֹב לְיַגֵּעַ אֶת עַצְמוֹ בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה" וְ"כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה שֶׁיִּתְמַלֵּא גַּם הָאוֹר שֶׁחָסֵר בְּבִטּוּל מִצְוַת־עֲשֵׂה, עַל זֶה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עֲצוּמָה . . לְהִתְקַשֵּׁר וּלְהִדָּבֵק בְּשֵׁם הֲוָיָ' שֶׁהוּא סוֹבֵב כָּל עָלְמִין וּבְחִינַת מַקִּיף". וּב' בְּחִינוֹת תְּשׁוּבָה אֵלּוּ הֵן בְּחִינַת תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה. "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם" הוּא בְּחִינַת תְּשׁוּבָה עִילָּאָה שֶׁהוּא עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁ"מֵשִׂים שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבְפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה" וְ"דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם", שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַגִּיעַ "לְעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין וּמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין". וְיֵשׁ בָּזֶה ב' בְּחִינוֹת, כְּנֶגֶד גִּלָּה דְּתוֹרָה וּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה.

וְהִנֵּה מְבֹאָר בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה', שֶׁד' הַכּוֹסוֹת הֵם כְּנֶגֶד ד' בְּחִינוֹת תְּשׁוּבָה הַנַּ"ל. וּלְפִי זֶה, הֲרֵי ד' הַלְּשׁוֹנוֹת הֵן כְּנֶגֶד ד' בְּחִינוֹת אֵלּוּ: "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם" (הַיְצִיאָה מִטָּמְאַת מִצְרַיִם) הוּא עִנְיַן סוּר מֵרָע. "וְהִצַּלְתִּי" הוּא מִלְּשׁוֹן "צֵל", שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמַּקִּיף - אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַמִּצְוֹת כַּנַּ"ל, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר: "וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ גוֹ'". "וְגָאַלְתִּי" הוּא כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל: "אֵין לְךָ בֶּן־חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה", וּבִפְרָטִיּוּת - כְּנֶגֶד גִּלָּה דְּתוֹרָה, כְּפַשְׁטוּת מַאֲמַר חַז"ל. "וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם", הַיְנוּ הַיִּחוּד הָאֲמִיתִּי בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְהוּא עִנְיַן פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה (דְּ"כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "לִי" אֵינוֹ זָז לְעוֹלָם", וְהַיְנוּ שֶׁזֶּהוּ בִּבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת וְשִׁנּוּיִים, וְזוֹהִי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה "דְּלֵית תַּמָּן לֹא קַשְׁיָא . . וְלֹא מַחֲלֹקֶת כוּ'"). וְלִהְיוֹת שֶׁהֵן ד' בְּחִינוֹת בִּתְשׁוּבָה, שֶׁאֹפֶן עֲבוֹדָתָהּ הוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, לָכֵן גַּם ד' הַלְּשׁוֹנוֹת הֵן בְּסֵדֶר שֶׁל מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה.

אָמְנָם, סִדְרָן שֶׁל ד' הַבְּחִינוֹת בָּעֲבוֹדָה הַנַּ"ל תָּלוּי בַּחֲשִׁיבוּת דְּלִמּוּד וַעֲשִׂיָּה. דְּאִם לִימּוּד חָשׁוּב מִמַּעֲשֶׂה, הֲרֵי "וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי" הֵם הָאַחֲרוֹנִים בְּסֵדֶר ד' הַבְּחִינוֹת שֶׁנִּמְנִין **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה**; וְאִם מַעֲשֶׂה חָשׁוּב מִלִּימּוּד, אָז "וְהִצַּלְתִּי" בָּא בָּאַחֲרוֹנָה לִהְיוֹתוֹ לְמַעְלָה מִכֻּלָּם.

וּבָזֶה יְבֹאַר טַעַם הַסֵּדֶר שֶׁל ד' הַלְּשׁוֹנוֹת בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן, וְשִׁנּוּיוֹ מֵהַסֵּדֶר שֶׁהֵם כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה: בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב (וּבַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ חֵלֶק הַהֲלָכָה שֶׁבְּפֶה) בָּאוֹת בְּחִינוֹת "וְגָאַלְתִּי" "וְלָקַחְתִּי", שֶׁהוּא עִנְיַן הַתּוֹרָה כַּנַּ"ל, בָּאַחֲרוֹנָה, כִּי מִצַּד הַתּוֹרָה עַצְמָהּ מְרֻגֶּשֶׁת וּמְזֻגֶּשֶׁת מַעֲלַת הַתּוֹרָה; אוּלָם בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' (אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן) שֶׁשַּׁיָּךְ לְחֵלֶק הַהֲלָכָה וְהַפְּסַק־דִּין וְהַמַּעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, הֲרֵי הַהַכְרָעָה הִיא שֶׁהַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִיקָּר, יִתְרוֹן וּמַעֲלַת הַמַּעֲשֶׂה, וְלָכֵן בָּאָה בָּאַחֲרוֹנָה "וְהִצַּלְתִּי" שֶׁהוּא עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה, כַּנַּ"ל.

וְעוֹד יֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה בְּאֹפֶן אַחֵר:

אִיתָא בְּ'פִּרְי עֵץ חַיִּים' שֶׁד' הַכּוֹסוֹת הֵם כְּנֶגֶד הַ"אַרְבָּעָה בָּנִים", שֶׁאֹפֶן סִדּוּרָם הוּא: חָכָם, רָשָׁע, תָּם וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל; וּבְסֵדֶר הָעוֹלָמוֹת: אֲצִילוּת, עֲשִׂיָּה, בְּרִיאָה וִיצִירָה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה סֵדֶר ד' הַכּוֹסוֹת: "כּוֹס א' שֶׁל קִדּוּשׁ נֶגֶד אֲצִילוּת כוּ', כּוֹס ב' סִפּוּר הַגָּדָה שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים מִתְּחִלָּה הָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה, לָכֵן אָמַר רָשָׁע נֶגֶד עֲשִׂיָּה כוּ'. כּוֹס ג' בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן בִּבְרִיאָה כוּ', כּוֹס' ד' בִּיצִירָה כוּ'".

וְעַל־פִּי־זֶה נִמְצָא, דְּהַסֵּדֶר שֶׁל ד' הַלְּשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָה, וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי (שֶׁהֵם כְּסֵדֶר הַכּוֹסוֹת) הוּא אֲצִילוּת עֲשִׂיָּה בְּרִיאָה יְצִירָה.

וְהִנֵּה הַטַּעַם שֶׁבְּסֵדֶר הַהַגָּדָה נִסְמָךְ הָרָשָׁע לְהֶחָכָם - עִם הֱיוֹת שֶׁלְּכְאוֹרָה אֵין זֶה לְפִי סֵדֶר מִדְרֵגָתָם, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הָרָשָׁע לְבַסּוֹף - הוּא בִּכְדֵי שֶׁהָרָשָׁע יִהְיֶה סָמוּךְ לֶחָכָם, כִּי דַּוְקָא הֶחָכָם יָכוֹל לִפְעֹל עָלָיו וּלְהַחֲזִירוֹ מֵרִשְׁעָתוֹ; וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּסֵדֶר הָעוֹלָמוֹת, כַּמְבוֹאָר בְּ'פִּרְי עֵץ חַיִּים': "וְלָמָּה אֲצִילוּת סָמוּךְ לַעֲשִׂיָּה, לְפִי שֶׁעֲשִׂיָּה צְרִיכָה אוֹר גָּדוֹל כוּ' לָכֵן הִמְשִׁיךְ לוֹ מִלְּמַעְלָה מִן אֲצִילוּת".

וְלָכֵן בְּסֵדֶר הַהַגָּדָה, שֶׁעִנְיָנָהּ "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" - לִפְעֹל עַל כָּל ד' הַבָּנִים - גַּם עַל הַבֵּן הָרָשָׁע - צָרִיךְ לִהְיוֹת הַסֵּדֶר: חָכָם, רָשָׁע, תָּם וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל. וּכְנֶגְדָּם בְּסֵדֶר הַכּוֹסוֹת, וְהוֹצֵאתִי וְהִצַּלְתִּי וְגָאַלְתִּי וְלָקַחְתִּי. אָמְנָם בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן מוֹנֶה אוֹתָם לְפִי מַעֲלָתָם עַל־פִּי 'שֻׁלְחָן עָרוּךְ'. וְעַל־פִּי־זֶה, הַסֵּדֶר (בְּד' הַבָּנִים) הוּא: חָכָם, תָּם, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל, רָשָׁע. וּבְסֵדֶר הַכּוֹסוֹת: וְהוֹצֵאתִי, וְגָאַלְתִּי, וְלָקַחְתִּי,

---

כלי יקר – עוז והדר

אַבְרָהָם שֶׁהָלַךְ לוֹ מֵאַרְצוֹ וּמִמּוֹלַדְתּוֹ וּמִבֵּית אָבִיו אֶל אֶרֶץ נָכְרִיָּה. וּבִזְכוּת הָעֲבוֹדָה שֶׁל יִצְחָק שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ לַעֲבוֹדַת ה', נִצּוֹלוּ מֵעֲבוֹדַת מִצְרַיִם. וּבִזְכוּת יַעֲקֹב שֶׁסָּבַל עִנּוּיִים כָּל יָמָיו, נִצּוֹלוּ מֵעִנּוּי מִצְרַיִם. אֲבָל בְּעִנְיַן דִּבּוּק הָאֱלֹהִי הָיוּ כָּל הָאָבוֹת שָׁוִים בּוֹ, עַל כֵּן בְּכֻלָּם יַחַד וְאָמַר 'אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם', שֶׁבִּזְכוּת כֻּלָּם יִזְכּוּ לְדִבּוּק הַשְּׁכִינָה:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים, **וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם,** הַיְנוּ מִן מַזַּל טָלֶה אֲשֶׁר אֵלָיו עָבְדוּ הַמִּצְרִים, וְרָצָה לוֹמַר מִן אֱלֹהוּת שֶׁלָּהֶם דְּהַיְנוּ **עֲבֹדָתָם.** וְנָכוֹן הוּא: תורה ט

וְהִצַּלְתִּי.
כְּתִיב. "כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת" - וְעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתֵנוּ בְּ"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ" בְּכָל ד' הַבָּנִים, שֶׁיִּהְיוּ כּוּלָּם בִּבְחִינַת "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם", נִזְכֶּה לְכָל ד' הַלְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאוּלָּה - בִּגְאוּלָּתֵנוּ הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

(ח) **וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה:**

ח וְאָעֵיל יָתְכוֹן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְמִתַּן יָתַהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאֶתֵּן יָתַהּ לְכוֹן יְרָתָא אֲנָא יְיָ:

רש"י ◄ **נָשָׂאתִי אֶת יָדִי** • הֲרִימוֹתִיהָ לְהִשָּׁבַע בִּכְסִאִי.

(ט) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה: פ**

ט וּמַלִּיל מֹשֶׁה כֵּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה מִמַּעֲיַק רוּחָא וּמִפָּלְחָנָא דַּהֲוָה קָשְׁיָא עֲלֵיהוֹן:

רש"י ◄ **וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה** • לֹא קִבְּלוּ תַּנְחוּמִין. **מִקֹּצֶר רוּחַ** • כָּל מִי שֶׁהוּא מֵצַר — רוּחוֹ וּנְשִׁימָתוֹ קְצָרָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַאֲרִיךְ בִּנְשִׁימָתוֹ. קָרוֹב לְעִנְיָן זֶה, שָׁמַעְתִּי בְּפָרָשָׁה זוֹ מֵרַבִּי בָּרוּךְ בֶּן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהֵבִיא לִי רְאָיָה מִמִּקְרָא זֶה: (ירמיה טז) "בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי שְׁמִי ה'", לָמַדְנוּ, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַאֲמִין אֶת דְּבָרָיו, אֲפִלּוּ לְפָרְעָנוּת, מוֹדִיעַ שֶׁשְּׁמוֹ ה', וְכָל־שֶׁכֵּן הַאֲמָנָה לְטוֹבָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ (שמות רבה. סנהדרין קיא) לְעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה, שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: (לעיל ה) "לָמָּה הֲרֵעֹתָה"? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: חֲבָל עַל דְּאַבְדִּין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין! יֵשׁ לִי לְהִתְאוֹנֵן עַל מִיתַת הָאָבוֹת, הַרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי עֲלֵיהֶם בְּ"אֵל שַׁדַּי", וְלֹא אָמְרוּ לִי: מַה שְׁמֶךָ, וְאַתָּה אָמַרְתָּ: "מַה שְׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵיהֶם"?. **וְגַם הֲקִימוֹתִי וְגוֹ'** • וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ אַבְרָהָם לִקְבֹּר אֶת שָׂרָה, לֹא מָצָא קַרְקַע עַד שֶׁקָּנָה בְּדָמִים מְרֻבִּים, וְכֵן בְּיִצְחָק — עִרְעֲרוּ עָלָיו עַל הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפַר, וְכֵן בְּיַעֲקֹב: "וַיִּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה" לִנְטוֹת אָהֳלוֹ, וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי, וְאַתָּה אָמַרְתָּ: "לָמָּה הֲרֵעֹתָה"?. וְאֵין הַמִּדְרָשׁ מִתְיַשֵּׁב אַחַר הַמִּקְרָא מִפְּנֵי כַּמָּה דְּבָרִים: אַחַת, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר: וּשְׁמִי ה' לֹא שָׁאֲלוּ לִי. וְאִם תֹּאמַר לֹא הוֹדִיעָם שֶׁכָּךְ שְׁמוֹ, הֲרֵי תְּחִלָּה, כְּשֶׁנִּגְלָה לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים, נֶאֱמַר: "אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים". וְעוֹד, הֵיאָךְ הַסְּמִיכָה נִמְשֶׁכֶת בַּדְּבָרִים שֶׁהוּא סוֹמֵךְ לְכָאן: "וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי וְגוֹ'", "לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל". לָכֵן אֲנִי אוֹמֵר: יִתְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל פְּשׁוּטוֹ, "דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו", וְהַדְּרָשָׁה תִּדְרֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה כג) "הֲלֹא כֹה דְּבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה', וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע", - מִתְחַלֵּק לְכַמָּה נִיצוֹצוֹת.

כלי יקר – עוז והדר

(ט) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו'.** יֵשׁ בְּסִפּוּר זֶה כַּמָּה סְפֵקוֹת, כִּי **קֹצֶר רוּחַ** הָיְנוּ **עֲבֹדָה קָשָׁה** וְלָמָּה חִלְּקָם. וְעוֹד מַדּוּעַ שֶׁנֶּאֱמַר אַחַר כָּךְ (פסוק יא) **בֹּא דַבֵּר אֶל פַּרְעֹה,** מַשְׁמַע שֶׁתִּקֵּן בָּזֶה מֵאוּן וְסָרוּב שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהַדָּבָר מְחֻסַּר בֵּאוּר. וְהַכֹּל מַקְשִׁים הֲלֹא יֵשׁ לְקַל וָחֹמֶר זֶה פִּרְכָא, כִּי מַה לְּיִשְׂרָאֵל שֶׁכֵּן הָיָה לָהֶם קֹצֶר רוּחַ. וּמַה הֶשִׁיבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל קַל וָחֹמֶר זֶה, וְאֵיךְ תִּקְּנוּ בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר **וַיְצַוּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו'**:

וְהַנִּרְאָה אֵלַי בָּזֶה, שֶׁכָּל הַסִּפּוּר מִן **וְאֵרָא אֶל אַבְרָהָם** (פסוק ג) עַד **וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה** (פסוק ט), לֹא נִזְכַּר בּוֹ פַּרְעֹה כְּלָל שֶׁיִּשְׁלְחֵם מֵאַרְצוֹ, וְיוּבַן מִזֶּה כְּאִלּוּ רָצָה ה' שֶׁיֵּצְאוּ מֵעַצְמָם בְּלֹא הוֹרְמָנָא דְּמַלְכָּא כִּי כֵן מַשְׁמַע הַלָּשׁוֹן **וְהוֹצֵאתִי וְלָקַחְתִּי,** וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר אָמַר לְפַרְעֹה (לעיל ה א) 'שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי', אוּלַי אַחַר סָרוּבוֹ שֶׁל פַּרְעֹה רָצָה ה' שֶׁיֵּצְאוּ מִשָּׁם בְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁל פַּרְעֹה. וְטָעָה מֹשֶׁה בְּדָבָר זֶה, כִּי הָיָה לוֹ לְהוֹסִיף מִדַּעְתּוֹ וּלְדַבֵּר אֶל יִשְׂרָאֵל גַּם בְּפַעַם זֶה שֶׁיְּשַׁלְּחֵם פַּרְעֹה, כִּי 'כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי' (ע"פ ר"ה ו), כִּי 'לֹא אִישׁ' הוּא יִתְבָּרֵךְ 'וְיִתְנָחֵם' (ע"פ במדבר כג יט), וּמֹשֶׁה לֹא הוֹסִיף כְּלוּם, אֶלָּא אָמַר לָהֶם דִּבְרֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ כַּהֲוָיָתָן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,** 'כֵּן' מוֹרֶה עַל דְּבָרִים כַּהֲוָיָתָן. **וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה,** לֹא קִבְּלוּ דְּבָרָיו, וְהָיָה לָהֶם לְהָשִׁיב עַל דְּבָרָיו אֵיךְ נֵצֵא בְּלֹא רְשׁוּת הַמֶּלֶךְ, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א' טז ב) 'אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי'. אַךְ **מִקֹּצֶר רוּחַ** שֶׁהָיְתָה נְשִׁימָתָן קְצָרָה כְּאִישׁ מְבֹהָל, עַל כֵּן לֹא יָכְלוּ לְהוֹצִיא מִן הַפֶּה תְּשׁוּבָתָן אֵלָיו, וְעוֹד שֶׁיָּרְאוּ **מֵעֲבֹדָה קָשָׁה** פֶּן תִּכְבַּד עֲלֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר כָּבְדָה עֲלֵיהֶם בִּשְׁלִיחוּת רִאשׁוֹן שֶׁל מֹשֶׁה (לעיל ה ט). וְכַאֲשֶׁר רָאָה ה' כַּוָּנַת יִשְׂרָאֵל וְסִבַּת מֵאוּנָם וְסָרוּבָם, רָצָה לְתַקֵּן טָעוּתָם, **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא דַבֵּר אֶל פַּרְעֹה וגו',** כִּי גַּם מִתְּחִלָּה לֹא עָלָה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ז)

וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁהָצְרַךְ לִהְיוֹת קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִים לִשְׁמֹעַ אֲפִילוּ בְּשׁוֹרַת הַגְּאֻלָּה. דִּלְכְאוֹרָה, אַף שֶׁנִּגְזַר בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם גו', מִכָּל־מָקוֹם אֵינוֹ מוּבָן מַדּוּעַ הָצְרַךְ לִהְיוֹת קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ כָּל־כָּךְ.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בַּעַל הַהִילּוּלָא (דְּכ"ד טֵבֵת) בְּ'תּוֹרָה אוֹר', שֶׁעַל־יְדֵי שִׁעְבּוּד מִצְרִים בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים זָכוּ לְמַתַּן־תּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם הוּא עִנְיָן שֶׁל בֵּרוּר וְזִכּוּךְ כְּמוֹ כּוּר הַבַּרְזֶל, וּלְכָךְ לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה עֲדַיִן בִּימֵי אַבְרָהָם, כִּי בִּימֵי אַבְרָהָם עֲדַיִן לֹא נִתְבָּרֵר וְנִזְדַּכֵּךְ חָמְרִיּוּת הָעוֹלָם לִהְיוֹת הַמְּשֻׁכֶּת אוֹר אֵין־סוֹף עַל־יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, עַד אַחַר יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא כּוּר הַבַּרְזֶל שֶׁזִּכֵּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי קֹשִׁי הַשִּׁעְבּוּד בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים לִהְיוֹת נִפְרָד הָרַע מִן הַטּוֹב כו', וְכַאֲשֶׁר נִזְדַּכְּכוּ יִשְׂרָאֵל נִזְדַּכֵּךְ גַּם־כֵּן הָעוֹלָם וְגַשְׁמִיּוּתוֹ וְחָמְרִיּוּתוֹ.

(י) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

י וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(יא) **בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְיִשַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ:**

יא עוּל מַלֵּיל לְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵה:

(יב) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם: פ**

יב וּמַלִּיל מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימָר הָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא קַבִּילוּ מִנִּי וְאֵכְדֵּין יְקַבֵּל מִנִּי פַּרְעֹה וַאֲנָא יַקִּיר מַמְלָל:

כלי יקר – עוז והדר

בְּדַעְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁיֵּלְכוּ בְּלֹא רְשׁוּת, זוּלַת שֶׁמֹּשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל שְׁנֵיהֶם טָעוּ בִּדְבָרָיו הָרִאשׁוֹנִים:

וְהִנֵּה גַּם בִּדְבָרָיו אֵלֶּה טָעָה, כִּי חָשַׁב מִדְּתָלָה הַשְּׁלִיחוּת בְּפַרְעֹה, שְׁמַע מִנָּהּ שֶׁדָּוְקָא דַּעַת מְשַׁלֵּחַ בָּעֵינַן, אֲבָל לֹא דַּעַת יִשְׂרָאֵל, **כִּי בְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם** (פסוק א) שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנָם. עַל כֵּן אָמַר **הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי,** לֹא בִּדְרָרָךְ קַל וָחֹמֶר, אֶלָּא אָמַר לְדַעְתִּי אֵינָן רוֹצִים לִשְׁמֹעַ לָצֵאת מִמִּצְרַיִם כְּלָל, שֶׁהֲרֵי מָצִינוּ לְרַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (שמו"ר יד ג) בְּמַכַּת הַחֹשֶׁךְ שֶׁהָיוּ רַבִּים רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים לָצֵאת, וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשַׁ"י פָּרָשַׁת בֹּא (להלן י כב). וְאַף עַל פִּי שֶׁהַפָּסוּק מַגִּיד לָנוּ הָאֱמֶת שֶׁ**מִּקֹּצֶר רוּחַ לֹא שָׁמְעוּ,** מִכָּל מָקוֹם מֹשֶׁה הָיָה סָבוּר שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בַּעֲבוּר שֶׁאֵין רְצוֹנָם לָצֵאת בְּלָל, עַל כֵּן אָמַר מֹשֶׁה בְּלֹא קַל וָחֹמֶר, מֵאַחַר שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ לִי וְאֵין רְצוֹנָם לָצֵאת, אִם כֵּן **אֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה** לְגָרְשָׁם, כִּי פַּרְעֹה יִקַּח לוֹ מָאוּמָם וְסֵרְבוֹנָם לְהִתְנַצְּלוּת:

וְכַאֲשֶׁר רָאָה ה' טָעוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְטָעוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, רָצָה לְתַקֵּן שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק יג) **וַיְצַוּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם,** שֶׁיִּהְיֶה כָּאן דַּעַת הַמְשֻׁלָּחַ וְדַעַת הַשָּׁלוּחַ כִּי אֵין זֶה בְּלֹא זֶה, כִּי יְדַבֵּר **אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** שֶׁיִּתְרַצּוּ לָצֵאת, כִּי יְדַבֵּר עַל לִבָּם דְּבָרִים טוֹבִים וְנִחוּמִים, **וְאֶל פַּרְעֹה** שֶׁיִּתְרַצֶּה לְשַׁלְּחָם, וְאוֹתָן מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא רָצוּ לָצֵאת מֵתוּ בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה (שמו"ר שם):

וּמַה שֶׁחָזַר וְאָמַר (פסוק יב) **וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם,** לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (פסוק יא) **בֹּא דַבֵּר אֶל פַּרְעֹה,** חָשַׁב שֶׁמָּא חָזַר ה' מִמַּה שֶׁאָמַר (לעיל ד טז) 'וְהָיָה הוּא יִהְיֶה לְךָ לְפֶה', וְרוֹצֶה עַכְשָׁו שֶׁאֲנִי אֲדַבֵּר הַכֹּל וְלֹא אַהֲרֹן, עַל כֵּן אָמַר 'הֲרֵי אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם'. עַל זֶה נֶאֱמַר **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וַיְצַוּם וגו',** הוֹרָה שֶׁלֹּא חָזַר מִזֶּה, וְאַהֲרֹן יִהְיֶה לוֹ לְפֶה, וּבְזֶה תִּקֵּן הַכֹּל:

וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ נוֹכַל גַּם כֵּן לוֹמַר שֶׁאֵין פִּרְכָּא לְקַל וָחֹמֶר זֶה, כִּי מֹשֶׁה לֹא הֵבִין כַּוָּנָתָם שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ מִקֹּצֶר רוּחַ, וְחָשַׁב שֶׁלְּכָךְ לֹא שָׁמְעוּ לוֹ כִּי אֵינָם מַאֲמִינִים בִּנְבוּאָתוֹ, וְאִם כֵּן כָּל שֶׁכֵּן שֶׁפַּרְעֹה לֹא יַאֲמִין לוֹ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָדַע הָאֱמֶת שֶׁמִּקֹּצֶר רוּחַ לֹא שָׁמְעוּ, עַל כֵּן לֹא חָשׁ לְהָשִׁיב לוֹ כְּלוּם עַל הַקַּל וָחֹמֶר, כִּי יָדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין בְּקַל וָחֹמֶר זֶה מַמָּשׁוּת, וְלֹא הֶשִׁיבוֹ כִּי אִם עַל אָמְרוֹ **וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם,** וְאָמַר שֶׁאַהֲרֹן יִהְיֶה לוֹ לְמֵלִיץ כָּאָמוּר:

וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר שֵׁנִית בְּסוֹף הָעִנְיָן (פסוק ל) הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק כט) 'דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ', וְחָשַׁב מֹשֶׁה כִּי מַה שֶׁיְּדַבֵּר ה' אֵלַי וְאֶל אַהֲרֹן, זֶהוּ הַדָּבָר שֶׁאַהֲרֹן יִהְיֶה לִי לְפֶה, אֲבָל מַה שֶׁיְּדַבֵּר ה' לִי לְבַדִּי אֶצְטָרֵךְ אֲנִי לְבַד לְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה, כִּי כֵּן מַשְׁמַע הַלָּשׁוֹן 'אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ'. עַל כֵּן הֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (להלן ז ב) 'אַתָּה תְּדַבֵּר וגו' וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה' כָּל הַדִּבּוּרִים, אֲפִלּוּ מַה שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר אֵלֶיךָ לְבַד: תורה י

רש"י ◂ **וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה•** זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר שֶׁבַּתּוֹרָה (בראשית רבה פ׳ לב)• **עֲרַל שְׂפָתָיִם•** אֲטוּם שְׂפָתַיִם. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן עָרְלָה, אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא אָטוּם (ירמיה ו): "עֲרֵלָה אָזְנָם" – אֲטוּמָה מִשְּׁמֹעַ. (שם ט) "עַרְלֵי־לֵב" – אֲטוּמִים מֵהָבִין, (חבקוק ב) "שְׁתֵה גַּם אַתָּה וְהֵעָרֵל" – וְהֵאָטֵם מִשִּׁכְרוּת כּוֹס הַקְּלָלָה, "עָרְלַת בָּשָׂר" – שֶׁהַגִּיד אָטוּם וּמְכֻסֶּה בָּהּ, (ויקרא יט) "וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ" – עֲשׂוּ לוֹ אֹטֶם וְכִסּוּי אִסּוּר, שֶׁיִּבָּדֵיל בִּפְנֵי אֲכִילָתוֹ, (שם) "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים" – אָטוּם וּמְכֻסֶּה וּמֻבְדָּל מִלְּאָכְלוֹ•

(יג) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס**

יג וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן וּפַקֵּדְנוּן לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י ◂ **וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן•** לְפִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: "וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם", צָרַף לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת אַהֲרֹן לִהְיוֹת לוֹ לְפֶה וּלְמֵלִיץ. **וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל•** (שמות רבה) צִוָּה עֲלֵיהֶם לְהַנְהִיגָם בְּנַחַת וְלִסְבֹּל אוֹתָם. **וְאֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם•** צִוָּם עָלָיו לַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד בְּדִבְרֵיהֶם, זֶה מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: צִוָּם עַל דְּבַר יִשְׂרָאֵל וְעַל שְׁלִיחוּתוֹ אֶל פַּרְעֹה, וּדְבַר הַצִּוּוּי מַהוּ? מְפֹרָשׁ בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה, לְאַחַר סֵדֶר הַיַּחַס, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִפְסִיק הָעִנְיָן בְּ"אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבוֹתָם", לְלַמְּדֵנוּ הֵיאָךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ•

◆ יום שני כ"ה טבת ◆

(יד) **אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת רְאוּבֵן:**

יד אִלֵּין רֵישֵׁי בֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְּיִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרוֹן וְכַרְמִי אִלֵּין זַרְעַיָּת רְאוּבֵן:

רש"י ◂ **אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם•** מִתּוֹךְ שֶׁהֶזְקַק לְיַחֵס שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בִּשְׁבִיל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִתְחִיל לְיַחֲסָם דֶּרֶךְ תּוֹלְדוֹתָם מֵרְאוּבֵן. (וּבִפְסִיקְתָּא גְּדוֹלָה רָאִיתִי: לְפִי שֶׁקִּנְטְרָם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם לִשְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים הַלָּלוּ בִּשְׁעַת מוֹתוֹ, חָזַר הַכָּתוּב וְיִחְסָם כָּאן לְבַדָּם, לוֹמַר שֶׁחֲשׁוּבִים הֵם)•

(טו) **וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן:**

טו וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בַּר כְּנַעֲנִיתָא אִלֵּין זַרְעַיָּת שִׁמְעוֹן:

(טז) **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֵׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:**

טז וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי לֵוִי לְתוּלְדָתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין:

רש"י ◂ **וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי וְגוֹ׳•** לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל לֵוִי? לְהוֹדִיעַ כַּמָּה יְמֵי הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים קַיָּם, לֹא הָיָה שִׁעְבּוּד, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל א) "וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ", וְלֵוִי הֶאֱרִיךְ יָמִים עַל כֻּלָּם•

כלי יקר – עוז והדר

(יד) **אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם.** לְפִי שֶׁרָצָה ה׳ לִתֵּן ׳אוֹרַיְתָא תְּלִיתָאָה׳ עַל יְדֵי שֵׁבֶט מְשֻׁלָּשׁ בְּהַרְבֵּה מִינֵי שְׁלוּשׁ שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּגְּמָרָא (שבת פח.), עַל כֵּן הִתְחִיל לְבָדֵק בְּרָאשֵׁי בֵית אֲבוֹתָם, וּמָצָא רְאוּבֵן אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת, וְשִׁמְעוֹן חָמֵשׁ מִשְׁפָּחוֹת, וְלֵוִי שָׁלֹשׁ מִשְׁפָּחוֹת, עַל כֵּן פָּסַל הָרִאשׁוֹנִים וּבָחַר בְּלֵוִי הַמְשֻׁלָּשׁ פַּעֲמַיִם: **וְהַמְפָרְשִׁים** אָמְרוּ, שֶׁהָיָה מְחַפֵּשׂ בִּרְאוּבֵן תְּחִלָּה אִם יִמְצָא בְּבָנָיו אִישׁ כִּלְבָבוֹ הָרָאוּי לְזֶה הַשְּׁלִיחוּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁחִפֵּשׂ שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא בִּבְנֵי יִשַׁי (שמואל א׳ טז ז–י), וְיָלְפִינַן מִשְּׁפָחוֹת, עַל כֵּן פָּסַל הָרִאשׁוֹנִים וּבָחַר בְּלֵוִי הַמְשֻׁלָּשׁ פַּעֲמַיִם: **וְהַמְפָרְשִׁים** אָמְרוּ, שֶׁהָיָה מְחַפֵּשׂ בִּרְאוּבֵן תְּחִלָּה אִם יִמְצָא בְּבָנָיו אִישׁ כִּלְבָבוֹ הָרָאוּי לְזֶה הַשְּׁלִיחוּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁחִפֵּשׂ שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא בִּבְנֵי יִשַׁי (שמואל א׳ טז ז–י), וְיָלְפִינַן ׳חִפּוּשׂ מְחִפּוּשׂ׳ דְּהָתָם (ע"פ פסחים ז), מַה לְהַלָּן פָּסַל הָרִאשׁוֹנִים עַד אֲשֶׁר מָצָא אִישׁ כִּלְבָבוֹ, כָּךְ רָצָה לְחַפֵּשׂ כָּאן בִּבְנֵי רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וַיְחַפֵּשׂ וְלֹא מָצָא, עַד אֲשֶׁר תָּהָה בְּקִנְקַנּוֹ שֶׁל לֵוִי וּמָצָא אֶת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה, וְשׁוּב לֹא הָיָה צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ: תורה טו

(יז) בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

יז בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְזַרְעַיָתְהוֹן׃

(יח) וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃

יח וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת מְאָה וּתְלָתִין וּתְלַת שְׁנִין׃

רש"י◄ **וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם וְגוֹ'** • מֵהֶשְׁבּוֹן זֶה אָנוּ לְמֵדִים עַל מוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, שֶׁלֹּא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְבַדָּהּ הָיוּ, אֶלָּא מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק, שֶׁהֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה. חֲשֹׁב כָּל שְׁנוֹתָיו וּשְׁנוֹת עַמְרָם וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא תִּמְצָאֵם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְהַרְבֵּה שָׁנִים נִבְלָעִים לַבָּנִים בִּשְׁנֵי הָאָבוֹת.

(יט) וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם׃

יט וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אִלֵּין זַרְעַיַת לֵוִי לְתוּלְדָתְהוֹן׃

(כ) וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃

כ וּנְסִיב עַמְרָם יָת יוֹכֶבֶד אַחַת אֲבוּהִי לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת אַהֲרֹן וְיָת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין׃

רש"י◄ **יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ** • אֲחַת אֲבוּהִי, בַּת לֵוִי, אֲחוֹת קְהָת.

(כא) וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי׃

כא וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי׃

(כב) וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃

כב וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃

(כג) וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃

כג וּנְסִיב אַהֲרֹן יָת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב אֲחָתֵהּ דְּנַחְשׁוֹן לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת נָדָב וְיָת אֲבִיהוּא יָת אֶלְעָזָר וְיָת אִיתָמָר׃

רש"י◄ **אֲחוֹת נַחְשׁוֹן** • (בבא בתרא קי. שמות רבה) מִכָּאן לָמַדְנוּ: הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, צָרִיךְ לִבְדֹּק בְּאַחֶיהָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו עמ' 44)

מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה צָרִיךְ לִבְדֹּק בְּאַחֶיהָ (רש"י ו, כג) **מִכָּאן** - וְלֹא מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דּוֹדָתוֹ" (בַּת לֵוִי **אֲחוֹת קְהָת**, רש"י). דְּהִנֵּה, פָּרָשָׁתֵנוּ בָּאָה לְלַמֵּד "הֵיאַךְ נוֹלְדוּ **מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן** וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ", וּמִסְתַּבֵּר אֲפוֹא, שֶׁ"דּוֹדָתוֹ" בָּא לְיַחֵס **אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן** גַּם מִצַּד אִמָּם, שֶׁהָיְתָה בַּת לֵוִי וַאֲחוֹת קְהָת, וְלֹא לְלַמְּדֵנוּ דָּבָר הַקָּשׁוּר לְנִשּׂוּאִין ("וַיִּקַּח אַהֲרֹן").

(כד) וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי׃

כד וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אִלֵּין זַרְעַיַת קֹרַח׃

(כה) וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם:

כה וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן נְסִיב לֵהּ מִבְּנַת פּוּטִיאֵל לֵהּ לְאִנְתּוּ וִילִידַת לֵהּ יָת פִּינְחָס אִלֵּין רֵישֵׁי אֲבָהַת לֵיוָאֵי לְזַרְעָיָתְהוֹן:

רש"י◄ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל • מִזֶּרַע יִתְרוֹ, שֶׁפִּטֵּם עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים, וּמִזֶּרַע יוֹסֵף שֶׁפִּטְפֵּט בְּיִצְרוֹ (ב"ב קט)•

(כו) הֻוא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם:

כו הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה דִּי אֲמַר יְיָ לְהוֹן אַפִּיקוּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן:

רש"י◄ הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה • אֵלּוּ שֶׁהֵזְכִּרוּ לְמַעְלָה, שֶׁיָּלְדָה יוֹכֶבֶד לְעַמְרָם, "הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה'" (שמות רבה פ"א). יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְדִּים אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְדִּים מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, לוֹמַר לְךָ שֶׁשְּׁקוּלִין כְּאֶחָד. עַל צִבְאוֹתָם • בְּצִבְאוֹתָם, כָּל צְבָאָם לְשִׁבְטֵיהֶם. יֵשׁ "עַל" שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא בִּמְקוֹם אוֹת אַחַת: "וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה", כְּמוֹ בְּחַרְבְּךָ. (יחזקאל לג) "עֲמַדְתָּם עַל חַרְבְּכֶם", כְּמוֹ בְּחַרְבְּכֶם.

(כז) הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם הֻוא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

כז אִנּוּן דְּמַלְּלִין עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

רש"י◄ הֵם הַמְדַבְּרִים וְגוֹ' • הֵם שֶׁנִּצְטַוּוּ, הֵם שֶׁקִּיְּמוּ. הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן • הֵם בִּשְׁלִיחוּתָם וּבְצִדְקָתָם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף.

(כח) וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס

כח וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר וְגוֹ' • מְחֻבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּאַחֲרָיו.

כלי יקר – עוז והדר

(כו–כז) **הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה. הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.** לְפִי שֶׁבְּעִקַּר הַשְּׁלִיחוּת נִרְאֶה כִּי מֹשֶׁה הָעִקָּר, שֶׁהֲרֵי אֵלָיו לְבַד נִרְאָה ה' בַּסְּנֶה (לעיל ג ב), וְהָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁאַהֲרֹן טָפֵל אֵלָיו, תַּלְמוּד לוֹמַר **הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,** לוֹמַר לְךָ שֶׁיֵּשׁ חֵלֶק לְאַהֲרֹן בַּהוֹצָאָה כְּמוֹ לְמֹשֶׁה, עַל כֵּן הִקְדִּים אֶת אַהֲרֹן. אֲבָל בְּעִנְיַן הַדִּבּוּר אֶל פַּרְעֹה נִרְאָה כִּי אַהֲרֹן הָעִקָּר וּמֹשֶׁה טָפֵל לוֹ, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה הָיָה 'כְּבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן' (לעיל ד י), עַל כֵּן אָמַר **הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן,** הִקְדִּים אֶת מֹשֶׁה, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֲפִלּוּ בְּעִנְיַן הַדִּבּוּר אֶל פַּרְעֹה אֵינוֹ טָפֵל לְאַהֲרֹן, אֶלָּא שְׁקוּלִים הֵמָּה בְּכָל דָּבָר: **דָּבָר** אַחֵר, לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁקֹּדֶם שְׁלִיחוּת זֶה הָיָה אַהֲרֹן שָׁלוּחַ אֶל יִשְׂרָאֵל לַהֲשִׁיבָם מִדַּרְכֵיהֶם הָרָעִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִים לִיצִיאָה מִמִּצְרַיִם, וּבְאוֹתוֹ שְׁלִיחוּת הָיָה אַהֲרֹן הָעִקָּר, וְעַל זֶה אָמַר מֹשֶׁה (שם פסוק יג) 'שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח', הֵינוּ בְּיַד מִי שֶׁאַתָּה רָגִיל לִשְׁלֹחַ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י עַל אוֹתוֹ פָּסוּק. וְעַל אוֹתוֹ שְׁלִיחוּת אָמַר **הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ וגו',** כִּי בְּאוֹתוֹ שְׁלִיחוּת הָיָה אַהֲרֹן הָעִקָּר, עַל כֵּן הִקְדִּימוֹ. אֲבָל בַּשְּׁלִיחוּת שֶׁל עַכְשָׁו שֶׁעִקָּרוֹ אֶל פַּרְעֹה, וַדַּאי מֹשֶׁה הָעִקָּר עַל כֵּן הִקְדִּימוֹ, וְאָמַר **הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פַּרְעֹה וגו' הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן**: תורה כח

(כח) **וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וגו'.** פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁהוּא מְחֻבָּר לְמִקְרָא שֶׁלְּאַחֲרָיו. וְכָל שְׁאָר הַמְפָרְשִׁים תָּפְשׁוּ עָלָיו לוֹמַר, אִם כֵּן הוּא לָמָּה הִפְסִיק בְּנְתַיִם. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁרָצָה לְהוֹרוֹת בָּזֶה מַעֲלַת נְבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עַל כָּל שְׁאָר הַנְּבִיאִים, כִּי כָּל הַנְּבוּאוֹת הֵם בְּחֶזְיוֹן לַיְלָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב ו–ז) 'אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם ה' בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר בּוֹ, לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה' וגו', כִּי נְבוּאָתוֹ הָיְתָה בַּיּוֹם מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (ילקוט צו תקיא) מִן פָּסוּק 'בְּיוֹם צַוֹּתוֹ' הַנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת צַו (ז לח) שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת נִצְטַוָּה עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה בַּיּוֹם. עַל כֵּן נֶאֱמַר כָּאן **וַיְהִי בְּיוֹם,** כְּשֶׁהָיָה יוֹם מַמָּשׁ, אָז **דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם,** כִּי כָּאן הִתְחַלַּת נְבוּאָתוֹ, עַל כֵּן הוֹדִיעַ לָנוּ שֶׁהַתְחָלַת נְבוּאָתוֹ הָיְתָה בַּיּוֹם, וְכֵן הָיוּ מִסְתָּמָא כָּל הַנְּבוּאוֹת שֶׁל מֹשֶׁה כֻּלָּם בַּיּוֹם: תורה כט

◆ יום שלישי כ"ו טבת ◆

(כט) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דִבֶּר אֵלֶיךָ׃

כט וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר אֲנָא יְיָ מַלֵּל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם יָת כָּל דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל עִמָּךְ׃

רש"י ◄ וַיְדַבֵּר ה'• הוּא הַדִּבּוּר עַצְמוֹ הָאָמוּר לְמַעְלָה: "בֹּא דַּבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם", אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן כְּדֵי לְיַחֲסָם, חָזַר הָעִנְיָן עָלָיו לְהַתְחִיל בּוֹ. אֲנִי ה'• כְּדַאי אֲנִי לְשָׁלְחֶךָ וּלְקַיֵּם דִּבְרֵי שְׁלִיחוּתִי.

(ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה׃ פ

ל וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא אֲנָא יַקִּיר מַמְלָל וְאֵיכְדֵין יְקַבֵּל מִנִּי פַּרְעֹה׃

רש"י ◄ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה'• הִיא הָאֲמִירָה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה: "הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי", וְשָׁנָה הַכָּתוּב כָּאן, כֵּיוָן שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן, וְכָךְ הִיא הַשִּׁטָּה, כְּאָדָם הָאוֹמֵר: נַחֲזֹר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת.

ז (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ׃

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חֲזִי מַגִּיתָךְ רַב לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחוּךְ יְהֵי מְתַרְגְּמָנָךְ׃

רש"י ◄ נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה• שׁוֹפֵט וְרוֹדֶה לִרְדּוֹתוֹ בְּמַכּוֹת וְיִסּוּרִין. יִהְיֶה נְבִיאֶךָ• כְּתַרְגּוּמוֹ: יְהֵי מְתַרְגְּמָנָךְ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נְבוּאָה, אָדָם הַמַּכְרִיז וּמַשְׁמִיעַ לָעָם דִּבְרֵי תּוֹכָחוֹת, וְהוּא מִגְּזֵרַת "נִיב שְׂפָתָיִם", (ישעיה נז) "יָנוּב חָכְמָה", (משלי י) "וַיִּכַּל מֵהִתְנַבְּאוֹת" דִּשְׁמוּאֵל (סימן י), וּבְלַעַ"ז קוֹרְאִין לוֹ פרעדיג"ר.

(ב) אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃

ב אַתְּ תְּמַלֵּל יָת כָּל דִּי אֲפַקֵּדְנָךְ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ יְמַלֵּל עִם פַּרְעֹה וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵהּ׃

רש"י ◄ אַתָּה תְדַבֵּר• פַּעַם אַחַת כָּל שְׁלִיחוּת וּשְׁלִיחוּת כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יַמְלִיצֶנּוּ וְיַטְעִימֶנּוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א עמ' 119 – מתוך 'לקראת שבת')

דִּבּוּר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה – בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ

אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה (ז, ב)

עַל הַפָּסוּק "אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה גו'", מְבָאֵר רַשִׁ"י (בד"ה אַתָּה תְדַבֵּר): "פַּעַם אַחַת כָּל שְׁלִיחוּת וּשְׁלִיחוּת כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יַמְלִיצֶנּוּ וְיַטְעִימֶנּוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה".

וּמִפַּשְׁטוּת לְשׁוֹן רַשִׁ"י נִרְאֶה, שֶׁמֹּשֶׁה הָלַךְ גַּם כֵּן עִם אַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה, אֶלָּא שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר אֶת דִּבְרֵי הַשְּׁלִיחוּת מֵהַקָּבָּ"ה בְּדִיּוּק כְּפִי שֶׁשָּׁמַע וּבְלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ ("כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי"), וְאַהֲרֹן תִּרְגְּמוֹ לְפַרְעֹה ("יַמְלִיצֶנּוּ" ע"ד "וְהַמְלִיץ בֵּינוֹתָם"), וְהִטְעִימוֹ בְּאָזְנָיו עַל־מְנָת לִפְעֹל "וְשִׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ".

וְקָשֶׁה: מַה טַּעַם הָיָה בַּהֲלִיכַת מֹשֶׁה לְפַרְעֹה, וַהֲרֵי פַּרְעֹה לֹא הֵבִין מַה שֶּׁדִּבֵּר אֵלָיו מֹשֶׁה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (כְּפִי שֶׁדִּבֵּר אֵלָיו הַקָּבָּ"ה)?

וְיֵשׁ לְבָאֵר:

עַל הַפָּסוּק "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹקִים לְפַרְעֹה" מְבֹאָר בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהַקְּלִפּוֹת הֵם בְּעֶצֶם תָּקְפָּן, אֲזַי אֲפִילוּ לַצַּדִּיק אֵין אֶת הַכֹּחַ לִשְׁבָּרָם. וְעַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר חז"ל "אִם רָאִיתָ רָשָׁע שֶׁהַשָּׁעָה מְשַׂחֶקֶת לוֹ אַל תִּתְגָּרֶה בּוֹ". וְזוֹהִי כַּוָּנַת הַפָּסוּק "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹקִים לְפַרְעֹה" – שֶׁבָּזֶה נָתַן הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה כֹּחוֹת מְיֻחָדִים – "מָמְשָׁלָה זְרוּעַ בָּאֵל מַמָּשׁ עַל פַּרְעֹה", וְעַד לִרְדּוֹתוֹ "בְּמַכּוֹת וְיִסּוּרִין".

וּמִטַּעַם זֶה הָיָה צָרִיךְ מֹשֶׁה לָלֶכֶת בְּעַצְמוֹ לְפַרְעֹה (וְלֹא רַק אַהֲרֹן לְבַדּוֹ), שֶׁכֵּן רַק לוֹ הָיָה אֶת הַכֹּחַ לִשְׁבּוֹר אֶת פַּרְעֹה. וְלָכֵן

גַּם דִּבֵּר אִתּוֹ בְּלִשּׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (הַגַּם שֶׁלֹּא הֵבִין), שֶׁכֵּן דִּבּוּרוֹ עִם פַּרְעֹה לֹא הָיָה עַל־מְנָת לְבָרְרוֹ, כְּלוֹמַר, לְהִתְעַסֵּק עִמּוֹ שֶׁהוּא מִצַּד עַצְמוֹ יַסְכִּים, אֶלָּא הַדִּבּוּר הָיָה עַל מְנָת לְרַדּוֹתוֹ וּלְשֶׁבְּרוֹ. וּבְזֶה לֹא הָיָה נוֹגֵעַ הֲבָנַת הַדְּבָרִים, אֶלָּא הַכֹּחַ הָאֱלֹקִי שֶׁבְּדִבּוּרוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 82)

יַמְלִיצֻנוּ וַיַּטְעִימֻנוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה (רש"י ז, ב) **יַמְלִיצֻנוּ** – מֹשֶׁה דִּבֵּר לְפַרְעֹה בְּלִשּׁוֹן הַקֹּדֶשׁ ("כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתָּ מִפִּי"), וְלָכֵן הָצְרַךְ אַהֲרֹן לְתַרְגֵּם אֶת הַדְּבָרִים לְלָשׁוֹן מִצְרִי. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינוֹתָם", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: "הַמְתַרְגֵּם". **יַטְעִימֻנוּ** – בְּנוֹסָף לְכָךְ הָיָה עַל אַהֲרֹן לְהַסְבִּיר וּלְהַטְעִים אֶת דִּבְרֵי מֹשֶׁה כָּךְ שֶׁיִּתְקַבְּלוּ אֵצֶל פַּרְעֹה וְיִכָּנְסוּ בְּאָזְנָיו. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "בְּאָזְנֵי אֲדוֹנִי", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: "יִכָּנְסוּ דְּבָרַי בְּאָזְנֶיךָ".

(ג) **וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ג **וַאֲנָא אַקְשֵׁי יָת לִבָּא דְפַרְעֹה וְאַסְגֵּיתִי יָת אַתְוָתַי וְיָת מוֹפְתַי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:**

רש"י ◄ **וַאֲנִי אַקְשֶׁה** • מֵאַחַר שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס כְּנֶגְדִּי, וְגָלוּי לְפָנַי שֶׁאֵין נַחַת רוּחַ בָּאֻמּוֹת עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים לָתֵת לֵב שָׁלֵם לָשׁוּב, טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ לְמַעַן הַרְבּוֹת בּוֹ אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי. וְכֵן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל הָאוּמּוֹת עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (צפניה ג)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' כרך לו, עמוד 43 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

גַּם עֹנֶשׁ הָאֻמּוֹת הִיא 'בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל'

עַל הַפָּסוּק בְּפָרָשָׁתֵנוּ "וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה" (ז, ג) פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י "טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ, לְמַעַן הַרְבּוֹת אֶת אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי, וְכֵן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ".

וְלִכְאוֹרָה תְּמוּהַּ, הֲרֵי כַּאֲשֶׁר הָאֻמּוֹת מִתְנַהֲגִים בְּאֹפֶן הָרָאוּי לְעֹנֶשׁ, הֲרֵי זֶה כְּבָר טַעַם מַסְפִּיק שֶׁיָּבִיא הַקָּבָּ"ה פֻּרְעָנוּת עֲלֵיהֶם, וְאִם־כֵּן מַהוּ זֶה שֶׁ"מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה הִיא שֶׁ"מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת עוֹבְדֵי אֱלִילִים" לֹא מִצַּד מַעֲשֵׂיהֶם אֶלָּא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וּבִשְׁבִיל הַתּוֹרָה (רש"י ר"פ בראשית). וּכְשֵׁם שֶׁהוּא בְּעֶצֶם הַבְּרִיאָה, שֶׁכֻּלָּהּ נִבְרְאָה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹרָה, כֵּן הוּא בְּכָל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁמַּטְרָתָם הִיא שֶׁתַּגִּיעַ מִזֶּה תּוֹעֶלֶת לְיִשְׂרָאֵל וְהַתּוֹרָה.

וַאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ סִיבָּה אַחֶרֶת לְמִאוֹרָע מְסֻיָּם, הִנֵּה בֶּאֱמֶת הַסִּיבָּה הָאֲמִתִּית וְהַפְּנִימִית לְהַמְּאוֹרָע הִיא הַתּוֹעֶלֶת שֶׁתַּגִּיעַ מִזֶּה לְיִשְׂרָאֵל.

וְזֶהוּ שֶׁגַּם הַפֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הִיא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ", כִּי אַף שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּת נִרְאֶה שֶׁהַפֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הִיא רַק בִּשְׁבִילָם, שֶׁהֲרֵי מַה נּוֹגֵעַ לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁגּוֹי חָטָא וְהַקָּבָּ"ה מְעַנְּישׁוֹ, הִנֵּה הָאֱמֶת הִיא שֶׁגַּם מְאֹרָעוֹת אֵלּוּ הֵם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, כִּי הַטַּעַם הָאֲמִיתִּי לַהֲבָאַת הַפֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הִיא "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו, עמ' 63 – מתוך 'התקשרות')

וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה (ז, ג)

מֵאַחַר שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס כְּנֶגְדִּי, וְגָלוּי לְפָנַי שֶׁאֵין נַחַת רוּחַ בָּאוּמּוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לָתֵת לֵב שָׁלֵם לָשׁוּב, טוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ, לְמַעַן הַרְבּוֹת בּוֹ אוֹתוֹתַי וְתַכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי (רש"י)

מַה הַקָּשֶׁר בֵּין "שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס" לְ"טוֹב שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ"? אִם מַגִּיעַ לוֹ עֹנֶשׁ – עָלָיו לְהֵעָנֵשׁ, אַף מַדּוּעַ לִטּוֹל מִמֶּנּוּ אֶת כֹּחַ הַבְּחִירָה?

אֶלָּא הָעֹנֶשׁ הוּא בְּדֶרֶךְ שֶׁל "מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה": פַּרְעֹה הִתְרִיס כְּנֶגֶד ה' וְאָמַר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ" (שמות ה). הוּא הִצְהִיר בְּגַאֲוָה וּבְחֻצְפָּה שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בְּמָרוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְהוּא חָפְשִׁי לַעֲשׂוֹת כְּכָל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ. עַל כֵּן עָנְשׁוֹ הָיָה שֶׁנִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ, וְהֶרְאוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ כְּלָל וּכְלָל, וְהוּא נְטוּל בְּחִירָה חָפְשִׁית.

(ד) **וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים:**

ד **וְלָא יְקַבֵּל מִנְּכוֹן פַּרְעֹה וְאֶתֵּן יָת מָחַת גְּבָרְתִּי בְּמִצְרָיִם וַאֲפִיק יָת חֵילִי יָת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם בְּדִינִין רַבְרְבִין:**

(ה) וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם:

ה וִידְעוּן מִצְרַיִם אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אָרִים יָת מָחַת גְּבַרְתִּי עַל מִצְרָיִם וְאַפֵּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵיהוֹן:

רש"י◄ אֶת יָדִי • יַד מַמָּשׁ, לְהַכּוֹת בָּהֶם.

(ו) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ:

ו וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דְּפַקִּיד יְיָ יָתְהוֹן כֵּן עֲבָדוּ:

(ז) וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה: פ

ז וּמֹשֶׁה בַּר תְּמָנָן שְׁנִין וְאַהֲרֹן בַּר תְּמָנָן וּתְלָת שְׁנִין בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִם פַּרְעֹה:

◆ יום רביעי כ"ז טבת ◆

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:

ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימָר:

(ט) כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין:

ט אֲרֵי יְמַלֵּל לְוָתְכוֹן פַּרְעֹה לְמֵימַר הָבוּ לְכוֹן אָתָא וְתֵימַר לְאַהֲרֹן סַב יָת חוּטְרָךְ וּרְמֵי קֳדָם פַּרְעֹה יְהִי לְתַנִּינָא:

רש"י◄ מוֹפֵת • אוֹת לְהוֹדִיעַ שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ (צָרוּךְ) בְּמִי שֶׁשּׁוֹלֵחַ אֶתְכֶם.

כלי יקר – עוז והדר

ז (ט) **קַח אֶת מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין.** כָּאן נֶאֱמַר שֶׁיִּקַּח מַטֵּה אַהֲרֹן וִיהִי לְתַנִּין, וּלְמַעְלָה פָּרָשַׁת שְׁמוֹת (ד ג) צִוָּה שֶׁיִּקַּח מֹשֶׁה מַטֶּה שֶׁלּוֹ וַיְהִי לְנָחָשׁ. וְנֶחְלְקוּ הַמְפָרְשִׁים בָּזֶה, כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁ'תַּנִּין' הָיְנוּ דָּג גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק 'הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים' (בראשית א כא). וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁ'תַּנִּין' הָיְנוּ נָחָשׁ, וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י כָּאן: **וְהִנֵּה** מָקוֹם אִתִּי לְיַשֵּׁב שִׁנּוּי הַלָּשׁוֹן,

וְזֶה כִּי הַתַּנִּין הוּא נָחָשׁ גָּדוֹל מְסֻכָּן בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב לג) 'חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם', שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁחֲמָתוֹ גָּדוֹל מֵחֲמַת סְתָם נָחָשׁ. וְהִנֵּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ כָּל הַנִּסִּים בְּאִמְרֵי פִּיהֶם, כְּנָחָשׁ זֶה שֶׁעִקֵּר כֹּחוֹ בְּפִיו, וּכְפִי הַנְּרָאֶה שֶׁרֹב הַנִּסִּים נֶעֱשׂוּ עַל יְדֵי מַטּוֹתָם שֶׁל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל הַדִּין לַחֲלֹק וְלוֹמַר שֶׁבְּכֹחַ הַמַּטּוֹת נַעֲשׂוּ כָּל הַנִּסִּים, וְאוּלַי יִטְעוּ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ צַד כִּשּׁוּף בְּמַטּוֹתָם, עַל כֵּן נֶהְפְּכוּ לִנְחָשִׁים, לוֹמַר כְּמוֹ 'הַנָּחָשׁ הַנּוֹשֵׁךְ בְּלִי לַחַשׁ' בְּפִיו (ע"פ קהלת י יא), כָּךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֹּחָם בְּפִיהֶם, וְהַמַּטּוֹת פָּעֲלוּ כָּל אוֹתָן הַפְּעֻלּוֹת בְּכֹחַ אִמְרֵי פִּיהֶם שֶׁלָּהֶם, כִּי הַצַּדִּיק 'גּוֹזֵר אֹמֶר וְיָקֻם לוֹ' (ע"פ איוב כב כח). וְעַל כֵּן נַעֲשׂוּ מַטּוֹת שְׁנֵיהֶם לִנְחָשִׁים, כְּמַה דְּאִתְּ אָמַר (בראשית מט יז) 'יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דָרֶךְ', כָּךְ מַטֵּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יִהְיוּ כִּנְחָשִׁים שׁוֹרְפִים לְהַזִּיק לְפַרְעֹה וּלְכָל עֲבָדָיו:

וְתֵדַע וְתָבִין, כִּי מֹשֶׁה הָיָה רוֹעֶה וּמַנְהִיג לְיִשְׂרָאֵל בְּמַטֵּה עֻזּוֹ כַּאֲשֶׁר יְנַהֵג הָרוֹעֶה אֶת עֶדְרוֹ, וְהָיָה שַׂר וּמוֹשֵׁל גַּם עַל פַּרְעֹה, אֲבָל אַהֲרֹן לֹא הָיָה מוֹשֵׁל כִּי אִם עַל פַּרְעֹה וְעַמּוֹ לְבַד. עַל כֵּן צִוָּה ה' שֶׁלִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל יַשְׁלִיךְ מֹשֶׁה מַטֶּה שֶׁלּוֹ, וְיִהְיֶה לְ'נָחָשׁ עֲלֵי דָרֶךְ', לְפַרְעֹה וּלְכָל עַמּוֹ, 'הַנּשֵׁךְ עִקְּבֵי סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר' (שם), רָמֵז לְסוּס מִצְרַיִם וְרוֹכְבוֹ. 'וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו' (לעיל שם), כִּי חָשַׁב שֶׁלְּעוֹלָם יִהְיֶה מַטֶּה שֶׁלּוֹ מַשְׁחִית וּמְחַבֵּל כַּנָּחָשׁ, וְאֵין זֶה מִמִּדַּת טוּבוֹ. עַל כֵּן נֶאֱמַר לוֹ (שם פסוק ד) 'אֱחֹז בְּזָנָבוֹ', וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ', כִּי אַף 'פָּנָיו' דְּהַיְנוּ מְקוֹם הָרֹאשׁ וְהַפֶּה, מְסֻכָּן לְהַזִּיק וּלְהַשְׁחִית בְּשׁוֹנְאֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, הִנֵּה 'זְנָבוֹ' בְּהִפּוּךְ זֶה, כִּי סוֹפוֹ לִהְיוֹת 'רֹעֵה יִשְׂרָאֵל' לֹא יָרֵע וְלֹא יַשְׁחִית, כַּזָּנָב שֶׁל הַנָּחָשׁ שֶׁאֵינוֹ מַזִּיק אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּמַטֶּה בְּעָלְמָא, כֵּן יִהְיֶה כֹּחַ זֶה שֶׁל הַנָּחָשׁ 'לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ', כְּאִלּוּ אָמַר שֶׁיְּהֵא נָחָשׁ מַזִּיק לְמִצְרַיִם וּמַטֵּה עֹז לְיִשְׂרָאֵל כְּאֶחָד:

וְאִם תִּרְצֶה לוֹמַר שֶׁגַּם לְיִשְׂרָאֵל יִהְיֶה מַטֶּה וְנָחָשׁ כְּאֶחָד, 'מַטֵּה עֹז' לַטּוֹבִים וְנָחָשׁ שׂוֹרֵף לָרָעִים, כִּי נִשְׁיכָתָן שֶׁל חֲכָמִים נִשִּׁיכַת נָחָשׁ (אבות פ"ב מ"י), אָתֵי גַּם כֵּן שַׁפִּיר מַה שֶׁנַּעֲשָׂה נֵס זֶה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא בְּמַטֵּהוּ שֶׁל מֹשֶׁה: **אֲבָל** עֲדַיִן לֹא רָאִינוּ שׁוּם מוֹפֵת שֶׁאַהֲרֹן יִהְיֶה רוֹדֶה וּמוֹשֵׁל בְּפַרְעֹה וְכָל עַמּוֹ, עַל כֵּן צִוָּה ה' לִפְנֵי פַּרְעֹה לְהַשְׁלִיךְ מַטֵּהוּ שֶׁל אַהֲרֹן, **וַיְהִי לְתַנִּין** שֶׁחֲמָתוֹ גָּדוֹל מֵחֲמַת סְתָם נָחָשׁ,

(י) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין׃

י וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה וַעֲבָדוּ כֵּן כְּמָא דִּפַקִּיד יְיָ וּרְמָא אַהֲרֹן יָת חוּטְרֵהּ קֳדָם פַּרְעֹה וְקָדָם עַבְדּוֹהִי וַהֲוָה לְתַנִּינָא׃

רש"י ◄ לְתַנִּין • נָחָשׁ.

(יא) וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן׃

יא וּקְרָא אַף פַּרְעֹה לְחַכִּימַיָּא וּלְחָרָשַׁיָּא וַעֲבָדוּ אַף אִנּוּן חָרָשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן כֵּן׃

רש"י ◄ בְּלַהֲטֵיהֶם • בְּלַחֲשֵׁיהוֹן, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא, וְיֵשׁ לְדַמּוֹת לוֹ: (בראשית ג) "לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת", דּוֹמֶה שֶׁהִיא מִתְהַפֶּכֶת עַל־יְדֵי־לַחַשׁ.

כלי יקר – עוז והדר

כִּי בָּזֶה הוֹרָה שֶׁגַּם אַהֲרֹן יִהְיֶה רוֹדֶה וּמוֹשֵׁל בְּפַרְעֹה שֶׁנִּקְרָא 'תַּנִּין' שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כט ג) 'הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו'. וּלְפִי שֶׁפַּרְעֹה נִמְשַׁל לְתַנִּין שֶׁהוּא גָּדוֹל מִן הַנָּחָשׁ, עַל כֵּן הוֹרוּ לוֹ כִּי מַטֵּהוּ שֶׁל אַהֲרֹן יִהְיֶה לְתַנִּין כְּנֶגֶד פַּרְעֹה שֶׁנִּמְשַׁל לְתַנִּים, כִּי סְתָם נָחָשׁ אֵינוֹ יָכוֹל לוֹ כָּל כָּךְ כִּי הַתַּנִּין כֹּחוֹ גָּדוֹל מִן הַנָּחָשׁ, עַל כֵּן הֶרְאָה לוֹ תַּנִּין שֶׁיְּהֵא כֹּחוֹ גָּדוֹל מִפַּרְעֹה, כִּי בְּפַרְעֹה כְּתִיב 'הַתַּנִּים הַגָּדוֹל' בְּמֵ"ם בַּסּוֹף, הַמּוֹרֶה עַל נְקֵבָה אֲשֶׁר כֹּחָהּ אֵינוֹ גָּדוֹל כְּכֹחַ הַתַּנִּין הַזָּכָר בְּנוּ"ן בַּסּוֹף, עַל כֵּן נַעֲשָׂה מַטֵּה אַהֲרֹן לְתַנִּין, כִּי הוּא יִבְלַע אֶת פַּרְעֹה שֶׁנִּמְשַׁל לְתַנִּים נְקֵבָה וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק יב) **וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם,** יַעַן כִּי אָמְרוּ הַחַרְטֻמִּים יֵשׁ גַּם לָנוּ 'מַטֵּה עֹז' שֶׁנִּמְשָׁל לְתַנִּים, וְהֵינוּ פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו, וּמַה זֶּה אַתָּה מִתְפָּאֵר בַּמַּטֶּה שֶׁלְּךָ שֶׁיִּהְיֶא לְתַנִּין, עַל כֵּן הֶרְאוּ לָהֶם שֶׁתַּנִּינִים שֶׁלָּהֶם חֲלוּשִׁים כִּנְקֵבוֹת, וּמַטֶּה שֶׁל אַהֲרֹן יִבְלַע אֶת מַטּוֹתָם:

וְלֹא הֶצְרַךְ לַעֲשׂוֹת זֶה בְּמַטֵּהוּ שֶׁל מֹשֶׁה, כִּי כְּבָר נַעֲשָׂה נֵס זֶה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְעוֹד לְפִי שֶׁכְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל לֹא רָצָה ה' שֶׁיִּהְיֶה 'חֲמַת תַּנִּינִים' מַטֵּהוּ, וּמַטֵּהוּ שֶׁל מֹשֶׁה כּוֹלֵל הַהַנְהָגָה בֵּין לְיִשְׂרָאֵל בֵּין לְפַרְעֹה, עַל כֵּן נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ. אָבָל מַטֵּהוּ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁפָּעַל כְּנֶגֶד פַּרְעֹה לְבַד, נֶהְפַּךְ לְתַנִּין, כְּדֵי לְבַטֵּל כֹּחוֹ שֶׁל פַּרְעֹה שֶׁנִּמְשַׁל לְתַנִּים כָּאָמוּר:

וּרְאָיָה לַדָּבָר, שֶׁבְּמַכַּת הַיְאוֹר נֶאֱמַר (פסוק טו) 'וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ', וְזֶהוּ מַטֵּה מֹשֶׁה, וּכְתִיב בּוֹ (פסוק יז) 'הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְּאֹר וְנֶהֱפְכוּ לְדָם', אֲבָל לֹא הָיָה כֹּחוֹ גָּדוֹל כָּל כָּךְ עַד שֶׁיַּשְׁחִית כָּל מֵימֵי מִצְרַיִם וְנַהֲרוֹתָם וְאַגְמֵיהֶם. וְאַחַר כָּךְ נֶאֱמַר (פסוק יט) 'אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה יָדְךָ עַל מֵימֵי מִצְרַיִם עַל נַהֲרֹתָם' וגו', שְׁמַע מִנָּהּ שֶׁכֹּחַ מַטֵּה אַהֲרֹן גָּדוֹל מִן כֹּחַ מַטֵּה מֹשֶׁה, שֶׁהֲרֵי מַטֵּה שֶׁל אַהֲרֹן פָּעַל גַּם בְּ'נַהֲרֹתָם וְאַגְמֵיהֶם' וּבְ'כָל מִקְוֵה מֵימֵיהֶם'. וְזֶה לְפִי שֶׁמַּטֵּה אַהֲרֹן נִמְשַׁל לְתַנִּין, שֶׁחֲמַת תַּנִּינִים גָּדוֹל מִן חֲמַת סְתָם נָחָשׁ, וּלְמַטֵּה מֹשֶׁה לֹא נִתַּן חֲמַת גְּדוֹלָה, בַּעֲבוּר שֶׁהָיָה רוֹעֶה בּוֹ גַּם אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְנַהֵג עִמָּהֶם בְּנַחַת גַּם בִּשְׁעַת הַכַּעַס. וְזֶה רָמַז יָקָר: **אָמְנָם** לְאוֹמְרִים שֶׁ'תַּנִּין' הֵינוּ 'דָּג', נוֹכַל לוֹמַר כִּי בְּפָנֵי יִשְׂרָאֵל נֶהְפַּךְ הַמַּטֶּה לְנָחָשׁ, לְהוֹרוֹת שֶׁמִּתְחִלָּה הָיוּ יִשְׂרָאֵל כְּמַקֵּל זָקוּף בְּקוֹמָה זְקוּפָה, וְאַחַר כָּךְ הֶשְׁפְּלָה מְלֹא קוֹמָתָם אַרְצָה לִהְיוֹת עִם זוֹחֲלֵי עָפָר, וְכַאֲשֶׁר יֹאחֲזוּ בִּזְנָבוֹ שֶׁיִּהְיוּ בְּתַכְלִית הַשִּׁפְלוּת, יַחְזִרוּ לְקַדְמוּתָם לִהְיוֹת כְּמַטֶּה זֶה (ראה דברי רבינו לעיל ד ב). וְכֵן הָיָה שֶׁהוֹסִיף לָהֶם פַּרְעֹה שִׁעְבּוּד בַּסּוֹף וַיְזַנֵּב בָּהֶם לַעֲשׂוֹתָם כְּ'זַנְבוֹת הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים' (ע"פ ישעיה ז ד), וּמִשָּׁם עָלוּ אֶל מַעֲלָתָם:

וְזֶה לֹא יִתְּכֵן לַעֲשׂוֹת לִפְנֵי פַּרְעֹה. עַל כֵּן נַעֲשָׂה הַמַּטֶּה בְּפָנָיו לְ'תַנִּין' דְּהַיְנוּ דָּג, לְהוֹרוֹת שֶׁכְּשֵׁם שֶׁסִּכֵּל ה' עֲצָתוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה, כִּי הוּא רָצָה לַעֲשׂוֹתָם כְּמַטֶּה יָבֵשׁ זֶה שֶׁאֵינוֹ פָּרֶה וְרָבֶה, כָּךְ אָמַר (לעיל א י) 'פֶּן יִרְבֶּה', וְנֶהְפַּךְ הַדָּבָר שֶׁמַּטֶּה הַיָּבֵשׁ נַעֲשָׂה דָּג, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מח טז) 'וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ', כָּךְ גַּם עַתָּה יְסַכֵּל ה' עֲצָתוֹ. וְעַל כֵּן לֹא חָזַר הַתַּנִּין לִהְיוֹת מַטֶּה, לְרַמֵּז שֶׁיִּשְׁאָרוּ יִשְׂרָאֵל בְּרִבּוּיָם לְעוֹלָם. וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר **וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן,** הֵינוּ הַתַּנִּין שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּה מַטֶּה: **וְהֶכָּה** הֵיאוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דָּגִים עַל יְדֵי מַטֵּה מֹשֶׁה דַּוְקָא שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּה נָחָשׁ, אֲבָל מַטֵּה אַהֲרֹן שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּה דָּג, וְנַעֲשָׂה עַכְשָׁו לְמַטֶּה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי פַּרְעֹה, אֵין נָכוֹן שֶׁיְּמִית אֶת דְּגָתָם אַחַר שֶׁהוּא הָיָה דָּג. וְאַחַר כָּךְ צִוָּה לִקַּח מַטֵּה אַהֲרֹן לְהַכּוֹת בְּכָל נַהֲרוֹת וַאֲגַמִּים, וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר (פסוק כא) 'וְהַדָּגָה אֲשֶׁר **בַּיְּאֹר** מֵתָה', וְלֹא 'אֲשֶׁר בַּאֲגַמִּים וּנְהָרוֹת' שֶׁהֻכּוּ עַל יְדֵי מַטֵּה אַהֲרֹן. וְהֶחֱמִיר בַּיְּאוֹר לְפִי שֶׁהָיָה אֱלֹהֵיהֶם (ראה שמו"ר ט ט), עַל כֵּן 'עָשָׂה שְׁפָטִים בֵּאלֹהֵיהֶם' וְהָרְאוּ לָהֶם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַצִּיל הַדָּגִים, אֲבָל הָאֲגַמִּים וּנְהָרוֹת לֹא הֶחֱזִיקוּ בֶּאֱלֹהוּת, עַל כֵּן לֹא הֵמִית אֶת דְּגָתָם: תורה י

(יב) וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם:

יב וּרְמוֹ גְּבַר חוּטְרֵהּ וַהֲווֹ לְתַנִּינַיָּא וּבְלַע חֵיטְרָא דְּאַהֲרֹן יָת חֵיטְרֵיהוֹן:

רש"י ◄ וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן • (שבת צז) מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה, בָּלַע אֶת כֻּלָּן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כו, עמ' 57 – מתוך 'התקשרות')

וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם (ז, יב)

מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה בָּלַע אֶת כֻּלָּם (רש"י)

בְּאוּר דִּבְרֵי רַשִּׁ"י בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

כָּל פְּעֻלָּה עִם הַזּוּלַת צְרִיכָה לִהְיוֹת מִתּוֹךְ אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל, כְּהַנְהָגַת אַהֲרֹן הַכֹּהֵן – "אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה". וּכְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּ'תַּנְיָא': "אַף הָרְחוֹקִים מִתּוֹרַת ה' וַעֲבוֹדָתוֹ... צָרִיךְ לְמָשְׁכָן בְּחַבְלֵי עֲבוֹתוֹת אַהֲבָה, וְכוּלֵי הַאי וְאוּלַי יוּכַל לְקָרְבָן לַתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה'". וַאֲפִילוּ אֵלּוּ שֶׁמִּצְוָה לִשְׂנֹאתָם, "מִצְוָה לְאַהֲבָם גַּם כֵּן", וְיֵשׁ לְעוֹרֵר רַחֲמִים עֲלֵיהֶם, "וְהַרְחֲמָנוּת מְבַטֶּלֶת הַשִּׂנְאָה וּמְעוֹרֶרֶת הָאַהֲבָה".

אַךְ לִפְעָמִים קוֹרֶה שֶׁהַזּוּלַת שָׁרוּי בִּשְׁפַל הַמַּדְרֵגָה, הַטּוֹב שֶׁבּוֹ מְסֻתָּר כָּל־כָּךְ, שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהַכָּאָה בִּדְבָרִים, וְלִפְעָמִים הָעִצָּה הַיְחִידָה הִיא לִפְעֹל בּוֹ בִּטּוּל וּשְׁבִירָה כְּלָלִיִּים – בְּלִיעָה, שֶׁיִּהְיֶה בְּהֶעְדֵּר הַמְּצִיאוּת ('אוֹיֵס מְצִיאוּת') לְעַצְמוֹ כְּלָל. וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה, שֶׁבְּלִיעָה זוֹ צְרִיכָה לְהֵעָשׂוֹת עַל־יְדֵי "מַטֵּה אַהֲרֹן" דַּוְקָא, הַיְינוּ עַל־יְדֵי אָדָם שֶׁכָּל־כָּלוֹ חָדוּר בְּחֶסֶד וּבְאַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל אֲמִתִּיִּים, וּבְטוּחִים אָנוּ בּוֹ שֶׁהוּא פּוֹעֵל אַךְ וְרַק מִתּוֹךְ אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל, וְאֵין כָּאן חַס־וְשָׁלוֹם עֵרְבּוּב שֶׁל סִבּוֹת וּנְטִיּוֹת מִצַּד הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת שֶׁל נַפְשׁוֹ הַטִּבְעִית.

זֹאת וְעוֹד: לֹא דַּי שֶׁסִּבַּת הַפְּעֻלָּה הִיא אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא הַפְּעֻלָּה עַצְמָהּ צְרִיכָה לִהֵעָשׂוֹת לֹא כְּ'תַנִּין', בְּרֶגֶשׁ שֶׁל כַּעַס (כְּנָחָשׁ זֶה, שֶׁטִּבְעוֹ לְהַפְחִיד וּלְהַזִּיק), אֶלָּא כְּ'מַטֶּה': הַמּוֹכִיחַ צָרִיךְ לִפְעֹל כְּ'מַקֵּל', לְלֹא שׁוּם רֶגֶשׁ שֶׁל רֹגֶז וְכַעַס חַס־וְשָׁלוֹם, וְאַף לְלֹא הַרְגָּשַׁת מְצִיאוּת עַצְמוֹ.

(יג) וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס

יג וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם:

יד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְיַקַּר (לפרש"י יַקִּיר) לִבָּא דְּפַרְעֹה סָרִיב לְשַׁלָּחָא עַמָּא:

רש"י ◄ כָּבֵד • תַּרְגּוּמוֹ "יַקִּיר", וְלֹא "אִתְיַקַּר", מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ: (שמות יח) "כִּי כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר".

(טו) לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ:

טו אֲזֵיל לְוָת פַּרְעֹה בְּצַפְרָא הָא נָפֵיק לְמַיָּא וְתִתְעַתַּד לְקַדָּמוּתֵהּ עַל כֵּיף נַהֲרָא וְחוּטְרָא דְּאִתְהַפִּיךְ לְחֻיְיָא תִּסַּב בִּידָךְ:

רש"י ◄ הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה • לִנְקָבָיו, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ וְאוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִנְקָבָיו, וּמַשְׁכִּים וְיוֹצֵא לַנִּילוּס וְעוֹשֶׂה שָׁם צָרְכָּיו (שמות רבה).

(טז) וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה:

טז וְתֵימַר לֵהּ יְיָ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי שַׁלְחַנִי לְוָתָךְ לְמֵימַר שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא וְהָא לָא קַבֵּילְתָּא עַד כְּעַן:

רש"י ◄ עַד כֹּה • עַד הֵנָּה, וּמִדְרָשׁוֹ: עַד שֶׁתִּשְׁמַע מִמֶּנִּי מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁאֶפְתַּח בָּהּ בְּ"כֹּה": "כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה".

(יז) כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה ׀ בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם:

יז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּדָא תִּדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ הָא אֲנָא מָחֵי בְּחֻטְרָא דִּי בִידִי עַל מַיָּא דִּי בְנַהֲרָא וְיִתְהַפְּכוּן לְדָמָא:

רש"י ◄ **וְנֶהֶפְכוּ לְדָם•** לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִים בְּמִצְרַיִם, וְנִילוּס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אֶת הָאָרֶץ, וּמִצְרַיִם עוֹבְדִים לַנִּילוּס, לְפִיכָךְ הִלְקָה אֶת יְרָאָתָם, וְאַחַר־כָּךְ הִלְקָה אוֹתָם.

כלי יקר – עוז והדר

(יז) **כֹּה אָמַר ה' בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי ה'.** לָשׁוֹן זֶה נֶאֱמַר בְּמַכָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל סֵדֶר דְּצַ"ךְ, וְכֵן בְּמַכָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל סֵדֶר עֲדַ"ש נֶאֱמַר (להלן ח יח) 'לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ', וְכֵן בְּמַכָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל סֵדֶר בְּאַחַ"ב נֶאֱמַר (שם ט יד) 'בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ'. גַּם מַהֲרַ"י אַבְרַבַּנֵּאל נִתְעוֹרֵר עַל זֶה, וּפֵרֵשׁ שֶׁפַּרְעֹה הָיָה חוֹלֵךְ עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. הָאֶחָד הוּא מְציאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, כִּי 'כִּחֵשׁ בַּה' וַיֹּאמֶר לֹא הוּא' (ע"פ ירמיה ה יב), וְ'לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה'' (לעיל ה ב), עַל כֵּן נֶאֱמַר בְּמַכָּה רִאשׁוֹנָה **בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי ה'.** הַשֵּׁנִיָּה, שֶׁהָיָה חוֹלֵךְ לוֹמַר, אִם תִּמְצָא לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ אֱלוֹהַּ בְּנִמְצָא, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ בַּשְּׁפָלִים, עַל זֶה נֶאֱמַר 'כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ'. הַשְּׁלִישִׁית הוּא, שֶׁהָיָה חוֹלֵךְ עַל יְכֹלֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹת הַטֶּבַע כְּלָל, עַל זֶה אָמַר 'כִּי אֵין כָּמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ', כְּלוֹמַר יָכוֹל לִפְעֹל כְּחָפְצוֹ:

וְאוֹמֵר אֲנִי לְהוֹסִיף בֵּאוּר עַל דְּבָרָיו, לְהַכְנִיס כָּל שָׁלֹשׁ מַכּוֹת תַּחַת סוּג אֶחָד. כִּי שָׁלֹשׁ מַכּוֹת רִאשׁוֹנוֹת בָּאוּ לְאַמֵּת מְציאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, לְפִי שֶׁהַמְּצָרִים אָמְרוּ שֶׁהַיְאוֹר הוּא אֱלֹהֵיהֶם אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ, עַל כֵּן עָשָׂה ה' שְׁפָטִים בֵּאלֹהֵיהֶם (במדבר לג ד), לְהוֹרוֹת שֶׁיֵּשׁ 'גָּבֹהַּ מֵעַל' כָּל 'גָּבֹהַּ' (ע"פ קהלת ה ז). וְכֵן מַסִּיק בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פט ד) 'הָרְשָׁעִים מִתְקַיְּמִים עַל אֱלֹהֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מא א) 'וְהִנֵּה עֹמֵד עַל הַיְאֹר'', שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁחֲשָׁבוּהוּ לֶאֱלֹהוּת, עַל כֵּן נֶאֱמַר בְּמַכַּת הַיְאוֹר **בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי ה'** וגו'. וּבְעִנְיַן הַצְּפַרְדְּעִים שֶׁשָּׁרַץ הַיְאוֹר, הוֹרָה שֶׁגַּם הַיְאוֹר יִשְׁרַץ דְּבָרִים הַמְאַמְּתִים מְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, כִּי פַּרְעֹה הָיָה מְחַלֵּל הַשֵּׁם וְאָמַר 'לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה'', עַל כֵּן הוֹדִיעַ הַיְאוֹר כִּי רָאוּי לְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם, כִּי הַצְּפַרְדְּעִים קִדְּשׁוּ הַשֵּׁם בָּרַבִּים, כִּדְאִיתָא (פסחים נג:) שֶׁחָנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מָסְרוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְלָמְדוּ קַל וָחֹמֶר מִצְּפַרְדְּעִים שֶׁעָלוּ בַּתַּנּוּרִים, וּלְפִיכָךְ לֹא מָתוּ אוֹתָם שֶׁבַּתַּנּוּרִים כִּדְמַסִּיק בַּיְּלִקּוּט פָּרָשָׁה זוֹ (רמז קפב). וּבַכִּנִּים נֶאֱמַר (להלן ח טו) 'אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא', הֲרֵי שֶׁבְּמַכָּה זוֹ גַּם הַחַרְטֻמִּים הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ לוֹמַר שֶׁמַּכָּה זוֹ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ, וְ'הוֹדָאַת בַּעַל דִּין כְּמֵאָה עֵדִים דָּמֵי' (גיטין מג):

וּבְסֵדֶר עֲדַ"ש נִרְמַז כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ מַשְׁגִּיחַ לְמַטָּה בְּכָל פְּרָטֵי הָאִישִׁים, לְהוֹצִיא מִלֵּב הָאוֹמְרִים שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁגִּיחַ כִּי אִם עַל כְּלָלוּת הַמִּין וְלֹא בִּפְרָטוּת עַל כָּל 'דַּרְכֵי אִישׁ'. וּלְפִי דִּבְרֵיהֶם הַכֹּל נִכְנָס בְּעִרְבּוּבְיָא, כִּי אֵין הֶבְדֵּל בֵּין אִישׁ לַחֲבֵרוֹ, וּ'בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ' (ע"פ מלאכי ג יח), עַל כֵּן בָּא עֲלֵיהֶם הֶעָרֹב בְּעִרְבּוּבְיָא, וּכְתִיב (להלן שם יח) 'וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת שָׁם עָרֹב', וְזֶה מוֹסִיף חוֹתֵךְ שֶׁיֵּשׁ הֶבְדֵּל בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע, וְשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁגִּיחַ עַל כָּל פְּרָטֵי הָאִישִׁים, לְכָךְ נֶאֱמַר שָׁם 'לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ', לוֹמַר שֶׁהַשְּׁגָחָתִי הַפְּרָטִית גַּם בַּתַּחְתּוֹנִים. וְכֵן בְּמַכַּת הַדֶּבֶר כְּתִיב (להלן ט ד) 'וְהִפְלָה ה' בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם', וְהַיְנוּ מִצַּד הַשְּׁגָחָתוֹ יִתְבָּרֵךְ הַפְּרָטִית. וְכֵן בַּשְּׁחִין, שֶׁהָיָה הָאָבָק פּוֹרֵחַ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם, וְאַף עַל פִּי כֵן הִבְדִּיל בֵּין יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם. לְפִיכָךְ לֹא יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה (שם פסוק יא), רָצָה לוֹמַר שֶׁלֹּא יָכְלוּ לַעֲמֹד בּוּכּוּחַ שֶׁהָיָה לָהֶם עִם מֹשֶׁה 'מִפְּנֵי הַשְּׁחִין', כִּי לְכָל מַכָּה נִתְּנוּ סִבָּה, חוּץ לָזוֹ שֶׁלֹּא יָכְלוּ לָתֵת סִבָּה, כִּי כָּל הַמַּכּוֹת בָּאוּ בְּפַעַם אַחַת עַל כָּל מִצְרַיִם וְהַחַרְטֻמִּים הָיוּ בִּכְלַל הַמַּכָּה, אֲבָל מַכַּת הַשְּׁחִין בָּא תְּחִלָּה עַל הַחַרְטֻמִּים וְאַחַר כָּךְ עַל כָּל מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'כִּי הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל מִצְרָיִם', עַל כֵּן לֹא יָכְלוּ לַעֲמֹד בּוּכּוּחַ, כִּי טָעַן מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם שֶׁחָטְאָם גָּרַם לָהֶם שֶׁלָּקוּ תְּחִלָּה, לְפִי שֶׁעַד הֵנָּה גָּרְמוּ הַחַרְטֻמִּים קִשּׁוּי לֵב פַּרְעֹה בְּלֵהֲטֵיהֶם וְכִזְבֵיהֶם:

בְּסֵדֶר בְּאַחַ"ב פֵּרֵשׁ מַהֲרַ"י אַבְרַבַּנֵּאל שֶׁבָּאוּ לְאַמֵּת יְכֹלֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. וְלִי נִרְאֶה שֶׁפַּרְעֹה טָעַן 'שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת הֵם', עַל כֵּן נֶאֱמַר בְּמַכָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל סֵדֶר בְּאַחַ"ב 'לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֵין כָּמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ', רוֹצֶה לוֹמַר 'אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ' יִתְבָּרֵךְ אֵיזוֹ רְשׁוּת אַחֵר, מִכְּלָל שֶׁפַּרְעֹה טָעַן שֶׁיֵּשׁ עוֹד אֱלוֹהַּ אַחֵר:

וְנִרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁטָּעַן זֶה עַל מַזַּל טָלֶה וְהַשֶּׁמֶשׁ, כִּי מְצִינוּ שֶׁשְּׁלֹשָׁה מַכּוֹת הָיוּ מוֹנְעִים אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וְהַמַּזָּלוֹת, כִּי בְּרֶדֶת הַבָּרָד מִסְּתָמָא הָיוּ הַשָּׁמַיִם מִתְקַדְּרִים בְּעָבִים עַד שֶׁלֹּא יָכְלוּ לִרְאוֹת הַשֶּׁמֶשׁ כָּל זְמַן יְרִידַת הַבָּרָד. וּבְמַכַּת הָאַרְבֶּה כְּתִיב (להלן י טו) 'וַיְכַס אֶת עֵין הָאָרֶץ', הַיְנוּ הַשֶּׁמֶשׁ כִּי הִיא 'עֵין הָאָרֶץ' (פסק"ז שם), לְפִיכָךְ 'וַתֶּחְשַׁךְ הָאָרֶץ'. וְכֵן בְּמַכַּת הַחֹשֶׁךְ. וְכֵן מַכַּת בְּכוֹרוֹת בַּלַּיְלָה. וְכָל זֶה רָאָיָה שֶׁטָּעַן פַּרְעֹה עַל הַשֶּׁמֶשׁ וּמַזַּל טָלֶה שֶׁכֹּחָם גַּם כֵּן גָּדוֹל. עַל כֵּן נֶאֱמַר בַּבָּרָד (להלן ט יח) 'אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָּמֹהוּ', וְכֵן בָּאַרְבֶּה נֶאֱמַר (להלן י יד) 'לְפָנָיו לֹא הָיָה

(יח) **וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְּאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְּאֹר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְּאֹר׃ ס**

יח וְנוּנֵי דִי בְנַהֲרָא תְּמוּת וּסְרִי נַהֲרָא וְיִלְאוּן מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא׃

רש"י◄ **וְנִלְאוּ מִצְרַיִם** • לְבַקֵּשׁ רְפוּאָה לְמֵי הַיְּאֹר, שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לִשְׁתּוֹת.

(יט) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבָעֵצִים וּבָאֲבָנִים׃**

יט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן טוֹל חֵטְרָךְ וַאֲרִים יְדָךְ עַל מַיָּא דְמִצְרַיִם עַל נַהֲרֵיהוֹן עַל אֲרַתֵּיהוֹן וְעַל אַגְמֵיהוֹן וְעַל כָּל בֵּית כְּנִישׁוּת מֵימֵיהוֹן וִיהוֹן דְּמָא וִיהֵי דְמָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּבְמָנֵי אָעָא וּבְמָנֵי אַבְנָא׃

רש"י◄ **אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן** • לְפִי שֶׁהֵגֵן הַיְּאֹר עַל מֹשֶׁה כְּשֶׁנִּשְׁלַךְ לְתוֹכוֹ, לְפִיכָךְ לֹא לָקָה עַל־יָדוֹ, לֹא בַּדָּם וְלֹא בַּצְּפַרְדְּעִים, וְלָקָה עַל־יְדֵי אַהֲרֹן. **נַהֲרֹתָם** • הֵם נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִים כְּעֵין נְהָרוֹת שֶׁלָּנוּ. **יְאֹרֵיהֶם** • הֵם

כלי יקר – עוז והדר

כֵּן אַרְבֶּה כְּמֹהוּ', וְכָל זֶה מוֹסֵף לַמַּאֲמָר 'כִּי אֵין **כָּמֹנִי** בְּכָל הָאָרֶץ'. וְכָל שֶׁכֵּן מַכַּת בְּכוֹרִים, שֶׁהִיא סִימָן לְהַכְנָעַת מַזַּל טָלֶה, בְּכוֹר לְכָל הַמַּזָּלוֹת. וְדָבָר זֶה מְחֻוָּר יוֹתֵר מִן פֵּרוּשׁ מַהַרְ"י אַבְרַבַּנְאֵל, וּלְשׁוֹן הַכָּתוּב מוֹכִיחַ הָאוֹמֵר 'כִּי אֵין כָּמֹנִי':

הִנֵּה אָנֹכִי מֵבִיא בַּמָּטָּה וגו'. בְּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁל עֲשָׂרָה מַכּוֹת אֵלּוּ רַבּוּ בָּהֶם הַדֵּעוֹת, לָמָּה זֶה וְעַל מָה זֶה הָיוּ מַכּוֹת אֵלּוּ בָּאִים עֲלֵיהֶם. וְכָל הַמְפָרְשִׁים יָצְאוּ לִלְקֹט טְעָמִים אִישׁ לְפִי שִׂכְלוֹ, 'גַּם אֲנִי לֹא אֶחֱשָׂךְ פִּי' (ע"פ איוב ז יא) לְקָרֵב רַעְיוֹנוֹת אֶל פְּשָׁטֵי הַמִּקְרָאוֹת:

וְהִנֵּה מַכַּת הַיְּאוֹר, בְּעָוֹן שֶׁאָמַר פַּרְעֹה 'לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי' (יחזקאל כט ג), וּבְעָוֹן הַשְּׁלָכַת הַבָּנִים לַיְּאוֹר. וּמִיתַת הַדָּגִים בַּעֲבוּר שֶׁרָצוּ לְבַטֵּל מִיִּשְׂרָאֵל בְּרִכַּת 'וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ' (בראשית מח טז):

צְפַרְדְּעִים בָּאוּ, עַל אֲשֶׁר כִּחֵשׁ בַּה' וַיֹּאמֶר (לעיל ה ב) 'לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה'', עַל כֵּן בָּאוּ הַצְּפַרְדְּעִים שֶׁיָּדְעוּ אֶת ה' וּמָסְרוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּאָמוּר לְמַעְלָה. וְהַיְּאוֹר שֶׁרַץ אוֹתָן צְפַרְדְּעִים, כִּי 'הוֹדָאַת בַּעַל דִּין כְּמֵאָה עֵדִים דָּמֵי' (גיטין מ:), כִּי אָמְרוּ שֶׁהַיְּאוֹר יֵשׁ בּוֹ צַד אֱלֹהוּת:

כִּנִּים בָּאוּ עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁכָּל בַּעַל עֲבוֹדָה קָשָׁה מְלֵא כִּנִּים הַבָּאִים מִן הַזַּעֲה הַמְּצוּיָה מִתּוֹךְ הִתְעַמְּלוּת וְהִתְחַמְּמוּת הַגּוּף. וּמַה שֶּׁנַּעֲשָׂה עֲפַר הָאָרֶץ כִּנִּים (להלן ח יג), לְפִי שֶׁכָּל עֲבוֹדָתָם הָיְתָה בַּשָּׂדֶה דְּהַיְנוּ עֲפַר הָאָרֶץ, וְהִיא שֶׁגָּרְמָה לָהֶם הַזַּעֲה וְהַכִּנִּים, עַל כֵּן עֲפַר הָאָרֶץ הֵבִיאָה הַכִּנִּים גַּם עַל הַמִּצְרִיִּים:

עָרֹב בָּא עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְחַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י עַל פָּסוּק 'כִּי חַיּוֹת הֵנָּה' (לעיל א יט). וּבְכָל אֶרֶץ גֹּשֶׁן לֹא הָיָה עָרֹב, כִּי אֵין חַיָּה מַזֶּקֶת לַחֲבֵרְתָּהּ:

דֶּבֶר בְּמִקְנֵה הַמִּצְרִים הָיָה, לְפִי שֶׁהַשְּׁבָטִים 'אַנְשֵׁי מִקְנֶה' הָיוּ בְּבוֹאָם מִצְרַיְמָה (בראשית מו לב), וְעַתָּה הֶחֱלִיפוּ אֲמַנָּתָם בַּעֲבוֹדַת חֹמֶר וּלְבֵנִים וּמִמֵּילָא נִפְסַד מִקְנָה שֶׁלָּהֶם, עַל כֵּן 'וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה מִצְרָיִם' (להלן ט ו):

שְׁחִין בָּא עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהִפְרִישׁוּ נְשׁוֹתֵיהֶן מִבַּעֲלֵיהֶן, עַל כֵּן הִכּוּ בִּשְׁחִין שֶׁהַתַּשְׁמִישׁ קָשֶׁה לוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יב יז) 'וַיְנַגַּע ה' אֶת פַּרְעֹה', וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (בראשית רבה מא ב) 'שֶׁלָּקָה בִּשְׁחִין שֶׁהַתַּשְׁמִישׁ קָשֶׁה לוֹ', וְהָיָה זֶה לְפַרְעֹה כְּמוֹ סִימָן עַל הָעָתִיד:

בָּרָד וְקוֹלוֹת הִשְׁמִיעַ ה' לְאָזְנוֹ, עַל אֲשֶׁר חָטָא בְּקוֹל וְאָמַר (לעיל ה ב) 'מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ'. וּלְפִי שֶׁלֹּא רָצָה לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל ה', עַל כֵּן הִשְׁמִיעוֹ ה' בְּעַל כָּרְחוֹ אֶת קוֹלוֹ, 'קוֹל ה' עַל הַמָּיִם, קוֹל ה' חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ' (ע"פ תהלים כט ג, ז) אֲשֶׁר 'תִּהְלַךְ אָרְצָה', לוֹמַר שֶׁאִם מֵרָצוֹן טוֹב לֹא רָצִיתָ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל ה', עַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלוֹ, 'קוֹל ה' יָחִיל' פַּרְעֹה וְכָל חֵילוֹ:

אַרְבֶּה בָּא עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁרָצוּ לְבַטֵּל מִיִּשְׂרָאֵל 'וְהִרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֶךָ' (בראשית כב יז) וְאָמְרוּ 'פֶּן יִרְבֶּה' (לעיל א י), עַל כֵּן שָׁלַח עֲלֵיהֶם אַרְבֶּה, כִּי לְשׁוֹן 'אַרְבֶּה' מְשֻׁמָּשׁ עַל הָרְבּוּי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּשׁוֹפְטִים (ו ה) 'וּבָאוּ כְּדֵי אַרְבֶּה לָרֹב', וּכְתִיב בְּיִרְמְיָה (מו כג) 'כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה':

חֹשֶׁךְ בָּא עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁגָּרְמוּ לְיִשְׂרָאֵל לְהַצְפִּין אֶת בְּנֵיהֶם בַּחֹשֶׁךְ, כְּמוֹ שֶׁהִצְפִּינוּ אֶת מֹשֶׁה, עַל כֵּן בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבָם ה'. וְכֵן הַמְיַלְּדוֹת הָיוּ כָּל מַעֲשֵׂיהֶם בַּחֹשֶׁךְ, וְכֵן נִבְלְעוּ יִשְׂרָאֵל בַּקַּרְקַע בַּחֹשֶׁךְ, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (יא:):

מַכַּת בְּכוֹרוֹת בָּא עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁרָצוּ לְאַבֵּד 'בְּנוֹ בְּכוֹרוֹ יִשְׂרָאֵל' (ע"פ לעיל ד כב). אֲבָל מֵי הַיָּם לֹא הֵבִיא ה' עֲלֵיהֶם, אֶלָּא הֵם עַצְמָם בִּזְדוֹן לִבָּם נָסוּ לִקְרָאתוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה' בַּפָּסוּק 'כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם' (להלן יח יא): תורה יח

בְּרֵכוֹת וְנִגָּרִים הָעֲשׂוּיוֹת בִּידֵי אָדָם מִשִּׁפַּת הַנָּהָר לַשָּׂדוֹת, וְנִילוּס מֵימָיו מִתְבָּרְכִים, וְעוֹלֶה דֶּרֶךְ הַיְאֹרִים וּמַשְׁקֶה הַשָּׂדוֹת. **אַגְמֵיהֶם** • קְבוּצַת מַיִם שֶׁאֵינָן נוֹבְעִין וְאֵינָן מוֹשְׁכִין, אֶלָּא עוֹמְדִין בְּמָקוֹם אֶחָד וְקוֹרִין לוֹ אשטנ"ק. **בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם** • אַף בַּמֶּרְחֲצָאוֹת וּבָאַמְבְּטָאוֹת שֶׁבַּבָּתִּים. **וּבָעֲצִים וּבָאֲבָנִים** • מַיִם שֶׁבִּכְלֵי עֵץ וּבִכְלֵי אֶבֶן.

(כ) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם:

כ וַעֲבָדוּ כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דִּפַקִּיד יְיָ וַאֲרִים בְּחֵטְרָא וּמְחָא יָת מַיָּא די בְּנַהֲרָא לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עַבְדּוֹהִי וְאִתְהַפִּיכוּ כָּל מַיָּא די בְּנַהֲרָא לְדִמָא:

(כא) וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

כא וְנוּנֵי די בְּנַהֲרָא מִיתוּ וּסְרִי נַהֲרָא וְלָא יְכִילוּ מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא וַהֲוָה דְּמָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(כב) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:

כב וַעֲבָדוּ כֵן חָרְשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

רש"י◄ **בְּלָטֵיהֶם** • לַחַשׁ שֶׁאוֹמְרִין אוֹתוֹ בַּלָּט וּבַחֲשַׁאי. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: (סנהדרין סז) בְּלָטֵיהֶם, מַעֲשֶׂה שֵׁדִים. בְּלַהֲטֵיהֶם, מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. **וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה** • לוֹמַר:

עַל־יְדֵי מְכַשְּׁפוּת אַתֶּם עוֹשִׂים כֵּן, (מנחות פה) תֶּבֶן אַתֶּם מַכְנִיסִין לְעָפְרַיִם, עִיר שֶׁכֻּלָּהּ תֶּבֶן? אַף אַתֶּם מְבִיאִים מְכַשְּׁפוּת לְמִצְרַיִם שֶׁכֻּלָּהּ כְּשָׁפִים.

(כג) וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת:

כג וְאִתְפְּנִי פַרְעֹה וְעַל לְבֵיתֵהּ וְלָא שַׁוִּי לִבֵּהּ אַף לְדָא:

רש"י◄ **גַּם לָזֹאת** • לְמוֹפֵת הַמַּטֶּה שֶׁנֶּהֱפַךְ לְתַנִּין, וְלֹא לְזֶה שֶׁל דָּם.

(כד) וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי הַיְאֹר:

כד וַחַפָּרוּ כָל מִצְרָאֵי סַחֲרָנוּת נַהֲרָא מַיָּא לְמִשְׁתֵּי אֲרֵי לָא יְכִילוּ לְמִשְׁתֵּי מִמַּיָּא דְּנַהֲרָא:

(כה) וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה אֶת־הַיְאֹר: פ

כה וְאַשְׁלֵם שִׁבְעַת יוֹמִין בָּתַר דִּמְחָא יְיָ יָת נַהֲרָא:

רש"י◄ **וַיִּמָּלֵא** • מִנְיַן שִׁבְעַת יָמִים שֶׁלֹּא שָׁב הַיְאוֹר לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ, וּשְׁלוֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם (בשמות רבה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו עמ' 39)

הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם (ז, כה) **מֵעִיד** – הַעֲדָאָה, מִלְּשׁוֹן עֵדוּת, מוֹדִיעָה וּמְגַלָּה דָּבָר שֶׁאֵרַע בָּעָבָר אוֹ שֶׁיִּקְרֶה בְּוַדַּאי בְּעָתִיד. וּבְמִכַּת דָּם **הֵעִיד** מֹשֶׁה בְּפַרְעֹה: "לֹא שָׁמַעְתָּ עַד כֹּה . . הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה . . עַל הַמַּיִם . . וְנֶהֱפְכוּ לְדָם". **מַתְרֶה** – הַתְרָאָה הִיא אַזְהָרָה עַל כָּךְ שֶׁבִּיאַת דְּבַר מַה תְּלוּיָה בְּהַנְהָגָתוֹ שֶׁל הַמַּתְרֶה. וּבְמִכַּת צְפַרְדֵּעַ **הִתְרָה** מֹשֶׁה בְּפַרְעֹה: "וְאִם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ, הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצְפַרְדְּעִים".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לא, עמוד 39 – מתוך 'התקשרות')

וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת ה' אֶת הַיְאֹר (ז, כה) וַיִּמָּלֵא מִנְיַן שִׁבְעַת יָמִים, שֶׁלֹּא שָׁב הַיְאוֹר לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ, וּשְׁלוֹשָׁה חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם (רש"י)

לְכָל מַכָּה הָקְצַב חֹדֶשׁ, כָּךְ שֶׁנִּקְבַּע מֵרֹאשׁ שֶׁבְּרֶבַע הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַחֹדֶשׁ תִּהְיֶה הַמַּכָּה, וּבִשְׁלֹשֶׁת רִבְעֵי הַחֹדֶשׁ הָאַחֲרוֹנִים תִּהְיֶה הַהַתְרָאָה. וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ: הֲרֵי הַהַתְרָאָה הִיא הַקְדָּמָה וְאַזְהָרָה לִקְרַאת הַמַּכָּה הַבָּאָה, וּמַדּוּעַ הַזְּמַן שֶׁנִּקְצַב מֵרֹאשׁ הוּא בְּאֹפֶן שֶׁקֹּדֶם תָּבוֹא הַמַּכָּה וְרַק לְאַחַר־מִכֵּן הַהַתְרָאָה? וְהַבֵּאוּר: הַהַתְרָאוֹת לֹא הָיוּ לְשֵׁם אַזְהָרָה וְאִיּוּם בִּלְבַד עַל פַּרְעֹה, אֶלָּא הֵן עַצְמָן נוֹעֲדוּ לְצֵעֲרוֹ וּלְיַסְּרוֹ, בְּעֶצֶם הַדָּבָר שֶׁמֹּשֶׁה מְדַבֵּר דְּבָרִים כְּאֵלֶּה לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם. יִסּוּרִים אֵלּוּ גְּדוֹלִים יוֹתֵר כַּאֲשֶׁר הֵם בָּאִים מִיַּד לְאַחַר הַמַּכָּה, וְכָךְ נִשְׁבַּר פַּרְעֹה וְנִכְנַע לִבּוֹ עוֹד יוֹתֵר. מִכָּאן הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת ה': יֵשׁ לִשְׁבֹּר וּלְהַכְנִיעַ, עַד כְּדֵי נִצָּחוֹן מָחְלָט, אֶת הַהִתְנַגְּדוּת לִקְדֻשָּׁה. לְמַעַן הַנִּצָּחוֹן פּוֹתֵחַ הַמֶּלֶךְ וּמְבַזְבֵּז גַּם אוֹצָרוֹת כְּמוּסִים (כַּמְסֻבָּר בְּמַאֲמָרֵי 'בָּאתִי לְגַנִּי' בְּ'הֶמְשֵׁךְ יו"ד שְׁבָט', שֶׁשַּׁבָּת פָּרָשַׁת וָאֵרָא הִיא בְּרֹב הַשָּׁנִים שַׁבָּת מְבָרְכִים הַחֹדֶשׁ שְׁבָט), וּלְצֹרֶךְ נִצָּחוֹן זֶה נִתְּנוּ הָאוֹצָרוֹת הַלָּלוּ לְיָדָיו שֶׁל כָּל יְהוּדִי, גַּם בַּתְּקוּפָה הַחֲשׁוּכָה שֶׁל עִקְבְתָא דִּמְשִׁיחָא, כְּדֵי לְהָבִיא אֶת הַנִּצָּחוֹן הַמָּחְלָט בַּגְּאֻלָּה הַשְּׁלֵמָה.

(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃

כו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנָן אֲמַר יְיָ שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃

(כז) וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְּפַרְדְּעִים׃

כז וְאִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא הָא אֲנָא מָחֵי יָת כָּל תְּחוּמָךְ בְּעֲרִדְעָנַיָּא׃

רש"י◄ **וְאִם מָאֵן אַתָּה** • וְאִם סַרְבָּן אַתָּה. "מָאֵן" כְּמוֹ מְמָאֵן, מְסָרֵב, אֶלָּא כִּינָּה הָאָדָם עַל שֵׁם הַמִּפְעָל, כְּמוֹ: שָׁלֵו וְשָׁקֵט, סָר וְזָעֵף (מלכים א כ). **נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ** • מַכָּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן 'מַגֵּפָה' אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיתָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה, וְכֵן: "וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה", (שמות כא) אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיתָה, וְכֵן: "וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם", (ירמיה יג) "פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ", (תהלים צא) "וּלְאֶבֶן נֶגֶף". (ישעיה ח)

(כח) וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרֹתֶיךָ׃

כח וּרְבֵי נַהֲרָא עֲרִדְעָנַיָּא וְיִסְּקוּן וְיֵעֲלוּן בְּבֵיתָךְ וּבְאִדְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ וְעַל עַרְסָךְ וּבְבֵית עַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ וּבְתַנּוּרָךְ וּבְאַצְוָתָךְ׃

רש"י◄ **וְעָלוּ** • מִן הַיְאֹר. **בְּבֵיתֶךָ** • וְאַחַר־כָּךְ בְּבָתֵּי עֲבָדֶיךָ. הוּא הִתְחִיל בָּעֵצָה תְּחִלָּה: "וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ", וּמִמֶּנּוּ הִתְחִילָה הַפֶּרְעָנוּת (סוטה יא. ושמות רבה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך א, עמ' 123 – מתוך 'התקשרות')

וּבְתַנּוּרֶךָ (ז, כח)

הַצְּפַרְדְּעִין... יוֹרְדִין לְתוֹךְ הַתַּנּוּר וּמְצַנְּנִין אוֹתוֹ (מדרש רבה) הַצְּפַרְדְּעִים נִבְרְאוּ מִן הַמַּיִם, כַּכָּתוּב "וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים". וּבָזֶה שֶׁנִּכְנְסוּ הַצְּפַרְדְּעִים לְתוֹךְ תַּנּוּרֵי מִצְרַיִם הִתְבַּטְּאָה מְסִירוּת נֶפֶשׁ גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר: בְּרוּאֵי הַמַּיִם קָפְצוּ לְתוֹךְ הָאֵשׁ...

* * *

(כט) וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים׃

כט וּבְכָךְ וּבְעַמָּךְ וּבְכָל עַבְדָּיךְ יִסְּקוּן עֲרִדְעָנַיָּא׃

רש"י◄ **וּבְכָה וּבְעַמְּךָ** • (סנהדרין פ) בְּתוֹךְ מְעֵיהֶם נִכְנָסִין וּמְקַרְקְרִין.

ח (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן אֲרֵים יָת יְדָךְ בְּחֻטְרָךְ עַל נַהֲרַיָּא עַל אֲרֻתַיָּא וְעַל אַגְמַיָּא וְאַסֵּיק יָת עֲרִדְעָנַיָּא עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי־שיחות' כרך א עמ' 119 – מתוך 'לקראת שבת')

"דָּם" וּ"צְפַרְדֵּעַ" בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם

הִנֵּה אָמְרוּ חֲז"ל בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם, וּמְבֹאָר בָּזֶה בַּתַּנְיָא (פמ"ז) "וְהִיא יְצִיאַת נֶפֶשׁ הָאֱלוֹקִית מִמַּאֲסַר הַגּוּף מָשְׁכָא דְּחִוְיָא לִיכָּלֵל בְּיִחוּד אוֹר א"ס ב"ה ע"י עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּכְלָל . ." וּכְמוֹ שֶׁהַיְּצִיאָה מִמִּצְרַיִם הִתְחִילָה עַ"י עֶשֶׂר מַכּוֹת, כְּמוֹ כֵּן הוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁתְּחִלַּת הַיְּצִיאָה מִמַּאֲסַר הַגּוּף הוּא עַ"י הָעֲבוֹדָה דְּעֶשֶׂר מַכּוֹת, וְרֵאשִׁיתָם מַכַּת דָּם וּמַכַּת צְפַרְדֵּעַ.

מַכַּת דָּם: עִנְיָן הַמַּכָּה הָיָה הַכָּאַת מֵי הַיְּאוֹר שֶׁנֶּהְפְּכוּ לְדָם, וְעִנְיָנוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא; טֶבַע הַמַּיִם הוּא קַר וָלַח, וְהַיְנוּ הַקְּרִירוּת בַּעֲבוֹדַת ה', וְדַם מוֹרֶה עַל חַיּוּת, שֶׁכֵּן הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ. וְזוֹהִי הָעֲבוֹדָה דְּמַכַּת דָּם לְהַכְנִיס חַיּוּת בַּעֲבוֹדַת ה' בִּמְקוֹם הַקְּרִירוּת. וּמִכָּה זוֹ הִיא הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁכֵּן מֵהַקְּרִירוּת לְעִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה יְכוֹלִים לָבוֹא אַחַר־כָּךְ כָּל הַדְּבָרִים הַמְּנַגְּדִים לִקְדֻשָּׁה.

לְאַחַר מִכֵּן בָּאָה מַכַּת צְפַרְדֵּעַ, וְעִנְיָנָהּ בַּעֲבוֹדַת ה' לְהַכְנִיס קְרִירוּת בְּעִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת, שֶׁכֵּן צְפַרְדֵּעַ הִיא בְּרִיאַת הַמַּיִם (שמו"ר פ"י, ג) וְהִיא נִכְנְסָה בְּבָתֵּי הַמִּצְרִיִּים וְעַד שֶׁנִּכְנְסָה "בְּתַנּוּרֶיךָ" וְהַיְנוּ לְהַכְנִיס קְרִירוּת בְּתֹקֶף הַחֹם בְּגַשְׁמִיּוּת וְחָמְרִיּוּת.

וּב' עִנְיָנִים אֵלּוּ הֵם תְּחִלַּת הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל־יָדָם יֵצֵא הָאָדָם מֵהַמֵּיצָרִים וּגְבוּלִים שֶׁלּוֹ.

(ב) **וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ב וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת יְדֵהּ עַל מַיָּא דְּמִצְרָאֵי וּסְלֵיקַת עֲרְדְּעָנְיָא וַחֲפַת יָת אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י ◄**וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ •** (שמות רבה) **צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, וְהָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ יֵשׁ לוֹמַר: שִׁירוּץ הַצְּפַרְדְּעִים קוֹרֵא לְשׁוֹן יְחִידוּת, וְכֵן: "וַתְּהִי הַכִּנָּם", הָרְחִישָׁה, גדוליר"א בְּלַעַ"ז, וְאַף "וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ", גרינוליר"א בְּלַעַ"ז.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מבה"ח שבט, ה'תשכ"ז)

אֵין לְפָרֵשׁ שֶׁנֶּאֱמַר "צְפַרְדֵּעַ" לְשׁוֹן יָחִיד עַל שֵׁם הַמִּין, שֶׁהֲרֵי בְּכָל הַפָּרָשָׁה נֶאֱמַר "צְפַרְדְּעִים" לְשׁוֹן רַבִּים. וְלָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִּׁ"י "צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה", וְאַף־עַל־פִּי־כֵן קִיֵּם אַהֲרֹן אֶת הַצִּוּוּי "וְהַעַל אֶת הַצְּפַרְדְּעִים", כֵּיוָן שֶׁ"הָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים". וְעַל־פִּי־זֶה, פֵּרוּשׁ "וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ" הוּא בִּשְׁתַּיִם: (א) הַצְּפַרְדֵּעַ (אַחַת) עָלְתָה (לְשׁוֹן פֹּעַל) בְּעַצְמָהּ, (ב) הַצְּפַרְדֵּעַ הֶעֱלָתָה (לְשׁוֹן מַפְעִיל) נְחִילִים נְחִילִים שֶׁל צְפַרְדְּעִים. אֲבָל "זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ", כֵּיוָן שֶׁעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט אֵין לְפָרֵשׁ תֵּיבַת "וַתַּעַל" בְּב' אוֹפַנִּים.

וְלָכֵן מוֹסִיף "וּפְשׁוּטוֹ יֵשׁ לוֹמַר", שִׁירוּץ הַצְּפַרְדְּעִים קוֹרֵא לְשׁוֹן יְחִידוּת (אַף שֶׁעִנְיַן הַשִּׁירוּץ אֵינוֹ מְיֻחָד לִצְפַרְדְּעִים דַּוְקָא), וְכֵן וַתְּהִי הַכִּנָּם, הָרְחִישָׁה" (אַף שֶׁעִנְיַן הָרְחִישָׁה אֵינוֹ מְיֻחָד לְכִנִּים בִּלְבַד). וְזֹאת, לְמָרוֹת שֶׁרְחִישַׁת הַכִּנִּים נִכְתְּבָה בְּשִׁנּוּי לָשׁוֹן ("הַכִּנָּם"), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תֵּיבַת "צְפַרְדֵּעַ", לְלֹא שִׁנּוּי לָשׁוֹן שֶׁיּוֹכִיחַ שֶׁקָּאֵי עַל "שִׁירוּץ הַצְּפַרְדְּעִים".

וּמִקְּדִים רַשִּׁ"י "מִדְּרָשׁוֹ" לְ"פְּשׁוּטוֹ", כִּי הַפֵּרוּשׁ דְּ"מִדְּרָשׁוֹ" קָרוֹב יוֹתֵר לְתֹכֶן הַכְּתוּבִים, שֶׁבְּכָל הַפָּרָשָׁה נֶאֱמַר בִּלְשׁוֹן רַבִּים וְכָאן בִּלְשׁוֹן יָחִיד, וְאִילוּ מַעֲלַת הַפֵּירוּשׁ הַב' הִיא בְּ"פְּשׁוּטוֹ" שֶׁל תֵּיבַת "וַתַּעַל", שֶׁאֵינָהּ מִתְפָּרֶשֶׁת בְּב' אוֹפַנִּים.

וְהַהוֹרָאָה מֵהַחִילּוּק בֵּין ב' הַפֵּרוּשִׁים, אִם אַהֲרֹן עָשָׂה רַק אֶת הַתְחָלַת הַפְּעוּלָּה, אוֹ גַּם גָּמַר אֶת הַפְּעוּלָּה - בְּנוֹגֵעַ לִפְעוּלָּה דְּקִרּוּב הַזּוּלַת, שֶׁיֵּשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל לִגְמֹר וּלְהַשְׁלִים אֶת הַפְּעוּלָּה, אֲבָל גַּם בְּמַצָּב שֶׁיָּכוֹל רַק לְהַתְחִיל, יֵשׁ לְהַתְחִיל וְלִפְעֹל כוּ', וְ"מַחֲשָׁבָה טוֹבָה הַקָּבָּ"ה מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה" - (וְדַוְקָא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה וְטוּב לֵבָב [כַּיָּדוּעַ פִּתְגַּם כ"ק מו"ח אַדְמוּ"ר (ראה ספר השיחות תש"ט סוף עמוד 323 ואילך. ושם נסמן) אוֹדוֹת יְצִיאָה לְמִלְחָמָה מִתּוֹךְ "מַאֲרֹשׁ שֶׁל נִצָּחוֹן", כִּי אַף שֶׁ"אַל יִתְהַלֵּל חוֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ" (מלכים־א כ, יא), הֲרֵי הָא גּוּפָא שֶׁיּוֹצֵא לַמִּלְחָמָה מִתּוֹךְ בִּטְחוֹן גָּמוּר בַּנִּצָּחוֹן, הֲרֵי זֶה מְסַיֵּעַ שֶׁיִּהְיֶה הַנִּצָּחוֹן בְּפֹעַל בְּנָקֵל יוֹתֵר], שֶׁפּוֹרֶצֶת גְּדֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמְבִיאָה אֶת הַגְּאוּלָּה - גְּאוּלָּה רוּחָנִית שֶׁל אִישׁ פְּרָטִי מִיִּשְׂרָאֵל, וְעַל־יָדָהּ פּוֹעֲלִים הַגְּאוּלָּה הַכְּלָלִית, גְּאוּלָּה הָאֲמִיתִית וְהַשְׁלֵמָה בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' כרך טז, עמוד 48־58 – מתוך 'לקראת שבת')

הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה אוֹמְרִים לוֹ גְּמֹר – רַק בְּמִצְוָה שֶׁל חֶסֶד!

עַל הַפָּסוּק "וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ" (שמות ח, ב) פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י "צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, וְהָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים". וּמִזֶּה שֶׁהֶעֱלָה אַהֲרֹן רַק צְפַרְדֵּעַ אַחַת וּשְׁאָר הַצְּפַרְדְּעִים עָלוּ מִמֶּנָּה עַל־יְדֵי הַמִּצְרִיִּים, יֵשׁ לִלְמֹד הוֹרָאָה נִפְלָאָה בְּדַרְכֵי הָעֲבוֹדָה:

הוֹרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל שֶׁ"הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה אוֹמְרִים לוֹ גְּמֹר" (פירוש רש"י עקב ח, א על־פי תנחומא שם ו. ובכמה מקומות). וְלָכֵן אִם יֵשׁ לְאָדָם סָפֵק אִם הִשְׁלִים אֶת כָּל הַמִּצְוָה, עָלָיו

לְהוֹסִיף וּלְהִשְׁתַּדֵּל עַד שֶׁיֵּדַע בְּרוּר שֶׁגָּמַר אֶת הַמִּצְוָה. אָמְנָם כָּל זֶה הוּא בְּמִצְוֹת כְּמִצְוַת הַצְּדָקָה וְכַדּוֹמֶה, אֲבָל אִם הַמִּצְוָה הִיא לְהַעֲנִישׁ וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי לְהַכָּפוּ, שֶׁאִם יֶשְׁנוֹ חֵשֶׁשׁ שֶׁכְּבָר גָּמַר אֶת הַמִּצְוָה, אָסוּר לוֹ לְהַעֲנִישׁ יוֹתֵר.

וְלָכֵן לֹא הֶעֱלָה אַהֲרֹן אֶת כָּל הַצְּפַרְדְּעִים, כִּי מִכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לוֹמַר שֶׁיָּצָא יְדֵי־חוֹבָתוֹ בְּהַעֲלָאַת צְפַרְדֵּעַ אַחַת, הִסְתַּפֵּק בָּזֶה וְלֹא הֶעֱלָה יוֹתֵר.

(ג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ג וַעֲבָדוּ כֵן חַרְשַׁיָּא בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאַסִּיקוּ יָת עֲרַדְעָנַיָּא עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

(ד) וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה׃

ד וּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר צַלּוֹ קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עֲרַדְעָנַיָּא מִנִּי וּמֵעַמִּי וְאֶשְׁלַח יָת עַמָּא וְיִדְבְּחוּן קֳדָם יְיָ׃

(ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃

ה וַאֲמַר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה שְׁאַל לָךְ גְּבוּרָא הַב לִי זְמַן לְאִמְּתַי אֶצַּלֵּי עֲלָךְ וְעַל עַבְדָּיךָ וְעַל עַמָּךְ לְשֵׁיצָאָה עֲרַדְעָנַיָּא מִנָּךְ וּמִבָּתָּיךְ לְחוֹד בְּנַהֲרָא תִּשְׁתָּאֲרָן׃

רש"י◄ **הִתְפָּאֵר עָלַי•** כְּמוֹ (ישעיה י) "הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחוֹצֵב בּוֹ"? מִשְׁתַּבֵּחַ לוֹמַר: אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ, וניט"ר בְּלַעַ"ז, וְכֵן: "הִתְפָּאֵר עָלַי" – הִשְׁתַּבַּח לְהִתְחַכֵּם וְלִשְׁאֹל דָּבָר גָּדוֹל וְלוֹמַר שֶׁלֹּא אוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ. **לְמָתַי אַעְתִּיר לְךָ•** אֶת אֲשֶׁר אַעְתִּיר לְךָ הַיּוֹם עַל הַכְרָתַת הַצְּפַרְדְּעִים, לְמָתַי תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ, וְתִרְאֶה אִם אַשְׁלִים דְּבָרַי לַמּוֹעֵד שֶׁתִּקְבַּע לִי. אִלּוּ נֶאֱמַר: "מָתַי אַעְתִּיר", הָיָה מַשְׁמַע מָתַי אֶתְפַּלֵּל, עַכְשָׁו שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמָתַי", מַשְׁמָע: אֲנִי הַיּוֹם אֶתְפַּלֵּל עָלֶיךָ שֶׁיִּכָּרְתוּ הַצְּפַרְדְּעִים לַזְּמַן שֶׁתִּקְבַּע לִי, אֱמֹר לְאֵיזֶה יוֹם תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ. "אַעְתִּיר", "הַעְתִּירוּ" וְ"הַעְתַּרְתִּי", וְלֹא נֶאֱמַר: עִתְּרוּ וְעָתַרְתִּי, מִפְּנֵי שֶׁכָּל לְשׁוֹן עָתֹר, הַרְבּוֹת פַּלֵּל הוּא, וְכַאֲשֶׁר יֵאָמֵר: הַרְבּוּ, אַרְבֶּה וְהִרְבֵּיתִי, לְשׁוֹן הִפְעִיל, כָּךְ יֵאָמֵר: אַעְתִּיר, הַעְתִּירוּ וְהַעְתַּרְתִּי דְּבָרִים, וְאָב לְכֻלָּם: (יחזקאל לה) הֶעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם, הִרְבֵּיתֶם.

(ו) וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

ו וַאֲמַר לְמִחַר וַאֲמַר כְּפִתְגָּמָךְ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי לֵית כַּיְיָ אֱלָהָנָא׃

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר לְמָחָר•** הִתְפַּלֵּל הַיּוֹם שֶׁיִּכָּרְתוּ לְמָחָר.

◆ יום חמישי כ"ח טבת ◆

(ז) וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃

ז וְיֶעְדּוּן עֲרַדְעָנַיָּא מִנָּךְ וּמִבָּתָּיךְ וּמֵעַבְדָּיךָ וּמֵעַמָּךְ לְחוֹד בְּנַהֲרָא יִשְׁתָּאֲרָן׃

(ח) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה׃

ח וּנְפַק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִלְּוָת פַּרְעֹה וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ עַל עֵסֶק עֲרַדְעָנַיָּא דִּי שַׁוִּי לְפַרְעֹה׃

רש"י◄ **וַיֵּצֵא וַיִּצְעַק•** מִיָּד, שֶׁיִּכָּרְתוּ לְמָחָר.

(ט) **וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת:**

ט וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָּמָא דְּמֹשֶׁה וּמִיתוּ עֲרְדְּעָנַיָּא מִן בָּתַּיָּא מִן דָּרָתָא וּמִן חַקְלָתָא:

(י) **וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמָרִם חֲמָרִם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ:**

י וּכְנָשׁוּ יָתְהוֹן דְּגוֹרִין דְּגוֹרִין וּסְרִיאוּ עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **חֲמָרִים חֲמָרִים** • צְבוּרִים צְבוּרִים, כְּתַרְגּוּמוֹ: דְּגוֹרִין, דְּגוֹרִין, גַּלִּין.

(יא) **וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס**

יא וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי הֲוַת רַוְחָתָא וְיִתְיַקַּר יָת לִבֵּהּ וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:

רש"י◄ **וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ** • לְשׁוֹן פָּעֵל הוּא, כְּמוֹ: "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ", וְכֵן: (מלכים ב ג) "וְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב", (שמואל א כב) "וְשָׁאוֹל לוֹ בֵּאלֹהִים", (מלכים א כ) "הַכֵּה וּפְצֹעַ". **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'** • וְהֵיכָן דִּבֵּר? "וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה".

(יב) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְּ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן אֲרֵים יָת חֵטְרָךְ וּמְחָא יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא וִיהֵא לְקַלְמְתָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן** • לֹא הָיָה הֶעָפָר כְּדַאי לִלְקוֹת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, לְפִי שֶׁהֵגֵן עָלָיו כְּשֶׁהָרַג אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל, וְלָקָה עַל־יְדֵי אַהֲרֹן.

(יג) **וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

יג וַעֲבָדוּ כֵן וַאֲרִים אַהֲרֹן יָת יְדֵהּ בְּחֵטְרֵהּ וּמְחָא יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא וַהֲוַת קַלְמְתָא בַּאֲנָשָׁא וּבְבְעִירָא כָּל עַפְרָא דְּאַרְעָא הֲוַת קַלְמְתָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וַתְּהִי הַכִּנָּם** • הָרְחִישָׁה, פדוליר"א בְּלַעַ"ז.

(יד) **וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:**

יד וַעֲבָדוּ כֵן חָרָשַׁיָּא בְּלַחֲשֵׁיהוֹן לְאַפָּקָא יָת קַלְמְתָא וְלָא יְכִילוּ וַהֲוַת קַלְמְתָא בַּאֲנָשָׁא וּבְבְעִירָא:

רש"י◄ **לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים** • לִבְרֹאתָם, (נִסְחָה אַחֶרֶת: וּלְהוֹצִיאָם) מִמָּקוֹם אַחֵר. **וְלֹא יָכֹלוּ** • שֶׁאֵין הַשֵּׁד שׁוֹלֵט עַל בְּרִיָּה פְּחוּתָה מִכַּשְּׁעוֹרָה.

כלי יקר – עוז והדר

ח (יא) **וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה.** לֹא נֶאֱמַר לָשׁוֹן זֶה בְּשׂוּם מַכָּה, כִּי אִם בְּמַכַּת הַצְּפַרְדְּעִים. לְפִי שֶׁכָּל הַמַּכּוֹת כַּאֲשֶׁר סָרוּ, אָז סָרוּ לְגַמְרֵי, לֹא נִשְׁאַר מֵהֶם שׁוּם רֹשֶׁם אַחַר הֶסְרָתָן, וְאִם כֵּן אֵין חִדּוּשׁ כָּל כָּךְ מַה שֶׁחָזַר פַּרְעֹה לְקַשְׁיוּת עָרְפּוֹ, כִּי הֶעָבָר אֵין. אֲבָל הַצְּפַרְדְּעִים, אַף לְאַחַר שֶׁסָּרָה הַמַּכָּה, מִכָּל מָקוֹם לֹא סָרָה לְגַמְרֵי, כִּי לֹא הָלְכוּ לָהֶם אֶלָּא מֵתוּ **וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ** (פסוק י), וְהָיָה לוֹ לִהְיוֹת נִכְנָע לְפָחוֹת בַּעֲבוּר הַבְּאָשַׁת רֵיחַ שֶׁנִּשְׁאַר לוֹ מִן הַצְּפַרְדְּעִים: **עַל** זֶה אָמַר כִּמְתֻרָּץ **וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת לִבּוֹ,** לְפִי שֶׁאֵין הַבְּאָשַׁת רֵיחַ מַזִּיק כִּי אִם בְּמָקוֹם צַר, אֲבָל בְּמָקוֹם רַחֲבַת יָדַיִם אֵין הָרֵיחַ שׁוֹלֵט כָּל כָּךְ, לְפִיכָךְ כַּאֲשֶׁר רָאָה פַּרְעֹה **כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה,** שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם רַחֲבַת יָדַיִם הִיא וְלֹא יַזִּיק לוֹ הָרֵיחַ רַע, עַל כֵּן **וְהַכְבֵּד אֶת לִבּוֹ** כְּבָרְאשׁוֹנָה: תורה יב

(טו) וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס

טו וַאֲמָרוּ חָרְשַׁיָּא לְפַרְעֹה הָא מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הִיא וְאִתַּקַּף לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְמַלִּיל יְיָ׃

רש"י ◄ אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא • מַכָּה זוֹ אֵינָהּ עַל־יְדֵי כְּשָׁפִים, מֵאֵת הַמָּקוֹם הִיא. כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' • "וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה".

(טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃

טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה הָא נָפֵק לְמַיָּא וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שַׁלַּח עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃

(יז) כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הָעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי מִצְרַיִם אֶת־הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ׃

יז אֲרֵי אִם לֵיתְךָ מְשַׁלַּח יָת עַמִּי הָא אֲנָא מַשְׁלַח בָּךְ וּבְעַבְדָּיךָ וּבְעַמָּךָ וּבְבָתָּיךָ יָת עָרוֹבָא וְיִמְלוּן בָּתֵּי מִצְרַיִם יָת עָרוֹבָא וְאַף אַרְעָא דְּאִנּוּן עָלַהּ׃

רש"י ◄ מַשְׁלִיחַ בְּךָ • מְגָרֶה בְּךָ, וְכֵן: (דברים לב) "וְשֵׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח בָּם", לְשׁוֹן שִׁסּוּי, אינציט"ר בְּלַעַ"ז. אֶת הָעָרֹב • כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת וּנְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בְּעַרְבּוּבְיָא, וְהָיוּ מַשְׁחִיתִים בָּהֶם. וְיֵשׁ טַעַם בַּדָּבָר בְּ'אַגָּדָה' בְּכָל מַכָּה וּמַכָּה: לָמָּה זוֹ וְלָמָּה זוֹ? בְּטַכְסִיסֵי מִלְחֲמוֹת מְלָכִים בָּא עֲלֵיהֶם, כְּסֵדֶר מַלְכוּת כְּשֶׁצָּרָה עַל עִיר: בִּתְחִלָּה מְקַלְקֵל מַעְיְנוֹתֶיהָ, וְאַחַר־כָּךְ תּוֹקְעִין עֲלֵיהֶם וּמְרִיעִין בַּשּׁוֹפָרוֹת לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם, וְכֵן הַצְּפַרְדְּעִים, מְקַרְקְרִים וְהוֹמִים וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יא עמ' 25)

כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת (רש"י ח, יז) בְּמִדְרַשׁ רַבָּה יֵשׁ דֵּעָה שֶׁהָיוּ "דֻּבִּים אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים", וְיֵשׁ דֵּעָה שֶׁהָיוּ "צְרָעִין וַיַּתּוּשִׁין"; אַף רַשִׁ"י כָּתַב סְתָם "כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת". וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: **דֻּבִּים אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים** – רַשִׁ"י מִסְתַּפֵּק בָּזֶה שֶׁמַּזְכִּיר אוֹתָם בַּתֹּאַר הַכְּלָלִי "חַיּוֹת רָעוֹת". וּמַה גַּם שֶׁעַל־פִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא אֵין הֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהָיוּ שָׁם חַיּוֹת אֵלּוּ דַּוְקָא. **צְרָעִין וַיַּתּוּשִׁין** - רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ לְהַלָּן (פסוק כז) שֶׁהֶעָרוֹב לֹא מֵתוּ כְּדֵי שֶׁהַמִּצְרִים לֹא יֵהָנוּ מִן הָעוֹרוֹת, וַהֲרֵי צְרָעִין וַיַּתּוּשִׁין אֵין הֲנָאָה מֵעוֹרָם.

(יח) וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃

יח וְאַפְרֵשׁ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת אַרְעָא דְגֹשֶׁן דְּעַמִּי קָאִים עֲלַהּ בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי תַּמָּן עָרוֹבָא בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ שַׁלִּיט בְּגוֹ אַרְעָא׃

רש"י ◄ וְהִפְלֵיתִי • וְהִפְרַשְׁתִּי, וְכֵן: (לקמן ט) "וְהִפְלָה ה'", וְכֵן: (דברים ל) "לֹא נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ" — לֹא מֻבְדֶּלֶת וּמֻפְרֶשֶׁת הִיא מִמְּךָ. לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ • אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם, גְּזַרְתִּי מִתְקַיֶּמֶת בַּתַּחְתּוֹנִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יא עמ' 45 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַאִם הָיוּ ג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן

וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב (ח, יח)

נֶחְלְקוּ הָרִאשׁוֹנִים בְּאִם גַּם ג' הַמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, אַף שֶׁלֹּא נֶאֱמְרָה בָהֶם בְּפֵרוּשׁ "וְהִפְלֵיתִי גוֹ'". הָאִבֶּן עֶזְרָא כָּתַב (ז, כד. וראה שם, כט) "מַכַּת הַדָּם וְהַצְּפַרְדְּעִים וְהַכִּנִּים הָיְתָה כּוֹלֶלֶת הַמִּצְרִיִּים וְהָעִבְרִים". אַךְ בְּשׁוּ"ת הָרַדְבַּ"ז (ח"א סי' תתיג) חָלַק עָלָיו וְהִקְשָׁה דְּ"אִם הַמַּכָּה הָיְתָה גַּם לְיִשְׂרָאֵל מַה רְאִיָּה יֵשׁ בָּהּ לְפַרְעֹה שֶׁיְּשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל" (וְכֵן הוּא לְדַעַת הַרַבָּה רִאשׁוֹנִים, הוּבְאוּ בתו"ש וארא ז, יז. ח, יג).

וְהִנֵּה מִזֶּה שֶׁרַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה לֹא כָּתַב כְּלוּם,

מַשְׁמַע שֶׁלְּדַעְתּוֹ הָיוּ הַדְּבָרִים כְּפִי שֶׁנִּרְאֶה מִפְּשׁוּטָם שֶׁל כְּתוּבִים, שֶׁרַק מַכַּת עָרוֹב שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר "וְהִפְלֵיתִי גוֹ'" לֹא הָיְתָה בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן ג' הַמַּכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הָיוּ גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן (והא דאיתא בשמות רבה פ"ט, י. (וש"נ) ועוד, ד"מצרי וישראל בבית אחד והגיגית מלאה מים ומצרי כו' מוציאה מלאה דם וישראל שותה מים כו'" לא הובא בפרוש רש"י על התורה כלל). וְצָרִיךְ בִּיאוּר אֲמַאי לֹא חָשׁ רַשִׁ"י לְקַשְׁיַת הָרַדְבַּ"ז?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלְּפִי פְּשׁוּטָם שֶׁל כְּתוּבִים, הֻצְרְכוּ ג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לִהְיוֹת גַּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, בִּכְדֵי לִפְעֹל פְּעֻלָּתָם. דְּהִנֵּה בְּב' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁהָיוּ קְשׁוּרוֹת לִיְאוֹר (ראה פרשתנו ז, כ "ויך את המים אשר ביאור", ושם, כח "ושרץ היאור צפרדעים") הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁעַל־יָדָן יֵדַע פַּרְעֹה "כִּי אֲנִי ה'" (פרשתנו שם, יז), שֶׁ"הִלְקָה אֶת יְרָאָתָם" (רש"י שם). וְאִם כֵּן בְּאִם לֹא הָיָה הַקָּבָּ"ה מַכֶּה גַּם אֶת חֵלֶק הַיְאוֹר אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, הָיָה פַּרְעֹה חוֹשֵׁב שֶׁחֵלֶק הָעֲבוֹדָה־זָרָה שֶׁנִּמְצָא שָׁם אֵין בִּ"יכֹלֶת ה'" לִשְׁלֹט עָלָיו ח"ו, וְכַוָּנַת הַקָּבָּ"ה שֶׁיֵּדַע פַּרְעֹה "כִּי אֲנִי ה'" לֹא הָיְתָה מִתְמַלֵּאת.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּמַכַּת כִּנִּים, מִכְּיוָן שֶׁהַכַּוָּנָה הָיְתָה לְהַרְאוֹת שֶׁהַמַּכָּה מַגִּיעָה מֵהַקָּבָּ"ה – "אֶצְבַּע אֱלֹקִים הִיא" (פרשתנו ח, טו), הָיְתָה הַמַּכָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. כִּי בְּאִם הָיְתָה הַמַּכָּה רַק עַל חֵלֶק מְסָיָם, הָיוּ הַחַרְטֻמִּים חוֹשְׁבִים דְּאַף שֶׁלֹּא יָכְלוּ הֵם לְהַעֲלוֹת הַכִּנִּים כְּלָל, אַף מִזֶּה שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיוּ יְכוֹלִים לְהַעֲלוֹתָם רַק עַל חֵלֶק מְסָיָם, הֲרֵי זֶה רְאָיָה שֶׁגַּם הֵם מְגַבְּלִים, וְאֵין זֶה "אֶצְבַּע אֱלֹקִים".

וְלָכֵן הָיָה נִצְרָךְ שֶׁג' מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת יִהְיוּ גַּם עַל אֶרֶץ גֹּשֶׁן. אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁכְּבָר הֵרְאָה הַקָּבָּ"ה שֶׁ"מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת", הֲרֵי מִכָּאן וְאֵילָךְ הִנֵּה "וְהִפְלֵיתִי בַּיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עוֹמֵד עָלֶיהָ גוֹ'", וְלֹא הָיוּ הַמַּכּוֹת בִּמְקוֹם מוֹשָׁבָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

◆ יום שישי כ"ט טבת ◆

(יט) וְשַׁמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה׃

יט וְאֲשַׁוִּי פּוּרְקָן לְעַמִּי וְעַל עַמָּךְ אִיתִי מָחָא לְמָחָר יְהֵא אָתָא הָדֵין׃

רש"י◄ **וְשַׁמְתִּי פְדֻת.** שֶׁיַּבְדִּיל בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ.

(כ) וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב׃

כ וַעֲבַד יְיָ כֵּן וַאֲתָא עָרוֹבָא תַּקִּיף לְבֵית פַּרְעֹה וּלְבֵית עַבְדּוֹהִי וּבְכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם אִתְחַבָּלַת אַרְעָא מִן קֳדָם עָרוֹבָא׃

רש"י◄ **תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ.** נִשְׁחֲתָה הָאָרֶץ, אִתְחַבָּלַת אַרְעָא.

(כא) וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ׃

כא וּקְרָא פַּרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר אֱזִילוּ דַּבְּחוּ קֳדָם אֱלָהֲכוֹן בְּאַרְעָא׃

רש"י◄ **זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ.** בִּמְקוֹמְכֶם וְלֹא תֵּלְכוּ בַּמִּדְבָּר.

(כב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ׃

כב וַאֲמַר מֹשֶׁה לָא תַּקִּין לְמֶעְבַּד כֵּן אֲרֵי בְעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ מִגֵּהּ אֲנַחְנָא נָסְבִין לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא הָא נְדַבַּח יָת בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ וְאִנּוּן יְהוֹן חָזָן הֲלָא יֵימְרוּן לְמִרְגְּמָנָא׃

רש"י◄ **תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם.** יִרְאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ (מלכים ב כג) "וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי עַמּוֹן", וְאֵצֶל יִשְׂרָאֵל קוֹרֵא אוֹתָם תּוֹעֵבָה. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּלָשׁוֹן אַחֵר: "תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם", דָּבָר שָׁנָאוּי הוּא לְמִצְרַיִם זְבִיחָה שֶׁאָנוּ זוֹבְחִים, שֶׁהֲרֵי יִרְאָתָם אָנוּ זוֹבְחִים. **וְלֹא יִסְקְלֻנוּ.** בִּתְמִיהָה.

(כג) דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֵינוּ׃

כג מַהְלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין נֵיזֵיל בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא דְּיֵימַר לָנָא׃

(כד) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי׃

כד וַאֲמַר פַּרְעֹה אֲנָא אֲשַׁלַּח יָתְכוֹן וְתִדְבְּחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֵכוֹן בְּמַדְבְּרָא לְחוֹד אַרְחָקָא לָא תִרְחֲקוּן לְמֵיזָל צַלּוּ אַף עָלַי׃

(כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה׃

כה וַאֲמַר מֹשֶׁה הָא אֲנָא נָפֵק מֵעִמָּךְ וֶאֱצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עָרוֹבָא מִפַּרְעֹה מֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּהּ מְחָר לְחוֹד לָא יוֹסֵף פַּרְעֹה לְשַׁקָּרָא בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלְּחָא יָת עַמָּא לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ׃

רש"י ◄הָתֵל• כְּמוֹ לְהָתֵל.

(כו) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃

כו וּנְפַק מֹשֶׁה מִן קֳדָם פַּרְעֹה וְצַלֵּי קֳדָם יְיָ׃

רש"י ◄וַיֶּעְתַּר אֶל ה'• נִתְאַמֵּץ בִּתְפִלָּה, וְכֵן אִם בָּא לוֹמַר וַיַּעְתִּיר, הָיָה יָכוֹל לוֹמַר, וּמִשְּׁמָע וַיַּרְבֶּה בִּתְפִלָּה. | עַכְשָׁו כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר בִּלְשׁוֹן וַיִּפְעַל, מַשְׁמָע וַיַּרְבֶּה לְהִתְפַּלֵּל.

(כז) וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד׃

כז וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָּמָא דְּמֹשֶׁה וְאַעְדִּי עָרוֹבָא מִפַּרְעֹה מֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּהּ לָא אִשְׁתְּאַר חָד׃

רש"י ◄וַיָּסַר הֶעָרֹב• וְלֹא מֵתוּ כְּמוֹ שֶׁמֵּתוּ הַצְּפַרְדְּעִים, שֶׁאִם מֵתוּ, יִהְיֶה לָהֶם הֲנָאָה בְּעוֹרוֹתָם.

(כח) וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ פ

כח וְיַקַּר פַּרְעֹה יָת לִבֵּהּ אַף בִּזְמָנָא הָדָא וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא׃

רש"י ◄גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת• אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר: "אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם", לֹא קִיֵּם הַבְטָחָתוֹ.

כלי יקר – עוז והדר

(כו) **וַיָּסַר הֶעָרֹב.** פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י 'וְלֹא מֵתוּ כְּמוֹ שֶׁמֵּתוּ הַצְּפַרְדְּעִים, שֶׁאִם מֵתוּ הָיָה לָהֶם הֲנָאָה בְּעוֹרוֹת'. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת לָמָּה מֵתוּ הַצְּפַרְדְּעִים וְלֹא הָלְכוּ לָהֶם כְּמוֹ הָעָרֹב וְהָאַרְבֶּה. וְאֵין לוֹמַר כְּדֵי שֶׁתִּבָּאֵשׁ הָאָרֶץ, דְּאִם כֵּן לָמָּה לֹא מֵתוּ גַּם הָאַרְבֶּה:

תְּשׁוּבָה לַדָּבָר, שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְלַמֵּד שֶׁהַמּוֹסֵר עַצְמוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם יִנָּצֵל, לְפִיכָךְ מֵתוּ כָּל הַצְּפַרְדְּעִים שֶׁלֹּא עָלוּ בַּתַּנּוּרִים, וְלֹא נִשְׁאֲרוּ חַיִּים כִּי אִם אוֹתָן שֶׁעָלוּ בַּתַּנּוּרִים (ילקוט קפב), כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ט) וְיָמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן הַבָּתִּים מִן הַחֲצֵרֹת וּמִן הַשָּׂדֹת, מַשְׁמָע אֲבָל לֹא אוֹתָן שֶׁבַּתַּנּוּרִים, לְפִי שֶׁמָּסְרוּ אֶת עַצְמָם עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וּמִכָּאן לָמְדוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לִמְסֹר נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם (פסחים נג:). וְלָמְדְנוּ מִכָּאן שֶׁהַמּוֹסֵר עַצְמוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם יִנָּצֵל, וּמִי שֶׁאֵינוֹ מוֹסֵר עַצְמוֹ, הַרְבֵּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא לְסַבֵּב לוֹ מִיתָה מִמָּקוֹם אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁמֵּתוּ אוֹתָן הַצְּפַרְדְּעִים שֶׁלֹּא עָלוּ בַּתַּנּוּרִים. וְהָעָרֹב וְהָאַרְבֶּה הָלְכוּ לָהֶם, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם הֲנָאָה בְּעוֹרוֹת, וּבְאוֹתָן הַמְּלוּחִים שֶׁמָּלְחוּ מֵהֶם (שמו"ר יג ז): תורה כח

ט (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:

א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה וּתְמַלֵּל עִמֵּהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:

(ב) כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם:

ב אֲרֵי אִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא וְעַד כְּעַן אַתְּ מַתְקֵף בְּהוֹן:

רש"י ◄ מַחֲזִיק בָּם • אוֹחֵז בָּם, כְּמוֹ (דברים כה) "וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו".

(ג) הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד:

ג הָא מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הָוְיָא בִּבְעִירָךְ דִּבְחַקְלָא בְּסוּסָוָתָא בַּחֲמָרֵי בְּגַמְלֵי בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא מוֹתָא תַּקִּיף לַחֲדָא:

רש"י ◄ הִנֵּה יַד ה' הוֹיָה • לְשׁוֹן הֹוֶה, כִּי כֵּן יֵאָמֵר בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה עַל שֶׁעָבַר 'הָיְתָה', וְעַל הֶעָתִיד 'תִּהְיֶה', וְעַל הָעוֹמֵד 'הוֹיָה', כְּמוֹ: עוֹשָׂה, רוֹצָה, רוֹעָה.

(ד) וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר:

ד וְאַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין בְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וְלָא יְמוּת מִכָּל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּעַם:

רש"י ◄ וְהִפְלָה • וְהִבְדִּיל.

(ה) וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ:

ה וְשַׁוִּי יְיָ זְמָנָא לְמֵימַר מְחַר יַעְבֵּד יְיָ פִּתְגָּמָא הָדֵין בְּאַרְעָא:

(ו) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד:

ו וַעֲבַד יְיָ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין בְּיוֹמָא דְבָתְרוֹהִי וּמִית כֹּל בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וּמִבְּעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא מִית חָד:

(ז) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ

ז וּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהָא לָא מִית מִבְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל עַד חָד וְאִתְיַקַּר לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא:

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:

ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן סִיבוּ לְכוֹן מְלֵי חָפְנֵיכוֹן פִּיחָא דְאַתּוּנָא וְיִזְרְקִנֵּהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא לְעֵינֵי פַרְעֹה:

רש"י ◄ מְלֹא חָפְנֵיכֶם • ילוייניי"ש בְּלַעַ"ז. פִּיחַ כִּבְשָׁן • דָּבָר הַנִּפָּח מִן הַגְּחָלִים עֲמוּמוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת בַּכִּבְשָׁן, וּבְלַעַ"ז אולב"ש. פִּיחַ, לְשׁוֹן הֲפָחָה, שֶׁהָרוּחַ מְפִיחָן וּמַפְרִיחָן. וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה • וְכָל דָּבָר הַנִּזְרָק בְּכֹחַ, אֵינוֹ נִזְרָק אֶלָּא בְּיַד אַחַת. הֲרֵי נְסִים הַרְבֵּה: אֶחָד, שֶׁהֶחֱזִיק קֶמְצוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מְלֹא חָפְנַיִם שֶׁלּוֹ וְשֶׁל אַהֲרֹן. וְאֶחָד, שֶׁהָלַךְ הָאָבָק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(ט) וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

ט וִיהֵי לְאַבְקָא עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם וִיהֵי עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא לְשִׁחֵנָא סַגִּי אֲבַעְבְּעִין בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ **לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת•** כְּתַרְגּוּמוֹ: לְשִׁיחֲנָא סַגִּי אֲבַעְבֻּעִין, שֶׁעַל־יָדוֹ צוֹמְחִין בּוּעוֹת. **שְׁחִין•** לְשׁוֹן חֲמִימוּת. וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, שָׁנָה שְׁחוּנָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לו ענ' 28)

לְשׁוֹן חֲמִימוּת (רש"י ט, ט) כָּתַב הָרַמְבַּ"ן, שֶׁהָאָבָק הָיָה "חַם שׂוֹרֵף". וְכֵן מַשְׁמַע לִכְאוֹרָה מִלְּשׁוֹן רַשִׁ"י. וּלְפִי זֶה, גּוּף הַמַּכָּה, הַשְּׁחִין (הַחֲמִימוּת) וְהָאֲבַעְבּוּעוֹת, הָיָה בְּאֹפֶן טִבְעִי, וְהַנֵּס הָיָה רַק בַּהֲלִיכַת וּפִזּוּר הָאָבָק בְּכָל מִצְרַיִם. אָמְנָם, מִזֶּה שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן הֶחֱזִיקוּ פִּיחַ זֶה בְּיָדָם, מָכְרָח שֶׁלֹּא הָיָה "חַם שׂוֹרֵף". לָכֵן נִרְאָה לְפָרֵשׁ בְּדַעַת רַשִׁ"י, שֶׁגַּם גּוּף הַמַּכָּה (הַחֲמִימוּת) הָיָה בְּדֶרֶךְ נֵס.

(י) וַיִּקְחוּ֙ אֶת־פִּ֣יחַ הַכִּבְשָׁ֔ן וַיַּעֲמְדוּ֖ לִפְנֵ֣י פַרְעֹ֑ה וַיִּזְרֹ֨ק אֹת֜וֹ מֹשֶׁ֗ה הַשָּׁמָ֔יְמָה וַיְהִי֙ שְׁחִ֣ין אֲבַעְבֻּעֹ֔ת פֹּרֵ֖חַ בָּאָ֑דָם וּבַבְּהֵמָֽה׃

י וּנְסִיבוּ יָת פִּיחָא דְּאַתּוּנָא וְקָמוּ קֳדָם פַּרְעֹה וּזְרַק יָתֵהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא וַהֲוָה שִׁיחֲנָא אֲבַעְבֻּעִין סָגֵי בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא׃

רש"י◄ **בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה•** וְאִם תֹּאמַר: מֵאַיִן הָיוּ לָהֶם הַבְּהֵמוֹת, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה מִצְרָיִם"? אֶלָּא לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרָה אֶלָּא עַל אוֹתָן שֶׁבַּשָּׂדוֹת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, וְהַיָּרָא אֶת דְּבַר ה' הֵנִיס אֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים". וְכֵן שְׁנוּיָה בַּ'מְכִילְתָּא' אֵצֶל: "וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר" (לקמן יד).

(יא) וְלֹא־יָכְלוּ֙ הַחַרְטֻמִּ֔ים לַעֲמֹ֖ד לִפְנֵ֣י מֹשֶׁ֑ה מִפְּנֵ֤י הַשְּׁחִין֙ כִּֽי־הָ֣יָה הַשְּׁחִ֔ין בַּחַרְטֻמִּ֖ם וּבְכָל־מִצְרָֽיִם׃

יא וְלָא יְכִילוּ חָרָשַׁיָּא לְמֵיקַם קֳדָם מֹשֶׁה מִן קֳדָם שִׁיחֲנָא אֲרֵי הֲוָה שִׁיחֲנָא בְּחָרָשַׁיָּא וּבְכָל מִצְרָאֵי׃

(יב) וַיְחַזֵּ֣ק יְהוָ֗ה אֶת־לֵ֤ב פַּרְעֹה֙ וְלֹ֣א שָׁמַ֔ע אֲלֵהֶ֖ם כַּאֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֑ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה ס׃

יב וְתַקִּיף יְיָ יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה׃

(יג) וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֗ה אֶל־מֹשֶׁ֤ה הַשְׁכֵּם֙ בַּבֹּ֔קֶר וְהִתְיַצַּ֖ב לִפְנֵ֣י פַרְעֹ֑ה וְאָמַרְתָּ֣ אֵלָ֔יו כֹּה־אָמַ֥ר יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֣י הָעִבְרִ֑ים שַׁלַּ֥ח אֶת־עַמִּ֖י וְיַעַבְדֻֽנִי׃

יג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃

(יד) כִּ֣י ׀ בַּפַּ֣עַם הַזֹּ֗את אֲנִ֤י שֹׁלֵ֙חַ֙ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַ֔י אֶל־לִבֶּ֖ךָ וּבַעֲבָדֶ֑יךָ וּבְעַמֶּ֗ךָ בַּעֲב֛וּר תֵּדַ֥ע כִּֽי־אֵ֖ין כָּמֹ֑נִי בְּכָל־הָאָֽרֶץ׃

יד אֲרֵי בְּזִמְנָא הָדָא אֲנָא שָׁלַח יָת כָּל מָחָתַי לְלִבָּךְ וּבְעַבְדָּיךְ וּבְעַמָּךְ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי לֵית דִּכְוָתִי שַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא׃

רש"י◄ **אֶת כָּל מַגֵּפֹתַי•** לָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁמַּכַּת בְּכוֹרוֹת שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמַּכּוֹת.

כלי יקר – עוז והדר

ט (יד) **כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת כָּל מַגֵּפֹתַי.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י 'לָמַדְנוּ שֶׁמַּכַּת בְּכוֹרוֹת שְׁקוּלָה כְּכָל הַמַּכּוֹת'. פֵּרֵשׁ הָרְאַ"ם 'בַּכּוֹרוֹת', הַבַּי"ת נְקוּדָה בְּפַתָּח, כִּי בַּבָּרָד לֹא הָכּוּ כִּי אִם הָאָבִיב שֶׁבִּכְּרוּ כְּבָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק לא) **כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב,** פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בִּכְּרָה כְּבָר. וְיֵשׁ גּוֹרְסִין 'בַּצּוֹרוֹת' בְּמָקוֹם 'בְּכוֹרוֹת', כִּי הַבָּרָד גָּרַם לָהֶם רָעָב וּבַצֹּרֶת, וְכֵן גָּרַס מַהֲרַ"י אַבְרַבַּנֵאל. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא שָׁקְטָה רַעְיוֹן הַשּׂוֹאֵל, לָמָּה הָיְתָה מַכָּה זוֹ גְּדוֹלָה מִן כָּל הַמַּכּוֹת. וְאֵין לוֹמַר שֶׁהִיא גְּדוֹלָה מֵחֲמַת הַבֶּהָלָה הַגְּדוֹלָה הַבָּאָה מִן 'קוֹל ה' חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ' (ע"פ תהלים כט ז) כִּי הֵמָּה דְּבָרִים מַבְהִילִים בֶּאֱמֶת, דְּאִם כֵּן לָמָּה תְּלָה רַשִׁ"י הַדָּבָר בְּמַה שֶׁהִכּוּ הַבְּכוֹרִים אוֹ בְּבַצֹּרֶת, וַהֲלֹא הַקּוֹלוֹת עִקַּר הַבֶּהָלָה. וְאַדְּרַבָּה נִרְאֶה שֶׁלֹּא הִקְפִּידוּ כָּל כָּךְ עַל הַתְּבוּאָה, דְּאִם לֹא כֵּן מַכַּת הָאַרְבֶּה תִּהְיֶה שְׁקוּלָה כְּכָל הַמַּכּוֹת, שֶׁהֲרֵי אָכַל מַה שֶׁהִשְׁאִיר הַבָּרָד, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁלֹּא הִקְפִּידוּ כָּל כָּךְ מֵאַחַר שֶׁ**הַחִטָּה**

(טו) **כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדֶּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ:**

טו אֲרֵי כְּעַן קְרִיב קֳדָמַי דְּאֶשְׁלַח פּוֹן יָת מַחַת גְּבַרְתִּי וְאֶמְחֵי יָתָךְ וְיָת עַמָּךְ בְּמוֹתָא וְשֵׁיצִיאַת מִן אַרְעָא:

רש"י ◄ **כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וְגוֹ'** • כִּי אִלּוּ רָצִיתִי כְּשֶׁהָיְתָה יָדִי בְּמִקְנְךָ שֶׁהִכִּיתִים בַּדֶּבֶר, שְׁלַחְתִּיהָ וְהִכִּיתִי אוֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ עִם הַבְּהֵמוֹת. **וַתִּכָּחֵד מִן הָאָרֶץ** • אֲבָל בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ וְגוֹ'.

כלי יקר – עוז והדר

וְהַכְּסֻמֶת לֹא נֻכּוּ (פסוק לב), וְאִם כֵּן לָמָּה תִּהְיֶה מַכָּה זוֹ גְּדוֹלָה מִכָּל הַמַּכּוֹת:

וְהִנֵּה כְּפִי הַפְּשָׁט נוּכַל לְיַשֵּׁב זֶה, שֶׁבְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת מַמָּשׁ יְדַבֵּר, כִּי יֵשׁ לְדַקְדֵּק מַהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ כָּל מַגֵּפֹתַי אֶל לִבֶּךָ,** לָמָּה לֹא נֶאֱמַר לְשׁוֹן 'אֶל לִבְּךָ' בְּשׂוּם מַכָּה חוּץ מִבָּזוֹ. אֶלָּא שֶׁרָצָה לוֹמַר שֶׁבֶּסֶדֶר בְּאַחַ"ב אֲנִי שׁוֹלֵחַ לְךָ מַכָּה אַחַת, שֶׁתִּהְיֶה גּוֹרֶמֶת שֶׁאִם חָכָם אַתָּה אֲזַי תִּתֵּן אֶל לִבְּךָ מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁתִּהְיֶה בְּסוֹף סֵדֶר בְּאַחַ"ב. יַעַן כִּי מִתְּחִלָּה הִתְרָה ה' בְּפַרְעֹה בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל ד כג) 'וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ', וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י שָׁם, וּלְפִי שֶׁבַּפַּעַם הַהוּא לֹא הִרְגִּישׁ עֲדַיִן בְּרִעָה זוֹ כַּמָּה גְּדוֹלָה הִיא, לְפִי שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתָהּ כִּי אִם 'קוֹל דְּבָרִים' בִּלְבַד הָיָה שׁוֹמֵעַ, עַל כֵּן לֹא הָיָה מֵשִׂים אֶל לִבּוֹ, 'לֹא יָשׁוּב מִפְּנֵי' קוֹל (ע"פ משלי ל ל):

עַל כֵּן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי עַכְשָׁו אֲנִי שׁוֹלֵחַ לְךָ מַכָּה בְּבְכוּרֵי צֶמַח הָאֲדָמָה, וְיוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁבְּמַכָּה זוֹ יִהְיֶה לְךָ צַעַר מְאֹד יוֹתֵר מִכָּל הַמַּכּוֹת הַקּוֹדְמִים, לְפִי שֶׁכָּל פְּרִי שֶׁנִּתְבַּכֵּר חָבִיב עַל הָאָדָם בְּיוֹתֵר כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם פָּרָשַׁת כִּי תָבֹא בְּטַעַם הַבִּכּוּרִים, וְהָרְאִיָּה, שֶׁבְּמַכָּה זוֹ הִתְוַדָּה וְאָמַר (פסוק כז) **חָטָאתִי הַפָּעַם,** מַה שֶּׁלֹּא אָמַר כֵּן בְּכָל הַמַּכּוֹת הַקּוֹדְמִים, לְפִי שֶׁבָּאֱמֶת הָיָה צַר לוֹ מְאֹד שֶׁהָכוּ הַפֵּרוֹת שֶׁנִּתְבַּכְּרוּ תְּחִלָּה, מֵחֲמַת שֶׁהֵם חֲבִיבִים עַל הָאָדָם בְּיוֹתֵר. וְאִם בִּפְרִי צֶמַח הָאֲדָמָה כָּךְ, קַל וָחֹמֶר 'בִּפְרִי בִטְנְךָ' כַּמָּה גְּדוֹל הַצַּעַר בְּמִיתַת בִּנְךָ בְּכוֹרְךָ, וְאִם עַד הֵנָּה לֹא הִרְגַּשְׁתָּ בַּדָּבָר, הִנֵּה **בַּפַּעַם הַזֹּאת** שֶׁאֲנִי מַכֶּה אֶת בִּכּוּרֵי צֶמַח הָאֲדָמָה, אָז יִתֵּן אֶל לִבְּךָ **אֶת כָּל מַגֵּפֹתַי,** דְּהַיְנוּ מַכַּת בְּכוֹרוֹת 'פְּרִי הַבֶּטֶן' כַּמָּה גְּדוֹל הַצַּעַר:

וְעַל זֶה נֶאֱמַר **כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת כָּל מַגֵּפֹתַי,** דְּהַיְנוּ מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁל פְּרִי הַבֶּטֶן, **אֶל לִבְּךָ,** שֶׁתִּתֵּן לִבְּךָ לְהִתְבּוֹנֵן וְלִדְרֹשׁ קַל וָחֹמֶר, שֶׁאִם בִּבְכוּרֵי פְּרִי הָאֲדָמָה כָּל כָּךְ גָּדוֹל הַצַּעַר מֵחֲמַת שֶׁהֵם חֲבִיבִין עַל הָאָדָם, קַל וָחֹמֶר בְּבִכּוּרֵי פְּרִי בִטְנְךָ. וְאִם כֵּן שַׁפִּיר קָאָמַר רַשִּׁ"י שֶׁמַּכַּת בְּכוֹרוֹת מַמָּשׁ שִׁקּוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמַּכּוֹת, שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב קְרָאָהּ **כָּל מַגֵּפֹתַי.** וְכָךְ הוּא הָאֱמֶת, שֶׁהֲרֵי בְּכֻלָּם לֹא נִכְנַע פַּרְעֹה, כִּי אִם בְּמַכּוֹת בְּכוֹרוֹת. וּבָזֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁהָצְרַךְ הַכָּתוּב לוֹמַר (פסוק לא) **וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב,** וּכְבָר בִּבְּרָה. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר מְאֹד:

וְעַל צַד הָרָמֶז נִרְאֶה לְפָרֵשׁ, עַל דֶּרֶךְ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (ז יז) שֶׁמַּכַּת הַבָּרָד וְהַקּוֹלוֹת בָּא לְפַרְעֹה עַל אֲשֶׁר לֹא רָצָה לִשְׁמֹעַ 'קוֹל ה' בֶּהָדָר' (ע"פ תהלים שם ד), וְעַל כֵּן הִשְׁמִיעַ ה' לְאָזְנוֹ קוֹלוֹת נוֹרָאִים וּמַבְהִילִים, וְלָכֵן הָיָה מִתְוַדֶּה דַּוְקָא בְּחֵטְא זֶה וְאָמַר (פסוק כז) **ה' הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים,** תַּחַת אֲשֶׁר 'כִּחֵשׁ בַּה' וַיֹּאמֶר לֹא הוּא' (ע"פ ירמיה ה יב) וְהָיָה חוֹטֵא בַּקּוֹל וְסִפֵּר לָשׁוֹן הָרָע עַל בּוֹרְאוֹ, עַל כֵּן נִדּוֹן בְּקוֹלוֹת, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ (ויק"ר טז ז) בִּמְצֹרָע שֶׁמֵּבִיא צִפֳּרִים הָעוֹשִׂים מַעֲשֵׂה קוֹל לְכַפֵּר עַל קוֹל שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע:

וְעַל כֵּן נֶאֱמַר כָּאן (פסוק כט) **הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה עוֹד,** וְקָשֶׁה לִעָרְבִינְהוּ וְלִתְנִינְהוּ 'הַקּוֹלוֹת וְהַבָּרָד יֶחְדָּלוּן', אוֹ 'לֹא יִהְיֶה עוֹד'. אֶלָּא שֶׁכָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה, מַה תִּצְעַק אֵלַי לֵאמֹר **הַעְתִּירוּ אֶל ה'** (פסוק כח), אִם תָּשׁוּב מִדַּרְכְּךָ וְלֹא תִּשְׁמַע בַּחוּץ קוֹלְךָ 'קוֹל עַנּוֹת' בְּחֲרוּפִים וְגִדּוּפִים כְּלַפֵּי מַעְלָה לֵאמֹר 'מִי ה'' (לעיל ה ב), אָז מִמֵּילָא **הַבָּרָד לֹא יִהְיֶה עוֹד,** כִּי בְּסוּר הַסִּבָּה יָסוּר גַּם הַמְסֻבָּב. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר, כְּשֶׁ**הַקֹּלוֹת** שֶׁלְּךָ **יֶחְדָּלוּן,** אָז מִמֵּילָא **הַבָּרָד לֹא יִהְיֶה עוֹד, לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַה' הָאָרֶץ** כְּשֶׁתָּשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, לֹא כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ בַּתְּחִלָּה 'מִי ה'':

וּלְפִי שֶׁחֵטְא זֶה הָיָה בַּלָּשׁוֹן, וְיָדוּעַ שֶׁחֵטְא הַלָּשׁוֹן 'מַגְדִּיל עֲוֹנוֹת כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ רָאשֵׁי עֲבֵרוֹת, וְהֵם עֲבוֹדָה זָרָה גִּלּוּי עֲרָיוֹת שְׁפִיכוּת דָּמִים' (ערכין טו:), וְכָל הַתּוֹרָה בִּכְלָל, כִּי 'כָּל הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ' (ספרי שלח קיא), אִם כֵּן מִן הָרָאוּי שֶׁבַּעַל הַלָּשׁוֹן יִהְיֶה נִדּוֹן בְּכָל הַמִּיתוֹת. כִּי עֹנֶשׁ עֲבוֹדָה זָרָה בִּסְקִילָה וְכֵן עֹנֶשׁ הַמְגַדֵּף (סנהדרין נג.), וְעֹנֶשׁ שְׁפִיכוּת דָּמִים בְּהֶרֶג (שם עו:), וְעֹנֶשׁ סְתָם גִּלּוּי עֲרָיוֹת בְּחֶנֶק (שם), וּבַת כֹּהֵן כִּי תִּזְנֶה בִּשְׂרֵפָה (שם עח:), אִם כֵּן מְצִינוּ שֶׁכָּל אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין שַׁיָּכִים בִּשְׁלֹשָׁה רָאשֵׁי עֲבֵרוֹת אֵלּוּ, עַל כֵּן מִן הָרָאוּי שֶׁבַּעַל הַלָּשׁוֹן יִהְיֶה נִדּוֹן בְּכָל הַמַּגֵּפוֹת הַלָּלוּ, כִּי הוּא שְׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת כָּל מַגֵּפֹתַי,** כִּי מְצִינוּ בְּמַכַּת הַבָּרָד דְּגִמְא לְכָל אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין. 'סְקִילָה' בַּאֲבָנִים, דְּגִמְא לָזֶה יָרַד עֲלֵיהֶם הַבָּרָד וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ (ראה ברכות נד:) וְ'סָקוֹל יִסָּקֵל' אוֹתָם. 'שְׂרֵפָה', שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק כג) **וַתִּהֲלַךְ אֵשׁ אַרְצָה.** 'הֶרֶג', שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח מז) 'יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם', וּלְשׁוֹן 'הֲרִיגָה' אֵינוֹ שַׁיָּךְ בְּגֶפֶן, אֶלָּא שֶׁרָמַז לְאַנְשֵׁיהֶם הַיְקָרִים שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְגֶפֶן כְּמָא דְּאִתְּ אָמַר (שם פ ט) 'גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ'. וְ'חֶנֶק', הֵינוּ בְּרִבּוּי מַיִם שֶׁיָּרְדוּ עִם הַבָּרָד, כִּי אוּלַי נִטְבְּעוּ קְצָתָם בַּשָּׂדֶה בִּמְטַר הַבָּרָד, כִּי 'כָּל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב חֶנֶק, אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר' כו' (כתובות ל):

וְהַכָּה הַבָּרָד אֶת מַה שֶּׁנִּתְבַּכֵּר תְּחִלָּה, תַּחַת אֲשֶׁר שָׁלַח פַּרְעֹה יַד לְשׁוֹנוֹ בַּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם,

(טז) **וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ:**

טז **וּבְרַם בְּדִיל דָּא קַיֶּימְתָּךְ בְּדִיל לְאַחֲזָיוּתָךְ יָת חֵילִי וּבְדִיל דִּיהוֹן מִשְׁתָּעַן גְּבוּרַת שְׁמִי בְּכָל אַרְעָא:**

כלי יקר – עוז והדר

כִּדְאִיתָא בַּסֵּפֶר 'נְוֵה שָׁלוֹם'. וְאַגַּב זֶה הוֹדִיעַ לָנוּ הַכָּתוּב (פסוק לא) שֶׁ**הַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעָרָה נֻכָּתָה וגו'**, אַף עַל פִּי שֶׁפְּשׁוּטוֹ מַשְׁמָע שֶׁבָּא לְהוֹדִיעֵנוּ אַגַּב, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהֻכְּתָה הַפִּשְׁתָּה מִצַּד הֱיוֹתָהּ עוֹמֶדֶת בְּקַשֶּׁיהָ כָּךְ הֻכָּה פַּרְעֹה עַל קְשִׁי עָרְפּוֹ כְּגִבְעוֹל זֶה, מִכָּל מָקוֹם אַגַּב אוֹרְחֵהּ בָּא נַמִּי לְהוֹדִיעַ מִי וָמִי הַמַּכִּים וְלוֹקִים הַמְקַבְּלִים נֶזֶק מִן בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, וּמִי הוּא בֶּן חוֹרִין מִן בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁכָּל מִי שֶׁמְּקַבֵּל נֶזֶק מִן קוֹל עֲנוּת שֶׁל בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, כְּנֶגֶד זֶה הֻכּוּ גַּם אוֹתָן צְמָחִים הַדּוֹמִים לוֹ מִן קוֹל הַבָּרָד, וְכָל מִי שֶׁנִּצּוֹל מִן קוֹל בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, נִצּוֹלוּ גַּם מִן קוֹל הַבָּרָד אוֹתָן צְמָחִים הַדּוֹמִים לוֹ:

כִּי מֵהַיְדוּעַ שֶׁמִּן בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן מְקַבְּלִים נֶזֶק שְׁתֵּי כִּתּוֹת. כַּת אַחַת הֵם הַבְּכוֹרִים בַּמַּעֲלָה, אֲשֶׁר רַבִּים קַנָּאִים פּוֹגְעִים בָּהֶם הַמִּתְקַנְּאִים בְּגֹדֶל מַעֲלָתָם, וְעוֹד שֶׁלְּגֹדֶל מַעֲלָתָם בְּיוֹתֵר הֵם מִתְפַּעֲלִים מִן הַלָּשׁוֹן הָרָע. לְאַפּוּקֵי מִי שֶׁהוּא מִן קְטַנֵּי הַמַּעֲלוֹת, אֵין מִתְקַנְּאִים בָּהֶם כָּל כָּךְ וְאֵין שׁוֹלְחִים בָּהֶם כָּל כָּךְ חֵץ לְשׁוֹנָם, וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר שֶׁחִצָּיו נִחֲתוּ בּוֹ, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ מִתְפַּעֵל כָּל כָּךְ, וְאֵינוֹ מַזִּיק לוֹ כָּל כָּךְ כְּמוֹ שֶׁמַּזִּיק הַלָּשׁוֹן לְאַנְשֵׁי הַמַּעֲלָה אֲשֶׁר לָהֶם 'מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה' (ע"פ דברים כא יז) 'הַיֹּשְׁבִים רִאשׁוֹנָה' בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם (ע"פ אסתר א יד). הֲלֹא מִדָּה זוֹ מְצוּיָה בְּרַבַּת בְּנֵי עַמֵּנוּ, כִּי בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן הִשְׁמִיעוּ אֵין נָקִי (ע"פ מלכים א' טו כב) 'כָּל אִישׁ' חַי 'חֵיל רַב פְּעָלִים' (דברי הימים א' יא כב), וּבְלְשׁוֹנָם מַפִּילִים כָּל חוֹמָה גְּבוֹהָּ, וְכָל אֶרֶז אַדִּיר בַּלְּבָנוֹן יִנְקַבּוּהוּ תּוֹלַעַת יַעֲקֹב:

כַּת שְׁנִיָּה הֵם הָעוֹמְדִים כְּנֶגֶד בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן כְּגִבְעוֹל זֶה, וְאֵינוֹ נִכְנָע לָהֶם לִהְיוֹת מִן 'הַשּׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְאֵינָן מְשִׁיבִים' (שבת פח:), אֶלָּא רוֹצֶה לַעֲמֹד כְּנֶגְדָּם לְהָשִׁיב לִמְחָרְפוֹ דָּבָר, אוֹ הַמִּתְפָּאֵר בְּמַעֲלָתוֹ כִּי זֹאת קוֹמָתוֹ דְּמִתָּה לְתָמָר (ע"פ שיה"ש ז ח), אָז בְּיוֹתֵר הַלָּשׁוֹן הָרָע מַזִּיק לוֹ:

וְהַנִּצּוֹל מִן הַלָּשׁוֹן הָרָע הוּא מִי שֶׁהוּא מִן הַמַּאֲפִילִים, שֶׁאֵינָם מַרְאִים אֶת עַצְמָם בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (ישעיה כו כ) 'לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ, חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבָר זָעַם'. אַף עַל פִּי שֶׁחֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם עוֹבְרִים אֲפִלּוּ כַּמָּה חוֹמוֹת (ע"פ ירמיה ט ז), וְהַיּוֹשֵׁב בְּחַדְרֵי חֲדָרִים וְנִצּוֹל מִכָּל כְּלֵי זַיִן מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ נִצּוֹל מִבַּעֲלֵי חִצִּים אֵלּוּ, מִכָּל מָקוֹם הַצָּלָה פּוּרְתָּא מִיהָא הָוֵי כְּשֶׁאֵין הָאָדָם מִתְרָאֶה בִּפְנֵיהֶם בְּמַעֲלוֹתָיו וְאֵינוֹ מֵשִׁיב לִמְחָרְפוֹ דָּבָר, וְיִהְיֶה 'כְּאִישׁ אֲשֶׁר אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ' (ע"פ תהלים לח טו):

לְכָךְ סִפְּרָה לָנוּ הַתּוֹרָה כִּי **הַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעָרָה נֻכָּתָה, כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל,** וְקָשֶׁה מֵאי קָמַשְׁמַע לָן, דְּאִם בָּא לְהוֹרוֹת שֶׁלְּפִי שֶׁ**הַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ** עַל כֵּן הִכְבִּיד פַּרְעֹה אֶת לִבּוֹ, מִכָּל מָקוֹם לָמָּה הֶצְרְכָה לִתֵּן טַעַם לָמָּה נֻכּוּ אֵלּוּ וְלֹא נֻכּוּ אֵלּוּ. אֶלָּא לִרְמֹז לָנוּ כְּשֵׁם שֶׁקּוֹל הַלָּשׁוֹן מַזִּיק לְבִכּוּרֵי הַמַּעֲלָה וְלָעוֹמֵד כְּנֶגְדָּם כְּגִבְעוֹל זֶה, כָּךְ הֻכּוּ מִן קוֹל הַבָּרָד **הַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה, כִּי הַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל** עוֹמֵד בְּקַשֶּׁיהָ, **וְהַשְּׂעֹרָה אָבִיב** נִתְבַּכְּרָה. אֲבָל **הַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ,** כָּךְ כָּל הַמַּאֲפִילִים עַצְמָם וְאֵינָן נִרְאִין לַבְּרִיּוֹת בְּמַעֲלָתָם וְעוֹשִׂין אֶת עַצְמָם כְּלֹא שׁוֹמְעִין, אֵלּוּ 'לֹא נֻכּוּ'. וְכֵן יִתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה' פָּרָשַׁת כִּי תֵצֵא (דברים כג יד) עַל פָּסוּק 'וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ', כִּי הַשְּׁתִיקָה עִקַּר כְּלֵי זֵינוֹ שֶׁל אָדָם לְנַצֵּחַ בָּהּ אֶת כָּל מְחָרְפָיו:

וּבְזֶה מְתֹרָץ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (פסוק כט) **כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת כַּפַּי אֶל ה',** פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י 'לְפִי שֶׁהָיְתָה הָעִיר מְלֵאָה גְּלוּלִים', וּמַקְשִׁים כָּאן (ראה רמב"ן) לָמָּה הִקְפִּיד דַּוְקָא בְּמַכָּה זוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁלְּפִי פְּשׁוּטוֹ יֵשׁ לוֹמַר שֶׁוַּדַּאי בְּכָל הַמַּכּוֹת הִקְפִּיד עַל זֶה, וְלֹא הֶצְרַךְ מֹשֶׁה לְהוֹדִיעַ לְפַרְעֹה אֵימָתַי יִתְפַּלֵּל וְאִם תּוֹךְ הָעִיר אוֹ חוּצָה לָהּ, זוֹלַת בְּמַכָּה זוֹ שֶׁאָמַר פַּרְעֹה (פסוק כח) **וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים,** שְׁמַע מִנָּהּ שֶׁכָּל כָּךְ נִבְהַל מִן הַקּוֹלוֹת עַד שֶׁרָצָה שִׁיְּפַסְּקוּ לְאַלְתַּר, עַל כֵּן הֶצְרַךְ מֹשֶׁה לְהוֹדִיעוֹ שֶׁאִי אֶפְשָׁר שִׁיְּפַסְּקוּ לְאַלְתַּר, שֶׁהֲרֵי הוּא צָרִיךְ לָצֵאת מִן הָעִיר תְּחִלָּה וְשָׁם יַעֲתִיר אֶל ה'. מִכָּל מָקוֹם גַּם לְפִי דַּרְכֵּנוּ, רָמַז לוֹ שֶׁחֵטְא הַלָּשׁוֹן גָּרַם לְפַרְעֹה כִּי סָר ה' מֵעָלָיו, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְרָאוֹת אֲפִלּוּ לְמֹשֶׁה כָּל זְמַן שֶׁהוּא בִּמְחִצָּה אַחַת עִם פַּרְעֹה, עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (ערכין טו:) 'כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר יַחַד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קא ה) 'מְלַשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל', אַל תִּקְרֵי 'אֹתוֹ' אֶלָּא 'אִתּוֹ'. עַל כֵּן נֶאֱמַר **כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרֹשׂ כַּפַּי אֶל ה'** לְפִי שֶׁהָעִיר מְלֵאָה גְּלוּלִים, כִּי כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח בּוֹ כָּל מַגֵּפוֹתָיו לְפִי 'שֶׁלָּשׁוֹן הָרָע מַגְדִּיל עֲוֹנוֹת כְּנֶגֶד עֲבוֹדָה זָרָה גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים', כָּךְ הִזְכִּיר לָשׁוֹן 'מְלֵאָה גְּלוּלִים', לְהוֹרוֹת שֶׁחֵטְא זֶה כּוֹלֵל גְּלוּלִים הַרְבֵּה, וּמְמַלֵּא כָּל הָעִיר בְּכָל מִינֵי גְּלוּלִים:

וַיֵּשׁ אוֹמְרִים (ראה חזקוני), שֶׁהֶצְרַךְ לְהִתְפַּלֵּל בַּשָּׂדֶה, מָקוֹם שֶׁהַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת בְּיוֹתֵר:

וְנִרְאֶה עוֹד לוֹמַר, שֶׁהֶצְרַךְ לוֹמַר **כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר,** שֶׁלֹּא יִחְשְׁדוּ פַּרְעֹה שֶׁמִּיְּרָאַת הַקּוֹלוֹת וְהַבָּרָד יֵלֵךְ לְאֵיזוֹ בַּיִת לְהִתְפַּלֵּל, עַל כֵּן אָמַר לוֹ **כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר,** לְהַרְאוֹת לוֹ גֹּדֶל הַנֵּס, שֶׁבְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף רַגְלוֹ שָׁם, לֹא יִהְיֶה בָּרָד: תורה טו

◆ שבת קודש א׳ שבט ◆

(יז) עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם:

רש״י◄ עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי • כְּתַרְגּוּמוֹ: כְּבִישַׁת בֵּהּ בְּעַמִּי, וְהוּא מִגְּזֵרַת מְסִלָּה, דִּמְתַרְגְּמִינָן אֹרַח כְּבִישָׁא, וּבְלַעַ״ז קלקי״ר. וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי בְּסוֹף ״וַיְהִי מִקֵּץ״: כָּל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ סָמֶ״ךְ וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן מִתְפָּעֵל, נוֹתֵן הַתָּי״ו שֶׁל שְׁמוּשׁ בְּאֶמְצַע אוֹתִיּוֹת שֶׁל עִקָּר, כְּגוֹן זוֹ וּכְגוֹן: (קהלת יב) ״וַיִּסְתַּבֵּל הֶחָגָב״ מִגְּזֵרַת סֵבֶל, (במדבר טז) ״כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ״ מִגְּזֵרַת שַׂר וְנָגִיד, וְכֵן: (דניאל ז ח) ״מִשְׁתַּכַּל הֲוֵית״.

יז עַד כְּעַן אַתְּ כְּבִישַׁת בֵּהּ בְּעַמִּי בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלְּחוּתְהוֹן:

(יח) הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־עָתָּה:

רש״י◄ כָּעֵת מָחָר • כְּעֵת הַזֹּאת לְמָחָר. שָׁרַט לוֹ שְׁרִיטָה בַּכֹּתֶל: לְמָחָר, כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לְכָאן, יֵרֵד הַבָּרָד. הִוָּסְדָה • שֶׁנִּתְיַסְּדָה, וְכָל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ יו״ד, כְּגוֹן: יָסֹד, יָלֹד, יָדֹעַ, יָסֹר, כְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֶלֶת, תָּבֹא הַוֵּי״ו בִּמְקוֹם הַיּוֹ״ד כְּמוֹ: הִוָּסְדָה, הִוָּלְדָה, וַיִּוָּדַע, ״וַיִּוָּלֵד לְיוֹסֵף״, (משלי כט) ״בִּדְבָרִים לֹא יִוָּסֵר עָבֶד״.

יח הָא אֲנָא מָחֵית מִטְרָא בְּעִדָּנָא הָדֵין מְחַר בַּרְדָּא תַּקִּיף לַחְדָּא דִּי לָא הֲוָה דִּכְוָתֵהּ בְּמִצְרַיִם לְמִן יוֹמָא דְּאִשְׁתַּכְלָלַת וְעַד כְּעַן:

(יט) וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ:

רש״י◄ שְׁלַח הָעֵז • כְּתַרְגּוּמוֹ: שְׁלַח כְּנוֹשׁ, וְכֵן: (ישעיה י) ״יוֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ״, (ירמיה ו) ״הָעִזוּ בְּנֵי בִנְיָמִין״. וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה • - לְשׁוֹן הַכְנָסָה הוּא.

יט וּכְעַן שְׁלַח כְּנוֹשׁ יָת בְּעִירְךָ וְיָת כָּל דִּי לָךְ בְּחַקְלָא כָּל אֲנָשָׁא וּבְעִירָא דְּאִשְׁתְּכַח בְּחַקְלָא וְלָא יִתְכְּנֵשׁ לְבֵיתָא וְיֵחוֹת עֲלֵיהוֹן בַּרְדָּא וִימוּתוּן:

(כ) הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים:

רש״י◄ הֵנִיס • הִבְרִיחַ, לְשׁוֹן ״וַיָּנָס״.

כ דְּדָחֵיל מִפִּתְגָּמָא דַיְיָ מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה כְּנַשׁ יָת עַבְדּוֹהִי וְיָת גֵּיתוֹהִי לְבָתַּיָּא:

(כא) וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: פ

כא וְדִי לָא שַׁוִּי לִבֵּהּ לְפִתְגָּמָא דַיְיָ שְׁבַק יָת עַבְדּוֹהִי וְיָת גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא:

(כב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

רש״י◄ עַל הַשָּׁמַיִם • לְצַד הַשָּׁמַיִם, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הִגְבִּיהוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה לְמַעְלָה מִן הַשָּׁמַיִם.

כב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרֵים יָת יְדָךְ עַל צִית שְׁמַיָּא וִיהֵי בַרְדָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָאֵי עַל אֲנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עִסְבָּא דְּחַקְלָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(כג) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלֶּךְ־אֵשׁ אַרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

כג וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת חֻטְרֵהּ עַל צִית שְׁמַיָּא וַיְיָ יְהַב קָלִין וּבַרְדָּא וּמְהַלְּכָא אֶשְׁתָּא עַל אַרְעָא וְאַמְטַר יְיָ בַּרְדָּא עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(כד) וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי׃

כד וַהֲוָה בַרְדָּא וְאֶשָּׁתָא מִשְׁתַּלְהֲבַת בְּגוֹ בַרְדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה דִּכְוָתֵהּ בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם מֵעִדַּן דַּהֲוַת לְעָם׃

רש״י◄ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד • גַּם בְּתוֹךְ גַּם: הָאֵשׁ וְהַבָּרָד מְעֹרָבִין, וְהַבָּרָד, מַיִם הוּא, וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם, עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם (שמות רבה)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי רשימת ״וארא תש״ב״, רשימות חוברת כז – מתוך ׳לקראת שבת׳)

״חם״ לְעַצְמוֹ וְ״קר״ לְגַבֵּי חוּץ

וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד

גַּם בְּתוֹךְ גַּם, הָאֵשׁ וְהַבָּרָד מְעֹרָבִין (ט, כד. ובפרש״י)

יֵשׁ לְעַיֵּן לְאֵיזֶה טַעַם הִלְקָה הַקָּבָּ״ה אֶת הַמִּצְרִיִּים בְּאֹפֶן כָּזֶה, שֶׁהָאֵשׁ וְהַבָּרָד יִהְיוּ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָגִיל כְּלָל?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

הַקְּלִפָּה דְּפַרְעֹה וְהַמִּצְרִיִּים הָיְתָה עִנְיַן הַגַּאֲוָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהַפְטָרַת פָּרָשָׁתֵנוּ עַל פַּרְעֹה ״אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאוֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי״ (יחזקאל כט, ג).

וְהִנֵּה דֶּרֶךְ הַבַּעַל־גַּאֲוָה הוּא שֶׁחוֹשֵׁב רַק עַל עַצְמוֹ, וּלְזוּלָתוֹ הֲרֵי הוּא מִתְנַהֵג בִּקְרִירוּת וּבְלִי רֶגֶשׁ.

יְכוֹלִים הָיוּ לַחְשֹׁב, שֶׁהַטַּעַם לַהַנְהָגָה זוֹ הוּא מִשּׁוּם שֶׁטֶּבַע הַבַּעַל־גַּאֲוָה הוּא לִהְיוֹת בִּקְרִירוּת לְגַבֵּי כָּל דָּבָר, אַךְ הָאֱמֶת הִיא לְהֵפֶךְ, שֶׁקְּרִירוּת זוּ סִבָּתָהּ הִיא חֲמִימוּת. דְּמִכֵּיוָן שֶׁמַּרְגִּישׁ וְאוֹהֵב אֶת עַצְמוֹ מְאֹד וְשָׁקוּעַ בָּזֶה לְגַמְרֵי, לָכֵן הֲרֵי הוּא מִתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ בִּקְרִירוּת.

וְזֶהוּ עִנְיַן מַכַּת בָּרָד, שֶׁהָיְתָה מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁהַקָּבָּ״ה הִלְקָה אֶת הַמִּצְרִיִּים שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי גַּאֲוָה כַּנַּ״ל, עִם בָּרָד וָאֵשׁ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה, קְרִירוּת וַחֲמִימוּת בְּיַחַד.

(כה) וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר׃

כה וּמְחָא בַרְדָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם יָת כָּל דִּי בְחַקְלָא מֵאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עֶסְבָּא דְּחַקְלָא מְחָא בַרְדָּא וְיָת כָּל אִילַן דִּבְחַקְלָא תְּבַר׃

(כו) רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד׃

כו לְחוֹד בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן דִּי תַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָא בַרְדָּא׃

(כז) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים׃

כז וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן חָבִית זִמְנָא הָדָא יְיָ זַכָּאָה וַאֲנָא וְעַמִּי חַיָּבִין׃

(כח) הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד׃

כח צַלּוּ קֳדָם יְיָ וְסַגִּי קֳדָמוֹהִי רְוַח דְּלָא יְהוֹן עֲלָנָא קָלִין דִּלְוָט כְּאִלֵּין מִן קֳדָם יְיָ וּבַרְדָּא וְאֶשְׁלַח יָתְכוֹן וְלָא תּוֹסְפוּן לְאִתְעַכָּבָא׃

רש״י◄ וְרַב • דַּי לוֹ בְּמַה שֶׁהוֹרִיד כְּבָר◆

(כט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ׃

כט וַאֲמַר לֵהּ מֹשֶׁה בְּמִפְּקִי מִן קַרְתָּא אֶפְרוֹשׂ יְדַי בְּצָלוֹ קֳדָם יְיָ קָלַיָּא יִתְמַנְּעוּן וּבַרְדָּא לָא יְהֵי עוֹד בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי דַּיְיָ אַרְעָא׃

רש״י◄ כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר • מִן הָעִיר, אֲבָל בְּתוֹךְ הָעִיר לֹא הִתְפַּלֵּל, לְפִי שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה גִּלּוּלִים (שמות רבה)◆

(ל) **וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירָאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים:**

ל וְאַתְּ וְעַבְדָּיךְ יְדַעְנָא אֲרֵי עַד כְּעַן לָא אִתְכְּנַעְתּוּן מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים:

רש״י◄ **טֶרֶם תִּירָאוּן** • עֲדַיִן לֹא תִּירָאוּן, וְכֵן כָּל ״טֶרֶם״ שֶׁבַּמִּקְרָא – עֲדַיִן לֹא, הוּא. וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קֹדֶם. כְּמוֹ: (בראשית יט) ״טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ״ – עַד לָא שְׁכִיבוּ, (שם ב) ״טֶרֶם יִצְמָח״ – עַד לָא צָמַח, אַף זֶה כֵּן הוּא: יָדַעְתִּי כִּי עֲדַיִן אֵינְכֶם יְרֵאִים, וּמִשֶּׁתִּהְיֶה הָרְוָחָה תַּעַמְדוּ בְּקִלְקוּלְכֶם.

(לא) **וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל:**

לא וְכִתָּנָא וְסַעֲרֵי לִקּוֹ אֲרֵי סַעֲרְנְיָא אַבִּיבִין וְכִתָּנָא גַּבְעוֹלִין:

רש״י◄ **וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה** • נִשְׁבְּרָה, לְשׁוֹן: ״פִּרְעֹה נְכֹה״, נְכָאִים, וְכֵן ״לֹא נֻכּוּ״. וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן הַכָּאָה, שֶׁאֵין נוּ״ן בִּמְקוֹם הֵ״א לְפָרֵשׁ ״נֻכָּתָה״ כְּמוֹ הֻכְּתָה, ״נֻכּוּ״ כְּמוֹ הֻכּוּ, אֶלָּא הַנּוּ״ן שֹׁרֶשׁ בַּתֵּיבָה, וַהֲרֵי הוּא מִגִּזְרַת (איוב לג) ״וְשֶׁפּוּ עַצְמוֹתָיו״. **כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב** • כְּבָר בִּכְּרָה וְעוֹמֶדֶת בְּקָשֶׁיהָ וְנִשְׁתַּבְּרוּ וְנָפְלוּ, וְכֵן הַפִּשְׁתָּה גָּדְלָה כְּבָר וְהֻקְּשָׁה לַעֲמֹד בְּגִבְעוֹלֶיהָ. **הַשְּׂעֹרָה אָבִיב** • עָמְדָה בְּאַבִּיהָ, לְשׁוֹן (שיר השירים ו) ״בְּאַבִּי הַנַּחַל״.

(לב) **וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה:**

לב וְחִטָּאָה וְכֻסְּמָתָא לָא לִקּוֹ אֲרֵי אֲפִילָתָא אִנּוּן:

רש״י◄ **כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה** • מְאֻחָרוֹת, וַעֲדַיִן הָיוּ רַכּוֹת וְיכוֹלוֹת לַעֲמֹד בִּפְנֵי קָשֶׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאֵת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד״, יֵשׁ לְפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בַּעֲשָׂבִים הָעוֹמְדִים בְּקִלְחָם הָרְאוּיִים לִלְקוֹת בְּבָרָד. וּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁנֶּחְלְקוּ עַל זֹאת וְדָרְשׁוּ: ״כִּי אֲפִילֹת״ – פְּלִאֵי פְּלָאוֹת נַעֲשׂוּ לָהֶם שֶׁלֹּא לָקוּ:

(לג) **וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה:**

לג וּנְפַק מֹשֶׁה מִלְּוָת פַּרְעֹה יָת קַרְתָּא וּפְרַשׂ יְדוֹהִי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ וְאִתְמְנִיעוּ קָלְיָא וּבַרְדָּא וּמִטְרָא דַּהֲוָה נָחִית לָא מְטָא עַל אַרְעָא:

רש״י◄ **לֹא נִתַּךְ** • לֹא הִגִּיעַ, וְאַף אוֹתָן שֶׁהָיוּ בָּאֲוִיר, לֹא הִגִּיעוּ לָאָרֶץ, וְדוֹמֶה לוֹ: (דניאל ט) ״וַתִּתָּךְ עָלֵינוּ הָאָלָה וְהַשְּׁבוּעָה״ דְּעָזְרָא, וַתַּגִּיעַ עָלֵינוּ. וּמְנַחֵם בֶּן סָרוּק חִבְּרוֹ בְּחֵלֶק (יחזקאל כב) ״כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף״ לְשׁוֹן יְצִיקַת מַתֶּכֶת, וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרָיו, כְּתַרְגּוּמוֹ: ״וַיִּצֹּק״ (שמות לז) וְאַתִּיךְ, ״לָצֶקֶת״ (שמות לח) לְאַתָּכָא, אַף זֶה: ״לֹא נִתַּךְ לָאָרֶץ״ – לֹא הֵצַק אָרְצָה.

(ל) **כִּי טֶרֶם תִּירָאוּן וגו׳.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י ׳עֲדַיִן לֹא תִּירָאוּן׳. הָצְרַךְ לוֹמַר לוֹ כֵּן דַּוְקָא בַּהֶסְרַת מַכָּה זוֹ, לְפִי שֶׁפַּרְעֹה לֹא בִּקֵּשׁ כִּי אִם עַל הֶסְרַת הַקּוֹלוֹת וְהַבָּרָד, שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק כח) **וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד,** אֲבָל עַל הַמָּטָר לֹא אָמַר שֶׁיֵּחָדֵל, לְפִי שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם צְרִיכָה לְמָטָר בְּיוֹתֵר מִשְּׁאָר אֲרָצוֹת (דברים יא י). וְכֵן הִבְטִיחוֹ מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק כט) **הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה עוֹד:** **וּלְסוֹף** לֹא הָיָה כֵּן, אֶלָּא **וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא נִתַּךְ אָרְצָה** (פסוק לג), וְחָשַׁב מֹשֶׁה פֶּן יַחֲזִיקוּ פַּרְעֹה לְבַדֵּאי וְיֹאמַר שֶׁלֹּא כֵּן הִבְטִיחוֹ, עַל כֵּן אָמַר מֹשֶׁה, אִם הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁתִּהְיֶה מֵהַיּוֹם וְהָלְאָה יְרֵא אֱלֹהִים הָיִיתִי עוֹשֶׂה כָּל רְצוֹנְךָ, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ׳רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה׳ (תהלים קמה יט), אֲבָל אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁ**עֲדַיִן לֹא תִּירָאוּן** אֶת ה׳ בְּלֵב שָׁלֵם, עַל כֵּן לֹא יְמַלֵּא ה׳ כָּל רְצוֹנְךָ כְּדֵי ׳שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹטֵא נִשְׁכָּר׳ (ע״פ כתובות יא.), עַל כֵּן יֶחְדַּל הַכֹּל בְּבַת אַחַת וְלֹא יִהְיֶה מָטָר, כִּי אֵינוֹ נוֹתֵן כִּי אִם לְיִרְאֵי ה׳, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ה כד) ׳וְלוֹא אָמְרוּ בִלְבָבָם נִירָא נָא אֶת ה׳ אֱלֹהֵינוּ הַנֹּתֵן גֶּשֶׁם יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בְּעִתּוֹ׳ וגו׳:

חֲמִשָּׁה פָּרָשַׁת וָאֵרָא

שְׁנֵי פֵּירוּשֵׁי רַשִׁ״י אֵלּוּ, קְשׁוּרִים גַּם לְעִנְיָן שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה - כְּפִי שֶׁהוּא מוּאָר עַל־פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת.

מַכַּת "בָּרָד", כְּכָל הַמַּכּוֹת הָאֲחֵרוֹת, הִגִּיעָה אֶל פַּרְעֹה עֵקֶב חֶטְאוֹ, אֲשֶׁר מָרַד בַּקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְלֹא שִׁחְרֵר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. אַךְ כַּאֲשֶׁר הוּא אָמַר "חָטָאתִי... וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים" - וִידוּי וַחֲרָטָה עַל הֶעָבָר, וְגַם "וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תוֹסִיפוּ לַעֲמוֹד" - קַבָּלָה לָעָתִיד, בִּטְּלָה חֲזָרָתוֹ זוֹ בִּתְשׁוּבָה אֶת הָעֹנֶשׁ - "וַיַּחְדְּלוּ הַקּוֹלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא נִתַּךְ אָרְצָה".

אַךְ כָּאן מִתְעוֹרֶרֶת הַשְּׁאֵלָה: הַאִם תְּשׁוּבָתוֹ הָיְתָה כֹּה עֲצוּמָה, שֶׁהָיָה בְּכוֹחָהּ לְבַטֵּל אֶת הָעֹנֶשׁ, אֶת הַבָּרָד, לַחֲלוּטִין? כֵּיוָן שֶׁכָּל עוֹנֶשׁ הוּא תּוֹצָאָה שֶׁל הַחֵטְא עַצְמוֹ, כַּנֶּאֱמָר "תְּיַסְּרְךָ רָעָתֶךָ", שֶׁהָרַע עַצְמוֹ מְיַסֵּר, לָכֵן, אִם הַחֲזָרָה בִּתְשׁוּבָה מָחֲקָה אֶת הַחֵטְא לַחֲלוּטִין, הֲרֵי הִיא בִּטְּלָה אֶת עוֹנֶשׁ הַבָּרָד, שֶׁהוּא תּוֹצָאָה שֶׁל הַחֵטְא - וּלְפִי דֵּעָה זוֹ, יֵשׁ לְהַסְבִּיר כְּפֵירוּשׁוֹ הַשֵּׁנִי שֶׁל רַשִׁ״י - "לֹא הוּצַק", שֶׁמְּצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמָּטָר הִתְבַּטְּלָה.

אוֹ שֶׁאֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיָה בְּכֹחַ תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל פַּרְעֹה לִמְחוֹק וּלְשַׁרֵּשׁ אֶת הַחֵטְא לַחֲלוּטִין, וּמִמֵּילָא - גַּם לֹא אֶת הַיְסוֹרִים הַנּוֹבְעִים מִמֶּנּוּ. אֶלָּא, כֵּיוָן שֶׁבְּמַעֲשֶׂה הוּא בְּכָל זֹאת חָזַר בִּתְשׁוּבָה, דַּי הָיָה בְּכָךְ כְּדֵי לְהָסִיר אֶת עֹנֶשׁ הַבָּרָד בְּמַעֲשֶׂה - אֶת תּוֹצָאַת הַחֵטְא בְּפֹעַל מַמָּשׁ. לְפִי דֵּעָה זוֹ, יֵשׁ לְהַסְבִּיר אֶת הַדְּבָרִים לְפִי הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁל רַשִׁ״י - "לֹא הִגִּיעַ" - שֶׁהַתְּשׁוּבָה הֵבִיאָה לִידֵי כָּךְ שֶׁהָעֹנֶשׁ לֹא יַגִּיעַ אֲלֵיהֶם, אַךְ הוּא נִשְׁאַר בִּמְצִיאוּתוֹ.

בַּמֶּה תָּלוּי הַסָּפֵק, אִם בְּכֹחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבַת פַּרְעֹה לְבַטֵּל לַחֲלוּטִין אֶת הַחֵטְא (וְאֶת הָעֹנֶשׁ), אִם לָאו?

לְגַבֵּי יְהוּדִים, בָּרוּר שֶׁתְּשׁוּבָתָם מוֹחֶקֶת אֶת הַחֵטְא לַחֲלוּטִין. אַף בִּשְׁעַת הַחֵטְא, מַהוּתוֹ שֶׁל יְהוּדִי הִיא טוֹב וּקְדוּשָׁה. וְהוּא עוֹבֵר עֲבֵרָה חַס־וְשָׁלוֹם רַק מִפְּנֵי שֶׁ"תְּקָפוֹ יִצְרוֹ הָרַע" לִפְעוֹל לְהֵפֶךְ מֵרְצוֹנוֹ הָעַצְמִי בֶּאֱמֶת. וְלָכֵן, מִיַּד בַּעֲשׂוֹתוֹ תְּשׁוּבָה, וּבְהַחְלָטָתוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹעַ יוֹתֵר לַיֵּצֶר הָרַע, הוּא שָׁב לִמְצִיאוּתוֹ הָאֲמִתִּית, כְּמַשְׁמָעוּת הַמִּלָּה "תְּשׁוּבָה".

אָמְנָם, דַּוְקָא בִּתְשׁוּבָה מֵאַהֲבָה "נֶעֱקָר עֲוֹנוֹ מִתְּחִלָּתוֹ" - (וּתְשׁוּבָה זוֹ מַשְׁפִּיעָה גַּם עַל הֶעָבָר, לַמְרוֹת שֶׁלֹּא יִתָּכֵן שֶׁדָּבָר יִשְׁתַּנֶּה לִפְנֵי הַגּוֹרֵם לַשִּׁינוּי, שֶׁהֲרֵי הַ"סִבָּה" הִיא לִפְנֵי הַתּוֹצָאָה, כִּי:

א) יְהוּדִים קְשׁוּרִים לְשֵׁם הֲוָיָ', הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד, וּמַעֲשֵׂה הַתְּשׁוּבָה מְחַדֵּשׁ קֶשֶׁר זֶה, וְאָז עָבָר הֹוֶה וְעָתִיד - כְּאֶחָד.

וּבְדֶרֶךְ הַנִּגְלֶה:

ב) כְּלָל זֶה, שֶׁפְּעוּלָה אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל הֶעָבָר, אָמוּר דַּוְקָא לְגַבֵּי יְצִירַת דָּבָר חָדָשׁ. אַךְ כַּאֲשֶׁר הִיא רַק מְגַלָּה מַצָּב קוֹדֵם, מוּבָן, שֶׁפְּעוּלָה מְאוּחֶרֶת יְכוֹלָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל הֶעָבָר, כִּי הִיא רַק מַבְהִירָה אֶת הַמַּצָּב שֶׁל הֶעָבָר. וְכֵיוָן שֶׁיְּהוּדִי הוּא תָּמִיד טוֹב וְקָדוֹשׁ, וְרַק בִּזְמַן הַחֵטְא הָיָה הַטּוֹב בְּהֶעְלֵם, יְכוֹלָה תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה לְבַטֵּל אֶת הַחֵטְא לְמַפְרֵעַ, כִּי בְּאֶמְצָעוּתָהּ מִתְגַּלִּים הַטּוֹב וְהַקְּדוּשָׁה שֶׁיֵּשׁ לִפְנֵי כֵן אֵצֶל הַיְּהוּדִי.

ג) יָדוּעַ לְגַבֵּי כָּל יְהוּדִי, שֶׁבְּוַדַּאי סוֹפוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, כַּנֶּאֱמָר "כִּי לֹא יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח", וְלָכֵן קוֹבַעַת הַהֲלָכָה שֶׁ"לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם (יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה) בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ, בְּוַדַּאי". וְלָכֵן אַף בִּשְׁעַת הַחֵטְא, חָל עָלָיו הַדִּין שֶׁל "כָּל הָעוֹמֵד לַחְתּוֹךְ כְּחָתוּךְ דָּמֵי", וְכַדּוֹמֶה, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְיַשֵּׁם זֹאת בְּפֹעַל כְּדֵי לְבַטֵּל אֶת הָרַע שֶׁלּוֹ בְּפֹעַל).

וְאִילוּ "תְּשׁוּבָה מִיִּרְאָה" מוֹעִילָה רַק "מִכָּאן וָאֵילָךְ", וַאֲפִילוּ מִכָּאן וָאֵילָךְ עֲדַיִן נִשְׁאָר מַשֶּׁהוּ מֵהָרַע שֶׁבַּחֵטְא, כַּנֶּאֱמָר בִּגְמָרָא, שֶׁבִּתְשׁוּבָה מִיִּרְאָה - נַעֲשִׂים הַזְּדוֹנוֹת כִּשְׁגָגוֹת.

בְּכָל זֹאת, לְפָחוֹת לְגַבֵּי הַזְּמַן שֶׁ"מִכָּאן וָאֵילָךְ", וּלְגַבֵּי חֵלֶק זֶה שֶׁל הָרַע - "זְדוֹנוֹת" - שֶׁמִּתְבַּטֵּל עַל־יְדֵי תְּשׁוּבָה, הֲרֵי זֶהוּ בִּיטּוּל מוּחְלָט, שֶׁרַע זֶה בָּטֵל מִמְּצִיאוּתוֹ. כֵּיוָן שֶׁיְּהוּדִי אֵינוֹ קָשׁוּר לְרַע בְּעָצֶם מַהוּתוֹ, וּבֵעֲבָרָה רַק "יִצְרוֹ הוּא שֶׁתְּקָפוֹ", לָכֵן גּוֹרֶמֶת הַתְּשׁוּבָה לְכָךְ, שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁ"תָּשַׁשׁ יִצְרוֹ" מִתְגַּלֶּת מַהוּתוֹ, וְלָכֵן מִתְבַּטֵּל הָרַע מִמְּצִיאוּתוֹ.

כֵּיוָן שֶׁהַסִּבָּה לְכָךְ שֶׁהַתְּשׁוּבָה יְכוֹלָה לְבַטֵּל אֶת הַחֵטְא הִיא מִפְּנֵי שֶׁאָדָם עָבַר עֲבֵרָה רַק מִשּׁוּם שֶׁ"יִצְרוֹ הוּא שֶׁתְּקָפוֹ", וְלָכֵן צְרִיכָה הַתְּשׁוּבָה לְהָסִיר רַק מַה שֶׁ"נִּדְבַּק" בּוֹ - מוּבָן, שֶׁלְּגַבֵּי בְּנֵי נֹחַ, שֶׁאֶצְלָם הָרַע אֵינוֹ דָּבָר נוֹסָף לָהֶם, בְּכֹחָהּ שֶׁל הַתְּשׁוּבָה רַק לִמְנוֹעַ אֶת הָעֹנֶשׁ בְּמַעֲשֶׂה, אַךְ לֹא לְבַטֵּל לַחֲלוּטִין אֶת הָרַע שֶׁבַּחֵטְא, וְאֶת מְצִיאוּת הָעֹנֶשׁ עַצְמוֹ.

אַךְ זֹאת לְגַבֵּי בְּנֵי נֹחַ לְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה. וְאִילוּ בַּתְּקוּפָה שֶׁלִּפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה, כַּאֲשֶׁר עֲדַיִן לֹא הִתְחַדֵּשׁ הָעִנְיָן שֶׁל "וּבָנוּ בָּחַרְתָּ", יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם הַתְּשׁוּבָה שֶׁל בְּנֵי נֹחַ - יְכוֹלָה הָיְתָה לְבַטֵּל לַחֲלוּטִין אֶת מְצִיאוּת הָרַע.

וְזֶהוּ הַהֶבְדֵּל בֵּין שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים שֶׁל רַשִׁ״י:

לְפִי הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן יוֹצֵא, שֶׁגַּם לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיָה בְּכֹחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָתָם שֶׁל בְּנֵי נֹחַ לְבַטֵּל אֶת מְצִיאוּת הָרַע, וְלָכֵן הַהֶסְבֵּר הוּא "לֹא הִגִּיעַ" - הַמָּטָר לֹא הִגִּיעַ לָאָרֶץ, אַךְ הוּא נִשְׁאַר בִּמְצִיאוּתוֹ.

וּלְפִי הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי יוֹצֵא, שֶׁגַּם לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה אָכֵן הָיָה בְּכֹחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָתָם שֶׁל בְּנֵי נֹחַ לְבַטֵּל אֶת מְצִיאוּת הָרַע, וְלָכֵן הַהֶסְבֵּר הוּא "לֹא הוּצַק", שֶׁמְּצִיאוּתוֹ שֶׁל הַמָּטָר הִתְבַּטְּלָה.

וְכָאן, כְּמוֹ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים אֲחֵרִים, רוֹאִים כֵּיצַד פֵּירוּשׁ רַשִׁ״י מַכִּיל "עִנְיָנִים מוּפְלָאִים": שְׁשָׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים עַל הַמִּלִּים "לֹא נִתַּךְ" - שֶׁבְּמַבָּט רִאשׁוֹן נִבְדָּלִים בֵּינֵיהֶם רַק לְגַבֵּי מַשְׁמָעוּת

מִלּוּלִית - הֵם שְׁנֵי הָסְבָּרִים שׁוֹנִים בְּמַהוּתָם לְגַבֵּי הָאֹפֶן שֶׁבּוֹ הַמַּטָּה לֹא יָרַד, וְלָכֵן מְצַטֵּט רַשִׁ"י בַּ"דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל" וּבְפֵרוּשׁוֹ גַּם אֶת הַמִּלָּה "לֹא נִתַּךְ".
וְיוֹתֵר מִכָּךְ: פֵּירוּשִׁים אֵלּוּ קְשׁוּרִים לַהֲלָכוֹת שֶׁבָּהֶן מוֹפִיעַ הַבִּטּוּי "גְּמִירֵי" (כְּגוֹן "גְּמִירֵי, מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין"), עַד אֲשֶׁר בְּאֶמְצָעוּתָם מִתְבָּרֵר עִנְיָן מַשְׁמָעוּתִי לְגַבֵּי אֹפֶן הַתְּשׁוּבָה שֶׁל בְּנֵי נֹחַ לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה.

(לד) וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו:

לד וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי אִתְמְנַע מִטְרָא וּבַרְדָּא וְקָלַיָּא וְאוֹסֵף לְמֶחֱטֵי וְיַקֵּרֵהּ לְלִבֵּהּ הוּא וְעַבְדּוֹהִי:

(לה) וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פפפ

לה וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ בִּידָא דְּמֹשֶׁה: פ פ פ

קכ"א פסוקים, גיבעו"ל סימן. יעיא"ל סימן. חסלת פרשת וארא

עטרת מרים

כה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי | אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים שֶׁאֶעֱשֶׂה אָז עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: כו וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח כִּי לֹא יִמָּצֵא עוֹד מִי יַרְעֵ לָהֶם וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׂאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הָעוֹשֶׂה מִשְׁפָּטָם מִיַּד הַבַּבְלִים: א בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית לְגָלוּת יְהוֹיָכִין וּמַלְכוּת צִדְקִיָּה בָּעֲשִׂרִי בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל עֲדַת־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ: ג דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו וְהַמִּצְרִים הָיוּ מַאֲמִינִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֱלֹהוּת, וַאֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי לְהַשְׁקוֹת שְׁדוֹתַי וְאֵין לִי צוֹרֵךְ בְּמִטַּר הַשָּׁמַיִם וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי רוֹמְמָתִי אֶת עַצְמִי בְּחָכְמָתִי וּבִפוֹעַל יָדִי: ד וְנָתַתִּי חַחִים קֶרֶס שֶׁנִּתְפָּס בּוֹ הַדָּג לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הַמַּיִם בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי אַדְבִּיק דְּגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקַשְׂתֶּיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקַשְׂתֶּיךָ תִּדְבָּק: כי בִּנְפוֹל הַשֹּׁר יִפּוֹל כָּל הָעָם: מִצְרַיִם נֶחֱרְבָה כַּמָּה פְּעָמִים, וּפַרְעֹה הָיָה מוֹשֵׁל תְּחִילָּה עַד נְהַר פְּרָת, וְהִכָּהוּ נְבוּכַדְנֶצַּר בְּמְלוֹךְ יְהוֹיָכִין כַּמּוּבָא בְּמְלָכִים ב כ"ד, וְכֵן בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לִיהוֹיָקִים הִכָּהוּ בְּכַרְכְּמִישׁ כַּמּוּבָא בִּירְמְיָהוּ מ"ו, וְאַחַר כָּךְ יָצָא שְׁלִישִׁית בְּעֵת שֶׁצָּרוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁב לְאַרְצוֹ (ירמיה ל"ז),

שי למורא

כה) וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם, אֶהְיֶה מְקֻדָּשׁ עַל יְדֵיהֶם, בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים שֶׁאֶעֱשֶׂה אָז. כו) הַשָּׂאטִים אוֹתָם, הַבּוֹזִזִים אוֹתָם. **א)** בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂירִית, לְמַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ. בָּעֲשִׂירִי, בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי (טֵבֵת). **ג)** הַתַּנִּים, כְּמוֹ הַתַּנִּין. וּלְפִי שֶׁכָּל גְּדֻלַּת מִצְרַיִם וְכָל הַשֹּׁבַע שֶׁבָּהּ הוּא עַל יְדֵי יְאוֹרֵי נִילוּס, לְפִיכָךְ הִמְשִׁיל אֶת מַלְכָּהּ לְתַנִּין, וְאֶת עַמָּהּ לְדֶגֶת יְאוֹר. לִי יְאֹרִי, הַיְאוֹר הוּא לִי לְהַשְׁקוֹת אֶת שְׂדוֹתַי, וְאֵין לִי צֹרֶךְ בְּמִטַּר הַשָּׁמַיִם. וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי, אֲנִי גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי, בְּחָכְמָתִי וּבְפֹעַל יָדִי. **ד)** חַחִים, חַכּוֹת שֶׁצָּדִים בָּהֶן אֶת הַדָּגִים, עַל יְדֵי זֶה שֶׁהֵן נִתְקָעוֹת בִּלְחָיֵי הַדָּג בְּנִסּוֹתוֹ לִבְלֹעַ אֶת הַמָּזוֹן שֶׁשָּׁמִים בָּהֶן. וְהִדְבַּקְתִּי דְּגַת יְאֹרֶיךָ וגו׳, כְּלוֹמַר, אֶתֵּן בְּלֵב כָּל גִּבּוֹרֶיךָ לָצֵאת עִמְּךָ לַמִּלְחָמָה, וְיִפְּלוּ כֻּלָּם.

הפטרה לפרשת וארא לשמו"ת

ביחזקאל פרק כח

כח כה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי | אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: כו וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׂאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: **כט** א בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ: ג דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָّדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי: ד וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקַשְׂתֶּיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקַשְׂתֶּיךָ תִּדְבָּק:

עטרת מרים

וְכָל זֶה הָיָה חוּץ לְאַרְצוֹ, וְעַל זֶה אָמַר בְּמָשָׁל שֶׁיִּתֵּן חַיִּים בִּלְחָיָיו - כְּמוֹ שֶׁמּוֹשְׁכִים הַדָּג הַגָּדוֹל בְּחַיִּים שֶׁלֹּא בְּרִצּוֹנוֹ, כִּי אִז יֵצֵא מִמִּצְרַיִם בְּהֶכְרֵחַ עַל פִּי גְּזֵרַת ה' לְהַעֲנִישוֹ:
ח וּנְטַשְׁתִּיךְ הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ו וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה הַנֵּאֵמָן לִשְׁלֹם גְּמוּל יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה חַלָּשָׁה לְבֵית יִשְׂרָאֵל: ז בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַּכַּף תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־כָּתֵף כִּי נִכְנְסוּ בַּפְּתֹחַ וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנָיִם: ח לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חֶרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה: ט וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה הַנֵּאֵמָן לִשְׁלֹם גְּמוּל. יַעַן אָמַר פַּרְעֹה יְאֹר לִי לְצָרְכִי לְהַשְׁקוֹת שְׂדוֹתַי וַאֲנִי עָשִׂיתִי אֲנִי גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי בְּחָכְמָתִי וּבְפוֹעַל יָדִי: עַתָּה בֵּאֵר חוּרְבָּן שְׁלִישִׁי כְּלָלִי שֶׁיִּהְיֶה לְמִצְרַיִם, שֶׁזֶּה הָיָה בִּשְׁנַת כ"ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר, שְׁמוֹנֶה שָׁנִים אַחַר הַחוּרְבָּן שֶׁכְּבָר נָשָׂא עֲוֹנוֹ מַה שֶּׁלֹּא עָזַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. רַק הָיָה מִסִּבָּה אַחֶרֶת, יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי - שֶׁעָדַיִן הָיָה מְיֻחָס כָּל כֹּחוֹ אֶל הַיְאוֹר וְאֶל עַצְמוֹ שֶׁאָמַר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ אֱלֹהוּת, כִּי גַּם אַחַר הַמַּכָּה הַנּוֹרֶאֶת שֶׁהֶחֱרִיב קְצָת מֵאַרְצוֹ עֲדַיִן לֹא נִבְטְלָה מַלְכוּת מִצְרַיִם מִכֹּל וָכֹל: י לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל יְעֹם יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חָרֶב שְׁמָמָה חוּרְבָּן גָּדוֹל מְאֹד, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה שְׁמָמָה וְחָרְבָה, וְכֵן יִהְיֶה כּוֹלֵל כָּל הָאָרֶץ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה: יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ | אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מֻחֳרָבוֹת תִּהְיֶיךָ שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת: יג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֶּצְךָ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה: יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם וְהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה

שי למורא

ח) וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה, אֶפְזֹר אוֹתְךָ בַּמִּדְבָּר. וּכְשֶׁם שֶׁהַדָּגִים כְּשֶׁבָּאִים לַיַּבָּשָׁה הֵם מֵתִים, כָּךְ יַכֶּה אוֹתוֹ וְאֶת עַמּוֹ מִן הָעוֹלָם. ו) מִשְׁעֶנֶת קָנֶה, כְּקָנֶה זֶה שֶׁהוּא רַךְ וְאֵינוֹ סוֹמֵךְ אֶת הַנִּשָּׁעָן עָלָיו. ז) תֵּרוֹץ, תִּהְיֶה רְצוּץ. וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל כָּתֵף, חִדּוּדֵי הַשִּׁבְרִים שֶׁל הַקָּנֶה יִדְקְרוּ וִיבַקְּעוּ לָהֶם אֶת הַכְּתֵפַיִם. וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל מָתְנָיִם, כֵּיוָן שֶׁתִּשָּׁבֵר, יִצְטָרְכוּ לְחַזֵּק אֶת הַמָּתְנַיִם וְלַעֲמֹד בְּעַצְמָם כְּפִי כֹּחַ מָתְנֵיהֶם. י) חֹרֶב שְׁמָמָה, חֳרָבָן שֶׁל שְׁמָמוֹן. מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה, שֵׁם מָקוֹם הוּא בִּתְחִלַּת גְּבוּל מִצְרַיִם. יא) וְלֹא תֵשֵׁב, וְלֹא תִהְיֶה מְיֻשֶּׁבֶת. יד) אֶרֶץ פַּתְרוֹס, שֵׁם מָקוֹם בְּמִצְרַיִם, וְכָאן הוּא יְהוּדָה וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר הוּא כְּפוּף מְעַט תִּשָּׁבֵר וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר הַמִּשְׁעֶנֶת הוּא כָּפוּף מְעַט תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנָיִם יַעֲמוֹד מִלְּהִכָּפֵף לְהִיוֹת עוֹמְדִים זְקוּפִים כְּדַרְכָּךְ עֲמִידָה בְּלִי מִשְׁעֶנֶת כִּי לֹא תִסְמוֹךְ עוֹד עָלַי: עַת צַר מֶלֶךְ בָּבֶל עַל יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁמְעוּ כִּי חֵיל פַּרְעֹה יָצָא מִמִּצְרַיִם וְנִסְתַּלֵּק וְעַל יְדֵי זֶה נִבְקַע לָהֶם הַכְּתֵף, כִּי הוּצְרְכוּ לָתֵת מָמוֹנָם שֹׁחַד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל') יִשְׁאוּ עַל כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵיהֶם וכו' לֹא לָעֶזֶר וכו' כִּי לְבוֹשֶׁת וכו'), וְאַחַר כָּךְ נִשְׁעֲנוּ עָלָיו וְהוּצְרְכוּ לַעֲמוֹד עַל מָתְנֵיהֶם וּלְהִלָּחֵם בְּעַצְמָם, וְרַגְלֵיהֶם כִּבֵּר נִיפּוּ וְנִכְשְׁלוּ: ח לָכֵן בָּא עֲלֵיהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר אֶל אַרְצָם, וְזֶה הָיָה אַחַר הַחוּרְבָּן וְעַל זֶה אוֹמֵר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חֶרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה: ט וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה הַנֵּאֵמָן לִשְׁלֹם גְּמוּל. יַעַן אָמַר פַּרְעֹה יְאֹר לִי לְצָרְכִי לְהַשְׁקוֹת שְׂדוֹתַי וַאֲנִי עָשִׂיתִי אֲנִי גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי בְּחָכְמָתִי וּבְפוֹעַל יָדִי: עַתָּה בֵּאֵר חוּרְבָּן שְׁלִישִׁי כְּלָלִי שֶׁיִּהְיֶה לְמִצְרַיִם, שֶׁזֶּה הָיָה בִּשְׁנַת כ"ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר, שְׁמוֹנֶה שָׁנִים אַחַר הַחוּרְבָּן שֶׁכְּבָר נָשָׂא עֲוֹנוֹ מַה שֶּׁלֹּא עָזַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. רַק הָיָה מִסִّבָּה אַחֶרֶת, יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי - שֶׁעָדַיִן הָיָה מְיֻחָס כָּל כֹּחוֹ אֶל הַיְאוֹר וְאֶל עַצְמוֹ שֶׁאָמַר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ אֱלֹהוּת, כִּי גַּם אַחַר הַמַּכָּה הַנּוֹרֶאֶת שֶׁהֶחֱרִיב קְצָת מֵאַרְצוֹ עֲדַיִן לֹא נִבְטְלָה מַלְכוּת מִצְרַיִם מִכֹּל וָכֹל: י לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל יְעֹם יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חָרֶב שְׁמָמָה חוּרְבָּן גָּדוֹל מְאֹד, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁכָּתוּב לְמַעְלָה שְׁמָמָה וְחָרְבָה, וְכֵן יִהְיֶה כּוֹלֵל כָּל הָאָרֶץ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ בְּמִצְרַיִם, מִגֹּדֶל הַשִּׁמָּמוֹן וְלֹא תֵשֵׁב לֹא תִהְיֶה מְיוּשֶׁבֶת בַּאֲנָשִׁים אַרְבָּעִים שָׁנָה: יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ | אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת שֶׁגַּם הָאֲרָצוֹת סְבִיבוֹתֶיהָ תִּהְיֶינָה נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מֻחֳרָבוֹת שֶׁל הַשְּׁכֵנִים תִּהְיֶיךָ שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם כִּי הַפְּלֵטִים וְהַשְּׂרִידִים מִשָּׁם לֹא יִתְיַשְּׁבוּ בְּמָקוֹם אֶחָד בְּמְדִינָה אַחֶרֶת רַק יְפוּצוּ בֵּין הַגּוֹיִם כִּי וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת: יג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה מִקֵּץ מִסּוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא בְּתוֹךְ הַזְּמַן אֲקַבֶּצְךָ אֶת־מִצְרַיִם מִן הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה: מִצְרַיִם נֶחְרְבָה בִּשְׁנַת כ"ז לִנְבוּכַדְנֶצַּר וְהוּא מֶלֶךְ חָמֵשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, נִשְׁאֲרוּ י"ח לְמַלְכוּתוֹ, וְאַחֲרָיו מָלַךְ אֱוִיל מְרוֹדַךְ כ"ב שָׁנָה, הֵם אַרְבָּעִים שָׁנָה, כִּי בִּשְׁנַת א' לְבַלְשַׁצַּר נֶאֱמְרָה נְבוּאַת פֶּרֶס לְדָנִיאֵל, וּמֵאָז הִתְחִילוּ הַגּוֹלִים לָשׁוּב בִּימֵי מֶלֶךְ פָּרֶס, וְהִתְחִילוּ לְהִתְקַבֵּץ. יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת בְּנֵי הַשִּׁבְיָה שֶׁל מִצְרַיִם בִּרְשׁוּת מֶלֶךְ פָּרֶס וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס הוּא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם מְגוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה: טו מִן מִשְּׁאָר הַמַּמְלְכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה

עטרת מרים

וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים אִמְעִיט אֲנָשֶׁיהָ לְבִלְתִּי רְדוֹת לִמְשׁוֹל בַּגּוֹיִם: **טז** מֵעַתָּה וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם לְמִבְטָח לְהַטִּחוֹן אֲשֶׁר מַזְכִּיר עָוֹן יִשְׂרָאֵל בִּפְנוֹתָם בְּמַה שֶׁהֵם פּוֹנִים אַחֲרֵיהֶם וְאֵינָם בּוֹטְחִים בָּה׳, עַל יְדֵי כָּךְ וְיָדְעוּ הַכֹּל כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוֹה וְהַכֹּל בְּיָדִי: **יז** וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וְשֶׁבַע שָׁנָה לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר בָּרִאשׁוֹן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: שֶׁבִּשְׁנַת כ״ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר כָּבַשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם, וּפִירוּשׁ בְּעֶשְׂרִים וְשֶׁבַע לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְחִילוּ אוֹתָם אַרְבָּעִים שָׁנָה, לָכֵן הוֹדִיעַ הַכָּתוּב שֶׁבְּכ״ז לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר הָיָה חָרֵב מִצְרַיִם, וּמִשָּׁם יָצָא לָנוּ שֶׁבְּמוֹת אֱוִיל מְרוֹדַךְ נִשְׁלַם הַחֶשְׁבּוֹן כַּנִּדְפָּר לְעֵיל: **יח** בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֵעֱבִיד הִכְרִיחַ אֶת־חֵילוֹ לַעֲבוֹד עֲבֹדָה גְּדוֹלָה אֶל־צֹר לָצוּר עָלֶיהָ יָמִים רַבִּים וְכָל־רֹאשׁ אַנְשֵׁי חֵילוֹתָיו מֻקְרָח נַעֲשָׂה קֵרַח מִטַּרַח מַשָּׂא הָאֲבָנִים שֶׁנָּשְׂאוּ עַל הָרֹאשׁ וְכָל־כָּתֵף וְהָעוֹר שֶׁעַל הַכָּתֵף מְרוּטָה נִהְיָה חֵלֶשׁ וְדַק מֵרוֹב נְשִׂיאַת הַמַּשָּׂאוֹת וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר מֵהַשָּׁלָל וְהַבִּזָּה עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ כִּי לֹא מָצְאוּ בָּהּ בְּעֵרֶךְ שִׁוּי הָעֲבוֹדָה: **יט** לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי נֹתֵן לְנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ עַל עֲבוֹדַת צוֹר: **כ** בַּעֲבוּר פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ בְּצוֹר נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁלֹּא יַחֲרִיבֶהָ רַק תִּשָּׁאֵר מַמְלָכָה תַּחְתָּיו וְלֹא אֶתֵּן לוֹ אֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכָר, מִפְּנֵי הַרַע אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי שֶׁמָּרַד בָּה׳ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאוֹרִי וַאֲשֶׁר הָיָה מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל **נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה**: **כא בַּיּוֹם הַהוּא** מוּסָב עַל מַה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה **אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ יְחֶזְקֵאל אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם כִּשֶׁיִּרְאוּ נְבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת וְיָדְעוּ אוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם בְּמַאֲמָרוֹ: (כא) בַּיּוֹם הַהוּא** - מוּסָב עַל מַה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת מִצְרַיִם וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן מִמְּשָׁלָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל, כִּי אַרְבָּעִים שָׁנָה נִשְׁלְמוּ בִּשְׁנַת מְלוֹךְ בִּלְשַׁצַּר, כִּי נְבוּכַדְנֶצַּר מָלַךְ מ״ח שָׁנָה, וּבְנ״ז לְמָלְכוֹ כָּבַשׁ אֶת מִצְרַיִם, אִם כֵּן נִשְׁאֲרוּ מִשְׁנוֹתָיו ח״י שָׁנִים אֱוִיל מְרוֹדַךְ בְּנוֹ מָלַךְ כ״ג שָׁנִים אֶלָּא שֶׁנִּבְלְעָה שָׁנָה אַחַת בְּמַלְכוּת אָבִיו כִּי הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה עָלְתָה לְזֶה וּלְזֶה הֲרֵי נִשְׁלְמוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּיוֹם שֵׁמֶת אֱוִיל מְרוֹדַךְ וּמָלַךְ בֵּלְשַׁאצַּר וְאָז נֶאֱמְרָה לְדַנִּיאֵל נְבוּאַת נִצָּחוֹן פֶּרֶס כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁנַת חֲדָה לְבֵלְשַׁאצַּר וכו׳ וַאֲרוּ וכו׳ דְּמְיָה לְדֹב (דניאל ז) וְעַל פֶּרֶס יְאֻמַר, וּנְבוּאַת בִּיאַת פֶּרֶס עַל בָּבֶל הָיְתָה צְמִיחַת קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּי עַל יְדֵי נִצָּחוֹן פֶּרֶס יָצְאוּ חָפְשִׁי מִתַּחַת יַד בָּבֶל. **וּלְךָ אֶתֵּן** - רוֹצֶה לוֹמַר: אִז תּוּכַל לִפְתּוֹחַ פִּיךָ לְהוֹכִיחָם גַּם מִלִּבְּךָ כִּי אִז יִשְׁמְעוּ לְךָ בִּרְאוֹתָם שֶׁנְּבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת. **וְיָדְעוּ** - וְאִז יֵדְעוּ שֶׁאֲנִי ה׳ נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרוֹ:

שי למורא

כִּנּוּי לְמִצְרַיִם. מְכוּרָתָם, מוֹלַדְתָּם. **טז**) לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן, לְבִטָּחוֹן הַמַּזְכִּיר עָוֹן יִשְׂרָאֵל בַּמָּה שֶׁהֵם פּוֹנִים אַחֲרֵיהֶם וְלֹא בָּטְחוּ בָּה׳. **יז**) **בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה**, לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר (כָּךְ כָּתוּב בְּ״סֵדֶר עוֹלָם״). **בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, בְּאֶחָד בַּנִּיסָן. יח**) **עֲבֹדָה גְּדוֹלָה אֶל צֹר**, שֶׁצִּוִּיתִי שֶׁהוּא יִכְבֹּשׁ אֶת צֹר. **כָּל רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל כָּתֵף מְרוּטָה**, מִטַּרַח מַשָּׂא הָאֲבָנִים וְהַקּוֹרוֹת, שֶׁנָּשְׂאוּ עַל רָאשֵׁיהֶם וְעַל כִּתְפֵיהֶם. **עַל הָעֲבוֹדָה אֲשֶׁר עָבַד עָלֶיהָ**, כְּלוֹמַר, לֹא מָצְאוּ שָׁם שָׂכָל שֶׁשִּׁוְּיוּ הִגִּיעַ לְעֻרְכָּךְ שׁוּוֹי הָעֲבוֹדָה שֶׁל חֵילוֹ שֶׁצָּרוּ עַל הָעִיר. כִּי בְּשֶׁכָּבַשׁ נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת צֹר בָּא הַיָּם עַל הָעִיר וְשָׁטַף אֶת כָּל הַשָּׂכָל, כִּי נִגְזַר עָלֶיהָ שֶׁיִּשְׁטֹף הַיָּם אֶת אֲנָשֶׁיהָ וְאֶת רְכוּשָׁהּ. **כ**) **אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי**, שֶׁעָשׂוּ מִצְרַיִם רָעָה בְּמִשְׁעֲנָתָם שֶׁהִבְטַחוּ אֶת עֶזְרָתָם לְיִשְׂרָאֵל. **כא**) **בַּיּוֹם הַהוּא**, כְּמוֹ, בְּזְמַן הַהוּא. **אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל**, אַצְמִיחַ קֶרֶן מֶמְשָׁלָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל, וְזֶה בָּא עַל יְדֵי נִצָּחוֹן כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס עַל מַלְכוּת בָּבֶל, וְהוּא נָתַן לְיִשְׂרָאֵל לַחֲזֹר לְאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ וּלְהַתְחִיל לִבְנוֹת אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה**, לְךָ יְחֶזְקֵאל יְהֵא פִּתְחוֹן פֶּה לְהוֹכִיחָם, כִּי כֻּלָּם יִשְׁמְעוּ לְךָ, בְּרֹאוֹתָם שֶׁנְּבוּאָתְךָ מִתְקַיֶּמֶת. **כִּי אֲנִי ה׳**, נֶאֱמָן בְּמַאֲמָרִי.

שְׁפָלָה: **טו** מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לִבְלִתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם: **טז** וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוֹה: **יז** וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: **יח** בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֵעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְּדוֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ: **יט** לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוֹה הִנְנִי נֹתֵן לְנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ: **כ** פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה: **כא בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:**

הפטרה לשבת ר״ח לשמו״ת ולקריאה בציבור נדפסה בעמ׳ רנו

בכל הזמנים ובמצבים היותר קשים של הגלות, צריך יהודי לדעת, שאין לו להתיירא ובוודאי שאסור לו להתייאש ח״ו, כיוון שהעצם של יהודי הוא אף פעם לא בגלות, ועליו לא יכול אף אחד להעלים ולהסתיר.

משיחת כ״ג טבת, ה׳תשי״ט

שיעורי תהלים לשבוע פרשת וארא

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ד טבת מפרק קיג עד סוף פרק קיח	**יום רביעי - כ"ז טבת** מפרק קכ עד סוף פרק קלד
יום שני - כ"ה טבת פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו	**יום חמישי - כ"ח טבת** מפרק קלה עד סוף פרק קלט
יום שלישי - כ"ו טבת פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק	**יום שישי - כ"ט טבת** מפרק קמ עד סוף פרק קנ
שבת קודש - א' שבט פרק כ מפרק א עד סוף פרק ט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ד טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' כא, ובזה יובן מ"ש... עד עמ' 42, כלל.

וּבְזֶה יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא[6], **דְּ"עוֹבֵד אֱלֹהִים" הֵינוּ מִי שֶׁשּׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים וְאֶחָד, וְ"לֹא עֲבָדוֹ" - הֵינוּ מִי שֶׁשּׁוֹנֶה פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים לְבַד.** – שלכאורה: מדוע יש בפעם המאה **ואחת** להכריע כל כך, כנגד המאה פעמים – שאם הוא לומד מאה פעמים בלבד, **אין** הוא נקרא "עובד אלקים", ובגלל הפעם **האחת** הנוספת על המאה – הוא כבר נקרא "עובד אלקים"? אלא – כפי שהוסבר, שכדי ללמוד יותר מרגילותו, זקוק האדם ל"עבודה" ולמלחמה עם היצר־הרע, יובן הדבר היטב, וכפי שה"תניא" ממשיך: **וְהֵינוּ, מִשּׁוּם שֶׁבִּימֵיהֶם** – בימי חכמי התלמוד והגמרא, **הָיָה הָרְגִילוּת לִשְׁנוֹת כָּל פֶּרֶק מֵאָה פְּעָמִים,** – ולכן, לא נזקקו לשם כך ל"עבודה", כיון שהיה זה דבר שבהרגל. ואילו, כדי ללמוד פעם **אחת** נוספת, על המאה הקודמות, שזהו יותר מרגילותם, היו צריכים ל"עבודה" – ובגלל פעם יחידה זו, הוא נקרא "עובד אלקים". **כִּדְאִיתָא הָתָם בַּגְּמָרָא** – כמו שאנו מוצאים שם בגמרא: **מָשָׁל מִשּׁוּק שֶׁל חַמָּרִים שֶׁנִּשְׁכָּרִים לְעֲשֶׂר פַּרְסֵי בְּזוּזָא** – המשכירים את עצמם בשכר של זוז אחד עבור מרחק של עשר פרסאות, **וּלְאַחַד עָשָׂר פַּרְסֵי בְּתְרֵי זוּזֵי,** – בשני זוזים, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא** – שהפרסא הנוספת, **יוֹתֵר מֵרְגִילוּתָם,** – לכן הם לוקחים עבור הפרסא האחת הנוספת – זוז נוסף. אותו דבר גם במי שלומד מאה פעמים **ואחת** – שכן, זהו יותר מכפי רגילותו, **וְלָכֵן זֹאת הַפַּעַם הַמֵּאָה וְאַחַת,** – פעם אחת ויחידה זו, **הֵיתֶרָהּ עַל הָרְגִילוּת שֶׁהֶרְגֵּל מִנְּעוּרָיו - שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כֻּלָּן, וְעוֹלָה עַל גַּבֵּיהֶן** – במעלתה, **בְּיֶתֶר שֶׁאֵת וְיֶתֶר עֹז, לִהְיוֹת נִקְרָא "עוֹבֵד אֱלֹהִים";** – וכל כך למה? **מִפְּנֵי שֶׁכְּדֵי לְשַׁנּוֹת טֶבַע הָרְגִילוּת, צָרִיךְ לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה לַה', עַל־יְדֵי שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּגֹדֶל ה' בְּמוֹחוֹ,** – והתבוננות זו מביאה אותו **לִשְׁלֹט עַל הַטֶּבַע שֶׁבַּחֵלֶל הַשְּׂמֹאלִי** – שבלב, מקומה של הנפש הבהמית והיצר־הרע, **הַמָּלֵא דַּם הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְלִיפָּה, שֶׁמִּמֶּנָּה הוּא הַטֶּבַע** – ובכוח אהבה זו, יש בידו להתגבר על הטבע. הרי, שהתגברותו על הטבע נגרמת כתוצאה מאהבה הבאה מההתבוננות בגדולת הקב"ה. **וְזוֹ** – ההתגברות על הנפש הבהמית הנגרמת כתוצאה מאהבה הבאה על־ידי ההתבוננות, **הִיא עֲבוֹדָה תַּמָּה** – עבודה מלאה ושלימה, **לַבֵּינוֹנִי. אוֹ** – דרך נוספת בעבודתו של ה"בינוני": **לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת שֶׁבְּלִבּוֹ,** – שלא תישאר מוסתרת בלבו, אלא לעוררה ולגלותה, **לִמְשֹׁל עַל־יָדָהּ עַל הַטֶּבַע שֶׁבַּחֵלֶל הַשְּׂמֹאלִי,** – שבלב, **שֶׁזּוֹ נִקְרָא גַּם־כֵּן עֲבוֹדָה, לְהִלָּחֵם עִם הַטֶּבַע וְהַיֵּצֶר, עַל־יְדֵי שֶׁמְּעוֹרֵר הָאַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת בְּלִבּוֹ.** – אין זו עדיין עבודה תמה, ברם, יש כבר בכך משום "עבודה". **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁאֵין לוֹ מִלְחָמָה כְּלָל** – גם לא מלחמה ועבודה לעורר את האהבה המסותרת, כי הוא לומד רק עד כמה שהתמדתו **הטבעית** מכתיבה לו; ולמרות שגם לימוד כזה, אי אפשר שיהיה לו קיום תמידי, לולא האהבה המסותרת (שכן, בלי האהבה המסותרת לכל הפחות, לא היתה עומדת לו התמדתו הטבעית, משום שאחרי ככלות הכל, הוא אוהב יותר את גופו ואת נוחיותו). ברם, מאחר שאין אהבה זו באה לו מתוך יגיעה **אֵין אַהֲבָה זוֹ מִצַּד עַצְמָהּ נִקְרֵאת עֲבוֹדָתוֹ כְּלָל:** – וממילא הוא נקרא "לא עבדו". כדי שיקרא "עובד אלקים", עליו לעבוד ולהילחם עם יצרו הרע, או על־ידי אהבה הנגרמת כתוצאה מהתבוננות, או, על־כל־פנים, על־ידי הבאת האהבה המסותרת שלו לידי גילוי.

בהקשר למה שלמדנו ש"בינוני" נקרא "עובד אלקים", מפני שעליו להתייגע קשות ולהילחם בנפשו הבהמית – מן הראוי להוסיף את הנאמר במאמרו של הרבי מוהריי"צ נשמתו־עדן מליובאוויטש, שהמלה "עבודה" היא מלשון "עורות עבודים". כדי ליצור מעור עבה של בהמה, קלף לכתוב עליו ספר תורה – יש צורך בעיבוד רב וממושך. כך גם בעבודתו של יהודי, דרושה הרבה יגיעה, כדי להזדכך. מספרים על הרבי מהר"ש, שפעם אחת נכנס אליו חסיד אחד, ובקש את ברכתו ל"עבודה", בבקשתו התבטא: רבי, מה היא "עבודה" – אין אני יודע, אלא

ליקוטי אמרים

ובזה יובן מ"ש בגמרא דעובד אלהים היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים ואחד ולא עבדו היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים לבד והיינו משום שבימיהם היה הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים כדאיתא התם בגמרא משל משוק של חמרים שנשכרים לעשר פרסי בזוזא ולאחד עשר פרסי בתרי זוזי מפני שהוא יותר מרגילותם. ולכן זאת הפעם המאה ואחת היתרה על הרגילות שהורגל מנעוריו שקולה כנגד כולן ועולה על גביהן ביתר שאת ויתר עז להיות נקרא עובד אלהים מפני שכדי לשנות טבע הרגילות צריך לעורר את האהבה לה' ע"י שמתבונן בגדולת ה' במוחו לשלוט על הטבע שבחלל השמאלי המלא דם הנפש הבהמית שמהקליפה שממנה הוא הטבע וזו היא עבודה תמה לבינוני. או לעורר את האהבה המסותרת שבלבו למשול על ידה על הטבע שבחלל השמאלי שזו נקרא ג"כ עבודה להלחם עם הטבע והיצר ע"י שמעורר האהבה המסותרת בלבו משא"כ כשאין לו מלחמה כלל אין אהבה זו מצד עצמה נקראת עבודתו כלל:

---

6. חגיגה ט, ב.

מהעובדה שאין אני רוצה בה – אני מבין שזהו דבר טוב... תורת החסידות נתנה משקל רב לכך, שעניני תורה ויראת שמים יבואו כתוצאה מ"עבודה", מיגיעה רבה עם עצמו. אך, יחד עם כך, מלמדת אותנו חסידות, ש"עבודה" אין הכוונה להקים רעש והמולה. הרבי מוהרש"ב נשמתו־עדן מליובאוויטש שמע פעם בשם רבנו הזקן: – ה"עולם" חושב ש"עבודה" צריכה להיות ברעש ובהמולה, הדבר פשוט לגמרי: צריך להיות: "עלה בכבש" – כשמתעלים במקצת ("כבש" היא כעין מדריגה על־ידה עולים למעלה), "ופנה לסובב" – והאדם מתבונן בנעשה סביבו, "ובא לו לקרן דרומית" – נהיה לו חם יותר (צד דרום רומז על חמימות, בארצות הדרומיות חם יותר), "מזרחית" – נהיה אור יותר (מלשון זריחת השמש), "מזרחית צפונית" – על־ידי־זה מאירים גם את היצר־הרע הנקרא "צפוני", עד שהוא מגיע ל, "צפונית מערבית" – עושים מהיצר־הרע – טוב וקדושה, מהפכים אותו "ממרירו למתקא", ממר למתוק, שזהו משמעות המלה "מערבית" – מלשון עריבות ומתיקות.

יום שני כ"ה טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 42, פרק טז וזה... עד עמ' כב, בטבעו].

פֶּרֶק טז. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, ששני אופנים ישנם, בשינוי הרגל־הטבע של הנפש הבהמית, על־ידי **עבודה**: – התעוררות והתגלות האהבה להקב"ה על־ידי ההתבוננות בגדולת הקב"ה – וזו נקראת "עבודה תמה", עבודה שלימה; – התעוררות האהבה המסותרת שבלב כל אחד מישראל להקב"ה – אהבה זו אין האדם יוצר בעבודתו, אלא היא ירושה לנו מאבותינו, ועבודתו של האדם בכך מתבטאת בהתעוררות האהבה בלבד. בתחילת הפרק הבא, אותו אנו עומדים ללמוד, יסביר רבנו הזקן: בעבודתם של ה"בינונים" ישנו "כלל גדול", והוא – לשלוט ולמשול על הטבע של הנפש הבהמית.

ליקוטי אמרים

פרק טז וזה כלל גדול בעבודת ה' לבינונים העיקר הוא למשול ולשלוט על הטבע שבחלל השמאלי ע"י אור ה' המאיר לנפש האלהית שבמוחו לשלוט על הלב כשמתבונן במוחו בגדולת א"ס ב"ה להוליד מבינתו רוח דעת ויראת ה' במוחו להיות סור מרע דאורייתא ודרבנן ואפילו איסור קל של דבריהם ח"ו ואהבת ה' בלבו בחלל הימני בחשיקה וחפיצה לדבקה בו בקיום המצות דאורייתא ודרבנן ות"ת שכנגד כולן. ויתר על כן צריך לידע כלל גדול בעבודה לבינונים שגם אם אין יד שכלו ורוח בינתו משגת להוליד אהבת ה' בהתגלו' לבו שיהיה לבו בוער כרשפי אש וחפץ בחפיצה וחשיקה ותשוקה מורגשת בלב לדבקה בו רק האהבה מסותרת במוחו ותעלומות

וֶזֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת ה' לַבֵּינוֹנִים: הָעִקָּר הוּא לִמְשֹׁל וְלִשְׁלֹט עַל הַטֶּבַע שֶׁבַּחֲלָל הַשְּׂמָאלִי, – שבלב, היינו הטבע של הנפש הבהמית שמקומה בחלל השמאלי שבלב, **עַל־יְדֵי אוֹר ה' הַמֵּאִיר לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבְּמֹחַ,** – ועל־ידי־כך, **וְלִשְׁלֹט עַל הַלֵּב,** – כדי שה"בינוני" **יוכל** לשלוט בתאוות הנפש הבהמית, הוא זקוק בבחינות מסויימות, להשתמש, נוסף לענין "מוח שליט על הלב", גם באור האלקי שהנפש האלקית מאירה – וגם עזרה זו מבחינת אור הוי', יכולה להיות, על־ידי התעמקותו בגדולת הקב"ה, **כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּמֹחוֹ בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, לְהוֹלִיד מִבִּינָתוֹ** – מהבנתו בגדולת הקב"ה, **רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה' בְּמֹחוֹ,** – יראה זו משפיעה עליו, **לִהְיוֹת "סוּר מֵרָע"** – מאיסורי **דְּאוֹרַיְתָא וּדְרַבָּנָן, וַאֲפִלּוּ אִסּוּר קַל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם חַס־וְשָׁלוֹם,** – מכל סוגי האיסורים האמורים, מצילה אותו, אותה יראת ה' שהוא מעורר במוחו; וגם יעורר על־ידי התבוננותו בגדולת הקב"ה: **וְאַהֲבַת ה' בְּלִבּוֹ בֶּחָלָל הַיְמָנִי** – מקומה של האהבה של הנפש האלקית, **בַּחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה לְדָבְקָה בּוֹ בְּקִיּוּם** – על־ידי קיום, **הַמִּצְוֹת דְּאוֹרַיְתָא וּדְרַבָּנָן, וְתַלְמוּד תּוֹרָה שֶׁכְּנֶגֶד כֻּלָּן.** – שכנגד כל המצוות, שהרי על־ידי קיום המצוות ולימוד תורה, מתדבק יהודי עם הקב"ה, כפי שהוסבר בפרקים הקודמים, לכן מניעה אותו האהבה לקיים מצוות וללמוד תורה. כשאדם יוצר בלבו אהבה רגשית להקב"ה (והיא מביאה אותו לקיום מצוות), ויראה גלויה מהקב"ה במוחו (המונעת אותו מלעבור עבירות) – הרי יש לו, כפי שהוסבר בפרק הרביעי, אותן אהבה ויראה, המביאות אותו לקיום אמיתי, ולזהירות בתרי"ג המצוות, והן השורש וה"פנימיות" של קיום מצוות־העשה ושל שמירת מצוות הלא־תעשה. ברם, יתכן הדבר, שאדם מתעמק ומתבונן בגדלות הוי' ואף־על־פי־כן אין הוא יכול ליצור בתוכו אהבה ויראה גלויות ורגשיות להקב"ה. הן נשארות מוסתרות במוחו ובלבו – על כך אומר רבנו הזקן להלן, שגם במקרה זה, מתלבשות האהבה והיראה – רבנו הזקן קורא להן "תבונה" – במעשה המצוות, כאילו קיים אותן על־ידי אהבה ויראה גלויות ורגשיות. **וְיֶתֶר עַל כֵּן, צָרִיךְ לֵידַע כְּלָל גָּדוֹל בַּעֲבוֹדָה לַבֵּינוֹנִים, שֶׁגַּם אִם אֵין יַד** – אין כוח, **שִׂכְלוֹ וְרוּחַ בִּינָתוֹ מַשֶּׂגֶת** – עד לידי כך, שיוכל **לְהוֹלִיד אַהֲבַת ה' בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ בוֹעֵר כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ וְחָפֵץ בַּחֲפִיצָה וַחֲשִׁיקָה וּתְשׁוּקָה מֻרְגֶּשֶׁת בַּלֵּב** – שהלב ירגיש את האהבה והתשוקה, **לְדָבְקָה בּוֹ,** – בהקב"ה. כך אכן צריך להיות, שהלב **ירגיש** באהבה להקב"ה. ואילו אצלו – אין הדבר כך, אלא: **רַק הָאַהֲבָה** – הנוצרת מהתבוננותו, **מְסֻתֶּרֶת בְּמֹחוֹ וְתַעֲלוּמוֹת לִבּוֹ,** – הסיבה לכך, שאין האהבה באה אצלו בהתגלות בלב, אינה מפני שחסר משהו בהתבוננותו, אלא, כפי שרבנו הזקן אומר בהגהה, הסיבה לכך תלויה בשורש נשמתו: *(**וְהַסִּבָּה**

לָזֶה הִיא, מִפְּנֵי הֱיוֹת הַמֹּחִין שֶׁלּוֹ וְנֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁלּוֹ מִבְּחִינַת עָבוּר וְהֶעְלֵם תּוֹךְ הַתְּבוּנָה, וְלֹא מִבְּחִינַת לֵידָה וְהִתְגַּלּוּת, כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי־חֵן): – ליודעי תורת הקבלה. בסדר התהוותן של ה"מדות" מה"שכל" באדם – למשל: על־ידי הבנתו גדלות הקב"ה, "נולדת" בתוכו מדת האהבה להקב"ה – יש שהמדות כבר "נולדות" ומתגלות בלב, ויש שהמדות נמצאות עדיין ב"שכל". כלומר, לעת עתה קיימת בשכל בלבד נטיה לדבר המובן – במגמה של אהבה או של יראה. כך גם למעלה, בספירות, ישנן מדות שהן כבר בהתגלות, וישנן מדות שהן עדיין מוסתרות ב"בינה", ומאחר שהנשמות באות מהמדות שלמעלה – ישנן נשמות שהן ממדת החסד, ונשמות שהן ממדת הגבורה, ישנם גם בזה שני אופנים: נשמות ששורשן במדות כפי שכבר **התגלו** – ולכן יכולים בעלי נשמות אלו, ליצור בלבם אהבה גלויה להקב"ה; ונשמות ששורשן במדות כפי שהן עדיין בהעלם ב"בינה" – בעלי נשמות אלו אינם יכולים ליצור בלבם אהבה גלויה להקב"ה, אלא היא נשארת בהעלם – כמו שהדבר בשורש נשמתם. על־כל־פנים הרי מובן, שישנם כאלה שאהבתם היא בהעלם במוחם ומוסתרת בלבם, דְּהַיְנוּ שֶׁהַלֵּב מֵבִין בְּרוּחַ חָכְמָה וּבִינָה שֶׁבְּמֹחוֹ – צריך אמנם להיות, שהלב ירגיש ויוחדר בהתפעלות של אהבה; אלא שאצלו המצב הוא ש"הלב מבין", שגם בלבו נקלטת ההבנה בלבד בגְּדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב מַמָּשׁ, – כלפי הקב"ה נחשב הכל – לכלום ממש. אֲשֶׁר עַל כֵּן יָאֵתָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁתְּכֻלָּה אֵלָיו נֶפֶשׁ כָּל חַי לְדָבֵק וּלְהִכָּלֵל בְּאוֹרוֹ; וְגַם נַפְשׁוֹ וְרוּחוֹ[1] אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ כָּךְ יָאֵתָה לָהֶן – ראוי להן, לִהְיוֹת כְּלוֹת אֵלָיו – להקב"ה, כַּחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה, לָצֵאת מִגַּרְתְּקָן, הוּא הַגּוּף, – הגוף הוא כמו נרתיק המחזיק בתוכו את הנשמה, לְדָבְקָה בּוֹ, – כך הוא מבין, שעל הנפש להיות בתשוקה להקב"ה עד ל"כלות הנפש", רַק שֶׁבְּעַל־בְּרָחָן חָיוֹת הֵנָּה בְּתוֹךְ הַגּוּף וּצְרוּרוֹת בּוֹ כְּאַלְמָנוֹת חַיּוֹת; – שאין להן היתר להינשא, מפני שבעליהן שעזבו אותן, חיים עדיין. כלומר, בעצם היה מן הראוי לנשמה שתהיה בה השאיפה לרצות לצאת מהגוף כדי להתאחד עם הקב"ה, וההישארות בגוף תהיה אצלה כדבר כפוי; וְלֵית מַחֲשָׁבָה דִּילְהוֹן תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל, – המחשבה של נפשם ורוחם (בהיותן בגוף) אינה יכולה להשיג את הקב"ה, כִּי־אִם כַּאֲשֶׁר – מחשבתן, תְּפִיסָא וּמִתְלַבֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹתֶיהָ, – כשיהודי לומד תורה ומקיים מצוות, הוא "תופס" ומשיג את רצונו וחכמתו של הקב"ה, שהן דבר אחד עם הקב"ה עצמו. כְּמְשַׁל הַמְחַבֵּק אֶת הַמֶּלֶךְ הַנִּזְכָּר לְעֵיל; – אף שהמלך לבוש בלבושיו, אין זה ממעט בחשיבות הנעלה של חיבוק המלך; כך גם בענינו: אף שהתורה והמצוות מלובשות בענינים גשמיים, אך יש בכך משום רצונו וחכמתו של הקב"ה, הרי זה כאילו "תופס" בהקב"ה עצמו כביכול. את כל האמור, הוא מבין במוחו, ומהמוח נקלטת הבנה זו בלב – וזה יוצר בו את ההחלטה: וְאִי לְזֹאת, – ולכן, יָאֵתָה לָהֶן – ראוי לנפשו ולרוחו, לְחַבְּקוֹ – את הקב"ה, בְּכָל לֵב וְנֶפֶשׁ וּמְאֹד, – בשלשת הבחינות של "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". דְּהַיְנוּ קִיּוּם הַתַּרְיַ"ג מִצְוֹת בְּמַעֲשֶׂה וּבְדִבּוּר וּבְמַחֲשָׁבָה, שֶׁהִיא – "ובמחשבה", הַשָּׁנַת וִידִיעַת הַתּוֹרָה – את ההבנה בתורה מקבלים בלבוש המחשבה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. – בפרקים הקודמים, שעל־ידי לימוד תורה וקיום מצוות "לוקחים" כביכול, את הקב"ה עצמו. הרי, שמההתבוננות בגדולת הקב"ה, המשפיעה על הנפש לרצות להתדבק בהקב"ה – ושאי־אפשר להגיע לכך אלא על־ידי קיום מצוות ולימוד תורה – נוצרת אצלו ההחלטה להתדבק בהקב"ה על־ידי קיום התורה והמצוות. הִנֵּה, כְּשֶׁמַּעֲמִיק בְּעָנְיָן זֶה בְּתַעֲלוּמוֹת תְּבוּנוֹת לִבּוֹ וּמֹחוֹ, וּפִיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, – ההחלטה הנוצרת בלבו, באה לידי ביטוי, במלוא הועצמה, בדיבור, שֶׁמְּמַיֵּם כֵּן בְּפִיו כְּפִי אֲשֶׁר נִגְמַר – הוחלט, בְּתְבוּנַת לִבּוֹ וּמֹחוֹ, דְּהַיְנוּ לִהְיוֹת בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וְיֶהְגֶּה בָּהּ יוֹמָם וָלַיְלָה בְּפִיו, וְכֵן הַיָּדִים וּשְׁאָר אֵבָרִים מְקַיְּמִים הַמִּצְוֹת כְּפִי מַה שֶׁנִּגְמַר בְּתְבוּנַת לִבּוֹ וּמֹחוֹ – הנה, כשהוא מבצע החלטה זו, הֲרֵי תְּבוּנָה זוֹ – כלומר,

ליקוטי אמרים

הגהה

(והסיבה לזה היא מפני היות המוחין שלו ונר"נ שלו מבחי' עיבור והעלם תוך התבונה ולא מבחי' לידה והתגלות כידוע לי"ח):

לבו* דהיינו שהלב מבין ברוח חכמה ובינ' שבמוחו גדולת א"ס ב"ה דכולא קמיה כלא חשיב ממש אשר על כן יאתה לו יתב' שתכלה אליו נפש כל חי לידבק ולהכלל באורו. וגם נפשו ורוחו אשר בקרבו כך יאתה להן להיות כלות אליו בחשיקה וחפיצה לצאת מנרתקן הוא הגוף לדבקה בו רק שבע"כ חיות הנה בתוך הגוף וצרורות בו כאלמנות חיות ולית מחשבה דילהון תפיסא ביה כלל כי אם כאשר תפיסא ומתלבשת בתורה ובמצותי' כמשל המחבק את המלך הנ"ל. ואי לזאת יאתה להן לחבקו בכל לב ונפש ומאד דהיינו קיום התרי"ג מצות במעשה ובדבור ובמחשבה שהיא השגת וידיעת התורה כנ"ל הנה כשמעמיק בענין זה בתעלומות תבונות לבו ומוחו ופיו ולבו שוין שמקיים כן בפיו כפי אשר נגמר בתבונת לבו ומוחו דהיינו להיות בתורת ה' חפצו ויהגה בה יומם ולילה בפיו וכן הידים ושאר אברים מקיימים המצות כפי מה שנגמר בתבונת לבו ומוחו הרי תבונה זו מתלבשת

1. מדריגת נשמה אינה נזכרת כאן, כי מדריגה עליונה זו, כבר צויינה לעיל - במלים: "האהבה מסותרת במוחו ותעלומות לבו".

האהבה והיראה **השכליות**, שאי־אפשר לקוראן בשם אהבה
וירא – כי־אם "תבונה", **מִתְלַבֶּשֶׁת בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה**
הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, לִהְיוֹת לָהֶם בְּחִינַת מוֹחִין וְחַיּוּת –
שה"תבונה" תשמש להם כמוחין וחיות, **וְגַדְּפִין לְפָרְחָא**
לְעֵילָא, – כנפיים לתורה
ולמצוות, לפרוח בהן
למעלה, שהרי כך נאמר
ב"זוהר"[2], ש"אורייתא
בלא דחילו ורחימו לא
פרחא לעילא" – תורה
בלי יראה ואהבה, אינה
עולה למעלה; הרי
שהאהבה והיראה הן כמו
"כנפיים" לתורה ולמצוות,
אף שאין ה"תבונה"
מייצגת אהבה ויראה
לבביות אמיתיות, **כְּאִלּוּ**
עָסַק בָּהֶם – בתורה ובמצוות, **בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ** – ביראה
ואהבה, **מַמָּשׁ אֲשֶׁר בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ [בַּחֲפִיצָה וַחֲשִׁיקָה**
וּתְשׁוּקָה מֻרְגֶּשֶׁת בְּלִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ הַצְּמֵאָה לַה', מִפְּנֵי רִשְׁפֵי
אֵשׁ אַהֲבָתוֹ שֶׁבְּלִבּוֹ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל], – כל האמור היה נכון
כשהאהבה והיראה היו בהתגלות בלב, ולכן היו הן נעשות
לחיות ול"כנפיים" להעלות בהן את התורה והמצוות למעלה;
ורבנו הזקן מחדש, שגם בנידון דידן הדבר כך: תבונה זו, אף
שאין היא מורגשת בלב, גם היא נעשית ל"חיות" ול"כנפיים"
לתורה ולמצוות. וכל כך למה? **הוֹאִיל וּתְבוּנָה זוֹ שֶׁבְּמֹחוֹ**
וְתַעֲלוּמוֹת לִבּוֹ הִיא הַמְּבִיאָתוֹ לַעֲסֹק בָּהֶם, – בתורה
ובמצוות, **וְלוּלֵי שֶׁהָיָה מִתְבּוֹנֵן בִּתְבוּנָה זוֹ לֹא הָיָה עוֹסֵק**
בָּהֶם כְּלָל, אֶלָּא – היה עסוק **בְּצָרְכֵי גּוּפוֹ לְבַד** – כפי טבעו
הכללי של האדם להתעסק בצרכיו הוא, וה"תבונה" היא זו
שמנתקת אותו מלהתעסק בצרכי גופו, ובמקומן להתעסק
בעניני תורה ומצוות. לכן נעשית ה"תבונה" – ה"חיות"
וה"כנפיים" לתורה ולמצוות. שאת קיומן הביאה "תבונה" זו.
[וְגַם אִם הוּא מַתְמִיד בְּלִמּוּדוֹ בְּטִבְעוֹ, – ולכאורה היה
לומד תורה גם בלי
ה"תבונה", **אַף־עַל־פִּי־כֵן**
אוֹהֵב אֶת גּוּפוֹ יוֹתֵר
בְּטִבְעוֹ]. – מאשר את
לימוד התורה, וכתוצאה
מכך היה מתעסק בענינים
אחרים המביאים תענוג
לגופו. האהבה להקב"ה –
בענינו, "במוחו
ותעלומות לבו" –
משפיעה עליו, להגביר
את טבע ההתמדה שלו
על אהבתו הטבעית
הגופנית. ולכן אהבה זו היא ה"חיות" של התורה והמצוות שלו.
אם כי בפרק הקודם דובר, שמי שבטבעו הוא מתמיד בלימודו,
נקרא: "לא עבדו", כי אין הוא זקוק לשם כך ל"עבודה" כלל,
כיצד איפוא, אומרים בפרק **זה** (בו מדובר אודות זה **שעובד כפי**
הדרוש. ואף עוסק ב"עבודה תמה") שגם מי שהוא בטבעו
מתמיד בלימודו, צריך ל"תבונה" לשם עבודתו? אלא, בפרק
הקודם דובר במי שאינו מעורר את האהבה כלל, ומה שטבע
ההתמדה שלו מתגבר על הטבע של אהבת גופו – הרי זה
מהאהבה **המסותרת** בלבד, שאין היא נמצאת בו בגלל עבודתו,
הרי שאין כאן **שום** עבודה כלל. ואילו בענינו שהתגברות טבע
ההתמדה שלו על אהבת גופו באה כתוצאה מה"תבונה" –
אהבה המתעוררת בו על־ידי התבוננות – הרי הדבר נקרא
"עבודה", ואפילו "עבודה תמה".

ליקוטי אמרים

במעשה דבור ומחשבת התורה ומצותיה להיות להם בחי' מוחין וחיות וגדפין לפרחא לעילא כאלו עסק בהם בדחילו ורחימו ממש אשר בהתגלות לבו [בחפיצה וחשיקה ותשוקה מורגשת בלבו ונפשו הצמאה לה' מפני רשפי אש אהבתו שבלבו כנ"ל] הואיל ותבונה זו שבמוחו ותעלומות לבו היא המביאתו לעסוק בהם ולולי שהיה מתבונן בתבונה זו לא היה עוסק בהם כלל אלא בצרכי גופו לבד [וגם אם הוא מתמיד בלמודו בטבעו אעפ"כ אוהב את גופו יותר בטבעו]

יום שלישי כ"ו טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' כב, וזה רמזו... עד עמ' 44, באריכות.

וְזֶה – מה שאנו אומרים, שה"תבונה" מתלבשת בתורה ובמצוות
ומעלה אותן למעלה, כאילו עסק בהן באהבה שבהתגלות הלב,
רָמְזוּ רַז"ל בְּאָמְרָם[3]**: "מַחֲשָׁבָה טוֹבָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**
מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה", – לפי הפירוש הפשוט בלבד, שהדברים
אמורים לגבי מי שחשב
לעשות מצוה, ובגלל
סיבה, שאינה תלויה בו,
נמנע ממנו לעשותה, בכל
זאת מחשיב הקב"ה כאילו
עשה את המצוה – הרי,
וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר: – היה
עליהם לומר: **"מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ".** – דברים
מפורשים, שהתורה רואה אותו כאילו ביצע מחשבתו בפועל.
מדוע, איפוא, השתמשו רבותינו ז"ל בביטוי "מצרפה למעשה"?
ביטוי שמשמעותו שה"מעשה" קיים, אלא שאין לו שייכות
ל"מחשבה", והקב"ה
מצרף את שני אלה,
המחשבה והמעשה? **אֶלָּא**
הָעִנְיָן, – שאכן מתכוונים
בכך לרמוז על מה
שדברנו, **כִּי דְּחִילוּ**
וּרְחִימוּ – יראה ואהבה,

ליקוטי אמרים

וזה רמזו

רז"ל באמרם מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה והוה ליה למימר מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה. אלא הענין כי דחילו ורחימו שבהתגלות לבו הם

---

2. תיקוני זהר תיקון יו"ד. **3.** קדושין מ, ב.

שֶׁבְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ, הֵם הַמִּתְלַבְּשִׁים בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת לְהַחֲיוֹתָם לְפָרְחָא לְעֵילָא, – להכניס חיות במעשה המצוות, שתעלינה למעלה. וכל כך למה? – כִּי הַלֵּב הוּא גַּם־כֵּן חָמְרִי, כְּשְׁאָר אֵבָרִים שֶׁהֵם כְּלֵי הַמַּעֲשֶׂה, – לכן, כשיש לו אהבה מורגשת בלב, – כלומר, הגילוי של הנפש המתבטא ברגש של אהבה, בא לידי הגשמה במדה כזו, שהוא מורגש ב"חומר" הלב – יכול כבר גילוי נפשי זה, האהבה, להתקבל גם בשאר האברים הגשמיים, ולהכניס בהם חיות, כשהם עושים מה שהלב רוצה. שכן, הלב הוא ה"פנימיות" והחיות של כל שאר האברים, כפי שה"תניא" אומר להלן: אֶלָּא שֶׁהוּא – הלב, פְּנִימִי וְחַיּוּת לָהֶם, – לשאר האברים, וְלָכֵן יָכוֹל לְהִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם – מחמת שהלב הוא בעצם קרוב לשאר האברים, ויחד עם זה הוא ה"חיות" שלהם, יכולה אהבת־הלב להתלבש במעשים שהאברים עושים, לִהְיוֹת לָהֶם גַּדְפִּין – כנפיים, לְהַעֲלוֹתָם. – להעלות את מעשה המצוות למעלה, כמו שאנו רואים במוחש, שבשעה שאדם עושה דבר מתוך אהבה, פועלות אז הידים ב"חיות" שונה ומיוחדת. שכן, כאמור, כשגילוי הנפש בא לידי הגשמה בצורה כזו שהוא מורגש בלב, הוא יכול להיות אז מורגש גם בכל שאר האברים, ולהכניס "חיות" באברים כשהם עושים את המעשה. אַךְ הַדְּחִילוּ וּרְחִימוּ – היראה והאהבה, שֶׁכְּתֻבּוּנוֹת מֹחוֹ וְתַעֲלוּמוֹת לִבּוֹ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל - גָּבְהוּ דַּרְכֵּיהֶם לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַמַּעֲשֶׂה, וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶם – לאהבה ויראה ה"שכליות", לְהִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת לִהְיוֹת לָהֶם – למצוות, בְּחִינוֹת מֹחִין וְחַיּוּת לְהַעֲלוֹתָן לְפָרְחָא לְעֵילָא, – להעלותן ("לפרוח") למעלה. שכן, העובדה שהאהבה באה לידי ביטוי במוח בלבד – והמוח עדין יותר משאר אברים אחרים – משמעותה, שגילוי הנפש המתגלה במוח, לא התגשם עדיין כל כך, שיוכל להתפשט גם בשאר האברים שאינם עדינים כמו חומר המוח. כמו שאנו רואים במוחש, כשאין לאדם חשק בלב לעשות דבר מסויים, הוא אמנם עושה את הדבר, אלא שזהו מחמת שהוא מבין במוחו שעליו לעשות את המעשה – חסרה אז "חיות" במעשה זה. כך גם ביחס לאהבה ויראה שהן בבחינת "תבונה" בלבד, אין ביכולתן להחדיר ולתת את ה"חיות" הראויה במעשה המצוות, ועל־ידי־זה להעלות את המצוות, אִם לֹא שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְצַרְפָן וּמְחַבְּרָן לִבְחִינַת הַמַּעֲשֶׂה; – וכך יכולות הן לשמש כ"בנפיים" למעשה; וְהֵן – אותן אהבה ויראה שבמוח, נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם "מַחֲשָׁבָה טוֹבָה", – הן רק "מחשבה טובה", כִּי אֵינָן דְּחִילוּ וּרְחִימוּ – יראה ואהבה, מַמָּשׁ בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ, כִּי־אִם בִּתְבוּנַת מֹחוֹ וְתַעֲלוּמוֹת לִבּוֹ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. – ומפני שהן מתבטאות **במוח**, הן נקראות "**מחשבה** טובה" (מחשבה היא הרי במוח), שהקב"ה "**מצרפה** למעשה" – למעשה המצוות שהאדם עושה באמצעות מחשבה טובה זו, שיוכלו לעלות למעלה. בכך יוסבר לנו הביטוי: "מצרפה למעשה" – שכן, "מעשה" ישנו כאן ו"מחשבה" ישנה כאן, יש רק לצרף את המחשבה למעשה. כאן באה ב"תניא" הגהה, המציינת, שבתורת הקבלה מדובר על ענין זה כמו שהוא למעלה, בספירות – ומשם מבינים אותו גם למטה בעבודת האדם: *(וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב כַּזֹּהַר 'וְעֵץ חַיִּים', דְּ"תְבוּנָה" אוֹתִיּוֹת "בֵּן וּבַת", שֶׁהֵן – "בן" ו"בת" בעבודה, הם: דְּחִילוּ וּרְחִימוּ. – יראה ואהבה. וְלִפְעָמִים הַתְּבוּנָה יוֹרֶדֶת לִהְיוֹת מֹחִין בְּנוּקְבָא דְּ"זְעֵיר אַנְפִּין", שֶׁהֵן אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת. – ב"עבודה" זה רומז לאותיות התורה והמצוות. לפי הסדר הרגיל, צריך מ"תבונה" להימשך ל"זעיר אניפין" (המושג הקבלי ל"מדות") – כמו שבאדם נמשך הכל מהשכל למדות – ולאחר מכן זה יכול להימשך ל"מלכות". אך, "לפעמים" הסדר הוא, שמ"בינה" נמשך ישר ל"מלכות" (בלי אמצעות ההעברה דרך "זעיר אנפין"), משמעות הדבר ביחס לעבודתו של האדם, היא: הסדר הנכון צריך להיות באופן כללי, שמהתבוננות תימשך ההבנה ב"מדות", לעורר אהבה ויראה, ומהאהבה והיראה באה ההשפעה לקיום תורה ומצוות. אך, לפעמים הסדר הוא בצורה אחרת, שמ"תבונה" נמשך באופן ישיר ללימוד וקיום התורה והמצוות. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין): – ה"הגהה" שזורה במושגים קבליים, ובהמשך הלימוד ב"תניא" יוסברו ביתר בהירות. להלן מסביר רבנו הזקן, שהחידוש במה שהקב"ה מצרף את המחשבה הטובה שמן ה"תבונה" למעשה המצוות, כדי שמעשי המצוות יוכלו לעלות לעולם **הבריאה** – הוא עולם **ההשגה** – בו עולות התורה והמצוות הנובעות מאהבה ויראה, הנוצרות מהתבוננות **והשגה** בגדולת הקב"ה. ברם, גם בלי צירוף זה, עולות התורה והמצוות לעולם **היצירה** – על־ידי האהבה והיראה הטבעיות להקב"ה, המסותרות בלבו של כל אחד מישראל. אַךְ צֵרוּף זֶה – שלמדנו שהקב"ה מצרף את המחשבה הטובה שמן ה"תבונה" למעשה המצוות, כדי

ליקוטי אמרים

המתלבשים במעשה המצות להחיותם לפרחא לעילא כי הלב הוא ג"כ חומרי כשאר אברים שהם כלי המעשה אלא שהוא פנימי וחיות להם ולכן יכול להתלבש בהם להיות להם גדפין להעלותם. אך הדחילו ורחימו שבתבונות מוחו ותעלומות לבו הנ"ל גבהו דרכיהם למעלה מעלה מבחי' המעשה ואי אפשר להם להתלבש בבחי' מעשה המצות להיות להם בחי' מוחין וחיות להעלותן לפרחא לעילא אם לא שהקב"ה מצרפן ומחברן לבחי' המעשה והן נקראות בשם מחשבה טובה כי אינן דחילו ורחימו ממש בהתגלות לבו כי אם בתבונת מוחו ותעלומות לבו כנ"ל * אך צירוף זה מצרף הקב"ה כדי להעלות מעשה המצות ועסק התורה הנעשים על ידי מחשבה טובה הנ"ל עד עולם הבריאה מקום עליית

הגהה

(וכמ"ש בזוהר וע"ח דתבונה אותיות ב"ן וב"ת שהן דחילו ורחימו ולפעמים התבונה יורדת להיות מוחין בנוק' דזעיר אנפין שהן אותיות התורה והמצות והמשכיל יבין):

שיעלו למעלה, **מִצְרַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּדֵי לְהַעֲלוֹת מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת וְעֶסֶק הַתּוֹרָה הַנַּעֲשִׂים עַל־יְדֵי "מַחֲשָׁבָה טוֹבָה" הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** – אותה "מחשבה טובה" הנובעת מן ה"תבונה", **עַד עוֹלָם הַבְּרִיאָה, מְקוֹם עֲלִיַּת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הַנַּעֲשִׂים עַל־יְדֵי דְּחִילוּ וְרַחִימוּ** – יראה ואהבה, **שֶׁבְּלִבִּים אֲשֶׁר בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ מַמָּשׁ. אֲבָל בְּלָאו־הָכִי** – בלעדי זאת, **נָמִי** – גם כן, **עוֹלִים** – התורה והמצוות, **לְעוֹלָם הַיְצִירָה, עַל־יְדֵי דְּחִילוּ וְרַחִימוּ טִבְעִיִּים** – אהבה ויראה טבעיות, **הַמְסֻתָּרִים בְּלֵב כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹלְדוֹתָם,** – לכל יהודי יש בטבע אהבה ויראה מוסתרות להקב"ה, ובאמצעות אהבה ויראה אלו, עולות המצוות לעולם היצירה, **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן בַּאֲרִיכוּת:** – כמו שיוסבר בפרקים הבאים באריכות, מדוע מעלות האהבה והיראה הטבעיות, את המצוות לעולם היצירה. על־כל־פנים, מובן שגם מי שאינו יכול ליצור בתוכו אהבה ויראה בהתגלות הלב, אלא בבחינת ה"תבונה", מספיק לו הדבר, להיות שלם, על־ידן, בתורה ובמצוות, שגם הן תעלינה למעלה, כמו התורה והמצוות הנובעות מאהבה ויראה שבהתגלות הלב.

ליקוטי אמרים

התורה והמצות הנעשים ע"י דחילו ורחימו שכליים אשר בהתגלו' לבו ממש אבל בלא"ה נמי עולים לעולם היציר' ע"י דחילו ורחימו טבעיים המסותרים בלב כל ישראל בתולדותם כמ"ש לקמן באריכות:

בהקשר למה שלמדנו על אהבת ה' המזרימה "חיות" ומעלה את התורה והמצוות לעולם נעלה יותר, מן הראוי להוסיף: חסידי רבנו הזקן התווכחו ביניהם, מה נעלה יותר, אהבת ה' או אהבת ישראל? נכנסו אל רבנו הזקן ושאלוהו על כך, והוא אמר להם: ההוכחה לאהבה אמיתית למישהו היא, שאוהבים גם את מי שהאהוב אוהב. הקב"ה אוהב הרי את בני ישראל, ככתוב: "אהבתי אתכם אמר ה'", וכשאוהבים יהודים, שהם אהוביו של הקב"ה, זה מוכיח שהאהבה להקב"ה היא אמיתית. ורבנו הזקן סיים: – "ואהבת לרעך כמוך" היא כלי ל"ואהבת את ה' אלקיך".

יום רביעי כ"ז טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 44, פרק יז ובזה יובן... עד עמ' כג, כלי המעשה.

פֶּרֶק יז. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן כיצד צריך להיות סדר עבודתו של "בינוני": על־ידי התבוננות בגדולת הקב"ה, יעורר בהתגלות בלבו אהבת ה' ויראת ה', וזאת כדי לשלוט ביצר־הרע. היראה תמנע אותו מלעשות עבירה, והאהבה תניע אותו לקיים מצוות וללמוד תורה; ואם אין בכוחו לעורר, על־ידי ההתבוננות, אהבה ויראה כאלו, שתהיינה בהתגלות בלבו, אלא רק מוסתרות במוחו ובלבו – גם אז בכוחן, להחזיק אותו במדריגת ה"בינוני", ולהיות זהיר בכל התורה והמצוות; כן, עולות גם אז התורה והמצוות שלו למעלה, כאילו למד תורה וקיים מצוות באהבה ויראה שבהתגלות הלב.

ליקוטי אמרים

פרק יז ובזה יובן מ"ש כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו דלכאורה הוא בלבבך נגד החוש שלנו [והתורה היא נצחית] שאין קרוב מאד הדבר להפך לבו מתאוות עוה"ז לאהבת ה' באמת וכמ"ש בגמרא אטו יראה מילתא

וְכָזֶה – במה שלמדנו, שגם מי שאין בכוחו לעורר, על־ידי התבוננות, אהבה ויראה רגשיות בלבו, אלא רק אהבה ויראה המתבטאות בתעלומות מוחו ולבו בלבד – בכל זאת יש בכוחן להביאו לזהירות ולשלימות בכל תרי"ג המצוות, להכניס בהן "חיות" ולהעלותן למעלה, **יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב[1]: "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד, בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ".** – הפסוק אומר, שקל ליהודי לקיים תורה ומצוות בשלשת לבושיו: מחשבה, דיבור ומעשה – "בפיך" – בדיבור, "בלבבך" – במחשבה, "לעשותו" – במעשה. ברם, במובן פנימי ועמוק יותר, אין משמעותה של המילה "לבבך" למחשבה בלבד, אלא גם על ענינו האמיתי של הלב, והוא: אהבה ויראה. שכן, מקומם של רגשות האהבה והיראה וכדומה, הוא בלב. בהתאם לכך, הרי משמעותו של הפסוק היא: קרוב (קל) הדבר לכל יהודי לקיים תורה ומצוות מתוך רגש פנימי של מורא מהקב"ה, ומתוך רגש של אהבה להקב"ה. על כך שואל רבנו הזקן: **דְּלִכְאוֹרָה, הוּא - "בִּלְבָבְךָ"** – רגשות הלב באהבה ויראה, **נֶגֶד הַחוּשׁ שֶׁלָּנוּ** – לפיו לא כל־כך קל להגיע לאהבה וליראה מהקב"ה, **[וְהַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית],** – כל ענין בתורה עומד בתוקפו לנצח ולכל זמן. כלומר: אי אפשר לבוא ולומר שמשה רבנו אמר זאת לבני ישראל שבדור המדבר, שבהיותם דור דעה היה הדבר קל להם להגיע למדריגות אהבה ויראה, ואילו לגבינו אין הדבר קל וקרוב כל כך. אין הדבר כך. שכן, התורה היא נצחית ונאמרה **לכל** דור, לאו דוקא לדור המדבר, אך, כאמור, במוחש אנו רואים: **שֶׁאֵין "קָרוֹב מְאֹד הַדָּבָר" לְהַפֵּךְ לִבּוֹ מִתַּאֲוֹוֹת עוֹלָם הַזֶּה לְאַהֲבַת ה' בֶּאֱמֶת,** – שכן, מטבעו נוטה הלב לתאוות, וכדי לעורר אהבה להקב"ה, על האדם לשנות את הנטיה המציאותית שבלב, מקיצוניות אחת לקיצוניות קוטבית – מתאוות העולם־הזה לאהבה להקב"ה. שתי אלה – תאוות העולם־הזה, ואהבת ה', אינן

---

1. דברים ל, יד.

יכולות, בשום אופן, להיות ביחד. כמאמר ה"חובת הלבבות"[2] שכשם שאש ומים אינם יכולים "לדור" ביחד, כך לא יכולות תאוות העולם־הזה ואהבת ה' להיות ביחד בלב האדם. אנו רואים, אם כן, שלא "קרוב" ולא קל כל־כך לקבוע בלב האדם אהבת ה' ויראת ה'. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא**[3]**: "אִטּוּ יִרְאָה מִלְּתָא זוּטַרְתִּי הִיא"?** – וכי היראה (מהקב"ה) היא דבר קטן? על מה שאמר משה רבנו[4]: "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי־אם ליראה", שואלת הגמרא: "אטו יראה מילתא זוטרתא היא?" – "דמזה מוכח – דאדרבה, בכל הדורות ואפילו בדורו של משה – אינו קרוב מאד" (לשון כ"ק רבינו), ואם כך הדבר ביחס ליראה **וְכָל־שֶׁכֵּן אַהֲבָה.** – שכן, קשה יותר להגיע לאהבה מאשר ליראה, שלאהבה בודאי לא כל־כך קל להגיע. הרי, שנוסף לחוש שלנו, יש לנו ראיה גם מהגמרא, שאין הדבר קל כל־כך להגיע ליראת ה' ובמיוחד לאהבת ה'. כיצד, איפוא, אומר הפסוק ש"קרוב מאד" הדבר? **וְגַם אָמְרוּ רַז"ל**[5] **דְּ"צַדִּיקִים - דַּוְקָא - לִבָּם בְּרִשּׁוּתָם".** – לעורר בלבם תמיד אהבת ה' ויראת ה'. ואילו מי שאינו "צדיק" – אין לבו ברשותו, "דמזה מוכח דלא לבד שאינו קרוב כו', אלא אדרבה אינו שייך רק לצדיקים, שמועטין הן וכו'" (לשון הרבי), כיצד, איפוא, אומר הפסוק, שלכל יהודי, "קרוב מאד", לקיים תורה ומצוות "בלבבך", עם הלב, כלומר: שלבו ברשותו, תחת פיקוחו, להפוך את תאוות העולם־הזה לאהבת ה'? והרי התורה לא ניתנה רק לצדיקים? **אֶלָּא דְּ"לַעֲשׂוֹתוֹ",** – המלה "לעשותו" יש בה משום הסבר על "קרוב מאד בלבבך" – איזה "בלבבך" קרוב מאד? הרי זה אותו "בלבבך" הנוגע ל"לעשותו" בלבד, לקיים מצוות. שכן, בעצם, קשה הסדר בפסוק: "בפיך ובלבבך לעשותו" רומזים, כאמור לעיל, על מחשבה, דיבור ומעשה – אך אין הם מסודרים בפסוק, לא לפי הסדר שמלמעלה למטה, ולא לפי הסדר שמלמטה למעלה. אם מתחילים במדריגה העליונה יותר, היה צריך להיות הסדר: "בלבבך" (מחשבה), לאחר מכן "בפיך" (דיבור), ולאחר מכן "לעשותו" (מעשה), כי מחשבה היא למעלה מדיבור, ודיבור למעלה ממעשה. ואם מתחילים במדריגה התחתונה, היה צריך להיות הסדר: "לעשותו", לאחר מכן "בפיך", ולאחר מכן "בלבבך". מדוע, איפוא, מתחיל הפסוק ב"בפיך" – דיבור, וממשיך "בלבבך" – מחשבה, ולאחר מכן "לעשותו" – מעשה? אלא, המלה "לעשותו" נכתבה מיד אחרי "בלבבך" מפני שהיא באה להסביר ולפרש, ש"בלבבך" האמור כאן, הכוונה לאופן כזה שקשור ל"לעשותו", לקיום המצוות. **רוֹצֶה לוֹמַר, הָאַהֲבָה הַמְּבִיאָה לִידֵי עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת בְּלִבַּד,** – הכוונה לאהבה "שבתעלומות לבו ומוחו", שעליה דיבר בפרק הקודם, במדריגות אהבת ה', אין זו נקראת אהבה. רק שביחס לקיום המצוות היא נקראת "אהבה", מפני שבכוחה להביא לקיום המצוות, **שֶׁהִיא "רְעוּתָא דְּלִבָּא"** – רצון הלב, **שֶׁבְּתַעֲלוּמוֹת לֵב, גַּם כִּי אֵינָהּ בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ.** – ובכל זאת גם היא מביאה אותו לקיום המצוות. **וְדָבָר זֶה** – לעורר בתוכו אהבה כזו שבתעלומות לבו בלבד, "קָרוֹב מְאֹד" **וְנָקֵל לְכָל אָדָם אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ מֹחַ בְּקָדְקָדוֹ, כִּי מֹחוֹ בְּרִשּׁוּתוֹ,** – גם אם אין לבו ברשותו, **וְיָכוֹל לְהִתְבּוֹנֵן בּוֹ** – במוחו, **בְּכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ, וּכְשֶׁיִּתְבּוֹנֵן בּוֹ בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא - מִמֵּילָא יוֹלִיד, בְּמֹחוֹ עַל־כָּל־פָּנִים,** – אם לא בלבו, **הָאַהֲבָה לַה' לְדָבְקָה בּוֹ** – בהקב"ה, **בְּקִיּוּם** – על־ידי קיום, **מִצְוֹתָיו וְתוֹרָתוֹ. וְזֶה** – העיקר והתכלית של **כָּל הָאָדָם,** – לקיים מצוות וללמוד תורה, **כִּי "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם" כְּתִיב**[6]**,** – המצוות ניתנו לעשותן "היום", **שֶׁ"הַיּוֹם" הוּא עוֹלָם הַמַּעֲשֶׂה דַּוְקָא**[7] – "היום" רומז על "עולם המעשה" דוקא, העולם־**הזה**, האהבה להקב"ה כשלעצמה איננה הדבר העיקרי. העיקר הוא קיומן **המעשי** של המצוות. אלא, כדי לקיים מצוות כראוי, מתוך רגש נפשי פנימי, זקוק האדם לאהבת ה'. אך, עיקרו של ה"היום", הוא "לעשותם", **"וּלְמָחָר** – כלומר לעתיד לבוא, **כּוּ",** – יקבלו את השכר, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.** – דרגתה האמיתית של אהבת ה', שהיא כשלעצמה יש בה משום קיבול שכר חלקי, אינה נוגעת **בעת**, כמו שנוגע עצם המעשה של תורה ומצוות. ולשם כך מספיקה גם האהבה שבתעלומות המוח והלב. הרי שהמלה "לעשותו" מסבירה את "ובלבבך": איזו אהבה "בלבבך" היא "קרוב מאד" לכל אדם – זוהי האהבה הבאה לידי ביטוי במוחו בלבד, ודי בה להביא לידי "לעשותו"; אהבה כזו יכול לעורר בתוכו, גם מי שאינו מסוגל לעורר אהבה בהתגלות הלב. אהבה זו **במוח**, תביא כבר את האדם לקיום התורה והמצוות – כפי שיוסבר להלן: **וְהַמֹּחַ שַׁלִּיט בְּטִבְעוֹ וְתוֹלְדָתוֹ, עַל חֶלֶל הַשְּׂמֹאלִי שֶׁבַּלֵּב,** – מקומה של הנפש הבהמית והיצר־הרע, משם עלולות להתעורר תאוות, ולאחר מכן – מחשבות רעות, **וְעַל פִּיו, וְעַל כָּל הָאֵבָרִים שֶׁהֵם כְּלֵי הַמַּעֲשֶׂה.** – המוח שליט

ליקוטי אמרים

זוטרתי היא וכל שכן אהבה. וגם אמרו רז"ל דצדיקים דוקא לבם ברשותם. אלא דלעשותו ר"ל האהבה המביאה לידי עשיית המצות בלבד שהיא רעותא דלבא שבתעלומות לב גם כי אינה בהתגלות לבו כרשפי אש ודבר זה קרוב מאד ונקל לכל אדם אשר יש לו מוח בקדקדו כי מוחו ברשותו ויכול להתבונן בו ככל אשר יחפוץ וכשיתבונן בו בגדולת א"ס ב"ה ממילא יוליד במוחו על כל פנים האהבה לה' לדבקה בו בקיום מצותיו ותורתו וזה כל האדם כי היום לעשותם כתיב שהיום הוא עולם המעשה דוקא ולמחר כו' כמ"ש במ"א. והמוח שליט בטבעו ותולדתו על חלל השמאלי שבלב ועל פיו ועל כל האברים שהם כלי המעשה

---

2. פתיחה לשער האהבה. **3.** ברכות לג, ב. מגילה כה, א. **4.** דברים י, יב. **5.** בראשית רבה לד, י. **6.** דברים ז, יא. **7.** עירובין כב, א.

עליהם. ומאחר שבמוח, על־כל־פנים, תהיה לו האהבה והרצון ללמוד תורה ולקיים מצוות, וכך ישלוט המוח, לאחר מכן, על התאוה שבלב, ויניע את הפה ואת שאר האברים ללמוד תורה ולקיים מצוות. לפי זה גם כאשר לבו אינו ברשותו, כפי שזה ב"צדיק", הרי כיון שמוחו ברשותו – ביכולתו להשפיע על הלב ועל שאר האברים,

יום חמישי כ"ח טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' כג, אם לא מי שהוא... עד עמ' 46, במ"א.

אִם לֹא מִי שֶׁהוּא רָשָׁע בֶּאֱמֶת, – לא "בינוני" הנקרא "כרשע" (כמוזכר בפרק י"ג), אלא רשע באמת, אצלו אין המוח "שליט על הלב", אלא אדרבה, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[8] **שֶׁ"הָרְשָׁעִים הֵם בִּרְשׁוּת לִבָּם",** – אין באפשרותם לשלוט על עצמם, כשמתעוררת תאוה בלבם, **וְאֵין לִבָּם בִּרְשׁוּתָם כְּלָל,** – אין למוח שום פיקוח והשפעה על לבם. באמור לעיל, יוסבר דבר נוסף: לכאורה קשה, מצד אחד נאמר ש"צדיקים לבם ברשותם", כלומר שרק ה"צדיק" לבו ברשותו, ואילו ה"בינוני", שהוא למטה במדריגה מ"צדיק" – אין לבו ברשותו; ומצד שני נאמר, שדוקא רשעים הם "ברשות לבם". ולפי זה, מי שאינו בכלל של "רשע" – "בינוני" – לבו הוא אכן ברשותו? אלא כפי שהסברנו, יובן הדבר: שלשה אופנים בדבר: ה"צדיקים" – "לבם ברשותם", ובכל עת שהם רוצים להתעורר באהבת ה', הם מתעוררים, מבלי שיצטרכו להזדקק לכך שהמוח ישפיע על הלב; ה"רשעים" – לא זו בלבד שאין לבם ברשותם, אלא אדרבה: הם ברשות לבם; וה"בינונים" – אמנם אין לבם ברשותם, באותה מדה כפי שזה ב"צדיק", אך המוח משפיע בהם על הלב. הרי שבמדה מסויימת, ב"בינונים", הלב הוא ברשותם, וזאת בכל הקשור להשפעה המעשית במחשבה, דיבור ומעשה. לכן, ב"רשעים" הוא אומר: "אין לבם ברשותם **כלל**" – גם באמצעות המוח, אין הם יכולים להשפיע על הלב. למדנו שהמוח שליט על הלב בטבע מתולדתו של האדם, אך מדוע אין אנו אומרים כך גם ביחס ל"רשעים", הרי, לכאורה, גם בהם ישנו אותו טבע מתולדתם? – מסביר רבנו הזקן: **וְזֶה עֹנֶשׁ עַל גֹּדֶל וְעֹצֶם עֲוֹנָם.** – כעונש על עוונותיהם נלקח מהם כוחו של המוח לשלוט על הלב. ברם, אם כך, נשאלת השאלה: כיצד אפשר לומר **בהם** שהדבר "קרוב מאד", שגם ל"רשעים" קל הדבר לקיים תורה ומצוות ב"בלבבך"? – והתשובה היא: **וְלֹא דִּבְרָה תּוֹרָה בַּמֵּתִים - אֵלּוּ שֶׁבְּחַיֵּיהֶם קְרוּבִים מֵתִים.** – אין התורה – בה נאמר ש"קרוב אליך וגו'" – מדברת ב"רשעים" שבחייהם נקראים מתים. **כ"ק רבינו העיר כאן:** "והנה עפהנ"ל [דהלב בטבעו רוצה גשמיות ולא אהוי"ר אפי' לא שבתעלומות כו', והרשעים אפי' מוחם ברשות לבם] א"כ 1) א"א בהם עבודת ה' 2) לעולם ח"ו (כי מי יעוררם כו'). ומבאר 1) דבאמת במצבם א"א כו'. אבל 2) בידם לשנות מצבם (טבע הלב **ותוקפו**) ע"י שבירת **לבם** כו'". **כִּי בֶּאֱמֶת, אִי אֶפְשָׁר לִרְשָׁעִים לְהַתְחִיל לַעֲבֹד ה'** – שמשמעה לקיים תורה ומצוות מתוך רגש הנפש, באהבה ויראה, **בְּלִי שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה עַל הֶעָבַר תְּחִלָּה, לְשַׁבֵּר הַקְּלִפּוֹת,** שֶׁהֵם – הקליפות, שנוצרו מהעבירות שלהם, **מָסָךְ מַבְדִּיל וּמְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל הַמַּפְסֶקֶת בֵּינָם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם,** – כיצד, אם כך, ובמה, איפוא, שוברים את הקליפות? – **עַל־יְדֵי שְׁבִירַת לִבּוֹ וּמְרִירַת נַפְשׁוֹ עַל חֲטָאָיו,** – המרירות ושברון הלב – שוברים את הקליפות. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר עַל פָּסוּק: "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה, לֵב נִשְׁבָּר וְגוֹ'"?,** – קרבן לשם אלקים, הוא "רוח נשברה", כשרוח ה"סטרא אחרא" נשברה. כיצד ובמה נשברת רוח ה"סטרא אחרא"? – **שֶׁעַל־יְדֵי לֵב נִשְׁבָּר - נִשְׁבְּרָה רוּחַ הַטֻּמְאָה דְּסִטְרָא־אָחֳרָא [עַיֵּן שָׁם פָּרָשַׁת פִּינְחָס דַּף רמ וּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא דַּף ח וְדַף ה עַמּוּד א וּבְפֵרוּשׁ הָרמ"ז שָׁם].** – ב"זוהר" שם מדובר, שכל הקרבנות נזכרים בתורה בשייכות לשם הוי', כמו שכתוב תמיד בקרבנות: "ריח ניחוח להוי'". ואילו בשייכות לשם אלקים – אינו נזכר שום קרבן. מה, איפוא, משמש כקרבן לשם אלקים? – שבירת רוח ה"סטרא אחרא"; זאת אומר הפסוק: "זבחי אלקים – רוח נשברה". הרי, על־כל־פנים, שאכן אין ה"רשעים" יכולים להתחיל בעבודת ה', מבלי שישברו תחילה את לבם. **וְהִיא** – שברון הלב וההתמרמרות על החטאים, שזהו חרטה על העבר, הם **בְּחִינַת תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה,** – תשובה תחתונה. שתי בחינות בתשובה: "תשובה תתאה" ו"תשובה עילאה", הבאות לידי ביטוי במילה "תשובה", "תשוב ה'", החזרת האות ה' משם הוי'; בשם הוי' – שתי הה"ן: ה' עילאה (העליונה), הה' הראשונה שאחרי

ליקוטי אמרים

אם לא מי שהוא רשע באמת כמארז"ל שהרשעים הם ברשות לבם ואין לבם ברשותם כלל וזה עונש על גודל ועוצם עונם ולא דברה תורה במתים אלו שבחייהם קרוים מתים כי באמת אי אפשר לרשעים להתחיל לעבוד ה' בלי שיעשו תשובה על העבר תחלה לשבר הקליפו' שהם מסך מבדיל ומחיצה של ברזל המפסקת בינם לאביהם שבשמים ע"י שבירת לבו ומרירת נפשו על חטאיו כמ"ש בזהר על פסוק זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר וגו' שע"י לב נשבר נשברה רוח הטומאה דס"א [ע"ש פ' פינחס ד' ר"מ ופ' ויקרא ד' ח' וד' ה' ע"א ובפי' הרמ"ז שם] והיא בחי' תשובה תתאה להעלות

---

8. בראשית רבה לד, יא. 9. תהלים נא, יח.

היו"ד – וה' תתאה, הה' שאחרי הוא"ו. – "תשובה עילאה" היינו: החזרת ה' עילאה ליו"ד של שם הוי'; ו"תשובה תתאה" היינו: החזרת ה' תתאה לוא"ו של שם הוי'. התשובה אודותה מדובר כאן – היא תשובה תתאה: **לְהַעֲלוֹת ה' תַּתָּאָה,** – של שם הוי', **לַהֲקִימָהּ מִנְּפִילָתָהּ שֶׁנָּפְלָה אֶל** – הקליפות, הנקראות **הַחִיצוֹנִים, שֶׁהוּא** – נפילת ה' תתאה של שם הוי' לידי החיצונים, **סוֹד גָּלוּת הַשְּׁכִינָה, כְּמַאֲמַר רַז"ל[10]: "גָּלוּ לֶאֱדוֹם** – **שְׁכִינָה עִמָּהֶם",** – בתוך הגלות, **דְּהַיְנוּ** – בעבודה הרוחנית של האדם, הכוונה: **כְּשֶׁאָדָם עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה "אֱדוֹם"** – נכשל בעבירות רחמנא־ליצלן, **מוֹרִיד וּמַמְשִׁיךְ לְשָׁם** – בתוך הקליפות, **בְּחִינַת וְנִיצוֹץ אֱלֹהוּת הַמְּחַיֶּה אֶת נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁלּוֹ,** – "גלות השכינה" – הניצוץ האלקי שבו הוא בגלות; הגלות מתבטאת בכך שהניצוץ האלקי הרי מחיה את נפשו, רוחו ונשמתו, **הַמְלֻבָּשִׁים בּוֹ כַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית מֵהַקְּלִפָּה, שֶׁבְּלִבּוֹ שֶׁבְּחֶלֶל הַשְּׂמָאלִי, הַמּוֹלֶכֶת בּוֹ** – הנפש הבהמית והקליפה שולטות בו, **בְּעוֹדוֹ רָשָׁע,** – לפני שחזר בתשובה, **וּמוֹשֶׁלֶת בְּ"עִיר קְטַנָּה"** – הגוף, **שֶׁלּוֹ,** – הרי שהנפש, רוח ונשמה נמצאות בגלות בתוך הקליפה, ויחד איתן ועל־ידן נמצא בגלות גם הניצוץ האלקי המחיה אותן, **וְנֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה כְּבוּשִׁים כַּגּוֹלָה אֶצְלָהּ.** – הנפש, הרוח והנשמה עצמן, לא זו בלבד שהן נמצאות בגלות, הן גם "כבושות" בגלות – מצב של שבי. השבוי לא רק שמאבד את חירותו לעשות פעולותיו **הוא,** אלא גם כופים עליו לעשות פעולותיו של **השונא** שבידיו הוא שבוי. ואילו הניצוץ האלקי עצמו נמצא רק בגלות – נעדרת השפעתו הראויה להחיות את הנפש, רוח ונשמה, שתורגש בהן, ועל־ידן בכל הגוף, "חיות" אלקית. **וּכְשֶׁנִּשְׁבָּר לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ, וְנִשְׁבְּרָה רוּחַ הַטֻּמְאָה וְסִטְרָא־אָחֳרָא, וַיִּתְפָּרְדוּ** – כוחות הקליפה וה"סטרא אחרא", **כו' - הִיא** – האות ה' תתאה של שם הוי', שהיא השכינה, **קָמָה מִנְּפִילָתָהּ וְגַם נִצְּבָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹם אַחֵר:** – הרי, שעל־ידי תשובה, משתחררת, כביכול, השכינה מגלותה. הניצוץ האלקי שבאדם מתחיל להשפיע בנפשו ובגופו, ורק אז, הוא יכול להתחיל בעבודת ה'. כך הדבר ב"רשע". ואילו במי שאינו רשע, מוחו "שליט על הלב", ולכן אומר הפסוק (שמדבר באלה שאינם רשעים): "כי קרוב אליך הדבר מאד" – קל מאד לידודי לקיים תורה ומצוות, "בלבבך" – באהבת ה' וביראת ה'.

ליקוטי אמרים

ה' תתאה להקימה מנפילתה שנפלה אל החיצוני' שהוא סוד גלות השכינה כמארז"ל גלו לאדום שכינה עמהם דהיינו כשהאדם עושה מעשה אדום מוריד וממשיך לשם בחי' וניצוץ אלהות המחיה את נר"נ שלו המלובשים בו בנפש הבהמית מהקליפה שבלבו שבחלל השמאלי המולכת בו בעודו רשע ומושלת בעיר קטנה שלו ונר"נ כבושי' בגולה אצלה וכשנשבר לבו בקרבו ונשברה רוח הטומאה וס"א ויתפרדו כו' היא קמה מנפילתה וגם נצבה כמ"ש במ"א:

בפרק זה למדנו אודות הענין של "מוח שליט על הלב", ועל־ידי הרצון שהאדם יוצר בתוכו בהשפעת הבנת מוחו, ביכולתו להתגבר על תאוות לבו. – ראוי להוסיף בקשר לאמור: הרבי מוהרש"ב נשמתו־עדן מליובאוויטש ביקר פעם בוינה אצל רופא, פרופסור מסויים. שאלו הפרופסור: מהי תורת החסידות? הרבי נשמתו־עדן ענה לו: – תורת החסידות היא, שהמוח יסביר ללב מה עליו לרצות, ועל הלב ליישם בחיים את מה שהמוח מבין. שאלו שוב הפרופסור: כיצד עושים זאת, מוח ולב הם הרי שני עולמות שים גדול מפריד ביניהם! ענה לו הרבי: – אכן, בכך מתבטאת עבודת האדם, להקים גשר בין שני חלקי עולם אלה, או לכל־הפחות למתוח חוטי טלפון אלקטרוניים ביניהם, כך שהאור שבמוח יגיע ויאיר בלב.

יום שישי כ"ט טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 46, פרק יח ולתוספת... עד עמ' כד, גלגולים].

פֶּרֶק יח. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן את הפסוק: "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", שקרוב הדבר לכל אחד מישראל, לקיים תורה ומצוות, "בלבבך" – באהבת ה' וביראת ה', על־ידי ענין "ההתבוננות", ההתעמקות בגדולת הקב"ה. שכן, ה"מוח" הוא ברשותו של כל אחד מישראל (גם כשלבו אינו ברשותו, כפי שזה ב"צדיקים" שלבם ברשותם), וביכולתו להתעמק במוחו בכל מה שהוא רוצה. וכשיתעמק במוחו בגדולת הקב"ה – "יוליד" בתוכו אהבה להקב"ה ויראה ממנו. גם אם מחמת סיבות שונות, אין באפשרותו "ליצור" אהבה ויראה גלויות ומורגשות בלבו, אך הוא יכול "ליצור" אותן במוחו ובתעלומות לבו. אהבה ויראה אלו די בהן ל"לעשותו" – להביא אותו לקיום תורה ומצוות. הן גם מתלבשות בתורתו ובמצוותיו, להעלותן למעלה – כאילו למד תורה וקיים מצוות מתוך אהבה ויראה גלויות ומורגשות בלב.

ברם, מאחר שאלו הן אהבה ויראה שנוצרו על־ידי "התבוננות" – טעונה המלה "מאד" (שבפסוק: "כי קרוב אליך הדבר **מאד**") הסבר, כי כדי להתבונן בגדולת הקב"ה, צריך שיהיה לאדם במה להתבונן, צריך שתהיה לו ידיעה בגדולת ה' ולהתבונן בידיעה זו. הוא גם צריך להיות בנוי ומתאים לענין ההתבוננות. כיצד, איפוא, אפשר לומר על כך שזה "קרוב **מאד**"? – יסביר רבנו הזקן, בפרק שאנו עומדים ללמוד, שגם מי

---

10. ראה מגילה כט, א.

שאין לו ידיעה בגדולת הקב"ה, ואינו שייך לענין ההתבוננות – בכל זאת יכול גם הוא לקיים תורה ומצוות "בלבבך", עם הלב, באהבת ה' וביראת ה'. וזאת, על־ידי ה"אהבה מסותרת" להקב"ה שבלב כל אחד מישראל, שהיא ירושה לכל אחד מישראל מאבותינו. לשם גילוי אהבה זו (הכוללת בתוכה גם יראה) אין האדם זקוק לענין ההתבוננות, אלא – כפי שיסביר להלן – די לו בענין ה"זכרון", שיזכור שקיימת בו אהבה זו. זכרון זה בלבד יביא אותו לקיום התורה והמצוות. על אהבה זו אפשר כבר לומר "קרוב מאד", כי גם מי שאינו שייך לענין ההתבוננות – אפשר לו, באהבה זו, לקיים תורה ומצוות.

וּלְתוֹסֶפֶת בֵּאוּר, בָּאֵר הֵיטֵב, מִלַּת "מְאֹד" שֶׁבַּפָּסוּק: "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד וְגוֹ'"[1] – משמעות המלה "מאד" היא, **שמאד** קרוב וקל לקיים תורה ומצוות "בלבבך", באהבת ה' וביראת ה'. ברם, לפי מה שהסברנו, שמשמעות "קרוב אליך הדבר" היא, שעל־ידי התבוננות בגדלות הקב"ה, ביכולת האדם "ליצור" בתוכו אהבה ויראה, לפחות בבחינת "תבונה" – טעונים עדיין הדברים הסבר. שכן, אם דרושה לכך התבוננות והתעמקות, הרי שאין זה "קרוב **מאד**", **צָרִיךְ לֵידַע נֶאֱמָנָה, כִּי אַף מִי שֶׁדַּעְתּוֹ קְצָרָה בִּידִיעַת ה'**, – חסרה לו ידיעה והבנה, להתבונן בהן, בגדולתו של הקב"ה, **וְאֵין לוֹ לֵב לְהָכִין בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – מוחו ולבו אינם מותאמים כפי שצריך לענין ההתבוננות, שיוכל **לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה** – מההתבוננות, **דְּחִילוּ וְרַחֲמוּ** – יראה ואהבה, **אֲפִלּוּ בְּמֹחוֹ וּתְבוּנָתוֹ לְבַד** – לא זו בלבד שאין באפשרותו לעורר בתוכו אהבה ויראה מורגשות בלב, אלא שאין גם באפשרותו לעורר אהבה ויראה שתבאנה לידי ביטוי במוחו ובתבונתו בלבד, **אַף־עַל־פִּי־כֵן קָרוֹב אֵלָיו הַדָּבָר מְאֹד לִשְׁמֹר** – להישמר מלעבור על איזו מצות־לא־תעשה, שכפי שהוסבר לעיל, זקוק האדם לשם כך, ל"מדה" של יראת ה', **וְלַעֲשׂוֹת** – לקיים, **כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּן,** – שכן, לשלימות קיומן של מצוות־העשה ולימוד תורה, נדרשת אהבת ה' – הרי שבידו לקיים זאת, **בְּפִיו וּבִלְבָבוֹ מַמָּשׁ,** – כלומר, לא רק לפי פירושה הגלוי של המלה "בלבבך" – מחשבה, אלא גם לפי מושגה האמיתי של המלה בלבבך – ביראת ה' ובאהבת ה', בלב ממש, **מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא,** – מעומק הלב, **בְּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ,** – ביראה ואהבה. לא באהבה שבבחינת "תבונה", שכשלעצמה אין היא במדריגת אהבה אמיתית, ונקראת בשם אהבה רק ביחס ל"לעשותו", לקיומן של המצוות. ואילו האהבה והיראה, עליהן מדובר כאן, הן אהבת ה' ויראת ה' הנחשבות לכאלו **במדריגות** של אהבה ויראה. אלא – כיצד אפשר לו ליהודי כזה, שאינו שייך להתבוננות, שתהיינה לו אהבת ה' ויראת ה' אמיתיות? – אומר על כך רבנו הזקן: **שֶׁהִיא "אַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת" שֶׁבְּלֵב כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא יְרֻשָּׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ.** – כל אחד מישראל יש לו בירושה אהבה זו, ואין הוא צריך "ליצור" אותה. אלא, כדי שנבין כיצד אפשר לו לקיים, באהבה זו, תורה ומצוות! במיוחד כשלקיום תורה ומצוות נדרשת גם יראת ה' – ואילו כאן מדובר על **אהבה** מסותרת בלבד – מסביר רבנו הזקן עניניה של אהבה זו, כדי שנדע איך לעורר אהבה זו ולהביאה לידי ביטוי בשמירת התורה והמצוות, ואיך כוללת אהבה זו גם יראת ה' – **רַק שֶׁצָּרִיךְ לְהַקְדִּים וּלְבָאֵר תְּחִלָּה בָּאֵר הֵיטֵב, שֹׁרֶשׁ אַהֲבָה זוֹ** – באיזו בחינה, ובאיזה כוח בנפש, מושרשת אהבה זו, **וְעִנְיָנָהּ,** – מה משמעותה של אהבה זו: ישנה אהבה המתבטאת ביצירת לחץ להתאחד עם הקב"ה, שהנשמה כפי שהיא מלובשת בגוף **שלה** תתאחד עם הקב"ה; וישנה אהבה הנושאת בתוכה כמיהה של "כלות הנפש", שהנפש מחפשת להיכלות ולהיכלל בהקב"ה, וכדומה. מהו, איפוא, ה"מבוקש" של האהבה המסותרת? **וְאֵיךְ הִיא יְרֻשָּׁה לָנוּ,** – כיצד יורשים אהבה? **וְאֵיךְ נִכְלָל בָּהּ גַּם דְּחִילוּ.** – כיצד נכללת באהבה זו גם יראה? שכן, כפי שלמדנו, כדי להישמר מעבירות, נדרשת הרי גם "יראה", ומאחר שבאהבה (מסותרת) זו אפשר לקיים את כל התורה והמצוות, הרי שהיא כוללת בתוכה גם יראה – ודבר זה עלינו להבין, איך וכיצד כוללת אהבה זו גם יראה? **וְהָעִנְיָן,** – הוא, **כִּי הָאֲבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה,** – האבות היו בטלים לגמרי, בכל עצמותם, להקב"ה, כמו "מרכבה" הבטלה ל"רוכב" בה, והיא מונהגת רק לפי רצונו – כך, לא היה לאבות שום רצון אחר מאשר רצונו של הקב"ה, **וְעַל כֵּן** – ולכן, **זָכוּ לְהַמְשִׁיךְ נֶפֶשׁ־רוּחַ־נִשְׁמָה לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם עַד עוֹלָם מַעֲשֵׂר סְפִירוֹת דִּקְדֻשָּׁה שֶׁבְּאַרְבַּע עוֹלְמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** –

ליקוטי אמרים

פרק יח ולתוספת ביאור באר היטב מלת מאד שבפסוק כי קרוב אליך הדבר מאד וגו' צריך לידע נאמנה כי אף מי שדעתו קצרה בידיעת ה' ואין לו לב להבין בגדולת א"ס ב"ה להוליד ממנה דחילו ורחימו אפי' במוחו ותבונתו לבד אעפ"כ קרוב אליו הדבר מאד לשמור ולעשות כל מצות התורה ות"ת כנגד כולן בפיו ובלבבו ממש מעומקא דלבא באמת לאמיתו בדחילו ורחימו שהיא אהבה מסותרת שבלב כללות ישראל שהיא ירושה לנו מאבותינו רק שצריך להקדי' ולבאר תחלה באר היטב שרש אהבה זו ועניינה ואיך היא ירושה לנו ואיך נכלל בה גם דחילו. והענין כי האבות הן הן המרכבה ועל כן זכו להמשיך נר"נ לבניהם אחריהם עד עולם מעשר ספירות דקדושה שבארבע עולמות אבי"ע לכל אחד

1. דברים ל, יד.

בגלל עבודתם, זכו האבות, אברהם יצחק ויעקב, שכל מי שהוא מזרעם תהיה לו נשמה קדושה, המורכבת משלש מדריגות: נפש, רוח ונשמה, הנובעות מעשר הספירות שבארבעת העולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. אך, מאחר שלמעלה, בקדושה עצמה, ישנן כאמור, ארבע מדריגות ועולמות כלליים, ובכל עולם – עשר ספירות, הרי מאיזו מדריגה ומאיזה עולם באות ליהודי הנפש, הרוח והנשמה? הרי זה: **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַדְרֵגָתוֹ וּכְפִי מַעֲשָׂיו.** – "כפי מדריגתו" – כפי רום שורש נשמתו, "כפי מעשיו" – כפי שהוא "יעבד" ויזכך את עצמו לאחר מכן, כפי שכתוב ב"זוהר" כשאדם הופך את עצמו ל"טוב" – מעניקים לו מלמעלה מדריגה עליונה יותר של נשמה.

וְעַל־כָּל־פָּנִים, אֲפִלּוּ לְקַל שֶׁבַּקַּלִּים וּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל נִמְשָׁךְ בְּזִוּוּגָם נֶפֶשׁ דְּנֶפֶשׁ דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, – "מלכות" של עולם העשיה. עולם העשיה הוא הרי העולם התחתון ביותר. ובעולם העשיה עצמו, "מלכות" היא הספירה האחרונה בעשר הספירות; וב"מלכות" עצמה, ישנן נפש, רוח ונשמה, והנפש היא האחרונה בין השלש; ול"קל שבקלים" או ל"פושעי ישראל", נמשכת "נפש" בלבד. כלומר, נפש הבאה מנפש של "מלכות" של עולם העשיה. היינו: אף ה"יחוד" (הזיווג) הנחות ביותר, מקבל, לפחות, נפש מהמדריגה התחתונה ביותר שבקדושה: **שֶׁהִיא מַדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּקְדֻשַּׁת הָעֲשִׂיָּה. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן,** – למרות שנפש זו היא מהמדריגה התחתונה, **מֵאַחַר שֶׁהִיא** – הנפש, **מַעֲשֶׂר סְפִירוֹת קְדוֹשׁוֹת,** – קיים הרי "כלל", שכל דבר בקדושה הוא בהתכללות, שכל מדריגה כלולה מכל המדריגות, ולכן **הִיא** – גם המדריגה התחתונה ביותר בקדושה של עולם העשיה, **כְּלוּלָה מִכֻּלָּן,** – מכל שאר המדריגות והספירות של "עשיה", **גַּם מֵחָכְמָה דַּעֲשִׂיָּה,** – שהיא הספירה העליונה ביותר בעולם העשיה, **שֶׁבְּתוֹכָהּ** – ב"חכמה דעשיה", **מְלֻבֶּשֶׁת חָכְמָה דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת,** – שכן, כפי שיוסבר להלן, בפרק נ"ב, ספירת ה"מלכות" של עולם האצילות, מתלבשת ומאירה בעולם העשיה. ומאחר שב"מלכות" דאצילות כלולות כל עשר הספירות, הרי שעשר הספירות של "מלכות" דאצילות, מתלבשות בעשר הספירות של עולם העשיה: "חכמה" של מלכות דאצילות – ב"חכמה" של עולם העשיה, "בינה" של מלכות דאצילות – ב"בינה" של עולם העשיה, וכך הלאה. הרי – שב"חכמה" של עולם העשיה, מתלבשת "חכמה" של "מלכות" דאצילות: **שֶׁבְּתוֹכָהּ** – ב"חכמה" של מלכות דאצילות, ישנה **חָכְמָה דַּאֲצִילוּת,** – שכן, עשר הספירות של עולם האצילות, כלולות אחת מהשניה, וממילא כלולה ב"מלכות" גם "חכמה" של עולם האצילות, **שֶׁבָּהּ** – ב"חכמה" של עולם האצילות, **מֵאִיר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, כִּדְכְתִיב[2]: "ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ",** – "ה' בחכמה" – אור אין־סוף מאיר ב"חכמה"; "בחכמה יסד ארץ" – "חכמה" מאירה ב"מלכות" הנקראת "ארץ". שכן, "מלכות" כמו "ארץ", כל אחת בענינה, היא המדריגה התחתונה ביותר; **וְ"כֻלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ"[3].** – מכאן, ש"חכמה" מאירה ב"עשיה". **וְנִמְצָא, כִּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְלֻבָּשׁ בִּבְחִינַת חָכְמָה שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם** - יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה מִיִּשְׂרָאֵל, – בנשמתו של **כל אחד** מישראל, מאיר אור מהאין־סוף ברוך־הוא. מדוע הוא מאיר דוקא בבחינת ה"חכמה" שבנשמה – יסביר ה"תניא" להלן. **וּבְחִינַת הַחָכְמָה שֶׁבָּהּ,** – שבנפש, **עִם אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ,** – ב"חכמה", **מִתְפַּשֶּׁטֶת בְּכָל בְּחִינוֹת הַנֶּפֶשׁ כֻּלָּהּ, לְהַחֲיוֹתָהּ** – בחיות אלקית, **מִבְּחִינַת רֹאשָׁהּ עַד בְּחִינַת רַגְלָהּ,** – מהמדריגה העליונה ביותר שבנפש, הנקראת "ראש" של הנפש, עד למדריגה התחתונה ביותר שבנפש, הנקראת "רגל" של הנפש. **כִּדְכְתִיב[4]: "הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ"** – הנפש נקראת "בעליה", היא בעלת כוח החכמה. [**וְלִפְעָמִים מַמְשִׁיכִים פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל** – לילדיהם, **נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת מְאֹד שֶׁהָיוּ בְּעֻמְקֵי הַקְּלִפּוֹת,** – ומפני היות נשמות גבוהות אלו בשבי, ברשות "עמקי הקליפות" – והרי "כלל" בידינו, ש"אין הקב"ה בא בטרוני' עם בריותיו'[5] – אין הקב"ה בא בדרישות מופרזות מבריותיו, לא מוציאים מידי הקליפות, שלא ברצונן, דבר שנפל ברשותן; הקליפות לא היו משחררות את הנשמות הגבוהות שנפלו ברשותן, אלא במקרה של זיווג "פושעי ישראל", כי אז, הן מקוות, שאותה נשמה גבוהה, בתור "ילוד" של "פושעי ישראל", תושפע מה"לבושים" הגסים של ההורים, ותהיה כמותם. ואז יינקו הקליפות חיות במדה מרובה יותר, מהנשמה הגבוהה. ברם, בהיותה נשמה גבוהה – היא "שוברת" ופורצת את הלבוש הגס בו הולבשה על־ידי ההורים, ומתעלה למדריגה של "צדיק". **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר גִּלְגּוּלִים]:** הרי, שבמדריגות השונות שבנשמות, קורה

ליקוטי אמרים

1 ואחד כפי מדרגתו וכפי מעשיו ועל כל פנים אפי' לקל
2 שבקלים ופושעי ישראל נמשך בזיווגם נפש דנפש
3 דמלכות דעשיה שהיא מדרגה התחתונה שבקדושת
4 העשיה ואעפ"כ מאחר שהיא מעשר ספירות קדושות
5 היא כלולה מכולן גם מחכמה דעשי' שבתוכה מלובשת
6 חכמה דמלכות דאצילות שבתוכה חכמה דאצילות
7 שבה מאיר אור א"ס ב"ה ממש כדכתיב ה' בחכמה
8 יסד ארץ וכולם בחכמה עשית ונמצא כי אין סוף ב"ה
9 מלובש בבחי' חכמה שבנפש האדם יהיה מי שיהיה
10 מישראל ובחי' החכמה שבה עם אור א"ס ב"ה המלובש
11 בה מתפשטת בכל בחי' הנפש כולה להחיותה מבחי'
12 ראשה עד בחי' רגלה כדכתיב החכמה תחיה בעליה
13 [ולפעמים ממשיכים פושעי ישראל נשמות גבוהות
14 מאד שהיו בעמקי הקליפות כמ"ש בספר גלגולים]:

---

2. משלי ג, יט. **3.** תהלים קד, כד. **4.** קהלת ז, יב. **5.** עבודה זרה ג, א.

שדוקא בהורים "פושעי ישראל", נמשכת נשמה גבוהה כזו. על־כל־פנים, למדנו, שכל יהודי יש בו נשמה של קדושה, ושבבחינת ה"חכמה" של הנשמה "שורה" אור אין־סוף ברוך־הוא. להלן יוסבר טעמו של דבר, מדוע ההשראה מאור אין־סוף היא דוקא בבחינת "חכמה" של הנפש – כי "חכמה" היא כוח שלמעלה מ"שכל" ומ"הבנה".

יום שבת קודש א' שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' כד, הנה החכמה... עד עמ' כד, ומובן.

הִנֵּה, הַחָכְמָה הִיא מְקוֹר הַשֵּׂכֶל וְהַהֲבָנָה, – ה"שכל" וה"הבנה" נמצאים ב"כוח הבינה", ו"בינה" היא הכוח להבין כל דבר על כל פרטיו. ואילו ה"חכמה" היא **מקור** ה"שכל" וה"הבנה". **וְהִיא** – ה"חכמה", **לְמַעְלָה מֵהַבִּינָה שֶׁהוּא** – ה"בינה", **הֲבָנַת הַשֵּׂכֶל וְהַשָּׂגָתוֹ, וְהַחָכְמָה הִיא לְמַעְלָה מֵהַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה, וְהִיא מָקוֹר לָהֶן. וְזֶהוּ לְשׁוֹן** – משמעות המלה **חָכְמָה** - **"כֹּחַ מָה"**, – "חכמה" היא כוח שממנו נובע ה"שכל", והיא פועלת בתור "כוח". ויחד עם כך – היא בבחינת "מ"ה" – שהיא לשון שאלה: "מה" היא?, כפי ששואלים על דבר שלא משיגים אותו – **שֶׁהוּא מַה שֶּׁאֵינוֹ מֻשָּׂג וּמוּבָן, וְאֵינוֹ נִתְפָּס בְּהַשָּׂגָה עֲדַיִן, וְלָכֵן מִתְלַבֵּשׁ בָּהּ** – ב"חכמה", **אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל.** – שאין מחשבה ושכל שבאפשרותם "לתפוס", להשיג ולהבין את אור אין־סוף ברוך־הוא. הכוחות המהווים את ה"שכל" וה"הבנה" אינם בגדר שבהם יתלבש אור אין־סוף ברוך־הוא, כי "שכל" ו"הבנה" אינם יכולים להשיג את אור אין־סוף שהוא למעלה מ"הבנה". ואילו "כוח החכמה", מאחר שכאמור, הוא למעלה מ"שכל" ו"השגה" – מתלבש בו אור אין־סוף. **לשון כ"ק רבינו:** "מההמשך ומהלשון משמע (ואולי גם מוכח) דמדבר במדרי' **אחת**. ומפרש כ"ח מ"ה – ג"כ ענין **אחד**, – כח שאינו מושג. ונקודת הביאור – דחכ' היא מקור השכל (ולכן מתפשט בנפש, וכשמתגלה פועל אפי' במחדו"מ כדלעיל וכדלקמן) אבל זהו מקור שאינו נתפס ונמצא למע' **כח ושאינו** מושג, (ולכן אוא"ס מתלבש בו)". **וְלָכֵן, כָּל יִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ הַנָּשִׁים וְעַמֵּי הָאָרֶץ,** – אלה שאינם שייכים ל"שכל" ול"הבנה" בגדולת הקב"ה, **הֵם מַאֲמִינִים בַּה', שֶׁהָאֱמוּנָה הִיא לְמַעְלָה מִן הַדַּעַת וְהַהַשָּׂגָה,** – "כוח האמונה" "קולט" את מה שה"שכל" וה"הבנה" אינם יכולים להשיג, **כִּי "פֶּתִי יַאֲמִין לְכָל דָּבָר, וְעָרוּם יָבִין וְגוֹ'"**[6], – הפתי תופס כל דבר על־ידי האמונה בו. הרי, שתפיסתו של דבר שלא על־ידי הבנתו בשכל, היא על־ידי אמונה. ברם, כשמדובר על דבר שהשכל מסוגל לתופסו, אלא שהוא, הפתי, אין לו שכל והוא תופסו ב"אמונה" – יש בכך משום חסרון. ואילו כשמדובר אודות אלקות שהוא למעלה לגמרי מ"שכל", אין כל דרך אחרת "להשיגה", אלא על־ידי אמונה **בלבד**. וכך אומר ה"תניא": **וּלְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל וְהַדַּעַת, וְלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל** – אין שום מחשבה ושכל המסוגלים להשיגו כלל, **הַכֹּל כִּפְתָיִים אֲצִלּוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – כולנו כפתיים גמורים לגביו, שהרי ב"שכל" אי אפשר להשיגו, ומן ההכרח להשיגו על־ידי אמונה שלמעלה מה"שכל", **כִּדְכְתִיב**[7]: **"וַאֲנִי בַּעַר וְלֹא אֵדָע, בְּהֵמוֹת הָיִיתִי עִמָּךְ, וַאֲנִי תָּמִיד עִמָּךְ וְגוֹ'"**, **כְּלוֹמַר שֶׁבָּזֶה שֶׁאֲנִי "בַּעַר" וּ"בְהֵמוֹת"** - **"אֲנִי תָּמִיד עִמָּךְ"**. – עם הקב"ה. **וְלָכֵן, אֲפִלּוּ כָּל שֶׁבַּכְּלָלִים וּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מוֹסְרִים נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת ה', עַל הָרֹב, וְסוֹבְלִים עֲנוּיִים קָשִׁים שֶׁלֹּא לִכְפֹּר בַּה' אֶחָד. וְאַף אִם הֵם בּוֹרִים וְעַמֵּי הָאָרֶץ וְאֵין יוֹדְעִים גְּדֻלַּת ה', וְגַם בִּמְעַט שֶׁיּוֹדְעִים** – בגדולת ה', **אֵין** – הם, **מִתְבּוֹנְנִים כְּלָל,** – שיהיה מקום לומר שמסירות נפשם נובעת מהבנתם בגדולת הקב"ה, **וְאֵין מוֹסְרִים נַפְשָׁם מַחֲמַת דַּעַת וְהִתְבּוֹנְנוּת בַּה' כְּלָל, אֶלָּא בְּלִי שׁוּם דַּעַת וְהִתְבּוֹנְנוּת,** – הם מוכנים תמיד למסור את נפשם, **רַק כְּאִלּוּ הוּא דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר כְּלָל לִכְפֹּר בַּה' אֶחָד, בְּלִי שׁוּם טַעַם וּטְעָנָה וּמַעֲנֶה כְּלָל.** בלי שום מניע וסיבה הגיונים, כי כל דבר שנובע מן ה"שכל" הוא שקול ומדוד, ויכולה להיות סברא

ליקוטי אמרים

הנה החכמה היא מקור השכל וההבנה והיא למעלה מהבינה שהוא הבנת השכל והשגתו והחכמה היא למעלה מההבנה וההשגה והיא מקור להן וזהו לשון חכמה כ"ח מ"ה שהוא מה שאינו מושג ומובן ואינו נתפס בהשגה עדיין ולכן מתלבש בה אור א"ס ב"ה דלית מחשבה תפיסא ביה כלל ולכן כל ישראל אפילו הנשים ועמי הארץ הם מאמינים בה' שהאמונה היא למעלה מן הדעת וההשג' כי פתי יאמין לכל דבר וערום יבין וגו' ולגבי הקב"ה שהוא למעלה מן השכל והדעת ולית מחשבה תפיסא ביה כלל הכל כפתיים אצלו ית' כדכתיב ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך ואני תמיד עמך וגו' כלומר שבזה שאני בער ובהמות אני תמיד עמך ולכן אפי' קל שבקלים ופושעי ישראל מוסרים נפשם על קדושת ה' על הרוב וסובלים עינוים קשים שלא לכפור בה' אחד ואף אם הם בורים ועמי הארץ ואין יודעים גדולת ה'. וגם במעט שיודעים אין מתבוננים כלל ואין מוסרי' נפשם מחמת דעת והתבוננות בה' כלל. אלא בלי שום דעת והתבוננות רק כאלו הוא דבר שאי אפשר כלל לכפור בה' אחד בלי שום טעם וטענה ומענה כלל והיינו משום שה' אחד מאיר

---

6. משלי יד, טו. **7.** תהלים עג, כב.

לכאן וסברא לכאן, ואם הנכונות למסירות נפש היתה נובעת מן ה"שכל" ומן ה"טעם", היה כאן על־כל־פנים מקום ל"טענות ומענות" בשכל: למסור את הנפש או לא. אך האמת היא, שבמסקנה ההחלטית למסור את הנפש – אין שום שקלא־וטריא, אלא ההנחה המוחלטת, שאי־אפשר להיות אחרת!

– דבר זה אינו נובע מה"שכל". **וְהַיְנוּ,** – זהו מחמת, **מִשּׁוּם שֶׁ' אֶחָד מֵאִיר וּמְחַיֶּה כָּל הַנֶּפֶשׁ,** – של יהודי, **עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתוֹ בְּבְחִינַת חָכְמָה שֶׁבָּהּ,** – שבנפש, **שֶׁהִיא** – כוח החכמה, **לְמַעְלָה מִן הַדַּעַת וְהַשֵּׂכֶל הַמֻּשָּׂג וּמוּבָן:** – לכן גם באלה שאינם שייכים כלל ל"שכל" ול"הבנה", יש בהם הכוח למסור את נפשם על קידוש השם. בכך, הובהר לנו שורשה של האהבה המסותרת: היא מושרשת ב"כוח החכמה" של הנפש, שלמעלה מ"שכל", ובו – ב"כוח החכמה" – מלובש אור אין־סוף ברוך־הוא. משם נובע בכל יהודי כוח האמונה ומסירות הנפש.

ליקוטי אמרים

ומחיה כל הנפש ע"י התלבשותו בבחי' חכמה שבה שהיא למעלה מן הדעת והשכל המושג ומובן:

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ליום רביעי עמ' ב

בא', הרי הוא מזרע הורדוס שקרא עצמו על שמם, שהוא עבד, דְּ**לֹא אִשְׁתַּיְּרָא מִינַיְיהוּ אֶלָּא הַהִיא יְנוּקְתָּא** – שהרי לא נשארה מהם אלא נערה זו, **וְהַהִיא יְנוּקְתָּא נָפְלָה מֵאִינְּרָא לְאַרְעָא** – מהגג לארץ, ומתה. לאחר שמתה, **טְמָנָהּ** הורדוס **שֶׁבַע שְׁנִין בְּדוּבְשָׁא** – בדבש, כדי שיתקיים גופה. **אִיכָּא דְּאָמְרֵי שבָּא עָלֶיהָ לאחר מיתתה, וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי שלֹא בָּא עָלֶיהָ. דְּאָמְרֵי לָהּ בָּא עָלֶיהָ, הָא דְּטָמְנָהּ בדבש** היה **לִיתוּבֵיהּ לְיִצְרֵיהּ** – ליישב את יצרו. **וּדְאָמְרֵי לָהּ לֹא בָּא עָלֶיהָ, הַאי דְּטָמְנָהּ מִשּׁוּם יוּדְעִים שמתה, שבַּת מֶלֶךְ נָסַב** [–נשא]. ממשיכה הגמרא לספר את מעשי הורדוס: לאחר שמלך הורדוס, ידע שעבד פסול למלכות, **וְאָמַר** בלבו, **מַאן דָּרִישׁ** מהפסוק (דברים יז טו) 'מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ' שיהיה המלך מהמובחר שבאחיך, ולא עבד, **רַבָּנָן** הם, **קָם וְקַטְלִינְהוּ לְכוּלְּהוּ רַבָּנָן, וְשַׁבְקֵיהּ** [–השאיר בחיים] **לְבָבָא בֶּן בּוּטָא, לְמִשְׁקַל עֲצָה מִנֵּיהּ** – כדי ליטול ממנו עצות.

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ליום חמישי עמ' ב

הגדרות, ואף שבתחילה יצא זכאי מבית דין, עתה שגילה דעתו שנוח לו בכך, חייב לשלם, **אֲבָל** אם **עָמַד** הַמַּקִּיף וגדר את הרביעית, **אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ אֶלָּא דְּמֵי רְבִיעִית,** כיון שיצא מבית דין זכאי לגבי שלשת הגדרות הראשונות, ולא גילה דעתו שנוח לו בהם. **וְרִבִּי יוֹסֵי סָבַר, לֹא שָׁנָא נִיקָּף וְלֹא שָׁנָא מַקִּיף, אִם עָמַד** אחד מהם **וְגָדַר** את הרביעית, **מְגַלְגְּלִין עָלָיו** – על הניקף **אֶת הַכֹּל.**

הגמרא מביאה את התירוץ השלישי באופן שונה: **לִישָׁנָא אַחֲרִינָא** בתירוץ זה, **מַקִּיף וְנִיקָּף אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר** שאפילו **אִם גָּדַר הַמַּקִּיף אֶת הָרְבִיעִית, נַמִּי יָהִיב לֵיהּ** הניקף מחצית מהוצאותיו על ארבעת הרוחות, וכל שכן כשגדר הניקף, **וְאִילוּ רַבִּי יוֹסֵי סָבַר,** שרק **אִם עָמַד הַנִּיקָּף וְגָדַר אֶת הָרְבִיעִית, הוּא דְּיָהִיב לֵיהּ** את חלקו בדמי שלשת הרוחות, משום **דְּגָלֵי דַּעְתֵּיהּ דְּנִיחָא לֵיהּ** – גילה הניקף דעתו שנוח לו בגדרות אלו, **אֲבָל אִם גָּדַר הַמַּקִּיף** גם את הרביעית, **לֹא יָהִיב לֵיהּ מִידִי** – אין הניקף נותן לו כלום, שלא גילה דעתו שרצונו בכך.

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ליום שבת קודש עמ' א

שמעון, **אַחֲזִיק** גם **לְשַׁפְּכֵי** – לשפיכת מים דרך מרזב, שרשאי לעשות מרזב מגגו לחצר שמעון, שאינו מוסיף בזה נזק לבעל החצר, ואדרבה, נוח לו שישפכו המים למקום אחד ולא יטפטפו לאורך כל חצירו. אך אם **אַחֲזִיק לְשַׁפְּכֵי, לֹא אַחֲזִיק לְנַטְפֵי,** שיתכן שהתרצה בעל החצר לשפיכת מים במקום אחד, ולא לטפטוף בכל החצר. **וְרַב יוֹסֵף** חלק **וְאָמַר, אֲפִילּוּ אַחֲזִיק לְשַׁפְּכֵי, אַחֲזִיק** גם **לְנַטְפֵי,** ואף שהוא מוסיף על הזיקו, שכיון שהחזיק בשפיכת מים לחצר חבירו, רשאי לעשות זאת בכל אופן שירצה.

אִיכָּא דְּאָמְרֵי, אָמַר רַב נַחְמָן, אַחֲזִיק לְשַׁפְּכֵי, אַחֲזִיק לְנַטְפֵי, וכן אם **הַחזיק לְנַטְפֵי, אַחֲזִיק לְשַׁפְּכֵי. אֲבָל** אם רוצה להחליף את גגו מקורות עץ **לְצַרְיָפָא דְּאוּרְבָּנֵי** – לגג של צריף שמכסים אותו בענפי ערבה, **לֹא,** לפי שהטיפות הנוטפות מענפי הערבה סמוכות מאד זו לזו, ואין בעל החצר יכול להשתמש תחתיהם. **וְרַב יוֹסֵף אָמַר,** רשאי לעשות **אֲפִילּוּ צְרִיפָא דְּאוּרְבָּנֵי.** מסיימת הגמרא: **עֲבַד רַב יוֹסֵף עוּבְדָא** – עשה רב יוסף מעשה **בִּצְרִיפָא דְּאוּרְבָּנֵי,** שהתיר לאדם לשנות את גגו מקורות עץ לענפי ערבה.

הגמרא עוברת לדון בדין אחר: **אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַ, הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵירוֹ**

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ליום שבת קודש עמ' ב

דָּיְרֵי – מעשה בשנים שגרו בבנין אחד, **חַד הֲוָה דַּיְיר עִילַּאי** – אחד גר בדירה העליונה, **וְחַד הֲוָה דַּיְיר תַּתַּאי** – ואחד בדירה התחתונה. **(אִיתְּבֵר) [אִיתְּכַּם] תַּתַּאי** – שקעה הדירה התחתונה באדמה, וכדי להכנס לתוכה היה בעליה צריך להתכופף. **אָמַר לֵיהּ תַּתַּאי לְעִילַּאי, תָּא וְנִבְנְיֵיהּ** – בא נסתור את הבנין כולו ונבנה אותו מחדש כדי שאוכל לגור בדירתי. **אָמַר לֵיהּ** העליון, **אֲנָא, שַׁפִּיר קָא דָּאִירְנָא** – אני גר בביתי בטוב, שביתי לא ניזוק משקיעת הבנין,

יום ראשון

יום ששי — כד טבת — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: שמות, ששי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: יג. ובזה . . . החשך כנ״ל.

הסתלקות אדמו״ר הזקן בכפר פיענא במוצאי ש״ק פ׳ שמות תקע״ג. ומ״כ בעיר האדיץ.

אאזמו״ר שאל את הצ״צ: וואָס האָט דער זיידע געוואָלט מיט דרכי החסידות, און וואָס האָט ער געוואָלט מיט חסידות. ויענהו הצ״צ: דרכי החסידות איז, אז אלע חסידים זאָלען זיין ווי איין משפחה ע״פ התורה באהבה. חסידות איז חיות. אריינטראָגען א חיות און באלייכטען אלץ, אויך דעם לא טוב, מען זאָל וויסען פון דעם אייגענעם רע ווי ער איז, אויף מתקן זיין עס.

הִסְתַּלְקוּת אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בִּכְפַר פִּיעֶנָא בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת שְׁמוֹת תקע״ג. וּמְנוּחָתוֹ כָּבוֹד [=קְבוּרָתוֹ] בָּעִיר הָאַדִּיץ.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהֲרַ״שׁ] שָׁאַל אֶת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״: מֶה הָיְתָה מַטְרָתוֹ שֶׁל הַסָּבָא בְּ׳דַרְכֵי הַחֲסִידוּת׳, וּמֶה הָיְתָה מַטְרָתוֹ בַּחֲסִידוּת? וַיַּעֲנֵהוּ הַ״צֶּמַח צֶדֶק״: ׳דַּרְכֵי הַחֲסִידוּת׳ הֵן – שֶׁכָּל הַחֲסִידִים יִהְיוּ כְּמִשְׁפָּחָה אַחַת, עַל פִּי תּוֹרָה, בְּאַהֲבָה. ׳חֲסִידוּת׳ הִיא חִיּוּת, לְהַכְנִיס חִיּוּת וּלְהָאִיר אֶת הַכֹּל, גַּם אֶת הַ״לֹא־טוֹב״, שֶׁיַּכִּירוּ אֶת הָרַע הָאִישִׁי כְּמוֹת שֶׁהוּא, כְּדֵי לְתַקְּנוֹ.

יום שני

שבת — כה טבת — ה׳תש״ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁבָט, אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה, יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
הַפְּטוֹרָה: הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ.

שיעורים. חומש: שמות, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: אך מאחר . . . כנגד כולן.

משיחות אאמו״ר: יציאת מצרים איז דער ארויסגעהן פון מצרים וגבולים, און חסידות איז אויף ארויסגעהן פון די מצרים און גבולים פון וועלט. עס איז פאראן א הפרש: יצי״מ איז א ענין פון שבירה און עזיבה, דערפאר איז מען אוועק פון מצרים. יצי״מ פון חסידות איז בירור און תקון, יציאה פון מצרים און גבולים פון וועלט אָבער אין וועלט. ד. ה. זייענדיג אין וועלט באדארפען זיין אין א יציאה פון מיצר וגבול פון וועלט. אראָפנעהמען דעם מיצר וגבול און דערהערען דעם אמת, אז וועלט אליין איז באמת גוט, ווייל דאָס איז דאָך רצונו ית׳, איז דאָס דורך עבודה פון חסידות.

מִשִּׂיחוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַ]: יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא הַיְצִיאָה מִמֵּצָרִים וּמִגְּבָלוֹת; וַחֲסִידוּת הִיא כְּדֵי לְצֵאת מֵהַמֵּצָרִים וְהַמִּגְבָּלוֹת שֶׁל הָעוֹלָם.

יֶשְׁנוֹ הֶבְדֵּל: יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא בִּתְנוּעָה שֶׁל שְׁבִירָה וַעֲזִיבָה, לָכֵן גֹּרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם; יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁל חֲסִידוּת הִיא בֵּרוּר וְתִקּוּן – יְצִיאָה מִמֵּצְרֵי וּמִגְּבָלוֹת הָעוֹלָם, אַךְ בְּתוֹךְ הָעוֹלָם. כְּלוֹמַר: עִם הַהִמָּצְאוּת בָּעוֹלָם, יֵשׁ לִהְיוֹת בִּיצִיאָה מִמֵּצַר וּגְבוּל הָעוֹלָם. לְהָסִיר אֶת הַמֵּצַר וְהַגְּבוּל וְלִקְלֹט אֶת הָאֱמֶת, שֶׁהָעוֹלָם עַצְמוֹ הוּא בֶּאֱמֶת טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁזֶּהוּ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי זֶה [מַשָּׂג] עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַחֲסִידוּת.

יום שלישי

יום ראשון | **כו טבת** | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וארא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: פרק יד. והנה . . . 38 לכפור האמת.

בְּבִרְכַּת "וְלַמַּלְשִׁינִים" מַפְסִיקִים קְצָת בֵּין "וּתְמַגֵּר" לְתֵבַת "וְתַכְנִיעַ", מַתְאִים לְהַכַּוָּנָה, אֲשֶׁר "תְּעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר" הֵם נֶגֶד ג' קְלִפּוֹת שֶׁצְּרִיכִים הַעֲבָרָה לְגַמְרֵי, "וְתַכְנִיעַ" – לְנֶגֶד קְלִפַּת נֹגַהּ שֶׁצְּרִיכָה הַכְנָעָה וְיֵשׁ בָּהּ בֵּרוּר.

יום רביעי

יום שני | **כז טבת** | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וארא, שני עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: משא"כ . . . צדיקים כו' ע"ש.

רבינו הזקן אמר: אידישע גשמיות איז רוחניות, דער אויבערשטער גיט אונז גשמיות, מיר זאָלען דערפון מאַכען רוחניות. אמאָל אז עס איז לרגע ניט אזוי, דארפען געבען דעם אויבערשטען אפילו מנחת עני גיט ער א פולע.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר: גַּשְׁמִיּוּת שֶׁל יְהוּדִים הִיא רוּחָנִיּוּת. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן לָנוּ גַּשְׁמִיּוּת, כְּדֵי שֶׁנִּצּוֹר מִמֶּנָּה רוּחָנִיּוּת. לְעִתִּים, כַּאֲשֶׁר לְרֶגַע אֵין הַדָּבָר כֵּן, יֵשׁ לָתֵת לַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְלוּ מִנְחַת עָנִי, וְהוּא נוֹתֵן בְּשֶׁפַע.

יום חמישי

יום שלישי | **כח טבת** | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וארא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: ובזה יובן . . . תהי צדיק.

בְּסֵפֶר הַחֲקִירָה (דֶּרֶךְ אֱמוּנָה) לְהַ"צֶּמַח צֶדֶק" הַנִּדְפָּס – חֲסֵרִים הַרְבֵּה הַגָּהוֹת. הַ"צֶּמַח צֶדֶק" חִבְּרוֹ בְּיַחַס עִם נְסִיעוֹתָיו לְפֶטֶרְבּוּרְג, שֶׁשָּׁם הָיָה צָרִיךְ לַעֲנוֹת עַל כַּמָּה שְׁאֵלוֹת בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ.

יום שישי

יום רביעי | **כט טבת** | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וארא, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קמ־קנ.
תניא: פרק טו, ובזה . . . 40 חלל בקרבו.

אנן פועלי דיממא אנן . יום הוא אור, עבודתנו היא עבודת האור, מאַכען ליכטיג די וועלט באור תורה . ומלבד כי צריכים לעמוד במעמד ומצב טוב בעז"ה בעצמו – אליין דארף מען זיין ווי עס דארף צו זיין – הנה כל העבודה היא לזכות להעמיד תלמידים גרונטיקע מענשען, אשר יהיו מסורים בלבם ודעתם אל הכוונה הפנימית. שאינו מספיק למוד תורה הנגלית וחבוב הקודש בשמירת המצות, כי אם צריכים גם עבודה שבלב.

אָנָן פּוֹעֲלֵי דִּימָמָא אָנָן [=אָנוּ, פּוֹעֲלֵי יוֹם אָנוּ]. יוֹם הוּא אוֹר, עֲבוֹדָתֵנוּ הִיא עֲבוֹדַת הָאוֹר, לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם בְּאוֹר תּוֹרָה. וּמִלְּבַד כִּי צְרִיכִים לַעֲמֹד בְּמַעֲמָד וּמַצָּב טוֹב, בְּעֶזְרַת ה', בְּעַצְמוֹ – לִהְיוֹת בְּעַצְמוֹ כְּפִי שֶׁצָּרִיךְ – הִנֵּה כָּל הָעֲבוֹדָה הִיא לִזְכּוֹת לְהַעֲמִיד תַּלְמִידִים אֲנָשִׁים יְסוֹדִיִּים, אֲשֶׁר יִהְיוּ מְסוּרִים בְּלִבָּם וְדַעְתָּם אֶל הַכַּוָּנָה הַפְּנִימִית. שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק לִמּוּד תּוֹרָה הַנִּגְלִית וְחִבּוּב הַקֹּדֶשׁ בִּשְׁמִירַת הַמִּצְוֹת, כִּי־אִם צְרִיכִים גַּם עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב.

שבת קודש

יום חמישי | א שבט, ר"ח | ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וארא, חמישי עם פירש"י.
תהלים: א־ט.
תניא: ובבינוני . . . כא מרגילותו.

אֲמִירַת תְּהִלִּים הָאָמוּר (בְּכָל יוֹם אַחַר הַתְּפִלָּה) אֵין בָּזֶה שׁוּם הֶפְרֵשׁ בֵּין בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁל אַנַ"שׁ [אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, חֲסִידֵי חַבַּ"ד] שֶׁיִּחְיוּ, אוֹ מִתְפַּלְּלֵי נֶסַח אַשְׁכְּנַז אוֹ נֶסַח פּוֹלִין, ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ. וּמִצַּד אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל... וּבִפְרָט לְגֹדֶל הָעִנְיָן שֶׁל אֲמִירַת תְּהִלִּים בְּצִבּוּר וְכַנָּתָהּ הַפְּנִימִית, הַנּוֹגֵעַ לְכָלְל יִשְׂרָאֵל מַמָּשׁ בְּגַשְׁמִיּוּת, בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנָא, וּבְרוּחָנִיּוּת... עָלֵינוּ לְהִשְׁתַּדֵּל בְּכָל מִינֵי הִשְׁתַּדְּלוּת אֲשֶׁר יְקַבֵּעַ בְּכָל בָּתֵּי הַכְּנֶסֶת מֵאֵיזֶה נֶסַח שֶׁיִּהְיֶה.

המשך ביאור למסכת בבא בתרא ליום חמישי עמ' א

ופינה אותם לרשותו, וטוען שכל האבנים שלו, **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא נאמר דְּנֵיחֵוֵי אִידָךְ **הַמּוֹצִיא** מֵחֲבִירוֹ **עָלָיו הָרְאָיָה** – שיחשב השני כמוציא את האבנים מחבירו, ועליו להביא ראיה לכך שהאבנים של שניהם, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין זה כך, אלא כיון שיש חזקה ששניהם בנו את הכותל, האבנים שייכים לשניהם, אף אם אחד מהם מוחזק בהם.

שנינו במשנה: **וְכֵן בְּגִינָּה, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדּוֹר מְחַיְּבִין אוֹתוֹ.** מקשה הגמרא: **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – משנה זו מצד עצמה קשה היא, **אָמְרַתְּ** ברישא 'וְכֵן בְּגִינָּה, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדּוֹר, מְחַיְּבִין אוֹתוֹ', ומשמע שרק מחמת המנהג מחייבים אותו לגדור, **הָא סְתָמָא** – אבל אם אין מנהג קבוע, **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** לגדור. ועתה **אֵימָא סֵיפָא,** בה שנינו, **אֲבָל בִּקְעָה, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִגְדּוֹר, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** לגדור, ומשמע, **הָא סְתָמָא** – אבל אם אין מנהג, **מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** לגדור. ואם כן קשה, **הַשְׁתָּא,** אם **בְּסְתָם גִּינָּה,** שהיזק הראיה שלה קשה, **אָמְרַתְּ** שאם אין מנהג, **לֹא** – אינו חייב לגדור, **סְתָם בִּקְעָה מִיבַּעְיָא** – וכי צריך לומר שבסתם בקעה, שהיזק הראיה שלה קל, לא יהיו חייבים לגדור, והרי פשוט הדבר, ואם כן איך יתכן שתאמר המשנה בהיפך, שבסתם בקעה חייבים לגדור.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר** התנא במשנתינו, **וְכֵן סְתָם גִּינָּה,** כלומר גינה הנמצאת במקום שאין בו מנהג, דינה כחצר שהוזכרה ברישא שמחייבים אותו לגדור, כיון שהיזק הראיה שלה קשה, וְהמשך דברי התנא אינם שייכים לגינה, אלא הוא דין חדש, ש'**בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדּוֹר**' והיינו **בְּבִקְעָה** הנמצאת במקום שנהגו לגדור, **מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** לגדור. ועל זה המשיכה המשנה ואמרה 'ובבקעה, מקום שנהגו שלא לגדור, אין מחייבין אותו'. ונמצא, שרק לגבי בקעה יש חילוק אם נהגו לגדור או לא, אבל בגינה לעולם חייבים לגדור.

דוחה רבא: **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לאביי, **אִם כֵּן, מַאי** לשון **'אֲבָל** בבקעה' שכתבה המשנה לפני הדין של 'מקום שנהגו שלא לגדור', והרי לדבריך גם הדין הקודם עוסק בבקעה, והיתה המשנה צריכה לומר 'אבל מקום שלא נהגו לגדור'.

רבא מתרץ באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָכִי קָתָנֵי,** מה ששנינו 'וכן בגינה, מקום שנהגו לגדור', אין הכוונה לגינה שעומדת במקום שנהגו לגדור, אלא **וְכֵן סְתָם גִּינָּה,** העומדת במקום שאין בו מנהג, **כְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדּוֹר דָּמֵי** [–היא נחשבת], **וּמְחַיְּבִין אוֹתוֹ** לגדור. **אֲבָל סְתָם בִּקְעָה,** העומדת במקום שאין בו מנהג, **כְּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ דָּמֵי** – דינה בבקעה הנמצאת במקום שנהגו שלא לגדור, **וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** לגדור.

שנינו במשנה: **אֶלָּא אִם רָצָה, כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וּבוֹנֶה, וְעוֹשֶׂה חָזִית.** מבררת הגמרא: **מַאי חָזִית** – מה היא 'חזית' זו, שעשייתה מוכיחה מי מהשותפים בנה את הכותל. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא, אַכְפַּיֵּהּ לֵיהּ לְקַרְנָא לְבַר** – יכוף את ראש הכותל לבחוץ, לצד חבירו, כלומר יחבר בראשו אבנים וטיט, ותהיה בליטה זו שבכותל יוצאת לצד חבירו.

שואלת הגמרא: **וְנַעֲבִיד מִלְּגָיוֹ** – מדוע לא יעשה בליטה זו כלפי פנים, כלומר לצד שלו. משיבה הגמרא: אם עשיית החזית תהיה לצד בונה הכותל, יש לחשוש שלאחר זמן **עָבִיד חַבְרֵיהּ נַמִּי מִלְּבַר** – יעשה גם חבירו חזית מצידו, ותהיינה שתי חזיתות, **וְאָמַר** השני, **דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא** – 'שלי ושלו הוא', כלומר, בנינו יחד את הכותל, וכמבואר במשנה שאם שניהם בונים יחד עושים שתי חזיתות.

שואלת הגמרא: **אִי הָכִי, הַשְׁתָּא נַמִּי,** שהוא עושה חזית לצד חבירו, יש לחשוש **דְּנַיְיחוּ לֵיהּ חַבְרֵיהּ** – שיחתוך חבירו חזית זו שכפופה לצידו, וכיון שלא תהיה חזית כלל, **אָמַר, דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא,** ולכן לא עשינו חזית. משיבה הגמרא: **גִּיזוּזָא מֵידַע יָדֵיעַ** – חזית שנחתכה, מקומה מוכיח עליה שהיתה כאן חזית, ולא יוכל לטעון ששניהם עשאוה.

הגמרא מביאה ביאור אחר לאופן עשיית חזית: **אִיבָּא דְּאָמְרֵי,** שכך **אָמַר רַב הוּנָא, מִיכְּפָא לְקַרְנָא מִלְּגָיוֹ** – יכוף את ראש הכותל כלפי פנים, שיהיה בולט לצד שלו. שואלת הגמרא: **וְנַעֲבֵד מִלְּבַר** – מדוע לא יעשה את החזית לצד חבירו. משיבה הגמרא: אם כן יש לחשוש **דְּנַיְיחוּ לֵיהּ חַבְרֵיהּ** – שמא יתחכנה חבירו, **וְאָמַר דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא.** שואלת הגמרא: **אִי הָכִי, הַשְׁתָּא נַמִּי,** שהחזית בפנים, **לַיְיחוּ לֵיהּ חַבְרֵיהּ** – יעשה חבירו חזית גם מהצד שלו, **וְאָמַר, דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא.** משיבה הגמרא: **לִיפּוּפָא מֵידַע יָדֵיעַ** – ניכר על הכותל האם החזית נעשתה לאחר גמר הבניה. מקשה הגמרא: **וְהָא** 'עושה חזית **מִבַּחוּץ' קָתָנֵי** במשנה, ולדעת האיבא דאמרי, החזית נעשית מבפנים. אומרת הגמרא: אכן **קַשְׁיָא** – קשה לשון המשנה על ביאור זה.

הגמרא מביאה ביאור אחר באופן עשיית החזית: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,**

אין איסור חל על איסור

יום ראשון כ"ד טבת ה'תשע"ז

הלכות איסורי ביאה פרק יז, הלכה ח: כְּלָל גָּדוֹל הוּא בְּכָל אִסּוּרִים שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ שְׁנֵי הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת.

לדעת רבי שמעון (יבמות לב, א ואילך) האיסור השני אינו חל כלל על האיסור הראשון, ולדעת רבי יוסי הכלל 'אין אסור חל על איסור' נאמר רק לענין עונש שהעובר אינו נענש על האיסור השני (במזיד) ומביא רק קרבן אחד (בשוגג), אבל בדיני שמים גם האיסור השני חל והעובר עליו הוא 'רשע גמור' לענין הדין שצריך לקברו בין 'רשעים גמורים' (בקבורת הרוגי בית דין לא קברו רשע שעבר עבירה אחת ליד רשע שעבר שתי עבירות - רש"י שם ד"ה אלא).

וכתב ה'נודע ביהודה' (מהדו"ק או"ח סי' לה) 'נפקא מינה' בין שתי הדעות שלדעת רבי יוסי חייב לעשות תשובה על שתי העבירות, ולדעת רבי שמעון שהאיסור השני לא חל כלל, צריך לעשות תשובה רק על האיסור הראשון. והוסיף שלדעת התוספות (יבמות שם ד"ה בין) גם רבי שמעון סובר שהאיסור השני חל אלא שאינו נענש עליו (כדעת רבי יוסי) וחולק לענין הקבורה - שאינו נקבר בין 'רשעים גמורים' כיון שנענש רק על האיסור הראשון.

וה'פרי מגדים' (פתיחה להל' פסח, ח"ב פ"א סט"ז, ע"פ דברי ה'תבואות שור') כתב עוד 'נפקא מינה':

'איסורים [שונים] מבטלים זה את זה', כגון, חמישים ותשעה זיתים של היתר שנפלו לתוכם שני זיתים מאיסורים שונים, אחד נבילה ואחד טריפה - כל אחד מהאיסורים מצטרף עם ההיתר לבטל את האיסור השני בשישים (ראה יו"ד סי צח ס"ט). ואם יפלו לתוך ההיתר כזית נבילה וכזית טריפה שגם נתנבלה - לדעת רבי שמעון לא חל איסור נבילה (האיסור השני) על כזית הטריפה (האיסור הראשון), ואם כן יש כאן שני איסורים שונים ומבטלים זה את זה, אך לדעת רבי יוסי חל איסור נבילה על טריפה (אף שאין מענישים על האיסור השני), וכיון ש'שם' אחד על שני האיסורים ('נבילה'), אינם מבטלים זה את זה.

מתי מעלים ליוחסין?

יום שני כ"ה טבת ה'תשע"ז

הלכות איסורי ביאה פרק כ, הלכה ד: מִי שֶׁהֵעִידוּ לוֹ עֵדִים, שֶׁרָאוּהוּ שֶׁהָיָה אוֹכֵל תְּרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי זֶה מְיֻחָס; וְאֵין מַעֲלִין לְיִחוּסִין... מֵחִלּוּק תְּרוּמָה בְּבֵית הַגְּרָנוֹת.

'כהן מיוחס' הוא ששני עדים העידו שהוא צאצא לכהן ששימש במזבח (לעיל ה"א). והרמב"ם פוסק כדעה (כתובות כה, א) שמעלים מתרומה ליוחסין, ואם ראוהו אוכל תרומה של תורה (דגן תירוש ויצהר) הרי הוא 'מיוחס', כי רק לכהן מיוחס מותר לאכול תרומה של תורה. אבל אם ראוהו אוכל תרומה דרבנן (תרומת פירות וירקות וכן תרומה בזמן הזה) אין מעלים ליוחסין, כי תרומה דרבנן רשאים לאכול גם 'כהני חזקה' שאינם 'כהני יוחסין' (מגיד משנה).

והוסיף הרמב"ם, ש"אין מעלין ליוחסין... מחילוק תרומה בבית הגרנות". כלומר, אם העידו על אדם שחילקו לו תרומה בגורן, אין זו הוכחה שהוא כהן מיוחס.

והקשה ה'תוספות יום טוב' (כתובות פ"ב מ"ח):

אמרו בגמרא (שם כח, ב) כי רק לדעת רבי יוסי, שעבדו של כהן (הרשאי לאכול תרומה) יכול ליטול תרומה בחלוקתה בגורן, אין מעלין ליוחסין מחלוקת תרומה בגורן כי יש לחשוש שאינו כהן אלא עבד כהן, אבל לדעת רבי יהודה "אין חולקין תרומה לעבד אלא אם כן רבו עמו". ולכן אם העידו שחילקו לו תרומה בגורן כשהוא לבדו, הרי זו הוכחה שאינו עבד ומעלים אותו ליוחסין.

ואם כן, לדעת הרמב"ם (הל' תרומות פי"ב הכ"ב) שאין חולקים לעבד תרומה בבית הגרנות, מדוע אין מעלים ליוחסין מחילוק תרומה בבית הגרנות?

ומבאר ה'מחנה אפרים' (חידושים על הרמב"ם כאן):

לפי הדעה שאין חולקים תרומה לעבד בבית הגרנות, ולכן אם חילקו לו תרומה בגורן קובעים שהוא כהן מיוחס, הרי זה דוקא אם ראו שאכל את התרומה שניתנה לו, אבל חילוק גרנות בלבד ללא האכילה אינו הוכחה ליוחסין, כי שמא התחזה לכהן והתכוון לקחת את התרומה כדי למכרה לאחרים. ולכן סובר הרמב"ם שמחילוק תרומות בבית הגרנות לחוד, ללא עדות שאכל מהתרומה, אין מעלים ליוחסין.

חזיר טהור?

יום שלישי כ"ו טבת ה'תשע"ז

הלכות מאכלות אסורות פרק א, הלכה ד: בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין בְּהֵמָה טְמֵאָה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַפְרִיס פַּרְסָה וְלֹא מַעֲלֶה גֵּרָה, אֶלָּא כְּמִין סוּס אוֹ חֲמוֹר לְכָל דָּבָר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה.

לאור התפתחות ההנדסה הגנטית, נשאלת השאלה: אם יצליחו 'לייצר' בעלי חיים טמאים עם סימני טהרה, האם יהיו מותרים באכילה?

והנה, את דין סימני טהרה ניתן לפרש בשני אופנים: א. הסימנים נועדו לשם זיהוי בלבד מי הם הטמאים ומי הטהורים. ב. בעלי חיים מסוימים מותרים באכילה בגלל שיש בגופם סימנים אלו, והאחרים אסורים בגלל העדר הסימנים, ולפי זה הסימנים עצמם יוצרים את הטומאה או הטהרה.

לפי האופן הראשון, שההיתר אינו נובע מחמת הסימנים, אם ייווצר שור ללא סימני טהרה הוא יהיה מותר ואילו חזיר

עם סימני טהרה יהא אסור, אך לפי האופן השני שהסימנים הם סיבת האיסור וההיתר, יתכן ששור ללא סימני טהרה ייאסר ואילו חזיר עם סימני טהרה יהא מותר.

ולכאורה יש לפשוט את הספק מהלכה זו שבהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותרת באכילה למרות שאין לה סימני טהרה, ומכאן שאין הטהרה תלויה בעצם הסימנים והם נועדו רק לזיהוי המין הטהור והטמא, ומאחר וידענו שבהמה זו ממין טהור, הרי היא טהורה.

אך יש לדחות ולומר כי גם אם הסימנים עצמם הם סיבת הטהרה, מכל־מקום התחדש בפסוק שבהמה שיצאה ממין טהור טהורה, למרות שאין לה את הנתונים הגורמים טהרה (וראה לקו"ש ח"א פרשת שמיני).

וה'אור החיים' (ויקרא יא, ו) ביאר את מאמר חז"ל שלעתיד־לבוא עתיד חזיר להיטהר, כי דיני התורה לא ישתנו, אך מציאותו של החזיר תשתנה ויהיו לו סימני טהרה, ולפי זה הסימנים עצמם הם סיבת הטהרה ולכן המין שהיום טמא יהפוך להיות טהור מחמת סימני הטהרה (ראה 'ימות המשיח בהלכה' ב סי' נב).

אך כתב הגרש"ז אוירבך (מנחת שלמה ח"ב בסופו), כי גם אם נניח ששינוי הסימנים גורם שינוי בדין, מסתבר שזהו רק בסימנים הנולדים בהם מצד עצם תכונתם ולא כשבאים ממקום אחר.

בדיקת תולעים בפירות שדרכם להתליע

יום רביעי כ"ז טבת ה'תשע"ז

הלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה טו: כָּל מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהַתְלִיעַ כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּבְדֹּק הַפֵּרֵי מִתּוֹכוֹ, שֶׁמָּא יֵשׁ בּוֹ תּוֹלַעַת. וְאִם שָׁהָה הַפֵּרֵי אַחַר שֶׁנֶּעֱקַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - אוֹכֵל בְּלֹא בְּדִיקָה, שֶׁאֵין תּוֹלַעַת שֶׁבּוֹ מִתְקַיֶּמֶת שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ.

והוסיפו ה'טור' וה'שלחן ערוך' (יו"ד סי' פד ס"ח) על פי דברי הרא"ש: אף אם שהו הפירות שנים עשר חודש ואם היתה בהן תולעת היתה נרקבת והרי היא כ'עפרא בעלמא', מכל־מקום צריך בדיקה שמא יש תולעים שהתליעו בתלוש ופירשו לחוץ ונמצאים בין הפירות או על גביהן.

ואם רוצה לבשל את הפירות אין הבדיקה מועילה, שמא כשיתנם במים בקדירה יצאו תולעים שלא יצאו לפני כן, אלא יתנם במים צוננים כדי שהפירות המתולעים, הקלים יותר, יצופו למעלה ויוכל לזרקם. ואחר כך יתנם בקדירת מים חמים ואם נשארה בהם תולעת תמות מיד, וכיון שלא פירשה מותרת.

ולא די בבדיקת מים צוננים בלבד, כי לא כל הפירות המתולעים צפים ועולים (באר הגולה שם). וגם בדיקת מים רותחים בלבד לא מועילה, כי אין זה וודאי שהתולעים ימותו ויש לחשוש שמא תצא אחת לחוץ כשהיא חיה, ושניהם יחד מועילים כי בנתינת הפירות לצוננים התולעים יצופו ויעלו, ואפילו אם נשארה תולעת, על ידי המים הרותחים תמות מיד ולא תפרוש כלל (ש"ך שם סקכ"ד).

ואם עבר ובישל את הפירות בתוך שנים עשר חודש ולא בדק - כתב ב'שלחן ערוך' (שם ס"ט), שאם אפשר לבדקם - יבדוק, ואם אי אפשר לבדוק מותרים באכילה, כי מעמידים אותם בחזקת היתר. ועוד, שיש כאן שתי ספיקות, שמא לא היתה תולעת, ואם כן היתה שמא נימוחה והתבטלה (ש"ך שם סקכ"ט).

וביאר ה'צמח צדק' (פס"ד יו"ד שם סקכ"ז ע"פ דברי הרשב"א ב'תורת הבית הארוך'): גם במקום שהתולעים מצויים אין אומרים שוודאי היתה תולעת, ויש רק ספק אחד ('שמא נימוח') ואין להתיר. אלא כל זמן שהפרי לא הוחזק כמתולע יש כאן שני ספיקות, שמא לא היתה תולעת כלל, ואם היתה שמא נימוחה, ומעמידים את הפירות בחזקת היתר ומותרים באכילה.

התועלת במליחה

יום חמישי כ"ח טבת ה'תשע"ז

הלכות מאכלות אסורות פרק ו, הלכה י: כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מֵרִיחַ הַבָּשָׂר תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה... וּמַשְׁלִיכוֹ מִיָּד לְתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִין, אֲבָל לֹא לְפוֹשְׁרִין.

דין זה, לתת את הבשר לאחר המליחה לתוך מים חמים, תלוי במחלוקת יסודית בין הראשונים בגדר פעולת המליחה:

לדעת רוב הראשונים, המליחה שואבת את הדם מכל עומק הבשר, אך לדעת הרא"ה (בדק הבית ב"ג ש"ג) המליחה מוציאה את הדם רק מהשכבה העליונה של הבשר, ומצד הדין די בכך, כי הדם אינו אסור מהתורה כאשר הוא בתוך הבשר ולא יצא החוצה ולכן המליחה צריכה רק למנוע מהדם לצאת בעת הבישול, ולשם כך די בשאיבת הדם מהשכבה העליונה של הבשר, ואילו הדם הבלוע בעומק לא יצא קודם רתיחת המים, ובעת הרתיחה המים מקשים את השכבה החיצונית של הבשר ומונעים מהדם לצאת.

ולכן כתב הרא"ה שאם לאחר המליחה נחתך הבשר, צריך לשוב ולמלוח את מקום החתך, כי עדיין יש דם בעומק הבשר ולאחר החיתוך הוא יוכל לצאת בעת הבישול.

והנה, הרמב"ם סובר כדעת הרא"ה שהמליחה אינה מוציאה את הדם מעומק הבשר, ואף מחמיר יותר ומחייב לתת את הבשר במים שכבר רותחים, כי לולי כן יתכן שהדם הנשאר בלוע בבשר ייצא החוצה קודם הרתיחה.

מאידך, הרמב"ם אינו סובר כדעת הרא"ה לענין בשר שנחתך לאחר המליחה, ולדעתו אין צריך לחזור ולמלוח אותו, כי לדעתו המליחה מוציאה את רוב הדם גם מעומק הבשר, ובגלל מעט הדם הנותר צריך להשליכו למים רותחים כדי שלא יספיק לצאת בתחילת הבישול, אך גם אם חתכו את הבשר לאחר המליחה, אין צריך לחזור ולמלוח אותו, כי המים הרותחים ימנעו ממעט הדם הנשאר בעומק הבשר לצאת (ראה פרי מגדים יו"ד סי' סט משב"ז סקט"ז).

הולכים אחר הרוב או אחר הקרוב?

יום שישי כ"ט טבת ה'תשע"ז

הלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה יג: חָבִית יַיִן הַנִּמְצֵאת טְמוּנָה בְּפִרְדֵּס שֶׁל עֲרֵלָה... מֻתֶּרֶת בַּהֲנָיָה, שֶׁאֵין הַגֶּנֶב גּוֹנֵב מִמָּקוֹם וְטוֹמֵן בּוֹ; אֲבָל עֲנָבִים הַנִּמְצָאִין טְמוּנִים שָׁם - אֲסוּרִין, שֶׁמָּא מִשָּׁם נִלְקְטוּ וְהִצְנִיעָן שָׁם.

חבית יין שנמצאה בכרם של ערלה ולא ידוע אם נגנבה מכרם זה והיין נאסר בהנאה או הובאה מכרם אחר שאינו ערלה, לדעת רב חנינא (כתובות כד, א), 'רוב וקרוב הולכים אחר הרוב' וכיון שרוב הכרמים אינם ערלה, לא חוששים שהיין נגנב מכרם זה של ערלה, אבל לדעת רבינא, גם אם 'רוב וקרוב הולכים אחר הקרוב', היין מותר בהנאה, כי אין הגנב מטמין את היין בכרם שממנו נגנב.

ובדעת רבינא אומרת הגמרא (שם) שהגנב אינו מטמין יין שגנב באותו כרם "משום שמתיירא שמא ימצאהו דורך הענבים" (רש"י שם), ולכן הולכים אחר רוב הכרמים, אבל ענבים שנגנבו לא בזמן הבציר ודורך הענבים אינו נמצא בכרם, יכול הגנב להטמין אף בכרם שממנו גנב ולכן נאסרים.

וכתב הרא"ש (כתובות שם) כי לדעת רב חנינא ש'רוב וקרוב הולכים אחר הרוב', גם ענבים שנמצאו טמונים בכרם ערלה מותרים, כי הולכים אחר רוב הכרמים שאינם של ערלה.

והקשה ה'לחם משנה':

הרמב"ם נקט להלכה (הל' גזילה פט"ו ה" הל' רוצח פ"ט ה"ז) ש'רוב וקרוב הולכים אחר הרוב', ומדוע אם כן כתב (בהמשך ההלכה) שענבים שנמצאו טמונים בכרם ערלה אסורים "שמא משם נלקטו והצניען שם", והרי רוב הכרמים אינם ערלה?

וביאר הט"ז (יו"ד סי' שלא סקי"ז, כביאור ה'נחלת דוד' ב"מ כא, ב):

לדעת רב חנינא ברוב וקרוב הולכים אחר הרוב, דווקא כאשר הדבר בו דנים אינו נמצא במקומו, כדין המשנה (בבא בתרא כג, ב) בגוזל שנמצא בין שני שובכים ותולים שהוא של בעל השובך הגדול המרובה בגוזלים, אף שהשובך השני קרוב יותר, כי הולכים אחר הרוב, כי הגוזל אינו נמצא באף אחד מן השובכים, אבל אם ימצא הגוזל בתוך השובך הקטן, ברור שאינו בא מהשובך הגדול, אלא תולים לומר 'כאן נמצא כאן היה'. ולכן, אף בענבים שנמצאו טמונים בתוך כרם של ערלה אין הולכים אחר הרוב אלא 'כאן נמצא כאן היה' והענבים אסורים.

להריח חמץ בפסח

שבת קודש א' שבט ה'תשע"ז

הלכות מאכלות אסורות פרק יג, הלכה יד: וּמֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל לְהָרִיחַ בְּחָבִית שֶׁל יַיִן נָסֶךְ, וְאֵין בָּזֶה שֵׁם אִסּוּר - שֶׁאֵין הָרֵיחַ כְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ.

האם מותר לעבור בפסח ליד חנויות של גויים שנודף מהן ריח של חמץ?

בהלכה זו נאמר שמותר להריח בחבית של יין נסך, ולפי זה ריח אינו נחשב הנאה אסורה. מאידך, נאמר בגמרא (ע"ז יב, ב) שאסור ליהנות מריח של ורד והדס המשמשים לעבודה־זרה.

ובטעם החילוק כתבו התוספות שם ד"ה אלא) שורד והדס נועדו לריח, ולכן יש בריחם חשיבות ואסור ליהנות ממנו, אך יין עומד לשתייה ולא לריח ולכן אין לריחו חשיבות ומותר ליהנות ממנו.

ויש שכתבו שכאן מדובר כשמריח באמצעות קנה דרך פיו כדי לבדוק את טיב היין (ואין היין עצמו נכנס לפיו אלא רק הריח) ורק הרחה זו מותרת, אך הרחה רגילה דרך האף אסורה (ר"ן ע"ז סו, ב).

ויש שכתבו שדווקא הרחת יין מותרת משום שחריפותו של היין גורמת נזק לאדם וזה גובר על תועלת הנאת הריח, אך הרחת שאר דברים אסורה (תוספות שם יב, ב).

ולגבי הרחת חמץ: לפי ההסבר הראשון מותר, שהרי עיקרו אינו לריח אלא לאכילה, אך לפי ההסברים האחרים יש לאסור שהרי מריח דרך פיו ואין הריח גורם נזק.

ולהלכה: ב'שולחן ערוך' (יו"ד סי' קח, ז) נפסק שאסור להריח בשמים של עבודה־זרה, ופירש הש"ך (סקכ"ז) שדוקא בשמים העומדים לריח אסורים אך דבר שאינו עומד לריח מותר. ולפי זה מותר להריח חמץ בפסח.

אמנם, לכמה דעות (יד יהודה יו"ד סי' קח פיה"א ס"ק כח) ההיתר הוא רק כאשר אין כוונתו ליהנות אלא לבדוק אם היין טוב או לא, אך כשמתכוון ליהנות אסור. ולכן יש להיזהר שלא לעבור בכוונה ליד החמץ כדי ליהנות מריחו.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד טבת, תשכ"ב
ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה למכתבה מכ"א טבת, בו כותבת אודות זמן הקמת המצבה.

ובודאי שאין זה ענין להכנס בשבילו למחלוקת ח"ו, דבר שאיסורו ברור מן התורה, ובפרט שכתבה כל המשפחה (לבדה) בדיעה אחת לחכות עד שנה ולא תתנגד לזה.

כבקשתה נשלח המכתב מבלי לחכות על התור.

בברכה לבשו"ט ובענינים טובים ומתוך מנוחה וטוב לבב.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ד טבת־א' שבט תשע"ז

יום א' כ"ד טבת ה'תשע"ז

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר אי זה הוא ממזר האמור בתורה; המחזיר גרושתו; וגוי ועבד שבא על ישראלית; ממזר שנשא שפחה; ומי שחציו עבד וחציו בן חורין שבא על אשת איש; וגוי הבא על השפחה; ממזר אם מותר לישא גיורת או איפכא; שלושה מיני ממזרים הם; ומי הוא שתוקי ואסופי; פנויה שנתעברה אם נאמין [לה] על בנה [של] מי הוא; האב אם נאמן על בנו שהוא ממזר; ארוסה שנתעברה והיא בבית אביה; אשה שיצאה עליה קול שהיא מזנה תחת בעלה אם חוששין לבניה.

1 **א. אֵי זֶהוּ מַמְזֵר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[2]? זֶה הַבָּא מֵעֶרְוָה[3]**
2 **מִן הָעֲרָיוֹת. חוּץ מִן הַנִּדָּה, שֶׁהַבֵּן מִמֶּנָּה פָּגוּם[4] וְאֵינוֹ**
3 **מַמְזֵר[5]. אֲבָל הַבָּא עַל שְׁאָר הָעֲרָיוֹת, בֵּין בְּאֹנֶס[6] בֵּין**
4 **בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה - הַוָּלָד מַמְזֵר. וְאֶחָד**
5 **זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת אֲסוּרִין לְעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם דּוֹר**
6 **עֲשִׂירִי. כְּלוֹמַר, לְעוֹלָם.**

2) "לא יבוא ממזר בקהל ה'". 3) "כל שאסר ביאתו בתורה וחייב על ביאתו כרת והם האמורות בפרשת אחרי מות הן הנקראות עריות וכל אחת מהן נקראת ערווה, כגון אם ואחות ובת וכיוצא בהן". 4) כלומר, אינו מיוחס. 5) אף על פי, שעונש הבא על הנדה הוא כרת, משום שקידושין תופסין בנדה וממזרות תלוייה גם בתפיסת קידושין. 6) שהחילוק בין רצון ואונס, מזיד ושוגג אינו אלא לגבי עונשין.

7 **ב. אֶחָד מַמְזֵר שֶׁנָּשָׂא יִשְׂרְאֵלִית אוֹ יִשְׂרְאֵלִי שֶׁנָּשָׂא**
8 **מַמְזֶרֶת, כֵּיוָן שֶׁבָּעֲלוּ אַחַר הַקִּדּוּשִׁין - לוֹקִין. קִדֵּשׁ**
9 **וְלֹא בָעַל - אֵינוֹ לוֹקֶה[7]. בָּעַל[8] וְלֹא קִדֵּשׁ - אֵינָן**
10 **לוֹקִין[9] מִשּׁוּם מַמְזֵרוּת[10]; שֶׁאֵין לְךָ בְּכָל חַיָּבֵי לָאוִין**
11 **מִי שֶׁלּוֹקֶה עַל בְּעִילָה בְּלֹא קִדּוּשִׁין אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל**
12 **בְּאַלְמָנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. הַמַּחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת**
13 **- הַוָּלָד כָּשֵׁר[11], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ עֶרְוָה.**

7) כי בקידושין לבד אין לאו. 8) שהלאו הוא: "לא יבוא בקהל ה'" "וביאה בקהל לא הוי אלא בקידושין". 9) רבינו דקדק בלשונו, בקידש ולא בעל כתב: "אינו לוקה" לשון יחיד, ובבעל ולא קידש כתב: "אינם לוקין" לשון רבים, מפני שבקידושין אף אם היה לאו על הקידושין לבד, גם כן אין היא לוקה, משום שיכולה לקבל קידושיה בלי מעשה מצידה, על ידי שיזרוק הקידושין לחצרה או לתוך חיקה ברצונה, ואם כן הרי זה אצלה לאו שאין בו מעשה שאין לוקין עליו. לכן גבי קידש כתב "אינו לוקה" שהחידוש הוא עליו, על המקדש, כי היא פטורה ממלקות, אפילו אם היה לאו על הקידושין, אבל בבעל ולא קידש, כתב "אינם לוקין" כלומר, שניהן, הוא והיא פטורין, שהרי בבעילה נחשבת גם היא כעושה מעשה, מפני הנאתה. 10) אבל לוקה הוא משום לא תהיה קדשה. 11) "היא תועבה ואין בניה תועבין". ואף על פי שכבר כתב בהלכה א' שאין ממזר אלא מעריות, חשש רבינו שלא יטעו להשוות מחזיר גרושתו לעריות, מפני שכתוב בה "תועבה", ולפיכך מצא לנכון להדגיש, שדינו כדין שאר חייבי לאוין.

14 **ג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְעֶבֶד הַבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל**
15 **- הַוָּלָד כָּשֵׁר; בֵּין פְּנוּיָה בֵּין בְּאֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּאֹנֶס**
16 **בֵּין בְּרָצוֹן. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְעֶבֶד הַבָּאִים עַל**
17 **הַמַּמְזֶרֶת - הַוָּלָד מַמְזֵר[12]; וּמַמְזֵר הַבָּא עַל הָעוֹבֶדֶת**
18 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הַוָּלָד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. נִתְגַּיֵּר**
19 **- הֲרֵי הוּא כָּשֵׁר, כִּשְׁאָר גֵּרִים. וְאִם בָּא עַל הַשִּׁפְחָה**
20 **- הַוָּלָד עֶבֶד. שְׁחְרָרוֹ - הַוָּלָד כָּשֵׁר, כִּשְׁאָר עֲבָדִים**
21 **מְשֻׁחְרָרִין, וּמֻתָּר בְּבַת יִשְׂרָאֵל.**

12) מפני שהוולד כמוה.

22 **ד. זֶה הַכְּלָל: בֵּן הַבָּא מִן הָעֶבֶד אוֹ מִן הָעוֹבֵד**
23 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן בַּת עוֹבֶדֶת**
24 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי הוּא כְּאִמּוֹ, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל**
25 **הָאָב. לְפִי דָּבָר זֶה, הִתִּירוּ[13] לְמַמְזֵר לִשָּׂא שִׁפְחָה,**
26 **כְּדֵי לְטַהֵר אֶת בָּנָיו; שֶׁהֲרֵי הוּא מְשֻׁחְרָר אוֹתָם**
27 **וְנִמְצְאוּ בְּנֵי חוֹרִין. וְלֹא גְּזְרוּ עַל הַשִּׁפְחָה[14] לְמַמְזֵר,**
28 **מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַבָּנִים.**

13) ואפילו לכתחילה. 14) שהרי "השפחה אסורה לבן חורין". וזה מדברי סופרים. אולם בממזר לא גזרו.

29 **ה. מִי שֶׁחֲצִיוֹ עֶבֶד[15] וְחֲצִיוֹ בֶּן חוֹרִין הַבָּא עַל אֵשֶׁת**
30 **אִישׁ - אוֹתוֹ הַבֵּן[16] אֵין לוֹ תַּקָּנָה[17], מִפְּנֵי שֶׁצַּד**
31 **מַמְזֵרוּת[18] וְצַד כַּשְׁרוּת[19] מְעֹרָבִין בּוֹ, לְפִיכָךְ אָסוּר**
32 **בִּשְׁפִחָה[20], וְנִמְצְאוּ בָנָיו[21] כְּמוֹתוֹ לְעוֹלָם[22].**

15) עבד של שני שותפים ושחרר אחד מהם את חלקו. 16) שנולד מביאה זו. 17) שנאמרה בהלכה הקודמת לישא ממזרת. 18) משום צד חירות שהוא כישראל הבא על אשת איש שהוולד ממזר. 19) משום צד עבד, ועבד הבא על בת ישראל הוולד כשר גם באשת איש. 20) מפני צד כשרות שבו שאסור בשפחה. 21) שנולדו באיסור. 22) שאסורין לישא לא בת ישראל ולא שפחה.

33 **ו. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה שֶׁטָּבְלָה[23]**
34 **- הֲרֵי זֶה עֶבֶד; וְעֶבֶד שֶׁטָּבַל שֶׁבָּא עַל עוֹבֶדֶת**
35 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הַוָּלָד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. הֵלֵךְ**
36 **אַחַר הָאֵם. אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַבָּא עַל**
37 **שִׁפְחָה עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[24], אוֹ עֶבֶד עוֹבֵד**

כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[25] שֶׁבָּא עַל עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּת חוֹרִין - הַלֵּךְ אַחַר הַזָּכָר[26].

23) לשם עבדות. 24) כלומר, שלא טבלה. 25) שלא טבל. 26) "זה הכלל, באומות הלך אחר הזכר". ומכיוון שלא טבלו, עדיין הם בגיותן, שאין להם דין עבדות ושפחות.

ז. מַמְזֵר מֻתָּר לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת, וְכֵן הַמַּמְזֶרֶת מֻתֶּרֶת לְגֵר. וְהַבָּנִים מִשְּׁנֵיהֶם מַמְזֵרִים, שֶׁהַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַפָּגוּם. שֶׁנֶּאֱמַר: בִּקְהַל יְיָ, וּקְהַל גֵּרִים אֵינוֹ קָרוּי קְהַל יְיָ.

ח. גִּיּוֹרֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְגֵר וְהוֹלִידוּ בֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרָתוֹ וְלֶדֶתוֹ בִּקְדֻשָּׁה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּמַמְזֶרֶת. וְכֵן בֶּן בֵּן בְּנוֹ, עַד שֶׁיִּשְׁתַּקַּע שֵׁם גֵּרוּתוֹ מִמֶּנּוּ וְלֹא יִוָּדַע שֶׁהוּא גֵּר, וְאַחַר כָּךְ יֵאָסֵר בְּמַמְזֶרֶת. וְאֶחָד הַגֵּרִים וְאֶחָד הָעֲבָדִים מִשֶּׁחֹרְרִין דִּין אֶחָד לְכֻלָּן[27].

27) "עבדים שנשתחררו הרי הן כגרים, כל שאסור לגרים אסור להן וכל המותר לגרים מותר להן".

ט. גֵּר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל[28] אוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת[29] - הַוָּלָד יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר, וְאָסוּר בְּמַמְזֶרֶת.

28) לא גרע מגוי הבא על בת ישראל שהוולד כשר ואסור בממזרת. 29) לפי הכלל: "כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הוולד הולך אחר הזכר", והרי אביו ישראל.

י. שְׁלֹשָׁה מַמְזֵרִים הֵם: מַמְזֵר וַדַּאי, וּמַמְזֵר סָפֵק, וּמַמְזֵר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. אֵי זֶהוּ מַמְזֵר וַדַּאי? זֶה שֶׁבָּא מִן הָעֶרְוָה הַוַּדָּאִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמַמְזֵר סָפֵק - זֶה שֶׁבָּא מִסְּפֵק עֶרְוָה, כְּגוֹן הַבָּא עַל הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה סָפֵק קִדּוּשִׁין אוֹ נִתְגָּרְשָׁה סָפֵק גֵּרוּשִׁין, וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - כְּגוֹן הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה שֵׁמֶת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת, וַהֲרֵי בַּעְלָהּ קַיָּם[30], וּבָא בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן עָלֶיהָ וְהִיא תַּחַת הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַבֵּן מַמְזֵר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

30) כלומר, שלא גרשה, שמדרבנן היא צריכה גט מהשני, והיא אשת איש מדברי סופרים. והבן שנולד הוא ממזר מדברי סופרים, אבל אם גרשה השני, אף על פי שהיא אסורה לחזור לראשון, אין הוולד ממזר, שלא גרע ממחזיר גרושתו שאין הוולד ממזר.

יא. פְּנוּיָה שֶׁנִּתְעַבְּרָה מִזְּנוּת, אָמְרוּ לָהּ: מַהוּ הָעֻבָּר הַזֶּה אוֹ הַיְלוּד הַזֶּה? אִם אָמְרָה: בֵּן כָּשֵׁר הוּא, וּלְיִשְׂרָאֵל נִבְעַלְתִּי - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וְהַבֵּן כָּשֵׁר. וְאַף עַל פִּי שֶׁרֹּב הָעִיר שֶׁזָּנְתָה בָּהּ פְּסוּלִים[31].

31) ממזרים או נתינים.

יב. וְאִם לֹא נִבְדְּקָה אִמּוֹ עַד שֶׁמֵּתָה, אוֹ שֶׁהָיְתָה חֵרֶשֶׁת אוֹ אִלֶּמֶת אוֹ שׁוֹטָה, אוֹ שֶׁאָמְרָה: לְפִלּוֹנִי הַנָּתִין, אֲפִלּוּ אוֹתוֹ הַמַּמְזֵר נִבְעַלְתִּי[32], אוֹ לִפְלוֹנִי הַנָּתִין, אֲפִלּוּ אוֹתוֹ פְּלוֹנִי מוֹדֶה שֶׁהוּא מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה הַיְלוּד סְפֵק מַמְזֵר. כְּשֵׁם שֶׁזָּנְתָה עִם זֶה שֶׁהוֹדָה לָהּ, כָּךְ זָנְתָה עִם אַחֵר[33]. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁתוּקִי, שֶׁמַּכִּיר אֶת אִמּוֹ וְאֵינוֹ מַכִּיר אֶת אָבִיו וַדַּאי.

32) האשה נאמנת רק להכשיר את הוולד אבל לא לפוסלו, שרק לאב נתנה התורה נאמנות לפסול את בנו, אבל לא לאם, ממה שאמרה תורה "יכיר" יכירנו לאחרים, לכן הוא ספק ממזר. 33) שמא אביו כשר ובנו אסור בממזרת, ולפיכך אין מחזיקים אותו כממזר וודאי אלא כספק ממזר.

יג. וְכֵן הַבֵּן הַנִּמְצָא בַּשּׁוּק, וְהוּא הַנִּקְרָא אֲסוּפִי - הֲרֵי הוּא סְפֵק מַמְזֵר, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מַה הוּא.

יד. פְּנוּיָה שֶׁזָּנְתָה, וְאָמְרָה: בֵּן זֶה בֶּן פְּלוֹנִי הוּא, אִם אוֹתוֹ פְּלוֹנִי כָּשֵׁר - הֲרֵי הַבֵּן כָּשֵׁר[34], וְאֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[35] לִהְיוֹת זֶה בְּנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁחוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ[36], וְיִהְיֶה הַבֵּן אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת אוֹתוֹ פְּלוֹנִי מִסָּפֵק. וְאִם אוֹתוֹ פְּלוֹנִי מַמְזֵר - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לִהְיוֹת הַבֵּן מַמְזֵר וַדַּאי עַל פִּיהָ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, אֶלָּא יִהְיֶה סְפֵק מַמְזֵר.

34) שנאמנת לומר לכשר נבעלתי. 35) לפטור את אשתו מן הייבום או ליורשו. 36) אף על פי שאינה נאמנת להחזיקו בבנו של אותו פלוני, מחמירים באיסור ערווה.

טו. אֲבָל הָאָב שֶׁהֶחֱזִיק שֶׁזֶּה בְּנוֹ, וְאָמַר: בְּנִי זֶה מַמְזֵר הוּא - נֶאֱמָן. וְאִם יֵשׁ לַבֵּן בָּנִים - אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁלֹּא הֶאֱמִינָה אוֹתוֹ תּוֹרָה אֶלָּא עַל בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר - יַכִּירֶנּוּ לַאֲחֵרִים.

טז. וּכְשֵׁם שֶׁנֶּאֱמָן לוֹמַר: בְּנִי זֶה בְּכוֹר, כָּךְ נֶאֱמָן לוֹמַר: בְּנִי זֶה מַמְזֵר אוֹ בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה. וְכֵן אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת - נֶאֱמָן לוֹמַר: עֻבָּר זֶה אֵינוֹ בְּנִי וּמַמְזֵר הוּא, וְיִהְיֶה מַמְזֵר וַדַּאי. וְהָאוֹמֵר עַל עַצְמוֹ שֶׁהוּא מַמְזֵר - נֶאֱמָן[37] לֶאֱסֹר עַצְמוֹ בְּבַת יִשְׂרָאֵל, וְאָסוּר בְּמַמְזֶרֶת[38] עַד שֶׁיִּוָּדַע וַדַּאי שֶׁהוּא מַמְזֵר. וּבְנוֹ כְּמוֹהוּ[39]. וְאִם יֵשׁ לוֹ בְּנֵי בָּנִים - אֵינוֹ נֶאֱמָן לִפְסֹל בְּנֵי בָנָיו[40], וְלֹא יִפְסֹל אֶלָּא עַצְמוֹ.

37) שהוא עצמו אסר עליו בת ישראל. ובלשון התלמוד: "שווייה אנפשיה חתיכא דאיסורא". 38) כי להתיר לו ממזרת אינו נאמן. 39) שהתורה נתנה לאב נאמנות על בנו לפוסלו. 40) וגם על בניו אינו נאמן כשיש לו בני בנים.

יז. אֲרוּסָה שֶׁנִּתְעַבְּרָה וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ - הֲרֵי הַוָּלָד בְּחֶזְקַת מַמְזֵר[41], וְאָסוּר בְּבַת יִשְׂרָאֵל וְאָסוּר בְּמַמְזֶרֶת. וְאִם נִבְדְּקָה אִמּוֹ וְאָמְרָה: מֵאֲרוּסִי נִתְעַבַּרְתִּי - נֶאֱמֶנֶת, וְהַוָּלָד כָּשֵׁר. וְאִם הִכְחִישָׁהּ הָאָרוּס וְאָמַר: מֵעוֹלָם לֹא בָּאתִי עָלֶיהָ - הֲרֵי הַוָּלָד מַמְזֵר; שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה בְּחֶזְקַת בְּנוֹ, וְאָמַר: בְּנִי זֶה מַמְזֵר - נֶאֱמָן.

וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ בְּחֶזְקַת זוֹנָה, אֶלָּא נֶאֱמֶנֶת[42] לוֹמַר: לָאֲרוּס נִבְעַלְתִּי, וְאֵינָהּ זוֹנָה. וְאִם נִשֵּׂאת לְכֹהֵן - לֹא תֵּצֵא[43], וּוְלָדָהּ מִמֶּנּוּ - כָּשֵׁר[44].

41) שהוא ספק ממזר ולא ממזר וודאי. 42) שאינו נאמן לפסול את האשה. 43) אבל לכתחילה אסורה להינשא לכהן מאחר שהארוס מכחישה. 44) לכהונה, שאינו חלל.

יח. הָיוּ הָעָם מְרַנְּנִים אַחֲרֶיהָ, וְהִיא אֲרוּסָה[45], עִם אֲרוּסָהּ וְעִם אֲנָשִׁים אֲחֵרִים[46], אַף עַל פִּי שֶׁבָּא עָלֶיהָ אֲרוּסָהּ בְּבֵית חָמִיו - הֲרֵי זֶה סְפֵק מַמְזֵר; כְּשֵׁם שֶׁהִפְקִירָה עַצְמָהּ לַאֲרוּסָהּ, הִפְקִירָה לַאֲחֵרִים[47]. וְאִם נִבְדְּקָה וְאָמְרָה: עֵבֶר זֶה מֵאֲרוּסִי - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

45) בזמן שהייתה ארוסה. 46) חושדים אותה ומלעיזים שבא עליה ארוסה וגם זנתה עם אחרים. 47) אבל כשהיא אינה חשודה שזנתה עם אחרים, וידוע שארוסה בא עליה, הוולד כשר, ואין צריכים לבדוק אותה.

יט. אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת, וְאָמְרָה: עֵבֶר זֶה אֵינוֹ מִבַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לְפָסְלוֹ, וַהֲרֵי הַבֵּן בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת; שֶׁלֹּא הֶאֱמִינָה תּוֹרָה אֶלָּא הָאָב. אָמַר הָאָב: אֵינוֹ בְּנִי, אוֹ שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בִּמְדִינַת הַיָּם - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת מַמְזֵר[48]. וְאִם אָמְרָה: מֵעוּבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְעֶבֶד נִתְעַבַּרְתִּי - הֲרֵי הַוָּלָד כָּשֵׁר[49]; שֶׁאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְהַכְחִישָׁהּ בִּדְבָרֶיהָ. וְאֵין הָעֵבֶר מִשְׁתַּהֶה בִּמְעֵי אִמּוֹ יָתֵר עַל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[50].

48) כלומר, ספק ממזר, שאולי מגוי נתעברה והוולד כשר. 49) שהיא נאמנת להכשיר וולדה אפילו ברוב פסולין. 50) ואין להכשיר הוולד אלא כשנולד בתוך שנים עשר חודש מיום שבעלה עזב אותה, שיותר משנים עשר חודש אין העובר יכול לשהות במעי אמו.

כ. אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהָיְתָה זוֹנָה תַּחַת בַּעְלָהּ, וְהַכֹּל מְרַנְּנִין אַחֲרֶיהָ - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְבָנֶיהָ שֶׁמָּא מַמְזֵרִים הֵם, שֶׁרֹב בְּעִילוֹת אֵצֶל הַבַּעַל, וּמֵתֵּר לִשָּׂא בִּתָּהּ לְכַתְּחִלָּה. אֲבָל הִיא עַצְמָהּ - חוֹשְׁשִׁין לָהּ מִשּׁוּם זוֹנָה[51]. וְאִם הָיְתָה פְּרוּצָה יוֹתֵר מִדַּי - אַף לְבָנֶיהָ חוֹשְׁשִׁין[52].

51) כהן אסור לישא אותה מדין התורה, וישראל אם רוצה להתרחק מן הכיעור. 52) בעייה שלא נפשטה, ומספק מחמירים.

כא. דִּין תּוֹרָה, שֶׁסְּפֵק מַמְזֵר מֻתָּר לָבוֹא בַּקָּהָל; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְיָ - מַמְזֵר וַדַּאי אָסוּר לָבוֹא בַּקָּהָל, וְלֹא סָפֵק. אֲבָל חֲכָמִים עָשׂוּ מַעֲלָה בִּיוֹחֲסִין, וְאָסְרוּ גַּם הַסְּפֵקוֹת לָבוֹא בַּקָּהָל. לְפִיכָךְ, מַמְזֵר וַדַּאי - מֻתָּר לִשָּׂא מַמְזֶרֶת וַדָּאִית, אֲבָל מַמְזֵר סָפֵק אוֹ שְׁתוּקִי אוֹ אֲסוּפִי - אָסוּר לִשָּׂא בַּת יִשְׂרָאֵל.

כב. וְאָסוּר[53] לִשָּׂא מַמְזֶרֶת. וַאֲפִלּוּ מַמְזֶרֶת מִסָּפֵק אֲסוּרָה לוֹ, שֶׁמָּא אֶחָד מֵהֶן אֵינוֹ מַמְזֵר וְהַשֵּׁנִי מַמְזֵר וַדַּאי. וּמַמְזֵר שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - מֻתָּר לִשָּׂא מַמְזֶרֶת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וְכֵן שְׁאָר הַסְּפֵקוֹת - אֲסוּרִין לִשָּׂא זֶה מִזֶּה.

53) לספק ממזר, לשתוקי ואסופי.

כג. כֵּיצַד? שְׁתוּקִים וַאֲסוּפִים וּסְפֵק מַמְזֵרִים - אֲסוּרִים לָבוֹא זֶה עִם זֶה. וְאִם נָשְׂאוּ - לֹא יִקָּיְמוּ, אֶלָּא יוֹצִיאוּ בְּגֵט[54]. וְהַוָּלָד סָפֵק כַּאֲבוֹתָיו. וְאֵין לִסְפֵקוֹת אֵלּוּ תַּקָּנָה[55], אֶלָּא שֶׁיִּשָּׁאוּ מִן הַגֵּרִים. וְהַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַפָּגוּם.

54) ואף על פי שנשא באיסור צריכה גט, שקידושין תופסים בחייבי לאווין. 55) לשאת אשה.

כד. כֵּיצַד? שְׁתוּקִי אוֹ אֲסוּפִי שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת אוֹ מְשֻׁחְרֶרֶת, אוֹ גֵּר וּמְשֻׁחְרָר שֶׁנָּשָׂא שְׁתוּקִית אוֹ אֲסוּפִית - הַוָּלָד שְׁתוּקִי אוֹ אֲסוּפִי.

כה. הָאֲסוּפִי שֶׁנִּמְצָא בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, בֵּין שֶׁהָיָה רֹב עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ רוֹב יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה סְפֵק עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְעִנְיַן יוּחֲסִין. קִדֵּשׁ אִשָּׁה - צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק[56]. מִי שֶׁהֲרָגוּ - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו[57].

56) והטעם, מפני שכלל בידינו "כל קבוע כמחצה על מחצה". אב־דוגמא ל"קבוע" בכמה מקומות: "תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת בשר נבילה ולקח מאחת מחנויות אלו ואינו יודע מאיזו [=חנות] מהן לקח, ספיקו אסור". מפני שהספק נולד במקום שגם המיעוט נמצא בו באופן קבוע. אמנם הברייתא מסתיימת: "ובנמצא הלך אחר הרוב" מפני שפירש ממקומו הקבוע ואף על פי שהבשר הוא מאותן החנויות עצמן, והרי כאן הילד נמצא ופירש ממקומו הקבוע ולמה אין הולכין אחר הרוב? הטעם הוא, שביוחסין החמירו, "מעלה עשו ביוחסין" שמא יתירו גם בקבוע ממש. וכן החמירו גם באיסור אשת איש ולא הלכו אחרי רוב גויים, ובספק נפשות הקילו ולא הלכו בו אחרי רוב ישראל. 57) אפילו בעיר שרובה ישראל.

כו. הִטְבִּילוּהוּ בֵּית דִּין[58] לְשֵׁם גֵּרוּת, אוֹ שֶׁטָּבַל מִשֶּׁהִגְדִּיל - הֲרֵי הוּא[59] כְּשְׁאָר אֲסוּפִים הַנִּמְצָאִים בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל. הָיָה רֹב הָעִיר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[60] - מֻתָּר לְהַאֲכִילוּ נְבֵלוֹת[61]. הָיָה רֻבָּן יִשְׂרָאֵל - מַחֲזִירִין לוֹ אֲבֵדָתוֹ כְּיִשְׂרָאֵל. מֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה - מְצָוָה לְהַחֲיוֹתוֹ כְּיִשְׂרָאֵל, וּמְפַקְּחִין עָלָיו אֶת הַגַּל בְּשַׁבָּת[62]. וַהֲרֵי הוּא לְעִנְיַן גְּזֵקִין כְּכָל סְפֵק מָמוֹן: הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[63].

58) "גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין".. 59) שדינו כספק ממזר, שהטבילה מועילה רק להוציאו מכלל גוי אבל לא מספק ממזר. ואף על פי שיש כאן שני ספקות, שמא הוא גוי והרי נתגייר, ואפילו אם הוא ישראל שמא אינו

ממזר, ביוחסין החמירו אפילו בשני ספקות ואפילו בדין שלפנינו, שהספק שמא הוא ממזר אינו אוסרו מן התורה כשאר ספיקות שספיקן אסור. ויש להוסיף עוד נימוק לאיסור מפני שהוא קבוע. 60) ולא התגייר. 61) כרב פפא, שברוב גויים הולכים אחרי הרוב לעניין אכילת איסורים, ואין לדון בזה דין קבוע, כי הילד פירש ממקומו הקבוע, ורק ביוחסין ובאשת איש החמירו כלמעלה בהלכה כ"ה. 62) שהרי גם ספק פיקוח נפש דוחה שבת. 63) אם שור של ישראל נגח שורו, ישראל בעל השור פטור, שיכול לומר לו, הבא ראיה שישראל אתה ואשלם לך, ואם שורו נגח לשור ישראל, והוא שור תם, אינו משלם לישראל אלא חצי נזק, אף על פי ששור תם של גוי חייב נזק שלם, שיכול לומר לניזק: הבא ראייה שגוי אני ואשלם לך את כל הנזק.

1 **כז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל מְדִינָה שֶׁיֵּשׁ[64] בָּהּ שִׁפְחָה אוֹ**
2 **עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הָרְאוּיָה לִילֵד, הוֹאִיל**
3 **וְהָאֲסוּפִי הַנִּמְצָא שָׁם סְפֵק עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ**
4 **סְפֵק עֶבֶד, כְּשֶׁיִּשָּׁא הַגִּיּוֹרֶת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - הֲרֵי זוֹ**
5 **סְפֵק אֵשֶׁת אִישׁ, וְהַבָּא עָלֶיהָ - פָּטוּר; שֶׁאֵין הוֹרְגִין**
6 **עַל סָפֵק. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַשְּׁתוּקִי שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה**
7 **שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו - וַהֲרֵי הִיא סְפֵק אֵשֶׁת**
8 **אִישׁ; שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּעֲרָיוֹת.**

64) ואפילו בעיר שרובה ישראל.

9 **כח. וְאֵי זוֹ הִיא הָאִשָּׁה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה עֶרְוָה**
10 **עָלָיו? כָּל אִשָּׁה שֶׁהָיָה אָבִיהָ אוֹ אָחִיהָ קַיָּם**
11 **כְּשֶׁנִּתְעַבְּרָה בּוֹ אִמּוֹ[65]. וְכָל אִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ**
12 **נִתְאַלְמְנָה[66], שֶׁמָּא אֵשֶׁת אָבִיו הִיא אוֹ אֵשֶׁת אֲחִי**
13 **אָבִיו.**

65) ושמא אחותו או אחות אביה היא. 66) ובעלה הקודם היה קיים כשנתעברה בו אמו.

14 **כט. וּמִנַּיִן אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין הַשְּׁתוּקִי וְהָאֲסוּפִי אָסוּר**
15 **בְּכָל אִשָּׁה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה עֶרְוָה עָלָיו? שֶׁהֲרֵי**
16 **הַכָּשֵׁר שֶׁנִּבְדְּקָה אִמּוֹ - אֵינוֹ אָסוּר בְּכָל אִשָּׁה**
17 **שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה עֶרְוָה עָלָיו; וַהֲרֵי נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: אַל**
18 **תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ, וְאָמְרוּ חֲכָמִים: שֶׁאִם**
19 **יַעֲשֶׂה זֶה, נִמְצָא אָב נוֹשֵׂא בִּתּוֹ וְאָח נוֹשֵׂא אֲחוֹתוֹ;**
20 **וְאִלּוּ הָיָה הַדִּין, שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אָבִיו בְּוַדַּאי -**
21 **אָסוּר בְּכָל אִשָּׁה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה עֶרְוָה עָלָיו, לֹא**
22 **הָיִינוּ בָּאִים לַמִּדָּה הַזֹּאת לְעוֹלָם, וְלֹא תִּהְיֶה הָאָרֶץ**
23 **מְלֵאָה זִמָּה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין אוֹסְרִין עֲרָיוֹת**
24 **וּמַחֲזִיקִין אוֹתָן בִּשְׁאָר בָּשָׂר בְּסָפֵק, עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי**
25 **שֶׁזּוֹ עֶרְוָה עָלָיו. שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, כָּל הַיְתוֹמִים**
26 **שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁלֹּא הִכִּירוּ אֲבוֹתֵיהֶם הָיוּ אֲסוּרִין לְהִנָּשֵׂא**
27 **בְּכָל מָקוֹם, שֶׁמָּא יִפְגְּעוּ בְּעֶרְוָה.**

28 **ל. הַוָּלָד שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ, וּבָא אֶחָד וְאָמַר: בְּנִי**
29 **הוּא וַאֲנִי הִשְׁלַכְתִּיו - נֶאֱמָן. וְכֵן אִמּוֹ נֶאֱמֶנֶת. נֶאֱסַף**
30 **מִן הַשּׁוּק, וּבָאוּ אָבִיו וְאִמּוֹ אַחַר כֵּן וְאָמְרוּ: בְּנֵנוּ**
31 **הוּא - אֵין נֶאֱמָנִין, הוֹאִיל וְיָצָא עָלָיו שֵׁם אֲסוּפִי.**
32 **וּבִשְׁנֵי רְעָבוֹן - נֶאֱמָנִין; שֶׁמִּפְּנֵי רָעָב הִשְׁלִיכוּהוּ, וְהֵן**
33 **רוֹצִין שֶׁיְּזוּנוּ אוֹתוֹ אֲחֵרִים, וּלְפִיכָךְ שֶׁתְּקוּ עַד**
34 **שֶׁנֶּאֱסַף.**

35 **לא. נִמְצָא הַוָּלָד מָהוּל, אוֹ שֶׁהֶחְתַּל[67] אוֹ שֶׁהֻמְלַח[68],**
36 **אוֹ שֶׁהָיָה הַכֹּחַל[69] בְּעֵינָיו אוֹ הַקְּמִיעִין בְּצַוָּארוֹ, אוֹ**
37 **שֶׁנִּמְצָא תַּחַת אִילָן מְסֻבָּךְ שֶׁאֵין חַיָּה נִכְנֶסֶת לוֹ וְהָיָה**
38 **סָמוּךְ לָעִיר, אוֹ שֶׁנִּמְצָא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הַסָּמוּךְ לִרְשׁוּת**
39 **הָרַבִּים אוֹ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין כָּאן מִשּׁוּם**
40 **אֲסוּפִי; מֵאַחַר שֶׁהֵן מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יָמוּת,**
41 **בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר הוּא[70]. אֲבָל אִם נִמְצָא מֵשֶׁלְּךָ בְּאֶמְצַע**
42 **הַדֶּרֶךְ, אוֹ רָחוֹק מִן הָעִיר אֲפִלּוּ תַּחַת אִילָן[71], אוֹ**
43 **בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, אוֹ שֶׁנִּמְצָא תָּלוּי בְּאִילָן מְקוֹם שֶׁחַיָּה**
44 **מַגַּעַת לוֹ - הֲרֵי זֶה אֲסוּפִי.**

67) מעוטף ומכורך בבגדים. 68) שמולחין את הילד כדי שיתקשו איבריו. 69) משחת עיניים שצבעה כחול. 70) ואף על פי כן אם בת היא, אסורה לכהן, שמעלה עשו ביוחסין. 71) נשים שילדו בבית אחד, אשת כהן ולוי וממזר.

45 **לב. נֶאֱמֶנֶת חַיָּה[72] לוֹמַר: זֶה הַבֵּן כֹּהֵן הוּא אוֹ לֵוִי**
46 **אוֹ נָתִין אוֹ מַמְזֵר; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶחֱזַק, וְאֵין אָנוּ**
47 **יוֹדְעִין יִחוּסָן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהֶחְזְקָה**
48 **בְּנֶאֱמָנוּת וְלֹא עֵרְעֵר עָלֶיהָ[73] אָדָם; אֲבָל אִם עֵרְעֵר**
49 **עָלֶיהָ אֲפִלּוּ אֶחָד וְאָמַר: בְּשֶׁקֶּר מְעִידָה - אֵינָהּ**
50 **נֶאֱמֶנֶת, וַהֲרֵי הַבֵּן בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר[74] וְאֵין לוֹ יִחוּס[75].**

72) מיילדת. 73) כלומר, על החיה המעידה. 74) זה שהחיה העידה עליו שהוא ממזר, מכיוון שהוכחשה על ידי עד אחד. 75) זה שהעידה עליו שהוא כהן.

51 **לג. דָּבָר בָּרוּר[76], שֶׁהַשְּׁתוּקִי אָסוּר לִשָּׂא שְׁתוּקִית,**
52 **וַאֲסוּפִי אָסוּר בַּאֲסוּפִית, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵקוֹת. אֲבָל**
53 **מַמְזֵרִים וַדָּאִים וּנְתִינִים - מֻתָּרִים לָבוֹא זֶה בָּזֶה,**
54 **וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וּשְׁתוּקִי וַאֲסוּפִי - מֻתָּרִין בִּנְתִינִים**
55 **וּבִשְׁאָר הַגֵּרִים, וְהַוָּלָד סָפֵק.**

76) בהלכה זו מסכם רבינו דיני ממזרות השנויים בפרק זה.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר פצוע דכא וכרות שפכה שנשאו בת ישראל; אם אסור לסרס כל בעלי חיים; ואם יאמר לגוי לסרסם; ומסרס אחר מסרס.

56 **א. פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה שֶׁנָּשְׂאוּ[2] בַּת יִשְׂרָאֵל**
57 **וּבְעָלוּ[3] - לוֹקִין; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָבֹא פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת**
58 **שָׁפְכָה בִּקְהַל יְיָ. וּמֵתָרִין[4] לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת.**
59 **וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן[5] שֶׁהוּא פְּצוּעַ דַּכָּא מֻתָּר לִשָּׂא גִּיּוֹרֶת**

1 וּמְשֻׁחְרֶרֶת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּקְדֻשָּׁתוֹ[6]. וַאֲפִלּוּ נְתִינָה[7] אוֹ
2 אֶחָד מִן הַסְּפֵקוֹת[8] מֻתֶּרֶת לוֹ.

2) כלומר שקידשו. 3) "שאין לך בכל חייבי לאוין מי שלוקה על בעילה בלא קידושין". 4) שקהל גרים אינו קרוי קהל. 5) שכהן אסור לישא גיורת ומשוחררת. 6) בקדושת כהונתו. 7) שאיסורן מדרבנן, "בא דוד וגזר עליהם שלא יכנסו בקהל". ובפצוע דכא, לא גזרו. 8) של ממזרים שמותרים מן התורה, וחכמים אסרו.

3 ב. הוֹאִיל וּפְצוּעַ דַּכָּא אָסוּר לָבוֹא בַּקָּהָל, לֹא גָּזְרוּ
4 בּוֹ עַל הַנְּתִינִים וְלֹא עַל הַסְּפֵקוֹת. אֲבָל פְּצוּעַ דַּכָּא
5 וּכְרוּת שָׁפְכָה אָסוּר בְּמַמְזֶרֶת וַדָּאִית, שֶׁהֲרֵי אֲסוּרָה
6 מִן הַתּוֹרָה[9].

9) ואף־על־פי שגיורת לכהן גם כן אסורה מן התורה, ובכל זאת מותרת היא ל'פצוע דכא' כהן, סובר רבינו, שפצוע דכא פוגם רק בקדושת כהונה אבל לא בקדושת ישראל, ולכן אסור הוא בממזרת.

7 ג. וְאֵי זֶהוּ פְּצוּעַ דַּכָּא? כֹּל שֶׁנִּפְצָעוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ.
8 וּכְרוּת שָׁפְכָה? כֹּל שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד שֶׁלּוֹ. וּבִשְׁלִשָׁה
9 אֵיבָרִין אֶפְשָׁר שֶׁיִּפְסֹל הַזָּכָר: בַּגִּיד, וּבַבֵּיצִים,
10 וּבַשְּׁבִילִין שֶׁבָּהֶן תִּתְבַּשֵּׁל שִׁכְבַת זֶרַע, וְהֵן הַנִּקְרָאִין
11 חוּטֵי בֵּיצִים. וְכֵיוָן שֶׁנִּפְצַע אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵיבָרִין
12 אֵלּוּ אוֹ נִדַּף - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[10].

10) "כל חולי שיתחדש בכלי הזרע, ממה שיחייב חכמת הטבע שהוא לא יזרע בהן, הרי הוא פסול".

13 ד. כֵּיצַד? נִפְצַע הַגִּיד אוֹ נִדַּף, אוֹ שֶׁנִּכְרַת הָעֲטָרָה
14 אוֹ[11] לְמַעְלָה מֵעֲטָרָה[12] - פָּסוּל. וְאִם נִכְרַת מֵרֹאשׁ
15 הָעֲטָרָה וְנִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה מֵקֵף
16 לְכָל הַגִּיד[13] - כָּשֵׁר. נִכְרַת הַגִּיד לְמַעְלָה מֵעֲטָרָה
17 כְּקֶלְמוֹס[14] אוֹ כְּמַרְזֵב[15] - כָּשֵׁר.

11) שנכרת הגיד. 12) לצד הגוף "שאין גיד אלא מעטרה ואילך" (רש"י). 13) אבל אם רק לרובו של הגיד, פסול. 14) "כחיתוך קולמוס שמחתכין את חודו באלכסון" (רש"י). 15) שנחקק כסילון ויש לו דפנות משני צדדים, והחקק באמצע כמין צינור" (רש"י).

18 ה. נִקַּב לְמַטָּה מֵעֲטָרָה - כָּשֵׁר. נִקְּבָה הָעֲטָרָה
19 עַצְמָהּ, אִם כְּשֶׁיִּרְאֶה קְרִי תֵּצֵא שִׁכְבַת זֶרַע מִן הַנֶּקֶב
20 - פָּסוּל. נִסְתַּם הַנֶּקֶב - חָזַר לְהֶכְשֵׁרוֹ. נִקַּב לְמַטָּה
21 מֵעֲטָרָה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ[16] לְמַעְלָה בְּתוֹךְ הָעֲטָרָה - פָּסוּל;
22 שֶׁהָעֲטָרָה כֻּלָּהּ מְעַכֶּבֶת.

16) שהנקב הולך באלכסון, מתחיל למטה מן העטרה ויוצא כנגדו למעלה מתוך העטרה.

23 ו. נִסְתַּם שְׁבִיל שִׁכְבַת זֶרַע, וְחָזַר לִרְאוֹת שִׁכְבַת זֶרַע
24 מִשְּׁבִיל שֶׁמַּשְׁתִּין בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[17].

17) "במקומה מבשלת, שלא במקומה אינה מבשלת".

25 ז. נִכְרְתוּ הַבֵּיצִים אוֹ אַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁנִּפְצְעָה אַחַת
26 מֵהֶן, אוֹ שֶׁנִּדּוֹכָה אַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁחָסְרָה[18] אוֹ
27 שֶׁנִּקְּבָה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל. נִכְרְתוּ חוּטֵי בֵּיצִים אוֹ אַחַת,
28 אוֹ שֶׁנִּדַּף אוֹ נִפְצַע - הֲרֵי זֶה פָּסוּל.

18) אפילו אחת מהן.

29 ח. נִקַּב חוּט מִחוּטֵי הַבֵּיצִים לִשְׁבִיל מֵי רַגְלַיִם, וַהֲרֵי
30 הוּא מֵטִיל מַיִם מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת: מִשְּׁבִיל הַמַּיִם
31 וּמִשְּׁבִיל שִׁכְבַת זֶרַע - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

32 ט. כָּל פָּסוּל שֶׁאָמַרְנוּ בְּעִנְיַן זֶה - כְּשֶׁלֹּא הָיוּ בִּידֵי
33 שָׁמַיִם, כְּגוֹן שֶׁכְּרָתוֹ אָדָם אוֹ כֶּלֶב אוֹ הִכָּהוּ קוֹץ
34 וְכִיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ; אֲבָל אִם נוֹלַד כְּרוּת שָׁפְכָה אוֹ
35 פְּצוּעַ דַּכָּא, אוֹ שֶׁנּוֹלַד בְּלֹא בֵּיצִים, אוֹ שֶׁחָלָה מֵחֲמַת
36 גּוּפוֹ וּבָטְלוּ מִמֶּנּוּ אֵבָרִים אֵלּוּ, אוֹ שֶׁנּוֹלַד בָּהֶם שְׁחִין
37 וְהִמְסָה אוֹתָן אוֹ כְּרָתָן - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר לָבוֹא בַּקָּהָל;
38 שֶׁכָּל אֵלּוּ בִּידֵי שָׁמַיִם.

39 י. אָסוּר לְהַפְסִיד אֵיבְרֵי זֶרַע, בֵּין בְּאָדָם בֵּין בְּבְהֵמָה
40 חַיָּה וָעוֹף, אֶחָד טְמֵאִים וְאֶחָד טְהוֹרִים, בֵּין בְּאֶרֶץ
41 יִשְׂרָאֵל בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר:
42 וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁדָּבָר
43 זֶה נוֹהֵג בְּכָל מָקוֹם. וְעִנְיַן הַכָּתוּב: לֹא יֵעָשֶׂה זֹאת
44 בְּיִשְׂרָאֵל, בֵּין בְּגוּפָן בֵּין בְּגוּף אֲחֵרִים. וְכָל הַמְסָרֵס
45 - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם. וַאֲפִלּוּ מְסָרֵס אַחַר
46 מְסָרֵס - לוֹקֶה.

47 יא. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּא אֶחָד וְכָרַת אֶת הַגִּיד, וּבָא אַחֵר
48 וְכָרַת אֶת הַבֵּיצִים אוֹ נִתְּקָן, וּבָא אַחֵר וְכָרַת חוּטֵי
49 בֵּיצִים; אוֹ שֶׁבָּא אֶחָד וּמָעַךְ אֶת הַגִּיד, וּבָא אַחֵר
50 וְנִתְּקוֹ, וּבָא אַחֵר וּכְרָתוֹ - כֻּלָּן לוֹקִין, וְאַף עַל פִּי
51 שֶׁלֹּא סֵרַס הָאַחֲרוֹן אֶלָּא מְסֹרָס. בֵּין בְּאָדָם בֵּין
52 בִּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. וְהַמְסָרֵס אֶת הַנְּקֵבָה, בֵּין בְּאָדָם
53 בֵּין בִּשְׁאָר מִינִים - פָּטוּר[19].

19) ודעת רבינו שחיוב מלקות אין, אבל איסור יש, לכן כתב: פטור.

54 יב. הַמַּשְׁקֶה עִקָּרִין[20] לְאָדָם אוֹ לִשְׁאָר מִינִים כְּדֵי
55 לְסָרְסוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[21]. וְאִשָּׁה -
56 מֻתֶּרֶת לִשְׁתּוֹת עִקָּרִין כְּדֵי לְסָרְסָהּ עַד שֶׁלֹּא תֵּלֵד. הֲרֵי
57 שֶׁכָּפָה אֶת הָאָדָם וְשָׁפָה בּוֹ כֶּלֶב אוֹ שְׁאָר חַיּוֹת עַד
58 שֶׁעֲשָׂאוּהוּ כְּרוּת שָׁפְכָה, אוֹ שֶׁהוֹשִׁיבוֹ בְּמַיִם אוֹ
59 בְּשֶׁלֶג עַד שֶׁבִּטֵּל מִמֶּנּוּ אֵיבְרֵי תַּשְׁמִישׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה,
60 עַד שֶׁיְּסָרֵס בְּיָדוֹ. וְרָאוּי לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

20) סמים שגורמים לעקרות. 21) כיון שלא נגע באיברי התולדה ומאליו מסתרס.

61 יג. אָסוּר לוֹמַר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְסָרֵס בְּהֵמָה

שֶׁלָּנוּ. וְאִם לְקָחָהּ הוּא מֵעַצְמוֹ וְסֵרְסָהּ - מֻתָּר. וְאִם הֶעֱרִים יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר זֶה - קוֹנְסִין אוֹתוֹ וּמוֹכְרָהּ לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר. וַאֲפִלּוּ לִבְנוֹ הַגָּדוֹל מֻתָּר לְמָכְרָהּ. אֲבָל לִבְנוֹ הַקָּטָן - אֵינוֹ מוֹכְרָהּ לוֹ וְלֹא נוֹתְנָהּ לוֹ.

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שלוש נשים שאסורות לכהנים וארבע לכהן גדול; איסור בת אחת ואיסור כולל ואיסור מוסיף; כהן גדול אם ישא בוגרת או מוכת עץ; ואם אירס בעולה ונתמנה כהן גדול; יצא עליו קול שגירש את אשתו, והרי היא תחתיו; יצא לה שם מזנה בעיר.

א. שָׁלֹשׁ נָשִׁים נֶאֱסְרוּ[2] עַל כָּל הַכֹּהֲנִים: גְּרוּשָׁה[3], זוֹנָה[4] וַחֲלָלָה[5]. וְעַל כֹּהֵן גָּדוֹל - אַרְבַּע: אֵלּוּ הַשָּׁלֹשׁ וְהָאַלְמָנָה[6]. אֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל מָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אוֹ הַמְרֻבֶּה בְּגָדִים[7], וְאֶחָד כֹּהֵן הָעוֹבֵד וְאֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמִּנּוּהוּ וְעָבַר[8], וְכֵן כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה[9] - כֻּלָּן[10] מְצֻוִּין עַל הַבְּתוּלָה[11], וַאֲסוּרִין בְּאַלְמָנָה.

2) מן התורה. 3) אשת איש שנתגרשה בגט. 4) "כל שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השוה לכל, או שנבעלה לחלל" (להלן פי"ח ה"א). 5) "זו שנולדה מאיסור כהונה" (להלן פי"ט ה"א). כל אלו מפורשות בתורה (ויקרא כא, ז). 6) שם, יד. 7) "מרובה בגדים הוא כהן בבית שני שלא היה להם שמן המשחה, אבל היה כהן גדול בלבישתו בגדי כהונה גדולה" (פיה"מ לרבינו, מגילה פ"א). 8) "וכהן שעבר הוא כשאירע (שקרה) פסול בכהן גדול ביום הכיפורים, ומינו אחר תחתיו . . . שאחר יום הכיפורים ישוב הראשון לגדולתו, ויעבור השני שנתמנה ונשתוו שניהן" (על שניהם חלים דיני כהן גדול. שם). 9) "אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת הרשות, ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה, וזהו הנקרא משוח מלחמה" (פ"ז מהל' מלכים ה"א). 10) מגילה יב, ב. 11) כמבואר להלן הי"ג.

ב. כָּל כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא[12] אַחַת מֵהַשָּׁלֹשׁ נָשִׁים אֵלּוּ, בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט, וּבָעַל - לוֹקֶה[13]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ דֶּרֶךְ זְנוּת - אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם זוֹנָה[14] אוֹ גְרוּשָׁה אוֹ חֲלָלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִקָּחוּ - עַד שֶׁיִּקַּח וְיִבְעַל[15].

12) שקידש. 13) קידושין עח, א. "בעל - לוקה, לא בעל - אינו לוקה, משום דכתיב ולא יקח ולא יחלל, מה טעם לא יקח, משום לא יחלל", כלומר: בכהן גדול כתיב (ויקרא כא, יד): "אלמנה, גרושה וחללה זונה, את אלה לא יקח . . ולא יחלל זרעו", "לא יקח קידושין משמע, שהן הקונין אותה" (רש"י). ולא יחלל, משמעו ביאה, שעל־ידי הביאה היא מחוללת. והקיחה, כלומר הקידושין, אינה אסורה אלא משום הביאה, וכהן הדיוט אנו לומדים מכהן גדול ב'גזירה שוה' (שם), שאינו לוקה אלא אם קידש ובעל (מגיד־משנה). 14) אבל הוא לוקה משום "לא תהיה קדשה". "כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין, לוקה מן התורה, לפי שבעל קדשה" (פ"א מהל' אישות ה"ד). 15) שם.

ג. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּא עַל אַלְמָנָה - לוֹקֶה אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִדֵּשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר[16]: לֹא יְחַלֵּל - כֵּיוָן שֶׁבְּעָלָהּ חִלְּלָהּ וּפְסָלָהּ לַכְּהֻנָּה. אֲבָל זוֹנָה וַחֲלָלָה וּגְרוּשָׁה - הֲרֵי הֵן מְחֻלָּלוֹת וְעוֹמְדוֹת קֹדֶם בְּעִילָתוֹ. וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה כֹּהֵן גָּדוֹל לְבַדּוֹ עַל בְּעִילַת אַלְמָנָה לְבַדָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם קִדּוּשִׁין; שֶׁהֲרֵי חִלְּלָהּ, וְהוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא יְחַלֵּל כְּשֵׁרִים, לֹא אִשָּׁה וְלֹא זַרְעוֹ.

16) בדפוס רומי, ובכת"י תימן: משום.

ד. קִדֵּשׁ כֹּהֵן גָּדוֹל אַלְמָנָה וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה שְׁתַּיִם[17]: אַחַת מִשּׁוּם אַלְמָנָה לֹא יִקָּח, וְאַחַת מִשּׁוּם לֹא יְחַלֵּל. וּבֵין כֹּהֵן גָּדוֹל וּבֵין כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה מִן הָאַרְבַּע וְלֹא בָעַל - אֵינוֹ לוֹקֶה.

17) שם.

ה. וְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא לוֹקֶה - הִיא לוֹקָה[18]; וְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא אֵינוֹ לוֹקֶה - הִיא אֵינָהּ לוֹקָה. שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה לָעֲנָשִׁין, זוּלָתִי בְּשִׁפְחָה חֲרוּפָה בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19].

18) כריתות י, ב. 19) למעלה פ"ג הי"ד.

ו. כָּל כֹּהֵן הַבָּא עַל הַכּוּתִית, בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט - לוֹקֶה מִשּׁוּם זוֹנָה[20]; שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ בַּת קִדּוּשִׁין[21], וְהוּא אָסוּר בִּבְעִילַת זוֹנָה בֵּין יִשְׂרְאֵלִית בֵּין כּוּתִית.

20) תמורה כט, ב. 21) לכן לוקה בבעילה לבד.

ז. הַחֲלוּצָה - אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[22], מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּגְרוּשָׁה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת מִדִּבְרֵיהֶם[23]. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא סְפֵק חֲלוּצָה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ[24] מִתַּחְתָּיו, וְהִיא כְּשֵׁרָה[25] וּוְלָדָהּ כָּשֵׁר[26]; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא[27] גָּזְרוּ עַל סְפֵק חֲלוּצָה, אֶלָּא עַל חֲלוּצָה וַדָּאִית. וְכֵן מִי שֶׁהָיְתָה סְפֵק גְּרוּשָׁה אוֹ סְפֵק אַלְמָנָה אוֹ סְפֵק זוֹנָה וּסְפֵק חֲלָלָה[28] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, וּמוֹצִיא בְּגֵט[29].

22) קידושין עח, א. 23) "מפני שעובר על לא־תעשה של דבריהם, כדבר שיש לו עיקר מן התורה" (מגיד־משנה, פ"א מהל' שבת ה"ב). ראה ביאורנו למעלה פ"א ה"ח. 24) יבמות כד, א. אבל לכתחילה אסורה, מפני שדומה לגרושה. 25) כלומר, ואיננה ספק חללה. 26) ש"הולד כדיעבד דמי" (ביאור הגר"א אהע"ז סי' ז, ס"ק סו). ומכיון שאם כנס אותה אין מוציאין אותה מתחתיו, לכן גם הולד כשר. 27) אבל חלוצה ודאית היא פסולה כחללה, וולדה פסול (מדרבנן, מגיד־משנה). 28) שכל אלו ספיקא דאורייתא, ויש להחמיר בהן, שספיקא דאורייתא לחומרא. 29) שם.

ח. כְּלָל גָּדוֹל הוּא בְּכָל אִסּוּרִים שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר[30], אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ שְׁנֵי אִסּוּרִין[31] בָּאִין כְּאַחַת[32], אוֹ שֶׁהָיָה הָאִסּוּר הָאֶחָד מוֹסִיף דְּבָרִים

1 **אֲחֵרִים עַל אוֹתוֹ הָאִסּוּר[33], אוֹ אִם הָיָה כּוֹלֵל[34] דְּבָרִים**
2 **אֲחֵרִים עִם אִסּוּר זֶה.**

30) כריתות יד, ב. 31) בכת"י תימן: האיסורין. 32) וזה נקרא איסור בת אחת (יבמות לג.). 33) כלומר, שנוספו עוד אנשים שנאסרו באותו הדבר. אנו אומרים מתוך שהאיסור החדש חל על האנשים האחרים שלא היו בכלל האיסור הקודם, חל גם על אותו האיש שנאסר כבר ע"י האיסור הקודם. 34) כלומר, שניתוספו עוד דברים שנאסרו ולא היו בכלל האיסור הראשון, ואנו אומרים, מתוך שהאיסור החדש חל על אותם החברים שמקודם היו מותרים, חל גם על אותו הדבר שכבר היה אסור.

3 **ט. לְפִיכָךְ[35], אִשָּׁה שֶׁהָיְתָה אַלְמָנָה, וְנַעֲשָׂת גְּרוּשָׁה,**
4 **וְנַעֲשָׂת חֲלָלָה, וְנַעֲשָׂת זוֹנָה, וּבָא עָלֶיהָ כֹּהֵן גָּדוֹל**
5 **אַחַר כָּךְ - לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת[36] עַל בִּיאָה אַחַת.**
6 **לְפִי שֶׁהָאַלְמָנָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, וּמֻתֶּרֶת לְהֶדְיוֹט.**

35) מפני שבאיסור מוסיף, איסור חל על איסור. 36) בהלכה הבאה, מבאר רבינו למה ארבע מלקיות.

7 **י. חָזְרָה לִהְיוֹת גְּרוּשָׁה - נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר וְנֶאֱסֶרֶת**
8 **לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, לְפִיכָךְ נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר אַחֵר[37] עַל אִסּוּר**
9 **הָאַלְמָנָה. וַעֲדַיִן הִיא מֻתֶּרֶת לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה. נַעֲשָׂת**
10 **חֲלָלָה - נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱסֶרֶת בִּתְרוּמָה.**
11 **וַעֲדַיִן הִיא מֻתֶּרֶת לְיִשְׂרָאֵל. נַעֲשָׂת זוֹנָה, הוֹאִיל וְיֵשׁ**
12 **שֵׁם זְנוּת שֶׁאוֹסְרָהּ עַל יִשְׂרָאֵל, אִם זִנְּתָה אִשְׁתּוֹ**
13 **בְּרָצוֹן - נוֹסַף בָּהּ אִסּוּר אַחֵר. וְהוּא הַדִּין[38] לְכֹהֵן**
14 **הֶדְיוֹט שֶׁבָּא עַל הַגְּרוּשָׁה שֶׁנַּעֲשֵׂית חֲלָלָה וְאַחַר כָּךְ**
15 **זוֹנָה, שֶׁהוּא לוֹקֶה שָׁלֹשׁ עַל בִּיאָה אַחַת. אֲבָל אִם**
16 **נִשְׂתַּנָּה סֵדֶר זֶה - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת[39].**

37) גם על הכהן הגדול, מתוך שחל על כהן הדיוט. 38) ואף־על־פי שזונה זו היא מאיסור ולא נאסרה לישראל, אבל ישנה זונה שאסורה לישראל, ולכן איסור זונה הוא איסור מוסיף. 39) שהאיסורים האחרים שבאו אחרי איסור זונה, לא הוסיפו לא נאסרים ולא איסורים חדשים, ונשאר הכלל: אין איסור חל על איסור. וזה שכתב רבינו, שאינו לוקה אלא אחת, מדובר שזנתה תחילה, שאיסור זונה היה הראשון, לכן לא חל איסור גרושה וחללה, ובכהן גדול איסור האלמנה, אבל אם זנתה באמצע, בין איסור לאיסור, כגון גרושה ונעשית זונה ונעשית חללה, לוקה שתים, משום גרושה וזונה, שזונה הוא איסור מוסיף, ופטור על חללה, שאיסור חללה לא חל (מגיד־משנה).

17 **יא. מִי שֶׁנִּתְאַלְמְנָה מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה**
18 **מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה - אֵין לוֹקִין עָלֶיהָ אֶלָּא אַחַת[40] עַל**
19 **כָּל בִּיאָה. אַלְמָנָה בֵּין מִן הָאֲרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין**
20 **- אֲסוּרָה[41].**

40) קידושין עז, א. 41) יבמות נט, א.

21 **יב. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת אָחִיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִן**
22 **הָאֲרוּסִין[42] - הֲרֵי זֶה לֹא יְיַבֵּם[43], אֶלָּא חוֹלֵץ[44]. נָפְלָה**
23 **לוֹ יְבָמָה וְהוּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט, וְנִתְמַנָּה לִהְיוֹת כֹּהֵן**
24 **גָּדוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה בָּהּ מַאֲמָר[45] כְּשֶׁהוּא כֹּהֵן**
25 **הֶדְיוֹט - הֲרֵי זֶה לֹא יְיַבֵּם אַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה[46]. אֲבָל אִם**
26 **אֵרַס אֶת הָאַלְמָנָה, וְנִתְמַנָּה לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל - הֲרֵי**
27 **זֶה יִכְנֹס אַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה[47]. הָיְתָה מְקֻדֶּשֶׁת סְפֵק**
28 **קִדּוּשִׁין, וּמֵת אֲרוּסָהּ - הֲרֵי זוֹ סְפֵק אַלְמָנָה[48].**

42) והיא עדיין בתולה, ואין בה איסור 'עשה' של "כי אם בתולה מעמיו יקח". 43) שם כ, א. 44) "ומפני מה צריכה חליצה, מפני שיש בה ליקוחין הואיל וקידושין תופסין בהן הרי הן זקוקות ליבם, ומן הדין היה שיתייבמו שהיבום מצות־עשה, וכל מקום שאתה מוצא 'עשה' ו'לא תעשה' יבוא 'עשה' וידחה את 'לא תעשה', אבל חכמים גזרו שלא יתייבמו חייבי לאוין . . . גזירה שמא יבוא עליה פעם שניה, והרי ביאתה אסורה ואין שם מצוה שאין מצות־עשה אלא ביאה ראשונה בלבד" (פ"ו מהל' יבום וחליצה, ה"י). 45) קידושי כסף או שטר ביבמה: "ונקרא מאמר, לפי שאין דין קידושין אלא באמירה ולא בשתיקה" ('תוספות יום־טוב', יבמות פ"ב, מ"א). וקידושין אלה קונים רק מדרבנן, אבל מן התורה יבמה אינה נקנית אלא בביאה. 46) שם סא, א. "ואין המאמר קונה ביבמה קנין גמור כמו הביאה" (פ"ב מהל' יבום וחליצה ה"א). 47) שם. מפני שכבר קנה אותה לפני שנתמנה לכהן גדול. 48) ואסורה לכהן גדול לכונסה, ואם כנסה מוציא בגט, כמבואר למעלה ה"ז.

29 **יג. מִצְוַת עֲשֵׂה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁיִּשָּׂא נַעֲרָה בְּתוּלָה[49],**
30 **וּמִשֶּׁתִּבְגַּר[50] - תֵּאָסֵר עָלָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא אִשָּׁה**
31 **בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח. אִשָּׁה - לֹא קְטַנָּה[51], בִּבְתוּלֶיהָ - וְלֹא**
32 **בּוֹגֶרֶת. הָא כֵּיצַד? יָצָאת מִכְּלַל קַטְנוּת, וְלִכְלַל**
33 **בַּגְרוּת לֹא בָּאָה. זוֹ נַעֲרָה. וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא שְׁתֵּי נָשִׁים**
34 **לְעוֹלָם[52] כְּאַחַת; שֶׁנֶּאֱמַר: אִשָּׁה - אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם[53].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה על כהן גדול שישא נערה בתולה".

אף שהדין שכהן גדול צריך להיות נשוי הוא רק ביום הכיפורים, אבל בשאר הזמנים אין עליו החיוב להיות נשוי, הנה לכמה דעות הכוונה כאן שהוא לאו הבא מכלל עשה, היינו שאסור לשאת מי שאינה בתולה, וכן משמע מלשון הרמב"ם בפירוש המשניות, מזה שלא כתב שאם לא נשא בתולה עובר ב'עשה'.

(על־פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 172 הערה 5)

49) שם נט, א. 50) שם. שבוגרת נתמעטו קצת בתוליה, והתורה אמרה "בבתוליה", שישנן אצלה כל הבתולים. 51) הבת שגילה למטה מן 12 שנה ויום אחד נקראת קטנה, מגיל זה ולמעלה אם צמחו לה שתי שערות למטה בגוף במקומות ידועים שמתמלאים שער עם גידול הבת - היא נקראת נערה, עד ששה חדשים שלמים. לאחר מכאן נקראת בוגרת. 52) כלומר, לא רק ביום הכיפורים, שלמדו חכמים (יומא יג.) מהכתוב "וכפר בעדו ובעד ביתו" (ויקרא טז, יז),

בית אחד ולא שני בתים, אלא לעולם, אפילו בכל ימות השנה, שנאמר: "והוא אשה בבתוליה יקח", אחת ולא שתים. 53) ה'מגיד משנה' מבאר שרבינו למד דין זה מסוגיא במס' יבמות נט, א. ונדחק לפרש את דברי הגמרא שלא כפירוש רש"י, עיי"ש. וראה בהשגת הראב"ד, שהקשה מהכתוב (דברי הימים־ב, כד, ג) "וישא לו יהוידע נשים שתים", והוא היה כהן גדול. אולם רבים תמהו על הראב"ד, שהרי הפירוש שם, שיהוידע השיא ליואש שתי נשים.

יד. כֹּהֵן גָּדוֹל לֹא יִשָּׂא מֶכֶת עֵץ[54], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה[55]. [נִבְעֲלָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ כְּנִבְעֲלָה כְּדַרְכָּהּ[56]. נִבְעֲלָה לִבְהֵמָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת][57].

54) שנשרו בתוליה מחמת מכה שקיבלה. 55) שם. 56) שם. 57) שם, ב.

טו. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנָּשָׂא בְּעוּלָה - אֵינוֹ לוֹקֶה[58], אֲבָל מוֹצִיא בְּגֵט[59]. נָשָׂא בּוֹגֶרֶת אוֹ מֶכֶת עֵץ - הֲרֵי זֶה יְקַיֵּם[60]. אֵרֵס בְּעוּלָה וְנִתְמַנָּה כֹּהֵן גָּדוֹל - הֲרֵי זֶה יִכְנֹס אַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה[61].

58) מפני שאינו עובר אלא ב'עשה' "כי אם בתולה", בתולה ולא בעולה, ולאו הבא מכלל עשה, עשה (כתובות ל.). 59) שאסור לקיימה כדין כל חייבי 'עשה'. 60) יבמות ס, א. 61) כאירס אלמנה ונתמנה לכהן גדול, המבואר למעלה הי"ב.

טז. אָנַס נַעֲרָה בְתוּלָה אוֹ פִּתָּה אוֹתָהּ, אֲפִלּוּ אֲנָסָהּ אוֹ פִּתָּה אוֹתָהּ כְּשֶׁהוּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט וְנִתְמַנָּה כֹּהֵן גָּדוֹל קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס - הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנֹס[62]; וְאִם כָּנַס - מוֹצִיא[63].

62) שם. 63) שם נט, א.

יז. אֵרֵס אֶת הַקְּטַנָּה וּבָגְרָה תַּחְתָּיו קֹדֶם נִשּׂוּאִין - הֲרֵי זֶה לֹא יִכְנֹס, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּנָּה גּוּפָהּ[64]; וְאִם כָּנַס - לֹא יוֹצִיא[65].

64) ואין זה דומה לאירס אלמנה ונתמנה לכהן גדול שיכול לכונסה אחר שנתמנה, מפני שנשתנה גופה מקטנה לבוגרת. 65) שהרי בבוגרת אם עבר ונשאה יקיים אותה, כמבואר למעלה הט"ו.

יח. אַחַת גְּרוּשָׁה מִן הָאֲרוּסִין אוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין. אֲבָל הַמְמָאֶנֶת[66], אֲפִלּוּ גֵּרְשָׁהּ בְּגֵט וְהֶחֱזִירָהּ וּמֵאֲנָה בּוֹ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּרוּשִׁין[67]. וְכָל מִי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה[68] לַחֲלִיצָה, אִם נֶחֱלְצָה - לֹא נִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה[69].

66) הנושא קטנה יתומה שאין לה אב, והשיאוה אחיה ואמה ולא רצתה בבעלה אינה צריכה ממנו גט, אלא ממאנת והולכת לה, כי רק לאב נתנה תורה זכות לקבל קידושי בתו הקטנה (ראה פי"א מהל' גירושין, ה"א). 67) פי"א, הט"ז: "שכל היוצאת במיאון, אף־על־פי שקדמו גט, הרי זו כמי שלא נתגרשה ממנו בגט מעולם" (יבמות קח.). 68) כגון החולץ ליבמתו ונמצאת מעוברת. 69) שם לה, ב.

יט. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל: אִישׁ פְּלוֹנִי כֹּהֵן כָּתַב[70] גֵּט לְאִשְׁתּוֹ אוֹ נָתַן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וַהֲרֵי הִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו וּמְשַׁמַּשְׁתּוֹ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִתַּחַת בַּעְלָהּ[71]. וְאִם נִשֵּׂאת לְכֹהֵן אַחֵר[72] - תֵּצֵא מִן הַשֵּׁנִי[73].

70) ויש אנשים שקורין לנתינת הגט כתיבה. 71) גיטין פא, א. 72) אחר שמת בעלה הראשון. 73) שם. מפני שלגבי הכהן השני, קדם הקול לנישואין.

כ. יָצָא שְׁמָהּ[74] בָּעִיר שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה וְנִתְגָּרְשָׁה מִן הַקִּדּוּשִׁין - חוֹשְׁשִׁין[75] לָהּ[76], כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[77]. אֲבָל אִם יָצָא עָלֶיהָ קוֹל[78] שֶׁהִיא חֲלוּצָה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[79].

74) והקול הוחזק בבית־דין, כמבואר בפ"ט מהל' אישות הכ"ב. 75) ואסורה לכהן כמגורשת. 76) גמרא שם פט, א. 77) פ"י, ה"כ. 78) אף־על־פי שהוחזק הקול בבית־דין. 79) שהקול אינו אלא כספק, ובספק חלוצה לא גזרו, כמבואר למעלה ה"ז (מגיד־משנה).

כא. יָצָא קוֹל[80] עַל הַבְּתוּלָה שֶׁהִיא בְּעוּלָה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[81], וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן גָּדוֹל. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא שִׁפְחָה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[82], וְתִנָּשֵׂא אֲפִלּוּ לְכֹהֵן. יָצָא לָהּ שֵׁם מְזַנָּה בָּעִיר - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[83]. וַאֲפִלּוּ הוֹצִיאָהּ בַּעְלָהּ מִשּׁוּם שֶׁעָבְרָה עַל דָּת יְהוּדִית[84] אוֹ בְּעֵדֵי דָבָר מְכֹעָר[85], וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן לָהּ גֵּט - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן. שֶׁאֵין אוֹסְרִין אִשָּׁה מֵאֵלּוּ אֶלָּא בְּעֵדוּת בְּרוּרָה[86] אוֹ בְּהוֹדָאַת פִּיהָ[87].

~ נקודות משיחות קודש ~

יצא עליה קול שהיא מזנה בעיר, אין חוששין לה".

בהלכה זו מודגשת מעלתה של בת ישראל, וגדולתה של אהבת ישראל ואחדות ישראל, שאפילו בהגיעה למצב ש"יצא לה שם מזנה בעיר" אף־על־פי־כן אין חוששין לה אפילו בנוגע לכהונה. כיון שבת ישראל, בת שרה רבקה רחל ולאה, הרי שהיא לעולם בחזקת כשרות, ובלשון חז"ל בעניין שלומית בת דברי "להודיע שבחן של ישראל שלא נמצא בהם אלא זו, ופרסמה הכתוב".

ויש להוסיף: הרי אמרו חז"ל "אפילו בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב", ואיך יתכן שהתורה תדבר בגנותה של בת ישראל "ושם אמו שלומית בת דברי" - פרסמה הכתוב. אלא שזה שבחה הגדול שבזכותה נודע לכל, שרק "אחת היתה ופרסמה הכתוב".

ויש לומר שמעשיה אלו נעשו בכוונה כדי שיתפרסם "שבחן של ישראל שלא נמצא בהם אלא זו ופרסמה הכתוב" עד שהתפרסם הדבר גם בקרב אומות העולם, ובשעה שמצרים העבידו את ישראל בפרך "ואם בגופם

היו שולטים, ק"ו בנשותיהם" (לשון המדרש שהש"ר) ובאותו זמן ממש אמר הקב"ה "גן נעול אחותי כלה". ואם יתמה מאן דהו, היתכן לימוד זכות עד כדי כך, אומרים לו: הרי מצינו דוגמתו במקושש עצים שלטובה נתכוון, שהגמרא מספרת אודותיו שכדי שידעו ישראל באיזו מיתה דנין את מחלל השבת, עמד וחילל את השבת כדי שימות במיתה זו וידעו כל ישראל דינו של מחלל השבת. ועל־דרך־זה יש לומר בשלומית בת דברי, שכוונתה היתה לשם שמים ולהודיע שבחן של ישראל, ובזכות זה זכה ונתפרש שמה בתורה.

והגע בעצמך, בפירוש המשניות כתב הרמב"ם ש"אין הפרש בין "ובני חם כוש ומצרים" "ושם אשתו מהיטבאל" "ותמנע היתה פלגש" ובין "אנכי הוי' אלוקיך" ו"שמע ישראל" כי הכל מפי הגבורה" שהם פסוקים המדברים קודם מתן תורה, ובנוגע לאומות העולם, על־אחת־כמה־וכמה הפסוקים המדברים בבת ישראל ובמקושש עצים, שעל־ידם נוספו עניינים חדשים בתורה, בירור בהלכות שבת ופרסום שבחן של ישראל.

(על־פי 'יין מלכות' סי' ס"ז)

80) אפילו שהוחזק הקול בבית־דין. 81) שם. 82) שם, לפי שזה פסול משפחה, ואין פוסלין בפסולי משפחה אלא בראיה ברורה (מגיד־משנה). 83) ומותרת לכהן. 84) כמבואר בפכ"ד מהל' אישות ה"יב. 85) כמבואר שם הט"ו. 86) שזנתה. 87) כמבואר להלן פי"ח ה"ט.

יום שני כ"ה טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) יבאר אי זו היא זונה האמורה בתורה; אשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי או [שנמצאת] דרוסת איש (נמצאתי); אשה שקינא לה בעלה ונסתרה; פנויה שאמרה לכשר נבעלתי, אם נאמנת; שבויה אם אסורה לכהן ואם יש לה עד שלא נתייחד עמה; וקטן אם נאמן לעדות (זה) [זו]; האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני, אם נאמנת; האב שאמר קידשתי בתי וגירשתיה או נשבית ופדיתיה אם נאמן; עיר שבאה במצור ונכבשה, אם הנשים פסולות לכהונה; אשה שנתפשה ביד גויים על ידי ממון או נפשות.

א. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[2] לָמַדְנוּ, שֶׁהַזּוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה הִיא כֹּל שֶׁאֵינָהּ בַּת יִשְׂרָאֵל[3]; אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְעֲלָה לְאָדָם שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לוֹ[4] אִסּוּר הַשָּׁוֶה לַכֹּל; אוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה לְחָלָל[5], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לוֹ[6]. לְפִיכָךְ, הַנִּרְבַּעַת לִבְהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בִּסְקִילָה - לֹא נַעֲשֵׂת זוֹנָה[7] וְלֹא נִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה, שֶׁהֲרֵי לֹא נִבְעֲלָה לְאָדָם. וְהַבָּא עַל הַנִּדָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּכָרֵת - לֹא נַעֲשֵׂת זוֹנָה וְלֹא נִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לוֹ.

2) "דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה". 3) אפילו שלא נבעלה, לפי שבאה מן הגויים השטופים בזימה. 4) "אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות". 5) הנולד מאיסורי כהונה, כגון כהן שנשא גרושה והוליד ממנה בן. 6) ואפילו בת כהן מותרת להינשא לחלל. 7) ומותרת אפילו לכהן גדול אם נבעלה שלא כדרכה, שאם נבעלה כדרכה הרי היא כמוכת עץ.

ב. וְכֵן הַבָּא עַל הַפְּנוּיָה, אֲפִלּוּ הָיְתָה קְדֵשָׁה שֶׁהִפְקִירָהּ עַצְמָהּ לַכֹּל, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּמַלְקוּת[8] - לֹא נַעֲשֵׂת זוֹנָה וְלֹא נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לוֹ. אֲבָל הַנִּבְעֶלֶת לְאֶחָד מֵאִסּוּרֵי לָאוִין הַשָּׁוִין בַּכֹּל וְאֵין מְיֻחָדִין בַּכֹּהֲנִים, אוֹ מֵאִסּוּרֵי עֲשֵׂה[9], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְמִי שֶׁהִיא אֲסוּרָה לוֹ מִשּׁוּם עֶרְוָה, אוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְעֶבֶד - הוֹאִיל וְהִיא אֲסוּרָה לוֹ לְהִנָּשֵׂא, הֲרֵי זוֹ זוֹנָה.

8) משום הלאו "לא תהיה קדשה מבנות ישראל". 9) גר מצרי ואדומי לפני דור שלישי.

ג. וְכֵן הַגִּיּוֹרֶת וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת, אֲפִלּוּ נִתְגַּיְּרָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים, הוֹאִיל וְאֵינָהּ בַּת יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ זוֹנָה, וַאֲסוּרָה לְכֹהֵן. מִכָּאן אָמְרוּ: עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ נָתִין אוֹ מַמְזֵר אוֹ גֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי אוֹ מִצְרִי וַאֲדוֹמִי רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי אוֹ פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה אוֹ חָלָל שֶׁבָּאוּ עַל הַיְּהוּדִית - עָשׂוּ אוֹתָהּ זוֹנָה, וְנִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה. וְאִם הָיְתָה כֹּהֶנֶת - פְּסָלוּהָ מִן הַתְּרוּמָה[10]. וְכֵן יִבְמָה[11] שֶׁבָּא עָלֶיהָ זָר - עֲשָׂאָהּ זוֹנָה. וְהָאֵילוֹנִית[12] - מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, וְאֵינָהּ זוֹנָה.

10) "אמר קרא ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל כיוון שנבעלה לפסול לה (לאדם שהוא זר לה) פסלה". 11) אשה הזקוקה לייבום ולחליצה ונבעלה לאחר לפני הייבום והחליצה, שנאמר "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". לאו זה חמור משאר איסורי לאווין כמבואר בפרק ד' מהלכות אישות הלכה י"ד: "נסתפק לחכמים אם הקידושין תופסין ביבמה לשוק (לחוץ) כשאר חייבי לאווין או אין קידושין תופסין בה כערווה", ולפיכך ברור שפסלה מן הכהונה כשאר חייבי לאווין. 12) אשה שאינה ראוייה מטבעה ללדת, כאיל זכר: דוכרניתא דלא ילדה.

ד. הַבָּא עַל אַחַת מֵהַשְּׁנִיּוֹת[13] וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, כְּגוֹן הַבָּא עַל קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ[14] אוֹ עַל חֲלוּצָתוֹ[15] - לֹא עָשָׂה אוֹתָהּ זוֹנָה, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לוֹ מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת יִבּוּם.

13) "שהן אסורות מפי הקבלה ואיסורן מדברי סופרים והן הנקראות שניות". 14) "החולץ ליבמתו ... קרובותיה

אסורות עליו ... הרי היא כאשתו שגרשה". 15) "החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה ... על החולץ".

ה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הֲיוּתָהּ זוֹנָה תּוֹלָה בִּבְעִילָה שֶׁל אִסּוּר. שֶׁהֲרֵי הַבָּא עַל הַנִּדָּה וְעַל הַקְּדֵשָׁה וְהַנִּרְבַּעַת לִבְהֵמָה - נִבְעֲלָה בְּעִילָה שֶׁל אִסּוּר וְלֹא נַעֲשֵׂת זוֹנָה; וּמִי שֶׁנִּשֵּׂאת לְחָלָל - נִבְעֲלָה בְּעִילָה שֶׁל הֶתֵּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְנַעֲשֵׂת זוֹנָה. וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בַּפְּגִימָה, וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁאֵינָהּ פְּגוּמָה אֶלָּא מֵאָדָם הָאָסוּר לָהּ אוֹ מֵחָלָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ו. כָּל הַנִּבְעֶלֶת לְאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ זוֹנָה, בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, [בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ] - מִשֶּׁהֶעֱרָה בָּהּ נִפְסְלָה מִשּׁוּם זוֹנָה. וּבִלְבַד שֶׁתִּהְיֶה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[16], וְיִהְיֶה הַבּוֹעֵל בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה[17]. לְפִיכָךְ, אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּבְעֲלָה לְאַחֵר, בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן - נִפְסְלָה לַכְּהֻנָּה.

16) שפחות מזה אין ביאתה ביאה. 17) ובפחות אין ביאתו ביאה.

ז. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱנְסָה - בַּעְלָהּ לוֹקֶה עָלֶיהָ מִשּׁוּם טֻמְאָה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמְּאָה. הַכֹּל בַּכְּלָל, שֶׁאִם נִבְעֲלוּ - אֲסוּרִין עַל בַּעְלֵיהֶן[18]. פָּרַט לְךָ הַכָּתוּב בְּאִשֶּׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה; אֲבָל אֵשֶׁת כֹּהֵן - בְּאִסּוּרָהּ עוֹמֶדֶת, שֶׁהֲרֵי הִיא זוֹנָה[19].

18) כלומר בין תחתיו בין אחר שנתגרשה, ובין באונס בין ברצון. 19) כלומר ולוקה אף משום זונה.

ח. אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱנְסָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ - אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה[20]. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: נֶאֱנַסְתִּי אוֹ שָׁגַגְתִּי וּבָא עָלַי אֶחָד, אוֹ שֶׁבָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ שֶׁזִּנְּתָה, בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ אֲסוּרָה עָלָיו; שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[21]. וְאִם הִיא נֶאֱמֶנֶת לוֹ אוֹ הָעֵד נֶאֱמָן לוֹ וְסָמַךְ דַּעְתּוֹ לְדִבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה יוֹצִיא, כְּדֵי לָצֵאת יְדֵי[22] סָפֵק.

20) אם מת בעלה. 21) מוסב על היא שאמרה נאנסתי. ובעד אחד אינה נאסרת, מהטעם, שעד אחד אינו נאמן לאסור אשה על בעלה, אלא אם קינא לה ואמר לה אל תיסתרי עם איש פלוני, ונסתרה עם האיש שקינא לו. 22) כלומר לצאת ידי שמים.

ט. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: נֶאֱנַסְתִּי, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23] - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְכָל כֹּהֵן שֶׁבָּעוֹלָם אַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעְלָהּ[24]; שֶׁהֲרֵי הוֹדָת שֶׁהִיא זוֹנָה, וְאָסְרָה עַצְמָהּ, וְנַעֲשֵׂת כַּחֲתִיכָה הָאֲסוּרָה.

23) בהלכה הקודמת, שאנו חוששים שמא עיניה נתנה באחר. 24) בכתובות ט"ז. אמרו בפירוש, שאם אמרה שנאנסה אחרי שנתארסה, פסלה עצמה מכהונה.

י. כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ גְּדוֹלָה אוֹ קְטַנָּה, וְאַחַר זְמַן[25] בָּא עָלֶיהָ וְטָעַן שֶׁמְּצָאָהּ דְּרוּסַת אִישׁ[26] - נֶאֱסְרָה עָלָיו מִסָּפֵק, שֶׁמָּא קֹדֶם קִדּוּשִׁין נִבְעֲלָה[27] אוֹ אַחַר קִדּוּשִׁין[28]. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁטָּעַן טַעֲנָה זוֹ - לֹא נֶאֱסְרָה עָלָיו. שֶׁיֵּשׁ כָּאן שְׁנֵי סְפֵקוֹת: שֶׁמָּא קֹדֶם קִדּוּשִׁין וְשֶׁמָּא אַחַר קִדּוּשִׁין; וַאֲפִלּוּ נֹאמַר לְאַחַר קִדּוּשִׁין, שֶׁמָּא בְּאֹנֶס שֶׁמָּא בְּרָצוֹן. שֶׁהֲאֲנוּסָה מֻתֶּרֶת לְיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

25) כלומר, שיש לומר שזנתה אחרי הקידושין. 26) שלא מצאה בתולה. 27) ומותרת לו. 28) ואסורה לו אפילו אם נאנסה.

יא. לְפִיכָךְ, אִם קִדְּשָׁהּ אָבִיהָ לְיִשְׂרָאֵל וְהִיא פְּחוּתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְטָעַן שֶׁמְּצָאָהּ דְּרוּסַת אִישׁ - נֶאֱסְרָה עָלָיו מִסָּפֵק[29]; שֶׁאֵין כָּאן אֶלָּא סָפֵק אֶחָד: שֶׁמָּא בְּאֹנֶס שֶׁמָּא בְּרָצוֹן[30], וּסְפֵק אִסּוּר שֶׁל תּוֹרָה - לְחֻמְרָא.

29) ואפילו אם היא קטנה, שדעת רבינו שאפילו קטנה כשזינתה ברצון נאסרה על בעלה ישראל. 30) והספק שאולי נבעלה לפני הקידושין אין כאן, שהרי אז הייתה פחותה מבת שלוש שנים ויום אחד ובתוליה חוזרים, ומכיוון שלא היו לה בתולים, הרי נבעלה לאחר קידושין.

יב. כָּל אִשָּׁה שֶׁקִּנֵּא[31] לָהּ בַּעְלָהּ וְנִסְתְּרָה[32], וְלֹא שָׁתָת מֵי סוֹטָה[33] - אֲסוּרָה לְכֹהֵן[34], מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק זוֹנָה[35]. בֵּין שֶׁלֹּא רָצָת הִיא לִשְׁתּוֹת, בֵּין שֶׁלֹּא רָצָה לְהַשְׁקוֹתָהּ, בֵּין שֶׁהָיְתָה שָׁם עֵדוּת[36] שֶׁמּוֹנְעָהּ מִלִּשְׁתּוֹת, בֵּין שֶׁקִּנְּאוּ לָהּ בֵּית דִּין[37], בֵּין שֶׁהָיְתָה מִן הַנָּשִׁים שֶׁאֵין רְאוּיוֹת לִשְׁתּוֹת - הוֹאִיל וְלֹא שָׁתָת מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה מִסָּפֵק.

31) "קינוי האמור בתורה וקינא את אשתו הוא, שיאמר לה בפני עדים אל תיסתרי עם איש פלוני". 32) "הסתירה האמורה בתורה ונסתרה, היא שתיסתר עם אותו האיש שאמר לה אל תיסתרי עימו, בפני שני עדים". 33) שאילו שתתה מי סוטה ולא מתה מותרת היא סוטה ששתתה מי המרים ולא מתה מיד הרי היא מותרת לבעלה ואפילו היה כהן. 34) כשמת בעלה. 35) ובהלכות סוטה מבואר שהנשים שאינן שותות אסורות על בעליהן בין ישראל בין כהן. 36) שעד אחד העיד שראה שהיא נבעלה עם זה שקינא לה בעלה [במקרה זה היא אסורה על בעלה, וודאי לא מספק, ומכל שכן לכהונה. ומה שסיים כאן רבינו "מספק" נמשך לשאר המקרים]. 37) "ואלו שבית דין מקנין להן, מי שנתחרש בעלה או שנשתטה או שהיה במדינה אחרת או שהיה חבוש בבית האסורין".

יג. פְּנוּיָה שֶׁרָאוּהָ שֶׁנִּבְעֲלָה לְאֶחָד וְהָלַךְ לוֹ, וְאָמְרוּ

לָהּ: מִי הוּא זֶה שֶׁבָּא עָלַיִךְ? וְאָמְרָה: אָדָם כָּשֵׁר - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ רָאוּהָ מְעֻבֶּרֶת, וְאָמְרוּ לָהּ: מִמִּי נִתְעַבַּרְתְּ? וְאָמְרָה: מֵאָדָם כָּשֵׁר - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וְתִהְיֶה[38] מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן.

38) אם העובר נקבה, ואף על פי שאין לה חזקת כשרות כמו לאמה.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁיִּהְיֶה הַמָּקוֹם שֶׁנִּבְעֲלָה בּוֹ פָּרָשַׁת דְּרָכִים אוֹ בַּקְּרֻנּוֹת שֶׁבַּשָּׂדוֹת שֶׁהַכֹּל עוֹבְרִין שָׁם, וְהָיוּ רֹב הָעוֹבְרִים שָׁם כְּשֵׁרִים, וְרֹב הָעִיר שֶׁפָּרְשׁוּ אֵלּוּ הָעוֹבְרִין מִמֶּנָּה כְּשֵׁרִים. שֶׁהַחֲכָמִים עָשׂוּ מַעֲלָה בְּיוֹחֲסִין וְהִצְרִיכוּ שְׁנֵי רֻבּוֹת[39]. אֲבָל אִם הָיוּ רֹב הָעוֹבְרִים פּוֹסְלִים אוֹתָהּ, כְּגוֹן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ מַמְזֵרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁרֹּב הַמָּקוֹם שֶׁבָּאוּ מִמֶּנָּה כְּשֵׁרִים, אוֹ שֶׁהָיוּ רֹב אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם פְּסוּלִין, אַף עַל פִּי שֶׁרֹּב הָעוֹבְרִין שָׁם כְּשֵׁרִים - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא לְמִי שֶׁפּוֹסֵל אוֹתָהּ נִבְעֲלָה, וְלֹא תִנָּשֵׂא לְכֹהֵן[40]; וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא[41].

39) רוב תושבי העיר ורוב העוברים שם. 40) אבל הכשיר את הבת היא נאמנת אפילו לכתחילה להינשא לכהן, שהוולד הוא כדיעבד. 41) הגירסה הנכונה: "לא תצא", וכן בכתב יד תימן.

טו. רָאוּהָ שֶׁנִּבְעֲלָה בָּעִיר[42] אוֹ נִתְעַבְּרָה בָּעִיר, אֲפִלּוּ לֹא הָיָה שׁוֹכֵן שָׁם אֶלָּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶחָד אוֹ חָלָל אֶחָד וְעֶבֶד וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי זוֹ לֹא תִנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה לְכֹהֵן; שֶׁכָּל הַקָּבוּעַ - כְּמֻחֶצָּה עַל מֻחֶצָּה הוּא[43]. וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא, הוֹאִיל וְהִיא אוֹמֶרֶת: לְכָשֵׁר נִבְעַלְתִּי.

42) שאין לתלות בעוברים ושבים. 43) כל הדין שאנו הולכים אחר הרוב, אינו אלא אם אנו דנין על דבר או אדם שנעקר ממקומו הקבוע והגיע למקום אחר, ואיננו יודעים אם הוא בא מהרוב או מהמיעוט, אז אנו אומרים שהולכין אחר הרוב, "וכל דפריש מרובא פריש", כלומר מאחר שהדבר נד ממקומו הקבוע, וודאי מהרוב הוא בא. אבל כשהרוב והמיעוט עומדים במקומם, והספק הוא על האדם שהלך לשם, למי הוא ניגש ובא, אם אל הרוב או אל המיעוט, במקרה זה, אין הדין שהולכין אחרי הרוב, מכיוון שהמיעוט נמצא במקומו ולא נפרש, והרי הוא קבוע, וכמחצה על מחצה הוא. ודעת רבינו שאפילו כשהבועל הלך אצלה, שמצד הדין יש לנו לומר, מכיוון "דפריש מרובא פריש", ורוב בני העיר הרי כשרים הם, אף על פי כן לא תינשא לכתחילה לכהן, גזרה משום מקרים, שהיא - הנבעלת תלך אל הבועל, כלומר, שאז הבועל הוא קבוע, ובמקרה זה הרי אין אנו הולכים אחרי הרוב, ורק כאשר יש שני רובים אנו מכשירין לכתחילה.

טז. הָיְתָה אִלֶּמֶת אוֹ חֵרֶשֶׁת, אוֹ שֶׁאָמְרָה: אֵינִי יוֹדַעַת לְמִי נִבְעַלְתִּי, אוֹ שֶׁהָיְתָה קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ מַכֶּרֶת בֵּין כָּשֵׁר לְפָסוּל - הֲרֵי זוֹ סָפֵק זוֹנָה[44]. וְאִם נִשֵּׂאת לְכֹהֵן - תֵּצֵא. אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ שְׁנֵי הָרֻבִּין הַמְּצוּיִין אֲצָלָהּ כְּשֵׁרִים[45].

44) והוולד הוא ספק ממזר. 45) כגון שנבעלה בפרשת דרכים ורוב העוברים שם כשרים ורוב העיר שפרשו אלו ממנה כשרים.

יז. הַשְּׁבוּיָה[46] שֶׁנִּפְדֵּית וְהִיא בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[47] אוֹ יָתֵר - אֲסוּרָה לְכֹהֵן; מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק זוֹנָה, שֶׁמָּא נִבְעֲלָה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וְאִם יֵשׁ לָהּ עֵד שֶׁלֹּא נִתְיַחֵד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עִמָּהּ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה. וַאֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה אוֹ קָרוֹב נֶאֱמָן לְעֵדוּת זוֹ. וּשְׁתֵּי שְׁבוּיוֹת שֶׁהֵעִידָה כָּל אַחַת מֵהֶן לַחֲבֵרְתָּהּ - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת. הוֹאִיל וְאִסּוּר כָּל הַסְּפֵקוֹת כֻּלָּן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[48], לְפִיכָךְ הֵקֵלּוּ בִּשְׁבוּיָה.

46) בת ישראל שנשבית בין הגויים. 47) שהיא כבר ראוייה לביאה. 48) שזה רק חשש שמא נבעלה לגוי.

יח. וְכֵן קָטָן שֶׁהָיָה מְסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ[49] - נֶאֱמָן. מַעֲשֶׂה[50] בְּאֶחָד שֶׁנִּשְׁבָּה הוּא וְאִמּוֹ, וּבְנָהּ מְסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר: נִשְׁבִּינוּ לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲנִי וְאִמִּי, יָצָאתִי לִשְׁאֹב מַיִם וְדַעְתִּי עַל אִמִּי, לִלְקֹט עֵצִים וְדַעְתִּי עַל אִמִּי; וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָהּ חֲכָמִים לְכֹהֵן עַל פִּיו.

49) מספר דבר שלא בכוונה לעדות. 50) דוגמא למסיח לפי תומו.

יט. אֵין הַבַּעַל נֶאֱמָן לְהָעִיד בְּאִשְׁתּוֹ הַשְּׁבוּיָה שֶׁלֹּא נִטְמְאָה, שֶׁאֵין אָדָם מֵעִיד לְעַצְמוֹ. וְכֵן שִׁפְחָתָהּ לֹא תָּעִיד לָהּ. אֲבָל שִׁפְחַת בַּעְלָהּ - מְעִידָה לָהּ. וְשִׁפְחָתָהּ שֶׁהָיְתָה מְסִיחָה לְפִי תֻּמָּהּ - נֶאֱמֶנֶת.

כ. כֹּהֵן שֶׁהֵעִיד לִשְׁבוּיָה שֶׁהִיא טְהוֹרָה - הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה, שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ. וְאִם פִּדָּאָהּ וְהֵעִיד בָּהּ - הֲרֵי זֶה יִשָּׂאֶנָּה; שֶׁאִלּוּ לֹא יָדַע שֶׁהִיא טְהוֹרָה - לֹא נָתַן בָּהּ מְעוֹתָיו.

כא. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. אֲפִלּוּ הָיָה שָׁם עֵד אֶחָד שֶׁמֵּעִיד שֶׁהִיא שְׁבוּיָה[51]. אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, עַד שֶׁיָּעִיד לָהּ אֶחָד שֶׁהִיא טְהוֹרָה. הָיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁנִּטְמְאַת, וְאֶחָד מַכְחִישׁ אוֹתוֹ וּמֵעִיד לָהּ שֶׁהִיא טְהוֹרָה וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת עַד שֶׁנִּפְדֵּית, אֲפִלּוּ זֶה שֶׁמֵּעִיד שֶׁהִיא טְהוֹרָה אִשָּׁה אוֹ שִׁפְחָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[52].

51) שהיא יכולה להכחישו, שאין פוסלין אותה רק בשני עדים שנשבית. 52) ואפילו אם עד המעיד שנטמאה, בא

תחילה, גם כן מותרת, שבשבוייה הקילו להאמין עד אחד להכשירה אפילו בהכחשה.

כב. מִי שֶׁאָמְרָה: נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי, וְהִתִּירוּהָ בֵּית דִּין לְהִנָּשֵׂא, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה, וְלֹא תֵּצֵא מֵהֶתֵּרָהּ. וַאֲפִלּוּ נִכְנַס אַחֲרֶיהָ שַׁבַּאי, וַהֲרֵי הִיא שְׁבוּיָה לְפָנֵינוּ בְּיַד אֲדוֹנֶיהָ - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא מֵהֶתֵּרָהּ שֶׁהִתִּירוּהָ. וּמְשַׁמְּרִין אוֹתָהּ מֵעַתָּה עַד שֶׁתִּפָּדֶה.

כג. בָּאוּ לָהּ שְׁנֵי עֵדִים אַחַר כָּךְ שֶׁנִּטְמֵאת, אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת וַאֲפִלּוּ הָיוּ לָהּ בָּנִים - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא. וְאִם בָּא עֵד אֶחָד - אֵינוֹ כְּלוּם. אָמְרָה: נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי, וְיֵשׁ לִי עֵדִים שֶׁאֲנִי טְהוֹרָה - אֵין אוֹמְרִין: נַמְתִּין עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים, אֶלָּא מַתִּירִין אוֹתָהּ מִיָּד. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ עֵדֵי טֻמְאָה - מַתִּירִין אוֹתָהּ עַד שֶׁיָּבוֹאוּ. שֶׁבִּשְׁבוּיָה הֵקֵלּוּ.

כד. הָאָב שֶׁאָמַר: קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתִּי וְגֵרַשְׁתִּיהָ, וַהֲרֵי הִיא קְטַנָּה - נֶאֱמָן[53]. קִדַּשְׁתִּיהָ וְגֵרַשְׁתִּיהָ כְּשֶׁהָיְתָה קְטַנָּה, וַהֲרֵי הִיא גְּדוֹלָה - אֵינוֹ נֶאֱמָן לְהַחֲזִיקָהּ גְּרוּשָׁה[54]. נִשְׁבֵּית וּפִדִּיתִיהָ, בֵּין שֶׁהִיא גְּדוֹלָה בֵּין שֶׁהִיא קְטַנָּה - אֵינוֹ נֶאֱמָן. שֶׁלֹּא הֶאֱמִינָה אוֹתוֹ תּוֹרָה אֶלָּא לְאָסְרָהּ מִשּׁוּם אִישׁוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה, אֲבָל לֹא לְפָסְלָהּ מִשּׁוּם זְנוּת.

53) להחזיקה גרושה ואסורה לכהן. 54) שיש נאמנות לאב רק בבתו הקטנה ולא בגדולה.

כה. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו מִשּׁוּם שְׁבוּיָה, הוֹאִיל וְהַדָּבָר סָפֵק - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לָדוּר עִמּוֹ בְּחָצֵר אַחַת; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ עִמּוֹ בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ תָּמִיד לְשָׁמְרוֹ.

כו. עִיר שֶׁבָּאָה בַּמָּצוֹר וְנִכְבְּשָׁה: אִם הָיוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מַקִּיפִין אֶת הָעִיר מִכָּל רוּחוֹתֶיהָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּמָּלֵט אִשָּׁה אַחַת עַד שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָהּ וְתֵעָשֶׂה בִּרְשׁוּתָן - הֲרֵי כָּל הַנָּשִׁים שֶׁבְּתוֹכָהּ פְּסוּלוֹת לַכְּהֻנָּה כִּשְׁבוּיוֹת, שֶׁמָּא נִבְעֲלוּ לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. אֶלָּא מִי שֶׁהָיְתָה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּלְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כז. וְאִם הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁתִּמָּלֵט אִשָּׁה אַחַת וְלֹא יֵדְעוּ בָּהּ, אוֹ שֶׁתִּהְיֶה בָּעִיר מַחֲבוֹאָה אַחַת, אֲפִלּוּ אֵינָהּ מַחֲזֶקֶת אֶלָּא אִשָּׁה אַחַת - הֲרֵי זוֹ מַצֶּלֶת עַל הַכֹּל.

כח. כֵּיצַד מַצֶּלֶת? שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: טְהוֹרָה אֲנִי - נֶאֱמֶנֶת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עֵד. מִתּוֹךְ שֶׁיְּכוֹלָה לוֹמַר: נִמְלַטְתִּי כְּשֶׁנִּכְבְּשָׁה הָעִיר אוֹ בַּמַּחֲבוֹאָה הָיִיתִי וְנִצַּלְתִּי, נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר: לֹא נִמְלַטְתִּי וְלֹא נֶחְבֵּאתִי וְלֹא נִטְמֵאתִי.

כט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּגְדוּד שֶׁל אוֹתָהּ מַלְכוּת, שֶׁהֵם מִתְיַשְּׁבִין בָּעִיר וְאֵין יְרֵאִין, לְפִיכָךְ חוֹשְׁשִׁין לָהֶם שֶׁמָּא בְּעֻלוּ; אֲבָל גְּדוּד שֶׁל מַלְכוּת אַחֶרֶת שֶׁפָּשַׁט וְשָׁטַף וְעָבַר - לֹא נֶאֱסְרוּ הַנָּשִׁים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם פְּנַאי לִבְעֹל, שֶׁהֵן עוֹסְקִים בְּשָׁלָל וּבוֹרְחִין לָהֶם. וְאִם שָׁבוּ נָשִׁים וְנַעֲשׂוּ בִּרְשׁוּתָן, אַף עַל פִּי שֶׁרָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל וְהִצִּילוּ אוֹתָן מִיָּדָם - הֲרֵי הֵן אֲסוּרוֹת.

ל. הָאִשָּׁה שֶׁנִּחְבְּשָׁה בְּיַד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, עַל יְדֵי מָמוֹן - מֻתֶּרֶת[55], עַל יְדֵי נְפָשׁוֹת - אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה. וּלְפִיכָךְ, אִם הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - נֶאֱסְרָה עָלָיו[56]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁיַּד יִשְׂרָאֵל תַּקִּיפָה עַל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְהֵם יְרֵאִין מֵהֶם; אֲבָל בִּזְמַן שֶׁיַּד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת תַּקִּיפָה - אֲפִלּוּ עַל יְדֵי מָמוֹן, כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשֵׂית בִּרְשׁוּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת נֶאֱסְרָה. אֶלָּא אִם כֵּן הֵעִיד לָהּ אֶחָד, כִּשְׁבוּיָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

55) שמפחדים שיפסידו ממונם אם יבעלו אותה. 56) אבל אשת ישראל מותרת לבעלה שאין חוששים שמא נתרצתה היא, ובאונס הרי מותרת לבעלה ישראל.

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר אי זו חללה האמורה בתורה וחלל מדבריהם, ומה בין זה לזה; ספק חלל וגרים ומשוחררים שנשאו אלו מאלו; כל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות; כל הפוסל את אחרים שחוששין לו; משפחה שקרא עליה ערער; ומי שקורין לו ממזר או נתין או חלל – ושותק; ודין משפחה שנתערב בה ספק חלל.

א. אֵי זוֹ הִיא חֲלָלָה? זוֹ שֶׁנּוֹלְדָה מֵאִסּוּר כְּהֻנָּה. וְכֵן אַחַת מִן הַנָּשִׁים הָאֲסוּרוֹת לַכְּהֻנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה לְכֹהֵן - נִתְחַלְּלָה. אֲבָל הַכֹּהֵן עַצְמוֹ שֶׁעָבַר הָעֲבֵרָה - לֹא נִתְחַלֵּל[2].

2) "הוא עצמו... שעבר עבירה ואין מתחלל".

ב. וּבֵין שֶׁנִּבְעֲלָה בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה, [בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ] - מִשֶּׁהֶעֱרָה בָּהּ נִתְחַלְּלָה. וְהוּא[3] שֶׁיִּהְיֶה כֹּהֵן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה[4], וְתִהְיֶה זוֹ הָאֲסוּרָה לוֹ בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה[5].

3) וזה נאמר. 4) שראוי לביאה. 5) הראויה לביאה.

ג. כֵּיצַד? כֹּהֵן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל הַגְּרוּשָׁה אוֹ עַל הַזּוֹנָה, וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן, אוֹ עַל הָאַלְמָנָה, אוֹ שֶׁנָּשָׂא[6] בְּעוּלָה וּבָא עָלֶיהָ - הֲרֵי אֵלּוּ נִתְחַלְּלוּ לְעוֹלָם[7]. וְאִם הוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן, בֵּין זֶה שֶׁחִלְּלָהּ בֵּין כֹּהֵן אַחֵר - הַוָּלָד חָלָל[8]. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה מֵאִסּוּרֵי כְּהֻנָּה, וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה

מִן הָאֵרוּסִין - לֹא נִתְחַלְּלָה[9]. וְאִם נִשֵּׂאת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה - נִתְחַלְּלָה[10]; שֶׁכָּל נְשׂוּאָה בְּחֶזְקַת בְּעוּלָה הִיא[11], אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְצֵאת בְּתוּלָה.

6) שקידש, אבל אם לא קידש אותה - אינה נעשית חללה. 7) כלומר, אפילו אם לא הולידה מביאה זו. 8) ככתוב: "ולא יחלל זרעו". 9) "נתארמלו או נתגרשו... מן האיסורין כשרות", פירוש: אם נתארמלו כשרות לכהונה, ואם היא בת כהן מותרת בתרומה, ואם נתגרשו לא שייך לומר מותרות לכהונה, שהרי גרושה אסורה לכהן, אלא כשרות לאכול בתרומה אם היא בת כהן, אבל אם היא בת ישראל אינה אוכלת בתרומה. 10) "מן הנישואין פסולות", משמע אפילו לא נבעלו. 11) "בתולה אלמנה... כתובתן מנה" "דבחזקת בעולה קיימא משנכנסה לחופה".

ד. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנָּשָׂא בּוֹגֶרֶת אוֹ מֵכַּת עֵץ - לֹא חִלְּלָהּ[12]. וְכֵן אִם בָּעַל בְּעוּלָה בְּלֹא נִשּׂוּאִין - לֹא חִלְּלָהּ[13].

12) שהרי בדיעבד, אם נשאה מותר לקיימה. 13) שרק בנישואין הוא עובר על עשה "והוא אשה בבתוליה יקח", אבל אם בא על הבעולה שלא בדרך נישואין אינו עובר עליה, אמנם כן הוא עובר על לאו "לא תהיה קדשה", אולם לאו זה אינו מאיסורי כהונה ואין חלל אלא מאיסורי כהונה.

ה. כֹּהֵן הַבָּא עַל עֶרְוָה מִן הָעֲרָיוֹת חוּץ מִנִּדָּה, אוֹ עַל אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין הַשָּׁוִין בַּכֹּל[14] - עָשָׂה אוֹתָהּ זוֹנָה[15], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. חָזַר וּבָא עָלֶיהָ בִּיאָה שְׁנִיָּה[16], בֵּין הוּא בֵּין כֹּהֵן אַחֵר - נַעֲשֵׂית חֲלָלָה, וְזַרְעוֹ מִמֶּנָּה חֲלָלִים. לְפִיכָךְ[17], כֹּהֵן שֶׁבָּא[18] עַל זְקוּקָה לְיָבָם וְנִתְעַבְּרָה מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה - הַוָּלָד כָּשֵׁר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מֵאִסּוּרֵי כְּהֻנָּה. וְנִתְעַבְּרָה וְיָלְדָה - הִיא חֲלָלָה וּוְלָדָהּ חָלָל, לְפִי שֶׁהוּא מֵאִסּוּרֵי כְּהֻנָּה.

14) והיא אסורה להנשא לו. 15) ולא חללה, "כהן הבא על אחותו, זונה משוי לה (עושה אותה), חללה לא משוי לה", מפני שאין זה מאיסורי כהונה. 16) והיא אסורה לו מאיסורי כהונה, שהרי נעשית זונה. 17) שביאה שניה עושה אותה חללה, וזרעו חללים. 18) רבינו לא מצא דוגמא אחרת שהבן יהא כשר אלא בבא על זקוקה ליבם, שהרי בחייבי כריתות הבן ממזר, וכן בבא על הממזרת הבן ממזר. 19) "יבמה שבא עליה זר, עשאה זונה".

ו. וְכֵן כֹּהֵן הַבָּא עַל הַגִּיּוֹרֶת וְהַמְשֻׁחְרֶרֶת - חִלְּלָהּ[20], וְזַרְעוֹ מִמֶּנָּה חֲלָלִים. כֹּהֵן הַבָּא עַל הַנִּדָּה - הַוָּלָד כָּשֵׁר וְאֵינוֹ חָלָל, שֶׁאֵין אִסּוּר הַנִּדָּה מְיֻחָד בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא שָׁוֶה בַּכֹּל.

20) שאסורה לו משום זונה.

ז. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא גְּרוּשָׁה מְעֻבֶּרֶת, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאַחֵר, וְיָלְדָה כְּשֶׁהִיא חֲלָלָה - הַוָּלָד כָּשֵׁר, שֶׁהֲרֵי לֹא בָּא מִטִּפַּת עֻבָּרָה[21].

21) "חלל יצירתו בעבירה".

ח. כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁהַחֲלוּצָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִדִּבְרֵיהֶם. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל הַחֲלוּצָה - הֲרֵי זוֹ חֲלָלָה וְזַרְעָהּ מִכֹּהֵן חֲלָלִים, וְהַכֹּל מִדִּבְרֵיהֶן. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל אַחַת מֵהַשְּׁנִיּוֹת - הִיא כְּשֵׁרָה וְזַרְעוֹ מִמֶּנָּה כְּשֵׁרִים; שֶׁאִסּוּר הַשְּׁנִיּוֹת - אִסּוּר הַשָּׁוֶה בַּכֹּל הוּא, וְאֵינוֹ מְיֻחָד בַּכֹּהֲנִים.

ט. כֹּהֵן שֶׁבָּא עַל סְפֵק זוֹנָה, כְּגוֹן סְפֵק גִּיּוֹרֶת אוֹ מְשֻׁחְרֶרֶת, אוֹ שֶׁבָּא עַל סְפֵק גְּרוּשָׁה, וְכֵן כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּא עַל סְפֵק אַלְמָנָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק חֲלָלָה, וּוְלָדָהּ סְפֵק חָלָל.

י. נִמְצְאוּ הַחֲלָלִים שְׁלֹשָׁה: חָלָל מִן הַתּוֹרָה, וְחָלָל מִדִּבְרֵיהֶם[22], וּסְפֵק חָלָל. וְכָל סְפֵק חָלָל נוֹתְנִין עָלָיו חֲמֻרֵי כֹּהֲנִים וְחֲמֻרֵי יִשְׂרָאֵל: אֵינוֹ אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה[23], וְלֹא מִטַּמֵּא לְמֵתִים[24], וְנוֹשֵׂא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לְכֹהֵן[25]. וְאִם אָכַל[26] אוֹ נִטְמָא אוֹ נָשָׂא גְּרוּשָׁה - מַכִּין אוֹתוֹ[27] מַכַּת מַרְדּוּת[28]. וְהוּא הַדִּין בֶּחָלָל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[29]. אֲבָל חָלָל שֶׁל תּוֹרָה הַוַּדַּאי - הֲרֵי הוּא כְּזָר, וְנוֹשֵׂא גְּרוּשָׁה וּמִטַּמֵּא לְמֵתִים; שֶׁנֶּאֱמַר: אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן - אַף עַל פִּי שֶׁהֵם בְּנֵי אַהֲרֹן, עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּכִהוּנָם[30].

22) כהן שבא על החלוצה. 23) שמא הוא חלל ודאי שאסור לאכול תרומה "שהחלל כזר לכל דבר". 24) אולי הוא כהן כשר, שאסור ליטמא. 25) שמא אינו חלל. 26) תרומה. 27) אבל לא מלקות של תורה, שאין מלקין מן התורה על הספק. 28) שעל ספק של תורה מכין אותו מכת מרדות שלא גרע מאיסור של דבריהם. 29) שנותנים עליו חומרי כהנים וחומרי ישראל. אבל לענין מלקות, אם נטמא למתים או אם בא על נשים הפסולות לכהן מלקין אותו מן התורה, מכיון שמן התורה הוא כהן כשר. 30) "בני אהרן יכול (להתפרש) חללים, תלמוד לומר: הכהנים, יצאו חללים".

יא. כֹּהֵן זָכָר שֶׁהוּא אָסוּר לִשָּׂא זוֹנָה וַחֲלָלָה - אָסוּר בְּגִיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת, שֶׁהִיא כְּזוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל הַכֹּהֶנֶת מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְחָלָל וּלְגֵר וְלִמְשֻׁחְרָר. שֶׁלֹּא הֻזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לְהִנָּשֵׂא לִפְסוּלִין; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן. נִמְצָא הַגֵּר מֻתָּר לִשָּׂא מַמְזֶרֶת וְלִשָּׂא כֹּהֶנֶת[31].

31) "והלכתא, גר מותר בכהנת ומותר בממזרת".

יב. גֵּרִים וּמְשֻׁחְרָרִים שֶׁנָּשְׂאוּ אֵלּוּ מֵאֵלּוּ וְהוֹלִידוּ בַּת, אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה דּוֹרוֹת, הוֹאִיל וְלֹא נִתְעָרֵב בָּהֶן זֶרַע יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי אוֹתָהּ הַבַּת אֲסוּרָה לְכֹהֵן[32]. וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[33], הוֹאִיל וְהוֹרָתָהּ וְלִדָּתָהּ בִּקְדֻשָּׁה. אֲבָל גֵּר אוֹ מְשֻׁחְרָר שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, אוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא גִּיּוֹרֶת אוֹ מְשֻׁחְרֶרֶת - בִּתּוֹ כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה לְכַתְּחִלָּה[34].

32) "ומיום שחרב בית המקדש, נהגו כהנים סלסול (מעלה) בעצמן כרבי אליעזר בן יעקב" הסובר גר שנשא גיורת, בתו פסולה לכהונה. 33) "נשא אין מוציאין אותה ממנו" כרבי יוסי האומר "אף גר שנשא גיורת, בתו כשרה לכהונה". 34) מפני שנתערב בה זרע ישראל מצד האב או מצד האם.

1 יג. גֵּר עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן מִצְרִי שֵׁנִי
2 שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁבִּיאָתָם בַּעֲבֵרָה וַהֲרֵי
3 נְשׂוֹתֵיהֶן זוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - בְּנוֹתֵיהֶם כְּשֵׁרוֹת
4 לַכְּהֻנָּה לְכַתְּחִלָּה.

5 יד. חָלָל שֶׁנָּשָׂא כְּשֵׁרָה - זַרְעוֹ מִמֶּנָּה חֲלָלִים. וְכֵן
6 בֶּן בֵּן בְּנוֹ, וַאֲפִלּוּ אַחַר אֶלֶף דּוֹר. שֶׁבֵּן הַחָלָל הַזָּכָר
7 הוּא חָלָל לְעוֹלָם. וְאִם הָיְתָה בַּת - אֲסוּרָה הִיא
8 לַכְּהֻנָּה, שֶׁהֲרֵי הִיא חֲלָלָה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּשָׂא
9 חֲלָלָה - הַוָּלָד כָּשֵׁר. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה בַּת - הֲרֵי זוֹ
10 תִּנָּשֵׂא לַכְּהֻנָּה לְכַתְּחִלָּה.

11 טו. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים - מֻתָּרִין לָבוֹא זֶה בָּזֶה,
12 וְהַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר[35]. (לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים וַחֲלָלִים
13 - מֻתָּרִים לָבוֹא זֶה בָּזֶה, וְהַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר[36].)
14 שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְיַלְּדוּ עַל מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם - בֵּית
15 אָבִיו הוּא מִשְׁפַּחְתּוֹ, וְאֵין בֵּית אִמּוֹ מִשְׁפַּחְתּוֹ.

35) ואם האב כהן, הולד הוא כהן. ואם האב לוי, הוא לוי. 36) ואם האב הוא חלל, הולד חלל. ואם האב הוא כשר, גם הולד כשר, אף־על־פי שהאם היא חללה. "כל מקום שיש קידושין ואין עבירה, הולד הולך אחר הזכר".

16 טז. לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים וַחֲלָלִים, גֵּרִים וַעֲבָדִים
17 מְשֻׁחְרָרִים - מֻתָּרִים לָבוֹא זֶה בָּזֶה. וְהַגֵּר וְהַמְשֻׁחְרָר
18 שֶׁנָּשָׂא לְוִיָּה אוֹ יִשְׂרְאֵלִית אוֹ חֲלָלָה - הֲרֵי הַבֵּן
19 יִשְׂרְאֵלִי[37]. וְיִשְׂרְאֵלִי אוֹ לֵוִי אוֹ חָלָל שֶׁנָּשְׂאוּ גִּיּוֹרֶת
20 אוֹ מְשֻׁחְרֶרֶת - הַוָּלָד הוֹלֵךְ אַחַר הַזָּכָר.

37) ואסור בממזרת, ואף־על־פי שאמרו: כל מקום שיש קידושין ואין עבירה, הולד הולך אחר הזכר, כלומר אחר האב, והאב הרי הוא גר, וגר מותר בממזרת - כלל זה נאמר רק כשהאב הוא ישראל, אבל לא כשהוא גר. וכן גר שנשא ממזרת, שהיא מותרת לו - הולד ממזר כאמו.

21 יז. כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת[38], וּמֻתָּר לִשָּׂא מֵהֶן
22 לְכַתְּחִלָּה. וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם רָאִיתָ שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת
23 שֶׁמִּתְגָּרוֹת זוֹ בְּזוֹ[39] תָּמִיד, אוֹ רָאִיתָ מִשְׁפָּחָה שֶׁהִיא
24 בַּעֲלַת מַצָּה וּמְרִיבָה[40] תָּמִיד, אוֹ רָאִיתָ אִישׁ שֶׁהוּא
25 מְרַבֶּה מְרִיבָה עִם הַכֹּל וְעַז פָּנִים בְּיוֹתֵר[41] - חוֹשְׁשִׁין
26 לָהֶן, וְרָאוּי לְהִתְרַחֵק מֵהֶן; שֶׁאֵלּוּ סִימָנֵי פַּסְלוּת הֵם.
27 וְכֵן הַפּוֹסֵל אֶת אַחֵרִים תָּמִיד, כְּגוֹן שֶׁנּוֹתֵן שֵׁם
28 בְּמִשְׁפָּחוֹת אוֹ בִּיחִידִים וְאוֹמֵר עֲלֵיהֶן שֶׁהֵן מַמְזֵרִים
29 - חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא מַמְזֵר הוּא; וְאִם אָמַר לָהֶן שֶׁהֵם
30 עֲבָדִים - חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא עֶבֶד הוּא. שֶׁכָּל הַפּוֹסֵל
31 - בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל. וְכֵן כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עַזּוּת פָּנִים אוֹ
32 אַכְזְרִיּוּת וְשׂוֹנֵא אֶת הַבְּרִיּוֹת וְאֵינוֹ גּוֹמֵל לָהֶם חֶסֶד -
33 חוֹשְׁשִׁין לוֹ בְּיוֹתֵר שֶׁמָּא גִּבְעוֹנִי[42] הוּא. שֶׁסִּימָנֵי
34 יִשְׂרָאֵל הָאֱמָה הַקְּדוֹשָׁה: בַּיְּשָׁנִין, רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי
35 חֲסָדִים; וּבַגִּבְעוֹנִים הוּא אוֹמֵר: וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי
36 יִשְׂרָאֵל הֵמָּה, לְפִי שֶׁהֵעֵזּוּ פְּנֵיהֶם וְלֹא נִתְפַּיְּסוּ וְלֹא
37 רִחֲמוּ עַל בְּנֵי שָׁאוּל, וְלֹא גָּמְלוּ לְיִשְׂרָאֵל חֶסֶד לִמְחֹל
38 לִבְנֵי מַלְכָּם, וְהֵם עָשׂוּ עִמָּהֶם חֶסֶד וְהֶחֱיוּם בַּתְּחִלָּה.

38) "אבל חכמים אומרים, כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות". 39) "אם ראית שתי משפחות המתגרות זו בזו, שמץ פסול יש באחת מהן. 40) "אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה, שמץ פסול יש באחד מהן". 41) "ארבע מאות עבדיו היו לו לפשחור בן אימר, וכולם נטמעו בכהונה. וכל כהן שיש בו עזות פנים, אינו אלא מהם". 42) "ולמה גזר עליהם (על הגבעונים) הוא (דוד) ובית־דינו, לפי שראה עזות ואכזריות שהיתה בהם".

39 יח. מִשְׁפָּחָה שֶׁקָּרָא עָלֶיהָ עַרְעָר, וְהוּא שֶׁיָּעִידוּ
40 שְׁנַיִם[43] שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהֶן מַמְזֵר אוֹ חָלָל אוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן[44]
41 עַבְדוּת[45] - הֲרֵי זֶה סָפֵק. וְאִם מִשְׁפָּחַת כֹּהֲנִים הִיא -
42 לֹא יִשָּׂא[46] מִמֶּנָּה אִשָּׁה עַד שֶׁיִּבְדֹּק עָלֶיהָ אַרְבַּע
43 אִמָּהוֹת שֶׁהֵן שְׁמֹנֶה[47]: אִמָּהּ, וְאֵם אִמָּהּ, וְאֵם אַבִּי
44 אִמָּהּ, וְאֵם אֵם אַבִּי אִמָּהּ; וְכֵן הוּא בּוֹדֵק עַל אֵם
45 אָבִיהָ, וְאֵם אֵם אָבִיהָ, וְאֵם אַבִּי אָבִיהָ, וְאֵם אֵם אַבִּי
46 אָבִיהָ.

43) "אין ערעור פחות משנים". מכיון שלפי ההלכה הקודמת: "כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות" ורוצים להוציא אותה מחזקתה, לכן צריכים שנים שיעידו. 44) רבינו לא כתב בפסול עבדות "שנתערב" כמו בממזר ובחלל, מפני שאם נתערב במשפחה עבדות, עדיין אי־אפשר לפסול את המשפחה שאולי שחרר את כל בני התערובות, שהרי אם "נתערב ולד ישראלית בולד שפחה... וכופין בעל השפחה ומשחרר את שניהם". לכן דקדק רבינו בלשונו, וכתב "שיש בהן עבדות" כלומר, שברגע זה יש במשפחה עבדות. 45) רבינו לא כתב "או עבד", מפני שעבד אם נתערב בישראל, כלומר בא על בת ישראל, הולד הרי כשר, כמבואר למעלה פרק טו הלכה ג. ואפילו לכהונה הוא כשר לדעת רבינו, לכן כתב רבינו "עבדות". כלומר, דהערעור הוא שיש במשפחה עבדים ושפחות, שוולד הנולד משפחה הוא עבד, וכל המשפחה היא ספק עבד, דשמא נולד מן השפחה. 46) כהן. שעיקר הבדיקה משום פסול חללות ומשום חללות, הצריכו לבדוק גם פסול ממזרות. 47) כלומר הן ואמותיהן. "שמפני בדיקת הארבע, צריך לבדוק האחרות, שאין הארבע נבדקות יפה אלא־אם־כן הוא בודק שלמעלה מהן".

47 יט. וְאִם הָיְתָה מִשְׁפָּחָה זוֹ שֶׁקָּרָא עָלֶיהָ עַרְעָר לְוִיִּים
48 אוֹ יִשְׂרְאֵלִים[48] - מוֹסִיף לִבְדֹּק לָהֶם זוּג אֶחָד[49],
49 וְנִמְצָא בּוֹדֵק עֶשֶׂר אִמָּהוֹת. שֶׁהָעֵרוּב בִּלְוִיִּים
50 וְיִשְׂרְאֵלִים יָתֵר מִן הַכֹּהֲנִים.

48) וכהן רוצה לישא אשה ממשפחה זו. ואף־על־פי שבלוים וישראלים אין חשש פסול חללות "ישראל שנשא חללה, הולד כשר... אם היתה בת, הרי זו תנשא לכהונה לכתחילה" (למעלה הלכה יד), אולם מפני שהצריכו לכהן לבדוק במשפחת כהנים משום פסול חללות, הצריכו לבדוק גם משום פסול ממזרות, וזה שייך אפילו במשפחות לוים וישראלים. 49) אם אם אמה ואם אם אביה. והטעם: קנס, כדי שידבק האדם בשכניו.

1 **כ. וְלָמָּה בּוֹדֵק בַּנָּשִׁים בִּלְבַד? מִפְּנֵי שֶׁהָאֲנָשִׁים, כָּל**
2 **עֵת שֶׁיְּרִיבוּ זֶה עִם זֶה, יְחָרֵף אֶת חֲבֵרוֹ בִּפְסוּל שֶׁיֵּשׁ**
3 **בְּיִחוּסוֹ; וְאִלּוּ הָיָה שָׁם פְּסוּל - הָיָה נִשְׁמָע. אֲבָל**
4 **הַנָּשִׁים אֵין מִתְחָרְפוֹת בְּיוּחֲסִין.**

5 **כא. וְלָמָּה יִבְדֹּק הָאִישׁ כְּשֶׁיִּרְצֶה לִשָּׂא מִמִּשְׁפָּחָה זוֹ**
6 **שֶׁהוּרְעָה חֶזְקָתָהּ, וְלֹא תִּבְדֹּק אִשָּׁה שֶׁתִּנָּשֵׂא לָהֶן?**
7 **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לְהִנָּשֵׂא לִפְסוּלִין[50].**

50) והואיל ולא הקפידה התורה עליהן ביוחסי כהונה, לא עשו החכמים בהן מעלה שתצרכנה לבדוק, ואפילו משום פסול ממזרות.

8 **כב. כֹּל שֶׁקּוֹרִין לוֹ מַמְזֵר וְשׁוֹתֵק, אוֹ נָתִין וְשׁוֹתֵק,**
9 **אוֹ חָלָל וְשׁוֹתֵק, אוֹ עֶבֶד וְשׁוֹתֵק - חוֹשְׁשִׁין לוֹ**
10 **וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ, וְאֵין נוֹשְׂאִין מֵהֶן אֶלָּא אִם כֵּן בּוֹדְקִין[51],**
11 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

51) והבדיקה מכשרתו, שלא יהא זה השותק גרוע ממשפחה שהעידו עליה עדים שנתערב בה פסול.

12 **כג. מִשְׁפָּחָה שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ סְפֵק חָלָל - כָּל אַלְמָנָה[52]**
13 **מֵאוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה אֲסוּרָה[53] לְכֹהֵן לְכַתְּחִלָּה. וְאִם**
14 **נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי סְפֵקוֹת: שֶׁמָּא זוֹ**
15 **אַלְמָנַת אוֹתוֹ חָלָל[54] שֶׁמָּא אֵינָהּ אַלְמָנָתוֹ; וְאִם נֹאמַר**
16 **שֶׁהִיא אַלְמָנָתוֹ, שֶׁמָּא חָלָל הוּא שֶׁמָּא אֵינוֹ חָלָל.**
17 **אֲבָל אִם נִתְעָרֵב בָּהּ חָלָל וַדַּאי - כָּל אִשָּׁה מֵהֶן**
18 **אֲסוּרָה לְכֹהֵן עַד שֶׁיִּבְדֹּק; וְאִם נִשֵּׂאת - תֵּצֵא. וְהוּא**
19 **הַדִּין[55] אִם נִתְעָרֵב בָּהּ סְפֵק מַמְזֵר אוֹ מַמְזֵר וַדַּאי;**
20 **שֶׁאֵשֶׁת מַמְזֵר וְאֵשֶׁת חָלָל לַכְּהֻנָּה אִסּוּר אֶחָד הוּא,**
21 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[56].**

52) כלומר, כל אשה כשרה שנשאת לאחד מאותה משפחה ונתלאמנה. 53) ואף־על־פי שיש כאן שני ספקות, כאמור למטה, אסורה לכתחילה מפני ש"מעלה עשו ביוחסין". 54) ואם היא אלמנתו, נאסרה בביאתו. 55) זה מוסב על כל ההלכה. כלומר, ספק ממזר אם נתערב - דינו כספק חלל, שאם נישאת לא תצא. וממזר ודאי אם נתערב - דינו כחלל ודאי, שאם נישאת תצא. 56) למעלה פרק יח הלכה א.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) יבאר שכל הכהנים בזמן הזה בחזקת כהנים הם; חלה ותרומה בזמן הזה הם מן התורה; אם מעלין משמרות לכהונה; ושנים שבאו, זה אומר אני וחברי כהן וכן האחר; ודין מי שבא ואמר כהן אני אם הוא נאמן; מי שהוחזק אביו כהן ויצא עליו קול שהוא בן גרושה; אם נתערב ולד כהן עם ולד ישראל.

22 **א. כָּל כֹּהֲנִים בַּזְּמַן הַזֶּה[2] - בַּחֲזָקָה[3] הֵם כֹּהֲנִים, וְאֵין**
23 **אוֹכְלִין[4] אֶלָּא בְּקָדְשֵׁי הַגְּבוּל[5]. וְהוּא שֶׁתְּהֵיֶה תְּרוּמָה**
24 **שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[6]; אֲבָל תְּרוּמָה[7] שֶׁל תּוֹרָה וְחַלָּה[8] שֶׁל**
25 **תּוֹרָה - אֵין אוֹכֵל אוֹתָהּ[9] אֶלָּא כֹּהֵן מְיֻחָס.**

2) שאין מזבח ואין סנהדרין. 3) כלומר, שהם מוחזקים לכהנים. 4) כתובות כד, ב. 5) תרומה שהיא נוהגת בגבולין (בגבולי הארץ) חוץ למקדש ולירושלים (רש"י). 6) שחיובה אינה אלא מדרבנן. 7) "כל אוכל אדם הנשמר שגידולו מן הארץ, חייב בתרומה - ומצות־עשה להפריש ממנו ראשית לכהן, שנאמר (דברים יח, ד) ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו' תתן לו" (פ"ב מהל' תרומות ה"א). 8) מצות־עשה להפריש תרומה מן העיסה לכהן, שנאמר (במדבר טו, כ) ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" (פ"ה מהל' ביכורים ה"א). 9) כתובות, שם.

26 **ב. אֵי זֶהוּ כֹּהֵן מְיֻחָס? כֹּל שֶׁהֵעִידוּ לוֹ שְׁנֵי עֵדִים**
27 **שֶׁהוּא כֹּהֵן בֶּן פְּלוֹנִי הַכֹּהֵן, וּפְלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי הַכֹּהֵן,**
28 **עַד אִישׁ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה, וְהוּא הַכֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ**
29 **עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[10]; שֶׁאִלּוּ לֹא בָּדְקוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל**
30 **אַחֲרָיו - לֹא הָיוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ לַעֲבֹד[11]. לְפִיכָךְ, אֵין**
31 **בּוֹדְקִין מֵהַמִּזְבֵּחַ וָמַעְלָה, וְלֹא מִן הַסַּנְהֶדְרִין וָמַעְלָה;**
32 **שֶׁאֵין מְמַנִּין בַּסַּנְהֶדְרִין אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים**
33 **מְיֻחָסִין[12].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...אין בודקין מהמזבח ולמעלה".

בהלכה זו יש לימוד נפלא על מעלתם של ישראל, שהרי "תפילות כנגד תמידין תקנום", ונמצא שבזמן שאין בית המקדש קיים נעשית העבודה על גבי המזבח - תפילות כנגד תמידין - על־ידי כל אחד ואחד מישראל, כהן לוי וישראל ואפילו גר.

התפילה היא מצות־עשה מהתורה (רמב"ם הל' תפילה פ"א ה"א) ומצוה זו אינה שייכת ליחידי סגולה אלא לכל אחד מישראל הצריך לדבר מה, ללא הבדל במעמדו ומצבו. ואף אם חסר בו עניין רוחני זה או אחר, גם אז יש עליו ציווי להתפלל לקב"ה שהוא מקור כל הברכות, והקב"ה בוודאי מקבל תפילתו שהרי הוא שציווה על התפילה. ועד כדי כך שעבודה זו שייכת גם לנשים, שגם הן פועלות את כל העניינים שבזמן הבית היו נפעלים רק על־ידי יחידי סגולה.

ידוע הכלל שהרמב"ם סומך בדבריו על מה שכבר כתב, אבל לא על הנכתב אחר־כך. ובענייננו, כאשר לומדים את ההלכה ש"אין בודקין מהמזבח ולמעלה", כבר למדו הלכות תפילה ואת דברי הרמב"ם שם "תיקנו שיהא מנין

התפילות כמניין הקרבנות", היינו שגם בזמן הזה ישנו העניין של שימוש על גבי המזבח על ידי תפילה, וא"כ נמצא שכל אחד ואחד מישראל הוא בבחינת כהן ששימש על גבי המזבח ש"אינו צריך בדיקה".

עניין זה מודגש ביותר בזמן הגלות, ובפרט ב"עיקבות משיחא", מבואר ב'תורה אור' שבדורות ראשונים מי שהיה זכאי היה זכאי במדריגת צדיק גדול או נביא, ומי שהיה חייב היה רשע גמור. אך בדורות האחרונים אין בהם רשעים כ"כ ולא צדיקים כ"כ טובים. בזמן הבית כאשר היה גילוי אלוקות בתוקף, היתה גם התגברות הקליפה בתוקף, ולכן היה גם יצר הרע של עבודה־זרה בתוקף גדול, ולאחרי הירידה בגילוי התבטל גם תוקף התגברות הקליפה, כולל יצר הרע של עבודה־זרה. ונמצא שדווקא בזמן הגלות לא שייך ענין הע"ז, והקשר של כל אחד ואחד מישראל עם הקב"ה הוא בתוקף ובשלימות.

העילוי בזמן הבית הוא בגילוי אלקות בהבנה והשגה, אבל בזמן הגלות עניין האמונה הפשוטה הוא בתוקף גדול, וכידוע ביאור רבותינו נשיאינו על הפסוק "והאיש משה עניו מאוד" שעיקר ענוותנותו היתה ביחס לדרא דעקבתא דמשיחא, שלמרות הקשיים, הניסיונות, המלעיגים וכו' עומדים בתוקף הכי גדול מתוך אמונה פשוטה.

(על־פי 'יין מלכות' סי' ס"ח)

10) קידושין עו, א. 11) שם, ב. 12) שם.

ג. חֲלָה בַּזְּמַן הַזֶּה, וַאֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ - בִּיאַת כֻּלְּכֶם וְלֹא בִּיאַת מִקְצָתְכֶם; וּכְשֶׁעָלוּ בִּימֵי עֶזְרָא - לֹא עָלוּ כֻּלָּם[13]. וְכֵן תְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה[14] - שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים[15]. וּלְפִיכָךְ[16] אוֹכְלִים אוֹתָהּ הַכֹּהֲנִים שֶׁבַּזְּמַנֵּנוּ שֶׁהֵן בַּחֲזָקָה.

13) כתובות כה, א. 14) "התרומה בזמן הזה וכו' ואפילו בימי עזרא - אינה מן התורה וכו' שנאמר "כי תבואו אל הארץ" וגו' בביאת כולכם, כשהיו בירושה ראשונה וכו'" (פ"א מהל' תרומות הכ"ו). 15) יבמות פב, ב. 16) כלומר, מפני שזה רק מדרבנן, אבל תרומה דאורייתא מותרת רק לכהן מיוחס. וכן כתב רבינו בפירוש בהל' תרומות פ"ו ה"ב. ולמה אין סומכים על החזקה, כמו בכל איסורי דאורייתא ובית־דין סוקלין ושורפים על סמך חזקה? גזירה היא שגזר נחמיה, ככתוב בספר עזרא ב, סג. וראה מס' כתובות, שם.

ד. מִי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו [שְׁנֵי] עֵדִים שֶׁרָאוּהוּ שֶׁהָיָה אוֹכֵל בִּתְרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי זֶה מְיֻחָס. וְאֵין מַעֲלִין לְיוֹחֲסִין לֹא מִנְּשִׁיאַת[17] כַּפַּיִם[18], וְלֹא מִקְּרִיאָה[19] בַּתּוֹרָה רִאשׁוֹן[20], וְלֹא מֵחִלּוּק תְּרוּמָה בְּבֵית הַגְּרָנוֹת, וְלֹא עַל פִּי עֵד אֶחָד.

17) הכהנים עולים לדוכן כשמגיע שליח־ציבור לברכת "רצה" בשמונה־עשרה, ומברכים את הציבור אחרי שגומר שליח־הציבור את ברכת ההודאה (היינו: ולך נאה להודות). אם העידו עדים שראוהו עולה לדוכן ומברך את העם, אין מחזיקים אותו משום כך למיוחס. 18) כתובות כד, ב. בעיא שלא נפשטה, ולכן אין מעלין. 19) שם כה, ב. 20) "בכל קריאה וקריאה (קריאת התורה) . . . כהן קורא ראשון, ואחריו לוי ואחריו ישראל" (פי"ב מהל' תפילה הי"ח).

ה. כֹּהֵן מְיֻחָס שֶׁאָמַר: בְּנִי זֶה כֹּהֵן הוּא - אֵין מַעֲלִין[21] אוֹתוֹ לְיוֹחֲסִין עַל פִּיו, עַד שֶׁיָּבִיא עֵדִים שֶׁהוּא בְּנוֹ.

21) שם.

ו. כֹּהֵן מְיֻחָס שֶׁיָּצָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ[22] שֶׁהִיא כְּשֵׁרָה לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וּבָא הוּא וְהִיא וּבָנִים כְּרוּכִין אַחֲרֵיהֶן[23], וְאָמַר: אִשָּׁה שֶׁיָּצָאת עִמִּי הִיא זוֹ וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ - אֵינוֹ[24] צָרִיךְ לְהָבִיא עֵדִים לֹא עַל הָאִשָּׁה וְלֹא עַל הַבָּנִים. מֵתָה וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ - צָרִיךְ לְהָבִיא עֵדִים שֶׁאֵלּוּ בָּנָיו[25], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא עֵדִים עַל אִמָּן שֶׁהִיא[26] כְּשֵׁרָה, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר הֶחְזַק שֶׁיָּצְאָה מֵעִמָּנוּ כְּאִשָּׁה כְּשֵׁרָה.

22) שבדקוה כשנשאת (רש"י). 23) בכת"י תימן: אחריה. 24) קידושין עט, ב. 25) שם. 26) בכת"י תימן: שהיתה.

ז. יָצָא כֹּהֵן מְיֻחָס לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וּבָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, וְאָמַר: אִשָּׁה זוֹ נָשָׂאתִי וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ - צָרִיךְ[27] לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאִשָּׁה זוֹ כְּשֵׁרָה, וְאֵינוֹ מֵבִיא עֵדִים שֶׁאֵלּוּ בָּנֶיהָ. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ כְּרוּכִין אַחֲרֶיהָ. וְאִם בָּא בִּשְׁתֵּי נָשִׁים, וְהֵבִיא רְאָיָה עַל הָאַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁהַבָּנִים קְטַנִּים וּכְרוּכִין אַחֲרֶיהָ - צָרִיךְ[28] לְהָבִיא רְאָיָה עֲלֵיהֶם; שֶׁמָּא בָּנָיו מִן הָאַחֶרֶת הֵם וְנִכְרְכוּ אַחַר זוֹ הַמְיֻחֶסֶת.

27) שם. 28) שם.

ח. בָּא הוּא וּבָנָיו, וְאָמַר: אִשָּׁה נָשָׂאתִי וָמֵתָה וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ - מֵבִיא עֵדִים[29] שֶׁאוֹתָהּ הָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה הָיְתָה וְאֵלּוּ בָּנֶיהָ. וְכַדִּין הַזֶּה דָּנִין[30] בְּיִשְׂרָאֵל מְיֻחָס וּבְלֵוִי מְיֻחָס. וְאַחַר כָּךְ נָעִיד עַל בְּנוֹ זֶה שֶׁהוּא מְיֻחָס, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לַסַּנְהֶדְרִין[31].

29) שם. 30) שם, שהמשנה אומרת "מי שיצא הוא ואשתו" וכו', כלומר, בין כהן בין ישראל (מגיד־משנה). 31) כמבואר למעלה ה"ב.

ט. אֵין מַעֲלִין מִשְּׁטָרוֹת לִכְהֻנָּה[32]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה כָּתוּב בִּשְׁטָר: פְּלוֹנִי כֹּהֵן לָוֶה מִפְּלוֹנִי וְהִלְוָהוּ כָּךְ וָכָךְ, וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה - אֵין מַחֲזִיקִין בָּהֶם כֹּהֵן זֶה שֶׁהוּא מְיֻחָס, שֶׁמָּא לֹא הֵעִידוּ אֶלָּא עַל הַמִּלְוֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעִנְיַן יִחוּס; אֲבָל לַחֲזָקָה שֶׁיִּהְיֶה

32) כתובות כא, ב.

כֹּהֵן כְּכֹהֲנֵי זְמַן זֶה, וְיֹאכַל תְּרוּמָה וְחַלָּה שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים[33] וּבִשְׁאָר קָדְשֵׁי הַגְּבוּל[34] - מַעֲלִין מִן הַשְּׁטָרוֹת[35], וְעַל פִּי עֵד אֶחָד, וּמִנְּשִׁיאוּת כַּפַּיִם, וּמִקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה רִאשׁוֹן.

32) כתובות פד, ב. 33) כמבואר למעלה ה"א. 34) לתת לו מתנות כהונה, כמו: פדיון הבן, פדיון פטר חמור וראשית הגז. 35) שם.

י. וְכֵן כָּל כֹּהֵן שֶׁאָמַר: בְּנִי זֶה כֹּהֵן - נֶאֱמָן לְהַאֲכִילוֹ בִּתְרוּמָה[36] וְלִהְיוֹתוֹ בְּחֶזְקַת כֹּהֵן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה לֹא עַל הַבָּנִים וְלֹא עַל הָאִשָּׁה.

36) שם כה, ב.

יא. שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לִמְדִינָה, זֶה אוֹמֵר: אֲנִי וַחֲבֵרִי כֹּהֵן, וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי וַחֲבֵרִי כֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאִין כְּגוּמְלִין זֶה אֶת זֶה - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין[37], וּשְׁנֵיהֶם בְּחֶזְקַת[38] כֹּהֲנִים. וְכֵן עֵד שֶׁאָמַר: רָאִיתִי זֶה שֶׁנָּשָׂא כַּפָּיו, אוֹ שֶׁאָכַל בִּתְרוּמָה, אוֹ שֶׁחָלַץ עַל הַגֹּרֶן, אוֹ שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה רִאשׁוֹן וְקָרָא אַחֲרָיו לֵוִי[39] - מַחֲזִיקִין אוֹתוֹ בִּכְהֻנָּה עַל פִּיו. וְכֵן אִם הֵעִיד שֶׁזֶּה קָרָא שֵׁנִי בַּתּוֹרָה אַחַר כֹּהֵן[40] - מַחֲזִיקִין אוֹתוֹ בִּלְוִיָּה[41].

37) שם כד, א. 38) כמבואר למעלה ה"ט, שמחזיקים בכהונה על פי עד אחד. 39) שם: שאם לא קראו אחריו לוי, בזה שהוא היה הראשון - עוד אין הוכחה שהוא כהן, שאולי קראו אותו ראשון בחזקת שהוא גדול. 40) שם. 41) ליתן לו מעשה ראשון.

יב. הֵעִיד[42] שֶׁרָאָה זֶה שֶׁחָלַץ עִם אֶחָיו בְּבֵית דִּין תְּרוּמָה שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן הַכֹּהֵן - אֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ לַכְּהֻנָּה בְּעֵדוּת זוֹ; שֶׁמָּא חָלַל הוּא, וְלָקַח חֵלֶק יֵרֵשָׁתוֹ מִתְּרוּמָה לְמָכְרָה[43].

42) עד אחד (מגיד־משנה). 43) לכהן (שם כו.).

יג. מִי שֶׁבָּא בַּזְּמַן הַזֶּה וְאָמַר: כֹּהֵן אֲנִי - אֵינוֹ נֶאֱמָן, וְאֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ לַכְּהֻנָּה עַל פִּי עַצְמוֹ[44], וְלֹא יִקְרָא בַּתּוֹרָה רִאשׁוֹן, וְלֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, וְלֹא יֹאכַל בְּקָדְשֵׁי הַגְּבוּל[45], עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עֵד אֶחָד. אֲבָל אוֹסֵר עַצְמוֹ בִּגְרוּשָׁה וְזוֹנָה וַחֲלָלָה[46], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לְמֵתִים. וְאִם נָשָׂא אוֹ נִטְמָא - לוֹקֶה[47], וְהַנִּבְעֶלֶת[48] (לוֹ) סְפֵק חֲלָלָה[49].

44) שם כג, ב. 45) מפני שמקריאה בתורה ראשון ומנשיאות כפים ומאכילת וחלוקת תרומה בבית הגורן, מחזיקין אותו לכהן, כמבואר למעלה ה"ט, ומכיון שאין מי שיעיד עליו שהוא כהן, רק הוא בעצמו, ואין הוא נאמן על עצמו (מגיד־משנה). 46) שהרי אומר שכהן הוא, ונעשו פסולי הכהונה עליו כחתיכה דאיסורא, כמבואר למעלה פי"ח ה"ט. 47) מכיון שלא הוחזק מתחילה לישראל או לכהן, ועד אחד נאמן לומר עליו שהוא כהן, נאמן על עצמו בנוגע אליו ('מחנה אפרים'). 48) מפסולי כהונה, כגון גרושה וזונה. 49) ואם כהן אחר בא עליה, אינו לוקה. וכן זרעה מכהן, הם ספק חללים ('חלקת מחוקק').

יד. וְאִם הָיָה מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ - נֶאֱמָן[50]. כֵּיצַד? מַעֲשֶׂה[51] בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מֵסִיחַ לְפִי תֻּמּוֹ וְאָמַר: זָכוּר אֲנִי כְּשֶׁהָיִיתִי תִּינוֹק וְהָיִיתִי מֻרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִי, הוֹצִיאוּנִי מִבֵּית הַסֵּפֶר[52] וְהִכְּשִׁיטוּנִי כֻּתָּנְתִּי וְהִטְבִּילוּנִי[53] לֶאֱכֹל תְּרוּמָה לָעֶרֶב, וַחֲבֵרַי בּוֹדְלִין מִמֶּנִּי[54] וְהָיוּ קוֹרְאִין אוֹתִי יוֹחָנָן אוֹכֵל חַלּוֹת. וְהֶעֱלָהוּ רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ לַכְּהֻנָּה עַל פִּי עַצְמוֹ.

50) להיות בחזקת כהן ולאכול קדשי הגבול, שדינו כעד אחד המבואר למעלה ה"ט. 51) כתובות כו, א. 52) הוכחה שאינו עבד (שעבד כהן מותר בתרומה) "שאסור לאדם שילמד את עבדו תורה" (פ"ח מהל' עבדים הי"ח). 53) "מפני שסתם תינוק מטפח באשפות, ושרצין מצוין שם" (רש"י). 54) כדי שלא יטמאו את התרומה.

טו. נֶאֱמָן גָּדוֹל לוֹמַר[55]: זָכוּר אֲנִי כְּשֶׁהָיִיתִי תִּינוֹק[56] וְרָאִיתִי פְּלוֹנִי טוֹבֵל וְאוֹכֵל בִּתְרוּמָה לָעֶרֶב, וּמַחֲזִיקִין אוֹתוֹ בִּכְהֻנָּה בְּעֵדוּתוֹ[57]. מִי שֶׁבָּא בַּזְּמַן הַזֶּה וְאָמַר: כֹּהֵן אֲנִי, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד לוֹ: שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁאָבִיו שֶׁל זֶה כֹּהֵן - אֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ לַכְּהֻנָּה בְּעֵדוּת זֶה, שֶׁמָּא חָלָל הוּא[58], עַד שֶׁיָּעִיד שֶׁזֶּה כֹּהֵן[59] הוּא. אֲבָל אִם הֶחֱזִיק אָבִיו כֹּהֵן, אוֹ שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁאָבִיו שֶׁל זֶה כֹּהֵן - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת אָבִיו.

55) כתובות כח, א. 56) בכת"י תימן: קטן. 57) שדינו כעד אחד. 58) מכיון שלא הוחזק אביו לכהן ויש רק עד אחד, חוששין לבנו אפילו כשלא יצא עליו קול שהוא בן גרושה או בן חללה (מגיד־משנה). 59) כשר, לא חלל.

טז. מִי שֶׁהֶחֱזִיק אָבִיו כֹּהֵן, וְיָצָא עָלָיו קוֹל שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ חֲלוּצָה - חוֹשְׁשִׁין לוֹ וּמוֹרִידִין אוֹתוֹ[60]. בָּא עֵד אֶחָד אַחַר כָּךְ וְהֵעִיד שֶׁהוּא כָּשֵׁר - מַעֲלִין אוֹתוֹ לַכְּהֻנָּה עַל פִּיו. בָּאוּ שְׁנַיִם עֵדִים אַחַר כָּךְ וְהֵעִידוּ שֶׁהוּא חָלָל - מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִן הַכְּהֻנָּה. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁהוּא כָּשֵׁר - מַעֲלִין אוֹתוֹ לַכְּהֻנָּה. שֶׁזֶּה הָאַחֲרוֹן מִצְטָרֵף לְעֵד רִאשׁוֹן[61], וַהֲרֵי שְׁנַיִם מְעִידִין שֶׁהוּא כָּשֵׁר וּשְׁנַיִם מְעִידִים שֶׁהוּא פָּסוּל; יִדָּחוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ, וְיִדָּחֶה הַקּוֹל, שֶׁהַשְּׁנַיִם כְּמֵאָה, וְיִשָּׁאֵר כֹּהֵן בְּחֶזְקַת אָבִיו[62].

60) שם כו, א. 61) שם. 62) כלל הוא בתלמוד, שאם יש שני עדים כנגד שני עדים - אנו מעמידין את האדם על חזקתו (יבמות לא.) ואין חוששין לקול במקום עדים, ואפילו כשעדים אחרים מכחישים אותם.

יז. אִשָּׁה שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים אַחַר בַּעְלָהּ וְיָלְדָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֵּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אוֹ בֵּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן וְהַשֵּׁנִי יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה סְפֵק כֹּהֵן[63]. וְכֵן אִם נִתְעָרֵב וְלַד כֹּהֵן בְּוֹלַד

יִשְׂרָאֵל וְהִגְדִּילוּ הַתַּעֲרוּבוֹת - כָּל אֶחָד מֵהֶן סְפֵק כֹּהֵן. וְנוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֲמָרֵי יִשְׂרָאֵל וְחֲמָרֵי כֹּהֲנִים: נוֹשְׂאִין נָשִׁים הָרְאוּיוֹת לִכְהֻנָּה, וְאֵין מִטַּמְּאִים לְמֵתִים, וְלֹא אוֹכְלִין בִּתְרוּמָה; וְאִם נָשְׂאוּ גְרוּשָׁה - מוֹצִיאִין וְאֵינָן לוֹקִין.

63) שם ק, ב.

יח. שְׁנֵי כֹּהֲנִים שֶׁנִּתְעָרְבוּ וַלְדוֹתֵיהֶם, אוֹ אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה אַחַר בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן אַחֵר וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן - נוֹתְנִין לוֹ עַל הַוָּלָד חֲמָרֵי שְׁנֵיהֶם: הוּא אוֹנֵן עֲלֵיהֶם[64], וְהֵן אוֹנְנִין עָלָיו[65]; הוּא אֵין מְטַמֵּא לָהֶם[66], וְהֵם אֵינָן מְטַמְּאִין לוֹ[67]; וְעוֹלֶה בְּמִשְׁמָרוֹ שֶׁל זֶה וְשֶׁל זֶה[68], וְאֵין חוֹלֵק[69]. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם בְּמִשְׁמָר אֶחָד וּבֵית אָב אֶחָד - נוֹטֵל חֵלֶק אֶחָד.

64) ביום המיתה של קרובים, האדם מתאונן על מותו ונקרא "אונן", ודיני אונן מבוארים בהלכות אבל. 65) "וביום מותו (של הולד) אסורים שניהם בקדשים" (רש"י). ויצוייר הדבר ששניהם מתו אחרי לידתו, והאשה לא נתגרשה מן הראשון (אם נתגרשה ונשאה השני, הרי הבן חלל ומותר ליטמא למתים, ובמשנה שם אמרו: "הוא אינו מטמא להם"), כגון שנשאת לראשון ונתעברה ממנו ואחר־כך נתברר שקידושי הראשון היו קידושי טעות, ונשאה לשני בתוך שלשה חדשים, בלא גט, שהרי היא אינה צריכה גט, מכיון שנתברר שקידושי טעות היו (גמרא שם). 66) לכל אחד מהם, שמא לאו אביו הוא. 67) כל אחד מהם אינו מטמא לו, שמא אינו בנו. 68) עשרים וארבעה משמרות של כהנים היו במקדש, והיו מתחלפים כל שבוע לפי תור שנקבע להם ע"י גורל בימי דוד. והמשמרות נחלקו לבתי אב, וכל בית אב היה עובד במקדש יום אחד מימי השבוע של משמרו. ואפילו אם שני הכהנים הללו משתייכים לשני משמרות, אין חברי המשמרות יכולים לעכב עליו מלעבוד בבית המקדש בשבוע שלהם. 69) אנשי כל בית אב חולקים ביניהם את עורות הקדשים, ואת חלקם בבשר הקרבנות שהקריבו ביומם. הספק הזה אינו מקבל חלק, כי שני המשמרות דוחים אותו וטוענים: הבא ראיה שאתה ממשמר שלנו - ותקח.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהֵן בָּאִין מִכֹּחַ נְשׂוּאִין; אֲבָל בִּזְנוּת - גָּזְרוּ חֲכָמִים[70] שֶׁמְּשַׁתְּקִין אוֹתוֹ מִדִּין כְּהֻנָּה כְּלָל, הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אָבִיו הַוַּדַּאי. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו - עַד שֶׁיִּהְיֶה זַרְעוֹ מְיֻחָס אַחֲרָיו.

70) שם ק, ב. והסמיכו גזירתם על הכתוב.

כ. כֵּיצַד? עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים שֶׁפֵּרֵשׁ אֶחָד מֵהֶם וּבָעַל, שֶׁהֲרֵי הַוָּלָד כֹּהֵן וַדַּאי, וְאַף עַל פִּי כֵן, הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אָבִיו שֶׁיִּתְיַחֵס לוֹ - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ מִדִּין כְּהֻנָּה, וְאֵינוֹ עוֹבֵד וְלֹא אוֹכֵל וְלֹא חוֹלֵק. וְאִם נִטְמָא לְמֵתִים אוֹ נָשָׂא גְרוּשָׁה - לוֹקֶה, שֶׁאֵין כָּאן סְפֵק הֶתֵּר.

יום שלישי כ"ו טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר איסור חיבוק ונישוק לערוה דרך תאוה; אם מותר להסתכל בבתולה או באשתו נדה; אם מותר לחבק אחת מן העריות שאין לבו נוקפו עליהן; נשים המסולולות אם נאסרות לכהונה או לבעליהן; אם ישמש האדם עם אשתו שלא כדרכה או לאור הנר או ביום; וכל הנהגת האדם עם אשתו בתשמיש המטה; אסור להוציא שכבת זרע לבטלה ושיתקשה עצמו לדעת; אסור לעבור על פתח זונה; אסור לשלוח יד במבושיו אם אינו נשוי; שישיא בניו סמוך לפרקן; ומי שגרש אשתו אם תדור עמו בחצר; אם ישא אשה ודעתו לגרשה; ואשה שנשאת לשני אנשים ומתו; לעולם ימכור אדם מה שיש לו לישא בת תלמיד חכם.

א. כָּל הַבָּא עַל עֶרְוָה[2] מִן הָעֲרָיוֹת דֶּרֶךְ אִיבָרִים, אוֹ שֶׁחִבֵּק וְנִשֵּׁק דֶּרֶךְ תַּאֲוָה וְנֶהֱנָה בְּקֵרוּב בָּשָׂר - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[3] מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֲקוֹת[4] הַתּוֹעֵבֹת וְגוֹמֵר. וְנֶאֱמַר: לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה - כְּלוֹמַר: לֹא תִקְרְבוּ לִדְבָרִים הַמְּבִיאִין לִידֵי גִּלּוּי עֶרְוָה[5].

2) כל ביאות שחייבים עליהן מיתת בית דין או כרת "והם האמורים בפרשת אחרי מות הן הנקראות עריות וכל אחת מהן נקראת ערווה. 3) אבל מיתת בית דין וכרת אינו חייב אלא בביאה או בהעראה. ודברים אלה אסורים גם בחייבי לאווין, אבל אינו לוקה אלא בחייבי כריתות בלבד. 4) מנהגים המביאים לתועבות הזימה. 5) מדרבנן.

ב. הָעוֹשֶׂה דָּבָר מֵחֲקוֹת אֵלּוּ - הֲרֵי הוּא חָשׁוּד עַל הָעֲרָיוֹת. וְאָסוּר לְאָדָם לִקְרֹץ בִּידָיו וּבְרַגְלָיו אוֹ לִרְמֹז בְּעֵינָיו לְאַחַת מִן הָעֲרָיוֹת, אוֹ לִשְׂחֹק עִמָּהּ[6] אוֹ לְהָקֵל רֹאשׁ. וַאֲפִלּוּ לְהָרִיחַ בְּשָׂמִים שֶׁעָלֶיהָ אוֹ לְהַבִּיט בְּיָפְיָהּ - אָסוּר. וּמַכִּין[7] לַמִּתְכַּוֵּן לְדָבָר זֶה מַכַּת מַרְדּוּת. וְהַמִּסְתַּכֵּל אֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁל אִשָּׁה וְנִתְכַּוֵּן לַהֲנוֹת - כְּמִי שֶׁנִּסְתַּכֵּל בִּמְקוֹם הַתֹּרֶף[8]. וַאֲפִלּוּ לִשְׁמֹעַ קוֹל הָעֶרְוָה אוֹ לִרְאוֹת שַׂעֲרָהּ - אָסוּר.

6) "שחוק וקלות ראש מרגילין לערווה". 7) ככל העובר על דברי חכמים. 8) ערוותה.

ג. וְהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אֲסוּרִין בְּחַיָּבֵי[9] לָאוִין. וּמֻתָּר לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי הַפְּנוּיָה וּלְבָדְקָהּ, בֵּין בְּתוּלָה בֵּין בְּעוּלָה, כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אִם הִיא נָאָה בְּעֵינָיו יִשָּׂאֶנָּה, וְאֵין בָּזֶה צַד אִסּוּר. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן. אֲבָל לֹא יִסְתַּכֵּל דֶּרֶךְ זְנוּת. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי, וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה.

9) כלומר, גם בחייבי לאווין. וחיבוק ונישוק וקרבת בשר בחייבי לאווין איסורן מדרבנן.

ד. וּמֻתָּר לְאָדָם לְהַבִּיט בְּאִשְׁתּוֹ כְּשֶׁהִיא נִדָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֶרְוָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֲנָאַת לֵב מִמְּנָהּ בָּרְאִיָּה, הוֹאִיל וְהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ לְאַחַר זְמַן - אֵינוֹ בָּא בָּזֶה לִדְבַר מִכְשׁוֹל. אֲבָל לֹא יִשְׂחֹק וְלֹא יָקֵל רֹאשׁ עִמָּהּ, שֶׁמָּא יַרְגִּיל לְעַבְרָה.

ה. אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאִשָּׁה כְּלָל, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, בֵּין שִׁפְחָה בֵּין מְשֻׁחְרֶרֶת, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר. בְּאֵי זֶה שִׁמּוּשׁ אָמְרוּ[10]? רְחִיצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וְהַצָּעַת מִטָּה לְפָנָיו, וּמְזִיגַת הַכּוֹס, שֶׁאֵין עוֹשָׂה לְאִישׁ דְּבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. וְאֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל, וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי שָׁלִיחַ.

10) שאסור.

ו. הַמְחַבֵּק אַחַת מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁאֵין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם נוֹקְפוֹ[11] עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁנִּשֵּׁק לְאַחַת מֵהֶן, כְּגוֹן אֲחוֹתוֹ הַגְּדוֹלָה וַאֲחוֹת אִמּוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם תַּאֲוָה וְלֹא הֲנָאָה כְּלָל - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה בְּיוֹתֵר, וְדָבָר אָסוּר הוּא, וּמַעֲשֶׂה טִפְּשִׁים הוּא. שֶׁאֵין קְרֵבִין לְעֶרְוָה כְּלָל, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, חוּץ מֵהָאֵם לִבְנָהּ וְהָאָב לְבִתּוֹ.

11) כלומר, אין לבו חרד שיבוא לידי חטא.

ז. כֵּיצַד? מֻתָּר הָאָב לְחַבֵּק בִּתּוֹ וּלְנַשְּׁקָהּ, וְתִישַׁן עִמּוֹ בְּקֵרוּב בָּשָׂר, וְכֵן הָאֵם עִם בְּנָהּ, כָּל זְמַן שֶׁהֵם קְטַנִּים. הִגְדִּילוּ וְנַעֲשָׂה הַבֵּן גָּדוֹל וְהַבַּת גְּדוֹלָה עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁדַיִם נְכוֹנוֹ וּשְׂעָרָךְ צֹמֵחַ - זֶה יָשֵׁן בִּכְסוּתוֹ, וְהִיא יְשֵׁנָה בִּכְסוּתָהּ. וְאִם הָיְתָה הַבַּת בּוֹשָׁה לַעֲמֹד לִפְנֵי אָבִיהָ עֲרֻמָּה, אוֹ שֶׁנִּשֵּׁאת[12], וְכֵן אִם הָאֵם בּוֹשָׁה לַעֲמֹד בִּפְנֵי בְּנָהּ עֲרֻמָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן קְטַנִּים - מִשֶּׁהִגִּיעוּ לְהִכָּלֵם מֵהֶן אֵין יְשֵׁנִים עִמָּהֶם אֶלָּא בִּכְסוּתָן.

12) ואפילו נתקדשה.

ח. נָשִׁים הַמְסוֹלְלוֹת[13] זוֹ בָּזוֹ - אָסוּר, וּמִמַּעֲשֵׂה מִצְרַיִם הוּא שֶׁהִזְהַרְנוּ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא תַעֲשׂוּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: מָה הָיוּ עוֹשִׂים? אִישׁ נוֹשֵׂא אִישׁ, וְאִשָּׁה נוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְאִשָּׁה נִשֵּׂאת לִשְׁנֵי אֲנָשִׁים. אַף עַל פִּי שֶׁמַּעֲשֶׂה זֶה אָסוּר - אֵין מַלְקִין עָלָיו, שֶׁאֵין לוֹ לָאו מְיֻחָד, וַהֲרֵי אֵין שָׁם בִּיאָה כְּלָל. לְפִיכָךְ אֵין נֶאֱסָרוֹת לַכְּהֻנָּה מִשּׁוּם זְנוּת, וְלֹא תֵאָסֵר אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ בָּזֶה, שֶׁאֵין כָּאן זְנוּת[14]. וְרָאוּי לְהַכּוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת, הוֹאִיל וְעָשׂוּ אִסּוּר[15]. וְיֵשׁ לָאִישׁ לְהַקְפִּיד עַל אִשְׁתּוֹ מִדָּבָר זֶה, וּמוֹנֵעַ הַנָּשִׁים הַיְדוּעוֹת בְּכָךְ מִלְּהִכָּנֵס לָהּ וּמִלָּצֵאת הִיא אֲלֵיהֶן.

13) "מביאות אשה על אשה ... וזה שקוראין חכמים נשים המסוללות זו בזו". 14) "פריצותא בעלמא" ומשום פריצותא אין אשה נאסרת על בעלה. 15) ככל העובר על איסור מדבריהם.

ט. אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם - מֻתֶּרֶת הִיא לוֹ. לְפִיכָךְ כָּל מַה שֶׁאָדָם רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת בְּאִשְׁתּוֹ - עוֹשֶׂה: בּוֹעֵל בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, וּמְנַשֵּׁק בְּכָל אֵבֶר וְאֵבֶר שֶׁיִּרְצֶה, [וּבָא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ וְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, מִדַּת חֲסִידוּת שֶׁלֹּא יָקֵל אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ לְכָךְ, וְשֶׁיְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת, וְלֹא יָסוּר מִדֶּרֶךְ הָעוֹלָם וּמִנְהָגוֹ, שֶׁאֵין דָּבָר זֶה אֶלָּא כְּדֵי לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת.

י. אָסוּר לְאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַנֵּר. הֲרֵי שֶׁהָיְתָה שַׁבָּת וְלֹא הָיָה לוֹ בַּיִת אַחֵר וְהָיָה הַנֵּר דָּלוּק - הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁמֵּשׁ כְּלָל. וְכֵן אָסוּר לְיִשְׂרְאֵלִי לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בַּיּוֹם, שֶׁעֲזוּת פָּנִים הִיא לוֹ. וְאִם הָיָה תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁאֵינוֹ בָּא לְהִמָּשֵׁךְ בְּכָךְ - הֲרֵי זֶה מַאֲפִיל בְּטַלִּיתוֹ וּמְשַׁמֵּשׁ. וְאֵין נִזְקָקִין לְדָבָר זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ גָּדוֹל[16]. וְדֶרֶךְ קְדֵשָׁה לְשַׁמֵּשׁ בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה.

16) "כמו דרך הרפואה".

יא. אֵין דַּעַת חֲכָמִים נוֹחָה לְמִי שֶׁהוּא מַרְבֶּה בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וְיִהְיֶה מָצוּי אֵצֶל אִשְׁתּוֹ כְּתַרְנְגוֹל, וּפָגוּם הוּא עַד מְאֹד, וּמַעֲשֶׂה בּוּרִים הוּא. אֶלָּא כָּל הַמְמַעֵט בְּתַשְׁמִישׁ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח; וְהוּא שֶׁלֹּא יְבַטֵּל עוֹנָה [אֶלָּא] מִדַּעַת אִשְׁתּוֹ. וְלֹא תִּקְּנוּ בָּרִאשׁוֹנָה[17] לְבַעֲלֵי קְרָיִין שֶׁלֹּא יִקְרְאוּ בַּתּוֹרָה עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ, אֶלָּא כְּדֵי לְמַעֵט בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה.

17) אחר כך בטלוה.

יב. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ אָדָם מִטָּתוֹ וְלִבּוֹ מְחַשֵּׁב בְּאִשָּׁה אַחֶרֶת, וְלֹא יִבְעַל מִתּוֹךְ שִׂכְרוּת, וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂנְאָה, וְלֹא יָבוֹא עָלֶיהָ עַל כָּרְחָהּ וְהִיא יְרֵאָה מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּשֶׁיִּהְיֶה אֶחָד מֵהֶן מְנֻדֶּה, וְלֹא יָבוֹא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ לְגָרְשָׁהּ. וְאִם עָשָׂה כֵּן - הַבָּנִים אֵינָן הֲגוּנִים, אֶלָּא מֵהֶן עַזֵּי פָּנִים וּמֵהֶן מוֹרְדִים וּפוֹשְׁעִים.

יג. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל אִשָּׁה חֲצוּפָה שֶׁהִיא תּוֹבַעַת תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בְּפִיהָ, אוֹ הַמְפַתָּה אִשָּׁה לְשֵׁם נִשּׂוּאִין, אוֹ הַמִּתְכַּוֵּן לָבוֹא עַל רָחֵל אִשְׁתּוֹ וּבָא עַל לֵאָה אִשְׁתּוֹ, וּמִי שֶׁלֹּא שָׁהָתָה אַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַהֲרֵי הַבֵּן סָפֵק - כָּל אֵלּוּ הַבָּנִים הַיְלוּדִים מֵהֶם הֵם הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים שֶׁיִּסּוּרֵי הַגָּלוּת בּוֹרְרִין אוֹתָן.

יד. וְאָסוּר לְאָדָם לָבוֹא עַל אִשְׁתּוֹ בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת

אוֹ בְּגַנּוֹת וּבְפַרְדֵּסִין, אֶלָּא בְּבֵית דִּירָה; שֶׁלֹּא יַרְאֶה כִּזְנוּת, וַיַּרְגִּילוּ עַצְמָם לִידֵי זְנוּת. וְהַבּוֹעֵל אֶת אִשְׁתּוֹ בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בַּשּׁוּק[18], וְהַמְקַדֵּשׁ בְּלֹא שִׁדּוּךְ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

18) "אפילו בכספא דמנהג זילות ופריצות הוא".

טו. וְאַכְסְנַאי אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה עַד שֶׁיַּחֲזֹר לְבֵיתוֹ. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים עַל הָאִישׁ שֶׁיָּדוּר בְּבֵית חָמִיו, שֶׁזּוֹ עַזּוּת פָּנִים הִיא. וְלֹא יִכָּנֵס עִמּוֹ לַמֶּרְחָץ.

טז. וְלֹא יִכָּנֵס אָדָם עִם אָבִיו לַמֶּרְחָץ, וְלֹא עִם בַּעַל אֲחוֹתוֹ, וְלֹא עִם תַּלְמִידוֹ. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לְתַלְמִידוֹ - מֻתָּר. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ שְׁנֵי אַחִים כְּאֶחָד לַמֶּרְחָץ.

יז. לֹא יְהַלְּכוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּעֵי[19] רֹאשׁ בַּשּׁוּק, אַחַת פְּנוּיָה[20] וְאַחַת אֵשֶׁת אִישׁ. וְלֹא תֵּלֵךְ אִשָּׁה בַּשּׁוּק וּבְנָהּ אַחֲרֶיהָ. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְפְּשׁוּ בְּנָהּ, וְתֵלֵךְ אַחֲרָיו לְהַחֲזִירוֹ, וְיִתְעַלְּלוּ בָּהּ הָרְשָׁעִים שֶׁתִּפְסוּהוּ דֶּרֶךְ שְׁחוֹק.

19) מגולות שער. 20) אלמנה או גרושה או בעולה, אבל בתולה מותרת לצאת פרועת ראש.

יח. אָסוּר לְהוֹצִיא שִׂכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה. לְפִיכָךְ לֹא יִהְיֶה אָדָם דָּשׁ מִבִּפְנִים וְזוֹרֶה מִבַּחוּץ, וְלֹא יִשָּׂא קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד. אֲבָל אִלּוּ שֶׁמְּנָאֲפִין בַּיָּד וּמוֹצִיאִין שִׂכְבַת זֶרַע - לֹא דַּי לָהֶם שֶׁאִסּוּר גָּדוֹל הוּא, אֶלָּא שֶׁהָעוֹשֶׂה זֶה - בְּנִדּוּי הוּא יוֹשֵׁב[21], וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: יְדֵיכֶם דָּמִים מָלְאוּ, וּכְאִלּוּ הָרַג הַנֶּפֶשׁ.

21) כלומר, שחכמים נידו כל מי שיעשה כן.

יט. וְכֵן אָסוּר לְאָדָם שֶׁיְּקַשֶּׁה עַצְמוֹ לְדַעַת אוֹ יָבִיא עַצְמוֹ לִידֵי הִרְהוּר. אֶלָּא אִם יָבוֹא לוֹ הִרְהוּר - יַסִּיעַ לִבּוֹ מִדִּבְרֵי הַבַּאי (וְהַשְּׁחָתָה) לְדִבְרֵי תּוֹרָה[22], שֶׁהִיא אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן. לְפִיכָךְ אָסוּר לְאָדָם לִישֹׁן עַל עָרְפּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה, עַד שֶׁיִּטֶּה מְעַט, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי קְשׁוּי.

22) "משכחו לבית המדרש".

כ. וְלֹא יִסְתַּכֵּל בִּבְהֵמָה וּבְחַיָּה וָעוֹף בְּשָׁעָה שֶׁמִּזְדַּקְּקִין זָכָר לִנְקֵבָה. וּמֻתָּר לְמַרְבִּיעֵי בְּהֵמָה לְהַכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן עֲסוּקִין בִּמְלַאכְתָּן לֹא יָבוֹאוּ לִידֵי הִרְהוּר.

כא. וְכֵן אָסוּר לְאָדָם לְהִסְתַּכֵּל בַּנָּשִׁים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן עוֹמְדוֹת עַל הַכְּבִיסָה. אֲפִלּוּ לְהִסְתַּכֵּל בְּבִגְדֵי צֶמֶר שֶׁל אִשָּׁה שֶׁהוּא מַכִּירָהּ - אָסוּר, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר.

כב. מִי שֶׁפָּגַע בְּאִשָּׁה בַּשּׁוּק - אָסוּר לוֹ לְהַלֵּךְ אַחֲרֶיהָ, אֶלָּא רָץ וּמְסַלְּקָהּ לִצְדָדִין אוֹ לְאַחֲרָיו. וְכָל הַמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק אַחֲרֵי אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה מְקַלֵּל עַמֵּי הָאָרֶץ. וְאָסוּר לַעֲבֹר עַל פֶּתַח אִשָּׁה זוֹנָה עַד שֶׁיַּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ.

כג. וְאָסוּר לְאָדָם שֶׁאֵינוֹ נָשׂוּי לִשְׁלֹחַ יָדוֹ בִּמְבוּשָׁיו, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר. וַאֲפִלּוּ מִתַּחַת טִבּוּרוֹ לֹא יַכְנִיס[23] יָדוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר. וְאִם הִשְׁתִּין מַיִם - לֹא יֵאָחֵז בָּאֲמָה וְיַשְׁתִּין. וְאִם הָיָה נָשׂוּי - מֻתָּר. וּבֵין נָשׂוּי וּבֵין שֶׁאֵינוֹ נָשׂוּי - לֹא יוֹשִׁיט יָדוֹ לָאַמָּה כְּלָל אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לִנְקָבָיו.

23) "לא כתב (רבינו) אסור (כמו בתחילת ההלכה) ... דבזה אין איסור רק מצד תוספת קדושה (שלכן קראו לרבי יהודה הנשיא רבינו הקדוש "שלא הכניס ידו תחת אבנטו".

כד. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים וּגְדוֹלֵי הַחֲכָמִים - הִתְפָּאֵר אֶחָד מֵהֶם שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא נִסְתַּכֵּל בַּמִּילָה שֶׁלּוֹ, וּמֵהֵן מִי שֶׁהִתְפָּאֵר שֶׁלֹּא הִתְבּוֹנֵן מֵעוֹלָם בְּצוּרַת אִשְׁתּוֹ[24]. מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ פּוֹנֶה מִדִּבְרֵי הַבַּאי לְדִבְרֵי הָאֱמֶת, שֶׁהֵן אוֹחֲזוֹת לְבַב הַקְּדוֹשִׁים.

24) "מעשה באדם שנשא אשה גידמת ולא הכיר בה (במומה) עד יום מותה ... כמה צנוע אדם זה שלא הכיר באשתו".

כה. מִצְוַת חֲכָמִים, שֶׁיַּשִּׂיא אָדָם בָּנָיו וּבְנוֹתָיו סָמוּךְ לְפִרְקָן; שֶׁאִם יַנִּיחֵן - יָבוֹאוּ לִידֵי זְנוּת אוֹ לִידֵי הִרְהוּר. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וּפִקַּדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא. וְאָסוּר לְהַשִּׂיא אִשָּׁה לְקָטָן[25], שֶׁזֶּה כְּמוֹ זְנוּת הִיא.

25) לפני שנת השלוש עשרה.

כו. וְאֵין הָאִישׁ רַשַּׁאי לֵישֵׁב בְּלֹא אִשָּׁה. וְלֹא יִשָּׂא עֲקָרָה וּזְקֵנָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד[26]. וּרְשׁוּת לְאִשָּׁה שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא לְעוֹלָם אוֹ תִּנָּשֵׂא לְסָרִיס. וְלֹא יִשָּׂא בָּחוּר זְקֵנָה[27], וְלֹא יִשָּׂא זָקֵן יַלְדָּה; שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לִזְנוּת.

26) כאשר עדיין לא קיים מצות פריה ורביה. 27) אפילו הראוייה לילד.

כז. וְכֵן מִי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין - לֹא תָּדוּר עִמּוֹ בֶּחָצֵר, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לִידֵי זְנוּת. וְאִם הָיָה כֹּהֵן[28] - לֹא תָּדוּר עִמּוֹ בַּמָּבוֹי[29]. וּכְפָר קָטָן נִדּוֹן כְּמָבוֹי. הָיָה לָהּ מִלְוֶה אֶצְלוֹ - עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְתָבְעוֹ. וּגְרוּשָׁה שֶׁבָּאָה עִם הַמְגָרֵשׁ לְדִין - מְנַדִּין אוֹתָן אוֹ מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת[30]. וְאִם נִתְגָּרְשָׁה מִן הָאֵרוּסִין - מֻתֶּרֶת לְתָבְעוֹ בְּדִין וְלָדוּר עִמּוֹ. וְאִם הָיָה לִבּוֹ גַּס[31] בָּהּ - אַף מִן הָאֵרוּסִין אָסוּר. וּמִי נִדְחֶה מִפְּנֵי מִי? הִיא נִדְחֵית מִפָּנָיו. וְאִם הָיְתָה הֶחָצֵר שֶׁלָּהּ - הוּא יִדָּחֶה מִפָּנֶיהָ.

28) שיש עליו גם איסור גרושה. 29) בתים שלהם היו בנויים על פי תכנית שכזו: בתים אחדים פתוחים לחצר אחת וחצרות אחדות פתוחות למבוי. 30) "ואי אתי לקמן לדינא (ואם באו לפנינו לדין) רב פפא אמר שמותי משמתינן להו (מנדין אותן, נידוי הוא חרם קל), רב הונא בריה דרב יהושע אמר נגודי מנגדינן להו" (מכין אותן). ומכיוון שבגמרא לא נפסקה ההלכה, פסק רבינו או נידוי או מכין. 31) "לבו קרוב לה"

1 **כח. אָסוּר לְאָדָם לִשָּׂא אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ;**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תַּחֲרֹשׁ עַל רֵעֲךָ רָעָה וְהוּא יוֹשֵׁב לָבֶטַח**
3 **אִתָּךְ. וְאִם הוֹדִיעָהּ בַּתְּחִלָּה שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אוֹתָהּ**
4 **לְיָמִים - מֻתָּר.**

5 **כט. וְלֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה בִּמְדִינָה זוֹ וְאִשָּׁה בִּמְדִינָה**
6 **אַחֶרֶת; שֶׁמָּא יַאֲרִיכוּ הַיָּמִים, וְנִמְצָא אָח נוֹשֵׂא**
7 **אֲחוֹתוֹ וַאֲחוֹת אִמּוֹ וַאֲחוֹת אָבִיו וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאֵינוֹ**
8 **יָדוּעַ. וְאִם הָיָה אָדָם גָּדוֹל שֶׁשְּׁמוֹ יָדוּעַ, וַהֲרֵי זַרְעוֹ**
9 **מְפֻרְסָמִין וִידוּעִין - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.**

10 **ל. לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה מִמִּשְׁפַּחַת מְצֹרָעִים וְלֹא**
11 **מִמִּשְׁפַּחַת נִכְפִּין[32]. וְהוּא שֶׁהֶחֱזִיקוּ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים[33]**
12 **שֶׁיָּבוֹאוּ בְּנֵיהֶם כָּךְ.**

32) מחלת הנפילה, "ונקרא כך לפי שמתהפך שלא ברצונו בשעה שהוא כורע". 33) ואף על פי שרבינו פוסק שבשתי פעמים הווה חזקה, אולם להחזיק את המשפחה צריך שלוש פעמים.

13 **לא. אִשָּׁה שֶׁנִּשֵּׂאת לִשְׁנֵי אֲנָשִׁים וָמֵתוּ - לִשְׁלִישִׁי[34]**
14 **לֹא תִּנָּשֵׂא; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא. וַאֲפִלּוּ נִתְקַדְּשָׁה**
15 **- יִכְנֹס. וְלֹא יִשָּׂא יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ כֹּהֶנֶת, שֶׁזֶּה כְּמוֹ**
16 **חִלּוּל לְזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. וְאִם נָשָׂא - אָמְרוּ חֲכָמִים:**
17 **אֵין זִוּוּגָן עוֹלֶה יָפֶה, אֶלָּא מֵת בְּלֹא בָנִים, אוֹ מֵת**
18 **הוּא אוֹ הִיא בִּמְהֵרָה, אוֹ קְטָטָה תִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם[35].**
19 **אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁנָּשָׂא כֹּהֶנֶת - הֲרֵי זֶה נָאֶה**
20 **וּמְשֻׁבָּח, הֲרֵי תּוֹרָה וּכְהֻנָּה כְּאֶחָד.**

34) שהוחזקה שבעליה מתים ונקראת "קטלנית" ויש סכנה לבעל השלישי הנושא אותה. 35) "או מביאתו לידי עניות", ורבינו כותב "קטטה תהיה ביניהם", מפני שעניות מביאה לידי קטטה, כמו שאמרו "כמשלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא בביתא" (=כאשר נגמרים השעורים בכד באה מריבה לבית) ודעת רבינו שמריבה גרועה מן העניות. וכאשר משבח רבינו ביתו של תלמיד חכם הוא כותב: ולא מריבה בביתו של תלמיד חכם.

21 **לב. לֹא יִשָּׂא אָדָם בַּת עַמֵּי הָאָרֶץ; שֶׁאִם מֵת אוֹ**
22 **גוֹלֶה - בָּנָיו עַמֵּי הָאָרֶץ יִהְיוּ, שֶׁאֵין אִמָּן יוֹדַעַת כֶּתֶר**
23 **הַתּוֹרָה. וְלֹא יַשִּׂיא בִּתּוֹ לְעַם הָאָרֶץ. שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן בִּתּוֹ**
24 **לְעַם הָאָרֶץ - כְּמִי שֶׁכְּפָתָהּ וּנְתָנָהּ לִפְנֵי הָאֲרִי; מַכֶּה**
25 **וּבוֹעֵל, וְאֵין לוֹ בּוֹשֶׁת פָּנִים. וּלְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם כָּל**
26 **מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וְיִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם; שֶׁאִם מֵת אוֹ**
27 **גוֹלֶה - בָּנָיו תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְכֵן יַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד**
28 **חָכָם; שֶׁאֵין דָּבָר מְגֻנֶּה וְלֹא מְרִיבָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל**
29 **תַּלְמִיד חָכָם.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שאין אמן יודעת כתר התורה.."

המושג "כתר תורה" מופיע ברמב"ם שלוש פעמים, ובכל פעם נתכוון לעניין אחר שבכתר התורה.

בהלכות תלמוד תורה (פרק ג' ה"א) כתב "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה, לא יסיח דעתו לדברים אחרים כו'" ובהלכה שבסוף הפרק שם כתב: "אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו כו'".

וכוונתו לשני עניינים: בהלכה א' מדבר על כך שהתורה נעשית כתרו של האדם הלומדה, וזוהי כוונתו במילים "מוכתר בכתר תורה". אבל בסוף הפרק כוונתו לסגולת הלימוד בלילה שעל־ידה זוכה לכתר התורה, היינו לעניין נעלה יותר בתורה גופא - כתרה של תורה. ולכן שינה בענין זה וכתב כתר התורה, היינו לעיקרה ומהותה של התורה, שלא רק שמבין ומשיג את התורה אלא שיש בו גם הדביקות ב'נותן התורה'. אבל הלשון בהלכה א' "כתר תורה" מורה על האדם הלומד שהתורה מכתירה אותו.

אמנם מה שכתב הרמב"ם כאן "שאין אמן יודעת כתר התורה", כוונתו שאינה יודעת יוקר התורה.

(על־פי לקוטי־שיחות עמוד 43 והערה 27)

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר איסור ייחוד עם ערוה מן העריות ועם בהמה או זכר; איסור ייחוד ישראלית עם הגויים וכן תינוק ותינוקת ובהמה; מי שאין לו אשה אם ילמד תינוקות; ואשה אם תלמד קטנים; אין דורשין בסתרי עריות בשלשה; ושירגיל עצמו בקדושה.

30 **א. אָסוּר לְהִתְיַחֵד עִם עֶרְוָה מִן הָעֲרָיוֹת[2], בֵּין זְקֵנָה**
31 **בֵּין יַלְדָּה; שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לְגַלּוֹת עֶרְוָה. חוּץ מֵהָאֵם**
32 **עִם בְּנָהּ, וְהָאָב עִם בִּתּוֹ, וְהַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה.**
33 **וְחָתָן שֶׁפִּרְסָה אִשְׁתּוֹ נִדָּה קֹדֶם שֶׁיִּבְעַל - אָסוּר**
34 **לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, אֶלָּא הִיא יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים וְהוּא יָשֵׁן**
35 **בֵּין הָאֲנָשִׁים. וְאִם בָּא עָלֶיהָ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ**
36 **נִטְמְאַת - מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ.**

2) ראה ביאורנו למעלה פרק כא הלכה א. אבל יחוד עם חייבי לאוין אינו אסור מן התורה.

37 **ב. לֹא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל מִשְׁכַּב זְכוּר וְעַל הַבְּהֵמָה.**
38 **לְפִיכָךְ אֵין אִסּוּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהֶן. וְאִם נִתְרַחֵק אֲפִלּוּ**
39 **מִיִּחוּד זְכוּר וּבְהֵמָה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וּגְדוֹלֵי**

1 הַחֲכָמִים הָיוּ מַרְחִיקִין הַבְּהֵמָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְיַחֲדוּ
2 עִמָּהּ. וְאִסּוּר יִחוּד הָעֲרָיוֹת מִפִּי הַקַּבָּלָה[3].

3) כלומר, שקיבלו איש מפי איש עד משה רבינו. ושם "רמז ליחוד מן התורה".

3 ג. כְּשֶׁאֵרַע מַעֲשֶׂה אַמְנוֹן וְתָמָר בֶּן דָּוִד וּבֵית דִּינוֹ
4 עַל יִחוּד פְּנוּיָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ עֶרְוָה[4] - בִּכְלַל
5 יִחוּד עֲרָיוֹת הִיא. וְשַׁמַּאי וְהִלֵּל[5] גָּזְרוּ עַל יִחוּד
6 כּוּתִית. נִמְצָא, כָּל הַמִּתְיַחֵד עִם אִשָּׁה שֶׁאָסוּר
7 לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, בֵּין יִשְׂרְאֵלִית בֵּין כּוּתִית - מַכִּין אֶת
8 שְׁנֵיהֶן מַכַּת מַרְדּוּת, הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה, וּמַכְרִיזִין
9 עֲלֵיהֶן[6]. חוּץ מֵאִשֶּׁת אִישׁ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר
10 לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, אִם נִתְיַחֵד - אֵין לוֹקִין; שֶׁלֹּא
11 לְהוֹצִיא לַעַז עָלֶיהָ שֶׁזִּנְּתָה, וְנִמְצְאוּ מוֹצִיאִין לַעַז עַל
12 הַבָּנִים שֶׁהֵן מַמְזֵרִים.

4) אלא לאו, כמבואר בפרק א מהלכות אישות הלכה ד: "הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין, לוקה מן התורה". 5) כלומר, בית־שמאי ובית־הלל, ובגמרא עבודה־זרה לו: "ואתו (ובאו) תלמידי בית־שמאי ובית־הלל גזור אפילו איחוד דבת גוים". ומפני "שהיו שמאי והלל עצמן ביום שגזרו שמונה־עשר דבר", הזכיר רבינו את שמאי והלל כגוזרי הגזירה. 6) "מר זוטרא מלקי ומכריז".

13 ד. כָּל אִשָּׁה שֶׁאָסוּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ
14 עִמּוֹ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[7] לְהִתְיַחֵד, מִפְּנֵי שֶׁאִשְׁתּוֹ
15 מְשַׁמְּרַתּוּ. אֲבָל לֹא תִּתְיַחֵד יִשְׂרְאֵלִית עִם הַכּוּתִי וְאַף
16 עַל פִּי שֶׁאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל כּוּתִי מְשַׁמְּרַתּוּ
17 וְאֵין לָהֶן בּוּשָׁה.

7) בכת"י תימן: הרי זה מותר.

18 ה. וְכֵן אֵין מוֹסְרִין תִּינוֹק יִשְׂרָאֵל לְכוּתִי לְלַמְּדוֹ סֵפֶר
19 וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת, מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּן חֲשׁוּדִין עַל מִשְׁכַּב
20 זָכוּר. וְאֵין מַעֲמִידִין בְּהֵמָה בְּפַנְדְּקָיוֹת[8] שֶׁל כּוּתִים,
21 וַאֲפִלּוּ זְכָרִים אֵצֶל זְכָרִים וּנְקֵבוֹת אֵצֶל נְקֵבוֹת.

8) "שעושין להתאכסן עוברי דרכים שם ומעלים שכר לבעלים" (רש"י).

22 ו. וְאֵין מוֹסְרִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[9] לְרוֹעֶה כּוּתִי, אֲפִלּוּ
23 זְכָרִים לְכוּתִים וּנְקֵבוֹת לְכוּתִית. מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּן חֲשׁוּדִין
24 עַל הַרְבָּעַת בְּהֵמָה, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[10] שֶׁהֵן אֲסוּרִין בִּזְכוּר
25 וּבִבְהֵמָה, וְנֶאֱמַר: וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל.

9) שרביעה אסורה גם בעוף, כמבואר למעלה פרק א הלכה טז. 10) למעלה פרק יד הלכה י.

26 ז. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מוֹסְרִין בְּהֵמָה נְקֵבָה לְכוּתִית?
27 מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּן בְּחֶזְקַת נוֹאֲפִים, וּכְשֶׁיָּבוֹא הַנּוֹאֵף לִשְׁכַּב
28 עִם הַכּוּתִית זוֹ, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִמְצָאֶנָּה וְיִשְׁכַּב עִם
29 הַבְּהֵמָה. אוֹ אֲפִלּוּ יִמְצָאֶנָּה יִשְׁכַּב עִם הַבְּהֵמָה.

30 ח. לֹא תִּתְיַחֵד אִשָּׁה אַחַת אֲפִלּוּ עִם אֲנָשִׁים הַרְבֵּה,
31 עַד שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם שָׁם[11]. וְכֵן לֹא
32 יִתְיַחֵד אִישׁ אֶחָד אֲפִלּוּ עִם נָשִׁים הַרְבֵּה. נָשִׁים הַרְבֵּה
33 עִם אֲנָשִׁים הַרְבֵּה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְיִחוּד[12]. הָיוּ
34 הָאֲנָשִׁים מִבַּחוּץ וְהַנָּשִׁים מִבִּפְנִים, אוֹ הָאֲנָשִׁים
35 מִבִּפְנִים וְהַנָּשִׁים מִבַּחוּץ, וּפִרְשָׁהּ[13] אִשָּׁה אַחַת לְבֵין
36 הָאֲנָשִׁים אוֹ אִישׁ לְבֵין הַנָּשִׁים - אֲסוּרִין מִשּׁוּם
37 יִחוּד[14]. אֲפִלּוּ[15] אִישׁ שֶׁעִסְקוֹ וּמְלַאכְתּוֹ עִם הַנָּשִׁים -
38 אָסוּר לוֹ לְהִתְיַחֵד עִם הַנָּשִׁים. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? יִתְעַסֵּק
39 עִמָּהֶן וְאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, אוֹ יִפְּנֶה לִמְלָאכָה אַחֶרֶת.

11) מפני שאשתו משמרתו, כמבואר למעלה הלכה ד. ואין לחוש שמא האשה תזנה עם האחרים, שאין נשותיהן שם, מכיון שהיא לא תזנה מפני בעלה, גם חברתה לא תזנה, מפני שהיא מפחדת שמא היא ובעלה יגלו סודה. 12) אנשים מבחוץ (בבית החיצון) ונשים מבפנים, אין חוששים משום יחוד (שהחיצונים אין להם דרך לפנים, ואם יכנס אחד מהם לפנים - ירגישו בזה חבריו), אנשים מבפנים ונשים מבחוץ, חוששין משום יחוד (שמא יצא אחד מהם ויתייחד עם הנשים). "במתניתא תנא איפכא" (אנשים בחוץ ונשים בפנים חוששין שמא יכנס האחד לפנים... אנשים בפנים ונשים בחוץ אין חוששין... ואם אחד מהם יוצא לבין הנשים אין זה יחוד, דמיסתפי (מפחד) שמא יצא אחד מהם אחריו שהרי דרך הפנימיים על החיצוניים. רש"י) והרי בנשים הרבה עם אנשים הרבה - אין חוששין ליחוד. 13) נראה שרבינו מפרש דברי הגמרא, שהמדובר אם פירשה אשה לבין האנשים או איש לבין הנשים, אבל מותר שיתאספו אנשים הרבה בחדר אחד ונשים בחדר הסמוך לו, אולם בסוכה נא: משמע קצת שלא כדעת רבינו. 14) "אמר אביי, השתא דאמר רב כהנא הכי, ותנא מתניתא איפכא - אנן נעביד לחומרא". 15) כלומר, "אף־על־פי שהיה ראוי להתיר לו יותר, משום דבעבידתיה (בעבודתו) טריד, או משום שאינו יכול ליזהר, אפילו הכי אסור" (הרא"ש). ואף־על־פי שמותר להרביע בהמה (למעלה פרק כא הלכה כ), מפני שעסוק במלאכתו, באשה חוששים יותר.

40 ט. מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם שְׁתֵּי יְבָמוֹת, אוֹ עִם שְׁתֵּי צָרוֹת,
41 אוֹ עִם אִשָּׁה וַחֲמוֹתָהּ, אוֹ עִם אִשָּׁה וּבַת בַּעְלָהּ, אוֹ
42 עִם אִשָּׁה וּבַת חֲמוֹתָהּ; מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ,
43 וְאֵין מְחַפּוֹת זוֹ עַל זוֹ. וְכֵן מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם אִשָּׁה
44 שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ תִּינֹקֶת קְטַנָּה שֶׁיּוֹדַעַת טַעַם בִּיאָה וְאֵינָהּ
45 מוֹסֶרֶת עַצְמָהּ לְבִיאָה; שֶׁאֵינָהּ מְזַנָּה בְּפָנֶיהָ, שֶׁהֲרֵי
46 זוֹ מְגַלָּה אֶת סוֹדָהּ.

47 י. תִּינֹקֶת מִבַּת שָׁלֹשׁ וּלְמַטָּה וְתִינוֹק בֶּן[16] תֵּשַׁע
48 וּלְמַטָּה - מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהֶן; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ אֶלָּא עַל
49 יִחוּד אִשָּׁה הָרְאוּיָה לְבִיאָה, וְאִישׁ הָרָאוּי לְבִיאָה.

16) בכת"י תימן: מבן.

50 יא. אַנְדְּרוֹגִינוֹס[17] אֵינוֹ מִתְיַחֵד עִם הַנָּשִׁים[18], וְאִם

נִתְיַחֵד - אֵין מַכִּין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק. אֲבָל הָאִישׁ מִתְיַחֵד עִם הָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[19] וְעִם הַטֻּמְטוּם.

17) שיש בו זכרות ונקבות. ראה ביאורנו למעלה פרק א הלכה טו. 18) "דהוא מתאוה לאשה גמורה, לכן אסור להתייחד עם נשים". 19) "ואיש אינו מתאוה לספק אשה, לכן מותר להתייחד עם אנדרוגינוס". והגר"א מגיה דברי רבינו וגורס: אנדרוגינוס אינו מתייחד עם האנשים ולא עם הנשים... אבל האיש ואשה מתייחד עם הטומטום.

יב. אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁהָיָה בַּעֲלָהּ בָּעִיר - אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְיִחוּד, מִפְּנֵי שֶׁאֵימַת בַּעְלָהּ עָלֶיהָ. וְאִם הָיָה זֶה גַּם[20] בָּהּ, כְּגוֹן שֶׁגָּדְלָה עִמּוֹ אוֹ שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָתוֹ - לֹא יִתְיַחֵד עִמָּהּ וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּעְלָהּ בָּעִיר. וְכֵן כָּל הַמִּתְיַחֵד עִם אִשָּׁה, וְהָיָה הַפֶּתַח פָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין חוֹשְׁשִׁין מִשּׁוּם יִחוּד.

20) לבו קרוב לה, ראה ביאורנו למעלה פרק כא הלכה כז.

יג. מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה לֹא יְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאִמּוֹת הַבָּנִים בָּאוֹת לְבֵית הַסֵּפֶר לִבְנֵיהֶם, וְנִמְצָא מִתְגָּרֶה[21] בַּנָּשִׁים. וְכֵן אִשָּׁה לֹא תְּלַמֵּד קְטַנִּים, מִפְּנֵי אֲבוֹתֵיהֶן שֶׁהֵן בָּאִין בִּגְלַל בְּנֵיהֶם, וְנִמְצְאוּ מִתְיַחֲדִים[22] עִמָּהּ. וְאֵין הַמְלַמֵּד צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ שְׁרוּיָה עִמּוֹ בְּבֵית הַסֵּפֶר, אֶלָּא הִיא בְּבֵיתָהּ וְהוּא מְלַמֵּד בִּמְקוֹמוֹ.

21) ואפילו באופן שאין חשש ליחוד, אסור משום גירוי בנשים. 22) כאן כותב רבינו מתייחדים עמה, מפני שבנשים לא שייך גירוי, ואין אסור אלא אם מתייחדת.

יד. תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁתְּהֵיֶנָה הַנָּשִׁים מְסַפְּרוֹת זוֹ עִם זוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס שָׁם אִישׁ, מִשּׁוּם יִחוּד.

טו. אֵין מְמַנִּין אֲפִלּוּ אָדָם נֶאֱמָן וְכָשֵׁר לִהְיוֹת שׁוֹמֵר חָצֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם נָשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד בַּחוּץ; שֶׁאֵין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לָעֲרָיוֹת. וְאָסוּר לְאָדָם לְמַנּוֹת אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל בֵּיתוֹ, שֶׁלֹּא יַנְהִיג אִשְׁתּוֹ לִדְבַר עֲבֵרָה.

טז. אָסוּר לְתַלְמִיד חָכָם לִשְׁכֹּן בְּחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אַלְמָנָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְיַחֵד עִמָּהּ, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד; אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. וְכֵן אַלְמָנָה אֲסוּרָה לְגַדֵּל כֶּלֶב[23], מִפְּנֵי הַחֲשָׁד. וְלֹא תִּקְנֶה אִשָּׁה עֲבָדִים[24] זְכָרִים, אֲפִלּוּ קְטַנִּים[25], מִפְּנֵי הַחֲשָׁד.

23) משום לזות שפתים, שלא ירננו אחריה, כשיראו שהכלב הולך אחריה, אבל מותרת להתייחד עם הכלב, שלא נחשדו ישראל על הזכור ועל הבהמה. 24) "ומבואר בש"ס שכל־שכן דעבד עברי אסור לה לקנות, משום דצנוע בעיניה, שאם יקלקלו יחד לא יתפאר לגלות הדבר". 25) "ויראה לי, שאינה אסורה לקנות אלא עבד בן תשע שנים ומתשע ולמעלה" (קשה להבין דין זה, הלא העבדים יגדלו? ראה 'טור' יורה־דעה סימן רסז וב'כסף משנה' הלכות עבדים שם).

יז. אֵין דּוֹרְשִׁין בְּסִתְרֵי עֲרָיוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁהָאֶחָד טָרוּד בִּשְׁאֵלַת הָרַב, וְהַשְּׁנַיִם נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין זֶה עִם זֶה וְאֵין דַּעְתָּם פְּנוּיָה לִשְׁמֹעַ. שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל עֲרָיוֹת, אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ דָּבָר שֶׁשָּׁמַע - מוֹרֶה לְהָקֵל. לְפִיכָךְ אֵין דּוֹרְשִׁין אֶלָּא לִשְׁנַיִם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מְפַנֶּה דַּעְתּוֹ וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁיִּשְׁמַע מִן הָרַב.

יח. אֵין לְךָ דָּבָר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ שֶׁהוּא קָשֶׁה לְרֹב הָעָם לִפְרֹשׁ אֶלָּא מִן הָעֲרָיוֹת וְהַבִּיאוֹת הָאֲסוּרוֹת. אָמְרוּ חֲכָמִים: בְּשָׁעָה שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל עַל הָעֲרָיוֹת בָּכוּ, וְקִבְּלוּ מִצְוָה זוֹ בְּתַרְעֻמֶת וּבְכִיָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו - עַל עִסְקֵי מִשְׁפָּחוֹת[26].

26) "שנאסר להם קרובות" (רש"י).

יט. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: גָּזֵל וַעֲרָיוֹת - נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוָּה לָהֶן וּמְחַמְּדָתָן. וְאֵין אַתָּה מוֹצֵא קָהָל בְּכָל זְמַן וּזְמַן שֶׁאֵין בָּהֶן פְּרוּצִין בַּעֲרָיוֹת וּבִיאוֹת אֲסוּרוֹת. [וְעוֹד] אָמְרוּ חֲכָמִים: רֹב - בְּגָזֵל, מְעוּט - בַּעֲרָיוֹת, וְהַכֹּל - בַּאֲבַק[27] לָשׁוֹן הָרָע[28].

27) כלומר, מעין לשון הרע כאבק שאינו עפר ממש. 28) "אבק לשון הרע כיצד? מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה, או שיאמר: שתקו מפלוני, איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה".

כ. לְפִיכָךְ רָאוּי לוֹ לָאָדָם לָכוֹף יִצְרוֹ בְּדָבָר זֶה, וּלְהַרְגִּיל עַצְמוֹ בִּקְדֻשָּׁה יְתֵרָה וּבְמַחֲשָׁבָה טְהוֹרָה וּבְדֵעָה נְכוֹנָה, כְּדֵי לְהִנָּצֵל מֵהֶן. וְיִזָּהֵר מִן הַיִּחוּד, שֶׁהוּא הַגּוֹרֵם הַגָּדוֹל. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ אוֹמְרִים לְתַלְמִידֵיהֶם: הִזָּהֲרוּ בִי מִפְּנֵי בִּתִּי, הִזָּהֲרוּ בִי מִפְּנֵי כַּלָּתִי. כְּדֵי לְלַמֵּד לְתַלְמִידֵיהֶם שֶׁלֹּא יִתְבַּיְּשׁוּ מִדָּבָר זֶה, וְיִתְרַחֲקוּ מִן הַיִּחוּד.

כא. וְכֵן יִנְהַג לְהִתְרַחֵק מִן הַשְּׁחוֹק וּמִן הַשִּׂכְרוּת

1 **וּמִדִּבְרֵי עַגָּבִים[29], שֶׁאֵלּוּ גּוֹרְמִין גְּדוֹלִים וְהֵם מַעֲלוֹת**
2 **שֶׁל עֲרָיוֹת. וְלֹא יֵשֵׁב בְּלֹא אִשָּׁה, שֶׁמִּנְהָג זֶה גּוֹרֵם**
3 **לְטָהֲרָה יְתֵרָה. גְּדוֹלָה מִכָּל זֹאת אָמְרוּ[30]: יְפַנֶּה עַצְמוֹ**
4 **וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְדִבְרֵי תּוֹרָה, וְיַרְחִיב דַּעְתּוֹ בְּחָכְמָה;**
5 **שֶׁאֵין מַחֲשֶׁבֶת עֲרָיוֹת מִתְגַּבֶּרֶת אֶלָּא בְּלֵב פָּנוּי מִן**
6 **הַחָכְמָה. וּבַחָכְמָה הוּא אוֹמֵר: אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת**
7 **חֵן, דַּדֶּיהָ יְרַוּךְ בְּכָל עֵת, בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָּמִיד.**

29) דברי תאוה. 30) ראה ביאורנו למעלה פרק כא הלכה יט.

סְלִקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה בְּסִיעַתָּא דִשְׁמַיָּא

הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת. אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: א) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה לְהַבְדִּיל בֵּין טְמֵאָה לִטְהוֹרָה[1]. ב) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי הָעוֹף לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא לַטָּהוֹר[2]. ג) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי חֲגָבִים לְהַבְדִּיל בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר[3]. ד) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי דָּגִים לְהַבְדִּיל בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר[4]. ה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה[5]. ו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא[6]. ז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּגִים טְמֵאִים[7]. ח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף[8]. ט) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ[9]. י) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל רֶמֶשׂ הָאָרֶץ[10]. יא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל תּוֹלַעַת הַפֵּרוֹת כְּשֶׁתֵּצֵא לָאֲוִיר[11]. יב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הַמַּיִם[12]. יג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נְבֵלָה[13]. יד) שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת בְּשׁוּר הַנִּסְקָל[14]. טו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טְרֵפָה[15]. טז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵבֶר מִן הַחַי[16]. יז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל דָּם[17]. יח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה[18]. יט) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל גִּיד הַנָּשֶׁה[19]. כ) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּחָלָב[20]. כא) שֶׁלֹּא לְבַשֵּׁל[21]. כב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל לֶחֶם תְּבוּאָה חָדָשָׁה[22]. כג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָלִי מִן הֶחָדָשׁ[23]. כד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כַּרְמֶל מִן הֶחָדָשׁ[24]. כה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עָרְלָה[25]. כו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[26]. כז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל טֶבֶל[27]. כח) שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יֵין נֶסֶךְ[28].

1) שנאמר (ויקרא יא, ב): זאת החיה אשר תאכלו, ודרשו ב'תורת כהנים' פ' שמיני פרק ג סי' א־ב: "אותה באכילה, ואין בהמה טמאה באכילה. ולאו הבא מכלל עשה - הריהו עשה". ולכן מצוה לבדוק ('ספר המצוות', עשה קמט. אולם לקמן בפ"א ה"א מוסר רבינו 'עשה' אחרת, היינו מה שנאמר (שם כ, כה) והבדלתם וגו', ראה שם הערה א. 2) שנאמר (דברים יד, א): כל צפור טהורה תאכלו, ומכאן שציפור טמאה אסורה באכילה, ולאו הבא מכלל עשה - עשה (מגיד־משנה לקמן פ"ב ה"ד בשם 'ספרי', אולם ב'ספרי' שלפנינו, לא מצאנו זאת). 3) שנאמר (ויקרא יא, כא): את זה תאכלו מכל שרץ העוף, ומשמע אחרים לא תאכלו. 4) שנאמר (שם ט): את זה תאכלו מכל אשר במים. 5) שנאמר (שם ד): אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה. פסוק זה מדבר בבהמה וחיה בעלי סימן טהרה אחד, היינו: גמל, שפן, ארנבת, חזיר, ולמדנו בקל־וחומר את אלה שאין בהם סימן טהרה כלל (ראה לקמן פ"ב ה"א). 6) שנאמר, ואת אלה תשקצו מן העוף (ויקרא יא, ג). 7) שנאמר (שם יא): ושקץ יהיו לכם, מבשרם לא תאכלו. 8) שנאמר (דברים יד, יט): וכל שרץ העוף, טמא הוא לכם. 9) שנאמר (ויקרא יא, מא): וכל השרץ השורץ על הארץ, שקץ הוא. 10) שנאמר (שם, מד): ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש. 11) שנאמר (שם, מב): לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום. [במנין המצוות שבפתיחה ל'יד החזקה' הגירסא: כשיצא לארץ, וכן בכת"י תימן. ומדברי רבינו ב'ספר המצוות' יש ללמוד, שלהלכה אין הבדל בין שתי הגירסאות, ואם יצאו על הפרי (היינו לאויר) נקרא "יצאו לארץ"]. 12) שנאמר (שם, מג): אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ (לקמן פ"ב הי"ב). 13) שנאמר (דברים יד, כא): לא תאכלו כל נבלה. 14) שנאמר (שמות כא, כח): ולא יאכל את בשרו. 15) שנאמר (שם כב, ל): ובשר בשדה טרפה לא תאכלו. 16) שנאמר (דברים יב, כג): ולא תאכל הנפש עם הבשר. 17) שנאמר (ויקרא ז, כו): וכל דם לא תאכלו. 18) שנאמר (שם, כג): כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו. 19) שנאמר (בראשית לב, לג): לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. 20) שנאמר (שמות לד, כו): לא תבשל גדי בחלב אמו. 21) [אותו הלא־תעשה, ראה לקמן פ"ט ה"ב. כאן הקדים רבינו איסור אכילה לאיסור בישול, אולם ב'ספר המצוות', לא־תעשה קפו־קפז, הפך הסדר. והטעם, מפני שלקמן (שם) למד רבינו שני האיסורים מפסוק אחד. וב'ספר המצוות', שלומד איסור אכילה מ"לא תבשל" השני, מקדים איסור בישול, הנלמד מ"לא תבשל" הראשון]. 22) שנאמר (ויקרא כג, יד): ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה. 24־23) מאותו הפסוק שבהערה הקודמת. 25) שנאמר (שם יט, כג): ערלים לא יאכל. 26) שנאמר (דברים כב, ט): פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם. ו"פן" משמעותה 'לא תעשה'. 27) שנאמר (ויקרא כב, טו): ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה'. 28) שנאמר (דברים לב, לח): אשר חלב זבחימו יאכלו, ישתו יין נסיכם.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר סימני בהמה חיה ועוף [דג] וחגב; דג טהור שנמצא במעי דג טמא או איפכא; היוצא מן הטמא — טמא.

8 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִידַע[2] הַסִּימָנִין שֶׁמַּבְדִּילִין בָּהֶן בֵּין**
9 **בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף וְדָגִים וַחֲגָבִים שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלָן[3] וּבֵין**
10 **שֶׁאֵין מֻתָּר לְאָכְלָן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה**
11 **הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר[4]. וְנֶאֱמַר:**
12 **לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֶּאֱכֶלֶת**
13 **וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל.**

2) גירסת ה'מגיד משנה' "לבדוק" שהרי המצוה אינה ידיעת הסימנים ולימודם, אלא הבדיקה של בעל־החי, כדי להבדיל בין הטמא ובין הטהור. רבינו בפתיחתו להלכות אלו, מנה בדיקת כל מין מצוה בפני עצמה, ויצאו לו ארבע מצוות: בהמה וחיה, עוף, דגים, חגבים. וכן מנאן ב'ספר המצוות' עשין קמט־קנב, במצוות־עשה של "והבדלתם וכו'". ובמצוה קמט הוא מבאר כוונת מצוות אלו: "שאנו נצטוינו לדרוש סימנים אלה בכל בהמה וחיה, ואז מותר יהיה לאכלה, ודין זה הוא המצוה". 3) המצוה מוטלת על האדם כשהוא רוצה לאכול את בעל־החי, כמו 'עשה' של שחיטה שהאדם חייב בה רק אם הוא רוצה לאכול בשר. 4) רבינו סידר את מיני בעלי־החיים לא כפי שהם סדורים בתורה (ויקרא יא). סדר הכתוב הוא: בהמה וחיה, דגים, עוף, חגבים. והטעם, מפני שהסתמך כאן על הפסוק והבדלתם וכו' שבו נסמך עוף לבהמה, מנה עוף סמוך לבהמה, ולאחר מכן סידר דגים תחילה ואחר־כך חגבים, כסדר שנכתבו בתורה במקומם. ובמצוות "והבדלתם" לא נזכרו דגים וחגבים בפירוש. וראה לקמן הכ"ד.

1 **ב. סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה[5] נִתְפָּרְשׁוּ[6] בַּתּוֹרָה[7], וְהֵם שְׁנֵי**
2 **סִימָנִין: מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וּמַעֲלַת גֵּרָה. עַד שֶׁיִּהְיוּ**
3 **שְׁנֵיהֶם. וְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה[8] שֶׁהִיא מַעֲלַת גֵּרָה - אֵין**
4 **לָהּ שְׁנַיִם בַּלְּחִי הָעֶלְיוֹן[9]. וְכָל בְּהֵמָה שֶׁהִיא מַעֲלַת**
5 **גֵּרָה[10] - הֲרֵי הִיא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה[11], חוּץ מִן הַגָּמָל[12].**
6 **וְכָל בְּהֵמָה שֶׁהִיא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה - הִיא[13] מַעֲלַת גֵּרָה,**
7 **חוּץ מִן הַחֲזִיר[14].**

5) כלומר, סימני ההבדל בין בהמה וחיה טהורה לטמאה, אבל סימני ההבדל שבין בהמה לחיה, מבואר להלן (ה"י) ש"מפי השמועה הן". 6) לשון המשנה חולין נט, א. 7) ויקרא יא, ג. 8) הטהורים. 9) חולין, שם. 10) ואין לה שיניים בלחי העליון (מגיד־משנה). 11) ואין צריך לבדוק (מגיד־משנה). 12) ויקרא יא, ד. ואין לתמוה למה לא הזכיר רבינו השפן והארנבת, שגם הם מעלי גרה ואינם מפריסי פרסה (שם, ה־ו), כהשגת הראב"ד: כי רבינו מדבר במינים הטהורים, ועליהם אמר שאין להם שיניים למעלה, והשפן והארנבת שהם טמאים, אם כי מעלי גרה הם יש להם שיניים בלחי העליון, אבל הגמל הרך דומה לבהמות הטהורות שאין לו שיניים למעלה (מגיד־משנה). 13) בכת"י תימן: הרי היא. 14) שם, ז, א.

8 **ג. לְפִיכָךְ[15], הַמּוֹצֵא בְּהֵמָה בַּמִּדְבָּר וְאֵינוֹ מַכִּירָהּ,**
9 **וּמְצָאָהּ חֲתוּכַת הַפָּרְסוֹת[16] - בּוֹדֵק בְּפִיהָ[17]: אִם אֵין**
10 **לָהּ שְׁנַיִם לְמַעְלָה[18] - בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא טְהוֹרָה[19]. וְהוּא**
11 **שֶׁיַּכִּיר גָּמָל[20]. מָצָא בְּהֵמָה שֶׁפִּיהָ חָתוּךְ[21] - בּוֹדֵק[22]**
12 **בְּפַרְסוֹתֶיהָ: אִם הִיא שְׁסוּעָה - טְהוֹרָה[23]. וְהוּא**
13 **שֶׁיַּכִּיר חֲזִיר[24]. מָצָא פִּיהָ חָתוּךְ וְרַגְלֶיהָ חֲתוּכוֹת[25] -**
14 **בּוֹדֵק בָּהּ[26] אַחַר שֶׁשְּׁחָטָהּ בְּכַנְפֵי הָעֹקֶץ[27]: אִם מָצָא**
15 **בְּשָׂרָהּ שָׁם מְהַלֵּךְ שְׁתֵּי וָעֵרֶב[28] - טְהוֹרָה. וְהוּא**
16 **שֶׁיַּכִּיר עָרוֹד[29], שֶׁכֵּן הוּא בְּשָׂרוֹ[30] שְׁתֵּי וָעֵרֶב[31].**

15) מאחר שאנו יודעים שלשה הסימנין האלו: מעלה גרה, מפריסי פרסה ואין להם שיניים בלחי העליון. 16) ואין האפשרות לבדוק אם היא מפרסת פרסה. 17) חולין, שם. 18) בלחי העליון. 19) שהרי אם אין לה שיניים למעלה, כבר ברור שהיא מעלה גרה, כמבואר למעלה (ה"ב), ומאחר שהיא מעלה גרה, ידוע לנו גם שהיא מפרסת פרסה. כמבואר למעלה (שם). 20) חולין, שם. לגמל רך אין שיניים בלחי העליון, כמבואר למעלה הערה ט. 21) ואי אפשר להכיר אם אין לה שיניים למעלה. 22) חולין, שם. 23) שהרי אם היא מפרסת פרסה, היא גם מעלה גרה, כמבואר בהלכה הקודמת. 24) חולין, שם. שהרי חזיר הוא מפריס פרסה. 25) ואין לבודקה לא בפה ולא ברגלים. 26) שם. 27) בקצות הזנב. 28) לאורך ולרוחב, "יש בשר שכשקורעין אותו נקרע שתי (לאורך), ויש שנקרע ערב (לרוחב)" רש"י. כלומר, שהבשר שבקצות הזנב, אם תקרעהו שתי - נקרע, ואם תקרעהו ערב - גם כן נקרע ('מעדני יום טוב' להרא"ש, שם). ורבינו גרשום מפרש: דמצד אחד הבשר נקרע בשתי, ומצד אחר נקרע בערב. 29) חמור הבר. 30) בכת"י תימן: מהלך שתי וערב. 31) חולין שם.

17 **ד. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין בְּהֵמָה טְמֵאָה, אַף**
18 **עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַפְרִיס פַּרְסָה וְלֹא מַעֲלֵה גֵּרָה, אֶלָּא**
19 **כְּמִין סוּס אוֹ חֲמוֹר לְכָל דָּבָר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר**
20 **בַּאֲכִילָה[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁיָּלְדָה לְפָנָיו;**
21 **אֲבָל אִם הִנִּיחַ פָּרָה מְעֻבֶּרֶת בְּעֶדְרוֹ, וּבָא וּמָצָא כְּמִין**
22 **חֲזִיר כָּרוּךְ אַחֲרֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹנֵק מִמֶּנָּה -**
23 **הֲרֵי זֶה סָפֵק, וְאָסוּר בַּאֲכִילָה[33]; שֶׁמָּא מִן הַטְּמֵאָה**
24 **נוֹלַד, וְנִכְרַךְ אַחַר הַטְּהוֹרָה.**

32) בכורות ה, ב. 33) שם כד, א.

25 **ה. בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אַף**
26 **עַל פִּי שֶׁהוּא מַפְרִיס פַּרְסָה וּמַעֲלֵה גֵּרָה, וַהֲרֵי הוּא**
27 **כְּמִין שׁוֹר לְכָל דָּבָר אוֹ כְּמִין שֶׂה - הֲרֵי זֶה אָסוּר**
28 **בַּאֲכִילָה[34]. שֶׁהַגְּדֵל[35] מִן הַטְּמֵאָה - טָמֵא, וּמִן**
29 **הַטְּהוֹרָה - טָהוֹר. (לְפִיכָךְ)[36] דָּג טָמֵא שֶׁנִּמְצָא[37]**
30 **בִּמְעֵי דָּג טָהוֹר - אָסוּר[38], וְדָג טָהוֹר הַנִּמְצָא בִּמְעֵי**
31 **דָּג טָמֵא - מֻתָּר[39]; לְפִי שֶׁאֵין גִּדּוּלָיו, אֶלָּא בְּלָעוֹ.**

34) שם ה, ב. 35) במשנה שם כתוב: "שהיוצא", ורבינו שינה הלשון וכתב "שהגדל", להשמיענו שהגידול בלבד קובע ולא הגוף שבו נמצא או שממנו יצא. 36) כלומר, מכיון שתלוי בגידול ולא בגוף שבו נמצא. 37) ואפילו כשלא ראינו שבלעו (ביאורי הגר"א יו"ד, סי' פג, סקל"א). 38) שם ז, ב. 39) שם.

32 **ו. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁיָּלְדָה אוֹ שֶׁנִּמְצָא בָּהּ בְּרִיָּה שֶׁיֵּשׁ**
33 **לָהּ שְׁתֵּי[40] גַּבִּין וּשְׁתֵּי שְׁדָרוֹת - אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה[41].**
34 **וְזוֹ הִיא הַשְּׁסוּעָה שֶׁנֶּאֱסְרָה בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת זֶה**
35 **לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה**
36 **הַשְּׁסוּעָה. כְּלוֹמַר: בְּרִיָּה שֶׁנּוֹלְדָה שְׁסוּעָה לִשְׁתֵּי**
37 **בְּהֵמוֹת.**

40) בכת"י תימן, ובדפוס רומי: שני. ראה פ"י מהל' איסורי ביאה הי"א. 41) נדה כד, א.

1 ז. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁנִּמְצָא בָּהּ דְּמוּת עוֹף, אַף עַל פִּי
2 שֶׁהוּא עוֹף טָהוֹר - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּאֲכִילָה[42]. לֹא הֵתַּר
3 מִן[43] הַנִּמְצָא בִּבְהֵמָה אֶלָּא מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ פַּרְסָה.

42) חולין סט, א. 43) בכת"י תימן: "מין", וכן גורס ה'מגיד משנה'.

4 ח. אֵין לְךָ בְּכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁמֵּתֶר
5 בַּאֲכִילָה חוּץ מֵעֶשֶׂרֶת הַמִּינִין[44] הַמְּנוּיִין בַּתּוֹרָה[45].
6 שְׁלֹשָׁה מִינֵי בְּהֵמָה, וָהֵם: שׁוֹר, שֶׂה, וָעֵז; וְשִׁבְעָה
7 מִינֵי חַיָּה: אַיָּל, וּצְבִי, וַיַּחְמוּר, וְאַקּוֹ, וְדִישֹׁן, וּתְאוֹ,
8 וָזֶמֶר. הֵם וּמִינֵיהֶן. כְּגוֹן שׁוֹר הַבָּר וְהַמְּרִיא[46], שֶׁהֵן
9 מִמִּין הַשּׁוֹר[47]. וְכָל הָעֲשָׂרָה מִינִין וּמִינֵיהֶם - מַעֲלֵה
10 גֵּרָה וּמַפְרִיס פַּרְסָה. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁהוּא מַכִּירָן - אֵינוֹ
11 צָרִיךְ לִבְדֹּק לֹא בַּפֶּה[48] וְלֹא בָּרַגְלַיִם[49].

44) שם פ, א. 45) דברים יד, ד־ה. 46) מין מיוחד בבקר המצטיין בגדלו ובשמנו. [אין אנו בקיאים בשמות הבהמות והחיות, ואין לסמוך על תוצאות החקירות המדעיות, כי מושתתות הן על יסודות רעועים והשערות, ויש לסמוך על המסורת שבידינו מה מותר ומה אסור, כמו בעופות]. 47) ראה 'מגיד משנה', 'כסף משנה' ו'לחם משנה'. 48) אם יש לה שיניים בלחי העליון, כמבואר למעלה ה"ג. 49) אם היא מפריסה פרסה, כמבואר למעלה שם.

12 ט. אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה, צְרִיכִין אָנוּ
13 לְהַבְדִּיל בֵּין בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְחַיָּה טְהוֹרָה. שֶׁהַחַיָּה -
14 חֶלְבָּהּ מֻתָּר[50], וְדָמָהּ טָעוּן כִּסּוּי[51]; וְהַבְּהֵמָה
15 הַטְּהוֹרָה[52] - חֶלְבָּהּ בְּכָרֵת[53], וְאֵין דָּמָהּ טָעוּן כִּסּוּי[54].

50) חולין נט ,ב. 51) "מצות־עשה לכסות דם שחיטת חיה טהורה" (פי"ד מהל' שחיטה ה"א). 52) אבל על חלב של בהמה טמאה אינו חייב כרת, כמבואר להלן פ"ז ה"א. 53) ויקרא ז, כה. 54) שכיסוי הדם אינו אלא בחיה ועוף ולא בבהמה.

16 י. וְסִימָנֵי חַיָּה - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[55] הֵן: כָּל מִין שֶׁהוּא
17 מַפְרִיס פַּרְסָה וּמַעֲלֵה גֵּרָה וְיֵשׁ לוֹ קַרְנַיִם[56]
18 מְפֻצָּלוֹת[57], כְּגוֹן הָאַיָּל - הֲרֵי זֶה חַיָּה טְהוֹרָה בְּוַדַּאי;
19 וְכָל שֶׁאֵין קַרְנָיו מְפֻצָּלוֹת, אִם הָיוּ קַרְנָיו כְּרוּכוֹת[58]
20 כְּקַרְנֵי הַשּׁוֹר, וַחֲרוּקוֹת[59] כְּקַרְנֵי הָעֵז, וְיִהְיֶה הַחֶרֶק
21 מֻבְלָע בָּהֶן, וְהַדּוּרוֹת[60] כְּקַרְנֵי הַצְּבִי - הֲרֵי זוֹ חַיָּה
22 טְהוֹרָה. וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה בַּקַּרְנַיִם שְׁלֹשָׁה[61] סִימָנִין
23 אֵלּוּ: כְּרוּכוֹת, חֲרוּקוֹת וְהַדּוּרוֹת.

55) "דברים שלמדו אותן מפי השמועה, והם תורה שבעל־פה" (פ"א מהל' ממרים ה"ב). 56) חולין נט, א. 57) שהרבה פיצולין יוצאין מהן (רמ"א יו"ד, סי' פ). 58) עקומות ומעוותות (פירוש המשנה לרבינו). 59) "מעוותים ומפותלים כמו נפתל, דבר עגול שאין לו שפה חדה" (פירוש המשנה לרבינו). 60) עגולות, לשון המקרא "והדורים אישר" (ישעיה מה, ב). 61) כלומר, ואם חסר סימן אחד - אין זו ודאי חיה.

24 יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִין שֶׁאֵינוֹ מַכִּירוֹ; אֲבָל
25 שִׁבְעָה מִינֵי חַיָּה הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה, אִם הָיָה מַכִּיר
26 אוֹתָן, אֲפִלּוּ לֹא מָצָא לוֹ קַרְנַיִם - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל
27 חֶלְבּוֹ, וְחַיָּב לְכַסּוֹת דָּמוֹ.

28 יב. שׁוֹר הַבָּר - מִין בְּהֵמָה הוּא[62]. וְהַקֶּרֶשׁ[63], אַף עַל
29 פִּי[64] שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא קֶרֶן אַחַת - הֲרֵי הוּא חַיָּה. וְכָל
30 שֶׁיִּסְתַּפֵּק לְךָ אִם הוּא מִין חַיָּה אוֹ מִין בְּהֵמָה - חֶלְבּוֹ
31 אָסוּר[65], וְאֵין לוֹקִין[66] עָלָיו, וּמְכַסִּין אֶת דָּמוֹ[67].

62) כלאים פ"ה, מ"ו. ואף שהוא גדל במדבר וטבעו כחיה, נחשב הוא למין בהמה, מפני שהוא בא מישוב וברח למדבר ('ירושלמי' שם, ה"ד). 63) חולין נט, ב. 64) וכל החיות הטהורות יש להן שתי קרנים. 65) שמא מין בהמה הוא. 66) שאולי מין חיה הוא, ואין לוקין על הספק. 67) מספק, כחיה.

32 יג. כִּלְאַיִם הַבָּא מִבְּהֵמָה טְהוֹרָה עִם חַיָּה טְהוֹרָה -
33 הוּא הַנִּקְרָא כּוּי[68]. חֶלְבּוֹ אָסוּר[69], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[70],
34 וּמְכַסִּין אֶת דָּמוֹ[71]. וְאֵין מִין טָמֵא מִתְעַבֵּר[72] מִמִּין
35 טָהוֹר כְּלָל[73].

68) שם פ, א. 69) כבהמה (הל' ביכורים פ"ב, ה"י). 70) שם. 71) חולין פג, ב. 72) בכורות ז, א. 73) וגם מין טהור אינו מתעבר ממין הטמא, כמבואר שם בגמרא.

36 יד. סִימָנֵי עוֹף טָהוֹר לֹא נִתְפָּרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה[74], אֶלָּא
37 מָנָה[75] מִנִּין טְמֵאִים בִּלְבַד, וּשְׁאָר מִינֵי הָעוֹף -
38 מֻתָּרִין[76]. וְהַמִּינִין הָאֲסוּרִין אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים הֵן[77],
39 וְאֵלּוּ הֵן: א) נֶשֶׁר. ב) פֶּרֶס. ג) עָזְנִיָּה. ד) דָּאָה. וְהִיא[78]
40 הָרָאָה הָאֲמוּרָה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה[79]. ה) אַיָּה. וְהִיא[80]
41 הַדַּיָּה הָאֲמוּרָה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה[81]. ו) מִין הָאַיָּה. שֶׁכֵּן
42 כָּתוּב בָּהּ[82]: לְמִינָהּ, מִכְּלָל שֶׁהוּא[83] שְׁנֵי מִינִין. ז)
43 עוֹרֵב. ח) זַרְזִיר. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בְּעוֹרֵב[84]: לְמִינוֹ - לְהָבִיא
44 אֶת הַזַּרְזִיר[85]. ט) יַעֲנָה. י) תַּחְמָס. יא) שַׁחַף. יב) נֵץ.
45 יג) וְשַׁרְנָקָא, וְהוּא מִין הַנֵּץ[86]. שֶׁכֵּן כָּתוּב בּוֹ:
46 לְמִינֵהוּ[87]. יד) כּוֹס. טו) שָׁלָךְ. טז) יַנְשׁוּף. יז)
47 תִּנְשֶׁמֶת. יח) קָאַת. יט) רָחָמָה. כ) חֲסִידָה. כא)
48 הָאֲנָפָה. כב) מִין הָאֲנָפָה[88]. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בָּהּ: לְמִינָהּ[89].
49 כג) הַדּוּכִיפַת. כד) הָעַטַּלֵּף.

74) חולין נט, א. 75) ויקרא יא, יג־יט; דברים יד, יב־יח. 76) חולין סג ,ב. 77) שם. 78) שם. 79) דברים יד, יג. 80) חולין, שם. 81) דברים, שם. 82) ויקרא יא, יג. 83) בכת"י תימן: "שהן", וכן בסמ"ג. 84) שם, טו. 85) חולין סב, א. 86) שם סג, א. 87) ויקרא, שם, טז. 88) חולין, שם. 89) ויקרא, שם, יט.

50 טו. כָּל מִי שֶׁהוּא בָּקִי בְּמִינִין אֵלּוּ וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן - הֲרֵי
51 זֶה אוֹכֵל עוֹף שֶׁאֵינוֹ מֻכָּר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה[90].

וְעוֹף טָהוֹר[91] נֶאֱכָל בְּמָסֹרֶת[92]. וְהוּא[93] שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר פָּשׁוּט בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁזֶּה עוֹף טָהוֹר. וְנֶאֱמָן צַיָּד לוֹמַר: עוֹף זֶה הִתִּיר לִי רַבִּי הַצַּיָּד. וְהוּא שֶׁיֶּחְזַק[94] אוֹתוֹ צַיָּד[95] שֶׁהוּא בָּקִי בְּמִינִין אֵלּוּ וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן[96].

90) בסימנים המפורשים להלן (בהלכה הסמוכה). 91) חולין, שם, ב. 92) ואינו צריך בדיקה. 93) "כלומר, שאם קיבלו בני המקום ונהגו בפשיטות לאכלו בחזקת טהור שאין לפקפק עליו כלל ואין צריך לבודקו" (ה'חינוך' מצוה קנז). 94) בכת"י תימן: שהוחזק. 95) כלומר, הרב שהתיר לו (ש"ך, יו"ד, סי' פב). 96) חולין, שם.

טז. מִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּירָן[97] וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ שְׁמוֹתֵיהֶן - בּוֹדֵק בְּסִימָנִין אֵלּוּ שֶׁנִּתְּנוּ חֲכָמִים[98]: כָּל עוֹף שֶׁהוּא דוֹרֵס[99] וְאוֹכֵל - בְּיָדוּעַ[100] שֶׁהוּא מֵאֵלּוּ הַמִּינִין[101], וְטָמֵא[102]; וְשֶׁאֵינוֹ דוֹרֵס וְאוֹכֵל, אִם יֵשׁ בּוֹ אֶחָד[103] מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנִין אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה עוֹף טָהוֹר. וְאֵלּוּ הֵן: אֶצְבַּע יְתֵרָה[104], אוֹ זֶפֶק[105], וְהִיא הַמֵּרְאָה[106], אוֹ שֶׁהָיָה קֻרְקְבָנוֹ[107] נִקְלָף[108] בַּיָּד[109].

97) ששני הדברים צריכין: לידע את שמותיהן וגם להכירן (שם בגמרא). 98) שם נט, א. ודף סא, א. 99) "שיתן ידו על הדבר שהוא אוכל ואחר־כך אוכל ממנו, וכן עושים כל בעלי־חיים שהם טורפים" (פירוש המשנה לרבינו). ראה 'מגיד משנה'. 100) שם נט, א. "כל עוף הדורס - טמא". 101) הנזכרים למעלה הי"ד. 102) ואפילו אם יש לו סימני טהרה. 103) שם סב, א. 104) "אצבע הגבוה שאחורי האצבעות" (רש"י, שם). "ואף־על־פי שברוב העופות היא, קרי לה יתירה לפי שאינה בסדר אצבעות חברותיה. ואחרים פירשו: שהאצבע שלפניו גדולה ויתרה מחברותיה, קרויה אצבע יתרה" (הר"ן). 105) "כיס שהאוכל נקבץ שם" (לפני שהוא מגיע לקורקבן, רש"י). "והוא לעוף במקום האסטומכא לאדם" (פירוש המשנה לרבינו). 106) הכתובה בתורה (ויקרא א, טז)) "והסיר את מוראתו". 107) קיבת העופות. "ויש בתוכו כיס מקיף על המאכל שבא אליו" (פירוש המשנה לרבינו). 108) כלומר, הכיס שבתוך הקורקבן נקלף. 109) שם סב, ב.

יז. לְפִי שֶׁאֵין בְּכָל אֵלּוּ הַמִּינִין הָאֲסוּרִין מִין שֶׁאֵינוֹ דוֹרֵס וְיֵשׁ בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנִין אֵלּוּ חוּץ מִפֶּרֶס וְעָזְנִיָּה, וּפֶרֶס וְעָזְנִיָּה אֵינָן מְצוּיִין בַּיְּשׁוּב[110], אֶלָּא בְּמִדְבְּרוֹת אֵיֵי הַיָּם הָרְחוֹקוֹת עַד מְאֹד, שֶׁהֵן סוֹף הַיִּשּׁוּב.

110) שם.

יח. הָיָה הַקֻּרְקְבָן נִקְלָף בְּסַכִּין וְאֵינוֹ נִקְלָף בַּיָּד, וְאֵין בּוֹ סִימָן אַחֵר[111], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דוֹרֵס[112] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[113]. הָיָה חָזָק וְדָבֵק, וְהִנִּיחוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ וְנִתְרַפֵּה וְנִקְלָף בַּיָּד - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[114].

111) שאם היה בו סימן אחר, הרי הוא עוף טהור, כמבואר למעלה הט"ז. 112) שאם הוא דורס, הרי זה עוף טמא ודאי, כמבואר למעלה (שם). 113) שם סב, ב. 114) שם.

יט. אָמְרוּ הַגְּאוֹנִים: שֶׁמָּסֹרֶת הִיא בִּידֵיהֶם, שֶׁאֵין מוֹרִין לְהַתִּיר עוֹף הַבָּא בְּסִימָן אֶחָד, אֶלָּא אִם הָיָה אוֹתוֹ סִימָן שֶׁיִּקָּלֵף קֻרְקְבָנוֹ בַּיָּד; אֲבָל אִם אֵינוֹ נִקְלָף בַּיָּד, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֶפֶק אוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה - מֵעוֹלָם לֹא הִתִּירוּהוּ.

כ. כָּל עוֹף שֶׁחוֹלֵק אֶת רַגְלָיו[115] כְּשֶׁמּוֹתְחִין לוֹ חוּט שְׁתַּיִם לְכָאן וּשְׁתַּיִם לְכָאן, אוֹ שֶׁקּוֹלֵט מִן הָאֲוִיר וְאוֹכֵל בָּאֲוִיר - הֲרֵי זֶה דוֹרֵס, וְטָמֵא[116]. וְכָל הַשּׁוֹכֵן עִם הַטְּמֵאִים וְנִדְמֶה לָהֶם - הֲרֵי זֶה טָמֵא[117].

115) "ועינינו שעוף טמא כשעומד על חבל או שרביט דק, ונותן קצת צפרניו על אותו השרביט מצד אחד ומקצתם מצד אחר עד שיהא השרביט תחת אצבעותיו כמו שאוחז שום דבר ביניהן" (פירוש המשנה לרבינו). 116) שם סה, א. 117) שם.

כא. וּמִינֵי חֲגָבִים שֶׁהִתִּירָה תּוֹרָה[118] - שְׁמוֹנָה, וְאֵלּוּ הֵן: א) חָגָב[119]. ב) מִין חָגָב, וְהוּא הָרַזְבָּנִית[120]. ג) חַרְגֹּל. ד) וּמִין חַרְגֹּל, וְהוּא עַרְצוּבְיָא[121]. ה) אַרְבֶּה. ו) וּמִין אַרְבֶּה, וְהִיא צִפֹּרֶת[122] כְּרָמִים[123]. ז) סָלְעָם. ח) וּמִין סָלְעָם, וְהִיא יוֹחָנָא יְרוּשַׁלְמִית[124].

118) ויקרא יא, כב. 119) רבינו שינה מסדר המקרא, שהוא: ארבה, סלעם, חרגול, חגב. מפני ש"חגב" הוא שם הכולל לכל החגבים הטהורים, ומסימני טהרה: ששמו יהא חגב, כמבואר להלן בסוף הכ"ב, לכן הזכיר רבינו את ה"חגב" בראשונה. ומכיון שבתורה כתוב חרגול על־יד חגב, סמכו רבינו למין החגב, ואחרי מין החרגול חזר רבינו לסדר המקרא: ארבה וסלעם. 120) שם. 121) שם. 122) שם. 123) המצויה אצל דקלים צעירים (שבת צ:). 124) חולין, שם.

כב. מִי שֶׁהוּא בָּקִי בָּהֶן וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן - אוֹכֵל. וְהַצַּיָּד נֶאֱמָן עֲלֵיהֶן, כְּעוֹף[125]. וּמִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בָּהֶן - בּוֹדֵק בַּסִּימָנִין. וּשְׁלֹשָׁה[126] סִימָנִין יֵשׁ בָּהֶן: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ[127] אַרְבַּע רַגְלַיִם, וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם שֶׁחוֹפּוֹת[128] רֹב אָרְכּוֹ גּוּפוֹ וְרֹב הֶקֵּף גּוּפוֹ[129], וְיֵשׁ לוֹ שְׁנֵי כְּרָעַיִם[130] לְנַתֵּר בָּהֶם - הֲרֵי זֶה מִין טָהוֹר. וְאַף עַל פִּי[131] שֶׁרֹּאשׁוֹ אָרֹךְ וְיֵשׁ לוֹ זָנָב, אִם הָיָה שְׁמוֹ חָגָב[132] - טָהוֹר.

125) כמבואר למעלה הט"ו. 126) רבינו מנה את שניהם: ארבע כנפים וחופות רוב אורך גופו - לסימן אחד, וממילא הם שלשה סימנים. אולם, הגמרא (שם סו.) מונם לשני סימנים והרי הם ארבעה (לחם־משנה). ונימוקו של רבינו הוא: שהמשנה הפסיקה בין הארבע כנפים לכנפיו חופין את רובו, בסימן של קרסולים (הכרעים), וממילא הם מחולקים לשנים, אולם רבינו חשיב ה"כרעים" בסוף - וטעמו לזה יבואר להלן (אות קכב) - לכן כללם לסימן אחד. 127) בכת"י תימן: לו, וכן במשנה. 128) ואף־על־פי

שבמשנה כתוב הסימן של הכרעים לפני הסימן של החופות את רוב אורך גופו, שינה רבינו את הסדר, שלא נבוא לטעות ולומר שגם הכרעים צריכות להיות חופות רוב אורך הגוף, לכן כתב: "שחופות", אצל הכנפים, ללמדנו שרק הכנפים צריכות להיות חופות, אבל לא הכרעים ('בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' פה). 129) שם סה, א. 130) לשון המקרא (ויקרא יא, כא). 131) שכל שמונת המינים אין ראשם ארוך ואין להם זנב, וזה אפילו אם ראשו ארוך ויש לו זנב, הרי הוא מין טהור, כיון שיש לו כל שלושת הסימנין ושמו חגב. 132) שם סה, ב.

1 **כג. מִי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁו כְּנָפַיִם אוֹ כְּרָעַיִם, אוֹ שֶׁאֵין**
2 **לוֹ כְּנָפַיִם הַחוֹפִין[133] אֶת רֻבּוֹ, וְעָתִיד לְגַדֵּל אוֹתָן אַחַר**
3 **זְמַן כְּשֶׁיַּגְדִּיל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[134] מֵעַתָּה[135].**

133) בכת"י תימן: החופות. 134) שם סה, א.
135) כלומר, ואפילו שעכשיו אין לו הסימנין.

4 **כד. וּבַדָּגִים[136] שְׁנֵי סִימָנִין: סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת[137].**
5 **וּסְנַפִּיר הוּא שֶׁפּוֹרֵחַ בּוֹ[138], וְקַשְׂקֶשֶׂת הִיא הַדְּבוּקָה[139]**
6 **בְּכָל גּוּפוֹ. וְכֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת - יֵשׁ לוֹ סְנַפִּיר[140].**
7 **אֵין לוֹ עַכְשָׁיו וּכְשֶׁיַּגְדִּיל יִהְיֶה לוֹ, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
8 **קַשְׂקֶשֶׂת כְּשֶׁהוּא בַּיָּם וּכְשֶׁיַּעֲלֶה יַשִּׁיר קַשְׂקַשָּׂיו - הֲרֵי**
9 **זֶה מֻתָּר[141]. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ קַשְׂקַשִּׂים הַחוֹפִין אֶת כֻּלּוֹ**
10 **- מֻתָּר. אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ אֶלָּא סְנַפִּיר אֶחָד וְקַשְׂקֶשֶׂת**
11 **אַחַת[142] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[143].**

136) רבינו שינה כאן את הסדר, והקדים חגבים לדגים כפי שהם סדורים במשנה חולין נט, ששם מקור הדינים שבהלכה זו. 137) ויקרא יא, ט. 138) חולין, שם.
139) במשנה: "קשקשין הקבועים בו". ורבינו כתב: "הדבוקה" במקום "הקבועה", ללמדנו שהקשקשת אינה קבועה בגוף, שהרי היא נקלפת ביד או בכלי, אבל אם היא קבועה שאינה נקלפת מעור הדג, אינה קשקשת (מגיד־משנה). 140) נדה נא, ב. 141) עבודה זרה לט, א.
142) בכת"י תימן: אחד. 143) 'ספרא' שמיני, פרשה ג.

יום רביעי כ"ז טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר האוכל מבהמה חיה ועוף הטמאים או מבשר אדם; ודין שמונה שרצים האמורים בתורה; ותולעים הנמצאים בפירות או במים; ודין רסק נמלות והביא אחת שלימה וצירפה לאלו.

12 **א. מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר[2]: וְכָל בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה**
13 **וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה, שׁוֹמֵעַ[3] אֲנִי**
14 **שֶׁכֹּל שֶׁאֵינָהּ מַעֲלַת גֵּרָה וּמַפְרֶסֶת פַּרְסָה - אֲסוּרָה.**
15 **וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה[4] - עֲשֵׂה הוּא[5]. וּבַגָּמָל וּבַחֲזִיר**
16 **וּבְאַרְנֶבֶת וּבַשָּׁפָן נֶאֱמַר: אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי**
17 **הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה וְגוֹמֵר. הֲרֵי לָמַדְתָּ שֶׁהֵן בְּלֹא**
18 **תַעֲשֶׂה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימָן אֶחָד. וְכָל שֶׁכֵּן**
19 **שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה טְמֵאָה, שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן כְּלָל[6],**
20 **שֶׁאִסּוּר אֲכִילָתָם בְּלֹא תַעֲשֶׂה, יָתֵר עַל עֲשֵׂה הַבָּא מִכְּלַל**
21 **אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מכלל שנאמר וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה, שומע אני שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה אסורה, ולאו הבא מכלל עשה הוא".

וממשיך, "ובגמל ובחזיר ובארנבת ובשפן נאמר את זה לא תאכלו... הא למדת שהן בלא־תעשה.... וכל־שכן שאר בהמה טמאה וחיה טמאה שאין בה סימן כלל, שאיסור אכילתם בלא־תעשה יתר על 'עשה' הבא מכלל אותה תאכלו".

וכתב ה'מגיד משנה' שאין לתמוה על שלאו בהמה וחיה טמאין, בא ק"ו מחזיר שפן וארנבת, והרי אין עונשים מק"ו? לפי שאלו כבר נאסרו ב'לאו' הבא מכלל 'עשה', וכיון שכן אפשר ל'לאו' שלהן לבוא מקל־וחומר. ודבריו דורשים ביאור, שהרי אחרי הכל איסור 'לאו' אינו מצד הק"ו, וא"כ מה עוזר שנאסר כבר ב'לאו' הבא מכלל 'עשה' לגבי איסור 'לאו' להענישו מלקות.

וכתב הרוגוצו'בי: לאחר שאלו כבר נאסרו בכלל הבא מכלל עשה מן התורה בביאור, מובן שגדר האיסור של חזיר גמל שפן וארנבת אינו מצד גדרם הפרטי אלא משום שחסר בהם סימן טהרה, וממילא אין הק"ו אלא גילוי מילתא בעלמא שגם אלו שחסרים בהם שני סימנים הם בכלל זה. בעניין זה מתגלה אמיתותה של תורה, שכתבה שכל בהמה שהיא מעלת גרה הרי היא גם מפרסת פרסה, וכל שבהמה שהיא מפרסת פרסה היא גם מעלת גרה חוץ מארבע אלו. ובנוגע לדגים, מצינו דבר דומה הנלמד מהפסוק "כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים" ש"כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר", ובנוגע לשרצים "אין תולעת מתקיימת שתים עשרה חודש", ובנוגע לחלב "חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד כחלב הטהורה".

ונראה מכאן גודל אמיתותה של תורה, שמאז שניתנה תורה ומזמן המשנה והגמרא, ואפילו מאז שכתב הרמב"ם את חיבורו, נתגלו בעולם סוגי בעלי־חיים שלא ידעו על קיומם ושלא היו נמצאים בכל המקומות שבהם חיו התנאים והאמוראים, ואעפ"כ הכללים שהובאו בתורה וברמב"ם הם נכונים ואמיתיים ומהווים הוכחה מוחשית לאמיתתה של תורה וכבודו של הקב"ה ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו".

(על־פי 'יין מלכות' סי' ס"ט)

2) ביטוי שגור במשנה ובברייתא. כלומר, זה שאומר הכתוב.
3) מבין אני, כלומר, מכאן אני לומד. 4) מאחר שכתוב: "לעשות כך" אנו מבינים שרצון התורה הוא שלא לעשות אחרת, אף שלא נכתב במפורש לא לעשות, וזהו "לאו הבא מכלל עשה", כלומר, שהלאו נלמד מסגנון הפסוק הנכתב

בלשון עשה. 5) ואם עשה לא כציווי התורה הוא עובר על עשה. 6) שאינן מפורשות בתורה.

ב. לְפִיכָךְ, כָּל הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה כְּזַיִת - לוֹקֶה[7] מִן הַתּוֹרָה. בֵּין שֶׁאָכַל מִן הַבָּשָׂר בֵּין שֶׁאָכַל מִן הַחֵלֶב[8]. לֹא חֵלֶק הַכָּתוּב בַּטְּמֵאִים בֵּין בְּשָׂרָם לְחֶלְבָּם.

7) "כל השיעורין כולן בכזית". 8) כלומר, רק משום לאו של בשר בהמה טמאה, אבל לא משום אכילת חלב.

ג. הָאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה[9] - אֵינוֹ מִכְּלַל מִינֵי חַיָּה בַּעֲלַת פַּרְסָה[10], לְפִיכָךְ[11] אֵינוֹ[12] בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר הָאָדָם אוֹ מֵחֶלְבּוֹ, בֵּין מִן הַחַי בֵּין מִן הַמֵּת - אֵינוֹ לוֹקֶה[13], אֲבָל אָסוּר הוּא בַּעֲשֵׂה; שֶׁהֲרֵי מָנָה הַכָּתוּב שִׁבְעַת מִינֵי חַיָּה וְאָמַר בָּהֶן: זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ[14], הָא כֹּל שֶׁהוּא חוּץ מֵהֶן[15] - לֹא תֹאכְלוּ, וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה.

9) ואין בו סימני טהרה, אף על פי כן אין בשרו בלא תעשה של "את זה לא תאכלו". 10) והתורה כתבה: אך את זה לא תאכלו וג' וממפריסי הפרסה. 11) כלומר, מפני שהמין שאינו בעל פרסה אינו בכלל פרשה זו. 12) האדם. 13) וגם משום בשר מן החי אינו חייב, שזה אינו אלא בבהמה, חיה ועוף טהורים. וגם איסור נבלה אינו אלא במינים טהורים. 14) ה"לאו הבא מכלל עשה" שיש בבשר אדם, אינו אותו שלמד ממנו למינים טמאים בראש הלכה א', כי מקרא זה מדבר בבעלי פרסה ואדם אינו מבעלי פרסה, כמו שכתב רבינו בראש הלכה זו, אלא העשה "זאת החיה אשר תאכלו" ואדם נקרא חיה כאמור למעלה. 15) אפילו לא מבעלי פרסה.

ד. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר עוֹף טָמֵא - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ. וַהֲרֵי עָבַר עַל עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ, הָא טְמֵאָה - לֹא תֹאכֵלוּ. וְכֵן הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִדָּג[16] טָמֵא - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם, מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ. וְעָבַר עַל עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּאכֵלוּ, מִכְּלָל שֶׁמִּי שֶׁאֵין לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת - לֹא יֵאָכֵל. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הָאוֹכֵל דָּג טָמֵא אוֹ בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה אוֹ עוֹף טָמֵא - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה.

16) רבינו לא הזכיר כאן "מבשר הדג", כמו בבהמה ובעוף, מפני שלא בכל מקום נקרא בשר הדג בשם בשר, בלשון בני אדם.

ה. חָגָב טָמֵא - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת[17] מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל[18] שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ. וְאִי זֶהוּ שֶׁרֶץ הָעוֹף? כְּגוֹן זְבוּב אוֹ יַתּוּשׁ וְצִרְעָה וּדְבוֹרָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

17) גם כאן בחגב לא הזכיר רבינו מבשר שרץ העוף, כי חגבים לא נקראו בשם בשר. 18) בספר ויקרא לא נזכר לאו על שרץ העוף, אלא בספר דברים בלבד.

ו. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל. וְאֵי זֶהוּ שֶׁרֶץ הָאָרֶץ? כְּגוֹן נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים וְחִפּוּשִׁית וְנָדָל[19] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

19) בלשון הפסוק: מרבה רגלים.

ז. וּשְׁמֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁהֵן: הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהָאַנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט וְהַתִּנְשֶׁמֶת, הָאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם[20] כַּעֲדָשָׁה - לוֹקֶה. שִׁעוּר אֲכִילָתָן כְּשִׁעוּר טֻמְאָתָן. וְכֻלָּם מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה בְּכַעֲדָשָׁה[21].

20) לאחר מיתתן. 21) שאם יש בין כולם ביחד כעדשה - האוכל מהם לוקה.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָכַל מֵהֶן אַחַר מִיתָתָן[22]; אֲבָל הַחוֹתֵךְ אֵבֶר מִן הַחַי מִן אֶחָד מֵהֶן וַאֲכָלוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּזַיִת בָּשָׂר[23]. וְכֻלָּן מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת. אָכַל אֵבֶר שָׁלֵם מִן הַשֶּׁרֶץ אַחַר שֶׁמֵּת - אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כַּעֲדָשָׁה.

22) והטעם, שבמיתתן הם מטמאים לכן שיעור אכילתן כעדשה, משום שהוקשה לטומאה, אבל בחייהן אינם מטמאים ולפיכך שיעור אכילתם בכזית בכל איסורי אכילות שבתורה. 23) ואף על פי שאברים מטמאים בכל שהוא: "האברים אין להן שיעור אבר מן השרץ כברייתו", אין לוקין על אכילתו בכל שהוא, שלא אמרו "שיעור אכילתו כשיעור טומאתו" אלא בכעדשה, שזהו חידוש בשרץ, אבל טומאת האברים בכל שהוא, אינה נבדלת בשרצים משאר הטומאות, שכל הטומאות אבריהן מטמאין בכל שהן, אין אנו אומרים באברים שיעור אכילתן כשיעור טומאתן, והשיעור בכעדשה, גם באברים שלמים בעינו עומד. ולמה בכעדשה ולא בכזית? מפני שאין מתקבל על הדעת, שאבר שלם שיעורו גדול יותר מחתיכת אבר.

ט. דַּם שְׁמֹנָה שְׁרָצִים וּבְשָׂרָן - מִצְטָרֵף לְכַעֲדָשָׁה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּם מְחֻבָּר לַבָּשָׂר. וְכֵן דַּם הַנָּחָשׁ[24] מִצְטָרֵף לִבְשָׂרוֹ לִכְזַיִת וְלוֹקֶה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בְּשָׂרוֹ חָלוּק מִדָּמוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ מִשְּׁאָר שְׁרָצִים שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין[25].

24) שהוא מן השרצים ששיעורם בכזית. 25) "ואין לך בכל השרצים מה שמטמא במותו חוץ משמונת המינין המפורשין בתורה". אבל אסורים באכילה ושיעורם בכזית, ואין דמן חלוק מבשרן ולפיכך מצטרפין.

י. דַּם שְׁרָצִים שֶׁפֻּרַשׁ, וּכְנָסוֹ וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה עָלָיו בְּכַזַּיִת[26]. וְהוּא שֶׁיִּתְּרוּ בּוֹ מִשּׁוּם אוֹכֶל שֶׁרֶץ; אֲבָל אִם הִתִּרוּ בּוֹ מִשּׁוּם אוֹכֶל דָּם - פָּטוּר[27], שֶׁאֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל דַּם בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף.

26) אפילו בשמונה שרצים ששיעורן בכעדשה. 27) לא כרת ולא מלקות.

יא. כָּל הַשִּׁעוּרִין וּמַחְלִקוֹתָם[28] - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי.

28) כלומר, החילוקים שיש בשיעורים, כגון אלה שנאמרו למעלה: זה בכזית וזה בכעדשה.

יב. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם; הֲרֵי כָּלָל בְּלָאוֹ זֶה שֶׁרֶץ הָאָרֶץ וְשֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם. אִי זֶהוּ שֶׁרֶץ הַמַּיִם? אֵלּוּ הַבְּרִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת, כְּמוֹ הַתּוֹלְעִים וְהָעֲלוּקָה שֶׁבַּמַּיִם, וְהַבְּרִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת בְּיָתֵר, שֶׁהֵן חַיּוֹת הַיָּם. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כֹּל שֶׁאֵינוֹ בְּצוּרַת הַדָּגִים, לֹא דָּג טָמֵא וְלֹא דָּג טָהוֹר, כְּגוֹן כֶּלֶב הַמַּיִם וְהַדַּלְפּוֹן[29] וְהַצְּפַרְדֵּעַ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

29) "דגים יש בים שחציין צורת אדם וחציין צורת דג".

יג. אֵלּוּ הַמִּינִין שֶׁנִּבְרָאִין בָּאַשְׁפּוֹת וּבְגוּפֵי הַנְּבֵלוֹת, כְּגוֹן רִמָּה וְתוֹלֵעָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁאֵינָן נִבְרָאִין מִזָּכָר וּנְקֵבָה אֶלָּא מִן הַגְּלָלִים שֶׁהִסְרִיחוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֵן הַנִּקְרָאִין רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. וְהָאוֹכֵל מֵהֶן כְּזַיִת - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תִטַּמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין פָּרִין וְרָבִין. אֲבָל הַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ הוּא שֶׁפָּרֶה וְרָבֶה מִזָּכָר וּנְקֵבָה.

יד. אֵלּוּ הַמִּינִין הַנִּבְרָאִין בַּפֵּרוֹת וּבַמַּאֲכָלוֹת: אִם פֵּרְשׁוּ וְיָצְאוּ לָאָרֶץ[30], אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ לְתוֹךְ הָאֹכֶל, מִי שֶׁאָכַל מֵהֶן כְּזַיִת - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ - לֶאֱסֹר אֵלּוּ שֶׁפָּרְשׁוּ לָאָרֶץ. אֲבָל אִם לֹא פָרְשׁוּ - מֻתָּר לֶאֱכֹל הַפֵּרִי וְהַתּוֹלַעַת שֶׁבְּתוֹכוֹ.

30) לאו דווקא "לארץ", הוא הדין אם עלתה וריחשה על הפרי.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהִתְלִיעַ הָאֹכֶל אַחַר שֶׁנֶּעֱקַר מִן הָאָרֶץ; אֲבָל אִם הִתְלִיעַ וְהוּא מְחֻבָּר - אוֹתָהּ הַתּוֹלַעַת אֲסוּרָה כְּאִלּוּ פָרְשָׁה לָאָרֶץ, שֶׁעַל הָאָרֶץ נִבְרֵאת, וְלוֹקִין עָלֶיהָ[31]. וְאִם סָפֵק - אֲסוּרָה[32]. לְפִיכָךְ, כָּל מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהַתְלִיעַ כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּבְדֹּק הַפֵּרִי מִתּוֹכוֹ, שֶׁמָּא יֵשׁ בּוֹ תּוֹלַעַת[33]. וְאִם שָׁהָה הַפֵּרִי אַחַר שֶׁנֶּעֱקַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ - אוֹכֵל בְּלֹא בְּדִיקָה; שֶׁאֵין תּוֹלַעַת שֶׁבּוֹ מִתְקַיֶּמֶת[34] שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ.

31) משום הלאו של השרץ השורץ על הארץ. 32) ככל ספק של איסורי תורה. 33) ואם יש בו אסור מספק.
34) הני תמרי דכדא (שהתליעו) לבתר תריסר ירחי שתא שריין (אחרי שעברו עליהן י"ב חודש - מותרין).

טז. פָּרְשׁוּ לָאֲוִיר וְלֹא נָגְעוּ לָאָרֶץ[35], אוֹ שֶׁפָּרְשׁוּ מִקְצָתָן לָאָרֶץ, אוֹ שֶׁפָּרְשׁוּ אַחַר שֶׁמֵּתוּ, אוֹ שֶׁנִּמְצֵאת תּוֹלַעַת עַל הַגַּרְעִינָה מִבִּפְנִים, אוֹ שֶׁיָּצְאוּ מִתּוֹךְ הָאֹכֶל לְתוֹךְ אֹכֶל אַחֵר - כָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין מִסָּפֵק, וְאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן[36].

35) כלומר, שלפני שהגיעו לארץ קלטה בפיו לבולעה.
36) שאין מלקות בספק. וכל הדינים בהלכה זו נאמרו בהתליעו בתלוש, אבל אם התליעו במחובר פסק רבינו שאפילו לא פירשה התולעת - אסורה.

יז. תּוֹלַעַת[37] הַנִּמְצֵאת בִּמְעֵי הַדָּגִים וּבַמֹּחַ שֶׁבְּרֹאשׁ הַבְּהֵמָה[38] וְהַנִּמְצֵאת בַּבָּשָׂר[39] - אֲסוּרָה. אֲבָל דָּג מְלִיחַ שֶׁהִתְלִיעַ - הֲרֵי הַתּוֹלַעַת שֶׁבּוֹ מֻתֶּרֶת[40]; שֶׁהֵן כְּפֵרוֹת שֶׁהִתְלִיעוּ אַחַר שֶׁנֶּעֱקְרוּ מִן הָאָרֶץ, שֶׁמֻּתָּר לֶאֱכָלָן כֻּלָּן כְּאַחַת בַּתּוֹלַעַת שֶׁבְּתוֹכָן. וְכֵן הַמַּיִם שֶׁבַּכֵּלִים שֶׁהִשְׁרִיצוּ - הֲרֵי אוֹתָן שְׁרָצִים מֻתָּר לִשְׁתּוֹתָן עִם הַמַּיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹל אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ. כְּלוֹמַר: בַּמַּיִם וּבַיַּמִּים וּבַנְּחָלִים הוּא שֶׁאַתָּה אוֹכֵל אֶת שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְאֵין אַתָּה אוֹכֵל אֶת שֶׁאֵין לוֹ; אֲבָל בַּכֵּלִים, בֵּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּין שֶׁאֵין לוֹ - מֻתָּר.

37) "קוקיאני אסיר", כלומר תולעים. ואסורים מפני שאינם מתהווים ממנו אלא נכנסו לו דרך נחיריו מן החוץ.
38) שבוודאי דרך הנחירים נכנסה. 39) מפני שנתהוו בבשר אחר מיתה, ואסורות מפני שבהמה ניתרת באכילה בשחיטה וכל דבר חי שיצא ממנה אפילו לאחר מיתה אסור כיוון שאי אפשר לו בשחיטה. 40) אם התולעת עודנה מחוברת בהם, אבל אם פירשה מהחתיכה - אסורה.

יח. שֶׁרֶץ הַמַּיִם הַנִּבְרָא בַּבּוֹרוֹת וּבַשִּׁיחִין וּבַמְּעָרוֹת, הוֹאִיל וְאֵינָן מַיִם נוֹבְעִין וַהֲרֵי הֵן עֲצוּרִים[41] - הֲרֵי הֵן כַּמַּיִם שֶׁבַּכֵּלִים וּמֻתָּר. וְשוֹחֶה וְשוֹתֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע, וְאַף עַל פִּי שֶׁבּוֹלֵעַ בִּשְׁעַת שְׁתִיָּה מֵאוֹתָן הַשְּׁרָצִים הַדַּקִּים.

41) מכונסים. אבל אם אינם עצורים, כגון חריצים ונעיצין של מים הנמשכים, דינם כימים, אף על פי שאינן נובעין.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא פֵרְשׁוּ מִמְּקוֹם בְּרִיָּתָן; אֲבָל אִם פֵּרַשׁ הַשֶּׁרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר לְתוֹךְ הַכְּלִי אוֹ לְתוֹךְ הַבּוֹר - אָסוּר. פֵּרַשׁ לְדָפְנֵי הֶחָבִית וְחָזַר וְנָפַל לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הַשֵּׂכָר - מֻתָּר[42]. וְכֵן אִם פֵּרַשׁ לְדָפְנֵי הַבּוֹר אוֹ הַמְּעָרָה וְחָזַר לַמַּיִם - מֻתָּר.

42) "היינו רביתיה", כלומר כך הוא גדל, זה מקום גידולן, ודרכו לפרוש לדפני הכלי או הבור ולחזור למים ולפיכך אף על פי שפירש לדופן אין בכך כלום. ואם פירש לאחורי הכלי או על שפת הבור בחוץ, אסור שאינו מקום גידולו.

כ. הַמְסַנֵּן אֶת הַיַּיִן אוֹ אֶת הַחֹמֶץ אוֹ אֶת הַשֵּׂכָר, וְאָכַל אֶת הַבַּחוּשִׁים אוֹ אֶת הַיַּתּוּשִׁין וְהַתּוֹלָעוֹת

שֶׁסִּנֵּן - לוֹקֶה מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם[43] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם[44]. אֲפִלּוּ חָזְרוּ לַכְּלִי אַחַר שֶׁסִּנְּנָן, שֶׁהֲרֵי פָּרְשׁוּ מִמְּקוֹם בְּרִיָּתָן[45]. אֲבָל אִם לֹא סִנְּנָן - שׁוֹתֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ.

43) ביבחושים. 44) ביתושים, שהוא גם שרץ העוף. ומכיוון שהתהווה במים לוקה גם משום שרץ המים. 45) כלומר, אין לחשוש שאולי פירשו.

כא. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה הָאוֹכֵל כְּזַיִת - כְּשֶׁאָכַל כְּזַיִת מִבְּרִיָּה גְּדוֹלָה, אוֹ שֶׁצֵּרֵף מְעַט מִבְּרִיָּה זוֹ וּמְעַט מִבְּרִיָּה זוֹ שֶׁבְּמִינָהּ[46] עַד שֶׁיֹּאכַל כְּזַיִת; אֲבָל הָאוֹכֵל בְּרִיָּה טְמֵאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כֻּלָּהּ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה פְּחוּתָה מִן הַחַרְדָּל[47]. בֵּין שֶׁאֲכָלָהּ מֵתָה[48] בֵּין שֶׁאֲכָלָהּ חַיָּה. וַאֲפִלּוּ סָרְחָה הַבְּרִיָּה[49] וְנִשְׁתַּנִּית צוּרָתָהּ[50], הוֹאִיל וַאֲכָלָהּ כֻּלָּהּ - לוֹקֶה.

46) כלומר משם אחד, שאסורים בלאו אחד "כל שאיסורן בלאו אחד מצטרפין" אבל שני מינים אינם מצטרפים לכזית. 47) כלומר, בכמות קטנה ביותר, כל שהוא. 48) "טמאה בין בחייה בין במיתתה בכל שהוא". 49) אולם היא עוד ראוייה לאכילת אדם, אבל אם סרחה עד כדי כך שאינה ראוייה כבר לאכילת אדם, פטור כמבואר להלן פרק י"ד הלכה י"א "שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם הרי זה פטור". 50) נשתנית, אבל לא נתרסקה.

כב. נִמְלָה שֶׁחָסְרָה אֲפִלּוּ אַחַת מֵרַגְלֶיהָ - אֵינוֹ לוֹקֶה עָלֶיהָ[51] אֶלָּא בִּכְזַיִת. לְפִיכָךְ[52], הָאוֹכֵל זְבוּב שָׁלֵם אוֹ יַתּוּשׁ שָׁלֵם, בֵּין חַי וּבֵין מֵת - לוֹקֶה מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף.

51) בעייא בגמרא: אם חשובה ברייה או לא, ולא נפשטה, ועל ספק אין לוקים. 52) מכיוון שלוקים על אכילת ברייה שלימה כל שהיא.

כג. הֲרֵי שֶׁהָיְתָה הַבְּרִיָּה מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף וּמִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם וּמִשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ לָהּ כְּנָפַיִם[53], וְהִיא מְהַלֶּכֶת עַל הָאָרֶץ כִּשְׁאָר שְׁרָצִים[54], וְהָיְתָה רָבָה בַּמַּיִם[55], וַאֲכָלָהּ - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת[56]. וְאִם הָיְתָה יָתֵר עַל זֶה מִן הַמִּינִין שֶׁנִּבְרְאוּ בַּפֵּרוֹת - לוֹקֶה עָלֶיהָ אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת[57]. וְאִם הָיְתָה מִן הַמִּינִין שֶׁפָּרִין וְרָבִין - לוֹקֶה חָמֵשׁ. וְאִם הָיְתָה מִכְּלַל עוֹף טָמֵא יָתֵר עַל הֱיוֹתָהּ מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף - לוֹקֶה עָלֶיהָ שֵׁשׁ מַלְקִיּוֹת: מִשּׁוּם עוֹף טָמֵא, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם, וּמִשּׁוּם רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ, וּמִשּׁוּם תּוֹלַעַת הַפֵּרוֹת. בֵּין שֶׁאֲכָלָהּ כֻּלָּהּ בֵּין שֶׁאָכַל מִמֶּנָּה כְּזַיִת. לְפִיכָךְ, הָאוֹכֵל נִמְלָה הַפּוֹרַחַת הַגְּדֵלָה בַּמַּיִם - לוֹקֶה חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת.

53) ופורחת ויש בה לאו שרץ העוף. 54) ההולכים על הארץ, ולכן היא נכללת בלאו "בכל השרץ השורץ על הארץ". 55) שנוסף בה לאו של שרץ המים. 56) מלקות לכל לאו ולאו. 57) "אכל פוטיתא לוקה ארבע, נמלה לוקה חמש, צרעה לוקה שש". דעת רבינו שאם יש בדבר אחד כמה לאווין אינו לוקה אלא אחת ולכן הוא מבאר כאן טעם ריבוי המלקיות מפני שבריות אלו יש בהן תכונות שונות ועל ידן הן נכללות בכל אלה המינים והאוכלן לוקה על כל הלאווין ואין זה דומה כלל למקרה של לאווין הרבה על איסור אחד ולפיכך הדגיש כאן את התכונות השונות.

כד. רִסֵּק[58] נְמָלִים וְהֵבִיא אַחַת שְׁלֵמָה וְצֵרְפָהּ לְאֵלּוּ שֶׁנִּתְרַסְּקוּ וְנַעֲשָׂה הַכֹּל כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה שֵׁשׁ מַלְקִיּוֹת: חָמֵשׁ - מִשּׁוּם הַנִּמְלָה הָאַחַת, וְאַחַת - מִשּׁוּם כְּזַיִת מִנִּבְלַת הַטְּמֵאִים[59].

58) דכיוון שריסקם ביטלם מתורת ברייה ואין לה דין של אוכל נמלה שלימה. 59) ולא משום לאו "לא תאכלו כל נבלה", כי לאו זה מדבר במיני טהורים. וכאן לוקה משום נבלת הטמאים, כלומר שרצים, משום אל תשקצו את נפשותיכם.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר מאכל היוצא מן האסור אם הוא אסור; ומה טעם לדבש דבורים וצרעים שהוא מותר; חלב האדם אם מותר לאכול או לינק אותו מהשדיים; חלב וביצים הבאים מהטמאה; וביצת עוף טהור שנמצא עליו קורט דם; ודין אפרוח שנולד מביצת טריפה; גבינה וחמאה של גויים וסימני ביצים; וציר דגים טמאים; גוי שהביא חביות פתוחות של ציר ודג טהור באחת מהם.

א. כָּל מַאֲכָל הַיּוֹצֵא מִמִּין מִן הַמִּינִין הָאֲסוּרִין שֶׁלּוֹקִין[2] עַל אֲכִילָתָן - הֲרֵי אוֹתוֹ הַמַּאֲכָל אָסוּר בַּאֲכִילָה מִן הַתּוֹרָה. כְּגוֹן חֵלֶב בְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים וּבֵיצֵי עוֹף וְדָג הַטְּמֵאִים. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה - זוֹ בֵּיצָתָהּ. וְהוּא הַדִּין לְכָל הָאָסוּר[3] כְּיַעֲנָה[4], וּלְכָל הַדְּבָרִים הַדּוֹמִין לַבֵּיצָה.

2) כלומר, איסורי לאו ולא איסורי 'עשה'. 3) כוונת רבינו היא שהדין "שכל היוצא מן הטמא טמא" אנו למדים מפסוק זה. 4) שמתמצאים מתוך הגוף.

ב. חֵלֶב הָאָדָם מֵתָּר בַּאֲכִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשַׂר הָאָדָם אָסוּר בַּאֲכִילָה, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[5] שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה[6].

5) למעלה פרק ב הלכה ג. 6) ובאיסור 'עשה' אין הכלל: "שכל היוצא מן הטמא טמא" כמבואר בהלכה הקודמת.

ג. דְּבַשׁ דְּבוֹרִים[7] וּדְבַשׁ צְרָעִים - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מִתַּמְצִית גּוּפָן, אֶלָּא כּוֹנְסִין אוֹתוֹ מִן הָעֲשָׂבִים בְּתוֹךְ פִּיהֶן וּמְקִיאִין אוֹתוֹ בַּכַּוֶּרֶת, כְּדֵי שֶׁיִּמְצְאוּ אוֹתוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

7) כסתם משנה, מכשירין פרק ו, ולא כר' יעקב בבכורות ז.

ד. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלֶב אָדָם מֻתָּר, אָסְרוּ חֲכָמִים לְגַדֵּל לִינֹק אוֹתוֹ מִן הַשָּׂדַיִם, אֶלָּא חוֹלֶבֶת אִשָּׁה לְתוֹךְ

הַכְּלִי וְשׁוֹתֶה. וְגָדוֹל שֶׁיָּנַק מִן הַשַּׁד - כְּיוֹנֵק שֶׁרֶץ[8], וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

8) לפיכך מכין אותו מכת מרדות.

ה. יוֹנֵק תִּינוֹק וְהוֹלֵךְ אֲפִלּוּ אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים. וְאִם גְּמָלוּהוּ וּפָרַשׁ שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ יָתֵר, מֻחְמֶצֶת בֵּרְיוֹ[9] לֹא מֻחְמֶצֶת חָלְיוֹ - אֵינוֹ חוֹזֵר וְיוֹנֵק. וְהוּא שֶׁגְּמָלוּהוּ אַחַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ; אֲבָל בְּתוֹךְ זְמַן זֶה, אֲפִלּוּ גְּמָלוּהוּ חֹדֶשׁ אוֹ שְׁנַיִם - מֻתָּר לַחֲזֹר וְלִינַק עַד סוֹף עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ[10].

9) כשהוא בריא. 10) כלומר, שאם לא פירש כלל, יונק והולך עד ארבע שנים. אבל אם פירש תוך ארבעה ועשרים חודש, אף־על־פי שמותר לחזור ולינק, יונק והולך רק עד סוף כ"ד חודש ולא יותר.

ו. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה וּבֵיצֵי עוֹף טָמֵא אֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה - אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ - עַל הַבָּשָׂר הוּא לוֹקֶה, וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַל הַבֵּיצָה וְעַל הֶחָלָב. וַהֲרֵי הָאוֹכֵל אוֹתָן - כְּאוֹכֵל חֲצִי שִׁעוּר[12], שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה וְאֵינוֹ לוֹקֶה, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[13].

11) "אם ריקמה ואכלה, לוקה עליה משום השרץ השורץ על הארץ", משמע, אבל אם לא ריקמה אף־על־פי שהיא אסורה כביצת טמא - אין לוקין עליה. והוא־הדין כל היוצא מן הטמא שאסור מן התורה, אין שם מלקות. 12) שבא מדרשת כל חלב לא תאכלו, ויש רק איסור מן התורה ואינו לוקה, כן ביצת עוף טמא וחלב בהמה טמאה שבא מדרשת בת היענה אין בהם מלקות אף־על־פי שאיסורם מן התורה. 13) "והאוכל חצי שיעור מכין אותו מכת מרדות".

ז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁהָאוֹכֵל בֵּיצֵי דָגִים טְמֵאִים הַנִּמְצָאִים בְּמֵעֵיהֶם - כְּאוֹכֵל קִרְבֵּי דָגִים טְמֵאִים[14], וְלוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן בֵּיצֵי הָעוֹף הַטָּמֵא הַתְּלוּיוֹת בָּאֶשְׁכּוֹל, שֶׁעֲדַיִן לֹא פָּרְשׁוּ וְנִגְמְרוּ[15], הָאוֹכֵל אוֹתָן - לוֹקֶה, כְּאוֹכֵל בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁלָּהֶן.

14) כיון שהם בגוף הדגים ואין בהם קליפה, הרי הם בשר גמור. 15) כלומר, שעדיין לא פרשו, וגם לא נגמרו. והמלה "לא", מוסבת על שניהם, שאם נגמרו, אינם כבני מעיים ואינו לוקה.

ח. בֵּיצַת עוֹף טָמֵא שֶׁהִתְחִיל הָאֶפְרוֹחַ לְהִתְרַקֵּם בָּהּ וַאֲכָלָהּ - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל שֶׁרֶץ הָעוֹף[16]. אֲבָל בֵּיצַת הָעוֹף טָהוֹר שֶׁהִתְחִיל הָאֶפְרוֹחַ לְהִתְרַקֵּם בָּהּ וַאֲכָלָהּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[17].

16) "ריקמה לוקה משום שרץ הארץ". ודעת רבינו שהוא־הדין בביצת עוף טמא, שאם ריקמה לוקה משום שרץ העוף, מכיון שהוא ממין העוף, ואף־על־פי־כן אינו לוקה משום עוף טמא, מפני שטרם הגיע לכלל עוף, ועדיין הוא שרץ, ולכן דינו כזבובים ויתושים, וכמבואר למעלה פרק ב הלכה ה. 17) בגמרא שם מבואר שריקמה אסורה מדרבנן כל זמן שהאפרוח לא יצא לאויר העולם. ולכן חייב מכת מרדות.

ט. נִמְצָא עָלֶיהָ קֹרֶט דָּם[18]: אִם עַל הַחֶלְבּוֹן - זוֹרֵק אֶת הַדָּם[19] וְאוֹכֵל אֶת הַשְּׁאָר, וְאִם עַל הַחֶלְמוֹן - אֲסוּרָה כֻּלָּהּ[20]. בֵּיצָה הַמּוּזֶרֶת[21] - הַנֶּפֶשׁ הַיָּפָה[22] תֹּאכְלֶנָּה.

18) טיפת דם. 19) מפני שרק במקום הדם יש קשר הולד, ולא נתפשט בשאר החלקים. 20) שכבר פשט קלקול בכל הביצה. 21) שאינה של זכר אלא התרנגולת "מתחממת בקרקע ויולדת ביצים, ואותן ביצים אין מגדלות אפרוחים". 22) "שאין דעתו קצה בה מחמת מיאוס".

י. אֶפְרוֹחַ שֶׁנּוֹלַד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְפַּתְּחוּ עֵינָיו - מֻתָּר לְאָכְלוֹ[23]. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁנִּטְרְפָה - חֶלְבָהּ אָסוּר כַּחֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה. וְכֵן בֵּיצַת עוֹף טָהוֹר שֶׁנִּטְרַף - כְּבֵיצַת עוֹף טָמֵא[24], וְאָסוּר.

23) ודוקא כשיצא לאויר העולם, וכל עוד שלא יצא לאויר העולם - אסור מדברי סופרים משום שרץ, כמבואר למעלה הלכה ח. 24) כמבואר למעלה הלכה א.

יא. אֶפְרוֹחַ שֶׁנּוֹלַד מִבֵּיצַת טְרֵפָה - מֻתָּר, שֶׁאֵין מִינוֹ טָמֵא[25]. הָיָה הָעוֹף סְפֵק טְרֵפָה, כָּל הַבֵּיצִים שֶׁתֵּלֵד בַּעֲרֵמָה רִאשׁוֹנָה[26] - מַשְׁהִין אוֹתָן[27]: אִם טָעֲנָה עֲרֵמָה שְׁנִיָּה[28] וְהִתְחִילָה לֵילֵד - הֵתִּרוּ הָרִאשׁוֹנוֹת, שֶׁאִם הָיְתָה טְרֵפָה - לֹא הָיְתָה יוֹלֶדֶת עוֹד[29]; וְאִם לֹא יָלְדָה - הֲרֵי הֵן אֲסוּרוֹת.

25) רבינו לא התכוון כאן לנמק למה האפרוח מותר, אף־על־פי שבא מביצת טריפה, כי לזה ניתן נימוק אחר בגמרא שם, אלא כוונתו לומר מה בין אפרוח מביצת טריפה לאפרוח מביצת טמאה. 26) בטעינה ראשונה, כלומר אותן הביצים שהיו במעיה בשעה שנולד בה ספק טריפות. 27) אחרי שגמרה להטיל כל הביצים של הטעינה הראשונה. 28) וזמן השהיה עשרים ואחד יום, שזה זמן עיבורה של התרנגולת. 29) "טריפה אינה יולדת" כלומר, אינה מתעברת ויולדת, אבל יולדת היא מה שעיברה לפני שנטרפה.

יב. חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה אֵינוֹ נִקְפָּה וְעוֹמֵד כַּחֵלֶב הַטְּהוֹרָה. וְאִם נִתְעָרֵב חֵלֶב טְמֵאָה בַּחֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, כְּשֶׁתַּעֲמִיד אוֹתוֹ - יַעֲמֹד חֵלֶב הַטְּהוֹרָה, וְיֵצֵא חֵלֶב הַטְּמֵאָה עִם הַקּוֹם שֶׁל גְּבִינָה.

יג. וּמִפְּנֵי זֶה יִתֵּן הַדִּין: שֶׁכָּל חָלָב הַנִּמְצָא בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[30] - אָסוּר, שֶׁמָּא עֵרֶב בּוֹ חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה; וּגְבִינַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - מֻתֶּרֶת, שֶׁאֵין חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה מִתְגַּבֵּן. אֲבָל בִּימֵי חַכְמֵי מִשְׁנָה גָּזְרוּ עַל גְּבִינַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וַאֲסָרוּם, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּעוֹר קֵבָה שֶׁל שְׁחִיטָתָן שֶׁהִיא נְבֵלָה. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלֹא עוֹר הַקֵּבָה

דָּבָר קָטָן הוּא עַד מְאֹד בֶּחָלָב שֶׁעָמַד בּוֹ, וְלָמָּה לֹא יִבְטַל בְּמִעוּטוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַמַּעֲמִיד הַגְּבִינָה, וְהוֹאִיל וְדָבָר הָאָסוּר הוּא שֶׁהֶעֱמִיד - הֲרֵי הַכֹּל אָסוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[31].

30) ואין ישראל רואה אם חלבו מבהמה טהורה. 31) להלן פרק ט הלכה טז.

יד. גְּבִינָה שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּעֲשָׂבִים אוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת, כְּגוֹן שְׂרַף הַתְּאֵנִים, וַהֲרֵי הֵן נִכְּרִין בַּגְּבִינָה - הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים שֶׁהִיא אֲסוּרָה. שֶׁכְּבָר גָּזְרוּ[32] עַל כָּל גְּבִינַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, בֵּין שֶׁהֶעֱמִידוּהָ בְּדָבָר אָסוּר בֵּין שֶׁהֶעֱמִידוּהָ בְּדָבָר הַמֻּתָּר, גְּזֵרָה מִשּׁוּם שֶׁמַּעֲמִידִין[33] אוֹתָהּ בְּדָבָר הָאָסוּר.

32) שהגזירה היתה סתם. 33) בכת"י תימן: "משום שהעמידוה בדבר האסור", וכן הגירסה בהגהות מיימוניות. פירוש הדברים: מפני שנוהגים להעמיד בדבר האסור, גזרו על סתם גבינות גויים, ולא חילקו בין העמידו בדבר אסור או בדבר מותר, ולכן אסורה אפילו במקומות שרובם או כולם מעמידים בהיתר.

טו. הָאוֹכֵל גְּבִינַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ חֶלֶב שֶׁחֶלְבּוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ[34] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35]. הַחֻמְאָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - מִקְצָת הַגְּאוֹנִים הִתִּירוּהָ; שֶׁהֲרֵי לֹא גָזְרוּ עַל הַחֻמְאָה, וְחֵלֶב הַטְּמֵאָה אֵינוֹ עוֹמֵד[36]. וּמִקְצָת הַגְּאוֹנִים אֲסָרוּהָ, מִפְּנֵי צַחְצוּחֵי חֶלֶב שֶׁיִּשָּׁאֵר בָּהּ. שֶׁהֲרֵי הַקּוֹם שֶׁבַּחֻמְאָה אֵינוֹ מְעֹרָב[37] עִם הַחֻמְאָה כְּדֵי שֶׁיִּבְטַל בְּמִעוּטוֹ, וְכָל חֶלֶב שֶׁלָּהֶן חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא עֵרְבוּ בוֹ חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה[38].

34) שחלבו מבהמה טהורה. 35) ככל העובר על איסורי חכמים. 36) וצחצוחי (טיפות זעירות) חלב טמא שנשארו בה, אינם אוסרים. שהמה בטלים במיעוטם כשאר איסורים שבטלים בששים, שהרי חלב זה אינו מעמיד. 37) כלומר שהאיסור, היינו הקום, ניכר - אלא שאי־אפשר לברור אותו ולסלקו מן החמאה, לפיכך אינו בטל. 38) כמבואר למעלה הלכה יג.

טז. יֵרֶאֶה לִי, שֶׁאִם לָקַח חֻמְאָה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וּבִשְּׁלָהּ עַד שֶׁהָלְכוּ לָהֶן צַחְצוּחֵי חֶלֶב[39] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[40]. שֶׁאִם תֹּאמַר: נִתְעָרְבוּ עִמָּהּ וְנִתְבַּשְּׁלוּ כֻּלָּן - בָּטְלוּ בְּמִעוּטָם. אֲבָל הַחֻמְאָה שֶׁבִּשְּׁלוּ אוֹתָהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֲסוּרָה מִשּׁוּם גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[41], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[42].

39) שניתכו על־ידי האש. 40) כלומר, אפילו לשיטת האוסרין חמאה של גוי, מותר אפילו לכתחילה, שהרי יש כאן הרבה ספיקות. שמא לא היה חלב טמא כלל. ואם תמצא לומר שנתערב, שמא לא נשאר כלום. ואם תמצא לומר נשאר, שמא בתחלת הבישול ניתך על־ידי אש, ולפיכך אין לאסור משום מבטל איסור. ובכלל אין לאסור משום מבטל מלכתחילה, שהרי כוונתו בבישולה שיותכו הצחצוחים ולא ישארו בה כלל. 41) פליטת איסור מהכלי של הגוי. 42) להלן פרק יז הלכה ב. שסתם כלי גוי הם בני יומן, והבלועה שבהם אינה פוגמת את התבשיל.

יז. יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּשַׁב בְּצַד הָעֵדֶר שֶׁל נָכְרִי, וּבָא הַנָּכְרִי וְהֵבִיא לוֹ חֶלֶב מִן הָעֵדֶר[43], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּעֵדֶר בְּהֵמָה טְמֵאָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתוֹ חוֹלֵב. וְהוּא שֶׁיָּכוֹל לִרְאוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא חוֹלֵב כְּשֶׁיַּעֲמֹד; שֶׁהַנָּכְרִי מִתְיָרֵא לַחֲלֹב מִן הַטְּמֵאָה, שֶׁמָּא יַעֲמֹד וְיִרְאֶה אוֹתוֹ.

43) שחלבו לצרכו של ישראל, ומתיירא לערב בו חלב טמא, פן יעמוד ויראה אותו.

יח. בֵּיצָה שֶׁשְּׁנֵי רָאשֶׁיהָ כַּדִּין אוֹ שֶׁשְּׁנֵי רָאשֶׁיהָ חַדִּין, אוֹ שֶׁהָיָה חֶלְמוֹן מִבַּחוּץ וְחֶלְבּוֹן מִבִּפְנִים - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא בֵּיצַת עוֹף טָמֵא. רֹאשָׁהּ אֶחָד כַּד וְרֹאשָׁהּ אֶחָד חַד, וְחֶלְבּוֹן מִבַּחוּץ וְחֶלְמוֹן מִבִּפְנִים - אֶפְשָׁר שֶׁהִיא בֵּיצַת עוֹף טָמֵא[44] וְאֶפְשָׁר שֶׁהִיא בֵּיצַת עוֹף טָהוֹר. לְפִיכָךְ שׁוֹאֵל לְצַיָּד יִשְׂרָאֵל[45] שֶׁמּוֹכְרָהּ: אִם אָמַר לוֹ: שֶׁל עוֹף פְּלוֹנִי הוּא וְעוֹף טָהוֹר הוּא - סוֹמֵךְ עָלָיו; וְאִם אָמַר: שֶׁל עוֹף טָהוֹר, וְלֹא אָמַר לוֹ שְׁמוֹ - אֵינוֹ סוֹמֵךְ עָלָיו[46].

44) שאין סומכין על סימני טהרה אלו, מפני שסימני ביצים אינם מן התורה, והדבר ספק. 45) אבל גוי אינו נאמן, כמבואר בהלכה הסמוכה. 46) כלשון הגמרא: "של עוף פלוני, וטהור הוא". וכן בעוף טהור, אנו מאמינים רק לצייד שבקי בהם ובשמותיהם, כמבואר למעלה פרק א הלכה טו. וכתב הראב"ד, שאם הוא מוחזק בנאמנות לוקחים ממנו אפילו בסתם. ונראה שגם דעת רבינו כך, כפי שכתב בפירוש גבי ביצי דגים בהלכה כ.

יט. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִים בֵּיצִים מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אֶלָּא אִם הָיָה מַכִּיר אוֹתָן[47] וְיֵשׁ לוֹ בָּהֶן טְבִיעוּת עַיִן שֶׁהֵן בֵּיצֵי עוֹף פְּלוֹנִי הַטָּהוֹר. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן שֶׁמָּא הֵן בֵּיצֵי טְרֵפָה אוֹ בֵּיצֵי נְבֵלָה. וְאֵין לוֹקְחִין מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בֵּיצָה טְרוּפָה[48] כְּלָל.

47) וכמבואר בהלכה הקודמת, שרק ישראל שאינו מוחזק בכשרות נאמן, אם אומר של עוף פלוני וטהור הוא, אבל לא גוי. ועכשיו לוקחים ביצים מן הגויים אף־על־פי שאינו אומר של עוף פלוני הוא, שסומכים אנו על רוב ביצים המצויים בינינו שהן של עופות טהורים (הגהות מיימוני). 48) ואפילו אם הוא מכיר שהן ממין עוף טהור, מפני שאנו חוששין שמא היא ביצת טריפה, וישראל מכרה לו, כמבואר שם בגמרא.

כ. בֵּיצֵי דָגִים - סִימָנֵיהֶם כְּסִימָנֵי בֵּיצֵי הָעוֹף. אִם

הָיוּ שְׁנֵי רָאשֵׁיהָ כַּדִּין אוֹ חַדִּין - טְמֵאָה. אֶחָד כַּד וְאֶחָד חַד - שׁוֹאֵל לַיִּשְׂרְאֵלִי הַמּוֹכֵר[49]: אִם אָמַר לוֹ: אֲנִי מְלַחְתִּים[50] וְהוֹצֵאתִים מִדָּג טָהוֹר - אוֹכֵל עַל פִּיו[51]; וְאִם אָמַר לוֹ: טְהוֹרִין הֵם - אֵינוֹ נֶאֱמָן[52], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָדָם שֶׁהֶחְזַק בְּכַשְׁרוּת.

49) שגוי אינו נאמן בעדותו. 50) ובעוף, די אם הוא אומר של עוף פלוני. והטעם, שהדגים המלוחים באים ממרחק, ואולי נשמטו הביצים האלו מדג טמא, לפיכך צריך לומר אני מלחתים. 51) אם הוא אינו חשוד ואינו מוחזק בכשרות, אבל אם הוא חשוד למכור טמא בטהור - אינו נאמן, מכיון שהוא נוגע בדבר. 52) מפני שעל סימנים לבד אין סומכים, שסימני ביצי דגים "לאו דאורייתא" הם, כסימני ביצי עוף.

כא. וְכֵן אֵין לוֹקְחִין גְּבִינָה וַחֲתִיכַת דָּג שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן[53] אֶלָּא מִיִּשְׂרְאֵלִי שֶׁהֶחְזַק בְּכַשְׁרוּת. אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[54], כְּשֶׁהָיְתָה רֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל[55] - לוֹקְחִין מִכָּל יִשְׂרְאֵלִי שֶׁבָּהּ[56]. וְהֶחָלָב - לוֹקְחִין אוֹתוֹ מִכָּל יִשְׂרָאֵל מִכָּל מָקוֹם.

53) תוספתא עבודה־זרה פרק ה. ובברייתא שם לט: מונה חלב במקום חתיכת דג. אולם במימרא של רב שם בדין שני חותמות, מוחק רב כהנא "חלב" ומכניס במקומו חתיכת דג. ומסתבר, שגם בברייתא הנזכרת הוא גורס חתיכת דג במקום "חלב". 54) והגירסא שם "אין לוקחין בסוריא". ודעת רבינו, שסוריא לאו דוקא אלא הכוונה לכל חוץ לארץ, ומוכח מכאן שבארץ ישראל מותר. ובזמן הזה (של רבינו), דינה של ארץ ישראל לענין זה כחוצה לארץ, ראה לקמן פי"א הלכה כה. 55) אבל אם אין רובה ישראל, חוששים שמא קנה מן הגוי, כיון שאינו מוחזק בכשרות. 56) כגירסת התוספתא, ראה למעלה. וכנראה שגירסת רבינו בגמרא שלנו כגירסת התוספתא, וכן גורס שם רבינו חננאל.

כב. הַכּוֹבֵשׁ דָּגִים טְמֵאִים - צִירָן אָסוּר. אֲבָל צִיר חֲגָבִים טְמֵאִים - מֻתָּר[57], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם לַחְלוּחִית. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִין צִיר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בּוֹ דָּג טָהוֹר[58] מְשׁוּטֵט בּוֹ, אֲפִלּוּ דָּג אֶחָד.

57) "העיד ר' צדוק על ציר של דגים טמאים, שהוא טהור", ופירש רבינו בעדויות פ"ז, משנה ב, שהוא מותר. 58) "ואלו דברים של גוים אסורין... וציר שאין בה דגה כלבית שוטטת בו". ורבינו מפרש כלבית דג טהור הוא, וכן פירש רבינו חננאל. והוא הדין לכל דג טהור אם משוטט בו, הציר מותר אלא שנה כלבית לרבותא, אף־על־פי שקטן ביותר.

כג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהֵבִיא עֲרֵבָה מְלֵאָה חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת שֶׁל צִיר, וְדָג אֶחָד טָהוֹר בְּאַחַת מֵהֶן - כֻּלָּן מֻתָּרוֹת[59]. הָיוּ סְתוּמוֹת, פָּתַח אַחַת וְנִמְצָא בָּהּ דָּג טָהוֹר, שְׁנֵיָּה וְנִמְצָא בָּהּ טָהוֹר[60] - כֻּלָּן מֻתָּרוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁוֹ שֶׁל דָּג וְשִׁדְרוֹ[61] קַיָּם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר[62] שֶׁהוּא דָּג טָהוֹר. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִין דָּגִים מְרֻצָּצִין מְלוּחִין מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וְהֵם הַנִּקְרָאִים טָרִית טְרוּפָה. וְאִם הָיָה רֹאשׁ הַדָּג וְשִׁדְרוֹ נִכָּר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְרֻצָּץ - מֻתָּר לִקַּח אוֹתוֹ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.

59) שכל חביות פתוחות כחבית אחת הן, מפני שאדם עשוי ליטול מזו וליתן בזו. ולפיכך כמעורבות הן ומותרות. 60) שנמצא דג טהור בשתים, מוכח הדבר שבכולן ציר של דגים טהורים ומותרות. 61) שניהם יחד, כדמוכח שם בגמרא. 62) כלומר, שהוא מכיר בטביעות עין בראש ושדרה שהוא ממין דג פלוני שהוא טהור (רש"י מפרש, שדגים טמאים אין להם שדרה, ותבנית ראשם משונה מזו של טהורים), ואפילו אם אין קשקשת וסנפיר נמצא בו, שאנו תולים שהשיר אותן בים.

כד. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהֵבִיא גָּרָב שֶׁל חֲתִיכוֹת דָּג שֶׁחִתּוּכָן שָׁוֶה[63], וְהֵן נִפְרָדִין שֶׁכֻּלָּן מִדָּג אֶחָד, וּמָצָא בַּחֲתִיכָה אַחַת מֵהֶן קַשְׂקַשִּׂין - הֲרֵי כֻּלָּן מֻתָּרוֹת.

63) אבל אם אין חיתוכן שוה עם אותן שיש בהן קשקשת - אסורות.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר האוכל מבשר נבלת בהמה חיה ועוף; הא כל עוף טהור חי ואין בו כזית; האוכל כזית נפל מבהמה טהורה ובן כמה הוא נפל; האוכל כזית טרפה; ושנכנסין הטרפיות בכלל בשר בשדה טרפה; בהמה חולה שתשש כוחה למות או שחט מסוכנת ולא פירכסה; האיסורין אם מצטרפין וכן הנבלות ונבלה עם טרפה; הדברים שעורותיהם כבשרם; ודין שור הנסקל.

א. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה שֶׁמֵּתָה אוֹ חַיָּה שֶׁמֵּתָה אוֹ עוֹף שֶׁמֵּת - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה. וְכֹל שֶׁלֹּא נִשְׁחֲטָה כָּרָאוּי - הֲרֵי זוֹ מֵתָה[2]. וּבְהֵלְכוֹת הַשְּׁחִיטָה[3] יִתְבָּאֵר הַשְּׁחִיטָה שֶׁהִיא כָּרָאוּי[4] וְשֶׁאֵינָהּ כָּרָאוּי.

2) חולין לב, א. 3) פרקים ב־ג. 4) כלומר, איזוהי שחיטה שהיא כראוי.

ב. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה אֶלָּא מִינִים טְהוֹרִים[5] בִּלְבַד, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לִשְׁחִיטָה[6], וְאִם נִשְׁחֲטוּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה יִהְיוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה; אֲבָל מִינִין טְמֵאִין, שֶׁאֵין שְׁחִיטָה מוֹעֶלֶת בָּהֶן, בֵּין שֶׁנִּשְׁחֲטָה כָּרָאוּי בֵּין שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁחָתַךְ בָּשָׂר מִן הַחַי מִמְּנָּה וַאֲכָלוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה[7], אֶלָּא מִשּׁוּם אוֹכֵל בְּשַׂר טְמֵאָה.

5) חולין ק, א. ומעילה טז, א. כרב. 6) בחולין שם נאמר הטעם, מפני שאין איסור נבילה חל על איסור טמא, אבל מסגנונו של רבינו כאן משמע נימוק אחר. היינו, שאיסור

נבילה תלוי בהכשר שחיטה, ולפיכך אין איסור נבילה במינים טמאים, שאין להם הכשר שחיטה, כלומר, שאינם ניתרים בשחיטה. 7) גם בבהמה טהורה אינו חייב על בשר מן החי משום נבילה רק משום טריפה, כמבואר להלן הלכה י. והחידוש בטמאה הוא, שאף משום טריפה אינו לוקה.

1 ג. הָאוֹכֵל עוֹף טָהוֹר חַי כָּל שֶׁהוּא - לוֹקֶה מִשּׁוּם
2 אוֹכֵל נְבֵלָה[8], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת, הוֹאִיל
3 וַאֲכָלוֹ כֻּלּוֹ. וְאִם אֲכָלוֹ אַחַר שֶׁמֵּת - עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ
4 כְּזַיִת[9]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּכֻלּוֹ בָּשָׂר כְּזַיִת, הוֹאִיל וְיֵשׁ
5 בְּכֻלּוֹ כְּזַיִת[10] - חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם נְבֵלָה.

8) חולין קב, ב: "אכל צפור טהורה בחייה, בכל שהוא". ורבינו מפרש שהוא חייב משום נבילה ולא משום אבר מן החי (מגיד־משנה). [אבל בגמרא שם נראה ללא כל ספק, שלוקה משום אבר מן החי. ונלאו כל המפרשים למצוא ישוב מלא לדברי רבינו, ובהגהות ה'חזון איש' שנספחו לרמב"ן הוצאת "אל המקורות", כתב שטעות־סופר היא, וצריך לומר: משום אבר מן החי]. וראה שם ברש"י. 9) שם: "במיתתה בכזית". 10) שם: "במשהו בשר גידין ועצמות", כלומר, שגידים ועצמות משלימין לכזית.

6 ד. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר נֵפֶל[11] בְּהֵמָה טְהוֹרָה - לוֹקֶה
7 מִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה[12]. וְאָסוּר לֶאֱכֹל[13] מִן הַבְּהֵמָה
8 שֶׁנּוֹלְדָה עַד לֵיל שְׁמִינִי[14]; שֶׁכָּל שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁמוֹנָה
9 יָמִים בַּבְּהֵמָה - הֲרֵי זֶה כְּנֵפֶל[15]. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[16].
10 וְאִם נוֹדַע לוֹ שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[17] בַּבֶּטֶן וְאַחַר כָּךְ
11 נוֹלַד, שֶׁהֵן תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים לִבְהֵמָה גַּסָּה וַחֲמִשָּׁה
12 לְדַקָּה[18] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּיוֹם שֶׁנּוֹלַד.

11) ואפילו אם הוא חי. 12) שנפל חשוב כמת (שבת קלו.). 13) חולין קלח, ב. 14) שם קלו, א. ומשנכנס ליל שמיני מותר לאוכלה, ואין צריך לחכות שמונה ימים שלמים (מגיד־משנה). 15) כלומר, ספק נפל (שם קלה, א). 16) שאין לוקים על הספק. 17) שם קלו, א. 18) בכורות ה, א.

13 ה. הַשִּׁלְיָא שֶׁיָּצְאַת עִם הַוָּלָד - אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה[19].
14 וְהָאוֹכְלָהּ - פָּטוּר[20], שֶׁאֵינָהּ בָּשָׂר[21].

19) חולין עז, א. 20) משום נבילה. 21) שם: "חישב עליה מטמאה טומאת אוכלין, אבל לא טומאת נבילות", והיינו מפני שאינה בשר, אבל נחשבה לאוכל, כדמוכח שם.

15 ו. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף
16 טְהוֹרִים[22] שֶׁנִּטְרְפוּ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה
17 טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ, לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ. טְרֵפָה
18 הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה - זוֹ שֶׁטָּרְפָה אוֹתָהּ[23] חַיַּת הַיַּעַר,
19 כְּגוֹן אֲרִי וְנָמֵר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[24]. וְכֵן עוֹף שֶׁטָּרַף אוֹתוֹ
20 עוֹף הַדּוֹרֵס, כְּגוֹן נֵץ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וְאֵין אַתָּה יָכוֹל
21 לוֹמַר שֶׁטָּרְפָה אוֹתָהּ וְהֵמִיתָהּ אוֹתָהּ; שֶׁאִם מֵתָה -
22 הֲרֵי הִיא נְבֵלָה, וּמַה לִּי מֵתָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ אוֹ הִכָּהּ
23 בְּסַיִף וֶהֱמִיתָהּ אוֹ שִׁבְּרָהּ אֲרִי וֶהֱמִיתָהּ? הָא[25]
24 אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשֶׁנִּטְרְפָה וְלֹא מֵתָה.

22) אבל לא טמאים, שאיסור טריפה אינו אלא במינים טהורים בלבד כמו איסור נבילה, כמבואר למעלה ה"ב. 23) כגון שדרסה עליה בידה או גרמה לה בכל אופן שהוא, אחד מסוגי הטריפות המבוארים בפ"ה מהל' שחיטה ה"ה. 24) שלאו דוקא ארי, אלא כל חיית יער גדולה, שדרסה בהמה גסה וכל־שכן בהמה דקה, נטרפה. 25) הרי.

25 ז. וְאִם הַטְּרֵפָה שֶׁלֹּא מֵתָה אֲסוּרָה, יָכוֹל אִם בָּא זְאֵב
26 וְגָרַר הַגִּדִי בְּרַגְלוֹ[26] אוֹ בִּזְנָבוֹ אוֹ בְּאָזְנוֹ, וְרָדַף אָדָם
27 וְהִצִּילוֹ מִפִּיו, יִהְיֶה אָסוּר, שֶׁהֲרֵי נִטְרַף? תַּלְמוּד
28 לוֹמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה וְגוֹמֵר לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ
29 - עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתָהּ בָּשָׂר הָרְאוּיָה[27] לְכֶלֶב. הָא
30 לָמַדְתָּ, שֶׁהַטְּרֵפָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה הִיא שֶׁטָּרְפָה
31 אוֹתָהּ חַיַּת הַיַּעַר וְשִׁבְּרָה אוֹתָהּ וְנָטָת לָמוּת וַעֲדַיִן לֹא
32 מֵתָה. אַף עַל פִּי שֶׁקָּדַם וּשְׁחָטָהּ קֹדֶם שֶׁתָּמוּת - הֲרֵי
33 זוֹ אֲסוּרָה מִשּׁוּם טְרֵפָה, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּחְיֶה
34 מִמַּכָּה זוֹ הַבָּאָה עָלֶיהָ.

26) כלומר, שלא דרסה בידו, שאם דרסה, הרי היא דרוסת זאב בדקה, שהיא טריפה. 27) בדפוס רומי ר"מ: הראוי.

35 ח. נִמְצָאתָ לָמֵד: שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה הַמֵּתָה, וְהִיא
36 הַנְּבֵלָה, וְאָסְרָה הַנּוֹטָה לָמוּת מֵחֲמַת מַכּוֹתֶיהָ וְאַף עַל
37 פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מֵתָה, וְהִיא הַטְּרֵפָה. וּכְשֵׁם שֶׁלֹּא
38 תַּחֲלֹק בְּמִיתָה בֵּין מֵתָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ, בֵּין שֶׁנְּפָלָה
39 וָמֵתָה, בֵּין שֶׁחֲנָקָהּ עַד שֶׁמֵּתָה, בֵּין שֶׁדְּרָסַתְּהָ חַיָּה
40 וַהֲרָגַתְּהָ; כָּךְ לֹא תַּחֲלֹק בְּנוֹטָה לָמוּת בֵּין שֶׁטְּרָפַתְּהָ
41 חַיָּה וְשִׁבְּרַתְּהָ, בֵּין שֶׁנָּפְלָה מִן הַגַּג וְנִשְׁתַּבְּרוּ רֹב
42 צַלְעוֹתֶיהָ, בֵּין שֶׁנָּפְלָה וְנִתְרַסְּקוּ אֵיבָרֶיהָ, בֵּין שֶׁזָּרַק
43 בָּהּ חֵץ וְנִקַּב לִבָּהּ אוֹ רֵאָתָהּ, בֵּין שֶׁבָּא לָהּ חֹלִי
44 מֵחֲמַת עַצְמָהּ וְנִקַּב לִבָּהּ אוֹ רֵאָתָהּ אוֹ שִׁבֵּר רֹב
45 צַלְעוֹתֶיהָ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. הוֹאִיל וְהִיא נוֹטָה לָמוּת מִכָּל
46 מָקוֹם - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה, בֵּין שֶׁהָיָה הַגּוֹרֵם בִּידֵי בָּשָׂר
47 וָדָם בֵּין שֶׁהָיָה בִּידֵי שָׁמַיִם. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר
48 בַּתּוֹרָה טְרֵפָה?[28] דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה[29]. שֶׁאִם לֹא
49 תֹּאמַר כֵּן[30], לֹא תֵּאָסֵר אֶלָּא אוֹתָהּ שֶׁנִּטְרְפָה בַּשָּׂדֶה,
50 אֲבָל אִם נִטְרְפָה בֶּחָצֵר - לֹא תֵּאָסֵר. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין
51 הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בַּהֹוֶה[31].

28) שמשמעה שנטרפה בידי חיה. 29) דבר המצוי ורגיל. 30) אלא שהכל דוקא לפי מה שנכתב. 31) מכילתא משפטים פרשה ב.

52 ט. וְעִנְיַן הַכָּתוּב[32]: שֶׁהַנּוֹטָה לָמוּת מֵחֲמַת מַכּוֹתֶיהָ[33]
53 וְאִי אֶפְשָׁר לָהּ לִחְיוֹת[34] מֵחֲמַת מַכָּה זוֹ - אֲסוּרָה.
54 מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים[35]: זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ
55 חַיָּה[36] - טְרֵפָה. וּבְהִלְכוֹת שְׁחִיטָה[37] יִתְבָּאֵר אֵי זֶה
56 חֹלִי עוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה וְאֵי זֶה חֹלִי אֵין עוֹשֶׂה אוֹתָהּ
57 טְרֵפָה.

32) "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו". 33) או מחמת חולי, כמבואר בהלכה הקודמת. 34) שנים עשר חודש, כמבואר בפי"א מהל' שחיטה ה"א. 35) חולין מב, א. 36) "שלקתה מכה שאין בהמה לקויה דוגמתה ראויה לחיות" (רש"י). 37) פ"י ה"ט.

1 י. וְכֵן הַחוֹתֵךְ בָּשָׂר מִן הַחַי מִן הַטְּהוֹרִים[38] - הֲרֵי
2 אוֹתוֹ הַבָּשָׂר טְרֵפָה[39], וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת - לוֹקֶה
3 מִשּׁוּם אוֹכֵל טְרֵפָה. שֶׁהֲרֵי בָּשָׂר זֶה מִבְּהֵמָה שֶׁלֹּא
4 נִשְׁחֲטָה וְלֹא מֵתָה[40], מַה לִּי טְרֵפָה אוֹתָהּ חַיָּה מַה
5 לִּי חֲתָכָהּ בְּסַכִּין? מַה לִּי בְּכֵלָּהּ מַה לִּי בְּמִקְצָתָהּ?
6 הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ -
7 כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשֵׂית הַבְּהֵמָה בָּשָׂר בַּשָּׂדֶה[41] הֲרֵי הִיא טְרֵפָה.

38) אבל בטמאים, כשם שאיסור טריפה אינו נוהג בהם, כמבואר למעלה ה"ב, כך אינו נוהג בהם איסור בשר מן החי. 39) חולין קב, ב. 40) שרק מתה אסורה משום נבילה, כמבואר למעלה ה"א. 41) שפירש ממקומו (רש"י שם).

8 יא. בְּהֵמָה שֶׁהִיא חוֹלָה מֵחֲמַת שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחָהּ וְנָטְתָה
9 לָמוּת[42], הוֹאִיל וְלֹא אִרְעָה[43] מַכָּה בְּאֵבֶר מֵאֵבָרֶיהָ
10 הַמְּמִיתִים אוֹתָהּ[44] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; שֶׁלֹּא אָסְרָה תּוֹרָה
11 אֶלָּא כְּעֵין טְרֵפַת חַיַּת הַיַּעַר, שֶׁהֲרֵי עָשָׂת[45] בָּהּ מַכָּה
12 הַמְּמִיתָה אוֹתָהּ.

42) שם לז, א. בלשון המשנה: "מסוכנת". 43) לא קרה. 44) כוונת רבינו לבאר את ההבדל המהותי בין טריפה למסוכנת, ואומר - שבטריפה נעשית בה מכה, ובמסוכנת לא אירעה מכה. 45) בכת"י תימן: נעשית.

13 יב. אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת, גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים[46] לֹא
14 הָיוּ אוֹכְלִין מִבְּהֵמָה שֶׁמְּמַהֲרִין וְשׁוֹחֲטִין אוֹתָהּ כְּדֵי
15 שֶׁלֹּא תָּמוּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁפִּרְכְּסָה בְּסוֹף שְׁחִיטָה[47].
16 וְדָבָר זֶה אֵין בּוֹ אִסּוּר, אֶלָּא כָּל הָרוֹצֶה לְהַחְמִיר עַל
17 עַצְמוֹ בְּדָבָר זֶה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

46) שם לז, ב. 47) שאם לא פירכסה בסוף שחיטה - אסורה באכילה, כמבואר להלן בהלכה הסמוכה.

18 יג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וְלֹא יָצָא מֵהֶן דָּם -
19 הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[48], וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא מֵתִים הָיוּ. וְכֵן
20 הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּרִיאָה וְלֹא פִּרְכְּסָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[49].
21 אֲבָל הַמְסֻכֶּנֶת, וְהִיא: כֹּל שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ וְאֵינָהּ
22 עוֹמֶדֶת, אַף עַל פִּי[50] שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת מַאֲכַל בְּרִיאוֹת,
23 אִם שְׁחָטָהּ וְלֹא פִּרְכְּסָה[51] כְּלָל - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה[52],
24 וְלוֹקִין עָלֶיהָ. וְאִם פִּרְכְּסָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְצָרִיךְ
25 שֶׁיִּהְיֶה הַפִּרְכּוּס בְּסוֹף הַשְּׁחִיטָה[53], אֲבָל בִּתְחִלָּתָהּ -
26 אֵינוֹ מוֹעִיל.

48) שם לג, א. 49) שם לז, א. 50) שם, ב. 51) שם. 52) שכל שלא פירכסה, אין שחיטתה כלום ורק גמר מיתתה (מגיד־משנה). 53) שם לח, א: "כל שאינה עושה כן בסוף שחיטה, בידוע שנשמתה נטולה הימנה קודם לכן".

27 יד. כֵּיצַד הוּא הַפִּרְכּוּס? בְּבְהֵמָה דַּקָּה[54] וּבְחַיָּה
28 גַּסָּה[55] וְדַקָּה: בֵּין שֶׁפְּשָׁטָהּ[56] יָדָהּ וְהֶחֱזִירָהּ, אוֹ
29 שֶׁפְּשָׁטָה רַגְלָהּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִירָהּ[57], אוֹ
30 שֶׁכָּפְפָה רַגְלָהּ בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה פִּרְכּוּס וּמֻתָּר; אֲבָל
31 אִם פָּשְׁטָה יָדָהּ וְלֹא הֶחֱזִירַתָּהּ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה,
32 שֶׁאֵין זוֹ אֶלָּא הוֹצָאַת נֶפֶשׁ בִּלְבַד[58]. וּבִבְהֵמָה גַּסָּה[59]:
33 אֶחָד הַיָּד וְאֶחָד הָרֶגֶל, בֵּין שֶׁפְּשָׁטָה וְלֹא כָּפְפָה בֵּין
34 כָּפְפָה וְלֹא פָּשְׁטָה - הֲרֵי זֶה פִּרְכּוּס וּמֻתֶּרֶת; וְאִם לֹא
35 פָּשְׁטָה לֹא יָד וְלֹא רֶגֶל וְלֹא כָּפְפָה כְּלָל - הֲרֵי זוֹ
36 נְבֵלָה. וּבָעוֹף: אֲפִלּוּ לֹא רִפְרֵף אֶלָּא בְּעֵינוֹ[60] וְלֹא
37 כִּשְׁכֵּשׁ אֶלָּא בִּזְנָבוֹ - הֲרֵי זֶה פִּרְכּוּס.

54) שם לז, א. 55) עבודה זרה טז, ב: "חיה גסה, הרי היא כבהמה דקה לפירכוס". 56) אבל אם היתה ידה פשוטה מקודם וכפפתה - אינו פרכוס. 57) שם לה, ב: "אבל ברגל, בין פשטה ולא כפפה, בין כפפה ולא פשטה - כשרה". 58) שם לז, א. 59) שם לח, ב. 60) שם, וכן גירסת הרי"ף והערוך. אולם הגירסא שלנו בגמרא: "בגפו".

38 טו. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַמְסֻכֶּנֶת בַּלַּיְלָה, וְלֹא יָדַע אִם
39 פִּרְכְּסָה אוֹ לֹא פִּרְכְּסָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה
40 וַאֲסוּרָה[61].

61) שם לז, א.

41 טז. כָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מִצְטָרְפִין[62] זֶה עִם זֶה,
42 חוּץ מֵאִסּוּרֵי נָזִיר[63], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר שָׁם[64]. לְפִיכָךְ,
43 הַלּוֹקֵחַ מְעַט[65] חֵלֶב וּמְעַט דָּם וּמְעַט בָּשָׂר בְּהֵמָה
44 טְמֵאָה וּמְעַט בָּשָׂר נְבֵלָה וּמְעַט בָּשָׂר דָּג טָמֵא וּמְעַט
45 בָּשָׂר עוֹף טָמֵא וְכֵיוֹצֵא בָּאֵלּוּ מִשְּׁאָר הָאִסּוּרִין וְצָרֵף
46 מִן הַכֹּל כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה, וְדִינוֹ כְּדִין אוֹכֵל
47 חֲצִי שִׁעוּר[66].

62) ערלה פ"ב, מ"א. 63) נזיר לז, ב: "מכל אשר יעשה מגפן היין, לימד על איסורי נזיר שמצטרפין זה עם זה". 64) פ"ה מהל' נזירות ה"ג. 65) פחות מכזית. 66) "שהוא אסור מן התורה, ואינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות" (למעלה פ"ג ה"ו).

48 יז. כָּל הַנְּבֵלוֹת[67] מִצְטָרְפוֹת[68] זוֹ עִם זוֹ. וּנְבֵלָה
49 מִצְטָרֶפֶת עִם טְרֵפָה[69]. וְכֵן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים
50 - מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. אֲבָל בָּשָׂר נְבֵלָה עִם בָּשָׂר
51 בְּהֵמָה טְמֵאָה - אֵין מִצְטָרְפִין. כֵּיצַד? הַלּוֹקֵחַ מִנְּבֵלַת
52 הַשּׁוּר וְנִבֵלַת הַצְּבִי וְנִבֵלַת הַתַּרְנְגוֹל, וְקִבֵּץ מִן הַכֹּל
53 כְּזַיִת בָּשָׂר וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה. וְכֵן אִם קִבֵּץ חֲצִי זַיִת
54 מִנְּבֵלַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה וַחֲצִי זַיִת מִן הַטְּרֵפָה, אוֹ חֲצִי
55 זַיִת מִבְּשַׂר נְבֵלָה וַחֲצִי זַיִת מִבָּשָׂר מִן הַחַיָּה[70] מִן
56 הַטְּהוֹרָה[71], וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה. וְכֵן בְּשַׂר הַגָּמָל וְהַחֲזִיר
57 וְהָאַרְנֶבֶת[72], שֶׁקִּבֵּץ מִכֻּלָּם כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה. אֲבָל
58 אִם צֵרֵף חֲצִי זַיִת מִנְּבֵלַת הַשּׁוּר וַחֲצִי זַיִת מִבְּשַׂר
59 הַגָּמָל - אֵינָן מִצְטָרְפִין. וְכֵן כֹּל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן

בְּהֵמָה טְמֵאָה וְעוֹף טָמֵא אוֹ דָּג טָמֵא - אֵין בְּשַׂר שְׁנֵיהֶן מִצְטָרֵף, לְפִי שֶׁהֵן שְׁנֵי שֵׁמוֹת; שֶׁהֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן בְּלַאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[73]. אֲבָל כָּל הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִין - מִצְטָרְפִין, כְּמוֹ שֶׁמִּצְטָרְפִין כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִין. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאִסּוּרָן בְּלַאו אֶחָד - מִצְטָרְפִין, בִּשְׁנֵי לָאוִין - אֵין מִצְטָרְפִין; חוּץ מִנְּבֵלָה וּטְרֵפָה, הוֹאִיל וְהַטְּרֵפָה תְּחִלַּת נְבֵלָה הִיא[74].

67) כלומר, נבילת בהמה ונבילת חיה ועוף הטהורים. 68) מעילה טז, ב. 69) שטריפה תחילת נבילה, כמו שמסיים בסוף ההלכה. 70) שבשר מן החי אסור משום טריפה, כמבואר למעלה ה"י, ונבילה מצטרפת עם טריפה. 71) אבל בטמאה אין איסור בשר מן החי, כמבואר למעלה שם. 72) אף־על־פי שכל אחד מוזהר לבדו, אמנם הואיל וכולם נכללו בפסוק "את זה לא תאכלו", כמבואר למעלה פ"ב ה"א, הרי איסורם בלאו אחד ולפיכך מצטרפים. 73) למעלה פ"ב. 74) שטריפה אסורה משום שאי־אפשר לה לחיות, כמבואר למעלה ה"ז. [ולא נתבאר למה הוצרך רבינו לטעם זה. הלא נבילה וטריפה נאמרו בלאו אחד: "נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה" (ויקרא כב, ח), וכל שבלאו אחד מצטרפים? ואולי מפני שחיוב המלקות אינו מלאו זה, אלא מלאוים מחולקים].

יח. הָאוֹכֵל מִנְּבֵלָה וּטְרֵפָה אוֹ מִבְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים מִן הָעוֹר[75] וּמִן הָעֲצָמוֹת וּמִן הַגִּידִים, וּמִן הַקַּרְנַיִם וּמִן הַטְּלָפַיִם, וּמִן הַצִּפָּרְנַיִם שֶׁל עוֹף מִמְּקוֹמוֹת שֶׁמְּבַצְּבֵץ מִשָּׁם הַדָּם כְּשֶׁיֵּחָתְכוּ, וּמִן הַשְּׁלָיָא שֶׁלָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ אֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה[76]. וְאֵין מִצְטָרְפִין עִם הַבָּשָׂר לִכְזַיִת.

75) חולין קיז, ב: "העור. . . והעצמות והגידין והקרנים והטלפים מצטרפין לטמא טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבילות". והטעם: מפני שאין בהן לאו של נבלה (מגיד־משנה). 76) אין כוונת רבינו לומר, שאינם ראויין להחשב כאוכל, שהרי הם מטמאים טומאת אוכלין, אלא שאינם נקראים בשר שיחול עליהם איסור בשר נבילה.

יט. קֵבַת[77] הַנְּבֵלָה וְקֵבַת הַטְּמֵאָה - מֻתֶּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּשְׁאָר טִנּוֹפֶת שֶׁבַּגּוּף[78]. וּלְפִיכָךְ מֻתָּר[79] לְהַעֲמִיד הַגְּבִינָה בְּקֵבַת שְׁחִיטַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וּבְקֵבַת בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה. אֲבָל עוֹר הַקֵּבָה - הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַמֵּעַיִם[80], וְאָסוּר.

77) חלב הכנוס בתוך הקיבה, ולא חילק רבינו בין קרוש לניגר, וכן דעת הרי"ף. וראה 'כסף משנה' ורדב"ז לקמן פ"ט הט"ו. 78) שם קטז, ב: "פירשה בעלמא הוא". 79) שם. 80) שם.

כ. עוֹר הַבָּא כְּנֶגֶד פָּנָיו שֶׁל חֲמוֹר[81] - מֻתָּר בַּאֲכִילָה[82], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ הַפֶּרֶשׁ וּמֵי רַגְלַיִם שֶׁהֵן מֻתָּרִין[83]. יֵשׁ עוֹרוֹת שֶׁהֵן כְּבָשָׂר[84], וְהָאוֹכֵל מֵהֶן כְּזַיִת - כְּאוֹכֵל מִן הַבָּשָׂר. וְהוּא כְּשֶׁיֹּאכַל אוֹתָן כְּשֶׁהֵן רַכִּים[85].

81) "כעין שליא שהחמור נולד בו" (רש"י). 82) בכורות ז, ב. 83) ראה השגת הראב"ד וב'מגיד משנה'. 84) חולין קכב, א. 85) שם. שאם עבדן או שהילך בהן כדי עבודה שהם מתקשים, אינם אוכל ואינם כבשר.

כא. וְאֵלּוּ שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶן כִּבְשָׂרָן[86]: עוֹר הָאָדָם; וְעוֹר הַחֲזִיר שֶׁל יִשּׁוּב[87]; וְעוֹר חֲטוֹטֶרֶת[88] שֶׁל גָּמָל שֶׁלֹּא טָעֲנוּ עָלָיו מַשָּׂא מֵעוֹלָם וְלֹא הִגִּיעַ[89] לְמַשָּׂא, שֶׁעֲדַיִן הִיא רַכָּה; וְעוֹר בֵּית הַבֹּשֶׁת[90]; וְעוֹר שֶׁתַּחַת הָאַלְיָה[91]; וְעוֹר הַשְּׁלִיל; וְעוֹר הָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט. כָּל אֵלּוּ הָעוֹרוֹת, כְּשֶׁהֵן רַכּוֹת - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר לְכָל דָּבָר, בֵּין לְאִסּוּר אֲכִילָה בֵּין לְטֻמְאָה.

86) ביאור להלכה הקודמת. 87) מפני שהוא רך ואוכלים אותו (רש"י). אבל חזיר הבר קשה ואינו כבשר. 88) דבשת הגמל. "ועל דבשת גמלים" (ישעיה ל, ו) תרגום: על חטרייא גמליא (ערוך). 89) זמנו. 90) בית הרחם (רש"י שם). 91) עור הזנב מתחת מקום שאין שיער מפני שהוא רך (רש"י שם).

כב. נֶאֱמַר בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל: וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וְהַיּאוּף הָיָה אֶפְשָׁר לְאָכְלוֹ אַחַר שֶׁנִּסְקַל וַהֲרֵי הוּא נְבֵלָה? אֶלָּא לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ[92]: שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה נֶאֱסַר[93], וְנַעֲשָׂה כִּבְהֵמָה טְמֵאָה, וְאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָיָה, וְאִם אָכַל מִבְּשָׂרוֹ כְּזַיִת - לוֹקֶה[94]. וְכֵן כְּשֶׁיִּסָּקֵל לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִתְּנֶנּוּ לִכְלָבִים וְלֹא לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר[95]: לֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וּפֶרֶשׁ שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל מֻתָּר[96] בַּהֲנָאָה. נוֹדַע שֶׁהוּא פָּטוּר מִסְּקִילָה[97] אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, כְּגוֹן שֶׁהוּזַמּוּ הָעֵדִים - יֵצֵא וְיִרְעֶה בָּעֵדֶר[98]. וְאִם נוֹדַע אַחַר שֶׁנִּסְקַל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה[99].

92) בבא־קמא מא, א. 93) כלומר, אפילו שלא סקלו אלא שחטו. 94) משום הלאו: "ולא יאכל את בשרו". 95) פסחים כב, ב. 96) עבודה זרה לד, ב: שנאמר: "לא יאכל את בשרו", בשרו אסור ופירשו מותר. 97) כריתות כג, ב. 98) עם שאר צאנו, כחולין גמורים (רש"י שם). 99) שם.

יום חמישי כ"ח טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר איסור אבר מן החי ובשר המדולדל בבהמה; המושיט ידו למעי הבהמה וחתך מן הטחול והכליות והניחו בתוכה; ודין ביצים שניתקן; עובר שהוציא ידו שנאסר אותו אבר ואח"כ נולד; השוחט בהמה מעוברת ומצאה בה שליל או בן תשעה חי.

א. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[2] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: לֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר - לֶאֱסֹר אֵבֶר שֶׁנֶּחְתַּךְ מִן הַחַי[3]. וְעַל אֵבֶר מִן הַחַי[4] הוּא אוֹמֵר לְנֹחַ: אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ. וְאָסוּר אֵבֶר מִן הַחַי נוֹהֵג בְּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, בִּטְהוֹרִים אֲבָל לֹא בִּטְמֵאִים[5].

2) תורה שבעל פה. 3) "דאבר חי מקרי נפש שאם יחתכנו אינו עושה חליפין שלא ישוב עוד, כנפש הנטולה שאינה חוזרת והכי משמע לא תאכל הנפש בעודו עם הבשר בעוד החיות עם הבשר". 4) אבר מן החי היא אחת משבע מצוות שבני נח נצטוו עליהן. 5) מחלוקת תנאים בדבר, ופסק כחכמים.

ב. אֶחָד אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, כְּגוֹן הַיָּד וְהָרֶגֶל, וְאֶחָד אֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ עֶצֶם[6], כְּגוֹן הַלָּשׁוֹן וְהַבֵּיצִים וְהַטְּחוֹל וְהַכְּלָיוֹת וְחֵלֶב[7] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. אֶלָּא שֶׁהָאֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ עֶצֶם - בֵּין שֶׁחָתַךְ כֻּלּוֹ בֵּין שֶׁחָתַךְ מִקְצָתוֹ[8], הֲרֵי זֶה אָסוּר מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי; וְהָאֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם - אֵינוֹ חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי עַד שֶׁיִּפְרֹשׁ כִּבְרִיָּתוֹ: בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת; אֲבָל אִם פָּרַשׁ מִן הַחַי הַבָּשָׂר בִּלְבַד - חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם טְרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, לֹא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי.

6) "אכל חלב מן החי מן הטריפה חייב שלוש" (משום חלב ומשום טרפה ומשום אבר מן החי). הרי דגם באבר שאין בו עצם חייב משום אבר מן החי, שהלא אין עצם בחלב. 7) "כגון שתלש ממנה אבר וטרפה בו ... איסור אבר ואיסור טרפה בהדי הדדי קאתו" (שחלו בבת אחת), הרי שאם חתך ממנה אבר שהיא נטרפת מנטילתה חייב משום אבר מן החי כשאכלו (אמנם בגיליון נדפס: "מצאתי כתוב בגליון ספר אחד וזה לשונו, והלב, נראה לי שצריך להיות והחלב כי הלב עושה טרפה אם ניטל", אבל הדברים תמוהים, כי מה בכך אם הבהמה נטרפת, וכי משום זה אין איסור אבר מן החי? 8) "אכל חלב מן החי", משמע אפילו מקצת. הרי שבאבר שאין בו עצם, כמו חלב, חייב משום אבר מן החי אפילו אם חתך מקצתו.

ג. הָאוֹכֵל מֵאֵבֶר מִן הַחַי כְּזַיִת[9] - לוֹקֶה. וַאֲפִלּוּ אָכַל אֵבֶר שָׁלֵם: אִם יֵשׁ בּוֹ כְּזַיִת[10] - חַיָּב, פָּחוֹת מִכְּזַיִת - פָּטוּר[11]. חָתַךְ מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ בָּשָׂר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא[12]. אֲבָל אִם הִפְרִיד הָאֵבֶר אַחַר שֶׁתְּלָשׁוֹ מִן הַחַי וְהִפְרִיד הַבָּשָׂר מִן הַגִּידִים וּמִן הָעֲצָמוֹת - אֵינוֹ לוֹקֶה[13] עַד שֶׁיֹּאכַל כְּזַיִת מִן הַבָּשָׂר לְבַדּוֹ, וְאֵין הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים מִצְטָרְפִין בּוֹ לִכְזַיִת, מֵאַחַר שֶׁשִּׁנָּה בְּרִיָּתוֹ[14].

9) ככל איסורי תורה. 10) וגידים ועצמות מצטרפים לכזית. 11) אף על פי שאכל אבר שלם. 12) שגידים ועצמות מצטרפים. 13) "חלקו מבחוץ פטור". ואפילו אם החלק הוא יותר מכזית, אין עליו כבר שם אבר מן החי אלא בשר מן החי, והגידין והעצמות אין מצטרפים. 14) האבר נברא בשר ועצמות וגידים מחוברים, ועכשיו הם נפרדים ולפיכך אין לו דין אבר מן החי.

ד. חִלְּקוֹ לְאֵבֶר זֶה[15] וַאֲכָלוֹ מְעַט מְעַט: אִם יֵשׁ בְּמַה שֶׁאָכַל כְּזַיִת בָּשָׂר - חַיָּב, וְאִם לָאו - פָּטוּר[16]. לָקַח כְּזַיִת מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת וַאֲכָלוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּחֱלַק בְּפִיו בִּפְנִים קֹדֶם שֶׁיִּבְלָעֶנּוּ - חַיָּב[17].

15) ולא הפריד הבשר מן הגידים והעצמות, ואין בכל חלק כזית. אין לו דין אבר מן החי, אלא דין בשר מן החי, ולפיכך דייק רבינו וכתב: "שאכל כזית בשר", כי הגידים והעצמות אינם מצטרפים. אבל אם יש בכל חלק כזית, הרי הוא אבר מן החי, מכיוון שלא הפריד הבשר מן הגידים והעצמות. 16) שגידים ועצמות אין מצטרפים בבשר מן החי. 17) "חלקו מבפנים חייב".

ה. תָּלַשׁ אֵבֶר מִן הַחַי וְנִטְרְפָה בִּנְטִילָתוֹ וַאֲכָלוֹ - חַיָּב שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וּמִשּׁוּם טְרֵפָה; שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת[18]. וְכֵן הַתּוֹלֵשׁ חֵלֶב מִן הַחַי וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וּמִשּׁוּם חֵלֶב[19]. תָּלַשׁ חֵלֶב מִן הַטְּרֵפָה וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ[20].

18) כלומר, בבת אחת, ש"בהמה בחייה לאו לאיברים עומדת", ואיסור אבר מן החי חל רק בשעה שהופרש האבר ובאותה שעה היא נטרפה ובאיסור בת אחת איסור חל על איסור לכל הדעות. 19) ואף על פי שאיסור אבר מן החי חל בשעה שנחתך האבר ואיסור חלב הרי חל משעת יציאת הבהמה לאוויר העולם, חל איסור אבר מן החי על איסור חלב, מפני שאבר מן החי נאסר גם לגויים, ומתוך שהוא חל על הגויים חל גם על יהודים, אף על פי שכבר נאסר עליהם משום חלב. 20) משום טרפה ומשום חלב ומשום אבר מן החי.

ו. בָּשָׂר הַמְּדֻלְדָּל[21] בִּבְהֵמָה וְאֵבֶר הַמְּדֻלְדָּל בָּהּ, אִם אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וְלִחְיוֹת[22], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָרַשׁ אֶלָּא אַחַר שֶׁנִּשְׁחֲטָה - אָסוּר[23], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ נָפַל מֵחַיִּים[24]. לְפִיכָךְ לוֹקִין עָלָיו מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי. אֲבָל הַיָּכוֹל לַחֲזֹר וְלִחְיוֹת, אִם נִשְׁחֲטָה הַבְּהֵמָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[25].

21) נתלש מן הגוף, אבל לא לגמרי אלא מחובר עוד ברצועות בשר קטנות. 22) להתחבר אל הגוף ולהידבק בו. 23) מדרבנן. 24) "מיתה עושה ניפול שחיטה אין עושה ניפול", כלומר, אם מתה אנו רואים כאילו האבר נפל מחיים והרי זה אבר מן החי, אבל בשחיטה אין אנו אומרים, כאילו נפל מחיים, וממילא אין זה אבר מן החי. 25) הואיל ויכול האבר לחזור ולחיות, השחיטה מתירתו ונחשב כגוף הבהמה. ובמתה אינו חייב אלא משום נבלה ולא משום אבר מן החי.

ז. שָׁמַט[26] אֵבֶר אוֹ מְעֵכוֹ אוֹ דָכוֹ, כְּגוֹן הַבֵּיצִים שֶׁמְּעֵךְ אוֹתָן אוֹ נִתְּקָן[27] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בּוֹ מִקְצָת חַיִּים, וּלְפִיכָךְ[28] אֵין

מַסְרִיחַ. וְאַף עַל פִּי כֵן אָסוּר לְאָכְלוֹ מִמִּנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִקֶּדֶם, שֶׁהֲרֵי הוּא דּוֹמֶה לְאֵבֶר מִן הַחַי.

26) אבל לא תלשו. 27) ונשחטה הבהמה. 28) מפני שיש בו מקצת חיים.

ח. עֻצָּם שֶׁנִּשְׁבַּר: אִם הָיָה הַבָּשָׂר אוֹ הָעוֹר חוֹפֶה[29] רֹב עָבְיוֹ[30] שֶׁל עֻצָּם הַנִּשְׁבָּר וְרֹב הֶקֵּף הַשֶּׁבֶר[31] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאִם יָצָא הָעֻצָּם לַחוּץ[32] - הֲרֵי הָאֵבֶר אָסוּר. וּכְשֶׁיִּשְׁחַט הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף - יַחְתֹּךְ מִמְּקוֹם הַשֶּׁבֶר וְיַשְׁלִיכוּ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר. נִשְׁבַּר הָעֻצָּם, וְהַבָּשָׂר חוֹפֶה אֶת רֻבּוֹ, אֲבָל הָיָה אוֹתוֹ בָּשָׂר מְרֻסָּס[33] אוֹ נִתְאַכֵּל, כַּבָּשָׂר שֶׁהָרוֹפֵא גּוֹרְרוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה מִתְלַקֵּט[34] הָרֹב מִמְּקוֹמוֹת הַרְבֵּה, אוֹ שֶׁהָיָה הַבָּשָׂר שֶׁעָלָיו נְקָבִים נְקָבִים[35], אוֹ שֶׁנִּסְדַּק הַבָּשָׂר, אוֹ שֶׁנִּקְדַּר כְּמִין טַבַּעַת, אוֹ שֶׁנִּגְרַר הַבָּשָׂר מִלְּמַעְלָה עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מִן הַבָּשָׂר אֶלָּא כִּקְלִפָּה, אוֹ שֶׁנִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר מִלְּמַטָּה מֵעַל הָעֻצָּם שֶׁנִּשְׁבַּר עַד שֶׁנִּמְצָא הַבָּשָׂר הַחוֹפֶה אֵינוֹ נוֹגֵעַ בָּעֻצָּם - בְּכָל אֵלּוּ מוֹרִין לְאִסּוּר[36], עַד שֶׁיִּתְרַפֵּא הַבָּשָׂר[37]. וְאִם אָכַל מִכָּל אֵלּוּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

29) מכסה. 30) שלא יצא רוב עובי השבירה לחוץ אלא מיעוט חלל העצם נגלה ורובו מכוסה. 31) רוב היקף הבשר שעל השבר - קיים. 32) הבשר אינו מכסה אותו. 33) כלומר, שהיה הבשר מרודד וקלוש אבל מכסה את רוב העצם. 34) בשר הנותר לכסות הרוב אינו יחד אלא כאן מעט וכאן מעט ואם תצרפו הרי רוב היקפו נכסה. 35) בלא חיסרון. 36) כל אלו בעיות הן בגמרא שם ומספק מחמירים. 37) "מסרטו בעצם ומעלה ארוכה", הרי שאם מעלה ארוכה (מתרפא) - כשר.

ט. הַמּוֹשִׁיט יָדוֹ לִמְעֵי הַבְּהֵמָה וְחָתַךְ מִן הַטְּחוֹל וּמִן הַכְּלָיוֹת וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא בָּהֶן[38], וְהִנִּיחַ הַחֲתִיכוֹת בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ - הֲרֵי אוֹתָן הַחֲתִיכוֹת אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי[39], וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ. אֲבָל אִם חָתַךְ מִן הָעֵבֶר שֶׁבְּמֵעֶיהָ וְלֹא הוֹצִיאוֹ, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ - הֲרֵי חֲתִיכַת הָעֵבֶר אוֹ אֵיבָרוֹ מֻתָּר, הוֹאִיל וְלֹא יָצָא[40]. עֵבֶר שֶׁהוֹצִיא יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ - נֶאֱסַר אוֹתוֹ אֵבֶר לְעוֹלָם, בֵּין שֶׁחָתְכוֹ קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁחֵט אִמּוֹ בֵּין שֶׁחָתְכוֹ אַחַר שֶׁנִּשְׁחְטָה אִמּוֹ[41]. וַאֲפִלּוּ הֶחֱזִיר אוֹתוֹ אֵבֶר לִמְעֵי אִמּוֹ וְאַחַר כָּךְ נִשְׁחַט[42], אוֹ נוֹלַד הַוָּלָד וְחָיָה כַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי אוֹתוֹ הָאֵבֶר אָסוּר מִשּׁוּם טְרֵפָה. שֶׁכָּל בָּשָׂר שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִצָּתוֹ - נֶאֱסַר כְּבָשָׂר שֶׁפֵּרַשׁ מִן הַחַי; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה - כֵּיוָן שֶׁיָּצָא לְמָקוֹם שֶׁהוּא לוֹ כְּשָׂדֶה נַעֲשָׂה טְרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה נעשה טריפה..".

דין זה מרמז על ישראל בגלות, ש'טריפה' רומז על הגלות, כמארז"ל על הפסוק "ובשר בשדה טריפה", כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה, שהרמז בזה הוא שכאשר ישראל נמצאים חוץ למחיצתן בגלות, הגם שעבודתם בתכלית המעלה והשלימות, הרי מצד שנמצאים ב"שדה" - גלות, אין להם שלימות אמיתית החיות והחירות.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ב עמוד 42)

38) איברים שנטילתם אינה מטריפה את הבהמה. 39) והשחיטה אינה מתירה אותן. 40) וניתר בשחיטת אמו. 41) אכן יש הבדל בין חתכו קודם שחיטת אמו לחתכו אחר שנשחטה אמו, שאם נחתך לפני שנשחטה אמו, אסור משום טרפה כדמסיים בסוף ההלכה. ובחתכו לאחר שחיטת אמו חייב משום אבר מן החי. 42) כלומר, שהוולד יצא חי לאוויר העולם אחרי שחיטת אמו, אז נשאר האבר היוצא באיסורו לעולם ושחיטת אמו אינה מתירתו מכיוון שהאבר לא היה בפנים הבהמה בשעת שחיטה, והוולד עצמו, הרי נחשב כשחוט, מפני שהוא היה בפנים [=הבהמה] בשעת שחיטה, ואין לו דין שחיטה. אבל אם הוולד יצא לפני ששחטו את אמו, הרי יש לוולד דין שחיטה, ששחיטת אמו לא התירתו, ואז שחיטתו מתירה גם את האבר היוצא.

י. הוֹצִיא מִקְצָת הָאֵבֶר וְנִשְׁאַר מִקְצָתוֹ בִּפְנִים, אֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר אֶלָּא מְעוּטוֹ[43] - הַיּוֹצֵא אָסוּר, וְשֶׁבִּפְנִים מֻתָּר[44]. וְאִם חָתַךְ הַיּוֹצֵא מִן הָאֵבֶר אַחַר שֶׁהֶחֱזִירוּ וְנִשְׁחַטָה - אוֹתוֹ שֶׁיָּצָא בִּלְבַד אָסוּר[45], וּשְׁאָר הָאֵבֶר מֻתָּר; וְאִם לֹא הֶחֱזִירוּ וַחֲתָכוֹ וְהוּא בַּחוּץ, בֵּין שֶׁחָתְכוֹ קֹדֶם שְׁחִיטָה אוֹ אַחַר שְׁחִיטָה - מְקוֹם הַחֲתָךְ אָסוּר. וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁנֶּגֶד הָאֲוִיר[46], אַחַר שֶׁיַּחְתֹּךְ הַיּוֹצֵא חוּזֵר וְחוֹתֵךְ מְקוֹם הַחֲתָךְ.

43) כלומר, אף על פי שבלידה אומרים אנו "יצא רובו הרי זה כילוד". 44) כי אין לידה לאברים ואין הרוב היוצא עושה כילוד את המיעוט שנשאר בפנים. 45) ומצמצם וחותך ומקום החתך גם כן ניתר בשחיטת הבהמה. 46) "מפני שהוא עומד על שפת הרחם ולא קרינא ביה בהמה בבהמה, דלאו בתוכה הוא".

יא. כָּל אֵבֶר עֵבֶר שֶׁיָּצָא, וַחֲתָכוֹ קֹדֶם שְׁחִיטָה וְהוּא בַּחוּץ - הֲרֵי זֶה אֵבֶר מִן הַחַי[47] וְלוֹקִין עָלָיו, וַאֲפִלּוּ מֵת[48] הָעֵבֶר קֹדֶם שְׁחִיטָה. וְאִם נְחָתַךְ אַחַר שְׁחִיטָה - הָאוֹכְלוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה[49], וַאֲפִלּוּ מֵת. וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ חֲתָכוֹ - הָאוֹכְלוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי[50].

47) וכמו שביארנו למעלה שהאיסור של "ובשר בשדה טרפה" אינו אלא כשנחתך אחרי שחיטת אמו, אבל בנחתך לפני השחיטה הרי זה אבר מן החי. 48) "דעובר שבפנים אפילו מת חשיב כחי דהא מהני ליה שחיטת אמו להתירו אף באכילה". 49) משום אבר מן החי. אבל לוקה משום

טריפה. 50) דמיתה עושה ניפול ורואים כאילו נפל מחיים.

1 **יב. עֵבֶר שֶׁהוֹצִיא אֵבֶר וְנֶאֱסַר הָאֵבֶר, וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד**
2 **וַהֲרֵי הִיא נְקֵבָה - הֵחֶלֶב שֶׁלָּהּ אָסוּר לִשְׁתּוֹתוֹ מִסָּפֵק,**
3 **הוֹאִיל וְהוּא בָּא מִכְּלַל הָאֵיבָרִין וְיֵשׁ בָּהּ אֵבֶר אֶחָד**
4 **אָסוּר. וַהֲרֵי זֶה כַּחֵלֶב טְרֵפָה שֶׁנִּתְעָרֵב בַּחֵלֶב טְהוֹרָה.**

5 **יג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת וּמָצָא בָּהּ שְׁלִיל[51], בֵּין**
6 **חַי בֵּין מֵת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה. וַאֲפִלּוּ שִׁלְיָא[52]**
7 **מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה. וְשִׁלְיָא שֶׁיָּצְאַת מִקְּצָתָהּ וְשָׁחַט אֶת**
8 **הַבְּהֵמָה: אִם הָיְתָה שִׁלְיָא זוֹ קְשׁוּרָה[53] בַּוָּלָד - מַה**
9 **שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה אָסוּר[54], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; וְאִם לֹא הָיְתָה**
10 **קְשׁוּרָה בּוֹ - כֻּלָּהּ אֲסוּרָה; שֶׁמָּא שִׁלְיָא זוֹ שֶׁיָּצְאַת**
11 **מִקְּצָתָהּ הָלַךְ לוֹ וָלָד שֶׁהָיָה בָּהּ[55], וּוָלָד זֶה שֶׁנִּמְצָא**
12 **בַּבֶּטֶן הָלְכָה שִׁלְיָא שֶׁלּוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם לֹא**
13 **נִמְצָא בַּבֶּטֶן וָלָד כְּלָל, שֶׁהַשִּׁלְיָא כֻּלָּהּ אֲסוּרָה.**

51) עובר. 52) "והוא הכיס שבתוכו יהיה העובר". 53) ואם כן השלייה היא חלק מהוולד שנמצא בתוך הבהמה. 54) שהרי הוא כאבר מן העובר שיצא. 55) ולא ניתר בשחיטת האם ולפיכך גם שלייתו אסורה.

14 **יד. מָצָא בָּהּ עֵבֶר חַי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בֶּן תִּשְׁעָה**
15 **חֳדָשִׁים גְּמוּרִין וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה - אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁחִיטָה,**
16 **אֶלָּא שְׁחִיטַת אִמּוֹ מְטַהַרְתּוֹ. וְאִם הִפְרִיס עַל גַּבֵּי**
17 **קַרְקַע - צָרִיךְ שְׁחִיטָה[56].**

56) ושחיטה זו היא מדרבנן משום מראית עין.

18 **טו. קָרַע אֶת הַבְּהֵמָה אוֹ שָׁחַט בְּהֵמָה טְרֵפָה וּמָצָא**
19 **בָּהּ בֶּן תִּשְׁעָה חַי - צָרִיךְ שְׁחִיטָה[57] לְהַתִּירוֹ, וְאֵין**
20 **שְׁחִיטַת אִמּוֹ מוֹעֶלֶת לוֹ. וְאִם לֹא גָּמְרוּ לוֹ חֳדָשָׁיו,**
21 **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַי בִּמְעֵי הַטְּרֵפָה - הֲרֵי זֶה אָסוּר,**
22 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּאֵבֶר מֵאִמּוֹ. כָּל עֵבֶר שֶׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ**
23 **וְהֶחֱזִירוֹ, וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת אִמּוֹ - אֵין שְׁחִיטַת אִמּוֹ**
24 **מוֹעֶלֶת לוֹ, וַהֲרֵי הוּא כְּיָלוּד וְצָרִיךְ שְׁחִיטָה.**

57) שאין הוולד ניתר בשחיטת אמו טרפה.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר האוכל כזית מן הדם ועל איזה דם חייב; ודיני הלב הטחול והכבד ודגים וחגבים; השובר מפרקת בהמה עד שתצא נפשה; ודין מליחת הבשר; ואם מולחין דגים ועופות ביחד; וראש שצלהו בתנור; עופות שהניחן שלמים ומילא חללן בשר וביצים או שטפלן בבצק; סכין ששחט בה אם יחתוך בה רותח.

25 **א. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִן הַדָּם[2]: בְּמֵזִיד - חַיָּב כָּרֵת[3],**
26 **בְּשׁוֹגֵג - מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְדָבָר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה,**
27 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל דַּם בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף בִּלְבַד, בֵּין**
28 **טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִין. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ**
29 **בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה; וְחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה,**
30 **שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ שׁוֹר וְגוֹמֵר אַיָּל**
31 **וּצְבִי וְגוֹמֵר. אֲבָל דַּם דָּגִים וַחֲגָבִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים**
32 **וְדַם הָאָדָם[4] - אֵין חַיָּבִין עָלָיו[5] מִשּׁוּם דָּם. לְפִיכָךְ:**
33 **דַּם דָּגִים וַחֲגָבִים טְהוֹרִים[6] - מֻתָּר לְאָכְלוֹ. וַאֲפִלּוּ**
34 **כִּנְּסוֹ בִּכְלִי וְשָׁתָהוּ - מֻתָּר[7]. וְדַם חֲגָבִים וְדָגִים**
35 **טְמֵאִים - אָסוּר, מִשּׁוּם שֶׁהוּא תַּמְצִית גּוּפָן, כַּחֵלֶב**
36 **בְּהֵמָה טְמֵאָה[8]. וְדַם שְׁקָצִים - כִּבְשָׂרָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

2) שיעור איסור אכילת דם בכזית, אף־על־פי שהוא משקה, וכל המשקים שיעורם רביעית. וטעמו של דבר, מפני שהתורה כתבה בלשון אכילה "כל נפש אשר תאכל כל דם ונכרתה". "דמו הוא כל אוכליו יכרת" וכל אכילה שיעורה בכזית, וכן כתב פרק ב הלכה ט־י, וכן משמע מגמרא כריתות כא: כב. ורק לענין טומאה שיעורו ברביעית. וכן בנזיר לח. בסוגיא של עשר רביעיות. אולם ביבמות קיד: גרסינן "דם עד דאיכא רביעית", ושם המדובר באיסורי אכילה. וכיצד משערים אותו? שנינו בתוספתא נזיר, ששמים זית בכוס מלאה משקה, והכמות הנשפכת מהכוס הוא שיעור כזית. 3) משנה כריתות ב. כשלא התרו בו שעבירה זו עונשה מלקות, אבל כשהתרו בו למלקות, בית־דין מלקים אותו ונפטר מכרת. 4) בלשון הגמרא: דם מהלכי שתים. 5) אבל הוא אסור כשפירש, כמבואר בהלכה ב. 6) ברייתא בכריתות כא. דם דגים וחגבים מותר לכתחילה. ובגמרא שם מפרשים, כגון "דאית ביה קשקשים", ולפיכך אין לחוש משום מראית עין, אפילו כנסו בכלי. 7) רבינו אינו מחלק בדם דגים טהורים, בין כנסו ובין לא כנסו. 8) ואין לוקין עליו, כמו שכתב בפרק ג הלכה א, ו, אבל אין בו איסור דם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"האוכל כזית מן הדם במזיד, חייב כרת".

ואינו חייב אלא על דם חיה ועוף, אבל דם חגבים ושקצים ורמשים ודם האדם, אין חייבין עליהם משום דם, ובהלכה שאח"ז ממשיך "דם האדם אסור מדברי סופרים ... ומכין אותו מכת מרדות". נמצא שבאיסור דם יש הבדל בין בעלי־חיים גדולים - חיה ועוף - ובין דגים וחגבים ושקצים ורמשים. ולאידך, דם האדם "אין חייבים עליו אלא מדברי סופרים". תוכן זה מצינו גם בהלכה שלפני־זה "כל האוכל מבשר בהמה וחיה טמאה כזית, לוקה מן התורה". אבל "האוכל מבשר האדם ... אינו לוקה, אבל אסור הוא ב'עשה'".

וביאור הענין: ענין טומאה וטהרה שייך רק בעניינים השייכים לקדושה - אצל בני ישראל דוקא, כי רוח הטומאה והלעו"ז מתאווה לדבר כדי לקבל יניקה מקדושה, משא"כ בדבר שאין בו קדושה אין השתדלות מצד רוח הטומאה והלעו"ז לקבל ממנו, ועד"ז בענין הגלות ושליטת אוה"ע על ישראל בסיבת החטאים - "מפני חטאינו גלינו מארצנו" כי כשיהודי עובר על המצוות, אזי יש יניקה ללעו"ז.

ומזה יובן גם ההבדל בנוגע לדם בהמה חיה ועוף לדם דגים וחגבים כו' כי בריה קטנה אין בה ריבוי חיות, ומעט הדם שבו הוא להחיות את מציאותו של החגב, ובוודאי שאין בו כדי שמישהו אחר יוכל לקבל ולינוק ממנו ולכן אין איסור לשתות מדמו, אבל בדם בהמה ועוף הגדולים ישנה חיות מרובה ויש מקום ללעו"ז לינוק ממנו ולכן אסור לשתותו. אלא שלפי־זה אין מובן מדוע הותר דם האדם ונאסר רק מדברי סופרים.

והביאור בזה: אמרו חז"ל "חמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה", ונמצא שלא זו בלבד שאיסורו של דם האדם חמור יותר משל בהמה חיה ועוף להיותו איסור מדברי סופרים, ומה שאין בו עונש חמור כמו בהם הוא שאיסורו חמור כל־כך עד שאי אפשר לתקנו על־ידי עונש. וא"כ צריך להבין, מדוע מסיים הרמב"ם "ומכין אותו מכת מרדות" כי הוא אחרי עבודת התשובה, שאז "אין לך דבר שעומד בפני התשובה". ועניינן של מכות מרדות הוא כדי לעוררו לתשובה, ואין צורך במלקות ממש שהם לשם צער ועונש אלא רק ב"מכת מרדות" שעל־ידי־זה יבוא הדבר על תיקונו ואף יתהפך לטוב.

(על־פי 'יין מלכות' סי' ע')

ב. דַּם הָאָדָם - אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אִם פֵּרַשׁ, וּמַכִּין עָלָיו מַכַּת מַרְדּוּת[9]. אֲבָל דַּם הַשְּׁנַיִם[10] - בּוֹלְעוֹ וְאֵינוֹ נִמְנָע. הֲרֵי שֶׁנָּשַׁךְ בְּפַת וּמָצָא עָלֶיהָ דָּם - גּוֹרֵר אֶת הַדָּם וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל, שֶׁהֲרֵי פֵּרַשׁ.

9) מלקות מדרבנן, כדי לרדות את החוטאים העוברים על דברי חכמים. 10) בגמרא: דם שבין השיניים.

ג. אֵין חַיָּבִין כָּרֵת אֶלָּא עַל דָּם הַיּוֹצֵא בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וּנְחִירָה אוֹ הַתָּזַת הָרֹאשׁ[11], כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַדְמוּמִית[12]; וְעַל הַדָּם הַכָּנוּס בְּתוֹךְ הַלֵּב[13]; וְעַל דַּם הַקָּזָה, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מְקַלֵּחַ וְיוֹצֵא[14]. אֲבָל הַדָּם הַשּׁוֹתֶת[15] בִּתְחִלַּת הַקָּזָה קֹדֶם שֶׁיַּתְחִיל לְקַלֵּחַ, וְדָם הַשּׁוֹתֶת בְּסוֹף הַקָּזָה כְּשֶׁיַּתְחִיל הַדָּם לִפְסֹק - אֵין חַיָּבִין עָלָיו, וַהֲרֵי הוּא כְּדַם הָאֵיבָרִים[16]; שֶׁדַּם הַקִּלּוּחַ הוּא הַדָּם שֶׁהַנֶּפֶשׁ[17] יוֹצְאָה בּוֹ.

11) כל אלה הם דם שהנשמה יוצאה בו, כמו ששנינו בדם הקזה ונקרא דם הנפש. 12) שהוא דם של חיות הבהמה, אבל הליחה שאין בה אדמימות המטפטפת אינה דם. 13) שם כב. שנמצא תמיד בלב, אבל דם שמתכנס מאליו בשעת שחיטה, אינו חייב כרת אלא בלאו, כמו שכתב בהלכה ד. בגמרא שם גירסת רבינו היא: "כי קאמר רב (שחייב כרת) בדם דיליה (דם שלו), כי קתני "אין חייבין" דאתי מעלמא (שבא מבחוץ). ובספרים שלפנינו הגירסא הפוכה, ראה שם. ופירשה רש"י שדם דיליה זהו דם של בשר הלב, ודינו כדם איברים שאין חייבים עליו כרת, ודם שחייב עליו כרת הוא הדם הכנוס בחלל הלב. 14) הקילוח רצוף, שרק דם זה הנפש יוצאה בו. כמו שמסיים רבינו. כרבי יוחנן שם. 15) מטפטף. 16) בהלכה הסמוכה. 17) הנשמה.

ד. דַּם הַתַּמְצִית[18] וְדַם הָאֵיבָרִין, כְּגוֹן דַּם הַטְּחוֹל וְדַם הַכְּלָיוֹת וְדַם בֵּיצִים[19], וְדָם הַמִּתְכַּנֵּס לַלֵּב בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה, וְדָם הַנִּמְצָא בַּכָּבֵד[20] - אֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. אֲבָל הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת - לוֹקֶה[21], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ. וּבְחִיּוּב כָּרֵת הוּא אוֹמֵר: כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִיא[22] - אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת אֶלָּא עַל הַדָּם שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בּוֹ.

18) דם השותת שאין הנפש יוצאה בו. 19) ביצי זכר. 20) במשנה ובברייתא שם, לא נמנה דם הכבד בדין דם האיברים. ורבינו־תם למד מזה, שדם הכבד אף־על־פי שפירש, מותר מן התורה. מפני שהכבד כולו דם, והתורה התירה לאכלו. ראה תוספות חולין קי: דיבור־המתחיל כבדא. ורבינו מסתמך כנראה, על מה שאמרו שם קיא. לענין דם הכבד: "דם דאורייתא הוא". 21) כריתות כא: הרי אלו בלא־תעשה. 22) ולפני־זה (פסוק י) כתוב: והכרתי אותה מקרב עמה".

ה. הַשְּׁלִיל הַנִּמְצָא בִּמְעֵי הַבְּהֵמָה - הֲרֵי דָּמוֹ כְּדַם הַיְלוּד[23]. לְפִיכָךְ: הַדָּם הַנִּמְצָא כָּנוּס בְּתוֹךְ לִבּוֹ - חַיָּבִין עָלָיו[24] כָּרֵת[25], אֲבָל שְׁאָר דָּמוֹ - הֲרֵי הוּא כְּדַם הָאֵבָרִין[26].

23) ואפילו הוא בן שמונה שלא שלמו לו חדשיו, שחלבו מותר, כמבואר בפרק ז הלכה ג - דמו אסור. 24) כר' יוחנן חולין עד: וטעם ההבדל בין חלב לדם בשליל שלא שלמו לו חדשיו, שבחלב פירט הכתוב שור או כשב או עז, ושליל שלא שלמו לו חדשיו אינו חלב שור כשב ועז אלא חלב אבר מאיברי אמו, שהתירתו התורה מקרא "וכל... בבהמה אותה תאכלו", אבל בדם נאמר "כל דם" ואפילו של שליל משמע, תשובת הרשב"ץ הובאה ב'לחם משנה'. 25) כמבואר בהלכה ג. 26) שעובר בלא־תעשה, אבל אינו חייב כרת.

ו. הַלֵּב, בֵּין לְצָלִי[27] בֵּין לְקִדֵּרָה[28] - קוֹרְעוֹ וּמוֹצִיא אֶת דָּמוֹ, וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחוֹ[29]. וְאִם בִּשֵּׁל הַלֵּב וְלֹא קְרָעוֹ - קוֹרְעוֹ אַחַר שֶׁבִּשְּׁלוֹ וּמֵתָּר[30]; וְאִם לֹא קְרָעוֹ וַאֲכָלוֹ[31] - אֵינוֹ חַיָּב עָלָיו כָּרֵת[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּלֵב הָעוֹף, שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת דָּם[33]; אֲבָל אִם הָיָה לֵב בְּהֵמָה - חַיָּב כָּרֵת; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בּוֹ כְּזַיִת מִדָּם שֶׁבְּתוֹךְ הַלֵּב, שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת.

27) לצלות אותו. 28) לבשלו. 29) מלשון רבינו נראה שמולחו בין לצלי ובין לקדירה, שאף לצלות את הבשר צריך למלחו קודם, כמו שכתב רבינו בהלכה יב, וראה מה שכתבתי שם. 30) משום שבשר הלב חלק ואינו בולע את הדם (פסחים עד), ולפי־זה רק הלב אינו נאסר, אבל אם לא בשלו עמו דברים אחרים נאסרים, שהדם היוצא מן הלב

נבלע בהם ואוסר אותם (רשב"א). 31) בבא בפני עצמה ואינו מוסב על בשלו, דמיירי בלא בישול, שהרי הדם שבשלו אסור רק מדרבנן (מנחות כא. מגיד משנה). וב'לחם משנה' כאן מביא בשם הרלב"ח, שרבינו לא קיבל להלכה את המימרא של ר' חנינא במנחות שהזכרנו, וסובר שגם דם שבישלו, אסור מן התורה וחייבין עליו כרת. 32) ואפילו מלקות אין בו, כיון שאין בו כזית. 33) בתוך הלב. ואם יש בו כזית מדם שבתוכו ומתכנס אליו בשעת שחיטה ביחד, עובר בלאו וחייב מלקות, אבל כרת אין בו, שעל הדם המתכנס אין חייבין כרת כמו שכתב למעלה הלכה ד, ובדם שבתוכו אין שיעור כזית. תשובות ר' לוי בן חביב הובאה ב'לחם משנה'.

1 **ז. הַכָּבֵד, אִם חֲתָכָהּ[34] וְהִשְׁלִיכָהּ לְתוֹךְ הַחֹמֶץ[35] אוֹ**
2 **לְתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִין[36] עַד שֶׁתִּתְלַבֵּן - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת**
3 **לְבַשֵּׁל אוֹתָהּ[37] אַחַר כֵּן. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל[38]**
4 **לְהַבְהֲבָהּ עַל הָאוּר וְאַחַר כָּךְ מְבַשְּׁלִין אוֹתָהּ. בֵּין**
5 **שֶׁבִּשְׁלָהּ לְבַדָּהּ בֵּין שֶׁבִּשְׁלָהּ עִם בָּשָׂר אַחֵר. וְכֵן מִנְהָג**
6 **פָּשׁוּט[39], שֶׁאֵין מְבַשְּׁלִין הַמֹּחַ שֶׁל רֹאשׁ וְלֹא קוֹלִין[40]**
7 **אוֹתוֹ עַד שֶׁמְּהַבְהֲבִין אוֹתוֹ בָּאוּר[41].**

34) אע"פ שחולט אותה בחומץ או במים רותחים, צריך לפני כן לחתוך הכבד ואז מותר לבשל אותה, החליטה רק מצמיתה הדם שבכבד עצמה, והדם אינו יוצא והרי הוא כדם האיברים שלא פירש שמותר, אבל הרי יש דם בסמפונות הכבד והוא ככנוס בכלי, ולפיכך צריך לחתוך אותה כדי שיצא הדם שבסמפונות. 35) בגמרא הלשון: חלטה. 36) ולא פושרים, עיין הלכה י. 37) אבל לצלי, דין הכבד כדין בשר ואינה צריכה חתיכה. ויש אומרים, שכבד צריכה חתיכה אפילו לצלי. 38) בבה"ג מביא תשובות הגאונים: שלחו מישיבה, שעכשיו אין אנו בקיאים בחליטה וספק איסור להחמיר, ומותר לאכול כבד מבושלת אלא אם צלאוה תחלה ואחר־כן בישלוה, אבל לבשלה לכתחלה (בלי צליה) אסור, וכן המנהג בכל ישראל. ור' אלפסי כתב מנהג ישראל שלא לבשל את הכבד בקדירה אלא לאחר צלייה ולא לאחר מליחה, אבל רבינו־תם אומר שאם נמלחה הכבד, מותר לבשלה כמו אחר צלייה, שגם המלח מוציא דם. 39) אבל לא פשט בכל ישראל. 40) צולין. 41) ועכשיו נוהגים שמוציאים המוח מקדרת הראש שהוא נתון בו ואחר־כך הקרום מעליו ומולחו, ומותר בזה אף לקדרה.

8 **ח. הַכָּבֵד שֶׁבִּשְׁלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ עַל הָאוּר וְלֹא**
9 **חֲלָטָהּ[42] בְּחֹמֶץ אוֹ בְּרוֹתְחִין - הֲרֵי הַקְּדֵרָה כֻּלָּהּ**
10 **אֲסוּרָה, הַכָּבֵד וְכָל שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִמָּהּ[43]. וּמֻתָּר לִצְלוֹת[44]**
11 **כָּבֵד עִם הַבָּשָׂר בְּשַׁפּוּד אֶחָד, וְהוּא שֶׁתְּהֶיֶה הַכָּבֵד**
12 **לְמַטָּה[45]. וְאִם עָבַר וּצְלָאָהּ לְמַעְלָה מִבָּשָׂר - הֲרֵי זֶה**
13 **אוֹכְלוֹ[46].**

42) וגם לא חלטה, אבל אם חלטה כדין הגמרא, מותרת הכבד וכל שנתבשל עמה, שמה שתיקנו הגאונים והמנהג הנהוג שלא לבשל כבד אפילו לאחר חליטה, אינו אלא לכתחילה. אבל בדיעבד, אם נתבשלה מותר. 43) כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, שאמר: שלוקה אוסרת ונאסרת. 44) לכתחילה. 45) שהדם הזב מן הכבד, אינו נוטף על הבשר אלא זב לחלל התנור, שם. ודווקא אם השפוד מונח או תלוי בתנור זקוף וחודו למטה, אבל אם השפוד כולו מונח לרוחב התנור על גבי האש ואין כאן מעלה ומטה, בכל אופן אסור לכתחילה, מגיד משנה. והרשב"א כתב: הוא הדין שאסור למלוח לכתחילה את הכבד על הבשר, וכן נהגו. 46) שהדם הזב אגב צליה, אינו נבלע בבשר אלא מחליק ונופל, בגמרא: מישרק שריק.

14 **ט. הַטְּחוֹל - מֻתָּר לְבַשְּׁלוֹ אֲפִלּוּ עִם הַבָּשָׂר; שֶׁאֵינוֹ**
15 **דָּם, אֶלָּא בָּשָׂר[47] הַדּוֹמֶה לְדָם. הַשּׁוֹבֵר מַפְרֶקֶת בְּהֵמָה**
16 **קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ - הֲרֵי הַדָּם נִבְלָע בָּאֲבָרִים[48],**
17 **וְאָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה בָּשָׂר חַי[49], וַאֲפִלּוּ חֲלָטוֹ[50]. אֶלָּא**
18 **כֵּיצַד יַעֲשֶׂה[51]? יַחְתֹּךְ הַחֲתִיכָה[52] וְיִמְלַח יָפֶה יָפֶה[53],**
19 **וְאַחַר כָּךְ יְבַשֵּׁל אוֹ יִצְלֶה[54]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַשּׁוֹחֵט**
20 **בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וְלֹא יָצָא מֵהֶן דָּם, שֶׁהֵן מֻתָּרִין[55].**

47) ואף שהוא אדום מאד, ונראה כאילו כולו דם. בגמרא חולין שם: "טחלא שומנא בעלמא הוא". ורבינו כתב: "בשר", שצריך מליחה כשאר בשר. והדם שבו הוא כדם האיברים, כמו שכתב בהלכה ד. 48) לפי שבשעת שחיטתה היא טרודה להוציא דם. וכששבר מפרקתה, מתוך צרתה אין בה כוח להתאנח ולהוציא דם, והיא נחה ושוקטת והדם נבלע באבריה, רש"י. 49) בעיה בגמרא שם קיג. ומשום ספק איסור - מחמירים ואוסרים. 50) שהחליטה אינה מוציאה את הדם אלא מצמיתו במקומו, ודם זה שנבלע באיברים אינו דומה לדם האיברים שלא פירש, ו'מגיד משנה' מפרש בדעת רבינו, שכל דם האיברים שלא פירש אסור, ולכן אסור לאכול כל בשר חי בלא מליחה או חליטה, אבל בשובר מפרקתה אפילו חליטה אינה מועילה אלא מליחה. וראה להלן הלכה יב ו'כסף משנה' שם. 51) כיון שאפילו חליטה אינה מותרת. 52) לדעת ה'מגיד משנה' החתיכה אינה מעכבת כלל. וה'לחם משנה' מפרש, שצריך לחתוך כמו בכבד למעלה הלכה ז. 53) אבל חליטה, אפילו אחר החיתוך אינה מועילה. ואין זה דומה לכבד, מפני ששבר המפרקת ונבלע בבשרה דם האיברים שפירש ממקומו כדי לצאת, ולפיכך דינו כדם האיברים שפירש, שאסור. והחליטה אינה מוציאו, אלא מצמיתו במקומו, כמו שנתבאר למעלה. מה־שאין־כן בכבד שדם הכבד שלא פירש מותר, שהרי כולו דם הוא והתורה התירתו, וראה לקמן בהלכה יב בדין חליטה של בשר. 54) שאפילו לצלי צריך מליחה קודם בשובר מפרקתה, וב'לחם משנה' מפרש שלצלי לא צריך חתיכה ומליחה כלל, אלא צולה כשאר הבשר. 55) ואין אומרים שמא מתים היו, כמו שכתב רבינו שם. וגם אין אנו חוששין שמא נבלע דם באיבריה ולא יצא כמו בשובר מפרקתה.

21 **י. אֵין הַבָּשָׂר יוֹצֵא מִידֵי דָּמוֹ אֶלָּא אִם כֵּן מוֹלְחוֹ**
22 **יָפֶה יָפֶה וּמְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מֵדִיחַ**
23 **הַבָּשָׂר תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה[56], וּמַנִּיחוֹ**
24 **בְּמַלְחוֹ כְּדֵי הִלּוּךְ מִיל[57], וְאַחַר כָּךְ מְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה[58]**

עַד שֶׁיֵּצְאוּ הַמַּיִם זַכִּים, וּמַשְׁלִיכוֹ מִיָּד[59] לְתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִין, אֲבָל לֹא לְפוֹשְׁרִין, כְּדֵי שֶׁיִּתְלַבֵּן מִיָּד וְלֹא יֵצֵא דָּם.

56) מכל צדדיו עד שיהיה אינו נאכל מחמת מלחו, הגהות מיימוניות. 57) שמליח הרי הוא כרותח דצלי, שם קיא: ושיעור צלייה, פירשו הגאונים: כדי הילוך מיל. 58) להדיח שתי פעמים, ראשונה להעביר המלח הבלוע מדם, ושניה להעביר לחלוחית המים הראשונים האסורים הנשארים על הבשר, הגהות מיימוניות. 59) חומרת רבינו, אבל הראב"ד כתב: לא שמענו ולא ראינו מימינו. וכל האדמימות שיצא אחר מליחה ממנו אינו אלא חמר בשר. והמחמיר יותר מכן, עליו להביא ראיה. וכן דעת כל האחרונים, שאחר מליחה אין צריך שום דבר. ואין מקור לדברי רבינו, מגיד משנה.

יא. כְּשֶׁמּוֹלְחִין הַבָּשָׂר - אֵין מוֹלְחִין אוֹתוֹ אֶלָּא בִּכְלִי מְנֻקָּב. וְאֵין מוֹלְחִין אֶלָּא בְּמֶלַח עָבֶה כַּחוֹל הַגַּס[60]; שֶׁהַמֶּלַח דַּק כְּקֶמַח יִבָּלַע בַּבָּשָׂר וְלֹא יוֹצִיא דָּם. וְצָרִיךְ לְנַפֵּץ הַבָּשָׂר מִן הַמֶּלַח[61] וְאַחַר כָּךְ יְדִיחֶנּוּ[62].

60) "מילחא גללינתא". והערוך פירש גללינתא חזק כאבן. והטעם, שהמלח הדקה נבלעת ואינה מוציאה דם. 61) שנאסר מפני שנבלע בו דם. 62) אפילו בכלי שאינו מנוקב.

יב. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - לְבָשָׂר שֶׁצָּרִיךְ לְבַשְּׁלוֹ; אֲבָל לְצָלִי - מוֹלֵחַ וְצוֹלֶה מִיָּד[63]. וְהָרוֹצֶה לֶאֱכֹל בָּשָׂר חַי - מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה[64] וּמְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה, וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל. וְאִם חֲלָטוֹ בְּחֹמֶץ[65] - מֻתָּר לְאָכְלוֹ[66] כְּשֶׁהוּא חַי. וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹת הַחֹמֶץ[67] שֶׁחֲלָטוֹ בּוֹ, שֶׁאֵין הַחֹמֶץ מוֹצִיא הַדָּם.

63) שאין צריך לשהות במלחו כדי הילוך מיל, האמור בהלכה י. נראה מזה שדעת רבינו, שאף לצלי צריך מליחה. ובמנחות כא. גורס "אמר אביי, וכן לצלי" שמולחו וצולהו מיד, מגיד משנה. ואפשר לפרש אחרת בדברי רבינו: אם רצה למלוח ולצלות מיד, בלא הדחה רשאי, שהמלח הנשאר על הבשר לא נאסר. אבל אם שהה במלחו, המלח בולע הדם ונאסר, ולפיכך מדיחו יפה יפה וצולהו ואוכל. ולפי פירוש זה, אין ללמוד מדבריו אם לצלי צריך מליחה או לא, שהרי כאן המדובר במקרה שהוא רוצה למלוח, והשאלה היא אם צריך להדיח לפני הצליה. 64) והראב"ד משיג ואומר, שמותר לאכול בשר חי בלא מליחה, שדם האברים שלא פירש מותר, והסוגיא דחולין שם, מדברת בבשר מבית השחיטה שבולע יותר כמו חתיכה שהאדימה בהלכה הסמוכה, ולפיכך מולחו יפה יפה, מגדל עוז. ודעת רבינו, שדם האברים אף־על־פי שלא פירש אסור, אם הוא ראוי (יכול) לפרוש. 65) פסחים עד: האי אומצא וכו'. 66) שהחומץ מצמית את הדם ולא יפרוש יותר. ודם האברים שאינו ראוי לפרוש, גם לדעת רבינו מותר, כסף משנה. 67) שם: "הוא וחליה שרי", שהדם לא נבלע בחומץ.

יג. חֹמֶץ שֶׁחָלַט בּוֹ בָּשָׂר - לֹא יַחְלֹט בּוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה[68]. וַחֲתִיכָה שֶׁהֶאֱדִימָה[69] בְּתוֹךְ הַחֹמֶץ - הִיא וְהַחֹמֶץ אֲסוּרִין[70], עַד שֶׁיִּמְלַח[71] אוֹתָהּ יָפֶה יָפֶה וְיִצְלֶה[72]. בָּשָׂר שֶׁהֶאֱדִים[73], וְכֵן בֵּיצֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה[74] בַּקְּלִפָּה שֶׁעֲלֵיהֶן[75], וְכֵן הָעֹרֶף שֶׁבּוֹ הַמִּזְרָקִים[76] שֶׁהֵן מְלֵאִים דָּם, אִם חֲתָכָן וּמְלָחָן כַּדָּת - מֻתָּר לְבַשְּׁלָן[77]. וְאִם לֹא חֲתָכָן[78] וּצְלָאָן בְּשַׁפּוּד, וְצָלָה הָעֹרֶף וּפִיו לְמַטָּה[79], אוֹ שֶׁצְּלָאָן כֻּלָּן עַל הַגֶּחָלִים[80] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.

68) בשר כדי להתירו כשהוא חי, לפי שנחלש כוחו בחליטה הראשונה, רש"י שם. 69) בגמרא פסחים שם: "אומצא דאסמיק". ורבינו מפרש, שהכוונה להאדים בתוך החומץ. 70) רבינו גורס: "הוא וחליה אסור". כשנותנים בשר חי לתוך החומץ, ואינו שוהה בתוכו, הדם נצמת בתוך הבשר ואינו פולט כלום, ולפיכך הכל מותר שהדם לא פירש. ואם שוהה בתוכו עד שהתאדם, נעקר הדם מהבשר ונפלט בחוץ, ולפיכך גם החתיכה וגם החומץ אסורים. 71) כבשר שלא נחלט. 72) נראה שהכוונה או יצלה, כי לפי פירושו של ה'מגיד משנה' שאנו הולכים כאן בעקבותיו, מותר גם לבשלו אחרי המליחה. וב'כסף משנה' פירוש אחר, ולדעתו רק לצלייה מותר. וכן כתב בפירוש ב'טור' יורה־דעה סי' סז, וראה 'לחם משנה' כאן. 73) פסחים שם: אומצא דאסמיק חתכיה וכו'. 74) של זכר, רש"י שם. 75) הקרום שעליהם, שאסור משום דם, כמבואר בחולין צג. וזהו כפירוש רבינו חננאל שם ולא כפירוש רש"י, ראה תוספות שם. 76) כן מפרש רבינו "ומזרקי" שם עד: אבל רש"י מפרש חוטים גסים שהם ורידים שבבית השחיטה. 77) בגמרא, חתכיה ומלחיה אפילו לקדירה שרי, דין זה כולל בשר שהאדים בתוך החומץ, לחם משנה. וכנראה גם ה'מגיד משנה' מפרש כך. 78) לבשלו צריך גם חתיכה, אבל לצלי לא. ובתוספות חולין צג. דיבור־המתחיל חתכיה, כתבו שגם לצלי צריך חתיכה, אבל לא מליחה. 79) בגמרא שם, בית השחיטה למטה שהדם זב דרך החתך, ורבינו אומר ופיו למטה שהמדבר במזרקי העורף. ראה מה שכתבנו למלעלה. 80) מחלוקת רב אחא ורבינא שם, והלכה כרב אחא להקל.

יד. רֹאשׁ הַבְּהֵמָה שֶׁצָּלָהוּ בְּתַנּוּר אוֹ בְּכִבְשָׁן, אִם תָּלָהוּ וּבֵית שְׁחִיטָתוֹ לְמַטָּה[81] - מֻתָּר; שֶׁהַדָּם יוֹצֵא וְשׁוֹתֵת. וְאִם הָיָה בֵּית הַשְּׁחִיטָה מִן הַצַּד: מֹחוֹ - אָסוּר[82], שֶׁהַדָּם מִתְקַבֵּץ לְתוֹכוֹ; וּשְׁאָר הַבָּשָׂר שֶׁעַל הָעֲצָמוֹת מִבַּחוּץ - מֻתָּר[83]. הִנִּיחַ חָטְמוֹ לְמַטָּה[84]: אִם הִנִּיחַ בּוֹ גְּמִי אוֹ קָנֶה כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר פָּתוּחַ וְיֵצֵא דָּמוֹ דֶּרֶךְ חָטְמוֹ - מֻתָּר, וְאִם לַאו - מֹחוֹ אָסוּר.

81) והוא־הדין אם ניקב העצם שהמוח מונח בו, וצלאו כשהנקב למטה - מותר (רשב"א). 82) אבל ראשו מותר, וכן כתב בהלכות גדולות בפירוש הסוגיא, ואם בישל את הראש אחרי צלייתו, הכל אסור אם אין ששים נגד המוח,

ואף־על־פי שמונח בקדרתו, רמב"ן. 83) בצלי. 84) שם, כלשון ראשון להחמיר.

טו. אֵין מַנִּיחִין כְּלִי תַּחַת הַצָּלִי לְקַבֵּל מִימָיו[85] עַד שֶׁתִּכְלֶה כָּל מַרְאֵה אַדְמוּמִית שֶׁבּוֹ. וְכֵיצַד עוֹשִׂין? מַשְׁלִיכִין לְתוֹךְ הַכְּלִי[86] מְעַט מֶלַח[87], וּמַנִּיחַ הַכְּלִי עַד שֶׁיִּצָּלֶה, וְלוֹקֵחַ הַשַּׁמְנוּנִית[88] שֶׁל מַעְלָה[89], וְהַמַּיִם שֶׁל מַטָּה שֶׁתַּחַת הַשַּׁמְנוּנִית אֲסוּרָה[90].

85) השמנונית של הצלי, ואסור מפני שמעורב בה דם. 86) ורש"י שם פירש בין על הבשר ובין בתוך הכלי. 87) בגמרא: "תרי גללי דמילחא". והדם נגרר אל המלח בשולים, ודווקא מעט מלח, אבל כשנותן הרבה מלח מתערב הדם בשומן. רש"י שם (מגיד משנה בשם הלכות גדולות). 88) ויש לשאול: הרי מיד כשנוטף קצת שומן מן הבשר נאסר מחמת איסורו, על־פי הכלל "אפשר לסוחטו אסור"? בעלי התוספות הרגישו בקושיא זו שם דיבור־המתחיל תרי, ותירצו שהדם נפרד לגמרי מן השמנוניות ולא נשאר אפילו משהו, ובכגון זה לא אמרו אפשר לסוחטו אסור. 89) בגמרא שם: ומשפייה. ופירש רש"י יערה השומן העליון בנחת מכלי אל כלי, כדי שלא יתערב הדם בו. 90) צריך להיות: אסורים.

טז. פַּת שֶׁחָתַךְ עָלֶיהָ בְּשַׂר צָלִי[91] - מֻתָּר לְאָכְלָהּ, שֶׁאֵינָהּ[92] אֶלָּא שַׁמְנוּנִית[93]. דָּגִים וְעוֹפוֹת שֶׁמְּלָחָן זֶה עִם זֶה, אֲפִלּוּ בִּכְלִי מְנֻקָּב - הַדָּגִים אֲסוּרִין[94]; שֶׁהַדָּג רָפֶה[95], וּבוֹלֵעַ דָּם הַיּוֹצֵא מִן הָעוֹף. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מָלַח דָּג עִם בְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה[96].

91) שם. והיינו שנצלה עד שיהא ראוי לאכילה. ויש מי שכתב, כל שהגיע לשליש בישולו, מגיד משנה. ובלשון התלמוד: "כמאכל בן דרוסאי", שהיה אוכל בשר כשהגיע לשליש בישולו. 92) האדמימות. 93) הואיל ונצלה. בגמרא: רבא אכל, וקרא לזה יין של בשר. 94) אבל העופות מותרים. 95) שהקרום שלו רפה, כמבואר בגמרא. 96) אבל בהמה ועוף, מותר למלוח ביחד בכלי נקוב, מפני שהעופות פולטים ציר כל זמן שבשר בהמה פולט דם, ומתוך שטרוד לפלוט אינו בולע את הדם, מגיד משנה.

יז. עוֹפוֹת שֶׁהִנִּיחָן שְׁלֵמִים וּמִלֵּא חֲלָלָן בָּשָׂר וּבֵיצִים וּבִשְׁלָן - אֲסוּרוֹת, שֶׁהֲרֵי דָּם יוֹצֵא לְתוֹכָן[97]. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּלָחָן יָפֶה יָפֶה[98]. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַבָּשָׂר שֶׁבְּתוֹכָן שָׁלוּק אוֹ צָלוּי[99]. וְאִם צְלָאָן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת[100], אַף עַל פִּי שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁבְּתוֹכָן חַי[101], וַאֲפִלּוּ פִּיהֶן לְמַעְלָה[102].

97) כלומר, הדם יוצא מן העופות לתוך הבשר וביצים של המילוי, מגדל עוז. 98) לפני בישולם, שאין המליח מפליט את כל הדם בשיעור המליחה, כמו שכתב רבינו בהלכה י, שאחרי המליחה משליך את הבשר מיד לתוך רותחין, כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם. וכשחללן מלא מבשר, אין המים הרותחים נכנסים לתוכן יפה, מגיד משנה. והוא מוסיף וכותב, שכל האחרונים חולקים על רבינו וסוברים, שלאחר המליחה אין כל דם בבשר, ונהגו כדבריהם. 99) (ואין אומרים שבשר שלוק או צלי הוא רך ואינו מעכב על המים הרותחים מלהכנס לפנים. ומה שכתב ה'מגיד משנה' כאן: "מה לי מבושל, מה לי אינו מבושל" וכו', אי־אפשר ליישבו עם פירושו בעיקר הדין שלפנינו). 100) שם. והלכתא מולייתא שריא, ופירש הרי"ף: ודוקא לצלי כעין פסח שהוא צלי, אבל לקדירה לא, מגיד משנה. 101) דקיימא־לן כבולעו כך פולטו. 102) שהאור שואב הדם ומוציאו.

יח. בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁמִּלְּאָן עַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּבָשָׂר צָלוּי אוֹ שָׁלוּק[103], אוֹ שֶׁמִּלְּאָן בְּבֵיצִים וּשְׁלָקָן אוֹ קְלָאָן[104] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; שֶׁאֵין מַזִּיקִין דָּם בִּבְנֵי מֵעַיִם[105]. וְכֵן הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים.

103) אבל בבשר מלוח, אנו חוששים משום דם היוצא מן הבשר ובולעים בני המעיים, שאין המלח מפליט את כל הדם, כמו שכתבנו בהלכה יז, מגיד משנה. 104) צלאן. 105) האיברים הפנימיים, שהמאכל סובב בחללם, כמו שכתב בפרק ז הלכה טו.

יט. עוֹפוֹת שֶׁטְּפָלָן בְּבָצֵק וּצְלָאָן, בֵּין שְׁלֵמִים בֵּין מְחֻתָּכִין: אִם טְפָלָן בְּסֹלֶת גַּסָּה, אֲפִלּוּ הִסְמִיקָה[106] הַטִּפְלָה - אוֹכֵל אֶת הַטִּפְלָה, מִפְּנֵי שֶׁסֹּלֶת גַּסָּה מִתְפָּרֶרֶת[107] וְיוֹצֵא הַדָּם. וְאִם טְפָלָן בְּקֶמַח חִטִּים שֶׁלְּתָתָן[108]: אִם הָיְתָה הַטִּפְלָה לְבָנָה כְּמוֹ הַכֶּסֶף[109] - מֻתָּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה, וְאִם לַאו - אֲסוּרָה[110]. טְפָלָן בִּשְׁאָר קְמָחִין: אִם הֶאֱדִימוּ - אֲסוּרִין, וְאִם לֹא הֶאֱדִימוּ[111] - מֻתָּרִין.

106) האדימה. 107) אינה נדבקת כל־כך ומלחלח, והדם זב דרך הרווחים הזעירים וכבולעו כך פולטו. 108) הקמח דק, והבצק נדבק ואינו פולט מה שבלע. 109) בגמרא: "דזיג כזוזא חיוורא". 110) אף בצלי, מה־שאין־כן במולייתא שמותרת בצלי, כמו שנתבאר בהלכה יז. וכל דינים אלה, אף אם העופות מלוחים ומוכשרים לקדירה כמו שביארנו בדעת רבינו, מגיד משנה. 111) אף שאינו לבן ככסף.

כ. סַכִּין שֶׁשָּׁחַט בָּהּ[112] - אָסוּר לַחְתּוֹךְ בָּהּ רוֹתֵחַ[113], עַד שֶׁיְּלַבֵּן הַסַּכִּין בָּאוּר, אוֹ יַשְׁחִיזֶנָּה בְּמַשְׁחֵזֶת, אוֹ יִנְעָצֶנָּה בְּקַרְקַע[114] קָשֶׁה עֶשֶׂר פְּעָמִים. וְאִם חָתַךְ בָּהּ רוֹתֵחַ - מֻתָּר[115]. וְכֵן אֵינוֹ חוֹתֵךְ בָּהּ צְנוֹן[116] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים הַחֲרִיפִים לְכַתְּחִלָּה. וְאִם הֵדִיחַ הַסַּכִּין[117] אוֹ שֶׁקִּנְּחָהּ בִּכְלִי - מֻתָּר לַחְתּוֹךְ בָּהּ צְנוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[118], אֲבָל לֹא רוֹתֵחַ.

112) והסכין בולעת מן הדם, רש"י. 113) חולין קיא: מפני שחוזרת ופולטת בו, רש"י. 114) כיון שהיא רק חומרא בעלמא כמו שיתבאר, מספיקה נעיצה בקרקע. אבל מסכין שבלעה איסור רותח ממש, צריך ללבנה באור אם רוצה לחתוך בה רותח, ולחתוך צונן מספיקה נעיצה בקרקע. 115) לאכול, מפני שבית השחיטה צונן, והסכין לא בלעה

דם בשעת השחיטה, אלא לכתחילה אנו מחמירים (מגיד משנה). 116) שם קיב. "צנון, אגב חורפיה בלע". 117) שם קיא: כפירוש התוספות שם ח: דיבור־המתחיל והלכתא, ולא כפירוש רש"י שהצנון שנחתך טעון הדחה. 118) נראה שרבינו גורס שם בגמרא "צנון" ולא "צונן" כגירסתנו. וסתם צנון אינו חריף כל כך. ויש ספרים שגורסים ברבינו "צונן", אבל הסיום "וכיוצא בו", מראה שגירסא זו מוטעית. וה'מגיד משנה' מקיים גירסא זו, ואם־כן לכל צונן צריך הדחת סכין לכתחלה או קינוח.

1 **כא. קְעָרָה שֶׁמָּלַח בָּהּ בָּשָׂר, אֲפִלּוּ הָיְתָה שׁוּעָה**
2 **בְּאָבָר - אָסוּר לֶאֱכֹל בָּהּ רוֹתֵחַ[119] לְעוֹלָם, שֶׁכְּבָר**
3 **נִבְלַע הַדָּם בַּחֲרָסֶיהָ[120].**

119) חולין שם. מפני שדם הנבלע בכלי חוזר ונפלט בו. ויש אומרים שאף בצונן אסור להשתמש בה, שמא יבא להשתמש בחמין. ולפיכך שבר ר' אמי הקערה שמלח בה. יש אומרים דוקא כשאין הקערה מנוקבת, אבל אם היתה מנוקבת לא נאסרה. והרשב"א אוסר אפילו אם היא מנוקבת (מגיד משנה). 120) משמע שמדבר בכלי חרס, ולפיכך כתב "אסור לעולם", כי כלי חרס ניתרים בהגעלה במים רותחים (מגיד משנה).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר האוכל כזית חלב משלשה מיני בהמה; השוחט בהמה ונמצא בה שליל חי או מת אם חלבו מותר; החלבים שחייב עליהם כרת מן התורה; חוטין האסורין משום דם וחלב; מליחת חלבים עם בשר; וסכין שחתך בה חלבים אם יחתוך בה בשר; ודין טבח שדרכו לנקר הבשר ומצאו אחריו חלב.

4 **א. הָאוֹכֵל כְּזַיִת חֵלֶב[2]: בְּמֵזִיד - חַיָּב כָּרֵת[3], בְּשׁוֹגֵג**
5 **- מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה[4]. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרָה תּוֹרָה שֶׁאֵינוֹ**
6 **חַיָּב אֶלָּא עַל שְׁלֹשָׁה מִינֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה בִּלְבַד[5],**
7 **שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ. בֵּין**
8 **שֶׁאָכַל מֵחֵלֶב שְׁחוּטָה בֵּין שֶׁאָכַל מֵחֵלֶב נְבֵלָה**
9 **וּטְרֵפָה[6] שֶׁלָּהֶן[7]. אֲבָל שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין טְמֵאָה**
10 **בֵּין טְהוֹרָה - חֶלְבָּהּ כִּבְשָׂרָהּ[8]. וְכֵן נֵבֶל[9] שֶׁל שְׁלֹשָׁה**
11 **מִינֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה - חֶלְבּוֹ כִּבְשָׂרוֹ[10], וְהָאוֹכֵל**
12 **מֵחֶלְבּוֹ כְּזַיִת - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה.**

2) כל איסורי אוכלין שיעורם בכזית. 3) משנה כריתות ב, א. 4) כבשה או שעירה, שם. יש שני סוגי קרבן חטאות, קבועה ועולה ויורד, חטאת קבועה בין עני בין עשיר מביא בהמה, וקרבן עולה ויורד - עשיר מביא בהמה, ועני מביא שני תורים או שני בני יונה. ויש קרבנות שעני שקשה לו להביא עופות, מביא סולת למנחה, וזה נקרא בתלמוד "דלי דלות". 5) שם ד, א. 6) ככתוב (ויקרא ז, כד) "וחלב נבלה וחלב טריפה . . . ואכול לא תאכלוהו". 7) ראה הלכה ב. 8) בחיה טהורה מותר לאכול אפילו החלב, ובבהמה וחיה טמאות אסור לאכול החלב כבשרן, משום טומאה, אבל אין בו כרת. 9) שלא נגמרו חדשי הריונו. 10) ואין בו עונש כרת של חלב. ודוקא נפל שלא נגמרו חדשי הריונו, אבל כשנגמרו חדשיו - אסרה התורה את חלבו, כרבי יוחנן בחולין עה, א. וכלשון אחרון.

13 **ב. הָאוֹכֵל מֵחֵלֶב נְבֵלָה וּטְרֵפָה - חַיָּב מִשּׁוּם אוֹכֵל**
14 **חֵלֶב וּמִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה וּטְרֵפָה. מִתּוֹךְ שֶׁנּוֹסַף**
15 **הָאִסּוּר בִּבְשָׂרָהּ[11] שֶׁהָיָה מֻתָּר[12], נוֹסָף עַל הַחֵלֶב,**
16 **וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה שְׁתַּיִם.**

11) כלומר, אף־על־פי שכלל בידינו ש"אין איסור חל על איסור", ולמה כאן חל איסור נבילה או טריפה על איסור חלב? ומבאר, מתוך שנוסף וכו'. ובתלמוד זה נקרא "איסור כולל", מפני שהאיסור השני כולל דברים שהאיסור הראשון לא חל עליהם. "ואיסור מוסיף" זהו ענין אחר. ובפירוש המשניות לכריתות פ"ג מ"ד, מגדיר את שלושת האופנים, שאיסור חל על איסור, היינו: כולל, מוסיף ובת־אחת. ולפי הגדרתו שם, המקרה שלפנינו נקרא "איסור כולל". וראה 'מגיד משנה' ו'כסף משנה' כאן. ויש לדייק בדברי רבינו, למה הוא מנמק דין זה מפני שהוא "מוסיף", הלא בחולין לז, א - אמר רבא, אמרה התורה יבא איסור נבילה ויחול על איסור חלב, שנאמר (ויקרא ז, כד) "וחלב נבילה וחלב טריפה . . . ואכול לא תאכלוהו", והוא חידוש שאין אומרים כאן "אין איסור חל על איסור", כמו שפירש רש"י שם, וכן פירשו 'תוספות' במעילה טז, א. דיבור־המתחיל אמר. וכנראה רבינו מפרש טעם הפסוק על־פי הכלל, שב"איסור כולל" איסור חל על איסור, ואיסור נבילה חל על איסור חלב משום שנבילה "איסור כולל" הוא. 12) אחר שחיטה.

17 **ג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה וּמָצָא בָּהּ שְׁלִיל[13] - כָּל חֶלְבּוֹ**
18 **מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ מְצָאוֹ חַי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּאֵבֶר מִמֶּנָּה[14].**
19 **וְאִם שָׁלְמוּ לוֹ חֲדָשָׁיו וּמְצָאוֹ חַי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
20 **הִפְרִיס[15] עַל הַקַּרְקַע וְאֵינוֹ צָרִיךְ שְׁחִיטָה[16] - חֶלְבּוֹ**
21 **אָסוּר[17], וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. וּמוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ כָּל**
22 **הַחוּטִין וְהַקְּרוּמוֹת הָאֲסוּרִין[18], כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת[19].**

13) שלא שלמו לו חדשיו. 14) ואין איסור חלב בו. 15) עמד על פרסותיו, רש"י. 16) כמו שכתב פ"ב הי"ד. 17) כרבי יוחנן וכלשון אחרון, חולין עה, א - שסובר שחדשים גורמים באיסור חלב, וכיון ששלמו לו חדשיו אף־על־פי שלא יצא לאויר העולם - החלב אסור. וסובר רבינו שאפילו בנשחטה האם ונמצא העובר בתוכה, גם כן חלבו אסור. אבל מפרשים אחרים אמרו, שכשנשחטה האם - חלבו מותר, ורבי יוחנן לא אמר אלא בשלא נשחטה האם, וכגון שהושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב של העובר החי ואכלו, אבל נשחטה ועוד העובר במעיה - הכל מותר, כמו שדרשו חכמינו: כל בבהמה תאכלו (מגיד־משנה). 18) שיש בהם משום חלב, וכל־שכן הקרומות האסורים משום דם, כמו שכתב בפ"ו ה"ה. 19) הילודות.

23 **ד. הוֹשִׁיט יָדוֹ לִמְעֵי בְּהֵמָה וְחָתַךְ מֵחֵלֶב הָעֻבָּר**
24 **שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו וְהוֹצִיאוֹ[20] - הֲרֵי זֶה חַיָּב עָלָיו כְּאִלּוּ**
25 **חֲתָכוֹ מֵחֵלֶב הָאֵם עַצְמָהּ; שֶׁהֲחָדָשִׁים הֵן הַגּוֹרְמִין**
26 **לֶאֱסֹר הַחֵלֶב.**

20) משמע דוקא כשהוציאו לחוץ ואכלו, אבל אם תלשו

והניחו במעי בהמה, מותר לאכול את החלב שניתר בשחיטת האם, מן הדרש "כל בבהמה תאכלו". וכן כתבו הרא"ש ורמב"ן. ואף־על־פי שכתב רבינו בהלכה הקודמת שאין חלב השליל ניתר בשחיטת האם - כאן, בחלב שנחתך ונשאר במעיה - מותר (כסף־משנה).

ה. שְׁלֹשָׁה חֲלָבִים הֵן שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת: חֵלֶב שֶׁעַל הַקֵּרֶב, וְשֶׁעַל שְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת, וְשֶׁעַל הַכְּסָלִים. אֲבָל הָאַלְיָה מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה[21]. לֹא נִקְרֵאת חֵלֶב[22] אֶלָּא לְעִנְיַן קָרְבָּן בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁנִּקְרְאוּ חֲלָבִים כְּלָיוֹת וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד[23] לְעִנְיַן קָרְבָּן. כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר[24]: חֵלֶב הָאָרֶץ[25] וְחֵלֶב כְּלִיּוֹת חִטָּה[26], שֶׁהוּא טוּבָם. וּלְפִי שֶׁמְּרִימִין דְּבָרִים אֵלּוּ מִן הַקָּרְבָּן לִשְׂרֻפָה לַשֵּׁם נִקְרְאוּ חֵלֶב, שֶׁאֵין שֶׁם[27] דָּבָר טוֹב אֶלָּא הַמּוּרָם לַשֵּׁם[28]. וּלְכָךְ נֶאֱמַר בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ.

21) חולין קיז, א. 22) כן מפרש רבינו את תשובת רב זביד לרב מרי שם. ראה שם בסוגיא. 23) לענין קרבן, שם. למדו שיש מעילה בכליות ויותרת הכבד של קדשים קלים, מפסוק "כל חלב לה'" לרבות אימורי קדשים־קלים למעילה. 24) כלומר, פירושו של חלב האמור לענין קרבן טובָהּ של הבהמה, היינו המורם לשם. 25) בראשית מה, יח. 26) דברים לב, יד. 27) ראה פ"א מהל' יסודי התורה הערה ד. 28) מובא ב'תוספות' שם צב, ב: חלב שאין ראוי ליקרב לא אמרתי לך.

ו. חֵלֶב שֶׁעַל הַמֶּסֶס וְשֶׁעַל בֵּית הַכּוֹסוֹת - הוּא הַחֵלֶב שֶׁעַל הַקֵּרֶב[29]. וְחֵלֶב שֶׁבְּעִקְּרֵי הַיְרֵכוֹת מִבִּפְנִים[30] - חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וְהוּא הַחֵלֶב שֶׁעַל הַכְּסָלִים. וְיֵשׁ שָׁם חֵלֶב עַל הַקֵּבָה עָקֹם כְּמוֹ קֶשֶׁת, וְהוּא הָאָסוּר[31]; וְחוּט מָשׁוּךְ כְּמוֹ יֶתֶר, וְהוּא מֻתָּר[32]. חוּטִין שֶׁבַּחֵלֶב - אֲסוּרִין[33], וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת.

29) שם צג, א. 30) שם: תרבא דקליבוסתא. וב'הלכות גדולות' וב'שאילתות' כתבו: חלב הקלובוסתא במקום שהירכים מתחברות. 31) שם מט, ב. 32) בגמרא שם, שבני בבל נהגו בו איסור שלא מן הדין, ואין אנו נגררים אחר בני בבל במנהג שלא מן הדין, ובזמננו נהגו לאסור (מגיד־משנה). 33) מדרבנן, רש"י שם צב, ב.

ז. חֵלֶב שֶׁהַבָּשָׂר חוֹפֶה אוֹתוֹ - מֻתָּר; שֶׁעַל הַכְּסָלִים אָסַר הַכָּתוּב, לֹא שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּסָלִים[34]. וְכֵן חֵלֶב שֶׁעַל הַכְּלָיוֹת נֶאֱסַר, וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלָיוֹת[35]. וְאַף עַל פִּי כֵן, נוֹטֵל אָדָם לֵבֶן שֶׁבְּתוֹךְ הַכֶּלֶיָא[36] וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל אוֹתָהּ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַטֵּט[37] אַחֲרָיו.

34) שם צג, א. 35) שם. 36) שיש להחמיר בלובן כוליא. וכן דעת רש"י, ועי' ב'תוספות' שם צב, ב דיבור־המתחיל אמר אביי, שביארו הדברים בהרחבה. 37) כרב אסי, שם.

ח. יֵשׁ כְּמוֹ שְׁתֵּי פִּתִּילוֹת שֶׁל חֵלֶב בְּעִקְּרֵי הַמָּתְנַיִם[38] סָמוּךְ לְרֹאשׁ הַיָּרֵךְ. כְּשֶׁהַבְּהֵמָה חַיָּה - חֵלֶב זֶה נִרְאֶה בַּמֵּעַיִם[39], וּכְשֶׁתָּמוּת - יִדְבַּק בָּשָׂר בְּבָשָׂר וְיִתְכַּסֶּה חֵלֶב זֶה, וְאֵינוֹ נִרְאֶה עַד שֶׁיִּתְפְּרֵק הַבָּשָׂר מִן הַבָּשָׂר. וְאַף עַל פִּי כֵן הֲרֵי זֶה אָסוּר, שֶׁאֵין זֶה חֵלֶב שֶׁהַבָּשָׂר חוֹפֶה אוֹתוֹ[40]. וְכָל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא בּוֹ הַחֵלֶב תַּחַת הַבָּשָׂר, וְהַבָּשָׂר מַקִּיף אוֹתוֹ מִכָּל סְבִיבָיו, וְלֹא יֵרָאֶה עַד שֶׁיִּקָּרַע הַבָּשָׂר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

38) שם צג, ב: תרבא דתותי מתני. 39) מפני שבחייה, מפורק הבשר מן הבשר. "בהמה בחייה, אפרוקי מיפרקא". 40) כיון שבחיים, אין הבשר חופהו.

ט. חֵלֶב הַלֵּב[41] וְחֵלֶב הַמֵּעַיִם[42], וְהֵן הַדַּקִּין הַמְלַפְּפִין[43] - כֻּלָּן מֻתָּרִין, וַהֲרֵי הֵם כַּשֶּׁמֶן שֶׁהוּא מֻתָּר. חוּץ מֵרֹאשׁ הַמֵּעַי שֶׁסָּמוּךְ לַקֵּבָה[44], שֶׁהוּא תְּחִלַּת בְּנֵי מֵעַיִם, שֶׁצָּרִיךְ לִגְרֹר הַחֵלֶב שֶׁעָלָיו[45]. וְזֶהוּ חֵלֶב שֶׁעַל הַדַּקִּין[46] שֶׁאָסוּר. וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁאוֹמֵר, שֶׁרֹאשׁ הַמֵּעַי שֶׁצָּרִיךְ לְגָרְרוֹ הוּא הַמֵּעַי שֶׁיֵּצֵא בּוֹ הָרְעִי, שֶׁהוּא סוֹף הַמֵּעַיִם[47].

41) וכן פסק רבינו בהל' שחיטה פ"ו ה"ו, ולמד דין זה ממה שאמרו בגמרא שם מט, ב - שלב שניקב וחלב הלב סותמו - טריפה, שאין זו סתימה טובה. ולמה צריך להשמיענו במיוחד דין זה, הלא כבר נאמר למעלה שחלב אסור אינו סותם? ומוכח מכאן שחלב הלב מותר באכילה, ואף־על־פי־כן אינו סותם. 42) בחולין צג, א — אמרו: בראש המעים צריך גרירה, ודנו מזה ששאר חלב המעים מותר (מגיד־משנה). 43) היינו "כנתא דהדורי", וכיון שבשעה שמפרישים את החלב, נשאר מן החלב על המעים ואינו תותב קרום ונקלף כחלב המכסה את הקרב - אינו אסור (רש"י שם מט:). 44) כשהדקין יוצאין מן הקיבה (רש"י שם צג.). 45) שם הגירסא: ריש מעיא באמתא בעי גרירה, ופירש רש"י: לגרור חלב שעליהן אורך אמה. ורבינו לא כתב באורך אמה, ונראה שהוא מפרש "באמתא" בבני מעיים, שלבני מעיים קורא אמתא, כמו אמת המים (כסף־משנה בשם הרא"ש). 46) כרבי ישמעאל, שאומר שם מט, ב: "את כל החלב", להביא חלב שעל גבי הדקין. ופירשו שם צג, א בראש המעיים בלבד. 47) וכן פירשו הראב"ד ורבינו חננאל בפירוש שני. וכתב ה'מגיד משנה' שרבינו הביא שני הפירושים, שיש לחוש לשניהם. אבל בפ"ו מהל' שחיטה ה"י הוא מונה חלב המעי האחרון, בין החלבים המותרים.

י. יֵשׁ בְּגוּף הַבְּהֵמָה חוּטִין וּקְרוּמוֹת שֶׁהֵן אֲסוּרִין. מֵהֶם מִשּׁוּם חֵלֶב, וּמֵהֶן מִשּׁוּם דָּם[48]. וְכָל חוּט אוֹ קְרוּם שֶׁאָסוּר מִשּׁוּם כָּל דָּם לֹא תֹאכְלוּ - צָרִיךְ לְנַטְּלוֹ וְאַחַר כָּךְ יִמְלַח וִיבַשֵּׁל הַבָּשָׂר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[49]. וְאִם חָתָכוֹ וּמְלָחוֹ[50] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְנַטְּלוֹ. וְכֵן לְצָלִי - (אֵינוֹ צָרִיךְ לְנַטְּלוֹ)[51]. וְכָל חוּט אוֹ קְרוּם שֶׁהוּא אָסוּר מִשּׁוּם כָּל חֵלֶב, בֵּין לְצָלִי בֵּין לְבִשּׁוּל - צָרִיךְ לְנַטְּלוֹ[52] מִן הַבְּהֵמָה.

48) שם צג, א. 49) פ"ו ה"י. 50) שם. חתכו ומלחו אפילו לקדירה - שפיר דמי. 51) שהצלי מוציא הדם, וכן שם קלג, א. בחוטי לחי אם בצלי הדם זב, ואם לבשל צריך חתיכה ומליחה. וראה למעלה פ"ו הי"ג בענין מזרקים. ודעת הרשב"א שאפילו לצלי צריך חתיכה, אבל אינו טעון מליחה. וראה ב'תוספות' שם צג, א דיבור־המתחיל חתכיה. 52) שם.

1 **יא. חֲמִשָּׁה חוּטִין יֵשׁ בַּכְּסָלִים:[53] שְׁלֹשָׁה מִן הַיָּמִין,**
2 **וּשְׁנַיִם מִן הַשְּׂמֹאל. הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁמִּן הַיָּמִין - מִתְפַּצֵּל**
3 **כָּל אֶחָד מֵהֶם לִשְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁנַיִם שֶׁמִּן הַשְּׂמֹאל**
4 **- מִתְפַּצְּלִין לִשְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה. וְכֻלָּן מְשׁוּם חֵלֶב.**
5 **וְחוּטֵי הַטְּחוֹל וְחוּטֵי הַכְּלָיוֹת - מְשׁוּם חֵלֶב. וְכֵן**
6 **קְרוּם שֶׁעַל הַטְּחוֹל וּקְרוּם שֶׁעַל הַכְּסָלִים וּקְרוּם שֶׁעַל**
7 **הַכְּלָיוֹת - אֲסוּרִין מִשּׁוּם חֵלֶב. וּקְרוּם שֶׁעַל דַּד**
8 **הַטְּחוֹל[54] - חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת; וּשְׁאָר הַקְּרוּם[55] -**
9 **אָסוּר, וְאֵין חַיָּבִין עָלָיו[56].**

53) שם: "בכפלי" (בארמית). 54) על מקום עביו (רש"י שם). 55) שעל הטחול. 56) שם.

10 **יב. וּשְׁנֵי קְרוּמוֹת יֵשׁ לַכְּלָיָא: הָעֶלְיוֹן[57] - חַיָּבִין עָלָיו**
11 **כָּרֵת, כַּחֵלֶב שֶׁעַל הַכְּלָיָא; וְהַתַּחְתּוֹן - חֲרֵי הוּא**
12 **כִּשְׁאָר קְרוּמוֹת. וְחוּטִין שֶׁבָּהֶן - אֲסוּרִין, וְאֵין בָּהֶן**
13 **כָּרֵת.**

57) שעל הכליות יש חלב דק והוא חלב גמור, שם.

14 **יג. חוּטֵי הַלֵּב[58] וְחוּטֵי הַיָּד[59] וְחוּטֵי הָעֹקֶץ[60] וְחוּטֵי**
15 **הַלְּחִי הַתַּחְתּוֹן[61] שֶׁבְּצַד הַלָּשׁוֹן מִכָּן וּמִכָּן, וְכֵן**
16 **הַחוּטִין הַדַּקִּין[62] שֶׁהֵן בְּתוֹךְ חֵלֶב הַדַּקִּין כְּמוֹ בֵּית**
17 **עַכְבִּישׁ מְסֻבָּכִין זֶה בָּזֶה, וּקְרוּם שֶׁעַל הַמֹּחַ[63]**
18 **שֶׁבַּקְּדְקֹד, וּקְרוּם שֶׁעַל הַבֵּיצִים - הַכֹּל אֲסוּרִין מִשּׁוּם**
19 **דָּם.**

58) שהן מלאים דם. בגמרא לא מוזכרים חוטי הלב, אבל לפי שמלאים דם - דינם כדין שאר החוטים. וכן נוטה דעת הראב"ד, אבל הרשב"א כתב שאינן אסורים אלא הנזכרים בגמרא (ביאור הגר"א). 59) רש"י חולין צג, א. 60) שם: חוטין שבעוקץ, אסורין. ומפרש רבינו שאסורים משום דם, אבל רש"י שם מפרש חוטין שבעוקץ היינו ה' חוטין שבכפלי, ואם כן אסורים משום חלב. וכוונתו לקרום שאנו נוטלים מן הכסלים שקורים פלאנקש, ועב וחזק הוא, לכן אסור שחלב נבלע בו, כמו שכתב רש"י שם ח, ב. אבל אין זה חלב הכפלא ממש. ובזה תתיישב תמיהת ה'לחם משנה' וה'בית יוסף' על רש"י. ולפירוש רבינו, עוקץ לחוד וכפלי לחוד. 61) בגמרא: דלועה. 62) היא הוראת הגאונים שאסרו חלב הדקין מפני ריבוי החוטין הדקים שיש בהם דם. ועכשיו נהגו בהם היתר, והבקי בחוטים אלו שולפם היטב עד שלא ישאר אחד מהם (מגיד־משנה). וב'בית יוסף' יו"ד סי' סה, מביא בשם 'הרוקח' סי' סט: יש בבהמה נ"א חוטין, כ"ה מצד זה וכ"ה מצד זה, ואחד בתוך האליה. וסימנך: אל תאכלו נ"א. 63) חולין, שם.

20 **יד. בֵּיצֵי גְּדִי אוֹ טָלֶה[64] שֶׁלֹּא הִשְׁלִים שְׁלֹשִׁים יוֹם -**
21 **מֻתָּר לְבַשְּׁלָן בְּלֹא קְלִפָּה[65]. לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם**
22 **נִרְאֶה בָּהֶן חוּטִין דַּקִּין אֲדֻמִּים[66] - בְּיָדוּעַ שֶׁהָלַךְ בָּהֶם**
23 **הַדָּם, וְלֹא יְבַשֵּׁל עַד שֶׁיִּקְלֹף[67] אוֹ עַד שֶׁיַּחְתֹּךְ וְיִמְלַח,**
24 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְאִם עֲדַיִן לֹא נִרְאוּ בָּהֶן חוּטִין**
25 **הָאֲדֻמִּים - מֻתָּרִין.**

64) שם צג, ב: ביעי דגדיא. משמע דוקא בהמה דקה כמו גדי או טלה, ודינה של בהמה גסה לא נתפרש (מגיד־משנה). 65) בלא קליפת הקרום (רש"י). ואפילו נראים בהם חוטים אדומים, שאין זה אודם אלא שומן (מגיד־משנה בשם הרשב"א). 66) בגמרא שם: "אי אית בהו שורייקי סומקי". 67) את הקרום.

26 **טו. וְכָל בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁהַמַּאֲכָל סוֹבֵב בַּחֲלָלָן[68] - אֵין**
27 **מַחֲזִיקִין בָּהֶן דָּם[69].**

68) כגון חלחולת, קיבה, כרס ומעיים, שם קיג, א. 69) ואינם צריכים מליחה, כמו שכתב למעלה בפ"ו הי"ח, אבל הכרס ושאר המעיים צריכים מליחה (מגיד־משנה). וכתב הרשב"א, דוקא במעיים עצמם אין דם, אבל בשומן שעליהם יש דם, והעין מעידה על כך, ולפיכך שמולחים כרכשתא מולחים אותה בצד החיצון ששם נמצא השומן.

28 **טז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַחוּטִין וְהַקְּרוּמוֹת - אֲסוּרָן**
29 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[70]. וְאִם תֹּאמַר שֶׁהֵן אֲסוּרִין מִן**
30 **הַתּוֹרָה[71] בִּכְלַל כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם[72] - אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן**
31 **אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת; וְיִהְיוּ כַּחֲצִי שִׁעוּר[73], שֶׁהוּא אָסוּר**
32 **מִן הַתּוֹרָה וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.**

70) שאין אלו דם גמור היוצא צלול, ואינו דומה לדם האיברים שעובר בלא־תעשה, כמו שנתבאר למעלה פ"ו ה"ד, שחוטין וקרומות אינם קרויים דם (מגיד־משנה) וכן כתב רש"י שם צב, ב שאסורים מדרבנן. 71) רבינו אינו מכריע, אלא שדעתו נוטה שהוא מדברי סופרים. 72) שנאמר "כל", לרבות חוטין וקרומות. 73) שגם כן בא מריבוי הכתוב. וכן כתב ה'מגיד משנה' בפ"ג ה"ו שנקט רבינו לשון דומה. [וראה 'ספר המצוות' לרבינו שורש ב, הגדרה מדויקת בדבר הדינים שלמדו בי"ג מידות, איזהו מדאורייתא ואיזהו מדרבנן.

33 **יז. אֵין מוֹלְחִין חֲלָבִים[74] עִם הַבָּשָׂר, וְלֹא מְדִיחִין[75]**
34 **חֲלָבִים עִם בָּשָׂר. וְסַכִּין שֶׁחָתַךְ בָּהּ חֲלָבִים - לֹא**
35 **יַחְתֹּךְ בָּהּ בָּשָׂר[76], וּכְלִי שֶׁהֵדִיחַ בּוֹ חֲלָבִים - לֹא יָדִיחַ**
36 **בּוֹ בָּשָׂר[77]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הַטַּבָּח[78] לְהַתְקִין שָׁלֹשׁ**
37 **סַכִּינִין: אַחַת - שֶׁשּׁוֹחֵט בָּהּ[79], וְאַחַת - שֶׁמְּחַתֵּךְ בָּהּ**
38 **בָּשָׂר, וְאַחַת - שֶׁמְּחַתֵּךְ בָּהּ חֲלָבִים.**

74) שם צז, ב. שהבשר בולע קימעה מן החלב, וגם נדבק בבשר. ואם עבר ומלח לא נאסר הבשר, כמו שיתבאר לקמן בהי"ט. ורבים חולקים בזה על רבינו, וגם לדעתו, צריך לשפשף את הבשר יפה יפה, כדי להוריד את החלב שנדבק עליו מבחוץ (מגיד־משנה). 75) שם ח, ב. 76) בלא

קינוח, רש"י. 77) שם. שמא ידיח חלבים תחילה, ויקלטו המים מן השמנונית ע"י השפשוף בידים, ואע"ג שאין החלב נבלע בבשר, נדבק הוא מבחוץ (רש"י). 78) שם. 79) ולא ינקנה על־ידי חיתוך דבר אחר, כדי שלא תיפגם ותתקלקל, ופעמים שיבוא לידי איסור, שישחוט בלא בדיקה (רש"י).

1 **יח. וְאִם דֶּרֶךְ אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁיָּדִיחַ הַטַּבָּח הַבָּשָׂר**
2 **בַּחֲנוּת, צָרִיךְ לְהַתְקִין לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים שֶׁל מַיִם[80] : אֶחָד**
3 **- שֶׁמֵּדִיחַ בּוֹ בָּשָׂר, וְאֶחָד - שֶׁמֵּדִיחַ בּוֹ חֲלָבִים.**

80) ועושה באחד מהם סימן (רש"י שם).

4 **יט. וְאָסוּר לַטַּבָּח לִפְרֹשׂ[81] חֵלֶב הַכְּסָלִים עַל הַבָּשָׂר**
5 **כְּדֵי לְנָאוֹתוֹ; שֶׁהַקְּרוּם שֶׁעַל הַחֵלֶב דַּק, וְיִתְמַעֵךְ בְּיַד**
6 **הַטַּבָּח[82], וְיָזוּב הַחֵלֶב וְיִבָּלַע בַּבָּשָׂר[83]. וְכָל הַדְּבָרִים**
7 **הָאֵלּוּ[84] אָסוּר לַעֲשׂוֹתָן, וְאִם נַעֲשׂוּ - לֹא נֶאֱסַר**
8 **הַבָּשָׂר[85]. וְאֵין מַכִּין[86] אֶת הָעוֹשֶׂה, אֶלָּא מְלַמְּדִין[87]**
9 **אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה.**

81) בגמרא שם: לסחוף. 82) כיון שיד הטבח ממשמשת בו. 83) יש אומרים: דוקא בעוד שהם חמים, אבל אחר שנצטננו מותר, שהרי כתוב (ויקרא ט, כ) "וישימו את החלבים על החזות" (מגיד־משנה). וכן כתבו ה'תוספות' שם. וכנראה כן דעת רבינו שכתב "טבח", היינו אחר ששחטו שעוד חמים (לחם־משנה). 84) אין מולחים ולא מדיחים חלב עם בשר, סכין שחתך בה חלבים לא יחתוך בה בשר, כלי שהדיח בו חלבים לא ידיח בו בשר, וכן אסור לפרוש חלב הכסלים על הבשר. 85) ויש חולקים בדין חלב הכסלים, וסוברים שהבשר בלע חלב וצריך קליפה (מגיד־משנה בשם הרשב"א). ודעת רבינו שהיא בליעה מועטת ובטלה, ולפיכך אין צריך אלא הדחה כדין בשר למליחה. 86) מכות מרדות, כטבח שנמצא אחריו כזית חלב, כמו שמסיים רבינו בהכ"א. 87) משמע שאין מעבירין אותו, ראה בהכ"א.

10 **כ. וְכֵן אֵין מוֹלְחִין[88] אֶת הַבָּשָׂר קֹדֶם שֶׁיָּסִיר מִמֶּנּוּ אֶת**
11 **הַקְּרוּמוֹת וְאֶת הַחוּטִין הָאֲסוּרִין. וְאִם מָלַח - מְסִירָם**
12 **אַחַר שֶׁנִּמְלְחוּ[89]. וְאַפְלוּ הָיָה בָּהֶן גִּיד הַנָּשֶׁה - מְסִירוֹ**
13 **אַחַר שֶׁנִּמְלַח וּמְבַשֵּׁל.**

88) לכתחילה. משמיענו כאן רבינו שגם חוטים וקרומות אסור למלוח עם בשר לכתחילה ולא רק חלב, וצריך לטרוח ולהסירם לפני מליחת הבשר. 89) ודעת הרשב"א, שצריך להסיר משהו מן הבשר כנגד כל החוטין והקרומות מפני שאוסרים בקליפה (מגיד־משנה).

14 **כא. וְטַבָּח שֶׁדַּרְכּוֹ לְנַקּוֹת הַבָּשָׂר, וְנִמְצָא אַחֲרָיו חוּט**
15 **אוֹ קְרוּם - מְלַמְּדִין אוֹתוֹ[90] וּמַזְהִירִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא**
16 **יְזַלְזֵל בָּאִסּוּרִין. אֲבָל אִם נִמְצָא אַחֲרָיו חֵלֶב, אִם הָיָה**
17 **כְּשֶׁעוֹרָה[91] - מַעֲבִירִין אוֹתוֹ. וְאִם נִמְצָא אַחֲרָיו כְּזַיִת**
18 **חֵלֶב, אֲפִלּוּ בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת**
19 **מַרְדּוּת[92] וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ. מִפְּנֵי שֶׁהַטַּבָּח נֶאֱמָן[93] עַל**
20 **הַחֵלֶב.**

90) שרק בטבח שנמצא חלב אחריו, אמרו "מכין אותו" או "מעבירין אותו" מפני שחלב אסור מן התורה, אבל חוטין וקרומות שאיסורם מדרבנן - לא אמרו (מגיד־משנה). 91) חולין צג, ב. 92) מפני שעובר על "לפני עור לא תתן מכשול", אבל אינו חייב מלקות מן התורה, מפני שלאו זה כולל כמה דינים, כגון: לייעץ עצה לא נכונה, ללוות ולהלוות בריבית, וכל הלאווין הכוללים כמה איסורים, אין לוקים עליהם. ולאו כזה נקרא "לאו שבכללות". 'ספר המצוות' שורש ט, ולא־תעשה רצ"ח. 93) כחכמים שם, שעד אחד נאמן באיסורין, ואע"פ שיש טורח לחטט אחרי החלב, הואיל והוא איבד את נאמנותו וחשוד הוא, לפיכך מעבירין אותו. ונקט רבינו "טבח", מפני שדרכו לנקות הבשר, כמו שכתב בראש דבריו "וסומכים עליו", ולפיכך אם מצאו חלב אחריו מעבירים אותו, וכן כתב רש"י שם שדרך הטבח לנקות הבשר.

יום שישי כ"ט טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר דיני גיד הנשה ובמה נוהג; טבח שיצאה טרפה מתחת ידו ומאי תקנתיה; קבוע כמחצה על מחצה דמי ואם מצא בשר בין החנויות; בשר הנעלם מן העין; ואם עושין סחורה בנבלות וטרפות.

21 **א. גִּיד הַנָּשֶׁה נוֹהֵג בְּבְהֵמָה וְחַיָּה הַטְּהוֹרִין[2], וַאֲפִלּוּ**
22 **בִּנְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. וְנוֹהֵג בִּשְׂלִיל וּבְמֻקְדָּשִׁין,**
23 **בֵּין קָדָשִׁים הַנֶּאֱכָלִים בֵּין קָדָשִׁים שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין.**
24 **וְנוֹהֵג בִּיָּרֵךְ שֶׁל יָמִין וּבְיָרֵךְ שֶׁל שְׂמֹאל. וְאֵין אָסוּר**
25 **מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא שֶׁעַל כַּף הַיָּרֵךְ בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר**
26 **עַל כַּף הַיָּרֵךְ. אֲבָל שְׁאָר הַגִּיד שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַכַּף**
27 **וְשֶׁלְּמַטָּה עַד סוֹפוֹ, וְכֵן חֵלֶב שֶׁעַל הַגִּיד - אֵינוֹ אָסוּר**
28 **אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וּשְׁנֵי גִּידִין הֵן: הַפְּנִימִי[3]**
29 **הַסָּמוּךְ לָעֶצֶם - אָסוּר מִן הַתּוֹרָה[4], וְהָעֶלְיוֹן כֻּלּוֹ[5] -**
30 **אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם[6].**

~ נקודות משיחות קודש ~

בטעם איסור אכילת גיד הנשה, התפרש בתורה גם טעמו "... כי נגע בכף ירך יעקב". וטעם זה קובע גם את פרטיו של האיסור, כפסק הרמב"ם שנוהג גם בירך של ימין וגם בשל שמאל, כדעת חכמים שהמלאך נגע בשתיהן.

ומובא במפרשים הטעם שהוא "לזכרון גבורתו של יעקב, ונס שעשה לו הקב"ה". וב'חינוך' כתב "שהוא רמז לישראל שאע"פ שיעברו צרות רבות בגלות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו אלא לעולם יעמוד זרעם". כלומר, שהצלה זו קשורה עם עניין כללי מאוד בישראל.

וצריך להבין: הלא כל זכר לנס שאנו עושים יש בו מעין

המאורע, על־דרך שעושים כל מעשה ליל הסדר "דרך חירות", ומדוע הזכר והרמז לעניין יסודי וכללי כל־כך בישראל מוזכר רק בפרט קטן שאינו נוגע ממש לנס ההצלה מהמלאך, ואיך גיד הנשה הוא זכר שמתאים לעניין ההצלה.

ויובן בהקדים: ידועה שיטת הבעש"ט שההשגחה הפרטית היא לא רק על מין המדבר אלא גם על כל הברואים, שלא דעת כמה מחכמי ישראל שסברו שההשגחה הפרטית על כל הברואים היא על המין הכללי ולא על כל פרט ופרט שבהם, וסובר הבעש"ט שכל תנועה ותנועה של כל אחד מהפרטים, משלימה את הכוונה הכללית של הבריאה.

אמנם גם לשיטת הבעש"ט יש הבדל בין שניהם, כי כל הברואים אינם תכלית ומטרת הבריאה אלא אמצעי המשלים את כוונת הבריאה, ומכין את העולם לישראל שבשבילם נברא העולם, נמצא שחפץ ה' בישראל הוא רצון 'עצמי', ולא שהם אמצעי להשלמת כוונת הבריאה. תכונת הרצון היא שכשרוצה ובוחר בדבר מסויים, הרי הרצון הוא בכל הפרטים בשווה. ועל־דרך־משל כמו עקרת הבית שמלבד שיודעת ומפקחת על כל חפצי ופרטי הדברים הנמצאים אצלה בבית, ובנוסף כל פרטי חפצי הבית הם חלק במטרה הכללית של הנהגת הבית. כך ממש השגחת הקב"ה על ישראל שכיון שרצונו וחפצו בהם, הרי שמשגיח על כל פרט ופרט השייך ונוגע להם. ומכאן יובן מדוע נקבע הזכרון של פרטי המאורע על יעקב עם המלאך בפרט שולי לכאורה של המאורע, לרמז שההשגחה הפרטית על ישראל היא בכל פרט ופרט, וגם הדברים הנראים כטפלים ומיעוטי ערך - כולם מושגחים מאתו יתברך באופן שוה.

ועדיין קצת קשה, מדוע לא הוקבע זכרון הנס בעניין הנוגע לכללות ההצלה, ורק בגיד הנשה שהוא פרט של המאורע. ויש לומר: הכלל לגבי עצם הוא "שהתופס במקצתו תופס בכולו", כי העצם של כל עניין נמצא בכל עצמותו בכל חלקיו בשוה, ועל־דרך שמצינו בהלכה לגבי בני ישראל ש"עכו"ם שאמרו לישראל "תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל", כי בכל חלק של ישראל תופסים בכולו. ובזה יובן מדוע נקבע זכרון הנס בעניין גיד הנשה, כי זהו התוכן של הקשר בין הקב"ה לישראל שכשהוא תופס בעצם תופסים את כולו, וגם זכרון בעניין שולי וצדדי לכאורה, מבטא את כללות עניין ההשגחה הפרטית המיוחדת על ישראל.

(על־פי 'יין מלכות' סי' ע"א)

2) ולא הטמאין. ולמדו דין זה מן הפסוק: על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. ודרשו: מי שבשרו מותר גידו אסור. ובמשנה שם: אמר ר' יהודה והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה, ועדיין בהמה טמאה מותרת להם. אמרו לו: בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו. 3) הגיד הארוך והוא בצד פנימי של ירך. הצד שכלפי ירך חברתה כשהבהמה מחוברת קורא לה פנימי. 4) שהוא על הכף. 5) גיד הקצר שבסוף השופי (=הבשר העב הסובב את הקולית לרחבו.) וראשו מחובר בעצם אליה ויורד ומתפשט על הכף וכשמגיע למקום חיבור הקולית ועצם הירך שם הוא סמוך לעצם ומשם ואילך נכנס בצד פנימי של ירך שתחת הבשר לאורך הירך עד הארכובה התחתונה לצומת הגידין. 6) שאינו על הכף אלא מובלע בתוך בשר הכף.

ב. הָאוֹכֵל מִגִּיד הַנָּשֶׁה הַפְּנִימִי מִמָּקוֹם שֶׁעַל הַכַּף - לוֹקֶה. וְאִם אָכַל מֵחֶלְבוֹ אוֹ מִשְּׁאָר הַגִּיד הַפְּנִימִי אוֹ מִכָּל הַחִיצוֹן - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[7]. וְכַמָּה שֶׁעוּר אֲכִילָה? כְּזַיִת. וְאִם אָכַל הַגִּיד שֶׁעַל הַכַּף כֻּלּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת - לוֹקֶה[8], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּבְרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

7) כעובר על איסור מדברי סופרים. 8) שכל דבר ששמו עליו כשהוא שלם, וכשאינו שלם אבד את שמו, נקרא "בריה", וגיד הנשה כשאינו שלם אינו קרוי גיד אלא חתיכת גיד.

ג. אָכַל כְּזַיִת מִגִּיד שֶׁל יָמִין וּכְזַיִת מִגִּיד שֶׁל שְׂמֹאל[9], אוֹ שֶׁאָכַל שְׁנֵי גִידִים כֻּלָּן אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן כְּזַיִת - לוֹקֶה שְׁמוֹנִים. (וְכֵן הוּא לוֹקֶה עַל כָּל גִּיד וָגִיד.)

9) ומדובר כשהתרו על כל אכילה ואכילה בפני עצמה.

ד. הָעוֹף - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם גִּיד הַנָּשֶׁה; מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ כַּף יָרֵךְ[10], אֶלָּא יֶרְכוֹ אָרֹךְ. וְאִם נִמְצָא עוֹף שֶׁיֶּרְכוֹ כְּיֶרֶךְ הַבְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּף - גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁלּוֹ אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[11]. וְכֵן בְּהֵמָה[12] שֶׁכַּף יֶרְכָהּ אָרֹךְ כְּשֶׁל עוֹף - גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁלָּהּ אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.

10) שיש לו כף, אבל אינו עגול. 11) שהיא בעייא שלא נפשטה בגמרא: ואסור מספק, אבל אין לוקין על הספק. 12) גם זו בעייא שלא נפשטה בגמרא.

ה. הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה מִבְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים - פָּטוּר; לְפִי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בִּטְמֵאָה, אֶלָּא בִּבְהֵמָה שֶׁכֻּלָּהּ מֻתֶּרֶת[13]. וְאֵינוֹ כְּאוֹכֵל מִשְּׁאָר גּוּפָהּ, שֶׁאֵין הַגִּידִים מִכְּלַל הַבָּשָׂר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם אָכַל מֵחֵלֶב שֶׁעַל הַגִּיד - הֲרֵי זֶה כְּאוֹכֵל מִבְּשָׂרָהּ[14].

13) דרשו דין זה מן המקרא. ואין לומר משום שאין איסור גיד הנשה שבא אחרי שנקשרו הגידין חל על איסור בהמה טמאה שקדם לו, שהרי לדעת רבינו אין עליו איסור טומאה כלל. 14) וחייב משום בהמה טמאה.

ו. הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁל נְבֵלָה אוֹ שֶׁל טְרֵפָה אוֹ שֶׁל עוֹלָה - חַיָּב שְׁתַּיִם[15]. מִתּוֹךְ שֶׁנִּכְלַל בְּאִסּוּר[16] שְׁאָר

גּוּפָהּ שֶׁהָיָה מֻתָּר, נִכְלַל גַּם הַגִּיד וְנוֹסַף עָלָיו אִסּוּר אַחֵר[17].

15) משום גיד הנשה ומשום נבילה או טריפה או עולה. 16) ואיסור כולל חל על איסור. 17) אין זה איסור מוסיף, אלא איסור כולל.

ז. הַנּוֹטֵל גִּיד הַנָּשֶׁה צָרִיךְ לְחַטֵּט אַחֲרָיו עַד שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ כְּלוּם. וְנֶאֱמָן הַטַּבָּח עַל גִּיד הַנָּשֶׁה, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמָן עַל הַחֵלֶב. וְאֵין לוֹקְחִין בָּשָׂר מִכָּל טַבָּח[18]; אֶלָּא אִם הָיָה אָדָם כָּשֵׁר וּמֻחְזָק בְּכַשְׁרוּת - הוּא שֶׁשּׁוֹחֵט לְעַצְמוֹ וּמוֹכֵר[19] וְנֶאֱמָן.

18) מקור הדין בעבודה זרה לט: (מגיד משנה כאן), [תוספתא שם, הובאה בגמרא: אין לוקחים ימ"ח מה"ג (ראשי תיבות של שישה דברים) וכו' אלא מן המומחה, פירוש: בני אדם שהם בחזקת כשרות ואינם חשודים להאכיל איסורים, ובשר לא נמנה בין ששת הדברים, ורק בדין לשלוח על ידי נכרי נזכר בשר. אבל רבינו תפס כאן גירסת התוספתא, שבמקום "חלב" כתוב "חתיכה", היינו חתיכת בשר או חתיכת דג, לפי גירסת התוספות שם ודין בשר כדין דג]. ולקמן בפרק י"א הלכה כ"ה, השיג הראב"ד על רבינו, שהרי לא נחשדו עמי הארץ על איסורים חוץ ממעשרות, ובמגיד משנה שם מבאר, שכל ששת הדברים שנמנו שם בברייתא, שאין לוקחים אותם אלא מן המומחה, רגילים עמי הארץ להקל בהם ולכן אין לוקחים מהם. ונראה שבבשר החמיר רבינו ביותר ודורש שיהיה אדם כשר ומוחזק בכשרות כי שמא אינו בקי או אינו זהיר בהלכות שחיטה. 19) אבל אם אינו מוחזק בכשרות ישחוט אחר והוא ימכור.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחוּצָה לָאָרֶץ[20]; אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּהּ לְיִשְׂרָאֵל - לוֹקְחִין מִכָּל אָדָם.

20) שמעורבים בין הגויים ויש חשש של חילוף עם גוי או שיקנו מן הגוי.

ט. טַבָּח הַנֶּאֱמָן לִמְכֹּר בָּשָׂר, וְנִמְצָא בְּשַׂר נְבֵלָה אוֹ בְּשַׂר טְרֵפָה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ - מַחֲזִיר אֶת הַדָּמִים[21] לַבְּעָלִים, וּמְשַׁמְּתִין אוֹתוֹ וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ. וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה לְעוֹלָם לִקַּח מִמֶּנּוּ בָּשָׂר, עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְיַחֲזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב, אוֹ יִשְׁחוֹט לְעַצְמוֹ וְיוֹצִיא טְרֵפָה לְעַצְמוֹ בְּמָמוֹן חָשׁוּב; שֶׁוַּדַּאי עָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּלֹא הַעֲרָמָה[22].

21) ואף על פי שאכלו הבשר. 22) אבל אם יש ספק שהערים, אין תשובתו מועילה.

י. הַלּוֹקֵחַ בָּשָׂר וְשִׁלְּחוֹ בְּיַד אֶחָד מֵעַמֵּי הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֻחְזָק בְּכַשְׁרוּת - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא יַחֲלִיף[23]. וַאֲפִלּוּ עַבְדֵי יִשְׂרָאֵל[24] וְאַמְהוֹתֵיהֶן נֶאֱמָנִין בְּדָבָר זֶה[25]; אֲבָל לֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁמָּא יַחֲלִיף[26].

23) כיוון שאינו חשוד על הגזל לא יקח את הבשר של חבירו ויחליפו באיסור, שהרי גוזלו, ואם אינו מרוויח בזה למה לו להחליף, הרי אין אדם חוטא ולא לו. 24) נכרים שנמכרו לישראל לעבדים. שבכל מקום שעד אחד נאמן אפילו עבד או שפחה נאמנין. 25) אף על פי שבכל מקום שנוגע לאיסורי תורה אין העבדים נאמנים, אך כאן נאמנים מפני שאינם חשודים על הגזל. 26) שגוי אינו נאמן כלל.

יא. עֶשֶׂר חֲנֻיּוֹת, תֵּשַׁע מוֹכְרוֹת בְּשַׂר שְׁחוּטָה וְאַחַת מוֹכֶרֶת נְבֵלוֹת, וְלָקַח בָּשָׂר מֵאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח - הֲרֵי זֶה אָסוּר; שֶׁכָּל קָבוּעַ - כְּמֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה דָּמֵי[27]. אֲבָל בָּשָׂר הַנִּמְצָא מֵשֶׁלְּךָ בַּשּׁוּק[28] - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב; דְּכָל דְּפָרֵשׁ - מֵרֻבָּא פָּרֵשׁ[29]. אִם הָיוּ רֹב הַמּוֹכְרִים[30] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אָסוּר, וְאִם הָיוּ רֹב הַמּוֹכְרִים יִשְׂרָאֵל - מֻתָּר.

27) והחנויות של השחוטות ושל הנבלות הן קבועות במקומן והרי זה כספק השקול, וספק איסור של תורה אסור. 28) ואין אנו יודעים מאין בא. 29) כלומר, פירש מן הרוב, היינו מחנות כשרה ודווקא כשלא ראינו שפירש אלא מצאנוהו כך, אבל אם בפנינו לקח מחנות ולא ידענו אם המקום שממנו לקח הייתה חנות מוכרת שחוטה או חנות מוכרת נבלה, דינו כקבוע מכיוון שנולד הספק במקום קביעות. 30) של אותה עיר.

יב. וְכֵן בָּשָׂר הַנִּמְצָא בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵינוֹ יָדוּעַ מִמִּי לָקַח[31], אִם הָיוּ מוֹכְרֵי הַבָּשָׂר יִשְׂרָאֵל[32] - מֻתָּר. זֶה הוּא דִּין תּוֹרָה. וּכְבָר אָסְרוּ חֲכָמִים[33] כָּל הַבָּשָׂר הַנִּמְצָא, בֵּין בַּשּׁוּק בֵּין בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[34], אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַשּׁוֹחֲטִין[35] וְכָל הַמּוֹכְרִין יִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הַלּוֹקֵחַ בָּשָׂר[36] וְהִנִּיחוֹ בְּבֵיתוֹ וְנֶעְלַם מִן הָעַיִן - אָסוּר, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ בּוֹ סִימָן, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ בּוֹ טְבִיעַת עַיִן[37] וְהוּא מַכִּירוֹ וַדַּאי שֶׁהוּא זֶה, אוֹ שֶׁהָיָה צָרוּר וְחָתוּם.

31) הגוי. 32) כלומר, רוב מוכרי הבשר. 33) כבשר שנתעלם מן העין. 34) בנמצא ביד גוי לא אסר רב, והטעם פירש רש"י שם הואיל שהייתה בחזקת המשתמר והוא לא שחטה וטריפה לא מכרו לו למוכרה כאן, אבל בשר המונח [=סתם, שאינו נשמר] שמא עורבים החליפוהו. אבל רבינו פוסק שאסור משום בשר שנתעלם מן העין מפני שסומך על סוגיית הירושלמי שקלים פרק ז הלכה ד, שרב מחמיר אף בנמצא ביד גוי, לפיכך ראוי להחמיר בכל אופן. והכסף משנה מיישב שיש חילוק בין אם נוהגים להכריז בעיר שיש טריפה ואז אם לא הכריזו נמצא ביד גוי מותר שמן הסתם אינו טריפה, ובכגון זה עוסקת סוגיית הגמרא שם, מה שאין כן במקום שאין מנהג להכריז, ואם כן אפילו לא הכריזו יש חשש טריפה, לפיכך אפילו נמצא ביד גוי אסור, ורבינו מדבר במקום שאין מכריזין. 35) ולא רק רובם. 36) מאדם שהוחזק בכשרות. 37) ומשמע שכל אדם נאמן לאמר טביעות עין יש לי בו ואפילו אינו תלמיד

חכם, כי עד אחד נאמן באיסורין, אבל באבידה אין סומכין אלא על תלמיד חכם שאין לחשוד בו שמא משקר הוא, כי בדברי ממון אין עד אחד נאמן.

יג. תָּלֶה כְּלִי מָלֵא חֲתִיכוֹת בָּשָׂר, וְנִשְׁבַּר הַכְּלִי וְנָפְלוּ הַחֲתִיכוֹת לָאָרֶץ, וּבָא וּמָצָא חֲתִיכוֹת וְאֵין לוֹ בָּהֶן סִימָן וְלֹא טְבִיעַת עַיִן - הֲרֵי זֶה אָסוּר; שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר: אוֹתוֹ בָּשָׂר שֶׁהָיָה בַּכְּלִי גְּרָרַתּוּ חַיָּה אוֹ שֶׁרֶץ, וְזֶה בָּשָׂר אַחֵר הוּא.

יד. גִּיד הַנָּשֶׁה מֻתָּר בַּהֲנָאָה[38]. לְפִיכָךְ מֻתָּר לְאָדָם לִשְׁלֹחַ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יָרֵךְ שֶׁגִּיד הַנָּשֶׁה בְּתוֹכָהּ. וְנוֹתֵן לוֹ הַיָּרֵךְ שְׁלֵמָה בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין[39] שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל זֶה[40] קֹדֶם שֶׁיְּנַטֵּל הַגִּיד, שֶׁהֲרֵי מְקוֹמוֹ נָכָר[41]. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה הַיָּרֵךְ חֲתוּכָה - לֹא יִתְּנֶנָּה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּטֹּל הַגִּיד, שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל[42].

38) במתנה או במכירה. 39) בשלימה. 40) כלומר, ישראל שראה שהירך באה לידו [=לידי הגוי] מישראל יקנה מן הגוי ויאכל. 41) אילו ניטל הגיד. 42) שישראל הרואה סובר שכבר ניטל גידה. כי אין המקום ניכר.

טו. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: לֹא תֹאכַל, לֹא תֹאכְלוּ, לֹא יֹאכְלוּ, לֹא יֹאכַל - אֶחָד אִסּוּר אֲכִילָה וְאֶחָד אִסּוּר הֲנָאָה בַּמַּשְׁמָע, עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב כְּדֶרֶךְ שֶׁפָּרַט לְךָ בַּנְּבֵלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, וּכַחֵלֶב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה. אוֹ עַד שֶׁיִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה. כְּגוֹן שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וְדָם וְאֵבֶר מִן הַחַי וְגִיד הַנָּשֶׁה, שֶׁכָּל אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה מִפִּי הַקַּבָּלָה אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה.

טז. כָּל מַאֲכָל שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, אִם נֶהֱנָה וְלֹא אָכַל, כְּגוֹן שֶׁמָּכַר אוֹ נָתַן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ לְכֻלָּבִים - אֵינוֹ לוֹקֶה[43]. וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[44], וְהַדָּמִים מֻתָּרִין[45]. וְכָל דָּבָר שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה וּמֻתָּר בַּהֲנָאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה - אָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה, וּלְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ[46] בִּדְבָרִים אֲסוּרִים. חוּץ מִן הַחֵלֶב, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ: יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה[47]. לְפִיכָךְ, אֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה[48] לֹא בִּנְבֵלוֹת וְלֹא בִּטְרֵפוֹת וְלֹא בִּשְׁקָצִים וְלֹא בִּרְמָשִׂים.

43) מפני שדבר מאכל דרכו לאכילה ועיקר לא יאכל נאמר על איסור אכילה אלא שנכלל בזה גם איסור הנאה, וכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה כתקנו, ולמדנו: כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן. לפיכך אסור מן התורה ואין לוקין עליו. 44) כמו חצי שיעור. 45) שחליפי איסורי הנאה מלבד עבודה זרה מותרים, ויש אומרים שהמוכר עצמו אסור לו ליהנות מדמיהם, אבל אחרים מותרים, ומדברי רבינו משמע, שאפילו המוכר מותר בהם. 46) לקבוע עסק, אבל אם נזדמן לו דבר איסור מותר לסחור, שהרי התורה אמרה בנבילה "או מכור לנכרי". 47) רבינו מביא ראייה מן התורה שבחלב מותר לסחור. ומוכח מזה, שאיסור סחורה בדברים האסורים הוא מן התורה, כי אם הוא מדרבנן, אין ראייה ממה שהתורה התירה מלאכה בחלב. 48) דין זה נאמר רק בדבר שהוא אסור באכילה ואינו עומד למלאכה, אבל מה שעומד למלאכה כמו חמור או גמל מותר, שהרי אין לחוש בהם לאכילה.

יז. הַצַּיָּד שֶׁנִּזְדַּמְּנוּ לוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף וְדָג טְמֵאִים וְצָדָן, אוֹ שֶׁנִּצּוֹדוּ לוֹ טְמֵאִים וּטְהוֹרִים - מֻתָּר לְמָכְרָן. אֲבָל לֹא יְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ לַטְּמֵאִים. וּמֻתָּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּחֶלֶב שֶׁחֲלָבוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ וּבִגְבִינוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[49] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

49) כי חלב וגבינת גויים אסורים מדבריהם ומותר לעשות בהם סחורה, כמו שמסיים רבינו בהלכה הסמוכה. [ולמה משמיענו רבינו דין חלב וגבינת גויים לחוד? והלא כותב בהלכה יח, שכל איסורי דרבנן מותרים בסחורה? מפני שחלב וגבינות של גויים נאסרו משום שמא נתערב בהם דבר האסור מן התורה, וספק איסורי תורה אסורין בסחורה, לכן משמיענו רבינו שמותרים בסחורה, והטעם הוא, כי אין זה ספק גמור, אלא חששו רבנן לכך וגזרו עליהם איסור אכילה, אבל לא איסור סחורה].

יח. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאִסּוּרוֹ מִן הַתּוֹרָה[50] - אָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה; וְכֹל שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם - מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה, בֵּין בִּסְפֵקוֹ בֵּין בְּוַדָּאוֹ.

50) ואפילו בספק איסור אסור לעשות סחורה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר בשר בחלב ואם ניער וכסה; הכחל צלוי ומבושל; ודין המעמיד בעור קיבת נבלה; ואם מותר לצרור בשר וגבינה במטפחת אחת; מליח אם הוא כרותח; ואם מעלים העוף עם הגבינה בשולחן; אם לשין העיסה בחלב; ופת שאפאה עם הצלי; סכין שחתך בה צלי וחזר וחתך בה צנון; ואם מניחין כד של מלח בצד כד של כמך; מי שאכל גבינה אם יאכל אחריה בשר או איפכא.

א. בָּשָׂר בְּחָלָב - אָסוּר לְבַשְּׁלוֹ, וְאָסוּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה, וְאָסוּר בַּהֲנָאָה, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ, וְאֶפְרוֹ אָסוּר כְּאֵפֶר כָּל הַנִּקְבָּרִין. וּמִי שֶׁיְּבַשֵּׁל מִשְּׁנֵיהֶם כְּזַיִת כְּאֶחָד[2] - לוֹקֶה[3], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. וְכֵן הָאוֹכֵל[4] כְּזַיִת מִשְּׁנֵיהֶם, מֵהַבָּשָׂר וְהֶחָלָב שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ כְּאֶחָד[5] - לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בִּשֵּׁל[6].

2) הבשר והחלב ביחד. ואיך משערים חלב שהוא משקה בשיעור כזית? מביא כוס מלא משקין ומביא זית ונותנן לתוכו, המשקה היוצא לחוץ הוא שיעור כזית. 3) שמצטרפים, כלוי שם. 4) משמע רק אוכל, אבל נהנה

אינו לוקה אף על פי שאסור מן התורה בהנאה, שעל הנאת איסור אין לוקין אפילו בבשר ובחלב. למעלה בפרק ח הלכה טז כתב רבינו שהנהנה מאיסורי הנאה אינו לוקה. ומנמק המגיד משנה, שכל הנאה מדבר מאכל הוא שלא כדרך הנאתן, ואם כן יש לשאול למה הנהנה מבשר בחלב אינו לוקה? הלא בשר בחלב אסור אפילו כדרך הנאתם, כמו שמבואר לקמן בפרק יד הלכה י? ובלחם משנה כתב שרבינו סובר כאיסי בן יהודה בחולין קטו: שלומד איסור הנאה בבשר בחלב בקל וחומר מערלה, ואין עונשין מן הדין, כלומר, אין מטילין ענשי הגוף על עבירות שלא נאמרו בפירוש בתורה, אלא נלמדו מקל וחומר. אמנם בספר המצוות לא־תעשה קפו, כתב רבינו כדברי המכילתא פרשת משפטים, שלמדנו איסור הנאה ממה שנכפל בתורה שלש פעמים הפסוק "לא תבשל גדי בחלב אמו". 5) שלא אסרה תורה אלא דרך בישול, שם קח. 6) אלא אחרים בישלו.

1 **ב. לֹא שָׁתַק הַכָּתוּב[7] מִלֶּאֱסֹר הָאֲכִילָה אֶלָּא מִפְּנֵי**
2 **שֶׁאָסַר הַבִּשּׁוּל. כְּלוֹמַר: וַאֲפִלּוּ בְּשׁוּלוֹ אָסוּר, וְאֵין**
3 **צָרִיךְ לוֹמַר אֲכִילָתוֹ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁתַק מִלֶּאֱסֹר הַבַּת מֵאַחַר**
4 **שֶׁאָסַר בַּת הַבַּת.**

7) זה ביאור למה שכתב בהלכה הקודמת, שהאוכל בשר בחלב לוקה והלא איסור אכילה אינו מפורש בתורה ורק נדרשת ממדות התורה ומדוע לוקה? ולזה כתב, שאכילה נכללת באיסור הבישול, ופירוש הפסוק "לא תבשל" הוא שאף הבישול אסור ואין צריך לומר האכילה, כמו באיסור הבת שהתורה כתבה רק בת הבת ונכללה בזה הבת. ואין לראות בכך מידת קל וחומר ולומר אין עונשין מין הדין, ובלשון התלמוד זה נקרא "גילוי מילתא בעלמא". וראה פרק ב מהלכות איסורי ביאה הלכה ו.

5 **ג. אֵין אָסוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה**
6 **בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב**
7 **אִמּוֹ[8]. וּגְדִי הוּא כּוֹלֵל[9] וְלַד הַשּׁוֹר וְלַד הַשֶּׂה וְלַד**
8 **הָעֵז, עַד שֶׁיִּפְרֹט וְיֹאמַר גְּדִי עִזִּים. וְלֹא נֶאֱמַר גְּדִי**
9 **בַּחֲלֵב אִמּוֹ, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהֹוֶה. אֲבָל בְּשַׂר**
10 **בְּהֵמָה טְהוֹרָה (שֶׁבִּשְׁלוֹ)[10] בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְמֵאָה, אוֹ**
11 **בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה (שֶׁבִּשְׁלוֹ) בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה**
12 **- מֻתָּר לְבַשֵּׁל, וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה, וְאֵין חַיָּבִין עַל אֲכִילָתוֹ**
13 **מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב[11].**

8) גדי להוציא בהמה טמאה, חולין קיג: 9) שם. נאמר "וישלח יהודה את גדי העזים" וכן נאמר, "את עורות גדיי העזים" ולמדנו מכאן שבכל מקום שנאמר גדי סתם, אפילו פרה ורחל במשמע. 10) בספרים אחרים אינו, והוא הנכון. 11) אלא יש בו איסור בהמה טמאה.

14 **ד. וְכֵן בְּשַׂר חַיָּה וָעוֹף[12], בֵּין בַּחֲלֵב חַיָּה בֵּין בַּחֲלֵב**
15 **בְּהֵמָה - אֵינוֹ אָסוּר בַּאֲכִילָה מִן הַתּוֹרָה. לְפִיכָךְ מֻתָּר**
16 **לְבַשְּׁלוֹ[13] וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה. וְאָסוּר בַּאֲכִילָה מִדִּבְרֵי**
17 **סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְשְׁעוּ הָעָם וְיָבוֹאוּ לִידֵי אִסּוּר**
18 **בָּשָׂר בְּחָלָב שֶׁל תּוֹרָה, וְיֹאכְלוּ בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה**
19 **בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁהֲרֵי אֵין מִשְׁמַע[14] הַכָּתוּב**
20 **אֶלָּא גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ מַמָּשׁ, לְפִיכָךְ אָסְרוּ[15] כָּל בָּשָׂר**
21 **בְּחָלָב[16].**

12) אין בו איסור בשר בחלב מן התורה, כרבי עקיבא במשנה שם. ה'כסף משנה' מקשה, והרי בהלכות ממרים פ"ב ה"ט כתב רבינו: "הרי כתוב בתורה לא תבשל גדי וכו' שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב בין בשר בהמה בין בשר חיה", מפורש שבשר חיה אסור מן התורה, הפך ממה שכתב כאן, ראה לחם משנה כאן שתירץ. 13) אפילו מדרבנן, שלא גזרו חכמים אלא באכילה לבד. ומה ששנינו שבשר חיה ועוף אסור לבשל בחלב, הכוונה לבשל ולאכול, אבל בישול עצמו לא אסרו. 14) כלומר, הם יאמרו כן ויכשלו באיסור בשר בחלב. 15) באכילה. 16) אפילו בשר חיה ועוף.

22 **ה. דָּגִים וַחֲגָבִים - מֻתָּר לְאָכְלָן בְּחָלָב. וְהַשּׁוֹחֵט עוֹף**
23 **וְנִמְצָא בּוֹ בֵּיצִים גְּמוּרוֹת[17] - מֻתָּר לְאָכְלָן בְּחָלָב.**

17) שיש להן חלמון וחלבון ואף על פי שהן מעורות בגידין. אבל אם אין לה אלא חלמון עדיין היא בשר ואסור לאכלה בחלב, וטעונה מליחה לבישול בקדירה כדין בשר, מגיד משנה בשם רשב"א. עיין בפרק ב הלכה ז במגיד משנה שם.

24 **ו. הַמְעַשֵּׁן וְהַמְבַשֵּׁל בְּחַמֵּי טְבֶרְיָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין**
25 **לוֹקִין עָלָיו[18]. וְכֵן הַמְבַשֵּׁל בָּשָׂר בְּמֵי חָלָב[19] אוֹ בַּחֲלֵב**
26 **מֵתָה[20] אוֹ בַּחֲלֵב זָכָר[21], אוֹ שֶׁבִּשֵּׁל דָּם בְּחָלָב - פָּטוּר,**
27 **וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב[22]. אֲבָל**
28 **הַמְבַשֵּׁל בְּשַׂר מֵתָה אוֹ חֵלֶב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּחָלָב -**
29 **לוֹקֶה עַל בִּשּׁוּלוֹ[23], וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם**
30 **בָּשָׂר בְּחָלָב; שֶׁאֵין אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב חָל עַל אִסּוּר**
31 **נְבֵלָה אוֹ אִסּוּר חֵלֶב, שֶׁאֵין כָּאן לֹא אִסּוּר כּוֹלֵל וְלֹא**
32 **אִסּוּר מוֹסִיף[24] וְלֹא אִסּוּר בַּת אַחַת.**

18) לא על הבישול משום לא תבשל ולא על האכילה אם אכל מעושן שעשנו בחלב וכן מבושל בחמי טבריה עם חלב, שלא אסרה תורה בשר בחלב אלא דרך בישול. מעושן בעיא היא בירושלמי נדרים פרק ה אם חשוב בישול. ומספק אסור ואין לוקין עליו, ומבשל בחמי טבריה אינו בישול לענין חיוב מלקות כמו ששנינו בהלכות שבת פרק ט הלכה ג: המבשל בחמי טבריה פטור. 19) מים המתחמצים מן הקפאת הגבינה ונשארים אחרי שהוציאו את הגבינה פטור ואינו לוקה, מפני שמי חלב אינם כחלב אבל אסור מדרבנן, שהרי כותח עושים ממי חלב, וקיימא לן אסור לאכול בשר בכותח. 20) בגמרא שם קיג: בחלב אמו להוציא חלב שחוטה, שכתוב אמו הראויה להיות אם ולא משנשחטה (רש"י) והוא הדין מתה. 21) אבל אסור. כל אלו שאנו ממעטים בחלב אמו הוא פטור אבל אסור. 22) אבל לוקה משום נבלה בחלב מתה. 23) שהרי לא נאסר לבשל אלא בשר בחלב בלבד, לפיכך לענין בישול אין כאן אלא איסור בשר בחלב, רש"י שם. ופסק רבינו כלשון אחרון שם קיד. שלא נחלקו כלל ר' אמי ור' אסי ושניהם סוברים שלוקה

על בישולו ואינו לוקה על אכילתו. 24) (ואם תשאל, הלא דעת רבינו שאיסור הנאה נקרא מוסיף, כמו שכתב בפירוש המשניות כריתות פרק ג וכאן ניתוסף איסור הנאה כשבישל החלב או הנבילה בחלב ולמה לא חל איסור בשר בחלב? יש לומר, שמפני שאין לוקין על הנאת בשר בחלב (ראה הלכה א) אין חיוב מלקות כאן גם באכילה, כי כל איסור האכילה בא מתוך שניתוסף איסור הנאה, ולא יהא טפל חמור מן העיקר. ובפירוש המשניות הנ"ל מבאר רבינו בעצמו טעמו של דבר ואומר, שמכיון שאיסור הנאה בבשר וחלב כלול באיסור אכילה, לפיכך אם לא חל איסור אכילה, לא נקרא שם בשר בחלב עליו ומותר בהנאה ואין כאן "מוסיף", אבל מדסתם רבינו כאן ולא כתב "מותר בהנאה" כמו שכתב בהלכה ג גבי בשר בהמה טמאה, משמע שאסור בהנאה. וכנראה חזר בו מדבריו שבפירוש המשניות. כידוע רבים הם המקומות ביד החזקה המנוגדים לפירוש המשניות, שחיבר בצעירותו).

1 **ז. הַמְבַשֵּׁל שְׁלִיל[25] בְּחָלָב - חַיָּב[26]. וְכֵן הָאוֹכְלוֹ. אֲבָל**
2 **הַמְבַשֵּׁל שְׁלִיָּא[27] אוֹ עוֹר וְגִידִין[28] וַעֲצָמוֹת וְעִקָּרֵי**
3 **קַרְנַיִם[29] וּטְלָפַיִם הָרַכִּים בְּחָלָב - פָּטוּר. וְכֵן הָאוֹכְלָן**
4 **- פָּטוּר.**

25) עובר. 26) ששליל גם כן נקרא גדי. 27) מפני שאינה ראויה לאכילה וכן כתב רבינו פרק ד הלכה יח. 28) שם קיד. לא נזכר בברייתא שם, אלא ודאי עור כדין גידים ועצמות שמשוה אותם בכל מקום. 29) בברייתא שם, קרנים, וכן כתב רבינו שם ולמה כתב כאן עיקרי קרנים? אפשר שקרנים יבשים שם ואין בהם כל לחלוחית ולא צריך להשמיענו. ולכן כתב, שהכוונה עיקריהם הדקים וכן כתב בטלפים הרכים, אבל עור מדובר בקשה, שהרי עורות רכים דינם כבשר.

5 **ח. בָּשָׂר שֶׁנִּפַּל לְתוֹךְ הֶחָלָב אוֹ חָלָב שֶׁנִּפַּל לְתוֹךְ**
6 **הַבָּשָׂר וְנִתְבַּשֵּׁל עִמּוֹ - שִׁעוּרוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם[30]. כֵּיצַד?**
7 **חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר שֶׁנִּפְלָה לְקִדְרָה רוֹתַחַת[31] שֶׁל חָלָב**
8 **- טוֹעֵם הַנָּכְרִי[32] אֶת הַקִּדְרָה: אִם אָמַר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ טַעַם**
9 **בָּשָׂר - אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. וְאוֹתָהּ חֲתִיכָה -**
10 **אֲסוּרָה[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁקָּדַם וְהוֹצִיא אֶת**
11 **הַחֲתִיכָה קֹדֶם שֶׁתִּפְלֹט חָלָב שֶׁבָּלְעָה[34]; אֲבָל אִם לֹא**
12 **סִלֵּק - מְשַׁעֲרִים אוֹתָהּ[35] בְּשִׁשִּׁים[36], מִפְּנֵי שֶׁהֶחָלָב**
13 **שֶׁנִּבְלַע בָּהּ וְנֶאֱסַר יָצָא וְנִתְעָרֵב עִם שְׁאָר הֶחָלָב[37].**

30) בבשר שנפל לתוך חלב אם יש בבשר כדי לתת טעמו בחלב, ובחלב שנפל לתוך בשר אם יש בחלב כדי לתת טעמו בבשר. 31) שהצונן אינו בולע ואינו פולט. 32) בגמרא שם צז. גרסינן "קפילא ארמאה", היינו נכרי מומחה בטעמי המאכלים. מדברי רבינו משמע שכל נכרי נאמן, אבל בתוספות שם דבור המתחיל קפילא, כתבו, שרק מומחה נאמן, כי חושש הוא שמא יערער את האימון במומחיותו או בנאמנותו, ולפיכך לא ישקר. 33) שהרי נבלע בה חלב. 34) לא ביאר רבינו כמה זמן תשהה. 35) את החתיכה. 36) אם יש בקדרה ששים כנגדה, היינו שביחד יהיו ששים ואחד, וראה פרק טז הלכה יז. 37) ואי אפשר להבחין בטעמו, כי טעמם שוים ולפיכך משערים בששים, וידוע היה לחז"ל, שביותר מששים אין נתינת טעם (והסמיכו זאת על דין זרוע בשילה באיל נזיר, שם צח.).

14 **ט. נָפַל חָלָב לְתוֹךְ קִדְרָה שֶׁל בָּשָׂר[38] - טוֹעֲמִין אֶת**
15 **הַחֲתִיכָה[39] שֶׁנָּפַל עָלֶיהָ חָלָב: אִם אֵין בָּהּ טַעַם חָלָב**
16 **- הַכֹּל מֻתָּר; וְאִם יֵשׁ בַּחֲתִיכָה טַעַם חָלָב, אַף עַל**
17 **פִּי שֶׁאִם תִּסָּחֵט הַחֲתִיכָה[40] לֹא יִשָּׁאֵר בָּהּ טַעַם,**
18 **הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהּ עַתָּה טַעַם חָלָב - נֶאֱסְרָה אוֹתָהּ**
19 **חֲתִיכָה. וּמְשַׁעֲרִין בְּכֻלָּהּ[41]: אִם הָיָה בְּכָל שֶׁיֵּשׁ**
20 **בַּקִּדְרָה מִן הַחֲתִיכוֹת וְהַיָּרָק וְהַמָּרָק וְהַתַּבְלִין כְּדֵי**
21 **שֶׁתְּהֵא חֲתִיכָה זוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[42] מִן הַכֹּל[43] -**
22 **הַחֲתִיכָה אֲסוּרָה[44], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר[45].**

38) כלומר, על חתיכה אחת של בשר. 39) כלומר, נכרי, כמבואר למעלה. 40) ותפלוט את החלב שבלעה, בגמרא שם: "אפשר לסוחטו אסור". 41) שהחתיכה עצמה נעשית כולה חתיכת איסור ואוסרת כל החתיכות. 42) וטעימה אינה מועילה, שהרי הבשר עצמו אוסר ואי אפשר לעמוד על טעם בשר בבשר. 43) וביחד יהיה ששים ואחד כמו שבארנו. 44) שהיא כבר נעשית דבר אסור, כיון שהיה בה טעם חלב, בלשון התלמוד והפוסקים: "חתיכה נעשית נבילה", ולהלן נשתמש במשפט זה. 45) ואם אין ששים הכל אסור.

23 **י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא נִעַר אֶת הַקִּדְרָה**
24 **בַּתְּחִלָּה[46] כְּשֶׁנָּפַל הֶחָלָב אֶלָּא לְבַסּוֹף[47], וְלֹא כִּסָּהּ[48];**
25 **אֲבָל אִם נִעַר מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף[49], אוֹ שֶׁכִּסָּהּ מִשְׁעַת**
26 **נְפִילָה עַד סוֹף - הֲרֵי זֶה בְּנוֹתֵן טַעַם[50]. וְכֵן אִם נָפַל**
27 **חָלָב לְתוֹךְ הַמָּרָק אוֹ לְכָל הַחֲתִיכוֹת וְלֹא נוֹדַע לְאֵי**
28 **זוֹ חֲתִיכָה נָפַל - נוֹעֵר[51] אֶת הַקִּדְרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁיָּשׁוּב**
29 **וְיִתְעָרֵב הַכֹּל. אִם יֵשׁ בַּקִּדְרָה כֻּלָּהּ טַעַם חָלָב[52] -**
30 **אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. אִם לֹא נִמְצָא נָכְרִי**
31 **שִׁיטְעַם וְנִסְמֹךְ עָלָיו[53] - מְשַׁעֲרִים בְּשִׁשִּׁים. בֵּין בָּשָׂר**
32 **לְתוֹךְ חָלָב בֵּין חָלָב לְתוֹךְ בָּשָׂר, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים -**
33 **מֻתָּר, פָּחוֹת מִשִּׁשִּׁים - אָסוּר.**

46) הרי זאת החתיכה כדבר נפרד בפני עצמו והחלב אינו מפעפע לשאר החתיכות ולמרק ולפיכך בה לבדה משערים, ואם אין בחתיכה ששים כנגד החלב נעשית כל החתיכה כנבלה. 47) אחר שכבר נאסרה זאת החתיכה, זה הניעור גורם לכך, שהחתיכה שנאסרה חוזרת ואוסרת כל מה שבקדרה אם אין בכולה ששים כנגדה, שאם לא ניער כלל אינה פולטת כלום לתוך הקדירה, מכיון שהיא כדבר נפרד, כמו שאמרנו למעלה, שמטעם זה אין שאר החתיכות מצטרפות לבטל את טיפת החלב. 48) בתחלה. 49) והטור ביורה דעה סימן צב כתב, שמספיק אם ינער או יכסה מיד בשעת נפילה ואפילו פסק אחר כך מלנער כבר נתערב הטעם בכל מה שבקדירה ונתבטל, ובכסף משנה כאן מפרש, שגם דעת רבינו כך. 50) אם הטיפה נותנת טעם בכל הקדרה אוסרת, ואם אין בה כדי ליתן טעם בכולה, הכל מותר אף על פי שיש בה כדי ליתן טעם באותה חתיכה

לבדה, שכיון שניער או כיסה מיד בשעת נפילה באותה שעה נעשה כל דבר שבקדרה כחתיכה אחת. 51) מיד כשראה נפילת הטיפה לקדירה ולא השגיח על איזו חתיכה נפלה ימהר לנער או לכסות ובזה מצטרף כל מה שבקדרה לבטל את החלב. 52) יטעום נכרי. 53) מזה הלשון משמע שלא כל נכרי נאמן, אלא "קפילא ארמאה" שעליו אנו סומכים וזה מנוגד למה שנתבאר למעלה בהלכה ח, וצריך עיון.

יא. קִדֵּרָה שֶׁבִּשֵּׁל בָּהּ בָּשָׂר - לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ חָלָב. וְאִם בִּשֵּׁל - בְּנוֹתֵן טַעַם[54].

54) אם יש נכרי טועם ואם אין משערים בששים, גמרא שם.

יב. הַכֹּחָל[55] אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[56]; שֶׁאֵין בָּשָׂר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בַּחֶלֶב שְׁחוּטָה[57] אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ, אִם קְרָעוֹ וּמֵרַק[58] הֶחָלָב שֶׁבּוֹ - מֻתָּר לִצְלוֹתוֹ וּלְאָכְלוֹ. וְאִם קְרָעוֹ שְׁתֵּי וָעֶרֶב[59] וְטָחוֹ בַּכֹּחֶל[60] עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בּוֹ לַחְלוּחִית חָלָב - מֻתָּר לְבַשְּׁלוֹ עִם הַבָּשָׂר. וּכְחָל שֶׁלֹּא קְרָעוֹ, בֵּין שֶׁל קְטַנָּה שֶׁלֹּא הֵנִיקָה[61] בֵּין שֶׁל גְּדוֹלָה - אָסוּר לְבַשְּׁלוֹ. וְאִם עָבַר וּבִשְּׁלוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[62] - מֻתָּר לְאָכְלוֹ; וְאִם בִּשְּׁלוֹ עִם בָּשָׂר אַחֵר[63] - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ[64] בְּשִׁשִּׁים, וּכְחָל מִן הַמִּנְיָן[65].

55) שד הבהמה. 56) שם קט: רבינו כותב בראש ההלכה: "אסור מדברי סופרים" ולאחר מכאן הוא מברר את פרטי דין הכחל. 57) החלב שנשאר בכחל אחרי שחיטת הבהמה. 58) ומיצה. 59) שלבישול עם בשר לא די במריקה משום טעם בשר הנבלע בחלב שבכחל ויש בו טעם בבשר בחלב. 60) לחצו בכוח אל הכותל והוציא כל מה שעומד לצאת. 61) שם קי. כחל של מניקה שניתי לו. וראה שם בתוספות. 62) ואינו אסור אפילו מדברי סופרים כר' זירא אמר רב, כלשון ראשון, שם קט: כיון שאפילו נסחט ויצא ממנו חלב שחוטה אסור רק מדרבנן, וזה שמובלע ולא פירש אפילו מדברי סופרים מותר (רש"י שם) (אמנם דרכו של רבינו לפסוק כלשון אחרון, אבל כאן פסק כלשון ראשון מפני ששנינו בברייתא כמותו). 63) ולא קרעו. 64) כל הכחל לא רק בחלב שיצא ממנו, כי אין אנו יודעים כמה חלב פלט, שם צז. 65) כלומר, אם יש חמשים ותשעה נגד הכחל, מצרפים גם את הכחל עצמו ומתבטל בששים. ובפרק טו הלכה יח מבאר רבינו: הואיל והכחל מדבריהם, כמו שביארנו, הקלו בשיעורו. ויש מפרשים, מפני שלא הכחל אוסר אלא החלב שבו, לפיכך הכחל עצמו שהוא בשר, מצטרף לבטל את החלב. (רבו הפירושים בסוגיא של כחל, ודעתו של רבינו, כפי פירושו של המגיד משנה כאן, היא: לכתחילה צריך לצלי קריעה ומירוק, ולבישול אפילו לבדו צריך קריעה שתי וערב וטחו בכותל, ובדיעבד בין צלאו בין בישלו לבדו אפילו בלא קריעה כלל מותר, אבל אם בשלו עם בשר ולא קרעו שתי וערב וטחו בכותל, אוסר אם אין שישים נגדו).

יג. כֵּיצַד[66]? אִם הָיָה הַכֹּל עִם הַכֹּחָל כְּמוֹ שִׁשִּׁים בַּכֹּחָל - הַכֹּחָל אָסוּר[67], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; וְאִם הָיָה בְּפָחוֹת מִשִּׁשִּׁים - הַכֹּל אָסוּר. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[68], אִם נָפַל לִקְדֵרָה אַחֶרֶת - אוֹסֵר אוֹתָהּ, וּמְשַׁעֲרִין בּוֹ בְּשִׁשִּׁים כְּבָרִאשׁוֹנָה[69]; שֶׁהַכֹּחָל עַצְמוֹ שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל נַעֲשָׂה כַּחֲתִיכָה הָאֲסוּרָה[70]. וְאֵין מְשַׁעֲרִין בּוֹ אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהוּא[71] בְּעֵת שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל, לֹא כְּמוֹת שֶׁהָיָה בְּשָׁעָה שֶׁנָּפַל[72].

66) מוסב על ההלכה הקודמת. 67) מפני שהבשר נתן טעם בחלב שבתוך הכחל, רש"י שם. והר"ן מפרש: מפני מראית העין. 68) בין שיש ששים ובין שאין ששים. 69) ששים ביחד עם הכחל. 70) כיון שאסרוה חכמים היא אוסרת עד ששים, שם מימרא של ר' יצחק. 71) שם צז: בדידיה משערינן. 72) אין משערים את הפרש הכמות שבין שעת הנפילה ובין השעה שהביאוהו לפנינו, אלא משערים לפי כל כמותו כמו שהוא לפנינו, כך פירש במגיד משנה.

יד. אֵין צוֹלִין אֶת הַכֹּחָל שֶׁחַתָּכוֹ[73] [לְמַעְלָה] מִן הַבָּשָׂר[74] בְּשַׁפּוּד; וְאִם צָלָהוּ - הַכֹּל מֻתָּר[75].

73) כלומר, שקרעו כדין כחל לצליה, ראה בהלכה הקודמת. 74) אף על פי שחתכו אסור לכתחילה שעדיין נוטף חלב מן הכחל על הבשר (שם קיא.) ובקרעו וחתכו וטחו, מותר אפילו למעלה מן הבשר (כסף משנה). 75) כמרימר שם. הכל מותר אפילו הבשר ואין אומרים הרי החלב ודאי נבלע בבשר ואסור - כיון שכחל איסורו מדברי סופרים לא גזרו אלא לכתחילה.

טו. קֵבָה שֶׁבִּשְּׁלָהּ בְּחָלָב שֶׁבָּהּ[76] - מֻתֶּרֶת; שֶׁאֵינוֹ חָלָב, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּטִנּוֹפֶת[77], שֶׁהֲרֵי יִשְׁתַּנֶּה בַּמֵּעַיִם.

76) המכונס בה. 77) בגמרא: "חלב המכונס בה פירשא בעלמא הוא". ומשמע אפילו אם החלב צלול גם כן פרש הוא, ולא כשיטת רבינו תם שבחלב צלול עדיין שם חלב עליו ואסור (כסף משנה).

טז. אָסוּר לְהַעֲמִיד הַגְּבִינָה בְּעוֹר הַקֵּבָה[78] שֶׁל שְׁחוּטָה. וְאִם הֶעֱמִיד - טוֹעֵם[79] אֶת הַגְּבִינָה: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם בָּשָׂר - אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. מִפְּנֵי שֶׁהַמַּעֲמִיד[80] דָּבָר הַמֻּתָּר הוּא, שֶׁקֶּבֶת שְׁחוּטָה הִיא, וְאֵין כָּאן אֶלָּא אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב[81], שֶׁשְּׁעוּרוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם. אֲבָל הַמַּעֲמִיד בְּעוֹר קֶבֶת נְבֵלָה וּטְרֵפָה וּבְהֵמָה טְמֵאָה, הוֹאִיל וְהַמַּעֲמִיד דָּבָר הָאָסוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ - נֶאֱסְרָה הַגְּבִינָה מִשּׁוּם נְבֵלָה, לֹא מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב. וּמִפְּנֵי חֲשָׁשׁ זֶה אָסְרוּ גְּבִינַת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

78) שבשר גמור הוא (פי' הרדב"ז). 79) נכרי. 80) שלא תאמר הרי כלל בידינו שדבר המעמיד אוסר בכל שהוא ועור הקיבה מעמיד הוא, לפיכך מבאר רבינו שזה נאמר כשהמעמיד הוא דבר האסור, אבל כשהוא בפני עצמו מותר כגון בשר בחלב, אוסר בנותן טעם בלבד. 81) ואם אינו נותן טעם אין זה בשר בחלב.

יז. הַבָּשָׂר לְבַדּוֹ מֻתָּר, וְהֶחָלָב לְבַדּוֹ מֻתָּר, וּבְהִתְעָרֵב שְׁנֵיהֶן עַל יְדֵי בִּשּׁוּל - יֵאָסְרוּ שְׁנֵיהֶם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ שְׁנֵיהֶם[82] בְּיַחַד, אוֹ שֶׁנָּפַל חַם לְתוֹךְ חַם[83], אוֹ צוֹנֵן לְתוֹךְ חַם[84]; אֲבָל אִם נָפַל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם וְהוּא חַם לְתוֹךְ הַשֵּׁנִי וְהוּא צוֹנֵן - קוֹלֵף הַבָּשָׂר כֻּלּוֹ[85] שֶׁנָּגַע בּוֹ הֶחָלָב, וְאוֹכֵל הַשְּׁאָר. וְאִם נָפַל צוֹנֵן לְתוֹךְ צוֹנֵן - מַדִּיחַ[86] הַחֲתִיכָה וְאוֹכְלָהּ. לְפִיכָךְ[87] מֻתָּר לִצְרֹר בָּשָׂר וּגְבִינָה בְּמִטְפַּחַת אַחַת, וְהוּא שֶׁלֹּא יִגְּעוּ זֶה בָּזֶה. וְאִם נָגְעוּ - מַדִּיחַ הַבָּשָׂר[88] וּמַדִּיחַ הַגְּבִינָה[89] וְאוֹכֵל.

82) גמרא שם קח. "דרק בישול אסרה תורה". 83) שבולע, והרי הוא כבישול. 84) כשמואל פסחים עו. שסובר תתאה גבר (התחתון גובר), וכיון שלמטה חם הרי הוא בולע. ואף על פי שבכל מקום הלכה כרב באיסורים, כאן הלכה כשמואל ששנינו כמותו בברייתא שם. 85) שעד אשר הצונן שהוא למטה מקרר את החם שעליו, בולע החם קצת המצונן והבליעה מתפשטת עד כדי קליפה. ורק הבשר צריך קליפה שהוא דבר שאפשר לקלוף אותו אבל החלב שאין שייך בו קליפה מותר. 86) להסיר את החלב שיש בעין על הבשר (שם). 87) מפני שצונן בצונן מספיקה הדחה מותר לצרור וכו' ואין חוששין שמא יאכל בלי הדחה, מפני שהיא טירחה קלה (רדב"ז). 88) שם בסוגיא: "הדחה מי לא בעי". 89) וגבי חלב שלא שייך בו הדחה אין צריך שום דבר ומותר כמו שנתבאר למעלה.

יח. מָלִיחַ שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל[90] מֵחֲמַת מִלְחוֹ - הֲרֵי הוּא כְּרוֹתֵחַ[91]. וְאִם נֶאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא[92], כְּמוֹ הַכּוּתָּח[93] - אֵינוֹ כְּרוֹתֵחַ[94].

90) כמליחת בשר לשימור, שאינו נוח להאכל מרוב מלח שבו עד ששורים ומדיחים אותו במים. 91) ובולע ופולט ואוסר. 92) בלא הדחה. 93) שנאכל אף על פי שמליח הוא. ולשון הגמרא הוא שם קיב. "האי כותחא הרי נאכל מחמת מלחו הוא". כותח יש בו נסיוב של חלב והוא מליח ועשוי לטבל בו. 94) והוא כצונן שצריך קליפה או הדחה כמבואר בהלכה יז.

יט. עוֹף שֶׁחוּט שֶׁנָּפַל לְחָלָב אוֹ לְכוּתָּח שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָלָב[95]: אִם חַי הוּא - מְדִיחוֹ וּמֻתָּר[96]; וְאִם צָלִי - קוֹלְפוֹ[97]. וְאִם הָיוּ בּוֹ פְּלָחִים פְּלָחִים[98], אוֹ שֶׁהָיָה מְתֻבָּל בְּתַבְלִין[99], וְנָפַל לְחָלָב אוֹ לְכוּתָּח - הֲרֵי זֶה אָסוּר.

95) אף על פי שהכותח מליח הוא כיון שנאכל מחמת מלחו אינו כרותח אלא הוא כצונן. 96) כדין צונן בצונן. 97) בבית יוסף יו"ד סימן צא הביא בשם הרא"ש, שאפילו צלי צונן צריך קליפה, כי הוא רך ובולע. והר"ן אומר שהגמרא עומדת בצלי חם. ורבינו סתם ולא נתבררה דעתו. 98) בגמרא שם "פילי פילי" ורש"י מפרש: בקעים בקעים. 99) שהתבלין מרככים אותו נוח לבלוע, וכשנפל לכותח היה צמא לבלוע ונבלע (רש"י שם).

כ. אָסוּר לְהַעֲלוֹת הָעוֹף[100] עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן שֶׁהוּא אוֹכֵל עָלָיו[101]. גְּזֵרָה מִשּׁוּם הֶרְגֵּל עֲבֵרָה[102], שֶׁמָּא יֹאכַל זֶה עִם זֶה[103]. אַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹף בְּחָלָב אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[104].

100) משנה שם קד: וכבית הלל שאוסרים, שהלכה זו מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. 101) אבל שלחן שמסדר עליו את התבשיל נותן זה בצד זה ואינו חושש (משנה שם). 102) מביא לידי עבירה. 103) העוף עם הגבינה. 104) כלומר, מדברי סופרים בלבד כמבואר בהלכה ד. כאן בדין זה ובדומה לו עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה שקרוב לבוא לידי איסור תורה ולאכול גם בשר בהמה שאינו גדי מפני שבתורה נאמר רק גדי (רדב"ז). יוצא מלשונו של רבינו שהגזירה היא העלאת עוף משום אכילתו ואכילתו משום אכילת בשר בהמה עם הגבינה, אבל בגמרא כאן משמע שהגזירה היא: העלאה של עוף משום העלאה ואכילה של בשר בהמה, ופירש רש"י שהעלאה ואכילה נחשבות כגזירה אחת (וראה לחם משנה).

כא. שְׁנֵי אַכְסְנָאִין שֶׁאֵינָם מַכִּירִין זֶה אֶת זֶה - אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד זֶה בְּשַׂר בְּהֵמָה וְזֶה גְּבִינָה; מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה גַּס לִבּוֹ בָּזֶה כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל עִמּוֹ.

כב. אֵין לָשִׁין הָעִסָּה בְּחָלָב. וְאִם לָשׁ - כָּל הַפַּת אֲסוּרָה[105], מִפְּנֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה, שֶׁמָּא יֹאכַל בָּהּ בָּשָׂר. וְאֵין טָשִׁין[106] אֶת הַתַּנּוּר בְּאַלְיָה[107]. וְאִם טָשׁ - כָּל הַפַּת אֲסוּרָה[108] עַד שֶׁיַּסִּיק[109] אֶת הַתַּנּוּר, שֶׁמָּא יֹאכַל בָּהּ חָלָב. וְאִם שִׁנָּהּ[110] בְּצוּרַת הַפַּת עַד שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּהּ לֹא בָּשָׂר[111] וְלֹא חָלָב[112] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

105) ואפילו לאכלה במלח (רש"י). 106) טחים. 107) שומן. 108) שהשומן נותן טעם בקרקעית התנור ונותן טעם בלחם (רש"י). 109) הא הוסק כבר נאבד טעם השומן, שם ל: 110) שם לו. "עבדינהו כעין תורא", וכפירוש הרי"ף דהיינו שינה תבנית הפת. 111) אם לש עיסה בחלב. 112) אם אפה פת בתנור שטח בשומן אליה. ואם לש עיסה בחלב ושינה תבנית הפת ואפה עיסה אחרת בתנור שטח בשומן ושינה תבנית הפת בצורה אחרת מותר לאכול כל אחת לפי צורתה ואין חוששים שמא יטעה (רדב"ז).

כג. פַּת שֶׁאֲפָאָהּ עִם הַצָּלִי[113], וְדָגִים שֶׁצָּלָאן עִם הַבָּשָׂר[114] - אָסוּר לְאָכְלָן בְּחָלָב[115]. קְעָרָה שֶׁאָכְלוּ בָּהּ בָּשָׂר[116] וּבִשְּׁלוּ[117] בָּהּ דָּגִים - אוֹתָן הַדָּגִים מֻתָּר לְאָכְלָן בְּכוּתָּח[118].

113) בתנור אחד ואינם נוגעים זה בזה (רדב"ז). 114) לשון הגמרא פסחים עו: "ביניתא דאטוי בהדי בישרא". 115) רש"י שם מפרש הטעם: משום "ריחא מילתא היא" פירוש: הריח ממשות יש בו. ורבינו בפרק טו פוסק, ריחא לאו מילתא היא ואף על פי כן אוסר כאן כדעת

הרי"ף בחולין סימן תתכב, שאפילו לדעת האומרים ריחא לאו מילתא היא, כאן אסור מכמה טעמים: א. שזה כמו לכתחילה, ב. זה כמו דבר שיש לו מתירין, מפני שאפשר לאכלו עם בשר, ודבר שיש לו מתירין אוסר במשהו ואפילו באלף אינו בטל וריח משהו יש בו. 116) אפילו שבישלו בה בשר, ונקט שאכלו, כדי שלא יטעו לומר דוקא בישלו במים מותר, שהן בן בנו של נ"ט. 117) בחולין קיא: "עלו", והוא הדין אם נתבשלו הדגים בקערה. 118) כשמואל שם, שאביי פסק הלכה כמותו, והטעם: משום שהוא נותן טעם בן נותן טעם, שהבשר נותן טעמו בקערה והקערה נותנת טעם בדגים, ועדיין הכל היתר. בלשון הפוסקים: נ"ט בר נ"ט, ולא נעשה בשר בחלב. ורק בבשר וחלב מותר נ"ט בר נ"ט, לפי שכל אחד מותר בפני עצמו, אבל לא בשאר איסורים (רדב"ז ובית יוסף יורה דעה סימן צה, בשם הר"ן והרשב"א). והכלל הוא: נ"ט בר נ"ט דהיתירא -מותר, נ"ט בר נ"ט דאיסורא - אסור.

כד. סַכִּין שֶׁחָתַךְ בָּהּ בָּשָׂר צָלִי[119], וְחָזַר וְחָתַךְ בָּהּ צְנוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים חֲרִיפִין[120] - אָסוּר לְאָכְלָן בְּכוּתָּח[121]. אֲבָל אִם חָתַךְ בָּהּ בָּשָׂר, וְחָזַר וְחָתַךְ בָּהּ קִשּׁוּת אוֹ אֲבַטִּיחַ - גּוֹרֵד מְקוֹם הַחֲתָךְ[122] וְאוֹכֵל הַשְּׁאָר בְּחָלָב.

119) שהוא חם. צלי לאו דוקא והוא הדין בשר מבושל חם (כסף משנה ורדב"ז). 120) כגון שומים ובצלים. 121) שם קיא: הלכה בשם אביי. וטעמו של דבר, שהצנון בולע משמנונית הסכין הקרושה עליה ולפעמים אינה ניכרת ויש כאן טעם הבא מן הממש ואינו בגדר נ"ט. ורש"י שם קיב. מוסיף עוד טעם, מפני שהדבר חריף בולע יותר מדגים חמים. ומשמע מדברי רבינו, שכל הצנון אסור לאכלו בחלב וכן דעת הרשב"א ור"ן, ויש חולקים עליהם ואוסרים רק כדי קליפה או נטילה (כעובי אצבע, ראה בית יוסף יורה דעה סימן צו). 122) בגמרא שם. וזה רק בחתך בשר חם, אבל בחתך בשר צונן מספיקה הדחת הקישות, מפני שלא נדבקה שמנונית הרבה על הסכין. (וגרידה פחותה מקליפה שבהלכה יז, קליפה עבה קצת, כדי שתוכל להינטל כולה כאחת (ר"ן)).

כה. אֵין מַנִּיחִין כַּד שֶׁל מֶלַח בְּצַד כַּד שֶׁל כָּמָךְ[123], מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹאֵב מִמֶּנּוּ[124], וְנִמְצָא מְבַשֵּׁל הַבָּשָׂר בְּמֶלַח זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם הֶחָלָב. אֲבָל מַנִּיחַ כַּד הַחֹמֶץ בְּצַד כַּד הַכָּמָךְ, שֶׁאֵין הַחֹמֶץ שׁוֹאֵב מִמֶּנּוּ[125].

123) כותח בלשון הגמרא בצורה ארמית - כמכא, ורבינו נתן לה צורה עברית, שם קיב. 124) דרך דפנות הכלים שואב המלח מן הכותח. כתב הרדב"ז, לפי טעם רבינו אסור רק בכדים של חרס, אבל כלי מתכות מותר מפני שאין שואבים זה מזה. אבל לפירוש רש"י ותוספות שאסור להניח שמא יפול מן הכותח לתוך המלח והוא לא ידע וימלח ממנו בשר, אין חילוק בין כדי חרס לכדי מתכות. 125) רש"י ותוספות מפרשים לפי גירסתם בגמרא, שאפילו אם יפול מן הכותח לתוך החומץ יבטל בששים, אבל במלח ניכר הכותח הסמיך במקומו ולפיכך אינו מתבטל. ברור, שרבינו אינו גורס בגמרא את המשפט: האי איתיה לאיסורא בעיניה והאי ליתיה לאיסורא בעיניה (וראה ראב"ד וכסף משנה).

כו. מִי שֶׁאָכַל גְּבִינָה אוֹ חָלָב תְּחִלָּה - מֻתָּר לֶאֱכֹל אַחֲרָיו בָּשָׂר מִיָּד. וְצָרִיךְ שֶׁיָּדִיחַ יָדָיו[126] וִיקַנֵּחַ פִּיו[127] בֵּין הַגְּבִינָה וּבֵין הַבָּשָׂר. וּבַמֶּה מְקַנֵּחַ פִּיו[128]? בְּפַת אוֹ בְּפֵרוֹת, שֶׁלּוֹעֲסָן וּבוֹלְעָן אוֹ פּוֹלְטָן. וּבַכֹּל מְקַנְּחִין אֶת הַפֶּה, חוּץ מִתְּמָרִים אוֹ קֶמַח אוֹ יְרָקוֹת, שֶׁאֵין אֵלּוּ מְקַנְּחִין יָפֶה.

126) רש"י פירש מדיח שאומרים בית הלל, היינו הדחת פה, ורבינו מפרש "מדיח" שאמרו בית הלל, היינו הדחת ידים. 127) לדעת הרי"ף ורש"י צריך גם הדחת הפה וגם קינוחו. 128) שם בסוגיא.

כז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבָשָׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה[129]; אֲבָל אִם אָכַל בָּשָׂר עוֹף אַחַר שֶׁאָכַל הַגְּבִינָה אוֹ הֶחָלָב - אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא קִנּוּחַ הַפֶּה וְלֹא נְטִילַת יָדַיִם.

129) צריך קנוח והדחה, אף על פי שבשר חיה בחלב אסור רק מדברי סופרים כמו שכתב רבינו בהלכה ד. ומה ההבדל בן בשר חיה לבשר עוף, יש לומר משום שבשר חיה דומה לבשר בהמה, לכן עשו חיה כבהמה (כסף משנה בשם הר"ן). ובתוספות שם קד: ד"ה עוף, כתבו בשם רבינו תם שאגרא התיר בשר עוף בלבד מפני שאינו נדבק בחניכיים, אבל בשר חיה נדבק ולכן אסור לאכול אחריו גבינה.

כח. מִי שֶׁאָכַל בָּשָׂר בַּתְּחִלָּה, בֵּין בְּבָשַׂר בְּהֵמָה בֵּין בְּבָשַׂר עוֹף[130] - לֹא יֹאכַל אַחֲרָיו חָלָב עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶן כְּדֵי שִׁעוּר סְעֻדָּה אַחֶרֶת[131], וְהוּא כְּמוֹ שֵׁשׁ שָׁעוֹת, מִפְּנֵי הַבָּשָׂר שֶׁל בֵּין הַשִּׁנַּיִם[132] שֶׁאֵינוֹ סָר בְּקִנּוּחַ.

130) צריך להמתין שיעור האמור כאן. 131) "אמר מר עוקבא וכו' בסעודתא אחריתא אכילנא". ובין סעודה לסעודה הפסק של שש שעות. וכתב הרי"ף שכן צריך לנהוג ורבינו הולך בשיטתו ומחמיר גם בבשר עוף לחכות שש שעות ולאחר ששהה שש שעות נתעכל הבשר הזה. 132) ולטעם זה אפילו לא בלע אלא לעס להאכיל לתינוק גם כן צריך לחכות שש שעות. ויש מפרשים שטעם הבשר נמשך בפה כשיעור הזה. ולדבריהם אם לעס ולא בלע מותר לאכול גבינה אחרי קינוח והדחה (וראה כסף משנה וטור יורה דעה סימן פט).

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר דיני החדש וכלאי הכרם והערלה, ואם נוהגים בארץ ובחוצה לארץ; נטע רבעי ופדיונו ואם נוהג בארץ ובחוץ לארץ; האוכל כזית טבל; וטבל שיש בו מיתה או לאו; משקין היוצאין מהטבל והחדש וספיחי שביעית כו'.

א. כָּל אִסּוּרִין שֶׁאָמַרְנוּ[2] הֵן בְּמִינֵי נֶפֶשׁ חַיָּה[3]. וְיֵשׁ אִסּוּרִין אֲחֵרִים שֶׁל תּוֹרָה בְּזֶרַע הָאָרֶץ, וְהֵן: הֶחָדָשׁ, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, וְהַטֶּבֶל, וְהָעָרְלָה[4].

2) בתשעת הפרקים הקודמים. 3) כלומר, בבעלי־חיים

וחלקי הגוף שלהם. 4) בהלכות שלפנינו, מפרש רבינו לפי הסדר את כל דיני האיסורים הללו. וישנם עוד איסורים אחרים בזרע הארץ, כגון תרומה, תרומת מעשר וביכורים, אלא שאיסורם מוגבל לזרים, אבל לכהנים מותרים. ורבינו קבע להם הלכות מיוחדות בספר זרעים. ויש גם איסורים במיני בעלי־חיים שלא נתבארו בתשעת הפרקים הקודמים, וכולם במוקדשין - כגון פיגול, נותר וטמא, ונתבארו בספר עבודה.

1 **ב. הֶחָדָשׁ כֵּיצַד? כָּל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מִינֵי תְּבוּאָה**
2 **בִּלְבַד[5] אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶחָדָשׁ שֶׁלּוֹ קֹדֶם שֶׁיִּקְרַב הָעֹמֶר**
3 **בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא**
4 **תֹאכְלוּ[6]. וְכָל הָאוֹכֵל כְּזַיִת חָדָשׁ[7] קֹדֶם הַקְרָבַת הָעֹמֶר**
5 **- לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, בְּכָל מָקוֹם[8] וּבְכָל זְמַן, בֵּין בָּאָרֶץ**
6 **בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[9], בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת[10] בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי**
7 **הַבַּיִת. אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מִקְדָּשׁ - מִשֶּׁיִּקְרַב הָעֹמֶר**
8 **הֵתֵר הֶחָדָשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, וְהַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִין[11] מֵתָּרִין**
9 **אַחַר חֲצוֹת[12], שֶׁאֵין בֵּית דִּין מִתְעַצְּלִין בּוֹ עַד אַחַר**
10 **חֲצוֹת; וּבִזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ**
11 **אָסוּר מִן הַתּוֹרָה[13]. וּבַזְּמַן הַזֶּה, בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין**
12 **שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים - הֶחָדָשׁ אָסוּר כָּל יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר**
13 **בְּנִיסָן עַד לָעֶרֶב[14], מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[15].**

5) חלה פ"א, מ"א: החיטים, והשעורים, והכוסמים, ושיבולת שועל, והשיפון. 6) ומסיים הפסוק: עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם וגו', והיינו קרבן עומר שהקריבו בט"ז בניסן. ובמנחות ע, ב — דריש, אתיא "לחם" "לחם" ממצה, בחדש כתוב לחם וקלי, ובמצה כתוב לחם עני, מה מצה הלחם הנאכל בפסח אינו בא אלא מחמשת מינים, אף חדש נוהג בחמשת המינים בלבד (פירוש המשניות חלה פ"א, מ"א). 7) שכל איסורי אכילה בכזית, כמבואר בכמה מקומות. 8) משנה, ערלה פ"ג, מ"ט. 9) פירוש של בכל מקום. 10) פירוש של בכל זמן (משנה מנחות סח.). 11) שאינם יודעים אם כבר קרב העומר או לא. 12) שם: מפני מה הרחוקים מותרים מחצות היום ולהלן? מפני שהן יודעים שאין בית־דין מתעצלים בו. 13) שנאמר (ויקרא כג): "עד עצם היום הזה" עד עיצומו של יום, היינו כל היום. פלוגתא של אמוראים שם: ופסק כרבינא שהוא אחרון (כסף־משנה). 14) ואם תאמר: והרי רבינו סובר "חדש אסור מן התורה" אפילו בחוץ לארץ, ואם־כן אסור מפני הספק, שמא הוא יום טז, ולמה אמר "מדברי סופרים" ולא אמר שזה ספק איסור תורה? יש לומר שעכשיו בקיאים אנו בקביעות החודש, ואין אנו מסופקים ביום יז שמא הוא טז לחודש, ומה שאנו עושים שני ימים־טובים הוא, כדי שלא לשנות מנהג אבותינו, לפיכך אומר רבינו שאסור רק מדברי סופרים (רדב"ז). 15) כרבינא, שם.

14 **ג. הָאוֹכֵל לֶחֶם וְקָלִי[16] וְכַרְמֶל[17], כְּזַיִת מִכָּל אֶחָד**
15 **וְאֶחָד - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקָיוֹת[18]; שֶׁנֶּאֱמַר וְלֶחֶם וְקָלִי**
16 **וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[19], שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן**
17 **בְּלָאוִין חֲלוּקִין זֶה מִזֶּה.**

16) גרעיני תבואה קלויים באש. 17) שבלים קלויות. 18) ודוקא בשלש התראות, ואם לאו אינו לוקה אלא אחת (רדב"ז). ואע"פ ששלשתם נכללו בלאו אחד, וכלל בידינו "אין לוקין על לאו שבכללות", כאן לוקין־ מפני שמצאו חכמים (כריתות ה) פסוקים מיותרים, ופירשו שבאו לחלק לשלשה לאוין. וזה שסיים רבינו "מפי השמועה למדו". 19) רצונו לומר, כל לימוד שאינו יוצא ברור מן המקרא שחז"ל מסתמכים עליו, אומר רבינו: מפי השמועה למדו (יד מלאכי, כללי הרמב"ם). וראה מה שכתב רבינו בשורש תשיעי מ'ספר המצוות'.

18 **ד. כָּל תְּבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה קֹדֶם הַקְרָבַת הָעֹמֶר[20], אַף**
19 **עַל פִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה אֶלָּא אַחַר שֶׁקָּרַב - מֻתֶּרֶת**
20 **בַּאֲכִילָה[21] מִשֶּׁקָּרַב הָעֹמֶר. וּתְבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה אַחַר**
21 **שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה זְרוּעָה[22] קֹדֶם שֶׁקָּרַב**
22 **הָעֹמֶר - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַד שֶׁיִּקְרַב הָעֹמֶר שֶׁל שָׁנָה**
23 **הַבָּאָה. וְדִין זֶה בְּכָל מָקוֹם[23] וּבְכָל זְמַן[24] מִן הַתּוֹרָה.**

20) אע"פ שכבר נקצר העומר, כרבי יונה מנחות ע, ב. 21) משנה, חלה פ"א מ"א, ומנחות שם, אם השרישו קודם לעומר - העומר מתירן. 22) שם. 23) [אפילו במקומות שזמני הזריעה וההשרשה שונים מזמנים שבארץ ישראל]. 24) אע"פ שאין העומר קרב, תבואה שהשרישה קודם לטז בניסן, מותרת ביז בניסן לערב, ותבואה שלא השרישה עד טז בניסן, אסורה עד יז בניסן בערב לשנה הבאה.

24 **ה. תְּבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה אַחַר הָעֹמֶר[25], וּקְצָרָהּ, וְזָרַע**
25 **מִן הַחִטִּים בַּקַּרְקַע, וְאַחַר כָּךְ קָרַב הָעֹמֶר הַבָּא[26]**
26 **וַעֲדַיִן הַחִטִּים בַּקַּרְקַע[27] - הֲרֵי אֵלּוּ סָפֵק[28] אִם הִתִּירָן**
27 **הָעֹמֶר[29] כְּאִלּוּ הָיוּ מֻנָּחִין בְּכֵד[30], אוֹ לֹא יַתִּיר אוֹתָן**
28 **מִפְּנֵי שֶׁבָּטְלוּ בַּקַּרְקַע[31]. לְפִיכָךְ, אִם לָקַט מֵהֶם וְאָכַל**
29 **- אֵינוֹ לוֹקֶה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[32]. וְכֵן שִׁבֹּלֶת**
30 **שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ[33] מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר, וַעֲקָרָהּ וּשְׁתָלָהּ אַחַר**
31 **שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר, וְהוֹסִיפָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק[34] אִם תִּהְיֶה**
32 **אֲסוּרָה[35] מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת[36] עַד שֶׁיָּבוֹא הָעֹמֶר הַבָּא, אוֹ**
33 **לֹא תִּהְיֶה אֲסוּרָה, שֶׁהֲרֵי הִשְׁרִישָׁה קֹדֶם הָעֹמֶר[37].**

25) ולא התירה העומר העבר. 26) שהיה מתיר את החיטים לולא זרען. 27) ולא הושרשו (כסף־משנה). 28) אם החיטים שנזרעו מותרות, בעיא היא במנחות סט, א - ולא איפשטא. 29) הבא. 30) ולא זרען. 31) והרי זו זריעה חדשה, ולא השרישו קודם העומר הבא ואינו מתירן. 32) כדין כל ספק 'איסור תורה'. 33) שליש בישול הגרעינין, שזה חשוב כגמר פרי והעומר מתיר, ואם לא הביאה שליש ועקרה, הרי זה כקוצר שחת ולא תבואה ואין העומר מתיר (רש"י שם). 34) בעיא, שם. 35) כולה. 36) שהולכים אחר התוספת, גמרא שם. 37) והולכים אחר העיקר.

34 **ו. כֵּלְאֵי הַכֶּרֶם כֵּיצַד? מִין מִמִּינֵי תְּבוּאָה אוֹ מִינֵי**
35 **יְרָקוֹת[38] שֶׁנִּזְרְעוּ עִם הַגֶּפֶן, בֵּין שֶׁזֶּרַע יִשְׂרָאֵל בֵּין**
36 **שֶׁזֶּרַע נָכְרִי[39], בֵּין שֶׁעָלוּ מֵאֵלֵיהֶן בֵּין שֶׁנְּטָעָם הַגֶּפֶן**
37 **בְּתוֹךְ הַיֶּרֶק[40] - שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה וּבַהֲנָיָה.**

שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם. כְּלוֹמַר: פֶּן תִּתְרַחֵק[41] וְתֶאֱסֹר שְׁנֵיהֶם.

38) משמע אפילו מין אחד בגפן, אסור באכילה ובהנאה. ואע"פ שרבינו פסק בפ"ה מהל' כלאים ה"א, שאינו חייב על זריעת כלאי הכרם עד שיזרע חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד, על אכילתם לוקה אפילו נזרע רק מין אחד בכרם, ואפילו עלו מאליהם (לחם־משנה ורדב"ז). 39) שאין איסור האכילה תלוי באיסור זריעה. ב'ירושלמי' קידושין פ"א ה"ח, שנינו: "נוהג בגויים", כנראה מפרש רבינו, בין אם זרע גוי ובין אם הכרם הוא של גוי. 40) 'ירושלמי' כלאים פ"א ה"ח. 41) בראש הפסוק כתוב "לא תזרע כרמך כלאים", ומפרש רבינו: פן תתרחק מהם כי תאסור שניהם. ובחולין קטו, א - דרשו איסור אכילה והנאה מן "פן תקדש" "תוקד אש" שתצטרך לשורפן, ונפלא הדבר למה לא הביא רבינו דרשה זו (וראה רדב"ז).

ז. וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת[42] מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם, בֵּין מִן הַיֶּרֶק בֵּין מִן הָעֲנָבִים - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[43]. וּשְׁנֵיהֶם מִצְטָרְפִין[44] זֶה עִם זֶה.

42) אע"פ שלא נזכר בו לשון אכילה, שאיסור אכילה נלמד מ"פן תקדש", שיעורו כשאר איסורי אכילה, שסתם אכילה בכזית. 43) שנאמר "פן תקדש", וכלל הוא בידינו (מכות יג, ובמקבילות) השמר, פן, אל — לא־תעשה. 44) אם אכל חצי זית ירק, וחצי זית ענבים - מצטרפים לכזית, שהכל איסור אחד הוא.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּזְרְעוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[45]; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - כִּלְאֵי הַכֶּרֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[46]. וּבְהִלְכוֹת כִּלְאַיִם[47] יִתְבָּאֵר: אֵי זֶה מִין אָסוּר בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם וְאֵי זֶה מִין אֵינוֹ אָסוּר, וְהֵיאַךְ יֵאָסֵר, וּמָתַי יֵאָסֵר, וְאֵי זֶה דָּבָר מְקַדֵּשׁ[48] וְאֵי זֶה אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ.

45) שכלאי הכרם הוא מסוג המצוות התלויות בארץ, ואינן נוהגות אלא בארץ (משנה, קידושין סוף פ"א). 46) משנה, ערלה פ"ג, מ"ט. 47) בספר זרעים, וכאן אנו עוסקים רק בדיני איסור אכילה והנאה של כלאי הכרם. 48) כלאי הכרם שאסורים מן התורה באכילה ובהנאה וטעונים שריפה, על־פי לשון הכתוב: "פן תקדש".

ט. הָעָרְלָה כֵּיצַד? כָּל הַנּוֹטֵעַ אִילָן מַאֲכָל - כָּל פֵּרוֹת שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ אִילָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים[49] מִשֶּׁנְּטָעָה הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה[50], שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל. וְכָל הָאוֹכֵל[51] מֵהֶם כְּזַיִת[52] - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה.

49) הפרשה מתחילה: וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל. ומונים משעת נטיעה. 'ירושלמי' ערלה פ"א ה"ב (כסף־משנה). אבל אינו יוצא מאיסור ערלה עד חנטת הפירות בטו בשבט של השנה הרביעית, והפירות שחנטו לפני כן אף־על־פי שנגמרו אחרי טו בשבט, אסורים משום ערלה (ראה ראש־השנה י:). 50) ברייתא, קידושין נו, ב.

51) אבל הנהנה אינו לוקה, כמו שכתב רבינו בפ"ח הט"ז. 52) שסתם אכילה בכזית, כמבואר בכמה מקומות.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּנוֹטֵעַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ[53] וְגוֹמֵר; אֲבָל אִסּוּר עָרְלָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[54], שֶׁוַּדַּאי הָעָרְלָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֲסוּרָה, וּסְפֵקָהּ מֻתָּר[55]. וּבְהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִתְבָּאֵר דְּבָרִים הָאֲסוּרִין מִשּׁוּם עָרְלָה וּדְבָרִים הַמֻּתָּרִין.

53) משעת ביאה (פ"י מהל' מעשה שני ה"ט). ואפילו בי"ד שנים שכבשו וחילקו את ארץ ישראל, נוהגת ערלה במקומות שכבשו (ערלה פ"א, מ"ב). 54) כך נאמרה: ודאה אסור, ספיקה מותר (קידושין לט.). 55) ובסוריא - ראה הלכה הבאה.

יא. סְפֵק עָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אָסוּר; בְּסוּרְיָא, וְהִיא אֲרָצוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד[56] - מֻתָּר. כֵּיצַד? הָיָה כֶּרֶם[57] וְעָרְלָה[58] וַעֲנָבִים נִמְכָּרוֹת חוּצָה לוֹ, הָיָה יָרָק זָרוּעַ בְּתוֹכוֹ[59] וְיָרָק נִמְכָּר חוּצָה לוֹ, שֶׁמָּא מִמֶּנּוּ[60] הוּא זֶה שֶׁמָּא מֵאַחֵר - בְּסוּרְיָא מֻתָּר. וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, אֲפִלּוּ רָאָה הָעֲנָבִים יוֹצְאוֹת מִכֶּרֶם עָרְלָה, אוֹ יָרָק יוֹצֵא מִן הַכֶּרֶם - לוֹקֵחַ מֵהֶן[61]; וְהוּא שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתוֹ בּוֹצֵר מִן הָעָרְלָה אוֹ לוֹקֵט הַיֶּרֶק בְּיָדוֹ[62].

56) מחוץ לגבולות ארץ ישראל שנקבעו בתורה, ונקראת כיבוש יחיד ולא נתקדשה בקדושת הארץ, ולפיכך ספיקה מותר. 57) שאינו כלאים. 58) והכרם הוא ערלה. 59) והירק אסור משום כלאי הכרם, כמו שנתבאר בה"ו. 60) כלומר, מאותו הכרם שאילנותיו ערלה או מהירקות שגדלו בו האסורים משום כלאים. 61) שאפילו ספק כמו זה, שאין שני הצדדים שקולים, והדעת נוטה שהפירות הם מכרם זה שהוא ערלה או כלאים, אלא שיש אפשרות רחוקה שהפירות האלו הם מכרם אחר והובאו לכאן, התירה ההלכה, שכך נאמרה - כל מיני ספקות מותר (רדב"ז בהי"ג). 62) שזהו ודאי ערלה או כלאי הכרם, ואסור אפילו בחוצה לארץ. הרמ"ך משיג על רבינו שהשווה דין ערלה לכלאי הכרם, והלא בגמרא קידושין לז, ב - אמרו שלדעת הסוברים ערלה בחוץ לארץ הלכה למשה מסיני, אין דין ספיקם שווה. ורבינו סובר הלכה למשה מסיני, ולמה השווה כאן דינם? והר"ן שם מתרץ שרבינו סובר כמר בריה דרבינא שפוסק להקל בשניהם. ובתשובות הרמב"ם המסופחות לספר קדושה, הוצאת שולזינגר סימן כב, מסתמך רבינו על ה'ירושלמי' ואומר: "למדנו התלמוד, שהדין בערלה ובכלאי הכרם שווין, דהיינו ודאן אסור בכל מקום, אבל ספקן הוא אסור בארץ ישראל ומותר בסוריא וכו' עד שנראה לקיטתן". רבינו גילה איפוא כאן את מקור שיטתו, והסיר את ההשגה.

יב. כֶּרֶם שֶׁהוּא סְפֵק עָרְלָה[63] אוֹ סְפֵק כִּלְאַיִם[64]: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אָסוּר, וּבְסוּרְיָא - מֻתָּר[65], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

63) ספק עבר על הכרם שלש שנים. 64) ספק אם נזרע בכרם ירק קודם או לא. 65) משמע מותר בכל אופן, אפילו ראה אותו בוצר או לוקט בידו. בהלכה הקודמת מדובר בכרם שהוא ודאי ערלה או כלאים, והספק נפל בפירות אם הם מאותו הכרם או ממקום אחר, ולפיכך אם רואה אותו קוצר או לוקט ביד, הרי זה ודאי ערלה או כלאים, ואסור אפילו בחוצה לארץ, ובסוריא אסור אפילו אם ראה הפירות יוצאים מכרם זה ולא ראה הלקיטה. אבל כאן מדובר כשהספק בכרם עצמו, אם הוא ערלה או כלאים, ולכן אפילו רואה אותו קוצר או לוקט ביד, הוא עומד בספקו - והלכה "ספק בחוץ לארץ ואפילו בסוריא מותר" (כסף־משנה).

1 **יג. חָבִית יַיִן הַנִּמְצֵאת טְמוּנָה בְּפַרְדֵּס[66] שֶׁל עָרְלָה -**
2 **אֲסוּרָה בִּשְׁתִיָּה[67] וּמֻתֶּרֶת בַּהֲנָיָה; שֶׁאֵין הַגַּנָּב גּוֹנֵב[68]**
3 **מִמָּקוֹם וְטוֹמֵן בּוֹ. אֲבָל עֲנָבִים הַנִּמְצָאִין טְמוּנִים שָׁם**
4 **- אֲסוּרִים; שֶׁמָּא מִשָּׁם נִלְקְטוּ וְהִצְנִיעָן שָׁם.**

66) בבא־בתרא כד, א. 67) כך היא גירסת הב"ח ב'טור' יו"ד סי' רצד. ובספרים אחרים הגירסא: מותרת בשתיה ומותרת בהנאה, וכן גורסים ה'לחם משנה' והרדב"ז. וכן משמע ממה שכתב רבינו "אבל ענבים וכו' אסורים", ולגירסת הב"ח - הלא גם יין אסור, ומה "אבל"? ואם תשאל: למה אין אוסרים היין משום חשש יין נסך? ה'תוספות' שם הקשו כך, ותירצו: רוב גנבי ישראל נינהו (עבודה זרה ע.). פירוש: רובם של הגנבים הם יהודים, אמנם בזמנו ובמקומו של רבינו נשתנה המצב, ולפיכך אומר רבינו לקמן בסוף פי"ב בחבית שפתחוה גנבים: אם רוב גנבי העיר ישראל - היין מותר, ואם לאו - אסור. וכאן עוסק רבינו בדיני ערלה בלבד, ולא נכנס לדיני יין נסך, וסומך על מה שכתב שם (וראה לחם־משנה ורדב"ז). 68) בגמרא בבא־בתרא כד, א. אומר זה הטעם למאן־דאמר רוב וקרוב הולכים אחר הקרוב, ואם כן לולא הטעם שאין הגנב טומן שם, היה אסור משום שפרדס זה של ערלה הוא הקרוב והוא כוודאי ערלה, כמו שמפרשים ה'תוספות' (ובלחם־משנה מתמה, הלא בגמרא שם נאמר טעם זה להסוברים רוב וקרוב - הולכים אחר הקרוב, ודעת רבינו היא שהולכים אחר הרוב, ראה שם).

5 **יד. נָכְרִי וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ שֻׁתָּפִין בְּנִטִּיעָה[69]: אִם**
6 **הִתְנוּ מִתְּחִלַּת הַשֻּׁתָּפוּת שֶׁיִּהְיֶה הַנָּכְרִי אוֹכֵל שְׁנֵי**
7 **עָרְלָה[70] וְיִשְׂרָאֵל אוֹכֵל שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִשְּׁנֵי הֶתֵּר**
8 **כְּנֶגֶד שְׁנֵי הָעָרְלָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[71]; וְאִם לֹא**
9 **הִתְנוּ מִתְּחִלָּה - אָסוּר[72]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבֹאוּ**
10 **לְחֶשְׁבּוֹן[73]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁיַּחְשֹׁב כַּמָּה פֵּרוֹת אָכַל**
11 **הַנָּכְרִי בִּשְׁנֵי עָרְלָה עַד שֶׁיֹּאכַל יִשְׂרָאֵל כְּנֶגֶד**
12 **אוֹתָן הַפֵּרוֹת. אִם הִתְנוּ כָּזֶה - אָסוּר, שֶׁהֲרֵי זֶה**
13 **כְּמַחֲלִיף פֵּרוֹת עָרְלָה.**

69) ע"ז כב, א. 70) ומתעסק בנטיעה באותן השנים (רש"י שם). 71) ואינו כנהנה מערלה, שכן המשפט לפי התנאי שהגוי יאכל בשני ערלה שהתעסק בנטיעות, והישראל בשנות היתר כשהוא עובד. 72) שנהנה מחליפת אכילת שני ערלה באכילת שנים המותרות. 73) ואפילו התנו כך, מכיון שמחשבים פירות כנגד פירות, הרי זה חילופי פירות ערלה ממש, וערלה חליפיה אסורים, כמו שמסיים רבינו.

14 **טו. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין דִּין נְטַע רְבָעִי נוֹהֵג בְּחוּצָה**
15 **לָאָרֶץ[74], אֶלָּא אוֹכֵל פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית בְּלֹא פִּדְיוֹן**
16 **כְּלָל; שֶׁלֹּא אָמְרוּ אֶלָּא הָעָרְלָה. וְקַל וָחֹמֶר**
17 **הַדְּבָרִים: וּמַה סּוּרְיָא, שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בְּמַעַשְׂרוֹת**
18 **וּבִשְׁבִיעִית מִדִּבְרֵיהֶם, אֵינָהּ חַיֶּבֶת[75] בְּנֶטַע רְבָעִי,**
19 **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי; חוּצָה לָאָרֶץ -**
20 **לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִהְיֶה נֶטַע רְבָעִי נוֹהֵג בָּהּ?! אֲבָל**
21 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - נוֹהֵג בָּהּ בֵּין בִּכְּנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא**
22 **בִּכְּנֵי הַבַּיִת[76]. וְהוֹרוּ מִקְצָת גְּאוֹנִים[77], שֶׁכֶּרֶם רְבָעִי**
23 **לְבַדּוֹ[78] פּוֹדִין אוֹתוֹ[79] בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה**
24 **מֻתָּר בַּאֲכִילָה. וְאֵין לְדָבָר זֶה עִקָּר.**

74) טעמו מפני שלומדים נטע רבעי ממעשר שני ב'גזירה־שוה' "קודש" "קודש" בקידושין נד, א. יש ללמוד גם מה מעשר שני אין נוהג בחוצה לארץ, כך נטע רבעי אינו נוהג בחוץ לארץ (כסף־משנה בשם הרשב"א). ולפי זה, גם כרם רבעי אינו נוהג בחוץ לארץ, שגם כרם רבעי לומדים שם מ'גזירה־שוה' "קודש" "קודש". וחלקו על רבינו כמה מגדולי הפוסקים, ומחלקים בין כרם רבעי לנטע רבעי (שאר אילנות, לא גפנים) וסוברים שכרם רבעי נוהג בחוץ לארץ, אבל לא בשאר אילנות. וכן כתבו ה'תוספות' ברכות לה, א. ד"ה ולמאן. 75) רבינו למד דין סוריא, מ'ירושלמי' מעשר שני פ"ה (ר"ן סוף קידושין). 76) מעשר שני פ"ה מ"ב, וכן משמע מגמרא ביצה ה, א. בכרם רבעי של רבי אליעזר, והרי הוא היה אחרי חורבן בית שני. 77) רב אחאי גאון (כסף־משנה). 78) כלומר, רק בכרם ולא בשאר אילנות, ראה מה שכתבנו למעלה בזה. 79) מחללין אותו על שוה פרוטה ושוחק ומטיל לנהר, שאילתות דרב אחאי פרשת קדושים סי' ק. וכן כותב רבינו בהי"ז בארץ ישראל בזמן הזה.

25 **טז. פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית[80] כֻּלָּהּ[81] - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן**
26 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּפָּדוּ. וּבְהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
27 **יִתְבָּאֵר מִשְׁפְּטֵי פִּדְיוֹנָן, וְדִין אֲכִילָתָן, וּמֵאֵימָתַי מוֹנִין**
28 **לְעָרְלָה וְלִרְבָעִי.**

80) של כל אילנות ולא רק כרם רבעי (ברכות לה.). 81) אפילו אם חנטו ברביעית ונכנסו לחמישית, אין אוכלים אותם בלא פדיון (רדב"ז).

29 **יז. כֵּיצַד פּוֹדִין פֵּרוֹת נֶטַע רְבָעִי בַּזְּמַן הַזֶּה? אַחַר**
30 **שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן[82] מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ**
31 **הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן נֶטַע**
32 **רְבָעִי. וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת כֻּלָּן, וַאֲפִלּוּ בִּפְרוּטָה**
33 **אַחַת[83], וְאוֹמֵר: הֲרֵי אֵלּוּ פְּדוּיִין בִּפְרוּטָה זוֹ.**
34 **וּמַשְׁלִיךְ אוֹתָהּ פְּרוּטָה לְיָם הַמֶּלַח[84]. אוֹ מְחַלְּלָן עַל**
35 **שָׁוֶה פְּרוּטָה מִפֵּרוֹת אֲחֵרוֹת, וְאוֹמֵר: הֲרֵי כָּל הַפֵּרוֹת**
36 **הָאֵלּוּ מְחֻלָּלִין[85] עַל חִטִּים אֵלּוּ[86] אוֹ עַל שְׂעוֹרִים**

אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְשׁוֹרֵף אוֹתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּקָּלָה לַאֲחֵרִים[87]. וְאוֹכֵל כָּל הַפֵּרוֹת.

82) שאין פודים במחובר לקרקע כדאיתא בתוספתא (כסף־משנה). 83) שבזמן הזה מותר אפילו לכתחילה לחלל שוה מנה על שוה פרוטה כמו בהקדש (ערכין כט.). 84) כדי שלא ימצאנה אדם ויבוא לידי תקלה. 85) [הראב"ד משיג, שהרי נטע רבעי למדנו ממעשר שני, ואין פודים מעשר שני אלא בכסף. וביותר קשה, שרבינו עצמו אומר בהל' מעשר שני פ"ד ה"ט: אין פודין מעשר שני אלא בכסף. אולם באותו פרק עצמו ה"ב, הוא כותב: וכן אם רצה לחלל על פירות אחרות יעלו וכו' בירושלים, וראה רדב"ז שם שמחלק בין פדיון לחילול, פדיון רק בכסף - וחילול מותר רק על פירות. וראה סיני כרך מה, מאמר פדיון מעשר שני, מאת משה רייך]. 86) אף־על־פי שחיטים הוא אינו מינו, ומעשר שני אין מחללין מין על שאינו מינו, כמו שפסק בפ"ג מהל' מעשר שני, כיון שבזמן שבית־המקדש קיים - בדיעבד אם חיללו מחולל, מחללים בזמן הזה לכתחילה (כמו שכתב הכסף־משנה כאן לתרץ השגת הראב"ד, וכן כתב ביו"ד סי' שלא) (לחם־משנה). 87) ואם תאמר, בכל דבר שהוא משום תקלה - ההלכה היא שקוברים ולא שורפים, ראה עבודה זרה סב, ב. ושנינו במשנה תמורה לד, א: כל הנקברים לא ישרפו, וכן פסק רבינו. ולמה כתב כאן "ושורף אותן"? אולם רבינו למד מגמרא עבודה זרה סב, ב - שבתבואה אין הקבורה מונעת את התקלה, כי המוצא אותה יחשוב שגנבים הטמינוה ויאכלוה (ראה שם).

יח. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁפָּדָה פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית אוֹ חִלְּלָן - אָסוּר לְאָכְלָן עַד שֶׁתִּכָּנֵס שָׁנָה חֲמִישִׁית. וְדָבָר זֶה אֵין לוֹ עִקָּר. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁזּוֹ שִׁגְגַת הוֹרָאָה. וְהַטַּעַם[88]: לְפִי שֶׁכָּתוּב: וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ[89]. וְאֵין עִנְיַן הַכָּתוּב אֶלָּא שֶׁבַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ פִּרְיוֹ[90] בְּלֹא פִּדְיוֹן, כְּכָל חֵלְקֵי שֶׁבָּעוֹלָם. וְאֵין רָאוּי לָחֹשׁ לְהוֹרָאָה זוֹ.

88) כלומר, טעמם של מקצת הגאונים. 89) ופירשו שהכתוב מדבר בפירות שנה רביעית, ואמרה תורה לאכול אותם בשנה החמישית אחרי שפדאם, ולא ברביעית. 90) פירוש, פירות של השנה החמישית ובלא פדיון, אבל פירות של הרביעית שנפדו - אוכלים אותן גם ברביעית.

יט. הַטֶּבֶל כֵּיצַד? כָּל אֹכֶל שֶׁהוּא חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת - קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ נִקְרָא טֶבֶל, וְאָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ. כְּלוֹמַר: לֹא יִנְהֲגוּ בָּהֶן מִנְהַג חֻלִּין וַעֲדַיִן קָדָשִׁים שֶׁעֲתִידִין לְהִתָּרֵם לֹא הוּרְמוּ. וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת[91] מִן הַטֶּבֶל קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[92]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ[93] אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר, וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ולא יחללו את קדשי בני ישראל וגו' והשיאו אותם עון אשמה".

והוא כדרשת הגמרא (סנהדרין פג, א.) "בעתידים לתרום הכתוב מדבר", אבל רש"י בפירושו על התורה (ויקרא כב, טו.) פירש הפסוק "שהוא איסור להאכילו לזרים". ולכאורה צ"ע כיון שאיסור טבל הוא מצד התרומה המעורבת בו, למה דחק רש"י לפרש שהוא איסור להאכיל תרומה לזרים, ולא פירש כהגמרא שמדבר באיסור אכילת טבל, ונקרא "קדשי בני ישראל" מצד חלק התרומה שבו. ויש לומר שלשיטת רש"י בפשוטו של מקרא, יש חילוק בין טבל לתרומה גדולה ומעשר הטבול לתרומת מעשר, כי בפשוטו של מקרא לא מסתבר לומר שרק מצד החיוב להפריש תרומה כבר ישנו בפועל חלק תרומה בטבל, ולכן אי אפשר לפרש הכתוב "ולא יחללו את קדשי בני ישראל" על איסור טבל כי אין כאן קודש. משא"כ לגבי מעשר שכבר נעשית פעולת ההפרשה, הרי בהפרשה זו כבר נכללת גם הפרשת תרומת מעשר, אלא שהיא מעורבת במעשר, ופעולת הלוי היא רק שמברר חלק תרומת מעשר מן המעשר.

ולכן לא מצינו בפשוטו של מקרא חיוב מיתה על אכילת טבל, כי בגמרא סנהדרין (שם) למדו "חילול חילול מתרומה", לחייבו עונש מיתה (או מ"והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם") אבל לפי רש"י לא איירי שם בטבל.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד עמוד 69 הערה 36)

91) משנה, מכות פ"ג מ"א, כחכמים. 92) סנהדרין סג, א. 93) ולומדים "חילול" "חילול" מטמא שאכל תרומה טהורה, שנאמר בו (ויקרא כב, ט) "ומתו בו כי יחללוהו" (רש"י שם).

כ. אֲבָל הָאוֹכֵל מִדָּבָר שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וַעֲדַיִן לֹא הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ מַעַשְׂרוֹת[94], וַאֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר בּוֹ אֶלָּא מַעֲשַׂר עָנִי[95] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל טֶבֶל[96], וְאֵין בּוֹ מִיתָה; שֶׁאֵין עָוֹן מִיתָה אֶלָּא בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[97].

94) כגון שעבר והפריש תרומת מעשר מן הכרי לפני שהפריש מעשר ראשון. 95) אע"פ שאין בו קדושה, ומותר לזרים ונאכל בכל מקום (רש"י). 96) שם טז, ב. להלן בהכ"א מבאר רבינו שהאזהרה לאוכל טבל, למדנו מן הכתוב (דברים יב, יז) לא תוכל לאכול בשעריך, ולהלן הוא אומר הגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו (שם יד, כט), וזהו מעשר עני. וזהו פירושו של הפסוק: לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר שכתוב בו "בשעריך" -

בתוכו (רש"י שם) ולפיכך לוקה משום לאו ד"לא תוכל לאכול". 97) שזר חייב על אכילתן מיתה בידי שמים, אבל מעשרות אין בהם מיתה. ואפילו לרבי מאיר האוסר מעשר ראשון לזרים - אין חיוב מיתה על אכילתו, ולמדו זה ביבמות פו, א - ממה שכתוב בתרומה "ומתו בו כי יחללוהו", ודרשו: "בו" ולא במעשר.

1 **כא. אַזְהָרָה לְאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מִמֶּנּוּ**
2 **מַעַשְׂרוֹת - בִּכְלַל שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוֹכַל לֶאֱכֹל[98]**
3 **בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְגוֹמֵר. וּבְהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת**
4 **וּמַעַשְׂרוֹת[99] יִתְבָּאֵר: אֵי זֶה דָּבָר חַיָּב בִּתְרוּמָה**
5 **וּבְמַעַשְׂרוֹת וְאֵי זֶה דָּבָר פָּטוּר, וְאֵי זֶה דָּבָר הוּא**
6 **חַיָּב מִן הַתּוֹרָה וְאֵי זֶהוּ הַחַיָּב מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.**
7 **וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת מִטֶּבֶל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם אוֹ מִכְּלָאֵי**
8 **הַכֶּרֶם[100] וְעָרְלָה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ[101] - מַכִּין אוֹתוֹ**
9 **מַכַּת מַרְדּוּת.**

98) ראה מה שכתבנו בהלכה הקודמת. 99) בספר זרעים. 100) בחוץ לארץ - מדברי סופרים, כמ"ש בה"ה. 101) ערלה בחוץ לארץ אסורה - הלכה למשה מסיני, כמבואר בה"י, אבל כיון שאין כאן לאו מפורש בתורה, אינו לוקה מלקות מן התורה אלא מכת מרדות, כדין חצי שיעור. וכן כתב רבינו למעלה בפ"ג ה"ר. ובכמה מקומות אחרים.

10 **כב. הַטֶּבֶל וְהֶחָדָשׁ וְהַהֶקְדֵּשׁ וּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית**
11 **וְהַכִּלְאַיִם[102] וְהָעָרְלָה - מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִפֵּרוֹתֵיהֶן[103]**
12 **אֲסוּרִים כְּמוֹתָם[104], וְאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן[105]. חוּץ מִיַּיִן**
13 **וָשֶׁמֶן שֶׁל עָרְלָה[106] וְיַיִן שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[107], שֶׁלּוֹקִין**
14 **עֲלֵיהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקִין עַל הַזֵּיתִים וְעַל הָעֲנָבִים שֶׁלָּהֶן.**

102) פירוש, הירק הנזרע בכרם שאסור משום כלאי הכרם. ואין לפרש שהמדובר בכלאי זרעים, שהרי כלאי זרעים מותרים באכילה (ראה פ"א מהל' כלאים ה"ז). 103) כגון: תותים, תאנים ורמונים. 104) חולין קכ, ב. 105) שהוא שלא כדרך אכילתו, ואין לוקין עליו כמ"ש הרב המגיד למעלה בפ"ח הט"ז לדעת רבינו בדין אין לוקין על הנאה. 106) שלמדים ב'גזירה־שוה' "פרי" "פרי" מביכורים, וביכורים מתרומה, ובתרומה כתיב "תירוש ויצהר", תירוש הוא יין, ויצהר הוא שמן, כמבואר שם קכא, א. ו'גזירה־שוה' היא כמפורש בתורה, ולפיכך לוקים על יין ושמן. 107) דקיימא־לן כלאי הכרם לוקה עליהם אפילו שלא כדרך הנאתם. וכן פסק בפט"ו. ולכך לוקין על המשקין היוצאים מהם שאסורים כמותם (לחם־משנה). [אולם נשאר עוד לבאר למה כתב רבינו בתחילת הלכה זו שאין לוקין על משקה היוצא מירקות שנזרעו בכרם כפי שפירשנו שם דבריו, והלא דינם כדין הענבים. והרגיש בזה ה'לחם משנה' עצמו. ונראה שרבינו נוקט כאן שיטתו של אביי בפסחים כד, ב - שמיץ פירות "זיעה בעלמא", כלומר אין בו ממשות האיסור. וראה רש"י תמורה לג, ב - שלמדנו ערלה טעונה שריפה מכלאי הכרם בהיקש. ומכאן אפשר ללמוד כלאי הכרם מערלה לענין מלקות ביין, בלי כל הפלפול של ה'לחם משנה'].

15 **כג. וְיֵשׁ בְּקָדָשִׁים אִסּוּרִין אֲחֵרִים בְּמַאֲכָלוֹת, וְכֻלָּן**
16 **שֶׁל תּוֹרָה הֵן. כְּגוֹן אִסּוּרִין שֶׁיֵּשׁ בַּאֲכִילַת תְּרוּמוֹת**
17 **וּבִכּוּרִים וְחַלָּה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאִסּוּרִין שֶׁיֵּשׁ בְּקָדְשֵׁי**
18 **מִזְבֵּחַ, כְּגוֹן פִּגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא. וְכָל אֶחָד מֵהֶן**
19 **יִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.**

20 **כד. וְשִׁעוּר כָּל אֲכִילָה מֵהֶן - כְּזַיִת, בֵּין לְמַלְקוּת**
21 **בֵּין לְכָרֵת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ אִסּוּר חָמֵץ בְּפֶסַח וְדִינָיו**
22 **בְּהִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה[108]. אֲבָל אִסּוּר אֲכִילָה בְּיוֹם**
23 **הַכִּפּוּרִים - אִסּוּר מִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ[109]; וְכֵן אִסּוּר**
24 **יוֹצֵא מִגֶּפֶן עַל הַנָּזִיר אֵינוֹ שָׁוֶה בַּכֹּל. וּלְפִיכָךְ[110]**
25 **יִתְבָּאֵר אִסּוּר כָּל אֶחָד מֵהֶן וְשִׁעוּרוֹ וְדִינָיו בִּמְקוֹמוֹ**
26 **הָרָאוּי לוֹ.**

108) ולפיכך לא נכתבו כאן. 109) שאין שם איסור על המאכל, אלא שביום זה נאסרה אכילה ושתיה בכלל. 110) מפני שישנם הבדלים עקרוניים בין אלה ובין שאר איסורי אכילה.

יום ש"ק א' שבט ה'תשע"ז

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר יין שנתנסך לעבודה זרה וסתם יינם; וגוי שנגע ביין שלא בכוונה; ודין הלוקח עבדים מהגוי ומלו וטבלו וגר תושב, שנגעו ביין; אם נתערב ביין ישראל מעט דבש ומעט שאור; גוי שדרך וישראל עומד על גביו, וחומץ הגוי; הכשר כלי הגויים אשר לחרש ולעץ ולאבן; בזמן הזה אין לוקחין אלא מאדם שהוחזק בכשרות; והמתארח אצל בעל הבית.

27 **א. יַיִן[2] שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - אָסוּר בַּהֲנָיָה,**
28 **וְהַשּׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[3]. וְכֵן**
29 **הָאוֹכֵל כָּל שֶׁהוּא מִתִּקְרֹבֶת[4] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מִבָּשָׂר**
30 **אוֹ מִפֵּרוֹת, אֲפִלּוּ מַיִם וָמֶלַח, הָאוֹכֵל מֵהֶן כָּל שֶׁהוּא**
31 **- לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ, יִשְׁתּוּ**
32 **יֵין נְסִיכָם, יָקוּמוּ וְגוֹמֵר[5].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"יין שנתנסך לעבודה־זרה אסור בהניה.... שנאמר "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם".

לדעת הרמב"ם, ה'חינוך' ועוד, שלא מנו מצות־עשה של ברכת התורה מהפסוק בהאזינו (לב, ג - "כי שם ה' אקרא כו'") כן מנו בנוגע למצוות איסור יין נסך, מהפסוק בפרשת האזינו לב, לח. כי הוא מצות לא־תעשה ואפשר ללומדו משירת האזינו.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד עמוד 187 הערה 1)

~ נקודות משיחות קודש ~

"האוכל מהן כל שהוא – לוקה".

ידוע הכלל שעצם, כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו, והגם ש"מקצתו" ו"כולו" הם שני הפכים, בכל זאת

כשמדובר בעצם, הרי כל נקודה ונקודה שבו היא ככולו. כך גם כשאדם פוגע בעניין כללי, גם אם יפגע במשהו קטן ממנו, הרי הוא פוגע בכולו. לכן יש שני אופנים בגדר "משהו". האחד הוא שיכול להיות משהו שהוא חלק ממשהו כי מתחלק ונפרד ממנו ונעשה מציאות חדשה, והאחר הוא שבכל חלק הכי קטן ישנו המציאות של ה"משהו".

כך גם באיסורי הנאה מעבודה־זרה שכל חלק וחלק ממנה אסור מאותה סיבה שאסור הכל, ולכן גם "האוכל ממנו כל שהוא - לוקה".

(על־פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 155)

ב. יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ - כְּזֶבַח שֶׁקָּרַב לָהּ. וְכֵיוָן שֶׁאִסּוּר זֶה מִשּׁוּם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא - אֵין לוֹ שִׁעוּר[6], שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם[7].

2) ניסוך יין הוא אחת מארבע עבודות של עבודה זרה שחייבין עליהן סקילה אפילו אם אין דרך עבודתו של אותו אליל בכך. 3) שתי מלקות, אחת משום לא תביא תועבה אל ביתך ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. ואף על פי שכתב כאן סתם "לוקה" נתכוין לשתי מלקות. 4) מה שמקריבים לעבודה זרה. 5) ומה שהביא כאן פסוק זה, הרי זה רק כדי ללמוד ממנו שיין נסך דינו כזבח.

ג. יֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם נִתְנַסֵּךְ אוֹ לֹא נִתְנַסֵּךְ, וְהוּא הַנִּקְרָא סְתָם יֵינָם[8] - אָסוּר בַּהֲנָאָה כְּמוֹ יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ[9]. וְדָבָר זֶה מִגְּזֵרוֹת סוֹפְרִים הוּא[10]. וְהַשּׁוֹתֶה מִסְּתָם יֵינָם רְבִיעִית[11] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

8) ודניאל פירש ממנו שנאמר: "אשר לא יתגאל בפתבג המלך וביין משתיו". 9) משום חומרת איסור עבודה זרה עשאוהו חכמים כיין נסך גמור שנתנסך לעבודה זרה שאסור מן התורה. 10) גזרו החכמים על יינם של גויים משום בנותיהם. פירוש: שתיית יין מביא לקירוב לבבות ויביא לחיתון עם בנותיהם. והיא אחת משמונה עשר גזירות שגזרו בעליית חנניא בן גוריון: וגזרו מתחילה על השתייה בלבד, אבל בית דין שלאחריהם ראו שהגויים מרבים בניסוך וגזרו איסור הנאה אף בסתם יינם. 11) אבל השותה פחות מרביעית אינו לוקה מכת מרדות ואף על פי שעל יין נסך ממש לוקה בכל שהוא וסתם יינם עשו חכמים כיין נסך, לא החמירו חכמים לעניין שיעורו, מפני שלא נאסר משום עבודה זרה אלא משום חשש חיתון.

ד. וְכָל יַיִן שֶׁיִּגַּע[12] בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי זֶה אָסוּר[13], שֶׁמָּא נִסֵּךְ אוֹתוֹ[14]; שֶׁמַּחֲשֶׁבֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[15]. הָא לָמַדְתָּ[16], שֶׁיַּיִן יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַע בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - דִּינוֹ כְּסָתָם יֵינָם שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה.

12) נגיעה משמעותה שכשוך. 13) בגמרא אמרו, רבא שהתיר בהנאה חזר בו. 14) אם נגע בו בכוונה וידע שזהו יין. 15) אפילו שלא בפני עבודה זרה. 16) שלא יין של גוי בלבד אסור אלא אפילו יין של ישראל שנגע בו גוי ואין הישראל יכול לומר לו אין בכוחך לאסור ייני שלא בהסכמתי. ולפיכך חוששים שמא נסך ודינו כסתם יינם.

ה. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּגַע בְּיַיִן שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה[17], וְכֵן תִּינוֹק[18] עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּגַע בְּיַיִן - אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[19] וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה[20]. הַלּוֹקֵחַ עֲבָדִים מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וּמָלוּ וְטָבְלוּ - מִיָּד אֵין מְנַסְּכִין, וְיַיִן שֶׁנָּגְעוּ בּוֹ מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נָהֲגוּ בְּדָתֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא פָּסְקָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִפִּיהֶם[21].

17) שלא כיוון לנגוע ביין ונגע במקרה. או שהושיט ידו לחבית וחשב שיש בה שמן ונמצא יין. 18) לא תינוק ממש אלא כל שאינו יודע בטיב עבודה זרה ומשמשיה, דינו כך. 19) והטעם משום הרחקת עבירה כמבואר בגמרא: "לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב" (לנזיר אומרים: לך מסביב לכרם ואל הכרם לא תקרב) להרחיקו מן העבירה, שהנזיר אסור ביין. 20) ודאי לא נתנסך כיון שהיה שלא בכוונה. 21) כרב, ולא כשמואל שאומר עושן יין נסך עד שתשקע [=תישכח] עבודה זרה מפיהם. וטעמו של דבר מכיוון שמלו וטבלו ודאי לא ניסכו לשם עבודה זרה.

ו. בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת הָעוֹבְדוֹת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל וּמָלוּ וַעֲדַיִן לֹא טָבְלוּ[22] - הַגְּדוֹלִים אוֹסְרִין הַיַּיִן כְּשֶׁיִּגְּעוּ בּוֹ, וְהַקְּטַנִּים אֵינָן אוֹסְרִין[23].

22) אבל אם לא מלו ולא טבלו אפילו קטנים אוסרים במגעם לשתייה כדין גוי קטן. 23) דווקא בני שפחות שמלו ולא טבלו שגדלו ברשות ישראל, קטנים אינם אוסרים, אבל הלוקח עבד מן הגוי ומלו ולא טבלו אפילו קטנים עושים יין נסך לאסור בשתייה כשאר גוי קטן.

ז. גֵּר תּוֹשָׁב, וְהוּא שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[24] - יֵינוֹ אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה[25]. וּמְיַחֲדִין אֶצְלוֹ יַיִן[26], וְאֵין מַפְקִידִין אֶצְלוֹ יַיִן[27]. וְכֵן כָּל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּגוֹן אֵלּוּ הַיִּשְׁמְעֵאלִים[28] - יֵינָן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה. וְכֵן הוֹרוּ כָּל הַגְּאוֹנִים. אֲבָל אוֹתָם הָעוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - סְתָם יֵינָם אָסוּר בַּהֲנָיָה.

24) "אי זה הוא גר תושב? זה גוי שקיבל עליו שלא יעבוד עבודה זרה עם שאר המצוות שנצטוו בני נח". 25) והטעם שגזירה ראשונה על יין גויים משום בנותיהם, בשתייה בלבד אסרו וגזירה זו כוללת גם גר תושב. אבל איסור הנאה בסתם יינם שגזרו בית דין שלאחריהם משום חשש ניסוך,

לא גזרו אלא בעובד עבודה זרה בלבד. 26) מניח בחנותם זמן מה עד שילך כדי מיל בערך. והטעם, כיון שאינו עובד עבודה זרה, אינו נוגע ביין ולא ינסך וגם לא יניח לגוי אחר לנגוע ולנסך, שהרי אין לו כל הנאה בזה. 27) בביתו לזמן מרובה, שמא יחליף יין זה ביינו, ויינו אסור בשתייה. אבל בזמן מועט אין חוששים לחילוף. 28) ומה שכתב רבינו בתחילת הלכה זו "שקיבל עליו שבע מצוות" ומשמע מדבריו שאם קיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה בלבד אסור בהנאה, זה נאמר רק בגר תושב בן אומה עובדת עבודה זרה, אבל אם כל אומתו אינה עובדת עבודה זרה, אינו אסור במגעו בהנאה וגם לא צריך קבלה בפני שלושה חברים.

1 **ח. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיָן זֶה[29] שֶׁהַיַּיִן אָסוּר, אִם**
2 **הָיָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנֶּאֱסַר הַיַּיִן בִּגְלָלוֹ**
3 **עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי הוּא אָסוּר**
4 **בַּהֲנָיָה; וְאִם אֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת -**
5 **הֲרֵי הוּא אָסוּר בִּשְׁתִיָּה בִּלְבַד. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר**
6 **נָכְרִי סְתָם - הֲרֵי זֶה עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.**

29) בעניין ניסוך היין.

7 **ט. אֵין מִתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶלָּא יַיִן**
8 **שֶׁרָאוּי לְהַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וּמִפְּנֵי זֶה, כְּשֶׁגָּזְרוּ**
9 **עַל סְתָם יֵינָם וְגָזְרוּ עַל כָּל יַיִן שֶׁיִּגַּע בּוֹ שֶׁיִּהְיֶה אָסוּר**
10 **בַּהֲנָיָה - לֹא גָּזְרוּ אֶלָּא עַל הַיַּיִן הָרָאוּי לְהִתְנַסֵּךְ.**
11 **לְפִיכָךְ, יַיִן מְבֻשָּׁל[30] שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַע בּוֹ הָעוֹבֵד**
12 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵינוֹ אָסוּר. וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹתוֹ עִם**
13 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[31] בְּכוֹס אֶחָד. אֲבָל יַיִן מָזוּג[32]**
14 **וְיַיִן שֶׁהִתְחִיל לְהַחְמִיץ וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁתֶּה[33], אִם נָגַע בּוֹ**
15 **- נֶאֱסָר.**

30) מאימתי נקרא מבושל? משהרתיח על גבי האש. 31) וכתב הרא"ש: הדבר תמוה כיון שגזרו על יינם בשתייה משום בנותיהם וכי משום שהרתיחו לא שייך לגזור בזה? ואפשר לפי שהמבושל אינו מצוי כל כך ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים. [=ואולי אפשר לומר שיין מבושל אינו גורם לקירוב לבבות.] 32) במים, אם יש בו טעם ומראה יין. 33) שלושה ימים הראשונים יש בו משום יין נסך, שכל שלושה ימים הראשונים עדיין טעמו טעם יין.

16 **י. הוֹרוּ גְאוֹנֵי הַמַּעֲרָב, שֶׁאִם נִתְעָרֵב בְּיֵין יִשְׂרָאֵל**
17 **מְעַט דְּבַשׁ אוֹ מְעַט שְׂאוֹר, הוֹאִיל וְאֵינוֹ רָאוּי**
18 **לַמִּזְבֵּחַ[34] - הֲרֵי הוּא כְּמְבֻשָּׁל אוֹ כְּשֵׁכָר[35], וְאֵינוֹ**
19 **מִתְנַסֵּךְ, וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹתוֹ עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.**

34) הרמב"ן, הרא"ש והר"ן חולקים על רבינו ואוסרים, ונימוקם, שהרי הגויים מקריבים פירות לעבודה זרה שאסורים להקרבה על גבי המזבח, גם יין מזוג פסול למזבח ויש בו משום יין נסך. 35) סתם שכר בתלמוד הוא מתמרים או משעורים ואין דרכם לנסכו לעבודה זרה, שלא אסרו שכר של גויים, אלא משום שחוששים שמא שתה ממנו נחש, וגויים אינם מקפידים לכסות, אבל לא אסרוהו משום בנותיהם או משום גזירת יין נסך, ולפיכך אם ידוע שלא נתגלה או במקומות שאין נחשים מצויים מותר לשתותו.

20 **יא. מֵאֵימָתַי יֵאָסֵר יֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת?**
21 **מִשֶּׁיִּדְרֹךְ וְיִמָּשֵׁךְ הַיַּיִן[36]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָרַד לַבּוֹר,**
22 **אֶלָּא עֲדַיִן הוּא בַּגַּת - הֲרֵי זֶה אָסוּר. לְפִיכָךְ אֵין**
23 **הוֹרְכִין עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בַּגַּת, שֶׁמָּא יִגַּע בְּיָדוֹ[37]**
24 **וְינַסֵּךְ. וַאֲפִלּוּ הָיָה כָּפוּת[38]. וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ גַּת**
25 **דְּרוּכָה[39], וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הַיַּיִן מְעֹרָב עִם**
26 **הַחַרְצַנִּים וְזַגִּין וְלֹא יָרַד לַבּוֹר.**

36) מימרא של רב הונא: ופירש רש"י הגת עשוייה כמדרון ומשעה שהיוצא מן הענבים נמשך מצד העליון לצד התחתון נקרא יין ונגיעת גוי אוסרתו ואף על פי שעדיין הוא בגת. ורבינו תם מפרש משהתחיל היין לקלח מן הגת אל הבור, וקודם לכן הם ענבים דרוכים ולא יין ולפיכך אינם נעשים יין נסך. 37) משמע שאם ניסך ברגלו שהוא דורך בה אינו יין נסך שכלל בידינו ניסוך ברגל אינו נקרא ניסוך... ומותר בהנאה, אבל בשתייה אסור. [=והטור סימן קכג נוקט שיטה אחרת לגמרי, ודעתו שניסוך ברגל אסור בהנאה וכאן מותר בהנאה מפני שהגוי טרוד בדריכה ואינו מנסך, אבל נגיעה ברגל שלא אגב דריכה אוסרת כמו ביד]. 38) ידיו קשורות שגוזרים כפות משום אינו כפות ואסור אפילו בהנאה. 39) והיין מושך מחלק העליון לתחתון.

27 **יב. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁדָּרַךְ הַיַּיִן וְלֹא נָגַע בּוֹ,**
28 **וַהֲרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּיו[40], וְיִשְׂרָאֵל[41] הוּא שֶׁכִּנְּסוֹ**
29 **בֶּחָבִית - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה.**

40) ומשמרו שלא יגע בידו. 41) לבדו.

30 **יג. הַחֹמֶץ שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אָסוּר**
31 **בַּהֲנָיָה, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשָׂה יֵין נֶסֶךְ קֹדֶם שֶׁיַּחְמִיץ. עוֹבֵד**
32 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהָיָה דוֹרֵס עֲנָבִים בְּחָבִית, אַף עַל**
33 **פִּי שֶׁהַיַּיִן צָף עַל גַּבֵּי יָדָיו - אֵין חוֹשְׁשִׁין מִשּׁוּם יֵין**
34 **נֶסֶךְ. הָיָה אוֹכֵל מִן הַסַּלִּים[42] וְהוֹתִיר כִּסְאָה וְכִסְאָתַיִם**
35 **וּזְרָקָן בַּגַּת, אַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן מִגִּתּוֹ[43] עַל הָעֲנָבִים -**
36 **אֵין עוֹשֶׂה יֵין נֶסֶךְ[44].**

42) שהביאו ענבים לגת. 43) בדפוס רומי ר"מ וכן בתוספתא שם: מנתז. וכן נכון. 44) תוספתא שם: גוי שהיה מעלה ענבים בסלים ובדרדורין לגת אף על פי שניפצן לגת והיין מנתז על גבי ענבים מותר שאין דרכם מנסכין כן.

37 **יד. הַחַרְצַנִּים וְהַזַּגִּין שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת -**
38 **אֲסוּרִים[45] כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[46]; וּלְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר**
39 **חֹדֶשׁ - כְּבָר יָבְשׁוּ וְלֹא נִשְׁאֲרָה בָהֶן לַחְלוּחִית,**
40 **וּמֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. וְכֵן שְׁמָרִים שֶׁל יַיִן שֶׁיָּבְשׁוּ לְאַחַר**
41 **שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - מֻתָּרִין; שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר בָּהֶן רֵיחַ**
42 **יַיִן, וַהֲרֵי הֵן כְּעָפָר וְכַאֲדָמָה[47].**

45) אפילו בהנאה. 46) שהם לחים, כחכמים, שאמרו לחים אסורים, יבשים מותרים. ופירשו בגמרא: לחים - כל י"ב חודש, יבשים - לאחר י"ב חודש. 47) משמע אפילו לא נתן עליהם מים מותרים ולא כדעת רבינו תם.

1 **טו. נֹאדוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְקַנְקַנֵּיהֶן**
2 **שֶׁהִכְנִיסוּ בָּהֶן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יֵינָם - אָסוּר**
3 **לִתֵּן לְתוֹכָן יַיִן עַד שֶׁיַּיְשְׁנָן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[48]; אוֹ**
4 **עַד שֶׁיַּחֲזִירָן לְאוּר[49] עַד שֶׁיִּתְרַפֶּה הַזֶּפֶת[50] שֶׁעֲלֵיהֶן אוֹ**
5 **שֶׁיְּחַמּוּ[51]; אוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכָן מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים**
6 **מֵעֵת לְעֵת[52], וּמְעָרֶה הַמַּיִם וּמַחֲלִיף מַיִם אֲחֵרִים כָּל**
7 **מֵעֵת לְעֵת שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בִּשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים. בֵּין שֶׁהָיוּ**
8 **הַכֵּלִים שֶׁלָּהֶן בֵּין שֶׁהָיוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשָׁאֲלוּ אוֹתָן**
9 **וְהִכְנִיסוּ בָּהֶן יֵינָם. וְאִם נָתַן לְתוֹכָם יַיִן[53] קֹדֶם**
10 **שֶׁיִּטַּהֵר אוֹתָן - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה.**

48) ואז יוצא ריח היין מהם ומתנדף. 49) שהחזירן לכבשן האש. 50) שבפנים וזהו סימן שנתלבנו הכלים. 51) אם אין הכלים מזופתים אבל הוחמו בשיעור כזה, שאילו היו מזופתים היה הזפת מתרפה. 52) שהמים יהיו בכלים שלושה ימים מעת לעת. 53) מלשון רבינו נראה שאפילו נתן בהם רק לזמן קצר גם כן אסור.

11 **טז. וּמֻתָּר לִתֵּן לְתוֹכָן שֵׁכָר[54] אוֹ צִיר[55] אוֹ מוּרְיָס[56]**
12 **מִיָּד[57], וְאֵין צָרִיךְ לִכְלוּם. וּמֻתָּר לִתֵּן הַיַּיִן לְתוֹכָן**
13 **אַחַר שֶׁנּוֹתֵן הַצִּיר אוֹ הַמּוּרְיָס[58], שֶׁהַמֶּלַח שׁוֹרְפָן.**

54) כי השכר מבטל טעמו של היין. 55) המתמצה מדגים שנמלחו. 56) שומן של דגים. 57) ואף על פי שלא מילאוהו מים, מפני שהם שורפין את היין הנבלע בכלים ומכלין אותו. 58) ואין צריך הכשר קודם נתינת היין, מפני שהמלח שבציר ובמוריס שורף את היין שהיה מובלע בכלים, אבל אם נתן שכר טעון הכשר אם רצה לתת בו יין, שהשכר רק מבטל טעם היין אבל אינו מכלהו.

14 **יז. הַלּוֹקֵחַ כֵּלִים חֲדָשִׁים שֶׁאֵינָם מְזֻפָּתִים מִן הָעוֹבְדֵי**
15 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - נוֹתֵן לְתוֹכָן יַיִן מִיָּד[59], וְאֵינוֹ**
16 **חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא נָתְנוּ בָּהֶן יֵין נֶסֶךְ. וְאִם הָיוּ מְזֻפָּתִין -**
17 **מִדִּיחָן[60], וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן חֲדָשִׁים[61]. וְכֵן כְּלֵי שֶׁנָּתְנוּ**
18 **בּוֹ יֵין נֶסֶךְ וְאֵין מַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם[62], כְּגוֹן כְּלֵי שֶׁחוֹשֵׁף**
19 **בּוֹ[63] אוֹ הַמַּשְׁפֵּךְ וְכַיּוֹצֵא בָהּ - מְשַׁכְשְׁכוֹ[64] בְּמַיִם**
20 **וְדַיּוֹ.**

59) ואין צריכים הדחה. 60) ואין צריך עירוי מים שלוש פעמים, כיוון שהגוי לא הכניס לתוכם יין לקיום, כי אחרת לא היו נראים הכלים כחדשים, מספיקה הדחה לבדה. 61) כלומר, נראים כחדשים. 62) הגוי אינו מכניס בהם יין על מנת לשהותו בהם זמן רב. 63) כלי שדולים [=שואבים] בו מן הבור. 64) למרות שהם ישנים, מספיק שכשוך.

21 **יח. וְכֵן כּוֹס שֶׁל חֶרֶס שֶׁשָּׁתָה בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
22 **וּמַזָּלוֹת - אָסוּר לִשְׁתּוֹת בּוֹ. הֶדִּיחוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה**
23 **וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית - מֻתָּר, שֶׁכְּבָר הָלְכוּ צַחְצוּחֵי הַיַּיִן**
24 **שֶׁבּוֹ[65]. וְהוּא שֶׁהָיָה מְצֻפֶּה בְּאֶבֶר[66], כְּדֶרֶךְ**
25 **שֶׁהַיּוֹצְרִין[67] עוֹשִׂין, אוֹ שֶׁהָיָה מְזֻפָּת[68]; אֲבָל שֶׁל**
26 **חֶרֶס[69] - צָרִיךְ הֲדָחָה[70].**

65) אבל בפעם ראשונה ושנייה נשארו עוד טיפות זעירות של יין. 66) בבדיל. 67) עושי כלי חרס. 68) ובכלים ישנים, צריכים שלוש הדחות. 69) בלא ציפוי ואינו מזופת. 70) פעם אחת בלבד. שיותר בולע מצופה באבר או מזופת מאינו מצופה באבר, והמדובר כשאין הציפוי חלק כל כך, אבל כאשר הוא חלק לגמרי בולע פחות מחרס ונקרא "שוע" שיתבאר דינו בהלכה יט.

27 **יט. כְּלֵי חֶרֶס הַשּׁוּעִים[71] בְּאָבֶר שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן בְּיֵין**
28 **נֶסֶךְ: אִם הָיוּ לְבָנִים אוֹ אֲדֻמִּים[72] אוֹ שְׁחֹרִים -**
29 **מֻתָּרִין[73]; וְאִם הָיוּ יְרֻקִּין - אֲסוּרִין[74], מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
30 **בּוֹלְעִים. וְאִם יֵשׁ בָּהֶם מָקוֹם מְגֻלֶּה שֶׁל חֶרֶס[75], בֵּין**
31 **לְבָנִים בֵּין יְרֻקִּים - אֲסוּרִים[76], מִפְּנֵי שֶׁהֵם בּוֹלְעִין.**
32 **וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין הַדָּבָר אֶלָּא בְּשֶׁכִּנְּסוֹ בָּהֶם לְקִיּוּם[77];**
33 **אֲבָל לֹא כִּנְּסוֹ בָּהֶם לְקִיּוּם - מְדִיחָן וּמֻתָּרִין וַאֲפִלּוּ הֵם**
34 **שֶׁל חֶרֶס[78].**

71) חלקים ומצופים יפה. 72) בגמרא נזכר רק לבנים ושחורים. 73) בהדחה בלבד. 74) "משום דמיצריף". [פירש רש"י, שיש בהם תערובת קרקע של מחפורת צריף, היינו נתר שבולע הרבה. ומשמע מדבריו, שאפילו הגעלה ברותחים אינה מועילה. ... ומכל שכן שמילוי ועירוי או יישון אינם מועילים. אולם רבינו כאן בדין "מקום מגולה" כלל ביחד ירוקים ולבנים ומשמע שמשווה דינם, ולבנים בוודאי שמועיל בהם עירוי ויישון. 75) היינו שיש בקעים וסדקים בציפוי. 76) ואפילו כמה הדחות אינן מועילות וצריכים מילוי ועירוי ג' מעת לעת או יישון. 77) כלומר, בכלים העשויים להכניס בהם לקיום. ... כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו בו חכמים. ולבנים ושחורים שאין בהם מקום מגולה אפילו במכניסם לקיום מותרים בשכשוך בעלמא שהם ככלי מתכות מפני שהם מצופים באבר, ומדבריו למדנו שכלי מתכות אפילו במכניס לקיום אין צריך מילוי ועירוי אלא בהדחה בעלמא די. 78) פירוש: אף על פי שהם של חרס.

35 **כ. גַּת שֶׁל אֶבֶן וְשֶׁל עֵץ שֶׁדַּרְכָּהּ בָּהֶן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
36 **וּמַזָּלוֹת[79], אוֹ גַּת שֶׁל אֶבֶן שֶׁזִּפְּתָהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
37 **וּמַזָּלוֹת[80] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא דָרַךְ בָּהּ - מְדִיחָן[81] בְּמַיִם**
38 **וּבְאֵפֶר אַרְבַּע פְּעָמִים[82] וְדוֹרֵךְ בָּהֶן. וְאִם הָיְתָה בָּהֶם**
39 **לַחְלוּחִית - מַקְדִּים הָאֵפֶר[83] לַמַּיִם; וְאִם לַאו -**
40 **מַקְדִּים הַמַּיִם[84].**

79) ואינם זפותים. 80) ודרך לשים בגת מעט יין כדי להעביר את ריח העשן של הזפת. 81) כדי להעביר צחצוחי היין שעל הזפת. ודווקא גת של אבן שזפתה די בהדחה, אבל גת של עץ אם זפתה אף על פי שלא דרך בה צריך לקלוף את הזפת, מפני שנבלע בה הרבה יין.

82) כלומר, שתי פעמים מים ושתי פעמים אפר. 83) היינו, נותן אפר ומים אפר ומים. 84) נותן מים ואפר מים ואפר.

כא. גַּת שֶׁל אֶבֶן מְזֻפֶּפֶת[85] שֶׁדַּרַךְ בָּהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ גַּת שֶׁל עֵץ זְפוּתָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא דָרַךְ בָּהּ - צָרִיךְ לִקְלֹף[86] אֶת הַזֶּפֶת. וְאִם יִשְׁנָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ אוֹ נָתַן בָּהּ מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת - אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְלֹף. לֹא תִּהְיֶה הַגַּת חֲמוּרָה[87] יָתֵר מִן הַקַּנְקַנִּים. לֹא נֶאֱמַר יִקְלֹף אֶלָּא לְהַתִּירָהּ מִיָּד[88].

85) שאפילו גת של אבן בולעת הרבה אם דרך בה הגוי. 86) אפילו בגת של עץ. 87) שהרי בגת אין מעכבים את היין כל כך כמו בקנקנים. 88) בלי יישון ועירוי.

כב. גַּת שֶׁל חֶרֶס[89], אַף עַל פִּי שֶׁקָּלַף אֶת הַזֶּפֶת - אָסוּר לִדְרֹךְ בָּהּ מִיָּד, עַד שֶׁיֶּחֱם אוֹתָהּ בָּאֵשׁ עַד שֶׁיִּרְפֶּה הַזֶּפֶת[90]. וְאִם יִשְׁנָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ אוֹ נָתַן בָּהּ מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים - מֻתֶּרֶת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

89) במשנה שם: ושל חרס אף על פי שקלף את הזפת הרי זו אסורה. והקליפה אינה מתירה אותה. 90) הראב"ד תמה הלא המדובר בקלף ואין כאן זפת? אבל רבינו דייק בלשונו וכתב "עד שייחם אותה באש עד שירפה" וכוונתו עד שיתחמם כדי שיתרפה הזפת אילו היה נמצא שם.

כג. מְשַׁמֶּרֶת[91] שֶׁל יַיִן שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת: אִם הָיְתָה שֶׁל שֵׂעָר[92] - מְדִיחָהּ[93] וּמְשַׁמֵּר בָּהּ; וְאִם הָיְתָה שֶׁל צֶמֶר[94] - מְדִיחָהּ בְּמַיִם וּבְאֵפֶר[95] אַרְבַּע פְּעָמִים, וּמַנִּיחָהּ עַד שֶׁתִּנָּגֵב וּמְשַׁמֵּר בָּהּ; וְאִם הָיְתָה שֶׁל שֵׁשׁ[96] - מְיַשְׁנָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם יֵשׁ בָּהֶן קְשָׁרִים - מַתִּירָן[97]. וְכֵן כְּלֵי חֶלֶף[98] וְהוּצִים[99] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן מִכְּפִיפוֹת[100] שֶׁדּוֹרְכִין בָּהֶן יַיִן: אִם הָיוּ תְּפוּרִין בַּחֲבָלִים - מְדִיחָן; וְאִם הָיוּ אֲחוּזוֹת זוֹ בָּזוֹ בְּסִבּוּךְ קָשֶׁה - מְדִיחָן בְּאֵפֶר[101] וּבְמַיִם אַרְבַּע פְּעָמִים, וּמְנַגְּבָן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן; וְאִם הָיוּ תְּפוּרוֹת בְּפִשְׁתָּן - מְיַשְׁנָן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם יֵשׁ בָּהֶן קְשָׁרִים - מַתִּירָן[102].

91) מסננת. 92) משמע כל מיני שער, ורש"י פירש שער אדם. 93) שהשער אינו בולע כלל. 94) בולע קצת. 95) היינו ניגוב. 96) של פשתן. 97) ואחר כך מנגבן שהיין נבלע בקשרים. 98) מין צמח. 99) סיבים הנכרכים סביב הדקלים. 100) סלים קלועים. 101) מנגבן שהיין מתעכב יותר. 102) ואחר כך מנגבן.

כד. כְּלֵי הַגַּת שֶׁדָּרַךְ בָּהֶן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יֵין נֶסֶךְ, כֵּיצַד מְטַהֲרִין אוֹתָן כְּדֵי שֶׁיִּדְרֹךְ בָּהֶן הַיִּשְׂרָאֵל? הַדַּפִּין[103] וְהָעֲדָשִׁים וְהַלּוּלְבִין[104] - מְדִיחָן[105]. הָעֲקָלִין[106]: שֶׁל נְסָרִין וְשֶׁל בְּצָבוּץ[107] - מְנַגְּבָן; שֶׁל שִׁיפָּה[108] וְשֶׁל גֶּמִי - מְיַשְׁנָן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם רָצָה לְטַהֲרָן מִיָּד - מַגְעִילָן בְּרוֹתְחִין, אוֹ חוֹלְטָן בְּמֵי זֵיתִים[109], אוֹ מַנִּיחָן תַּחַת צִנּוֹר שֶׁמֵּימָיו מְקַלְּחִין[110] אוֹ בְּמַעְיָן שֶׁמֵּימָיו רוֹדְפִין[111] שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת[112], וְאַחַר כָּךְ יַתִּירוּ[113].

103) כעין דלת שנותנים על הענבים. 104) מטאטא שמאספים בו את הענבים המתפזרים, או שמנקים בו את הגת. 105) במים. 106) שקושרים בהם את הקף סביב הזיתים שלא יתפזרו בשעת הדריכה. וכנראה גם בגת השתמשו בכלי כזה שלא יתפזרו הענבים מכובד הקורה. 107) קנבוס שבולע יותר. 108) מין עשב הגדל במים. 109) דרך לבשל זיתים להיות רכים להוציא שומנם. 110) בזרם חזק בלתי פוסק. 111) שוטפים. 112) עונה, יום או לילה בתקופת תשרי וניסן שהיום והלילה שווים, והעיקר שישהו במים שתים עשרה שעות. 113) שקילוח המים ורדיפתם במשך י"ב שעות מבטל ומפליט את היין.

כה. בִּזְמַן שֶׁהָיְתָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ לְיִשְׂרָאֵל - הָיוּ לוֹקְחִין הַיַּיִן מִכָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ לֹא הָיוּ לוֹקְחִין אֶלָּא מֵאָדָם שֶׁהֶחְזַק בְּכַשְׁרוּת; וּבַזְּמַן הַזֶּה - אֵין לוֹקְחִין יַיִן בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא מֵאָדָם שֶׁהֶחְזַק בְּכַשְׁרוּת. וְכֵן הַבָּשָׂר וְהַגְּבִינָה וַחֲתִיכַת דָּג שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כו. הַמִּתְאָרֵחַ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְהֵבִיא לוֹ יַיִן אוֹ בָּשָׂר אוֹ גְּבִינָה וַחֲתִיכַת דָּג - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[114], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁאֹל עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּירוֹ, אֶלָּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יְהוּדִי בִּלְבַד. וְאִם הֶחְזַק שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר וְלֹא מְדַקְדֵּק בִּדְבָרִים אֵלּוּ - אָסוּר לְהִתְאָרֵחַ אֶצְלוֹ. וְאִם עָבַר וְנִתְאָרַח אֶצְלוֹ - אֵינוֹ אוֹכֵל בָּשָׂר וְלֹא שׁוֹתֶה יַיִן עַל פִּיו עַד שֶׁיָּעִיד לוֹ אָדָם כָּשֵׁר עֲלֵיהֶם.

114) שסתמו אוכל כשר ונותן לו ממה שהוא אוכל. אבל אין לוקחים דברים אלו בחוץ לארץ ובארץ ישראל בזמן הזה אלא ממי שהוחזק בכשרות, מפני שעמי הארץ אינם מקפידים על לפני עיוור לא תיתן מכשול ושמא קנה מהגוי ומוכרם לישראל ואינו מקפיד על מה שהישראל יאכל דבר איסור.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר כיצד היא הנגיעה, שאוסר בה הגוי היין; וניצוק אי הוי חיבור; המניח יינו בקרון או בספינה ונכנס לעיר לעשות צרכיו; היה שוהה עם הגוי ושמע קול תפלה ויצא; גדוד שנכנס למדינה דרך שלום או מלחמה; חבית שצפה בנהר כנגד עיר שרובה ישראל.

א. כֵּיצַד הִיא הַנְּגִיעָה שֶׁאוֹסֶר בָּהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[2] הַיַּיִן? הוּא שֶׁיִּגַּע בַּיַּיִן עַצְמוֹ[3], בֵּין בְּיָדוֹ בֵּין בִּשְׂאָר אֵיבָרָיו שֶׁדַּרְכָּן לְנַסֵּךְ[4] בָּהֶן, וִישַׁכְשֵׁךְ[5]. אֲבָל אִם פָּשַׁט יָדוֹ לֶחָבִית[6], וְתָפְסוּ אֶת יָדוֹ קֹדֶם שֶׁיּוֹצִיאָהּ וְלֹא יְנִידָהּ, וּפָתְחוּ הֶחָבִית מִלְּמַטָּה עַד שֶׁיָּצָא הַיַּיִן וְיָרַד לְמַטָּה מִיָּדוֹ - לֹא נֶאֱסַר[7] הַיַּיִן. וְכֵן אִם אָחַז

29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50

כְּלִי פְּתוּחַ שֶׁל יַיִן וְשִׁכְשְׁכוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגְבִּיהַּ[8] הַכְּלִי וְלֹא נָגַע בַּיַּיִן - נֶאֱסַר הַיַּיִן[9].

2) אפילו בהנאה. 3) אבל אם נגע בנוד שיש בו יין, ופי הנוד סתום ואפילו אינו מלא והניע דפנותיו זה לזה והיין התנדנד על ידי ההנעה מותר. 4) אבל ברגל אין דרך ניסוך בכך, ואם נגע גוי ביין ברגלו אין היין נאסר, כמו שנתבאר למעלה בפרק יא, הלכה יא. 5) וינדנד ויניע היין בחוזק, אבל נגיעה בלא שכשוך, ואפילו נענוע קל הבא על ידי הכנסת היד בלבד - אינם אוסרים בהנאה, אבל בשתיה אסור. 6) עבודה זרה נט: מעשה שהיה. 7) בהנאה, אבל בשתיה אסור, כמו שנתבאר למעלה. 8) שהגבהה לא מעלה ולא מורידה, בין לאיסור ובין להיתר, והעיקר נדנוד היין ופי הכלי פתוח. רבינו למד דין זה מגמרא שם ס. בדין גוי הנושא נאד יין, והתיר רב אשי מפני שאין דרך ניסוך בכך, ופירש רבינו שהמדובר בנאד סגור ואין דרך ניסוך בכלי סגור, ומכאן שבכלי פתוח דרך ניסוך בשכשוך. 9) והרשב"א בתורת הבית חולק, וסובר שאין דרך ניסוך בכך לנסך בהנעת כלי בין פתוח בין סתום, אלא על ידי שכשוך גופו של יין באחד מאבריו, שדרכם לנסך בהם או על ידי דבר אחר. וכן כתב הטור ביורה־דעה סימן קכה בשם הרא"ש.

ב. נָטַל כְּלִי שֶׁל יַיִן[10] וְהִגְבִּיהוּ[11] וְיָצַק הַיַּיִן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁכְשֵׁךְ[12] - נֶאֱסַר; שֶׁהֲרֵי בָּא הַיַּיִן מִכֹּחוֹ[13]. הִגְבִּיהַּ וְלֹא שִׁכְשֵׁךְ וְלֹא נָגַע - מֻתָּר[14].

10) פתוח. 11) נתבאר למעלה, שהגבהה אינה קובעת כלל, ומשום שדרך יציקה על ידי הגבהה, כתב "והגביהו". 12) אפילו בהנאה. 13) והרי הוא כאילו נגע בו. (רבינו סתם ולא פירש אם גם היין שנשאר בכלי שממנו יצק נאסר, או רק היין שיצא ממנו. בגמרא שם מפרש רב ששת, שגוי המערה מכלי אל כלי נאסר רק היין שיצא מן הכלי, אבל הנשאר מותר, מפני שאיסור כוחו הוא רק מדרבנן, גזרו רק ביין שיצא. וכתב רבינו ירוחם, שמשמע מלשונו של רבינו שהכל אסור. אבל הרא"ש והמרדכי מתירים את הנשאר אפילו בשתיה, וכן דעת רש"י שם ותוספות שם ס. דיבור־המתחיל גוי). 14) גיטין נג. שהגבהה בעצמה אינה ניסוך עד שיעשה מעשה ניסוך. ומותר אפילו בשתיה, ואין זה דומה לפשט ידו בחבית שבהלכה הקודמת, מפני ששם נגע ביד אלא שלא שכשך, אבל כאן לא נגע כלל, והגבהה אינה אוסרת.

ג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהָיָה אוֹחֵז הַכְּלִי בַּקַּרְקַע, וְיִשְׂרָאֵל יָצַק לְתוֹכוֹ יַיִן - הַיַּיִן מֻתָּר[15]. וְאִם נִדְנֵד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַכְּלִי - נֶאֱסַר הַיַּיִן[16].

15) אפילו בשתיה, שהרי לא נגע בו ולא שכשכו. ראה ההלכה הקודמת. 16) מימרא של רב פפא ע"ז ס. כיון שנדנד בשעת הקילוח הרי הוא כנוגע בקנה. תוספות שם דיבור־המתחיל ואי. כלומר, כנוגע על ידי דבר אחר בקילוח (הגהות מיימוניות). ואין לומר שמשום הנדנוד נאסר היין שבכלי, כמו שמשמע מפשטות לשונו של רבינו, שהרי נענוע קל אינו אוסר, אלא שכשוך כמו שנתבאר למעלה.

ד. כְּלִי סָתוּם[17] - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן מִתְנַדְנֵד; שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ הַנִּסּוּךְ. הֶעֱבִיר נוֹד שֶׁל יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְהוּא אוֹחֵז פִּי הַנּוֹד בְּיָדוֹ[18], בֵּין שֶׁהָיָה הַנּוֹד מָלֵא אוֹ חָסֵר - מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן מִתְנַדְנֵד. הֶעֱבִיר כְּלִי חֶרֶס פָּתוּחַ מָלֵא יַיִן - אָסוּר, שֶׁמָּא נָגַע בּוֹ[19]. וְאִם הָיָה חָסֵר[20] - מֻתָּר, אֶלָּא אִם כֵּן שִׁכְשְׁכוֹ[21].

17) מבואר למעלה. 18) הרי הוא כסתום, וכן אם פיו קשור. ירושלמי שם: והוא דקטור פומיה. 19) שם: כיון שהוא מלא יין ופתוח, קרוב הדבר שיגע ביין. ודווקא שהעביר כלי בידיו, אבל אם העבירו בחוט או דרך טבעות מותר, שאין לחשוש שמא נגע בו. 20) אין לחשוש שמא נגע בו. 21) נתבאר למעלה בהלכה א, ששכשוך בכלי פתוח אוסר אפילו בלא נגיעה ביין עצמו.

ה. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּגַע בְּיַיִן וְלֹא נִתְכַּוֵּן לָזֶה - הֲרֵי הַיַּיִן מֻתָּר בַּהֲנָיָה בִּלְבַד[22]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנָּפַל עַל נוֹד שֶׁל יַיִן[23], אוֹ שֶׁהוֹשִׁיט יָדוֹ לֶחָבִית עַל מְנָת[24] שֶׁהִיא שֶׁמֶן וְנִמְצֵאת יַיִן.

22) אבל אסור בשתיה, כמו שנתבאר בפרק יא, הלכה ה. 23) פתוח. 24) כלומר, נדמה היה לו שהיא של שמן.

ו. בָּא הַיַּיִן מִכֹּחוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּלֹא כַּוָּנָה, הוֹאִיל וְלֹא נָגַע בַּיַּיִן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[25]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִגְבִּיהַּ כְּלִי שֶׁל יַיִן וְיָצַק לִכְלִי אַחֵר, וְהוּא מְדַמֶּה שֶׁהוּא שֵׁכָר אוֹ שֶׁמֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

25) אפילו בשתיה. כוחו של גוי בלי נגיעה ביין מותר מן התורה, וחכמים אסרוהו וגזרו על כוחו בכוונה בלבד, אבל שלא בכוונה לא אסרו חכמים, שם.

ז. נִכְנַס הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְבַיִת אוֹ לַחֲנוּת לְבַקֵּשׁ יַיִן, וּפָשַׁט יָדוֹ כְּשֶׁהוּא מְחַפֵּשׂ וְנָגַע בְּיַיִן[26] - אָסוּר; שֶׁהֲרֵי לְיַיִן נִתְכַּוֵּן[27], וְאֵין זֶה נוֹגֵעַ בְּלֹא כַּוָּנָה.

26) בנגיעה האוסרת, כלומר, על ידי שכשוך. שם נז: מעשה שהיה במחוזא, ונפסקה הלכה שאסור בהנאה. 27) אף־על־פי שבשעת הנגיעה לא ידע שבחבית זו יין, שהרי היה מחפש יין, אין זה נוגע שלא בכוונה, כיון שנתכוין ליין בכלל. והראב"ד סובר שמה שאמרו בגמרא שם "שכשך ביה", פירושו ששכשך אחרי שהכיר שבחבית זו יש יין, אבל אם אחר שנודע הוציא ידו ולא שכשך מותר, כמו שהביא הטור בשמו. וזו היא כוונת דבריו בהשגתו על רבינו כאן. ובזה מיושבת תמיהת ה'כסף משנה' על הראב"ד.

ח. חָבִית שֶׁנִּסְדְּקָה לְאָרְכָּהּ, וְקָדַם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וַחֲבָקָהּ[28] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְפָּרְדוּ הַחֲרָסִים[29] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה[30]. אֲבָל אִם נִסְדְּקָה לְרָחְבָּהּ, וְתָפַס בַּסֶּדֶק הָעֶלְיוֹן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפֹּל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה; שֶׁהֲרֵי אֵין הַיַּיִן עַל כֹּחוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[31].

28) לחצה בין זרועותיו, וחיבר חלקי החרס שלא ישפך היין,

רש"י שם (ראה ערוך, ערך חבק). 29) המדובר בחבית של חרס. 30) כנוגע שלא בכוונה, שהרי נתכוין להציל היין בלבד. 31) שהרי גם בלי מעשה הגוי אין היין נשפך, כל זמן שלא נפל החלק העליון, והוא רק מכביד עליו, כדי שלא יפול. בגמרא שם: מעשה לבינה קעביד, פירוש כאילו ניתנת לבינה על החבית, כדי להכביד. ורש"י מוסיף ואומר שאף־על־פי שיוצא מעט יין, מותר בשתיה.

1 **ט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּפַל לְבוֹר שֶׁל יַיִן[32]**
2 **וְהֶעֱלוּהוּ מִשָּׁם מֵת, אוֹ שֶׁמָּדַד הַבּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַיַּיִן**
3 **בְּקָנֶה[33], אוֹ שֶׁהִתִּיז אֶת הַזִּבּוּב וְהַצִּרְעָה מֵעָלָיו[34]**
4 **בְּקָנֶה, אוֹ שֶׁהָיָה מְטַפֵּחַ[35] עַל פִּי הֶחָבִית הָרוֹתַחַת[36]**
5 **כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ הָרְתִיחָה[37], אוֹ שֶׁנָּטַל חָבִית וּזְרָקָהּ**
6 **בַּחֲמָתוֹ לַבּוֹר[38] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה בִּלְבַד. וְאִם**
7 **עָלָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת חַי[39] - הַיַּיִן אָסוּר**
8 **בַּהֲנָיָה.**

32) משנה שם: ואף־על־פי שנגע ממש ביין מותר בהנאה, מכיון שהוא נוגע שלא בכוונה, כמו שנתבאר בהלכה ה. 33) שמודדין בו את היין. ונגיעה על ידי דבר אחר אוסרת בשתיה אבל לא בהנאה, ואין זה דומה לכוחו שלא בכוונה שבהלכה ו, שהרי כאן נתכוון לנגוע ביין. 34) מעל היין. 35) בידו. 36) התוססת ומעלה בועות, והגוי מטפח בידו על הרתיחות (הבועות). 37) אין דרך ניסוך בכך. 38) שם: "זה היה מעשה והכשירו". ומפרש רבינו, והכשירו בהנאה אבל בשתיה אסור. והטעם מפני שזה נגיעה על ידי דבר אחר, אבל שלא בחמתו חוששים שמא נגע בידו ביין, ואסור גם בשתיה. (וראה כסף־משנה, רדב"ז ולחם־משנה, שהאריכו בדברי רבינו אלה, כדי להסיר מעליו השגת הראב"ד, וראה ט"ז יורה־דעה סימן קכה, סעיף־קטן ה וש"ך שם). 39) הוא שמח שניצול, ומודה לאליל שלו ומנסך לו את היין. שם: אמר רב פפא, דמי עליה כיום אידם, וכפירוש רש"י שם.

9 **י. חָבִית שֶׁהָיָה נֶקֶב בְּצִדָּהּ, וְנִשְׁמַט הַפְּקָק מִן הַנֶּקֶב,**
10 **וְהִנִּיחַ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶצְבָּעוֹ בִּמְקוֹם הַנֶּקֶב**
11 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא הַיַּיִן. כָּל הַיַּיִן שֶׁמֵּרֹאשׁ הֶחָבִית עַד**
12 **הַנֶּקֶב[40] - אָסוּר, וְשֶׁתַּחַת הַנֶּקֶב - מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[41].**

40) אפילו בהנאה. והטעם, שאילו לא הניח אצבעו, היה יוצא כל אותו היין ונמצא כולו בא מכחו. 41) ואף שרבינו פוסק בהלכה ב ניצוק חיבור, שאם יוצקים יין כשר לתוך כלי שבו יין נסך בקילוח בלתי פוסק, נאסר כל היין, והיין שלמעלה מתחבר עם היין שלמטה, וכל־שכן כאן שכל היין מחובר, לא אסרו כאן מה שלמטה מן הנקב, מפני שהיין שלמעלה מן הנקב נאסר רק מדרבנן כבא מכוחו, לא אסרו חיבורו, וגם לא אסרוהו משום שמתערב היין התחתון בעליון.

13 **יא. מֵינֶקֶת כְּפוּפָה[42], שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָהּ מְמַתֶּכֶת אוֹ**
14 **מִזְכּוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, שֶׁהִנִּיחַ רֹאשָׁהּ לְתוֹךְ הַיַּיִן**
15 **שֶׁבֶּחָבִית וְהָרֹאשׁ הָאַחֵר חוּץ לֶחָבִית, וּמָצַץ הַיַּיִן**
16 **וְהִתְחִיל הַיַּיִן לֵירֵד כְּדַרְכּוֹ שֶׁעוֹשִׂין תָּמִיד, וּבָא הָעוֹבֵד**
17 **כּוֹכָבִים וְהִנִּיחַ אֶצְבָּעוֹ עַל פִּי הַמֵּינֶקֶת וּמָנַע הַיַּיִן**
18 **מִלֵּירֵד - נֶאֱסַר כָּל הַיַּיִן שֶׁבֶּחָבִית; שֶׁהַכֹּל הָיָה יוֹצֵא**
19 **וְנִגְרָר[43] לוּלֵי יָדוֹ, וְנִמְצָא הַכֹּל כְּבָא מִכֹּחוֹ.**

42) בגמרא שם עב: "גישתא ובת גישתא". 43) והרי הוא כנוגע בחבית ממש, שזו היא כמו חבית ארוכה. ומשום ניצוק אינו אסור היין כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, כיון שאינו נוגע ממש, ונאסר רק כבא מכוחו, וגם אין כאן כוונה לנסך, לא אסרו בו חכמים משום ניצוק חיבור.

20 **יב. הַמְעָרֶה יַיִן לְתוֹךְ כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַיִן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**
21 **וּמַזָּלוֹת[44] - נֶאֱסַר[45] כָּל הַיַּיִן שֶׁבַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן; שֶׁהֲרֵי**
22 **הָעַמּוּד הַנִּצּוֹק[46] מְחַבֵּר[47] בֵּין הַיַּיִן שֶׁבַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן**
23 **וּבֵין הַיַּיִן שֶׁבַּכְּלִי הַתַּחְתּוֹן. לְפִיכָךְ, הַמּוֹדֵד לְעוֹבֵד**
24 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְתוֹךְ כְּלִי שֶׁבְּיָדוֹ - יְנַפֵּץ נְפִיצָה[48] אוֹ**
25 **יִזְרֹק זְרִיקָה[49], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִצּוֹק חִבּוּר וְיֵאָסֵר**
26 **עָלָיו מַה שֶׁיִּשָּׁאֵר בַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן.**

44) (אפילו סתם יינם, והרשב"א בשם הגאונים, מובא בטור יורה־דעה סימן קכה, כתב, שניצוק אוסר רק ביין נסך ממש, אבל בסתם יינם מותר אפילו בשתיה. וראה בית־יוסף שם). 45) בהנאה. והראב"ד משיג ואומר שאסור בשתיה בלבד. 46) עמוד של יין המקלח. 47) כרב הונא, ומעשה רב של רב חסדא שם. 48) שיפסיק ראש העליון של הניצוק קודם שיגיע ראש התחתון לכלי, כדי שלא יחבר את היין שבשני הכלים. 49) מרחוק. בגמרא שם: "קטפי קטופי או נפצי נפוצי". ומפרש רבינו ש"קטפי" היינו זריקה, ו"נפצי" משמעותה להפסיק. ורש"י פירש להיפך.

27 **יג. מַשְׁפֵּךְ[50] שֶׁמָּדַד בּוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אִם**
28 **יֵשׁ בִּקְצֵה הַמַּשְׁפֵּךְ עֲכֶבֶת יַיִן[51] - לֹא יִמְדֹּד בּוֹ**
29 **לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּדְיַחְנוּ וְינַגֵּב[52]. וְאִם לֹא הֵדִיחַ[53] - הֲרֵי**
30 **זֶה אָסוּר.**

50) כלי שלמעלה פיו רחב ומלמטה נקב קצר, ומושיבים אותו על פי צלוחית של לוקחים שפיה צר, ושופכים היין מן המידה לתוכו והוא יורד לתוך הצלוחית. 51) מקום שמתעכבת שם טיפת יין. והיא אסורה משום ניצוק חיבור. 52) סתם ניגוב האמור בגמרא היינו במים ואפר, כמו שנתבאר בפרק יא הלכה ג. ובלא עכבת יין אין צורך ניגוב, ומספיקה הדחה בלבד, ומה ששנינו בברייתא שם עד. המשפך של עץ ושל אבן ינגב, ומשמע אף־על־פי שאין שם עכבת יין, היינו במשפך של גוי שנשתמש בו הרבה, אבל משפך של ישראל שאין בו עכבת יין, ומדד בו פעם אחת לגוי, מדיחו ודיו. (הכסף־משנה מדייק מלשונו של רבינו, שכתב "ידיחנו וינגב", שניגוב לבדו אינו מועיל, ומתוך כך נכנס לפירוש דחוק קצת, אבל מפירושו הקצר של הלחם־משנה משמע שאין כל קושי, ומה שאמר רבינו שידיחנו וינגב היינו סתם ניגוב, האמור בגמרא, שהוא הדחה וניגוב, ולהלן בהלכה כז כותב רבינו גם כן "להדיח וינגב"). 53) אבל אם הדיח, אף־על־פי שלא ניגב, מותר בדיעבד.

31 **יד. כְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּמִין שְׁנֵי חֲטָמִין[54] יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ,**

כְּמוֹ הַכֵּלִים שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶם לַדָּדִים, שֶׁהָיָה מָלֵא יַיִן בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה יִשְׂרָאֵל מוֹצֵץ וְשׁוֹתֶה מֵחֹטֶם זֶה, וְהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מוֹצֵץ וְשׁוֹתֶה מִן הַחֹטֶם הַשֵּׁנִי - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[55]. וְהוּא שֶׁיַּקְדִּים הַיִּשְׂרְאֵלִי וְיִפְסֹק וַעֲדַיִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שׁוֹתֶה; שֶׁמִּשֶּׁיִּפְסֹק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - יַחֲזֹר הַיַּיִן שֶׁיִּשָּׁאֵר בַּחֹטֶם[56] לַכְּלִי וְיֵאָסֵר כָּל מַה שֶּׁיִּשָּׁאֵר בּוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּא הַיַּיִן מִכֹּחוֹ[57].

54) בגמרא שם עב: קנישקנין. 55) ואין זה דומה לניצוק שבהלכה יב, מפני ששם כל היין סופו לרדת באותה דרך, אבל כאן הקילוח הנמשך לפיו של ישראל, שוטף בכיוון אחר מזה שנמשך לפיו של הגוי. 56) אף־על־פי שלא נגע בפי הגוי. ורש"י שם מפרש שהיין הנוגע בפי גוי חוזר למטה. 57) לשיטתו שחוששים ליין שנשאר בחוטם, אבל לשיטת רש"י שחוששין ליין שנגע בפיו שחוזר למטה, אין צריך לזה, אלא פשוט משום שמתערב היין בכל החבית.

טו. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁמָּצַץ הַיַּיִן מִן הֶחָבִית בְּמֵינֶקֶת[58] - אָסַר כָּל הַיַּיִן שֶׁבָּהּ; שֶׁכְּשֶׁיִּפְסֵק - יַחֲזֹר הַיַּיִן שֶׁעָלָה בַּמֵּינֶקֶת[59] בִּמְצִיצָתוֹ וְיִפֹּל לֶחָבִית וְיֵאָסֵר הַכֹּל[60].

58) קנה חלול שנותנים לחבית דרך נקב שבמגופה, ומוצצים בו ומעלה יין. 59) ואפילו לא הגיע לפיו נאסר משום שבא מכחו, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת. ושיטת רש"י משום שמעלה במינקת היין עד לפיו. וראה מה שכתבנו למעלה בהלכה יד. 60) אפילו בהנאה.

טז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהָיָה מַעֲבִיר עִם יִשְׂרָאֵל כַּדֵּי יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהוּא הוֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶן לְשָׁמְרָן[61], אֲפִלּוּ הִפְלִיגוּ[62] מִמֶּנּוּ כְּדֵי מִיל[63] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת; שֶׁאִימָּתוֹ עֲלֵיהֶן, וְאוֹמֵר: עַתָּה יֵצֵא לְפָנֵינוּ וְיִרְאֶה אוֹתָנוּ. וְאִם אָמַר לָהֶם: לְכוּ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרֵיכֶם - אִם נִתְעַלְּמוּ מֵעֵינָיו כְּדֵי שֶׁיִּפְתְּחוּ[64] פִּי הַכַּד וַיַּחְזְרוּ וְיָגִיפוּ[65] אוֹתָהּ וְתִגֹּב[66] - הֲרֵי הַיַּיִן כֻּלּוֹ אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[67]; אִם פָּחוֹת מִכָּן - מֻתָּר[68].

61) במשנה: אם היה בחזקת המשתמר. 62) התרחקו. 63) בגירסתנו שם בברייתא כתוב: אפילו הפליג מהם יותר ממיל. ורבינו גורס כדי מיל, וכן גירסת הרי"ף והרא"ש. וכן מפרש רש"י במשנה. 64) פירוש, שיפתח את כל פי הכד. 65) ויסתמו במגופה אחרת. 66) ותתייבש, אבל אם שהה כדי לעשות חור במגופה ולסותמה לא נאסר, כרבן שמעון בן גמליאל שם. 67) שמא פתחו את פי הכד ונגעו ביין ואחר־כך סתמוהו, אבל בהנאה מותר, מפני שחתימת הכד הרי הוא כחותם אחד, ורבינו פוסק להלן בפרק יג הלכה ט, שיין המופקד אצל גוי בחותם אחד, אסור בשתיה ומותר בהנאה. 68) אפילו בשתיה.

יז. וְכֵן הַמַּנִּיחַ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּחֲנוּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הַיַּיִן מֻתָּר[69]; וְאִם מוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג[70], וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיִגּוֹף וְתִגֹּב - הַיַּיִן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה. וְכֵן הַמַּנִּיחַ יֵינוֹ בִּקְרוֹן אוֹ בִּסְפִינָה עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְנִכְנַס לָעִיר לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו[71] - הַיַּיִן מֻתָּר; וְאִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג, וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח[72] וְיִגּוֹף[73] וְתִגֹּב - הַיַּיִן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בְּחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת[74]; אֲבָל בִּפְתוּחוֹת, אֲפִלּוּ לֹא שָׁהָה, מֵאַחַר שֶׁהוֹדִיעָן שֶׁהוּא מַפְלִיג - הַיַּיִן אָסוּר.

69) אפילו בשתיה, שמתיירא הגוי לנגוע ביין, פן יכנס הישראל. 70) שהוא מתרחק. 71) במשנה: הלך לו בקפנדריא נכנס לעיר ורחץ. פירוש, הלך בדרך עקלתון קצרה. ורבינו לא הזכיר קפנדריא, ומשמע שאפילו הלך בדרך הרגילה מותר, וקפנדריא שאמרו במשנה לאו דוקא, ואין בזה כל ניגוד לדברי רבא שם: שהמדובר רק בבא בדרך עקלתון, כי דבריו נאמרו לענין טהרות הטעונות על החמור, והפועלים עמי הארץ ומטמאים בנגיעתם, אבל לענייַן יין נסך לא צריכים דרך עקלתון. והטעם, כתב הכסף־משנה, שבטהרות בנגיעה בלבד כהרף עין נטמאות, מה־שאין־כן ביין אינו נאסר אלא־אם־כן יגע הגוי וישכשך, וחושש הוא שמא בינתיים יבוא הישראל ויראהו, ונוסף לכך, הרי כאן המדובר בחביות סתומות כמו שמסיים וצריך זמן מסוים כדי לפתוח ולסתום, ולכן מותר אפילו אם לא בא הישראל דרך עקלתון, ומותר בשתיה. והר"ן והרא"ש חולקים על רבינו, וסוברים שגם ביין נסך רק בדרך עקלתון מותר בשתיה. 72) החבית. 73) יעשה מגופה חדשה. 74) בסוף המשנה: חביות פתוחות אסורות, סתומות מותרות. משמע שעל כל הבבות מוסבים הדברים.

יח. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה אוֹכֵל עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְהִנִּיחַ יַיִן פָּתוּחַ עַל הַשֻּׁלְחָן וְיַיִן פָּתוּחַ עַל הַדּוֹלְפְּקִי[75] וְיָצָא - שֶׁעַל הַשֻּׁלְחָן אָסוּר[76], וְשֶׁעַל הַדּוֹלְפְּקִי מֻתָּר. וְאִם אָמַר לוֹ: מְזֹג וּשְׁתֵה[77] - כָּל הַיַּיִן הַפָּתוּחַ שֶׁבַּבַּיִת אָסוּר.

75) כגירסת הערוך. ופירושו, כלי עץ שמניח בו כלי יין. 76) שמתיירא הגוי לנגוע בו, פן יכנס הישראל. 77) הואיל שחיזק את ידיו ברשות במקצת, סומך דעתו ונוגע בכל היין.

יט. הָיָה שׁוֹתֶה עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[78], וְשָׁמַע קוֹל תְּפִלָּה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְיָצָא - אַף הַיַּיִן הַפָּתוּחַ מֻתָּר. שֶׁהַנָּכְרִי אוֹמֵר: עַתָּה יִזְכֹּר הַיַּיִן וְיָבוֹא בִּמְהֵרָה, וְיִמְצָא אוֹתִי נוֹגֵעַ בְּיֵינוֹ, וּלְפִי זֶה אֵינוֹ זָז מִמְּקוֹמוֹ, וְאֵין נֶאֱסָר אֶלָּא מַה שֶּׁלְּפָנָיו בִּלְבַד[79].

78) שם ע. מעשה שהיה, והתיר רבא. 79) ומה שלפניו אסור, שהרי שותה עמו. כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, שעל השולחן אסור.

כ. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ דָרִין בְּחָצֵר אַחַת[80], וְיָצְאוּ שְׁנֵיהֶם[81] בִּבְהָלָה לִרְאוֹת חָתָן אוֹ הֶסְפֵּד, וְחָזַר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְסָגַר הַפֶּתַח[82], וְאַחַר כָּךְ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי הַיַּיִן הַפָּתוּחַ שֶׁבְּבֵית יִשְׂרָאֵל בְּהֶתֵּרוֹ[83]; שֶׁלֹּא סָגַר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶלָּא עַל דַּעַת שֶׁכְּבָר נִכְנַס הַיִּשְׂרְאֵלִי

לְבֵיתוֹ וְלֹא נִשְׁאַר אָדָם בַּחוּץ, וְכִמְדֻמֶּה לוֹ שֶׁהוּא קְדָמוֹ[84].

80) שם, מעשה שהיה. 81) ולא סגר הישראל את ביתו. 82) של החצר. 83) כמו שהיה קודם לפני יציאתו בבהלה, ראה לקמן פרק יג הלכה א. ואין חוששין שמא נכנס הגוי לביתו של ישראל ונגע ביינו, מכיון שסגר את הפתח בפניו. 84) שמתוך הבהלה אינו מרגיש בו, אם חזר או לא. בגמרא המדובר, כשישראל גר למעלה והגוי למטה. ורבינו סתם, ומשמע שגם בשני בתים סמוכים זה לזה, הדין כך. ודעת רש"י שעליונה ותחתונה דוקא, והיין בתחתונה והישראל רואהו מלמעלה.

כא. יַיִן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּבַיִת אֶחָד[85], וְהָיוּ חָבִיּוֹת פְּתוּחוֹת[86], וְנִכְנַס הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לַבַּיִת וְנָעַל הַדֶּלֶת בַּעֲדוֹ - נֶאֱסַר כָּל הַיַּיִן[87]. וְאִם יֵשׁ חַלּוֹן[88] בַּדֶּלֶת שֶׁמִּסְתַּכֵּל מִמֶּנּוּ הָעוֹמֵד אֲחוֹרֵי הַפֶּתַח וְרוֹאֶה כְּנֶגְדּוֹ - כָּל הֶחָבִיּוֹת שֶׁכְּנֶגֶד הַחַלּוֹן מֻתָּרוֹת, וְשֶׁמִּן הַצְּדָדִין אֲסוּרוֹת; שֶׁהֲרֵי מִפַּחַד מִן הָרוֹאֶה אוֹתוֹ.

85) שם בגמרא שלפנינו הגירסא: ההוא ביתא דיתיב ביה חמרא דישראל, על גוי. אולם רבינו גורס "דיתיב ביה חמרא דישראל וגוי", וכן היא גירסת הרי"ף והרשב"א. 86) אבל בסתומות אינו אסור אלא אם שהה כשיעור שיפתח ויגוף ותיבש, כמו בהלכה יז. 87) שהרי אין הגוי מפחד שמא יראה אותו ישראל, ובוודאי נסך. 88) שם. שהרי מפחד - נימוק להיתרן של החביות שכנגד החלון.

כב. וְכֵן אִם שָׁגַג אֲרִי[89] וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, וּבָרַח הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְנֶחְבָּא בֵּין הֶחָבִיּוֹת הַפְּתוּחוֹת - הַיַּיִן מֻתָּר; שֶׁהוּא אוֹמֵר: שֶׁמָּא יִשְׂרָאֵל אַחֵר נֶחְבָּא כָּאן, וְהוּא רוֹאֶה אוֹתִי כְּשֶׁאֲגַע.

89) שם, מעשה שהיה.

כג. אוֹצָר שֶׁל יַיִן[90] שֶׁהָיוּ חָבִיּוֹתָיו פְּתוּחוֹת, וְיֵשׁ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים חָבִיּוֹת אֲחֵרוֹת בְּאוֹתוֹ הַפֻּנְדָּק[91], וְנִמְצָא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עוֹמֵד בֵּין חָבִיּוֹת יִשְׂרָאֵל הַפְּתוּחוֹת: אִם נִבְהַל כְּשֶׁנִּמְצָא וְנִתְפַּשׁ עָלָיו כְּגָנָב[92] - הַיַּיִן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה, שֶׁמִּפַּחְדּוֹ וִירָאָתוֹ אֵין לוֹ פְּנַאי לְנַסֵּךְ; וְאִם לֹא נִתְפַּשׁ כְּגָנָב, אֶלָּא הֲרֵי הוּא בּוֹטֵחַ שָׁם - הַיַּיִן אָסוּר. וְתִינוֹק הַנִּמְצָא בֵּין הֶחָבִיּוֹת, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[93] - כָּל הַיַּיִן מֻתָּר[94].

90) שם, מעשה שהיה. גם כאן הגירסא בגמרות שלפנינו: מחמרא דישראל. ורבינו גורס: דישראל ודגוי. 91) פונדק הוא מחסן גדול ובו כמה אוצרות, היינו פינות להעמיד בהן יין. בדין שלפנינו, היה באותו פונדק אוצר יין של ישראל וגם אוצר יין של גוי, ומצאו את הגוי עומד בין החביות הפתוחות של הישראל. 92) והסימן שנבהל כשנמצא, ואף־על־פי שנכנס ברשות לפונדק, מתיירא הוא מפני שנכנס לאוצר שאינו שלו. 93) בין שנתפס כגנב, בין שלא נתפס כגנב. 94) מפני שעיקר מגע התינוק אינו אוסר היין אלא בשתיה (ראה למעלה פרק יא הלכה ה), לפיכך אם הדבר ספק אם נגע או לו, מותר אפילו בשתיה, דכיון שאין לו דעת לנסך, אינו טורח ליגע ביין. והראב"ד בהשגתו סובר שרק שנתפס כגנב מותר, ואם לא נתפס כגנב אפילו בתינוק אסור.

כד. גְּדוּד שֶׁנִּכְנַס לִמְדִינָה דֶּרֶךְ שָׁלוֹם[95] - כָּל הֶחָבִיּוֹת הַפְּתוּחוֹת שֶׁבַּחֲנֻיּוֹת[96] אֲסוּרוֹת, וּסְתוּמוֹת מֻתָּרוֹת[97]. וּבִשְׁעַת מִלְחָמָה, אִם פָּשַׁט הַגְּדוּד בַּמְּדִינָה וְעָבַר - אֵלּוּ וָאֵלּוּ[98] מֻתָּרוֹת, שֶׁאֵין פְּנַאי לְנַסֵּךְ[99].

95) במשנה: בשעת שלום. 96) משמע מלשון רבינו, שהחביות הפתוחות שבבתים מותרות. 97) שאילו פתחון לא טרחו לסתמן, שאין אימת אדם עליהם. ודוקא סתומות במגופה של טיט, אבל בפקק של עץ אסורות, מפני שבני אדם רגילים להחזיר את הפקק למקומו, ואין בזה כל טורח. ולפיכך אע"פ שהחביות סתומות, אפשר שפתחון ונגעו ביין וחזרו ופקקון. 98) בין סתומות בין פתוחות. 99) ודוקא פתוחות מתחילתן, אבל סתומות שנפתחו - חוששים להן ואסורות, שהרי אנו רואים שהיה להם פנאי לפתוח.

כה. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בְּצַד הַבּוֹר שֶׁל יַיִן: אִם יֵשׁ לוֹ מִלְוָה עַל אוֹתוֹ הַיַּיִן[100] - הֲרֵי זֶה אָסוּר[101]; מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ גַּס בּוֹ, שׁוֹלֵחַ יָדוֹ וּמְנַסֵּךְ; וְאִם אֵין לוֹ עָלָיו מִלְוָה - הַיַּיִן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[102].

100) במשנה כתוב: "אם יש לו עליו מלוה". ושמואל שם בגמרא אומר: והוא שיש לו מלוה על אותו יין, ופירש רש"י, שהישראל שיעבד לו על אותו היין לגבות ממנו, ולפיכך סומך דעתו ונוגע בו ואינו מתיירא. אבל לא היתה לו מלוה על אותו יין, אף־על־פי שיש לו מלוה על בעליו, מותר בשתיה שמפחד ואינו נוגע. 101) כיון שיש לו מלוה עליו, אינו נתפס כגנב. 102) אם נתפס עליו כגנב.

כו. זוֹנָה עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים בִּמְסִבָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל - הַיַּיִן מֻתָּר; שֶׁאֵימָתָן עָלֶיהָ וְלֹא תִּגַּע[103]. אֲבָל זוֹנָה יִשְׂרְאֵלִית בִּמְסִבַּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - יֵינָהּ שֶׁלְּפָנֶיהָ בְּכֻלֶּיהָ אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נוֹגְעִין בּוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ[104].

103) בגמרא נותן טעם: אמנם יצר הזנות תקפם, אבל יצר של עבודה־זרה לא, וכיון שאין מסכימים לניסוך, מפחדת הזונה הגויה מפניהם ואינה נוגעת ביין. 104) כלומר, שלא ברשותה ואינם מתייראים מפניה, הואיל והיא זולה בעיניהם, והיא נגררת אחריהם. ופירש רש"י שהיא אינה מוחה בהם כשמנסכים את היין.

כז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים הַנִּמְצָא בְּבֵית הַגַּת[105]: אִם יֵשׁ שָׁם לַחְלוּחִית יַיִן כְּדֵי לִבְלֹל הַכַּף[106] עַד שֶׁתִּבְלֹל הַכַּף לְכַף שְׁנִיָּה - צָרִיךְ לְהָדִיחַ כָּל בֵּית הַגַּת וְיַנַּגֵּב[107]; וְאִם לַאו - מֵדִיחַ בִּלְבַד. וְזוֹ הַרְחָקָה יְתֵרָה[108].

105) שאין בו יין, שם ס: 106) להרטיב את כף היד. בגמרא: טופח על־מנת להטפיח. 107) במים ואפר. ראה למעלה פרק יא, הלכה כ. 108) מפני שאם אין טופח

על־מנת להטפיח לא נחשב יין כלל ולמה צריך הדחה, אלא משום הרחקה יתרה.

כח. חָבִית שֶׁצָּפָה בְּנָהָר: אִם נִמְצֵאת כְּנֶגֶד עִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל - מֻתֶּרֶת בַּהֲנָיָה[109]; כְּנֶגֶד עִיר שֶׁרֻבָּהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - אֲסוּרָה.

109) כרב, נגד דעת שמואל, בהתאם למקובל שהלכה כרב נגד שמואל באיסורים. (בגמרא שם אמרו, שרב התיר רק במקרה שהספינות הבאות ממקומות רחוקים קשה להן להגיע למקום שנמצאה החבית (מפני מכשולות שבדרך - בלשון הגמרא: "דאיכא עקולי ופשורי") אבל כשאין עיכובים, הולכים אחר רוב הסביבות, כר' חנינא שרוב וקרוב הולכים אחר הרוב. וראה לחם־משנה שתמה, למה סתם רבינו ולא חילק בין יש עקולי ופשורי או אין).

כט. מָקוֹם שֶׁהָיוּ רֹב מוֹכְרֵי הַיַּיִן בּוֹ יִשְׂרְאֵלִים[110], וְנִמְצְאוּ בּוֹ כֵּלִים גְּדוֹלִים מְלֵאִים יַיִן, וְהֵם כֵּלִים שֶׁדֶּרֶךְ הַמּוֹכְרִין לְבַדָּם לִכְנֹס בָּהֶם הַיַּיִן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּהֲנָיָה[111]. חָבִית שֶׁפְּתָחוּהָ גַּנָּבִים: אִם רֹב גַּנָּבֵי הָעִיר יִשְׂרָאֵל - הַיַּיִן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[112]; וְאִם לַאו - אָסוּר.

110) שם: רוב שפוכאי ישראל. 111) הקנקנים והיין. (אף־על־פי שרוב תושבי העיר הם גוים, הולכים רוב המוכרים, משום שרק מוכרים משתמשים בכלים כאלה, ורוב המוכרים הם ישראלים. ובשתיה אסור, מפני שרוב התושבים הם גויים. דין זה דומה לדין שבהלכה הקודמת, וגם שם התיר בהנאה בלבד ולא בשתיה, מפני רוב הסביבות שתושביהן גויים. וראה כסף־משנה שצידד לפרש, שרבינו התיר את הקנקנים בלבד ולא את היין. ונראה שאין כן דעת הלחם־משנה והרדב"ז). 112) (קשה למצוא את הסברא המבדילה בין דין זה לדין שלמעלה ושבהלכה כח, למה שם אסר בשתיה וכאן התיר, ולא חילק בין רוב תושבי העיר ישראלים ובין רוב גויים).

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר השוכר בית בחצרו של גוי ומלאה יין; גוי ששכר ישראל לדרוך לו יינו בטהרה למוכרו לישראל; אם היה היין ברשות הרבים או בבית הפתוח לרשות הרבים; חותם בתוך חותם באיסור תורה, וחותם אחד באיסור דרבנן; דברים שאסרו אותם חכמים אע"פ שאין בהם איסור נחסוך כלל; ודין דבר שהוא בהנייה ועבר ומכרו; גר וגוי שירשו את אביהם גוי; המוכר יינו לגוי ומודד לו בכליו או בכלי הגוי; גוי שנגע ביינו של ישראל לאונסו.

א. הַלּוֹקֵחַ בַּיִת[2] אוֹ שֶׁשָּׂכַר בַּיִת בַּחֲצֵרוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמִלְּאָהוּ יַיִן: אִם הָיָה הַיִּשְׂרְאֵלִי דָּר בְּאוֹתָהּ חָצֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהַפֶּתַח פָּתוּחַ[3] - הַיַּיִן מֻתָּר; מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מְפַחֵד תָּמִיד וְאוֹמֵר: עַתָּה יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ פִּתְאֹם וְיִמְצָא אוֹתִי בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְאִם הָיָה דָּר בְּחָצֵר אַחֶרֶת - לֹא יֵצֵא עַד שֶׁיִּסְגֹּר הַבַּיִת, וְיִהְיֶה הַמַּפְתֵּחַ וְהַחוֹתָם בְּיָדוֹ[4]. וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יְזַיֵּף[5] הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מַפְתֵּחַ הַבַּיִת.

2) עבודה זרה סא, א. 3) בברייתא שם: ואף־על־גב שאין מפתח וחותם בידו. 4) מפתח וחותם הם שני סימנים, והרי זה כחותם בתוך חותם (ר"ן). ועיין לקמן בה"ח וב'לחם משנה' שם, ה"ט. 5) כיון שהיין של ישראל, מתיירא הוא לזייף שמא ירגיש בו הישראל הדר בחצר אחרת. פסק כרבי מאיר שם: ואע"פ שחכמים חולקים עליו שם לפי מה שפירשו בגמרא דבריהם, ורבינו דרכו לפסוק כחכמים נגד רבי מאיר, אבל כאן הוא מסתמך על הסוגיא שם דף לא, א - שממנה יש ללמוד שחכמים מתירים ביין של ישראל כשמפתח וחותם ביד ישראל (לחם־משנה).

ב. יָצָא וְלֹא סָגַר הַפֶּתַח, אוֹ שֶׁסָּגַר וְהִנִּיחַ הַמַּפְתֵּחַ בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי הַיַּיִן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[6]; שֶׁמָּא נִכְנַס הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְנִסַּךְ, שֶׁהֲרֵי אֵין הַיִּשְׂרְאֵלִי שָׁם. וְאִם אָמַר לוֹ: אֶחוֹז לִי מַפְתֵּחַ זֶה עַד שֶׁאָבוֹא - הַיַּיִן מֻתָּר; שֶׁלֹּא מָסַר לוֹ שְׁמִירַת הַבַּיִת, אֶלָּא שְׁמִירַת הַמַּפְתֵּחַ[7].

6) ובהנאה מותר מן הספק, דַּיֵּינוּ שנאסור בשתיה עד שנדע שוודאי נגע (רדב"ז). בהלכה זו מדובר בדין השני שבהלכה הקודמת, היינו כשהישראל גר בחצר אחרת. 7) אבל לא שמירת הבית, ולפיכך הגוי מפחד ליכנס בבית שלא יהיה נתפס כגנב, שם ע, ב - מעשה שהיה. וסובר רבינו שהתירו בשתיה רק כשאמר לגוי בפירוש אחוז לי מפתח זה, אבל כשמסר לו סתם את המפתח - אין הגוי מפחד להכנס לבית, משום שהישראל מסר לו שמירת הבית. [וה'כסף משנה' כתב, שהמדובר בבית של גוי המושכר לישראל, ומכיון שיש לו קצת שייכות בבית, וגם נמסר לו המפתח -אינו מפחד להכנס, אבל כשהבית של ישראל מותר בשתיה אפילו אם לא אמר כלום לגוי בשעת מסירת המפתח].

ג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׂכַר יִשְׂרָאֵל[8] לִדְרֹךְ לוֹ יֵינוֹ בְּטָהֳרָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל וְיִקָּחוּהוּ מִמֶּנּוּ, וְהָיָה הַיַּיִן בְּבֵיתוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים[9]: אִם הָיָה יִשְׂרָאֵל זֶה שֶׁשּׁוֹמֵר הַיַּיִן דָּר בְּאוֹתָהּ חָצֵר[10] - הַיַּיִן מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַפֶּתַח פָּתוּחַ[11] וְהַשּׁוֹמֵר נִכְנָס וְיוֹצֵא; וְאִם הָיָה הַשּׁוֹמֵר דָּר בְּחָצֵר אַחֶרֶת[12] - הַיַּיִן אָסוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּפְתֵּחַ וְהַחוֹתָם בְּיַד יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַיַּיִן שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּבִרְשׁוּתוֹ, אֵינוֹ מְפַחֵד לְזַיֵּף[13] וּלְהַכְנִס לַבַּיִת, וְיֹאמַר: וִיהִי מָה, אִם יֵדְעוּ בּוֹ - לֹא יִקָּחוּ מִמֶּנּוּ[14].

8) משנה וברייתא שם סא, א. 9) אפילו בביתו של גוי (רדב"ז). 10) הרי הוא כשומר קבוע, שדי ביוצא ונכנס (רבינו־תם ב'תוספות' שם ד"ה המטהר). רבינו סובר ששני התנאים מעכבים, היינו א. ישראל יוצא ונכנס. ב. הישראל דר באותה חצר. 11) כרבי יוחנן שם שאמר: אע"פ שאין מפתח וחותם בידו. 12) אינו שומר קבוע, ומשום כך לא מועיל יוצא ונכנס (לחם־משנה). והבדל זה בין שומר קבוע לאינו קבוע, אנו לומדים מלשון המשנה שם על־פי הגירסא בספרי המשניות: "עד שיושיב שומר", ולא כגירסתנו במשנה שבגמרא "עד שישב ומשמר", והיינו שיהיה שומר

ממונה וקבוע. ודעת הראב"ד שאם ישראל יוצא ונכנס, היין מותר בשתיה אפילו אם הוא דר בחצר אחרת. 13) להתקין מפתח אחר. 14) ולא ייתפס כגנב, מכיון שהיין שלו.

1 **ד. אֲפִלּוּ כָּתַב הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[15] לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְקַבֵּל**
2 **מִמֶּנּוּ הַמָּעוֹת[16] לִמְכֹּר לוֹ בָּהֶן יַיִן, הוֹאִיל וְאֵין**
3 **הַיִּשְׂרְאֵלִי יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עַד**
4 **שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַמָּעוֹת - הֲרֵי הוּא שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים**
5 **וְאָסוּר[17], אֶלָּא אִם הָיָה הַשּׁוֹמֵר דָּר שָׁם בֶּחָצֵר. וְאֵין**
6 **הַשּׁוֹמֵר צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְשַׁמֵּר תָּמִיד, אֶלָּא נִכְנָס**
7 **וְיוֹצֵא[18], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19]. בֵּין בִּרְשׁוּת בַּעַל הַיַּיִן בֵּין**
8 **בִּרְשׁוּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחֵר[20].**

15) משנה, שם. 16) והיין נשאר ביד הגוי כמשכון (רש"י). 17) משמע, אפילו אם מפתח וחותם ביד ישראל. והטעם, כיון שיש לו מלוה על אותו היין, אינו מתיירא הגוי לנגוע בו, שהרי יש לו שייכות בו, כמו שנתבאר למעלה בפי"ב הכ"ה. 18) כמו שביארנו למעלה, שצריך שני דברים, גם דר בחצר וגם יוצא ונכנס, ואם לאו - אסור. 19) בהלכה הקודמת. 20) גמרא שם: מפני שחוששים לגומלים, ואין גוי אחד מתיירא מפני גוי חבירו, כי הפעם הוא אינו מפריע לנפקד, ובפעם אחרת כשיופקד בידו יין של אותו הנפקד - לא יפריע לו לנסך.

9 **ה. הָיָה יַיִן זֶה הַטָּהוֹר[21] שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים מֻנָּח**
10 **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּבֵית הַפָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים,**
11 **וְיִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים וְשָׁבִים - מֻתָּר; שֶׁעֲדַיִן לֹא נִכְנַס**
12 **בִּרְשׁוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[22].**

21) במשנה שם. ומותר אפילו כשאין מפתח וחותם ביד ישראל, וגם לא כתב לו התקבלתי (לחם־משנה). 22) ולפיכך הוא מתיירא פן יראוהו ישראל העוברים ושבים ויתפס כגנב. ורש"י פירש אחרת, ראה שם. אבל כשנכנס לרשותו, נתבאר כבר בה"ג שאינו מפחד פן ייאסר יינו.

13 **ו. וְאַשְׁפָּה וְחַלּוֹן[23] וָדֶקֶל אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ פֵּרוֹת[24]**
14 **- הֲרֵי אֵלּוּ כִּרְשׁוּת הָרַבִּים: וְחָבִית יַיִן שָׁם[25] וְעוֹבֵד**
15 **כּוֹכָבִים הַנִּמְצָא שָׁם - אֵינוֹ אוֹסְרָהּ; וּבֵית הַפָּתוּחַ**
16 **לְשָׁם - הֲרֵי הוּא כְּפָתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים.**

23) מימרא של רב יוסף, שם. גם בהלכה זו מדובר כשהיין לא נכנס עדיין לרשותו של הגוי. 24) בגמרא שם: "פסיק רישיה". 25) רבינו מפרש, מה שאמרו בגמרא: "אשפה חלון ודקל", היינו בין כשהיין נמצא שם, ובין אם מקומו של היין פתוח להם. בשני המקרים האלה, דינם כמו בהלכה הקודמת.

17 **ז. חָצֵר הַחֲלוּקָה[26] בִּמְסִיפִיס[27], וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּצַד**
18 **זֶה וְיִשְׂרָאֵל בְּצַד אַחֵר; וְכֵן שְׁנֵי גַּגִּין, שֶׁהָיָה גַּג**
19 **יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְגַג הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְמַטָּה[28], אוֹ**
20 **שֶׁהָיוּ זֶה בְּצַד זֶה וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶן מְסִיפִיס[29]; אַף עַל**
21 **פִּי שֶׁיַּד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מַגַּעַת לְחֵלֶק יִשְׂרָאֵל -**
22 **אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם יֵין נֶסֶךְ[30] וְלֹא מִשּׁוּם טְהָרוֹת[31].**

26) שם ע, ב. 27) מחיצה נמוכה (רש"י שם). וה'ערוך' פירש בשם גאון, כותל שיש בו חלונות (כסף־משנה). 28) ואע"פ שהגוי אינו מפחד כל־כך להושיט ידו ולנגוע ביין מפני שיוכל להתנצל בטענה שכוונתו היתה להתמודד או למדוד הגובה - היין מותר, וכל־שכן כשגג גוי למעלה ושל ישראל למטה (ב"ח יו"ד סי' קכט). 29) בברייתא שם לא נזכר מסיפיס גבי שני גגים, אלא גבי חצר שחלקו. וסובר רבינו שגם בשני גגים הסמוכים זה לזה, הדין כך. [וב'בית יוסף' יו"ד סי' קכט, פירש שגם בגג גוי למעלה ושל ישראל למטה, מותר רק כשיש מחיצה, וכן פסק באותו סי' סט"ז ב'שולחן ערוך']. 30) מפני שנתפס עליו כגנב אם ישלח ידו לגג אחר או לחצר אחרת כדי לנגוע ביין. 31) פסק כרבנן שם החולקים על רבי שמעון בן גמליאל (ראה כסף־משנה ולחם־משנה).

23 **ח. מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיד יֵינוֹ בִּכְלִי סָתוּם בְּיַד עוֹבֵד**
24 **כּוֹכָבִים. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בּוֹ שְׁנֵי סִימָנִין[32]. וְזֶה הוּא**
25 **הַנִּקְרָא חוֹתָם בְּתוֹךְ חוֹתָם[33]. כֵּיצַד? סָתַם הֶחָבִית**
26 **בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ מְהֻדָּק, כְּדֶרֶךְ שֶׁסּוֹתְמִין כָּל אָדָם, וְטָח**
27 **בְּטִיט - הֲרֵי זֶה חוֹתָם אֶחָד[34]; הָיָה כְּלִי מְהֻדָּק וְטָח**
28 **עָלָיו מִלְּמַעְלָה - הֲרֵי זֶה חוֹתָם בְּתוֹךְ חוֹתָם. וְכֵן אִם**
29 **צָר פִּי הַנּוֹד - הֲרֵי זֶה חוֹתָם אֶחָד; הָפַךְ פִּי הַנּוֹד**
30 **לְתוֹכוֹ וְצָר עָלָיו - הֲרֵי זֶה חוֹתָם בְּתוֹךְ חוֹתָם. וְכֵן**
31 **כָּל שִׁנּוּי[35] שֶׁמְּשַׁנֶּה מִדִּבְרֵי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ כָּל אָדָם -**
32 **הֲרֵי הֵן כְּחוֹתָם אֶחָד, וְהַטִּיחָה אוֹ הַקְּשִׁירָה - חוֹתָם**
33 **שֵׁנִי.**

32) שם לא, א. מחלוקת של רבי אליעזר ורבנן. וכתב הר"ן שם שנראה שרבינו גורס בברייתא "מפתח וחותם בידו", שהם שני סימנים, כמו שנתבאר למעלה בה"א בשם הר"ן. וכן היא גם גירסת ה'תוספות' שם ד"ה ותרוויהו. ופסק רבינו כרבי אליעזר, משום שבגמרא שם אמרו: הלכה כרבי אליעזר. 33) שם, כרבי יוחנן. 34) שם. 35) שהגוי לא יטרח לזייף כל־כך.

34 **ט. וְאִם הִפְקִיד בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּחוֹתָם אֶחָד -**
35 **הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה. וְהוּא שֶׁיִּחֵד לוֹ**
36 **קֶרֶן זָוִית[36].**

36) שאם לא כן, אין הגוי מפחד לנגוע בו, ואסור אפילו בהנאה (גמרא שם). אבל אסור בשתיה, כי רבי אליעזר מתיר בשתיה רק כשיש בו שני סימנים, היינו חותם בתוך חותם.

37 **י. יַיִן מְבֻשָּׁל וְהַשֵּׁכָר, אוֹ יַיִן שֶׁעֵרְבוּ עִם דְּבָרִים**
38 **אֲחֵרִים[37], כְּגוֹן דְּבַשׁ וְשֶׁמֶן, וְכֵן הַחֹמֶץ[38] וְהַגְּבִינָה[39]**
39 **וְהֶחָלָב וְכָל שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁהִפְקִידוֹ בְּיַד**
40 **עוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי חוֹתָמוֹת, אֶלָּא חוֹתָם**
41 **אֶחָד בִּלְבַד דַּיּוֹ[40]. אֲבָל הַיַּיִן[41] וְהַבָּשָׂר וַחֲתִיכַת דָּג**
42 **שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן[42] שֶׁהִפְקִידָן בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים -**
43 **צְרִיכִין שְׁנֵי חוֹתָמוֹת[43].**

37) שאין בהם משום ניסוך, כמבואר למעלה פי"א ה"ט־י. 38) למעלה שם. 39) למעלה פ"ג. 40) גמרא שם לט,

ב. כדי לנסך, טורח ומזייף חותם אחד, אבל כדי להחליף לא יטרח, ולפיכך חותם אחד מועיל ביין מבושל וחומץ יין, אבל יין הראוי לניסוך טרח ומזייף ומנסך. וברשב"א, הובא ב'טור', מרחיב הדברים ומבאר: כל דבר שאם הוחלף יש בו איסור תורה, כגון בשר שאם הוחלף בבשר נבילה, ודג שהוחלף בדג טמא, ודאי צריך שני חותמות. אבל דבר שאם הוחלף אין בו אלא איסור מדברי סופרים, כגון גבינה שהוחלפה בגבינת גוי, וכן בחומץ שהוחלף בחומץ של גוי שהיה יין מתחילתו האסור משום סתם יינם, אין חוששים לחלוף בחותם אחד שלא יטרח הגוי בזה (לחם־משנה).
41) אע"פ שסתם יינם אינו אסור אלא מדברי סופרים, החמירו בו כמו בשל תורה, משום שחביב על הגוי ניסוך, וטורח ומזייף בחותם אחד (כסף־משנה). 42) ואפשר להחליפה בחתיכת דג טמא. 43) כמו שביארנו, שאלה הם איסורי תורה, וחוששים שמא יחליף.

1 **יא. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה בְּיַיִן**
2 **שֶׁלָּנוּ שֶׁהוּא אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֵתֶר בַּהֲנָיָה מִפְּנֵי צַד**
3 **נְגִיעָה[44] שֶׁנָּגַע בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - כְּשֶׁהָיָה הָעוֹבֵד**
4 **כּוֹכָבִים עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים; אֲבָל אִם הָיָה אִסּוּרוֹ**
5 **בִּגְלַל עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים,**
6 **כְּגוֹן יִשְׁמְעֵאלִי[45] שֶׁנָּגַע בְּיַיִן שֶׁלָּנוּ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה אוֹ**
7 **שֶׁטִּפַּח עַל פִּי הֶחָבִית - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[46]. וְכֵן**
8 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

44) כגון גוי שנגע ביין שלא בכוונה, וכן תינוק גוי שנגע ביין, פי"א ה"ה, ופי"ב ה"ה; חבית שנסדקה וקדם הגוי וחבקה, שם ה"ח, וכדומה. 45) רבינו גילה בכמה מקומות, ולמעלה בפי"א ה"ז, שמאמיני דת מוחמד, אינם עובדי עבודה־זרה. 46) שאין כאן איסור של חתנות מפני שהיין הוא של ישראל, והנגיעה אינה אוסרת מכיון שאינו עובד עבודה־זרה.

9 **יב. אֲבָל הַמַּפְקִיד יַיִן בְּיַד גֵּר תּוֹשָׁב[47], אוֹ שֶׁשִּׁלְּחוֹ**
10 **עִמּוֹ וְהִפְלִיג, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בֵּיתוֹ פָּתוּחַ בַּחֲצַר גֵּר תּוֹשָׁב**
11 **- הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[48]. שֶׁכָּל חֲשָׁשׁ שֶׁל חִלּוּף**
12 **וְזִיּוּף - יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שָׁוִים בּוֹ.**
13 **הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה הַיַּיִן בִּרְשׁוּתָן[49], נֶאֱסַר בִּשְׁתִיָּה עַל כָּל**
14 **פָּנִים.**

47) שקיבל עליו שבע מצוות, ודינו כגוי שאינו עובד אלילים, כמו שנתבאר בפי"א ה"ז. 48) שמא יחליף ביינו, שאסור משום סתם יינם. 49) יכול הוא להחליף מבלי שירגיש בזה הישראל.

15 **יג. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם אִסּוּר נִסּוּךְ כְּלָל, וְאָסְרוּ**
16 **אוֹתָם חֲכָמִים כְּדֵי לְהַרְחִיק מִן הַנִּסּוּךְ[50]. וְאֵלּוּ הֵן:**
17 **לֹא יִמְזֹג[51] הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַמַּיִם לְתוֹךְ הַיַּיִן שֶׁבְּיַד**
18 **יִשְׂרָאֵל, שֶׁמָּא יָבוֹא לָצוּק הַיַּיִן לְתוֹךְ הַמַּיִם. וְלֹא**
19 **יוֹלִיךְ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[52] עֲנָבִים לַגַּת, שֶׁמָּא יָבוֹא**
20 **לִדְרֹךְ אוֹ לִגַּע. וְלֹא יְסַיַּע לְיִשְׂרָאֵל[53] בְּשָׁעָה שֶׁמַּרִיק**
21 **מִכְּלִי לִכְלִי, שֶׁמָּא יַנִּיחַ הַכְּלִי בְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
22 **וְנִמְצָא הַיַּיִן בָּא מִכֹּחוֹ. וְאִם סִיַּע אוֹ מָזַג הַמַּיִם אוֹ**
23 **הֵבִיא עֲנָבִים - מֻתָּר[54].**

50) משום הרחקת עבירה. 51) שם נח, ב. משום לך לך אמרין נזירא, סחור סחור לכרמא לא תקרב. 52) שם נט, א. 53) שם עב, ב. וראה למעלה פי"ב ה"ג. 54) דעת רבינו שאסור רק לכתחילה משום הרחקת עבירה, ובדיעבד מותר. ושיטת רש"י שם נח, ב - שיין שמזגו גוי, אסור בשתיה ובהנאה מותר. וב'תוספות' שם ד"ה שמסכו, כתבו שהיין אסור אף בהנאה. [בגמרא שם: אמר רבי יוחנן, יין שמגזו גוי אסור, משמע שגם בדיעבד אסור, ורבינו פסק שכל מה שאסרו משום לך לך אמרינן נזירא וכו' מותר בדיעבד, ולמד זאת מדין הולכת ענבים לגת, שם נט, ב - שאסרו משום לך לך אמרין וכו', ואמרו שם בפירוש שבדיעבד מותר. וכן משמע גם בדין סיוע, שם עב, ב - שאם לא הניח הכלי ביד הגוי - מותר (כסף־משנה)].

24 **יד. וְכֵן מֻתָּר שֶׁיְּרִיחַ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[55] בְּחָבִית שֶׁל יַיִן**
25 **שֶׁלָּנוּ. וּמֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל[56] לְהָרִיחַ בְּחָבִית שֶׁל יֵין נֶסֶךְ,**
26 **וְאֵין בָּזֶה שֵׁם אִסּוּר; שֶׁאֵין הֲרֵיחַ כְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵין**
27 **בּוֹ מַמָּשׁ[57].**

55) ולא נחשב כנגיעה, שם סו, ב. 56) כרבא, שם. 57) בגמרא שם: "ריחא לאו מילתא", ומפרש רבינו, שאין בו ממש. וזה נאמר רק בדברים שעיקרם אינם להריח, כמו יין וכדומה, אבל בדברים שעיקרם לריח, כגון מיני בושם - לא אמרו. ולפיכך פוסק רבינו בהל' מעילה סוף פ"ה, שהמריח בקטורת של הקדש, חייב אשם מעילות. ראה רש"י ו'תוספות' פסחים כו, א. ולמעלה בפ"ט הכ"ג, כתב רבינו: פת שאפאה עם הצלי, אסור לאכלה בחלב. והסתמך בזה על דעת רביה דרביה, הרי"ף, שאפילו רבא מודה בזה (כסף־משנה). וראה לחם־משנה כאן.

28 **טו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[58], שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה,**
29 **אִם עָבַר וּמְכָרוֹ - דָּמָיו מֻתָּרִין, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
30 **וּמִשַּׁמְּשֶׁיהָ[59] וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ וְיַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ[60].**
31 **וְהֶחְמִירוּ חֲכָמִים בִּסְתָם יֵינָם לִהְיוֹת דָּמָיו אֲסוּרִין**
32 **כִּדְמֵי יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. לְפִיכָךְ[61], עוֹבֵד**
33 **כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁכַר אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּיַיִן[62] -**
34 **שְׂכָרוֹ אָסוּר[63].**

58) בהל' אישות פ"ה ה"ב. 59) שאסורים בהנאה כעבודה־זרה. ראה הל' עבודה זרה ה"ב. 60) כולם אסורים בהנאה משום עבודה־זרה, שנאמר "והיית חרם כמוהו". ודרשו חז"ל: כל מה שאתה מהווה ממנו, הרי הוא כמוהו (קידושין נח:). 61) כיון שהחמירו חכמים באיסור סתם יינם, ואסרו דמיו (לחם־משנה). 62) סתם יינם. 63) שקנסוהו חכמים, כמו בעושה יין נסך ששכרו אסור (עבודה זרה סב.).

35 **טז. וְכֵן הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהָבִיא עָלָיו יַיִן, אוֹ**
36 **שֶׁשָּׁכַר סְפִינָה לְהָבִיא בָּהּ יַיִן - שְׂכָרָן אָסוּר[64]. אִם**
37 **מָעוֹת נָתְנוּ לוֹ - יוֹלִיכֵן לְיָם הַמֶּלַח[65]; וְאִם נָתְנוּ לוֹ**

בִּשְׁכָרוֹ כְּסוּת אוֹ כֵּלִים אוֹ פֵּרוֹת - הֲרֵי זֶה יִשְׂרֹף אוֹתָן וְיִקְבֹּר הָאֵפֶר[66] כְּדֵי שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת בּוֹ.

64) אף־על־פי שהישראל עצמו אינו עושה כלום בגופו (שם:). 65) ולא ישליכם במקום שאפשר לישראל למצוא אותם ולהיכשל בהנאתם. 66) אבל לקברם כמו שהם, אסור - פן ימצאם ישראל ויהנה מהם, שלא ידע שהם שכר עבודה־זרה ויבוא לידי תקלה (שם).

יז. שָׂכַר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[67] חֲמוֹר לִרְכֹּב עָלָיו, וְהִנִּיחַ עָלָיו לָגִין שֶׁל יַיִן[68] - שְׂכָרוֹ מֻתָּר. שְׂכָרוֹ לְשַׁבֵּר כַּדֵּי יֵין נֶסֶךְ[69] - שְׂכָרוֹ מֻתָּר. וְתָבוֹא עָלָיו בְּרָכָה[70], מִפְּנֵי שֶׁמְּמַעֵט בִּתְפִלָּה.

67) משנה, שם. ביין נסך, והוא־הדין לסתם יינם. במשנה כתוב "שכר" סתם, והכוונה שהגוי שכר, וסגנונו של רבינו כאן קשה קצת, ואולי נפלה שגיאה קלה, וצריך להיות: השכיר לגוי או שכר הגוי, כלשון המשנה. 68) במשנה, שם: והניח לגינו עליו, ופירש ה'ערוך', וכן רש"י בשבת קלט, ב - כדים גדולים. 69) שינה ואמר יין נסך, ולא סתם יין כבבא ראשונה - לרבותא, שאפילו ביין נסך והישראל רוצה בקיומם של הכדים שלא ישתברו עכשיו מאליהם עד שישברם הוא ויטול שכרו (ע' רש"י ע"ז סג:) - שכרו מותר, כמו שמסיים רבינו. 70) לשון הגמרא שם.

יח. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל וְאָמַר לוֹ: הַעֲבֵר לִי מֵאָה חָבִיּוֹת שֶׁל שֵׁכָר בְּמֵאָה פְּרוּטוֹת, וְנִמְצָא אַחַת מֵהֶן יַיִן - שְׂכָרוֹ כֻּלּוֹ אָסוּר[71].

71) אפילו של תשעים ותשע חביות של היתר. ואין זה דומה לנתערבה חבית יין נסך ביין של היתר, שהדין הוא שיוליך חבית אחת מהן לים המלח והשאר מותרות, מפני ששם ההיתר היה מובדל מן האיסור בתחילה ואחר־כך נתערב, ולפיכך מותר למוכרו לגוי ויוותר לו על דמי יין נסך שבו, ונמצא שאינו נהנה מן האיסור כלל, אבל כאן שלא נתברר מעולם שכר ההיתר לבדו ולא נבדל מעולם שכר האיסור, שהרי מתחילה שכרו בשכירות אחת, מאה חביות במאה פרוטות, הרי כל פרוטה ופרוטה היא גם שכר של יין נסך, שהכל שכירות אחת היא ('מגדל עוז' בשם רבותינו הראשונים).

יט. אָמַר לוֹ: הַעֲבֵר לִי חָבִית בִּפְרוּטָה חָבִית בִּפְרוּטָה[72], וְהֶעֱבִיר, וְנִמְצָא בֵּינֵיהֶן חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן - שְׂכַר חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן אָסוּר, וּשְׁאָר שְׂכָרוֹ מֻתָּר.

72) שם סה, א.

כ. אֻמָּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁלַח לָהֶם עוֹבֵד כּוֹכָבִים חָבִית שֶׁל יַיִן בִּשְׂכָרָן - מֻתָּר שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ[73]: תֵּן לָנוּ אֶת דָּמֶיהָ. וְאִם מִשֶּׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּתָן - אָסוּר[74].

73) שהאומנים לא קנו את היין, והגוי חייב להם מעות, ולפיכך המעות שיתן להם אינם חליפים של יין ששלח להם (משנה, שם עא.). 74) כיון שהיין נכנס כבר לרשות האומנין, קיבלוהו בשכרם. וכשיתן להם הגוי כסף ויקח את היין בחזרה, הרי הכסף חליפי יין נסך ואסור.

כא. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה נוֹשֶׂה[75] בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים מָנֶה, הָלַךְ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמָכַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְיַיִן נֶסֶךְ וְהֵבִיא לוֹ דְּמֵיהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[76]. וְאִם אָמַר לוֹ קֹדֶם שֶׁיִּמְכֹּר: הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁאֶמְכֹּר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ יֵין נֶסֶךְ שֶׁיֵּשׁ לִי וְאָבִיא לְךָ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סְתָם יֵינוֹ[77], וּמָכַר וְהֵבִיא לוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר; מִפְּנֵי שֶׁהַיִּשְׂרְאֵלִי רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ כְּדֵי שֶׁיִּפָּרַע מִמֶּנּוּ חוֹבוֹ.

75) שם סד, א. 76) מימרא של רב נחמן: דמי עבודה־זרה ביד גוי מותרים. 77) גם בסתם יינם אסור כשרוצה בקיומו.

כב. וְכֵן גֵּר וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[78] שֶׁהָיוּ שֻׁתָּפִין וּבָאוּ לַחֲלֹק - אֵין הַגֵּר יָכוֹל לוֹמַר לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים: טֹל אַתָּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וַאֲנִי מָעוֹת, אַתָּה יַיִן וַאֲנִי פֵּרוֹת; שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה בְּקִיּוּמָן כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל כְּנֶגְדָּן. אֲבָל גֵּר וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[79] שֶׁיָּרְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶן עוֹבֵד כּוֹכָבִים - יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: טֹל אַתָּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וַאֲנִי מָעוֹת, אַתָּה יַיִן וַאֲנִי שֶׁמֶן. קֹל הוּא שֶׁהֵקֵלוּ בִּירֻשַּׁת הַגֵּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲזֹר לְסוּרוֹ. וְאִם מִשֶּׁבָּאוּ לִרְשׁוּת הַגֵּר - אָסוּר[80].

78) שם סד, ב. 79) שם. 80) שזהו חילופי עבודה־זרה ממש, ולא הקילו כל־כך אפילו בגר. [בגמרא שם הקדימו דין ירושה לדין שותפות, ורבינו החליף את הסדר, כדי להשלים את רשימת האסורים, ואחריה הוא מביא רק דין של היתר].

כג. יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּכַר יֵינוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[81]: פָּסַק[82] עַד שֶׁלֹּא מָדַד לוֹ - דָּמָיו מֻתָּרִין. שֶׁמִּשֶּׁפָּסַק סָמְכָה דַעְתּוֹ[83], וּמִשֶּׁמָּשַׁךְ קָנָה[84], וְיַיִן נֶסֶךְ אֵינוֹ נַעֲשֶׂה עַד שֶׁיִּגַּע בּוֹ. נִמְצָא בִּשְׁעַת מְכִירָה[85] הָיָה מֻתָּר[86]. מָדַד לוֹ[87] עַד שֶׁלֹּא פָּסַק הַדָּמִים - דָּמָיו אֲסוּרִין. שֶׁהֲרֵי לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ[88] אַף עַל פִּי שֶׁמָּשַׁךְ, וְנִמְצָא כְּשֶׁנָּגַע עַדַיִן לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ לִקַּח, וְנֶאֱסַר הַיַּיִן בִּנְגִיעָתוֹ, וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹכֵר סְתָם יֵינָם.

81) משנה, שם עא, א. 82) קבע מחיר היין. 83) לקנות, כיון שיודע מחירו. 84) והכסף נשאר בהלואה אצל הגוי, שגוי קונה במשיכה. וכן כתב הרב המגיד בדעת רבינו בפ"א מהל' זכיה ומתנה. 85) בשעה שנגמר הקנין. 86) והדמים אינם חליפי יין נסך. 87) ונתן לגוי, ומשכו לפני שפסק דמיו. 88) שמא יבקש ממנו דמים מרובים ויבטל את הקניה.

כד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁמָּדַד הַיִּשְׂרְאֵלִי לְכֵלָיו; אֲבָל אִם מָדַד לִכְלֵי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[89] אוֹ לִכְלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[90] - צָרִיךְ לִקַּח אֶת הַדָּמִים[91] וְאַחַר כָּךְ יִמְדֹּד. וְאִם מָדַד וְלֹא לָקַח

דָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁפָּסַק - דָּמָיו אֲסוּרִים; שֶׁמִּשֶּׁגִּיעַ לַכְּלִי נֶאֱסָר[92] כִּסְתָם יֵינָם.

89) שהיה בו קצת יין שלו, ונאסר היין בנפילתו לכלי קודם שקנהו הגוי, שהרי עוד לא משך. וכשלוקח הדמים, דמי יין אסור הוא לוקח. 90) שאוחזו באויר ומתנדנד הכלי, ואוסר היין בנדנודו שהוא כנגיעה, כמו שנתבאר בפי"ב ה"ג (כסף־משנה). 91) והגוי קונה את היין בכסף והיין נעשה שלו מיד, וסובר רבינו שגוי קונה בין במשיכה ובין בכסף, כמ"ש הרב המגיד פ"א מהל' זכיה ומתנה (כסף־משנה). שאם לא כן, הרי הדמים שבידי ישראל עודם קנינו של הגוי, וכשנגע ביין ואסרו, נעשו הדמים שביד ישראל דמי יין נסך למפרע כמו שכתבו ה'תוספות' שם ד"ה שקילו. 92) משום ניצוק חיבור, כמבואר בפי"ב הי"ב. ורבינו לשיטתו הולך, שניצוק אפילו בסתם יינם אסור בהנאה.

כה. הַנּוֹתֵן דִּינָר לְחֲנֻנִי עוֹבֵד כּוֹכָבִים[93], וְאָמַר לְפוֹעֲלוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים: לֵךְ וּשְׁתֵה וֶאֱכֹל מִן הַחֲנֻנִי וַאֲנִי מְחַשֵּׁב לוֹ - הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁקָּנָה לוֹ יַיִן נֶסֶךְ וְהִשְׁקָהוּ[94]. וּכְנֶגֶד זֶה בִּשְׁבִיעִית[95] - אָסוּר. כְּגוֹן שֶׁנָּתַן דִּינָר לְחֲנֻנִי יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ[96], וְאָמַר לְפוֹעֲלוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִי: לֵךְ וֶאֱכֹל וַאֲנִי מְחַשֵּׁב לוֹ. וְאִם אָכַל הַפּוֹעֵל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְעֻשָּׂר - אָסוּר[97].

93) שם סג, ב - כשהקדים לו דינר. כיון שנתן לחנוני מעות קודם ששלח את הפועל אליו, הרי הוא כאילו קנה מהחנוני מה שיתן לפועל, ונמצא שהפועל אוכל משל בעל־הבית. 94) ופורע חוב מזונותיו מיין נסך. 95) שנמצא בעל־הבית פורע חוב מזונות הפועל מפירות שביעית שקנה מן החנוני. 96) וחשוד על המעשרות. 97) כלומר, שאסור לבעל־הבית לעשות כן. ולשון רבינו כאן אינו ברור.

כו. אֲבָל אִם אָמַר לָהֶם: אִכְלוּ וּשְׁתוּ בְּדִינָר זֶה, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם: אִכְלוּ וּשְׁתוּ עָלַי מִן הַחֲנֻנִי וַאֲנִי פּוֹרֵעַ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד, הוֹאִיל וְלֹא נִתְיַחֵד שִׁעְבּוּדוֹ[98] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא מִשּׁוּם יֵין נֶסֶךְ וְלֹא מִשּׁוּם שְׁבִיעִית וְלֹא מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר.

98) שלא שעבד לחנוני מעות מסוימות, ולפיכך לא קנה בעל־הבית מה שיתן החנוני לפועל, ונמצא שהפועל אינו אוכל משל בעל־הבית, כפי פירושו של רב פפא שם.

כז. מֶלֶךְ שֶׁהָיָה מְחַלֵּק[99] יֵינוֹ לָעָם וְלוֹקֵחַ מֵהֶן דָּמָיו כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה - אַל יֹאמַר אָדָם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים: הֵא לְךָ מָאתַיִם זוּז וְהַכְּנֵס תַּחְתַּי בְּאוֹצַר הַמֶּלֶךְ[100], כְּדֵי שֶׁיִּקַּח הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַיַּיִן[101] שֶׁכְּתָבוֹ בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וְיִתֵּן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַדָּמִים לַמֶּלֶךְ. אֲבָל אוֹמֵר לוֹ: הֵא לְךָ מָאתַיִם זוּז וּמַלְּטֵנִי מִן הָאוֹצָר[102].

99) כן מפרש רבינו הברייתא שם עא, א. והסוגיא שם. 100) גירסת רבינו בגמרא: אצר באל"ף, אבל בגירסתנו: עוצר בעי"ן. ופירושו, שוטר. וראה רש"י שם. 101) שנמצא שהישראל מוכר לגוי את יינו שצריך לקבל מאת המלך (רדב"ז). 102) שהרי הישראל חייב לאוצר מעות, והגוי פוטרו מחיוב זה, ואין הישראל מוכר לו יין, והגוי מקבל את היין לא בשליחותו, מה־שאין־כן באומר לו הכנס במקומי.

כח. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנָּגַע בְּיֵינוֹ[103] שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְאָנְסוֹ - מֻתָּר לִמְכֹּר[104] אוֹתוֹ יַיִן לְאוֹתוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאָסְרוֹ לְבַדּוֹ. שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּתְכַּוֵּן[105] זֶה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְהַזִּיקוֹ וְלֶאֱסֹר יֵינוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁשִּׁבְּרוֹ אוֹ שְׁרָפוֹ[106] שֶׁחַיָּב לְשַׁלֵּם; וְנִמְצְאוּ הַדָּמִים שֶׁלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ דְּמֵי הַהֶזֵּק[107], וְלֹא דְּמֵי הַמְּכִירָה.

103) שם נט, ב. 104) [בגמרא שם, לא אמרו "מותר למכור", אלא: שרי ליה למשקל דמיה (פירוש: מותר לו לבעל היין לקבל דמיו מהגוי), מאי טעמא? מיקלא קלייה (שרפו), וקשה להבין למה נקט רבינו לשון זה, הלא טעם ההיתר הוא מפני שאין כאן מכירה אלא גביית דמי הזיקו]. 105) ואם נגע שלא בכוונה להזיק, אינו חייב לשלם לו, מפני שזה היזק שאינו ניכר. כלומר, לא נשתנה היין כלל על־ידי מעשיו, ורבינו פוסק בפ"א מהל' חובל ומזיק ה"ג, שהיזק שאינו ניכר בשגגה או באונס - פטור. 106) בגמרא: מקלא קלייה. 107) ודמי יין כשר נוטל (רש"י שם).

שיעורי רמב"ם פרק א' ליום – כ"ד טבת־א' שבט תשע"ז

יום ראשון כ"ד טבת ה'תשע"ז

הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו איסור החובל בחבירו, ומשפט כל תביעה שתהיה מן החובל והנחבל והנמשך לזה.

א. אָסוּר לְאָדָם לַחְבֹּל בֵּין בְּעַצְמוֹ[2] בֵּין בַּחֲבֵרוֹ[3]. וְלֹא הַחוֹבֵל[4] בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמַּכֶּה[5] אָדָם כָּשֵׁר[6] מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, דֶּרֶךְ נְצָיוֹן[7] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִסִּיף[8] לְהַכֹּתוֹ. אִם הִזְהִירָה תּוֹרָה מִלְּהוֹסִיף[9] בְּהַכָּאַת הַחוֹטֵא[10], קַל וָחֹמֶר לְמַכֶּה אֶת הַצַּדִּיק[11].

2) בבא־קמא צ: 3) ראה סנהדרין פה. 4) פצע את חברו או החסירו אבר. ראה למעלה פרק ב, הלכות א־ז.

5) אפילו לא גרם לו שום נזק. 6) להוציא את הרשע, שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות, שנאמר בו "והיה אם בן הכות הרשע, והפילו השופט והכהו" (דברים כה, ב). 7) מריבה שבאה לידי הכאה, והמלה "נציון" היא על־פי הכתוב "כי ינצו אנשים". 8) "לא יוסיף, אם היה מוסיף, עובר על לא־תעשה" (ספרי כי־תצא רפו), וראה פירוש רש"י לפסוק הזה, וגמרא כתובות לג. ורש"י שם. 9) על "ארבעים יכנו". 10) שהרי התורה מדברת על רשע, ומצוה להכותו. 11) שמכהו באיסור, שבוודאי עובר על לא־תעשה. "ומה במקום מצוה, שמצוה להכותו, מצווה שלא להכותו (יותר מארבעים); שלא במקום מצוה, שאינו מצווה להכותו, אינו דין (קל־וחומר) שמצווה שלא להכותו" (סנהדרין פה.).

1 **ב. אֲפִלּוּ לְהַגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ - אָסוּר. וְכָל**
2 **הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ - הֲרֵי**
3 **זֶה רָשָׁע**[12].

~ נקודות משיחות קודש ~

"אפילו להגביה ידו על חבירו אסור".

ובש"ס (סנהדרין נח, ב.) נאמר "המגביה ידו על חברו נקרא רשע", והרמב"ם שינה וכתב: "הרי זה רשע", וכן כתב שהוא איסור, מה שאינו בש"ס.

ויש לומר שלשיטתו האיסור על הרמת יד אינו מצד ההיזק שגורם לאדם המוכה, כי־אם מצד המרים יד עצמו והוא הנהגה מגונה שאסרוה חכמים עד כדי כך שנעשה רשע ופסול לעדות ולשבועה (כמו שציין ההגהות מיימוניות כאן בשם הראב"ן). אבל הטור השמיט דברי הרמב"ם הנ"ל וכתב "נקרא רשע", וכן לא כתב שיש בזה איסור כי לשיטתו מתחשבים בצד הניזק. ואם לא הכהו, למעשה, לא גרם לו היזק וצער ולכן אינו איסור, ומה שנקרא רשע הוא בדברי אגדה ואין בזה נפקא־מינה להלכה כי אינו פסול לעדות ולשבועה.

ויש לבאר בשיטת הרמב"ם שהחמיר במרים יד על חברו שיש לו דין רשע ממש, כי עניינה של יד היא נתינה וחסד כמו שאמרו חז"ל "יד המחלקת צדקה" והמרים יד על חברו הופך את תכליתה של היד להיפך הנתינה והחסד ובזה חוטא כלפי הקב"ה ולכן סבר שהוא לא דין במוכה אלא במכה ולכן אפילו אם רק הגביה ידו הרי זה רשע.

עניין זה נרמז גם במקור ממנו נלמד דין זה - דתן ואבירם שמצד אחד עסקו בדאגה לעם ישראל ומחו בפני משה רבינו על ש"הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה כו' לתת חרב בידם להרגנו" ומצד שני היו ניצים זה עם זה היפך הנתינה והחסד.

(על פי לקו"ש חלק ל"א עמוד 1)

12) "שנאמר: ויאמר לרשע למה תכה רעך (שמות ב, יג), למה הכית לא נאמר, אלא למה תכה, אף־על־פי שלא הכהו - נקרא רשע" (שם נח:).

4 **ג. הַמַּכֶּה**[13] **אֶת חֲבֵרוֹ הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה**
5 **- לוֹקֶה**[14]**; שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן תַּשְׁלוּמִין כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָאו**
6 **זֶה נִתָּן לְתַשְׁלוּמִין**[15]**. וַאֲפִלּוּ הִכָּה עֶבֶד חֲבֵרוֹ הַכָּאָה**
7 **שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה**[16] **- לוֹקֶה; שֶׁהֲרֵי יֶשְׁנוֹ בְּמִקְצָת**
8 **מִצְוֹת**[17]**. וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִכָּה אֶת יִשְׂרָאֵל - חַיָּב**
9 **מִיתָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפֶּן כֹּה וָכֹה וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי**[18].

13) כתובות לה. 14) שעבר על לאו "לא יוסיף". 15) אם הכה את חבירו הכאה שיש בה שוה פרוטה, משלם ואינו לוקה, ראה למעלה פרק ד הלכה ט. 16) בבא־קמא פח. בעבד חבירו יש הבדל בין הכאה שאין בה שוה פרוטה ובין הכאה שיש בה שוה פרוטה, אבל במכה עבדו אין הבדל, מכיוון שבשתיהן אינו משלם. ראה למעלה שם הלכה ו, וראה מכות ח: וביאור הגר"א חושן־משפט סימן תכ. 17) כל מצוה שאשה חייבת בה, עבד חייב בה. ומשום כך נקרא "אחיך" היינו אחיך במצוות, ואף הוא כלול בכתוב (דברים כה, ג) "לא יוסיף . . . להכותו . . . ונקלה אחיך". [אמנם רבי יהודה שם מביא את הכתוב: "כי ינצו אנשים" וגו', אבל כאן המדובר בפסוק "לא יוסיף" רצוי להביא פסוק זה]. 18) משום שהכה איש עברי (סנהדרין נח:).

10 **ד. קְנָס קָנְסוּ חֲכָמִים**[19] **לְאֵלּוּ הַשּׁוֹטִים בַּעֲלֵי זְרוֹעַ,**
11 **שֶׁיְּהֵא הַנֶּחְבָּל נֶאֱמָן; וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ**[20] **שֶׁזֶּה**
12 **חָבַל בּוֹ חָבָל זֶה, וְנוֹטֵל**[21] **מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ**[22]**. וְהוּא**[23]**,**
13 **שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים**[24]**. כֵּיצַד?**[25] **הָיוּ שְׁנֵי עֵדִים מְעִידִין**
14 **אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ יָדוֹ**[26] **שָׁלֵם וְיָצָא חָבוּל, וְלֹא**
15 **רָאוּהוּ בְּעֵת שֶׁחָבַל בּוֹ, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא חָבַלְתִּי,**
16 **וְהַלָּה אוֹמֵר: אַתָּה חָבַלְתָּ בִּי - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.**

19) ותיקנו שהנחבל נשבע ונוטל, אף־על־פי שמן התורה נשבע הנתבע ויוצא פטור, כגון מודה במקצת במטלטלין, שבועת השומרים ונתבע שעד אחד מכחישו (ראה הלכות טוען ונטען פרק א הלכה ב). 20) קדוש, כגון ספר תורה (ראה שבועות לח:). אף ששבועה זו מדרבנן היא, תקנוה כעין שבועה מן התורה בנקיטת חפץ (רבינו שם). 21) שבועות מד: 22) המגיע לו. 23) בתנאי. 24) ואם אין עדים, מפורש להלן בהלכה ו. 25) משנה, שם. 26) רשותו, ונקט לשון המשנה. ונקטה המשנה בלשון "ידו", אולי כדי לציין שבעל הבית היה שם כשנכנס הנחבל.

17 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**[27] **כְּשֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה בְּמָקוֹם**
18 **שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהַכּוֹת בְּעַצְמוֹ**[28]**, אוֹ שֶׁהָיָה עִמָּהֶם**
19 **שְׁלִישִׁי, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁזֶּה הַנֶּחְבָּל אָמַר לוֹ לַחְבֹּל בּוֹ**[29]
20 **וּלְהִתְרַעֵם עַל אַחֵר; אֲבָל אִם אֵין עִמָּהֶם אַחֵר,**
21 **וְהָיְתָה הַמַּכָּה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת בְּעַצְמוֹ,**
22 **כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה נְשִׁיכָה**[30] **בֵּין כְּתֵפָיו וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי**
23 **זֶה נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה**[31].

27) שהנחבל צריך להשבע, שבועות מו: 28) וחוששים שמא חבל בעצמו, ומשום כך הוא צריך להשבע. 29) בגמרא שלנו הגירסא: "ודילמא אחר עביד ליה" (שמא אחר עשה

לו, כלומר חבל בו), אבל גירסת רבינו כגירסת הרי"ף "דילמא לאחר אמר". [גירסת הרי"ף נראית יותר, שהנחבל אמר לשלישי שיחבול בו, כדי שיוכל להתרעם על האחר, כי אילו חבל בו בלי שאמר לו, בוודאי היה תובע אותו לדין]. 30) בשיניים. 31) כי הנשיכה בין כתפיו, כשאין עמהם אחר, היא הוכחה שחבירו חבל בו.

1 **ו. הוֹדָה הַחוֹבֵל שֶׁהוּא חָבַל - מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה**
2 **דְּבָרִים; שֶׁהֲרֵי הָעֵדִים הָיוּ שָׁם[32] שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ יָדוֹ**
3 **שָׁלֵם בִּשְׁעַת הַמְּרִיבָה וְיָצָא חָבוּל. אֲבָל אִם לֹא הָיוּ**
4 **שָׁם עֵדִים כְּלָל[33], הוּא אוֹמֵר: חָבַלְתָּ בִּי, וְהוֹדָה**
5 **מֵעַצְמוֹ[34] - פָּטוּר מִן הַנֶּזֶק[35] וּמִן הַצַּעַר[36], וְחַיָּב**
6 **בְּשֶׁבֶת[37] וּבְכֶשֶׁת וּבְרִפּוּי עַל פִּי עַצְמוֹ[38]. לְפִיכָךְ[39], אִם**
7 **כָּפַר וְאָמַר: לֹא חָבַלְתִּי - נִשְׁבָּע[40] שְׁבוּעַת הֶסֵּת[41].**

32) ואין זו הודאה, שהרי אפילו לא יודה, גם כן יצטרך לשלם. 33) לא היו עדים שראו אותו בכניסתו לרשות החובל, ואף לא ביציאתו משם חבול. 34) מרצונו הטוב. 35) שהרי אם קטע ידו הוא משלם כאילו הוא עבד נמכר בשוק (למעלה פרק א הלכה ב), בשעה שהנחבל לא היה מסכים בשום הון שבעולם שיקטעו ידו, מכאן שתשלום הנזק הוא תמיד פחות מהנזק האמיתי, וזה נכלל במושג "קנס" (ראה הלכות נזקי ממון פרק ב הלכה ח, וראה אור־שמח). 36) שמשלם החובל בשעה שלא חיסרו ממון, ומשום כך אף תשלום הצער אינו "ממון". התשלום הוא "ממון" רק כשהוא בדיוק כשיעור מה שהחסיר לחבירו (רבינו שם). 37) שהתבטל ממלאכתו שעסק בה (ולא כשומר קישואים, שהרי לא נתן לו דמי ידו. ראה למעלה פרק ב הלכה יא). 38) על־פי הודאת עצמו. [ראה ראב"ד ומגיד־משנה שתמהו על רבינו מכמה מקומות בתלמוד, ולא מצאו ישוב מניח את הדעת]. 39) מכיון שחייב בשבת ובבושת ובריפוי על־פי עצמו. 40) שהרי כפר ממון. 41) כדין כופר בכל, בלי נקיטת חפץ. שבועה זו של כופר בכל, תיקן רב נחמן (שבועות מ:) ונקראת "היסת", משום שהיא מכבידה על אדם לשקר (פירוש גאון, ראה ערוך השלם, ערך היסת).

8 **ז. וְלָמָּה מְשַׁלֵּם אָדָם שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ עַל פִּי**
9 **עַצְמוֹ? שֶׁהַשֶּׁבֶת וְהָרִפּוּי מָמוֹן הוּא וְלֹא קְנָס; שֶׁאִם**
10 **לֹא יִתֵּן לוֹ, הֲרֵי חִסְּרוֹ מָמוֹן[42] שֶׁהוּא מִתְרַפֵּא בּוֹ**
11 **וּבָטֵל מִמְّלַאכְתּוֹ[43]. וְהַבֶּשֶׁת[44] לֹא הִגִּיעָה לוֹ[45] אֶלָּא**
12 **בְּשָׁעָה שֶׁהוֹדָה בְּפָנֵינוּ שֶׁהוּא חָבַל בּוֹ; שֶׁהַנֶּחְבָּל**
13 **שֶׁלֹּא חָבַל בּוֹ [בִּפְנֵי] אָדָם - אֵין לוֹ בֹּשֶׁת[46], וְהוֹדָאָתוֹ**
14 **בְּבֵית דִּין הִיא שֶׁבִּיְּשָׁה אוֹתוֹ[47].**

42) והוא משלם לו בדיוק מה שהחסירו. 43) ראה הערה לו. 44) אף שאינה ממון, שהרי לא החסירו ממון, בכל זאת משלם על־פי עצמו. 45) לנחבל, כלומר ביישה אותו. 46) ראה למעלה פרק ב הלכה ב. [מדבריו שם משמע, שאם החבלה במקום גלוי, יש בושת אפילו כשאיש לא ראה את מעשה החבלה, וצריך עיון]. 47) אין מחייבים אותו על הבושת בשעת החבלה, כי אז בכלל לא היתה בושת, שהרי לא חבל בו בפני אדם, אלא מחייבים אותו על שהוא מבייש אותו עתה בהודאתו בפני בית־דין שחבל בו.

15 **ח. נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בְּבֹשֶׁת בֵּין בֹּשֶׁת**
16 **הַמַּגִּיעַ לוֹ[48] אִם חָבַל בּוֹ בִּפְנֵי אֲחֵרִים וּבֵין בֹּשֶׁת**
17 **הַמַּגִּיעַ לוֹ בָּעֵת שֶׁהוֹדָה[49] בִּפְנֵי אֲחֵרִים שֶׁחָבַל בּוֹ.**
18 **לְפִיכָךְ[50] מְשַׁלֵּם אָדָם בֹּשֶׁת עַל פִּי עַצְמוֹ[51].**

48) שמבייש אותו. 49) ואף־על־פי שהבושת באה עתה בדיבורו על־ידי ההודאה, אין דינו כמבייש את חבירו בדברים שהוא פטור מן התשלומין (ראה למעלה פרק ג הלכה ה), אלא דינו כמבייש אותו עתה בחבלה ממש. 50) מכיון שדין אחד למבייש על־ידי חבלה בפני אחרים, ולמבייש על־ידי הודאה בפני אחרים שחבל בו. 51) אף־על־פי שעצם התשלום אינו ממון, שהרי ביישו עתה בפני עדים.

19 **ט. אֵינוֹ דּוֹמֶה מַזִּיק חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ לְמַזִּיק מָמוֹנוֹ.**
20 **שֶׁהַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ - כֵּיוָן שֶׁשִּׁלֵּם מַה שֶּׁהוּא חַיָּב**
21 **לְשַׁלֵּם נִתְכַּפֵּר לוֹ[52]; אֲבָל חָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי**
22 **שֶׁנָּתַן לוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים - אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ[53]. וַאֲפִלּוּ**
23 **הִקְרִיב[54] כָּל אֵילֵי נְבָיוֹת[55] - אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר לוֹ[56] וְלֹא**
24 **נִמְחַל עֲוֹנוֹ, עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִן הַנֶּחְבָּל וְיִמְחַל לוֹ[57].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"נתכפר לו"

"המזיק ממון חברו, כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו" אבל בגוזל ממון חברו אין מספיק שישיב הגזילה ו"אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו וירצהו אף־על־פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחל לו" (הלכות תשובה פ"ב ה"ט). כי בגזילה פסק הרמב"ם ש"כל הגוזל את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו שנאמר ... כו' את נפש בעליו יקח" ולשיטתו גזלת ממון אדם בחוזקה ובעל כורחו, אינה רק פעולה נגד ממונו של אדם אלא אף נגד האדם עצמו והפקעת בעלות חבירו על ממונו דומה ל"נוטל נפשו ממנו" ולכן בגזילה אין מספיק להשיב את הממון אלא חייב לרצותו ולשאול ממנו שימחל לו, מה־שאין־כן המזיק שפעל רק נגד ממונו של אדם "כיון ששילם מה שחייב לשלם נתכפר לו".

(על פי לקו"ש חל"ב ע' 116 הע' 39)

52) בידי שמים. 53) כי אין הכסף פיצוי אמיתי לסבל האישי. 54) נוסף על חמשה דברים. 55) לשון הגמרא שם. והאילים שבנביות הם המובחרים, העולים לרצון על מזבח ה' (ישעיה ס, ז). 56) כי זהו חטא בין אדם לחבירו, ואין הקרבן מכפר עליו. 57) כמו שאמר ה' לאבימלך: "השב אשת האיש . . . ויתפלל בעדך" (בראשית כ, ז) ולא יתכן שיתפלל אלא־אם־כן מחל לו, גמרא שם.

25 **י. וְאָסוּר[58] לַנֶּחְבָּל לִהְיוֹת אַכְזָרִי[59] וְלֹא יִמְחַל. אֵין זוֹ**

דֶּרֶךְ זֶרַע יִשְׂרָאֵל[60]. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַחוֹבֵל וְנִתְחַנֵּן לוֹ[61] פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה[62], וְיָדַע[63] שֶׁהוּא שָׁב מֵחֶטְאוֹ[64] וְנִחַם[65] עַל רָעָתוֹ - יִמְחַל לוֹ. וְכָל הַמְמַהֵר לִמְחֹל - הֲרֵי הוּא מְשֻׁבָּח[66], וְרוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול"

עניין זה הובא בעוד שני מקומות - בהלכות תשובה (פ"ב ה"י) ובהלכות דעות (פ"ו ה"ו) אלא שבכל אחד מהמקומות כתב זאת הרמב"ם בלשון אחרת ורמז בלשונו על שלושה סוגי מחילה הנדרשים מהאדם בכל אחד משלושת המצבים.

כאן מדבר הרמב"ם על הדרגא הראשונה ובה מוחל האדם לחברו כדי שלא ייענש בגללו. בהלכות תשובה מדובר גם על הסרת כל טינה מלבו, כי עניין זה נדרש לשלמות תשובתו של המבקש. ואילו בהלכות דעות מדבר על הדרישה לשלימות מידותיו האישיות של המוחל שימחול ויתפייס עם הפוגע כאילו לא חטא כלפיו מעולם, ומכאן נובעים ארבעת השינויים דלהלן:

א. כאן הוסיף תנאי "שבקש ממנו החובל ונתחנן לו כו' וידע שהוא שב מחטאו ונחם על רעתו" כי תנאי זה מוכרח לשם כפרת החטא, משא"כ בהלכות תשובה והלכות דעות לא הובא תנאי זה.

ב. כאן מכנה את המוחל בשם "נחבל" כי הוא זה שבמחילתו תבוא כפרה על פעולת החבלה, אבל בהלכות תשובה נקרא "אדם" על שם שמסייע לחברו לחזור בתשובה, ובהלכות דעות נקרא "מוחל" כי שם מדבר הרמב"ם במידותיו האישיות והנעלות.

ג. כאן ובהלכות תשובה כתב "אסור ... להיות אכזרי" אבל בהלכות דעות כתב רק "ולא יהיה המוחל אכזרי" כי שם מדובר על המידות הנדרשות מהאדם כשלעצמו ולא מצד מחילתו לזולת.

ד. כאן נאמר "אסור לנחבל להיות אכזרי ולא **ימחול**" כי מדובר במחילה על החטא מהסוג הפשוט, אבל בהלכות תשובה "אסור לאדם להיות אכזרי ולא **יתפייס**" כי שם מדבר על הסרת כל טינה מלבו.

(נעל פי לקו"ש חכ"ח ע' 144)

58) זאת לומדים מאברהם שנתפייס מאבימלך והתפלל בעדו, בבא־קמא צב. 59) שאינו חושש לעונש שיבוא על חבירו, אף־על־פי שהתחנן בפניו לבקש מחילה ממנו, שם. 60) "שלושה סימנים יש באומה זו, הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים" (יבמות עט.). 61) תחנון הוא יותר מבקשה. 62) לאחר שלא נענה בפעם הראשונה. 63) הנחבל השתכנע. 64) לא ישוב לעשות כזאת. 65) התחרט בלבו. 66) "כל המעביר על מדותיו (שאינו מדקדק למדוד מדה למצערים אותו - רש"י), מעבירים לו על כל פשעיו" (ראש השנה יז.).

יא. וְעוֹד יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּין נִזְקֵי גּוּפוֹ לְנִזְקֵי מָמוֹנוֹ. שֶׁהָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: סַמֵּא אֶת עֵינִי[67], קְטַע אֶת יָדִי, עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר - הֲרֵי זֶה חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְבָרִים, שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה בְּכָךְ[68]; אֲבָל הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: קְרַע אֶת כְּסוּתִי, שַׁבֵּר אֶת כַּדִּי, עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[69]. וְאִם לֹא אָמַר לוֹ 'עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר' - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף עַל פִּי[70] שֶׁהִרְשָׁהוּ לְהַשְׁחִית.

67) בבא־קמא צב. 68) בחסרון ראשי איברים כאלו, ובצחוק אמר לו כך. אבל אם אמר לו הכני ופצעני, ולא לחסרו ראשי איברים — פטור, אם אמר על־מנת שתהיה פטור (מגיד־משנה). 69) ואין אומרים שדרך צחוק אמר לו, שעשוי אדם למחול על ממונו. 70) שיכול לומר לו: הרשיתי לך לקרוע את כסותי על־מנת שתשלם.

יב. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים?[71] כְּשֶׁבָּאוּ הַכֵּלִים לְיָדוֹ תְּחִלָּה בְּתוֹרַת שְׁמִירָה[72], כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שְׁאוּלִין אוֹ מֻפְקָדִין אֶצְלוֹ, וְאָמַר לוֹ: שַׁבֵּר וּקְרַע, וְעָשָׂה כֵּן - חַיָּב לְשַׁלֵּם[73], עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר; אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: קַח כְּלִי זֶה וְשַׁבְּרוֹ[74], בֶּגֶד זֶה וּקְרָעוֹ, וְעָשָׂה כֵּן - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[75].

71) שחייב לשלם אם לא אמר לו בפירוש על־מנת שאתה פטור (שם צג.). 72) ככתוב "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור" (שמות כב, ו), שהתורה מחייבת אותו בפשיעה. 73) מכיון שנעשה שומר על הכלי, אינו פטור עד שיאמר לו במפורש על־מנת לפטור. אבל אם אמר לו קרע, כוונתו קרע אם אתה רוצה, ובלבד שתשלם לי. 74) ולקח אותו לשם שבירה ולא לשם שמירה. 75) כי אחריות שמירה לא קיבל על עצמו, ועל עצם מעשה השבירה אין לחייבו, שהרי נעשה ברשות הבעלים. גמרא שם.

יג. הָאוֹמֵר[76] לַחֲבֵרוֹ: שַׁבֵּר כֵּלָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר[77], וְעָשָׂה - הֲרֵי זֶה חַיָּב[78] לְשַׁלֵּם. וּכְאִלּוּ אָמַר לוֹ: סַמֵּא עֵינוֹ[79] שֶׁל פְּלוֹנִי עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹשֶׂה הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם, הֲרֵי זֶה הָאוֹמֵר לוֹ שֶׁתָּפוֹ בֶּעָוֹן[80] וְרָשָׁע הוּא; שֶׁהֲרֵי הִכְשִׁיל עִוֵּר[81], וְחִזֵּק[82] יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה.

76) משנה בבא־קמא צב. 77) כלומר, אני אשלם במקומך. 78) העושה, אף־על־פי שאמרו לו במפורש על־מנת שאתה פטור. 79) שהעושה חייב. שאין שליח לדבר עבירה, כלומר בעבירה אין אומרים שלוחו של אדם כמותו ויתחייב השולח, אלא אומרים אחריות מעשה העבירה היא על עושהו, שלא היה צריך לשמוע בקול השולח, אלא בקול התורה, קידושין מב: 80) קידושין מג. 81) והוא רשע שעבר על לאו "ולפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד).

ואף־על־פי שהמזיק ידע שהכלי של חבירו הוא, בכל זאת הוא בבחינת עוור, שאילו לא הבטיחו שיהיה פטור, לא היה שובר, ראה עבודה זרה ו. 82) המריץ אותו וזירזו לעשות את העבירה, גמרא שם.

יום שני כ"ה טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו דיני המזיק ממון חבירו היזק גמור וניכר, וכן נתבאר בו כשיש שיתוף לבהמה או לדבר אחר עם האדם המזיק בפועל הנזק.

1 **א. הַמַּזִּיק[2] מָמוֹן חֲבֵרוֹ - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[3]. בֵּין**
2 **שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג[4] בֵּין שֶׁהָיָה אָנוּס[5] - הֲרֵי הוּא כְּמֵזִיד[6].**
3 **כֵּיצַד? נָפַל מִן הַגַּג[7] וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים, אוֹ שֶׁנִּתְקַל[8]**
4 **כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ וְנָפַל עַל הַכֵּלִי וְשִׁבְּרוֹ - חַיָּב נֶזֶק**
5 **שָׁלֵם. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה. לֹא חִלֵּק**
6 **הַכָּתוּב[9] בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד.**

2) ראה למעלה פרק א הלכה יא. 3) משנה בבא־קמא כו. 4) שהזיק בלי כוונה. 5) כגון הדוגמאות שלמטה, שאינן אונס גמור, כי אפשר לשים לב ולהשמר מזה, אבל באונס גמור פטור. ראה לקמן הלכה ד, ולמעלה פרק א הלכה יב. 6) משנה, שם. 7) אפילו ברוח שאינה מצויה, והרי זה אנוס. כאן לא חילק רבינו בין רוח מצויה לבין רוח שאינה מצויה, כמו למעלה בפרק א הלכה יב, כי ההבדל ביניהם אינו קיים אלא לענין שלושה דברים (צער, ריפוי ושבת), אבל בנזק - אין הבדל, ובמזיק ממון אין אלא נזק בלבד. בבא־קמא כז. (וראה חושן־משפט סימן שעח סעיף ב, וביאור הגר"א סעיף־קטן ז). 8) והריהו שוגג, לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרך כשהם מהלכים, ראה בבא־קמא כז: והלכות נזקי ממון פרק יג, הלכה ה. 9) בבא־קמא לה.

7 **ב. וְאֶחָד הַהוֹרֵג בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ הַשּׁוֹבֵר כֶּלָיו[10]**
8 **אוֹ הַקּוֹרֵעַ בְּגָדָיו[11] אוֹ קוֹצֵץ נְטִיעוֹתָיו - הַכֹּל דִּין**
9 **אֶחָד הוּא[12].**

10) משנה, שם כו. 11) דוגמה זו, וכן זו של ההורג בהמתו של חבירו או קוצץ נטיעותיו - מובאות בתוספתא בבא־קמא פרק ג. 12) חייב נזק שלם כמזיד, בין שהיה שוגג ובין שהיה אנוס.

10 **ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[13] בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק[14]; אֲבָל**
11 **בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אֶלָּא אִם הִזִּיק**
12 **בְּזָדוֹן[15], אֲבָל בִּשְׁגָגָה אוֹ בְּאֹנֶס - פָּטוּר[16]. וְכֵן אִם**
13 **הָיוּ שְׁנֵיהֶן בִּרְשׁוּת[17] אוֹ שְׁנֵיהֶם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִזִּיק**
14 **אֶחָד מֵהֶן[18] מָמוֹן חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - פָּטוּר[19].**

13) שהמזיק חייב לשלם, בין מגיד בין שוגג ובין אנוס. 14) מכיון שהמזיק צריך היה להזהר, בבא־קמא מח. 15) חייב המזיק, אף־על־פי שנכנס הניזק לרשותו, מפני שיש לו רשות להוציאו אבל לא להזיקו (נזקי ממון פרק ז הלכה ז). 16) שיכול לטעון: לא ידעתי שנכנסת, ועל כן לא נזהרתי (שם). ועוד טענה: אתה היית צריך להזהר שלא להניח כליך במקום שאפשר שיוזקו שלא בכוונה. 17) כגון ברשות הרבים או חצר השותפין או אפילו ברשות בעל הבית, אלא שנתן לו בעל הבית רשות להכנס, בבא־קמא מח: 18) מה־שאין־כן בדוגמא הקודמת, שם רק בעל הבית שהזיק פטור שלא בכוונה. אבל אם הנכנס הזיק את בעל הבית, הוא חייב אפילו שלא בכוונה, מכיון שנכנס שלא ברשות. 19) ובלשון הגמרא (שם) "הוזקו זה בזה, פטור". רבינו מפרש "דלא הוה ידע ביה" שאמרו בגמרא, היינו שלא בכוונה. והטעם שהוא פטור, שאין הניזק יכול לבוא בטענה למזיק שהיה עליו להזהר, מכיון ששניהם במצב אחד, ואין הוא חייב להזהר יותר מחבירו.

15 **ד. הָיָה עוֹלֶה בְּסֻלָּם[20], וְנִשְׁמְטָה שְׁלִיבָה[21] מִתַּחְתָּיו**
16 **וְנָפְלָה וְהִזִּיקָה: אִם לֹא הָיְתָה מְהֻדֶּקֶת[22] וַחֲזָקָה -**
17 **חַיָּב[23]; הָיְתָה חֲזָקָה וּמְהֻדֶּקֶת, וְנִשְׁמְטָה אוֹ**
18 **שֶׁהִתְלִיעָה[24] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁזּוֹ מַכָּה בִּידֵי שָׁמַיִם**
19 **הִיא[25]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[26] -**
20 **בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק; אֲבָל בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק - פָּטוּר[27], עַד**
21 **שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְהַזִּיק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[28].**

20) מכות ז: 21) מדריגה. 22) ממלאת את כל הנקב שהיא תחובה בו. 23) או אפילו היתה מהודקת, אבל לא היתה חזקה לשאת כובד האיש העולה בה - חייב, מפני שבנזקין חייב אדם אפילו הזיק שלא בכוונה. 24) והתולעים כרסמו והחלישו אותה, וכשעלה על הסולם נשמטה, גמרא שם. 25) ואונס גמור הוא ופטור (ראה להלן הלכות רוצח ושמירת נפש פ"ו הי"ב, ועיין מגיד־משנה כאן, שהיתה לרבינו גירסא אחרת בגמרא שלפנינו). 26) שאין המזיק פטור אלא־אם־כן היתה מכה בידי שמים. 27) בין שוגג ובין אונס רגיל, כעין אלו שמנה רבינו בהלכה א. 28) בהלכה הקודמת.

22 **ה. הֲרֵי שֶׁמִּלֵּא[29] חָצֵר חֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וָשֶׁמֶן, אֲפִלּוּ**
23 **הִכְנִיסָם בִּרְשׁוּת - הוֹאִיל וְלֹא קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הֶחָצֵר**
24 **לִשְׁמֹר, הֲרֵי זֶה נִכְנָס וְיוֹצֵא כְּדַרְכּוֹ[30]; וְכֹל שֶׁיִּשְׁתַּבֵּר**
25 **מִן הַכַּדִּים בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ - הֲרֵי הוּא פָּטוּר**
26 **עֲלֵיהֶן[31]. וְאִם שִׁבְּרָן בְּכַוָּנָה[32], אֲפִלּוּ הִכְנִיסָם בַּעַל**
27 **הַכַּדִּים שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם[33]. [וְכֵן**
28 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה].**

29) והנכנס והיוצא דורך על הכדים (בבא־קמא כח.). 30) ואין הוא חייב לנהוג בזהירות יתירה וללכת סחור סחור, וכמו כן אין הוא חייב לטרוח לסדר את הכדים זה על גבי זה, כדי לפנות לו מעבר. 31) כי ברשות המזיק אינו חייב עד שיתכוון להזיק (למעלה הלכה ג). ולשון הברייתא (שם): "משבר ויוצא, משבר ונכנס". 32) להזיק. 33) יש לו רשות לפנותם מחצרו, אבל לא לשברם.

29 **ו. שׁוֹר שֶׁעָלָה[34] עַל גַּבֵּי שׁוֹר לְהָרְגוֹ בִּרְשׁוּת**
30 **הַמַּזִּיק[35], שֶׁהוּא בַּעַל הַתַּחְתּוֹן, בֵּין שֶׁהָיָה תָּם[36] בֵּין**
31 **שֶׁהָיָה מוּעָד[37], וּבָא בַּעַל הַתַّחְתּוֹן וְשָׁמַט אֶת שׁוֹרוֹ**
32 **לְהַצִּילוֹ, וְנָפַל עֶלְיוֹן וָמֵת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[38].**

34) בבא־קמא כ. 35) משום שאינו מתכוון פטור לדעת רבינו רק ברשות המזיק, ראה למעלה הלכות ג־ד. 36) שהעליון היה תם, ואם יהרוג את התחתון אינו משלם אלא חצי נזק, ובעל התחתון יפסיד. 37) אפילו היה מועד, שמשלם נזק שלם, ובעל התחתון לא יפסיד, אם לא יעשה דין לעצמו ויפנה לבית־הדין. 38) שלא נתכוון להזיק.

1 **ז. דְּחָפוֹ לָעֶלְיוֹן[39] וָמֵת: אִם הָיָה יָכוֹל לְשָׁמְטוֹ[40] וְלֹא**
2 **שְׁמָטוֹ - חַיָּב; וְאִם לֹא הָיָה יָכוֹל לְשָׁמְטוֹ -**
3 **הֲרֵי זֶה פָּטוּר[41].**

39) בכוח, גמרא שם. 40) את התחתון (המאירי), ואז יתכן ולא היה העליון מת. 41) גמרא שם.

4 **ח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין[42] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, זֶה בָּא**
5 **בְּחָבִיתוֹ וְזֶה בָּא בְּקוֹרָתוֹ, וְנִשְׁבְּרָה חָבִיתוֹ[43] שֶׁל זֶה**
6 **בְּקוֹרָתוֹ שֶׁל זֶה - פָּטוּר; שֶׁלָּזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ[44] וְלָזֶה**
7 **רְשׁוּת לְהַלֵּךְ. הָיָה בַּעַל הַקּוֹרָה רִאשׁוֹן וּבַעַל הֶחָבִית**
8 **אַחֲרוֹן, וְנִשְׁבְּרָה חָבִית בְּקוֹרָה - פָּטוּר[45]. וְאִם עָמַד**
9 **בַּעַל הַקּוֹרָה לָנוּחַ מִכֹּבֶד מַשָּׂאוֹ[46] - חַיָּב[47]. וְאִם**
10 **הִזְהִיר לְבַעַל הֶחָבִית וְאָמַר לוֹ: עֲמֹד - פָּטוּר[48]. עָמַד**
11 **לְתַקֵּן מַשָּׂאוֹ - הֲרֵי הוּא כְּמְהַלֵּךְ[49] וּפָטוּר. וְאַף עַל**
12 **פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר לְבַעַל הֶחָבִית; שֶׁהוּא טָרוּד בְּדַרְכּוֹ[50].**
13 **הָיָה בַּעַל חָבִית רִאשׁוֹן[51] וּבַעַל קוֹרָה אַחֲרוֹן, וְנִשְׁבְּרָה**
14 **חָבִית בְּקוֹרָה - חַיָּב; שֶׁזֶּה כְּמוֹ שֶׁשִּׁבְּרוֹ בְּיָדוֹ**
15 **בְּכַוָּנָה[52]. וְאִם עָמַד בַּעַל חָבִית לָנוּחַ - פָּטוּר[53]. וְאִם**
16 **הִזְהִיר לְבַעַל הַקּוֹרָה וְאָמַר לוֹ: עֲמֹד - הֲרֵי זֶה חַיָּב.**
17 **וְאִם עָמַד לְתַקֵּן מַשָּׂאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר לְבַעַל**
18 **הַקּוֹרָה - הֲרֵי הוּא חַיָּב. וְכֵן זֶה בָּא בְּגֵרוֹ וְזֶה בָּא**
19 **בְּפִשְׁתָּנוֹ[54]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

42) זה מול זה או זה בצד זה, משנה בבא־קמא לא: 43) על־ידי שפגעו זה בזה דרך הליכתם. 44) ומכיון ששניהם ברשות, המזיק שלא בכוונה פטור (למעלה הלכה ג), ובעל החבית חייב להזהר שלא יפגע בקורה. 45) בעל הקורה, כי בעל החבית ראה את בעל הקורה הולך כדרכו, ואף הוא צריך היה ללכת במתינות ולא למהר יותר מדי, ועל כן הוא עצמו אשם בנזקו. 46) ובעל החבית הלך כדרכו, ולא הרגיש בעמידתו של בעל הקורה ופגע בו בדרך הילוכו ונשברה החבית (שם לא.). 47) בעל הקורה, שלא היה לו לנוח בדרך ומשאו על גבו, ובעל החבית לא היה צריך להעלות על דעתו, שבעל הקורה יעמוד בדרך, כי אין דרך בני אדם לנוח ומשאם על גבם. 48) אף־על־פי שלא צריך היה לעמוד, בכל זאת מועילה האזהרה לפטור אותו. 49) שדרך נושאי משאות לעשות כן. 50) ואין להאשימו, ובעל החבית צריך היה להרגיש בזה. 51) שם לב. 52) כי בעל החבית הלך כדרכו, והחבית נשברה מפני שבעל קורה מיהר יותר מדי ופגע בחבית, ומשום כך הוא חייב. 53) בעל הקורה, כי בעל החבית לא היה צריך לעמוד לנוח, שהרי הוא יודע שאנשים באים אחריו. 54) ונשרף הפשתן בגרו של חבירו.

20 **ט. שְׁנַיִם[55] שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין[56] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶחָד רָץ**
21 **וְאֶחָד מְהַלֵּךְ, וְהֵזִיק[57] אֶחָד מֵהֶן בַּחֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה[58]**
22 **- זֶה הָרָץ חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשַׁנֶּה[59]. וְאִם הָיָה עֶרֶב**
23 **שַׁבָּת[60] בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁבִּרְשׁוּת הוּא**
24 **רָץ[61], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס הַשַּׁבָּת וְהוּא אֵינוֹ פָּנוּי[62]. הָיוּ**
25 **שְׁנֵיהֶם רָצִים וְהֵזִיקוּ זֶה בָּזֶה - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין, וַאֲפִלּוּ**
26 **בִּשְׁאָר הַיָּמִים[63].**

55) בבא־קמא לב: 56) זה כנגד זה. 57) על־ידי שפגעו זה בזה. 58) כי בכוונה, אף המהלך שהזיק את הרץ חייב, כשם שהמזיק בכוונה חייב אפילו כשהניזק נכנס לרשותו בלי רשות (למעלה הלכה ג). 59) מדרך בני אדם, ואין לו רשות לרוץ ברשות הרבים. 60) גמרא שם. 61) ודינו כמהלך. 62) לקבל את השבת. 63) כדין שניהם שלא ברשות (למעלה הלכה ג).

27 **י. אֶחָד הַמַּזִּיק בְּיָדוֹ, אוֹ שֶׁזָּרַק אֶבֶן[64] אוֹ יָרָה חֵץ[65]**
28 **וְהִזִּיק בּוֹ, אוֹ שֶׁפָּטַר מַיִם[66] עַל חֲבֵרוֹ אוֹ עַל הַכֵּלִים**
29 **וְהִזִּיק, אוֹ שֶׁרָק[67] אוֹ נָעַ[68] וְהִזִּיק בְּכִיחוֹ[69] וְנִיעוֹ[70] בְּעֵת**
30 **שֶׁהָלְכוּ מִכֹּחוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמַזִּיק בְּיָדוֹ[71]. וְהֵם תּוֹלָדוֹת**
31 **שֶׁל אָדָם[72]. אֲבָל אִם נָח הָרֹק וְהַכִּיחַ עַל הָאָרֶץ,**
32 **וְאַחַר כָּךְ נִתְקַל[73] בְּהֶן אָדָם - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם**
33 **בּוֹרוֹ[74]; שֶׁכָּל תַּקָּלָה[75] תּוֹלֶדֶת בּוֹר הִיא[76], כְּמוֹ**
34 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[77].**

64) בבא־קמא כו: 65) כתובות לא. 66) הפנה זרם מים, מלשון "פוטר מים" (משלי יז, יד), ודינו ככוחו. ראה בבא־קמא ו. 67) רקק, שם ג: 68) באף. 69) ברוק הפה. 70) ליחת האף. 71) וחייב בין הזיק את חבירו ובין הזיק כליו. 72) נזקים הדומים לאלו שאדם עצמו עושה. 73) וניזק. 74) ואינו חייב על נזקי כלים, כי כתוב בתורה "ונפל שמה שור או חמור" (שמות כא, לג), ודרשו רבותינו: שור - ולא אדם (אם מת), חמור - ולא כלים (בבא־קמא נג: וראה הלכות נזקי ממון פרק יג הלכה א). 75) ברשות הרבים, בין הפקירה ובין לא הפקירה. 76) דומה לבור שמפורש בתורה (שם), ודינם כדין בור. 77) הלכות נזקי ממון פרק יג הלכה ב.

35 **יא. לוּטֵשׁ[78] שֶׁהָיָה מַכֶּה[79] בְּפַטִּישׁ, וְיָצָא גֵץ[80] מִתַּחַת**
36 **הַפַּטִּישׁ וְהִזִּיק - הֲרֵי זֶה חַיָּב, כְּמִי שֶׁזָּרַק אֶבֶן אוֹ**
37 **חֵץ[81]. וְכֵן הַבַּנַּאי[82] שֶׁקִּבֵּל עָלָיו[83] אֶת הַכֹּתֶל לְסָתְרוֹ,**
38 **וְשִׁבֵּר אֶת הָאֲבָנִים אוֹ הִזִּיק[84] - חַיָּב[85]. הָיָה סוֹתֵר**
39 **מִצַּד זֶה וְנָפַל מִצַּד אַחֵר[86] - פָּטוּר[87]. וְאִם מֵחֲמַת**
40 **הַמַּכָּה[88] - חַיָּב; שֶׁזֶּה כְּזוֹרֵק חֵץ וְהִזִּיק בּוֹ הוּא[89].**

78) עובד במתכת. 79) על המתכת המלובנת. 80) שביב לוהט, בבא־קמא סב: 81) שהרי הנץ מכוח מכתו יצא. 82) שם צח: 83) עבודה בקבלנות, וכל האחריות עליו. אבל אם היה שכיר יום, לא נסתלק בעל הבית משמירתו, והיא מוטלת על שניהם, ושניהם משלמים (בית הבחירה לבבא־קמא עמוד 281). 84) אחרים. 85) שאדם מועד לעולם, והיה צריך להזהר. 86) מחמת אונס, שהיה סבור שצד שני יוכל לעמוד בלא זה. 87) שאנוס הוא.

88) שהיה מכה בפטיש בכל כוחו, ונתנדנד הכותל מחמת המכה. 89) גופו, ומזיק גמור הוא (ולא כגורם בנזקין).

יב. הַכּוֹבֵשׁ[90] בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁנָּפְלָה וּמְנָעָהּ מִלַּעֲלוֹת[91], עַד שֶׁמֵּתָה בַּמַּיִם; אוֹ שֶׁהִנִּיחָהּ בַּחַמָּה וְצִמְצַם עָלֶיהָ הַמָּקוֹם כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּמְצָא צֵל עַד שֶׁהֲרָגַתְּהָ הַחַמָּה - חַיָּב לְשַׁלֵּם[92]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

90) השקיע בידיו ראש הבהמה במים ומתה (סנהדרין עו:). 91) אחזה בידיו, ולא נתן לה לעלות מן המים. 92) כדעת רבינו בבא־קמא שם, ואף־על־פי שהשמש הרגה אותה, והוא אינו אלא גורם לנזק, בכל זאת חייב. ראה להלן פרק ז הלכה יא.

יג. שְׁנַיִם שֶׁהֵמִיתוּ אֶת הַבְּהֵמָה כְּאַחַת אוֹ שִׁבְּרוּ אֶת הַכְּלִי כְּאַחַת - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן[93].

93) מחלקים את תשלומי הנזק, וכל אחד משלם חצי, ואין אומרים שכל אחד ישלם הכל [כלומר שהניזק יגבה ממי שירצה], אפילו אם בכוחה של מכת כל אחד לשבור את הכלי (מאירת־עינים חושן־משפט סימן שפג, סעיף־קטן י). ומקור דין זה בתוספתא בבא־קמא פרק ב: "חמשה שישבו על גבי ספסל ונשבר, כולם חייבים לשלם", כלומר, כל אחד משלם חלקו.

יד. חֲמִשָּׁה שֶׁהִנִּיחוּ חָמֵשׁ חֲבִילוֹת עַל הַבְּהֵמָה וְלֹא מֵתָה, וּבָא זֶה הָאַחֲרוֹן וְהִנִּיחַ חֲבִילָתוֹ[94] עָלֶיהָ וָמֵתָה: אִם הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בְּאוֹתָן הַחֲבִילוֹת, וּמִשֶּׁהוֹסִיף זֶה חֲבִילָתוֹ עָמְדָה וְלֹא הָלְכָה - הָאַחֲרוֹן חַיָּב[95]; וְאִם מִתְּחִלָּה לֹא הָיְתָה מְהַלֶּכֶת - הָאַחֲרוֹן פָּטוּר[96]; וְאִם אֵין יָדוּעַ[97] - כֻּלָּן מְשַׁלְּמִין בְּשָׁוֶה.

94) כך פירש רבינו את לשון הגמרא "מרבה בחבילה", בבא־קמא י. וראה שם רש"י, שפירש אחרת. 95) כי לולא הוא, לא היתה מתה. 96) כי גם בלעדו היתה מתה. גירסת רבינו בגמרא היתה: "היכי דמי, אי דבלאו איהו הוה אזלא (אם בלעדיו היתה הולכת) פשיטא (מובן מאליו שהוא חייב). אלא דבלאו איהו נמי לא אזלא (אלא שבלעדי הוא גם כן לא הלכה), מאי קא עביד (מה הוא עשה, וצריך להיות פטור)". וראה מגיד־משנה כאן. 97) כך משמע מלשון התוספתא שם, שכתוב סתם: חמשה שישבו על גבי ספסל ונשבר, כולם חייבים.

טו. וְכֵן חֲמִשָּׁה שֶׁיָּשְׁבוּ[98] עַל הַכִּסֵּא וְלֹא נִשְׁבַּר, וּבָא אַחֲרוֹן וְיָשַׁב עָלָיו וְנִשְׁבַּר, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה רָאוּי לְהִשָּׁבֵר בָּהֶן קֹדֶם שֶׁיָּשַׁב[99], הוֹאִיל וְקֵרֵב אֶת שִׁבִּירָתוֹ[100] - הָאַחֲרוֹן חַיָּב; שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִים לוֹ: אִלּוּ לֹא נִסְמַכְתָּ עָלֵינוּ[101], הָיֵינוּ עוֹמְדִים קֹדֶם שֶׁיִּשָּׁבֵר. וְאִם יָשְׁבוּ כְּאַחַת[102] וְנִשְׁבַּר - כֻּלָּן חַיָּבִין. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

98) בבא־קמא י: 99) ויכול האחרון לטעון, לולא ישבתי גם כן היה הכסא נשבר, ולא עשיתי כלום. 100) לולא ישב היה נשבר כעבור שתי שעות, ולאחר שישב נשבר בשעה אחת, גמרא שם. 101) כך בדפוס רומי ר"מ. בדפוסים שלנו: "עלינו". והפירוש, אילו לא ישבת על הכסא, היינו עומדים לפני השעתיים ולא היה נשבר. ורש"י שם פירש אחרת. ועיין היטב חושן־משפט סימן שפא, מאירת־עינים סעיף־קטן ב וביאור הגר"א שם, שלרבינו היתה גירסא אחרת בגמרא שלנו. 102) תוספתא שם.

טז. אָדָם וְשׁוֹר[103] שֶׁדָּחֲפוּ בְּהֵמָה אוֹ אָדָם אוֹ כֵּלִים אוֹ בְּהֵמַת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[104] לְבוֹר, וְהַזַּק הַנִּדְחָף בַּבּוֹר אוֹ מֵת אוֹ נִשְׁתַּבְּרוּ הַכֵּלִים: לְעִנְיַן נִזְקֵי אָדָם אוֹ הֶזֵּק בְּהֵמָה - שְׁלֹשְׁתָּן חַיָּבִין[105]: הָאָדָם הַדּוֹחֵף וּבַעַל הַשּׁוֹר וּבַעַל הַבּוֹר, וּמְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן[106]; לְעִנְיַן דְּמֵי וְלָדוֹת וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים - אָדָם חַיָּב, וּבַעַל הַשּׁוֹר וּבַעַל הַבּוֹר פְּטוּרִין[107]; לְעִנְיַן כֹּפֶר[108] וּשְׁלֹשִׁים שֶׁל עֶבֶד[109] - בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּב, וְאָדָם וּבַעַל הַבּוֹר פְּטוּרִין[110]; לְעִנְיַן כֵּלִים וּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין - אָדָם וּבַעַל הַשּׁוֹר חַיָּבִין[111], וּבַעַל הַבּוֹר פָּטוּר[112].

103) בבא־קמא נג: 104) בהמת קדשים שנפל בה מום, שפסולה לקרבן. 105) אף בנזקי האדם, ואף־על־פי שלמדו אצל בור "כי יפול שמה שור", שור - ולא אדם (למעלה הלכה י), זהו רק אם מת האדם, אבל אם הוזק האדם - בעל הבור חייב. 106) אם השור מועד, משלם כל אחד מהם שליש. ואם השור תם, משלם בעל השור חצי חלקו בנזק, היינו שתות הנזק (חצי משליש), והיתר מתחלק שוה בשוה בין האדם ובעל הבית. [כרבי נתן שם, מפני שהמסקנא שם היא: "הא והא כרבי נתן" (שניהם סוברים כרבי נתן)]. 107) כי תשלום דמי ולדות וארבעה דברים, נאמר בתורה באדם בלבד (שמות כא, וראה למעלה פרק א, הלכה א; פרק ד הלכה א). 108) אם דחפו אדם ושור מועד את האדם לבור ומת, וצריך לשלם דמי הנהרג, ראה הלכות נזקי ממון פרק י הלכה ב. 109) אם דחפו עבד כנעני לבור ומת, ומגיע לבעלים כופר העבד לפי הסכום הקצוב בתורה שלושים סלע כסף. ראה שם פרק יא הלכה א. 110) האדם פטור, כי בעבירה שיש בה מיתת בית־דין פטור האדם מן התשלומין, אפילו היה שוגג שאינו נהרג. ראה למעלה פרק ד הלכה ה. 111) המדובר בפסולי המוקדשים שנפדו, והם בכלל "שור רעהו" שהרי מותרים באכילה. [אבל קדשי־קדשים בעלי מומים מועלים בהם (פרק שני מהלכות מעילה הלכה טז), והמזיק דבר שיש בו מעילה פטור (פרק ח מנזקי ממון הלכה ה). ובדין שלפנינו היו כולם פטורים. אמנם מסגנונו של רבינו שם משמע שגם לפני שנפדו, בכלל "שור רעהו" הם, שהרי כתב "פסולי המוקדשים עליהם דין נזקין, שהרי יצאו לפדיון ולהיותם חולין". משמע שעומדים לפדיון וטרם נפדו. רש"י בבא־קמא י. אומר שרק אם נפדו הם נקראים "שור רעהו". וצריך עיון גדול]. 112) בכלים פטור, כלמעלה הלכה י. ועל שור פסולי המוקדשים אפילו נפדה והוא מותר באכילה (דברים יב, טו) פטור, שנאמר (שמות כא, לד): "והמת יהיה לו", וזה אין המת שלו, שהרי הוא טעון קבורה, שנאמר "ואכלת" - ולא לכלביך. ראה בבא־קמא שם.

יום שלישי כ"ו טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני המזיק נזק שאינו ניכר, והגורם ההיזק, ודיני התביעה שיש בין הניזק והמזיק.

א. הַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ הֶזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִכָּר[2] - הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁתַּנָּה הַדָּבָר[3] וְלֹא נִפְסְדָה צוּרָתוֹ, הֲרֵי זֶה פָּטוּר[4] מִן הַתַּשְׁלוּמִין דִּין תּוֹרָה[5]. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[6] אָמְרוּ: הוֹאִיל וְהִפְחִית דְּמֵיהֶן, הֲרֵי זֶה חַיָּב, וּמְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִפְחִית[7] מִדְּמֵיהֶן.

2) גיטין נג. 3) שלא חסר בו כלום. 4) פסק כרבי יוחנן, נגד דעת חזקיה רבו, שדבר תורה חייב, מפני שדעתו הופרכה שם נג: מברייתא. 5) כי כל הנזקין המפורטים בתורה, הם נזק שניכר. 6) חכמים קנסו אותו. ראה הלכה ג. 7) נזק שלם.

ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁטִּמֵּא[8] אֲכָלִין טְהוֹרִים[9] שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁדִּמַּע[10] לוֹ פֵּרוֹת, אוֹ עֵרֵב לוֹ טִפַּת[11] יַיִן נֶסֶךְ[12] בְּתוֹךְ יֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי אָסַר עָלָיו הַכֹּל[13], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[14] - שָׁמִין מַה שֶּׁהִפְסִיד, וּמְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[15] מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו[16], כְּדֶרֶךְ כָּל הַמַּזִּיקִין[17].

8) שנגע בהם כשהוא טמא, או הניח עליהם שרץ מת. משנה שם נב: 9) כגון תרומה שמפסידה לגמרי, שדינה בשריפה. ואף על פי שיכול ליהנות ממנה בשעת ביעורה, הרי זה כהפסד מלא, כי הנאה זו אין ערכה רב. או חולין שחבירו אוכל אותם בטהרה, ואף על פי שאין כאן הפסד גמור, חייבוהו החכמים לשלם מה שהפחית מדמיהם, מפני שאסור לגרום טומאה לחולין בארץ ישראל, שהפרושים אוכלים שם חוליהם בטהרה, שם נג. 10) שערבב תרומה בחולין של חבירו, ומפסידו, שצריך למכור פירותיו לכהן בזול, שרק לכהנים מותרים באכילה, שם. 11) שיין נסך אוסר תערובתו במשהו. 12) שנסכו לעבודה זרה. 13) המדובר ביין נסך שאוסר אפילו בהנאה. 14) ולאו דווקא אלו שלושה הנזכרים במשנה, והיינו כרב ולא כשמואל שאמר, שאין ללמוד מאלו על אחרים. [ואף על פי שהלכה כשמואל בדיני ממונות פסק כאן כרב מפני שבגמרא שם שקלו וטרו לפי שיטת רב. ואפשר גם לומר שלמסקנה של הסוגייה שם גם שמואל מודה שבעניינים דומים ממש לומדים מאלה על אחרים, אלא ששלושה אלה אינם דומים ולכן הוצרכו כולם], שם נג. 15) אף על פי שמן התורה הוא פטור לגמרי. 16) מן הטובים שבקרקעותיו, או מטלטלים ואף על פי שאינו אלא מדרבנן, כי חכמים תיקנו כעין דאורייתא. 17) שכתוב בהם "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם", בבא קמא ה.

ג. וְדָבָר זֶה[18] קְנָס הוּא[19] שֶׁקְּנָסוּהוּ חֲכָמִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל אֶחָד מִן הַמַּשְׁחִיתִים הוֹלֵךְ וּמְטַמֵּא טָהֳרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְאוֹמֵר: פָּטוּר אֲנִי[20]. לְפִיכָךְ, אִם מֵת זֶה שֶׁהִזִּיק הֶזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִכָּר - אֵין גּוֹבִין הַנֶּזֶק מִנִּכְסָיו; שֶׁלֹּא קָנְסוּ חֲכָמִים אֶלָּא זֶה שֶׁעָבַר וְהִזִּיק, אֲבָל הַיּוֹרֵשׁ שֶׁלֹּא עָשָׂה כְּלוּם - לֹא קְנָסוּהוּ. וְכֵן הַמַּזִּיק הֶזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִכָּר אוֹ בְּאֹנֶס - פָּטוּר[21]; שֶׁלֹּא קָנְסוּ אֶלָּא הַמִּתְכַּוֵּן[22] לְהַזִּיק מִדַּעְתּוֹ[23].

18) שחייב על היזק שאינו ניכר. 19) ולא מצד הדין, כי היזק שאינו ניכר אינו היזק (גיטין נג.). 20) נימוק זה מובא בגמרא שם. 21) משנה גיטין נב: אבל במזיק היזק שניכר חייב שוגג כמזיד. ראה למעלה שם. 22) ולא שגג. 23) מרצונו ולא אנוס. הפטור בשוגג ובאונס נובע מטעם החיוב האמור למעלה "כדי שלא יהיה ... הולך ומטמא ..." שאינו אלא במתכוון.

ד. הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ[24] אֶת הַזֶּבַח: בְּמֵזִיד - חַיָּבִין לְשַׁלֵּם[25], בְּשׁוֹגֵג[26] - פְּטוּרִין[27]. וְכֵן הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּפָרַת חַטָּאת[28] וּבְמֵי חַטָּאת[29]: בְּמֵזִיד - חַיָּב לְשַׁלֵּם[30], בְּשׁוֹגֵג - פָּטוּר.

24) ששחטו את הקרבן או עשו אחת מעבודות הדם, כגון קבלה או זריקה על מנת שיאכלו אותו חוץ לזמנו, ועל ידי כך נפסל הקרבן. 25) את הנזק שהזיקו, אף על פי שזה היזק שאינו ניכר. 26) כגון שהיה קרבן חטאת וחשבו שהוא שלמים, וחשבו עליו לאכלו שני ימים ולילה אחד, כדין אכילת שלמים, או שלא ידע שהמחשבה אסורה ומפגלת את הקרבן. 27) כדין היזק שאינו ניכר. במשנתינו הגירסא: "מזידין חייבין" ומשמע ששוגגים פטורים. ויש גורסים בפירוש: "מזידים חייבים שוגגים פטורים", כמו בהמטמא והמדמע והמנסך, וזוהי גם גירסת הרי"ף וראה שם נג: תוספות דיבור המתחיל ותני עלה. 28) בפרה אדומה שמשתמשים באפרה לטהר טמאים, והעושה בה מלאכה פוסלה, שנאמר "לא עלה עליה עול" (במדבר יט, ב). 29) שמערבבים בהם את אפר הפרה, ואף הם נפסלים במלאכה, כגון ששקל כנגדם משקלות. 30) מטעם קנס, כדין היזק שאינו ניכר (ראה ראב"ד ומגיד משנה).

ה. הִכְנִיס פָּרָה לְמַרְבֵּק[31] כְּדֵי שֶׁתִּינָק[32] וְתָדוּשׁ[33], וְהִסִּיחַ[34] דַּעְתּוֹ מִמֵּי חַטָּאת[35] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[36] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם.

31) למקום שעומדות פרות קשורות בצוואריהן ודשות (וראה רש"י בבא מציעא ל.). 32) כגון שהייתה אמה שם. 33) יחד עם שאר הפרות. 34) או הסיח. 35) הטעונים שמירה, שנאמר בהם "למשמרת למי נידה" (שם, ט), כלומר שיהיו משומרים לכך ואם הסיח דעתו משמירתם נפסלו. 36) על שהכניסה אין לחייבו, שהרי לטובתה הכניסה כדי שתינק, ולא נפסלה על ידי זה והפסול בא מחמת מחשבתו שתדוש, ומשום כך פטור מלשלם. בהלכה הקודמת, כהנים שפגלו את הזבח במזיד חייבים לשלם, אף על פי שהפסול בא מחמת המחשבה - ששם הפסול קשור במעשה השחיטה או זריקת הדם, שעשה שלא כהוגן ולכן הרי זה כפוסלו בידיים. ראה שם תוספות רי"ד.

ו. הַמְנַסֵּךְ[37] יֵין חֲבֵרוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה - לֹא נֶאֱסַר הַיַּיִן; שֶׁאֵין אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[38] אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. וְאִם הָיָה לוֹ בּוֹ שֵׁתְּפוּת, אוֹ שֶׁהָיָה מוּמָר[39], שֶׁהֲרֵי הוּא

כְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אוֹ שֶׁהִתְּרוּ בּוֹ[40] וְקִבֵּל הַהַתְרָאָה[41], שֶׁהֲרֵי הוּא מוּמָר[42] - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר הַיַּיִן[43], וְחַיָּב לְשַׁלֵּם[44]. וְהֵיאַךְ יִתְחַיֵּב זֶה לְשַׁלֵּם וַהֲרֵי הוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ[45]? מִפְּנֵי שֶׁמֵּעֵת שֶׁהִגְבִּיהוּ[46] נִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם[47], וְאֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד שֶׁיְּנַסֵּךְ[48].

37) הכניס ידו לתוך היין ושכשך לשם עבודה זרה. 38) אין דרכו לאסור, ומשום כך אפילו שמעו מפיו שכוונתו לנסך, אנו אומרים שלצערו בלבד התכוון, חולין מא. 39) "זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בזדון והורגל ונתפרסם בה ... והוא שיעשה להכעיס" (הלכות תשובה פרק ג הלכה ז). 40) בישראל שלא ינסך, שהמנסך חייב מיתה (שם). 41) ואמר יודע אני שאני חייב מיתה, ובכל זאת אני מנסך. 42) על ידי זה הוא נעשה עכשיו מומר אף על פי שקודם לא היה בחזקת מומר, שם. 43) שבמומר לעבודה זרה אנו מניחים שדעתו לנסך, ואדם יכול לאסור דבר שאינו שלו, שם. 44) פסק כרב, שמנסך במזיד חייב לשלם (מגיד משנה). 45) חייב סקילה. וחייבי מיתת בית דין פטורים מלשלם. 46) על מנת לנסכו ולאסרו, דרכם של המנסכים להגביה את היין לפני הניסוך (ראה תוספות גיטין נב: דיבור המתחיל מנסך). 47) כדין גזלן. 48) ואין המתחייב בנפשו פטור מלשלם אלא אם כן חיוב ממון וחיוב מיתה באים כאחד (שם).

ז. כָּל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ - חַיָּב לְשַׁלֵּם[49] נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו, כִּשְׁאָר הַמַּזִּיקִין. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הוּא הַמַּזִּיק זֶה הַנֶּזֶק עַצְמוֹ בָּאַחֲרוֹנָה[50], הוֹאִיל וְהוּא הַגּוֹרֵם הָרִאשׁוֹן - חַיָּב. כֵּיצַד? הַזּוֹרֵק כְּלִי שֶׁלּוֹ[51] מֵרֹאשׁ הַגָּג עַל גַּבֵּי כָּרִים וּכְסָתוֹת[52], וּבָא אַחֵר וְקָדַם[53] וְסִלֵּק אֶת הַכָּרִים[54] מֵעַל הָאָרֶץ, וְנָחְבַּט הַכְּלִי בָּאָרֶץ וְנִשְׁבַּר - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם[55] כְּאִלּוּ שִׁבְּרוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁסִּלּוּק הַכָּרִים וְהַכְּסָתוֹת גָּרַם לוֹ[56] שֶׁיִּשָּׁבֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

49) כדעת רבי מאיר בבא קמא ק. בלשון התלמוד: "דינא דגרמי" וכך פסק הרי"ף בבא קמא סוף פרק ב. [ולא כל גורם נזק חייב, שהרי רבינו עצמו בהלכות נזקי ממון פרק ב הלכה יט פוטר את המשסה כלבו של חבירו בחבירו. וכן פסק שם, פרק יד הלכה יד בטומן קמתו של חבירו. ופירשו רובם של ראשונים ואחרונים שיש לחלק בין "גרמא בנזיקין" ובין "דינא דגרמי". "גרמא" פטור לכל הדעות, וב"דינא דגרמי" מחלוקת תנאים, ורבינו פוסק כרבי מאיר ודן דיני דגרמי לחייב את הגורם. והאריכו בהגדרות שני המונחים הללו ראשונים ואחרונים, ומדברי כולם יוצא ש"דיני דגרמי" כולל גורמים יותר ישירים ויותר חזקים מגרמא. וראה ש"ך חושן משפט תיח סעיף קטן ד שייחס לרבינו את הדעה, שגרמא בניזקין ודיני דגרמי היינו הך, אבל יחיד הוא בדבר זה, ומעניין שהמשפט הזה נמצא בסוגריים. וראה ש"ך שם סימן שפו סעיף קטן א וסעיף קטן ד]. 50) אלא הוא המזיק באחרונה. 51) ובכלי של חבירו ראה הלכה ח. 52) ואין סופו להישבר וברשות זרקו, שהרי שלו הוא. 53) קודם שהגיע הכלי לארץ. 54) שלא ברשות, שהרי לא שלו הם. 55) שהרי הזורק ברשות עשה, וכל החיוב על המסלק. 56) ששבר, והגורם לנזק חייב נזק שלם.

ח. הַזּוֹרֵק כְּלִי שֶׁל חֲבֵרוֹ[57] מֵרֹאשׁ הַגָּג עַל גַּבֵּי כָּרִים וּכְסָתוֹת שֶׁל בַּעַל הַכְּלִי, וְקָדַם בַּעַל הַכְּלִי וְהֵסִיר הַכָּרִים[58] - הַזּוֹרֵק חַיָּב[59]; שֶׁזְّרִיקָתוֹ הוּא הַגּוֹרֵם הָרִאשׁוֹן[60] לִשְׁבִירַת הַכְּלִי. וְאִם קָדַם אַחֵר[61] וְסִלְקָן - שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין[62], הַזּוֹרֵק וְהַמְסַלֵּק; שֶׁשְּׁנֵיהֶם גָּרְמוּ לְאַבֵּד מָמוֹנוֹ שֶׁל זֶה.

57) ושלא ברשות זרק. 58) וברשות עשה, שהרי שלו הם. 59) בכל, כי לבעל הכרים מותר לקחת כרים שלו בכל עת שירצה, מה שאין כן הזורק, שכל מעשהו באיסור. ופסק רבינו כרי"ף שאין הלכה כרבה (בבא קמא כו:) שאומר הזורק פטור. 60) שלולא זרק לא היה הכלי נשבר. 61) שאינו בעל הכרים. 62) כי שניהם שלא ברשות עשו, ושניהם שותפים בנזק שגרמו. [מלשונו של רבינו שכתב: "כרים וכסתות של בעל הכלי" משמע, שאם הכרים היו של אדם אחר ובעל הכלי סילקם, משלם הזורק חצי נזק בלבד].

ט. וְכֵן הַשּׁוֹרֵף שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ - חַיָּב[63] לְשַׁלֵּם כָּל הַחוֹב[64] שֶׁהָיָה בַּשְּׁטָר; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין גּוּף הַשְּׁטָר מָמוֹן[65], הֲרֵי גָּרַם לְאַבֵּד הַמָּמוֹן[66]. וּבִלְבַד שֶׁיּוּדָה לוֹ הַמַּזִּיק שֶׁשְּׁטָר מְקַיָּם הָיָה[67], וְכָךְ וָכָךְ הָיָה כָּתוּב בּוֹ[68], וּמֵחֲמַת שֶׁשָּׂרָפוֹ הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִגְבּוֹת הַחוֹב[69]; אֲבָל אִם לֹא הֶאֱמִינוֹ[70] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ אֶלָּא דְּמֵי הַנְּיָר בִּלְבַד.

63) כרפרם, שדן דינא דגרמי, ולא כרבה שסובר פטור, שהשורף יכול לטעון: שרפתי לך פיסת נייר בלבד (שם). 64) ובלשון הגמרא "דמי שטרא מעליא" (=דמי שטר מעולה), היינו כל הסכום הכתוב בו ולא דמי השטר כפי שהוא שווה למכירה (שם). 65) אלא נייר בלבד. 66) לולא שרפו, היה בעל השטר גובה כל החוב שבשטר. 67) בית דין אישרו חתימות עדי השטר ורשמו האישור על השטר ואפשר לגבות בו. 68) כלומר, השורף מאמין לבעל השטר שסכום זה היה כתוב בשטר. 69) המדובר כשאין עדים שיודעים מה היה כתוב בשטר ואם הוא מקויים בבית דין, שאילו היו עדים, יכול לכתוב לו שטר חדש על פי העדים ולא יפסיד כלום (שם). 70) וטוען שהנייר ששרף לא היה שטר כלל.

י. וְכֵן רְאוּבֵן שֶׁהָיָה נוֹשֶׂה בְּשִׁמְעוֹן, וּמָכַר הַשְּׁטָר לְלֵוִי, וְחָזַר אַחַר שֶׁמָּכְרוֹ וּמְחָלוֹ לְשִׁמְעוֹן[71] - הֲרֵי נִפְטַר שִׁמְעוֹן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ, וְנִתְחַיֵּב רְאוּבֵן לְשַׁלֵּם לְלֵוִי כָּל מַה שֶׁבַּשְּׁטָר[72]; שֶׁהֲרֵי גָּרַם לוֹ לְאַבֵּד הַשְּׁטָר, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁשְּׂרָפוֹ[73]. וְכֵן אִם מְחָלוֹ יוֹרֵשׁ רְאוּבֵן[74] - מְשַׁלֵּם הַמּוֹחֵל מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו.

71) ויכול ראובן למחול אף אחרי המכירה, מכיוון שהשטר אין גופו ממון, וכל עיקרו אינו אלא ראייה, שראובן הלווה לשמעון. מן התורה יכול אדם למכור לחבירו דבר מוחשי

בלבד, שהוא גופו ממון, וכל קניין שטרות־ראיות אינו אלא מדרבנן. משום כך המוכר שטר חוב לחבירו, יכול אחר כך למחול את החוב, כי מן התורה החוב עדיין שלו הוא, כתובות פו. (רי"ף שם). 72) אפילו קנה לו שטר של אלף לירות במאה לירות, יקבל כל מה שכתוב בשטר, היינו אלף לירות (שם). 73) גם במוחל חוב מביא התלמוד דברי אמימר (בבא קמא צח:), שהשורף משלם "דמי שטרא מעליא". 74) כך פסק שמואל, שאפילו היורש של המלווה יכול למחול (ראה למעלה הלכה ז). ואף על פי שאילו לא מחל, היה הבעל־חוב גובה מבינונית בלבד, עכשיו שהפסידו ישלם מן העידית. וראה בבא קמא צח: רש"י דיבור המתחיל כי כשורא לצלמא.

יא. וְכֵן הָעוֹשֶׂה עַבְדּוֹ אַפּוֹתִיקִי[75], וְחָזַר וְשִׁחְרְרוֹ - חַיָּב הַמְשַׁחְרֵר לְשַׁלֵּם לְבַעַל הַחוֹב; שֶׁהֲרֵי הִפְקִיעַ שִׁעְבּוּדוֹ[76] וְגָרַם לְאַבֵּד מָמוֹנוֹ[77]. וְכוֹפִין אֶת בַּעַל חוֹב גַּם הוּא לְשַׁחְרֵר הָעֶבֶד[78], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְגַּע בּוֹ וְיֹאמַר לוֹ: עַבְדִּי אַתָּה[79]. וְכֵן הַדּוֹחֵף[80] מַטְבֵּעַ חֲבֵרוֹ, וְנִתְגַּלְגֵּל[81] וְיָרַד לַיָּם - חַיָּב לְשַׁלֵּם[82]. וְכֵן הַצּוֹרֵם[83] אֹזֶן הַפָּרָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי גָּרַם לִפְחֹת דָּמֶיהָ[84]. וְכֵן הַמְרַקֵּעַ[85] דִּינְרֵי חֲבֵרוֹ וְהֶעֱבִיר צוּרָתָן[86] - חַיָּב לְשַׁלֵּם מִשּׁוּם גּוֹרֵם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים.

75) שאמר לבעל חובו: לא יהיה לך פירעון אלא מזה. 76) כל עוד שהוא עבד הריהו משועבד לבעל חוב, שיוכל לגבות חובו ממנו, והשחרור מפקיע שעבודו ולא יוכל לגבות חובו ממנו, שם. 77) שלא יוכל לגבות חובו משאר נכסי הלווה, שהרי אמר לו מפורש שלא יגבה אלא מזה, והגורם להזיק ממון חבירו חייב. ראה הלכות מלווה ולווה פרק יח הלכה ו. 78) אף על פי שמעולם לא היה עבדו, שהרי גופו לא היה קנוי לו אלא משועבד, והאדון ששעבדו הפקיע שעבודו כששחררו. 79) ויוציא לעז על בניו (שם מא.). 80) חבירו החזיק מטבע בידו, והיכהו תחת ידו (בבא קמא צח.). 81) ולא בא לידו, אבל אם בא לידו, דינו כגזלן וחייב מדין תורה. 82) אף על פי שלא הזיק בידיים, חייב משום שגרם להזיק. 83) הפוגם (שם). 84) שאינה ראוייה למזבח. [ומה שפסק רבינו בפרק ג מנזקי ממון הלכה ד, שהגוזל פרה ונפסלה מלהקריבה למזבח, אומר לו (הגזלן לנגזל): הרי שלך לפניך, המדובר, כשנפסלה מאליה ולא עשה בה מעשה, אבל כשהגזלן עצמו פסלה, משלם את מה שפיחתה]. 85) עושה אותם דקים על ידי הכאה בפטיש, אבל לא החסירם. 86) הצורה שהייתה טבועה בדינרים אינה ניכרת כמקודם ומפני כך פחתו דמיהם.

יב. הַזּוֹרֵק[87] כְּלִי מֵרֹאשׁ הַגָּג לָאָרֶץ וְלֹא הָיָה תַּחְתָּיו כֵּלִים[88], וְקָדַם אַחֵר וּשְׁבָרוֹ בְּמַקֵּל כְּשֶׁהוּא בָּאֲוִיר קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לָאָרֶץ[89] - הֲרֵי זֶה הָרִאשׁוֹן פָּטוּר; שֶׁלֹּא שָׁבַר אֶלָּא כְּלִי שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁבֵר מִיָּד בְּוַדַּאי, וְנִמְצָא כְּשׁוֹבֵר כְּלִי שָׁבוּר[90], וְאֵין זֶה כְּגוֹרֵם[91]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - פָּטוּר.

87) בעל הכלי. בבא קמא כו: 88) כלומר, כרים וכדומה. 89) והרי הכלי שנזרק עדיין שלם בזמן שהאחר הכהו. 90) על ידי הזורק, ומשום כך הזורק חייב אם הכלי אינו שלו. וראה שם יז: רש"י דיבור המתחיל זרק. 91) כמסלק הכרים בהלכות ז־ח שחייב, שלולא סילק את הכרים לא היה נשבר, מה שאין כן כאן, שאפילו לא שברו במקל, בוודאי היה נשבר.

יג. שׁוֹר שֶׁהָיָה עוֹמֵד לַהֲרִיגָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַזִּיק אֶת הַבְּרִיּוֹת[92], וְאֵילָן הָעוֹמֵד לִקְצִיצָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַזִּיק אֶת הָרַבִּים[93], וְקָדַם אֶחָד וְשָׁחַט[94] שׁוֹר זֶה וְקָצַץ אִילָן זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים - חַיָּב לְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִים[95]; שֶׁהֲרֵי הִפְקִיעָן מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוָה[96]. וְאִם טָעַן וְאָמַר: אַתָּה אָמַרְתָּ לִי לְהָרְגוֹ וּלְקָצְצוֹ - הוֹאִיל וְהוּא עוֹמֵד לְכָךְ[97], הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

92) אפילו לא המית. 93) כגון שענפיו נוטים לרשות הרבים. 94) כי אין חיוב להרגו אלא לסלק את המזיק. ואפילו שור שהמית וחייב סקילה, אם שחטו עד שלא נגמר דינו, בשרו מותר, שם מד. 95) שיראו אם בעל השור או בעל האילן מדקדק בשאר מצוות או לא, וגם יראו את גודל הטרחה בקיום המצוה, שלפעמים אדם מונע עצמו מן המצוה בגלל הטרחה, ונוח לו שאחר יעשה אותה, מאירת עיניים חושן משפט שפב. 96) "ובערת הרע מקרבך". 97) משום כך הוא נאמן, וכנראה שכח בעל השור שנתן לו רשות, אבל אם השור אינו עומד להריגה, אינו נאמן לטעון שקיבל רשות להרגו, שאין אדם נותן רשות לאחרים שיזיקו ממונו ולפיכך חייב לשלם, אלא אם כן יביא עדים שיעידו כדבריו. שם צא:

יד. וְכֵן מִי שֶׁשָּׁחַט[98] חַיָּה וָעוֹף[99], וּבָא אַחֵר וְכִסָּה הַדָּם שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַשּׁוֹחֵט - חַיָּב לִתֵּן[100] כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִים. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה[101], שֶׁהוּא נוֹתֵן קְנָס[102] קָצוּב[103], וְהוּא עֲשָׂרָה זְהוּבִים[104]. וְכֵן הוֹרוּ, שֶׁכָּל הַמּוֹנֵעַ הַבְּעָלִים מֵעֲשׂוֹת מִצְוַת עֲשֵׂה[105] שֶׁהֵן רְאוּיִין לַעֲשׂוֹתָהּ, וְקָדַם אַחֵר וַעֲשָׂאָהּ - מְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים עֲשָׂרָה זְהוּבִים[106].

98) והשוחט חייב במצוות כיסוי (שם). 99) או עוף. 100) שהשוחט יכול לטעון אני רוצה לעשות מצוה זו (שם). 101) מובא ברי"ף שם. 102) שהרי לא החסירו ממון. 103) קבוע, ואינו תלוי בשיקול דעתו של הדיין. 104) כך פסק רבן גמליאל (שם) באחד ששחט וקדם חבירו וכיסה. לפי הדעה הקודמת לא היה זה קנס קצוב, אלא רבן גמליאל קבע תשלום זה של עשרה זהובים לפי ראות עיניו באותו מעשה שבא לפניו. 105) אנו לומדים ממעשה כיסוי הדם על שאר מצוות עשה. 106) כפסק דינו של רבן גמליאל במעשה כיסוי הדם.

טו. שָׁמִין[107] לְמַזִּיק בְּיָדוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁשָּׁמִין לוֹ אִם הִזִּיק מָמוֹנוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָרַג בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ אוֹ שִׁבֵּר כֶּלְיוֹ - שָׁמִין כַּמָּה הָיְתָה הַבְּהֵמָה שָׁוָה וְכַמָּה הַנְּבֵלָה שָׁוָה, וְכַמָּה הָיָה הַכְּלִי שָׁוֶה וְהוּא שָׁלֵם וְכַמָּה שָׁוֶה עַתָּה, וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת[108] לַנִּזָּק עִם הַנְּבֵלָה[109] אוֹ הַכְּלִי

הַשָּׁבוּר[110]. כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּשׁוֹרוֹ שֶׁהִזִּיק, שֶׁדִּין אֶחָד הוּא. דָּרַךְ עֲנָבִים[111] שֶׁל חֲבֵרוֹ - שָׁמִין לוֹ הֶזֵּקוֹ[112]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

107) מעריכים. 108) היינו ההפרש בין דמי הפרה קודם שהרגה ובין דמי הנבילה. 109) והנבילה שייכת לניזק, ככתוב (שמות כא, לד) "והמת יהיה לו" ופירשו "לו" - לניזק, שם י: ואין הניזק יכול לומר למזיק: טול אתה את הנבילה, ושלם לי את דמי הפרה כולה. 110) בבא מציעא צו: וזו לשון התוספתא (בבא קמא פרק ג): כלל אמרו בנזיקין: הרג את שורו, וקרע את כסותו, וקצץ נטיעותיו, לא יאמר טול את הנבילה ותן לי את הפרה; טול את הקרעים ותן לי את הטלית; טול את הקצצים ותן לי הנטיעות, אלא שמים אותן כמה הן יפין עד שלא הוזקו, וכמה הן יפין משהוזקו, ולפי כך הם משלמים. 111) ועשה אותם יין. 112) במקרה שדמי ענבים עולים על דמי היין, או אם יעשה מהם צימוקים, ראה בבא בתרא קכו. משמע שם שבדרך כלל דמי היין עולים על דמי ענבים.

טז. כְּשֶׁגּוֹבִין הַפִּחָת מִן הַמַּזִּיק, גּוֹבִין מִן הַמִּטַּלְטְלִין[113] שֶׁלּוֹ. אִם אֵין לוֹ מִטַּלְטְלִין - גּוֹבִין מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּנִכְסָיו[114]. וְכֵן הָאוֹנֵס[115] וְהַמְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע[116] - כֻּלָּן[117] גּוֹבִין מֵהֶן מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּנִכְסָיו.

113) כדרך שגובים אם ממונו הזיק. ראה הלכות נזקי ממון פרק ה הלכה י. 114) ככתוב במזיק (שם כב, ד): "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם". אבל מטלטלין רשאי הוא ליתן אפילו סובין, שכולם נחשבים למיטב, כי אם קשה למכרם במקום זה, אפשר למכרם במקום אחר. בבא קמא ז. ז: 115) נערה בתולה שלא נתארסה, שמשלם חמישים כסף לאבי הנערה (דברים כב, יט). 116) על אשתו וטוען "לא מצאתי לה בתולים", שחייב לשלם מאה כסף לאביה (דברים כב, יח). 117) "כולם כאבות (כאבות נזיקין) לשלם ממיטב", בבא קמא ה.

יז. כָּל הַמַּזִּיק[118] מָמוֹן חֲבֵרוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ[119] מַה הִזִּיק - חֲרֵי הַנִּזָּק נִשְׁבָּע בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[120] וְנוֹטֵל כְּמוֹ שֶׁיִּטְעַן הַנִּגְזָל[121]. וָהוּא[122], שֶׁיִּטְעַן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן[123], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּגִנְזָל.

118) בידיים, כעין הדוגמא המובאת בהלכה הבאה. 119) משמע אם המזיק יודע ומכחיש את דברי הניזק, אין הניזק נשבע ונוטל. 120) כי מדין תורה נשבע הנתבע ויוצא פטור, כגון שבועת השומרים (שמות כב) ועוד. ראה הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ב. 121) שתיקנו החכמים שישבע ויטול. ראה הלכות גזילה ואבידה פרק ד הלכה א. 122) במה דברים אמורים שנשבע ונוטל כל מה שהוא טוען. 123) שמעריכים אותו, שאפשר להניח שיש לו דברים אלו שהוא טוען. בבא קמא סב.

יח. כֵּיצַד? לָקַח כִּיס חֲבֵרוֹ וְהִשְׁלִיכוֹ לַיָּם אוֹ לְאֵשׁ, אוֹ שֶׁמְּסָרוֹ בְּיַד אֲנָס[124] וְאָבַד[125], בַּעַל הַכִּיס אוֹמֵר: זְהוּבִים הָיָה מָלֵא, וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ מָה הָיָה בּוֹ, שֶׁמָּא עָפָר אוֹ תֶּבֶן הָיָה מָלֵא - חֲרֵי הַנִּזָּק נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[126] וְנוֹטֵל. וָהוּא, שֶׁיִּטְעַן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן אוֹ אָמוּד לְהַפְקִידָן אֶצְלוֹ[127], וְדַרְכָּן לְהַנִּיחָן בְּכִיס[128] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ; אֲבָל אִם אֵין דַּרְכָּן לְהַנִּיחָן בְּכְלִי זֶה - הוּא פָּשַׁע בְּעַצְמוֹ. כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁחָטַף חֵמֶת[129] אוֹ סַל מְלֵאִים וּמְחֻפִּים[130] וְהִשְׁלִיכָם לַיָּם אוֹ שְׂרָפָן, וְטָעַן הַנִּזָּק שֶׁמַּרְגָּלִיּוֹת הָיוּ בְּתוֹכָן - אֵינוֹ נֶאֱמָן[131], וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ עַל כָּךְ; שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ מַרְגָּלִיּוֹת בְּסַלִּים וּבַחֲמָתוֹת. וְאִם תָּפַשׂ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[132], אֶלָּא נִשְׁבָּע שֶׁמַּרְגָּלִיּוֹת הָיוּ בָּהּ וְנוֹטֵל מִמַּה שֶׁיֵּשׁ אֶצְלוֹ[133]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

124) איש בעל זרוע וכוח, בבא קמא קיז. וראה להלן פרק ח. 125) כי אי אפשר להוציאו מידו. 126) כגון ספר תורה, כדין כל הנשבעים ונוטלים. ראה הלכות טוען ונטען פרק א הלכה ב. 127) שאיש נאמן הוא (גמרא שם). 128) כגון כסף. 129) שק עור למים. 130) ומכוסים, ולא ראו מה שבתוכם. 131) אבל אם יש עדים שהיו בתוכם מרגליות, חייב לשלם, אף על פי שאין דרך בני אדם להניח שם מרגליות, ואין המזיק יכול לטעון אתה פשעת, שהנחת מרגליות בסל, כי אין לו רשות להשליך כלים של חבירו לים, ולכן חייב לשלם מה שהזיק. 132) כי זוהי בעייה שעלתה בתיקו, שם סב. ורבינו לשיטתו שבבעייא שלא נפתרה, אם תפס אין מוציאים מידו. ראה נזקי ממון פרק ב הלכות ה־ו. וראה תוספות שם דיבור המתחיל מי מנחי, ולדעתם אפילו אם תפס מוציאים מידו ואפילו אם יש עדים שמרגליות היו בסל, כי הניזק פשע. 133) ממה שתפס, ואם מה שיש אצלו שווה פחות מדמי המרגליות, אינו גובה את השאר.

יט. יָדַע הַמַּזִּיק שֶׁהַכִּיס הָיָה בּוֹ זְהוּבִים, אֲבָל אֵינוֹ יוֹדֵעַ כַּמָּה הָיוּ, וְאוֹמֵר הַנִّזָּק: אֶלֶף הָיוּ - נוֹטֵל אֶלֶף בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְאֵינוֹ יָכוֹל[134] לְהִשָּׁבַע[135], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַפִּקָּדוֹן.

134) תיבה זו אין לה מקום כאן. ונראה שטעות סופר היא וצריך לומר "צריך". 135) לו טען המזיק שבכיס לא היו אלף זהובים כפי שטוען הניזק אלא חמש מאות, היה נשבע, כדין מודה במקצת, ומשלם רק חמש מאות, ומכיוון שאינו יודע, הריהו מחוייב שבועה ואינו יכול להישבע, וכל המחוייב שבועה ואינו יכול להישבע משלם, ואין שכנגדו צריך להישבע (בבא מציעא צח. והלכות טוען ונטען פרק ד, הלכה ז). ויש למזיק רשות להטיל חרם על כל מי שלקח ממנו יותר מהמגיע לו, מבלי לפרט שם הניזק.

יום רביעי כ"ז טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבארו בו דיני המוסר ממון חבירו ביד אנס, אם באונס אם ברצון, וכן מי שתפסו לו ממון בשביל חבירו, וכל דיני המוסר. ונסתיים הפרק בדין הרודף או הנרדף שהזיקו ממון. ונשלמו ההלכות.

א. הַמּוֹסֵר[2] מָמוֹן חֲבֵרוֹ בִּידֵי אַנָּס[3] - חַיָּב לְשַׁלֵּם[4] מִן הַיָּפֶה[5] שֶׁבִּנְכָסָיו. וְאִם מֵת - גּוֹבִין מִיּוֹרְשָׁיו[6], כִּשְׁאָר כָּל הַמַּזִּיקִין. בֵּין שֶׁהָיָה הָאַנָּס עוֹבֵד כּוֹכָבִים בֵּין שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל[7], הֲרֵי זֶה הַמּוֹסֵר חַיָּב לְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶׁלָּקַח[8] הָאַנָּס. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָשָׂא[9] הַמּוֹסֵר וְלֹא נָתַן בְּיָדוֹ[10], אֶלָּא הִרְגִּיל[11] בִּלְבַד.

2) בבא־קמא ה. 3) בעל זרוע. 4) ככל גורם היזק (למעלה פרק ז הלכה ז). 5) מן העידית, שם. 6) שחיוב זה מן הדין הוא, ואינו קנס כמו במזיק את חבירו היזק שאינו ניכר, שפטרו בו את היורש (למעלה שם הלכה ג). וראה בבא־קמא קטז: קיז. 7) אף־על־פי שבגמרא מדובר על אנס גוי, אבל במשנה שם מדובר על מסיקין = אנסים סתם. 8) שהרי הוא גרם לכל הנזק הזה. 9) נטל. 10) ואינו מזיק בידים. 11) מלשון "לא רגל על לשונו" (תהלים טו, ג), כלומר הלשין, ואמר לאנס היכן ממונו של חבירו. ואף שלא עשה מעשה אלא דיבר בלבד - הוא חייב, שגרם לנזק, ראה בבא־קמא ה.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[12] כְּשֶׁהֶרְאָהּ[13] הַמּוֹסֵר מֵעַצְמוֹ[14]; אֲבָל אִם אֲנָסוּהוּ[15] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אוֹ יִשְׂרָאֵל אַנָּס לְהַרְאוֹת, וְהֶרְאָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין[16]. וְאִם נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד[17], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָנוּס - חַיָּב לְשַׁלֵּם. הַמַּצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ - חַיָּב לְשַׁלֵּם[18].

12) שהמוסר חייב, אפילו לא נשא ונתן ביד. 13) את מקום ממון חבירו. 14) בלא אונס. "אם הראה מעצמו, כנשא ונתן ביד דמי" (בבא־קמא קיז.). 15) על־ידי מכות ויסורים. 16) "ישראל שאנסוהו גוים והראה ממון חבירו, פטור" (שם). החיוב באונס אינו אלא במזיק בידים או באחד מאברי גופו, שחיובו מן התורה. אבל הגורם לנזק חייב מדרבנן, ובאונס לא חייבו (הגהות מיימוניות). ראה למעלה פרק ו הלכה א, וראה רי"ף לבבא־קמא קיז. 17) הריהו מזיק בידים, ומשום כך חייב אפילו באונס (גמרא שם). 18) אף שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודה־זרה גילוי־עריות ושפיכות־דמים, בכל זאת חייב לשלם, ראה בבא־קמא קיז:

ג. כֵּיצַד?[19] הֲרֵי שֶׁגָּזַר הַמֶּלֶךְ[20] לְהָבִיא לוֹ יַיִן[21] אוֹ תֶּבֶן[22] וְכִיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְעָמַד מוֹסֵר וְאָמַר: הֲרֵי יֵשׁ לִפְלוֹנִי אוֹצַר יַיִן אוֹ תֶּבֶן בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָלְכוּ[23] וּלְקָחוּהָ - חַיָּב לְשַׁלֵּם. אֲנָסוֹ הַמֶּלֶךְ לְמוֹסֵר זֶה עַד שֶׁיַּרְאֶה לוֹ אוֹצָרוֹת יַיִן אוֹ תֶּבֶן, אוֹ עַד שֶׁיַּרְאֶה לוֹ מָמוֹן חֲבֵרוֹ שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ מִלְּפָנָיו[24], וְהֶרְאָה לוֹ מִפְּנֵי הָאָנֹס - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[25]; שֶׁאִם לֹא יַרְאֶה לוֹ - יַכֵּהוּ אוֹ יְמִיתֵהוּ[26].

19) המוסר בדיבור ללא מעשה - חייב. 20) ולא לפי חוקי המלכות, שאילו לפי חוקי המלכות אין לחייב את המוסר, שהרי אמר שמואל "דינא דמלכותא דינא" (בבא־קמא קיג:) וכן פסק רבינו בכמה מקומות. וכבר ביאר רבינו בהלכות גזילה ואבידה פרק ה הלכה יד, שאם לקח המלך ממי שהוא לא בהתאם לחוק, הרי זה גזל, והודו לו כל גדולי הפוסקים ואמרו: "גזלנותא דמלכותא - לאו דינא". 21) כל שהוא, ולא של אדם מסויים. 22) דוגמאות יין ותבן - מובאות בבבא־קמא קיז. 23) עבדי המלך. 24) מלפני המלך, ומשום כך הוא רוצה לתפוס את ממונו של הבורח. 25) אם הראה לו, אבל לכתחילה אסור (מאירת־עינים חושן־משפט סימן שפח, סעיף־קטן יב). 26) אבל אונס מחמת ממון, שאם לא יראהו יטיל עליו עונש ממון, אינו אונס וחייב. ראה כתובות יח:

ד. נָשָׂא מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ וּנְתָנוֹ לָאַנָּס - חַיָּב לְשַׁלֵּם מִכָּל מָקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁהַמֶּלֶךְ אֲנָסוֹ לְהָבִיא[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁאִם אֲנָסוֹ לְהָבִיא וְהֵבִיא חַיָּב? בְּשֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַמָּמוֹן לִרְשׁוּת הָאַנָּס[28]; אֲבָל אַנָּס שֶׁאָנַס יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהֶרְאָהוּ, וְעָמַד[29] הָאַנָּס עַל הַמָּמוֹן וְנַעֲשָׂה בִּרְשׁוּתוֹ[30], וְאָנַס אֶת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהוֹלִיכוֹ לוֹ לְמָקוֹם אַחֵר, וַאֲפִלּוּ הוֹלִיכוֹ[31] זֶה הַמּוֹסֵר שֶׁהֶרְאָהוּ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם; שֶׁכֵּיוָן שֶׁעָמַד הָאַנָּס בְּצַד הָאוֹצָר כְּבָר אָבַד כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, וּכְאִלּוּ נִשְׂרַף[32].

27) את ממון חבירו, ואם לא יביא ימיתהו, ומותר לו להביא, כדי להציל עצמו, בכל זאת חייב לשלם. ורבינו פירש את הגמרא שם כרי"ף, אולם הראב"ד חולק עליו ומפרש מה שאמרו נשא ונתן חייב, כשאנסו להביא ממון סתם, אבל כשנקב האנס בשם האיש שאת ממונו הוא דורש, והכריח אותו להביא את ממונו - פטור. [ראה ש"ך חושן־משפט סימן שפח, ס"ק כד]. 28) וזה שנטל ממון חבירו בידו ונתנו לאנס, הריהו מזיק בידיים וחייב. 29) בבא־קמא קיז. 30) שיוכל לשלוט עליו וליטלו, והריהו כאילו כבר נטלו. 31) מרצונו. 32) שם. על שנטל ונתן ביד הוא פטור, שהרי הממון ברשות האנס היה, וכאילו כבר נשרף ולא הזיקו כלום, ועל מה שהראה הוא פטור, שהרי אנוס הוא.

ה. בַּעֲלֵי דִּין[33] שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶם מְרִיבָה עַל הַקַּרְקַע אוֹ עַל מִטַּלְטְלִין[34], זֶה אוֹמֵר 'שֶׁלִּי' וְזֶה אוֹמֵר 'שֶׁלִּי', וְעָמַד אֶחָד מֵהֶן וּמְסָרָהּ בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים - מְנַדִּין[35] אוֹתוֹ שֶׁיַּחֲזִיר הַדָּבָר לִכְמוֹ שֶׁהָיָה, וִיסַלֵּק יַד אַנָּס[36] מִבֵּינֵיהֶם, וְיַעֲשׂוּ דִּין בְּיִשְׂרָאֵל[37].

33) מעשה שהיה, בבא־קמא שם. 34) שאינם לא ביד זה ולא ביד זה. 35) מחרימים. אפילו אם הוא טוען שאינו מוסר ממון חבירו ביד גוי אלא ממון שלו. 36) כגון שיפדם בכסף. 37) בבית־דין של ישראל.

ו. מִי שֶׁנִּתְפַּשׂ עַל חֲבֵרוֹ[38], וְלָקְחוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מָמוֹן מִמֶּנּוּ בִּגְלַל חֲבֵרוֹ[39] - אֵין חֲבֵרוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[40]. אֵין לְךָ מִי שֶׁנִּתְפַּשׂ עַל חֲבֵרוֹ וְיִהְיֶה חֲבֵרוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם. חוּץ מִן הַנִּתְפָּשׂ מִפְּנֵי הַמַּס הַקָּצוּב[41] עַל כָּל אִישׁ וָאִישׁ[42] בְּכָל שָׁנָה[43], אוֹ הַנִּתְפָּס עַל הַתְּשׁוּרָה[44] שֶׁנּוֹתֵן כָּל אִישׁ וָאִישׁ לַמֶּלֶךְ בְּעָבְרוֹ עֲלֵיהֶם הוּא אוֹ

1 חֵילוֹתָיו - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ. וְהוּא, שֶׁיִּקְחוּ
2 מִמֶּנּוּ בְּפֵרוּשׁ בִּגְלַל פְּלוֹנִי בִּפְנֵי עֵדִים.

38) בגלל ממון שרצו לקחת מחבירו. 39) ועל־ידי־זה נפטר חבירו מלשלם לגוי. 40) מכיון שלא כדין לקחו, יכול הוא לטעון: הייתי מפייס אותם והיו פוטרים אותי מלשלם. 41) על־פי חוק המלך, ולולא שילם חבירו, היה הוא מוכרח לשלם. 42) זהו מס הגולגולת ששלמו היהודים בבבל ובארצות גולה אחרות. [וכן מס המוטל על קרקעות, בלשון התלמוד: "דבורלא" (בבא־קמא קיג:), ורבינו השמיט מס זה, כנראה שלא היה נהוג בזמנו]. 43) אבל משנה שעברה לא, מכיון שהמלך כבר קיבל קצבת אותה שנה, ולפקיד הגובה אין רשות לכפות עליו תשלום לשנה שעברה בעד חבירו (שם). 44) שאף היא חובה על כל איש ואיש. בגמרא שם לא נזכרה תשורה, ורבינו למד דין זה מירושלמי כתובות פרק יג הלכה ב: "אין לך נתפס על חבירו וחייב ליתן לו אלא בארנון ובגולגולת". ורבינו מפרש "ארנון" כרבינו חננאל, תשורה "להארחת השלטונות והחיילות בעברם בעיר" (ראה תוספות בבא־בתרא ח. דיבור־המתחיל והלך)].

3 ז. מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵדִים[45] שֶׁמָּסַר מָמוֹן חֲבֵרוֹ, כְּגוֹן
4 שֶׁהֶרְאָה מֵעַצְמוֹ אוֹ שֶׁגְּאָנַס[46] וְנָשָׂא וְנָתַן, וְלֹא יָדְעוּ
5 הָעֵדִים[47] כַּמָּה הִפְסִידוֹ בְּמִסִּירָתוֹ, וְהַנִּמְסָר אוֹמֵר: כָּךְ
6 וְכָךְ הִפְסִידַנִי, וְהַמּוֹסֵר כּוֹפֵר[48] בַּמֶּה שֶׁטָּעָנוּ: אִם
7 תָּפַשׂ הַנִּמְסָר - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[49], אֶלָּא נִשְׁבָּע
8 בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[50] וְזוֹכֶה בַּמֶּה שֶׁתָּפַשׂ[51]; וְאִם לֹא תָּפַשׂ
9 - אֵין מוֹצִיאִין[52] מִן הַמּוֹסֵר אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[53].

45) אבל אם אין עליו עדים - ישבע הנתבע היסת, כדין כופר הכל, ופטור. 46) ראה למעלה הלכה ב. ואם נשא ונתן בלא אונס, הריהו גזלן ממש, ופשיטא שעשו בו תקנת הנגזל, וישבע הנמסר ויטול (ש"ך חושן־משפט סימן שפח, ס"ק ל). 47) בבא־קמא סב. רי"ף שם. אבל אם ידעו העדים כמה הפסידו, ישלם את כל ההפסד שבא מחמתו. 48) אבל אם אינו כופר, אלא אומר איני יודע, הרי הוא מחויב שבועה ואינו יכול להשבע ומשלם, ונוטל הנמסר בלי שבועה. ראה למעלה פרק ז הלכה יט, וש"ך סעיף־קטן לא, וראה בבא־קמא שם, תוספות דיבור־המתחיל עשו. 49) בבא־קמא שם, בעיא שלא נפתרה, אם עשו תקנת הנגזל במסור או לא, כלומר אם גם בנמסר תיקנו שנשבע ונוטל כמו בנגזל או לא. ומכיוון שהבעיא לא נפתרה, אין מוציאים מספק מיד התופס. וראה למעלה שם הלכה יח. 50) כדין כל הנשבעים ונוטלים. 51) כי בזה הוא מוחזק, אבל אם הוא טוען על יותר ממה שתפס, ורוצה להשבע על כל סכום התביעה, לא תועיל לו השבועה, אלא להחזיק במה שתפס. 52) משום שכל בעיית ממון שעלתה בגמרא בתיקו, אנו פוסקים לטובת המחזיק, רי"ף לבבא־קמא שם. 53) ולא באומדן ולא בשבועה, שלא כרב האי גאון, שפסק שהנמסר נשבע ומוציא מן המוסר חצי ממה שנשבע, שדין "תיקו" לדעתו כדין ממון המוטל בספק וחולקים. ראה אוצר הגאונים לבבא־קמא עמוד 43.

10 ח. אֵין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַמּוֹסֵר שֶׁהֶרְאָה מֵעַצְמוֹ לֹא
11 שְׁבוּעָה חֲמוּרָה[54] וְלֹא שְׁבוּעַת הֶסֵּת[55], מִפְּנֵי שֶׁהוּא
12 רָשָׁע[56] וְאֵין לְךָ פָּסוּל[57] יָתֵר מִזֶּה. אֲבָל הַמּוֹסֵר
13 שֶׁאֲנַסוּהוּ לְהַרְאוֹת[58] אוֹ לְהָבִיא וְנָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד, אַף
14 עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[59] - אֵינוֹ רָשָׁע[60], אֶלָּא בֶּן
15 תַּשְׁלוּמִין הוּא בִּלְבַד, וּמַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ כִּשְׁאָר
16 הַכְּשֵׁרִין.

54) כגון שבועה של מודה במקצת, שהיא מן התורה. 55) שתיקן רב נחמן בכופר הכל, שבועות מ: 56) ראה הלכה ט. 57) ראה בבא־מציעא ה: ושבועות מא. 58) שפטור מלשלם, למעלה הלכה ב. 59) שם. 60) שהרי אנוס הוא.

17 ט. אָסוּר לִמְסֹר[61] הָאָדָם בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים, בֵּין
18 בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ[62]. וַאֲפִלּוּ הָיָה רָשָׁע[63] וּבַעַל
19 עֲבֵרוֹת, וַאֲפִלּוּ הָיָה מֵצֵר לוֹ[64] וּמְצַעֲרוֹ. וְכָל הַמּוֹסְרוֹ
20 בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים, בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ - אֵין לוֹ
21 חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[65].

61) גיטין ז. 62) כמעשה שבא לפני רב, בבא־קמא קיז. וראה רי"ף לבבא־קמא פרק הגוזל ומאכיל מג: 63) שאמר דוד: אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהלים לט, ב), אף־על־פי שרשע לנגדי, אשמרה לפי מחסום, גיטין שם. 64) גורם לו רעות ומצערו. 65) "המינין והמסורות . . . יורדים לגיהינום ונידונים בה לדורי דורות" (ראש השנה יז. ותוספתא סנהדרין פרק יג).

22 י. מֵתָּר לַהֲרֹג[66] הַמּוֹסֵר בְּכָל מָקוֹם[67], וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן
23 הַזֶּה[68] שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת. וּמֵתָּר לְהָרְגוֹ קֹדֶם
24 שֶׁיִּמְסֹר[69]. אֶלָּא כְּשֶׁאָמַר[70]: הֲרֵינִי מוֹסֵר פְּלוֹנִי בְּגוּפוֹ
25 אוֹ בְּמָמוֹנוֹ, וַאֲפִלּוּ מָמוֹן קַל[71] - הִתִּיר עַצְמוֹ[72]
26 לְמִיתָה. וּמַתִּרִין לוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: אַל תִּמְסֹר[73]. אִם
27 הֵעֵז פָּנָיו וְאָמַר: לֹא כִּי[74], אֶלָּא אֶמְסְרֶנּוּ[75] - מִצְוָה
28 לְהָרְגוֹ[76]. וְכָל הַקּוֹדֵם[77] לְהָרְגוֹ זָכָה.

66) רב כהנא שבר מפרקתו של מוסר, בבא־קמא קיז. וברכות נח. 67) ואפילו בחוץ לארץ, שאין שם בית־דין מומחים, כי מעשה רב כהנא בבבל היה. 68) לאחר החורבן, כמעשה רב כהנא. 69) כדי להציל את הנמסר, ואפילו לא עשה כלום. 70) כך היה המעשה, שם. 71) [שכיוון שנמסר לידי הגוים, יעלילו עליו עלילות שונות ולא ינצל מידם. בגמרא שם למדו דין זה מהכתוב (ישעיה נא, כ): "בניך עלפו וכו' כתוא מכמר", מה תוא זה כיון שנפל למכמר אין מרחמים עליו, כך ממון של ישראל שנפל ליד גוים אין מרחמים עליו. והראשונים פירשו כמו שאמרנו. ראה מרדכי כאן, והרא"ש בתשובותיו כלל יז סימן ב וג]. 72) ומותר להרגו כדין רודף. 73) כך עשה רב, שם. 74) לא כן. 75) ועל־ידי־זה ניכר שהוא מתכוון לעשות זאת. 76) כדין רודף אחר חבירו להורגו, והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו, ברכות נח. 77) ולאו דוקא הנמסר.

יא. עָשָׂה הַמּוֹסֵר אֲשֶׁר זָמַם[78] וּמָסַר - יֵרָאֶה לִי[79], שֶׁאָסוּר לְהָרְגוֹ[80]; אֶלָּא אִם כֵּן הֶחֱזַק[81] לִמְסֹר - הֲרֵי זֶה יֵעָנֵשׁ[82], שֶׁמָּא יִמְסֹר אֲחֵרִים[83]. וּמַעֲשִׂים בְּכָל זְמַן בְּעָרֵי הַמַּעֲרָב[84] לַעֲנֹשׁ הַמּוֹסְרִים שֶׁהֶחֱזִקוּ לִמְסֹר מָמוֹן בְּנֵי אָדָם, וְלִמְסֹר הַמּוֹסְרִים[85] בְּיַד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְעָנְשָׁם וּלְהַכּוֹתָם וּלְאָסְרָם כְּפִי רִשְׁעָם. וְכֵן כָּל הַמֵּצִר לַצִּבּוּר[86] וּמְצַעֲרָן - מֻתָּר לְמָסְרוֹ בְּיַד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לְהַכּוֹתוֹ וּלְאָסְרוֹ וּלְקָנְסוֹ[87]. אֲבָל מִפְּנֵי צַעַר יָחִיד[88] אָסוּר לְאָסְרוֹ[89]. וְאָסוּר לְאַבֵּד מָמוֹנוֹ[90] שֶׁל מוֹסֵר, וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לְעָנְשוֹ; שֶׁהֲרֵי מָמוֹנוֹ לְיוֹרְשָׁיו[91].

78) חשב מחשבת בליעל. 79) דעת רבינו, ואינה לא בגמרא ולא ברי"ף (במרדכי סוף פרק הגוזל ומאכיל כתב בשם רבינו שמחה, שהרי"ף חולק על דעה זו). 80) שהרי הדין שמותר להרגו אינו אלא כדי להציל את חבירו, כדין רודף אחר חבירו, אבל לא משום רוצח, שאינו אלא גורם ופטור. ואפילו רוצח ממש אין הורגים אותו אלא בעדים והתראה ובבית־דין. 81) שלוש פעמים, וראה סנהדרין פא: 82) בדפוס רומי ר"מ כתוב "יהרג", וכן גם ב'שולחן ערוך' חושן־משפט סימן שפח, סעיף יא. והמקור הוא: "המינין והמסורות . . . היו מורידין ולא מעלין" (עבודה זרה כו:), כלומר מסבבים את הריגתם, כגון שנפל לבאר והסולם בבאר, מסלקים את הסולם. ולדעת רבינו מותר להרגו בידיים, כמנהג ערי המערב, וכך אם אי־אפשר להרגו בידיים, מצווים לסבב הריגתו. ראה הלכות רוצח פרק ד הלכה י. 83) ומצוה להצילם. 84) צרפת. 85) המוסרים דוקא, אבל רשעים על עבירות אחרות - אסור למסור לגוים, ראה למעלה הלכה ט. 86) דינו כמוסר. התלמוד מונה אותו יחד עם המוסר ויתר הרשעים, שאין להם חלק לעולם הבא. "המינין והמסורות . . . ושנתנו חיתיתם בארץ חיים (=שמטילים אימה יתירה על הצבור) . . ." ראש השנה יז. ותוספתא סנהדרין פרק יג. 87) בממונו. 88) ראה למעלה הלכה ט. 89) ב'שולחן ערוך' חושן־משפט סימן שפח, סעיף יב הגירסא הנכונה "למסרו". 90) מחלוקת רב הונא ורב יהודה בבבא־קמא קיט. ופסק רבינו שאסור לאבדו כדעת הרי"ף שם. והראייה היא מן הבעיא, אם עשו תקנת נגזל במוסר. כלומר, אם הנמסר ישבע ויטול (שם סב.), והבעיא נשארה בתיקו, שאם מותר היה לאבדו, כל־שכן שנשבע ונוטל. 91) ואין לנו רשות להזיק ליורשיו. התלמוד מוסיף, שיכול ויתקיים בו הכתוב (איוב כז, יז): "יכין רשע וצדיק ילבש", כלומר, שמא יורשיו יהיו צדיקים.

יב. רוֹדֵף[92] שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ אוֹ לִדְבַר עֲבֵרָה[93], וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים, בֵּין שֶׁל נִרְדָּף בֵּין שֶׁל כָּל אָדָם[94] - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁרָדַף[95] הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה[96].

92) בבא־קמא קיז: 93) כגון אחר אחת העריות לאנסה, בין חייבי מיתות בית־דין ובין חייבי כריתות, אבל חייבי לאוין אין מצילים אותן בנפשו של רודף (סנהדרין עג.). 94) אף־על־פי שמיתה לזה וממון לזה. 95) אפילו לא הרגו. 96) מותר לכל אחד להרוג אותו, כדי להציל את הנרדף (סנהדרין שם), ואפילו כשהוא רודף אחר אחת העריות, שאינו חייב עליה אלא כרת, בכל זאת מותר להרוג אותו, כדי להצילה מן העבירה, וחיוב מיתה וחיוב תשלומין באים כאחד, וקם ליה בדרבה מיניה. ראה הלכות גניבה ואבידה פרק ג הלכה א.

יג. נִרְדָּף[97] שֶׁשִּׁבֵּר כֵּלִים[98] שֶׁל רוֹדֵף - פָּטוּר; לֹא יִהְיֶה מָמוֹנוֹ חָבִיב מִגּוּפוֹ[99]. וְאִם שִׁבֵּר כֵּלִים[100] אֲחֵרִים - חַיָּב[101]; שֶׁהַמַּציל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ - חַיָּב.

97) בבא־קמא שם. 98) כדי להציל עצמו. 99) שהרי נרדף זה רשאי להרוג את רודפו, כדי להציל עצמו, כל־שכן שניתן להצילו בממונו של הרודף, שם. 100) צריך לומר: "כלי", וכן הוא בדפוס רומי ר"מ. 101) לשלם, שם.

יד. מִי שֶׁרָדַף[102] אַחַר הָרוֹדֵף לְהוֹשִׁיעַ הַנִּרְדָּף, וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים, בֵּין שֶׁל רוֹדֵף בֵּין שֶׁל כָּל אָדָם - פָּטוּר. וְלֹא מִן הַדִּין[103], אֶלָּא תַּקָּנָה הִיא, שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלְּהַציל אוֹ יִתְמַהְמַהּ[104] וְיִצְטַיֵּן[105] בְּעֵת שֶׁיִּרְדֹּף.

102) שם. 103) שהרי המציל עצמו בממון חבירו - חייב, כל־שכן המציל אחרים בממון חבירו. 104) יתאחר. 105) שלא ישבר כלים בריצתו, ובינתיים יאחר את המועד.

טו. סְפִינָה שֶׁחִשְׁבָּה לְהִשָּׁבֵר מִכֹּבֶד הַמַּשּׂוֹי, וְעָמַד אֶחָד מֵהֶן וְהֵקֵל מִמַּשָּׂאָהּ וְהִשְׁלִיךְ בַּיָּם[106] - פָּטוּר[107]; שֶׁהַמַּשָּׂא שֶׁבָּהּ כְּמוֹ רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶם לְהָרְגָם. וּמִצְוָה רַבָּה עָשָׂה שֶׁהִשְׁלִיךְ וְהוֹשִׁיעָם[108].

~ נקודות משיחות קודש ~

"ספינה שחישבה להשבר ... ומצוה רבה עשה שהשליך והושיעם".

בפנימיות העניינים של הלכה זו נרמזת מעלתם הגדולה של ישראל כי "ספינה" מורה על הנשמה כמאמר הזוהר (ח"ב קצט, א.) "יונה דנחת לספינה דא איהי נשמתא דבר נש דנחת אל האי עלמא למהוי בגופא דבר נש" ובלשון הכתוב "יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים" שאחרי סכנת המים רבים שהם ריבוי הטרדות והבלבולים של עניני העולם מגיעה למחוז חפצה בשלום ואז ניתוסף עילוי גדול יותר בנשמה מכפי שהיתה קודם ירידתה לעולם.

ים הגלות הוא הים סוער שמביא את הספינה למצב ש"חשבה להשבר" כי מצד התגברות החושך בעולם נעשה חלישות בקיום התורה ומצוותיה. והמשוי הוא העול של תורה ומצוות, ומצד החשש ש"חישבה להישבר" הקב"ה מקל המשוי מעליה שהרי ישנם ריבוי עניני תומ"צ שאי אפשר לקיימם בזמן הגלות כמו דיני הקרבנות, טומאה וטהרה וכו' שמצות אלו "השליך בים" למעליותא ע"ד "כמים לים מכסים" שמצוות אלו חזרו ונתעלו לשורשן ומקורן בבחינת ההעלם שלמעלה מהגילוי.

ובזה מודגשת מעלתן של ישראל שכל התורה לא ניתנה אלא בשביל לזכות את ישראל ואם ריבוי התורה מסכן את ישראל "המשא שבה כמו רודף אחריהם להרגם, ומצוה רבה עשה שהשליך והושיעם, שהרי התורה בשביל ישראל ואם אין ישראל תורה למה (ע"ד לשון חז"ל - פדר"א פ"נ. אסת"ר פ"ח, ז.).

ספה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 670

106) כדי להציל את הנוסעים. 107) ואינו חייב לשלם כדין מזיק, וכל בעלי המטען מחלקים ביניהם את ההפסד. ורבינו בהלכות גזילה ואבידה פרק יב הלכה יד מפרש כיצד מחלקים. לפי פירוש זה מסולקת השגת הראב"ד, שכנראה הבין שכוונתו לפטור לגמרי את המטיל, וראה חושן־משפט סימן שפ, סעיף ד, מאירת־עינים סעיף־קטן ט. 108) סיים רבינו במילה "והושיעם", כדי לסיים בכי טוב. ועוד, מילה זו באה לציין סדר נזיקין, שנקרא "ישועות" (שבת לא.), מגדל עוז.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום ה' כ"ח טבת ה'תשע"ז

הִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁבַע עֲשֵׂרֵה מִצְוֹת. שֶׁבַע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁלֹּא לִרְצֹחַ. ב) שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ, אֶלָּא יוּמָת. ג) לְהַגְלוֹת הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה. ד) שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר לִמְחֵיַּב גָּלוּת. ה) שֶׁלֹּא יוּמַת הָרוֹצֵחַ כְּשֶׁיִּרְצַח קֹדֶם עֲמִידָה בַּדִּין. ו) לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף. ז) שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הָרוֹדֵף. ח) שֶׁלֹּא לַעֲמֹד עַל דָּם. ט) לְהַפְרִישׁ עָרֵי מִקְלָט וּלְכַוֵּן לָהֶם הַדֶּרֶךְ. י) לַעֲרֹף אֶת הָעֶגְלָה בַּנַּחַל. יא) שֶׁלֹּא יֵעָבֵד בְּאוֹתָהּ קַרְקַע וְלֹא תִזָּרַע. יב) שֶׁלֹּא לָשׂוּם דָּמִים. יג) לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה. יד) שֶׁלֹּא יַכְשִׁיל תָּמִים בְּדָבָר. טו) לִפְרֹק עִם מִי שֶׁנִּכְשַׁל בַּדֶּרֶךְ. טז) לִטְעֹן עִמּוֹ. יז) שֶׁלֹּא יַנִּיחֶנּוּ נִבְהָל בְּמַשָּׂאוֹ וְיֵלֵךְ לוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שלא ליקח כופר לנפש רוצח אלא יומת".

מניין המצות שבריש ההלכות הגדולות, נכתב על ידי הרמב"ם, וגם בו מצינו דיוקים בשיטתו, וצריך להבין מדוע במצות לא־תעשה ב' כתב "שלא ליקח כופר לנפש רוצח אלא יומת" ובמצות לא־תעשה זו כתב "שלא ליקח כופר למחויב גלות" ולא הוסיף אלא יגלה.

והביאור הוא: הרמב"ם קא משמע לן שהלאו שלא ליקח כופר לרוצח בשגגה כולל שני החיובים, קודם שיגלה ואחר שגלה, ואילו כתב "אלא יגלה" היה משמע שהלאו הוא רק קודם שיגלה אבל אחר שגלה אין איסור ליקח כופר לשוב לשבת בארץ.

ולפרש"י על התורה, הלא־תעשה הוא רק לא ליקח כופר אחר שגלה ולכן יסד פירושו על המילים "לשוב לשבת". (אבל קודם שגלה יש מצות־עשה להגלותו).

(על פי לקו"ש חי"ג ע' 298)

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שכל הורג נפש מישראל עובר בלאו. ושמצוה לגואל הדם להרוג הרוצח. ודין מוזהרים בית דין שלא ליקח כופר מהרוצח. ואם ממיתים אותם העדים וכו'. ודין מצוה להציל הנרדף באחד מאבריו או בנפשו. ודין הדברים שממיתים האדם עד שלא יעשה אותם. ודין היכול להציל ולא הציל.

א. כָּל הוֹרֵג[2] נֶפֶשׁ[3] בֶּן אָדָם[4] עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִרְצָח[5]. וְאִם רָצַח בְּזָדוֹן[6] בִּפְנֵי עֵדִים[7] - מִיתָתוֹ בְּסַיִף[8], שֶׁנֶּאֱמַר: נָקֹם יִנָּקֵם[9]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[10] לָמְדוּ שֶׁזּוֹ מִיתַת סַיִף[11]. בֵּין שֶׁהָרַג אֶת חֲבֵרוֹ בְּבַרְזֶל[12] בֵּין שֶׁשְּׂרָפוֹ[13] בָּאֵשׁ - מִיתָתוֹ בְּסַיִף

2) בין איש ובין אשה, ואפילו אומר הריני רוצח על־מנת ליהרג (מכילתא דרשב"י, הוצאת מקיצי נרדמים, יתרו כ, יג). "השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה". יבמות פד: ובכמה מקומות. 3) ואפילו תינוק בן יומו, שכלו חדשי עיבורו. 4) ואפילו גוי, עובר בלא־תעשה, אבל אין הישראל הרוצח נהרג עליו (לקמן פרק ב הלכה יא). 5) הציווי מנוסח באופן כללי, משום שהוא מכוון לכל. וראה בבא־קמא טו. ו'תוספות' שם דיבור־המתחיל השווה. 6) "וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה" (שמות כא, יד). 7) "כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרוצח" (במדבר לה, ל) וראה 'ספרי' מסעי קסא. 8) מתיזים את ראשו בסייף, סנהדרין נב: 9) במכה עבדו ומת. 10) תלמיד מפי רבו. 11) כי "נקמה" נזכרת בתורה בקשר ל"חרב", "חרב נוקמת נקם ברית" (ויקרא כו, כה). מכילתא משפטים ז, וסנהדרין שם. 12) "ואם בכלי ברזל הכהו וימות, רוצח הוא, מות יומת הרוצח" (במדבר לה, טז). 13) אין אומרים דינו בשריפה. ראה 'ספרי' מסעי קס, על הפסוק "ואם בשנאה יהדפנו", וראה סנהדרין עו:

ב. מִצְוָה[14] בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם [לַהֲרֹג אֶת הָרוֹצֵחַ], שֶׁנֶּאֱמַר: גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ. וְכָל הָרָאוּי לִירֻשָּׁה[15] הוּא גּוֹאֵל הַדָּם. לֹא רָצָה גּוֹאֵל הַדָּם, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֵל דָּם[16] - בֵּית דִּין מְמִיתִין[17] אֶת הָרוֹצֵחַ בְּסַיִף.

14) "מצוה ביד גואל הדם להמיתו", 'ספרי' שם וסנהדרין מה: ודברי רבינו הם המשך להלכה הקודמת "ואם רצח בזדון . . .", ואז מצוה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח. אבל בהורג בשגגה, שיצא מעיר מקלטו, פסק רבינו לקמן פרק ה הלכה י כרבי עקיבא שאין מצוה אלא רשות ביד גואל הדם להמיתו, ואפילו יצא בזדון. וראה מכות יב. 15) היינו קרובי האב, ואף לענין עדות פסק רבינו שרק

קרובי האב פסולים להעיד מן התורה, כי רבי עקיבא לומד דין זה מן הכתוב "לא יומתו אבות על בנים". ראה הלכות עדות פרק יג, הלכה א. וראה ירושלמי סנהדרין פרק ג הלכה ט, ובמראה־הפנים שם. 16) כגון גר צדק. 17) "ומנין שאם אין לו גואל שבית־דין מעמידים לו גואל, שנאמר בפגעו בו, "מכל־מקום", כלומר הפוגע הורגו, ואף־על־פי שאינו גואל הדם, אלא במקום גואל הדם, סנהדרין שם ורבינו חננאל שם. סיכום שיטת רבינו - ראה לקמן פ"ה הי"א בהערות.

1 **ג. הָאָב שֶׁהָרַג[18] אֶת בְּנוֹ: אִם הָיָה בֵּן לַנֶּהֱרָג - הֲרֵי**
2 **זֶה הוֹרֵג אֲבִי אָבִיו[19], מִפְּנֵי שֶׁהוּא גּוֹאֵל[20]; וְאִם אֵין**
3 **לוֹ בֵּן - אֵין אֶחָד[21] מִן הָאַחִין נַעֲשֶׂה גּוֹאֵל הַדָּם**
4 **לְהָמִית אֶת אָבִיו, אֶלָּא בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ[22].**
5 **וְאֶחָד הַזָּכָר וְאֶחָד הַנְּקֵבָה[23] בִּגְאֻלַּת הַדָּם.**

18) מכות יב. 19) אף־על־פי שראוי לו לכבד אותו, מכל־מקום דינו בזה ככל אדם. 20) ומצוה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח. 21) אף־על־פי שזוהי מצוה, כי הבן מצווה על כבוד אביו, והשווה הכתוב כיבוד אב ואם לכבוד המקום (קידושין ל.) ומשום כך אפילו הוא שליח בית־דין ואביו נידון למכות, אסור לבן להכותו, סנהדרין פה: 22) כמו בגואל הדם שאינו יכול להמית את הרוצח, בהלכה הקודמת. 23) גם הנקבה מחוייבת להרוג את רוצח קרוביה, כי חייבת בכל מצוות שבתורה שאינן תלויות בזמן.

6 **ד. וּמֵזְהִירִין בֵּית דִּין שֶׁלֹּא לִקַּח[24] כֹּפֶר[25] מִן הָרוֹצֵחַ[26].**
7 **וַאֲפִלּוּ נָתַן כָּל מָמוֹן[27] שֶׁבָּעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ רָצָה גּוֹאֵל**
8 **הַדָּם לְפָטְרוֹ[28]. שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ שֶׁל זֶה הַנֶּהֱרָג קִנְיַן גּוֹאֵל**
9 **הַדָּם, אֶלָּא קִנְיַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא**
10 **תִּקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ[29]. וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁהִקְפִּידָה**
11 **תּוֹרָה עָלָיו כִּשְׁפִיכוּת דָּמִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תַחֲנִיפוּ[30]**
12 **אֶת הָאָרֶץ וְגוֹמֵר, כִּי הַדָּם הוּא יַחֲנִיף[31] אֶת הָאָרֶץ**
13 **וְגוֹמֵר.**

24) ואם לקחו, עברו בלאו. 25) פדיון נפשו. 26) שלא להרגו. 27) כלומר, יותר מפדיון נפשו. 28) שאמר לבית־דין שהוא מוחל על דמו של הרוצח. 29) חייב מיתה בידי שמים, פודה נפשו בתשלומי כופר, כגון ששורו המועד הרג אדם (שמות כא, ל). אבל מרוצח שחייב מיתת בית־דין, אסור לקחת כופר. ראה 'ספרי' מסעי קסא, וכתובות לז: "שורש מצוה זו ידוע, שאם הורשו אדוני הארץ ליקח כופר מיד הרוצח, נמצא שכל הגדול מחבירו ועשיר ממנו יהרגנו, אם יחרה אפו עליו ויתן כפרו, ונמצא חרב איש באחיו, והישוב בטל" (ספר החינוך מצוה תיב, הוצאת מוסד הרב קוק). 30) ולא תרשיעו. ראה שם תרגום אונקלוס ורש"י. 31) הדגישה התורה שפיכות דמים, ומסיימת בפסוק "ולא תטמא את הארץ", ואמרו חז"ל: "מגיד ששפיכות דמים מטמא את הארץ, ומסלקת את השכינה, ומפני שפיכות דמים חרב בית־המקדש". 'ספרי' שם.

14 **ה. רוֹצֵחַ[32] שֶׁהָרַג בְּזָדוֹן - אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ הָעֵדִים**
15 **וְלֹא הָרוֹאִים אוֹתוֹ[33], עַד שֶׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין וִידִינוּהוּ**
16 **לְמִיתָה[34]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי**
17 **הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט. וְהוּא הַדִּין לְכָל מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית**
18 **דִּין[35] שֶׁעָבְרוּ וְעָשׂוּ[36], שֶׁאֵין מְמִיתִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּגָּמֵר**
19 **דִּינָם בְּבֵית דִּין.**

32) מכות יב. 33) ואפילו הם בית־דין ואינם רשאים לדונו אפילו על־פי עדים אחרים. והטעם הוא, שמכיון שראו אותו שהרג, שוב אין רואים לו זכות, והתורה ציוותה להפוך בזכותו "והצילו העדה". ראש השנה כו. "מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש, שאין ממיתים אותו עד שיעמוד בבית־דין אחר" (מכות שם, 'ספרי' זוטא, וילקוט שמעוני מסעי לה). וראה בית־הבחירה למכות, עמוד נו. 34) וכל עוד שלא דנו אותו למיתה, אין הוא חייב מיתה. 35) הפסוק "לא ימות הרוצח", הוא דוגמה לכל יתר מחוייבי מיתת בית־דין. "יכול יהרוג אותו משהרג ומשנאף, תלמוד־לומר ולא ימות הרוצח עד עמדו". ספרי זוטא, וילקוט שם. 36) והתרו בהם עדים.

20 **ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[37] בְּשֶׁעָבַר וְעָשָׂה הֶעָוֹן**
21 **שֶׁחַיָּב עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין; אֲבָל הָרוֹדֵף[38] אַחַר חֲבֵרוֹ**
22 **לְהָרְגוֹ, אֲפִלּוּ הָיָה הָרוֹדֵף קָטָן[39] - הֲרֵי כָּל יִשְׂרָאֵל[40]**
23 **מְצֻוִּין[41] לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף מִיַּד הָרוֹדֵף, וַאֲפִלּוּ בְּנַפְשׁוֹ**
24 **שֶׁל רוֹדֵף[42].**

37) שלא יהרגו את החוטא עד שידונו אותו בית־דין למיתה. 38) סנהדרין עג. 39) אף־על־פי שאינו בר עונשין, לענין "רודף" דינו כגדול, כי המטרה היא להציל את הנרדף, שם עב: 40) ולאו דוקא בית־דין. 41) ראה הלכה ז. 42) להרוג אותו. "הצל דמו של זה בדמו של זה". אף־על־פי שעדיין לא הרג אותו, ולא עשה מעשה שחייב עליו מיתה. שם.

25 **ז. כֵּיצַד?[43] אִם הִזְהִירוּהוּ[44] וַהֲרֵי הוּא רוֹדֵף אַחֲרָיו,**
26 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו הַתְרָאָה[45], כֵּיוָן שֶׁעַדַיִן**
27 **הוּא רוֹדֵף[46] - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג[47]. וְאִם יְכוֹלִים לְהַצִּילוֹ**
28 **בְּאֵיבָר מֵאֵיבְרֵי הָרוֹדֵף, כְּגוֹן שֶׁיַּכּוּ אוֹתוֹ בְּחֵץ אוֹ**
29 **בְּאֶבֶן אוֹ בְּסַיִף וְיִקְטְעוּ אֶת יָדוֹ אוֹ יְשַׁבְּרוּ אֶת רַגְלוֹ**
30 **אוֹ יְסַמּוּ אֶת עֵינוֹ - עוֹשִׂין[48]. וְאִם [אֵינָן] יְכוֹלִין**
31 **לְכַוֵּן[49] וּלְהַצִּילוֹ אֶלָּא אִם כֵּן הֲרָגוּהוּ לָרוֹדֵף - הֲרֵי**
32 **אֵלּוּ הוֹרְגִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הָרַג[50];**
33 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ[51], לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ**

43) דין הרודף. 44) שלא ירדוף, שאם לא כן יהרגו אותו כמצוות התורה, שם. 45) שלא אמר יודע אני, ועל־מנת־כן אני רודף, שאהרג עליו, שם. לא כן במחוייב מיתת בית־דין, שאינו נהרג עד שיקבל עליו התראה. 46) והנרדף בסכנה. 47) "רודף אינו צריך התראה" (שם), שהרי קיים צורך דחוף להציל את הנרדף ממוות. 48) ואם הרגו, חייב מיתה בידי שמים, וראה להלן הלכה יג. 49) לאחד מאבריו. 50) ולא עשה מעשה שחייב עליו מיתה, ובזה שונה דין רודף מחייבי מיתות בית־דין, שאין

ממיתים אותם אלא־אם־כן עברו ועשו (הלכות ה־ו). 51) "מלמד שאתה חייב להצילו בכפה, מנין שאם אין אתה יכול להצילו בכפה, הצילו בנפשה, תלמוד־לומר לא תחוס עיניך", 'ספרי' כי־תצא רצג.

1 **ח. אֶחָד[52] בִּמְבוּשָׁיו[53] וְאֶחָד כָּל דָּבָר[54] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת**
2 **נְפָשׁוֹת[55]. אֶחָד הָאִישׁ אוֹ הָאִשָּׁה[56]. עִנְיַן הַכָּתוּב:**
3 **שֶׁכָּל הַחוֹשֵׁב[57] לְהַכּוֹת חֲבֵרוֹ הַכָּאָה הַמְמִיתָה אוֹתוֹ -**
4 **מַצִּילִין אֶת הַנִּרְדָּף בְּכַפּוֹ שֶׁל רוֹדֵף[58]; וְאִם אֵינָן**
5 **יְכוֹלִין - מַצִּילִין אוֹתוֹ אַף בְּנַפְשׁוֹ[59], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא**
6 **תָחוֹס עֵינֶךָ[60].**

52) בין... ובין. 53) בביציו, מקום מסוכן. בתורה נאמר "וקצותה את כפה", באשה ששלחה ידה והחזיקה במבושיו של גבר. 54) ו"מבושיו" אינו אלא דוגמה. 55) "והחזיקה במבושיו - אין לי אלא מבושיו, מנין לרבות כל דבר שיש בו סכנה, תלמוד־לומר "והחזיקה" מכל־מקום", 'ספרי' שם רצב (כתוב "ושלחה ידה והחזיקה במבושיו", והמלה "והחזיקה" מיותרת, שהרי מספיק היה לכתוב "ושלחה ידה במבושיו", משום כך דרשו שלריבוי באה). 56) דין אחד לאיש ולאשה כרודפים וכנרדפים, ואף־על־פי שהכתוב מדבר על אשה המתקיפה איש. "השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה", בבא־קמא טו. 57) המתכונן לעשות, ועדיין לא עשה. 58) ואסור להרגו, ראה הלכה ז. 59) של הרודף, שהורגים אותו. 60) כשאין אתה יכול להצילו על־ידי "וקצותה את כפה". ראה הלכה הקודמת.

7 **ט. אַף זוֹ[61] מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה[62], שֶׁלֹּא לָחוּס עַל נֶפֶשׁ**
8 **הָרוֹדֵף. לְפִיכָךְ הוֹרוּ חֲכָמִים[63], שֶׁהָעֲבָרָה שֶׁהִיא**
9 **מְקַשָּׁה לֵילֵד[64] - מֻתָּר לַחְתּוֹךְ הָעֻבָּר בְּמֵעֶיהָ, בֵּין בְּסַם**
10 **בֵּין בַּיָּד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּרוֹדֵף אַחֲרֶיהָ לְהָרְגָהּ. וְאִם**
11 **מִשֶּׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ[65] - אֵין נוֹגְעִין[66] בּוֹ; שֶׁאֵין דּוֹחִין**
12 **נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ, וְזֶהוּ טִבְעוֹ שֶׁל עוֹלָם[67].**

61) כשם שמצוה לחוס על נפש הנרדף ולהצילו, כך מצוה שלא לחוס על נפש הרודף, אם אי־אפשר להצילו באחד מאיבריו. 62) "לא תחוס עיניך". 63) אהלות פרק ז, משנה ו. 64) ומסוכנת מחמת הקושי, שאין העובר יוצא. 65) והקושי שבשעת הלידה מסכן חיי האם. 66) לשון המשנה, שם. 67) שאשה בשעת הלידה מסוכנת, ואין הוולד נחשב לרודף. ובלשון הגמרא: "משמיא קא רדפי לה" (מן השמים רודפים אותה), סנהדרין עב: אבל לפני שהוציא העובר ראשו אינו נקרא נפש, וישראל שהרג עובר אינו נהרג ולפיכך חייה קודמים, אף־על־פי שזה טבעו של עולם. [לשונו של רבינו כאן הוא תמוה קצת, אבל לא נמצא פירוש אחר מתקבל על הדעת]. וראה תוספות רבי עקיבא איגר שם אות טו.

13 **י. אֶחָד הָרוֹדֵף[68] אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ אוֹ רוֹדֵף אַחַר**
14 **נַעֲרָה מְאֹרָסָה[69] לְאָנְסָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר[70]: כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם**
15 **אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ, כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה[71]; וַהֲרֵי**
16 **הוּא אוֹמֵר: צָעֲקָה הַנַּעֲרָה הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ**
17 **לָהּ[72]. הָא יֵשׁ לָהּ מוֹשִׁיעַ[73] - מוֹשִׁיעָהּ בְּכָל דָּבָר**
18 **שֶׁיָּכוֹל לְהוֹשִׁיעַ, וַאֲפִלּוּ בַּהֲרִיגַת הָרוֹדֵף.**

68) סנהדרין עג. 69) שיש בה דין מיתה, אבל הרודף אחרי הפנויה, שאסורה רק בלאו שענשו מלקות (פרק א מהלכות אישות הלכה ה) אין מצילין אותה בנפשו. 70) במי שאנס נערה מאורסה. 71) "מקיש רוצח לנערה המאורסה, מה נערה המאורסה ניתן להצילה (מן העבירה והקלון) בנפשו, אף רוצח ניתן להצילו בנפשו", סנהדרין שם. וראה 'ספרי' כי־תצא רמג. 72) משמע שחייבים להושיע לה. 73) לשון הגמרא, שם.

19 **יא. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר כָּל הָעֲרָיוֹת[74] חוּץ מִן**
20 **הַבְּהֵמָה[75]. אֲבָל הַזְּכוּר[76] - מַצִּילִין אוֹתוֹ בְּנֶפֶשׁ**
21 **הָרוֹדֵף, כְּשְׁאָר כָּל הָעֲרָיוֹת. אֲבָל הָרוֹדֵף אַחַר**
22 **הַבְּהֵמָה לִרְבָעָהּ, אוֹ שֶׁרָדַף לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת**
23 **אוֹ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַשַּׁבָּת וַעֲבוֹדָה**
24 **זָרָה עִקְּרֵי הַדָּת[77] - אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ[78], עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה[79]**
25 **וִיבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וִידִינוּהוּ וְיָמוּת.**

74) בין חייבי מיתות בית־דין ובין חייבי כריתות מצילים אותם בנפש הרודף, אף־על־פי שהכתוב מדבר בנערה המאורסה בלבד. סנהדרין שם. 75) הרודף אחר הבהמה לרבעה, ואף־על־פי שזה דומה לעריות וחייב מיתה, שלא ניתן להציל בנפשו אלא בדבר שהוא ערוה, ויש בה קלון לנרדף, שם. 76) הרודף אחר הזכר לאנסו. 77) והמחלל את השבת דינו כעובד עבודה־זרה. 78) שלא כדעת רבי אלעזר ברבי שמעון שאמר: מחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו, ושלא כדעת רבי שמעון בן יוחאי שאמר: עובד עבודה־זרה ניתן להצילו בנפשו. שם עג: 79) לאחר שהתרו בו וקיבל על עצמו התראה, כדין יתר חייבי מיתות בית־דין. ראה למעלה הלכה ה.

26 **יב. רָדַף אַחַר עֶרְוָה וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ וְהֶעֱרָה[80],**
27 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא גָמַר בִּיאָתוֹ[81] - אֵין מְמִיתִין[82] אוֹתוֹ**
28 **עַד עָמְדוֹ בַּדִּין. רָדַף אַחַר עֶרְוָה, וַאֲחֵרִים הָיוּ רוֹדְפִין**
29 **אַחֲרָיו לְהַצִּילָהּ, וְאָמְרָה לָהֶם: הַנִּיחוּהוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא**
30 **יַהַרְגֻנִי[83] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ[84], אֶלָּא מַבְהִילִין אוֹתוֹ**
31 **וּמוֹנְעִין אוֹתוֹ מִלִּבְעֹל בְּאֵיבָרָיו[85]; וְאִם אֵינָן יְכוֹלִים**
32 **בְּאֵיבָרָיו - אֲפִלּוּ בְּנַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[86].**

80) "העראה זו נכנסת עטרה". סנהדרין שם. 81) שלא הכניס את כל האבר. 82) אין מצילים אותו מגמר ביאה בנפשו של רודף, שהרי כבר נבעלה, ודינה כנעברה בה עבירה, שאין מצילים אותה בנפשו, שם עג. עג: 83) קודם שתשיגו אותו, מכיון שאתם רוצים להרוג אותו בגללי, שם. 84) שהרי אנוסה היא, ומתוך פחד אמרה כך. 85) על־ידי הכאת איבריו. 86) למעלה הלכה ז.

33 **יג. כָּל הַיָּכוֹל לְהַצִּיל בְּאֵיבָר מֵאֵיבָרָיו וְלֹא טָרַח**
34 **בְּכָךְ, אֶלָּא הִצִּיל בְּנַפְשׁוֹ[87] שֶׁל רוֹדֵף וַהֲרָגוֹ - הֲרֵי זֶה**
35 **שׁוֹפֵךְ דָּמִים וְחַיָּב מִיתָה[88]; אֲבָל אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין**
36 **אוֹתוֹ[89].**

87) מפני שזה קל לו יותר. 88) "נהרג עליו", סנהדרין עד. 89) מאחר שנתכוון להציל, אין כאן קבלת התראה, ומה שאמרו "נהרג עליו" הכוונה למיתה בידי שמים. (כסף־משנה).

יד. כָּל הַיָּכוֹל לְהַצִּיל[90] וְלֹא הִצִּיל - עוֹבֵר עַל "לֹא תַעֲמֹד[91] עַל דַּם רֵעֶךָ". וְכֵן הָרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ טוֹבֵעַ בַּיָּם[92], אוֹ לִסְטִים בָּאִים עָלָיו, אוֹ חַיָּה רָעָה בָּאָה עָלָיו, וְיָכוֹל לְהַצִּילוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ אוֹ שֶׁיִּשְׁכֹּר אֲחֵרִים[93] לְהַצִּילוֹ, וְלֹא הִצִּיל; אוֹ שֶׁשָּׁמַע עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אוֹ מוֹסְרִים מְחַשְּׁבִים עָלָיו רָעָה[94] אוֹ טוֹמְנִין לוֹ פַּח, וְלֹא גָּלָה אֹזֶן חֲבֵרוֹ וְהוֹדִיעוֹ[95]; אוֹ שֶׁיָּדַע בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ בְּאוֹנֵס שֶׁהוּא בָּא עַל חֲבֵרוֹ, וְיָכוֹל לְפַיְּסוֹ בִּגְלַל חֲבֵרוֹ לְהָסִיר מַה שֶּׁבְּלִבּוֹ, וְלֹא פִּיְּסוֹ; וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ[96] - הָעוֹשֶׂה אוֹתָם עוֹבֵר עַל "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ"[97].

90) חבירו מסכנה, ולאו דוקא מיד רודף. 91) ופשוטו של מקרא, שאם רואה חבירו בסכנה, לא יעמוד בחיבוק ידיים, אלא ישתדל בכל הדרכים להצילו. 92) והרואה יודע לשחות ויכול להצילו. ספרא קדושים פרק ד, ח וסנהדרין עג. 93) אף־על־פי שיש בזה טרחה, שם. 94) ומובן מאליו, שהניצול חייב לפרוע למציל מה שהוציא, שאין אדם חייב להציל חבירו בממון של עצמו, כשיש ממון לניצול, רא"ש, סנהדרין פרק ח. 95) טובע בים הוא דוגמה לאדם שכבר נתון בתוך הסכנה; לסטים באים עליו - דוגמה לסכנה המתקרבת לאדם; מוסרים מחשבים עליו רעה - הסכנה עדיין במחשבה בלבד, ובכולם דין אחד, שחייבים להציל. 96) אף־על־פי שבאותו כתוב אסרה תורה ללכת רכיל ולגלות סוד, בכל זאת כאן כשסכנה אורבת לחבריו - הוא חייב לגלות ולהודיע לו. 97) כגון היודע עדות לחבירו ואינו מעידו, ספרא שם.

טו. הָרוֹאֶה רוֹדֵף[98] אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ אוֹ אַחַר עֶרְוָה[99] לְבָעֲלָהּ, וְיָכוֹל לְהַצִּיל וְלֹא הִצִּיל - הֲרֵי זֶה בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁהִיא "וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ", וְעָבַר עַל שְׁנֵי לָאוִין: עַל "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ"[100] וְעַל "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ"[101].

98) כי הכתוב מחייב את האדם להשתמש בכל האמצעים, כדי להציל את חבירו. 99) למעלה הלכה ז. 100) למעלה הלכה יא. 101) למעלה הלכה ח.

טז. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עַל לָאוִין אֵלּוּ מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַעֲשֶׂה[102] בָּהֶן - חֲמוּרִים הֵם; שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד[103] נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל - כְּאִלּוּ אִבֵּד כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל - כְּאִלּוּ קִיֵּם כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.

102) ומנין לרודף אחר חבירו להורגו, ואחר הזכור ואחר נערה המאורסה, שחייב אתה להצילו בנפשו, תלמוד־לומר ולא תעמוד על דם רעך", ספרא שם. 103) ראה הלכות מתנות עניים פרק ח, הלכה י.

יום ו' כ"ט טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר השוכר הורג להרוג חברו או כפתו והניחו לפני הארי. ודין ההורג הטריפה או אדם טריפה שהרג את הנפש. ודין ההורג עבד כנעני או גר תושב או עבדו או עבד אחר כו'.

א. כָּל הַהוֹרֵג[2] חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ[3], כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ בְּסַיִף אוֹ בְּאֶבֶן הַמְמִיתָה[4], אוֹ שֶׁחֲנָקוֹ[5] עַד שֶׁמֵּת, אוֹ שְׂרָפוֹ בְּאֵשׁ - הוֹאִיל וַהֲרָגוֹ מִכָּל מָקוֹם הוּא בְּעַצְמוֹ[6], הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג בְּבֵית דִּין[7].

2) בין איש ובין אשה. כתוב: "רוצח הוא מות יומת הרוצח" (במדבר לה, טו), וזה כולל כל רוצח, בין שהוא איש ובין שהוא אשה. ראה מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי משפטים עמוד 169 ומכילתא דרבי ישמעאל משפטים פרשה ד. 3) פרט לגורם להריגת חבירו, ראה הלכה ב. 4) שיש בה כדי להמית, פרט להיכהו בצרור קטן, שאין בו כדי להמיתו ומת, שהרי לא הייתה לו כוונה להרוג. כתוב בתורה: "ואם באבן יד אשר ימות בה היכהו וימות, רוצח הוא, מות יומת הרוצח" (שם, ז), ואמרו חכמינו: "מגיד הכתוב שאינו חייב עד שיכנו בדבר שהוא כדי להמיתו". ספרי מסעי, קס, וראה הלכות חובל ומזיק פרק א הלכה יח. 5) כתוב "או באיבה היכהו בידו וימות, מות יומת המכה, רוצח הוא" (שם, כא), פסוק זה מיותר, שהרי קודם לכן כבר כתוב "ואם בכלי ברזל", "ואם באבן יד", "או בכלי עץ" - מכאן למדו, שכל ההורג בידו חייב מיתה, כגון "דחפו, דחקו, חנקו", ספרי שם. וראה סנהדרין עו: 6) ככתוב: "היכהו בידו וימות". 7) כי בכולם כתוב "מות יומת" (במדבר שם), ומיתתו בסייף, ראה למעלה פרק א הלכה א.

ב. אֲבָל הַשּׂוֹכֵר[8] הוֹרֵג לַהֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁשָּׁלַח עֲבָדָיו[9] וַהֲרָגוּהוּ, אוֹ שֶׁכְּפָתוֹ וְהִנִּיחוֹ[10] לִפְנֵי הָאֲרָיִ[11] וְכִיּוֹצֵא בּוֹ[12] וַהֲרָגַתְּהוּ חַיָּה[13], וְכֵן הַהוֹרֵג אֶת עַצְמוֹ - כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים הוּא, וַעֲוֹן הֲרִיגָה בְּיָדוֹ[14], וְחַיָּב מִיתָה לַשָּׁמַיִם; וְאֵין בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין[15].

8) ומשלם כסף להורג. 9) שמוכרחים לשמוע בקול אדוניהם, קידושין מג. 10) ובשעה שכפתו אין הארי הממית נוגע בו, אלא לאחר זמן. 11) וכגון שהיה הארי בן תרבות אצל הכופת ולא אצל האחר, סנהדרין עז. 12) חיה טורפת אחרת. 13) וכן אם כפתו ומת ברעב, שבשעה שכפתו לא היה דבר ההורג אותו, והרעב מאליו הוא בא אחר כן, שם. 14) העוון נקרא על שמו, שהרי נתן הנביא אמר לדוד: "את אוריה החיתי הכית בחרב", ותלה בו את החטא של הריגת אוריה, אף על פי שלא נהרג בידי דוד, אלא לפי הוראתו (שמואל ב יב, ט). 15) אף על פי ששלוחו של אדם כמותו, ויד השליח כיד השולח, אבל בעבירה אין שלוחו של אדם כמותו, ומשום כך אין בית דין הורגים את השולח, וכמו כן אין דינו של הגורם להריגת

חבירו כהורג ביד, אף על פי שבנזקין דין הגורם כמזיק ממש. ראה הלכות חובל ומזיק פרק ז הלכה ז.

1 **ג. וּמִנַּיִן שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם**
2 **בָּאָדָם[16] דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ - זֶה הַהוֹרֵג בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי**
3 **שָׁלִיחַ. אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ - זֶה הוֹרֵג**
4 **עַצְמוֹ[17]. מִיַּד כָּל חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ - זֶה הַמּוֹסֵר חֲבֵרוֹ[18]**
5 **לִפְנֵי חַיָּה לְטָרְפוֹ. מִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ**
6 **אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם - זֶה הַשּׂוֹכֵר אֲחֵרִים[19] לַהֲרֹג אֶת**
7 **חֲבֵרוֹ. וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר בִּשְׁלָשְׁתָּן לְשׁוֹן דְּרִישָׁה[20], הֲרֵי**
8 **דִּינָם מָסוּר לַשָּׁמַיִם.**

16) בפני אדם, כלומר בפני עדים. 17) כך פירש רבי אלעזר את הפסוק: "את דמכם לנפשותיכם אדרוש" - מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם, היינו השופך דם עצמו, בבא קמא צא: 18) לשון בראשית רבה פרשה לד, יט. 19) ופירוש הכתוב הוא: אדרוש את נפש האדם - ששכר איש להרוג את אחיו, שם. 20) "אדרוש", היינו שה' יענוש אותו, ולא כתוב "דמו יישפך" כמו בתחילת הפסוק.

9 **ד. וְכָל אֵלּוּ הָרַצְחָנִים[21] וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן[22] שֶׁאֵינָן מְחַיְּבִין**
10 **מִיתַת בֵּית דִּין, אִם רָצָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְהָרְגָם בְּדִין**
11 **הַמַּלְכוּת[23] וְתַקָּנַת הָעוֹלָם - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וְכֵן אִם**
12 **רָאוּ בֵּית דִּין לְהָרְגָם בְּהוֹרָאַת שָׁעָה[24], אִם הָיְתָה**
13 **הַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ[25] - יֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת[26] כְּפִי מַה**
14 **שֶׁיִּרְאוּ.**

21) שדרכם לרצוח אנשים על ידי שכירים או על ידי חיה רעה, וראה בבא מציעא לג. "רבצן" וברש"י שם. 22) כגון ההורגים בלא התראה או בעד אחד. 23) ולא בדין התורה המחייב בית דין. 24) ולא לקבוע הלכה לדורות. 25) לעשות סייג לתורה, כגון שהיו פרוצים בעבירות, אף על פי שאיש זה לא היה פרוץ. ובתלמוד מסופר: "ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים, והביאוהו לבית דין וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך" (סנהדרין מו.). 26) "בית דין מכים ועונשים שלא מן התורה, שם. וראה הלכות סנהדרין פרק כד, הלכה ד.

15 **ה. הֲרֵי שֶׁלֹּא הֲרָגָם הַמֶּלֶךְ וְלֹא הָיְתָה הַשָּׁעָה צְרִיכָה**
16 **לְכָךְ לְחַזֵּק הַדָּבָר[27] - הֲרֵי בֵּית דִּין חַיָּבִין מִכָּל מָקוֹם**
17 **לְהַכּוֹתָם מַכָּה רַבָּה הַקְּרוֹבָה לְמִיתָה, לְאָסְרָם**
18 **בְּמָצוֹר[28] וּבְמָצוֹק[29] שָׁנִים רַבּוֹת, וּלְצַעֲרָן בְּכָל מִינֵי**
19 **צַעַר, כְּדֵי לְהַפְחִיד וּלְאַיֵּם עַל שְׁאָר הָרְשָׁעִים, שֶׁלֹּא**
20 **יִהְיֶה הַדָּבָר לָהֶם לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל[30], וְיֹאמַר: הֲרֵינִי**
21 **מְסַבֵּב לַהֲרֹג אוֹיְבַי[31] כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה פְּלוֹנִי וְאֶפָּטֵר.**

27) ולגדור בעדו, מפני שלא היו פרוצים, ולא ראו בית דין צורך להרגם. 28) לכלוא אותו בבית הסוהר. 29) וברעב, על פי הכתוב בדברים כח, נג. אבל לא עד כדי מיתת רעב. 30) על פי הכתוב "ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב אדוני ולשפך דם חינם" (שמואל־א כה, לא). 31) כשם שרצה דוד לעשות בנבל, שם.

22 **ו. אֶחָד[32] הַהוֹרֵג אֶת הַגָּדוֹל[33] אוֹ אֶת הַקָּטָן בֶּן יוֹמוֹ,**
23 **בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה[34], הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו - אִם הָרַג**
24 **בְּזָדוֹן, אוֹ גוֹלֶה[35] - אִם הָרַג בִּשְׁגָגָה. וְהוּא[36], שֶׁכָּלוּ לוֹ**
25 **חֲדָשָׁיו[37]; אֲבָל אִם נוֹלַד לְפָחוֹת מִתִּשְׁעָה חֳדָשִׁים -**
26 **הֲרֵי הוּא כְּנֵפֶל[38] עַד שֶׁיִּשְׁהֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם[39], וְהַהוֹרְגוֹ**
27 **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו[40].**

32) בין ... בין. 33) בן יג שנה ויום אחד. 34) כתוב (ויקרא כד, יז): "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת" זה כולל "בין איש בין אשה בין קטן", ספרא אמור פרק כ, א. וראה סנהדרין פד: ונדה מד: 35) שכתוב: "ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה" (במדבר לה, יא). וראה ספרי מסעי, קנט. 36) הדין הזה שההורג את הקטן בן יומו נהרג. 37) שמלאו לו תשעה חדשי עיבור, שאז הוא בן קיימא, נדה שם. 38) שאינו בן קיימא, כגון ראשו אטום ואפילו כלו לו חדשיו (סנהדרין פד:). 39) ואז יצא מכלל נפל "כל ששהה שלושים יום באדם (בבהמה - שמונה ימים), אינו נפל" (נדה מד:). 40) "שיכול אפילו היכה את הנפלים ובן שמונה (שנולד לאחר שמונה חדשי עיבור) יהא חייב, תלמוד לומר איש (מכה איש ומת מות יומת), מה איש מיוחד שהוא בן קיימא, יצאו נפלים ובן שמונה שאינם בני קיימא (מכילתא דרשב"י משפטים עמוד 169 הוצאת מקיצי נרדמים. וראה סנהדרין שם).

28 **ז. אֶחָד הַהוֹרֵג אֶת הַבְּרִיא אוֹ אֶת הַחוֹלֶה הַנּוֹטֶה**
29 **לָמוּת[41]. וַאֲפִלּוּ הָרַג אֶת הַגּוֹסֵס[42] - נֶהֱרָג עָלָיו[43]. וְאִם**
30 **הָיָה גּוֹסֵס בִּידֵי אָדָם, כְּגוֹן שֶׁהִכּוּהוּ עַד שֶׁנָּטָה לָמוּת**
31 **וַהֲרֵי הוּא גּוֹסֵס[44], הַהוֹרְגוֹ - אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין**
32 **אוֹתוֹ[45].**

41) אבל חולה שאינו נוטה למות אין צורך להשמיענו שדינו כבריא ממש. 42) "רוב גוססים למיתה" (קידושין עא:). 43) אף על פי שהיה מת, אפילו לא הרג אותו, "הכול מודים בהורג את הגוסס שהוא חייב", סנהדרין עח. 44) כתוצאה מן המכות. 45) שכתוב בתורה "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת" (ויקרא כד, יז), ולדעת החכמים באה התורה להדגיש, שאין המכה חייב מיתה, אלא אם כן היכה את כל הנפש, פרט להורג זה שאחרים סייעו בהריגתו, שם (והמכים אף הם פטורים ממיתה, אף על פי שהביאוהו לידי גסיסה, שהרי בכל זאת לא מת מן המכות). רבינו דייק "אין בית דין ממיתים אותו", אבל מלך רשאי להורגו מדין מלכות, כשם שדוד הרג את בן הגר העמלקי, שהרג את שאול, אף על פי שהיה גוסס בידי אדם (שמואל־ב א).

33 **ח. הַהוֹרֵג אֶת הַטְּרֵפָה[46], אַף עַל פִּי שֶׁאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה**
34 **וּמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[47] מִדִּינֵי אָדָם[48]. וְכָל**
35 **אָדָם[49] בְּחֶזְקַת שָׁלֵם[50], וְהוֹרְגוֹ נֶהֱרָג[51], עַד שֶׁיּוֹדַע**
36 **בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה טְרֵפָה, וְיֹאמְרוּ הָרוֹפְאִים שֶׁמַּכָּה זוֹ אֵין**
37 **לָהּ תְּעָלָה[52] בְּאָדָם, וּבָה יָמוּת אִם לֹא יְמִיתֻנוּ דָּבָר**
38 **אַחֵר.**

46) כגון ניקבה הריאה או קרום המוח, שאינו יכול לחיות שנים עשר חודש, סנהדרין עח. 47) "הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור" (שם). והטעם הוא, מכיוון

שנחתכו מקורות החיות, הריהו נחשב ל"גברא קטילא". 48) אבל חייב מיתה לשמים, שהרי שופך דמים הוא, ראה למעלה הלכה ב. 49) אפילו לא ידוע שהוא שלם. 50) כל אדם בחזקת שלם, שהולכים אחר הרוב (חולין יא:), ומשום כך אין שואלים את העדים: "ראיתם טריפה הרג, שלם הרג", שאין הלכה כרבי טרפון ורבי עקיבא במכות ז. וראה רבינו חננאל שם. 51) כאילו הרג וודאי שלם. 52) רפואה.

1 **ט. אָדָם טְרֵפָה שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ - נֶהֱרָג; שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **וּבְעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ[53]. וְהוּא, שֶׁיַּהֲרֹג בִּפְנֵי בֵּית דִּין[54];**
3 **אֲבָל בִּפְנֵי עֵדִים - פָּטוּר. שֶׁמָּא יָזֹמוּ[55], וְאִם הוּזַמוּ**
4 **- אֵינָן נֶהֱרָגִין, שֶׁהֲרֵי לֹא זָמְמוּ אֶלָּא לַהֲרֹג טְרֵפָה[56];**
5 **וְכָל עֵדוּת שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַהֲזַמָּה[57] - אֵינָהּ עֵדוּת[58]**
6 **בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[59].**

53) ולא דנים אותו לפי דין הרוצח במיתת בית דין, שהרי אי אפשר, כי בית דין שראו איש רוצח חבירו, אינם רשאים לדון אותו. אבל אם לא יהרגו אותו, ילך ויהרוג, ומשום כך צורך השעה הוא להרגו, ובפרט שהוא גברא קטילא, ואפילו לא הרג, ההורגו פטור. ראה בית הבחירה לסנהדרין עמוד 289. 54) שאינם זקוקים לעדים ולמשא ומתן משפטי. 55) יבואו עדים אחרים ויעידו עליהם שעדי שקר הם, כי "עימנו הייתם באותה שעה במקום אחר". 56) וההורג טריפה פטור ממיתת בית דין. 57) לקיים בה דין הזמה, שאמרה תורה "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (דברים יט, יט). 58) שאינם מפחדים לשקר (סנהדרין שם). 59) כי בדיני ממונות בטלו את הדרישות והחקירות הקשורות בזמן ובמקום, ראה שם לב.

7 **י. אֶחָד הַהוֹרֵג אֶת יִשְׂרָאֵל אוֹ הַהוֹרֵג עֶבֶד כְּנַעֲנִי[60]**
8 **- הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו. וְאִם הָרַג בִּשְׁגָגָה - גּוֹלֶה.**

60) כתוב: "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקום יינקם" (שמות כא, כ). כתוב זה מדבר בעבד כנעני, שהרי נאמר שם "כי כספו הוא", ואין עבד עברי "כסף", "כסף - יצא עבד עברי שאין כסף", ספרא אמור פרשה ה, ב. וראה מכילתא משפטים פרשה ז.

9 **יא. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָרַג גֵּר תּוֹשָׁב[61] - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו**
10 **בְּבֵית דִּין[62], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָזִיד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ[63]. וְאֵין**
11 **צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג עַל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[64]. וְאֶחָד**
12 **הַהוֹרֵג אֶת עֶבֶד אֲחֵרִים אוֹ הַהוֹרֵג עַבְדּוֹ - הֲרֵי זֶה**
13 **נֶהֱרָג עָלָיו; שֶׁהָעֶבֶד קִבֵּל עָלָיו מִצְוֹת[65] וְנוֹסַף עַל**
14 **נַחֲלַת ה'[66].**

61) גוי היושב בארץ, וקיבל עליו שבע מצוות, שנצטווה עליהן בן נח, ולא מל ולא טבל לשם גירות גמורה. 62) ודינו מסור לשמים, מכילתא משפטים פרשה ד. 63) "על רעהו פרט לאחרים (גויים), רעהו פרט לגר תושב". מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי משפטים עמוד 171 (ובמכילתא דרבי ישמעאל לפסוק זה לא נזכר גר תושב. וראה כסף משנה כאן). 64) שאין לו מצוות כישראל. 65) כל המצוות שהאשה חייבת בהן, אף עבד כנעני חייב בהן, ומשום כך "אחיו הוא במצוות", וההורג אותו נהרג עליו. ראה סנהדרין פו. 66) ודינו כישראל.

15 **יב. מַה בֵּין עַבְדּוֹ לְעֶבֶד אֲחֵרִים? שֶׁעַבְדּוֹ יֵשׁ לוֹ**
16 **רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ[67]. לְכִיכָךְ, אִם הִכָּהוּ הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ**
17 **כְּדֵי לְהָמִית[68], וְנָטָה לָמוּת, וְעָמַד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע**
18 **שָׁעוֹת[69] וְאַחַר כָּךְ מֵת - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו, אַף עַל פִּי**
19 **שֶׁמֵּת מֵחֲמַת הַמַּכָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ**
20 **הוּא[70]. וּמַהוּ 'יוֹם אוֹ יוֹמַיִם'[71]? יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמַיִם,**
21 **שֶׁהוּא מֵעֵת לְעֵת[72].**

67) כדי לייסרו "כי כספו הוא". 68) שאם אין בה כדי להמית, אפילו על ישראל פטור, ראה למעלה הלכה א. וזה לשון המכילתא (משפטים פרשה ז): "ומה אם ישראל שהחמיר בו, אינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית, כנעני שהקל בו, דין הוא שלא יהא חייב עד שיהא בו כדי להמית". 69) שהוא מעת לעת. 70) ויש לו רשות להכותו. 71) בתורה כתוב: "אך אם יום או יומיים יעמוד לא יוקם". "יומיים" משמע שיחיה דווקא שני ימים ו"יום" משמע שמספיק שיחיה יום אחד בלבד. 72) למילה "יום" יש שני מובנים: א. "יום" בניגוד ללילה, והוא שתים־עשרה שעות; ב. "יום" במובן יממה = עשרים וארבע שעות. אילו כתבה התורה "יום" אפשר היה לחשוב בטעות, שהכוונה ליום במובן א. ואילו כתבה "יומיים" אפשר היה לחשוב, שהכוונה לשתי יממות. משום כך כתבה התורה "יום או יומיים" כלומר יום כמו (או - כמו) יומיים, היינו עשרים וארבע שעות. ובמכילתא דרבי שמעון בן יוחאי נאמר: "יום שיש בו שני ימים, הווי אומר מעת לעת", אם היכה אותו בחצי היום, נגמרות עשרים וארבע שעות בחצי היום השני, ויש בו שני ימים. ואם היכה אותו בערב, נגמרות עשרים וארבע שעות למחרת בערב, וזהו יום שהוא כיומיים. ויונתן בן עוזיאל תרגם: "אין יומא חד מעידן לעידן (אם יום אחד מעת לעת) או תרין יומין קטעין יתקיים (או שני ימים קטועים, שני חצאי יום. וביחד יום שלם מעת לעת)".

22 **יג. אֲבָל הַמַּכֶּה עֶבֶד שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, אֲפִלּוּ מֵת לְאַחַר**
23 **כַּמָּה יָמִים מֵחֲמַת הַמַּכָּה, הוֹאִיל וְהִכָּהוּ כְּדֵי**
24 **לְהָמִית[73] - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו, כִּשְׁאָר בְּנֵי חוֹרִין[74].**

73) מכה שיש בה כדי להמית. 74) "אף עבדו ושפחתו בכלל שנאמר מכה איש ומת, והרי הכתוב מוציאו מכללו להקל עליו, שיהא נידון ביום או יומיים" (מכילתא שם). מכאן שדין "יום או יומיים" הוא בהורג עבדו בלבד, ולא בהורג עבד שאינו שלו.

25 **יד. יֵרָאֶה לִי[75], שֶׁהַמַּכֶּה אֶת עַבְדּוֹ בְּסַכִּין וְסַיִף אוֹ**
26 **בְּאֶבֶן וְאֶגְרוֹף וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[76], וְאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה[77],**
27 **וָמֵת - אֵינוֹ בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם; אֶלָּא אֲפִלּוּ מֵת**
28 **לְאַחַר שָׁנָה - נֶהֱרָג עָלָיו. לְכָךְ נֶאֱמַר 'בַּשֵּׁבֶט'[78], שֶׁלֹּא**
29 **נָתְנָה תּוֹרָה רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ אֶלָּא בְּשֵׁבֶט[79] וּמַקֵּל**
30 **וּרְצוּעָה[80] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְלֹא בְּהַכָּאַת רְצִיחָה[81].**

75) דעת רבינו ללא מקור בתלמוד וגאונים. 76) בדבר

שאין דרך האדון לייסר בו את עבדו. 77) שהיה בהם כדי להמית. 78) "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט" (שמות כא, כ). 79) שהוא שבט מוסר לייסר את העבד או את הבן, ככתוב: "אל תמנע מנער מוסר, כי תכנו בשבט ולא ימות, אתה בשבט תכנו" (משלי כג, יג־יד). 80) שבהם משתמש הדיין לייסר בני אדם, ראה סנהדרין ז: 81) כגון סכין וסייף.

1 **טו. הַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ וּפָסַק[82] עִמּוֹ שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ[83] שְׁלֹשִׁים**
2 **יוֹם[84], וְהִכָּהוּ אַחַד מֵהֶן בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם וֶהֱמִיתוֹ**
3 **- הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו, וְאֵינוֹ בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם[85].**
4 **הָרִאשׁוֹן - לְפִי שֶׁאֵינוֹ כַּסְּפוֹ הַמְּיֻחָד לוֹ[86], וְהַשֵּׁנִי -**
5 **לְפִי שֶׁאֵינוֹ עֲדַיִן תַּחְתָּיו.**

82) והתנה. 83) את המוכר. 84) גופו קנוי לקונה, ולמוכר זכות שימוש בו לשלושים יום. 85) אלא כדין הורג בן חורין. 86) כי הגוף קנוי לקונה, ולמוכר קניין פירות בלבד, כלומר, הזכות להשתמש בו שלושים יום, והתורה מתנה את דין "יום או יומיים" ב"כי כספו הוא". ופסק כרבי אליעזר, בבא קמא צ. וראה מכילתא משפטים פרשה ז ומכילתא דרשב"י משפטים כא, כ.

6 **טז. וְכֵן מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[87], וְעֶבֶד שֶׁל**
7 **שְׁנֵי שֻׁתָּפִין - אֵינָן בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ**
8 **לְאַחַד מֵהֶן כַּסְּפוֹ הַמְּיֻחָד לוֹ[88], וּלְפִיכָךְ נֶהֱרָג עָלָיו**
9 **כִּשְׁאָר הָעָם[89].**

87) כגון עבד של שני שותפים, ושחרר האחד את חלקו (גיטין מב.). 88) שהרי החצי האחד שייך במקרה א לעבד, ובמקרה ב לשותף, בבא קמא צ. 89) אפילו הוא מת לאחר כמה ימים מחמת המכה.

יום ש"ק א' שבט ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר המכה את חברו שאומדים הדבר שהכהו בו ומקום המכה. ודין הדוחף את חברו שמשערים גובה המקום כו'. ודין כלי ברזל לא נתנה בו תורה שיעור. ודין הכופת חברו והניחו ברעב עד שמת.

10 **א. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּזָדוֹן בְּאֶבֶן אוֹ בְּעֵץ וֶהֱמִיתוֹ -**
11 **אוֹמְדִין[2] דָּבָר שֶׁהִכָּהוּ בּוֹ וּמָקוֹם שֶׁהִכָּה עָלָיו, אִם**
12 **רָאוּי[3] אוֹתוֹ חֵפֶץ לְהָמִית בְּאֵיבָר זֶה אוֹ אֵינוֹ רָאוּי[4];**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ, אוֹ בִּכְלִי עֵץ**
14 **אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ - עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית.**
15 **וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מַכֵּהוּ עַל לִבּוֹ לְמַכֵּהוּ עַל יֶרְכּוֹ[5].**

2) משערים. 3) אם גדלו וכבדו מספיקים. 4) ופטור ממיתה, אף־על־פי שהכהו בזדון, שהרי לא התכוון להמיתו, אלא להכותו בלבד. 5) אותה מכה באבן או בעץ שיש בה כדי להמיתו על לבו, אין בה כדי להמיתו על מתניו. הדוגמה לקוחה ממשנה סנהדרין עח:

16 **ב. הוֹאִיל[6] וְנֶאֱמַר 'אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ'[7], מִכָּאן[8] שֶׁאוֹמְדִין**
17 **מְקוֹם הַמַּכָּה. וּכְשֵׁם שֶׁאוֹמְדִין הַחֵפֶץ שֶׁהִכָּה בּוֹ**
18 **וּמְקוֹם הַמַּכָּה, כָּךְ אוֹמְדִין כֹּחַ הַהַכָּאָה; שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **בְּאֶבֶן יָד, מִכָּאן שֶׁמְּשַׁעֲרִין אֶת הַיָּד[9]. אֵינוֹ דּוֹמֶה[10]**
20 **זוֹרֵק אֶבֶן בַּחֲבֵרוֹ בְּרִחוּק שְׁתֵּי אַמּוֹת לְזוֹרֵק בּוֹ בְּרִחוּק**
21 **עֶשֶׂר, שֶׁבְּרִחוּק עֶשֶׂר יִהְיֶה כֹּחָהּ יָתֵר. וְאֵינוֹ דּוֹמֶה**
22 **זוֹרֵק בְּרִחוּק עֶשֶׂר לְזוֹרֵק בְּרִחוּק מֵאָה, שֶׁבְּרִחוּק**
23 **הַמָּקוֹם בְּיוֹתֵר יִתְמַעֵט כֹּחַ הַהַכָּאָה.**

6) מבחינת הענין, אין כאן התחלת הלכה. ועד "מקום המכה" שייך להלכה א, והלכה ב מתחילה: "וכשם שאומרים", ובדפוסי רומי ר"מ, קושטא רסט ובכתב־יד מוסד הרב קוק: "כשם שאומדים". 7) וזה תלוי לא בדבר שמכים בו בלבד, אלא אף באבר שמכים עליו. 8) את שני הדינים למד רבינו מאותו פסוק. הדין הראשון, שאומדים את החפץ אם יש בו כדי להמית, מפורש בכתוב "באבן יד אשר ימות בה", היינו שיש באבן כדי להמית. ומכיון שאותה אבן שיש בה כדי להמית על לבו, אין בה כדי להמית על ירכו, ממילא יוצא מאותו פסוק, שחייבים לאמוד גם מקום המכה. וראה להלן סוף הלכה ג. וראה מכילתא משפטים פרשה ז, וב'ספרי' מסעי קס, ששם למדו שני הדינים משני פסוקים. 9) כוחה של היד. יש יד חלשה ויש יד חזקה. מכתה של הראשונה אינה פוגעת קשה ואין בה כדי להמית. 10) כאן התחלת בבא חדשה, ופירושה: החפץ הנזרק בכוח רב עוצמת תנופתו מתגברת והולכת זמן מסויים, ולאחר מכן העוצמה פוחתת והולכת. יוצא מזה, שהפגיעה במקום קרוב ביותר אינה קשה כל־כך כמו בריחוק מסוים עד שהחפץ הנזרק מגיע לשיא עוצמת תנופתו. ושיער רבינו, שאדם בינוני הזורק אבן שיש בה כדי להמית, נקודת השיא נמצאת בריחוק עשר אמות בערך, ומכאן ואילך העוצמה פוחתת והולכת.

24 **ג. וְכֵן מְשַׁעֲרִין הַמַּכָּה עַצְמָהּ[11]. וּמְשַׁעֲרִין כֹּחַ הַהוֹרֵג**
25 **וְכֹחַ הַנֶּהֱרָג, אִם הוּא גָּדוֹל אוֹ קָטָן[12], אוֹ חָזָק אוֹ**
26 **חַלָּשׁ, אוֹ בָּרִיא אוֹ חוֹלֶה, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**
27 **שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ - מִיתָתוֹ שֶׁל זֶה מְשַׁעֲרִין כָּל**
28 **סִבּוֹתֶיהָ[13].**

11) כי אינה דומה מכה למכה. לפעמים אדם חזק אינו מכה בכוח רב ואין במכתו זו כדי להרוג, ואפשר שחלש ממנו יאמץ את כל כוח שריריו ומכתו תהיה יותר קשה ממכתו של החזק. 12) כי מכה שיש בה כדי להמית קטן, אין בה כדי להמית גדול, משנה סנהדרין עט: 13) זהו סיכום של שלוש ההלכות כולן.

29 **ד. כְּלִי בַרְזֶל לֹא נָתְנָה בָּהּ תּוֹרָה שִׁעוּר[14], שֶׁנֶּאֱמַר:**
30 **וְאִם בִּכְלִי בַרְזֶל[15] הִכָּהוּ וַיָּמֹת, רֹצֵחַ הוּא; וַאֲפִלּוּ**
31 **בְּמַחַט. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חֹד[16], כְּמוֹ מַחַט[17] אוֹ שַׁפּוּד**
32 **אוֹ סַכִּין[18] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל אִם הִכָּהוּ[19] בְּעֶשֶׁת[20] שֶׁל**
33 **בַּרְזֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהּ - אוֹמְדִין אוֹתָהּ[21] כְּדַרְכָּהּ שֶׁאוֹמְדִין**
34 **הָעֵץ אוֹ הָאֶבֶן[22].**

14) "שהברזל ממית בכל שהוא", שם עו: 15) ולא כתוב

"אשר ימות בו" ככתוב באבן ובכלי עץ. ראה למעלה הלכה א. וראה ירושלמי סנהדרין פרק ט הלכה ב, והשווה הדרשה ב'ספרי' מסעי, קס. וסנהדרין עו: 16) ונעץ בו את החוד במקום מסוכן, כגון בוושט או בלבו, בגמרא סנהדרין עו: כתוב: "דברזיה מיברז", ומובנו: דקרו. השווה חולין ח. 17) 'ספרי' שם. 18) ראה חולין שם. 19) ולא דקרו. 20) גוש, מטיל. 21) אם ראוי להמית בה. 22) ראה למעלה הלכה א.

1 ה. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּלֹא כְּלִי[23] וֶהֱמִיתוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ
2 בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ[24] אוֹ גְּנָפוֹ[25] בְּרֹאשׁוֹ וֶהֱמִיתוֹ -
3 מְשַׁעֲרִין כֹּחַ הַמַּכָּה[26] וְכֹחַ הַנֶּהֱרָג וּמְקוֹם הַמַּכָּה. אֵינוֹ
4 דּוֹמֶה דּוֹחֵף חֲבֵרוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ לְבוֹעֵט בּוֹ בְּרַגְלוֹ בְּכָל
5 כֹּחוֹ, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מַכֵּהוּ עַל לִבּוֹ לְמַכֵּהוּ עַל מָתְנָיו[27],
6 וְאֵינוֹ דּוֹמֶה חַלָּשׁ הַמַּכֶּה אֶת הַבָּרִיא הֶחָזָק לְבָרִיא
7 חָזָק הַמַּכֶּה חַלָּשׁ אוֹ חוֹלֶה[28].

23) ככתוב: "מכה איש ומת מות יומת" (שמות כא, יב). 24) בעט בו, 'ספרי' שם. 25) הכהו. מלשון "ונגפו אשה הרה" (שם, כב). 26) של איש המכה. 27) זוהי דוגמה למקום המכה, משנה סנהדרין עח: 28) דוגמה לכוח הנהרג.

8 ו. וּמִנַּיִן שֶׁמְּשַׁעֲרִין בְּכָל אֵלּוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ בְּאֵיבָה
9 הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת, מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה. אַף עַל פִּי
10 שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּיָדוֹ', הִצְרִיךְ הַכָּתוּב לִהְיוֹת הַהַכָּאָה
11 בְּאֵיבָה. מִכְּלָל שֶׁמְּשַׁעֲרִין כֹּחַ הַהַכָּאָה[29].

29) אינו דומה המכה חבירו בלי איבה, למכה אותו באיבה שמפעיל את מלוא כוחו, ועל מכה זו שיש בה כדי להמית אומרת התורה "מות יומת". מאותו טעם יש לשער את יתר הסיבות של מיתת ההרוג, כגון כוח הנהרג ומקום המכה, ראה ילקוט שמעוני מסעי לה, על הפסוק ואם בשנאה.

12 ז. וְכֵן הַדּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ מֵרֹאשׁ הַגָּג[30], וְנָפַל וָמֵת -
13 מְשַׁעֲרִין גֹּבַהּ הַמָּקוֹם שֶׁהִפִּילוֹ מֵעָלָיו וְכֹחַ הַנִּדְחָף;
14 שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה בֶּן יוֹמוֹ שֶׁנָּפַל לְגָדוֹל שֶׁנָּפַל. וּמִנַּיִן
15 שֶׁמְּשַׁעֲרִין גֹּבַהּ הַמָּקוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם בִּשְׂנָאָה
16 יֶהְדָּפֶנּוּ[31]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאֵין בְּגָבְהוֹ עֲשָׂרָה
17 טְפָחִים[32] - אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ[33] בְּבוֹר
18 לְעִנְיַן בְּהֵמָה[34].

30) לשון ה'ספרי' שם. 31) ומגובה המקום אפשר להסיק, אם דחף אותו מתוך שנאה והתכוון להורגו, או לא. ראה ילקוט שמעוני שם. 32) ראה בבא־קמא נא. 33) ראה הלכות נזקי ממון פרק יב הלכה י. 34) בהמה שנפלה לתוך הבור ומתה, אין בעל הבור חייב לשלם אלא־אם־כן היה הבור עמוק עשרה טפחים.

19 ח. אֶחָד הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּאֶבֶן אוֹ בְּעֵץ, אוֹ שֶׁהִכָּהוּ
20 בְּגוּשׁ עָפָר אוֹ בְּגוּשׁ מֶלַח[35] וְגָפְרִית, אוֹ בְּסֶל מָלֵא
21 עָפָר[36] אוֹ צְרוֹרוֹת[37], וַאֲפִלּוּ בְּפֶלַח[38] דְּבֵלָה[39];
22 שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ - כֹּל שֶׁהוּא רָאוּי לְהָמִית[40],
23 וְהַכֹּבֶד[41] הוּא שֶׁמֵּמִית.

35) ילקוט שמעוני, שם על הפסוק "ואם באבן". 36) שהפיל עליו, שם. 37) אבנים קטנות. 38) בחתיכה. 39) "ככר גדול, כמו ריחיים, שעושים מן התאנים היבשות" (פירוש המשניות תרומות פרק ב, משנה א). 40) ואבן ועץ שבתורה אינם אלא דוגמאות מן ההווה. 41) בהפיל על הנרצח הכובד לבדו קובע, ובמכה מצטרף כוח היד לכובד, כי אינו דומה מכה במקל דק וקל למכה בדבר כבד. בכל אופן הכובד הוא גורם מכריע.

24 ט. הַדּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם[42] אוֹ לְתוֹךְ הָאֵשׁ -
25 אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת[43] מִשָּׁם - פָּטוּר[44]
26 מִמִּיתַת בֵּית דִּין[45], וְאִם לָאו - חַיָּב[46]. וְכֵן אִם כָּבַשׁ
27 עָלָיו[47] [בְּתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ] בְּתוֹךְ הָאֵשׁ עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר
28 בּוֹ[48] כֹּחַ לַעֲלוֹת וָמֵת - חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הוּא
29 הַדּוֹחֵף בַּתְּחִלָּה[49]. וְהוּא הַדִּין לְמַנִּיחַ יָדוֹ עַל פִּי חֲבֵרוֹ
30 וְחָטְמוֹ עַד שֶׁהִנִּיחוֹ מְפַרְפֵּר וְאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת, אוֹ
31 שֶׁכָּפָתוֹ וְהִנִּיחוֹ בַּצִּנָּה אוֹ בַּחַמָּה[50] עַד שֶׁמֵּת, אוֹ
32 שֶׁבָּנָה עָלָיו[51] מָקוֹם עַד שֶׁמָּנַע מִמֶּנּוּ הָרוּחַ, אוֹ
33 שֶׁהִכְנִיסוֹ לִמְעָרָה אוֹ לְבַיִת[52] וְעִשֵּׁן עָלָיו[53] עַד שֶׁמֵּת,
34 אוֹ שֶׁהִכְנִיסוֹ לְבַיִת שֶׁל שַׁיִשׁ[54] וְהִדְלִיק[55] עָלָיו גֵּר עַד
35 שֶׁהֶמִיתוּ הַהֶבֶל[56] - בְּכָל אֵלּוּ נֶהֱרָג עָלָיו, שֶׁזֶּה כְּמוֹ
36 שֶׁחֲנָקוֹ בְּיָדוֹ.

42) סנהדרין עו: 43) ולא עלה ומת. 44) אף־על־פי שדחף אותו במו ידיו, שאין בדחיפה כדי להמית. 45) ודינו מסור לשמים. ראה 'ספרי' שם. 46) אף־על־פי שלא הדחיפה הורגת אלא האש, הרי זה כאילו הרגו במו ידיו. 47) חבירו נפל לתוך המים, והוא יכול לעלות משם, ובא זה ואחז ראשו של הנופל בכוח בתוך המים, שלא יוכל להרים ראשו, משנה שם. 48) לאחר שהרפה ממנו. 49) בכל זאת חייב, שלא הדחיפה או הנפילה לתוך המים הרגה אותו, אלא הכובש הרג אותו. 50) והצינה והחמה הורגות אותו, כמו המים והאש בדוגמאות הקודמות, גמרא שם עז. 51) אף־על־פי שלא אחז בגופו - כמו בדוגמאות הקודמות - אלא עשה מעשה שמנע אויר מחבירו ונחנק. וזהו "המצמצם" שבגמרא שם, וראה בית הבחירה שם. 52) שאין בו שום דבר ממית. 53) וזהו המעשה הממית. 54) שסתום ביותר, ואין הבל הנר הדולק יכול לצאת ממנו, ואין האויר שמבחוץ חודר לתוכו. גמרא שם. 55) בדוגמה הקודמת, המשיך במעשה העישון על חבירו עד שמת, ואילו כאן עשה מעשה הדלקה חד־פעמי, ובאותה שעה לא מת חבירו, ובכל זאת הוא חייב. 56) האויר המקולקל על־ידי הנר הדולק.

37 י. אֲבָל הַכּוֹפֵת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּרָעָב[57] עַד שֶׁמֵּת,
38 אוֹ שֶׁכָּפָתוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁסּוֹף הַצִּנָּה אוֹ הַחַמָּה
39 לָבוֹא לְשָׁם וּבָאָה[58] וֶהֱמִיתַתּוּ, אוֹ שֶׁכָּפָה[59] עָלָיו
40 גִּיגִית[60], אוֹ שֶׁפָּרַע[61] עָלָיו אֶת הַמַּעֲזִיבָה[62], אוֹ

שֶׁהִשִּׁיךְ עָלָיו[63] אֶת הַנָּחָשׁ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם שִׁסָּה[64] בּוֹ כֶּלֶב אוֹ נָחָשׁ - בְּכָל אֵלּוּ אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ[65]; וַהֲרֵי הוּא רוֹצֵחַ[66], וְדוֹרֵשׁ דָּמִים[67] דּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ דָּם[68].

57) ההולך וחזק משעה לשעה, אבל בשעה שכפת אותו עדיין לא היה רעב ממית, והכופת אינו אלא גורם למיתה, סנהדרין עז. 58) לאחר שהניחו שם. 59) קרקעיתה למעלה ופיה למטה. 60) והאויר הולך ומתקלקל עד שלבסוף חונק אותו, ואילו בדוגמה הקודמת, בשעה שכפתו לא היתה חמה כלל, שם. 61) גילה. 62) טיח שעל גבי התקרה, וזה היה ישן, ונכנסה שם צינה ומת. 63) שאחז הנחש בידו והוליכו, והגיע שיני הנחש בגוף חבירו, והנחש נשף אותו ומת, משנה שם עו: 64) בדיבור או ברמז, שלא עשה מעשה, משנה שם, וראה 'ספרא' אמור פרק כ. 65) שלא המית בידיו, שבשעה שעשה מעשהו לא היה שם דבר ממית, וזה בא רק אחרי כן, משום כך אינו אלא גורם למיתה ופטור. ואפילו השיך עליו את הנחש אינו חייב מיתה, שלדעת החכמים אין הארס עומד ממש בין שיניו של הנחש, אלא בשעת הנשיכה מקיא הנחש את הרעל מכוח עצמו ומרצונו, והמַשיך אינו אלא גורם, שם עח. 66) ראה למעלה הלכות ב־ג. 67) הקדוש־ברוך־הוא (תהלים ט, יג). 68) ומענישו.

יא. וְכֵן הַדּוֹחֵף[69] חֲבֵרוֹ בְּבוֹר[70] וְהָיָה שָׁם סֵלָם שֶׁיָּכוֹל לַעֲלוֹת עָלָיו, אוֹ שֶׁזָּרַק בּוֹ חֵץ וְהָיָה תְּרִיס[71] בְּיָדוֹ לְהָגֵן עָלָיו, וּבָא אַחֵר וְסִלֵּק אֶת הַסֵּלָם וְהִסִּיר[72] אֶת הַתְּרִיס - שְׁנֵיהֶן[73] אֵין נֶהֱרָגִין בְּבֵית דִּין. אֲפִלּוּ הָיָה הַדּוֹחֵף עַצְמוֹ הוּא שֶׁחָזַר[74] וְסִלֵּק הַסֵּלָם - פָּטוּר[75] מִמִּיתַת בֵּית דִּין, וְנִדְרָשׁ מִמֶּנּוּ הַדָּם.

69) סנהדרין עז: 70) שאין בנפילה כדי להמית. ראה למעלה הלכה ז. 71) מגן. 72) או הסיר. 73) הדוחף פטור, שבשעה שדחפו היה סולם בבור שיכול לעלות עליו, והמסלק פטור שאינו אלא גורם למיתה, שם. 74) לאחר שדחף. 75) על הדחיפה, שאין בה כדי להמית, ומעשה סילוק אינו אלא גורם, שם.

יב. הַזּוֹרֵק[76] צְרוֹר[77] בְּכֹתֶל[78], וְחָזְרָה הָאֶבֶן לַאֲחוֹרֶיהָ וְהָרְגָה - חַיָּב מִיתַת בֵּית דִּין, שֶׁמִּכֹּחוֹ הִיא בָּאָה. וְכֵן אֵלּוּ שֶׁמְּשַׂחֲקִין בְּכַדּוּר[79], שֶׁהִתְּרוּ בָּהֶן[80] וְהָרְגוּ[81]: בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת[82] - פְּטוּרִין[83]; חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת, אֲפִלּוּ לְסוֹף מֵאָה אַמָּה[84] - חַיָּבִין[85]. וְהוּא, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[86].

76) שנתכוון להרוג את חבירו, סנהדרין עז: 77) אבן. 78) והכה בכוח בכותל. 79) ומכים בו בכותל בכוח, כדי שיחזור הרבה לאחוריו. 80) שהכדור בחזירתו יהרוג את חבירים. 81) במזיד. 82) מן הכותל. 83) כי המשחקים מתכוונים שיחזור הכדור לאחוריו הרבה, ולא פחות מארבע אמות, ולפיכך יש לדונו כהמית שלא בכוונה. 84) מפני שהמשחקים רוצים שיחזור למרחק רב. 85) כי התכוונו להרוג, ומכוחם בא הכדור, גמרא שם. 86) למעלה הלכה א.

יג. זָרַק אֶבֶן לְמַעְלָה, וְהָלְכָה לִצְדָדִין וְהָרְגָה[87] - חַיָּב[88]. הַכּוֹפֶת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִבְרֹחַ, וְהֵצִיף[89] עָלָיו מַיִם וָמֵת - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו. וְהוּא[90], שֶׁיָּמוּת מִכֹּחַ רִאשׁוֹן[91] הַבָּא מִמַּעֲשָׂיו.

87) בשעת נפילתה לצדדים. 88) שאף זה עדיין כוחו הוא (שם). אבל אם הרגה בנפילתה במאונך פטור, שפסק כוח הזורק ופועל כוח משיכת הארץ בלבד. 89) שהפנה את זרם המים אליו. 90) בתנאי. 91) כגון שהניחו סמוך לשפת התעלה והשפה מדרון, וכשהסירה במקום שהניח הכפות, באו עליו המים מיד, אבל אם הניחו במקום שלא הגיעו במים אליו בכוח ראשון, אלא לאחר מכן הגיעו אליו, אין זה אלא גרמא ופטור, גמרא ורש"י שם.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ד טבת־א' שבט תשע"ז

יום ראשון כ"ד טבת ה'תשע"ז

מצות לא תעשה נב. נג. נה. נד. שנד. שס. שסא.

הַמִּצְוָה הַנ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְחַתֵּן בַּכּוּתִּים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם" (דברים ז, ג), וּבֵאֵר הַהִתְחַתְּנוּת מַה הִיא וְאָמַר: "בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ" (שם) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (לו:): "דֶּרֶךְ חִתְּנוּת אָסְרָה תּוֹרָה". הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה יֵשׁ בְּעָנְשׁוֹ הֶפְרֵשׁ וְהוּא: אִם בָּא עָלֶיהָ בְּפַרְהֶסְיָא (לעיני רבים) — הֲרֵי הַהוֹרְגוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת־הָעֲבֵרָה, כְּבָר קִיֵּם אֶת־עָנְשׁוֹ כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה פִּינְחָס בְּזִמְרִי (במדבר כה, ח) אָמְרוּ (סנהדרין פא:): הַבּוֹעֵל אֲרָמִית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ, וְדַוְקָא בַּתְּנָאִים שֶׁאָמְרוּ, וְהֵם: שֶׁיִּבְעוֹל בְּפַרְהֶסְיָא וּבִשְׁעַת מַעֲשֶׂה וּכְמַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה (בדיוק כפי שהתרחש אצל פנחס וזמרי) אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה זֶה בְּפַרְהֶסְיָא, אוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ וְלֹא פָּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִים — הֲרֵי הוּא מְחַיָּב כָּרֵת. אֲבָל לֹא נִתְבָּאֵר בּוֹ כָּרֵת זֶה בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה. אָמְרוּ: "לֹא פָּגְעוּ בּוֹ קַנָּאִים מַהוּ?" וְנִתְבָּאֵר שֶׁהוּא בְּכָרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה' אֲשֶׁר אָהֵב וְגוֹ' יַכְרֵת ה' לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה" (מלאכי ב, יא־יב), אָמְרוּ:

מִכְּלָל דִּבְכָרֵת. כְּשֶׁמִּתְבָּרֵר אִם כֵּן שֶׁאָדָם בָּעַל אֲרָמִית בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה — לוֹקֶה מִדְּאוֹרַיְתָא, וְדַע זֹאת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בַּעֲבוֹדָה זָרָה (לו:) וּבְסַנְהֶדְרִין (פב:).

הַמִּצְוָה הַנ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְחַתֵּן בְּזִכְרֵי (גברים של) עַמּוֹן וּמוֹאָב דַּוְקָא — אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה'" (דברים כג, ד) הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה, כְּלוֹמַר: שֶׁגֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי שֶׁבָּעַל יִשְׂרְאֵלִית בְּנִשּׂוּאִין — לוֹקִין שְׁנֵיהֶם מַלְקוּת דְּאוֹרַיְתָא וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִיבָמוֹת (עו:) וּבְסוֹף קִדּוּשִׁין (עד:).

הַמִּצְוָה הַנ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַרְחִיק אֶת־הַמִּצְרִים וּמִלְּהִתְרַחֵק מִלְּהִתְחַתֵּן בָּהֶם אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־תְתַעֵב מִצְרִי" (שם, ח) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, כְּלוֹמַר: דִּינֵי מִצְרִי וַאֲדוֹמִי (אזהרה נד, נדפסה לקמן), בְּפֶרֶק ח' מִיבָמוֹת (שם) וּבְסוֹף קִדּוּשִׁין (עז.).

הַמִּצְוָה הַנ"ד — אַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַרְחִיק זֶרַע עֵשָׂו אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, כְּלוֹמַר: שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים לְבַל נִתְרַחֵק מִלְּהִתְחַתֵּן בָּהֶם אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא" (שם).

הַמִּצְוָה הַשנ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַמַּמְזֵר מִלָּבוֹא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה'" (שם, ג). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִיבָמוֹת (עח:) וּבְסוֹף קִדּוּשִׁין (עד:).

הַמִּצְוָה הַש"ס — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר מִלָּבוֹא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל מִי שֶׁנִּשְׁחֲתוּ אֲבָרֵי הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁלּוֹ עַד שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹלִיד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־יָבֹא פְצוּעַ־דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל ה'" (שם, ב). וְאִם בָּעַל בַּת יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַקִּדּוּשִׁין — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ט' מִיבָמוֹת (עו.).

הַמִּצְוָה הַשס"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַשְׁחִית אֶת אֲבָרֵי הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁל זְכָרִים מִכָּל־מִין שֶׁל בַּעֲלֵי הַחַיִּים וְשָׁוֶה בָּזֶה הָאָדָם וְזוּלָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה אַחַר שֶׁהִזְכִּיר מָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת — "וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ" (ויקרא כב, כד), בָּא הַפֵּרוּשׁ (ספרא אמור): "וּבְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה, כְּלוֹמַר: הַמְסָרֵס מִישֶׁהוּ מֵאֵיזֶה מִין שֶׁיִּהְיֶה. וּבְפֶרֶק שְׁמוֹנָה שְׁרָצִים (שבת קי:) אָמְרוּ: "תַּנְיָא מִנַּיִן לְסָרוּס בָּאָדָם שֶׁהוּא אָסוּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ". וַאֲפִלּוּ מְסָרֵס אַחַר מְסָרֵס — חַיָּב. דַּאֲמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אָבוּן אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַכֹּל מוֹדִים בִּמְחַמֵּץ אַחַר מְחַמֵּץ שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ" (שם ו, י) וְ"לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ" (שם ב, יא); בִּמְסָרֵס אַחַר מְסָרֵס שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְכוּ'. אִם עַל כָּרוּת חַיָּב, עַל נָתוּק לֹא כָּל־שֶׁכֵּן! אֶלָּא לְהָבִיא נוֹתֵק אַחַר כּוֹרֵת שֶׁהוּא חַיָּב". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּשַׁבָּת (שם) וְיָבָמוֹת (עה.).

יום שני כ"ה טבת ה'תשע"ז

מצות לא תעשה קסא. קסב. מצות עשה לח. מצות לא תעשה קס. קנח. קנט.

הַמִּצְוָה הַקס"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל בִּלְבַד מִלִּשָּׂא אַלְמָנָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח" (ויקרא כא, יד) וְכָפַל (באיסור מיוחד לכהן גדול) אַזְהָרָה זוֹ בְּכֹהֵן גָּדוֹל בִּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה וְזוֹנָה (למרות שכבר הוא מוזהר על כך בכל כהן הדיוט) לָעִנְיָן שֶׁבֵּאֲרוּהוּ בִּגְמָרָא קִדּוּשִׁין (עז.). וְהוּא: שֶׁאִם אֵרַע שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה אַחַת אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזוֹנָה וַחֲלָלָה, וּבְעָלָהּ כֹּהֵן גָּדוֹל — לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת; וְאִם בְּעָלָהּ כֹּהֵן הֶדְיוֹט — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וְשָׁם אָמְרוּ: "אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זוֹנָה בִּזְמַן שֶׁהֵן כַּסֵּדֶר — חַיָּב עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת", וּבֵאֲרוּ שֶׁזֶּה בְּאִשָּׁה אֶחָת. וְעִנְיָן אָמְרָם "כַּסֵּדֶר", שֶׁחָלוּ אֵלּוּ הָעִנְיָנִים לְפִי הַסֵּדֶר שֶׁבַּפָּסוּק, שֶׁתִּהְיֶה תְּחִלָּה אַלְמָנָה, וְאַחַר־כָּךְ גְּרוּשָׁה, וְאַחַר־כָּךְ תִּהְיֶה חֲלָלָה, וְאַחַר־כָּךְ תִּהְיֶה זוֹנָה. וְהַצָּרְכָנוּ לָזֶה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אִשָּׁה אַחַת וּבְבַעְלָה אַחַת אָנוּ רוֹצִים לְחַיְּבוֹ אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת אֵלּוּ. וּכְלָל הוּא אֶצְלֵנוּ (שם עז:): אֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אִסּוּר מוֹסִיף (שהאיסור שבא אחרון מוסיף חומרה יתרה בפרטי האיסור): אוֹ אִסּוּר כּוֹלֵל (שאיסור האחרון הוא איסור שמקיף יותר "נאסרים"; איסור השולט על תחום רחב יותר) אוֹ אִסּוּר בַּת אַחַת (שהאיסורים חלים יחדיו באותו מעשה ובאותה יחידת זמן ואין אחד מקדים), כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּמְקוֹמוֹ בְּמַסֶּכֶת כְּרִיתוֹת בְּפֵרוּשֵׁנוּ ("פירוש המשניות" פרק ג משנה ד); וְאִם יִהְיוּ עַל הַסֵּדֶר (בדוגמה שלנו ב"סדר" זה), יִהְיֶה בְּכֻלָּם אִסּוּר מוֹסִיף, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם. אֲבָל אִם הָיוּ גּוּפִים רַבִּים (נשים שונות), כְּגוֹן שֶׁבָּעַל אִשָּׁה אַלְמָנָה וְאִשָּׁה אַחֶרֶת חֲלָלָה וְאִשָּׁה אַחֶרֶת זוֹנָה וְאִשָּׁה אַחֶרֶת גְּרוּשָׁה — אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא לוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת. וְאֶפְשָׁר שֶׁתַּקְשֶׁה וְתֹאמַר: כֵּיוָן שֶׁהַכְּלָל אֶצְלֵנוּ: אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת — מַדּוּעַ לוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת, וַהֲרֵי כֻּלָּן מֻזְהָר עֲלֵיהֶן בְּלָאו אֶחָד? דַּע שֶׁבִּגְלַל עִנְיָן זֶה כָּפַל אֶת־הַלָּאו בְּכֹהֵן גָּדוֹל עַל גְּרוּשָׁה וְזוֹנָה וַחֲלָלָה — לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁדִּינוֹ בָּהֶן כְּמוֹ דִּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁלּוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת, וְנִתְחַיֵּב כֹּהֵן הֶדְיוֹט מַלְקוּת עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת, כֵּיוָן שֶׁנִּתְיַחֲדָה אַחַת מֵהֶן בְּלָאו אֶחָד, נַעֲשׂוּ כֻּלָּן לְחַלֵּק, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה

מֵאִישָׁה לֹא יִקָּחוּ" (שם כא, ז). הוֹאִיל וְיִחֵד הַגְּרוּשָׁה בְּלָאו, וַהֲרֵי הוּא לוֹקֶה עַל הַגְּרוּשָׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כָּךְ לוֹקֶה עַל זוֹנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְעַל חֲלָלָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם בִּגְמָרָא קִדּוּשִׁין (עז:) "כְּשֵׁם שֶׁחֲלוּקָה גְּרוּשָׁה מֵחֲלָלָה וְזוֹנָה בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט, כָּךְ חֲלוּקָה בְּכֹהֵן גָּדוֹל". וְשָׁם נִתְבָּאֵר, שֶׁאִם הַנָּשִׁים גּוּפִין מְחֻלָּקִין לוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת, בֵּין שֶׁהָיוּ עַל הַסֵּדֶר אוֹ שֶׁלֹּא עַל הַסֵּדֶר. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַלָּאו עַל כָּל־אַחַת מֵהֶן מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה עַל כָּל־אַחַת וְאַחַת. וְשָׁם (עח.) נִתְבָּאֵר, שֶׁאֵין כֹּהֵן הֶדְיוֹט חַיָּב מַלְקוּת מִשּׁוּם אַחַת מֵהֶן עַד שֶׁיִּקַּח (יקדש) וְיִבְעוֹל, וְהוּא אָמְרָם: "בָּעַל — לוֹקֶה, לֹא בָּעַל — אֵינוֹ לוֹקֶה; (והכתובים: "אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח .. ולא יחלל זרעו בעמיו" — מובנם לגבי כהן הדיוט הוא:) מַה־טַּעַם קָאָמַר: (כלומר:) מַה־טַּעַם "לֹא יִקַּח"? מִשּׁוּם "לֹא יְחַלֵּל" (ואין ב"לא יחלל" אזהרה על הקידושין). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי אַרְבַּע מִצְוֹת אֵלּוּ (קנח־קסא) בִּשְׁלֵמוּת בִּיבָמוֹת וְקִדּוּשִׁין.

הַמִּצְוָה הַקס"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלָּבוֹא עַל הָאַלְמָנָה אֲפִלּוּ בְּלִי קִדּוּשִׁין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו" (שם, טו). וּפֵרוּשׁוֹ שֶׁכֹּהֵן הֶדְיוֹט נֶאֱסְרוּ עָלָיו הַנִּשּׂוּאִין (ב"גרושה" "זונה" ו"חללה" — האסורים על כהן הדיוט), שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִקָּחוּ" (שם ז), וְלִקּוּחִין הֵם הַקִּדּוּשִׁין, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעוֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל (ובהמשך: לא תעשה קנח, קס ובסוף קסא); אֲבָל אִם בָּעַל בְּלִי קִדּוּשִׁין, אַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּה אָסוּר וּמְזֻהָר עָלָיו (מצד "לא תהיה קדשה") וּפְסָלָהּ (עשאה חללה לכהונה ולתרומה) — אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם זֶה, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה אַזְהָרָה לְכָךְ. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל בָּאוּ בוֹ שְׁנֵי לָאוִין: אֶחָד "לֹא יִקָּח" וְהוּא אִסּוּר הַנִּשּׂוּאִין, וְהַשֵּׁנִי "וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ" וְהוּא אִסּוּר הַבִּיאָה אֲפִלּוּ בְּלִי קִדּוּשִׁין. וּבִגְמָרָא קִדּוּשִׁין (עח.) אָמְרוּ: "וּמוֹדֶה רָבָא בְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה, שֶׁאִם בָּעַל וְלֹא קִדֵּשׁ שֶׁלּוֹקֶה, "וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ" אֲמַר רַחֲמָנָא — וַהֲרֵי חִלֵּל". וְשָׁם אָמְרוּ: "כֹּהֵן גָּדוֹל בְּאַלְמָנָה — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: לוֹקֶה מִשּׁוּם "לֹא יִקָּח", וְלוֹקֶה מִשּׁוּם "לֹא יְחַלֵּל". וְלֹא נִתְיַחֵד זֶה בָּאַלְמָנָה (על אף שבפשטות הכתובים מתייחס לכל הקבוצה שבפסוק שלפניו) אֶלָּא לְפִי שֶׁהִיא הַמְיֻחֶדֶת בְּלָאו עַל כֹּהֵן גָּדוֹל וְהִיא כְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה, וּבִבְעִילָה זוֹ חִלְּלָהּ וּפְסָלָהּ לַכְּהֻנָּה. אֲבָל גְּרוּשָׁה וְזוֹנָה וַחֲלָלָה הֲרֵי דִּינוֹ בִּשְׁלֻשְׁתָּן כְּדִין כֹּהֵן הֶדְיוֹט, כְּלוֹמַר: שֶׁכָּל־אַחַת מֵהֶן פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה מִתְּחִלָּתָהּ (ולא עשה כאן הכהן הגדול חלול מעיקרו), וְלֹא כָּפַל אִסּוּרָן עַל כֹּהֵן גָּדוֹל (לצורך איסור נוסף של חילול, או כדי לאסור גם בביאה) אֶלָּא לְעִנְיָן שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְךָ (אזהרה קסא — כדי לייחד לאו לכל אחד).

הַמִּצְוָה הַל"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוָּה כֹּהֵן גָּדוֹל לִשָּׂא בְּתוּלָה (שלא נבעלה) בִּבְתוּלֶיהָ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח" (שם, יג) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (כתובות ל.) "עוֹשֶׂה הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מִמְּזֵר אֲפִלּוּ מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה". וּבֵאֲרוּ אֶת־זֶה, כְּגוֹן: שֶׁבָּעַל כֹּהֵן גָּדוֹל מִי שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה — שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו בַּעֲשֵׂה. לְפִי שֶׁהַכְּלָל הוּא אֶצְלֵנוּ: לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה — עֲשֵׂה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה. וְאָמְרוּ עוֹד (הוריות יא:): "וּמְצַוֶּה עַל הַבְּתוּלָה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִיבָמוֹת (כט.), וּבִמְקוֹמוֹת בִּכְתֻבּוֹת (צז:) וְקִדּוּשִׁין (סח.).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וְשִׁשִּׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַכֹּהֵן מִלִּשָּׂא גְּרוּשָׁה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ" (שם, ז) וּכְשֶׁבָּא (ויש גורסין: כָּל־זְמַן שֶׁבָּא) עָלֶיהָ — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַקנ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַכֹּהֵן מִלִּשָּׂא זוֹנָה (שאינה בת ישראל או שנבעלה מישראל האסור לה), וְהוּא אָמְרוֹ: "אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ" (ויקרא כא, ז) וּכְשֶׁבָּא (ויש גורסין: כָּל־זְמַן שֶׁבָּא) עָלֶיהָ— חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַקנ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַכֹּהֵן מִלִּשָּׂא חֲלָלָה (שנולדה מן הפסולים לכהונה וכן כשנבעלה לפסול מכהונה — מתחללת), וְהוּא אָמְרוֹ: "אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה" (שם); וּכְשֶׁבָּא (ויש גורסין: כנ"ל) עָלֶיהָ — חַיָּב מַלְקוּת.

יום שלישי כ"ו טבת ה'תשע"ז

מצות לא תעשה שנג.

מצות עשה קמט.

הַמִּצְוָה הַשנ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהִתְעַנֵּג בְּאַחַת מִכָּל־הָעֲרָיוֹת וַאֲפִלּוּ בְּלִי בִּיאָה, כְּגוֹן הַחִבּוּק וְהַנִּשּׂוּק וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִפְּעֻלּוֹת הַזְּנוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בָּאַזְהָרָה עַל זֶה: "אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה" (ויקרא יח, ו) כְּאִלּוּ אָמַר: לֹא תִתְקָרְבוּ אֲלֵיהֶם קִרְבָה הַמְּבִיאָה לְגַלּוֹת עֶרְוָה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אחרי שם): "לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה", אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יְגַלֶּה, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִקְרַב? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב" (שם, יט), אֵין לִי אֶלָּא נִדָּה בַּל תִּקְרַב וּבַל תְּגַלֶּה, וּמִנַּיִן בְּכָל־הָעֲרָיוֹת שֶׁהֵן בְּבַל תִּקְרְבוּ וּבַל תְּגַלּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה". וְשָׁם (שם כט) נֶאֱמַר: "וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת", מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִקְרְבוּ" יָכוֹל יִהְיוּ חַיָּבִין כָּרֵת עַל הַקְּרִיבָה — תַּלְמוּד לוֹמַר "הָעֹשֹׂת", לֹא הַקְּרֻבוֹת. וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּאִסּוּר הַדְּבָרִים הַמְכֹעָרִים הָאֵלֶּה וְאָמַר: "לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת" (שם, ל) אֲבָל אָמְרוֹ: (בפסוק שנאמר בהקדמה לאיסור כל העריות) "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן וְגוֹ' לֹא תַעֲשׂוּ" (שם, ג), אֵינוֹ מַזְהִיר

מתוך מהדורת חזק

בִּשְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ מֵחֲקוֹת הַתּוֹעֵבֹת בִּלְבַד, אֶלָּא מַזְהִיר בָּהֶם מֵהַתּוֹעֵבֹת עַצְמָן שֶׁבֵּאֵר אַחַר כָּךְ, כְּלוֹמַר שֶׁהֵבִיא שְׁנֵי לָאוִין כְּלָלִיִּים עַל כָּל־הָעֲרָיוֹת. וְכַאֲשֶׁר הִזְהִיר עַל מַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן — וְזֶה כּוֹלֵל כָּל־מַה־שֶּׁהָיוּ עוֹשִׂים, הַשְּׁחִיתוּת וַעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וּמִרְעֶה הַמִּקְנֶה וְיִשּׁוּב הָאָרֶץ גַּם כֵּן, לִפְיָכָךְ חָזַר וּבֵאֵר שֶׁאוֹתָם הַמַּעֲשִׂים שֶׁהִזְהַרְתִּיךָ מֵהֶם הֵם אֵלּוּ וָאֵלּוּ: עֶרְוַת לֹא תְגַלֶּה וְעֶרְוַת לֹא תְגַלֶּה (כלומר, פרט כל תועבה בפני־עצמה), וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֵר בְּסוֹף הָעִנְיָן וְאָמַר: "כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ" (שם, כז). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "יָכוֹל לֹא יִבְנוּ בִּנְיָנוֹת וְלֹא יִטְּעוּ כְּרָמִים כְּמוֹתָם (וגם זה, לכאורה, כלול ב"מעשה ארץ כנען לא תעשו") — תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (שם, ג), לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בַּחֻקִּים הַחֲקוּקִים לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם". וְשָׁם אָמְרוּ: "וּמָה הָיוּ עוֹשִׂין? הָאִישׁ נוֹשֵׂא אִישׁ וְהָאִשָּׁה נוֹשֵׂאָה אִשָּׁה וְאִשָּׁה נִשֵּׂאת לִשְׁנֵי אֲנָשִׁים". הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהַלָּאוִין הָאֵלֶּה שֶׁהֵם כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן לֹא תַּעֲשׂוּ הֵם אַזְהָרָה עַל בִּיאַת כָּל־הָעֲרָיוֹת עַל דֶּרֶךְ הַכְּלָל. וְחָזַר וְכָפַל אֶת־הַלָּאו בָּהֶן, כָּל־עֶרְוָה לְבַדָּהּ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ אָנוּ אֵת כָּל־דִּינֵי הַמִּצְוָה הַזֹּאת בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (משנה ד) בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה וּבֵאַרְנוּ שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶם. וּמִמַּה־שֶּׁאַתָּה צָרִיךְ לָדַעַת, שֶׁכָּל־אִשָּׁה שֶׁחַיָּבִים עַל בִּיאָתָהּ כָּרֵת — הֲרֵי הַנּוֹלָד מֵאוֹתָהּ הַבִּיאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּב כָּרֵת נִקְרָא: מַמְזֵר, וְהוּא שֶׁקְּרָאוֹ ה' מַמְזֵר, בֵּין שֶׁאוֹתָהּ הַבִּיאָה בְּזִדּוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה — הַנּוֹלָד מַמְזֵר, חוּץ מִן־הַנִּדָּה בִּלְבַד שֶׁהַנּוֹלָד מִמֶּנָּה אֵינוֹ מַמְזֵר אֶלָּא נִקְרָא: בֶּן־הַנִּדָּה. וּכְבָר נִתְבָּאֵר עִנְיָן זֶה בְּפֶרֶק ד' מִיבָמוֹת (מט:).

יום רביעי כ"ז טבת ה'תשע"ז

מצות עשה קנ. קנא. קנב.

מצות לא תעשה קעב. קעד.

הַמִּצְוָה הַק"ן — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק גַּם בְּסִמָּנֵי הָעוֹף, וְהוּא שֶׁרַק כַּמָּה מִינִים מִמֶּנּוּ יִהְיוּ מֻתָּרִים. וְסִמָּנֵי הָעוֹף לֹא נֶאֱמְרוּ מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא הֻשְּׁגוּ בַּחֲקִירָה, כִּי כַּאֲשֶׁר אָנוּ מִתְבּוֹנְנִים בְּכָל־הַמִּינִים שֶׁנִּתְבָּאֵר אִסּוּרָם (בתורה, ובפרטות) אֶחָד אֶחָד, מוֹצְאִים אָנוּ בָּהֶם דְּבָרִים הַכּוֹלְלִים אוֹתָם ("צד השווה" — פרטים משותפים), וְהֵם סִמָּנֵי עוֹף טָמֵא וְזֶה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בָּעוֹפוֹת וְלוֹמַר: זֶה טָמֵא וְזֶה טָהוֹר — הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "כָּל־צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹּאכֵלוּ (דברים יד, יא) — זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה". הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה־שֶּׁרָמַזְנוּ עָלָיו; וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין (נט.).

הַמִּצְוָה הַקנ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק גַּם בְּסִמָּנֵי חֲגָבִים, וְהֵם הַמְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה: "אֲשֶׁר לוֹ כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו" (ויקרא יא, כא). וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, וְהַפָּסוּק שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ הוּא אָמְרוֹ: "אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִמַּסֶּכֶת חֻלִּין (מז).

הַמִּצְוָה הַקנ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק בְּסִמָּנֵי דָּגִים וְהֵם מְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה וְהוּא אָמְרוֹ: "אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם" (שם שם, ט) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בִּגְמָרָא חֻלִּין (סו:): שֶׁאוֹכֵל דָּג טָמֵא עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה. כִּי מִמַּה שֶׁאָמַר 'זֶה אֶכוֹל' שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁזּוּלָתוֹ לֹא תֹּאכַל, וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה — עֲשֵׂה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר, שֶׁאָמְרוֹ "אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ" — מִצְוַת עֲשֵׂה. וְהָעִנְיָן בְּאָמְרֵנוּ שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה הוּא כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְךָ, שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּסִמָּנִים אֵלּוּ וְנֹאמַר: זֶה מֻתָּר לְאָכְלוֹ וְזֶה אֵינוֹ מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב וְאָמַר: "וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וְגוֹ'" (שם כ, כה) לֹא תְּהֵא הַבְדָּלָה אֶלָּא בַּסִּמָּנִים — לְפִיכָךְ יִהְיֶה כָּל־מִין וָמִין מֵאַרְבַּעַת מִינֵי הַסִּמָּנִין הָאֵלֶּה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כְּלוֹמַר: סִמָּנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְסִמָּנֵי הָעוֹף, וְסִמָּנֵי חֲגָבִים, וְסִמָּנֵי דָּגִים. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ לְשׁוֹנָם, שֶׁקְּרָאוֹ לְכָל־אֶחָד עֲשֵׂה לְבַדּוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: סִמָּנֵי דָּגִים, בְּפֶרֶק ג' מִמַּסֶּכֶת חֻלִּין (שם).

הַמִּצְוָה הַקע"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה טְמֵאָה, וְהוּא אָמְרוֹ (דברים יד, ה־ו): "אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וְגוֹ' אֶת־הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן וְאֶת־הַחֲזִיר". אֲבָל שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה לֹא בָּא בָּהֶן לָאו בְּפֵרוּשׁ, אֲבָל מִמַּה שֶׁאָמַר: "וְכָל־בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְגוֹ', מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ" (שם יד, ו), יָדַעְנוּ שֶׁכָּל־מַה שֶּׁאֵין בּוֹ שְׁנֵי הַסִּימָנִים הָאֵלֶּה הוּא טָמֵא. וְהַכַּוָּנָה בְּמִצְוָה זוֹ הִיא מַה שֶּׁהִזְהַרְתִּי לְךָ, וְהוּא: שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ לִדְרוֹשׁ סִמָּנִים אֵלּוּ בְּכָל־בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְאָז יְהֵא מֻתָּר לְאָכְלָהּ, וְדִין זֶה — הוּא הַמִּצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (ו.) וּבְמַסֶּכֶת חֻלִּין (נט.).

יַחַד מֵזְהָרִים עַל אֲכִילָתוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה שֶׁנִּתְבָּאֵר שֶׁהוּא עֲשֵׂה, וּכְלָל הוּא אֶצְלֵנוּ: לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה — עֲשֵׂה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. אֲבָל נֶאֱסְרָה עָלֵינוּ שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה וְחֲיַבְנוּ עַל אֲכִילָתָן מַלְקוּת בְּקַל וָחֹמֶר, שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים: וּמָה חֲזִיר וְגָמָל שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה אֶחָד — לוֹקִין עָלָיו, קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁאֵין בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה כְּלָל — שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן. וּשְׁמַע לְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני) בְּכָל־זֶה, אָמְרוּ: "אֹתָהּ תֹּאכְלוּ" — אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּאֲכִילָה. אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, בְּלֹא־תַעֲשֶׂה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה", אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִנַּיִן? וְדִין (קל וחומר) הוּא: מָה אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה הֲרֵי הֵן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵין בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁתְּהֵא בְּלֹא־תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן! נִמְצָאוּ: הַגָּמָל וְהָאַרְנֶבֶת וְהַשָּׁפָן וְהַחֲזִיר — מִן־הַכָּתוּב, וּשְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה — מִקַּל־וָחֹמֶר: וְנִמְצֵאת מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלָּהֶן — מִן־הַכָּתוּב (בלאו הבא מכלל עשה — עשה), וּמִצְוָה בְּלֹא־תַעֲשֶׂה — מִקַּל־וָחֹמֶר. אֶלָּא שֶׁקַּל־וָחֹמֶר זֶה לְגַלּוּיֵי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא (כלומר: ה"קל וחומר" מגלה את הנעלם לכאורה "בין השורות" והרי זה נחשב כאילו כתבה זאת התורה במפורש), כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּבִתּוֹ", כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה שלו — שיעור פח). וּלְפִיכָךְ כָּל־הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה טְמֵאָה מֵאֵיזֶה מִין מֵהֶן שֶׁיִּהְיֶה — לוֹקֶה מִדְּאוֹרַיְתָא. וְדַע זֹאת (כלומר: כיון שעיקר האיסור אנו יודעים גם מבלי ללמוד "קל וחומר" — אין זה בסתירה ל"אין מזהירין מן הדין" — ולוקה).

הַמִּצְוָה הַקע"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל עוֹף טָמֵא, וְהוּא אָמְרוֹ בְּאוֹתָם הַמִּינִים: "וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ" (ויקרא יא, יג). וְגַם הָאוֹכֵל מֵהֶם כְּזַיִת מִבְּשָׂרָם — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ עִם הַשְּׁתַּיִם שֶׁלְּפָנֶיהָ בְּפֶרֶק ג' מֵחֵלִין (נט.).

יום חמישי כ"ח טבת ה'תשע"זת
מצות לא תעשה קעג. קעה. קעו. קעז. קעח.

הַמִּצְוָה הַקע"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל דָּג טָמֵא, וְהוּא אָמְרוֹ בְּאוֹתָם הַמִּינִים מִן הַדָּגִים: "וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וְאֶת־נִבְלָתָם תְּשַׁקְּצוּ" (ויקרא יא, יא). וְהָאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם כְּזַיִת — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף, כְּגוֹן הַזְּבוּבִים וְהַדְּבוֹרִים וְהַצְּרָעִין וְזוּלָתָם מִן הַמִּינִים הָאֵלֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה: "וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ" (דברים יד, יט). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף וְכוּ' — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה", וְהָאוֹכְלָם — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, כְּגוֹן הַתּוֹלָעִים וְהַחִפּוּשִׂיּוֹת וְהַדּוֹמֶה לָהֶם, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (ויקרא יא, מא). וְהָאוֹכֵל מֵהֶם מַשֶּׁהוּ (אם היתה זו בריה שלמה) — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַקע"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל הַשֶּׁרֶץ הַמִּתְהַוֶּה מִן־הָעִפּוּשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מִין מְסֻיָּם וְאֵינוֹ נוֹלָד מִזָּכָר וּנְקֵבָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ" (שם, מד). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): "הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ — אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֶה וְרוֹבֶה", וְזֶהוּ הַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בֵּין אָמְרוֹ "הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ" (לעיל אזהרה קעו) וּבֵין אָמְרוֹ "הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ". לְפִי שֶׁהַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ — הוּא הַשֶּׁרֶץ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ הַמּוֹלִיד אֶת הַמִּין וַהֲרֵי הוּא מַשְׁרִיץ (מוליד שרצים) עַל הָאָרֶץ; וְהַשֶּׁרֶץ הָרוֹמֵשׂ — הוּא הַשֶּׁרֶץ הַמִּתְהַוֶּה מִן־הָעִפּוּשִׁים שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד כָּמוֹהוּ, וְגַם הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל בַּעֲלֵי הַחַיִּים הַמִּתְהַוִּים בְּתוֹךְ הַזְּרָעִים וְהַפֵּרוֹת מִשֶּׁיֵּצְאוּ וְיִרְמְשׁוּ עַל פְּנֵי אוֹתוֹ הַזֶּרַע אוֹ אוֹתוֹ הַפֶּרִי, אֲפִלּוּ מְצָאנוּם אַחַר כָּךְ בְּתוֹךְ הָאֹכֶל — אָסוּר לְאָכְלָם, וְהָאוֹכְלָם — לוֹקֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ לֹא תֹאכֵלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם" (שם יא, מב). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): "לְהָבִיא אֵת שֶׁפֵּרְשׁוּ לָאָרֶץ וְחָזְרוּ".

יום שישי כ"ט טבת ה'תשע"ז
מצות לא תעשה קעט. קפ. קפח.

הַמִּצְוָה הַקע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֵיזֶה שֶׁרֶץ שֶׁיִּהְיֶה, בְּלִי יִחוּד (ללא הבדל המין) בֵּין שֶׁרֶץ הָעוֹף בֵּין שֶׁרֶץ הַמַּיִם בֵּין שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם" (ויקרא יא, מג). זֶה לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלוֹקִין עָלָיו, וְהוּא כְּעֵין אִסּוּר כּוֹלֵל. לְפִיכָךְ הָאוֹכֵל דָּבָר מִשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם, מא), וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְכֵן הָאוֹכֵל דָּבָר מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ" (דברים יד, טו) — (לא תעשה קעו), וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ

מתוך מהדורת חזק

1 אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשָּׁרֶץ". וְאִם אָכַל בַּעַל חַי אֶחָד
2 בִּלְבָד וְהָיָה אוֹתוֹ הַחַי מְעוֹפֵף וְשׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ, כָּךְ
3 שֶׁהוּא שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ — יִהְיֶה חַיָּב עָלָיו אַרְבַּע
4 מַלְקִיּוֹת (רבנו חולק להלן על שיטה זו במנין המלקות). וְאִם
5 נוֹסַף עַל כָּךְ שֶׁהוּא גַּם מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם — יִהְיֶה חַיָּב עָלָיו
6 שֵׁשׁ מַלְקִיּוֹת: הַמַּלְקוּת הַחֲמִישִׁית מִשּׁוּם דָּג טָמֵא שֶׁנֶּאֱמַר
7 בּוֹ: "מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ" (ויקרא יא, יא) — (לא תעשה
8 קעג), וְהַמַּלְקוּת הַשִּׁשִּׁית מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־
9 נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ", לְפִי שֶׁהוּא כּוֹלֵל גַּם שֶׁרֶץ
10 הַמַּיִם. וְאֵין לָנוּ פָּסוּק לְאֱסוֹר שֶׁרֶץ הַמַּיִם חוּץ מִמָּה
11 שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ".
12 וּלְפִי הַכְּלָלִים הָאֵלֶּה אָמְרוּ בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טז:): "אֲכָל
13 פּוֹטִיתָא (שרץ המים. ולהלן מתאר בו רבינו תכונות של
14 שרצים נוספים כדי לקיים מאמר הגמרא לפי שיטתו) —
15 לוֹקֶה אַרְבַּע; נְמָלָה — לוֹקֶה חָמֵשׁ; צִרְעָה — לוֹקֶה
16 שֵׁשׁ". זֶהוּ הַפֵּרוּשׁ שֶׁפֵּרֵשׁ כָּל־מִי שֶׁשָּׁמַעְתִּי פֵּרוּשׁוֹ אוֹ
17 רָאִיתִי דְּבָרָיו בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהוּא: אָכַל פּוֹטִיתָא וְכוּ' (שיטה
18 זו — עליה חולק רבנו — מחייבת מספר מלקות גם מכח לאו
19 אחד — כשהצטרפו כמה איסורים שאצל כל אחד מהם בנפרד
20 היה הלאו האמור קיים. וכמספר האיסורים שהצטרפו —
21 לוקה). וְזֶה פֵּרוּשׁ שֶׁאֵינוֹ נָכוֹן, לֹא יִהְיֶה וְלֹא יִתְקַיֵּם אֶלָּא
22 בְּהִפּוּךְ הַכְּלָלִים הָאֲמִתִּיִּים הַמְבֹאָרִים בְּלִשּׁוֹן הַתַּלְמוּד.
23 וְהוּא: שֶׁאִם תִּתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶּׁהִקְדַּמְנוּ כָּאן תִּמְצָא שֶׁחִיְּבוּ
24 שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת מִלָּאו אֶחָד וְהוּא: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־
25 נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּטּוּל דָּבָר זֶה,
26 וְשֶׁאֵין לוֹקִין שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת עַל לָאו אֶחָד בְּשׁוּם פָּנִים, כְּמוֹ
27 שֶׁבֵּאֲרוּ בִּגְמָרָא חֲלִין (קב:): וּכְבָר הִקְדַּמְנוּ כְּלָל זֶה
28 וּבֵאַרְנוּהוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וְיָבוֹאוּ לְךָ מִמֶּנּוּ דֻּגְמָאוֹת לְקַמָּן
29 (לא תעשה קצה, שיח־ט).

30 וְהַדָּבָר הַנָּכוֹן שֶׁלֹּא תִּסְתַּפֵּק בּוֹ וְלֹא תִּשְׁתַּבֵּשׁ הוּא:
31 שֶׁהָאוֹכֵל בַּעַל חַי שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם
32 וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ בִּלְבָד: אַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ
33 הָעוֹף שֶׁנִּתְבָּאֵר בּוֹ הַלָּאו, וְאַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ שֶׁגַּם
34 בּוֹ נִתְבָּאֵר הַלָּאו, וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־
35 נַפְשֹׁתֵיכֶם", שֶׁגַּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם נֶאֱסַר בִּכְלַל "כָּל־שֶׁרֶץ",
36 וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ
37 הַשֹּׁרֵץ". וְאִם אָכַל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ בִּלְבָד — לוֹקֶה אַחַת
38 מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ. וְכָךְ גַּם עַל שֶׁרֶץ הָעוֹף — אַחַת
39 מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף. וְכָךְ עַל שֶׁרֶץ הַמַּיִם לְבַדּוֹ — אַחַת
40 מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ".
41 וּמֵחֲמַת שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא יִלְקֶה עַל שֶׁרֶץ
42 הָאָרֶץ שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁאֲפִלּוּ בָּאוּ לָנוּ אֶלֶף לָאוִין מְפֹרָשִׁים
43 כֻּלָּם בְּ"שֶׁרֶץ הָאָרֶץ" — אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן אֶלָּא מַלְקוּת
44 אַחַת, לְפִי שֶׁכֻּלָּם נִכְפְּלוּ בְּעִנְיָן אֶחָד בְּעַצְמוֹ, וַאֲפִלּוּ אָמַר:
45 "שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּ", "שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא תֹאכֵל",
46 "שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא יֵאָכֵל", כָּךְ אֶלֶף פְּעָמִים — לֹא יִתְחַיֵּב
47 עָלָיו אֶלָּא מַלְקוּת אֶחָת. הֲאִם רָאִיתָ שֶׁאֵלֶּה שֶׁקִּבְּעוּ
48 אֶת־הַכְּלָל הַמְשֻׁבָּשׁ הַזֶּה סוֹבְרִים שֶׁהַלּוֹבֵשׁ שַׁעְטְנֵז לוֹקֶה
49 שְׁתַּיִם כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ בּוֹ שְׁנֵי לָאוִין (ויקרא יט, יט. דברים כב,
50 יא). מְפֹרָשִׁים? לֹא רָאִיתִי שֶׁהֵם סוֹבְרִים כֵּן אֶלָּא זֶה הָיָה
51 מוּזָר בְּעֵינֵיהֶם אִלּוּ אָמַרוּ מִי שֶׁהוּא, וְאֵין דִּבְרֵיהֶם מוּזָרִים
52 בְּעֵינֵיהֶם בְּאָמְרָם שֶׁשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ אוֹ שֶׁרֶץ הָעוֹף לוֹקִין עָלָיו
53 שְׁתַּיִם: אַחַת מֵחֲמַת הַלָּאו הַמְפֹרָשׁ בּוֹ וְאַחַת מִשּׁוּם
54 "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְזֶה בָּרוּר
55 בְּתַכְלִית עַד שֶׁלֹּא יֵעָלֵם אֲפִלּוּ מִן־הַחֵרְשִׁים וְהָאִלְּמִים.
56 אֶחָזוֹר לְהַשְׁלִים אֶת־הָעִנְיָן שֶׁהִתְחַלְתִּי לְבָאֲרוֹ וְאֹמַר
57 (לשיטת רבינו כדי להוסיף לאו, כל לאו צריך להיות מכוון
58 ל"חלק" או "תוספת" של תכונה. לולא כן הרי זה כפילות שאין
59 לוקין (לשיטת רבינו) יותר מפעם אחת על אותו חלק של
60 איסור. והדברים הבאים הם הקדמה לפירוש רבינו
61 במאמר הגמרא): שֶׁאִם אֵרַע שֶׁנִּתְהַוֶּה חַי בְּאֵיזֶה זֶרַע מִן
62 הַזְּרָעִים אוֹ בִּפְרִי מִן הַפֵּרוֹת וְיָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם, אַף־עַל־
63 פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בִּפְנֵי הָאֲדָמָה — הֲרֵי הָאוֹכְלוֹ חַיָּב מַלְקוּת
64 אַחַת, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ
65 בַּמִּצְוָה שֶׁקָּדְמָה לָזוֹ (לא תעשה קעח), וְאִם רָחַשׁ עַל פְּנֵי
66 הָאָרֶץ וְרָמַשׁ בָּהּ ("רמש" הוא איסור מיוחד בשרץ שאינו
67 מוליד) — חַיָּב עַל אֲכִילָתוֹ שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם: "לְכָל־
68 הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם" (שם,
69 מב) — (לא תעשה קעח), וְאַחַת מִשּׁוּם: "וְלֹא תְטַמְּאוּ
70 אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ" (ויקרא שם,
71 מד) — (לא תעשה קעז), ["וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ
72 שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם, מא)] וְאִם אֵרַע נוֹסָף לָאֲלוּ
73 [שֶׁלֹּא יְהֵא] שֶׁיְּהֵא פּוֹרֶה וְרוֹבֶה — חַיָּב עָלָיו שָׁלֹשׁ
74 מַלְקִיּוֹת: הַשְּׁתַּיִם שֶׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל, וּשְׁלִישִׁית מִשּׁוּם:
75 "וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם)
76 — (לא תעשה קעו) ["וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־
77 הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ" (שם, מב)], וְאִם נוֹסָף לְכָךְ שֶׁיְּהֵא
78 מְעוֹפֵף יִתְחַיֵּב עָלָיו מַלְקוּת רְבִיעִית מִשּׁוּם: "כָּל־שֶׁרֶץ
79 הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵל" (דברים יד, יט) — (לא
80 תעשה קעה) וְאִם נוֹסָף לְכָךְ שֶׁיְּהֵא שׁוֹחֶה בַּמַּיִם עִם שֶׁהוּא
81 מְעוֹפֵף, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים תָּמִיד בְּמִינִים רַבִּים — יִתְחַיֵּב
82 עָלָיו חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת, מַלְקוּת חֲמִישִׁית זוֹ מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ
83 הַמַּיִם, שֶׁבָּא לָאו הַכּוֹלְלוֹ וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ
84 אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תְטַמְּאוּ בָהֶם" (שם,
85 מג) — (לא תעשה הנוכחי). וְאִם נוֹסַף לְכָךְ שֶׁיְּהֵא חַי זֶה
86 בְּעַצְמוֹ הַמִּתְהַוֶּה מִן הָאוֹכֵל גַּם עוֹף — יִתְחַיֵּב בְּמַלְקוּת
87 שִׁשִּׁית מִשּׁוּם: "וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ"
88 (שם, יג) — (לא תעשה קעד). וְאַל תִּתְּמַהּ עַל כָּךְ שֶׁיִּתְהַוֶּה
89 עוֹף מֵעִפּוּשׁ הַפֵּרוֹת, לְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִים לְעִתִּים קְרוֹבוֹת
90 עוֹפוֹת מִתְהַוִּים מִן־הָעִפּוּשִׁים וְהֵם יוֹתֵר גְּדוֹלִים מִן הָאֲגוֹז
91 הַקָּטָן וְאַל תִּתְפַּלֵּא עַל שְׁמִין אֶחָד בְּעַצְמוֹ הוּא עוֹף טָמֵא

1 וְהוּא שֶׁרֶץ הָעוֹף — כִּי אֵין זֶה דָּבָר רָחוֹק, שֶׁיִּהְיוּ לוֹ
2 תְּכוּנוֹת הָעוֹף וּפְעֻלּוֹתָיו וּתְכוּנוֹת שֶׁרֶץ הָעוֹף. הֲלֹא תִּרְאֶה
3 פְּרוּשֵׁי כָּל־הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמָּנוּ בִּכְלַל אֵלּוּ הַשֵּׁשׁ מַלְקִיּוֹת דָּג
4 טָמֵא וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם, וְזֶה נָכוֹן וְלֹא אַכְחִישֶׁנּוּ, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר
5 שֶׁיִּהְיֶא דָּג וְיִהְיֶה שֶׁרֶץ הַמַּיִם, כָּךְ גַּם־כֵּן יִהְיֶה עוֹף וְיִהְיֶה
6 שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְזֶהוּ הַפּוֹטִיתָא, שֶׁהָיָה עוֹף וְשֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ
7 הָאָרֶץ וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם — וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלֶיהָ אַרְבַּע,
8 וְהַנְּמָלָה לוֹקֶה עָלֶיהָ חָמֵשׁ. וּנְמָלָה זוֹ הָאֲמוּרָה, הִיא
9 הַנְּמָלָה הַמְעוֹפֶפֶת הַמִּתְהַוָּה מֵעִפּוּשׁ הַפֵּרוֹת שֶׁאֵינָהּ פּוֹרָה
10 וְרוֹבָה — חַיָּב עָלֶיהָ אַחַת מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ שֶׁפֵּרֵשׁ מִן־הָאֹכֶל
11 (לא תעשה קעח), וְאַחַת מִשּׁוּם: שׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ (לא
12 תעשה קעו), וְאַחַת מִשּׁוּם: רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ (לא תעשה
13 קעז), וְאַחַת מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ הָעוֹף (לא תעשה קעה), וְאַחַת
14 מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ הַמַּיִם (לא תעשה קעט) וְהַצִּרְעָה שֶׁגַּם הִיא
15 מִתְהַוָּה מִן־הָעִפּוּשׁ, נוֹסַף בָּהּ עַל אֵלּוּ שֶׁהִיא עוֹף וְשֶׁרֶץ
16 הָעוֹף. וְאֵין מִן הַנִּמְנָע שֶׁתִּתְהַוֶּה הַצִּרְעָה אוֹ הַנְּמָלָה
17 וְזוּלָתָן מִמִּינֵי הַמְעוֹפְפִים וְהַשּׁוֹרְצִים מִן־הָעִפּוּשִׁים וּבְתוֹךְ
18 הַפֵּרוֹת אֶלָּא אֵצֶל הֶהָמוֹן, שֶׁאֵין לָהֶם יְדִיעָה בְּמַדְּעֵי
19 הַטֶּבַע, אֶלָּא מְדַמִּים שֶׁכָּל־מִין אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְהַוֶּה דָּבָר
20 מִמֶּנּוּ אֶלָּא מִזָּכָר וּנְקֵבָה כֵּיוָן שֶׁהֵם רוֹאִים שֶׁהַדָּבָר כָּךְ עַל
21 הָרֹב. וּזְכוֹר כְּלָלִים אֵלּוּ וְהָבֵן עִנְיָן זֶה, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר
22 דָּבֵר עַל אָפְנָיו (משלי כה, יא). וּכְבָר בֵּאַרְתִּי לְךָ אֶת
23 הָעִנְיָנִים שֶׁבָּהֶם תִּבְחוֹן וְתֹאמַר: בַּעַל חַי זֶה חַיָּבִים עַל
24 אֲכִילָתוֹ כָּךְ וְכָךְ מַלְקִיּוֹת, וְזֶה אֵין חַיָּבִין עָלָיו אֶלָּא כָּךְ
25 וְכָךְ. וּמִן הַלְּשׁוֹנוֹת הָאֵלֶּה יִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהָאוֹכֵל בַּעַל חַי
26 שָׁלֵם אֵין חוֹשְׁשִׁין לְשִׁעוּרוֹ וְאֵין אוֹמְרִים בּוֹ "כְּזַיִת", אֶלָּא
27 אֲפִלּוּ אוֹכֵל יַתּוּשׁ — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ: מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ,
28 וּמִשּׁוּם רוֹמֵשׂ, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף. וְאָמְרוּ עוֹד (מכות טז.):
29 הַמַּשְׁהֶה נְקָבָיו — עוֹבֵר מִשּׁוּם: אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־
30 נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְכֵן מַאן דְּשָׁתֵי מַיָּא (השותה מים) בְּקַרְנָא
31 דְּאֵמָּנָא, וְהוּא כְּלִי שֶׁל מַקִּיז דָּם — עוֹבֵר מִשּׁוּם:
32 אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְהוּא הַדִּין בַּאֲכִילַת הַלִּכְלוּכִים
33 וּדְבָרִים הַמְּאוּסִים וּשְׁתִיַּת דְּבָרִים הַמְגֹעָלִים, שֶׁנֶּפֶשׁ רֹב
34 בְּנֵי אָדָם קֵהָה מֵהֶם — כָּל־זֶה מַזְהָרִים עָלָיו, אֲבָל אֵין
35 חַיָּבִים עָלָיו, מַלְקוּת, לְפִי שֶׁפְּשָׁטֵיהּ דִּקְרָא אֵינוֹ אֶלָּא
36 בְּשֶׁרֶץ בִּלְבָד: אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ עַל אֵלּוּ מַכַּת מַרְדּוּת. הִנֵּה
37 נִתְבָּאֵר לְךָ מִכָּל־מַה־שֶּׁהִקְדַּמְנוּ שֶׁפְּסוּק זֶה, שֶׁהוּא "אַל־
38 תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם", לָמַדְנוּ מִמֶּנּוּ אִסּוּר שֶׁרֶץ הַמַּיִם
39 בִּלְבַד, שֶׁלֹּא בָּא עָלָיו לָאו מְיֻחָד חוּץ מִזֶּה. וְהָבֵן זֹאת.
40 הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וּשְׁמֹנִים — הָאַזְהָרָה
41 שֶׁהֶזְהִירָנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֶת הַמֵּתָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תֹאכְלוּ
42 כָּל־נְבֵלָה" (דברים יד, כא) וְהָאוֹכֵל מִבְּשַׂר נְבֵלָה כְּזַיִת —
43 לוֹקֶה.

44 הַמִּצְוָה הַקפ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהִירָנוּ מִלֶּאֱכוֹל בְּשַׂר
45 שׁוֹר הַנִּסְקָל (בעל חי שחייב סקילה, כגון שהרג אדם) וַאֲפִלּוּ
46 נִשְׁחַט קֹדֶם סְקִילָתוֹ, לְפִי שֶׁמִּשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ נֶאֱסַר בַּאֲכִילָה
47 אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשְׁחַט שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה:
48 "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ" (שמות כא, כח). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא
49 (פרשת משפטים): "שׁוֹר שֶׁיָּצָא לְסָקֵל וְקָדְמוּ הַבְּעָלִים
50 וּשְׁחָטוּהוּ — בְּשָׂרוֹ אָסוּר בַּאֲכִילָה", לָכֵן נֶאֱמַר: "וְלֹא
51 יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ". וְהָאוֹכֵל מִבְּשָׂרוֹ כְּזַיִת — לוֹקֶה.

יום שבת קודש א' שבט ה'תשע"ז

מצות לא תעשה קפא. קפב. קפד. קפה. קפג.

52 הַמִּצְוָה הַקפ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהִירָנוּ מִלֶּאֱכֹל
53 אֶת־הַטְּרֵפָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא
54 תֹאכֵלוּ" (שמות כב, ל), פְּשַׁט הַכָּתוּב הוּא בְּמַה־שֶּׁהִזְכִּירוּ
55 בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם), וְהוּא אָמְרָם: "דִּבֵּר הַכָּתוּב
56 בַּהֹוֶה (כתב "שדה" מפני שהוא המציאותי ביותר), מְקוֹם
57 שֶׁרֹב הַבְּהֵמוֹת (דרכם) לְהִטָּרֵף": אֲבָל בָּא בְּקַבָּלָה (חולין
58 סח.) שֶׁיֵּשׁ לְפָסוּק זֶה גַּם בֵּאוּר (בעל משמעות הלכתית) וְכָךְ
59 הוּא: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה" הוּא — וּלְפִיכָךְ לֹא תֹאכְלֶנּוּ.
60 כַּוָּנָתָם בָּזֶה, שֶׁכָּל־בָּשָׂר כֵּיוָן שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִיצָתוֹ נַעֲשָׂה
61 כִּטְרֵפָה, כְּגוֹן בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אִם יָצָא חוּץ לָעֲזָרָה,
62 אוֹ בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים אִם יָצָא חוּץ לַחוֹמָה, אוֹ בְּשַׂר
63 הַפֶּסַח אִם יָצָא חוּץ לַחֲבוּרָה, אוֹ אִם הוֹצִיא הָעֲבָר
64 אֶת־יָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מֵחֵלִין (סח.) — שֶׁכָּל־
65 סוּגֵי בָּשָׂר אֵלּוּ נִקְרָאִים: טְרֵפָה, וְהָאוֹכֵל מֵהֶם כְּזַיִת לוֹקֶה
66 מִן־הַתּוֹרָה וְכֵן גַּם בָּשָׂר מִן־הַחַי נִקְרָא: טְרֵפָה וְהָאוֹכְלוֹ
67 — לוֹקֶה. וּבִגְמָרָא חֵלִין (קב:) אָמְרוּ: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה
68 טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ — זֶה בָּשָׂר מִן־הַחַי וּבָשָׂר מִן־
69 הַטְּרֵפָה". וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּמִצְוָה זוֹ עִם שֶׁלְּפָנֶיהָ (לא
70 תעשה קפ) גַּם בַּכֹּהֲנִים, וְהוּא אָמְרוֹ בַּכֹּהֲנִים: "נְבֵלָה
71 וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־בָהּ" (ויקרא כב, ח), וְכָפַל בָּהֶם
72 לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַכָּתוּב צִוָּה אוֹתָם לֶאֱכוֹל חַטַּאת הָעוֹף
73 וְהִיא הַמְּלִיקָה (שנמלק ראשה בצפורן), וְהַמְּלִיקָה בְּלִי סָפֵק
74 בַּחֵלִין אֵינָהּ שְׁחִיטָה אֶלָּא נְבֵלָה; וְהָיָה עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ
75 שֶׁמֻּתֶּרֶת לָהֶם אֲכִילַת הַמְּלִיקָה אֲפִלּוּ בְּחֵלִין וְהוּא הַדִּין
76 לְכָל־שְׁחִיטָה פְּסוּלָה, לְפִיכָךְ בֵּאֵר שֶׁהֵם נִשְׁאָרִים בִּכְלַל
77 יִשְׂרָאֵל בָּאַזְהָרָה מִלֶּאֱכוֹל נְבֵלָה וּטְרֵפָה, וְכָךְ פֵּרְשׁוּ
78 חֲכָמִים נוֹסָף עַל דִּין אַחֵר שֶׁהֵעִירוּ עָלָיו מִפָּסוּק זֶה, שֶׁאֵין
79 מֵעִנְיַן מַאֲמָרֵנוּ זֶה לְהַזְכִּירוֹ (דינים נוספים לגבי טומאה
80 בחולין ק: ובנדה מב:). אֲבָל הַבְּהֵמָה אוֹ הַחַיָּה שֶׁנּוֹלְדוּ בָּהֶן
81 אַחַת הַטְּרֵפוֹת שֶׁנִּלְמְדוּ בְּאַחַת הַמִּדּוֹת (שהתורה נדרשת
82 בהן, וטרפה דרבנן) חֲרֵי אֲכִילָתָהּ אֲסוּרָה, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטָה
83 כָּרָאוּי, וְהַשּׁוֹחֲטָהּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה וְאָכַל מִבְּשָׂרָהּ — לוֹקֶה
84 מִדְּרַבָּנָן (וחזר בו הרמב"ם בספר היד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ לְךָ
85 הַטְּרֵפוֹת בְּפֶרֶק ג' מֵחֵלִין. וּבְפֶרֶק זֶה וְגַם בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן
86 דְּמַכּוֹת וּבְפֶרֶק א' מִבְּכוֹרוֹת נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי תֵּשַׁע מִצְוֹת אֵלּוּ

שֶׁקִּדְּמוּ לְמִצְוָה זוֹ (לא תעשה קעא־קפא).

הַמִּצְוָה הַקפ"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֵבֶר מִן הַחַי, וְהוּא שֶׁנַּחְתּוֹךְ מִמֶּנּוּ אֵבֶר (שלם) כְּשֶׁהוּא חַי וְנֹאכַל מֵאוֹתוֹ הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ (כשהוא מכיל גם גידים ועצמות — למרות שבשאר איסורים לא מצטרפים לבשר) כְּזַיִת, וַאֲפִלּוּ הָיָה בּוֹ בָּשָׂר כָּל־שֶׁהוּא —— הָאוֹכְלוֹ לוֹקֶה. וְהָאַזְהָרָה עַל כָּךְ הִיא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר" (דברים יב, כג), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "לֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר —— זֶה אֵבֶר מִן־הַחַי". וְכָךְ נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא חֵלִין (קב:), וְשָׁם אָמְרוּ: "אָכַל אֵבֶר מִן־הַחַי וּבָשָׂר מִן־הַחַי —— חַיָּב שְׁתַּיִם". פֵּרוּשׁוֹ: לְפִי שֶׁהֵם שְׁנֵי לָאוִין. הַלָּאו הָאֶחָד: "לֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר" שֶׁהוּא אִסּוּר הָאֵבֶר, וְהַלָּאו הַשֵּׁנִי: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ" שֶׁהוּא אִסּוּר בָּשָׂר מִן־הַחַי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה קפא). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְנֹחַ בְּאָסְרוֹ עָלָיו אֵבֶר מִן־הַחַי: "אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ" (בראשית ט, ד).

הַמִּצְוָה הַקפ"ד —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֶת־הַדָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ" (ויקרא ז, כו). וּכְבָר נִכְפַּל בּוֹ הַלָּאו כַּמָּה פְּעָמִים. וּפֵרֵשׁ שֶׁהוּא בְּכָרֵת וְאָמַר: "כָּל־אֹכְלָיו יִכָּרֵת" (שם יז, יד). אִם הוּא מֵזִיד: וְאִם הוּא שׁוֹגֵג —— מֵבִיא חַטָּאת קָבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ה' מִכְּרֵתוֹת.

הַמִּצְוָה הַקפ"ה —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל חֵלְבֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה אָמַר יִתְעַלֶּה: "כָּל־חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ" (שם ז, כג), וְגַם בָּזֶה נִכְפַּל הַלָּאו וְעָנַשׁ בּוֹ בְּפֵרוּשׁ כָּרֵת בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אִם הוּא מֵזִיד: וְאִם הוּא שׁוֹגֵג —— חַיָּב חַטָּאת קָבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מֵחֵלִין (צג.).

הַמִּצְוָה הַקפ"ג —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהִרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל גִּיד הַנָּשֶׁה, וְהוּא אָמְרוֹ: "עַל־כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה" (בראשית לב, לג): וְהָאוֹכְלוֹ כֻּלּוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא כָּל־שֶׁהוּא, אוֹ שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת —— לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מֵחֵלִין.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו טבת, תשכ"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו מיום השלישי שהוכפל בו כי טוב, בו כותב אודות מצב בריאותו ודעת הרופאים שונים בזה.

ובכללות אינו מובן, שהרי מפורסם במדינה, שבעניני אולקוס מועילה דיעטא, באם שומרים אותה בדיוק, והתועלת לא רק שמשקיטה את הכאבים אלא גם בריפוי האולקוס, והכדורים (פילן) שמוסיפים בזה הם למהר הריפוי ולחזק הבריאות ולמלאות את החסר בויטאמין וכיו"ב מפני הדיעטא.

וכיון שממכתבו אין משמע כל זה, אולי כדאי שיברר וידבר עוד הפעם עם הרופא המטפל בו.

והרי על האדם לעשות בדרך הטבע והשי"ת הרופא כל בשר ומפליא לעשות ישלח דברו וירפאהו על ידי איש פלוני וטפול פלוני.

ולהודעתו ממצב זוגתו תחי',

השי"ת ימלא ימי הריונה כשורה ובנקל ותלד זחו"ק בעתה ובזמנה כשורה ובקל.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

ישעיה פרק לו טו־כב

טו וְאַל־יַבְטַח אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַצֵּל יַצִּילֵנוּ יְהוָה לֹא תִנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
טז אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ־אִתִּי בְרָכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ־גַּפְנוֹ וְאִישׁ
תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ אִישׁ מֵי־בוֹרוֹ׃ (פ) יז עַד־בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ
לֶחֶם וּכְרָמִים׃ יח פֶּן־יַסִּית אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר יְהוָה יַצִּילֵנוּ הַהִצִּילוּ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד
מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יט אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד אַיֵּה אֱלֹהֵי סְפַרְוַיִם וְכִי־הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי׃ כ מִי
בְּכָל־אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־הִצִּילוּ אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל יְהוָה אֶת־יְרוּשָׁלִַם מִיָּדִי׃ כא וַיַּחֲרִישׁוּ
וְלֹא־עָנוּ אֹתוֹ דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הֵיא לֵאמֹר לֹא תַעֲנֻהוּ׃ כב וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת
וְשֶׁבְנָא הַסּוֹפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיַּגִּידוּ לוֹ אֶת דִּבְרֵי רַב־שָׁקֵה׃ (ס)

ישעיה פרק לז א־ג

א וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה׃ ב וַיִּשְׁלַח אֶת־אֶלְיָקִים
אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְאֶת ׀ שֶׁבְנָא הַסּוֹפֵר וְאֵת זִקְנֵי הַכֹּהֲנִים מִתְכַּסִּים בַּשַּׂקִּים אֶל־יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא׃
ג וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר חִזְקִיָּהוּ יוֹם־צָרָה וְתוֹכֵחָה וּנְאָצָה הַיּוֹם הַזֶּה כִּי בָאוּ בָנִים עַד־מַשְׁבֵּר וְכֹחַ אֵין
לְלֵדָה׃

רש"י

(טז) עשו אתי ברכה. צאו אלי לשלום וברכוני והביאו אלי תשורת שלום: **ברכה.** שלו"ד בלע"ז כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מז י): **ואכלו איש גפנו.** ואלך מעליכם ושבו בשלום עד שאמצא ארץ טובה כארצכם ואגלה אתכם שם כי כן דרכו להעביר האומות מארץ אל ארץ כמה שנאמר (לעיל י) ואסיר גבולות עמים: **(יז) אל ארץ כארצכם.** אמר ר"ש בן יוחאי שוטה היה זה, משל למלך וכו' בספרי פ' והיה עקב היה לו לומר אל ארץ יפה מארצכם אלא שלא היה יכול לספר בגנותה: **(יט) וכי הצילו את שומרון מידי.** ובני שומרון היו עובדים לאלהי ארם שכיניהם וחמת היא מארם: **(כב) קרועי בגדים.** על ששמעו גידופי השם והיא כמו ברכת השם: **(ג) ותוכחה.** אשפרובמנ"ט בלע"ז האויבים מוכיחים בהצלחתם לאמר ידינו רמה ואין אלהים כאלהינו: **כי באו בנים.** בני ישראל בניו של הקב"ה: **עד משבר וכח אין ללידה.** עת צרה, הדומה לאשה היושבת על המשבר ואין כח לולד לצאת:

מצודת דוד

(טז) עשו אתי ברכה. ר"ל עשו עמי שלום לתת תשורות שלום: **ואכלו וכו'.** ר"ל לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר מבלי לצאת ללקוט פירות האילנות ולשאוב מהבורות: **(יז) ולקחתי.** אקח אתכם מפה להוליך אל ארץ טובה כארצכם כי כן היה דרכו להעביר את האומות שכבש מארצם לארץ אחרת: **ארץ דגן.** ארץ המגדל דגן: **(יח) פן יסית.** שמא יפתה אתכם: **ההצילו.** ר"ל דעו שאין ממש בדבריו כי האם הצילו וכו': **איש.** ר"ל כל אלוה: **(יט) איה וכו'.** ר"ל וכי היה בידם הכח להציל: **וכי הצילו.** וכי אלהי שמרון הצילו את שמרון מידי: **(כ) מי בכל וכו'.** ר"ל וכי מי מאלהי העמים הציל את ארצו מידי לשתחשבו שה' יציל את ירושלים מידי: **(כב) קרועי בגדים.** על ששמעו דברי רבשקה המחרף ומגדף כלפי מעלה להדמותו לאלהי עמי הארצות: **(א) ויתכס.** כסה עצמו בשק דרך צער ואבל: **(ג) ותוכחה.** האויב מתווכח להשתבח בהצלחתו ואומר ידי רמה: **ונאצה.** מבזה את המקום בדברי חרוף: **כי באו בנים.** דימה בני הדור לאשה הכורעת ללדת בנים ויושבת על המשבר ואין בה כח להוליד הבנים:

מצודת ציון

(טז) ברכה. ענין מנחה ותשורת שלום כמו קח נא את ברכתי (שם לג): **(יז) ותירוש.** ענבי היין: **(יח) יסית.** מל' הסתה ופיתוי: **(כא) ויחרישו.** שתקו: **(ג) ותוכחה.** ענין תוכחות ובירור דברים: **ונאצה.** ענין בזיון וכן נאצו האנשים (ש"א ב): **משבר.** מקום מושב היולדת וכן במשבר בנים (הושע יג):

איוב פרק טז ז־טו

ז אַךְ־עַתָּה הֶלְאֵנִי הַשֵּׁמוֹתָ כָּל־עֲדָתִי: ח וַתִּקְמְטֵנִי לְעֵד הָיָה וַיָּקָם בִּי כַּחֲשִׁי בְּפָנַי יַעֲנֶה: ט אַפּוֹ טָרַף
וַיִּשְׂטְּמֵנִי חָרַק עָלַי בְּשִׁנָּיו צָרִי | יִלְטֹשׁ עֵינָיו לִי: י פָּעְרוּ עָלַי | בְּפִיהֶם בְּחֶרְפָּה הִכּוּ לְחָיַי יַחַד עָלַי
יִתְמַלָּאוּן: יא יַסְגִּירֵנִי אֵל אֶל עָוֶל וְעַל־יְדֵי רְשָׁעִים יִרְטֵנִי: יב שָׁלֵו הָיִיתִי | וַיְפַרְפְּרֵנִי וְאָחַז בְּעָרְפִּי
וַיְפַצְפְּצֵנִי וַיְקִימֵנִי לוֹ לְמַטָּרָה: יג יָסֹבּוּ עָלַי | רַבָּיו יְפַלַּח כְּלִיוֹתַי וְלֹא יַחְמֹול יִשְׁפֹּךְ לָאָרֶץ מְרֵרָתִי:
יד יִפְרְצֵנִי פֶרֶץ עַל־פְּנֵי־פָרֶץ יָרֶץ עָלַי כְּגִבּוֹר: טו שַׂק תָּפַרְתִּי עָלַי גִּלְדִּי וְעִלַּלְתִּי בֶּעָפָר קַרְנִי:

רש"י

(ז) השימות. לשון שתיקה כמו אשתומם וכמו שומו שמים (ירמיה ב) שתקו והתמהו: **(ח) ותקמטני לעד היה.** הקמטתני והקדרתני בשביל עד שהיה לעד על עוני להשטיינני: **(ט) צרי.** השטן הוא הצר: **ילטוש.** יחדד כמו לוטש כל חורש וגומר (בראשית ד): **(י) פערו עלי בפיהם.** פתחו כמו ופערה פיה (ישעיה ה): **יתמלאון.** יתאספון והרבה לו דומין במקרא קראו אחריך מלא (ירמיה ה) אשר יקראו עליו מלא רועים (ישעיה לא) ואינו משתנה מלשונו כי כל מילוי נאסף הוא: **(יא) יסגירני אל אל עויל.** הסגירני הקב"ה אל אויל לץ עולל ללוץ בי: **ועל ידי רשעים ירטני.** רטיית תנחומיו ורפואתי מסר לרשעים שאינן אלא מקניטים, ד"א ירטני כמו ירצני, לשון ריצוי ותנחומים: **(יב) ויפרפרני.** אותו עויל ל' פירורין: **ויפצפצני.** לשון נשבר לשברים הרבה בחבטה רבה כמו ונפצתם איש אל אחיו (ירמיה יד) ונפץ עוללך אל הסלע (תהלים קלז): **(יג) רביו.** מורה חציו כמו רובה קשת (בראשית כא): **מררתי.** מרה שלי: **(טו) גלדי.** מכה יבשה והעלאת גלד ול' משנה (ר"ה כ"ד) והעמידו על גלדו: **ועוללי.** ולכלכתי וגנותי כמו ויתעללו בה (שופטים יט) ל' בזיון וגנאי וכמו עוללה לנפשי (איכה ג): **קרני.** זיוי לשון וקרנים מידו לו (חבקוק ג):

מצודת דוד

(ז) אך עתה הלאני. כאומר אף לא אפחד מהוספת היסורים עד שאחדל אמרים כי הלא אך עתה הלאני עד שא"א להלאות יותר וכבר עשה שממה כל עדתי הם בניו ובנותיו וכל בני ביתו ומה א"כ יוכל להוסיף עוד: **(ח) ותקמטני.** הקמטים שבי המה לעד על גודל הכאב והכחש והרזון קם בי לעד כי הכחש הנראה בפני הוא יענה על חוזק הכאב: **(ט) אפו טרף.** אף ה' טרף אותי ונוטר איבה עלי והנני לבוז עד כל הרוצה חרק עלי בשיניו וצרי יחדד עיניו בהבטה יתירה להסתכל בי בעין רעה: **(י) פערו.** פתחו עלי פיהם ובדברי חרפה הכו לחיי ר"ל חרפת דבריהם המה לי כאילו הכו אותי על הלחי שהיא מכת בזיון: **יחד.** כל המחרפים אותי נקבצו עלי יחד ואמר זה על רעיו שהיו מחרפין אותו: **(יא) יסגירני.** ה' אסר אותי ביד כל איש עול כי כל הרוצה לועג בי ומיצר לי: **ירטני.** יעקם וישחית אותי ע"י הרשעים המעיקים לי וכפל הדבר במ"ש: **(יב) שלו.** יושב הייתי בשלוה ופתאום עשה אותי לפרורים ואחז בערפי ורצץ אותי עד כי יתפוצצו השברים הנה והנה: **ויקימני.** העמיד אותי להיות לו למטרה לזרוק בי חציו הם מכאובי היסורים: **(יג) יסובו.** המורים בקשת אשר לו סבבו עלי מסביב וע"י יפלח כליותי ולא יחמול עלי ואת מי המרה ישפוך על הארץ והוא משל על יסורים מחולפים: **(יד) פרץ.** על פני פרץ בעוד שהמכה הראשונה פקודה עלי סומך לה השניה ולא תמתין השניה עד שתלך לה הראשונה: **ירוץ.** חיש מהר יביא עלי היסורים כגיבור הממהר לרוץ במלחמה: **(טו) שק תפרתי.** כי על המכה שהתחיל' להתרפא והעלה גליד הדרך לשום עליה בגדי' רכים כצמר גפן וכדומ' אבל אני מרוב היגון והצער תפרתי שק ללבשו ממעל לגלדי המכה ולכלכתי זוהר פני באפר כדרך האנשים רבי היגון אשר ילבשו שק ומעלים אפר על ראשם:

מצודת ציון

(ז) הלאני. ענין עייפות כמו הנסה דבר אליך תלאה (לעיל ד): **השמות.** מל' שממה: **(ח) ותקמטני.** ענין כווץ וכן אשר קמטו (לקמן כב) ובדרז"ל ונתפשטו הקמטין (ב"ב קכ): **כחשי.** ענין רזון כמו ובשרי כחש משמן (תהלים קט): **יענה.** יעיד כמו לא תענה (שמות כ): **(ט) וישטמני.** ענין נטירת האיבה כמו וישטום עשו (בראשית כז): **חרק.** ענין שחיקת וטחינת השיניים אלו באלו בהתקצף האדם על מי וכן ויחרקו שן (איכה ב): **ילטוש.** יחדד כמו חרבו ילטוש (תהלים ז): **(י) פערו.** פתחו כמו ופיהם פערו למלקוש (לקמן כט): **בפיהם.** הבי"ת נוספת: **לחיי.** הוא גובה הפנים: **יתמלאון.** יתקבצון כמו מלא רועים (ישעיה לא): **(יא) יסגירני.** מסר אותי כמו לא תסגיר עבד (דברים כג): **עויל.** כמו עול. **ירטני.** ענין מקום וכן כי ירט הדרך לנגדי (במדבר כג): **(יב) ויפרפרני.** ענין שבירות לחתיכות רבות כמו פור התפוררה (ישעיה כד): **בערפי.** הוא אחורי הראש והצואר: **ויפצפצני.** ענין הרציצה עם הפיזור, וכן וכפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כג): **למטרה.** הוא הדבר אשר המורים בחצים יכוונו להפיל בו חציהם והוא ענין שמירה כי משמרת תרגומו מטרת ויקרא כן ע"ש שהמורים שומרים להפיל בו: **(יג) רביו.** המורים בקשת כמו רובה קשת (בראשית כא): **יפלח.** יבקע כמו ויפלח את סיר (מ"ב ד): **מררתי.** מל' מרה: **(יד) יפרצני.** מל' פרצה ושבר: **(טו) גלדי.** היא הקרום העולה על המכה ובדרז"ל הוגלד פי המכה (כתובות עו): **ועללתי.** ענין לכלוך ועש"ז יקרא הקטן עולל כי הוא מלוכלך בעפר ובדומן: **קרני.** ענין זוהר כמו קרן עור פני משה (שמות לד):

ז לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, כֵּיצַד? כְּגוֹן גְּרִיסִין שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם עֲדָשִׁים, וְיֵשׁ בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם — בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, אָסוּר. אֵין בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם — בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, מֻתָּר.

ח שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסָּה, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ, וְאַחַר כָּךְ נָפַל שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ שְׁאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ — אָסוּר.

ט שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסָּה וְחִמְּצָה, וְאַחַר כָּךְ נָפַל שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ שְׁאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ — אָסוּר. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר.

י תַּבְלִין, שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד, אוֹ מִשְּׁלֹשָׁה — אָסוּר, וּמִצְטָרְפִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד, אוֹ שְׁנֵי מִינִין מִשֵּׁם אֶחָד, אֵינָן מִצְטָרְפִין.

פירוש ברטנורא

ז גריסין. של פול של תרומה, שנתבשלו עם עדשים של חולין ונתנו בהם טעם טעמא לא בטיל אפילו ביותר ממאה. ובלא טעם אפילו בפחות ממאה שרי דהא דבעינן מאה היינו דוקא חטים בחטים דהוי מין במינו דאסמכוה אקרא את מקדשו ממנו מה שאתה מרים ממנו אם נפל לתוכו מקדשו וזהו מין במינו:

ח ויש בו כדי לחמץ אסור. הא קמ"ל, דלא אמרינן הואיל ובלא שאור זה של איסור היתה העיסה מתחמצת על ידי שאור של היתר שנפל בו תחלה לא נחוש לשאור של איסור:

ט ור"ש מתיר. ברישא לא פליג ר"ש כיון דנפל שאור של תרומה קודם שנתחמצה בשל חולין והרי היא ממהרת להתחמץ על ידי שאור של תרומה. אבל בסיפא כיון דכבר נתחמצה בשל חולין כי הדר נפיל של תרומה אינו אלא פוגם. ורבנן סברי אע"ג דבעלמא נותן טעם לפגם מותר שאני הכא שהוא עושה אותה ראויה לחמץ בה כמה עיסות אחרות. והלכה כחכמים:

י תבלין שנים וג' שמות. ג' איסורין חלוקין זה מזה קרי שלשה שמות, כגון פלפלין של ערלה ושל אשרה ושל תרומה: **אסור ומצטרפין.** כלומר מצטרפין

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ז

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה ללמד כיצד הולכים במין בשאינו מינו פעמים להחמיר ופעמים להקל.

לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, כֵּיצַד? כְּגוֹן גְּרִיסִין – פולים של תרומה שנכתשו לחצאים, **שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם עֲדָשִׁים** – של חולין, **וְיֵשׁ בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם** – אם יש בגריסים של תרומה כדי ליתן טעם בעדשים, **בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, אָסוּר** – כלומר שאפילו יש בעדשים מאה כנגד הגריסים, אין הגריסים בטלים, וכל התבשיל אסור לזרים. נמצא שהולכים כאן להחמיר. **אֵין בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם** – אם אין בגריסים כדי ליתן טעם בעדשים, **בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהֶם לַעֲלוֹת בְּאֶחָד וּמֵאָה, מֻתָּר** – כלומר שאפילו אין בחולין מאה כנגד התרומה, הואיל ואין כאן נתינת טעם, הרי התבשיל מותר, שלא אמרו חכמים "אחד ומאה" אלא במין במינו; והרי הולכים כאן להקל. והוא הדין לערלה ולכלאי הכרם, שלא נאמר בהם השיעור של "אחד ומאתיים" אלא במין במינו.

באור משנה ח

שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסָּה – של חולין, **וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ** – ויש בשאור כדי לחמץ את העיסה, **וְאַחַר כָּךְ** – קודם שחימץ השאור של חולין, **נָפַל שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ שְׁאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם** – לתוך עיסה זו, **וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ** – ויש גם בשאור של תרומה או של כלאי הכרם כדי לחמץ את כל העיסה, ונמצא שחימצוה השאור של היתר והשאור של איסור גם יחד, **אָסוּר** – הבצק; ואין אומרים, הואיל ובלא השאור של תרומה או של כלאי הכרם היתה מתחמצת על ידי השאור של חולין, לא יהא השאור של תרומה או של כלאי הכרם אוסר **(ברטנורא)**, אלא הואיל ועל ידי השאור של איסור נתחמצה העיסה ביתר מהירות, הרי היא אסורה.

יום שני

באור משנה ט

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת בענין שאור של איסור שנפל לתוך עיסה קודם שנחמצה על ידי השאור של חולין שבה, באה משנתנו ללמד בענין שאור של איסור שנפל לתוך עיסה שכבר נתחמצה.

שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ עִסָּה – של חולין, **וְחִמְּצָה** – וחימץ השאור את העיסה, **וְאַחַר כָּךְ נָפַל** – לתוך העיסה המחומצת, **שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ שְׁאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְיֵשׁ בּוֹ** – בשאור של איסור, **כְּדֵי לְחַמֵּץ** – את העיסה, כלומר שאילולא היתה העיסה מחומצת היתה מתחמצת על ידי השאור של איסור, **אָסוּר** – הבצק, שכן הוסיף להתחמץ על ידי השאור של איסור. **רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר** – לפי שכבר נתחמצה העיסה בשאור של חולין קודם שנפל לתוכה השאור של תרומה או של כלאי הכרם; ואף על פי שהוסיפה להתחמץ על ידי השאור של איסור, אין זה אלא פוגם טעם העיסה, ונותן טעם לפגם – מותר. ברם, חכמים סוברים, שיש כאן טעם לשבח, שהרי השאור של איסור עושה את העיסה ראויה לחמץ בה כמה עיסות אחרות **(בבלי עבודה זרה סח, א)**. יש מפרשים, שרבי שמעון חולק גם על המשנה הקודמת, שכן כשהשביחו, שניהם (השאור של היתר והשאור של איסור) השביחו, וכשפגמו, שניהם פגמו, ורבי שמעון הולך לשיטתו, שאפילו איסור ואיסור אין מצטרפים (לעיל משנה א), ומכל שכן איסור והיתר **(ר"ש על פי בבלי עבודה זרה סח, ב)**. ויש מפרשים, שבמשנה הקודמת מודה רבי שמעון שהעיסה אסורה, לפי שהשאור של איסור הועיל למהירות חימוצה, והרי זה נותן טעם לשבח **(ברטנורא; "תפארת ישראל")**.

באור משנה י

תַּבְלִין – היינו כל מה שנותנים בתבשיל לתיקון טעמו וריחו, **שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת** – של שניים ושלושה איסורים ("שמות" היינו שמות של איסורים), כגון של תרומה ושל ערלה ושל כלאי הכרם, **מִמִּין אֶחָד** – כגון פלפלין שאיסוריהם חלוקים, כמו שבארנו לעיל, **אוֹ מִשְּׁלֹשָׁה** – מינים, כגון פלפל, בצל וחומץ, ושם אחד **(רמב"ם)**, כגון של ערלה, **אָסוּר** – אם נפלו לתבשיל של היתר, התבשיל אסור, **וּמִצְטָרְפִין** – כלומר שאף על פי שכל אחד מהם אין בו כדי לתבל, מצטרפים הם זה עם זה לאסור את התבשיל בנותן טעם. ויש מפרשים: אסור – בנותן טעם אם נפלו לקדירה, ומצטרפין – לאסור בתערובת יבש בלא נתינת טעם **(תוספות שבת פט, ב)**. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר:**

יא שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין וְשֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עִסָּה, לֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ, נִצְטָרְפוּ וְחִמְּצוּ — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַר הָאַחֲרוֹן אֲנִי בָּא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין שֶׁנָּפַל אִסּוּר בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף — לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ.

יב יוֹעֶזֶר אִישׁ הַבִּירָה הָיָה מִתַּלְמִידֵי בֵית שַׁמַּאי, וְאָמַר: שָׁאַלְתִּי אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן עוֹמֵד בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח, וְאָמַר: לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר, עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ.

יג כֵּלִים שֶׁסָּכָן בְּשֶׁמֶן טָמֵא, וְחָזַר וְסָכָן בְּשֶׁמֶן טָהוֹר, אוֹ שֶׁסָּכָן בְּשֶׁמֶן טָהוֹר, וְחָזַר וְסָכָן בְּשֶׁמֶן טָמֵא — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַר הָרִאשׁוֹן אֲנִי בָּא; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַחַר הָאַחֲרוֹן.

פירוש ברטנורא

יחד לאסור התבשיל שנתבשל בהם: **או שני מינים משם אחד.** כגון זנגביל ופלפלין ושניהם ערלה או שניהם תרומה. ואין הלכה כר"ש:

יא אחר האחרון אני בא. אם השאור של תרומה נפל באחרונה, העיסה כולה נעשית מדומע ואם של חולין נפל באחרונה הכל מותר שהאחרון הוא שעושה החמוץ. והא דשרי ר' אליעזר כשנפל אותו של חולין אחרון היינו דוקא כשקדם וסלק את האיסור ואע"פ שהועיל קצת שסייע לאחרון דהיתר לגמור החמוץ אף על פי כן נתבטל טעמו ואינו חוזר ונעור אבל לא קדם וסלק האסור ונתחמץ על ידי שניהם אסור דסבר ר' אליעזר זה וזה גורם אסור: **לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי לחמץ.** דזה וזה גורם מותר. והלכה כחכמים:

יג כלים שסכן. כגון מנעלים ושאר כלים של עור שסכין אותן בשמן לרככן: **וחזר וסכן בשמן טהור.** לאחר שנתייבש השמן הראשון והטבילו לכלי שנטמא בשמן טמא, חזר וסכו בשמן טהור, וכשמשתמשים בכלי נפלט השמן לחוץ: **אחר ראשון אני בא.** דסבר ר' אליעזר ראשון נפלט לחוץ: **וחכמים אומרים אחר אחרון.** סברי אחרון נפלט. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד – כמו שבארנו לעיל, **אוֹ שְׁנֵי מִינִין מִשֵּׁם אֶחָד** – כגון פלפל ובצל, ושניהם של ערלה, כלומר בין שחלוקים בשמות ובין שחלוקים הם במין, **אֵינָן מִצְטָרְפִין** – לאסור את התבשיל. ואין הלכה כרבי שמעון.

יש מפרשים: "שניים ושלושה שמות ממין אחד" — כגון פלפל ארוך ופלפל לבן ופלפל שחור (רש"י עבודה זרה סו, א; רמב"ם בפירושו למשנה), וכן כותב הרמב"ם בחיבורו (הל' מאכלות אסורות טז, טו): "שלושה שמות ממין אחד כיצד? כגון כרפס של נהרות וכרפס של אפר וכרפס של גינה".

אבל רבנו תם (בתוספות עבודה זרה שם) מקשה על פירוש זה, וכן הראב"ד משיג בזה על הרמב"ם, והם מפרשים "שמות" במובן שמות של איסורים (כמו שבארנו במשנה). וכן מוצאים (מכות א, ב): "שלא השם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין", וכן (כריתות ג, ד): "אינו מן השם". ואמנם כך מבארים רוב מפרשי המשנה.

יום שלישי

באור משנה יא

שְׁאוֹר שֶׁל חֻלִּין וְשֶׁל תְּרוּמָה – ושאור של תרומה, **שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עִסָּה** – של חולין, בזה אחר זה, **לֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ** – לא בשאור של חולין כדי לחמץ את העיסה ולא בשאור של תרומה כדי לחמצה, **נִצְטָרְפוּ וְחִמְּצוּ** – משנצטרפו שניהם חמצו את העיסה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַר הָאַחֲרוֹן אֲנִי בָּא** – אם השאור של תרומה נפל אחרון, העיסה נעשית מדומע, ואסורה היא לזרים, ואם השאור של חולין נפל אחרון, העיסה מותרת, שהשאור שנפל אחרון הוא שעשה את החימוץ. בבבלי (**פסחים כו, ב**) אמרו, שלא התיר רבי אליעזר כשנפל השאור של חולין אחרון אלא אם כן קדם וסילק את השאור של תרומה, שהואיל וסילקו בטרם החמיץ, בטל והלך לו; ואף על פי שסייע לשאור של היתר שיוכל לגמור את החימוץ, מכל מקום כבר בטל טעמו ואינו חוזר וניעור, אבל אם לא קדם וסילק את השאור של תרומה, ונתחמצה העיסה על ידי שניהם, העיסה אסורה, שסובר רבי אליעזר: זה וזה גורם אסור (אם היתר ואיסור ביחד גורמים את החימוץ, העיסה אסורה). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין שֶׁנָּפַל אִסּוּר בַּתְּחִלָּה** – בין שנפל השאור של תרומה בתחילה, **בֵּין בַּסּוֹף** – בין שנפל השאור של תרומה בסוף, **לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר** – את העיסה, **עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ** – אבל אם אין בו כדי לחמץ, אלא שעל ידי צירופו עם השאור של חולין נתחמצה העיסה, הרי היא מותרת, שסוברים חכמים: זה וזה גורם מותר. והלכה כחכמים.

באור משנה יב

יוֹעֶזֶר אִישׁ הַבִּירָה – יש מפרשים ש"בירה" היינו שם מקום סמוך לירושלים (**"מלאכת שלמה"**); ויש מפרשים: "איש הבירה" – הממונה על "הבירה" שבהר הבית, שכן אמר ר' יוחנן (**בבלי יומא ב, א**): מקום היה בהר הבית ו"בירה" שמו (יש סוברים, שהכוונה למגדל שהיה בהר הבית). ברם, לדעת ריש לקיש (**שם**), כל המקדש כולו קרוי "בירה", שנאמר (**דברי הימים א כט, יט**): "ולשלמה בני תן לבב שלם לשמור מצוותיך... ולבנות הבירה אשר הכינותי"; ולפי זה יש לפרש: יועזר איש הבירה – הממונה על המקדש (**ועיין נחמיה ב, ח; ז, ב; פסחים ג, ח**), **הָיָה מִתַּלְמִידֵי בֵית שַׁמַּאי, וְאָמַר: שָׁאַלְתִּי אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן** – נכדו של הלל, כשהיה **עוֹמֵד בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח** – שבהר הבית, **וְאָמַר: לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר** – בין שנפל שאור של איסור בתחילה בין שנפל בסוף, אינו אוסר את העיסה, **עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ** – בשאור של איסור, **כְּדֵי לְחַמֵּץ** – את העיסה. בעל "תוספות יום טוב" כותב, שמעשה זה הובא לראיה, שאף מתלמידי בית שמאי קבלו מבית הלל.

יום רביעי

באור משנה יג

אגב משנה יא מובאת כאן משנה זו, שאף בה נחלקו רבי אליעזר וחכמים אם "אחר הראשון אני בא" או "אחר האחרון".

כֵּלִים – של עור, כגון מנעלים, **שֶׁסָּכָן בְּשֶׁמֶן טָמֵא** – כדי לרככם, **וְחָזַר וְסָכָן בְּשֶׁמֶן טָהוֹר** – לאחר שנתייבש השמן הטמא ונטבלו הכלים שנטמאו בו, חזר וסכן בשמן טהור; ויש מפרשים, שמדובר כאן בכלים שאינם מקבלים טומאה, כגון כלי אבנים או כלי אדמה או פשוטי כלי עץ (**רמב"ם**), **אוֹ שֶׁסָּכָן בְּשֶׁמֶן טָהוֹר** – בתחילה, **וְחָזַר וְסָכָן בְּשֶׁמֶן טָמֵא** – לאחר שנתייבש השמן הטהור; **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַר הָרִאשׁוֹן אֲנִי בָּא** – שכן הכלים פולטים בשעת תשמישם את השמן הבלוע בהם, וסובר רבי אליעזר, שפולטים הם את השמן הראשון שבלעו, ואם סכם תחילה בשמן טמא, הרי הנפלט טמא, והוא מטמא; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַחַר הָאַחֲרוֹן** – אני בא, השמן הראשון נבלע בכלים, וכשהם פולטים בשעת תשמישם, אינם פולטים אלא את השמן האחרון; הלכך אם השמן האחרון היה טמא, השמן הנפלט טמא, ואם היה טהור, הרי הוא טהור.

יד שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עִסָּה, לֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ, וְנִצְטָרְפוּ וְחִמְּצוּ — אָסוּר לַזָּרִים וּמֻתָּר לַכֹּהֲנִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר לַזָּרִים וְלַכֹּהֲנִים.

טו תַּבְלִין שֶׁל תְּרוּמָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ בַּקְּדֵרָה, לֹא בְּאֵלּוּ כְּדֵי לְתַבֵּל וְלֹא בְּאֵלּוּ כְּדֵי לְתַבֵּל, וְנִצְטָרְפוּ וְתִבְּלוּ — אָסוּר לַזָּרִים וּמֻתָּר לַכֹּהֲנִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר לַזָּרִים וְלַכֹּהֲנִים.

טז חֲתִיכָה שֶׁל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שֶׁל פִּגּוּל וְשֶׁל נוֹתָר, שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם הַחֲתִיכוֹת — אָסוּר לַזָּרִים וּמֻתָּר לַכֹּהֲנִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר לַזָּרִים וְלַכֹּהֲנִים.

יז בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וּבְשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים, שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם בְּשַׂר הַתַּאֲוָה — אָסוּר לַטְּמֵאִים וּמֻתָּר לַטְּהוֹרִים.

פירוש ברטנורא

יד אסור לזרים. רבנן לטעמייהו דאמרי לעיל תבלין משנים ושלשה שמות מצטרפין לאסור הדבר הנתבל: **ומותר לכהנים.** דתרומה שריא להו ואין בכלאי הכרם כדי להחמיץ: **ר"ש מתיר לזרים.** לטעמיה, דאמר שנים או שלשה שמות ממין אחד אין מצטרפין:

טו תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם. בהא נמי רבנן לטעמייהו ור' שמעון לטעמיה. ודין תבלין כדין שאור:

טז חתיכה של קדשי קדשים. שאסורה לזרים ומותרת לכהנים: **ושל פגול ושל נותר ושל טמא.** דאסירי בין לזרים בין לכהנים: **שנתבשלו עם החתיכות.** של חולין ויש בחולין כדי לבטל של קדשי קדשים בפני עצמן ושל פגול נותר וטמא בפני עצמן: **אסור לזרים.** רבנן לטעמייהו, דאמרי שנים ושלשה שמות מצטרפין לאסור: **ר"ש מתיר לזרים.** לטעמיה דאמר שנים או שלשה שמות ממין אחד [אין] מצטרפין:

יז בשר קדשי קדשים. אסור לזרים אפילו טהורים. בשר קדשים קלים שרי לזרים טהורים ואסור לטמאים. **ובשלן עם בשר תאוה.** בשר חולין דשרי אף

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה יד

שְׁאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם – ושאור של כלאי הכרם, שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עִסָּה – של חולין, לֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ – לא בשאור של תרומה היה כדי לחמץ את העיסה, ולא בשאור של כלאי הכרם היה כדי לחמצה, וְנִצְטָרְפוּ – שניהם וְחִמְּצוּ – את העיסה, אָסוּר לַזָּרִים – ששניהם, תרומה וכלאי הכרם, אסורים לזרים, והרי הם מצטרפים לאסור את העיסה, כמו ששנינו (לעיל משנה י), שתבלין משני שמות מצטרפים, וּמֻתָּר לַכֹּהֲנִים – שתרומה מותרת להם, ואילו השאור של כלאי הכרם אין בו כדי לחמץ את העיסה, והרי שנינו לעיל בשאור של היתר ושל איסור שנפלו לתוך עיסה (משנה יא): "לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי לחמץ". רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר – את העיסה, לַזָּרִים וְלַכֹּהֲנִים – שהולך הוא לשיטתו (לעיל משנה י), שאין שני שמות מצטרפים לאסור.

יום חמישי

באור משנה טו

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שנחלקו חכמים ורבי שמעון בענין שאור של תרומה ושל כלאי הכרם, חוזרת משנתנו להשמיע אותה מחלוקת בענין תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו לתוך תבשיל. ונדחקים המפרשים לבאר, משום מה אמנם יש צורך להשמיענו אותה מחלוקת גם בשאור וגם בתבלין. לפי "תוספות יום טוב" באה המשנה הקודמת להשמיענו, שאפילו בשאור, שהוא מין אחד, חולק רבי שמעון על החכמים וסובר, שהואיל והשמות של האיסורים מחולקים הם, הרי אינם מצטרפים לאסור את העיסה. ואילו משנתנו באה להשמיע, שאפילו בתבלין, שהם מינים חלוקים ושמות חלוקים, סוברים חכמים, שמצטרפים הם לאסור את התבשיל. ברם, לפי זה יוצא, שמה ששנינו לעיל (משנה י): "תבלין שניים ושלושה שמות ממין אחד או משלושה", אפשר לפרש: או משלושה מינים שהם שניים שלושה שמות (ולא כמו שבארנו – לפי רוב המפרשים – משלושה מינים שהם שם אחד). ויש מקשים על "תוספות יום טוב", שהרי המחלוקת בענין תבלין כבר נשנתה במפורש במשנה י, ולמה חזרה ונשנתה כאן? אלא שמתרצים, שבמשנה דלעיל מדובר על "תבלין" סתם, ואפשר לומר שדווקא לענין יבש ביבש סובר רבי שמעון שאין מצטרפים, אבל בתבלין הנותנים טעם בקדירה מודה רבי שמעון שמצטרפים, לפיכך באה משנתנו לפרש, שאפילו בתבלין שנפלו לקדירה, אין שני שמות מצטרפים לאסור את הקדירה ("תוספות חדשים"; "תפארת ישראל").

תַּבְלִין שֶׁל תְּרוּמָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם – ותבלין של כלאי הכרם, שֶׁנָּפְלוּ בַּקְּדֵרָה – שהיה בה תבשיל של חולין, לֹא בְּאֵלּוּ כְּדֵי לְתַבֵּל וְלֹא בְּאֵלּוּ כְּדֵי לְתַבֵּל – לא בתבלין של תרומה היה כדי ליתן טעם בקדירה ולא בתבלין של כלאי הכרם היה כדי ליתן בה טעם, וְנִצְטָרְפוּ – התבלין, וְתִבְּלוּ – ונתנו טעם בקדירה, אָסוּר לַזָּרִים – ששני האיסורים מצטרפים לאסור את הקדירה, וּמֻתָּר לַכֹּהֲנִים – שהתרומה מותרת לכהנים, והתבלין של כלאי הכרם בפני עצמם אין בהם כדי לתבל. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר לַזָּרִים וְלַכֹּהֲנִים – שאין שני שמות מצטרפים לאסור את הקדירה.

באור משנה טז

משנה זו מוסיפה ללמד בענין מחלוקתם של חכמים ורבי שמעון, אם שני שמות מצטרפים לאסור או אינם מצטרפים. וכותב בעל "תוספות יום טוב", שמשנתנו נשנתה אגב המשנה הבאה. ויש מפרשים שיש בה משום רבותא לרבי שמעון ("תפארת ישראל").

חֲתִיכָה שֶׁל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים – כגון של קרבן חטאת או של אשם, שאסורה לזרים ומותרת לכהנים, שֶׁל פִּגּוּל – וחתיכת בשר של קרבן שנעשה פיגול, היינו שחשב בשעת זביחתו לאכול בשרו לאחר הזמן הקצוב לאכילתו (ויקרא ז, יח), וְשֶׁל נוֹתָר – של בשר קרבן שנעשה נותר, היינו שנשאר מבשר הקרבן לאחר הזמן הקבוע לאכילתו (שם שם, יז), והרי פיגול ונותר אסורים באכילה אף לכהנים, שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם הַחֲתִיכוֹת – של חולין, שיש בהן כדי לבטל את החתיכה של קדשי קדשים בפני עצמה ואת של פיגול ושל נותר בפני עצמן, אבל לא כדי לבטל את כולן, אָסוּר לַזָּרִים – שבין קדשי קדשים ובין פיגול ונותר אסורים לזרים, ולפיכך מצטרפים הם לאסור את החתיכות של חולין, שלשיטת החכמים שניים ושלושה שמות מצטרפים לאסור, וּמֻתָּר לַכֹּהֲנִים – שהרי קדשי קדשים מותרים להם, ואילו פיגול ונותר בפני עצמם אין בהם כדי לאסור את החתיכות של חולין. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר לַזָּרִים וְלַכֹּהֲנִים – שרבי שמעון הולך לשיטתו, ששניים שלושה שמות אין מצטרפים, ואפילו קדשי קדשים ופיגול ונותר אין מצטרפים לאסור את החתיכות של חולין, אף על פי שכולם קודש הם.

בארנו משנתנו לפי רוב המפרשים, אבל הרמב"ם מפרש משנתנו בדרך אחרת לגמרי (עיין פירוש המשנה להרמב"ם, ועיין "תוספות יום טוב" ו"משנה ראשונה").

יום ששי

באור משנה יז

בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים – שאסור לזרים, וּבְשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים – כגון תודה ושלמים, שבשרם מותר באכילה לזרים טהורים, אבל לא לטמאים, שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ עִם בְּשַׂר הַתַּאֲוָה – כלומר בשר חולין, שמותר אף לטמאים, ויש בבשר החולין כדי לבטל קדשי קדשים בפני עצמם וקדשים קלים בפני עצמם, אבל לא כדי לבטל שניהם, אָסוּר

פרק שלישי

א בֶּגֶד שֶׁצְּבָעוֹ בִּקְלִפֵּי עָרְלָה, יִדָּלֵק. נִתְעָרַב בַּאֲחֵרִים, כֻּלָּם יִדָּלְקוּ; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם.

ב הַצּוֹבֵעַ מְלֹא הַסִּיט בִּקְלִפֵּי עָרְלָה וַאֲרָגוֹ בַּבֶּגֶד, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה הוּא — רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יִדָּלֵק הַבֶּגֶד. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם.

ג הָאוֹרֵג מְלֹא הַסִּיט מִצֶּמֶר הַבְּכוֹר בַּבֶּגֶד, יִדָּלֵק הַבֶּגֶד; וּמִשְּׁעַר הַנָּזִיר, וּמִפֶּטֶר חֲמוֹר, בַּשַּׁק — יִדָּלֵק הַשַּׁק. וּבַמֶּקְדָּשִׁין,

פירוש ברטנורא

לטמאים ויש בו כדי לבטל כל אחד בפני עצמו. מצטרפין לאסור לטמאים. אפילו לר"ש, דקדשי קדשים וקדשים קלים שם א' להם כדאמרינן לעיל גבי תרומה וחלה ובכורים. **ומותר.** לזרים טהורים אפילו לרבנן דקדשי קדשים אין בהם כדי לאסור:

ג א בגד שצבעו בקליפי ערלה. כגון קליפי אגוזים ורמונים דגם הקליפים אסורים בהנאה כדדרשינן [ברכות לו:] את פריו את הטפל לפריו: **ידלק.** שאסור בהנאה דכתיב (ויקרא יט) וערלתם ערלתו, שלא יהנה ולא יצבע ולא ידליק בו את הנר: **כולם ידלקו.** ר"מ לטעמיה, דאמר לקמן את שדרכו למנות מקדש, ובגד שצבעו שדרכו למנות הוא: **וחכ"א יעלה באחד ומאתים.** לטעמייהו, דאמרי לקמן בפרקין אין מקדש אלא ששה דברים בלבד. והלכה כחכמים:

ב מלא הסיט. הוא כדי הפסק שיש בין אמה לאצבע כל מה שיכול להרחיבו. והפסק שיש בין האגודל לאצבע כל מה שיוכל להרחיבו הוא הסיט כפול לפי שהוא כפול ממה שיש בין אמה לאצבע. ומלא הסיט הוא שיעור חשוב לאיסור הלכך כשארגו בבגד ואין ידוע איזו הוא ר"מ אומר ידלקו לטעמיה. וחכ"א יעלו באחד ומאתים לטעמייהו, כפלוגתא דלעיל:

ג מצמר הבכור. ואסור לגזוז, בכור שנאמר (דברים טו) ולא תגזו בכור צאנך. ובבכור בעל מום איירי ולהכי בעי מלא הסיט דאילו בכור תם הרי הוא מוקדשים, ותנן ובמוקדשים מקדשים כל שהוא: **משער הנזיר.** ושערו אסור בהנאה שנא' (במדבר ו) קדוש יהיה גדל פרע גדולו של פרע יהיה קדוש: **ומפטר חמור.** לאחר עריפה כולי עלמא מודו דאסור בהנאה דגמרינן עריפה עריפה מעגלה ערופה: **בשק.** גבי צמר תנא בגד וגבי שער תנא שק דהכי אורחיה:

משניות מבוארות – קהתי

לַטְּמֵאִים – שקדשי קדשים וקדשים קלים מצטרפים לאסור את הבשר כולו לטמאים; ואף רבי שמעון מודה בזה, לפי שקדשי קדשים וקדשים קלים משם אחד הם; **וּמֻתָּר לַטְּהוֹרִים** – לזרים טהורים, אף לדעת חכמים, לפי שקדשי הקדשים אין בהם כדי לאסור את הבשר.

באור משנה א

כבר הזכרנו, שהערלה אסורה בהנאה, ואף הקליפות של פירות ערלה אסורות בהנאה, שכן דרשו: "וערלתם ערלתו את פריו" (ויקרא יט, כג) – לרבות את הטפל לפריו (בבלי ברכות לו, ב). כן שנינו בברייתא (בבלי פסחים כב, ב): "שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל" – אין לי אלא איסור אכילה, מניין שלא ייהנה ממנו, שלא יצבע בו ולא ידליק בו את הנר? תלמוד לומר: "וערלתם ערלתו... ערלים לא יאכל" – לרבות את כולם".

בֶּגֶד שֶׁצְּבָעוֹ בִּקְלִפֵּי עָרְלָה – כגון בצבע העשוי מקליפות של אגוזים ורימונים של ערלה, **יִדָּלֵק** – יישרף הבגד, שאסור הוא בהנאה כדין הערלה. **נִתְעָרַב** – הבגד שצבעו בקליפי ערלה, **בַּאֲחֵרִים** – בבגדים מותרים, **כֻּלָּם יִדָּלְקוּ** – כל הבגדים יישרפו מספק ערלה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שלדעת רבי מאיר בגד הוא דבר חשוב, ודבר חשוב אינו בטל (כמבואר לקמן משנה ז). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם** – אם נתערב הבגד שצבעו בקליפי ערלה בתוך מאתיים בגד מותרים, הרי הוא בטל. והלכה כחכמים.

בענין ששנינו ברישא "בגד שצבעו בקליפי ערלה, יידלק" מדייקים בתוספות (בבא קמא קא, א): "אף על פי ששנינו (תרומות יא, ג), שאין סופגין את הארבעים על הערלה אלא על היוצא מזיתים וענבים בלבד, כי שאר מי פירות אינם אלא זיעה בלבד, וממילא שמותר לצבוע בהם, ומכל שכן במים ששורים בהם את הקליפות, מכל מקום יש לומר שמה ששנינו כאן באמת רק מדרבנן אסור. וזה שדרשו מהכתוב (כפי שהבאנו לעיל), שלא יצבע, היינו שהכתוב בא ללמד שלא יצבע בזיתים ובענבים וביוצא מהם, או בממשות עפרורית של הקליפות הנטחנות; או שיש לומר, שלמדים בגזירה שווה "פרי, פרי" מביכורים (כמו שהבאנו בבאורנו שם), דווקא לענין הפרי, והרי זה בא למעט משקה שלהם, אבל ב"שומר לפרי" שמרבים מן הכתוב "את פריו" – את הטפל לפריו, לא נתמעט המשקה שלו, שאין למעטו מ"פרי" של ביכורים, לפי שביכורים אינם נוהגים ב"שומר לפרי" כלל.

שבת קודש

באור משנה ב

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת בבגד שנצבע כולו בקליפי ערלה – שאם נתערב באחרים, רבי מאיר סובר: כולם יידלקו, וחכמים מקילים וסוברים שבטל באחד ומאתיים – באה משנתנו ללמד, שאפילו חוט אחד של הבגד נצבע בקליפי ערלה, מחמיר רבי מאיר וסובר שהבגד יידלק (רמב"ם).

הַצּוֹבֵעַ מְלֹא הַסִּיט – הצובע חוט שארכו "מלוא הסיט", היינו כרוחב שבין "אצבע ל"אמה", ככל מה שאפשר להרחיבו, **בִּקְלִפֵּי עָרְלָה** – כגון בצבע העשוי מקליפי רימונים של ערלה, **וַאֲרָגוֹ בַּבֶּגֶד** – את החוט הצבוע בקליפי ערלה, **וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה הוּא** – החוט, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יִדָּלֵק הַבֶּגֶד** – שמלוא הסיט הוא שיעור חשוב לאיסור ואינו בטל; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם** – החוט בטל באחד ומאתיים של שאר חוטי הבגד.

בארנו "מלוא הסיט" – כשיעור המרחק שיש בין "אצבע" ל"אמה" כל מה שאפשר להרחיבו. וכן מבארים רוב המפרשים. אבל יש אומרים ש"מלוא הסיט" הוא כשיעור המרחק שבין האגודל לאצבע. ואילו רוב המפרשים כותבים, ששיעור זה נקרא "מלוא הסיט כפול", לפי שהוא כפול ממה שיש בין אצבע לאמה.

והרמב"ם כותב בפירושו למשנתנו – "הסיט הוא שתות הזרת (שהיא חצי אמה), וראיתי בזו המלה פירושים הרבה. והזכרתי מהם פחות שבשיעורים לחומרא, ונתחזק אצלי זה הפירוש מפני שהוא פירוש הקדמונים, והקדמון הוא יותר חכם בלשון מן האחרון".

באור משנה ג

משנה זו נשנתה אגב המשנה הקודמת.

הָאוֹרֵג מְלֹא הַסִּיט – כמבואר במשנה הקודמת, **מִצֶּמֶר הַבְּכוֹר בַּבֶּגֶד** – שכן בתורה נאמר (דברים טו, יט): "ולא תגז בכור צאנך", וכל צמר שנגזז ממנו, הרי הוא אסור בהנאה; ובאה משנתנו ללמד, שהאורג בבגד כמלוא הסיט מצמר הבכור, **יִדָּלֵק הַבֶּגֶד** – שנאסר הבגד בהנאה; **וּמִשְּׁעַר הַנָּזִיר** – שכתוב בו (במדבר ו, ה): "קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו", והנזיר מגלחו במלאת ימי נזרו ושורפו, כמו שכתוב (שם שם, יח): "וגלח הנזיר פתח אוהל מועד את ראש נזרו ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים", ומכאן ששער הנזיר קדוש, ואסור הוא בהנאה, **וּמִפֶּטֶר חֲמוֹר** – ומשער של פטר חמור לאחר שערפוהו, שכן כתוב (שמות יג, יג): "וכל פטר חמור תפדה בשה, ואם לא תפדה וערפתו", ולאחר עריפה שערו אסור בהנאה; ויש סוברים שאפילו מחיים כל זמן שלא נפדה שערו אסור בהנאה; והאורג מלוא הסיט משער הנזיר או משער פטר חמור

מְקַדְּשִׁין כָּל שֶׁהֵן.

משניות מבוארות – קהתי

בַּשַּׁק – בענין צמר נקט התנא בגד ובענין שער נקט שק, שכך דרכו של דבר, **יְדֵלֵק הַשַּׁק** – שנאסר השק בהנאה. **וּבַמֶּקְדָּשִׁין** – ואם הצמר או השער של קדשי בדק הבית או של קדשי מזבח (חוץ מבכור), **מְקַדְּשִׁין** – אוסרים בהנאה, **כָּל שֶׁהֵן** – אפילו בפחות ממלוא הסיט. בירושלמי מבואר, שהטעם שמחמירים בקדשים, לפי שמדובר בקדשים שיש להם פדיון, ודבר שיש לו מתירין אפילו באלף אינו בטל.

הרב מברטנורא מפרש, שבריישא מדובר בבכור בעל מום, ולכן אין הבגד נאסר אלא אם כן נארג בו מלוא הסיט. אבל בכור תם הרי הוא בכלל המוקדשים, שמקדשים בכל שהן. וכן מפרש גם הר"ש. אבל לפי פירוש זה, קשה ליישב טעם הירושלמי שהבאנו לעיל בענין המוקדשין, שהרי בכור תם אין לו פדיון (עיין "מלאכת שלמה"; "תפארת ישראל"; "משנה ראשונה"). לפי הירושלמי משנתנו היא כרבי מאיר, שהוא מחמיר גם בצובע מלוא הסיט בקליפי ערלה (במשנה הקודמת). אבל מדברי הרמב"ם נראה, שאף חכמים מודים כאן, שאינו בטל; וכותב הרמב"ם, שהטעם הוא, "לפי שלא נתן בהם הכתוב שיעור בשום פנים". – ובעל "משנה ראשונה" מוסיף לפרש הטעם, שאמנם צבע מלוא הסיט אפשר להעביר מן הבגד, ואין הבגד מתקלקל על ידי כך, אבל צמר מלוא הסיט שנארג עם הבגד, אם יוציא אותו ממנו, נמצא מקלקל את הבגד כולו, וכן גם בשער שנארג בשק, הלכך אף על פי שהקילו חכמים לעיל בצובע מלוא הסיט, ואמרו: יעלה באחד ומאתיים, מכל מקום באורג מלוא הסיט מצמר ומשער האסורים בהנאה, החמירו חכמים שלא יעלה באחד ומאתיים אלא יידלק הבגד או השק (עיין בבלי סוף מסכת תמורה; ועיין "משנה ראשונה", שמבואר שם ענין זה באריכות).

המשך מעמוד ג

למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי, כך כשברא הקב"ה את העולם גזר ואמר השמים שמים להוי' והארץ נתן לבני אדם, כשבקש ליתן את התורה, בטל את הגזירה הראשונה ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים, ואני המתחיל שנאמר[32] וירד הוי' על הר סיני וגו', וכתיב ואל משה אמר עלה אל הוי'[33], וז"ש[34] כל אשר חפץ הוי' עשה בשמים ובארץ".

כשם שיש ביטול הגזירה בכללות העולם (שהוא ענין חיבור "שמים" - רוחניות, ו"ארץ" - גשמיות), כך יש **באדם גופא**: ביטול הגזירה בין גופו לנפשו (רוחניות וגשמיות שבו), **ובנפש גופא**: בין המוחין, הבנה והשגה, שמאיר בה האמת כפי שהיא מצד חכמתו ית', בחי' "עליונים" שבו, לעבודת המדות, רגש האדם, הקשורה עם מציאותו, בחי' "תחתונים" שבו.

קודם מתן תורה לא הי' יכול להיות חיבור אמיתי בין "מוחין" ל"מדות", שעבודת המוחין, ביטול, תומשך ותורגש במדות. ורק לאחר ביטול הגזירה במתן תורה ניתן הכח שיהי' התחברות והתכללות הפכיים (כנ"ל), באופן שיוכל לעבוד את ה' בכל סוגי עבודה.

כדאיתא בספרי עה"פ[35] "ואהבת את הוי' אלקיך - שנדרש מאדם הן אהבה והן יראה, אע"פ שאין לך אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה אלא במדת הקב"ה בלבד", כי ממתן תורה ניתן הכח לחבר ב' הפכים של אהבה ויראה יחד - "אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה"[36].

---

32) יתרו יט, כ.
33) שם, כ.
34) לקמן קלה, ו.
35) ואתחנן ו, ה.
36) מלקו"ש חל"ה ע' 103 (משיחת י"ט כסלו ה'תשכ"ב).

רש"י

צביתו ליה זוודתא – הכינו לו צדה לדרך. מה היא צידת המתים – תכריכין. **איתפח** – נתרפא. **הכי הוה** – מיתה נקנסה עלי. **לא מוקים במיליה** – אינו מעמיד על מדותיו. **לא תקומו בהדיה** – לא תדקדקו אחריו. **אליה** – שמינה יש כאן, וקוץ בה. כלומר דבר תנחומין יש כאן, אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל.

למי שמשים עצמו כשירים. צדיק – במשפט אמת. **חסיד** – נכנס לפנים מן השורה. **ולכסוף** – כשרואה שאין העולם מתקיים בדין. **ה' ה'** – מדת רחמים. אני מרחם קודם שיחטא, ואני מרחם אחר שיחטא, אם ישוב. **ברית כרותה לשלש עשרה מדות** – הללו שאם יזכירום ישראל בתפלת תעניתם אינן חוזרות ריקם. **הנה אנכי כורת ברית** – על האמור למעלה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף טז ע"ב: הגמרא מביאה מעשה שהתקיים בו מה שדרש רבא: **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ חָלַשׁ** - חלה, **עָל רַב פַּפָּא לְשַׁיּוּלֵי בֵּיהּ** - נכנס רב פפא לשאול בשלומו, **חַזְיֵיהּ דְּחָלִישׁ לֵיהּ עָלְמָא** - ראה שעומד למות, **אָמַר לְהוּ** - לבני ביתו של רב הונא, **צְבִיתוּ לֵיהּ וְזַוְדְתָּא** - הכינו לו צידה לדרך, כלומר תכריכים, **לְסוֹף אִיתְּפַח** - הבריא, **הֲוָה מִיכְּסִיף רַב פַּפָּא לְמִיחְזֵיהּ** - התבייש רב פפא לראותו משום שביקש להכין לו תכריכים. **אָמְרוּ** לֵיהּ חבריו לרב הונא, **מַאי חֲזִית** - מה ראית. **אָמַר (ליה) [לְהוּ]** רב הונא, **אִין, הָכִי הֲוָה** - אכן כך היה כפי שאמר רב פפא שהייתי עומד למות, **וְאָמַר לְהוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** לבית דין של מעלה, **הוֹאִיל וְלֵא מוֹקִים בְּמִילֵיהּ** - הואיל ואינו עומד על מדותיו, אלא מעביר עליהם, **לֵא תְּקוּמוּ בַּהֲדֵיהּ** - אל תדקדקו אחריו, **שֶׁנֶּאֱמַר 'נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע'**, ודרשו, **לְמִי נוֹשֵׂא עָוֹן לְעוֹבֵר** על **פֶּשַׁע.** נאמר בהמשך הפסוק (שם) **'לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ'. אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא,** דברים אלו הם כ**אַלְיָה** של כבש, שהיא החלק השמן והמשובח שבו, **וְאוּלם קוֹ'ן** יש **בָּהּ** ואי אפשר לאכול את כולה, כלומר, אף שיש כאן דברי תנחומין שהקב"ה נושא עון ועובר על פשע, אבל אין זאת לכולם אלא רק **'לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ' וְלֹא לְכָל נַחֲלָתוֹ** שאין הקב"ה נושא עון לכל ישראל, אלא רק **לְמִי שֶׁמְּשִׂים עַצְמוֹ כְּשִׁירִים** שאינם נחשבים, כך אינו חשוב בעיני עצמו ואינו מתגאה.

*

הגמרא ממשיכה לדרוש בפרשת י"ג מידות של רחמים: נאמר (שמות לד ו) **'וַיַּעֲבֹר ה' עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב, אִי אֶפְשָׁר לְאוֹמְרוֹ** - אם לא היה כתוב כן בפסוק אי אפשר היה לומר דבר זה מעצמנו, שהפסוק **מְלַמֵּד שֶׁנִּתְעַטֵּף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** ועבר לפני התיבה **כְּשְׁלִיחַ צִבּוּר,** וְהֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה סֵדֶר תְּפִלָּה של י"ג מדות רחמים, **וְאָמַר לוֹ, כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִין, יַעֲשׂוּ לְפָנַי כְּסֵדֶר הַזֶּה** [־יאמרו לפני סדר י"ג מידות אלו], **וַאֲנִי מוֹחֵל לָהֶם.**

הגמרא דורשת את המשך הפסוק: **'ה' ה'',** שם הוי"ה מורה על מדת רחמים, והוכפל כדי לומר ש**אֲנִי הוּא** במדת רחמים **קוֹדֶם שֶׁיֶּחֱטָא הָאָדָם, וַאֲנִי הוּא** במדת רחמים גם **לְאַחַר שֶׁיֶּחֱטָא הָאָדָם וַיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה. 'אֵל רַחוּם וְחַנּוּן' וְגוֹ'. אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּרִית כְּרוּתָה לִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת** אלו, **שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָם** אם יזכירום ישראל בתפלת תעניתם, **שֶׁנֶּאֱמַר** אחר פסוקי י"ג מדות (שם לד י), **'הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית'** על י"ג מידות האמורים קודם לכן.

*

אִילְפַּי, וְאָמְרֵי לָהּ אִילְפָא [־ויש אומרים שמועה זו בשם אילפא] **רָמֵי** - הקשה סתירה, **כְּתִיב** בי"ג מידות של רחמים **'וְרַב חֶסֶד'** (שמות לד ו), והיינו שהקב"ה נוהג במידת החסד לפנים משורת הדין, **וּכְתִיב** בהמשך **'וֶאֱמֶת',** שהקב"ה מתנהג בדין אמת בלי ויתור. ותירץ: **בַּתְּחִלָּה** נוהג הקב"ה במדת **'וֶאֱמֶת', וּלְבַסּוֹף** כשרואה שאין העולם מתקיים במידה זו, נוהג במדת **'וְרַב חֶסֶד'.**

רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי - הקשה סתירה, **כְּתִיב** (תהילים סב יג) **'וּלְךָ ה' חָסֶד',** שהקב"ה מתנהג במדת החסד, לפנים משורת הדין, **וּכְתִיב** בהמשך הפסוק, **'כִּי אַתָּה תְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ',** שהקב"ה מדקדק לשלם לאדם לפי מעשיו. ותירץ: **בַּתְּחִלָּה** נוהג הקב"ה בבחינת **'כִּי אַתָּה תְשַׁלֵּם** לאיש **כְּמַעֲשֵׂהוּ', וּלְבַסּוֹף** כשרואה שאין העולם מתקיים במדה זו, נוהג במדת **'וּלְךָ ה' חָסֶד'.**

רַב הוּנָא רָמֵי - הקשה סתירה, **כְּתִיב** (תהילים קמה יז) **'צַדִּיק ה' בְּכָל דְּרָכָיו'.** ומשמע שה' מתנהג במשפט אמת וצדק, **וּכְתִיב** בהמשך הפסוק **'וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו',** שהקב"ה מתנהג בחסידות, לפנים משורת הדין. ותירץ: **בַּתְּחִלָּה** הקב"ה נוהג כ**צַדִּיק,** במשפט אמת וצדק, **וּלְבַסּוֹף** כשרואה שאין העולם מתקיים בדין אמת, הרי הוא **חָסִיד** ונוהג לפנים משורת הדין.

הִגִּיעוּךָ – איני חפץ לפנותן, והרי הן לך במתנה, ופנה אותן אם תרצה. אם אין חבירו חפץ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לבעל הכותל, וחייב לפנותן. אך אם מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו חבירו, והתחיל לפנותן לעצמו, נמלך בעל הכותל וְאָמַר לוֹ לחבירו, הֵילַךְ אֶת יְצִיאוֹתֶיךָ – אשלם לך מה שהוצאת לפנותן, וַאֲנִי אֶטּוֹל אֶת האבנים שהיו שֶׁלִּי, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, ודן שייכות לחבירו.

הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ מלאכה, ללקט בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ, וְכשסיים, אָמַר לוֹ הפועל תֵּן לִי שְׂכָרִי, וְאָמַר לוֹ השוכר טוֹל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ – התבן והקש שליקטת בִּשְׂכָרְךָ – במקום שכר, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וחייב לשלם לו כסף. אך אם מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו הפועל, ולקח את התבן, נמלך השוכר וְאָמַר לוֹ לפועל, הֵילַךְ כסף שְׂכָרְךָ, וַאֲנִי אֶטּוֹל אֶת התבן שהיה שֶׁלִּי, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

גמרא

נחלקו אמוראים בדין המשנה: שנינו שגינה שנִּפְחֲתָה יכול בעליה לזרוע למטה, רַב אָמַר, זהו דווקא כשנפחתה בְּרוּבָּהּ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אף בְּאַרְבַּע טפחים. מבארת הגמרא: רַב אָמַר, דווקא בְּרוּבָּהּ, אֲבָל כשנפחתה רק בְּאַרְבַּע, רשאי לזרוע למטה רק ד׳ טפחים, שכן אָדָם זוֹרֵעַ גם כשחֲצִיוֹ לְמַטָּה וְחֲצִיוֹ לְמַעְלָה – מקצת גינתו למטה ומקצתה למעלה, ואם כן הגינה ראויה לזריעה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אף כשנפחתה בְּאַרְבַּע, יכול לזרוע הכל למטה, שכן אֵין דרך אָדָם להיות זוֹרֵעַ חֲצִיוֹ לְמַטָּה וְחֲצִיוֹ לְמַעְלָה.

לעיל (קטז:) אמר שמואל, שעליה שנפחתה בארבעה טפחים, יכול בעליה לרדת לדור למטה, ולדעת רב, רק כשנפחתה ברובה: מבארת הגמרא: וּצְרִיכָא לבאר את מחלוקתם בשני האופנים, דְּאִי אַשְׁמוּעִינָן – אם היו משמיעים דעתם רק לגבי דִּירָה, היה משמע שרק בְּהָא – בדירה קָאָמַר שְׁמוּאֵל שכשנפחתה בארבעה יכול לרדת, מִשּׁוּם דְּלָא עֲבִידֵי אִינְשֵׁי דְּדִירֵי פּוּרְתָּא הָכָא וּפּוּרְתָּא הָכָא – אין דרך אנשים לדור כשמקצת חפציהם כאן ומקצתם שם, אֲבָל לְעִנְיַן זְרִיעָה, עֲבִידֵי אִינְשֵׁי דְּזָרְעֵי הָכָא פּוּרְתָּא וְהָכָא פּוּרְתָּא – אנשים עשויים לזרוע כך, והגינה ראויה לזריעה, וְאִי אָמְרַתְּ – היינו טועים שמוֹדֶה לֵיהּ שמואל לְרַב בזה. וְאִי אִיתְּמַר מחלוקתם רק בְּהָךְ – בגינה, היה משמע שרק בְּהָךְ קָאָמַר רַב שאינו רשאי לזרוע הכל למטה, שכן היא ראויה לזריעה עד שיפחת רובה, אֲבָל בְּהָא – בדירה, אִי אָמְרַתְּ מוֹדֶה לֵיהּ רב לִשְׁמוּאֵל שאם נפחתה בארבעה אינה ראויה לדירה. לכן צְרִיכָא שני האופנים:

שנינו במשנה: נָתְנוּ לוֹ בית דין זְמַן לקוץ וכו׳: מבררת הגמרא: וְכַמָּה הוא הַזְּמַן שבֵּית דִּין נותנים באופנים כאלו. ומבארת: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשִׁים יוֹם:

שנינו במשנה: מִי שֶׁהָיָה כּוֹתְלוֹ כּוֹ׳, אמר לו הילך יציאותיך וכו׳ אין שומעין לו: מדייקת הגמרא: הָא מִדְּקָתָנֵי בסֵיפָא ׳הֵילַךְ יְצִיאוֹתֶיךָ׳, מִכְּלָל דְּבִפְנִינְהוּ עֲסָקִינָן – משמע שמדובר שפינה בעל הגינה את האבנים, שאם לא כן אין לו הוצאות. ואם כן, טַעְמָא שזכה בהן הוא משום דְּפַנִּינְהוּ וזה מעשה קנין, ומשמע שהָא אם לֹא פַּנִּינְהוּ, לֹא קנה. שואלת הגמרא: אַמַּאי לא קנה, וְתִקְנָה לֵיהּ שֶׁהוּא בקנין חצר, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי חֲנִינָא, חֲצֵירוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנֶה לוֹ אף שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ – כשאינו יודע שהחפץ בחצר. ומשיבה: הָנֵי מִילֵּי שחצר קונה, זהו הֵיכָא דְּקָא מִיכַּוֵּין לְאַקְנוּיֵי לֵיהּ – כשמתכוון המקנה להקנות, אֲבָל הָכָא, אִשְׁתַּמּוּטֵי הוּא דְּקָא מִישְׁתַּמֵּיט לֵיהּ – רק רצה להשתמט מחבירו שביקשו לפנותן, ואין כוונתו להקנות:

שנינו במשנה: הַשּׁוֹכֵר לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בַּתֶּבֶן כּוֹ׳ אין שומעין לו: מבארת הגמרא: וּצְרִיכָא המשנה לבאר דין זה גם בכותל וגם בפועל, משום דְּאִי אַשְׁמוּעִינָן רק לְהָךְ קַמַּיְיתָא – את הדין הראשון, שהוא דְּכִי קָאָמַר לֵיהּ בעל הכותל לחבירו ׳הִגִּיעוּךָ׳ אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, היה משמע שאינו קונה בעל כרחו מִשּׁוּם דְּלֵית לֵיהּ אֵגְרָא נַבִּיהּ – אין בעל הכותל חייב לו ממון, אֲבָל הָכָא – בשוכר פועל, דְּאִית לֵיהּ אֵגְרָא נַבִּיהּ – שחייב לפועל שכר, אֲמָאי שׁוֹמְעִין לוֹ ורשאי לפרוע תבן, דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי – רגילים אנשים לומר, ׳מִמְּרֵי רַשְׁוָתֵיךָ, פָּאֲרֵי אִפְּרַע׳ – מבעל חובך שאין לו כסף, הפרע אף סובין, כלומר שהחייב ממון לחבירו, יכול לפורעו בכל אופן שירצה. לכן אמרה המשנה, שלפועל חייב לפרוע דווקא כסף. וְאִי אַשְׁמוּעִינָן רק הָכָא – בפועל, היה משמע שרק הָכָא הדין הוא שֶׁמִּשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו הפועל, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לשוכר אם חזר בו, מִשּׁוּם דְּאִית לֵיהּ אֵגְרָא נַבִּיהּ, ולכן כשהתרצה לפרוע תבן, קנאו הפועל בשכרו, אֲבָל הָכָא בבעל גינה, דְּלֵית לֵיהּ אֵגְרָא נַבִּיהּ, אִימָא שׁוֹמְעִין לוֹ, ובעל הכותל יכול לחזור בו. לכן צְרִיכָא המשנה לומר שכשפינה אותן בעל הגינה, זכה בהן.

שנינו במשנה: השוכר את הפועל וכו׳ ואמר טול מה שעשית בשכרך, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ: מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא, שׁוֹמְעִין לוֹ לשוכר. ומתרצת: אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנה, מדובר ששכר פועל לעשות בְּשֶׁלּוֹ – בתבן של השוכר, ואילו כָּאן – בברייתא, מדובר ששכרו לעשות בִּתבן שֶׁל חֲבֵירוֹ, ולכן השוכר אינו חייב בשכרו, אלא חבירו.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבָּה לְרַב נַחְמָן, כששכרו לעשות בְּשֶׁלּוֹ, מַאי טַעְמָא חייב לפרוע דווקא כסף, זהו משום דְּאָמַר לֵיהּ הפועל, אֵגְרָא עָלָךְ – שכר יש לי עליך, וחייב הנך לפרוע כסף כמו שנתחייבת. ואם כן, כששכרו לעשות בְּשֶׁל חֲבֵירוֹ, נַמִּי שְׂכָרוֹ עָלָיו – על השוכר, דְּתַנְיָא, הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת בְּשֶׁלּוֹ, שאמר ׳אתן לך מלאכה משלי׳, וְהֶרְאָהוּ בְּשדה שֶׁל חֲבֵירוֹ ואמר לו לעבוד בה, נוֹתֵן לוֹ השוכר שְׂכָרוֹ מְשֻׁלָּם – שכר מלא, וְחוֹזֵר השוכר וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַבַּיִת [בעל השדה] מַה שֶּׁהֶחֱנָה אוֹתוֹ – מה שהרוויח בעל הבית מהעבודה. ואם כן, השוכר חייב בשכרו, וחייב לפרוע דווקא כסף. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנה שכרו לעשות בְּשֶׁלּוֹ – בשל השוכר, וכָּאן – בברייתא שכרו לעשות בְּשֶׁל הֶפְקֵר – ללקט תבן מההפקר, ולכן אין השוכר זוכה בתבן, ואינו מחויב בשכר הפועל.

אֵיתִיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, הרי השוכר זוכה במציאות שמלקט הפועל, שכן שנינו בברייתא, מְצִיאַת פּוֹעֵל לְעַצְמוֹ, ומבארת הברייתא, אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת ׳נַכֵּשׁ עִמִּי הַיּוֹם׳ אוֹ ׳עְדוֹר עִמִּי הַיּוֹם׳, ולכן כל מלאכה אחרת שעושה הפועל, כגון הגבהת מציאה, היא לעצמו. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ בסתם ׳עֲשֵׂה עִמִּי מְלָאכָה הַיּוֹם׳, כל מלאכתו לבעל הבית, ולכן מְצִיאָתוֹ לְבַעַל הַבַּיִת, שכן גם זו מלאכה, וכל שכן שהשוכר זוכה במציאותיו כששכרו ללקט מציאות [מההפקר], ולכן התחייב בשכרו וחייב לפרוע כסף. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן, מדובר בשל הפקר, וְלֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנה שכרו לעשות בתבן הפקר בְּהַגְבָּהָה, וכשהגביהו הפועל, זכה בו השוכר, והתחייב בשכרו, ולכן חייב לפרוע כסף, וכָּאן – בברייתא שכרו לעשות בְּהַבָּטָה – בלא הגבהה, כגון לשמור עליו, ולכן לא זכה בו השוכר, שכן הבטה אינה קונה בהפקר, ולא התחייב בשכרו, ויכול לומר ׳טול׳.

הגמרא מבררת האם דין ׳הבטה אינה קונה בהפקר׳ הוא מוסכם: אָמַר רַבָּה, הַבָּטָה בְּהֶפְקֵר האם קונה, תַּנָּאֵי – מחלוקת תנאים הִיא, דִּתְנַן (שקלים פ״ד מ״א), שׁוֹמְרֵי – אנשים הממונים על ידי בית דין לשמור על סְפִיחֵי שְׁבִיעִית – חיטים או שעורים שגדלו בשמיטה בלא שנזרעו, ושומרים עליהם לצורך המנחות, נוֹטְלִין – מקבלים שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, ואין רשאים לעבוד בחינם, כפי שיבואר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הָרוֹצֶה מִתְנַדֵּב הוּא – רשאי לעבוד בחינם, וְשׁוֹמֵר חִנָּם הוא. אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יוסי, אם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, אזי אֵין כָּאן המנחות מִשֶּׁל צִבּוּר, כפי שיבואר. מבאר רבה: מַאי לָאו בְּהָא – האם לא בזה קָמִיפַּלְגִי, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר, הַבָּטָה בְּהֶפְקֵר קָנֵי – קונה, והספיחים נקנים לשומר, וְאִי יְהֵיבֵי לֵיהּ אֵגְרָא, אֵין – אם נותנים לו הציבור שכר, נקנים הם לציבור, וְאִי לֹא, לֹא נקנים להם, ונמצא שלא באים המנחות משל ציבור. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, הַבָּטָה בְּהֶפְקֵר לֹא קָנֵי, ולא קנה השומר, וְכִי אָזְלִי – וכשהולכים הַצִּבּוּר וּמַיְיתֵי – מביאים את הספיחים, הַשְׁתָּא הוּא דְּקָא זָכֵי בֵּיהּ – עכשיו זוכים בהם, ונמצא שהמנחות באים משל ציבור. מברר רבה: וּמָה כוונת חכמים שאמרו ׳אַתָּה אוֹמֵר אין באין משל ציבור׳, הרי לדעת רבי יוסי הן אכן באו משל ציבור. ומבאר: הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ – כך

רש"י

הגיעוך. הם שלך ופנה אותן לעצמך: אין שומעין לו. אם אין זה רוצה אין קונה לו דבר הפקר או מתנה: בתבן ובקש. לקלקם לו משלו או מן ההפקר: טול מה שעשית. כל מה שלקטת יהא שלך: אין שומעין לו. אע"ג דבכל דוכתי אית ליה שוה כסף בכסף הכא גבי פועל בל תלין שכרו כתיב (ויקרא יט) מאי דאתני בהדיה משמע: גמ' דלית ליה אגרא גביה. וזה אינו חפץ במתנתו והוא מזיקו שמנעו מזרעתו: אבל סיפא דאית ליה אגרא גביה. וזה בא לכופו על שכרו והוא אומר לו טול זה בפרעון אימא כו': מפרי רשותיך. מבעל חובך: פארי אפרע. אפי' נותן לך סובין בכלים: משום דאית ליה אגרא גביה. משקיבל עליה קניה באגרה: צריכא. דאין שומעין לו דקניה ליה וחצרו: והתניא שומעין לו. לאומר לפועל טול מה שעשית בשכרך: בשל חבירו. שהיתה מלאכת חבירו שומעין לו: בשל הפקר. שומעין לו דא"ל קני ביה אתי דלדידיה לא קני ליה ר"נ לטעמיה דאמר לעיל (דף י.) המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו נמצא שאין פעולתו עליו ואין כאן בל תלין ולא דמי לשל חבירו דהתם ליכא למימר זכי ביה אתי וכי לא א"ל שכרך על בעל הבית על ברחו שכרו עליו אבל הכא לא: איתיביה רבא לרב נחמן. למימר דפועל לאו בכלל המגביה מציאה לחבירו הוא אלא כיד בעה"ב הוא וקניה בעה"ב בהגבהה דפועל אפילו אמר לו עשה עמי מלאכה סתם וכל שכן הכא דשכרו ללקט מציאות ממש: כאן בהגבהה כאן בהפקה. ואידי בשל הפקר מתני' כששכרו ללקט תבן וקש בהגבהה דפועל וע"כ שכרו עליו וברייתא כששכרו למלאכת הבטה כגון לשמור או להשליך מעליה לארץ דליכא הגבהה דא"ל אבתי לא זכאי ביה אנא זיל אתי זכי בה: תנאי היא. אי קניא אי לא: שומרי ספיחים. של שעורין לצורך מנחת העומר או של חטין לצורך שתי הלחם: אתה אומר אינן באין משל צבור. אם נשמע לך לא יביאו עומר ושתי הלחם משל צבור אלא משל יחיד זה שקנה מן ההפקר בשמירתו דסבירא להו הבטה קניא בהפקר הואיל ודבר טורח הוא ודעתו לכך על ידו נשמר: ומה אתה אומר אין באין וכו'. הא איהו סבר דלא קניא: מדברייך. שאתה אומר לשמרו חנם: לדברינו. שאנו אומרים הבטה בהפקר קני אין וכו': אמר רבא גרסינן הכא ולעיל אמר רבה: דכ"ע הבטה בהפקר קני. וטעמא דר' יוסי דקסבר מסרה זה לצבור ונמצאו באין משל צבור: ורבנן. חיישי שמא לא יהא בלבו למסור יפה יפה בלב שלם דנוחם לו שיקרבו משלו: מדברייך. שאתה אומר ישמרם חנם: לדברינו. שאנו חוששין שמא לא ימסרם יפה יפה אין עומר ושתי הלחם וכו': בחוששין לבעלי זרועות. שאם לא נוציא עליהן קול שהן של הקדש יש בעלי זרועות שלוקחין אותם בחזקה ולעצמן:

ומה

הגיעוך אין שומעין לו משקבל עליו אמר לו הילך את יציאותיך ואני אטול את שלי אין שומעין לו השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן ובקש ואמר לו תן לי שכרי ואמר לו טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו משקבל עליו ואמר לו הילך שכרך ואני אטול את שלי אין שומעין לו: גמ' נפחתה רב אמר ברובה ושמואל אמר בארבע רב אמר ברובה אבל בארבע אדם זורע חציו למטה וחציו למעלה ושמואל אמר בארבע אין אדם זורע חציו למטה וחציו למעלה דאי אשמועינן דירה בהא קאמר שמואל משום דלא עבידי אינשי דדיירי פורתא הכא ופורתא הכא אבל לענין זריעה עבידי אינשי דזרעי הכא פורתא והכא פורתא אימא מודה ליה לרב ואי איתמר בהך בהך קאמר רב אבל בהא אימא מודה ליה לשמואל צריכא: נתנו לו זמן: וכמה זמן ב"ד א"ר יוחנן שלשים יום: מי שהיה כותלו כו': הא מדקתני סיפא הילך יציאותיך מכלל דפנינהו עסקינן טעמא דפנינהו הא לא פנינהו לא אמאי ותקנה ליה שדהו דאמר ר' יוסי בר' חנינא חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו ה"מ היכא דקא מיכוין לאקנויי ליה אבל הכא אישתמוטי הוא דקא מישתמיט ליה: השוכר לעשות עמו בתבן ליה הגיעוך אין אשמועינן להך קמייתא דכי קאמר ליה הגיעוך אין שומעין לו משום דלית ליה אגרא גביה אבל הכא דאית ליה אגרא גביה אימא שומעין לו דאמרי אינשי ממרי רשותיך פארי אפרע ואי אשמועינן הכא הכא שמשקבל עליו אין שומעין לו משום דאית ליה אגרא גביה אבל הכא דלית ליה אגרא גביה אימא שומעין לו: והתניא שומעין לו אמר רב נחמן לא קשיא כאן בשלו כאן בשל חבירו אל רבה לרב נחמן בשלו מ"ט דא"ל אגרא עלך בשל חבירו נמי שכרו עליו דתניא השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מבעל הבית מה שהחנה אותו אלא אמר רב נחמן לא קשיא כאן בשלו כאן בשל הפקר איתיביה רבא לרב נחמן מציאת פועל לעצמו אימתי בזמן שאמר לו בעל הבית נכש עמי היום או עדור עמי היום אבל אם אמר לו עשה עמי מלאכה היום מציאתו לבעל הבית אלא אמר רב נחמן לא קשיא כאן בהגבהה כאן בהבטה אמר רבה הבטה בהפקר תנאי היא דתנן שומרי ספיחי שביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ר' יוסי אומר הרוצה מתנדב הוא ושומר חנם אמרו לו אתה אומר כן אין באין משל צבור מאי לאו בהא קמיפלגי דת"ק סבר הבטה בהפקר קני ואי יהיבי ליה אגרא אין ואי לא לא ורבי יוסי סבר הבטה בהפקר לא קני וכי אזלי צבור ומייתי השתא הוא דקא זכי ביה ומה אתה אומר הכי קאמרי ליה מדברייך לדברינו אין עומר ושתי לחם באין משל צבור אמר רבא לא דכ"ע הבטה בהפקר קני והכא חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה כמרי דרבנן סברי חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה ומה אתה אומר הכי קאמרי ליה מדברייך לדברינו חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה אין עומר ושתי לחם באין משל צבור אמר רבא אמר דכ"ע הבטה בהפקר לא קני והכא בחיישינן לבעלי זרועות קמיפלגי דת"ק סבר דתקינו רבנן למיתב ליה ארבע זוזי כי הייכי דלישמעי בעלי זרועות וליפרשו מינייהו ור' יוסי סבר לא תקינו

ומה

תוספות

זמן ב"ד ל' יום. ומכאן אנו למדים זמן ב"ד לפרוע חובו ולכמה דברים דהיו ל' יום ורשב"ג נמי אמר לעיל (דף קיג.) אף לעצמו אין מחזיר אלא שלשים יום ומיהו לבל נזיקין לא אמר שייהא זמן ב"ד ל' יום כמו הכא דהא לעיל (דף פב:) גבי נשברה כדו ולא סילקו נפלה גמלו ולא העמידה ר"מ מחייב בהזיקן אין זמן ב"ד שלשים יום שם כדמשמע בהמניח את הכד (ב"ק דף כט.) והיינו טעמא שבשעה קלה יכול להסירם משם:

אמר ליה הגיעוך אין שומעין לו. אע"ג דמפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס אמרי' בפרק המניח (שם דף כט.) דפטור הכא דאישתמוטי קא מישתמיט ואינו מפקירו כדאמר בגמרא: ליקני ליה חצרו כו'. אבל אי לאו דר"י ברבי חנינא אתי שפיר דאין קונה לו אלא היכא דעומד בצד שדהו לכך כי לא פנינהו לא דכשאמר ליה הגיעוך לא היה אבתי עומד שם: כאן בשל חבירו. תימה למאי דס"ל השתא אמאי צריך לומר לו טול מה שעשית בשכרך יאמר לא אתן לך בלום שלא עשית לי בלום:

לעשות בשלו והראהו בשל חבירו. משמע דזקא לעשות בשלו אז נותן לו שכרו משלם אבל סתמא לא ותימה א"כ אמאי איצטריך לשנויי כאן בשלו כאן בשל הפקר לישני כאן ששכרו לעשות שלו כאן ששכרו סתמא בשל חבירו ואור"י דמשום הכי לא משני הכי דהא פשיטא דאם שכרו לעשות בשל חבירו דשומעים לו אבל הא דמשני לעיל הא בשל חבירו חידוש הוא דשומעין לו דהא לא קאי הכי וכן כאן בשל הפקר חידוש הוא דקא משמע לן דהבטה שומעין לו חידוש הוא דקא משמע לן דהבטה בהפקר לא קני: שומרי ספיחים. פירשתי בסוף פ' הזהב (לעיל דף נח.):

מהורורתא

מַחְוַורְתָּא מתני' דלא כר' יהודה. וא"ת ואמאי לא משני מתני' שלא בשעת הוצאת זבלים ודברי הכל כדמשני בהמניח (ב"ק דף ל. ושם) אמתני' דהתם וי"ל דהכא פשיטא ליה דאיירי שלא בשעת הוצאת זבלים ולהכי לא הוה קשיא ליה הא דמתני' מצרכת לזבל לאלתר ור' יהודה מתיר להניח ל' יום אלא להכי לא מצי אתא כר' יהודה משום דמחייב לשלם מה שהזיק אפילו הזיק בההיא שעה קטנה שיש לו רשות להניח ולרבי יהודה אותה שעה כיון שיש לו רשות פטור ועי"ל דמתניתין משמע דאיירי בשעת הוצאת זבלים מדקתני המזבל מזבל משמע בשעה שרגילין לזבל והא דלא הוה קשה ליה דרבי יהודה שרי שלשים יום ומתני' לאלתר משום דאיכא למימר דמתניתין עצה טובה קמ"ל שימהר שלא יצטרך לשלם מה שהזיק: ותניא

ומה אתה אומר. אינן באין משל צבור הא אמרן דלא קני: הכי קאמרי ליה מדברייך. דקאמרת ישמרם חנם: לדברינו. דסבירא לן דתקינו רבנן ארבעה זוזי מן התרומה לשומרי ספיחים וזה מוחל עליהן ונמצאו לו בתרומה ארבעה זוזים שאין לצבור חלק בהם ואם קונין מהן תמידין ומוספין ושאר קרבנות צבור אין תמידין באין משל צבור: **מתני'** המוציא מוציא והמזבל מזבל. כלומר אינו רשאי להשהותו שם אלא מוציאו מן הרפת לרה"ר והנושאו יהא מזונן ליושאנו לשדה ולגנה לזבל: אין שורין טיט. מקומות יש ששורין אותו ימים רבים צבור במקום אחד: ואין לובנים לבנים. לפי שמשהה אותן ליבשן ששוטח הטיט בקרקע חלקה כעובי הלבנים ורוחץ בו חריצות שתי וערב כמדת הלבנים ומניחן שם עד שיבשו: וגובלין טיט. לתת מיד בבנין: והבונה בונה. מקבל מיד המביא ובונה: מתקן. מזמן ברשות הרבים ואינו חייב בנזקין: **גמ'** וצובר כל שלשים יום. משלשים לשלשים חוזר וצובר כדי שיהא נישף יפה: מודה רבי יהודה וכו'. ומתני' נמי עצה טובה קאמר שלא יתחייב בנזקו: בנר חנוכה פטור. גבי הניח חבונין גרו מבחוץ ועבר גמל טענן פשתן ודלקה בנר והדליק את הבירה בב"ק (דף סב:): מאי לאו ברשות ב"ד. אלמא כל מידי דיהבו ליה רבנן רשותא אם הזיק פטור: כל אלו שאמרו וכו'. כל אותן נזקין שנתנו חכמים עליהם רשות ואמרו מותרין לקלקל ברה"ר ולהשליכן לשם כגון הוצאת זבלים לר' יהודה וכגון פותקין ביבותיהם וגורפין מערותיהן בימות הגשמים דברשות קא עבדי ב"ק (דף ו.): אף מתקן הוא. וקאי אתנא קמא דאמר אם הזיק משלם וקאמר ליה איהו אף בשלשים יום קודם לכן מתקן ופטור: היה מעמידו בעלייה. משנה היא בב"ב בלא יחפור לא יעמיד אדם תנור בתוך הבית אא"כ יש על גביו חלל גובה ד' אמות מפי התנור לעלייה: היה מעמידו בעלייה. עד שיהא תחתיו עובי מעזיבה שלשה טפחים: ובכירה. שאין היסק שבה גדול: טפח. מעזיבה יהא תחתיה: ואם היזק. שדלק הבית והדליק את סביביו: חצב. החוצב אבן מן ההר לעקרה מחיבורה: סתת. הוא המרבעה ומחלקה: חטר. נשאה מן ההר שסיתתה הסתת שם ומוסרה לבתף המושיטה לבנאי העומד על מעמד החומה העשוי להילוך האומנין: אדריכל. הוא אבי האומנין שהוא מדקדק בהנחת האבן ליצדדה על מושבה בשוה שלא תמיש ולא תשה ולא תהא בולטת חוץ לדימוס: חייב. זה שהיא בידו חייב בנזקה אם תפול מידו ותזיק את אחרים או תשבר היא הוא חייב לשלם ואע"ג דמוקמינן להא לקמן בקבלנות וכולן שותפין במלאכה אין חייב אלא מי שהיתה מסורה לו דכיון דכולו הוא הנזק מוטל עליו כל היכא דמיתרמי דתנן אדם מועד לעולם שוגג ומזיד אונס ורצון דנפקא לן בב"ק (דף כו:) פצע תחת פצע. לחייב על השוגג כמזיד ואונס כרצון: כולן. אלו שהיו שותפין במלאכה אחת ומשהניחו אבן על הדימוס היא שורת הבנין נפלה וזקיקה הואיל ולאו כחו דאדריכל הוא שלאחר שהניחה נפלה וליכא לחיובי משום גירי דיליה כולן חייבין יחד ועליהן המלאכה לעשות וקיבלו אחריות הנזק יחד: והתניא האחרון חייב. אדריכל שהניחה: בשכירות. האחרון חייב: בקבלנות. כולן חייבין היכא דלא נפלה מיד אחד מהן ועל כולן לשמור שתהא מיושבת יפה: **מתני'** שתי גנות זו על גב זו. סמוכות זו לזו האחת קרקעיתה גבוהה ושאצלה קרקעיתה נמוך: והרך בינתים. בזקיפת הגובה שזו גבוהה מזו יש שומים או בצלים: של עליון. שהרי עפרו הוא ומשלו הוא יונק: של תחתון. שעל אורו הוא מונח: למלאות גנתו עפר. משנה קרקעו לעליונה: אמר ר"מ מאחר ששניהן חן יכולין למחות זה על זה. שלא יהא ירק זה כאן עליון ליטול עפרו והתחתון למלאות גנתו: רואין מהיכן ירק זה חי. ממקום שהוא יונק וגדל לו יתן: כל שעליון יכול לפשוט ידו וליטול הרי אלו שלו. כדאמר ר"מ הואיל ומעפרו היא חייה: והשאר של תחתון. ועליון הוא גופיה אפקורי מפקר להו לגביה שגנאי הוא לו ליטול רשות ליכנס לתוך של חבירו ולקוט: **גמ'** בעיקרו. שרשי הירק: בנופו. לפי שהן תלויין באוירו של תחתון פליגי בהו:

ומה אתה אומר הכי קאמרי ליה מדבריך לדברינו אין באין משל צבור וכן כי אתא רבין אמר רבי יוחנן חוששין לבעלי זרועות איכא ביניהו: **מתני'** המוציא מוציא זבל לרשות הרבים המוציא מוציא והמזבל מזבל אין שורין טיט ברשות הרבים ואין לובנים לבנים אבל גובלין טיט ברשות הרבים אבל לא לבנים הבונה ברשות הרבים המביא אבנים מביא והבונה בונה ואם הזיק משלם מה שהזיק רבן שמעון בן גמליאל אומר אף מתקן הוא את מלאכתו לפני שלשים יום: **גמ'** ליתא מתני' דלא כרבי יהודה דתניא רבי יהודה אומר בשעת הוצאת זבלים אדם מוציא זבלו לרה"ר וצובר כל שלשים יום כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ אפילו תימא רבי יהודה מודה ר' יהודה שאם הזיק חייב לשלם וחתנן מודה רבי יהודה בנר חנוכה שהוא פטור מפני שהוא עושה ברשות מאי לאו רשות דבית דין לא רשות דמצוה והתניא כל אלו שאמרו מותרין לקלקל ברה"ר אם הזיק חייב לשלם ורבי יהודה פוטר אלא מחווארתא מתני' דלא כרבי יהודה אמר אביי רבי יהודה ורבן שמעון בן גמליאל ור' שמעון כולהו סבירא להו כל מקום שנתנו לו חכמים רשות והזיק פטור רבי יהודה הא דאמרן רשב"ג דתנן רשב"ג אומר אף מתקן הוא את מלאכתו לפני שלשים יום רבי שמעון דתנן היה מעמידו בעלייה צריך שיהא תחתיו מעזיבה שלשה טפחים ובכירה טפח ואם הזיק משלם מה שהזיק רבי שמעון אומר לא אמרו כל השיעורים הללו אלא שאם הזיק פטור מלשלם ת"ר החצב שמסר לסתת הסתת חייב הסתת שמסר לחמר החמר חייב החמר שמסר לכתף הכתף חייב הכתף שמסר לבנאי הבנאי חייב הבנאי שמסר לאדריכל אדריכל חייב ואם הניח אבן על הדימוס והזיקה כולן חייבין לשלם והתניא אחרון חייב וכולן פטורים לא קשיא כאן בשכירות כאן בקבלנות: **מתני'** שתי גנות זו על גב זו והירק בינתים ר"מ אומר של עליון ר' יהודה אומר של תחתון אמר ר"מ אם ירצה העליון ליקח את עפרו אין כאן ירק אמר ר' יהודה אם ירצה התחתון למלאות את גנתו אין כאן ירק זה אמר ר"מ מאחר ששניהן יכולין למחות על זה רואין מהיכן ירק זה חי אמר ר"ש כל שהעליון יכול לכפשוט את ידו וליטול הרי הוא שלו והשאר של תחתון: **גמ'** אמר רבא בעיקרו כולי עלמא לא פליגי דעליון חזי כי פליגי בנופו ר"מ סבר שדי נופו בתר עיקרו ור' יהודה סבר לא אמרינן שדי נופו בתר עיקרו (ואזדא למעמייהו) דתניא היוצא מן הגזע ומן השרשין הרי אלו של בעל הקרקע דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר מן הגזע של האילן ומן השרשין של בעל הקרקע ותנן

הסכת ושמע ישראל, העת הזאת היא מועד הגאולה על ידי משיח צדקנו, והייסורים הבאים עלינו הם חבלי משיח, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה.

היום יום טו טבת

ומה שאמרו חכמים לרבי יוסי 'מַה אַתָּה אוֹמֵר', אין כוונתם שהספידום נקנים לשומרים, שהרי הבטה אינה קונה בהפקר, אלא חָכִי קָאָמְרֵי לֵיהּ, מִדְּבָרֶיךָ, שישמרו בחינם, לִדְבָרֵינוּ – לסברתנו, שאנו סוברים שחכמים תיקנו שיקבלו השומרים שכר מתרומת הלשכה, אם כן השומר ששמר בחינם, הרי אינו מקבל כסף זה שהקנו לו חכמים, ונמצא שבכסף שבלשכה יש כסף של יחיד, והרי מכסף זה קונים קרבנות ציבור, ונמצא שקרבנות אלו נקנו מכסף של יחיד, וְאֵין הם בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר. ולכן סוברים חכמים שאין השומר יכול לשמור בחינם.

הגמרא מבארת שעוד אמוראים סוברים כמו הלישנא האחרונה, שהבטה בהפקר אינה קונה, ונחלקו חכמים ורבי יוסי בסברת 'חוששין לבעלי זרועות': וְכֵן כִּי אָתָא [–כאשר בא] רָבִין מארץ ישראל לבבל, הוא אמר שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חוֹשְׁשִׁין לְבַעֲלֵי זְרוֹעוֹת אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – שבזה נחלקו בברייתא:

משנה

המשנה מבארת באיזה אופן מותר לאדם להשתמש ברשות הרבים, באופן שיתכן שיגיע מכך היזק לבני רשות הרבים: הַמּוֹצִיא זֶבֶל לִרְשׁוּת הָרַבִּים – הרוצה להוציא זבל מהרפת שלו לרשות הרבים כדי לקחתו לזבל שדהו, אינו רשאי להשהותו שם עד שיקחוהו משם, שהרי הזבל יכול להזיק לבני רשות הרבים, אלא הַמּוֹצִיא את הזבל, מוֹצִיא אותו, וְהַמְּזַבֵּל ממתין ברשות הרבים, ולוקח אותו מיד וּמְזַבֵּל את השדה או הגינה.

אֵין שׁוֹרִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, במקומות שנוהגים לשרות טיט במים ימים רבים במקום אחד, וְכן אֵין לוֹבְנִים לְבֵנִים ברשות הרבים, שדברים אלו מפריעים לבני רשות הרבים, אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים על מנת לתתו מיד בבנין, שכן תשמיש זה אינו מפריע לבני רשות הרבים, אֲבָל לֹא גובלים שם לְבֵנִים, שכן שימוש זה מפריע להם.

הַבּוֹנֶה – הרוצה לבנות בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אינו רשאי להביא לשם אבנים ולהשהותן שם, אלא הַמֵּבִיא אֲבָנִים, מֵבִיא אותן, וְהַבּוֹנֶה מקבל אותן מידיו וּבוֹנֶה. וְאִם הִזִּיק – ואף באופן שעשה כך, שהוציא את הזבל לרשות הרבים ומיד לקחו לגינה, או שגבל טיט ברשות הרבים, או שהביא אבנים לרשות הרבים ומיד לקחם הבונה, אף על פי כן, אם הזיק בזמן שהיו ברשות הרבים, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק, אף שמותר לעשות כך. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לא רק שאינו חייב לשלם על נזקיו, שכן עשה ברשות, אלא אַף מְתַקֵּן הוּא אֶת מְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים יוֹם – הרוצה לבנות, יכול להביא אבנים שיהיו מוכנות לבנין, שלשים יום לפני שמתחיל לבנות, ואם ניזק אדם על ידי אבנים אלו, פטור מלשלם:

גמרא

הגמרא מבררת מי הוא התנא ששנה את המשנה: לֵימָא – סוברת הגמרא לומר, שמַתְנִיתִין דְּלֵא – אינה סוברת כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשָׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים, אָדָם מוֹצִיא – רשאי להוציא את זְבָלוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְצוֹבְרוֹ – ורשאי לצוברו שם כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִישׁוֹף בְּרַגְלֵי אָדָם וּבְרַגְלֵי בְּהֵמָה, שדריסתם מועילה לזבל, ומותר לעשות כן משום שֶׁעַל מְנָת כֵּן הִנְחִיל יְהוֹשֻׁעַ לְיִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ, שהתנה עימם שיהיה אדם רשאי להוציא את הזבל באופן זה. ונמצא, שמשנתינו שאסרה להשהות זבל ברשות הרבים, אינה שנויה כדעתו של רבי יהודה.

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא – תאמר שמשנתינו סוברת כְּרַבִּי יְהוּדָה, לא קשה, שכן אפשר לומר שמּוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה, שֶׁאף שמותר להוציא זבל לרשות הרבים, אך אִם הִזִּיק בזה חַיָּיב לְשַׁלֵּם, ומה שהמשנה אמרה שאין להשהות שם זבל, אינו מעיקר הדין אלא רק עצה טובה, שלא ישהה שם אדם את זבלו, כדי שלא יתחייב בנזקו.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא – והרי שנינו (ב"ק סב:) לענין אדם שהניח נר ברשות הרבים ועבר שם גמל טעון פשתן ונדלק הפשתן מן הנר, שחייב בעל הנר, ושנינו שמּוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה, בְּנֵר חֲנוּכָּה שֶׁהוּא פָּטוּר – שאם נר זה היה נר חנוכה, בעל הנר פטור מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בִּרְשׁוּת. ומבררת הגמרא: מַאי לָאו – האם אין כוונת רבי יהודה, שבנר חנוכה פטור משום שעשה בִּרְשׁוּת דְּבֵית דִּין, ואם כן, אף מי שמוציא זבל לרשות הרבים, הרי הוא עושה ברשות בית דין, וצריך הוא להיות פטור.

מתרצת הגמרא: לֹא, אין רבי יהודה פוטר משום שעשה ברשות בית דין, אלא משום שהוא עושה בִּרְשׁוּת דְּמִצְוָה, אך אם הוא עושה רק ברשות בית דין בלא שיש בזה מצוה, חייב. ואם כן, יתכן שסובר רבי יהודה שהמוציא זבל לרשות הרבים חייב בנזקו אף שיש לו רשות להוציאו, ויתכן שמשנתינו היא כדעת רבי יהודה.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא, כָּל אֵלּוּ שֶׁאָמְרוּ חכמים שמּוּתָּרִין הן לְקַלְקֵל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הדין הוא שאִם הִזִּיק, חַיָּיב לְשַׁלֵּם, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר. ואם כן, המשנה שאסרה להשהות זבל ברשות הרבים, ודאי אינה כדעת רבי יהודה, שכן אין לומר שזו עצה טובה, שלא ישהה אדם זבלו ברשות הרבים כדי שלא יתחייב בנזקו, שהרי לדעת רבי יהודה, אף אם נגרם היזק מחמת הזבל, הבעלים פטורים, שהרי לדעתו חכמים התירו להוציא זבל לרשות הרבים.

מעלה הגמרא למסקנא, אֶלָּא אכן מְהַוְּרְתָּא – ודאי שמַתְנִיתִין היא דְּלֵא כְּדַעת רַבִּי יְהוּדָה.

הגמרא מבארת, שיש עוד תנאים הסוברים, שמי שעושה פעולה שהתירו לו חכמים לעשותה, פטור מלשלם על נזק שנגרם על ידי פעולה זו: אָמַר אַבַּיֵי, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, כּוּלְּהוּ סְבִירָא לְהוּ – שלושתם סוברים, שכָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ לוֹ חֲכָמִים לאדם רְשׁוּת לעשות פעולה מסוימת, וְהִזִּיק על ידה, פָּטוּר מלשלם. ומבארת הגמרא היכן למדנו שתנאים אלו סוברים כך. רַבִּי יְהוּדָה, הָא דַּאֲמָרָן בברייתא לעיל, שכל אלו שאמרו שמותרים לקלקל ברשות הרבים, רבי יהודה פוטר אם הזיק.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דִּתְנַן במשנתינו, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף מְתַקֵּן הוּא הבנאי אֶת מְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים יוֹם – שרשאי להביא לבנים לרשות הרבים ל' יום לפני שרוצה להתחיל לבנות, ולהשהותן שם, ואם הזיקו, פטור מלשלם.

רַבִּי שִׁמְעוֹן, דִּתְנַן (ב"ב כ:), הָיָה מַעֲמִידוֹ לתנור בַּעֲלִיָּיה שמעל הבית, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא תַּחְתָּיו – תחת התנור מַעֲזִיבָה בעובי שְׁלֹשָׁה טְפָחִים לפחות, כדי שלא ידליק התנור את קורות הגג. וּכְכִירָה – אם היה מעמיד כירה בעליה, די במעזיבה בעובי טָפַח, שכן חום הכירה קטן מחום התנור. וְאִם הִזִּיק, שנשרף הבית ומה שסביבו, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק אף שהרחיק כך. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ חכמים את כָּל הַשִּׁיעוּרִים הֵלָּלוּ, אֶלָּא כדי לומר שֶׁאִם הרחיק כך, ובכל זאת הִזִּיק, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, שהרי עשה כמו שאמרו חכמים.

אגב שנזכרו דיני היזק שעל ידי בניה, מבררת הגמרא מי משלם היזק זה: תָּנוּ רַבָּנָן, הַחַצָּב – חוצב האבנים מן ההר, שֶׁמָּסַר אבן חצובה לַסַּתָּת, שמסתת אותה שתהיה מרובעת וחלקה, ונפלה מיד הסתת והזיקה, הַסַּתָּת חַיָּיב לשלם על נזק זה, שהרי מוטל היה עליו לשומרה. הַסַּתָּת שֶׁמָּסַר את האבן המסותתת לַחַמָּר המוביל אותה למקום הבניה, ונפלה מיד החמר והזיקה, הַחַמָּר חַיָּיב. הַחַמָּר שֶׁמָּסַר לַכַּתָּף המושיט אותה לבנאי העומד על מעמד החומה, ונפלה מיד הכתף והזיקה, הַכַּתָּף חַיָּיב. הַכַּתָּף שֶׁמָּסַר לַבַּנַּאי שמניח אותה במקומה לחברה בסיד, ונפלה מידו והזיקה, הַבַּנַּאי חַיָּיב. הַבַּנַּאי שֶׁהִנִּיחַ אותה בחומה וּמָסַר אותה לָאַדְרִיכָל – המיישר את האבן שתהיה יושבת במקום הראוי לה, שלא תהיה עקומה או בולטת מחוץ לחומת הבנין, ונפלה מיד האדריכל והזיקה, אַדְרִיכָל חַיָּיב. וְאִם הִנִּיחַ האדריכל את הָאֶבֶן עַל הַדִּימוֹס [–שורת הלבנים בבנין], וסיים את מלאכתו, ומשם נפלה וְהִזִּיקָה, כּוּלָּן חַיָּיבִין לְשַׁלֵּם, שכיון שהאבן נפלה לאחר שהניחה, אין זה נחשב מכחו, והיות ומדובר כאן שכולם עובדים בקבלנות [כמבואר להלן] וכולם שותפים במלאכה זו, מוטלת האחריות על כולם.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא, אַחֲרוֹן חַיָּיב וְכוּלָּן פְּטוּרִים, ומבואר שרק האדריכל חייב. ומתרצת: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – בברייתא

המשך בעמוד נז

וּתְנַן בברייתא **נַמִּי לְגַבֵּי עֲרֵלָה כִּי הַאי גַּוְונָא** – שנחלקו התנאים גם באופן זה, ששנינו, **אֵילָן הַיּוֹצֵא** בין **מִן הַגֵּזַע** ובין **מִן הַשָּׁרָשִׁין, חַיָּיב בְּעֲרֵלָה**, כאילן חדש, ואינו נידון כחלק מהאילן הישן, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, היוצא **מִן הַגֵּזַע**, נידון כאילן ישן, **וּפָטוּר** מהערלה, אך היוצא **מִן הַשָּׁרָשִׁין**, נידון כאילן חדש **וְחַיָּיב** בערלה. הגמרא מבררת, מדוע נחלקו התנאים גם לגבי מקח וממכר וגם לגבי ערלה, ולא היה די להשמיע לנו את מחלוקתם במקום אחד: **וּצְרִיכֵי** – ויש צורך להשמיע את המחלוקת בשני נושאים אלו, משום **דְּאִי אַשְׁמוּעִינָן קַמַּיְיתָא** – אם היו משמיעים לנו רק את מחלוקתם הראשונה, לגבי מקח וממכר, היינו סוברים שרק **בָּהָא** – במקח וממכר **קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה** שהיוצא מן הגזע נידון כחלק מן האילן הישן, **מִשּׁוּם דְּמִמּוּנָא** הוא, ואין להחמיר בזה, **אֲבָל גַּבֵּי עֲרֵלָה, דְּאִיסּוּרָא** הוא, **אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר** – היינו סוברים שהוא מודה לדעת רבי מאיר, שיש להחמיר לדונו כאילן חדש, ולחייבו בערלה. **וְאִי אִיתְּמַר בָּהָא** – ואם היו משמיעים את מחלוקתם רק לגבי ערלה, היינו סוברים שרק **בָּהָא** – בערלה **קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר** שהיוצא מן הגזע נידון כאילן חדש, משום שערלה זהו איסור ומחמירים בזה, **אֲבָל בְּהַהִיא** – לגבי מקח וממכר, שזה ממון, **אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ** – היינו סוברים שמודה רבי מאיר לְדעת **רַבִּי יְהוּדָה**, שאין היוצא מהגזע נידון כאילן חדש. לכן **צְרִיכֵי** להשמיע מחלוקתם בשני הנושאים:

שנינו במשנה: [**אָמַר**] **רַבִּי שִׁמְעוֹן** (אומר), **כָּל שֶׁהָעֶלְיוֹן יָכוֹל לִפְשׁוֹט** [**וְכוּ׳**] את ידו וליטול, הרי הוא שלו: מבארת הגמרא: **אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יֵאָנֵס** – דברי רבי שמעון אמורים באופן שהעליון יכול להתכופף וליטול את הירק בלא שיסכן את עצמו בנפילה. שואלת הגמרא: **בְּעֵי** – שאל **רַב עָנָן, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים ששאל זאת **רַבִּי יִרְמְיָה**, ירק שבעל הגינה העליונה **מַגִּיעַ לְנוֹפוֹ** משום שנופו עולה כלפי מעלה, **וְאֵין מַגִּיעַ לְעִיקָּרוֹ**, או באופן **שֶׁמַּגִּיעַ לְעִיקָּרוֹ וְאֵין מַגִּיעַ לְנוֹפוֹ**, משום שנופו יורד כלפי מטה, **מַאי** – מהו הדין. מעלה הגמרא למסקנא: **תֵּיקוּ**:

הגמרא מבררת, היאך נפסקה ההלכה במחלוקת שבמשנתינו: **אָמַר אֶפְרַיִם סַפְרָא** [–הסופר], **תַּלְמִידוֹ שֶׁל רֵישׁ לָקִישׁ, מִשּׁוּם** [–משמו של] **רֵישׁ לָקִישׁ, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. אֲמָרוּהָ** – אמרו את שיטתו זו של רבי שמעון **קַמֵּיהּ דְּשָׁבוֹר מַלְכָּא** – לפני שבור מלך פרס, שהיה בקי בדיני ישראל, ושיבח המלך את שיטתו, **וְאָמַר לְהוּ** המלך, **אַפְּרְיוֹן נִמְטֵיֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן** – רבי שמעון יקבל מאיתנו חן על שסובר כך:

הדרן עלך הבית והעלייה וסליקא לה מסכת בבא מציעא

אגרות קודש

ב״ה, מוצש״ק, ט׳ טבת, ה׳תשכ״ב
ברוקלין, נ. י.

כבוד המשתתפים בשיעור לימוד גפ״ת,
בבית הכנסת עדת יעקב, ברוקלין

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

נעם לי להודע מהרה״ח הוו״ח אי״א נו״נ רב פעלים וכו׳ מוה״ר משה פנחס שי׳ הכהן, אשר במוצש״ק ויחי הבע״ל מסיימת חבורתם מסכת תענית ומתחילים מס׳ ראש השנה.

וע״פ מנהג ישראל, אשר בגמרה של תורה, בסיום מסכת - אומרים הדרן כו׳ ודברי התעוררות, באתי בזה, בתור השתתפות בשמחתם, בשורותי דלהלן, בסיום מס׳ תענית.

וז״ל:

תנו רבנן יפיפיות שבהן מה היו אומרות, תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי, מיוחסות שבהן מה היו אומרות, תנו עיניכם למשפחה לפי שאין האשה אלא לבנים, מכוערות שבהן מה היו אומרות קחו מקחכם לשום שמים ובלבד שתעטרונו בזהובים.

עכ״ל.

ובכלל - ג׳ משפחות הנ״ל מתאימות לשלשה המימרות דתני ר׳ חייא: אין אשה אלא ליופי, אין אשה אלא לבנים, אין אשה אלא לתכשיטי אשה (היינו - תעטרונו בזהובים - וכפירש״י ע״ז - תתנו לנו תכשיטין).

כיון שבעל כל ג׳ מימרות אלו - אחד הוא, מובן שאין בזה פלוגתא, כי אם שכל מאמר מדבר בסוג מיוחד בנשים.

ויש לפרש הענין בעבודת נשמות ישראל לה׳,

(ובלשון הכתוב), בנות ציון האומרות ומבקשות את המלך שלמה, מלך שהשלום שלו, שיברור ויבחור בהם - במתן תורה, יום חתונתם.

המשך בעמוד הבא

רש"י

אילן היוצא מן הגזע וכו'. בלוקח אילן אחד בתוך של חבירו דקי"ל בבבא בתרא (דף פא.) דדברי הכל לא קנה קרקע ואילן קטן היוצא (מן הגזע או) מן השרשין לית דינא ולית דיינא דקרקע גמורה היא ומן הגזע נמי ר"מ סבר שדי נופו בתר עיקרו והתם מפרש מאי גזע ומאי שרשין גזע כל שרואה פני חמה ואע"ג דשבח נוף העלילו לבעל האילן בדקתני התם הגדילו לא ישפה התם הוא דאדעתא דהכי נחת שכל זמן שיהא ראוי לעשות פרי יהא בקרקע וישא ענף ופירי אבל אילן אחר העולה מן הגזע אילנא אחרינא הוא: **חייב בערלה.** גרסי' לר"מ דאילן הוא לעצמו דגזע הסמוך לקרקע בתוך שלשה כקרקע הוא ואע"ג דלא מארעא ממש יניק שדי נופו בתר עיקרו: **מגיע לנופו.** כגון שנוטה נופו למשה: **קמיה דשבור מלכא.** לי' נראה שבור מלכא ממש ומלך פרס היה ובקי בדינים ואמרוהו להא דר"ש דמתני' קמיה וקלסה ואמר אפריון נמטייה לר"ש יקבל חן מאותנו על דבר זה ואית דאמרי שבור מלכא שמואל דבמה דוכתי קרי ליה הכי ואין מיושב בה דמאי אמרוה אי להא דר"ש דמתני' אטו שמואל לא הוה ידע לה למתני' ואי להא דאפרים ספרא אטו אי לא אמר ריש לקיש הלכה כר"ש שמואל מי לא קים בדיני למיקלסיה לר"ש עד דשמע משמיה דריש לקיש דהלכתא כוותיה: **אפריון.** חן שלנו:

הדרן עלך הבית והעליה
וסליקא לה מסכת בבא מציעא

תוספות

ותניא נמי גבי מקח וממכר כה"ג. תניא גרסינן דאינה משנה בשום מקום ולא הוי כה"ג ממש דאפילו אמר ר"י היוצא מן הגזע של בעל הקרקע לא יקשה כלום שהרי עומד באורו של בעל הקרקע וגם יונק מן הקרקע ועוד שלא היה בדעת המוכר למכור אלא זה האילן שהיה כעין שמכר אבל לא אילן חדש שעתיד לצאת מן הגזע דלא חשיב כאילן עצמו הענפים המתחדשים אלא נחשב כאילן אחר וכן ר' מאיר אם היה אומר כאן של בעל האילן לא היה קשה על משנתנו שכמו שהענפים המתחדשים בכל שנה הם של בעל האילן ה"נ היוצא מן הגזע יהיו שלו והא דקאמר כה"ג היינו שמניחה ר"מ כאן כחו של בעל הקרקע טפי מרבי יהודה כמו במתני' ולהבי לא עביד צריכותא בסמוך אלא אערלה ואמקח וממכר ולא אמותיתיתן:

שבור מלכא. נראה לפרש כפי' הקונטרס דשבור מלכא היה בקי בהלכות כדאמרינן בסוף מסכת ע"ז (דף עו:) שנגע הסכין עשר פעמים בקרקע קשה כשחתך האתרוג בסכין לרב יהודה:

הדרן עלך הבית והעליה
וסליקא לה מסכת בבא מציעא

ותנן נמי גבי ערלה כי האי גוונא אילן היוצא מן הגזע ומן השרשין חייב בערלה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר מן הגזע פטור מן השרשין חייב וצריכי דאי אשמועינן קמייתא בהא קאמר רבי יהודה משום דממונא אבל גבי ערלה דאיסורא אימא מודי ליה לר' מאיר ואי איתמר בהא קאמר ר' מאיר אבל בההיא אימא מודי ליה לר' יהודה צריכי: [אמר] ר"ש (אומר) כל שהעליון יכול לפשוט [וכו']: אמרי דבי רבי ינאי ובלבד שלא יאגם (בעי רב ענן ואיתימא רבי ירמיה מגיע לנופו ואין מגיע לעיקרו ומגיע לעיקרו ואין מגיע לנופו מאי תיקו: אמר אפרים ספרא תלמידו של ריש לקיש משום ריש לקיש הלכה כר"ש אמרוה קמיה דשבור מלכא אמר להו אפריון נמטייה לרבי שמעון:

הדרן עלך הבית והעליה
וסליקא לה מסכת בבא מציעא

המשך מהעמוד הקודם

- ועפ"ז יובן ויונעם ההמשך בהמשנה דסיום המשניות דמס' תענית, ושייכות הענינים בה: היו אומרות בחור כו' וכן הוא אומר צאו"ר בנות ציון כו' ביום חתונתו זה מ"ת כו' -

אשר ג' סוגים בנשמות ועבודתן: **יפיפיות שבהן** - יפה ומום אין בה ובעבודתה, עבודה שלא ע"מ לקבל פרס, עבודת אמתית מאהבה, וכמש"נ שכחי עמך ובית אביך (ועי"ז) ויתאו המלך **יפיך**. ולכן **אומרות** ומבקשות **תנו עיניכם ליופי, שאין האשה אלא ליופי** - תכלית השלימות, עבודה מאהבה לשמה.

מיוחסות שבהן - אלו הזקוקות לזכות וירושת אבות, אבל זכות אבות שלהן לא תמה, בשלימות היא. אין עבודתם תמה ואינה באה ממדריגת אהבת ה' עלי' נאמר מה יפית גו' אהבה בתענוגים, כי אם מאהבה המסותרת שבלב כללות ישראל שהיא ירושה מהאבות, ועי"ז מקיימין הן כל מצות התורה - ולכן **אומרות** ומבקשות **תנו עיניכם למשפחה**, יחוס אברהם אוהבי, **לפי שאין האשה אלא לבנים** - עיקר תולדותיהן של צדיקים (ועמך כלם צדיקים) מצות - כי הנשמה ירדה למטה כדי לתקן הגוף וכו' בלבד ע"י קיום המצות.

מכוערות שבהן - אלו שאפילו זכות (מל' זיכוך ובירור) אבות שלהן תמה, כי האהבה דירושת אבות מסותרת ומכוסה אצלן בלבוש שק דקליפה, **מה היו אומרות** ומבקשות **קחו מקחכם לשום שמים**, עשה למענך אם לא למעננו, **ובלבד שתעטרונו בזהובים**,

- כי בנות ישראל נאות הן (מאמינים בני מאמינים, ורוצים לדבקה בה' ולא ליפרד ח"ו) אלא שהעניות (אין עני אלא בדעת, מכסה על הנוי, על חפצם האמיתי ו)מנוולתן -

ומבקשות שיושפע להן עשירות, התעוררות תשובה מלמעלה, השיבנו ה' אליך (ועי"ז) - ונשובה.

ובכללות הן ג' החלוקות: צדיקים, בינונים, רשעים.

וע"פ המבואר מובן ויומתק ההמשך בגמרא לאחרי ת"ר הנ"ל: אמר עולא כו' עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים (ועמך כלם צדיקים) כו' וכל אחד ואחד מראה כו' -

המשך בעמוד הבא

פרק ראשון - השותפין

מסכת בבא בתרא היא המסכת האחרונה בשלשת המסכתות הפותחות את סדר נזיקין, בבא קמא, בבא מציעא ובבא בתרא. יש מהאמוראים האומר (ב"ק קב.) ששלש מסכתות אלו הן בעצם מסכת אחת, 'מסכת נזיקין', המחולקת לשלשת 'בבות', כלומר שלשה שערים. הטעם שמסכת זו נשנתה לאחר מסכת בבא מציעא הוא אגב דיני השותפים המבוארים בפרק האחרון של בבא מציעא.

הפרק הראשון במסכת זו מבאר את דיני מי שרשותו סמוכה לרשות חבירו, מה דינו ושיעורו של הכותל שעליהם לבנות כמחיצה ביניהם. וכן באיזה אופן יכול אדם להכריח את שותפו לחלוק את הקרקע או רכוש אחר שיש להם בשותפות. כמו כן יבואר בפרק זה דיני ממון המשותף לרבים, כבני חצר או בני העיר.

משנה

משנתינו עוסקת בשני אנשים החולקים את החצר שביניהם, ובונים כותל בין שתי הרשויות כדי למנוע 'היזק ראיה', כלומר שלא יוכל אחד מהם להתבונן במעשי חבירו, כיצד עליהם לבנות כותל זה.

הַשּׁוּתָּפִין בחצר, שבתי שניהם פתוחים לחצר אחת, **שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בָּחָצֵר** המשותפת, **בּוֹנִין** – חייבים לבנות **אֶת הַכּוֹתֶל** שיחלוק את החצר וימנע היזק ראיה **בָּאֶמְצַע**, כלומר, חצי מעובי הכותל על חלק השותף האחד, וחצי מעובי הכותל על חלק השותף השני, ואין אחד השותפים יכול לסרב לתת מרשותו למקום הכותל.

דין נוסף: ועוד כופים הם זה את זה, **שבְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת** כתלי חצירות מאבני **גָּוִיל** – אבנים שאינן חלקות, אלא הן בצורתן הראשונה כפי שנחצבו בהר, או במקום שנהגו לבנות מאבני **גָּזִית** – אבנים מסותתות וחלקות, או **כְּפִיסִין** – חצאי לבינים, או **לְבֵנִין** שלמות, כל מקום כפי מנהגו, **בּוֹנִין** – כל אחד כופה את שותפו לבנות כמנהג מקומם, ואין הלה יכול לומר שרצונו לבנות כותל שונה מהמנהג, אלא **הַכֹּל** נעשה **כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה**.

המשנה מבארת את עובי סוגי הכתלים שהוזכרו כאן: במקום שנהגו לבנות את הכותל מאבני **גָּוִיל**, צריכים לעשותו ברוחב ששה טפחים, ולכן **זֶה נוֹתֵן** קרקע מרשותו ברוחב של **שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְזֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים**. במקום שנהגו לבנות את הכותל **כְּאבני גָּזִית**, שרוחבן חמשה טפחים, **זֶה נוֹתֵן** מרשותו **טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה**. במקום שנהגו **בְּכְפִיסִין**, שרוחב הכותל ארבעה טפחים, **זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם**. במקום שנהגו לבנות **בִּלְבֵנִין**, שרוחבן שלשה טפחים, **זֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה**.

המשנה מבארת את דין הכותל שנפל: **לְפִיכָךְ** – כיון שהתבאר שכל שותף יכול לכוף את חבירו להשתתף בבניית הכותל, בנתינת קרקע למקום הכותל ובנתינת האבנים, לכן **אִם** לאחר שנים רבות **נָפַל הַכּוֹתֶל**, אין אחד מהם יכול לטעון שכל הכותל נבנה בחלקו, והאבנים הם שלו, אלא ודאי לנו ששניהם בנו אותו יחד, כפי חיובם, **וַהַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם**, ובגמרא (ד.) יבואר מה החידוש בדין זה.

המשנה מבארת עתה את הדין בשני בני אדם שיש להם גינות או שדות סמוכות זו לזו: **וְכֵן** הדין **בְּגִנָּה** שמגדלים בה ירקות, אם זהו **מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְגַדֵּר** בין הגינות, **מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** – את כל אחד מבעלי הגינות, להשתתף בבניית הגדר בין הגינות בכך שיתן מחצית ממקום הגדר ואבניה.

אֲבָל בִּבְקָעָה – מקום שיש בו שדות תבואה של כמה בני אדם, אם זהו **מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְגַדֵּר** בין השדות, **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** – את אחד מבעלי השדות לבנות גדר, **אֶלָּא אִם רָצָה** אחד מהם לגדור בין השדות, **כּוֹנֵם** הוא את הכותל **לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וּבוֹנֶה** את כל הכותל ברשותו, **וּכְדֵי שִׁידְעוּ** שהוא בנאו לבדו ולא יטען שכנו לאחר זמן שיש לו חלק בגדר, **עוֹשֶׂה חָזִית** – סימן על הכותל **מִבַּחוּץ**, להודיע שהוא לבדו בנאו. **לְפִיכָךְ** – כיון שהוא לבדו בנאו, **אִם** לאחר זמן **נָפַל הַכּוֹתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁלּוֹ**, ואין חבירו יכול לטעון שסייע בידו, ולתבוע מחצית מהמקום ומהאבנים. **וְאִם עָשׂוּ** – אם באו לעשות את הכותל **מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם** – ששניהם רוצים לבנותו, **בּוֹנִין אֶת הַכּוֹתֶל בָּאֶמְצַע, וְעוֹשִׂין חָזִית מִכָּאן וּמִכָּאן**, להודיע ששניהם עשאוהו יחד, **לְפִיכָךְ, אִם** לאחר זמן **נָפַל הַכּוֹתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם**, ואין אחד מהם יכול לטעון שבנאו לבדו.

גמרא

שנינו במשנה: 'השותפים שרצו לעשות מחיצה בחצר, בונים את הכותל באמצע'. הגמרא מבררת מהי ה'מחיצה' שהוזכרה במשנה: **סַבְרוּהָ** – סברו בני הישיבה לומר, **מַאי** – מה פירוש הלשון 'מְחִיצָה' שהוזכרה במשנה, **גּוּדָא** – כותל. **כִּדְתַנְיָא** – כמו שמצאנו שקורא התנא לכותל בשם 'מחיצה' לגבי דין כלאים, שאסרה התורה לזרוע תבואה ליד כרם, ואם זרעו כך, נאסרים הפירות והתבואה בהנאה, אלא אם כן יש ביניהם מרחק ארבע אמות או כותל, ושנינו בברייתא, **מְחִיצַת הַכֶּרֶם** שֶׁעשה בעל הכרם בין כרמו לבין שדהו של אדם אחר שבסמוך, **וּנִפְרְצָה** פירצה במחיצה זו, **אוֹמֵר לוֹ** בעל התבואה לבעל הכרם **'גְּדוֹר** אתה את הפירצה', כדי שלא יאסור כרמך את תבואתי. תיקן בעל הכרם את המחיצה **וְחָזְרָה וְנִפְרְצָה**, חוזר בעל השדה **וְאוֹמֵר לוֹ** לבעל הכרם 'גְּדוֹר'.

המשך מהעמוד הקודם

כי לא ידח ממנו נדח וכל סוגי בני ישראל - ממלא ה' בקשתם ואמירתם אני לדודי ודודי לי.

וע"פ הנ"ל יש לרמז ולקשר הסיום להתחלת מס' ר"ה: **ד' ראשי שנים הם באחד בניסן ר"ה למלכים**.

- למלך ישראל דוקא, אשר "מגמתו ומחשבתו **להרים** דת האמת - (הרמה ושלמות) - ולמלאות העולם **צדק** - (תומ"צ, בנים הנ"ל) - ולשבור זרוע **הרשעים** - (מכוערות)

ובא כ"ז בעבודת ועלית האדם בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, הליכה מן הקל אל הכבד, עלי'

ולרגלים - היינו (כפי' הגמרא) שהוקבע סדר ברגלים חהמ"צ - שהיו אז ערום וערי' ושקועים במ"ט שערי טומאה וכו' - ונגלה עליהם ממה"מ הקב"ה, וגאלם. חה"ש - מ"ת ע"י שאמרו בנ"י בנינו עורבים אותנו. חה"ס, חג האסיף - תכלית השמחה והשלימות, ראשון לחשבון, נצחונם של ישראל בכל.

בכבוד ובברכה

הַשּׁוּתָּפִין

השותפין— שיש להן חצר בשותפות, ובתי שניהן פתוחין לתוכו. וכל חצירות ששנו חכמים לפני הבתים הן, ורוב תשמישן בחצר. **באמצע** — זה נותן מחלקו חצי מקום עובי הכותל, וכן זה. **גויל גזית כפיסין** — הכל מפרש בגמרא. **הכל כמנהג המדינה** — אם מנהג לבנות בגויל אין חבירו יכול לומר "איני חפץ אלא גזית". **זה נותן שלשה טפחים כו'** — שעובי כותל גויל ששה טפחים, ושל גזית חמשה, ושל כפיסים ארבעה, ושל לבינים שלשה. **לפיכך** – הואיל ובתחלת הבנין חייבום חכמים לבנות בין שניהם, אם נפל הכותל לאחר שנים רבים אין האחד יכול לומר "כל הכותל נבנה בחלקי ומשלי היו האבנים", אף על פי שהוחזק יותר מחבירו, וכגון שנפל הכותל בחלקו, כדמפרש בגמרא. **וכן בנינה** – מחייבין את שניהן לבנות, במקום שנהגו לגדור באמצע. **אבל בבקעה** – שדה הלבן. **מקום שנהגו כו'** – בגמרא מפרש מאי קאמר. **ועושה חזית מבחוץ** – מפרש בגמרא. **ועושין חזית מכאן ומכאן** – להודיע ששניהם עשאוהו. **גמרא** **גודא** – כותל. **כדתנן** – דקרי תנא לגודא מחיצה. **מחיצת הכרם** – שסמוך לשדה הלבן של חבירו. **אומר לו** – לבעל הכרם: גדור אתה, שלא יאסרו גפניך את תבואת השדה משום כלאים. לפי שסמוך בעל השדה את זרעיו סמוך לגדר, כדתנן בפרק שני (כו,א): היה גדר בינתים – זה סומך לגדר מכאן את אילנותיו, וזה סומך לגדר את זרעיו מכאן. וכשאין שם גדר – תנן בפרק שני: לא יטע אדם אילן סמוך לשדה חבירו אלא אם כן הרחיק ממנו ארבע אמות כדי עבודת הכרם, דבהכי הוי כלאים. **חזרה ונפרצה אומר לו** – לגדור.

קידש

גודא, כדתניא: מחיצת הכרם שנפרצה - אומר לו "גדור", חזרה ונפרצה - אומר לו "גדור",

נתיאש

השותפין – כולה נזיקין חדא מסכתא היא, כדאמרינן ב"הגחל קמא" (בבא קמא קב,א) ובפרק קמא דעבודה זרה (ז,א). ואפילו לא הוי חדא מסכתא, צריך לפרש למה נשנית מסכתא זו אחר בבא מציעא, כדאשכחן דדייק גמרא בריש מסכת שבועות (ב,ב): מכדי תנא ממכות סליק, מאי שנא דקתני שבועות. וכן בכמה מקומות. והא דאמר (בבא קמא קב,א): בתרי מסכתות אין סדר למשנה – היינו לענין מחלוקת ואחר כך סתם, משום דרבי לא שנה לתלמידיו בסדר המסכתות, ופעמים שנה האחרונה קודם הראשונה. ואומר רבינו יצחק: דהיינו טעמא, משום דקאי אהך פירקא דלעיל (בבא מציעא קטז,ב): הבית והעלייה של שנים שנפלו חולקים בעצים וכו', וקרי להו התם בגמרא "שותפין". וקתני נמי (שם קיח,ב): שתי גנות זו על גבי זו וירק בינתים, דהוי ענין שותפות.

כפיסין – מפרש בגמרא: ארחי. וקשה לרבינו יצחק: והכתיב (חבקוק ב) "וכפיס מעץ יעננה", משמע שהוא של עץ ואומר רבינו יצחק: דשמא היו מניחין עצים מלמעלה ומלמטה.

בגויל זה נותן שלושה טפחים כו' – והא דלא קאמר "בגויל ששה טפחים" משום דלא נטעי למימר ששה לכל אחד. ואם תאמר: אמאי אצטריך למיתני מדת גויל וגזית? כיון דתנן "הכל במנהג המדינה" – כמו שנהגו כן יעשו ויש לומר: דאם נהגו יותר מששה בגויל – לא יעשה, וכן כולם, אלא כשיעור המפורש. ומיהו, אם נהגו לעשות פחות מששה – יעשה, דאפילו אם נהגו בהרצא ודפנא יעשה, כדמפרש בגמרא. ואם תאמר, ומאי בעי בגמרא: "הכל כמנהג המדינה" לאתויי מאי? ומשני: לאתויי אתרא דנהיגי בהרצא ודפנא. לימא: לאתויי כמנהג כל המקומות, כמו שנהגו ונראה לרבינו תם: דדוקא בהרצא ודפנא, אבל פחות מכאן, אפילו נהגו – מנהג הדיוט הוא. ומוכיח מכאן דיש מנהגים שאין לסמוך עליהם, אפילו היכא דתנן "הכל המנהג המדינה". **לפיכך** אם נפל הכותל וכו' – פירוש: לפי שבונים הכותל בעל כרחם, או משום דהקנו זה לזה לעשות גודא, ללישנא קמא, וכגון דידוע לנו עדיין חוזרים שהקנו זה לזה. וללישנא בתרא – משום היזק ראיה. ואם תאמר: ומאי איריא משום דבונין הכותל בעל כרחם? בלאו הכי נמי הוי של שניהם, אפילו נפל לרשותא דחד מינייהו, כיון דאין חזית לא לזה ולא לזה. כדפריך בגמרא גבי בקעה: לא יעשה חזית לא לזה ולא לזה. ואי הוה דהאיך דנפל לרשותו – מאי פריך? הא צריך לעשות חזית שלא יפול לרשות אחר ואמור שלו הן והא דאמרינן ב"השואל" (בבא מציעא ק,א) גבי מחליף פרה בחמור, וכן בריש "הבית והעלייה" (שם קטז,ב): וליחזי ברשות דמאן קיימא, וליהוי אידך המוציא מחבירו עליו הראיה – היינו משום דהתם מתחילה מבורר היה הדבר, וברשות אחד מהן נולד הספק. אבל הכא – מעיקרא נולד הספק, ואם היו באין לחלוק בעוד שהכותל קיים – היו חולקין בשוה מספק. אפילו לרבנן דסומכוס, דלית להו ממון המוטל בספק חולקין – הכא מודו, כיון דליכא הכא חזקה לזה יותר מלזה. הילכך, אפילו נפל לרשותא דחד מינייהו – לא יפסיד האחר כחו. והא דלא אמר הכא: כל דאלים גבר, כמו ב"זה אומר של אבותי" (בבא בתרא לד,ב) – התם הוא דליכא דררא דממונא, אבל הכא איכא דררא דממונא ומתרץ רבינו יצחק: דהיינו הך פריך בגמרא: פשיטא, כדפירש בקונטרס, דאפילו לא פסיק לן דינא דמתניתין שמתחילה בין שניהם עשאוה – בעל כרחם היו חולקין בשוה, ואפילו דנפל לרשותא דחד מינייהו כדמוכח גבי בקעה ומשני: לא צריכא, דנפל לרשותא דחד מינייהו. פירוש: ושהו ברשותו הרבה, מהו דתימא: כיון דשהו ברשותו הרבה – נידמניה שעשאוה כולה, מיגו דאיבעי אמר "ממך לקחתיה", והיה נאמן, משום דשהו הרבה. ואף על גב דאמר בריש "הבית והעלייה" דשותפין לא קפדי אהדדי – הכא מיירי דשהו יותר מכדי רגילות, דאטו משום דשותפין נינהו לא יקפידו עד עולם? ולא דמי לגודרות דאין להם חזקה (בבא בתרא לו,א), לפי שאין ידוע ביד מי הם, אבל הכא – לא היה לו להשהותו כל כך ברשותו. קא משמע לן, כיון דמעיקרא על שניהם היה לעשות – לא מהימן לומר שהוא עשה הכל. דמיגו במקום עדים הוא, דאנן סהדי שלא עשאה לבדו, כיון שהיה יכול לדחוק את חבירו בדין שהיה עושה עמו. אבל בבקעה, אם שהו הרבה – היה נאמן לומר שעשאה, במיגו דאי בעי אמר "לקחתיה". והאי שינויא אינו אלא מאבנים, אבל מקום הכותל – לעולם פשיטא שחולקין אותו. ואיידי דנקט "אבנים" נקט "דמקום".

סברוה מאי מחיצה גודא – אף על גב דלבסוף קאי – קאמר "סברוה", לפי שזה הלשון אינו עיקר מחמת פירכא דלקמן, ודיחוי בעלמא הוא האי דמשני, וכלשון שני הלכה, וכן פוסק רבינו תם. ואגב דנקט בהאי לישנא "סברוה", נקט נמי בלישנא אחריתי. ועוד אומר רבינו יצחק: דבפרק קמא דנדרים (יא,א) איכא "סברוה" אף על גב דלבסוף קאי, ומסיק הכי.

כדתניא מחיצת הכרם שנפרצה – יש ספרים דגרסי: "דתנן". ואומר רבינו תם: שאינה משנה בשום מקום. (ואם כן) [נוסח אחר: ואם תאמר]: היכי פשיט מינה ב"הגחל קמא" (בבא קמא ק,א) דרבי מאיר דאין דינא דגרמי? ואם היתה משנה – הוה אתי שפיר, דסתם משנה רבי מאיר היא. ואומר רבינו תם: דמשמע ליה דאתיא כרבי מאיר מכח מתניתין דכלאים, דמייתי התם: המסכך [את] גפנו על גבי תבואתו של חבירו – [הרי זה] קידש וחייב באחריותו. וההיא סתם משנה היא, הילכך ההיא נמי דקתני "קידש" – רבי מאיר היא. ואין להאריך כאן יותר. **אומר** לו גדור – פירוש: לבעל הכרם. והוא המזיק, דארבע אמות שאמרו להרחיק – הוא בשביל עבודת הכרם, כדאמרינן בפרק שני לקמן (כו,א). ואפילו רבי יוסי דקאמר לקמן (יח,ב. כה,ב): על הניזק להרחיק את עצמו – האמר רב אשי לקמן (כה,ב): מודי רבי יוסי בגירי דיליה. ואומר רבינו יצחק: דלהכי קתני אומר לו "גדור", ולא קתני "חייב לגדור" – לפי שצריך להתרות בו, ואם לא התרו בו לגדור – אינו חייב באחריותו. ולהכי נקט נמי תרי זימני "נפרצה אומר לו גדור" – אף פעם שניה כשנפרצה צריך להתרותו, שאינו סבור להיות חייב לגדור כל שעה. ונפרצה פעם שלישית מספקא לרבינו יצחק אם צריך להתרותו כל שעה, או שמא סגי בתרי זימני ואין צריך להתרות בו יותר. ורבינו תם מפרש דלהכי נקט תרי זימני – לאשמועינן שאם יש תוספת מאתים בין מה שהוסיף בנפרצה ראשונה, ובין מה שהוסיף בנפרצה שניה – דאין מצטרפין לאסור, ומראשונה ראשונה בטלי. והארכתי ב"הגחל קמא" (בבא קמא ק,ב) ובפרק "במה אשה" (שבת סה,א).

נתיאש

נתיאש הימנה ולא גדרה – דוקא נתיאש, אבל לא נתיאש ועוסק כל שעה לגדור, אף על פי שהוסיף מאתים – מותר. כדתנן במסכת כלאים (פרק ה משנה ו): הרואה ירק בכרם, ואמר "כשאגיע לשם אלקטנו", הוסיף מאתים – מותר. "לכשאחזור אלקטנו" הוסיף מאתים – אסור. אלמא, כשהוא מחזר אחר לקיטתו, אפילו הוסיף מאתים – מותר. והטעם יש לפרש: משום דכתיב (דברים כב) "לא תזרע כרמך כלאים" – דומיא דזריעה, דניחא ליה.

וחייב באחריותו – אף על גב דהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק (גיטין נג,א), נראה לרבינו יצחק דהאי חשיב היזק ניכר, שהרי ניכר הוא שהוא כלאים, כשרואה הגפנים בשדה. ומטמא, אף על פי שרואין השרץ על הטהרות – לא חשיב היזק ניכר, דמי יודע אם הוכשרו? אבל אין לומר דהכא נמי הוי היזק שאינו ניכר וקנסוהו, כמו במטמא (שם) שלא יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו. דהכא ליכא למיחש להכי, שבעל הכרם נמי מפסיד, ועוד: אי קנס הוא – במזיד דוקא היה לו להתחייב. **ואימא** מאי מחיצה פלוגתא – מפרש רבינו יצחק: משום דעל לשון גודא יש כמה קושיות, כדפריך בסמוך, לפיכך דוחק לפרש מחיצה פלוגתא, אף על גב דבכל מקום הוי מחיצה גודא. **וכיון** דרצו בונין את הכותל בעל כרחו – לקמן מוקי לה כשאין בה דין חלוקה. ותימה לרבינו יצחק: דאמאי נקט תנא דמתניתין באין בה דין חלוקה, וקתני "רצו"? לא ליתני "רצו", ולאיירי בשיש בה דין חלוקה ותירץ: דקא משמע לן, דסלקא דעתך בשאין בה דין חלוקה דמצי למימר: כי איתרצאי לך לחלוק – על מנת שלא לעשות גודא, אבל על מנת לעשות גודא – לא איתרצי לך. ויש ספרים דמקשין ומתרץ כן להדיא בשילהי שמעתין. **הוה** אמינא במסיפס בעלמא – פירוש: ו"רצו" דקתני – אמסיפס. ואף על גב דבלאו רצו נמי עושין מסיפס בעל כרחם, כדמוכח בסמוך, דקאמר: מאי לאו בכותל? לא, במסיפס – היינו מסיפס גרוע, אבל כי רצו – עושין מסיפס מגויל וגזוזת במנהג המדינה. ומקרי מסיפס – לפי שהוא מלא חלונות, כדפירש בערוך, ואינו מגין מהיזק ראיה. אי נמי, לפי שאינו גבוה עשרה, כדמוכח לקמן גבי גג הסמוך לחצר, דאמר רב נחמן: עושה לו מעקה גבוה עשרה. ופריך: למאי? אי להיזק ראיה – ארבע אמות בעינן, ואי לנתפס כגנב – במסיפס סגי. ובקונטרס פירש: ד"רצו" דקתני – אחלוקה קאי. ותימה: דהא אסיק דמחיצה היינו גודא, דאי פלוגתא – "לחצות" מיבעי ליה ועוד: היכי מצי למימר דהוה אמינא במסיפס בעלמא? הא שמעינן ליה מסיפא, דקתני: אבל בזמן ששניהם רוצים – אפילו פחות מכאן יחלוקו. והיינו לכל הפחות במסיפס ועוד: היכא הוה מצי למימר במסיפס בעלמא? הא בהדיא קתני במתניתין גזית וגויל **בונין** את הכותל באמצע פשיטא – למאן דאמר גודא פריך, כמו כל הנך פירכי דלקמן. דכשהקנו לעשות גודא – כך הקנה זה כמו זה, ופשיטא דבאמצע. אבל למאן דאמר פלוגתא – איצטריך למימר, סלקא דעתך אמינא דמשום דהיזק ראיה יש לו לסייע בבנין הכותל, אבל אין לו לבנות בחלקו בשביל כך. **תא** שמע וכן בגינה – לקמן מסקינן דהכי קאמר: וכן בגינה סתם, כמקום שנהגו לגדור דמי. הלכך דייק שפיר דהיזק ראיה שמיה היזק. **גינה** שאני כדרבי אבא וכו' – ואם תאמר: ומהאי טעמא יתחייב נמי לגדור בבקעה ויש לומר: דשאני גינה שמגדלין בה ירק לאכילה, וכל שעה היא עומדת בקמותיה. אבל בקעה אינה עומדת בקמותיה אלא חדש אחד בשנה, ולא מיחייב לגדור, אבל אסור לעמוד בשעה שעומדת בקמותיה. ואם תאמר: ולמאן דאמר פלוגתא, כיון דאשמועינן דאפילו בחצר שמיה היזק – כל שכן בגינה, ואמאי איצטריך תו למיתני "וכן בגינה"? ויש לומר: דאיצטריך "וכן בגינה" למיתני משום גויל וגזוזת. **נפל** שאני – שהורגלו לעשות דבר הצנוע בחצר, ולא למדו ליזהר זה מזה. **ודקארי** לה מאי קארי לה – כלומר, פשיטא דנפל שאני, ואדרבה, היה לו להוכיח מדקתני "ונפל" – מכלל דבעלמא לא שמיה היזק. **הזיקא** דרבים שאני – ואף על גב דלקמן משמע דאיירי בחצר שאינה סמוכה לרשות הרבים – מכל מקום איכא היזקא דרבים, דזימנין דדחקי רבים ועיילי להתם, כדאמרינן לקמן. ורבן שמעון בן גמליאל, אף על גב דלית ליה האי טעמא דזימנין דדחקי רבים, מכל מקום מרחוק יכולין לראות לפנים, ולכך לא פליג אלא אבית שער, אבל בדלת – מודה דכופין אותו לבנות. **מאי** לאו בכותל – תימה: ויהא בכותל, דילמא הכי פירושו: אין חולקין את החצר, אפילו האחד רוצה לבנות את הכותל בתוך שלו, עד שיהא בה ארבע אמות לכל אחד. הא אם יש בה ארבע אמות לכל אחד – חולקין אם רצה לכנוס ולבנות בתוך שלו ויש לומר: ד"חולקין" משמע באמצע, דאי אשמועינן דכפירשתי – הוה ליה למיתני: אין עושין כותל בחצר עד שיהא כו'. **שאני** התם דאמר ליה בעל החצר לבעל הגג כו' – תימה: אמאי לא מייתי מדתניא לקמן (ו,ב): שתי חצירות זו למעלה מזו – לא יאמר העליון "הריני בונה מכנגדי ועולה" אלא מסייע מלמטה ובונה, אלמא: שמיה היזק.

1 נתיאש הימנה ולא גדרה - הרי זה קודש וחייב
2 באחריותה; טעמא דרצו, הא לא רצו - אין מחייבין
3 אותו, אלמא: היזק ראיה לאו שמיה היזק. ואימא:
4 מחיצה - פלוגתא, כדכתיב: "ותהי מחצת העדה",
5 וכיון דרצו - בונין את הכותל בעל כרחו, אלמא: היזק
6 ראיה שמיה היזק - אי הכי, האי "שרצו לעשות
7 מחיצה", "שרצו לחצות" מבעי ליה - אלא מאי,
8 גודא? "בונין את הכותל", "בונין אותו" מבעי ליה - אי
9 תנא "אותו", הוה אמינא במסיפס בעלמא, קא משמע
10 לן: כותל. "בונין את הכותל באמצע" וכו'.
11 פשיטא - לא צריכא, דקדים חד ורצייה לחבריה; מהו
12 דתימא אמר ליה כשנתרצאתי לך - במחיצה, מחיצה
13 דקה נתרציתי, ולמעוטי באוירא, כגון של נסרים
14 שהיא דקה והיזק ראיה אין בה, או תמשוך עובי
15 הכותל בחלקך חוץ מדבר מועט. אבל לבנות
16 כותל אבנים עב, למעוטי נמי תשמישתי - לא
17 נתרציתי. אסור לאדם שיעמוד כו' - שלא יזיקנו
18 בעין רעה. והא וכן קתני - דמשמע תרוייהו חד
19 טעמא הוא, גינה וחצר. מחייבין אותו - והכא
20 לא קתני "רצו", אלא על כרחו. נפל שאני -
21 שכבר נתרצו הראשונים בכותל. ודקארי לה
22 מאי קארי לה - וכי לא ידע דנפל שאני? סיפא
23 איצטריך ליה - כלומר, הוא הדין נמי מעיקרא,
24 והאי דקתני "נפל" - משום סיפא, לאשמועינן
25 דיותר מארבע אמות אין מחייבין, ואף על פי
26 שהראשון היה גבוה יותר - לא מחייבין ליה.
27 כופין אותו - כל אחד מבני החצר לתת חלקו
28 בבנין. בית השער - שבונים כותל נגד השער
29 עגול סביב, ועושין באותו היקף פתח קטן מן
30 הצד, משום היזק ראיות בני רשות הרבים, שלא
31 יראו תוך החצר. הזיקא דרבים - שכל בני
32 רשות הרבים מסתכלין שם. אין חולקין - אין
33 האחד כופה את חבירו לחלוק. החלונות - אחד
34 מבני השותפים הבונה כותל בחצר כנגד
35 חלונותיו של חבירו, בין מלמעלה וכו', אם
36 הכותל גבוה יותר מן החלונות - צריך להגביה
37 למעלה מהן ארבע אמות, כדמפרש ואזיל, כדי
38 שלא יסמוך על כותלו וישחה ויראה בחלונותיו
39 של חבירו. בין מלמטה - אם הכותל נמוך מן
40 החלונות - צריך להשפילו מהן ארבע אמות,
41 כדי שלא יעמוד על עובי כותלו ויראה. ומכנגדן
42 - צריך להרחיק את הכותל מן החלונות ארבע
43 אמות, כדי שלא יאפיל. הזיקא דבית שאני -
44 שאדם עושה בביתו דברי הצנע. מעקה גבוה
45 ארבע אמות - כדי שלא יראה בחצר חבירו
46 בשהוא משתמש בגגו. ולא ידענא בהי עידנא דקא אתית - להשתמש בגגך.
47 דאיצטנע

1 קידש - התבואה, אם הוסיף מאתים. לישנא דקרא נקט, "פן תוקדש" (דברים כב). וטעמא
2 דרצו - לבנות כותל, דמדעת שניהן הוא, דחייביה חכמים שיבנו בין שניהן. ולקמן פריך:
3 כשרצו מאי הוי? ליהדרי בהו אבל לא רצו שניהן, שהיה אחד אומר: דייה להלקה
4 במסיפס של יתדות עצים תקועים בארץ נמוכים – לא כייפינן ליה, ואין זה יכול לומר
5 לו "איני חפץ שתראה עסקי". פלוגתא – חלוקת
6 חצר, שהושוו דעתם לחולקה. וכגון שלא היה
7 בה שמונה אמות כדי לזה וכדי לזה, שאין
8 האחד יכול לכוף את חבירו לחולקה. ולהכי תני
9 "שרצו", שכיון שרצו לחולקה – בונין כותל
10 אבנים על כרחם. ואם בא האחד לומר: אי
11 איפשי ביציאה זו, אלא מסיפס בעלמא – אין
12 שומעין לו, משום היזק הראיה. הוה אמינא
13 במסיפס בעלמא – מיירי מתניתין, דאיהו נמי
14 מחיצה איקרו. ו"רצו" דקתני – אחלוקה קאי,
15 וכשאין בה דין חלוקה. קא משמע לן כותל,
16 ו"רצו" דקתני – משום כותל, דאי לא רצו –
17 פלגי לה במסיפס. דרצייה חד מיניהו לחבריה
18 – ביקש ממנו לחולקה במחיצה. מהו דתימא
19 אמר ליה כשנתרציתי לך – במחיצה, מחיצה
20 דקה נתרציתי, ולמעוטי באוירא, כגון של נסרים
21 שהיא דקה והיזק ראיה אין בה, או תמשוך עובי
22 הכותל בחלקך חוץ מדבר מועט. אבל לבנות
23 כותל אבנים עב, למעוטי נמי תשמישתי – לא
24 נתרציתי. אסור לאדם שיעמוד כו' – שלא יזיקנו
25 בעין רעה. והא וכן קתני – דמשמע תרוייהו חד
26 טעמא הוא, גינה וחצר. מחייבין אותו – והכא
27 לא קתני "רצו", אלא על כרחו. נפל שאני –
28 שכבר נתרצו הראשונים בכותל. ודקארי לה
29 מאי קארי לה – וכי לא ידע דנפל שאני? סיפא
30 איצטריך ליה – כלומר, הוא הדין נמי מעיקרא,
31 והאי דקתני "נפל" – משום סיפא, לאשמועינן
32 דיותר מארבע אמות אין מחייבין, ואף על פי
33 שהראשון היה גבוה יותר – לא מחייבין ליה.
34 כופין אותו – כל אחד מבני החצר לתת חלקו
35 בבנין. בית השער – שבונים כותל נגד השער
36 עגול סביב, ועושין באותו היקף פתח קטן מן
37 הצד, משום היזק ראיות בני רשות הרבים, שלא
38 יראו תוך החצר. הזיקא דרבים – שכל בני
39 רשות הרבים מסתכלין שם. אין חולקין – אין
40 האחד כופה את חבירו לחלוק. החלונות – אחד
41 מבני השותפים הבונה כותל בחצר כנגד
42 חלונותיו של חבירו, בין מלמעלה וכו', אם
43 הכותל גבוה יותר מן החלונות – צריך להגביה
44 למעלה מהן ארבע אמות, כדמפרש ואזיל, כדי
45 שלא יסמוך על כותלו וישחה ויראה בחלונותיו
46 של חבירו. בין מלמטה – אם הכותל נמוך מן
47 החלונות – צריך להשפילו מהן ארבע אמות,
48 כדי שלא יעמוד על עובי כותלו ויראה. ומכנגדן
49 – צריך להרחיק את הכותל מן החלונות ארבע
50 אמות, כדי שלא יאפיל. הזיקא דבית שאני –
51 שאדם עושה בביתו דברי הצנע. מעקה גבוה
52 ארבע אמות – כדי שלא יראה בחצר חבירו
53 בשהוא משתמש בגגו. ולא ידענא בהי עידנא דקא אתית – להשתמש בגגך.
54 דאיצטנע

ואם **נִתְיָאֵשׁ** בעל הכרם **הֵימֶנָּה, וְלֹא גְּדָרָהּ** – החליט שלא לגודרה, ובינתיים צמחה התבואה בשיעור של אחד ממאתים, **הֲרֵי זֶה קִידֵּשׁ** – אסר את התבואה, **וְחַיָּיב** בעל הכרם **בְּאַחֲרָיוּתָהּ** – לשלם על התבואה שנאסרה, לפי שעליו היה מוטל לגדור. וכמו שבברייתא לשון 'מחיצת הכרם' היינו כותל, כך הפירוש במשנתינו, ששותפים שכבר חלקו את החצר ורצו עתה לעשות 'מחיצה', כלומר כותל, בונים אותו באמצע.

לפי פירוש זה, לומדת הגמרא הלכה. מדייקת הגמרא: **טַעְמָא** – הטעם שחייבים שניהם לבנות כותל, הוא רק משום **דְּרָצוּ** שניהם בכך, כלשון המשנה 'שרצו לעשות מחיצה', **הָא** באופן **שֶׁלֹּא רָצוּ** שניהם, אלא רק אחד רוצה לבנות כותל שימנע מחבירו לראות את עסקיו, ואילו השני רוצה לחלק החצר ביתידות עצים נמוכים, **אֵין מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ** לבנות דווקא כותל, **אַלְמָא** – מוכח מכאן **שֶׁהֵיזֵק רְאִיָּה** של חבירו, שרואה עסקיו בתוך רשותו, **לֵאו שֶׁמֵּהּ הֵיזֵק** – אינו נחשב כהיזק, ולכן אינו חייב לבנות כותל.

הגמרא מנסה לפרש באופן אחר את הלשון 'מחיצה' שבמשנה. שואלת הגמרא: **וְאִימָּא** – ושמא נאמר שלשון 'מְחִיצָּה' במשנה היא **פְּלוּגְתָּא** – חלוקה, **כְּדִכְתִיב** לגבי חלוקת שלל מלחמת מדין בין יוצאי הצבא לבין שאר העם, (במדבר לא מג) 'וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה מִן הַצֹּאן, שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף' וגו', כלומר, זו היתה חלוקת השלל שקיבלו שאר העם. ולפי זה פירוש המשנה הוא כך, 'השותפים שרצו לחלוק בחצר המשותפת', **כֵּיוָן דְּרָצוּ** לחלוק, **בּוֹנִין אֶת הַכּוֹתֶל בְּעַל כָּרְחוֹ** של כל אחד מהם, ולא די בבניית גדר נמוכה של יתידות עצים, **אַלְמָא, הֵיזֵק רְאִיָּה שֶׁמֵּהּ הֵיזֵק**, ולכן חייבים לבנות כותל.

דוחה הגמרא: **אִי הָכִי,** שפירוש 'מחיצה' הוא חלוקה, **הַאי** – וכי הלשון המתאימה היא **שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִיצָּה,** הרי לשון **שֶׁרָצוּ לְחַצּוֹת' מִבָּעֵי לֵיהּ** – היה לתנא לומר, שאין הדרך לומר 'לעשות חלוקה' אלא 'לחלוק', אלא ודאי פירוש 'מחיצה' הוא כותל, ורק מחמת שרצו בכך עליהם לעשות כותל, אך לולי זאת אינם חייבים, כיון שהיזק ראיה אינו היזק.

הגמרא מקשה על דעה זו ש'מחיצה' היא כותל. מקשה הגמרא: **אֶלָּא** לדבריך, **מַאי** 'מחיצה' שבמשנה, **'גּוּדְרָא'** – כותל, אם כן קשה, מדוע כתב התנא בהמשך 'בּוֹנִין אֶת הַכּוֹתֶל', והרי כבר הוזכר הכותל בתחילת המשנה, ולשון 'בּוֹנִין אוֹתוֹ' **מִבָּעֵי לֵיהּ** לכתוב, ולא להזכיר פעמיים כותל. מתרצת הגמרא: **אִי תָּנָא** לשון 'בונים אוֹתוֹ', **הָוָה אָמִינָא** שהמחיצה החולקת את החצר נעשית **בִּמְסִיפָּס בְּעָלְמָא** – ביתידות עץ נמוכים התחובים בארץ, שגם דבר זה נקרא מחיצה, ואף שאין בזה כדי למנוע היזק ראיה. כלומר, הייתי טועה לפרש שהלשון 'רצו' לא נאמרה על בניית הכותל, כפי שפירשנו לעיל, אלא על החלוקה עצמה, והמשנה עוסקת בחצר קטנה שאי אפשר לחולקה אלא מרצון שניהם, וכתבה שאף אם שני השותפים רצו בחלוקה, כיון שלא היה אחד מהם יכול לכפות על חבירו את החלוקה עצמה, יכול הלה לומר שהתרצה לחלוק רק על דעת שיבנו מסיפס, ולא כותל, אבל בחצר גדולה שכל אחד יכול להכריח את שותפו לחולקה, היינו סבורים שיוכל גם להכריחו לבנות כותל, והיינו טועים לפרש שמשנתינו סוברת שהיזק ראיה נחשב היזק. וכדי שלא נפרש כך, **קָא מַשְׁמַע לָן** התנא בזה שנקט את הלשון **'כּוֹתֶל',** ש'רצו' האמור במשנה היינו לגבי הכותל, שאם נתרצו שניהם לבנות כותל, חייבים לבנותו, אבל אם לא התרצו שניהם בכך, חולקים במסיפס בלבד, כיון שהיזק ראיה אינו נחשב היזק.

הגמרא מקשה ומפרשת את משנתינו לדעה זו, ש'מחיצה' היינו כותל. שנינו במשנה: **בּוֹנִין אֶת הַכּוֹתֶל בְּאֶמְצַע וְכוּ'.** מקשה הגמרא: אם מדובר במשנה שהתרצו שניהם בבניית הכותל, **פְּשִׁיטָא** שבונים את הכותל באמצע, ומה חידשה המשנה. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא,** אלא באופן **דְּקָדִים חַד וְרַצְיֵיהּ לְחַבְרֵיהּ** – שהקדים אחד ופייס את חבירו לבנות כותל, **מַהוּ דְּתִימָּא, מְצִי אָמַר לֵיהּ** – יכול זה שהתרצה לומר, **'כִּי אִיתְרַצָּאי לְךָ, בְּאַוִּירָא, בְּתַשְׁמִישְׁתָּא לֹא אִיתְרַצָּאי לְךָ'** – התרצותי לבנות כותל היתה רק לגבי זה שהכותל ימעט את אויר חצרי, אך התכוונתי לכותל דק ביותר שלא ימעט כל כך את מקום תשמישי בחצר, ולא התרציתי לכותל אבנים שממעט הרבה את תשמישי החצר, ולכן נעשה מחיצת נסרים דקה, ואם רצונך דווקא בכותל אבנים, בנה רובו בחלקך חוץ משיעור מחיצת נסרים דקה, שיהיה בחלקי, **קָא מַשְׁמַע לָן** התנא שכיון שהתרצו לבנות כותל, בונים את כותל האבנים באמצע.

הגמרא ממשיכה להקשות על דעה זו. מקשה הגמרא: **וְכִי** אפשר לומר שֶׁהֵיזֵק **רְאִיָּה לַאו שֶׁמֵּהּ הֵיזֵק,** והרי בכמה מקומות מוכח לכאורה שאין זה כך.

(**סִימָן** לקושיות המובאות להלן: א.וכן בגִינָה. ב.כּוֹתֶל חצר שנפל. ג.כּוֹפִין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר. ד.וְחוֹלְקִין את החצר. ה.הַחֲלוֹנוֹת. ו.מימרא דְּרַב נַחְמָן).

מקשה הגמרא: **תָּא שְׁמַע** ממשנתינו, **'וְכֵן בְּגִינָה,** מקום שנהגו לגדור מחייבין אותו', ומבואר להלן (ד.) שאף במקום שאין מנהג לגדור מחייבים אותו, ומוכח שהיזק ראיה נחשב היזק. מתרצת הגמרא: **גִּינָּה שַׁאנִי** – שונה דין הגינה, וחיוב הגדירה בה אינו מחמת היזק ראיה, אלא **כְּדַרְבִּי אַבָּא, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר רַב הוּנָא, אָמַר רַב, אָסוּר לְאָדָם לַעֲמוֹד בִּשְׂדֵה חֲבֵירוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּקָמוֹתֶיהָ** – כשהתבואה בשלה ומוכנה להיקצר, שלא יזיקנו בעין הרע, ודין זה שייך גם בגינה, וכיון שכל השנה יש בה ירקות בשלים, חייבים לגדור, אך בחצר שלא שייך טעם זה אין חיוב לגדור.

מקשה הגמרא: **וְהָא** 'וְכֵן בגינה' **קָתָנֵי,** ומשמע שטעם הגדירה בה שוה לטעם הגדירה בחצר, והיינו משום היזק ראיה, שהרי אין עין הרע שייך בחצר. מתרצת הגמרא: הלשון 'וכן בגינה' לא נאמרה לענין טעם הדין, אלא **אַגְּוִיל וְנָזִית** – שגינה שוה לחצר לענין סוג הכותל, שאם נהגו לבנות בגויל בונים בגויל וכו', אך רק בגינה יש חיוב לבנות, משום עין הרע, ולא בחצר.

מקשה הגמרא עוד: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (ה.) **כּוֹתֶל חָצֵר** – כותל שבין שתי חצירות, **שֶׁנָּפַל, מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ** – את כל אחד מהשכנים **לִבְנוֹת, עַד** גובה **אַרְבַּע אַמּוֹת,** שבגובה זה אין יכולים לראות מעבר לכותל, ומוכח שהיזק ראיה נחשב היזק. מתרצת הגמרא: **נָפַל שַׁאנִי** – שונה הדין באופן שהיה הכותל בנוי, ונפל, שכיון שהסכימו מתחילה לבנותו, הסכמה זו עדיין מחייבתם.

תמהה הגמרא על המקשן: **וּרְקָאֲרֵי לָהּ מַאי קָאֲרֵי לָהּ** – ומי שהקשה ממשנה זו של 'כותל חצר שנפל', מה היתה כוונתו, וכי לא ידע שיש לחלק בין כותל שנפל לבניית כותל חדש. מתרצת הגמרא: אכן סבר המקשן שאין חילוק ביניהם, ומה שנקטה המשנה אופן שנפל, כיון **דְּסִיפָּא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ,** שם שנינו שאף אם הכותל שנפל היה גבוה מארבע אמות, חיוב הבניה הוא רק עד ארבע אמות, אך **מִגּוּבַהּ אַרְבַּע אַמּוֹת וּלְמַעְלָה, אֵין מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ** לבנות, ודין זה שייך רק בכותל שנפל, שהיה מקום לומר שיתחייב לבנותו כמו שהיה, ואילו בכותל חדש פשוט שחיוב הבניה הוא רק ארבע אמות, ואגב הסיפא נקט התנא גם ברישא אופן שנפל.

ממשיכה הגמרא ומקשה: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (ז.) לגבי חיובי הבניה של בני החצר, **שכּוֹפִין אוֹתוֹ** – את כל אחד מבני החצר להשתתף **וּלְבָנוֹת בֵּית שַׁעַר** – כותל עגול המסתיר את שער החצר מהעוברים ברשות הרבים, **וְדֶלֶת לֶחָצֵר,** כדי למנוע היזק ראיה מבני רשות הרבים ולשמור שלא יכנסו בני רשות הרבים לחצר, ומכך שכופים על כך, **שְׁמַע מִינָּה שֶׁהֵיזֵק רְאִיָּה שֶׁמֵּהּ הֵיזֵק.** מתרצת הגמרא: **הֵיקָא דְּרַבִּים שַׁאנִי** – היזק ראיה של כל בני רשות הרבים אכן נחשב היזק, אך היזק ראיה של יחיד אינו היזק.

מקשה הגמרא: **וְכִי** היזק ראיה **דְּיָחִיד לֹא** נחשב היזק, **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (יא.) **אֵין חוֹלְקִין אֶת הֶחָצֵר** – אין שותפים יכולים לכפות זה את זה לחולקה, **עַד שֶׁלְּאַחַר** החלוקה **יְהֵא בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת לְזֶה וְאַרְבַּע אַמּוֹת לְזֶה,** אך בחצר הקטנה משיעור זה אינם חולקים אלא מרצון שניהם. ומשמע, **הָא** אם **יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי** ארבע אמות **לְזֶה וּכְדֵי** ארבע אמות **לְזֶה, חוֹלְקִין** אף בעל כרחו של אחד השותפים, **מַאי לָאו** שיכול לכפותו לחלוק ולחצוץ ביניהם **בְּכוֹתֶל,** כמו שבמשנתינו ובשאר המשניות להלן מדובר בכותל, ומוכח

המשך בעמוד טו

דְּאִיצְטַנַּע מִינָּךְ – כדי שאוכל להצטנע ממך. אך בחצירות הסמוכות זו לזו, ושניהם משתמשים בהם תמיד, יודע כל אחד להזהר ולא לעשות שם תשמישים צנועים, והיזק ראיה במקום כזה אינו נחשב היזק.

עד עתה פירשה הגמרא את הדעה הסוברת ש'מחיצה' היינו כותל, והיזק ראיה אינו נחשב היזק, הגמרא מביאה עכשיו דעה אחרת בנידון זה: לִישְׁנָא אַחֲרִינָא אָמְרֵי לַהּ – יש ששנו את הסוגיא לעיל (ב ע"א וע"ב) בלשון אחרת. סַבְרוּהָ – סברו בני הישיבה לומר, מַאי 'מְחִיצָה' ששנינו במשנה (ב.), פְּלוּגְתָּא – חלוקה, דִּכְתִיב (במדבר לא מג) 'וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה מִן הַצֹּאן, שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת אֶלֶף' וגו', כלומר זו היתה חלוקת השלל שקיבלו שאר העם. וכוונת המשנה היא שהשותפים שרצו לעשות חלוקה בחצר, כלומר לסיים את שותפותם בחצר ולחלקה ביניהם, כופים הם זה את זה לבנות כותל באמצע.

לפי פירוש זה בלשון המשנה, יש ללמוד הלכה. מדייקת הגמרא: וּלְפִירוּשׁ זֶה מִשְּׁמַע, דְּכֵיוָן דְּרָצוּ לחלוק את החצר הרי הם כּוֹנְנִין אֶת הַכּוֹתֶל בַּעַל כּוֹרְחָן, ואין אחד מהם יכול לסרב ולהמנע מכך, אַלְּמָא, הֵיזֵק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֵיזֵק.

הגמרא מנסה לפרש באופן אחר את הלשון 'מחיצה' שבמשנה. שואלת הגמרא: אֵימָא – שמא נאמר ונפרש, מַאי 'מְחִיצָה', גּוּדְּא – כותל, דְּתָנֵן, מְחִיצַת הַכֶּרֶם שבין הכרם לשדה תבואה, ומחמתה אין התבואה והגפנים נחשבים ככלאים, שֶׁנִּפְרֶצֶת, אוֹמֵר לוֹ בעל השדה לבעל הכרם 'גְּדוֹר'. גדרה וְנִפְרֶצֶת שנית, אוֹמֵר לוֹ 'גְּדוֹר'. אם נִתְיָאֵשׁ בעל הכרם הֵימֶנָּה וְלֹא גְּדָרָהּ, הֲרֵי זֶה קִידֵּשׁ – אסר את התבואה וְחַיֵּיב בְּאַחֲרָיוּתָהּ – חייב בעל הכרם לשלם עליה, ומוכח שפירוש הלשון מחיצה הוא כותל. ולפי זה כוונת המשנה כך, השותפים שחלקו את החצר ורצו לעשות כותל, כופים הם זה את זה לבנותו באמצע. וְטַעְמָא שחייבים שניהם לבנותו הוא משום דְּרָצוּ שניהם בכך, הָא לֹא רָצוּ, אף שאחד רצה בכך, אֵין מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ – את השני, שאינו רוצה, אלא יחלקו ב'מסיפס', יתידות עצים התחובות בקרקע. אַלְּמָא, הֵיזֵק רְאִיָּה לַאו שְׁמֵיהּ הֵיזֵק. דוחה הגמרא: אִי הָכִי, שה'מחיצה' האמורה במשנה היינו כותל, קשה, מדוע כתבה המשנה לשון 'כּוֹנְנִין אֶת הַכּוֹתֶל', והרי לשון 'כּוֹנְנִין אוֹתוֹ' מִבְּעֵי לֵיהּ – היה לה לכתוב, כלומר אותו כותל שכבר הוזכר.

מקשה הגמרא: אֶלָּא מַאי דעתך, ש'מחיצה' היינו פְּלוּגְתָּא, אִי הָכִי, קשה לשון המשנה 'שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה', והרי לשון 'שֶׁרָצוּ לַחֲצוֹת' מִבְּעֵי לֵיהּ, שאין הדרך לומר 'לעשות חלוקה'. מתרצת הגמרא: לשון זו היא כִּדְאָמְרֵי אִינְשֵׁי – כפי שרגילים האנשים לומר, 'הָא נַעֲבִיד פְּלוּגְתָּא' – בוא נעשה חלוקה.

הגמרא מקשה על דעה זו הסוברת ש'מחיצה' היינו חלוקה, והיזק ראיה נחשב היזק. מקשה הגמרא: וְאִי הֵיזֵק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, מַאי אִירְיָא – מדוע נקטה המשנה אופן שֶׁרָצוּ לחלוק, הרי אֲפִילּוּ בשלא רָצוּ שניהם לחלוק, אלא רק אחד מהם, נַמִּי שייך דין זה, שיכול כל אחד מהם לכפות את חבירו לחלוק בחצר ולבנות כותל באמצע, שהרי יש לו היזק ראיה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַסִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשְּׁנָתְנוּ עוסקת כְּשֶׁאֵין בָּהּ בחצר דִּין חֲלוּקָה, כלומר שאין בה ארבע אמות לכל אחד מהם, שאז אין לחולקה אלא מדעת שניהם, וְהוּא דְּרָצוּ – ולכן כתבה המשנה שרצו שניהם.

מקשה הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן – מה באה המשנה לחדש, שמחמת כן כתבה דווקא אופן של חצר שאין בה דין חלוקה, לכאורה באה לחדש דְּכִי לֵית בֵּיהּ – שאף כשאין בחצר דִּין חֲלוּקָה, כִּי רָצוּ שניהם, פַּלְגֵי – חולקים, ואינם יכולים לחזור בהם, וקשה, שהרי כבר תָּנִינָא – שנינו דין זה בפירוש במשנה להלן (יא.), אִימְתַּי אין חולקים חצר עד שיהא בה ארבע אמות לכל אחד, בִּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִים בכך, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים לחלוק, אֲפִילּוּ פָּחוֹת מִכָּאן, ואינם יכולים לחזור בהם. מתרצת הגמרא: אִי משנתינו היתה עוסקת בחצר שיש בה דין חלוקה, ואת דין החצר שאין בה דין חלוקה היינו לומדים מֵהָתָם, הֲוָה אֲמִינָא שהדין שנאמר שם שאם התרצו חולקים 'אֲפִילּוּ בפָּחוֹת מִכָּאן', היינו בְּמִסִּיפָס בְּעֵלְמָא, אך אינם חייבים לבנות כותל אבנים, משום שעיקר החלוקה תלויה ברצון שניהם, ויכול כל אחד לומר שהתרצה בחלוקה רק על דעת שיעשו בה מסיפס, ולא שיבנו כותל, ורק בחצר שיש בה דין חלוקה וכופים זה את זה על החלוקה, כופים גם לבנות כותל, קָא מַשְׁמַע לָן הָכָא – במשנתינו, שאף בחצר שאין בה דין חלוקה, אם התרצו לחולקה חייבים לבנות כּוֹתֶל, משום היזק ראיה.

מקשה הגמרא: וְכיון שבמשנתינו התחדש שאם התרצו לחלוק, אף בחצר שאין בה דין חלוקה חייבים לבנות כותל, לֵיתְנֵי הָא וְלֹא לֵיתְנֵי הַהִּיא – היה לתנא לשנות רק את משנתינו ולא את המשנה להלן, שהרי לא התחדש בה דבר. מתרצת הגמרא: הַסֵּיפָא של המשנה להלן אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, שם שנינו, וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ – ספרי תורה או נביאים וכתובים, הכתובים בקלף בכרך אחד, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים לחלוק, לֹא יַחֲלוֹקוּ, כיון שיש גנאי לחולקם כך, ואגב דין זה ביארה המשנה שבדברים אחרים, אף שאין בהם דין חלוקה, אם שניהם רוצים בכך, חולקים.

(לִישְׁנָא אַחֲרִינָא – ויש שהביאו את הקושיא האחרונה, 'מאי קא משמע לן' ואת הקושיא שתביא הגמרא להלן 'כי רצו מאי הוי', בסדר אחר. שואלת הגמרא: לדעה זו ש'רצו' הכוונה שהתרצו בחלוקה, והיזק ראיה נחשב היזק, וְכִי רָצוּ שניהם לחלוק, מַאי הָוֵי – מה בכך, ומדוע אמרה המשנה שהם חייבים לבנות כותל, לֵיהֲדַר בֵּיהּ – יחזור בו אותו שאינו רוצה לבנות. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מדובר כְּשֶׁקָּנוּ מִידָּו, ואחר הקנין אינו יכול לחזור, כו').

מקשה הגמרא: כיון שחידוש המשנה הוא שהיזק ראיה נחשב היזק, אם כן, אַדְּאַשְׁמְעִינָן – עד שמשמיענו התנא זה בְּחצר שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, וְהוּא דְּרָצוּ שניהם לחלוק, לִשְׁמְעִינָן דין זה בְּחצר שיֵּשׁ בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא רָצוּ שניהם לחלוקה, אלא רק אחד מהם, והיתה המשנה מלמדת שמלבד הכפיה על החלוקה כופהו גם לבנות כותל. מתרצת הגמרא: אִי אַשְׁמְעִינָן דין זה בְּחצר שיֵּשׁ בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא רָצוּ שניהם לחלוקה, הֲוָה אֲמִינָא שבחצר שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, אֲפִילּוּ רָצוּ שניהם נַמִּי לֹא יכפה אחד מהם את שותפו לבנות כותל, שכן יכול הלה לטען שהתרצה לחלוק במסיפס, ולא בכותל, קָא מַשְׁמַע לָן התנא במשנתינו שגם בחצר שאין בה דין חלוקה יש חיוב לבנות כותל, משום היזק ראיה.

מקשה הגמרא: וּמִי מָצִית אָמְרַת הָכִי – וכי היית יכול לסבור שבחצר שאין בה דין חלוקה אין חיוב לבנות כותל אף שנתרצו לחלוק, וְהָא קָתָנֵי בַּסֵּיפָא של המשנה להלן (יא.), אֵימָתַי אין חולקים חצר שאין בה דין חלוקה, בִּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִים לחלוק, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים, יַחֲלוֹקוּ, מַאי לַאו, אַכּוֹתֶל – שחייבים לחלוק על ידי בניית כותל. מתרצת הגמרא: לֹא – את המשנה להלן אפשר לפרש שלשון 'יחלוקו' היינו אַמִּסִּיפָס בְּעֵלְמָא, והוצרכה משנתינו לחדש שאף בחצר שאין בה דין חלוקה, אם נתרצו בחלוקה כופים לבנות כותל.

מקשה הגמרא: אם כן, לֵיתְנֵי הַאי וְלֹא לֵיתְנֵי הַאי – היה לתנא לשנות רק את משנתינו ולא את המשנה להלן (יא.), שהרי לא התחדש בה שום דין. מתרצת הגמרא: סֵיפָא של המשנה שם אִצְטְרִיכָא לֵיהּ, שם שנינו וּכְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים לחלוק, לֹא יַחֲלוֹקוּ, ואגב דין זה ביארה המשנה שבדברים אחרים שאין בהם דין חלוקה, אם שניהם רוצים, חולקים).

הגמרא מקשה על דעה זו הסוברת ש'מחיצה' היא חלוקה. מקשה הגמרא: בְּמַאי אוֹקִימְתָּא לְמַתְנִיתִין – באיזה אופן הוצרכת להעמיד את משנתינו, בְּחצר שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, ולכן נקטה המשנה לשון 'רצו', וְאִי בְּחצר שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, כִּי רָצוּ מַאי הֲוֵי – מה בכך שהתרצו לחלוק, נֶהֱדְרוּ בָּהּ – הרי כל אחד מהם יכול לחזור בו מהחלוקה, וממילא לא יתחייב לבנות כותל.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַסִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מדובר באופן שֶׁכבר קָנוּ מִידָּן – עשו קנין חליפין על החלוקה, ולכן אין אחד מהם יכול לחזור בו. מקשה הגמרא: וְכִי קָנוּ מִידָּן, מַאי הֲוֵי – מה בכך, והרי

המשך בעמוד 70

דאיצטנע מינך – דברי הצנע. אבל חצר החלוקה – לתרוייהו קביעא תשמישתיה, לכל אחד בחלקו כל שעה, ולא עבדי בה מילי דצנעא. **כיון דרצו** – לחלוק. ולקמן פריך: מאי איריא רצו? אפילו לא רצו, הרי הן יכולין לכוף זה את זה בונין כותל – של אבנים. **גודא** – כותל אבנים, ובחצר שיש בה דין חלוקה, ועל ברחבן חולקים. **ומעמא דרצו** – שהתנו לחולקה בכותל אבנים, הא לא רצו – אין מחייבין אותו אלא מסיפס בעלמא. **כדאמרי אינשי כו'** – תירוצא הוא. **שאין בה דין חלוקה** – שמונה אמות לא יחלוקו. **וכתבי הקדש** – ספר תורה שהוא בכרך אחד, וכן נביאים וכתובים הכתובים בגליון כספר תורה. **קנין דברים הוא** – ואין חליפין קונין אלא דבר הנקנה, או מכר או מתנה או שעבוד קרקעות שהקנין חל עליו, או מטלטלין. **ברוחות** – זה בורר לו חלק מזרחי וזה בורר לו חלק מערבי, וקנו מידם. ומעתה נקנה חלק מזרחי לזה, ואין לזה חלק בו, וכן השני לחבירו. **והחויק** – בחלקו, רפק ביה פורתא. וקרקע נקנה בחזקה אחרי אשר רצו בשעת חלוקה. **אריח** – חצי לבינה. **והלבינה** שלשה טפחים, **והאריח** טפח ומחצה. ועובי הכותל אריח מכאן ואריח מכאן, וטפח באמצע שנותן שם טיט לחברו. **לבינים ליבני** – שלימות, לבינה לעובי הכותל. **למורשא דקרנתא** – ראשי האבנים בולטות לחוץ, שאינן חלקות, ולהכי בעי רוחב טפח יתירא. **לביני אורבי** – בין דימוס שמכאן ובין דימוס שמכאן, ונותן טיט באמצע. הכי גרסינן: אימא לביני דלא משפיין. **שמע מינה כו'** – ונפקא מינה למקבל עליו לבנות כותל לחבירו. **בריכסא** – אבנים דקות וטיט בין שני הדימוסות. **למימרא דבגזית כו' כל ארבע אמות גובה אי הוה פותיא חמשה טפחים קאי ואי לא לא קאי** – כדתנן במתניתין: בגזית – זה נותן טפחיים ומחצה וזה נותן טפחיים ומחצה, וקתני סיפא: מחייבין אותן לבנותו עד ארבע אמות. ולפי חשבון זה לגובה שמנה צריך עשרה טפחים רוחב. **והא אמה טרקסין** – דבנין שלמה, דגזית הוה, דכתיב "אבני גזית" (מלכים א ה), והוי שלשים אמה קומתה, ואין עוביו אלא אמה, להבדיל בין ההיכל לקדשי הקדשים. **דאיכא טפח יתירא** – ומשום האי טפח פותיא מצי לאגבוה טובא, ואין צריך לתת לכל ארבע אמות חמשה טפחים רוחב. **בבנין** – שהיה גובהו מאה אמות, כדתנן במסכת "מדות" (פרק ד משנה ו).

בשנים

מאי קא משמע לן בשאין בה דין חלוקה – אף על גב דקא משמע לן דשמיה היזק, הכי פירושו: מאי קא משמע לן במאי דאיירי באין בה דין חלוקה? לישמעינן בשיש בה דין חלוקה [אף על גב דלא רצו] (כשרצו) פלגי. תימה: הא קא משמע לן דאפילו באין בה דין חלוקה, דאיכא למימר "על מנת לעשות גודא לא איתרצאי", כדפירש לעיל **כי** רצו מאי הוי ניהדרו בהו – למאן דאמר מחיצה גודא לא פריך, דאיכא למימר דקנו ושיעבדו נכסיהן לבנין הכותל. אלא למאן דאמר פלוגתא – לא מהני קנין, דקנין דברים בעלמא הוא, דלא מסיק אדעתיה שקנו ברוחות.

קנין דברים בעלמא הוא – בפרק "השוכר את הפועלים" (בבא מציעא צד,א), דתנן: מתנה שומר חנם להיות כשואל, ומוקי לה בקנו מידו – התם לאו קנין דברים הוא, אלא קנין גמור הוא, שמשעבד את עצמו שאם יאנס שישלם.

רב אשי אמר כגון שהלך כו' – תימה לרבינו יצחק: מה בא רב אשי להוסיף? וכי איצטריך לאשמועינן דחזקה מועלת כמו קנין? ונראה לרבינו יצחק דהא קא משמע לן: דאף על גב דקאמר לקמן ב"חזקת הבתים" (נג,א): שלא בפניו צריך למימר לו "לך חזק וקני", הכא, כיון שאמרו "אתה תקח רוח צפונית ואני רוח דרומית", והלך והחזיק לו כל אחד בשלו, זה שלא בפני זה – נעשה כמי שקנו מידם ברוחות, אף על פי שלא אמרו זה לזה "לך חזק וקני".

ארבע אמות גובה אפותיא דחמשה קאי טפי לא קאי – וקשיא לרבינו תם: הא לבינין דגריעי קאי בשלשה טפחים ועוד: הא קא חזינן דקאי בגזית טפי אפורתא ותירץ דהכי קאמר: טפי לא קאי כמשפט גזית, שרוצים בני אדם לבנותו שיעמוד ימים רבים כשבונים בגזית.

טרקסין – אומר רבינו תם: ד"טרק" הוי כמו "טרוקי גלי", ברכות (כח,א). ו"סין" הוי סיני, כלומר, שהיה מפסיק וסוגר את הלוחות שנתנו בסיני, שהיו מונחות בארון שהיה בבית קדשי הקדשים. ויש מפרשים: טרקסין – פנים וחוץ, שאותה אמה היתה ספק אם מקודשת פנים או חוץ, ולכך היו שם שתי פרוכת, כדאמרינן ביומא (נא,ב). **שאני** התם דאיכא טפח יתירא – הוה מצי לשנוי דאגב תקרה ומעזיבה קאי טפי, כדאמרינן בסמוך.

אמר

דְּאִיצְטַנַּע מִינָּךְ. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא אָמְרִי לָהּ: סַבְרוּהָ, מַאי מְחִיצָה? פְּלוּגְתָּא, דִּכְתִיב: "וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֲדָה", וְכֵיוָן דְּרָצוּ - בּוֹנִין אֶת הַכּוֹתֶל בְּעַל כּוֹרְחָן, אַלְמָא: הֶיזֵּק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק. - אִימָא: מַאי מְחִיצָה? גּוּדָא, דִּתְנַן: מְחִיצַת הַכֶּרֶם שֶׁנִּפְרֶצָה - אוֹמֵר לוֹ "גְּדוֹר", נִפְרְצָה - אוֹמֵר לוֹ "גְּדוֹר". נִתְיָאֵשׁ הֵימֶנָּה וְלֹא גְּדָרָהּ - הֲרֵי זֶה קִידֵּשׁ וְחַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָהּ; וְטַעְמָא דְּרָצוּ, הָא לֹא רָצוּ - אֵין מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ, אַלְמָא: הֶיזֵּק רְאִיָּה לָאו שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק - אִי הָכִי, "בּוֹנִין אֶת הַכּוֹתֶל", "בּוֹנִין אוֹתוֹ" מִבְּעֵי לֵיהּ - אֶלָּא מַאי, פְּלוּגְתָּא? אִי הָכִי, "שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה", "שֶׁרָצוּ לַחֲצוֹת" מִבְּעֵי לֵיהּ - כִּדְאָמְרִי אֱינָשֵׁי: "תָּא נַעֲבֵיד פְּלוּגְתָּא". וְאִי הֶיזֵּק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, מַאי אִירְיָא רָצוּ? אֲפִילּוּ לֹא רָצוּ נַמִּי אָמַר רַבִּי אַסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִשְׁנָתֵנוּ - כְּשֵׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, וְהוּא דְּרָצוּ. - מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? דְּכִי לֵית בֵּיהּ דִּין חֲלוּקָה כִּי רָצוּ פְּלִיגִי? תָּנֵינָא: אֵימָתַי - בִּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִים, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים - אֲפִילּוּ פָּחוֹת מִכָּאן חוֹלְקִין - אִי מֵהָתָם, הָוֵה אָמִינָא: אֲפִילּוּ פָּחוֹת מִכָּאן - בִּמְסִיפָּם בְּעָלְמָא, קָא מַשְׁמַע לָן הָכָא: כּוֹתֶל. - וְלִיתְנֵי הָא וְלָא לִיתְנֵי הָךְ - סֵיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ: וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים - לֹא יַחֲלוֹקוּ. (לִישָׁנָא אַחֲרִינָא: וְכִי רָצוּ מַאי הָוֵי? לִיהֲדַר בֵּיהּ אָמַר רַב אַסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּשֶׁקָּנוּ מִידוֹ כו'. אִדְּאַשְׁמְעִינַן בְּשֵׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה וְהוּא דְּרָצוּ, לִישְׁמַעִינַן בְּיֵשׁ בָּהּ דִּין חֲלוּקָה וְאַף עַל גַּב דְּלָא רָצוּ - אִי אַשְׁמְעִינַן בְּיֵשׁ בָּהּ דִּין חֲלוּקָה וְאַף עַל גַּב דְּלָא רָצוּ, הָוָה אָמִינָא: שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה אֲפִילּוּ רָצוּ נַמִּי לָא, קָא מַשְׁמַע לָן. - וּמִי מָצֵית אָמְרַתְּ הָכִי? וְהָא קָתָנֵי סֵיפָא: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִים, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים - יַחֲלוֹקוּ; מַאי לָאו אַכּוֹתֶל? - לָא, אַמִּסִּיפָּם בְּעָלְמָא. - לִיתְנֵי הַאי וְלָא לִיתְנֵי הַאי - סֵיפָא אִצְטְרִיכָא לֵיהּ: וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים - לֹא יַחֲלוֹקוּ). בְּמַאי אוֹקִימְתָּא לְמַתְנִיתִין - בְּשֵׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, אִי בְּשֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, כִּי רָצוּ מַאי הָוֵי? נֶהֱדְרוּ בְּהוּ - אָמַר רַבִּי אַסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁקָּנוּ מִידָן. - וְכִי קָנוּ מִידָן מַאי הָוֵי? קִנְיַן דְּבָרִים בְּעָלְמָא הוּא - בְּשֶׁקָּנוּ מִידָן בְּרוּחוֹת. רַב אַשִׁי אָמַר: כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ זֶה בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהֶחֱזִיק, וְזֶה בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהֶחֱזִיק. "מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת" כו'. "גְּוִיל" - אַבְנֵי דְּלָא מְשַׁפְּיָא; "גְּזִית" - אַבְנֵי דִּמְשַׁפְּיָא, דִּכְתִיב: "כָּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרוֹת כְּמִדּוֹת גָּזִית" (וגו'); "כְּפִסִּים" - אָרְחֵי; "לְבֵינִים" - לִיבְנֵי. אָמַר לֵיהּ רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי: מִמַּאי דְּגְוִיל - אַבְנֵי דְּלָא מְשַׁפְּיָא נִינְהוּ, וְהַאי טֶפַח יְתֵירָא לְמוּרְשָׁא דִּקְרַנְתָּא? דִּילְמָא פְּלֻגָּא דְּגָזִית הוּא, וְהַאי טֶפַח יְתֵירָא לְבֵינֵי אוּרְבֵי הוּא, כִּדְקָאָמְרִינָן: כְּפִסִּים - אָרְחֵי, לְבֵינִים - לִיבְנֵי, וְהַאי טֶפַח יְתֵירָא לְבֵינֵי אוּרְבֵי אָמַר לֵיהּ: וְלִיטַעֲמִיךְ, כְּפִסִּים - אָרְחֵי מִנְּלַן? אֶלָּא גְּמָרָא גְּמִירִי לָהּ, גְּוִיל נַמִּי אַבְנֵי דְּלָא מְשַׁפְּיָא - גְּמָרָא גְּמִירִי לָהּ. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אָוִיָא לְרַב אַשִׁי: מִמַּאי דְּהַאי כְּפִסִּים - אָרְחֵי נִינְהוּ, וְהַאי טֶפַח יְתֵירָא לְבֵינֵי אוּרְבֵי? דִּילְמָא מַאי כְּפִסִּים - אַבְנֵי דְּלָא מְשַׁפְּיָין, וְהַאי טֶפַח יְתֵירָא לְמוּרְשָׁא דִּקְרַנְתָּא, כִּדְקָאָמְרִינָן: גְּוִיל - אַבְנֵי דְּלָא מְשַׁפְּיָין, גְּזִית - אַבְנֵי דִּמְשַׁפְּיָין, וְהַאי טֶפַח יְתֵירָא לְמוּרְשָׁא דִּקְרַנְתָּא אָמַר לֵיהּ: וְלִיטַעֲמִיךְ, גְּוִיל - אַבְנֵי דְּלָא מְשַׁפְּיָין מִנְּלַן? אֶלָּא גְּמָרָא גְּמִירִי לָהּ, הָכָא נַמִּי גְּמָרָא גְּמִירִי לָהּ. אָמַר אַבָּיֵי, שְׁמַע מִינָּהּ: כָּל בֵּינֵי אוּרְבֵי - טֶפַח. הָנֵי מִילֵּי בְּטִינָא, אֲבָל בְּרִיכְסָא בָּעֵי טִפֵּי. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: הָנֵי מִילֵּי בְּרִיכְסָא, אֲבָל בְּטִינָא לָא בָּעֵי כּוּלֵּי הַאי. לְמֵימְרָא, דִּבְגָזִית דְּכָל אַרְבַּע אַמּוֹת גּוֹבַהּ, אִי הָוֵי פּוּתְיָא חַמְשָׁא - קָאֵי, אִי לָא - לָא קָאֵי? וְהָא אַמָּה טַרְקְסִין דַּהֲוַאי גָּבְהַהּ תְּלָתִין אַמָּהָתָא, וְלָא הָוָה פּוּתְיָא אֶלָּא שִׁית פּוּשְׁכֵּי, וְקָם - כֵּיוָן דְּאִיכָּא טֶפַח יְתֵירָא קָאֵי. וּבְמִקְדָּשׁ שֶׁנִּי מַאי טַעְמָא לָא עֲבוּד אַמָּה טַרְקְסִין? - כִּי קָאֵי - בְּתְלָתִין קָאֵי, טִפֵּי לָא קָאֵי. וּמִנְּלַן דַּהֲוָה גָּבְהַהּ טִפֵּי? דִּכְתִיב: "גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן" - רַב וּשְׁמוּאֵל, וְאָמְרִי לָהּ רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר, חַד אָמַר: בְּבִנְיָן, וְחַד אָמַר:

בשנים

אמר אביי גמירי – השתא לא צריך לשנויא קמא. **מכלל** דאיכא זוטרתי – ואם תאמר: ודילמא מכלל דאיכא רברבתא, ומה דיקא הוא זה? ותירץ רבינו יצחק: דאם אין פחות משלשה אבל גדולות יש – אם כן בכדי נקט חצי לבינה של שלשה טפחים, דלא הוה צריך למתני אלא: והאריח חצי לבינה, ותו לא, וממילא הייתי משער בקטנה, הואיל ולא מפרש שיעורא. **הג"ה:**

בי קייטא ובי סיתווא הוי כמו איכא תיוהא, ושרי. ואם שתי בתי כנסיות היו בשני מקומות, של קייטא ושל סיתווא – איירי כגון דחזו בה תיוהא. ועוד נראה: כיון דיש שם בית הכנסת אחר – אין לחוש אם לא יבנו זאת. והא דקאמר דאיכא דוכתא לצלויי – היינו שאין בית הכנסת. ועוד, מחמת קור וחום אין לחוש שמא יפשעו, או בזמן גדול כל כך אין לחוש. עד כאן הגהת המעתיק. **אי** הכי כי בנייה נמי – פירוש: עד שיתפללו בה.

ועייליה לפורייה להתם – ותימה: והא אמרת בתי כנסיות אין ישנים בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי ואין לתרץ משום דבבבל הוי, ואמר רב אסי בפרק בתרא דמגילה (כח,ב): בתי כנסיות של בבל על תנאי הן עשויות, ופירש הקונטרס התם: נפקא מינה לענין הא דקתני לעיל, אין אוכלין בהן ואין שותים בהן ואין נבנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ובשל בבל מותר. דהא קאמר התם בתר הכי: רבינא ורב אדא הוו קיימי ושיילי שמעתא מרבא, אתא זילחא דמטרא עלייהו ועיילי לבי כנישתא, ולא משום מטרא אלא משום דשמעתא בעיא צילותא. והשתא, והלא בית הכנסת של בבל היה והיו יכולין ליכנס בה מפני המטר ויש לומר: דלאו ממש לבית הכנסת עיילה לפורייה, אלא בסמוך לבית הכנסת, במקום שהאורחין רגילין לישן שם ולאכול, כדאמרינן ב"ערבי פסחים" (פסחים קא,א): ושמואל למה ליה לקדושי בבי כנישתא – לאפוקי אורחים ידי חובתן, דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא. והא דאמר דעל תנאי הן עשויין – מפרש רבינו יצחק לענין שאם יחרבו, יעשו מהן מה שירצו, לבד מקלות ראש, כדאמרינן התם. **כל** דאמר מבית חשמונאי אתינא עבדא הוא – וכן הוא, דהכי נמי אמר שמואל בפרק "עשרה יוחסין" (קדושין ע,ב). ומכאן קשה על פירוש הקונטרס ב"אלו נאמרים" (סוטה מא,א), דאמר: אמרו לו לאגריפס "אחינו אתה", ופירש הקונטרס התם שאמרו לו "אחינו" לפי שהיתה אמו מישראל. דאם כן, כיון דבני הורדוס נשאו ישראלית – אמאי עבדא הוה? הא שמואל גופיה אית ליה: גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, ב"החולץ" (יבמות מה,א) וצריך לומר שלא נשאו ישראלית, וקראוהו "אחינו אתה" לפי שעבד אחינו [הוא] במצות. **מאן** דריש מקרב אחיך רבנן – דפשטיה דקרא לא משמע למעוטי עבד שהוא אחיך במצות, אלא גוי. ורבנן דרשו (בבא קמא פח,א): ממובחר שבאחיך. **קטלינהו** לכולהו רבנן – לאו דוקא לכולהו, דהא הוו בני בתיראא שהיו נשיאים כשעלה הלל מבבל, כדאמרינן בפסחים בפרק "אלו דברים" (סו, א). והלל היה בפני הבית מאה שנה, כדאמרינן בפרק קמא דשבת (טז, א), ומלכות הורדוס היה בפני הבית מאה ושלש שנה, כדאמרינן בפרק קמא דעבודה זרה (ט, א).

שכל

בְּשָׁנִים, וְאִיתָא לְהָא וְאִיתָא לְהָא. וְנִיעַבְּדוּ תְּלָתִין אַמִּין בְּבִנְיָן, וְאִידָךְ נִיעַבִּיד פָּרוֹכֶת -כִּי קָאֵי תְּלָתִין אַמָּהָתָא נַמִּי - אַגַּב תִּקְרָה וּמַעֲזִיבָה הֲוָה קָאֵי, בְּלָא תִּקְרָה וּמַעֲזִיבָה לָא הֲוָה קָאֵי. וְלִיעַבִּיד מַה דְּאֶפְשָׁר בְּבִנְיָן, וְלִיעַבִּיד אִידָךְ פָּרוֹכֶת אֲמַר אַבַּיֵי, גְּמִירִי: אִי כּוּלְּהוּ בְּבִנְיָן אִי כּוּלְּהוּ בְּפָרוֹכֶת; אִי כּוּלְּהוּ בְּבִנְיָן - מִמִּקְדָּשׁ, אִי כּוּלְּהוּ בְּפָרוֹכֶת - מִמִּשְׁכָּן. אִיכַּעְיָא לְהוּ: הֵן וְסִידָן, אוֹ דִּילְמָא הֵן בְּלֹא סִידָן? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מִסְּתַבְּרָא הֵן וְסִידָן, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ הֵן בְּלֹא סִידָן, לִיתְנֵייהּ לְשִׁעוּרֵיהּ אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: הֵן וְסִידָן. - לָא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: הֵן בְּלֹא סִידָן, וְכֵינָן דְּלָא הֲוֵי טֶפַח לָא תָּנֵי. - וְהָא קָתָנֵי: בִּלְבֵינִין - זֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה וְזֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמַחֲצָה - הָתָם חֲזִי לְאִיצְטְרוּפֵי. תָּא שְׁמַע: הַקּוֹרָה שֶׁאָמְרוּ - רְחָבָהּ כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ, וְהָאָרִיחַ - חֲצִי לְבֵינָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הָתָם בְּרַבְרְבָתָא. דַּיְקָא נַמִּי, דְּקָתָנֵי: שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, מִכְּלָל דְּאִיכָּא זוּטְרָא, שְׁמַע מִינָּהּ. אָמַר רַב חִסְדָּא: לָא לִיסְתּוֹר אִינִישׁ בֵּי כְּנִישְׁתָּא עַד דְּבָנֵי בֵּי כְּנִישְׁתָּא עַד דְּבָנֵי בֵּי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי. אִיכָּא דְּאָמְרִי: מִשּׁוּם פְּשִׁיעוּתָא, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: מִשּׁוּם צַלּוּיֵי. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, דְּאִיכָּא בֵּי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי. מָרִימָר וּמָר זוּטְרָא סָתְרֵי וּבְנוּ בֵּי קַיְיטָא בְּסִיתְוָוא, וּבְנוּ בֵּי סִיתְוָוא בְּקַיְיטָא. אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: גְּבוּ זוּזֵי וּמַחְתִּי, מַאי? אֲמַר לֵיהּ: דִּילְמָא מִיתְרַמֵּי לְהוּ פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים וְיָהֲבִי לְהוּ. שְׁרִיגֵי לִיבְנֵי וְהָדְרֵי הוּדְרֵי וּמַחְתִּי כָּשׁוּרֵי, מַאי? - אֲמַר לֵיהּ: זְמָנִין דְּמִתְרַמֵּי לְהוּ פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים, מְזַבְּנִי וְיָהֲבִי לְהוּ. - אִי הָכִי, אֲפִילּוּ בָּנוּ נַמִּי אֲמַר לֵיהּ: דִּירָתֵיהּ דֶּאֱינָשֵׁי לָא מְזַבְּנִי. וְלָא אֲמָרַן אֶלָּא דְּלָא חֲזֵי בָּהּ תִּיוּהָא, אֲבָל חֲזֵי בָּהּ תִּיוּהָא - סָתְרֵי וּבָנֵי; כִּי הָא דְּרַב אַשִׁי חֲזָא בָּהּ תִּיוּהָא בִּכְנִישְׁתָּא דְּמָתָא מְחַסְיָא, סַתְרֵיהּ וַעֲיַיל לְפוּרֵייהּ לְהָתָם, וְלָא אַפְּקֵיהּ עַד דְּמַתְקִין לֵיהּ שְׁפִיכֵי. וּבָבָא בֶּן בּוּטָא הֵיכִי אַסְבֵּיהּ לֵיהּ עֲצָה לְהוֹרְדוֹס לְמִיסְתְּרֵיהּ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ? וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא: לָא לִיסְתּוֹר אִינִישׁ בֵּי כְּנִישְׁתָּא עַד דְּבָנֵי בֵּי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתָא - אִי בְּעֵית אֵימָא: תִּיוּהָא חֲזָא בֵּיהּ; אִיבְּעֵית אֵימָא: מַלְכוּתָא שָׁאנֵי, דְּלָא הֲדְרָא בֵּיהּ. דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: אִי אָמַר מַלְכוּתָא "עָקְרָנָא טוּרֵי" - עָקַר טוּרֵי וְלָא הָדַר בֵּיהּ. הוֹרְדוֹס עַבְדָּא דְּבֵית חַשְׁמוֹנַאי הֲוָה, נָתַן עֵינָיו בְּאוֹתָהּ תִּינוֹקֶת. יוֹמָא חַד שְׁמַע הַהוּא גַּבְרָא בַּת קָלָא דְּאָמַר: כָּל עַבְדָּא דְּמָרֵיד הָשְׁתָּא מִצְלַח, קָם קַטְלִינְהוּ לְכוּלְּהוּ מְרָוְתֵיהּ וְשַׁיְירֵהּ לְהַהִיא יְנוּקְתָּא. כִּי חֲזַת הַהִיא יְנוּקְתָּא דְּקָא בְּעֵי לְמִינְסְבָהּ, סְלִיקָא לְאִיגְרָא וּרְמָא קָלָא, אֲמַרָה: כָּל מַאן דְּאָתֵי וְאָמַר מִבֵּית חַשְׁמוֹנַאי קָאָתֵינָא - עַבְדָּא הוּא, דְּלָא אִישְׁתַּיְירָא מִינַּיְיהוּ אֶלָּא הַהִיא יְנוּקְתָּא, וְהַהִיא יְנוּקְתָּא נָפְלָה מֵאִיגְרָא לְאַרְעָא. טְמָנָהּ שֵׁבַע שָׁנִין בְּדוּבְשָׁא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: בָּא עָלֶיהָ, אִיכָּא דְּאָמְרִי: לֹא בָּא עָלֶיהָ. דְּאָמְרִי לָהּ בָּא עָלֶיהָ, הָא דִּטְמָנָהּ - לְיַתּוּבֵיהּ לְיִצְרֵיהּ; וּדְאָמְרִי לָהּ לֹא בָּא עָלֶיהָ, הַאי דִּטְמָנָהּ - כִּי הֵיכִי דְּנֵאמְרוּ: בַּת מֶלֶךְ נִסַּב. אֲמַר: מַאן דְּרֵישׁ "מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ"? רַבָּנַן, קָם קַטְלִינְהוּ לְכוּלְּהוּ רַבָּנַן, שַׁבְקֵיהּ לְבָבָא בֶּן בּוּטָא לְמִשְׁקַל עֲצָה מִנֵּיהּ.

אהדר

1 בשנים – בית ראשון עמד ארבע מאות ועשר, ובית שני ארבע מאות ועשרים. **אגב** תקרה ומעזיבה – שהעלייה היתה נתונה עליו, ומעזיבה של טיט טרכס על גבה, וכובד המשא מעמיד הכותל שלא יטה לצדדין. הלכך, במקדש שני שלא היה כותל שלשים מגיע לעלייה – לא יוכל לעמוד. הן וסידן **או** הן **בלא סידן** – הני שיעורי דמתניתין עם עובי הטיח קא חשיב להן, או דילמא מקום האבנים הוי בפותיא, לבד טיח הסיד. **והא קתני טפחים ומחצה** – אלמא חצי טפח נמי חשיב. **חזי לאיצטרופי** – של זה ושל זה מצטרפין לטפח. הקורה **שאמרו** – לענין הכשר מבוי. **שלשה טפחים** – אלמא, שלשה טפחים דקתני לגבי מתניתין גבי לבינין, כדקתני: הא נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה – הן בלא סידן קאמר, דהא לבינה לחודה שלשה טפחים. **התם ברברבתא** – ומתניתין בזוטרתא, דעם סידן לא הוו אלא שלשה טפחים. **משום פשיעותא** – דילמא מתרמי אונס, ופשעי ולא בנו אחריתי. **משום צלויי** – כל זמן הבנין. **כי קייטא בסיתווא** – בית הכנסת היה להם לימות החורף, נמוך, בכתלים רחבים וחלונות מועטין, מפני הצינה. ובימות החמה בית הכנסת אחר, שאויר שולט בו. **זוזי** – לצורך בית הכנסת החדש, ומונחים ביד הגבאי, מי איכא למיחש לפשיעות או לא? **שריגי ליבני** – מסודרים הלבינים זה על גב זה, ומזומנין לתתן בבנין. **הדרי הודרי** – משופין ומתוקנין רהיטי הגג, קיברוג"ש. **כי בנו נמי** – בי כנישתא חדתא, לא נסתרוה לעתיקא, דדילמא מתרמי פדיון שבויים ומזבני ליה. **ולא אמרן** – דלא ליסתרוה לעתיקא. **אלא דלא חזו ביה תיוהא** – ביקוע, שיהא מזומן ליפול. **עייליה לפורייה התם** – כדי שלא יתייאש בבנינו, שהחמה והגשמים מצערין אותו. **שפכי** – מרזבין. **היכי אסביה עצה להורדוס** – כדאמרינן לקמן בשמעתין. וכתובה היא ביוסיפון בן גוריון.

אהדר

בְּשָׁנִים – שהיה קיים ארבע מאות עשרים שנה, ובית ראשון עמד ארבע מאות ועשר שנה. אומרת הגמרא: וְאִיתָא לְהָא וְאִיתָא לְהָא – שני הדברים נכונים, שבית שני היה גבוה מבית ראשון, וגם התקיים יותר שנים.

הגמרא חוזרת לנידון של אמה טרקסין. מקשה הגמרא: אף שלא יכלו לבנות את כל ה'אמה טרקסין' בגזית, עדיין קשה, וְנֵיעְבְּדוּ – ויעשו רק תְּלָתִין אַמִּין בְּבִנְיָן של גזית, כמקדש ראשון, וְאִידָךְ – את השאר נֵיעְבִּיד בְּפָרוֹכֶת. מתרצת הגמרא: כִּי קָאֵי תְּלָתִין אַמְּהָתָא – מה שבמקדש ראשון עמד הכותל בגובה שלשים אמה, נַמִּי אַגַּב תִּקְרָה וְמַעֲזִיבָה הֲוָה קָאֵי – גם גובה זה היה עומד רק מחמת שהכבידו עליו התקרה והמעזיבה [–טיט שעל התקרה] וגרמו שלא יטה לצדדים, אך בְּלָא תִּקְרָה וּמַעֲזִיבָה, לֵא הֲוָה קָאֵי, ואם היה נבנה בגובה שלשים אמה ומעליו פרוכת, לא היה עומד.

מקשה הגמרא: אף שלא יכלו לבנותו בגובה שלשים אמה, אך בגובה מסוים ודאי אפשר לבנותו, וְאם כן, לֵיעְבִּיד מַה דְּאֶפְשָׁר, בְּבִנְיָן אבנים, וְלֵיעְבִּיד אידך – ואת השאר יעשו בפָּרוֹכֶת. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, גְּמִירֵי – דין זה היה מקובל בידם, אִי כּוּלְּהוּ – או שכל גובה אמה טרקסין יֵעשה בְּבִנְיָן, אִי כּוּלְּהוּ בְּפָרוֹכֶת, אך אי אפשר לעשות חלק בבנין וחלק בפרוכת. ומבארת הגמרא את המקור לכך: 'אִי כּוּלְּהוּ בְּבִנְיָן' למדו מִמִּקְדָּשׁ ראשון, שבו היה רק כותל, 'אִי כּוּלְּהוּ בְּפָרוֹכֶת' למדו מִמִּשְׁכָּן שעשה משה במדבר, שבו היתה רק פרוכת.

שנינו במשנה: גויל, זה נותן שלשה טפחים וכו'. אִיבַּעְיָא לְהוּ, שיעורים אלו ששנינו במשנה לגבי כותל גויל, גזית וכו', האם הם שיעורי עובי של 'הֵן וְסִידָן' – האבנים עצמן, יחד עם הסיד שעליהן, אוֹ דִּילְמָא, 'הֵן בְּלָא סִידָן', ועובי הכותל עם הסיד הוא יותר מכך. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מִסְתַּבְּרָא שהם שיעורים של הֵן וְסִידָן, דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ הֵן בְּלָא סִידָן, לִיתְנֵייהּ לְשִׁעוּרֵיהּ – צריך היה התנא לשנות את שיעור הכותל עם הסיד, כשהוא גמור, אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ, הֵן וְסִידָן. דוחה הגמרא: לֹא, לְעוֹלָם אִימָּא לָךְ הֵן בְּלָא סִידָן, וְכֵיוָן דְּלֵא הֲוֵי עובי הסיד טָפַח, אלא פחות, לכן לֹא תָּנֵי התנא את שיעורו. מקשה הגמרא על הדחיה: וְהָא קָתָנֵי במשנה 'בֵּלְבִינִין זֶה נוֹתֵן טָפַח וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טָפַח וּמֶחֱצָה', הרי שנקט התנא שיעורים פחותים מטפח. מתרצת הגמרא: הָתָם כל חצי חֲזֵי לְאִיצְטְרוּפֵי [–ראוי להצטרף] לטפח שלם, שהרי כל אחד נותן חצי, אך בסיד כל אחד נותן פחות מחצי, ולכן לא כלל התנא את הסיד בשיעוריו.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק ממשנה: תָּא שְׁמַע, שנינו בעירובין (יג:), הַקּוֹרֶה שֶׁאָמְרוּ חכמים לגבי שיתופי מבואות, שיעור רָחְבָּהּ הוא כְּדֵי לְקַבֵּל אָרִיחַ, וְהָאָרִיחַ הוא חֲצִי לְבֵינָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, ומוכח שעובי לבינה הוא שלשה טפחים, וכיון שמבואר במשנתינו ששיעור כותל לבינים הוא שלשה טפחים, הרי שהשיעור הוא של האבנים ללא הסיד. דוחה הגמרא: הָתָם – בעירובין, מדובר בְּרַבְרְבָתָא – בלבינים גדולות, שעוביין שלשה טפחים ללא סיד, אך במשנתינו מדובר בלבינים רגילות, שעוביין שלשה טפחים הוא רק עם הסיד. ומוכיחה זאת הגמרא: דַּיְקָא נַמִּי – וכן מדויק מהמשנה שם, דְּהִרי קָתָנֵי 'לבינה שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים', מִכְּלַל דְּאִיכָּא זוּטְרָא – משמע שיש לבינה קטנה יותר, ולכן הוצרך התנא לפרט לאיזו לבינה כוונתו, אך סתם לבינה היא קטנה משלשה טפחים, ושיעור שלשה טפחים שבמשנתינו הוא יחד עם הסיד. מסיימת הגמרא: אכן שְׁמַע מִינָּהּ שמשנתינו עוסקת בכותל לבינים עם הסיד, והוא הדין בשאר סוגי האבנים.

אגב שהוזכר לעיל (ע"א) כבוד בית המקדש השני, מקשה הגמרא על אופן בנייתו על ידי הורדוס: אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא לִיסְתּוֹר אִינִישׁ בֵּי כְּנִישְׁתָּא – אסור לאדם להרוס בית כנסת, אף אם עושה כן כדי לבנות בית כנסת אחר, עַד דְּבָנֵי בֵּי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי – עד שיבנה בית כנסת אחר. וטעם הדבר, אִיכָּא דְּאָמְרֵי מִשּׁוּם פְּשִׁיעוּתָא – שמא יארע אונס ולא יבנוהו, וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי, מִשּׁוּם צְלוּיֵי – תפילה, שעד בניית החדש לא יהיה היכן להתפלל. מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה ההבדל לענין הדין בין הטעמים. ומבארת, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, אופן דְּאִיכָּא (בי כנישתא אחרית) [דּוּכְתָּא לְצַלּוּיֵי] – שיש מקום אחר להתפלל בו, ששייך רק הטעם הראשון, שמא לא יבנוהו כלל.

מספרת הגמרא: מְרֵימַר וּמַר זוּטְרָא, היה להם בית כנסת לימות הקיץ, שחלונותיו גדולים והאויר נכנס בו, ובית כנסת אחר לחורף, שתקרתו נמוכה, כתליו עבים וחלונותיו מועטים, וְסָתְרֵי וּבְנוּ בֵּי קַיְיטָא, בְּסִיתְוָא – ובחורף היו סותרים ובונים מחדש את בית הכנסת של הקיץ, [וְסָתְרֵי] וּבְנוּ בֵּי סִיתְוָא בְּקַיְיטָא – ובקיץ היו סותרים ובונים מחדש את בית הכנסת של החורף.

הגמרא מברר אם יש אופנים שמותר לסתור את הישן קודם בניית החדש: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, גְּבוּ זוּזֵי וּמָחֵתִי – גבו מעות והניחום ביד הגבאי, מַאי, האם מותר לסתור את הישן, או שיש לחשוש לפשיעה. אָמַר לֵיהּ רב אשי, אף באופן זה אסור, דִּילְמָא מִיתְרְמֵי לְהוּ – שמא יזדמן להם פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים, וְיָהֲבֵי לְהוּ – ויתנו את המעות לצורך זה, ולא יבנוהו.

חזר ושאלו רבינא: אם שְׁרִיגֵי לִיבְנֵי – מסודרות ומוכנות הלבינים, וְהַדְרֵי הוּדְרֵי – ומתוקן המשען של הגג, וּמָחֵתִי כְּשׁוּרֵי – והקורות מזומנות לבנין, מַאי. אָמַר לֵיהּ רב אשי, גם בזה אסור, והטעם, זְמִנִּין דְּמִתְרְמֵי לְהוּ פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים, מִזְּבְנֵי וְיָהֲבֵי לְהוּ – שמא ימכרו את צרכי הבנין לפדיון שבויים, ולא יבנוהו.

הקשה רבינא: אִי הָכִי, אֲפִילּוּ אם כבר בָּנוּ את החדש נַמִּי נחשוש שימכרוהו לצורך פדיון שבויים, ונאסור לסתור את הישן עד שיתחילו להתפלל בחדש. אָמַר לֵיהּ רב אשי, דִּירְתֵּיהּ דְּאִינְשֵׁי לֵא מִזְּבְנֵי – אין דרך אנשים למכור את דירתם, וכל שכן שלא ימכרו בית כנסת שנגמר בנייתו.

מבארת הגמרא מתי מותר לסתור בית כנסת: וְלֵא אֲמָרָן שאסור לסתור את הישן, אֶלָּא באופן דְּלֵא חָזֵי בָּהּ תְּיוּהָא – שלא נראה בו סדק שיכול לגרום לו ליפול, אֲבָל חָזֵי בָּהּ תְּיוּהָא, סָתְרֵי וּבָנֵי – סותרים את הישן ואחר כך בונים את החדש. וראיה לדבר ממעשה שהיה, כִּי הָא דְּרַב אַשִׁי חֲזָא בָּהּ תְּיוּהָא בִּכְנִישְׁתָּא דְּמָתָא מְחַסְיָא – רב אשי ראה סדק בבנית הכנסת של העיר 'מתא מחסיא', וְסָתְרֵיהּ, וּכדי שלא יתעצל בבניית החדש, עַיֵּיל לְפוּרְיֵיהּ לְהָתָם – הכניס את מיטתו לשם, וישן שם, כדי שיצטער מהחמה והגשמים ויזדרז בבנייתו, וְלֵא אַפְּקֵיהּ – ולא הוציאה עַד דְּמִתַּקֵּין לֵיהּ שְׁפִיכֵי – שהתקינו את מרזביו, שזהו סיום הבנין.

לפי מה שהתבאר עד כאן מבררת הגמרא את המעשה שהיה בבניית בית המקדש השני. מקשה הגמרא: וּבָבָא בֶּן בּוּטָא, הֵיכִי אַפְּקֵיהּ לֵיהּ – היאך נתן עֵצָה לְהוֹרְדוּס לְמִיסְתְּרֵיהּ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ קודם שבנה אחר, כמובא להלן, וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא לִיסְתּוֹר אִינִישׁ בֵּי כְּנִישְׁתָּא עַד דְּבָנֵי בֵּי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתָא.

מתרצת הגמרא שני תירוצים: אִי בָּעֵית אֵימָא, שבבא בן בוטא תְּיוּהָא חֲזָא בֵּיהּ – ראה סדק בבית המקדש, שאז מותר וצריך לסותרו. וְאִיבַּעְיָא אֵימָא, מַלְכוּתָא שַׁאנִי דְּלֵא הָדְרָא בֵּיהּ – שונה דין המלך, שאינו חוזר בו מדיבורו, ואין בו חשש פשיעה, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, אִי אָמַר מַלְכוּתָא 'עָקְרָנָא טוּרֵי' – אם המלך אמר שיעקור את ההר, עָקַר טוּרֵי, וְלֵא הָדַר בֵּיהּ – ולא יחזור בו.

הגמרא מביאה את המעשה בהורדוס: הוּרְדוּס, עַבְדָּא דְּבֵית חַשְׁמוֹנַאי הֲוָה, נָתַן עֵינָיו בְּאוֹתָהּ תִּינוֹקֶת – בנערה אחת מבית חשמונאי, לישאנה. יוֹמָא חַד שָׁמַע הַהוּא גַּבְרָא בַּת קָלָא דְּאָמַר 'כָּל עַבְדָּא דְּמָרִיד הַשְׁתָּא, מַצְלַח' – יום אחד שמע הורדוס בת קול שאמרה, כל עבד שימרוד עכשיו, יצליח. קָם, וְקַטְלִינְהוּ לְכוּלְּהוּ מַרְוָתֵיהּ – הרג את כל אדוניו בית חשמונאי, וְשַׁיְּירֵהּ לְהַהִיא יְנוּקְתָּא – ושייר את אותה נערה. כִּי חַזְיָא הַהִיא יְנוּקְתָּא דְּקָא בָּעֵי לְמִינְסְבָהּ – כשראתה הנערה שרצונו לישאנה, סְלִיקָא לְאִיגְּרָא – עלתה לגג, וּרְמָא קָלָא – והרימה קולה וְאָמְרָה, כָּל מַאן דְּאָתֵי וְאָמַר מִבֵּית חַשְׁמוֹנַאי קָאָתֵינָא, עַבְדָּא הוּא – כל מי שיאמר 'מבית חשמונאי אני

המשך בעמוד קיח

אַהֲדַר לֵיהּ כְּלִילָא דְּיָלֵי – עשה לו הורדוס עטרה סביבות עיניו מעור קיפוד ששערו קשה כמחטים, ושערות אלו נַקְרִינְהוּ לְעֵינֵיהּ – ניקרו את עיני בבא בן בוטא, והתעוור.

יוֹמָא חַד, אֲתָא וְיָתֵיב קַמֵּיהּ – יום אחד, בא הורדוס וישב לפניו, ורצה לנסותו, אָמַר לו הורדוס, חֲזִי מַר הַאי עַבְדָּא בִּישָׁא מַאי קָא עָבֵיד – יראה אדוני, מה עשה העבד הרע הזה [–הורדוס], שהרג את כל החכמים, ולא הכירו בבא בן בוטא, שהיה עיור. אָמַר לֵיהּ בבא בן בוטא, מַאי אֶעֱבִיד לֵיהּ – מה יכול אני לעשות לו. אָמַר לֵיהּ, גַּלְמֵייהּ מַר – יקללנו אדוני. אָמַר לֵיהּ, [כְּתִיב] (קהלת י כ) 'גַּם בְּמַדָּעֲךָ, מֶלֶךְ אַל תְּקַלֵּל' – אפילו במחשבתך אל תקלל מלך.

אָמַר לֵיהּ הורדוס, הַאי, לָאו מֶלֶךְ הוּא, שהרי הוא עבד הפסול למלכות, ונטל את המלוכה בזרוע. אָמַר לֵיהּ בבא בן בוטא, וְלֵיחֲוֵי עֲשִׁיר בְּעָלְמָא – אף אם אינו אלא אדם עשיר, איך אקללנו, וַהרי כְּתִיב (שם) 'וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל תְּקַלֵּל עָשִׁיר'. וְעוד, לֹא יְהֵא דינו אֶלָּא כְּנִשֵּׂא, וּכְתִיב (שמות כב כז) 'וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר' [–לא תקלל]. אָמַר לֵיהּ הורדוס, משמעות הלשון 'בעמך' היא בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עַמְּךָ, וְהַאי – אדם זה, הורדוס, לָאו עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עַמְּךָ הוא, שהרי רשע הוא, ומותר לקללו. אָמַר לֵיהּ בבא להורדוס, מִסְתְּפִינָא מִינֵיהּ – מפחד אני ממנו, שמא ישמע שקיללתיו ויהרגני. אָמַר לֵיהּ הורדוס, לֵיכָּא אִינִישׁ דְּאָזִיל דְּלֵימָא לֵיהּ – אין אדם שילך ויאמר לו זאת, דַּאֲנָא וְאַתְּ יָתְיְבִנָא – שכן רק אני ואתה יושבים כאן. אָמַר לֵיהּ בבא בן בוטא, כְּתִיב (קהלת י כ) 'כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר', ויש לחשוש שיוודע לו הדבר. אָמַר לֵיהּ הורדוס, אֲנָא הוּא – אני הוא הורדוס, וְאִי חַוּאי יָדַעְנָא דְּזָהֲרֵי רַבָּנָן כּוּלֵּי הַאי – ואילו הייתי יודע שהחכמים זהירים כל כך, לֹא הֲוָה קָטֵילְנָא לְהוּ – לא הייתי הורגם. והמשיך לשואלו, הַשְׁתָּא שהרגתים, מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא – מה תקנתי, ובמה אכפר על חטאי.

אָמַר לֵיהּ בבא בן בוטא, הוּא [–הורדוס] כְּבָה אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם בהריגת החכמים, דִּכְתִיב (משלי ו כג) 'כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר', הרי שהתורה קרויה אור, והריגת החכמים העוסקים בה כיבתה אור זה, לכן דרך התשובה היא שֵׁילֵךְ וְיַעֲסוֹק בְּאוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם, כלומר בבנין בית המקדש, דִּכְתִיב לגביו (ישעיה ב ב) 'וְנָהֲרוּ אֵלָיו' [–יקבלו ממנו אור] כָּל הַגּוֹיִם'. אִיכָּא דְּאָמְרִי, דהָכִי אָמַר לֵיהּ בבא בן בוטא, הוּא כִּימָּא עֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם בהריגת החכמים, דִּכְתִיב לגבי טעות של הסנהדרין 'וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה' [–הסנהדרין] נֶעְשְׂתָה לִשְׁגָגָה' (במדבר טו כד) הרי שהחכמים נקראו עינים, לכן דרך התשובה היא, שֵׁילֵךְ וְיִתְעַסֵּק בְּעֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם, כלומר בבנין בית המקדש, דִּכְתִיב (יחזקאל כד בא) 'חֹנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם', הרי שנקרא המקדש 'מחמד עין'.

אָמַר לֵיהּ הורדוס, מִסְתְּפִינָא מִמַּלְכוּתָא – פוחד אני ממלכות רומי, ששלטה באותו זמן על עם ישראל, ויכעסו עלי אם אבנה מחדש את המקדש. אָמַר לֵיהּ בבא בן בוטא, שַׁדַּר שְׁלִיחָא – שלח לרומיים שליח לבקש מהם רשות לבנות את בית המקדש מחדש, וְלִיזִיל שַׁתָּא – וילך השליח במשך שנה, וְלִיעַכַּב שַׁתָּא – ויתעכב ברומי שנה, וְלֶהֱדַר שַׁתָּא – ויחזור במשך שנה, אַדְּהָכִי וְהָכִי סָתְרִית [לֵיהּ] וּבְנֵית [לֵיהּ] – ובינתיים תסתור את המקדש ותבנהו מחדש. ואכן עָבַד הָכִי – עשה הורדוס כדבריו.

כשהגיע השליח למלכות רומי, שְׁלָחוּ לֵיהּ הרומיים להורדוס, אִם לֹא סְתַרְתָּהּ עדיין את בית המקדש, אַל תִּסְתּוֹר. וְאִם סְתַרְתָּהּ, אַל תִּבְנֵי מחדש. וְאִם סְתַרְתָּהּ וּבְנֵיתָ, עַכְבֵּי בִּישָׁא – עבד רע, בָּתַר דְּעָבְדִין מִתְמַלְּכִין – וכי לאחר שעושים מעשה באים להמלך וליטול רשות, אִם זַיְינָךְ עָלָךְ, סַפְּרָךְ כָּאן – אם כלי מלחמתך עליך, ואתה מתגאה שהרגת את אדוניך החשמונאים בכח הזרוע, הרי ספר יחוסך נמצא כאן בידינו, ובו כתוב לֹא רֵכָא וְלֹא בַּר רֵכָא הוּרְדּוּס – הורדוס אינו מלך ולא בן מלך, אלא [עַבְדָּא] קְלַנְיָא מִתְעַבֵּיד – עבד שנעשה בן חורין מאליו. ומבארת הגמרא: מַאי 'רֵכָא', לשון מַלְכוּתָא, דִּכְתִיב לאחר שהרג יואב בן צרויה את אבנר בן נר, שאמר דוד (שמואל ב' ג לט) 'אָנֹכִי הַיּוֹם רַךְ וּמְשׁוּחַ מָלֶךְ' – כאילו היום נמשחתי למלך, ואיני יכול להעניש את יואב. וְאִי בָּעֵית אֵימָא, מֵהָכָא, שכשהכתירו את יוסף למושל על ארץ מצרים נאמר (בראשית מא מג) 'וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ', ומוכח שלשון 'רכא' הוא לשון מלכות.

הגמרא מתארת את בית המקדש שבנה הורדוס: אָמְרִי, מִי שֶׁלֹּא רָאָה את בִּנְיַן הוּרְדּוּס, לֹא רָאָה בִּנְיָן נָאֶה [מִימָיו]. מבארת הגמרא: בְּמַאי בְּנֵייהּ – במה בנאו, שנראה כה יפה, אָמַר רַבָּה, בְּאַבְנֵי שַׁיְשָׁא וּמַרְמָרָא – באבני שיש ירוק ושיש לבן. אִיבָּא דְּאָמְרִי, שבנאו בְּאַבְנֵי כּוּחְלָא, שַׁיְשָׁא וּמַרְמָרָא – שיש צבוע בעין כחול, שיש ירוק ושיש לבן. אַפִּיק שָׁפָה וְעָיֵיל שָׁפָה – הוציא שורת אבנים והכניס שורת אבנים, כלומר, היתה שורה בולטת ושורה שקועה, כִּי הֵיכִי דִּנְקַבֵּיל סִידָא – כדי שהסיד ידבק בבנין ולא יפול. וְסָבַר הורדוס לְמִשְׁעֵייהּ בְּדַהֲבָא – לצפות את הבנין בזהב, אך אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן, שַׁבְּקֵיהּ – הנח אותו כך, דְּהָכִי שַׁפִּיר טְפֵי – כך יפה יותר, דְּמִיחֲזֵי כִּי אִידְּוֹתָא דְּיַמָּא – שנראה כגלי הים שנעים ונדים, והעין משתעשעת בראייתם.

מקשה הגמרא: וּבְבָא בַּר בּוּטָא, הֵיכִי עָבַד הָכִי – כיצד עשה כך, לתת עצה להורדוס, וְהָאמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שאמר זאת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ דָּנִיאֵל, מִפְּנֵי שֶׁהִשִּׁיא עֵצָה לְנְבוּכַד נֶצֶר לאחר שחלם שתבוא עליו פורענות, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ד כד־כו) שאמר לו דניאל 'לֶהֱוֵן מַלְכָּא – באמת אתה המלך, מִלְּכִי יִשְׁפַּר עֲלָךְ – עצתי תיטב בעיניך, וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פְּרֹק – ותפדה את חטאך בצדקה, וַעֲוֹנָתָךְ בְּמִחַן עֲנָיִן – ואת עוונך בחנינת עניים, הֵן תֶּהֱוֵה אַרְכָה לִשְׁלְוָתָךְ' וגו' – אז תהיה אריכות לשלומך להנצל מהרעה, וּכְתִיב 'כֹּלָּא מְטָא עַל נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא' – כל חלום הפורענות התקיים ובא על נבוכדנצר, וּכְתִיב שאכן לא באה הפורענות עליו מיד, אלא '(ו)לִקְצַת יַרְחִין תְּרֵי עֲשַׂר' וגו' – רק לאחר שנים עשר חודש, ולהלן יבואר מה היה עונשו של דניאל על שנתן לו עצה זו. ואם כן קשה, מדוע בבא בן בוטא יעץ להורדוס כיצד לתקן את חטאו.

מתרצת הגמרא שני תירוצים: אִיבָּעֵית אֵימָא, שַׁאנִי עַבְדָּא, דְּאִיחַיַּיב בְּמִצְוֹת – שונה דין העבד, שכיון שחייב במצוות מותר להורות לו דרך תשובה, ורק בגוי הדבר אסור. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, שַׁאנִי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דְּאִי לֹא מַלְכוּת לֹא מִתְבְּנֵי – העצה לבנות את בית המקדש שונה משאר עצות, כיון שאם המלכות לא תבנהו, אין מי שיבנהו, ולכן היה מותר לבבא בן בוטא לייעץ כן להורדוס.

מבררת הגמרא: וְדָנִיאֵל, מְנָלָן דְּאִיעַנַּשׁ – היכן מצינו שנענש. אִילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב (אסתר ד ה) 'וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ', וְאָמַר רַב, 'הֲתָךְ' זֶה דָּנִיאֵל, אם כן הַנִּיחָא לְמַאן דְּאָמַר שנקרא דניאל 'התך' משום שֶׁבימי אחשורוש חֻתְּכוּהוּ והורידוהו מִגְּדוּלָּתוֹ שהיתה בימי בלשאצר ודריוש וכורש, שהיה אז מושל על שליש המלכות, הרי שזה היה עונשו, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שנקרא דניאל 'התך' משום שֶׁכָּל דִּבְרֵי מַלְכוּת נֶחְתָּכִין עַל פִּיו, ולא ירד מגדולתו, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מנין לנו שנענש. משיבה הגמרא: דניאל נענש בכך דְּשַׁדְּרִיוּהוּ לְגוּבָא דְּאַרְיָוָתָא – שזרקו המלך לגוב האריות, כמבואר בספר דניאל (ו יז).

שנינו במשנה: השותפים שרצו לעשות מחיצה וכו' הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. שואלת הגמרא: לשון 'הכל כמנהג המדינה' לְאַתּוּיֵי מַאי – מה באה לרבות, והרי כבר התבארו במשנה סוגי כתלים שונים. משיבה הגמרא: לְאַתּוּיֵי אַתָּרָא דִּנְהִיגִי בְּהוּצָא וְדַפְּנָא – לרבות מקום שנהגו לבנות את הכותל בלולבי דקלים וענפי עץ ערמון, שאף במקום כזה בונים כמנהג המדינה, אף שזהו כותל חלש מאד.

שנינו במשנה: לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכּוֹתֶל, הַמְּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם, ומלשון 'לפיכך' משמע שרק מחמת ששניהם חייבים בבניית הכותל לכן 'המקום והאבנים של שניהם'. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שהאבנים שנפלו שייכים לשניהם, אף אם לא היו שניהם חייבים בבניית הכותל, שהרי האבנים מונחים ברשות שניהם יחד, ומדוע נקטה המשנה לשון 'לפיכך'. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה לשון 'לפיכך' אלא לאופן דְּנָפַל הכותל לִרְשׁוּתָא דְּחַד מִינַיְיהוּ – לרשות אחד מהם, אִי נַמִּי – או באופן שאמנם נפלו לרשות שניהם, אלא דְּפַנְּיָנְהוּ חַד לִרְשׁוּתָא דִּידֵיהּ – שקדם האחד

המשך בעמוד קכא

רש"י

אהדר ליה כלילא דיילי – "האנקה" מתרגמינן: ילא (ויקרא יא), והוא שרץ שקורין הרצו"ן, ושערו קשה כמחטין. ועשה לו עטרה מעורו סביבות עיניו. **השתא מיהא [דאנא ואת]** – אנא ואת שנינו כאן, ואין שומע. **הני מחלל את מקדשי** – סיפיה דקרא "מחמד עיניכם". **מסתפינא ממלכותא** – כפופים היו למלכות רומיים. **מתמלכין** – נוטלין רשות. **אי זייגך עלך פפרך כאן** – אם נתגאית בכלי מלחמתך, שהרגת בית אדוניך – ספר יוחסין שלך בידינו הוא, [ידענו] שאתה עבד. **לא רכא כו'** – לא מלך ולא בן מלך. **קלניא מתעביד** – נעשה בן חורין מאליו. **שישא** – שיש ירוק, שקורין ביי"ש. **ומרמרא** – שיש לבן. **כוחלא** – שיש צבוע כעין כחול. **אידוותא דימא** – גלי הים, [שהם נעים ונדים והעין מתעששת בראייתן]. **נענש דניאל** – לקמיה מפרש עונשו. **מלכי ישפר עלך** – עצתי תיטב בעיניך. **במיחן עניין** – בחנינת עניים. **בכן תהא ארכא לשלותך** – [יהא אורך] לשלומך. **כולא מטא** – כל החלום של פורענות בא עליו. **לקצת ירחין תרי עשר** – בשביל עצתו של דניאל תלה לו שנים עשר חדש. בהוצא – לולבי דקלים. **ודפנא** – ענפי עץ ערמונים שקורין לו"ר, ופרי שלו קורין ביי"ש. **פשיטא** – דהאבנים של שניהם. דאפילו לא פסק לן דינא דמתניתין, המלמדנו שמתחלה בין שניהם עשאוה – על כרחם היו חולקין בשוה האבנים, שהרי ברשות שניהם מונחים, ויד מי מהם תגבר (הג"ה: בפירוש רבינו חננאל: קא משמע לן דלא בעינן ראיה, אלא שותף מפיק מיניה בלא ראיה, ואיהו דטעין דדיליה נינהו – עליו הראיה. וכל כהאי גוונא הכי דיינינן ליה. וזה הדין מפורש עוד כמו כן בפרק "הבית והעלייה" בתחילתו. איבעית אימא: בשותפין כי האי גוונא, אנוחי אבנים ברשות חבירו לא קפדי, וחזקת רשות לאו כלום הוא. שמעינן מינה דכל כהאי גוונא דמילתא דידיעא בשותפתא לתרוייהו, אף על גב דמנחי ברשותא דחד מינייהו – לא יכול למיטען "דידי נינהו דברשותי מנחי", דקיימא לן: שותפין לא קפדי אהדדי. עד כאן). **השתא סתם גינה אמרת לא** – אף על פי שהיזק ראיה קשה. **אמר אביי כו'** – האי "מקום שנהגו לגדור" דקתני מתניתין – אבקעה קאי. **אם כן מאי אבל בבקעה** – הא מינה סליק, והכי איבעי למיתני: אבל מקום שנהגו שלא לגדור – אין מחייבין אותו **מכפייה לקרנא לבר** – ראשי הכותל יכוף לצד חבירו. וכל חזית לשון קצה הוא, וכן שנינו ב"תמיד" (פרק ב משנה ד) גבי מערכה: וחזיתה מזרחה – ראשי הגזירין. וכן "מחזה מול מחזה" דמלכים (א ז) – ראשי הנסרים מוסבין זה מול זה. (ועביז) [ועביד] מאבראי – כופה לצדי ראשי הכותל, שמחבר בראשו אבנים וטיט ומעבהו. **דידי ודידיה הוא** – כדקתני מתניתין: כשעושין אותו בין שניהם עושין חזית מכאן ומכאן. **השתא נמי גייז לה** – לההיא כפופה שהיא לצדו, ואימא: דידי ודידיה הוא, ולא עשינו חזית מלגיו – לצד שלו. ולקמיה פריך: הא מבחוץ קתני לייף ליה – מחבר חזית אחרת לצדו.

נשעייה

שכל דברי מלכות נחתכין על פיו – לפי תרגום [של] אחשורוש נענש הרבה, שנהרג, דכתיב "ויגידו למרדכי את דברי אסתר" ולא כתב התם התך – לפי שהרגו המן, על שהיה משיב דברים בין אסתר למרדכי. ומיהו, גמרא שלנו אין תופס כן, דדרשינן במגילה (טו,א): התך להיכן הלך? ומפרש: לפי שאין משיבין על הקלקלה.

הכי קתני וכן בגינה סתם כו' – וסיפא נמי יש לפרש כן: אבל סתם בקעה, ומקום שלא נהגו לגדור בגינה – אין מחייבין אותו.

והא מבחוץ קתני קשיא – ותיובתא אינה, דמצינן למימר: היינו שבולט חוץ לחומה. מכל מקום קשיא היא, דאם כן "מחוץ" הוה ליה למיתני.

גייז ליה חבריה ושדי ליה – אף על גב דלעיל אמר: גזחא מידע ידיע, בהוצא לא ידיע.

לאפוקי

אַהֲדַר לֵיהּ כְּלִילָא דְּיֵילֵי, נַקְרִינְהוּ לְעֵינֵיהּ. יוֹמָא חַד אֲתָא וִיתֵיב קַמֵּיהּ, אֲמַר: חֲזֵי מָר הַאי עַבְדָּא בִּישָׁא מַאי קָא עָבֵיד אֲמַר לֵיהּ: מַאי אַעֲבִיד לֵיהּ? אֲמַר לֵיהּ: נְלַטְיֵיהּ מָר - אֲמַר לֵיהּ, כְּתִיב: "גַּם בְּמַדְּעֲךָ מֶלֶךְ אַל תִּקְלָל". אֲמַר לֵיהּ: הַאי לָאו מֶלֶךְ הוּא אֲמַר לֵיהּ: וְלֵיחֲוֵי עָשִׁיר בְּעָלְמָא, וּכְתִיב: "וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל תְּקַלֵּל עָשִׁיר". וְלֹא יְהֵא אֶלָּא נָשִׂיא, וּכְתִיב: "וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר". אֲמַר לֵיהּ: בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עַמְּךָ, וְהַאי לָאו עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עַמְּךָ אֲמַר לֵיהּ: מִסְתַּפֵּינָא מִינַּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: לֵיכָּא אִינִישׁ דְּאָזֵיל דְּלֵימָא לֵיהּ, דַּאֲנָא וְאַתְּ יָתְיְבִנָא. אֲמַר לֵיהּ, כְּתִיב: "כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר". אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא הוּא, אִי הֲוַאי יָדְעָנָא דְּזָהֲרֵי רַבָּנַן כּוּלֵּי הַאי לָא הֲוָה קָטֵילְנָא לְהוּ, הָשְׁתָּא מַאי תַּקָּנָתֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא? אֲמַר לֵיהּ: הוּא כִּבָּה אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם, דִּכְתִיב: "כִּי גֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר", יֵלֵךְ וְיַעֲסוֹק בְּאוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם, דִּכְתִיב: "וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם". אִיכָּא דְּאָמְרִי, הָכִי אֲמַר לֵיהּ: הוּא סִימֵּא עֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם, דִּכְתִיב: "וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה", יֵלֵךְ וְיִתְעַסֵּק בְּעֵינוֹ שֶׁל עוֹלָם, דִּכְתִיב: "הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם". אֲמַר לֵיהּ: מִסְתַּפֵּינָא מִמַּלְכוּתָא. אֲמַר לֵיהּ: שְׁדַר שְׁלִיחָא, וְלֵיזִיל שַׁתָּא וְלִיעַבֵּד שַׁתָּא וְלִהְדַּר שַׁתָּא, אַדְּהָכִי וְהָכִי סָתְרִית [לֵיהּ] וּבְנֵית [לֵיהּ]. עָבַד הָכִי. שְׁלַחוּ לֵיהּ: אִם לֹא סָתַרְתָּהּ אַל תִּסְתּוֹר, וְאִם סְתַרְתָּהּ אַל תִּבְנֵי, וְאִם סְתַרְתָּהּ וּבְנִיתָ, עֲבָדֵי בִּישָׁא בְּתַר דְּעָבְדִין מִתְמַלְּכִין, אִם זַיְינָךְ עֲלָךְ סִפְּרָךְ כָּאן, לָא רֵכָא וְלָא בַּר רֵכָא, הוֹרְדוּס [עַבְדָּא] קְלָנְיָא מִתְעַבֵּיד. מַאי רֵכָא? מַאי רֵכָא? מַלְכוּתָא, דִּכְתִיב: "אָנֹכִי הַיּוֹם רַךְ וּמְשׁוּחַ מֶלֶךְ". וְאִי בָּעֵית אֵימָא, מֵהָכָא: [מִמָּיוֹ]. בְּמַאי בְּנֵייהּ? אָמַר רַבָּה: בְּאַבְנֵי שֵׁישָׁא וּמַרְמָרָא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: בְּאַבְנֵי כּוּחְלָא, שֵׁישָׁא וּמַרְמָרָא. אַפֵּיק שָׁפָה וְעָיֵיל שָׁפָה, כִּי הֵיכִי דִּנְקַבֵּיל סִידָא. סָבַר לְמִשְׁעֵייהּ בְּדַהֲבָא, אֲמָרוּ לֵיהּ רַבָּנַן: שְׁבַקֵיהּ, דְּהָכִי שַׁפִּיר טְפֵי, דְּמִיחֲזֵי כִּי אִידְוָותָא דִּימָא. וּבָעָא בַּר בּוּטָא הֵיכִי עָבַד הָכִי? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאִיתֵימָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ דָּנִיאֵל? מִפְּנֵי שֶׁהִשִּׁיא עֵצָה לִנְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָהֵן מַלְכָּא מִלְּכִי יִשְׁפַּר עֲלָךְ וַחֲטָאיִךְ בִּצְדָקָה פְּרָק וַעֲוָיָתָךְ בְּמָחַן עֲנָיִן הֵן תְּהֱוֵי אַרְכָא לִשְׁלְוָתָךְ" וְגוֹ', וּכְתִיב: "כֹּלָּא מְטָא עַל נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא"; וּכְתִיב: "וְלִקְצַת יַרְחִין תְּרֵי עֲשַׂר" וְגוֹ' אִיבָּעֵית אֵימָא: שָׁאנֵי עַבְדָּא, דְּאִיתְיַיב בְּמִצְוֹת. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: שָׁאנֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דְּאִי לָא מַלְכוּת לָא מִתְּבְנֵי. וְדָנִיאֵל מְנָלַן דְּאִיעֲנַשׁ? אִילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ", וְאָמַר רַב: הַתָּךְ - זֶה דָּנִיאֵל? הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: שֶׁהֶתְכּוּהוּ מִגְּדוּלָּתוֹ, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: שֶׁכָּל דִּבְרֵי מַלְכוּת נֶחְתָּכִין עַל פִּיו, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? - דְּשַׁדְיוּהוּ לְגוֹבָא דְּאַרְיָיוָתָא. "הַכֹּל" כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה". "הַכֹּל" לְאַתּוּיֵי מַאי? לְאַתּוּיֵי אַתְּרָא דְּנִהְיְגִי בְּהוּצָא וְדַפְנָא. "לְפִיכָךְ, אִם נָפַל הַכּוֹתֶל - הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם". פְּשִׁיטָא - לָא צְרִיכָא, דְּנָפַל לִרְשׁוּתָא דְּחַד מִינַּיְיהוּ, אִי נַמִּי דְּפָנְיָנְהוּ חַד לִרְשׁוּתָא דִּידֵיהּ; מַהוּ דְּתֵימָא: נָיְיחֵי אִידָךְ הַמּוֹצִיא מֵחֲבִירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה, קָא מַשְׁמַע לָן. "וְכֵן בַּגִּינָה, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדּוֹר - מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ". הָא גּוּפָא קַשְׁיָא, אָמְרַתְּ: וְכֵן בַּגִּינָה, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדּוֹר - מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ, הָא סְתָמָא - אֵין מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ; אֵימָא סֵיפָא: אֲבָל בְּקָעָה, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִגְדּוֹר - אֵין מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ, הָא סְתָמָא - מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ; הָשְׁתָּא סְתַם גִּינָּה אָמְרַתְּ לָא, סְתַם בְּקָעָה מִיבַּעְיָא? אֲמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר: וְכֵן סְתַם גִּינָּה, וּבְמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדּוֹר בַּבְּקָעָה - מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: אִם כֵּן, מַאי "אֲבָל"? אֶלָּא אֲמַר רָבָא, הָכִי קָתָנֵי: וְכֵן סְתַם גִּינָּה בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדּוֹר דָּמֵי, וּמְחַיְּיבִין אוֹתוֹ; אֲבָל סְתַם בְּקָעָה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ דָּמֵי, וְאֵין מְחַיְּיבִין אוֹתוֹ. "אֶלָּא אִם רָצָה, כּוֹפֵם לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּבוֹנֶה וְעוֹשֶׂה חֵזִית". מַאי חֵזִית? אֲמַר רַב הוּנָא: אַכְפֵּיהּ לֵיהּ לְקַרְנָא לְבַר. - וְנַעֲבֵיד מִלְּגָיוּ - עָבֵיד חַבְרֵיהּ נַמִּי מִלְּבַר, וְאָמַר: דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא. - אִי הָכִי, הָשְׁתָּא נַמִּי גֵּיזוּ לֵיהּ חַבְרֵיהּ, וְאָמַר: דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא - גִּיזוּזָא מִידַּע יְדִיעַ. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב הוּנָא: מִיכְפָּא לְקַרְנָא מִלְּגָיוּ. - וְנַעֲבַד מִלְּבַר - גֵּיזוּ לֵיהּ חַבְרֵיהּ, וְאָמַר: דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא. - אִי הָכִי, הָשְׁתָּא נַמִּי לֵיפּוּ לֵיהּ חַבְרֵיהּ, וְאָמַר: דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא - לִיפּוּפָא מִידַּע יְדִיעַ. - וְהָא "מִבַּחוּץ" קָתָנֵי קַשְׁיָא. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר:

נשעייה

לאפוקי מדאביי – ואביי סבר דשפיר אית ליה למיתני תקנתא לרמאי. **אם** עמד וגדר את הרביעית – לא גרסינן "אם עמד ניקף", דהא לבולהו לישני דגמרא קאי אמקיף, בר מלישנא בתרא דקאמר: מקיף וניקף איכא ביניידהו. והא דדייק בפרק "כיצד הרגל" (בבא קמא ב,ב): טעמא דניקף, הא מקיף פטור – היינו להדהוא לישנא. **דמי** קנים בזול – ואם תאמר: מאי שנא משדה שאינה עשויה ליטע, דאם נטעה חבירו שלא ברשות, אמר רב ושמואל ב"השואל" (בבא מציעא קא,א): שמין לו וידו על התחתונה? ואומר רבינו יצחק: דשאני הכא, דמצי אמר ליה: לדידי סגי לי בנטירא בר זוזא. ומכל מקום, דמי קנים בזול יהיב ליה, דאנן סהדי דאם היה מוצאם כל כך בזול – היה גודר בהם.

שניה ושלישית לא – אומר רבינו יצחק דהיינו טעמא: דאין לך אדם שלא היה מסייע לרביעית על מנת שיהא גדור מארבע רוחותיו. ובקונטרס פירש: לפי שכבר יצא מן השלשה מבית דין זכאי. הג"ה: וקצת קשה, דאם כן גם ברביעית יצא זכאי עד טפח אחרון. עד כאן.

ורבי יוסי סבר אם עמד וניקף וגדר את הרביעית – אף על גב דעד השתא היה מחמיר, כדמשמע לישנא ד"מגלגלין עליו את הכל" – להך לישנא לא הוי הכי, דלשון "אם עמד" – משמע ניקף. הגה"ה

נשעייה באמתא מלבר – יהא טח בטיט אמה בראש הכותל מבחוץ. ומקפל ליה – מקפלו. **הוצא** – אם עשו מחיצת נצרים, כיצד יעשו חזית? **סינופי יריכי לבר** – ראשי ההרצים ישב לצד שדה חבירו, וכשיהיה סונף ההרצים בשיכלה האחד ויתן את חבירו – יסגפנו מבחוץ. הגהת המעתיק: יריכי – כדאמרינן לעיל: טפח יתירא לביני אורבי. תוספת מורנו שמואל. ורבינו חננאל פירש: מוציא ראשי הקנים, ודפנא שהוא הקנים העומדים לחיזוק המחיצה, לחוץ. מתוך פירושו משמע שהקנים שמעמידין מן הצד לסמוך הכותל, וזהו לשון סניפין, עד כאן. **אלא בשטרא** – אם עשה האחד – יביא עדים ויחתמו לו, ואם עשהו שנים – יעידו עדים ויחתמו. דסבירא ליה: קופלא דטינא מעילויה הוצא לא ידיע. **ולא יעשו** – חזית לא לזה ולא לזה, והרי סימן שלא עשאה האחד בשלו, שאילו עשאה – היה עושה חזית מבחוץ **ועביד דידיה** – עשה חזית מבחוץ. **ותקנתא לרמאי** – בתמיה: וכי מפני דאגת רמאין איכפל תנא למיתני הא מתניתין? **וריש**א – דקתני: ועושה חזית מבחוץ – לאו תקנתא משום רמאי הוא, דלא לימא חבריה "של שעינו הוא"? **תנא דינא** – הואיל ובקעה אין מנהג לגדור – אין יכול לכופו, אלא כונס לתוך שלו ובונה. ואיידי דתנא דינא – תנא תקנתא: ועושה חזית משום רמאי. אלא סיפא דינא לא תנא, דהא פשיטא דאם עשו מדעת שניהם – תעשה משל שניהם, וכולה משום תקנתא הוא דתנייה. **משנה** המקיף **את** חבירו משלש רוחותיו – שקנה שלש שדות סביב שדה חבירו לשלשת מצריה, וגדר את שלשתן, ונמצא שדהו של אמצעי זה מוקף משלש רוחותיו. **אין מחייבין אותו** – לתת כלום, כדאמרינן דסתם בקעה מקום שנהגו שלא לגדור הוא. הג"ה, תוספת מורנו שמואל: ולי נראה טעמא – משום דאכתי לא מהני ליה מידי, שהכל יכולים ליכנס מרוח רביעית. אבל אם גדר רביעית – מחייבין אותו, כדאמרינן בגמרא. ואף על גב דאמרינן לעיל דסתם בקעה מקום שנהגו שלא לגדור הוא – הני מילי בין בקעה לבקעה, וכותל גבוה ארבע אמות לשם הוא דלא בעינן. מאי טעמא – דליכא היזק ראיה. אבל בשביל היזק בהמות שלא יכנסו לשדה צריך לגדור גדר שלו עשרה טפחים, המונע מליכנס הבהמות. **הכי גרסינן: רבי יוסי אומר אם עמד וגדר את הרביעית** – ולא גרסינן "ניקף". הג"ה: וכן בפירוש רבנו חננאל. ומיהו אניקף מפרשינן לה לקמן. תוספת: והכי מוכח בפרק שני דבבא קמא, והלשון מוכיח, דקתני "אם עמד", ולא קתני "אם גדר" – מכלל דלאו בההוא דגדר השלש מיירי. תוספת מורנו שמואל, עד כאן. מגלגלין עליו את הכל – לתת חלקו בשלשת הראשונות. דכיון דגדר את הצד הפתוח – גלי דעתיה דניחא ליה במאי דגדר חבריה. **גמרא לפי מה שגדר** – בכל יציאות שהוציא בהן הראשון – יחזיר לו מחצה. **דמי קנים** – דאמר ליה: לדידי סגי לי בגדר קנים, ואי

נִשְׁעֲיֵיהּ בְּאַמְּתָא מִלְּבַר. - וְנֶיעֲבַד מִלְּגָיו - עָבִיד חַבְרֵיהּ מִלְּבַר, וְאָמַר: דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא. - אִי הָכִי, הָשְׁתָּא נַמִי דְּקָפִיל לֵיהּ חַבְרֵיהּ, וְאָמַר: דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא - קִילּוּפָא מֵידַע יְדִיעַ. הוּצָא - אֲמַר רַב נַחְמָן: סִינּוּפֵי יְרִיכֵי מִלְּבַר. - וְנֶיעֲבַד מִלְּגָיו - עָבִיד נַמִי חַבְרֵיהּ מִלְּבַר, וְאָמַר: דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא. - אִי הָכִי, הָשְׁתָּא נַמִי גָּיֵיז וְשָׁדֵי לֵיהּ, וְאָמַר: דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא - מַשְׁרִיק לֵיהּ טִינָא. - הָשְׁתָּא נַמִי אָתֵי חַבְרֵיהּ וְקָלִיף לֵיהּ - קִילּוּפָא מֵידַע יְדִיעַ. אַבַּיֵי אָמַר: הוּצָא לֵית לֵיהּ תַּקַּנְתָּא אֶלָּא בִּשְׁטָרָא. "אֲבָל אִם עָשׂוּ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם". אֲמַר לֵיהּ רָבָא מִפַּרְזִיקָא לְרַב אַשֵׁי: לֹא יַעֲשׂוּ לֹא זֶה וְלֹא זֶה אֲמַר לֵיהּ: לָא צְרִיכָא, דְּקָדֵים חַד מִנַּיְיהוּ וַעֲבַד דִּידֵיהּ, וְאִי לָא עָבִיד חַבְרֵיהּ - אָמַר: דִּידֵיהּ הוּא. וְתָנָא, תַּקַּנְתָּא לְרַמָּאי קָא מַשְׁמַע לָן? אֲמַר לֵיהּ: וְרֵישָׁא לָאו תַּקַּנְתָּא לְרַמָּאי הוּא? אֲמַר לֵיהּ: בִּשְׁלָמָא רֵישָׁא תְּנָא דִּינָא, וּמִשּׁוּם דִּינָא תְּנָא תַּקַּנְתָּא, אֶלָּא סֵיפָא דִּינָא קָתָנֵי, דְּקָתָנֵי תַּקַּנְתָּא? אֲמַר רָבִינָא: הָכָא בְּהוּצֵי עֲסָקִינַן, לְאַפּוּקֵי מִדְּאַבַּיֵי דַּאֲמַר: הוּצָא לֵית לֵיהּ תַּקַּנְתָּא אֶלָּא בִּשְׁטָרָא, קָא מַשְׁמַע לָן דִּבְחֵזִית סַגְיָא. **משנה** הַמַּקִּיף אֶת חֲבֵירוֹ מִשְּׁלֹשׁ רוּחוֹתָיו, וְגָדַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה וְאֶת הַשֵּׁנִיָּה וְאֶת הַשְּׁלִישִׁית - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם עָמַד וְגָדַר אֶת הָרְבִיעִית - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל. **גמרא** אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּאָמַר: אִם עָמַד וְגָדַר אֶת הָרְבִיעִית - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל, לָא שְׁנָא עָמַד נִיקָּף, לָא שְׁנָא עָמַד מַקִּיף. אִיתְּמַר, רַב הוּנָא אָמַר: הַכֹּל - לְפִי מַה שֶׁגָּדַר; חִיָּיא בַּר רַב אָמַר: הַכֹּל - לְפִי דְּמֵי קָנִים בְּזוֹל. תָּנֵן: הַמַּקִּיף אֶת חֲבֵירוֹ מִשְּׁלֹשׁ רוּחוֹתָיו, וְגָדַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה וְאֶת הַשֵּׁנִיָּה וְאֶת הַשְּׁלִישִׁית - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ; הָא רְבִיעִית - מְחַיְּבִין אוֹתוֹ. אֵימָא סֵיפָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם עָמַד וְגָדַר אֶת הָרְבִיעִית - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל; בִּשְׁלָמָא לְרַב הוּנָא דְּאָמַר: הַכֹּל לְפִי מַה שֶׁגָּדַר בָּהּ, הַיְינוּ דְּאִיכָּא בֵּין תַּנָּא קַמָּא וְרַבִּי יוֹסֵי, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: הַכֹּל לְפִי דְּמֵי קָנִים בְּזוֹל אִין, וּמַה שֶׁגָּדַר לָא, וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: הַכֹּל לְפִי מַה שֶׁגָּדַר; אֶלָּא לְחִיָּיא בַּר רַב דְּאָמַר: הַכֹּל לְפִי דְּמֵי קָנִים בְּזוֹל, מַאי אִיכָּא בֵּין תַּנָּא קַמָּא לְרַבִּי יוֹסֵי? אִי דְּמֵי קָנִים בְּזוֹל לָא קָיְהֵיב לֵיהּ, מַאי קָיְהֵיב לֵיהּ? - אִי בָּעֵית אֵימָא: אֲגַר נְטִירָא אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: אֲגַר נְטִירָא אִין, דְּמֵי קָנִים בְּזוֹל לָא, וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: דְּמֵי קָנִים בְּזוֹל. וְאִי בָּעֵית אֵימָא: רִאשׁוֹנָה שֵׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: רְבִיעִית הוּא דְּיָהֵיב לֵיהּ, אֲבָל רִאשׁוֹנָה שֵׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית - לָא יָהֵיב לֵיהּ, וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: רִאשׁוֹנָה שֵׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית נַמִי יָהֵיב לֵיהּ. אִיבָּעֵית אֵימָא: מַקִּיף וְנִיקָּף אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, דְּתַנָּא קַמָּא סוֹבֵר: טַעֲמָא דְּעָמַד נִיקָּף דְּמִגַּלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל, אֲבָל עָמַד מַקִּיף - אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ אֶלָּא דְּמֵי רְבִיעִית; וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: לָא שְׁנָא נִיקָּף וְלָא שְׁנָא מַקִּיף, אִם עָמַד וְגָדַר - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל. לִישְׁנָא אַחֲרִינָא: מַקִּיף וְנִיקָּף אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: אִם גָּדַר מַקִּיף אֶת הָרְבִיעִית נַמִי יָהֵיב לֵיהּ, וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: אִם עָמַד נִיקָּף וְגָדַר אֶת הָרְבִיעִית הוּא דְּיָהֵיב לֵיהּ, דְּגַלֵּי דַּעְתֵּיהּ דְּנִיחָא לֵיהּ, אֲבָל אִם גָּדַר מַקִּיף - לָא יָהֵיב לֵיהּ מִידֵּי.

רוניא

אפשי בהוצאה של גדר אבנים. הכי גרסינן: תנן המקיף את חבירו משלש רוחותיו אין מחייבין אותו הא רביעית מחייבין אותו. אימא סיפא רבי יוסי אומר כו' וגדר את הראשונה כו' אין מחייבין אותו – דהא לא אהני ליה מידי, שהרי גלוי הוא מצד רביעית. הא אם גדר עוד מקיף את הרביעית – מחייבין אותו, דאהני ליה. **אימא סיפא רבי יוסי אומר** – בשלמא לרב הונא דאמר: "הכל" דרבי יוסי במה שגדר הוא – היינו דאיכא בין תנא קמא לרבי יוסי; דתנא קמא דלא נקט לישנא ד"הכל" סבר דמי קנים בזול הוא דמחייבין אותו, ורבי יוסי סבר כו'. דהא ליכא למימר דתנא קמא דוקא אם גדר מקיף את הרביעית הוא דמחייבין אותו, אבל אם גדר ניקף לא – דכל שכן הוא: השתא היכא דלא גלי דעתיה דניחא ליה בהיקיפא קא מחייב ליה, כל שכן היכא דגלי. ולרבי יוסי נמי, קא סלקא דעתך השתא דתנא ניקף והוא הדין למקיף, אלא בגלגול דהכל הוא דפליגי. **אלא לתנא קמא דמי קנים נמי לא יהיב ליה אלא מאי יהיב ליה** – מאי מחייבין אותו דדייקינן ממילתיה? **יהב ליה אגר נטירא** – דבר מועט שהיה צריך ליתן לשומר בכל שנה כשהיא בקמותיה. **דתנא קמא סבר** – דמי רביעית יהיב ליה אם גדרה מקיף. אבל דמי הראשונות לא יהיב ליה, שכבר יצא מהם זכאי בבית דין, שהיו שם ימים רבים ולא הועילו לו. ואם גדרה ניקף לרביעית – לא יהיב ליה מידי, כדפירשתי, שכבר יצא ידי בית דין מהם. ולרבי יוסי, לא שנא גדרה ניקף ולא שנא מקיף – מגלגלין עליו את הכל בכולן דמי קנים. **ואיבעית אימא מקיף וניקף איכא בינייהו** – דתנא קמא אית ליה דרבי יוסי היכא דגדרה ניקף, אבל רבי יוסי לית ליה דתנא קמא בגדר מקיף. תנא קמא סבר: לא שנא ניקף ולא שנא מקיף, כי גדר לרביעית – מחייבין אותו, דהא תנא קמא במקיף איירי, ודייקינן ממילתיה: הא רביעית – מחייבין אותו. וכל שכן כשגדרה ניקף, דגלי דעתיה.

נִשְׁעֲיֵיהּ בְּאַמְּתָא מִלְּבַר – יהא טח בטיט את האמה העליונה שבכותל, מבחוץ. שואלת הגמרא: **וְנַעֲבַד מִלְּגָיו** – מדוע לא יטייח אמה זו מבפנים, בצד שלו. משיבה הגמרא: יש לחשוש **דְּעָבִיד חַבְרֵיהּ מִלְּבַר** – יעשה גם חבירו כן, מבחוץ, בצידו שלו, **וְאָמַר דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא**. שואלת הגמרא: **אִי הָכִי, הַשְׁתָּא נַמִּי** שעושה חזית מבחוץ, נחשוש **דְּקָפִיל לֵיהּ חַבְרֵיהּ** – שיקלף חבירו את הטיט ולא תהא חזית כלל, **וְאָמַר, דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא**. משיבה הגמרא: **קִילּוּפָא מֵידַע יָדֵיעַ** – קילוף הטיט מהכותל ניכר הוא, וידעו שהלה קילף את החזית ברמאות.

הגמרא דנה בעשיית חזית במחיצת ענפים. אומרת הגמרא: מחיצה **הָעֲשׂוּיָה מֵהוּצָא** – לולבי דקלים, כיצד היא נעשית, **אָמַר רַב נַחְמָן, סִינּוּפֵי יְרֵיכֵי מִלְּבַר** – יסב את ראשי ההדוצין שהסתיימה קליעתן לצד חבירו. שואלת הגמרא: **וְנַעֲבַד מִלְּגָיו** – מדוע לא יסב אותם לצד שלו. משיבה הגמרא: אם כן, **עָבִיד נַמִּי חַבְרֵיהּ מִלְּבַר** – גם חבירו יסב אותם לצד שלו, **וְאָמַר, דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא**. שואלת הגמרא: **אִי הָכִי, הַשְׁתָּא נַמִּי** שמיסב אותם לצד חבירו, **נַייִז וְשָׁדֵי לֵיהּ** – נחשוש שיחתכם חבירו ויזרקם, ולא תהא חזית כלל, **וְאָמַר, דִּידִי וְדִידֵיהּ הוּא**. משיבה הגמרא: **מַשְׁרִיק לֵיהּ טִינָא** – יתן טיט על ראשי ההדוצין, ויהא ניכר אם יחתכם. שואלת הגמרא: **הַשְׁתָּא נַמִּי, אָתֵי חַבְרֵיהּ וְקָלִיף לֵיהּ** – עדיין יכול חבירו לקלף טיט זה. משיבה הגמרא: **קִילּוּפָא מֵידַע יָדֵיעַ** – קילוף הטיט ניכר הוא.

מביאה הגמרא דעה אחרת לגבי מחיצת נצרים: **אַבָּיֵי אָמַר**, אכן לא שייכת חזית במחיצת הוצין, כיון שקילוף הטיט אינו ניכר ויוכל הלה לקלפו, ולכן מחיצת **הוּצָא, לֵית לֵיהּ תַּקָּנְתָּא** – אין לו תקנה **לְהִינָצֵל מִרַּמָּאִים אֶלָּא בִּשְׁטָרָא**, שיכתבו לו עדים שטר שהוא לבדו עשאו, ואם עשו שניהם, יכתבו בשטר ששניהם עשאוהו.

שנינו במשנה: אבל בבקעה וכו' **אֲבָל אִם עָשׂוּ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם** בונין את הכותל באמצע ועושין חזית מכאן ומכאן. מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רָבָא מִפְּרַזִּיקָא לְרַב אַשִׁי**, מדוע כששניהם בונים יחד עליהם לעשות שתי חזיתות, והרי אפשר שלא **יַעֲשׂוּ** חזית **לֹא זֶה וְלֹא זֶה**, ויהא מוכח ששניהם בנוהו. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב אשי, **לֹא צְרִיכָא** אלא לאופן **דְּקָדִים חַד מִנַּיְיהוּ וְעָבַד דִּידֵיהּ** – שהקדים אחד מהם ועשה חזית מבחוץ, כראיה שהכותל שלו, **וְאִי לֹא עָבִיד חַבְרֵיהּ** – ואם לא יעשה גם חבירו חזית, **אָמַר דִּידֵיהּ הוּא** – יטען הראשון שהכותל רק שלו, ולכן יעשו שתי חזיתות.

תמה עליו רבא מפרזיקא: **וְתָנָא, תַּקָּנְתָּא לְרַמָּאי קָא מַשְׁמַע לָן** – וכי בא התנא לומר תקנות להינצל מרמאים, והרי אין זו דרכו של התנא. **אָמַר לֵיהּ** רב אשי, **וְרֵישָׁא לַאו תַּקָּנְתָּא לְרַמָּאי הוּא** – וכי האמור ברישא שאם אחד מהם בנה לבדו יעשה חזית, אין זו תקנה להינצל מרמאים. **אָמַר לֵיהּ** רבא מפרזיקא, **בִּשְׁלָמָא רֵישָׁא, תָּנָא דִּינָא** – שנה התנא את עיקר הדין, שבבקעה אין חיוב לגדור, **וּמִשּׁוּם דִּינָא** – אגב הדין **תָּנָא** גם **תַּקָּנְתָּא** של עשיית חזית, **אֶלָּא בְּסֵיפָא, דִּינָא קָתָנֵי דְּקָתָנֵי תַּקָּנְתָּא** – וכי נשנה בה דין, שאגבו נשנתה גם התקנה, והרי אין בסיפא חידוש דין, שפשוט שאם רצו שניהם בונים את הכותל באמצע, ולא מסתבר שהסיפא באה רק להשמיע תקנה לרמאים.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבִינָא**, גם בסיפא יש חידוש, **דְּהָכָא, בְּמַחִיצַת הוּצִי** [–נצרים] **עַסְקִינָן**, ונשנה דין זה **לְאַפּוּקֵי מִדְּעָתוּ דְּאַבָּיֵי לְעִיל, דְּאָמַר שמחיצת הוּצָא לֵית לֵיהּ תַּקָּנְתָּא אֶלָּא בִּשְׁטָרָא**, כיון שאי אפשר לעשות בה חזית, **קָא מַשְׁמַע לָן** התנא במשנה יתירתה זו **דְּאַף** במחיצת הוצא, **בְּחָזִית סָגְיָא** – די בעשיית חזית, כלומר, אפשר לעשות חזית בכותל הוצא, וכרב נחמן החולק על אביי, ולכן אם עשה אחד מהם חזית, יעשה כן גם חבירו.

משנה

המשנה דנה בבני אדם שיש להם שדות סמוכות, ואחד מהם בנה גדר המשמשת גם את חבירו: **הַמַּקִּיף אֶת חֲבֵרוֹ מִשְׁלֹשׁ רוּחוֹתָיו** – אדם שיש לו שלש שדות מסביב לשדה חבירו, **וְגָדַר אֶת הָרוּחַ הָרִאשׁוֹנָה וְאֶת הַשֵּׁנִיָּה וְאֶת הַשְּׁלִישִׁית** שבין שדותיו לשדה חבירו, **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** – את הניקף, לשלם למקיף, שהרי התבאר לעיל (ע"א) שסתם בקעה היא מקום שנהגו שלא לגדור, ואינו יכול לחייבו להשתתף בהוצאות הגדירה. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם עָמַד** הניקף **וְגָדַר אֶת הָרוּחַ הָרְבִיעִית**, גילה דעתו שנוח לו בגדרות המקיף, **וּמְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל** – משלם למקיף חצי מהוצאות גדירת שלשת הרוחות הראשונות.

גמרא

הגמרא פוסקת כרבי יוסי, ומבארת את דעתו: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּאָמַר, אִם עָמַד וְגָדַר אֶת הָרְבִיעִית מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל**. מוסיף שמואל ומבאר את דעת רבי יוסי, **לֹא שָׁנָא** – אין חילוק בין אופן **שֶׁעָמַד הַניקָף** וגדר את הרביעית, **וּלֹא שָׁנָא** אם **עָמַד הַמַּקִּיף** וגדרה, לעולם חייב הניקף לשלם למקיף את חלקו בגדרותיו, כיון שעתה הוא גדור מארבע רוחותיו.

הגמרא מביאה מחלוקת בדעת רבי יוסי: **אִיתְּמַר, רַב הוּנָא אָמַר**, מה שאמר רבי יוסי 'מגלגלין עליו את הַכֹּל' בוונתו שמשלם הניקף **לְפִי מַה שֶּׁגָּדַר** – לפי סוג הכותל שבנה המקיף, אף אם היא גדר יקרה, **וְחִייָא בַּר רַב אָמַר**, 'הַכֹּל' היינו שישלם לו הניקף רק **לְפִי דְּמֵי קָנִים**, כלומר, לפי שווי גדר קנים, שהיא הזולה ביותר, ואף אם בנה המקיף גדר אבנים יכול הניקף לומר שדי לו בקנים, ואף זאת הוא משלם **בְּזוּל** – רק שני שליש ממחיר הקנים.

מקשה הגמרא על דעת חייא בר רב: **תְּנַן** במשנתינו, **הַמַּקִּיף אֶת חֲבֵרוֹ מִשְׁלֹשׁ רוּחוֹתָיו, וְגָדַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה וְאֶת הַשֵּׁנִיָּה וְאֶת הַשְּׁלִישִׁית, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ, וְיֵשׁ לְדַייֵק, הָא** אם גדרו המקיף גם מהרוח **הָרְבִיעִית, מְחַיְּבִין אוֹתוֹ**, ועתה **אֵימָא סֵיפָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם עָמַד וְגָדַר אֶת הָרְבִיעִית מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל**, והרי מדויק מהרישא שגם תנא קמא סבר כך, ואם כן במה נחלקו. **וּבִשְׁלָמָא לְרַב הוּנָא, דְּאָמַר** שרבי יוסי המחייב **הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁגָּדַר בָּהּ, הַיְינוּ דְּאִיכָּא בֵּין תַּנָּא קַמָּא וְרַבִּי יוֹסֵי, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר** (הַכֹּל לְפִי) **דְּמֵי קָנִים בְּזוּל, אֵין** – כן, חייב הניקף לשלם, **וְאִילּוּ דְּמֵי מַה שֶּׁגָּדַר** המקיף, **לֹא, וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר** שמגלגלין עליו את **הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁגָּדַר** המקיף, אף אם זו גדר יקרה יותר. **אֶלָּא לְחִייָא בַּר רַב, דְּאָמַר** שלרבי יוסי 'הַכֹּל' היינו **לְפִי דְּמֵי קָנִים בְּזוּל, מַאי אִיכָּא בֵּין תַּנָּא קַמָּא לְרַבִּי יוֹסֵי**, והרי **אִי** נאמר שלתנא קמא אפילו **דְּמֵי קָנִים בְּזוּל לֹא קָנְהִיב לֵיהּ** – אינו נותן לו, ובזה הוא חולק על רבי יוסי, אם כן **מַאי קָנְהִיב לֵיהּ** – מה משלם לו, והרי דייקנו מדברי תנא קמא שאם גדר את הרביעית משלם הניקף את הכל, ומה הוא יכול לשלם פחות מדמי קנים בזול.

הגמרא מתרצת קושיא זו בכמה אופנים: **אִי בָּעֵית אֵימָא, אֲגַר נְטִירָא** – שכר שמירה **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר, אֲגַר נְטִירָא, אֵין** – חייב הניקף לשלם לו, וזהו סכום מועט שהיה צריך לשלם לשומר בשעה שהשדה עומדת בקמותיה, אך **דְּמֵי קָנִים בְּזוּל, לֹא. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר** שלא די בזה, אלא עליו לשלם **דְּמֵי קָנִים בְּזוּל**.

תירוץ שני: **וְאִי בָּעֵית אֵימָא**, שהמקיף גדר תחילה רק שלש רוחות, ואחר כך את הרביעית, **וּרְאִשׁוֹנָה, שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, תַּנָּא קַמָּא סָבַר** שדמי **רְבִיעִית הוּא דְּיָהֵיב לֵיהּ, אֲבָל דְּמֵי רִאשׁוֹנָה, שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, לֹא יָהֵיב לֵיהּ**, לפי שבשעת שעייתם היתה שדהו פרוצה לרוח רביעית ולא הועילו לו, וכיון שיצא זכאי מבית הדין לגבי גדרות אלו, אף אחר גדירת הרביעית אינו מתחייב בהן למפרע. **וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, רִאשׁוֹנָה, שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית נַמִּי יָהֵיב לֵיהּ**.

תירוץ שלישי: **אִי בָּעֵית אֵימָא, מַקִּיף וְנִיקָּף אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – נחלקו האם יש חילוק בין אופן שהמקיף גדר את הרביעית לבין אופן שהניקף גדרה, **דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר, טַעְמָא** שהוא חייב כיון **דְּעָמַד הַניקָף** וגדר את הרביעית, **דְּכִיוָן** שגילה דעתו שנוח לו בגדירת חבירו **מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל**, ונותן מחצית מהוצאות שלשת

המשך בעמוד קיח

הגמרא מביאה מעשה שממנו משמע שהלכה כרב הונא. מספרת הגמרא: **רוּנְיָא** [–שם אדם], **אַקְפֵּיהּ** – הקיפו **רַבִּינָא מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו**, וגדר רבינא בין שדותיו לשדה רוניא. **אָמַר** לֵיהּ רבינא לרוניא, **הַב לִי כַּמָּה דְּגַדְרִי** – תן לי מחצית מהוצאות שהיו לי בבניית גדר זו. **לֵא יָהִיב** לֵיהּ – לא נתן לו רוניא את הממון שתבעו. אמר לו רבינא, **הַב** לִי לכל הפחות מחצית מדמי הגדר **לְפִי** דמי **קָנִים בְּזוֹל**, וגם סכום זה **לֵא יָהִיב** לֵיהּ רוניא. אמר לו רבינא, **הַב** לִי לכל הפחות **אֲגַר נְטִירוּתָא** – שכר השומר, שאתה נהנה מגדרותי בכך שאינך צריך לשכור שומר, וגם זה **לֵא יָהִיב** לֵיהּ.

יוֹמָא חַד, הֲוָה קָא גָּדַר דִּיקְלֵי – יום אחד היה רוניא לוקט תמרים מדקליו. ראהו רבינא, **וְאָמַר** לֵיהּ **לַאֲרִיסֵיהּ** – לאריסו [של רבינא], **זִיל שְׁקוֹל מִנֵּיהּ קִיפּוּרָא דַּאֲהֵנִי** – לך טול משדהו אשכול תמרים, בפניו. **אָזַל לְאַתּוּיֵי** – הלך האריס להביא את האשכול, וכשראהו רוניא **רָמָא בֵּיהּ קָלָא** – הרים עליו קולו בגערה, שלא יטול את התמרים. **אָמַר** לֵיהּ רבינא לרוניא, עתה, בגערה זו, **גָּלִית דַּעְתָּךְ דְּמֵינַח נִיחָא לָךְ** – גילית את דעתך שדקליך חביבים עליך ורצונך שהם יהיו שמורים, ואף אם תאמר שאינך חושש מגנבים, מכל מקום **לֵא** יֵהָא בעיניך כניסת אריסי לשדך **אֶלָּא** ככניסת **עִיזָּא בְּעָלְמָא** – עיזים בלבד, שיכולים להכנס ולאכול את תמריך, וכיון שהם חביבים עליך, **מִי לֵא בָּעֵי נְטִירוּתָא** – וכי אינך צריך לשומרם, והרי פשוט שרצונך שישתמרו, וכיון שנהנית במה שגדרתי את שדך עליך לשלם לי. **אָמַר** לֵיהּ רוניא, **מַעִיזָּא בְּעָלְמָא** איני חושש, וכי **לַאו לְאַכְלוּיֵי בָּעֵיָא** – האם לא מספיק לגעור בה כדי לגרשה, ואיני צריך גדר. **אָמַר** לֵיהּ רבינא, **וְלֵא נַבְרָא בָּעֵית דְּמִיכְלֵי לָהּ** – וכי אינך צריך לשכור אדם שיגער בעיזים, ואם כן אתה נהנה מגדרי שאינך צריך לשורו, ותן לי לפחות שכר שמירה.

אָתָא – בא רבינא לדין **לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אָמַר** לֵיהּ רבא לרוניא, **זִיל פַּיְיסֵיהּ בְּמַאי דְּאִיפַּיֵּיס** – לך פייס את רבינא במה שכבר נתפייס ליטול ממך, כלומר שכר שמירה בלבד, **וְאִי לֵא** תפייסו בכך, **דְּאִינְנָא לָךְ דִּינָא** – אדון את דינך **כְּרַב הוּנָא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי**, שמחייב את הניקף כשווי הגדר שגדרו המקיף. ומבואר מדברי רבא שהלכה כרב הונא, ולכן היה רוניא חייב לשלם לרבינא כפי מה שגדר, אם לא היה רבינא מתפייס בפחות מכך.

הגמרא מביאה מעשה נוסף על רבינא ורוניא, בענין אחר. ונקדים, שכאשר אדם בא למכור את שדהו, ורוצה לקנותה אדם שיש לו שדה אחרת הסמוכה לשדה הנמכר [המכונה 'בר מצרא', בן גבול], יש לקונה זה עדיפות על פני כל קונה אחר, כיון שיש לו רווח בכך שיהיו שדותיו סמוכות ויוכל לעבוד בהם ולשומרם יחד. ואף באופן שאדם אחר כבר קנה שדה זו, יש לבר המצרא זכות לסלקו, כלומר להכריחו למכור לו את השדה שקנה, ודין זה נלמד מהפסוק (דברים ו יח) 'וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב'.

רוּנְיָא, זָכֵן אַרְעָא אַמִּיצְּרָא דְּרַבִּינָא – קנה שדה שהיתה במיצר של רבינא, על גבול שדהו, **סָכַר רַבִּינָא לְסַלּוּקֵי** – רצה רבינא לסלקו, ולהכריחו למכור לו שדה זו, **מִשּׁוּם דִּינָא דְּ'בַר מֶצְרָא'**, שמחמתו רבינא קודם לכל אדם בקניית שדה זו. **אָמַר** לֵיהּ **רַב סַפְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב יֵיבָא לְרַבִּינָא, אָמְרֵי אִינְשֵׁי** – פתגם זה שגור בפי האנשים, 'אַרְבָּעָה לְצִלָּא' – הרצען שמוכר מנעלים משלם ארבעה זוזים על העור עצמו, ו'אַרְבָּעָה לְצִלָּא' – ועוד ארבעה זוזים הוא נותן לשכר מעבדי העור, ומוכרן בשוק, ונמצא שרווחיו מועטים, ורוניא הוא רצען עני, ועד שאתה רוצה להכריחו למכור לך את השדה מדין 'ועשית הישר והטוב', עשה אתה את הישר והטוב, ואל תסלק עני זה מהשדה שנצרכת לו לפרנסת ביתו.

משנה

המשנה דנה בחצר של שני בני אדם שחלקוה בכותל, ונפל הכותל: **כּוֹתֶל חָצֵר** שנבנה בין השותפים כדי למנוע היזק ראיה, **שֶׁנָּפַל**, ואחד מהם רוצה לבנותו ושותפו מסרב, **מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִבְנוֹתוֹ, עַד** גובה **אַרְבַּע אַמּוֹת**, שבגובה זה די למנוע היזק ראיה. ואם אחר שנבנה הכותל בגובה ארבע אמות טוען האחד שהוא בנאו לבדו ותובע מחבירו חצי מהוצאותיו, והלה טוען שכבר שילם לו, הנתבע **בְּחֶזְקַת שֶׁנָּתַן** את חלקו, כיון שדבר ידוע הוא ששני השותפים חייבים בבניית הכותל, ובודאי פרעו, שאם לא כן היה הלה תובעו בבית דין, ולא היה בונה לבדו, **עַד שֶׁיָּבִיא** התובע **רְאָיָה שֶׁלֹּא נָתַן** לו הלה את חלקו.

אם רצה אחד מהם להגביה את הכותל **מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וּלְמַעְלָן**, אף אם הכותל שנפל היה גבוה יותר מארבע אמות, **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** – את חבירו לסייע בבנין. אך אם לאחר שאחד השותפים הגביהו לבדו יותר מארבע אמות, בא שותפו **וְסָמַךְ לוֹ** – לכותל זה **כּוֹתֶל אַחֵר** כנגדו, כדי לתת תקרה על שניהם יחד, **אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נָתַן עָלָיו אֶת הַתִּקְרָה, מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל**, וחייב לפרוע לחבירו חצי מהוצאות כל בניית הכותל, כיון שגילה דעתו שנוח לו בהגבהה זו. ובאופן כזה, אם תובעו בעל הכותל שישלם והוא טוען שכבר פרעו, הרי הוא **בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נָתַן** את חלקו, וחייב לשלם עתה, **עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה** – עדים שיעידו **שֶׁנָּתַן**, כיון שדין זה שמגלגלים עליו את הכל אינו ידוע לכל אדם, וחזקתו היא שאינו נותן לפני שיחייבוהו בית דין.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בנאמנות האדם לומר שפרע את חובו קודם זמן הפרעון, ודנה אם יש לכך ראיה ממשנתינו: **אָמַר** רֵישׁ לָקִישׁ, מלוה **הַקּוֹבֵעַ זְמַן** פרעון **לַחֲבֵירוֹ** – ללוה, **וּלְאַחַר** זמן **אָמַר** לוֹ הלוה **פְּרַעְתִּיךָ בְּתוֹךְ זְמַנִּי** – קודם שהגיע זמן הפרעון, **אֵינוֹ נֶאֱמָן**, לפי שאין אדם עשוי לפרוע את חובו לפני זמן הפרעון, ומסיים ריש לקיש, **וּלְוַאי שֶׁיִּפְרַע** הלוה את החוב **בִּזְמַנּוֹ**, שהרי גם כשמגיע זמן הפרעון יש שאינם משלמים את חובם.

ואילו **אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תְּרֵוַיְיהוּ** – אמרו שניהם, **עָכִיד אִינִישׁ דְּפָרַע בְּגוֹ זִימְנֵיהּ** – אדם עשוי לפרוע את חובו בתוך זמנו, והטעם, **זִימְנִין דְּמִתְרַמּוּ לֵיהּ זוּזֵי** – כיון שלפעמים מזדמנים ללוה מעות בתוך הזמן, **וְאָמַר, אֵיזִיל אִיפְרַעְיֵהּ** – אלך ואפרענו כעת,

---

אגרות קודש

ב"ה, י"ד טבת, תשכ"ב

ברוקלין.

הרה"ח אי"א נו"נ וכו' מו"ה יצחק צבי שי'

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך, נתקבל מכתבו ממוצש"ק עם המצורף אליו, ר"פ מהפעולות בשבועות שעברו.

המשך בעמוד רנז

רש"י

[דיבור זה שייך לעמוד הקודם] **ורבי יוסי סבר** – דוקא גדרה ניקף, דגלי דעתיה. אבל גדרה מקיף – לא. **רוניא אקפיה רבינא** – ארבעה שדות היו לרבינא סביבות ארבעה מצריו של רוניא, וגדרן. **הב לי כמה דגדרי** – כרב הונא אליבא דרבי יוסי, דאמר: הכל לפי מה שגדר. דהכי קיימא לן, כדמוכח לקמן. **יומא חד הוה גדר** – רוניא היה גודר תמרים מדקל שבשדהו. **קיבורא דאהיני** – אשכול של תמרים משל רוניא, ובפניו. **רמא ביה קלא** – גער בו רוניא באריסיה דרבינא. **אמר ליה** – רבינא: גלית אדעתיך שחביבין הדקלין עליך, וניחא לך בשמירתן. **לא יהא אלא עיזי בעלמא מי לא בעית כו'** – כלומר, אפילו אינך ירא מן הגנבים – צריך אתה לשמרן מן העזים. **ולאו גברא בעית לאכלויי** – להזעיק ולגעור בהן. "וירעם" מתרגמינן: אכלי (תהלים יח), וכן כל לשון הכרזה בתרגום יהונתן. **פייסיה כמה דאיפייס** – טוב לך להתפייס באגר נטירא, הואילו ונתרצה לבך. הגה"ה: ואי לא דאינגא לך כרבי יוסי – מכלל דהכי הלכתא. וכן פסק רבינו חננאל. תוספת מורנו שמואל. **ארבעה לצלא וארבעה לצללא** – אני שמעתי: צלא – רצען עני, וצללא – רצען עשיר. וכך אמר לו: ארבע כסרות צריכין לרצען עני למאכלות ביתו ליום, כמו שצריכין לעשיר. וזה עני הוא, וצריך לו השדה לפרנסה. וכשם שאתה אומר לו: הסתלק מעלי בדינא דבר מצרא, משום "ועשית הישר והטוב", כך אני אומר לך: עשה ישר וטוב לעני זה, ואל תסלקהו. ויש לגמגם, דהיעור קרוי צלא ולא הרצען, כדאמרינן בעלמא (נדרים נו, ב) מאי דרגש – ערסא דצלא. ואומר אני: רוניא רצען היה, ונותן עורות לעבדנין לעשות מהן מנעלין למוכרן בשוק. וכך אמר לו רב ספרא לרבינא: העני זה שכרו מועט, שהוא צריך ליתן שכר הרבה לעבדנין, דאמרי אינשי: ארבעה זוזי לצורך מקח העור, וארבעה זוזי לשכר העבדנין, והיינו צללא. לפיכך עשה ישר וטוב, ותהי לו שדה זו לפרנסת ביתו. ולי נראה: ארבעה לצלא – ארבעה כסרות צריך לעבדן עני, וארבעה לצללא – כמו כן ארבעה לצורך עבדן עשיר. ומשל הוא כנגד רוניא שהיה לו שדה אחת בתוך שדות של רבינא, כדאמר לעיל דרבינא אקפיה מארבע רוחותיו, ועכשיו קנה לו שדה אצל מצר רבינא, ומפסיק שדה רבינא בין שדותיו. ואמר ליה רב ספרא לרבינא שיעשה הישר והטוב, להניח לרוניא אותה, דעכשיו יהיה לו שנים, שכמו שצריך שמירה לשני שדות [צריך] גם כן לאחד, ומכמה דברים יציאת האחד מרובה כיציאת שנים, ונמצא רוניא משתכר. **משנה מחייבין אותו לבנות עד ארבע אמות** – דבהכי סגי להיזק ראיה. **בחזקת שנתן** – אם אמר האחד לאחר שבנאו: "אני עשיתיו משלי, שלא רצה זה לסייעני", ותובעו חצי היציאה. וזה אומר: "נתתי חלקי" – נאמן. **עד שיביא התובע** – עדים שתבעו ולא נתן לו. דכיון דחובה עליו לסייעו, ומשפט זה לכל גלוי – לא היה בונה משלו, אלא היה צועק עליו בבית דין. **סמך לו כותל אחר** – לאחר שבנאו האחד למעלה מארבע אמות הרבה, ולא רצה האחר לסייעו בהגבהתו – סמך השני כותל אחר כנגד כותל זה כדי לסבך ולתת עליו תקרה מכותל לכותל, אף על פי שלא נתן עליו עדיין התקרה. **מגלגלין עליו את הכל** – דגלי דעתיה דניחא ליה בהגבהה דהיאך. **בחזקת שלא נתן** – אם בא הראשון ותבעו לדין לאחר שסמך את כותלו לכותל ראשון, ואומר לו: "תן לי חלקך במה שהגבהתי", וזה אומר: "נתתי חלקי" – אינו נאמן אלא בעדים. שאין משפט זה גלוי לכל, ועד שיחייבוהו בית דין – אינו עשוי ליתן. **גמרא הקובע זמן לחבירו** – במלוה שהלוהו.

אילימא

תוספות

הגה"ה כתב בספרים: אבל מקיף לא יהיב ליה אלא דמי רביעית – וקשה: דמנלן דיהיב ליה אפילו דמי רביעית? דילמא לא יהיב ליה כלל וכן משמע בפרק "ביצד הרגל" (בבא קמא כ,ב) דקאמר: טעמא דניקף, הא מקיף – פטור. שמע מינה: זה נהנה וזה לא חסר פטור. ודחי: שאני התם, דאמר ליה: לדידי סגי לי בנטירא בר זוזא. מיהו, יש לדחות דהכי קאמר: לדידי סגי לי בנטירא בר זוזא, הלכך פטור מלסייע לארבע רוחות. אבל רביעית יסייע, דאין לך אדם שלא יסייע לרביעית שיהיה גדור מארבע רוחותיו. **ואי** לא דאיננא לך כרב הונא אליבא דרבי יוסי – קצת היה נראה שלא להפחידו היה אומר כן, מדלא קאמר: "ואי לא – מגבינא לאפדנא מינך", או: "מחינא לך בסילואה דלא מבע דמא", ואף על גב דב"לולב הגזול" (סוכה לד,ב) אמר שמואל להנהו דמזבני אסא: "אשוו זביינייכו, ואי לא – דרשינן לכו כרבי טרפון", ובעי למימר התם דלהפחידם היה אומר כן, הכא נראה דהכי סבירא ליה, כדפירש רש"י. ועוד, מדקאמר ליה: "זיל פייסיה במאי דאיפייס" – משמע דמן הדין היה לו יותר, אם לא בשביל שכבר נתפייס. **ארבעה** לצלא כו' – לפירוש הקונטרס מקשה רבינו תם: [והא] אין מרחמים בדין ועוד, דקאמר "סבר רבינא לסלוקי" – משמע שטעה רבינא. ועוד: מה שייך כאן האי מעשה? אי משום דאיירי ברבינא ורוניא – לייתי נמי מעשה ד"המקבל" (בבא מציעא קט,א): רוניא שתלא דרבינא הוה, והנך תרי עובדי דשמעתין לייתי נמי התם ועוד: דצלא הוא עור, כדאמרינן (מועד קטן כז,א): מאי דרגש – ערסא דצלא. ואומר רבינו תם: דזבן ארעא אמיצרא דרבינא – היינו אמיצר אותם שדות דאקפיה רבינא מארבע רוחות, והיה רבינא מצרן משלש רוחות ורוניא מרוח אחת. ואף על גב דאמר ב"המקבל" (בבא מציעא קח,ב): הני ארבע בני מצרא דקדים חד מיניהו וזבן – מאי דזבן זבן, מכל מקום סבר רבינא לסלוקי משום דהיה מצרן משלשה צדדין, ורוניא רק מרוח אחת. אמר ליה רב ספרא: אמרי אינשי ארבעה לצלא – פירוש: לעור גדול, צריך ליתן לעבדן ארבעה זוזי, וארבעה לצללא – עור קטן, כלומר צריך ליתן מן הקטן כמו מן הגדול.

רוֹנְיָא, אַקְפֵיהּ רָבִינָא מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו. אֲמַר לֵיהּ: "הַב לִי כַּמָּה דְּגַדְּרִי", לָא יָהֵיב לֵיהּ. "הַב לִי לְפִי קָנִים בְּזוֹל", לָא יָהֵיב לֵיהּ. "הַב לִי אֲגַר נְטִירוּתָא", לָא יָהֵיב לֵיהּ. יוֹמָא חַד הֲוָה קָא גָּדַר דִּיקְלֵי, אֲמַר לֵיהּ לַאֲרִיסֵיהּ: זִיל שְׁקוֹל מִנֵּיהּ קִיבּוֹרָא דַּאֲהִינֵי. אֲזַל לְאַתּוּיֵי, רְמָא בֵּיהּ קָלָא. אֲמַר לֵיהּ: גַּלֵּית דַּעְתָּךְ דְּמֵינַח נִיחָא לָךְ, לָא יְהֵא אֶלָּא עִיזָּא בְּעָלְמָא, מִי לָא בָּעֵי נְטִירוּתָא? אֲמַר לֵיהּ: עִיזָּא בְּעָלְמָא לָאו לְאַכְלוּיֵי בָּעֵיָא? אֲמַר לֵיהּ: וְלָא גַּבְרָא בָּעֵית דְּמִיכְלֵי לָהּ? אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אֲמַר לֵיהּ: זִיל פַּיְּסֵיהּ בְּמַאי דְּאִיפַּיֵּיס, וְאִי לָא - דָּאֵינְגָא לָךְ דִּינָא כְּרַב הוּנָא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי. רוֹנְיָא זְבַן אַרְעָא אַמִּיצְרָא דְּרָבִינָא, סְבַר רָבִינָא לְסַלּוּקֵי מִשּׁוּם דִּינָא דְּבַר מִצְרָא; אֲמַר לֵיהּ רַב סַפְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב יֵיבָא לְרָבִינָא, אָמְרִי אֱינָשֵׁי: אַרְבָּעָה לְצַלָּא, אַרְבָּעָה לְצִלְּלָא. **מִשְׁנָה** כּוֹתֶל חָצֵר שֶׁנָּפַל - מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִבְנוֹתוֹ עַד אַרְבַּע אַמּוֹת; בְּחֶזְקַת שֶׁנָּתַן, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁלֹּא נָתַן. מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וּלְמַעְלָן - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ. סָמַךְ לוֹ כּוֹתֶל אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עָלָיו אֶת הַתִּקְרָה - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל; בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נָתַן, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנָּתַן. **גְּמָרָא** אֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ: הַקּוֹבֵעַ זְמַן לַחֲבֵירוֹ, וְאָמַר לוֹ "פְּרַעְתִּיךָ בְּתוֹךְ זְמַנִּי" - אֵינוֹ נֶאֱמָן, וּלְוֹאי שֶׁיִּפְרַע בִּזְמַנּוֹ. אַבַּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: עֲבִיד אִינִישׁ דְּפָרַע בְּגוֹ זִימְנֵיהּ, זִימְנִין דְּמִתְרַמּוּ לֵיהּ זוּזֵי, אָמַר: אֵיזִיל אִיפְרְעֵיהּ, כִּי הֵכָא נַמִּי, מַאי טַעְמָא דִּינָא דְּבַר מִצְרָא – מִשּׁוּם שֶׁיִּהְיוּ כָּל שְׁדוֹתֶיהָ סְמוּכִין, שִׁיּוּכַל לְחוֹרְשָׁן בְּבַת אַחַת, וְלֵכֶךְ הוּא מִצְרָן מְרוּחָ אַחַת כְּמוֹ אַתָּה מִשְׁלֹשׁ רוּחוֹת. וְהָרַב רַבִּינוּ אַבְרָהָם פֵּרֵשׁ דְּהָךְ אַרְעָא דְּזִבֵּן רוֹנְיָא אַמִּיצְרָא דְּרָבִינָא – הַיְינוּ אַמְצָרָא דְּאוֹתָן שְׁדוֹת שֶׁהִיא רוֹנְיָא אָרִיס בָּהֶן, כְּדַאֲמְרִינָן: רוֹנְיָא שְׁתָלָא דְּרָבִינָא הוּה. וְהֵכִי קָאָמַר לֵיהּ רַב סַפְרָא לְרָבִינָא: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְרוֹנְיָא בְּגוּף הַקַּרְקַע כֻּלּוֹ, מִכָּל מָקוֹם הוּאִיל שֶׁהוּא עוֹבֵדָן הֲרֵי הוּא מִצְרָן, כְּמוֹ דַּאֲמְרֵי אִינְשֵׁי: אַרְבָּעָה לְצַלָּא – נוֹתְנִין אַרְבָּעָה זוּז עַל הָעוֹר, וְכֵמוֹ כֵּן צָרִיךְ לִיתֵּן לְצִלְּלָא – לְאוֹמְן הַמַּעֲבִיד אֶת הָעוֹר.

מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וּלְמַעְלָה אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ כו' בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נָתַן – אֲיֵירֵי כְּגוּן דִּידְעִינָן דְּקַדֵּם חַד וְאַרְצֵיהּ לְחַבְרֵיהּ, וְהִיא מִסְרַהֲבָא, כְּדַמְשְׁמַע לִישְׁנָא "אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ". לְכָךְ הוּא בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נָתַן, וְאֵין צָרִיךְ לְהַעֲמִיד בְּשַׁעְשַׁעַת חִזְיָא. **אַף עַל פִּי** שֶׁלֹּא נָתַן תִּקְרָה מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל – אַף עַל גַּב דְּזֶה נֶהֱנָה וְזֶה לֹא חָסַר פְּטוּר, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן דְּגַלֵּי דַּעְתֵּיהּ דִּנִיחָא לֵיהּ בְּהַגְבָּהָה – חַיֵּיב. וְכֵן מִשְׁמַע נַמִּי בְּ"כֵּיצַד הַרְגֵּל" (בבא קמא כ,ב) דְּקָאָמַר: טַעְמָא – דִּנִיקָּף, הָא מְקִיף – פְּטוּר. שְׁמַע מִינָּהּ: זֶה נֶהֱנָה וְזֶה לֹא חָסַר פְּטוּר. וְאֲפִילּוּ הָכִי, כְּשֶׁעֲמַד נִיקָּף חַיֵּיב. כֵּן נִרְאֶה לִי. אִי נַמִּי: הָכָא זֶה חָסַר הוּא, שֶׁגּוֹרֵם לוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ הַכּוֹתֶל מִמַּעֲלָה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ הֵיזֵק רְאִיָּה בְּשוּם מָמוֹן. **הַקּוֹבֵעַ** זְמַן לַחֲבֵרוֹ – אוֹמֵר רַבִּינוּ יִצְחָק: דּוֹקָא קוֹבֵעַ זְמַן, אֲבָל בְּסָתָם הַלְוָאָה – לֹא חִשַּׁב לֵיהּ תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים תּוֹךְ זְמַנּוֹ. **וְכָא** בִּזְמַנּוֹ וְאָמַר פְּרַעְתִּיךָ תּוֹךְ זְמַנִּי אֵינוֹ נֶאֱמָן – וְנִרְאֶה לִי שֶׁיֵּשׁ עֵדִים שֶׁחַיֵּיב לוֹ, וְקָבַע לוֹ זְמַן. דְּאִי לָאו הָכִי נֵיהֲמְנֵיהּ שֶׁפְּרָעוֹ תּוֹךְ זְמַן, בְּמִיגוֹ דְּאִי אָמַר "לֹא הַלְוִיתִי לִי כְּלוּם", אוֹ "לֹא קִבַּעְתָּ לִי שוּם זְמַן". וְלִקְמָן מִיבְּעֵי לֵיהּ

אִי

אי אמרינן מיגו במקום חזקה. ומכל מקום, אין להוכיח מכאן דקסבר ריש לקיש המלוה את חבירו בעדים אין צריך לפורעו בעדים. דאפשר דמיירי הכא שהלוהו שלא בעדים, אלא הודה לו בפני עדים. דאפילו למאן דאמר צריך לפורעו בעדים – הני מילי היכא דהלוהו בפני עדים מעיקרא, דלא הימניה אלא בפני עדים. ואם תאמר: מכל מקום ניפשוט מהכא דלא אמרינן מיגו דאי בעי אמר "פרעתיך עתה" ואומר רבינו יצחק: דהא לא חשיב מיגו, כיון דמיירי דקיימי ביום אחרון של זמן. ואף על גב דמסקינן בשילהי ד"השואל" (בבא מציעא קב,ב) דעביד איניש דפרע ביומא דמישלם זימניה – מכל מקום אין זה מיגו, דלא חציף איניש למימר "פרעתיך היום", אבל רגיל הוא לומר "פרעתיך אתמול" ושכחת.

כי היכי דלא ליטרדן – אף על גב דבפרק "יש בכור" (בכורות מט,א) תנן: בכור בתוך שלשים יום – בחזקת שלא נפדה. ואומר רבינו יצחק: דהתם לא שייך האי טעמא דלא ליטרדן, דהוי ממון שאין לו תובעין. מיהו קשיא לרבי מפרק "השואל" (בבא מציעא קב,ב), דאמר: בעו מיניה מרבי ינאי: שובר אומר "נתתי" ומשכיר אומר "לא נטלתי", על מי להביא ראיה? אימת, אי בתוך זמנו – תנינא: מת בתוך שלשים יום – בחזקת שלא נפדה. והשתא היכי מדמי לה לבכור? דהתם לא שייך למימר לא ליטרדן ולכך צריך לומר דבכור נמי איכא טירדא דמצוה, שצריך מיד ליתן, דזריזין מקדימין. ומפרש רבינו יצחק טעם אחר: דהכא, כיון דחייב לו ואיתרמי ליה זוזי – פורע לו תוך הזמן, דלא ליטרדן. אבל גבי בכור, דאכתי לא איחייב כלל עד לאחר שלשים יום – ושמא ימות בתוך שלשים ויפטר. וכן שובר – שמא יפול ביתו של משכיר, ויצטרך שובר לצאת, דלא עדיף מיניה. ומיהו, קשיא: הא דפריך לריש לקיש מכותל חצר שנפל, ודייק מיניה דעביד איניש דפרע בגו זימניה – לאביי ורבא נמי תיקשי, דמודו התם דלא עביד דפרע, דשמא לא יבנה זה את הכותל ומיהו, בכמה מקומות יכול לומר "וליטעמיך", ולא קאמר. **אילימא** דאמר ליה פרעתיך בזמני פשיטא – ואם תאמר: ואמאי פשיטא? הא כיון דאין אדם פורע תוך זמנו, ואגן סהדי שזה עשה כותל – איצטריך לאשמועינן דאין צריך לפורעו בעדים ויש לומר: דאפילו מאן דאמר גבי מלוה חבירו בעדים צריך לפורעו בעדים – התם משום דלא הימניה מעיקרא, אבל הכא ליכא שום הוכחה דלא הימניה. הילכך, פשיטא דאין צריך לפורעו בעדים. **ואפילו** מיתמי ואף על גב דאמור רבנן הבא ליפרע כו' – נראה דביתומים גדולים מיירי, אבל בקטנים – לא גבי אפילו תוך זמנו, לרב פפא דמפרש טעמא דאין נזקקין משום פריעת בעל חוב מצוה, ויתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו. ואפילו לרב הונא בריה דרב יהושע דמפרש טעמא משום צררי – לא גבי מיתמי קטנים אפילו תוך זמנו, דאין מקבלים עדים שלא בפני בעל דין, דקטנים חשוב שלא בפניו, כדמוכח בריש פרק "הגחל בתרא" (בבא קמא קיב,א). ואפילו נתקבלה עדות בחיי האב – מצית למימר דחיישינן לצררי אפילו תוך הזמן בקטנים, כדאשכחן גבי אלמנה בפרק "השולח" (גיטין לד,ב), דתנן: אין האלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה, וטעמא – משום שמא התפיסה הבעל צררי, אף על פי שהוא תוך הזמן. ומיהו, מאלמנה אין ראיה, דהתם חיישינן לצררי אפילו בגדולים, משום דאית לה בתנאי בית דין, כדאמרינן ב"הנושא" (כתובות קב,ב) דחיישינן טפי לצררי בבנותיו מבבת אשתו, משום כיון דאיתנהו בתנאי בית דין – אימור צררי אתפסינהו. ואין להביא ראיה מדלא קאמר הכא: אף על גב דאמור רבנן אין נזקקין לנכסי יתומים קטנים אלא אם כן רבית אוכלת בהן כו' – דלא מיירי בקטנים אלא דוקא בגדולים. דשמא משום רב פפא נקט מילתיה בגדולים. אי נמי, נקט ההוא ד"הבא ליפרע" לאשמועינן דגבי אפילו בלא שבועה. ואין להביא ראיה משלהי דמכילתין (קעד,ב) דקאמר: מאי ביניידהו דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, ולא קאמר: איכא ביניידהו כגון דמית לוה תוך הזמן, דלרב הונא גבי, דהא רב הונא ורב פפא אמר בשמעתין דלית להו חזקה דריש לקיש. ועוד, דבכמה מקומות יכול למצוא איכא ביניידהו טובא, ואינו חושש לומר אלא דבר אחד או שנים, כדאמרינן ב"המניח" (בבא קמא לג,א) גבי פלוגתא ד"ירשם השור". מיהו, יש להביא ראיה דאפילו רב הונא דמפרש טעמא משום צררי – לא גבי מיתומים קטנים אפילו תוך הזמן. דפריך עליה דרב אסי בפרק "שום היתומים" (ערכין כב,א), ודחיק עלה לשנויי בבעל חוב שקיבל עליו לזו ולא לזו, ולא משני: הכא במאי עסקינן – בשלא הגיע הזמן בחיי האב. ואין לומר דההיא סוגיא סברה בטעמא דרב פפא – דהא במסקנא משני: כשחייב מודה, והאי שינויא ליתא אליבא דטעמא דרב פפא. וכן יש להוכיח מגופיה דמילתיה דרב אסי, דקאמר: אלא אם כן רבית אוכלת בהן, ורבי יוחנן אינו מוסיף כי אם כתובת אשה משום מזוני – משמע: בעל חוב לא משתכח בשום ענין דנפרעין. ומסתמא רב אסי ורבי יוחנן אית להו חזקה דריש לקיש, דהכי הלכתא, כדפסיק בשמעתין. ועוד: אי לית להו חזקה דריש לקיש – אם כן קיימא לן כריש לקיש בארבעה דברים, ובריש "החולץ" (יבמות לו,א) לא פסיק רבא כוותיה אלא בתלת. אף על גב דרבא ודאי פליג אריש לקיש בשמעתין, מכל מקום גם לדידן מוכח דלא קיימא לן כריש לקיש אלא בתלת. ובפרק "ארבעה וחמשה" (בבא קמא לט,א) דפריך לרבי יוחנן דאמר מעליית יתומים: והאמר רבי יוחנן אין נזקקין לנכסי יתומים אלא לכתובת אשה, אף על גב דקיימא לן דטעמא הוי משום צררי, והתם בשור שנגח לא שייך צררי – מכל מקום פריך שפיר, דרבי יוחנן אית ליה אין נזקקין בכל ענין, אפילו במלוה הבא מחמת עצמו דלא שייך צררי, מטעם דאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין. **אף** על גב דאמור רבנן הבא ליפרע מנכסי יתומים כו' – ותניא נמי בפרק "הכותב" (כתובות פז,א): "אבל מה אעשה, שהרי אמרו חכמים הבא ליפרע" כו'. משמע שהיא משנה בשום מקום. ותימה: היכא אמרו חכמים? דמאלמנה ליכא למילף, דשאני אלמנה דאית לה בתנאי בית דין, וחיישינן לצררי טפי ואומר רבינו יצחק: מדתנן בפרק "הכותב" (שם פד,א) גבי מי שמת והניח אשה ובעל חוב, וזיהה לו מלוה ופקדון ביד אחרים כו' – יתנו ליורשים, שכולם צריכים שבועה ואין היורשין צריכין שבועה. ועוד תנן בשבועות (מה,א): וכן היתומים מן היתומים – לא יפרעו אלא בשבועה וכו' שלא מצינו בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע. אלמא, גם האב היה נשבע שאינו פרוע. מכאן משמע שאם הוציא שטר חוב על חבירו, ואמר לו "אישתבע לי דלא פרעתיך בגו זימניה" – אין צריך לעשות שבועה. **מי** אמרינן במקום חזקה מה לי לשקר או לא – הקשה הרב רבינו יצחק בר מרדכי: והא הך חזקה עדיפא משטר, דשטר אינו גובה אלא בשבועה, ובהך חזקה גובה בלא שבועה, ואם כן מאי קא מיבעיא ליה? הא פשיטא דמיגו במקום עדים לא אמרינן, כל שכן במקום חזקה, דעדיפא טפי ואומר רבינו יצחק: דלא קשה כלל, דודאי עדים עדיפי מחזקה, דאי אמרי שפרעו אפילו בתוך הזמן – פטור, ואי אמרי אפילו אחר זמן "ידענו שלא פרעו" – היה גובה מן היתומים בלא שבועה. ומה שצריך שבועה ביש לו שטר – זהו לפי שאינו מוכיח מתוך השטר אם פרע ואם לאו, דזימנין דזייר ליה אפשיטי דספרא, כדאמרינן בפרק קמא דבבא מציעא (יז,א). אך קשה: דמכל מקום תפשוט דלא אמרינן מיגו במקום חזקה מדרמי בר חמא, דאמר בפרק "כל הנשבעין" (שבועות מה,ב): המפקיד אצל חבירו בשטר – צריך להחזיר לו (בשטר) [צריך להיות: בעדים], ולא מהימן לומר "החזרתי לך" במיגו דאי בעי אמר דנאנסו, משום דמצי אמר ליה "שטרך בידי מאי בעי". וכל שכן דלא אמר מיגו במקום חזקה, דחזקה עדיפא, דאין צריך שבועה, וטעמא ד"שטרך בידי מאי בעי" לא מהני לפוטרו משבועה ושמא סוגיא דהכא לא סברה כרמי בר חמא. ולא דמי כלל לההוא דפרק "האומר" (קדושין סד,ב) דאמר: היכא דמוחזק לן דאית ליה אחים, ואמר "יש לי בנים" – דנאמן במיגו, דאי בעי פטר לה בגיטא. וכן ההיא ד"האשה שלום" (יבמות קטו,א) דבעי: החזיקה היא מלחמה בעולם, מי אמר מיגו דאי בעי אמרה "שלום בעולם", או דלמא כיון דהחזיקה היא ואמרה בדדמי – לא אתי "מה לי לשקר" ומרע לחזקה, ומייתי התם מעין ההיא בעיא – לא דמי כלל לדך דהכא. ומיהו, קשה: מדתנן ביבמות בפרק "בית שמאי" (קיא,ב): יבמה שאמרה תוך שלשים יום "לא נבעלתי" – כופין אותו, אחר שלשים – מבקשים הימנו. ומפרש התם דעד שלשים יום מוקי איניש אנפשיה, טפי לא מוקי. ולכך, לאחר שלשים יום אין כופין, דלא מהימנא, אף על גב דאית לה מיגו, דאי בעיא אמרה "אינו יכול לבא עלי" דנאמנת, כדמוכח בסוף נדרים (צא,א).

ואמר

אילימא דאמר ליה פרעתיך בזמני – כשהשלמת את גובה ארבע אמות. **פשיטא** – דנאמן, שהרי זו טענת "מנה לי בידך", והלה אומר "אין לך בידי כלום". **אלא לאו דאמר ליה פרעתיך בתוך זמני** – קודם שהשלמת לארבע אמות. **תא שמע** – מסיפא: בחזקת שלא נתן כו'. **אילימא דאמר ליה פרעתיך בזמני** – כשגמרתי את כותלי, וידעתי כמה נתחייבתי לסייע בהגבהתך. **מי יימר דמחייבו לי רבנן** – הילכך, אפילו אמר "פרעתיך בזמני" – לא מהימן. **ואפילו מיתמי** – אם מת הלוה בתוך זמנו – גובה חובו מן היתומים בלא שבועה, ולא חיישינן דילמא פרעיה. **מה לי לשקר** – אי בעי אמר ליה "פרעתיך בזמני". הילכך, כי אמר ליה נמי "פרעתיך בתוך זמני" – נאמן בשבועה.

כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיטַרְדָּן. תְּנַן: בְּחֶזְקַת שֶׁנָּתַן, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁלֹּא נָתַן; הֵיכִי דָּמֵי? אִילִימָא דְּאָמַר לֵיהּ: "פְּרַעְתִּיךְ בִּזְמַנִּי" - פְּשִׁיטָא בְּחֶזְקַת שֶׁנָּתַן אֶלָּא לָאו דְּאָמַר לֵיהּ: "פְּרַעְתִּיךְ בְּתוֹךְ זְמַנִּי"; אַלְּמָא עָבִיד אִינִישׁ דִּפְרַעְיֵה בְּתוֹךְ זִמְנֵיהּ - שָׁאנֵי הָכָא, דְּכָל שֹׁפָא וְשָׁפָא זִימְנֵיהּ הוּא. תָּא שְׁמַע: בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נָתַן, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנָּתַן; הֵיכִי דָּמֵי? אִילִימָא דְּאָמַר לֵיהּ: "פְּרַעְתִּיךְ בִּזְמַנִּי", אַמַּאי לָא? אֶלָּא לָאו דְּאָמַר לֵיהּ: "פְּרַעְתִּיךְ בְּתוֹךְ זְמַנִּי"; אַלְּמָא לָא עָבִיד אִינִישׁ דְּפָרַע בְּגוֹ זִימְנֵיהּ - שָׁאנֵי הָכָא, דְּאָמַר: מִי יֵימַר דְּמִחַיְּיבוּ לִי רַבָּנַן. רַב פַּפָּא וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ עָבְדִי כְּאַבַּיֵּי וְרָבָא. מָר בַּר רַב אַשֵׁי עָבַד כְּרֵישׁ לָקִישׁ. וְהִלְכְתָּא כְּרֵישׁ לָקִישׁ, וַאֲפִילּוּ מִיָּתְמֵי; וְאַף עַל גַּב דְּאָמַר מָר: הַבָּא לִיפָּרַע מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים לֹא יִפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה, חֲזָקָה לָא עָבִיד אִינִישׁ דְּפָרַע בְּגוֹ זִימְנֵיהּ. אִיבַּעְיָא לְהוּ: תְּבָעוֹ לְאַחַר זְמַן, וְאָמַר לוֹ "פְּרַעְתִּיךְ בְּתוֹךְ זְמַנִּי", מַהוּ? מִי אָמְרִינַן: בִּמְקוֹם חֲזָקָה אָמְרִי נַן "מַה לִּי לְשַׁקֵּר", אוֹ

כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיטְרְדָן – כדי שלא יטרידני המלוה ויתבעני כשיגיע זמן הפרעון, ולכן הוא נאמן לומר שפרע בתוך הזמן.

מקשה הגמרא על ריש לקיש: תְּנַן במשנתינו, שאם אחד השותפים בנה את הכותל, והוא תובע עתה מחבירו שישלם לו את חלקו, והלה טוען שפרעו, עד גובה ארבע אמות הרי הוא בְּחֶזְקַת שֶׁנָּתַן, ופטור מלשלם, עַד שֶׁיָּבִיא התובע רְאָיָה שֶׁלֹּא נָתַן. ויש לברר הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא באופן דְּאָמַר לֵיהּ הנתבע 'פְּרַעְתִּיךְ בִּזְמַנִּי' – כשסיימת לבנות את הכותל בגובה ארבע אמות, אם כן פְּשִׁיטָא שהנתבע בְּחֶזְקַת שֶׁנָּתַן, וכמו כל אדם התובע את חבירו ממון שמבואר במשנה בשבועות (לח:) שנאמן הנתבע לומר שאינו חייב, ומה חידשה משנתינו. אֶלָּא לַאו – האם לא מדובר במשנה באופן דְּאָמַר לֵיהּ הנתבע 'פְּרַעְתִּיךְ בְּתוֹךְ זְמַנִּי' – קודם שנסתיימה בניית הכותל בגובה ארבע אמות, וחידשה המשנה שאף בזה נאמן הנתבע שפרע, אַלְמָא – מוכח מהמשנה דְּעָבִיד אִינִישׁ דְּפַרְעֵיהּ בְּתוֹךְ זְמַנֵּיהּ, וקשה על ריש לקיש האומר שאין אדם נאמן לומר שפרע בתוך הזמן.

מתרצת הגמרא: שַׁאנִי הָכָא – שונה הדין כאן, לגבי כותל, דְּכָל שָׁפָא וְשָׁפָא זִימְנֵיהּ הוּא – כל שורת אבנים שהשותף מסיים לבנות, זהו זמן פרעונה, ואינו צריך להמתין לסיום כל הכותל כדי לתבוע את דמיו, ולכן נאמן השותף לטעון שפרעו אף קודם שהסתיימה בניית הכותל, אך במקום שעדיין לא הגיע זמן הפרעון, וכגון בהלואה, יתכן שאין הלוה נאמן לומר שפרעו, וכדברי ריש לקיש.

הגמרא מקשה ממשנתינו על אביי ורבא: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנתינו ששותף שהגביה את הכותל יותר מארבע אמות, אין חבירו חייב להשתתף בחלק זה, אך אם סמך הלה כותל אחר כנגדו, חייב לשלם, ואם הנתבע טוען שפרע והתובע מכחישו, הרי הנתבע בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נָתַן, וחייב לשלם, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנָּתַן. ויש לברר, הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא באופן דְּאָמַר לֵיהּ הנתבע 'פְּרַעְתִּיךְ בִּזְמַנִּי' – כשסיימתי לבנות את כותלי שכנגד כותלך, שאז התברר לי כמה עלי לשלם לך, אם כן קשה אַמַּאי לֹא – מדוע אינו נאמן שפרע, והרי סתם אדם נאמן לומר שאינו חייב לחבירו כלום. אֶלָּא לַאו – האם לא מדובר במשנה באופן דְּאָמַר לֵיהּ הנתבע 'פְּרַעְתִּיךְ בְּתוֹךְ זְמַנִּי', קודם שסיימתי לבנות את כותלי, שאינו נאמן, אַלְמָא – מוכח מכאן דלֹא עָבִיד אִינִישׁ דְּפַרְעֵיהּ בְּגוֹ זִימְנֵיהּ, ושלא כדברי אביי ורבא.

מתרצת הגמרא: שַׁאנִי הָכָא – שונה דין כותל הגבוה מארבע אמות, שבו אין אדם נאמן לטעון שפרע אפילו בזמנו, כשהסתיימה בניית הכותל, משום דְּחיוב זה אינו ידוע לכל, וְאָמַר אותו שותף בליבו, אף שסמכתי כותל כנגד הכותל שבנה שותפי, הרי עדיין לא השתמשתי בכותל שלו, וּמִי יֵימַר דִּמְחַיְּיבוּ לִי רַבָּנָן – מנין שאתחייב בדין לשלם לו עבור החלק היתר על ארבע אמות, ולכן אינו עשוי לפרוע חלק זה עד שיחייבוהו בית דין, וממילא גם אינו נאמן לטעון שפרע.

הגמרא מבררת את ההלכה במחלוקת זו. אומרת הגמרא: רַב פָּפָּא, וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, עָבְדֵי – פסקו למעשה כְּאַבָּיֵי וְרָבָא, שאדם עשוי לפרוע בתוך זמנו, אך מַר בַּר רַב אַשִׁי עָבַד – פסק למעשה כְּשִׁיטַת רֵישׁ לָקִישׁ, שאין אדם עשוי לפרוע בתוך זמנו, ואינו נאמן לטעון כן.

פוסקת הגמרא: וְהִלְכְתָא כְּרֵישׁ לָקִישׁ, שאין אדם נאמן לטעון שפרע תוך זמנו. ומוסיפה הגמרא: וַאֲפִילּוּ מִיַּתְמֵי – ואפילו באופן שמת הלוה, שבסתם חוב בעל פה [שמת אביהם אחר שעבר זמנו] אין היתומים חייבים לשלם, כיון שאנו טוענים להם כל טענה שהיה אביהם יכול לטעון, ואביהם היה נאמן לטעון שפרע, מכל מקום אם מת הלוה בתוך הזמן גובה המלוה את החוב מיורשיו, ואין חוששים כלל שמא פרע הלוה בתוך זמנו. מוסיפה הגמרא: וְאַף עַל גַּב דְּאָמַר מַר – שאמרו חכמים, שהַכָּא לִיפָּרַע מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים, מחמת חוב שהיה אביהם חייב לו, וכגון שיש לו שטר, שאז הוא יכול לגבות את חובו מהיתומים, לֹא יִפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה שלא פרע לו המת, מכל מקום אם מת הנתבע קודם זמן הפרעון, גובה המלוה מיורשיו ללא שבועה, שכן חֲזָקָה לֹא עָבִיד אִינִישׁ דְּפָרַע בְּגוֹ זִימְנֵיהּ – חזקה שאין אדם עשוי לפרוע תוך זמנו, ובודאי לא פרע לו הלוה.

הגמרא מבררת האם באופן שיש ללוה 'מיגו' המוכיח שטענתו אמיתית, הוא נאמן לומר שפרע בתוך הזמן: אִיבַּעְיָא לְהוּ, תְּבָעוֹ המלוה ללוה לְאַחַר זְמַן הפרעון, וְאָמַר לוֹ הלוה, 'פְּרַעְתִּיךְ בְּתוֹךְ זְמַנִּי', מַהוּ, האם אף בזה תהיה ההלכה שאינו נאמן, כיון שיש חזקה שאין אדם פורע בתוך הזמן, או שיש להאמינו בטענתו, כיון שיש לו 'מיגו' המוכיח שדבריו אמיתיים, שהרי אם הוא אכן משקר, היה יכול לומר שקר עדיף ולטעון שפרע לאחר זמנו, ובזה בודאי היה נאמן, ואם כן יש לו הוכחה שהאמת כדבריו, שפרע בתוך הזמן.

מבארת הגמרא את צדדי הספק: מִי אַמְרִינָן – האם אנו אומרים שגם בְּמָקוֹם חֲזָקָה [שאין אדם פורע בתוך זמנו], אַמְרִינָן 'מַה לִי לְשַׁקֵּר' – 'מיגו', המוכיח שטענתו אמיתית,

---

המשך מעמוד רנד

ולפלא הקיצור נמרץ בהנ"ל שאמרו להאריך ולפרט דוקא, וכן ההפסק ממכתב אחד לחבירו, ובפרט שכנראה הרי זה מורה גם הפסק בפעולות, וד"ל.

וכיון שאמרו חז"ל אין צועקין על העבר, יהי רצון שיפעול הכתוב לעיל - בנוגע להבא אבל לעתיד הקרוב ולא לאחר זמן, ואין לך דבר העומד בפני הרצון, ובפרט שכהכרח השעה הוא, אשר רבים הצמאים לדבר ה', אף שחלק לע"ע אין יודעים למה הם צמאים.

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו.

בברכה לבשו"ט בכל האמור

מ. שניאורסאהן

נ. ב. לשאלתו אודות לימוד חסידות לפני נשי ובנות ישראל תי' - יעוין הלכות ת"ת לרבנו הזקן סוף פרק א' המצות שהנשים חייבות בהן, ופשיטא שבזה נכללו שש המצות ליחדו וכו' - כפי שנמנו בהקדמת ספר החינוך, והרי קיומם **דורש** ידיעה בכל אותם הענינים שהם תוכן תורת החסידות, וק"ל.

אוֹ דִּילְמָא, בִּמְקוֹם חֲזָקָה לֹא אַמְרִינָן 'מַה לִּי לְשַׁקֵּר', כיון שהחזקה מבררת לנו שהנתבע משקר בטענתו.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (ה.) שהתובע את חבירו לשלם את חלקו בבניית הכותל שעד גובה ארבע אמות, והלה טוען שפרע, הרי הנתבע **בְּחֶזְקַת שֶׁנָּתַן, עַד שֶׁיָּבִיא** התובע **רְאָיָה שֶׁלֹּא נָתַן.** ויש לברר **הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא** באופן **שֶׁתְּבָעוֹ לְאַחַר** זְמַן הפרעון, והיינו לאחר סיום בניית הכותל בגובה ארבע אמות, **וְאָמַר לוֹ** הנתבע **'פְּרַעְתִּיךָ בִּזְמַנִּי'** – כשהסתיימה הבניה, אם כן **פְּשִׁיטָא** שנאמן הנתבע, כמבואר במשנה (שבועות לח.) שכל נתבע נאמן לומר שאינו חייב כלום. **אֶלָּא לַאו** – האם לא מדובר באופן דְּאמנם תבעו לאחר זמן הפרעון, **וְאָמַר לֵיהּ** הנתבע **'פְּרַעְתִּיךָ בְּתוֹךְ זְמַנִּי',** וחידשה המשנה שהוא נאמן בטענה זו הגם שהיא נגד חזקה שאין אדם פורע בתוך זמנו, במיגו שהיה טוען שפרעו בזמנו, **אֲלִמָּא, אֲפִילּוּ בִּמְקוֹם שיש חֲזָקָה אַמְרִינָן** 'מַה לִּי לְשַׁקֵּר'.

דוחה הגמרא: לעולם אין אומרים מיגו במקום חזקה, **וְשַׁאנִי הָכָא,** לגבי כותל, משום **דְּכָל שָׁפָא וְשָׁפָא זְמִנֵּיהּ הוּא** – כל שורת אבנים שנבנית בכותל, זמן פרעונה הוא בסיום בנייתה, וכשטען הנתבע שפרע לפני סיום בניית הכותל, זוהי טענת 'פרעתי בזמני', ולכן הוא נאמן.

הגמרא מנסה להביא ראיה אחרת ממשנתינו: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (שם), **מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וּלְמַעְלָה, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ,** ואם בנאו האחד לבדו, וחבירו **סָמַךְ לוֹ כּוֹתֶל אַחֵר כּוּ',** חייב לשלם את חלקו בהוצאה של החלק הגבוה מארבע אמות, ואינו נאמן שפרע **עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנָּתַן,** ויש לברר **הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא** באופן **שֶׁתְּבָעוֹ לְאַחַר זְמַנּוֹ,** כלומר לאחר שסיים הנתבע את כותלו החדש, **וְאָמַר לוֹ** הנתבע **'פְּרַעְתִּיךָ בִּזְמַנִּי'** – כשסיימתי את כותלי, **אַמַּאי לֹא** – מדוע אינו נאמן, הרי אדם נאמן שפרע בזמנו. **אֶלָּא לַאו** מדובר באופן **דְּתבעו לאחר** זמן הפרעון, **וְאָמַר** הנתבע **'פְּרַעְתִּיךָ בְּתוֹךְ זְמַנִּי'** – לפני סיום בניית כותלי, וחידשה המשנה שאף שיש לו מיגו שהיה טוען שפרעו בזמנו, אינו נאמן, **אֲלִמָּא, בִּמְקוֹם חֲזָקָה לֹא אַמְרִינָן מַה לִּי לְשַׁקֵּר.**

דוחה הגמרא: באמת יתכן שמיגו מועיל נגד חזקה, **וְשַׁאנִי הָכָא,** שאינו נאמן לטעון שפרעו בתוך זמנו אפילו במיגו, כיון דְּאין הכל בקיאים בדין זה, שאם סמך לו כותל אחר חייב לשלם, **וְאָמַר** הנתבע בליבו, **מִי יֵימַר דְּמְחַיְּבֵי לִי רַבָּנָן,** ואינו עשוי לשלם קודם שחייבוהו, אך בסתם חוב יתכן שנאמן במיגו נגד חזקה.

הגמרא מנסה להוכיח נידון זה ממשנה אחרת: **אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע,** שנינו בשבועות (לח:) האומר לחבירו **מָנֶה לִי בְּיָדְךָ, וְאָמַר לוֹ** הנתבע בפני עדים **'הֵין'** – אכן חייב אני לך מנה, **לְמָחָר** או לאחר זמן **אָמַר לוֹ** התובע **'תְּנֵהוּ לִי'** – תן לי את אותו מנה שהודית שאתה חייב לי, **אִם אָמַר** לו הנתבע **'נְתַתִּיו לְךָ',** נאמן **וּפָטוּר** מלשלם, אך אם אמר הנתבע **'אֵין לְךָ בְּיָדִי',** אינו נאמן **וְחַיָּיב** לשלם. ויש לברר מה החילוק בין הטענות, **מַאי לַאו,** שטענת **'נְתַתִּיו לְךָ'** היינו **דְּאָמַר לֵיהּ 'פְּרַעְתִּיךָ בִּזְמַנִּי',** ולכן הוא נאמן ופטור, וטענת **'אֵין לְךָ בְּיָדִי'** היינו **דְּאָמַר לֵיהּ 'פְּרַעְתִּיךָ בְּתוֹךְ זְמַנִּי',** ובאופן זה **קָתָנֵי** במשנה **שְׁחַיָּיב** הנתבע, ואף שיש לו מיגו שהיה אומר שפרעו בזמנו, והיה נאמן, **אֲלִמָּא, בִּמְקוֹם חֲזָקָה** שאין אדם פורע בתוך זמנו **לֹא אַמְרִינָן מַה לִּי לְשַׁקֵּר.**

דוחה הגמרא: **לֹא** – אין להוכיח כן, ואין זה פירוש המשנה, אלא **מַאי 'אֵין לְךָ בְּיָדִי',** היינו שאומר הנתבע **'לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם'** ומעולם לא לויתי ממך, וחייב הנתבע משום **דְּאָמַר מַר, כָּל הָאוֹמֵר לֹא לָוִיתִי** ממך חוב זה, **כְּאוֹמֵר לֹא פָּרַעְתִּי** לך חוב זה **דְּמִי,** שהרי אין אדם פורע חוב שלא לוה, וכיון שיש עדים שהודה שלוה, והודאתו שלא לוה נחשבת כהודאה שלא פרע, חייב. ואין לפשוט מכאן את הספק האם מיגו מועיל נגד חזקה שאין אדם פורע בתוך זמנו.

שנינו במשנה (ה.): 'כותל חצר שנפל וכו', מארבע אמות ולמעלה אין מחייבים אותו, **סָמַךְ לוֹ כּוֹתֶל אַחֵר** אף על פי שלא נתן עליו את התקרה **מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל' כּוּ'.** הגמרא מבררת באיזה אופן הוא חייב לשלם הכל: **אָמַר רַב הוּנָא,** אף אם **סָמַךְ** רק **לְפַלְגָּא** – מול חצי מגובה הכותל היתר מארבע אמות, או מול מחצית אורכו, הרי זה כאילו **סָמַךְ לְכוּלָּהּ** – לכל הכותל, וחייב להשתתף בכל הוצאות בניית הכותל הראשון, שכיון שהתחיל לבנות ודאי סופו לסיים ולבנות בנגד כל הכותל, ויתן תקרה מעל שני הכתלים. **וְרַב נַחְמָן אָמַר,** לְ**מַאי דְּסָמַךְ, סָמַךְ** – כנגד החלק שסמך אליו את כותלו חייב לשלם, אבל **לְמַאי דְּלֹא סָמַךְ, לֹא סָמַךְ,** ואינו חייב לשלם עליו.

הגמרא מבארת שיש אופנים שלא נחלקו בהם: **וּמוֹדֶה רַב הוּנָא,** שאם צורת הבניה מוכיחה שאין כוונתו להמשיך בבניה, כגון **בְּקַרְנָא וְלוּפְּתָא** – חיבור שבקרן זוית, שהכותל שבנה מחובר לקרן זוית שבסוף ביתו, שהיה ביתו של ראובן צמוד מצד אחד לכותל שבין החצירות, והוסיף ראובן בקצה ביתו שבצד השני כותל קצר מול הכותל שהוסיף שמעון שמשלם רק על אותו חלק שהשתמש בו, לפי שאין בנין כזה עשוי להימשך, ולא מסתבר שימשיך לבנות כנגד כל הכותל. **וּמוֹדֶה רַב נַחְמָן** שחייב הבונה להשתתף בתשלום כל הכותל, באופן שמוכח שסופו לסיימו כנגד כל כותל חבירו, כגון **בְּ'אַפְּרִיזָא'** – שבנה כותל שהוא אמנם נמוך מכותל חבירו, אך הניח על כל אורכו 'אפריזא', קורת עץ עבה שעליה מניחים את קורות הרצפה לעליית גג, ומוכח שכוונתו להגביה את הכותל עד גובה עליית הגג שהוא עתיד לבנות, וישתמש בכל גובה הכותל של שותפו. **וְכן בִּקְבַעְתָּא דִּכְשׁוּרֵי** – שחצב ראובן בכותל שבנה חלונות קטנים, כדי לתחוב בתוכם את הקורות המשמשים כרצפה לעליית גג, ומוכח שכוונתו להגביה עוד את הכותל עד גובה עליית הגג.

שנינו במשנה (ה.) שאם בנה שמעון כותל גבוה מארבע אמות, אין ראובן צריך לשלם לו על החלק הגבוה יותר מארבע אמות, ולכן אם טוען ראובן ששילם ויש לו זכות להשתמש בו, עליו להביא ראיה לדבריו. מביאה בזה הגמרא דין נוסף: **אָמַר רַב הוּנָא,** אף אם כשבנה שמעון את הכותל עשה בראשו **'בֵּי כַּוֵּי'** – חלונות קטנים לכיוון חצר ראובן, כדי שיוכל ראובן לתחוב בהם קורות תקרה, וטוען ראובן שזו ראיה שכבר שילם את חלקו, שלולי זאת לא היה שמעון עושה זאת עבורו, **לֹא הֲוֵי חֲזָקָה** – אין זה 'בחזקת שנתן', אלא חייב לשלם. **וְאַף עַל גַּב** דְּטרח שמעון **וְעָבַד לֵיהּ הֵימְלְטֵי** – הניח נסרים עבים בצידי החלונות כדי להגן על ראשי הקורות מלחלוחית הכותל, עדיין אין זו ראיה ששילם לו ראובן את חלקו, משום **דְּאָמַר** לֵיהּ שמעון, אף שבאמת לא שילמת לי, **אֲמִינָא** – אמרתי בליבי, שמא בעתיד תרצה לסמוך כותל אחר מול כותלי ולהניח עליהם תקרה, והקדמתי לעשות 'בי כוי', **דִּלְכִי פַּיְיסְתְּ לִי** – כדי שבשעה שתפייסני בממון ואסכים לכך, **לֹא לִיתְּרַע אֲשִׁיתָאִי** – לא יתקלקלו יסודות הכותל בחציבת החלונות, אלא יהיו החלונות מוכנים עבורך.

הסוגיא הבאה עוסקת בענין 'חזקת תשמישין', כלומר חזקה שיש לאדם בזכות השתמשות בנכסי חבירו. שאם ראובן משתמש בנכסי שמעון, ושמעון שתק, אין שמעון יכול לסלקו.

אָמַר רַב נַחְמָן, ראובן שסמך את קורות תקרתו על כותל שמעון, ושתק שמעון, הרי זו חזקה, ואין שמעון יכול לסלקו, אמנם אם **אַחֲזִיק** רק לסמיכת **הוּרְדֵּי** – קורות קלות, **לֹא אַחֲזִיק** לסמיכת **כְּשׁוּרֵי** – קורות כבדות, שאפשר שהסכים בעל הכותל לקורות הדקות, ולא לכבדות. אך אם החזיק מתחילה **לְכְשׁוּרֵי, אַחֲזִיק לְהוּרְדֵּי,** ויכול להחליף את הכבדות בקלות. **וְרַב יוֹסֵף** חלק **וְאָמַר,** אף אם **אַחֲזִיק לְהוּרְדֵּי, אַחֲזִיק לְכְשׁוּרֵי,** ויכול להחליף את הקורות הדקות בכבדות, לפי שמסתבר שכשקנה בתחילה זכות להנחת קורות, קנה קנין גמור גם להנחת קורות כבדות. **אִיכָּא דְּאָמְרֵי, אָמַר רַב נַחְמָן, אַחֲזִיק לְהוּרְדֵּי אַחֲזִיק** גם **לְכְשׁוּרֵי,** וכן אם החזיק **לְכְשׁוּרֵי אַחֲזִיק** גם **לְהוּרְדֵּי,** והיינו כדברי רב יוסף בלשון הראשונה.

דין נוסף בהלכות 'חזקת תשמישין': **אָמַר רַב נַחְמָן,** היו מי הגשמים שבגג ראובן נשפכים לחצר שמעון, ושתק שמעון, הרי החזיק ראובן בשימוש זה, ואם **אַחֲזִיק לְנַטְפֵי** – לטפטוף מי גשמים בחצר

המשך בעמוד קיח

רש"י

או דילמא – כיון דמוחזק לן דאין אדם פורע בתוך זמנו, לא אמרינן במקום דאיכא חזקה דמרעיה לדבוריה "מה לי לשקר", ולידהמנוהו. **אמר** לו הין – ובפני עדים. **אין לך בידי** – מפרש ואזיל מאי היא. **לא היו דברים מעולם** – הלכך חייב לשלם, שהרי יש עדים שהודה לו בפניהם. וכיון דאמר "לא לויתי" – מודה הוא שלא פרע, שכל מי שאינו לוה – אינו פורע, הלכך כאומר "לא פרעתי" דמי. דאילו אמר "פרעתי" – נאמן, אפילו לוה בפני עדים, דקיימא לן בשבועות (מא, ב): המלוה את חבירו בעדים – אין צריך לפורעו בעדים. **סמך לפלגא** – שלא היה כותל חדש ארוך ככותל הראשון אלא בחציו, או בגובהו לא הגיע לגובהו של ראשון. **סמך לכולה** – חייב ליתן לו חלקו בכותל הראשון, כאילו סמך כותל שני כנגד כל הראשון. דכיון דהתחיל – סופו לגמור, ויתן תקרה, ותנן: אף על פי שלא נתן עליו את התקרה – נותן מיד. תוספת: ויעשה עליות על גבי תקרה, ויצטרך לו כותל שהגביה חבירו. עד כאן. ומודה **רב הונא בקרנא ולופתא** – בחיבור שבקרן זוית. לופתא – חיבור. הרי שהיה סוף ביתו של ראובן דבוק לכותל זה שבין שתי חצרות, ולאחר זמן נמלך ראובן זה וחיבר בנין מועט בקרן זוית של סוף ביתו, ובליטת הבנין משוכה כנגד מקצת אורך הכותל המבדיל בין החצרות – מודה רב הונא דלמאי דלא סמך לא סמך, שאין בנין כזה עשוי לימשך. ומודה **רב נחמן באפריזא** ו**באקבועי כשורי** – לענין גובה, דקאמר רב נחמן דלמאי דלא סמך לא סמך, מודה הוא שאם עשה בכותל שסמך מקום הנחת ראשי קורות עלייה על פני כולה – סופו להגביהו עוד כשיעור גובה עלייה, וניחא ליה בגובה דכותל ראשון, ונותן חלק בכל גובהו. **אפריזא** – עץ ארוך ועב שנותן על פני כל אורך הכותל להניח עליו ראשי קורות, ומגין עליהם שלא ירקבו מחמת ליחלוח הכותל. ובלשון משנה קרוי מלטיסין, ומי שאין לו עץ עב עושה חורים בכותל ונותן נסרים קטנים למעלה ולמטה ולצדדין, ומניח בתוכו ראשי קורות, והיינו אקבעתא דכשורי. **כי כוי לא** הוי חזקה – שמעון שהגביה כותל החולק בחצר למעלה מארבע אמות, ועשה בו חלונות לצד ראובן להנחת ראשי קורות, כמו שפירשתי – לא הויא חזקה לגבי ראובן, לאמר: אני סייעתיך להגביהו, שאלולי שסייעתיך לא היית עושה לי הנחת קורות, שאם אבא לסמוך לו כותל אחר לאחר זמן שאתן עליה תקרה. ואף על גב דמתנח ביה הימלטי – הם נסרים עבים שנותנים בצדי החורים להגין על ראשי הקורות. ולא מצי למימר ראובן: אי לאו דסייעי

ואמר לו פרעתיך בזמני אמאי לא כו' – הוה מצי לשנויי: הא דקתני "בחזקת שלא נתן" – היינו בתוך זמנו או בזמנו, ואמר "פרעתיך בתוך הזמן", דליכא מיגו, כדפרישית לעיל. אבל לאחר זמנו – הוי בחזקת שנתן, דבמקום חזקה אמרינן "מה לי לשקר". אך ניחא ליה לשנויי: התם מימר אמר "מי יימר דמחייבי לי רבנן", דלא תיקשי נמי לאביי ולרבא.

כל האומר לא לויתי כאומר כו' – הקשה הרב רבינו יצחק: מה צריך כאן לטעם "כל האומר" כו'? הא ודאי, כיון שכבר הודה – תו לא מהימן לומר שלא לוה דבשלמא בשבועות (מא,ב) צריך להאי טעמא, שאומר לו "מנה לי בידך" והלה אומר "לא היו דברים מעולם", ואתו עדים ואמרי "ראינו שלוה ופרע", השתא הא דקאמרי סהדי שלוה – מהימני, והא דקאמרי פרע – לא מהימני, דהא איהו קמכחיש להו, דאמר "לא לויתי", והאומר "לא לויתי" – כאומר "לא פרעתי" דמי. אבל הכא לא צריך כלל ואומר רבינו יצחק: דאיצטריך לאשמועינן דלא מצי למימר: האומר "לא לויתי" – לא שלא לוה כלל, אלא כאילו לא לויתי לפי שפרעתי, קא משמע לן דכאילו אומר "לא פרעתי" בהדיא. **סמך** לפלגא סמך לכולה – האי "לפלגא" איירי בין לאורך בין לגובה. **ומודה** רב הונא בקרנא ולופתא – מפרש רבינו תם: קרנא – להיכר שלא יאריך החומה יותר, שבסוף אותו כותל שסמך כייפיה לקרנא כלפי כותלו של חבירו. ולופתא – הוי היכר שלא יגביה הכותל יותר, כגון שעשה היכר בראש החומה. לפי שרגילין לעשות החומה צרה למעלה, שיפלו הגשמים מחוץ לחומה ולא ישהו שם. ומודה רב נחמן באפריזא – היא היכר שיאריך עדיין הכותל. שבסוף אורך החומה אינו שוה, אלא אבן אחת בולטת ואחת שוקעת, דודאי עדיין יאריכנו. ואקבעתא דכשורי – היינו שעשה מקום הנחת ראשי קורות, דמוכח שסופו להגביה עד שיעור גובה עלייה.

האי

תוספות

או דילמא לדין דמוחזק לן דאין אדם פורע בתוך זמנו, לא אמרינן במקום דאיכא חזקה דמרעיה לדבוריה "מה לי לשקר", ולידהמנוהו. **אמר לו הין** – ובפני עדים. **אין לך בידי** – מפרש ואזיל מאי היא. **לא היו דברים מעולם** – הלכך חייב לשלם, שהרי יש עדים שהודה לו בפניהם. וכיון דאמר "לא לויתי" – מודה הוא שלא פרע, שכל מי שאינו לוה – אינו פורע, הלכך כאומר "לא פרעתי" דמי. דאילו אמר "פרעתי" – נאמן, אפילו לוה בפני עדים, דקיימא לן בשבועות (מא, ב): המלוה את חבירו בעדים – אין צריך לפורעו בעדים. **סמך לפלגא** – שלא היה כותל חדש ארוך ככותל הראשון אלא בחציו, או בגובהו לא הגיע לגובהו של ראשון. **סמך לכולה** – חייב ליתן לו חלקו בכותל הראשון, כאילו סמך כותל שני כנגד כל הראשון. דכיון דהתחיל – סופו לגמור, ויתן תקרה, ותנן: אף על פי שלא נתן עליו את התקרה – נותן מיד. תוספת: ויעשה עליות על גבי תקרה, ויצטרך לו כותל שהגביה חבירו. עד כאן. ומודה **רב הונא בקרנא ולופתא** – בחיבור שבקרן זוית. לופתא – חיבור. הרי שהיה סוף ביתו של ראובן דבוק לכותל זה שבין שתי חצרות, ולאחר זמן נמלך ראובן זה וחיבר בנין מועט בקרן זוית של סוף ביתו, ובליטת הבנין משוכה כנגד מקצת אורך הכותל המבדיל בין החצרות – מודה רב הונא דלמאי דלא סמך לא סמך, שאין בנין כזה עשוי לימשך. ומודה **רב נחמן באפריזא** ו**באקבועי כשורי** – לענין גובה, דקאמר רב נחמן דלמאי דלא סמך לא סמך, מודה הוא שאם עשה בכותל שסמך מקום הנחת ראשי קורות עלייה על פני כולה – סופו להגביהו עוד כשיעור גובה עלייה, וניחא ליה בגובה דכותל ראשון, ונותן חלק בכל גובהו. **אפריזא** – עץ ארוך ועב שנותן על פני כל אורך הכותל להניח עליו ראשי קורות, ומגין עליהם שלא ירקבו מחמת ליחלוח הכותל. ובלשון משנה קרוי מלטיסין, ומי שאין לו עץ עב עושה חורים בכותל ונותן נסרים קטנים למעלה ולמטה ולצדדין, ומניח בתוכו ראשי קורות, והיינו אקבעתא דכשורי. **כי כוי לא** הוי חזקה – שמעון שהגביה כותל החולק בחצר למעלה מארבע אמות, ועשה בו חלונות לצד ראובן להנחת ראשי קורות, כמו שפירשתי – לא הויא חזקה לגבי ראובן, לאמר: אני סייעתיך להגביהו, שאלולי שסייעתיך לא היית עושה לי הנחת קורות, שאם אבא לסמוך לו כותל אחר לאחר זמן שאתן עליה תקרה. ואף על גב דמתנח ביה הימלטי – הם נסרים עבים שנותנים בצדי החורים להגין על ראשי הקורות. ולא מצי למימר ראובן: אי לאו דסייעי

בבירה

בהדך – לא טרחית כל האי טירחא. **דאמר ליה שמעון דכי מפייסת לי לא תתרע אשיתאי** – אמרתי בלבי: שמא תמלך לסמוך לי כותל אחר ולתת תקרה, ותפייסני בממון במה שהגבהתי – לא אצטרך לקלקל כותלי לנקוב בו חורים להנחת ראשי קורותיך. תוספת: אחזיק להורדי – כל חזקות הללו דשמעתין אינן חזקות שלש שנים, דלא שייך שלש שנים אלא גבי חזקת קרקע, שמחזיק בשדה חבירו ואומר: "לקחתיו ממך". אבל הכא – בחזקת תשמישין בעלמא מיירי, שמשתמש בשל חבירו, ובשעה אחת משתמש בפניו ושותק – הויא חזקה, כדמוכח לקמן, דאמרינן: ואי חבריה בטינא – לאלתר הויא חזקה. וטעמא – משום דאמרינן: לא שביק איניש לאישתמושי בתוך שלו תשמיש של קביעות בלא רשותו. וכיון דמשתמש זה לפניו ושותק – יש לומר דנטל רשות ממנו, או נתן לו ממון ומכר לו תשמיש זה. והני מילי דהויא חזקה – כגון שטוען: "הוא מכר לי", או "נתן לי במתנה". אבל אם טען: "נשתמשתי בפניו ושותק" – אינה חזקה. כדתנן לקמן ב"חזקת הבתים" (מא,א): כל חזקה שאין עמה טענה – אינה חזקה. כיצד? אמר לו: "מה אתה עושה בתוך שלי"? והוא אמר לו: "שלא אמר לי אדם דבר מעולם" – אינה חזקה כו'. ובכל חזקות מיירי, לא שנא חזקת שלש שנים, לא שנא חזקת יום אחד כי הני. עד כאן. **אחזיק להורדי** – להניח ראשי רהיטים דקים על כותל חבירו. **לא אחזיק לכשורי** – להניח עלי קורות בכבדות תחת אלו. הכי גרסינן: אחזיק לנטפי אחזיק לשפכי לא אחזיק לנטפי – דהיתה לו חזקה בחצר חבירו שיטפטף גגו מי גשמים לתוכו על פני כל אורך גגו, בלא מרזב. **אחזיק לשפכי** – אם רצה עושה מרזב ויקלח כל מי הגג במקום אחד, דהא עדיפא ליה לבעל החצר. **איכא דאמרי אמר רב נחמן כו'. אבל לצריפא דאורבני לא** – גג של צריף, שרדי"ל בלעז, שמכסין אותו בענפי ערבה, והיינו אורבני. ומתוך שהטיפין סמוכין מאד – אין בעל החצר יכול להשתמש תחתיהם.

בירה

האי כשורא דמטללתא – אומר רבינו תם: דאמתניתין קאי, דעד שלשים יום לא הוי חזקה, והוי בחזקת שלא נתן. מכאן ואילך – הוי בחזקת שנתן. ואתי שפיר דנקטיה הכא, ולא ב"חזקת הבתים". **עד** שבעה יומי – לאו דוקא שבעה, שבשמיני עצרת לא יוכל לסתור. **ואי** חבריה בטינא לאלתר הוי חזקה – ואומר רבינו שמואל: דחזקות דלעיל לאו דשלש שנים, אלא לאלתר, כדאמרינן הכא.

בשני צדי רשות הרבים – אומר רבינו יצחק: דוקא בשני צדי רשות הרבים, שאין האחד מרגיש בחבירו כשעולה בגגו שיזהר ממנו, מדאמרינן בסמוך: אבל בין גג לגג – לא.

מהו דתימא מצי אמר ליה שקול אוזינקא כו' – ואם תאמר: והיכי הוי סלקא דעתך דמצי למימר ליה הכי? דאטו משום דקדם זה ועשה הורע כחו, ויכול לדוחקו זה לעשות כל הכותל? ויש לומר: דסלקא דעתך, כיון דאם לא קדם זה ועשה זה הוה מצי למימר: שקול אוזינקא וחיל ועשה כל הכותל, או: הב לי אוזינקא ואעשה אני הכל ונרויח בין שנינו, שלא נצטרך להעדיף – השתא נמי מצי למימר ליה הכי. קא משמע לן דלא מצי אמר ליה, כיון שכבר עשה זה ולא אמר לו קודם.

שתי חצרות זו למעלה מזו – ואם תאמר: ותתחתון למה יסייע לעליון? דמכי מטי לארבע אמות ולא יוכל התחתון לראות בחצר העליון – יבנה העליון ואומר רבינו תם: כגון שחצר התחתון אינו נמוך אלא אצל חצרו של עליון (אלא מצד אחד), ומצד אחד הוא גבוה כחצר העליון, שיוכל לראות שם. ורבינו יצחק מפרש: דהתחתון מזיק לעליון כי קאי עליון, כדאמרינן לעיל: כי קאימנא חזו לי, ולכך צריך לסייע עד ארבע אמות בחצר העליון.

שוף

בְּבִירָה גְּדוֹלָה, מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּזִיזֶיהָ וּבִכְתָלֶיהָ עַד אַרְבַּע אַמּוֹת, וּבְעוֹבֵי הַכּוֹתֶל בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ, אֲבָל בְּתַרְבֵּץ אַפִּדְנֵי לֹא; וְרַב נַחְמָן דִּידֵיהּ אֲמַר: אֲפִילּוּ בְּתַרְבֵּץ אַפִּדְנֵי, אֲבָל רְחָבָה שֶׁאֲחוֹרֵי הַבָּתִּים לֹא; וְרָבָא אֲמַר: אֲפִילּוּ רְחָבָה שֶׁאֲחוֹרֵי הַבָּתִּים. אֲמַר רָבִינָא: הָאי כְּשׁוּרָא דִּמְטַלַּלְתָּא - עַד תְּלָתִין יוֹמִין לָא הָוֵי חֲזָקָה, בָּתַר תְּלָתִין יוֹמִין הָוֵי חֲזָקָה; וְאִי סוּפָהּ דְּמִצְוָה הִיא - עַד שִׁבְעָה יוֹמִין לָא הָוֵי חֲזָקָה, בָּתַר שִׁבְעָה יוֹמִין הָוֵי חֲזָקָה; וְאִי חַבְרֵיהּ בְּטִינָא - לְאַלְתַּר הָוֵי חֲזָקָה. אָמַר אַבָּיֵי: שְׁנֵי בָתִּים בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים - זֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ וְזֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ, זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה, וּמַעֲדִיף. - מַאי אִירְיָא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים? אֲפִילּוּ רְשׁוּת הַיָּחִיד נַמִּי -רְשׁוּת הָרַבִּים אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ; מַהוּ דְּתֵימָא נֵימָא לֵיהּ: סוֹף סוֹף הָא בָּעֵית לְאַצְטַנּוּעֵי מִבְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים, קָא מַשְׁמַע לָן דְּאָמַר לֵיהּ: רַבִּים - בֵּימָמָא חָזוּ לִי, בְּלֵילְיָא לָא חָזוּ לִי, אַתְּ - בֵּין בֵּימָמָא בֵּין בְּלֵילְיָא חָזֵית לִי; אִי נַמִּי, רַבִּים - כִּי קָאֵימְנָא חָזוּ לִי, כִּי יָתֵיבְנָא לָא חָזוּ לִי, אַתְּ חָזֵית לִי בֵּין כִּי קָאֵימְנָא בֵּין כִּי יָתֵיבְנָא; רַבִּים - כִּי מְעַיְּינוּ חָזוּ לִי, כִּי לָא מְעַיְּינוּ לָא חָזוּ לִי, אַתְּ מִמִּילָא נַמִּי חָזֵית לִי.

אָמַר מָר: זֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ וְזֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ, זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה וּמַעֲדִיף. פְּשִׁיטָא - לָא צְרִיכָא, דְּקָדֵים חַד מִנַּיְיהוּ וַעֲבַד; מַהוּ דְּתֵימָא, נֵימָא לֵיהּ אִידָךְ: שְׁקוֹל אוּזִינְקָא וְעָבְדֵיהּ אַתְּ כּוּלֵּיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן דְּאָמַר לֵיהּ: אַתְּ מַאי טַעְמָא לָא עָבַדְתְּ? מִשּׁוּם דְּמִיתְרַע אֲשִׁיתָךְ, אֲנָא נַמִּי מִיתְרַע לֵיהּ אֲשִׁיתַאי. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל: גַּג הַסָּמוּךְ לַחֲצַר חֲבֵירוֹ - עוֹשֶׂה לוֹ מַעֲקֶה גָּבוֹהַּ אַרְבַּע אַמּוֹת, אֲבָל בֵּין גַּג לְגַג לֹא; וְרַב נַחְמָן דִּידֵיהּ אָמַר: אֵינוֹ זָקוּק לְאַרְבַּע אַמּוֹת, אֲבָל זָקוּק לִמְחִיצַת עֲשָׂרָה. - לְמַאי? אִי לְהֵיזֵק רְאִיָּה - אַרְבַּע אַמּוֹת בָּעֵינַן, אִי לִנְתָּפֵס עָלָיו כְּגָנֵב - בְּמִסֵּיפָס בְּעָלְמָא סַגְיָא, אִי לְגִדְיִים וּטְלָאִים - בְּכִדֵּי שֶׁלֹּא יְזַדֵּקֵר בְּבַת רֹאשׁ סַגִּי - לְעוֹלָם לִנְתָּפֵס עָלָיו כְּגָנֵב; בְּמִסֵּיפָס מָצֵי מִשְׁתַּמֵּיט לֵיהּ, [אָמַר: מַמְצוּרֵי קָמַמְצֵירְנָא,] בְּמִחְיַצַּת עֲשָׂרָה לָא מָצֵי מִשְׁתַּמֵּיט לֵיהּ. מֵיתִיבֵי: אִם הָיָה חֲצֵרוֹ לְמַעְלָה מִגַּגּוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ - אֵין נִזְקָקִין לוֹ; מַאי לָאו אֵין נִזְקָקִין לוֹ כְּלָל? - לָא, אֵין נִזְקָקִין לְאַרְבַּע אַמּוֹת, אֲבָל נִזְקָקִין לִמְחִיצַת עֲשָׂרָה. אִיתְּמַר: שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ - אָמַר רַב הוּנָא: תַּחְתּוֹן בּוֹנֶה מִכְּנֶגְדּוֹ וְעוֹלֶה, וְעֶלְיוֹן בּוֹנֶה מִכְּנֶגְדּוֹ וְעוֹלֶה; וְרַב חִסְדָּא אָמַר: עֶלְיוֹן מְסַיֵּיעַ מִלְּמַטָּה וּבוֹנֶה. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא: שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, לֹא יֹאמַר הָעֶלְיוֹן: "חֲרִינִי בּוֹנֶה מִכְּנֶגְדִּי וְעוֹלֶה", אֶלָּא מְסַיֵּיעַ מִלְּמַטָּה וּבוֹנֶה. וְאִם הָיְתָה חֲצֵרוֹ לְמַעְלָה מִגַּגּוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ - אֵינוֹ זָקוּק לוֹ. הָנְהוּ בֵּי תְּרֵי דְּהָווּ דָּיְירִי, חַד הָוָה דָּיֵיר עִילָּאֵי וְחַד הָוָה דָּיֵיר תַּתָּאֵי. אִיתְּבַר תַּתָּאֵי, אֲמַר לֵיהּ תַּתָּאֵי לְעִילָּאֵי: תָּא וְנִבְנֵייהּ, אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא שַׁפִּיר קָא דָּאֵירְנָא.

אמר

בירה גדולה – בית ארוך מאד, וחלוק מתוכו להרבה חדרים קטנות, והשכיר לזה אחד מהן. הרי זה משתמש בכתליה – בחורי הכתלים על פני ארכה מבחוץ עד ארבע אמות, אף שלא כנגד ביתו, ובזיזים היוצאים מכתלים. **ובעובי הכותל** – בראשו, כגון אם השכיר לו בה עלייה. **אבל בתרבץ אפדני לא** – דרך בוני בירה חשובה להניח לה כנגד פתח הטרקלין החשוב שבה בעין גינה קטנה לאויר ועולין בה דשאים, ויפה המראה לעינים, ושם אין רשות לזה לתלות בכתלים כלום, שאינו עשוי לכיסוי לתוכו. **אבל רחבה שאחורי הבתים** – כל היקף שאחורי הבתים קרוי רחבה, ושלפני הבתים קרוי חצר. אין הרחבה מושכרת לו להשתמש. **לא הויא חזקה** – אם סמכה על כותל חבירו ולא מיחה בתוך שלשים [יום] – לא הויא חזקה לטעון ולומר "פייסתיך במעות עד עולם". דכל תלתין יומין לא קפיד אינש ולא מחי, סבור: חברי זה צריך לצל, ולימים מועטים יטלנו משם. **ואי סוכה דמצוה היא לבתר שבעה הויא חזקה** – דכיון דשבקוה עלה יותר מן הצורך – הוה ליה למחריי. תוספת: ומדלא מיחה איכא למימר דזה פייסו במעות עד עולם, שכן היה דרכם לקבוע סוכתן לצורך כל השנים. והלכך, מיד לאחר שבעה הויא חזקה. דלא דמי לסוכה דמטללתא דלא הוי חזקה עד תלתין יומין, דההיא לצל בעלמא הוא דעבדה. אבל סוכה זו – לצורך כל ימות החג שבכל שנה עשאה, עד כאן. **זה שלא כנגד זה** – זה סותם גגו לצד צפון, וזה לצד דרום. **ומעדיף** – מושך המעקה יותר מחצי הגג, כדי שיהיה במקצת כנגד סתימתו של זה, ומתוך כך לא יראה בהדיא לגגו של חבירו. **פשיטא** – דהאי פלגא והאי פלגא. **לא צריכא דקדים חד ועביד דידיה** – מעקה לחצי גגו קודם שבא לבית דין, ואחר כך תבע את חבירו לעשות בשלו. מהו דתימא: הואיל והתחיל לעשות – יגמור המעקה בגגו, וזה יתן לו חצי הוצאה. אוזינקא – יציאה. תוספת: דאי לא קדים, אלא בא לבית דין על עסק המעקה, ולא זה רוצה לעשות בגגו – פשיטא דבית דין עושה פשרה ביניהם לעשות כל אחד חצי מעקה, או האחד יעשה כולו וחבירו יחזיר לו שכר הורעת אשיותא. אבל השתא דקדים, יכול לטעון אידך: אילו לא קדמת אותי – הייתי עושה כולו בגגי, אבל לחצאין לא עבידנא, דטריחא לי לחזור אחר פועלין בשביל דבר מועט. עד כאן. **לא תתרע אשיתאי** – מכובד הבנין שמכבידין על חומה. טיט ממדרת לקלקל למעלה. **גבוה ארבע אמות** – משום היזק ראיה. **אבל בין גג לגג** – לא צריך, כדאמרינן בשמעתין קמייתא: חצר קביעא תשמישיה וגג לא קביעא תשמישיה, ולא ידענא בהי עדנא דסלקת דאיצטנע ממך. **אין זקוק לו** – בין גג לגג לארבע אמות גובה. **אם נתפס כנגב** – שאם יכנס לפנים מן המחיצה – לשם גניבה נכנס. **מצי משתמיט ליה** – ולומר: חפץ נפל מידי על גגך, ונכנסתי אצלך ליטול. **היתה חצירו למעלה מגגו של חבירו** – שהיה קרקע החצר גבוה מקרקע הבית. **אין זקוק לו** – בעל החצר לעשות לו מחיצה בין חצר לגג, דכיון דגג לא קביע תשמישיה – נוח ליזהר משכניו שלא יראוהו. **זו למעלה מזו** – קרקעית האחד גבוה מחבירתה. **זה בונה מכנגדו ועולה** – התחתון בונה משלו מלמטה עד שמגיע לגובה קרקעיתו של חבירו, ואחר כך מתחיל זה לסייעו ונותן חלקו מכנגדו ומעלה, ולא יהא עליון נפסד בשפלות קרקעיתו של תחתון. **דהוו דיירי חד עילאי וחד תתאי** – כשחלקו האחין נטל זה בית וזה עלייה. **איתבר תתאי** – נטבעו הכתלים התחתונים בארץ עד ששפלה תקרת העלייה, ואין התחתון יכול ליכנס בתוכו אלא אם כן שוחה. **תא ונבנייה** – בוא ונסתור את כל הבית ונבננו. [מכאן שייך לדף ז, א] **איבנייה אנא** – משלי. **אמר ליה** – עליון: לית לי דוכתא דדיירנא ביה. **לא קא מתדר לי** – איני יכול לדור בביתי, מפני עלייתך.

שוף

בְּבִירָה גְּדוֹלָה – בתוך בית גדול המחולק להרבה חדרים, **מִשְׁתַּמֵּשׁ** השוכר **בְּזִיזֶיהָ** – בווים היוצאים מהצד החיצוני של הכותל, לתלות חפצים, **וּבִכְתָלֶיהָ** – להניח חפציו בחורים שבעובי הכותל בצידו החיצוני. ובכל אלו רשאי להשתמש **עַד** מרחק של **אַרְבַּע אַמּוֹת** מהחדר שהושכר לו, אף שחלק זה של הכותל שייך לחדר אחר שבבית. וכן רשאי השוכר להשתמש **בְּעוֹבִי הַסּוֹתֶל** של החדר, מלמעלה, להניח עליו חפצים, אך השימוש בעובי הכותל מותר רק **בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ** שהשוכר משתמש בו. **אֲבָל בְּתַרְבֵּץ אַפַּדְנִי** – בגינה שמול הטרקלין שבבית, **לֹא** – אינו רשאי להשתמש בכתלי אותה גינה, לפי שמקום זה נעשה לנוי, ולא להכנס לתוכו ולהשתמש בו. הגמרא מביאה את דעת רב נחמן עצמו: **וְרַב נַחְמָן דִּידֵיהּ** – עצמו, חולק על הדין שהביא בשם רבה בר אבוה, **וְאָמַר** שרשאי להשתמש **אֲפִילּוּ בְּתַרְבֵּץ אַפַּדְנִי. אֲבָל** מודה רב נחמן שברְחָבָה **שֶׁאֲחוֹרֵי הַבָּתִּים** – השטח המוקף מאחורי הבית, **לֹא** – אינו רשאי להשתמש. **וְרָבָא** חלק **וְאָמַר** שרשאי להשתמש **אֲפִילּוּ** ברְחָבָה **שֶׁאֲחוֹרֵי הַבָּתִּים.**

הגמרא חוזרת לדון בענין 'חזקת תשמישין': **אָמַר רָבִינָא, הַאי כְּשׁוּרָא דִּמְסַלְּקָתָא** – קורה שנועצים בכותל כדי לסכך על גבה, וסמכה על כותל חבירו, ושתק הלה בתחילה אך לאחר זמן תבעו שיסירנה, והמחזיק טוען שפייסו בממון והתיר לו לסומכה לעולם, ומוכיח כן ממה שלא מחה בו עד עתה, **עַד תְּלָתִין יוֹמִין** – אם עדיין לא עברו שלושים יום מהנחת הקורה, **לֹא חֲוֵי חֲזָקָה,** לפי שדרך האדם למחול על שימוש ארעי, שהוא סבור שלאחר זמן מועט יטלנו הלה משם, אך **בָּתַר תְּלָתִין יוֹמִין** – לאחר שעברו שלשים יום ללא מחאה, **חֲוֵי חֲזָקָה,** ואין בעל הכותל יכול לתבעו להסירה, שמכך שלא מחה בו מוכח שאכן הרשה לו לסומכה. דין נוסף: **וְאִי** קורה זו, **סוּכָּה דְּמִצְוָה הִיא** של חג הסוכות, **עַד שִׁבְעָה יוֹמִין** של חג הסוכות **לֹא חֲוֵי חֲזָקָה,** לפי שאדם מוחל על שימוש לצורך סוכה, ואינו מוחה, אבל **בָּתַר שִׁבְעָה יוֹמִין, חֲוֵי חֲזָקָה,** שמכך שלא מחה בו להסיר קורתו, מוכח ששילם לו עבור זכות הנחת קורה לעולם. דין נוסף: **וְאִי חַבְרֵיהּ בְּטִינָא** – אם חיבר קורה זו בטיט, שבזה גילה דעתו שהוא מתכוין להשאירה לעולם, וראה זאת בעל הכותל ולא מחה בו, **לְאַלְתַּר חֲוֵי חֲזָקָה.**

הגמרא דנה בבניית מחיצה בין שני גגות: **אָמַר אַבָּיֵי, שְׁנֵי בָּתִּים בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים,** חייבים בעלי הבתים לעשות מחיצה בין גגותיהם, למנוע היזק ראיה, אמנם אין צורך ששניהם יעשו מחיצה שלימה, וגם אין להטיל את עשיית המחיצה רק על אחד, אלא **זֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ, וְזֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ,** ובונים אותם **זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה,** אלא זה בצפון וזה בדרום, ובצירוף שניהם נמצאת מחיצה שלמה, **וּמַעֲדִיף** – ומוסיף כל אחד קצת יותר מחצי מחיצה, שאם לא כן יוכל כל אחד מהם לראות לגג חבירו כשיעמוד בקצה מחיצתו.

מקשה הגמרא: **מַאי אִירְיָא** – למה אמר אביי את דינו דווקא בשני בתים **בְּצִידֵי רְשׁוּת הָרַבִּים,** הרי **אֲפִילּוּ** אם היו הבתים בצידי **רְשׁוּת הַיָּחִיד, נַמִּי** – גם כן צריכים לעשות מחיצה. מתרצת הגמרא: **רְשׁוּת הָרַבִּים אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – הוצרך אביי לחדש את דינו, **מַהוּ דְּתֵימָא** שבגג בית העומד ברשות הרבים אין טענת היזק ראיה, **דַּיְנִימָא לֵיהּ** – שיכול כל אחד לומר לחבירו, **סוֹף סוֹף,** אף אם אבנה מחיצה אינך יכול לעשות בגגך תשמיש צנוע, **דְּהָא בָּעֵית לְאִצְטְנוּעֵי** – שהרי צריך אתה להצטנע **מִבְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים. קָא מַשְׁמַע לָן** אביי, שאף על פי כן יכול לתובעו לעשות מחיצה, משום **דְּאָמַר לֵיהּ, הָרַבִּים,** רק **בֵּימָמָא** חָזוּ לִי – רק ביום הם רואים אותי, אך **בְּלֵילְיָא לֹא חָזוּ לִי** – בלילה אינם רואים אל גובה הגג מפני החשיכה, ואילו **אַתְּ, בֵּין בֵּימָמָא בֵּין בְּלֵילְיָא חָזֵית לִי. אִי נַמִּי** – עוד יכול לטעון, **רַבִּים, כִּי קָאִימְנָא** – רק כשאני עומד חָזוּ לִי, **כִּי יָתִיבְנָא** – אך כשאני יושב, **לֹא חָזוּ לִי,** ואילו **אַתְּ חָזֵית לִי בֵּין כִּי קָאִימְנָא בֵּין כִּי יָתִיבְנָא.** ועוד יכול לטעון, **רַבִּים, כִּי מְעַיְּינוּ** – רק כאשר הם מעיינים ומביטים בכוונה אל תוך הגג חָזוּ לִי, אך **כִּי לֹא מְעַיְּינוּ** אלא עוברים כדרכם **לֹא חָזוּ לִי,** ואילו **אַתְּ,** אפילו **מְמֵילָא** – בלא עיון **נַמִּי חָזֵית לִי,** ומחמת סברות אלו עליך לעשות מחיצה.

הגמרא דנה בעיקר דינו של אביי: **אָמַר מַר, זֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ וְזֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ, זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה, וּמַעֲדִיף.** מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שכל אחד עושה רק חצי מחיצה, ואין אחד מהם חייב לבנות את כולה. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא, דְּקָרִים חַד מִנַּיְיהוּ, וְעָבַד** – שקדם אחד מהם ועשה חצי מחיצה בחלקו, **מַהוּ דְּתֵימָא, נַיְמָא לֵיהּ אִידָךְ** – היינו סבורים שיכול חבירו לטעון לו, **שְׁקוֹל אוּזִינְקָא** – טול ממני חצי מהרוצאותיך, **וְעָבְדֵיהּ אַתְּ כּוּלֵּיהּ** – ועשה את כל המחיצה בחלקך, שאיני רוצה לטרוח אחר פועלים למלאכה מועטת של חצי מחיצה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין טענתו מתקבלת, **דְּאָמַר לֵיהּ** חבירו, **אַתְּ, מַאי מַעְמָא לֹא עָבַדְתְּ** – מדוע לא קדמת ובנית את הכל בחלקך, בודאי **מִשּׁוּם** שאתה חושש **דְּמִיתְרַע אֲשִׁיתָךְ** – שיתקלקלו יסודות ביתך מכובד המחיצה, **אֲנָא נַמִי** – אף אני חושש **דְּמִיתְרַע לֵיהּ אֲשִׁיתָאי** – שיתקלקלו יסודות ביתי ואיני רוצה לבנות את כולה, ולכן כל אחד בונה בחלקו חצי מחיצה.

דין נוסף בהלכות מחיצה שבין שתי רשויות: **אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל,** שתי בתים הנמצאים במעלה ההר, ויש **גַּג** של אחד **הַסָּמוּךְ** בגובהו **לַחֲצַר חֲבֵירוֹ, עוֹשֶׂה לוֹ** בעל הגג לבדו **מַעֲקֶה גָּבוֹהּ אַרְבַּע אַמּוֹת,** כדי שלא יזיק בראייתו לבעל החצר. **אֲבָל בֵּין גַּג לְגַג, לֹא** – אין חיוב לעשות מחיצה, כיון שאין רגילים להשתמש בו תמיד, וכשמשתמש בו יכול להזהר משכניו, ואין בגג משום היזק ראיה. **וְרַב נַחְמָן דִּידֵיהּ** [–עצמו] **אָמַר,** אמנם בין גג לגג **אֵינוֹ** זָקוּק לְמחיצה של **אַרְבַּע אַמּוֹת,** שאין היזק ראיה בגג, **אֲבָל** זָקוּק הוא **לְמִחִיצַת עֲשָׂרָה** טפחים.

מבררת הגמרא: **לְמַאי** נצרכת מחיצת עשרה, **אִי לְהֵיזֵק רְאִיָּה,** וסובר רב נחמן שגם בגג יש היזק ראיה, אם כן **אַרְבַּע אַמּוֹת בְּעֵינָן,** ולא די בעשרה טפחים. **וְאִי** מחיצת עשרה עשויה **לְעִנְיַן** 'נִתְּפָּס עָלָיו כְּנֶגֶב' – שאם יעבור אחד לרשות השני יהיה ניכר שלשם גניבה נכנס, ולא יוכל לומר שנכנס בטעות, אם כן **בְּמִסִּיפָּס בְּעָלְמָא סַגְיָא** – די לתקוע שם יתדות נמוכים, שאם יעבור אותם יהא ניכר שכוונתו לגנוב. **וְאִי** מטרת המחיצה **לִגְדֵרִים וּטְלָאִים** שלא יעברו, בהנחת מחיצה 'בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יְזַדְּקֵר כְּבֶת רֹאשׁ' **סַגִּי** – די להעמיד קנים במרחק פחות משלשה טפחים בין זה לזה, ששוב אין הגדי יכול לעבור בריוח. מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם,** מטרת המחיצה **לְ**'נִתְּפָּס עָלָיו כְּנֶגֶב', ולא די **בְּמִסִּיפָּס,** כיון **דְּמָצֵי מִשְׁתַּמֵּיט לֵיהּ** – יכול להשתמט ולומר שלא נכנס לשם גניבה אלא [**אָמַר, מִמְּצוֹרֵי קָמְמַצֵּירְנָא** – רציתי למדוד את שטח הגג ולבן פשטתי ידי לחלקך], ואילו **בְּמִחִיצַת עֲשָׂרָה לֹא מָצֵי מִשְׁתַּמֵּיט לֵיהּ.**

מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, **אִם הָיָה חֲצֵרוֹ לְמַעְלָה מִגַּגּוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, אֵין נִזְקָקִין לוֹ** – אין בעל החצר חייב במחיצה, שאין היזק ראיה לגג. **מַאי לַאו, אֵין נִזְקָקִין לוֹ כְּלָל,** ואף לא למחיצת עשרה. דוחה הגמרא: **לֹא, אֵין נִזְקָקִין'** היינו **לְמִחִיצַת אַרְבַּע אַמּוֹת, אֲבָל נִזְקָקִין לְמִחִיצַת עֲשָׂרָה.**

הגמרא דנה במחיצה שבין שתי חצירות שאין גובהן שוה, ומחמת כן גובה המחיצה הוא יותר מארבע אמות: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, **שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת** הבנויות **זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ,** וחצר אחת גבוהה מעט מהחצר השניה, וצריכים שניהם לבנות מחיצה למנוע היזק ראיה, **אָמַר רַב הוּנָא, תַּחְתּוֹן כּוֹנֶה** לבדו **מִכְּנֶגְדּוֹ** – מגובה חצירו **וְעוֹלֶה** בבנייתה עד קרקעית העליון, וכשמגיע לקרקע העליון, **הָעֶלְיוֹן כּוֹנֶה** עמו **מִכְּנֶגְדּוֹ** – מגובה חצירו, **וְעוֹלֶה** עד ארבע אמות מעל קרקעו. **וְרַב חִסְדָּא** חלק **וְאָמַר, עֶלְיוֹן מְסַיֵּיעַ** לתחתון אף **מִלְּמַטָּה, וּכוֹנֶה** עמו את המחיצה כולה, כיון שגם הוא חייב בבניית מחיצה, וכדי שתתקיים המחיצה יש לבנותה מלמטה.

תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא, שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, לֹא יֹאמַר הָעֶלְיוֹן, יבנה התחתון לבדו מכנגדו עד גובה קרקעי, **וְהֲרֵינִי כּוֹנֶה** רק **מִכְּנֶגְדִּי וְעוֹלֶה** עד ארבע אמות, **אֶלָּא מְסַיֵּיעַ** לתחתון **מִלְּמַטָּה, וּכוֹנֶה,** והיינו כדברי רב חסדא. מביאה הגמרא את סיום הברייתא: **וְדִין** זה הוא רק בשתי חצירות שוות, אבל **אִם הָיְתָה חֲצֵרוֹ** של האחד **לְמַעְלָה מִגַּגּוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, אֵינוֹ** זָקוּק לוֹ – אין בעל החצר חייב במחיצה כלל, שאין היזק ראיה לגג.

הגמרא עוברת לדון בדין שותפים בבית שנפל: **הֲנָהוּ בֵּי תְּרֵי דַּהֲווּ**

המשך בעמוד קיח

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

ט לֹא אָסְרוּ לְבָרֵךְ עַל אוֹר שֶׁלֹּא שָׁבַת מִמְּלֶאכֶת עֲבֹדָה דְּהַיְנוּ נֵר שֶׁהוּדְלַק בְּשַׁבָּת אֶלָּא עַל אוֹתוֹ נֵר עַצְמוֹ אֲבָל אִם הִדְלִיק יִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ נֵר אַחֵר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת מְבָרְכִים עָלָיו שֶׁאַף שֶׁיֵּשׁ בְּנֵר זֶה אוֹר מֵהַנֵּר הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא שָׁבַת מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ בּוֹ תּוֹסֶפֶת שֶׁל הִיתֵּר[לג] דְּהַיְנוּ מַה שֶׁהָאוֹר מִתְּוַסֵּף מֵאֵלָיו בְּהַדְלָקַת הַשֵּׁנִי בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת שֶׁהוּא זְמַן הֵיתֵּר וְהֲרֵי הוּא מְבָרֵךְ עַל הַתּוֹסֶפֶת שֶׁל הִיתֵּר.

אֲבָל אוֹתוֹ נֵר עַצְמוֹ שֶׁהוּדְלַק בְּשַׁבָּת אֵין מְבָרְכִין עָלָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אֲפִלּוּ לְאַחַר זְמַן מְרוּבֶּה שֶׁכְּבָר נִתְּוַסֵּף בּוֹ הַרְבֵּה אוֹר בִּזְמַן הֵיתֵּר מִשּׁוּם גְּזֵירָה שֶׁמָּא יָבֹאוּ לְבָרֵךְ עַל עַמּוּד רִאשׁוֹן שֶׁל הָאוֹר שֶׁלֹּא שָׁבַת דְּהַיְנוּ בִּיצִיאַת הַשַּׁבָּת מִיָּד שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְּוַסֵּף כְּלוּם עַל עַמּוּד הָרִאשׁוֹן שֶׁדְּלַק בְּרֶגַע שֶׁלִּפְנֵי יְצִיאַת הַשַּׁבָּת אֲבָל בְּנֵר שֶׁהִדְלִיק מִמֶּנּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אֲפִלּוּ הִדְלִיקוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת מִיָּד אֵין לִגְזֹר אִם נַתִּיר לְבָרֵךְ עָלָיו שֶׁמָּא יִטְעוּ לְבָרֵךְ עַל נֵר הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא שָׁבַת לְפִי שֶׁסְּתָם נֵר שֶׁלֹּא שָׁבַת לֹא הוּדְלַק בְּשַׁבָּת עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל אֶלָּא עַל יְדֵי נָכְרִי וּמִפְּנֵי שֶׁנַּתִּיר לְבָרֵךְ עַל נֵר שֶׁהִדְלִיק יִשְׂרָאֵל לֹא יִטְעוּ לְבָרֵךְ עַל נֵר שֶׁהִדְלִיק נָכְרִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל בְּנָכְרִי אֵינוֹ מִתְחַלֵּף.

אֲבָל נָכְרִי שֶׁהִדְלִיק נֵר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת[לד] אֵין מְבָרְכִים עָלָיו אֶלָּא אִם כֵּן הִדְלִיקוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[לה] אֲבָל אִם הִדְלִיקוֹ מִנָּכְרִי אַחֵר[לו] אֵין מְבָרְכִים עָלָיו גְּזֵירָה שֶׁמָּא יָבֹאוּ לְבָרֵךְ עַל נֵר שֶׁהִדְלִיק נָכְרִי בְּשַׁבָּת וִיבָרְכוּ עָלָיו בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת מִיָּד קֹדֶם שֶׁתּוֹסַף הָאוֹר שֶׁל הֵיתֵּר אֲבָל כְּשֶׁאוֹר זֶה שֶׁל נָכְרִי שֶׁמְּבָרֵךְ עָלָיו בָּא מִיִּשְׂרָאֵל אַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַיִּשְׂרָאֵל הִדְלִיק מִנָּכְרִי[לז] כָּל שֶׁיַּד הַיִּשְׂרָאֵל בְּאֶמְצַע אֵין לִגְזֹר מִשּׁוּם עַמּוּד הָרִאשׁוֹן שֶׁל נֵר שֶׁהוּדְלַק בְּשַׁבָּת וְכָל־שֶׁכֵּן אִם יַד יִשְׂרָאֵל בִּתְחִלָּתוֹ שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל הוּא שֶׁהוֹצִיא הָאוֹר מֵעֵצִים וַאֲבָנִים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹ שֶׁהִדְלִיקוֹ מֵאוֹר הַדּוֹלֵק מֵעֶרֶב שַׁבָּת אוֹ מִגֶּחָלִים שֶׁהוּבְעֲרוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת שֶׁמְּבָרְכִים עַל נֵר שֶׁהִדְלִיק הַנָּכְרִי מִמֶּנּוּ:

חלק ב סימן רצח דין נר הבדלה סעיף ט

ביאורי הלכה

לג] **של היתר** - נר שהודלק עבור החולה נחשב כנר של היתר, גם אם נשאר ממנו הרבה יותר מצורך החולה[58].

לד] **במוצאי שבת** - היינו שהדליקו מנר שלא שבת ממלאכת עבירה (עמוד ראשון).

לה] **הדליקו מישראל** - שישראל הדליקו מעמוד ראשון, ואז מותר לברך על הנר שהדליק הנכרי אף שמקורו מנר שלא שבת.

לו] **מנכרי אחר** - אף שיש כאן נכרי שני, עדיין אינו נחשב כגזירה לגזירה כל זמן שאין התערבות ישראל באמצע - כיון שמקורו מאור של מלאכת עבירה[59].

לז] **הדליק מנכרי** - שהוא נר היתר שמותר לברך עליו כדלעיל.

ציונים והוספות

58) משום שנר לאחד נר למאה, ומותר לכולם להשתמש בנר שהודלק עבור החולה ללא חשש שמה ירבה בשבילם (סי' רעו סי"ג).

59) ראה המבואר להלן על ס"י.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות פסח – לפי לוח "רב יומי"

א כל הכלים שאינו רוצה להכשירן לפסח על ידי הגעלה או ליבון וכן כל כלי חרס שאין להם הכשר על ידי הגעלה וליבון אם הוא רוצה להשהותן עד לאחר הפסח צריך לשפשפן (עיין סימן תמ"ד) היטיב קודם שעה ששית בערב פסח ולהדיחן מעט בענין שלא יהא חמץ ניכר בהן ויצניעם במקום צנוע שאינו רגיל לילך לשם כל ימי הפסח כדי שלא ישכח וישתמש בהן בפסח ואע"פ שכל הכלים הבלועים משאר איסורין מותר להשהותן עמו בבית ואין חוששין לשכחה, מכל־מקום חמץ כיון שהוא רגיל בו כל השנה יש לחוש בו יותר לשכחה וטוב לסגרם בחדר מיוחד ולהצניע המפתח שלא ילך לשם כל ימי הפסח:

ב ומכל־מקום דרך עראי ומקרה מותר להוציאן ממקום שהצניען ולהשתמש בהן דבר צונן בין לח ובין יבש רק שיזהר להדיח את הכלי היטיב קודם שמשתמש בו שלא

יהיה שום משהו חמץ דבוק בו בעין (ולענין דיעבד עיין סי' תמ"ז) ואפילו היא קדרה של חרס שנתבשל בה חמץ כל השנה די לה בהדחה להשתמש בה צונן בפסח מעיקר הדין (אבל המנהג הוא שלא להשתמש כלל בפסח בכלי חרס ישנים אפילו בצונן כמו שיתבאר) ואם הוא סכין צריך לנעצו עשר פעמים בקרקע קשה קודם שמשתמש בו צונן בפסח אבל אסור להשתמש בהן בקביעות משעה ה' בערב פסח ואילך אפילו בצונן עד שיכשירם לפסח על ידי הגעלה או ליבון על דרך שיתבאר, גזירה שמא ישכח וישתמש בהן בחמין:

ג אם שכח בערב פסח ולא שפשף את הכלים מחמץ הדבוק בהן ונזכר בתוך הפסח אם הוא חול המועד (אבל בשבת ויום טוב אסור ליגע בהחמץ אפילו כדי לבערו כמו שנתבאר בסימן תמ"ו ע"ש) צריך לשפשפן מיד שנזכר ואין חוששין שמא ישכח ויאכל מהחמץ בשעה שנוגע בו כשמשפשפו מטעם שנתבאר בסי' תל"ה ואם עבר הפסח ולא שפשפן צריך לשפשפן לאחר הפסח להעביר מהן החמץ הדבוק בהן שהוא אסור בהנאה מפני שעבר עליו הפסח:

ד יש נוהגין לסדר כלי בדיל של חמץ בתוך הבית בגובה הכותל במקום שאין יד אדם מגעת לשם והם סדורין שם כל ימי הפסח לנוי ואין למחות בידם ואע"פ שכל דבר שגזרו עליו חכמים מחמת חשש שמא ישכח וישתמש בו לא חלקו בגזירתם ואסרו אפילו הגביה אותו דבר עשר קומות כמו שנתבאר בסימן רע"ה וסי' ש"ז מכל־מקום כיון שאיסור זה שאסור להשהות כלי חמץ בתוך הבית בפסח לא גזרו עליו חכמי הגמרא אלא חכמי הדורות האחרונים הוא שהחמירו כן לפיכך אין להחמיר בו כל כך ובפרט שעל פי הרוב אין הכלים בני יומן מבליעת החמץ בשעה שמסדרין אותם בערב פסח בגובה הכותל זהו טעם המנהג ומכל־מקום המחמיר להצניען במקום צנוע תבוא עליו ברכה:

ה נכרי המוכר כלים חדשים בשוק בין של חרס בין של מתכות בין של זכוכית לוקחין ממנו כל כלי שהוא נראה חדש ואין חוששין שמא נשתמש בו הנכרי פעם אחת שכל כלי העשוי למכור אין משתמשין בו כלל.

אבל אם נכנס לבית הנכרי ליקח ממנו כלים חדשים לא יקח אלא כלי חדש שמכיר בו היטיב שלא נשתמש בו עדיין אבל אם יש להסתפק שמא נשתמש בו פעם אחת אף שהוא נראה חדש אין ללקחו אלא אם כן הנכרי מסיח לפי תומו שלא נשתמש בו עדיין או שהוא לוקח כלי אחד מתוך הרבה כלים כמו שנתבאר ביורה דעה סימן קכ"ב ע"ש לפי שיש לחוש שמא עשאו הנכרי לצורך עצמו וכבר נשתמש בו פעם אחת ואחר כך נמלך למכרו לישראל הבא אליו.

ומכל־מקום בכלי זכוכית יש להתיר לקנות הצלולים אפילו אין הנכרי מסיח לפי תומו ואינו לוקח כלי מתוך הכלים דכיון שהם צלולים בודאי לא נשתמש בהם עדיין:

ו כל כלי חרס שנשתמש בו חמץ בחמין שהיד סולדת בו בענין שכיוצא בו בשאר כלים צריכין הגעלה אבל כלי חרס אין לו תקנה על ידי הגעלה שהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו (פירוש גיעול הנבלע בו) לעולם אפילו יגעילנו כמה פעמים אלא לעולם פולט הוא מעט מעט בכל הגעלה ועיקר גיעול הבלוע בתוכו אינו נפלט ממנו לגמרי וכשיבשלו בו היתר אפילו אחר כמה הגעלות יפלוט מעט מהבלוע שבתוכו לתוך התבשיל והיכן העידה תורה כך גבי כלים הבלועים מנותר שאמרה תורה וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר למדנו מכאן שאין הגעלה מועלת לכלי חרס:

ז ומכל־מקום קבלו חכמים שיש לכלי חרס הכשר על ידי ליבון באור דהיינו שיסיקנו כל כך עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנה שאז נשרף ונכלה כל האיסור הבלוע בתוכו:

ח במה דברים אמורים כשמסיקו מבפנים (פירוש בתוך חלל הכלי) וגם דרך היסקו כל השנה הוא מבפנים כגון תנור של חרס וכיוצא בו אבל כלי חרס שדרך היסקו כל השנה הוא מבחוץ כגון קדרה ומחבת וטפקא של חרס דהיינו כלי חרס שמסיקין אותו תחתיו מלמטה ואופין על גביו מלמעלה אף אם הוא רוצה להכשירו ע"י היסק מבפנים כגון שימלאנו גחלים בוערות אין זה מועיל כלום גזירה שמא יחוס עליו שלא יתבקע מחמת הגחלים כיון שאין זה דרכו בכל השנה ולא ימלאנו גחלים בוערות ויסיקנו מבחוץ והיסק חיצון אינו מועיל כלום מן התורה שהרי האיסור נשתמש ונבלע בפנימית הכלי וצריך להפליטו גם כן דרך פנימית הכלי דכבולעו כך פולטו כמו שיתבאר וכשמסיקו מבחוץ אין האיסור נפלט דרך פנימית הכלי על ידי היסק חיצון זה:

ט ואפילו אם רוצה להסיקו מבפנים ומבחוץ כגון שמכניסו ריקן לתוך התנור מלא אש ששלהבת עולה מכל צדדי הכלי ומלבנו יפה מבפנים ומבחוץ אין זה מועיל כלום גזירה שמא יחוס עליו שלא יתבקע ויוציאנו מן התנור טרם שיתלבן יפה יפה עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו אבל אם מחזירו לתוך כבשן מלא אש שמצרפין בו כלי חרס חדשים הרי זה מותר להשתמש בו בפסח דכיון שמכניסן להיסק גדול כזה בודאי אינו חושש עליהם אם יתבקעו:

י וכל זה בכלי חרס אבל בכלי מתכות שאינו נפקע מחמת חום האש הרי הוא יכול למלאותו גחלים מבפנים וישהה אותם בתוכו עד שאם יגע אדם בצד החיצון של הכלי יהיה היד סולדת בו מחמת שנתלבן הכלי מן הגחלים שאז בודאי נשרף כל החמץ הבלוע בתוכו אע"פ שלא נתלבן כל כך עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו שהרי כלי מתכות הן נכשרין על ידי הגעלה וליבון קל הזה אינו גרוע מהגעלה:

יא בוכיא (והוא כלי העשוי מלבנים ועפר ומסיקין אותו מבחוץ ואופין ומטגנין בתוכו) אם הסיקו מבחוץ אינו נכשר לפסח על ידי היסק זה כמו שנתבאר אבל אם מלאוהו גחלים מבפנים או שהסיקו מבפנים עד שנתלבן כדינו ועל דרך שיתבאר בסימן תס"א מותר להשתמש בו בפסח ואין

לחוש שמא לא ילבנו יפה יפה מחמת שיחוס עליו שלא יתבקע דכיון שהוא עשוי מלבנים ועפר אין לחוש בו שמא יתבקע:

יב לפיכך לבנים שנשתמש בהן חמץ כל השנה מותר ללבנם באור ולהשתמש בהן בפסח, במה דברים אמורים בלבנים שנצרפו בכבשן אבל לבנים שנתייבשו בחמה אם לא נשתמש בהן חמץ על ידי האור כמו צלייה ואפייה אלא שנשפך עליהם תבשיל רותח של חמץ אין צריכים ליבון ודי להם בהגעלה כשאר כלי אדמה כמו שיתבאר ומותר לאפות ולצלות עליהם בפסח:

יג אבל אם נשתמש בהן חמץ על ידי האור וכן שאר כל הכלים אפילו של מיני מתכות שנשתמש ונבלע בהן חמץ על ידי האור בלבד שלא על ידי משקה כגון השפודים והאסכלאות שצלו עליהם מולייתא של חמץ שגוף החמץ נוגע בהן בשעת צלייתו ואין ביניהם שום משקה (טופח) שיוליך טעם החמץ לתוך השפוד והאסכלה אלא על ידי חום האש בלבד נבלע בהם טעם החמץ לפיכך אינו נפלט מהם על ידי הגעלה במים רותחים דכבולעו כך פולטו וכלי שנבלע בו חמץ על ידי משקה נפלט ממנו על ידי הגעלה במים רותחים אבל כל כלי שנבלע בו החמץ על ידי חום האש בלבד שלא על ידי משקה אינו נפלט ממנו אלא על ידי חום האש בלבד דהיינו שילבנו באור יפה יפה עד שיהיו ניצוצות מנתזין ממנו או עד שתשיר קליפתו העליונה שאז בודאי נשרף כל האיסור הבלוע בתוכו.

[וכן הדין בכלים שנבלע בהן שאר איסורי תורה או איסורי דברי סופרים על ידי האור בלבד שצריך ללבנם יפה יפה כשיעור שנתבאר אלא שבשאר איסורין אין צריך ליבון אלא כשנבלע בהם דבר איסור אבל אם נבלע בהם על ידי האור דבר היתר ואחר כך נעשה איסור כגון שנצלה עליהם בשר לבדו שהוא היתר ואחר כך נבלע בהן חלב הרי הן נכשרין על ידי הגעלה ואף על פי שטעם בשר הנבלע בהן על ידי האור אינו נפלט מהם לגמרי על ידי הגעלה, מכל־מקום אותו מועט טעם בשר הבלוע מאד בתוכם עד שאינו נפלט מהם רק על ידי האור קלוש הוא מאד ואינו כדאי שיחול עליו שם חדש דהיינו שם בשר בחלב לפיכך די להם בהגעלה כדי להפליט מהם עיקר טעם הבשר עם עיקר טעם החלב שהן אסורין מחמת שהן כדאי להקרא עליהם שם בשר בחלב והן נפלטין על ידי הגעלה לפי שאינן בלועין מאד ומותר טעם הבשר עם מותר טעם החלב שהן בלועין מאד הרי הן קלושין מאד ואינן כדאי להיות נקרא עליהן שם בשר בחלב כיון שטעם הבשר היה קלוש מאד קודם שנבלע בו החלב אין שם חדש יכול לחול על טעם קלוש הזה, מה־שאין־כן כשנצלה עליהם חמץ קודם הפסח אין הגעלה מועלת להם להכשירן לפסח אף על פי שהחמץ בשעה שנבלע בהם היה מותר באכילה, מכל־מקום כיון שהיה עליו שם חמץ לא נפקע שם זה גם מטעם הקלוש שנבלע מאד בתוכם על ידי האור וכשמגיע הפסח ממילא נאסר טעם קלוש הזה שבתוכם כיון שכבר נקרא עליו שם חמץ משעה שנפלט ונתפרש ממשות החמץ שנצלה עליהם.]

ויש חולקין על זה ואומרים שכל הכלים שבלעו חמץ קודם הפסח אפילו על ידי האור בלבד הרי הן נכשרין על ידי הגעלה דכיון שבשעת בליעתן בלעו דבר היתר ואח"כ כשמגיע זמן איסורן כבר אין האיסור בעין אלא הוא בלוע בתוכן לפיכך הקילו להכשירן על ידי הגעלה בלבד.

והעיקר כסברא הראשונה ואפילו בדיעבד שנשתמש בחמין באותן כלים הבלועים מחמץ על ידי האור בלבד והוגעלו קודם הפסח ולא ליבנם באור יפה יפה כשיעור שנתבאר הרי חמין הללו אסורין בפסח אלא אם כן יש הפסד מרובה או מניעת שמחת יום טוב שאז יש לסמוך על סברא האחרונה וכן במקום שיש עוד צד אחר להקל יש לצרף גם סברא האחרונה ולסמוך עליהם לכתחלה להכשיר בהגעלה את הכלים הבלועים מחמץ על ידי האור וכמו שיתבאר:

יד מצוה מן המובחר לכל מי שאפשר לו שיקנה לו סכינים חדשים לפסח אבל מעיקר הדין אפילו אותן סכינים שמשתמשין בהם חמץ בחמין כל השנה די להם בהגעלה לפסח ואע"פ שסכינים הבלועים משאר איסורין יש אומרים שצריך ללבנם באור כדי להשתמש בהן בחמין כמו שנתבאר ביורה דעה סימן קכ"א מכל־מקום כיון שיש אומרים שאפילו כלים הבלועים מחמץ על ידי האור בלבד די להם בהגעלה לפסח וגם יש אומרים שסכינים אין להם דין כלים הבלועים על ידי האור בלבד כמו שנתבאר ביורה דעה שם, לפיכך יש להתיר לכתחלה להכשיר סכינים בין גדולים ובין קטנים על ידי הגעלה בלבד.

והוא שיגעילם ברותחין בכלי ראשון וכלי ראשון נקרא הכלי שהרתיחו בו המים אצל האש אפילו אם עכשיו בשעה שמגעילין בתוכו אינו עומד אצל האש הרי זה נקרא כלי ראשון ומגעילין בתוכו כל כלי הצריך הגעלה בכלי ראשון אם המים שבתוכו הן עדיין רותחין דהיינו שמעלין רתיחה כמו שיתבאר בסימן תנ"ב:

טו וקודם הגעלה צריך לשוף את הסכינים במשחזת או ברחיים או בדבר אחר המסיר את כל החלודה שבהן וכן שאר כל הכלים צריך להסיר כל החלודה והטינופת שבהן קודם שמגעילן שנאמר בפרשת הגעלת כלי מדין אך את הזהב וכו' כלומר רק את הזהב וגו' דהיינו כשאין שם חלודה רק זהב בלבד מועלת הגעלה להפליט הבלוע אבל כשיש שם חלודה או שאר טינופת יש לחוש שמא יש שם משהו מממשות האיסור בעין תחת החלודה והטינופת ואין הגעלה מועלת למה שהוא עומד בעינו ואינו בלוע בתוך דופני הכלי:

טז ואם אינו יכול להעביר החלודה או שאינו רוצה לטרוח ולהעבירה ישים גחלים בוערות על מקום החלודה וישהה אותם שם עד שאם יגע אדם בצד השני של הכלי במקום שכנגד החלודה יהיה היד סולדת בו מחמת שנתלבן הכלי מן הגחלים שאז בודאי נשרף כל ממשות איסור שתחת החלודה והעולם נהגו להחמיר להשהות הגחלים כל כך על החלודה עד שיהיה קש או חוט נשרף מצד השני (דהיינו שקושרין קש או חוט סביב הכלי מצד השני נגד

הגחלים שעל גבי החלודה ומשהה את הגחלים כל כך עד שישרוף הקש או החוט שכנגדן בצד השני) ואחר כך מגעילין את הכלי ואם לא עשה כן קודם הגעלה יעשה כן אחר ההגעלה:

יז וכל זה כשהחלודה הוא בצד הפנימי של הכלי במקום שמשתמשין בו בקבע אבל אם הוא בצד החיצון של הכלי שלא נשתמש שם חמץ ואע"פ שלפעמים מגיע תשמיש החמץ גם מבחוץ, מכל־מקום כיון שרוב הפעמים אין מגיע תשמיש החמץ עד לשם לפיכך אין חוששין שמא יש שם ממשות החמץ בעין תחת החלודה ואין צריך להעבירה כלל:

יח וכל זה בחלודה שיש בה קצת ממשות (שקורין ראש"ט) שכשגורדין אותה משם יש בה כמה עפרורית שאז יש לחוש אם לא יגרדו אותה משם שמא יש תחתיה משהו ממשות האיסור בעין ואינו נראה לעין מחמת שהחלודה מכסהו אבל אם אין בחלודה ממשות כלל רק מראה בלבד כמו שנמצא לפעמים שיש שחרות או אדמימות בצד הפנימי של הכלי שאף אם יגרדו אותם לא יהיה שם שום עפרורית אין לחוש כלל שמא יש שם משהו חמץ שאינו נראה וכן הדין באותן כתמים הנעשים בכלי בדיל (שקורין ערד פלעקי"ן) שאין מעכבין את ההגעלה כיון שאין בהם ממשות רק מראה בלבד:

יט סכין או אחד משאר כלים הצריכין הגעלה שיש בו גומא או סדק או נקב שאינו יכול לחטט בתוכן לנקרן ולנקותן היטיב אין הגעלה מועלת להם אם הן במקום שמשתמשין בו בקבע דהיינו מצד הפנימי של הכלי לפי שיש לחוש שמא יש שם משהו ממשות החמץ בעין ואין הגעלה מועלת למה שהוא בעין לפיכך צריך להניח גחלים בוערות על הסדק והגומא וישהה אותם שם עד שאם יגע אדם כנגדן בצד החיצון של הכלי יהיה היד סולדת בו שאז בודאי נשרף כל ממשות איסור שבתוך הסדק או הגומא והעולם נהגו להחמיר להשהות שם כל כך את הגחלים עד שיהיה קש או חוט נשרף בצד החיצון ואחר כך מגעילין ואם לא עשה כן קודם ההגעלה יעשה כן אחר ההגעלה:

חלק ג סימן תנא דיני הגעלת כלים:

תּוֹרָה אוֹר פָּרָשַׁת וָאֵרָא

נִתַּן לְהוֹרִיד אֶת כָּל הַדְּרוּשִׁים בְּתוֹרָה־אוֹר לְפָרָשַׁת שְׁמוֹת מְנֻקָּדִים, מְפֻסָּקִים וְעִם פְּתִיחַת רָאשֵׁי הַתֵּיבוֹת בַּכְּתוֹבֶת: docs.com/LikuteyTorah

וַיֹּאמֶר גו' אֶת מַטְּךָ גו' יְהִי לְתַנִּין

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר כו', קַח אֶת מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין כו', **עַד וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטּוֹתָם"** (שְׁמוֹת ז, ח־יב).

לְהָבִין עִנְיָן הַמַּטֶּה שֶׁנֶּהְפַּךְ לְנָחָשׁ, (וְאַחַר כָּךְ חָזַר וְנֶהְפַּךְ לְמַטֶּה.

וְגַם, מַה שֶּׁזֶּה הָיָה הַמּוֹפֵת הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּתְנוּ לְפַרְעֹה, וְקָדַם לְכָל הָעֶשֶׂר מַכּוֹת):

הִנֵּה כְּתִיב (שְׁמוֹת יב, לו): "**וַיְנַצְּלוּ** אֶת מִצְרָיִם".

וְאָמְרוּ רַז"ל (פְּסָחִים קיט.): "שֶׁעֲשָׂאוּהָ **כִּמְצוּלָה** שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים". פֵּירוּשׁ: שֶׁלִּקְטוּ כָּל הַנִּצּוֹצִין שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירָה אֲלֵיהֶם, וְנִתְרוֹקְנוּ מִצְרַיִם מֵהֶם עַד שֶׁנִּשְׁאֲרוּ כִּמְצוּלָה כו', וְלֹא הִשְׁאִירוּ שָׁם אֲפִילוּ נִצּוֹץ אֶחָד.

וְהִנֵּה, לְהָבִין עִנְיָן הַנִּצּוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת־הַכֵּלִים וְעִנְיַן הַעֲלָאָתָם – הָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה יָדוּעַ עִנְיָן הַשְּׁבִירָה הוּא מִיתַת ז' מַלְכִין קַדְמָאִין דְּתֹהוּ, שֶׁנִּשְׁבְּרוּ וְנָפְלוּ לְמַטָּה לְבִי"עַ בְּבְחִינַת הַקְּלִיפּוֹת וְסִטְרָא־אַחֲרָא.

וְהַיְינוּ כְּמוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּנִשְׁמַת הָאָדָם: שֶׁקּוֹדֶם בּוֹאָהּ לַגּוּף הָיְתָה בְּטֵילָה בְּתַכְלִית לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מְלָכִים ב' ה, טז): "חַי ה' אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו"). וְהַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁאָז לֹא הָיָה דָּבָר הַמַּחְשִׁיךְ וּמַסְתִּיר עָלֶיהָ הַגִּילּוּי אֲלִקּוּת, לְכָךְ הָיְתָה בְּטֵילָה לִמְקוֹרָהּ בְּתַכְלִית.

וְכֵיוָן שֶׁיָּרְדָה לְמַטָּה וְנִתְלַבְּשָׁה בַּגּוּף הַחוֹמְרִי, אֲזַי הַגּוּף מַסְתִּיר עָלֶיהָ לִהְיוֹת נִדְמֶה הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ לְיֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאֵין רוֹאֶה בְּחִינַת הַבִּטּוּל שֶׁל כָּל הָעוֹלָמוֹת לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אוֹתָם תָּמִיד.

וְכָךְ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל הוּא עִנְיָן שְׁבִירַת־הַכֵּלִים: שֶׁנָּפְלוּ הַנִּצּוֹצִין דְּתֹהוּ וְנִתְלַבְּשׁוּ בִּקְלִיפּוֹת דְּבִי"עַ, שֶׁהַקְּלִיפּוֹת מַחְשִׁיכוֹת עַל הַנִּצּוֹצוֹת וּמַסְתִּירִים אוֹתָם מִכָּל צַד שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַד שֶׁיּוּכְלוּ לִהְיוֹת יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וּכְמַאֲמַר פַּרְעֹה (יְחֶזְקֵאל כט, ג): "לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי". רַק "דִּקְרוּ לֵיהּ אֱלָהָא דֶּאֱלָהַיָּא".

וְאַף שֶׁקּוֹדֶם הַשְּׁבִירָה הָיוּ הַנִּצּוֹצִים בְּטֵלִים וּמְיוּחָדִים בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, מִפְּנֵי שֶׁאָז הָיָה מִתְגַּלֶּה אוֹר אֵין־סוֹף בָּהֶם בְּגִילּוּי וְיִחוּד גָּמוּר, אֲבָל לְאַחַר הַשְּׁבִירָה שֶׁיָּרְדוּ הַנִּצּוֹצִין וְנִתְלַבְּשׁוּ בְּתוֹךְ הַקְּלִיפּוֹת, שֶׁהֵם מַלְבִּישִׁים אוֹתָם וּמַסְתִּירִים הַגִּילּוּי

אֲלִקוּת, כִּמְשַׁל הַגּוּף שֶׁמַּסְתִּיר וּמַחְשִׁיךְ לְגַבֵּי הַנְּשָׁמָה כַּנַ"ל, לְכָךְ אֵינָם יְכוֹלִים לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בִּטּוּל כְּמוֹ שֶׁהָיוּ תְּחִלָּה.

וּלְכָךְ נִקְרָאִים בְּשֵׁם "קְלִיפּוֹת", שֶׁהֵם כִּמְשַׁל הַקְּלִיפָּה שֶׁהִיא חוֹפֶפֶת וּמַקֶּפֶת עַל הַפְּרִי הַכָּנוּס בְּתוֹכָהּ, וּמַסְתֶּרֶת אוֹתָהּ כִּמְשַׁל קְלִיפַּת הָאֱגוֹז. וְאֵין תְּרוּפָה לְהוֹצִיא הַפְּרִי, כִּי־אִם עַל־יְדֵי שְׁבִירַת הַקְּלִיפָּה.

וְכָךְ כְּדֵי לְהוֹצִיא נִצּוֹצֵי הַקְּדוּשָׁה מֵהַקְּלִיפּוֹת הַמַּסְתִּירִים עֲלֵיהֶם, הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁבִירַת־הַקְּלִיפּוֹת. וְזֶה הָיָה עִנְיָן אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּמַכּוֹת שֶׁבְּמִצְרַיִם, כִּדְלִקַּמָּן אִם יִרְצֶה הַ':

וְהִנֵּה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית ב, י־יא): "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן כו' וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְד'[1] רָאשִׁים. שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן כו'".

וּפֵירוּשׁ "נָהָר הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן" הִיא הַמְּשָׁכָה וְהֶאָרָה הַנִּמְשֶׁכֶת מֵחָכְמָה־עִילָּאָה דַּאֲצִילוּת, שֶׁבָּהּ מְלוּבָּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. וּבָהּ וְעַל יָדָהּ נִמְשָׁךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל הָאֲצִילוּת, וְנִמְשָׁךְ עַד בְּחִינַת מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת הַנִּקְרָא גַּן, וְזֶהוּ "לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן" (שָׁם). וְשָׁם בַּאֲצִילוּת "אֵיהוּ וְגַרְמוּהִי חָד בְּהוֹן". וְלָכֵן הַנָּהָר אֶחָד – שֶׁהוּא עוֹלָם הָאַחְדוּת. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְרֹאשׁ הַבְּרִיאָה, אָז "מִשָּׁם יִפָּרֵד" בִּבְחִינַת פֵּירוּד, וְהִתְחַלְּקוּת לְד' נְהָרוֹת שֶׁהוּא תְּחִלַּת הַהִתְחַלְּקוּת.

וְהִנֵּה, כִּמְשַׁל הַנְּהָרוֹת שֶׁאֵין נָהָר אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ: לֹא בְּמַהוּתוֹ – שֶׁזֶּהוּ מַיִם מְתוּקִין וּצְלוּלִין וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ כֵּן. וְלֹא בְּגוּדְלוֹ – שֶׁזֶּה נִמְשָׁךְ מָאתַיִם פַּרְסָאוֹת וְהַשֵּׁנִי נִמְשָׁךְ מֵאָה, וּכְהַאי גַּוְונָא. כָּךְ אֵין דּוֹמִים הַנְּהָרוֹת עֶלְיוֹנוֹת זֶה לָזֶה: דְּהַיְינוּ "פִּישׁוֹן" – "נִילוּס, שֵׁר שֶׁל מִצְרַיִם" נִמְשָׁכוּ וְנָפְלוּ בּוֹ נִצּוֹצִים רַבִּים מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנָּפְלוּ לְבָבֶל כו':

וְעַתָּה יוּבָן עִנְיָן הַמּוֹפְתִים שֶׁהֵרְאָה הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ לְמִצְרַיִם. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת ז, ה): "וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'". פֵּירוּשׁ "וְיָדְעוּ" הוּא מִלְּשׁוֹן שְׁבִירָה. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שׁוֹפְטִים ח, טז): "וַיּוֹדַע בָּם[2] אֵת אַנְשֵׁי סֻכּוֹת".

וְהָעִנְיָן, כַּמְבוֹאָר לְמַעְלָה, שֶׁכְּדֵי לְהוֹצִיא הַנִּצּוֹץ מִן הַקְּלִיפָּה הַמְכַסֶּה עָלֶיהָ, אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת כִּי־אִם עַל־יְדֵי שְׁבִירַת הַקְּלִיפָּה, וְכִמְשַׁל הָאֱגוֹז כו'. וְהָעִנְיָן: שֶׁעַל־יְדֵי שְׁבִירַת הַקְּלִיפָּה יוּכַל לִהְיוֹת גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַנִּצּוֹץ עַד שֶׁיּוּכְלָל בֶּאֱלִקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ עִנְיָן "סוּס וְרוֹכְבוֹ רָמָה" (שְׁמוֹת טו, א):

פֵּירוּשׁ: הָרוֹכֵב הוּא הַקְּלִיפָּה, הָרוֹכֵב וּמְכַסֶּה עַל הַנִּצּוֹץ. וְזֶהוּ עִנְיָן "מַרְכִּבֹת פַּרְעֹה כו'" (שְׁמוֹת טו, ד). וְעַל־יְדֵי שְׁבִירָתָם נִתְגַּלּוּ הַנִּצּוֹצוֹת וְנִכְלְלוּ בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

(וּבָזֶה יְתוֹרַץ מַה שֶּׁכָּתוּב בִּקְרִיעַת יַם־סוּף (שְׁמוֹת יד, ד. יח): "וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'". וְלִכְאוֹרָה תְּמוּהַּ: שֶׁהֲרֵי לְהַלָּן כְּתִיב (שְׁמוֹת יד, כח): "לֹא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד".

אֶלָּא דְּפֵירוּשׁ "וְיָדְעוּ" – לְשׁוֹן שְׁבִירָה כו'. וְעַל־יְדֵי זֶה הָיָה גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף לְהַנִּצּוֹצִין, וְהֵם יָדְעוּ יְדִיעָה מַמָּשׁ "כִּי אֲנִי ה'". וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל קוּשְׁיָא זוֹ).

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הָיָה עִנְיָן הָעֶשֶׂר מַכּוֹת, בִּכְדֵי לִשְׁבֹּר הַקְּלִיפּוֹת לְהוֹצִיא מֵהֶם הַנִּצּוֹצִין. אֲבָל יִשְׂרָאֵל עַצְמָן לֹא הָיוּ צְרִיכִים לְמוֹפְתִים כְּלָל כִּי הֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת ד, לא): "וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' כו'". רַק בִּשְׁבִיל לְהוֹצִיא הַנִּצּוֹצוֹת הַמּוּבְלָעִים תּוֹךְ הַקְּלִיפּוֹת מַמָּשׁ, הוּצְרַךְ לִהְיוֹת עֶשֶׂר מַכּוֹת הַנַּ"ל שֶׁזֶּהוּ בִּשְׁבִיל "וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כו'":

וּבָזֶה יוּבָן עִנְיָן הַמּוֹפֵת הָרִאשׁוֹן שֶׁהֵרְאָה הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ לְפַרְעֹה שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁנֶּהְפַּךְ הַמַּטֶּה לְנָחָשׁ, שֶׁזֶּהוּ הַקְּדָמָה לְכָל הָעֶשֶׂר מַכּוֹת:

כִּי הִנֵּה עִנְיָן הָעֶשֶׂר מַכּוֹת מְבוֹאָר שֶׁהוּא לְשַׁבֵּר הַקְּלִיפּוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל כט, ג): "לִי יְאוֹרִי כו'", רַק "דְּקָרוּ לֵיהּ אֶלָּהָא דְּאֶלָּהַיָּא" כַּנַ"ל. וְעִנְיָן הַמּוֹפְתִים הוּא לְהַרְאוֹת לָהֶם אֵיךְ שֶׁעֵם הֱיוֹתָם בְּחִינַת קְלִיפּוֹת וְסִטְרָא־אַחֲרָא מַמָּשׁ, אַף־עַל־פִּי־כֵן הֵם מְקַבְּלִים חַיּוּת תָּמִיד מִקְּדוּשָׁה בְּכָל רֶגַע. וְשֶׁבֶּאֱמֶת אֵינָם יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ כִּדְמְיוֹנָם הַכּוֹזֵב, אֶלָּא שֶׁהֵם בְּטֵלִים בְּתַכְלִית לְגַבֵּי אֱלִקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. רַק שֶׁהַחַיּוּת נִמְשָׁךְ לָהֶם עַל־יְדֵי מָסָכִים וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מַדְרֵגוֹת רַבִּים וַעֲצוּמִים, וְגָבְרוּ כָּל כָּךְ הַצִּמְצוּמִים וְהַהֶסְתֵּרִים עַד שֶׁיּוּכְלוּ לוֹמַר: "לִי יְאוֹרִי כו'". וְלָכֵן בְּהִגָּלוֹת הָאָרָה רַבָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַצִּמְצוּמִים הֵם בְּטֵלִים וּמְבוּטָּלִים. וְזֶה הָיָה עִנְיָן הַמּוֹפְתִים כו'.

וְעַל זֶה הָיָה מוֹרֶה הַמּוֹפֵת הָרִאשׁוֹן בְּעִנְיָן הַמַּטֶּה שֶׁנֶּהְפַּךְ לְנָחָשׁ:

1. [לְאַרְבָּעָה].

2. [בָּהֶם].

פֵּירוּשׁ: "**מַטֶּה**" הוּא לְשׁוֹן הַמִּשְׁכָּה וְהַטָּיָיה. וְכֵן שֵׁבֶט גַּם כֵּן לְשׁוֹן הַמִּשְׁכָּה, כְּמוֹ "כּוֹכָבָא דְשָׁבִיט". דְּהַיְינוּ, כָּל הַמִּשְׁכַּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דִּקְדוּשָׁה מֵרֵישׁ כָּל דַּרְגִּין עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין נִקְרָא "מַטֶּה".

וְ"**תַנִּין**" הִיא מְקוֹר הַקְּלִיפּוֹת דְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל כט, ג): "הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרוֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאוֹרָיו".

וְהֶרְאוּ לוֹ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֵיךְ שֶׁהַמַּטֶּה נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ, דְּהַיְינוּ, שֶׁמִּבְּחִינַת אוֹר וְהַמִּשְׁכָּה דִּקְדוּשָׁה הַנִּקְרָא מַטֶּה, נִמְשָׁךְ הַחִיּוּת וְהַקִּיּוּם לְהַתַּנִּין מְקוֹר הַקְּלִיפּוֹת. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ה, ה): "רַגְלֶיהָ יוֹרְדוֹת כו'"; "וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה" (תְּהִלִּים קג, יט). אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְצִמְצוּמִים רַבִּים כַּנַ"ל, עַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת נֶהְפַּךְ מִמַּטֶּה לְנָחָשׁ. (וַעַיֵּין בְּ"תִּקּוּנֵי זֹהַר" תִּקּוּן כ"ב, בְּעִנְיַן פֵּירוּשׁ מַטֶּה) שֶׁעַל־יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים אֵלּוּ מִסְתַּתֵּר הַשֶּׁפַע מִבְּחִינַת הַמַּטֶּה כָּל כָּךְ, עַד שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת בְּחִינַת "הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרוֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאוֹרָיו", וְאוֹמֵר: "לִי יְאוֹרִי כו'", כַּנַ"ל.

וְאַחַר כָּךְ הֶרְאוּ לוֹ אֵיךְ שֶׁהַנָּחָשׁ נֶהְפַּךְ לְמַטֶּה, וְגַם (שְׁמוֹת ז, יב): "וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם". הַיְינוּ שֶׁחָזַר בְּחִינַת הַתַּנִּין לְהִתְבַּטֵּל לְגַבֵּי הַקְּדוּשָׁה הָאֱלֹקִית כְּבָרִאשׁוֹנָה, (וְזֶהוּ עִנְיָן הַעֲלָאַת הַנִּצּוֹצוֹת הַנַ"ל).

בָּזֶה הֶרְאוּ לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם אֲשֶׁר אֵינָם יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כִּי־אִם בְּכָל רֶגַע נִמְשָׁךְ לָהֶם הַחִיּוּת מֵאֱלֹקוּת אֶלָּא שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ "אֵל מִסְתַּתֵּר" (יְשַׁעְיָהוּ מה, טו). (וּבִרְצוֹתוֹ נֶהְפַּךְ הַנָּחָשׁ לְמַטֶּה וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ הַקְּלִיפּוֹת). וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הָיוּ כָּל הַמּוֹפְתִים לִהְיוֹת: "וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'" כַּנַ"ל:

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(כח) **אך** הנה לפ"ז סותר ענין המאמר דריב"ק שיקבל עליו עומ"ש בתחלה ואח"כ עול מצות ובמ"ת הי' להיפך שהקדימו נעשה לנשמע מטעם הנ"ל והנה התירוץ לזה ידוע להיו' מה שבחי' סוף מעשה עלה במחשבה תחילה היינו כמו שאמרו במי נמלך בנשמתן של צדיקי' פי' במי נמלך אם להיו' לו רצון ותענוג באנא אמלוך הנ"ל בנשמות של צדיקי' שיהיו בגופי' דוקא שזהו בבחי' סוף מעשה לקיום המצות בפ"מ כו' וע"כ לפי ששרש כנ"י עלה במחשבה שהן נשמות הצדיקי' אשר נמלך בהן כו' לכך ממילא אמרו כנ"י נעשה ואח"כ נשמע דסוף מעשה הוא תחלת המחשבה דאנא אמלוך כו' (וכידוע דכל ישראל בני מלכים הם ששרש' מבחי' מל' דא"ס וכמ"ש ותרועת מלך בו כו') ובחי' המעשה עיקר התענוג ורצון שבמלוכה כנ"ל והנה בשעת קבלת התורה הי' צריך להיות בחי' העלא' מ"נ מלמטה למעלה מתחלה שהוא בחי' או"ח ובבחי' ע"ס דאו"ח בחי' המל' נק' כתר ונק' כתר מלכות כו' שהיא בחי' סוף מעשה שהקדימו לנשמע כנ"ל אבל אח"כ כשניתנה התורה לכנ"י ה"ז בחי' ההמשכה שאחר ההעלא' שהוא בא בבחי' או"י וכידוע דשרש התורה בבחי' היושר כו' וע"ס דאור ישר מלמעלה למטה בחי' המל' שהוא סוף מעשה בא באחרונה וכידוע בד' אותיו' דהוי' יוד כתר וחכמה ה' בינה ו' מידות ה' אחרונה סוף מעשה כו' וד"ל) וזהו ג"כ הטעם שבק"ש צריך להקדי' עומ"ש תחלה שהוא בחי' ביטול רצון בקבלת עול מלכות בלבד כנ"ל ואח"כ עול מצות בקיום בפ"מ שסוף מעשה בא באחרונ' בבחי' או"י דתיקון כו' לפי שהק"ש שרש' במצו' ת"ת שהוא בחי' קו האמצעי דת"י כנ"ל (ופי' שמוע תשמעו אל מצותי שמיעה זו בקיום בפ"מ ולא שמיעה באוזן לבד משא"כ פי' ונשמע דמ"ת) (ושרש הענין לפי שהתורה נק' אמת ראש תוך סוף דא' מ"ם תי"ו וכידוע ועיקר מידתו של אמת הוא כאשר סופו כתחלתו דוקא משא"כ כשאין סופו כתחלתו נק' כזב כנהר שיכזב מימיו שנפסק כו' וכמ"ש למעלה (באות ג' וד"ל) בפי' שפת אמת תכון לעד כו' וא"כ הגם שסוף מעשה עלה במחש' שהוא התכללות הסוף בראש באופן שהסוף הוא הראש דלכך עולה תחלת הרצון כו' כנ"ל מ"מ עדיין לא בא סוף זה לידי קיום בפ"מ רק עדיין הוא בתחלת המחשבה בלבד דהיינו מה שתחלת מחשבתו רק בשביל סוף מעשה שסוף מעשה זה אינו רק בתחלת המח' וא"כ אין לו שלימו' להקרא ראש ומקור לתחלת המחשבה כ"א כאשר סופו כתחלתו בתחלת המחשבה והוא כאשר בא לידי גילוי מעשה דוקא בפ"מ שאז דוקא נשלם בחי' סוף מעשה שעלה בתחלת המחשבה כו' וד"ל וזהו הנק' אמת כאשר סופו כתחלתו והוא בנתינת התורה שהרצון יבוא לידי מעש' דוק' שזהו סוף מעשה שעלה במחשבה

תחילה בא לידי גילוי בפ"מ וא"כ מ"ש נעשה ונשמע הגם שזהו מצד בחי' סוף מעשה שעלה במחשבה תחילה כנ"ל אין זה אמת עדיין רק כאשר סופו כתחלתו והוא כאשר קיבלו התורה להביא הרצון בפ"מ כמ"ש היום לעשותם כו' שאז נשלם סוף מעשה שעלה במחשב' כנ"ל וזהו שצריך לקבל עליו עומ"ש בתחלה ואח"כ עול מצות להביא בפ"מ שיהי' סופו כתחלתו שהוא בחי' אמת דתורה וד"ל) ולפ"ז יוכל לפרש בחי' עומ"ש בתחלה כענין נעשה ונשמע שקודם מ"ת שזהו בחי' סוף מעשה כמו שהוא במח' תחל' כנ"ל ואח"כ עול מצות בקיו' הרצון במעש' בבחי' קבל' התור' שנקרא אמת בבחי' אור ישר דראש תוך סוף שהמעש' בא באחרונ' ובפ' שמע הוא בבחי' או"ח דבכל מאודך שבחי' המעשה קודם למחשב' ורצון כנ"ל בענין נעשה ונשמע כו' וכמו שבלא נעשה ונשמע דא"ח לא היה קבלת התורה בבחי' או"י כך בלא או"ח דקבלת עומ"ש בפ' שמע א"א להיות בחי' ההמשכה דאו"י בקיום המצות בפ' והיה א"ש דהא בהא תליא וד"ל ולפ"ז עולה בסגנון א' עם ענין הנ"ל (באות כ"ה) בבחי' התכללות חו"ג דב' פרשיות שבפ' שמע הוא בחי' או"ח דשם מ"ב ובפ' והיה בחי' שם ע"ב כו' שהוא בחי' או"י כו' וע"י התורה נכללים זע"ז עד שיוכל להיות אור החסד בכלי הגבורה כו' כמ"ש שם באריכות ואמנם משם נראה שבחי' אמת דתורה היינו בחי' הממוצע דלכך נק' בריח התיכון אמת משני טעמים א' שמחבר ימין ושמאל ולא ימצא בחי' אמת לא בימין שנפסק כחו מצד השמאל הסותרו ולא בשמאל שנפסק כחו מצד הימין כו' אבל בקו האמצעי לא נפסק כחו כי הוא ממוצע כו' כמו שכתוב במ"א בפי' הזוהר ונתתם לי אות אמת דא וי"ו כו'. והטעם הב' שמבריח מן הקצה לקצה שאין כן בב' הקווין ימין ושמאל כלל לפי שמתחלת המח' שנקרא קצה העליון עד קצה התחתון בסוף מעשה שנקרא מעלה ומטה הרי המחבר לתחלה וסוף זה הוא קו האמצעי שנקרא בריח התיכון שמבריח מן הקצה כו' וכמו בכאן בסוף מעשה במחשבה תחלה שבקצה העליון שיוכל לבוא לידי מעשה בפ"מ בקצה התחתון אין זה אלא ע"י התורה שנקרא אמת וז"ש לכל אשר יקראוהו באמת שיהיה סופו כתחלתו כנ"ל ולזה ב' פרשיות דק"ש שהן בחי' או"י ואו"ח קצה העליון ותחתון ג"כ מתכללים ע"י התורה להיות אור התחלה בסוף והסוף בתחלה מבלי ימצא בבירור מי הראש ומי הסוף מאחר שמחבר לב' קצוות בשוה כו' וזהו ענין אמת ויציב שמאמת לאמת דפ' ק"ש (וכמ"ש במ"א בענין ט"ו ווי"ן ויציב ומתוקן ומקובל כו' שזהו ממש כמו בקבלת התורה שמתוקן ומקובל הדבר הזה כי דבריו חיים וקיימים ולזה אמר השמע לאזניך כו' בק"ש דוקא כמשי"ת וד"ל :

שנר התפילה. אחרי ה"א תלכו. מג"פ

קונטרס קטן בענין בחירה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

וזהו גדולים מעשה צדיקי' יותר ממעשה שמים וארץ, כי מעשה שמים וארץ הוא ע"י שם אלקי' שמהוה מאין ליש שהם נפרדי' אבל מעשה צדיקי' שהם עושים היחוד שם הוי' בשם אלקי' ועי"ז נעשה ביטול היש לאין, וזהו מאמר הזוהר מאן דלא מהפך חשוכא לנהורא ומרירו למיתקא לית לי' חולקא בההוא עלמא, כי חשוכא הוא שם אלקי' שהוא המסתיר על שם הוי' ושם הוי' הוא בחי' אור כמ"ש הוי' אור לי, וע"י יחוד הוי' אלקי' הוא מהפך שם אלקי', וזהו ענין עובד אלקי' כמו עורות עבודים שמעבד לשם אלקי' היינו מיש לאין, וזהו ענין מאן דלא מהפך חשוכא לנהורא היינו היחוד הוי' אלקי' שיהי' ביטול היש ומרירו למיתקא כי מרירו הוא הרע ומתיקו הוא הטוב וכשמהפכין הרע לטוב הוא ממרירו למיתקא אבל כשאין מהפכין לית ליה חולקא בההוא עלמא, וזהו ענין יתרון אור מן החושך שמן החושך נעשה אור, וזהו תכלית המכוון מן בריאת עולמות שמן החושך יהי' אור דווקא, וזהו ענין צחוק עשה לי' אלקי' שהצחוק והתענוג הוא דווקא ע"י שם אלקי' שאם לא הי' ההסתר משם אלקי' אזי לא הי' התענוג כי דווקא מחמת ששם אלקי' ומסתיר ומהוה מאין ליש נפרד ואח"כ ע"י שם הוי' והפיכתו מיש לאין זהו ענין הצחוק, וזהו יצחק ביו"ד לשון להבא כי עיקר הצחוק והתענוג הוא לע"ל אחר כל הבירורי' וכמ"ש ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ וכמ"ש ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר כי פי הוי' דווקא דיבר.

מזוזה מימין

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

והעלי' שלהם הוא למשתה נגינתם שהוא משתה היין, והענין כי יין הוא בינה ונכנס יין יצא סוד, יין המשומר בענביו מששת ימ"ב, ויש כמה בחי' ביין, יין המשכר ויין המשמח, והעלי' של המלאכים הוא לבינה, והגם ששרשם מדיבור עליון ששרשו מחכמה כמבואר בתניא, אך באמת צריך לפרש שבתניא קורא חכמה לבינה שהוא הבנה והשגה אבל חכמה הוא למעלה מהשגה ולמעלה מהשתלשלות לכן כשהוא אומר חכמה שהוא השגה ע"כ צ"ל שהיא בינה, ומלאכים שרש התהוותן מרוח פיו ית' כמו שנשפל הדיבור, ומתעלים לבינה ע"י נשמות ישראל.

ובזה יובן הפלוגתא מהו עדן לחד מ"ד הוא יין המשומר בענביו מששת ימ"ב ולחד מ"ד הוא עין לא ראתה כמארז"ל שמא תאמר גן זה עדן הלא כתי' ונהר יוצא מעדן כו', שרש מחלקותם להיכן הוא עליית נש"י מ"ד יין המשומר כו' הוא עצם הבינה, ולמ"ד עין לא ראתה הוא כמ"ש ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם, בחי' העדן כמו שהוא בקדם קדמונו ש"ע כתר.

וזהו חתנים שהוא ירידת הנשמה הוא בכדי שיהי' העלי' לחופתם שהוא המקיף דכתר שבכתר, ועי"ז מתעלים גם הנערים כל בחי' ו"ק דיצי' וגם ו"ק דעשי' שהוא מלאך סנד"ל כולם מתעלים ע"י נשמות ישראל למשתה היין שהוא בינה שרש הדיבור.

קול מצהלות

בס"ד, על החתונה פ' בא, תרל"ב.

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

סיכום הדברים: גם ביחס בין הקדוש־ברוך־הוא לישראל וגם ביחס בין ישראל לקב"ה יש שני אופנים: ביחס בין הקדוש־ברוך־הוא לישראל: א. הקדוש־ברוך־הוא רוצה את ישראל מכיון שרוצה את גילוי האלוקות בעולם שנמשך על־ידי התורה והמצוות שמקיימים ישראל, שלרצון זה יש טעם וכוונה פנימית, שיהיה גילוי אלוקות בעולם. ב. הרצון עצמי ממש מתגלה כרצון האב לבנו שהוא מפני שהבן חלק ממנו ולא בשביל מטרה מסוימת, ואז האהבה היא לא בגלל העילוי של ישראל אלא בגלל שמושרשים בעצמותו.

ביחס בין ישראל לקב"ה: א. ישראל רוצים באלוקות בשביל מטרה כל שהיא, כמו להשקיט את צמאונם לגילוי אלוקות בנפשם, וגם כשלא רוצים בגילויים אלא רק בהמשכה העצמית, יש בזה מטרה שהעצם יומשך או שהוא יוכלל בעצם. ב. ישראל רוצים בקב"ה מפני שהם עצם אחד ממש איתו, ורצון זה מתעורר מעצמו לא בגלל איזה מבוקש, כאהבת הבן אל האב מפני שהוא חלק ממנו ממש.

כעת חוזר הרבי נ"ע למה שביאר בתחילת המאמר המוסגר, שהרצון הגלוי - שעליו מדובר בפרק זה - אף שהוא למעלה מטעם ודעת, יש בו איזו כוונה פנימית. ובלשונו של הרבי נ"ע:

אמנם הכוונה כאן בדרגת הרצון המבוארת בפרק זה **הוא** לא לרצון העצמי ממש, אלא **בהרצון שיש בו כוונה פנימית והוא** - הכוונה הפנימית שבו - **גם כן למעלה מהטעם כו'**, שהרי זה רצון שלמעלה מטעם ודעת.

והוא ענין הרצון של הקדוש־ברוך־הוא **בהתהוות העולמות דאמרו רבותינו ז"ל**[77] על פסוק[78] שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז, **ששוקיו זה העולם שנשתוקק הקדוש־ברוך־הוא לבראותו כו'**, שהוא לא רצון העצמי ממש שאין בו מבוקש, שהרי ברצון זה יש כוונה פנימית **והכוונה פנימית בזה הוא משום שנתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו דירה בתחתונים כו'**, והרי **גם על זה אין טעם והשגה כלל** - כלומר, גם כוונה פנימית זו אינה על פי טעם ודעת, רק **מפני שכך הוא רצונו יתברך כו'**).

ובכל זאת יש כאן כוונה פנימית.

עד כאן היה מאמר המוסגר, המבאר שגם ברצון שלמעלה מטעם ודעת יש איזו כוונה פנימית, ובין

77. רבה תחילת פ"י.

78. השירים ה, טו.

הדברים ביאר מהו רצון עצמי ממש ללא שום מבוקש ומטרה.

בפרק הבא מבאר הרבי נ"ע, מהו השלב הקדום יותר בהתפתחות הרצון, הנקרא 'כוח הרצון' או 'רצון הנעלם'.

קיצור.

עוד יובן ענין הנזכר לעיל כי יש ב' מיני רצון, הא' רצון גלוי בהטיה לאיזה דבר, ויש בזה כוונה פנימיות (ואגב יבאר ענין רצון עצמי מצד העצם כמו הרצון בנשמות ישראל מצד עצמם, וכן רצון נשמות ישראל באלקות בלי שום מבוקש, ויש רצון בגילוים מצד הגילוי עצמו וכמו הרצון בבית המקדש ובתורה ומצוות, ורצון הנשמה בגילוי אלקות, והמבואר כאן הוא רצון שיש בו טעם פנימי) רק שהוא למעלה מהטעם, וזהו בחינת רצון ממש.

שבת פרשת נצבים

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים חלק א

שאלה: מדוע בעבודת ה', גדול העושה מאהבה, ובבריאת העולם חשובה מעלת היראה דוקא.

"אָמַר* רַב יְהוּדָה, לֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּירְאוּ מִלְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (קֹהֶלֶת ג, יד) וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּירְאוּ מִלְּפָנָיו". וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן הַיִּרְאָה בִּכְלָל וּמַהוּ מַעֲלָתָהּ, שֶׁכָּל עִנְיַן בְּרִיאַת הָעוֹלָם הוּא בִּשְׁבִילָהּ, דְּהַלֹּא בְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה יֵשׁ קְדִימַת הַמַּעֲלָה בְּהָעֲבוֹדָה דְּאַהֲבָה עַל הָעֲבוֹדָה דְּיִרְאָה, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סוֹטָה דַף לא עַמּוּד א): "גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה יוֹתֵר מֵהָעוֹשֶׂה מֵהַיִּרְאָה", וּבִבְרִיאַת הָעוֹלָם חָשִׁיב מַעֲלַת הַיִּרְאָה דַּוְקָא, דְּלֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּירְאוּ מִלְּפָנָיו.

וּלְהָבִין זֶה יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[1] בְּעִנְיַן "הַנֹּטֵעַ אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע, אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט", שֶׁדָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם תּוֹפֵס דַּוְקָא ב' כֹּחוֹת אֵלּוּ דִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה וּב' הָאֵבָרִים דְּעַיִן וְאֹזֶן, לִהְיוֹת כִּי בְּכֹחוֹת אֵלּוּ יֵשׁ יִתְרוֹן עַל שְׁאָר הַכֹּחוֹת, שֶׁהֵם כֹּחוֹת הַמְחַבְּרִים וְהַפּוֹעֲלִים כַּנַּ"ל, וּבָהֶם כְּדֵי הֶקֵּשׁ כְּלָלִי עַל עִנְיַן הַהַנְהָגָה שֶׁלְּמַעְלָה, דְּכָל מַעֲשֵׂי בְּנֵי אָדָם וְדִבּוּרָיו אִם מְדַבֵּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּתְפִלָּה אוֹ בְּדִבּוּרֵי חֹל, לֹא מִבָּעֵי[א] דִּבּוּרִים אֲסוּרִים שֶׁהֵם חֵטְא וְעָוֹן, אֶלָּא אַף גַּם דִּבּוּרֵי דְּבָרִים בְּטֵלִים, הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל עוֹלֶה וְנֶחְקָק לְמַעְלָה. וַהֲגַם דְּהָאָדָם עִם כָּל עִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים וְהָרוּחָנִיִּים אֵינָם בְּעֶרֶךְ לְגַבֵּי לְמַעְלָה, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי הַכֹּל עוֹלֶה וְנֶחְקָק לְמַעְלָה. וְזֶה עַצְמוֹ יָבִין הָאָדָם מִכֹּחוֹת נַפְשׁוֹ בִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה. וּמַה הָאָדָם שֶׁהוּא נִבְרָא מֵגֶבֶל, דְּגַם כֹּחוֹתָיו הָרוּחָנִיִּים גַּם כֵּן מֻגְבָּלִים, וּמִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי עַל יְדֵי הָרְאִיָּה מִתְחַבֵּר הַדּוֹמֵם עִם הַכֹּחוֹת רוּחָנִיִּים שֶׁל הַמְדַבֵּר כַּנַּ"ל, רַק שֶׁבָּאָדָם הִנֵּה זֶה שֶׁמִּצְטַיֵּר בְּמֹחוֹ תְּמוּנַת הַדָּבָר שֶׁרוֹאֶה הֲרֵי אֵין מַחֲשַׁבְתּוֹ פּוֹעֵל הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת בְּהַדָּבָר הַנִּרְאֶה, וּלְמַעְלָה הֲרֵי מֵהַמַּחֲשָׁבָה הִיא הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת, וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן הַהַשָּׂגָה דְּזֶה עַצְמוֹ הוּא חַיּוּת הַנִּבְרָאִים וְקִיּוּמָן, וְזֶהוּ בְּחִינַת עַיִן לְמַעְלָה, אֶלָּא דְּבָזֶה גּוּפָא יֵשׁ ב' מַדְרֵגוֹת וְהוּא הָרְאִיָּה בְּעַיִן אַחַת וְהָרְאִיָּה בְּב' עֵינַיִם, דְּזֶהוּ "עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו", ו"עֵינַי הָוָי' אֶל צַדִּיקִים", וּבְהָרְאִיָּה דְּעַיִן אַחַת גּוּפָא יֵשׁ ב' מַדְרֵגוֹת, דְּמַבִּיט עֲלֵיהֶם בְּעֵינוֹ אַחַת ו"עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו" שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם אַחַר הַנִּסָּיוֹן דַּעֲקֵדָה, דְּאָז נֶאֱמַר לוֹ "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה".

שבת־קודש פרשת משפטים, פרשת שקלים [ת]רצ"ד

---

*) נדפס בספר המאמרים – קונטרסים חלק ב עמוד 560 ואילך.

1) במאמר הקודם. מאמר זה הוא המשך לשני המאמרים שלפניו.

א. אין צורך (לומר).

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

ש"פ שלח, בסעודת היום[2]

א. בוועליז היה מלמד, ר' ישראל דוב, משכיל ועובד, עוסק בעבודה שבלב באריכות כמעט בכל יום. בשעת התפלה היה מנגן ובעל בכי, ולפעמים היתה תפלתו ברעש שהרעידה את השומעים. בטבעו היה שמח, ומרגלא בפומי': חסיד הוא טוב, כאשר יש לו הוא מרוצה, כאשר אין לו הוא שוב מרוצה.

הר' ישראל דוב היה תלמידו של החסיד ר' משה דוב מוועליז. החסיד ר' משה דוב היה מהאברכים שהכירו את הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, ורוב שנותיו ועיקרן היה אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק", ואחר כך היה מקושר לכ"ק דודי זקני הרה"צ הרי"ל, ואחריו היה מקושר להוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש.

החסיד הר' משה דוב היה ידוע בין החסידים בגודל ידיעתו בדא"ח ולבעל עבודה ובעל מדות תרומיות, חסיד מתוך עמל ויגיעה. היה מרגלא בפומי': אם רוצים להרוויח מוכרחים להתייגע. הוא היה אומר, בשעת ההתוועדות שהיה מדבר אודות תיקון המדות: מאמר העולם[3] פשוט נבילה בשוק ואל תצטרך לבריות, מדות רעות הן כמו נבילה. בידים לא צריכים לנגוע בזה, אלא לנער כמו שמנערים את הבוץ הנדבק בנעלים. זה פירוש 'פשוט נבילה בשוק', אם אתה בעצמך לא תעשה זאת, יעשה לך זאת השני. זהו 'ואל תצטרך לבריות', אם "ואל", אם אתה בעצמך לא תזרוק את הנבילה את המדות הרעות, תצטרך לבריות, תצטרך שאחרים יעשו לך זאת.

פעם אמר ר' משה דוב לר' ישראל דוב: אינני יודע מה נעשה אתכם, אתם מתייגעים ומתייגעים, אתם לומדים ומתפללים, אתם מנגנים בהתעוררות, מוחה כפיים, רוקע ברגלים, ולבסוף אתם עומדים על מקום אחד, אותו אחד כפי שהיה אתמול ושלשום. אינני יודע מדוע אצלכם הדבר כך שבפועל ממש אין שום דבר. כשאנחנו היינו אברכים לא היינו זזים מהמקום עד שמהסכם שמהתפילה נעשה דבר של פועל ממש.

ב. הכרתי את הר' ישראל דוב ושמעתי את תפלתו. בפעם האחרונה שראיתיו הייתי כבן י"ב שנה, וכהיום הנני ת"ל עוד זוכר את המחזה שראיתי בבית הכנסת במנין הקטן שהתפלל שם, את בכיותיו ואת ניגוניו בשפיכת הנפש.

ג. הכרתי את בנו החסיד ר' חיים וועליזער שהיה סוחר עצים והיה מפליג לריגא. היה בעל עסק חסידי והרבה שמעתי ממנו אודות אביו החסיד.

ד. החסיד ר' מאיר מרדכי צערנין היה כמה שנים מלמד בעיר וועליז וסיפר לי הרבה ענינים מהר' ישראל דוב.

ה. החסיד ר' ישראל נחמן הכהן מאריאסין[4] היה כמה שנים בוועליז מלמדו של ר' דובער צוקרמן – ברלין – וסיפר הרבה אודות הר' ישראל דוב.

ו. הר' ישראל דוב היה מהאברכים שהתחנכו בימי נשיאותו של הוד כ"ק אדמו"ר "צמח צדק", והיה ממקושרי הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש.

ז. הוד כ"ק אדמו"ר הזקן הכביד על עדת החסידים בעניני צדקה, שהיה שולח שד"רים בשביל: א) החזקת רבותינו באה"ק ת"ו. ב) פדיון שבוים (שלא פרעו לבעלי האחוזות בעד החזקת קרקעות ובתי ריחיים ובתי מלון בפרשת דרכים. ג) החזקת בני תורה, ועוד ועוד.

ח. אחד מהחסידים התאונן לפני הוד כ"ק רבנו הזקן שאין לו חיות בלימוד ובעבודה שבלב, לומדים ומתפללים אבל בלי חיות.

והשיב לו כ"ק רבנו:

מה החידוש, אם משתמשים במותרות, אוכלים לחם לבן בימי החול. מי שחושב שמצד מצבו יכול לאכול לחם לבן גם בימי החול, עליו לאכול לחם שחור ואת היתרה עד ללחם לבן – לתת לצדקה.

ט. אחד מחסידי הוד כ"ק רבנו הזקן שהיה עסקו סוחר בכלים שונים בחצרות בעלי האחוזות בכל ימי השבוע, ועל שבת קודש היה חוזר לביתו, היה אומר, כשהרויח יותר מכפי הרגיל היה בטוח שכאשר יבוא לשבת קודש לביתו ימצא שד"ר מכ"ק רבנו או מכתב ממנו בשביל איזו החזקה, והיה בשמחה גדולה שהשי"ת זיכה אותו שיוכל למלא פקודת כ"ק רבנו בענין ההחזקה.

2) מיומנו של כ"ק מו"ח אדמו"ר.

3) עיין פסחים קיג, א.

4) מחונכי הר"ה מפאריטש. בסוף ימיו מהמכניסים ליחידות אצל כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע. ראה תורת שלום ס' השיחות ע' 123.

אגרות קודש

ב"ה, ז' שבט תש"י
ברוקלין

ידידי הרב וו"ח אי"א מוה"ר צמח שי'

שלום וברכה!

במענה על כתבו, יעזרם השי"ת לקבל בקרוב רשיון הכניסה לארצה"ב ויחזק את בריאות כולם ויתן להם פרנסה טובה בהרחבה.

נהניתי לשמוע מהצעירים האחדים יחיו הבאים אליו ללמוד, יפרוש גיני בשלומם ויגיד להם ברכתי כי יחזק השי"ת את בריאותם בריאות הוריהם ובני משפחתם וישקדו בשמירת השיעורים שלומד עמהם ידידי, ויעשו תעמולה הראוי' בין חבריהם יחיו הצעירים לבוא אל סדרי הלימוד והשי"ת יצליחם.

ידידו הדו"ש ומברכו ואת ב"ב יחיו ואת הצעירים יחיו הקובעים עתים לתורה בגשמיות וברוחניות

יוסף יצחק.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרת קודש מאת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע

תרגום חפשי מאידיש ללא אחריות כלל וכלל

חלק כד

זמן מועט לאחרי כן, נכנסו (= לבית המדרש) כמה יהודים מבוגרים וכמה אברכים, והתיישבו ללמוד כל אחד בפני עצמו. יהודים אלו נתנו לי שלום, ושאלו האם כבר טעמתי משהו. נכנסתי לשיחה עם יהודים ואברכים אלו, וראיתי שיהודים אלו הם למדנים גדולים, שמעתי מהם חידושי תורה ומאד נהניתי. בין מנחה למעריב למדו אגדה.

לראשונה בימי חיי - מספר ה'מגיד' - שמעתי כזו צורה של לימוד אגדה. למדתי בימי חיי הרבה ספרי מוסר, הרבה ספרי דרוש. אך צורה כזו של לימוד אגדה - לא שמעתי עדיין.

יהודי זה שהתפלל קודם (= תפילת שחרית, בצהריים) הלך אחרי מעריב. חרה לי היטב שלא שוחחתי איתו בעניני לימוד.

כמה מיהודים אלו (= שהיו בבית המדרש) הלכו לאחר תפילת מעריב, ואחדים נשארו בבית המדרש. הם ואני נכנסנו לחדר שני, לנוח על ספסל.

ל(=תיקון) חצות הגיע קהל ניכר, ולאחר עריכת תיקון חצות, החלו להתאסף אנשי חברת תהלים, יהודים פשוטים, בעלי חנויות, סוחרי שוק אנשי כפר, קצבים, חייטים, סנדלרים ושאר מיני בעלי מלאכות ובעלי עגלות. היה זה נעים במיוחד לשמוע כיצד אומרים הם תהלים בחמימות, גם תפילתם שונה מהתפילה באיזורינו.

שלושה שבועות התעכבתי בעיירה זו. הייתי מעורה עם בני תורה אלו, הם היו אומרים לי את חידושי התורה שלהם, ואני אמרתי להם את חידושי התורה שלי.

שם - בעיירה זעסלוב - שמעתי בצורה מפורטת יותר אודות הצדיק והגאון הגדול הבעל־שם־טוב. וכפי שנודע לי, הרי כל היהודים האלו בני התורה ואפילו היהודים הפשוטים, הם תלמידיו של הבעל־שם־טוב, וכפי שהם נקראים בלשונם, "חסידיו" של הבעל־שם־טוב.

פעם אחת, נהייתה המולה בבית המדרש. הגיעו שני שלוחים מרבם הבעל־שם־טוב. - הצדיק ר' נחמן הראדענקער, והצדיק ר' דוד פורקעס - בשליחות מצוה, עם ציווי מהבעל־שם־טוב שביום אחד יאספו ששים מטבעות זהב הנצרכים עבור "פדיון שבויים", ושתיכף ישלחו את ששים מטבעות הזהב על־ידי שליח מיוחד כי (= דבר) זה מאד דחוף.

השלוחים הגיעו תיכף לאחר שסיימו לומר את התהלים (= לפני תפילת ותיקין). כאשר שמעו (= הנוכחים) את דברי השלוחים, הרי בו במקום הכינו רשימה מכל תושבי העיר שהיו חסידי הבעל־שם־טוב, ובחרו בבית־דין שיעריך כמה אפשר לגבות מכל אחד. בית־דין זה אף מינה את הגובים שילכו תיכף לבתים לגבות את מה שהעריך בית־הדין, ומאלה שלא יהיה בידם כסף מזומן, יקחו משכון עד שיביאו כסף מזומן.

אותו יום התעכבה מאד תפילת מנין הוותיקין שבבית המדרש, אך בגלל זאת הם התפללו בכזו שמחה, עד שחשבתי ששמחה זו הרי היא כשמחתו של ר' אליעזר במס' בבא־בתרא "יהיב פרוטה לעני והדר מצלי" (= היה נותן פרוטה לעני, ולאחר מכן היה מתפלל), ועל כך היה לי קשה, הרי בכל יום יכולים הם לתת צדקה?

השלוחים וחלק מהלומדים, הלכו לטבול במקוה - כזה מנהג יש להם, "חסידים" הם נקראים שם - ובשובם החלו כל אחד בפני עצמו ללמוד משהו ולהתבונן, וארך די הרבה זמן עד שנעמדו להתפלל.

זו הפעם הראשונה בחיי - מספר ה'מגיד' - שראיתי איך מתפללים. תפילה כזו כפי שהתפלל ר' נחמן הראדענקער לא יכולתי בכלל לתאר לעצמי.

לא עברו שלש שעות, כאשר הגובים - אלו שצריכים לגבות את מה שהעריכו (= בית הדין) - הולכים כבר חזרה לבית־המדרש עם סכום הכסף, ששים מטבעות זהב, ובידם חשבון מדוייק - ממי לקחו כסף מזומן וממי לקחו משכון, וממי לוו כסף מזומן על חשבון המשכונות.

הגובים נשארו ממתינים לאנשי בית־הדין, אך היהודים חברי בית־הדין היו באמצע התפילה, והיו טרודים כל־כך בתפילה עד שהם לא שמעו ולא ראו שהגובים כבר הגיעו.

אצל אחדים מהגובים, עלה הרהור לגשת לכמה מאנשי בית־הדין ולומר להם, שהם (= הגובים) סיימו את שליחותם.

אך אחדים (= מהגובים) היו נגד זה, הם סברו שאסור לבלבל אותם (= את אנשי בית־הדין) בתפילתם, וצריכים להמתין עד שהם יסיימו את תפילתם.

הרי כל שעה יקרה - טוענים אלו הסוברים שכן צריכים לגשת כעת (= באמצע התפילה) ולהודיע שהם (= הגובים) סיימו את שליחותם, ואפשר כבר לשלוח את השליח המיוחד - רחמנות, הרי משפחה יושבת בתפיסה (= במאסר), כל רגע יקר!

שוטים שכמוכם - אומרים אלו הסוברים שאין צורך לבלבל (= את אנשי בית־הדין) באמצע התפילה - מה חושבים אתם שהרבי - הבעל־שם־טוב - אינו יודע שהסכום שביקש כבר קיים, והאם הוא צריך בכלל את כספנו, אין זה אלא שמצד אהבתו אלינו הרי הוא - הרבי (= הבעל־שם־טוב) - מזכה אותנו שגם אנו ניקח חלק במצווה הגדולה של פדיון שבויים.

תוך כדי כך, נשמע קול בכי מחדר הכניסה לבית המדרש. נשים אחדות שבעליהן לא נמצאים בביתם - אחד משמש כחייט בישוב, אחד נודד עם חבילת סחורה על פני הישובים, אחד הוא מלמד בפונדק שעל פרשת דרכים - הרי בשמעם שהרבי - הבעל־שם־טוב - שלח שלוחים לאסוף נדבה עבור (מצוה) גדולה, ואליהם (= לנשים אלו) לא הופיעו (= הגובים) לקחת נדבה, וכסף מזומן אין להם, הרי הן הביאו משכונות. היו כאלה שהביאו פמוט, היו כאלו שהביאו את גביע הקידוש וההבדלה, והיו כאלו שהביאו כרית מפוך.

לעומתם טוענים הגובים, שמלאכתם הייתה ללכת לגבות כסף מזומן או משכונות רק מאלו שהופיעו ברשימה שמסר להם בית־הדין, אבל מאלו שאינם מופיעים ברשימה, אין הם - הגובים - יכולים לקחת כסף או משכונות.

כאשר שמעו הנשים הנ"ל שבעליהם אינם מופיעים כלל ברשימה, החלו להקים כזו יללה, עד שאפילו הצדיקים ר' נחמן ור' דוד שמעו זאת, ונבהלו מאד.

בהיוודע לחברי בית־הדין שהגובים הגיעו כבר, וסיימו את שליחותם - מיהרו לסיים את תפילתם. ובהכרח - שלא ברצונם, נאלצו לקחת משכונות מנשים אלו, כי הם ידעו שמעט חסידים אלו (= שלא הופיעו ברשימה) הם עניים מרודים. ושעה לפני חצות היום, יצא שליח מיוחד - "לאטוטניק", אחד המטליא טלאים לנעליים, לעשות נעליים שלימות אינו יכול לקבל על עצמו אך הוא יכול רק להטליא טלאים, הרי הוא נקרא "לאטוטניק" - להוביל לרבי (= הבעל־שם־טוב) את ששים מטבעות הזהב עבור פדיון שבויים.

כאשר סיימו הצדיקים ר' נחמן ור' דוד - שלוחי הבעל־שם־טוב - את תפילתם, ערכו (= אנשי העיר) סעודת מצווה עבור הזכות הגדולה שהם (אנשי העיר) זכו, שהרבי - הבעל־שם־טוב - אוהב אותם כל־כך עד שזיכה אותם במצווה גדולה זו של פדיון שבויים, ובהראותו קירוב כה רב לחסידי העיר זוסלוב בשלחו אליהם את שני החסידים הצדיקים הגדולים והידועים ר' נחמן ור' דוד.

הסעודה באה לידי ביטוי בלחם שחור וכמה דגים מלוחים, מעט מלפפונים חמוצים ובקבוק "קאויט".

הם - כל החסידים - היו בכזו שמחה גדולה, עד שאי־אפשר לתאר את גדולתה של שמחה זו, ניגנו ניגונים שמחים ורקדו, היתה שם שמחה של מצוה אמיתית.

הצדיקים ר' נחמן ור' דוד, אמרו דברי תורה משלהם, וכן חזרו על דברי תורה ששמעו מרבם - הבעל־שם־טוב.

התורות (= שהשמיעו) לא היו ארוכות, אך עמוקות מאד עם הרבה דברי קבלה. לאחר כל קטע של דברי תורה ניגנו רבות.

אצלם - אצל החסידים - הניגון הוא זמן של חשבון הנפש, לאחר כל דבר תורה או לאחר כל סיפור, מנגנים הם ניגון, ובזמן הנגינה שקועים הם בכל עצמותם ברעיון היוצא מדבר התורה או מהסיפור שהם שמעו.

כאשר אחזו בסיום הסעודה, החל הצדיק ר' נחמן לדבר בעניין זה שהנשים בכו וביקשו שגם מהן יקחו עבור הנדבה שהרבי (= הבעל־שם־טוב) העריך שחסידי זוסלוב צריכים לתת.

הרבי - אומר הצדיק ר' נחמן - מייקר מאד את היהודים הפשוטים, היהודי הפשוט עם פרק התהלים שאומר בתמימות, באהבת ישראל התמימה שיש לו, נושא חן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה יותר מאשר הצדיקים הגדולים.

על הצדיקים הגדולים - אומר הצדיק ר' נחמן בשם הרבי הבעל־שם־טוב - כתוב "וסביביו נשערה מאד - מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה", אך עם היהודים הפשוטים הרי "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו", לא משנה איך הוא (= היהודי הפשוט) עושה, העיקר שהוא עושה באמת, והרי זה קורת רוח להקב"ה.

באיזו אמת עמוקה - אומר הצדיק ר' נחמן - בכו נשים אלו, חפצן היה שגם בעליהן יהיו כלולים בהערכה הכספית עבור המצוה הגדולה של פדיון שבויים.

אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע כרך ג' עמודים קנו־רעט
שמועות וסיפורים חלק ג עמודים 1־186.
הוגהה על פי צילום כתב יד קודש. הסיום חסר

פרשת וארא

ו ב וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי
יְהוָה: ג וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב
בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם: ד וְגַם
הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ
כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ: ה וְגַם I
אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי: (לוי)
ו לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם
מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה
וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים: ז וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם
וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת
מִצְרָיִם: ח וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה:
ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ
אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה: פ (ישראל)
י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יא בֹּא דַבֵּר
אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיְשַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאַרְצוֹ: יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה
וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם: פ יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה
מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ג עמ' 860 – מתוך 'התקשרות')

וָאֵרָא: אֶל הָאָבוֹת (רַשִׁ"י)

מַה מוֹסִיף רַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל לְשׁוֹן הַכָּתוּב?

אֶלָּא רְצוֹנוֹ שֶׁל רַשִׁ"י לוֹמַר לָנוּ שֶׁהַהִתְגַּלּוּת הָאֱלוֹקִית אֶל אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֹא הָיְתָה בִּגְלַל מַעֲלָתָם הַפְּרָטִית שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם, כִּי־אִם מִשּׁוּם שֶׁהֵם הָיוּ אָבוֹת הָאֻמָּה. הֵם, הָאָבוֹת, מָסְרוּ אֶת כָּל מַה שֶׁקִּבְּלוּ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם.

שני יד אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר
יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
רְאוּבֵן: טו וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין
וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן:
טז וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת
וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֵׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:
יז בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם: יח וּבְנֵי קְהָת
עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ
וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: יט וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם: כ וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־
יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־
מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:
כא וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי: כב וּבְנֵי עֻזִּיאֵל
מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי: כג וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־
אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה
וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־
אִיתָמָר: כד וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי: כה וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־
לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס
אֵלֶּה רָאשֵׁי אָבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם: כו הוּא
אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם: כז הֵם
הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: כח וַיְהִי
בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ' 44)

וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה (ו, כ)

הַפָּסוּק מַדְגִּישׁ אֶת מַעֲלָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁנּוֹלַד מִיִּחוּד נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר. דְּהִנֵּה מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁאִסּוּרֵי עֲרָיוֹת מוֹרִים עַל יִחוּדִים נַעֲלִים בְּיוֹתֵר (כְּיִחוּד זְעֵיר־אַנְפִּין וּמַלְכוּת, הַנִּקְרָאִים אָח וַאֲחוֹת), וְלָכֵן נֶאֱסְרוּ, כִּי גִּלּוּי אוֹרוֹת נַעֲלִים אֵלּוּ בָּעוֹלָם עָלוּל לִגְרֹם נֵזֶק, וּכְדֻגְמַת הַמַּבִּיט בַּשֶּׁמֶשׁ לְלֹא מָגֵן (וְהָאִסּוּר הוּא לְכֻלָּם לְשֶׁוָה, "תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם"). אַךְ לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה, לִפְנֵי שֶׁנֶּאֱסְרוּ יִחוּדִים אֵלּוּ, אֵין בָּהֶם פְּגָם לְמִי שֶׁמִּסְגֵּל לְקַבֵּל אוֹרוֹת נַעֲלִים אֵלּוּ; וְאַדְרַבָּה, זוֹהִי מַעֲלָה עֲבוּרוֹ.

שלישי כט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה
דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי
דֹבֵר אֵלֶיךָ: ל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי
עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה: פ
ז א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים
לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ: ב אַתָּה תְדַבֵּר
אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־
פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ: ג וַאֲנִי
אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־
מֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: ד וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה
וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי
אֶת־עַמִּי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים
גְּדֹלִים: ה וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי
אֶת־יָדִי עַל־מִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִתּוֹכָם: ו וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֹתָם כֵּן עָשׂוּ: ז וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן
בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 35)

וַאֲנִי אַקְשֶׁה (ז, ג)

וְתַכְּירוּ אֶת גְּבוּרוֹתַי (רַשִׁ"י)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי הַמַּכּוֹת בָּאוּ לְהַעֲנִישׁ אֶת הַמִּצְרִים ("וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי"), וְכֵן כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁיֵּשׁ אֱלֹקִים; וּמַדּוּעַ אוֹמֵר שֶׁבָּאוּ גַּם לְלַמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הָעוֹלָם נִבְרָא בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וּמוּבָן אֵפוֹא, שֶׁכָּל מְאֹרָע וּמְאֹרָע הוּא בִּפְנִימִיּוּת "בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל". וְאַף כָּאן: הַמַּטָּרָה הָעִקָּרִית שֶׁל הַמַּכּוֹת אָמְנָם הָיְתָה בִּיחַס לְמִצְרַיִם, אֲבָל בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַטָּרָה נוֹסֶפֶת בִּיחַס לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

רביעי ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:
ט כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת
וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־
פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין: י וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה
וַיַּעֲשׂוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־
מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין:
יא וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ
גַּם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן: יב וַיַּשְׁלִיכוּ
אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן
אֶת־מַטֹּתָם: יג וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם: טו לֵךְ אֶל־
פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ
עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַّטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח
בְּיָדֶךָ: טו וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים
שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי
בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה: יז כֹּה אָמַר
יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה |
בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהְפְּכוּ
לְדָם: יח וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר
וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר: ס
יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח
מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם |
עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה
מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וּבָעֵצִים וּבָאֲבָנִים: כ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
כַּאֲשֶׁר | צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם
אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ
כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם: כא וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־
בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם
לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: כב וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם
וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה: כג וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ
גַּם־לָזֹאת: כד וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר
מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי הַיְאֹר:
כה וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת יְהוָה אֶת־
הַיְאֹר: פ כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי
וְיַעַבְדֻנִי: כז וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף

אֶת־כָּל־גְּבוּלֶךָ בַּצְפַרְדְּעִים: כח וְשָׁרַץ הַיְאֹר
צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ
וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ
וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ: כט וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ
יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים: **ח** א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת
עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים
עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ב וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי
מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדַּע וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
ג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־
הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ד וַיִּקְרָא פַרְעֹה
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר
הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם
וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר
עָלַי לְמָתַי | אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ
לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר
תִּשָּׁאַרְנָה: ו וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן
תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ' 56)

וַיִּבְלַע מַטֵּה אַהֲרֹן (ז, יב)

מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה (רַשִׁ"י)

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי עוֹסֵק בְּהַשְׁפָּעָה עַל יְהוּדִי אַחֵר, יֵשׁ לִפְעָמִים מַצָּב שֶׁבּוֹ עָלָיו 'לִשְׁבּוֹר' וּלְבַטֵּל אֶת הַזּוּלַת, עַד כְּדֵי 'בְּלִיעָה' – הַעֲלָמָה מֵחְלֶטֶת שֶׁל מְציאוּתוֹ. אַךְ פְּעֻלָּה זוֹ דּוֹרֶשֶׁת שְׁנֵי תְּנָאִים. א. מַטֵּה אַהֲרֹן – מִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּדֶרֶךְ זוֹ חַיָּב לִהְיוֹת חָדוּר כָּל כֻּלּוֹ בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, כְּאַהֲרֹן הַכֹּהֵן. ב. מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה - יֵשׁ לַעֲשׂוֹת זֹאת מִתּוֹךְ אִפּוּק, כְּמַטֶּה דּוֹמֵם, וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס וְהִתְרַגְּשׁוּת.

חמישי ז וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ
וּמֵעַמְּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה: ח וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר
הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה: ט וַיַּעַשׂ יְהוָה
כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־
הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת: י וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרָם
חֳמָרָם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ: יא וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה
הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה: **ס** יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר
אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ
וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: יג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט
אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי
הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: יד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים
בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי
הַכִّנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: טו וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־
פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה
וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: **ס** טו וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי
פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר
יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: יז כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ
אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ
וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הָעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי מִצְרַיִם אֶת־
הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ: יח וְהִפְלֵיתִי
בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ
לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ' 317)

כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (ח, יח)

לִפְעָמִים פּוֹגְשִׁים יְהוּדִי שֶׁבְּגָלוּי וּבְחִיצוֹנִיּוּת הוּא יָרוּד בְּתַכְלִית, "בְּקֶרֶב הָאָרֶץ". מְלַמְּדֵנוּ שֵׁם פָּרָשָׁתֵנוּ, 'וָאֵרָא', הַכּוֹלֵל אֶת כָּל עִנְיְנֵי הַפָּרָשָׁה: לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁנִּתָּן לְקָרְבוֹ לַתּוֹרָה, וְאַף לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, אֶלָּא אֶפְשָׁר לִפְעֹל שֶׁיִּהְיֶה אֶצְלוֹ בְּחִינַת רְאִיָּה, כְּאִלּוּ רוֹאֶה אֶת עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה בְּעֵינָיו מַמָּשׁ.

ששי ט וְשַׁמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה
הָאֹת הַזֶּה: כ וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד
בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָעָרֹב: כא וַיִּקְרָא פַרְעֹה
אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם
בָּאָרֶץ: כב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי

תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח
אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ:
כּוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֵינוּ: כּוּר וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם
בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ
בַּעֲדִי: כּוּח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ
וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו
וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי
שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה: כּט וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם
פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה: ל וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר
מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא
נִשְׁאַר אֶחָד: לא וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם
הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: **פ ט** א וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:
ב כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם:
ג הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר
כָּבֵד מְאֹד: ד וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין
מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר:
ה וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה
הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ: ו וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד: ז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה
לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב
פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: **פ** ח וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם
פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:
ט וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה
עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: י וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן
וַיַּעֲמֹדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה
וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:
יא וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי
הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם:
יב וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: **ס** יג וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים
שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: יד כִּי | בַּפַּעַם הַזֹּאת
אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבֶּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ
וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ:
טו כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־
עַמְּךָ בַּדֶּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ: טז וְאוּלָם בַּעֲבוּר
זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן
סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כב עמ' 44)

וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה (ט, ז)

לִפְעָמִים מְגָרֶה הָאָדָם אֶת יֵצֶר הָרַע יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהַיֵּצֶר רוֹצֶה מִצַּד עַצְמוֹ. אֲפִילוּ הַשֵּׂכֶל שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית אוֹמֵר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שְׁטוּת וּמַזִּיק לְעַצְמוֹ, אֲבָל מִצַּד הַכַּבְדוּת שֶׁל הַ'פַּרְעֹה' שֶׁבְּלִבּוֹ הוּא מְגָרֶה אֶת יֵצֶר הָרַע גַּם כַּאֲשֶׁר הַיֵּצֶר מִצַּד עַצְמוֹ אֵינוֹ חָפֵץ בְּכָךְ. וּכְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִים, שֶׁלִּפְעָמִים אָדָם אֵינוֹ עוֹמֵד בְּנִסָּיוֹן וְהוּא מְמַלֵּא אֶת תַּאֲוָתוֹ, וּלְאַחַר מִכֵּן יֵשׁ לוֹ רֶגֶשׁ שֶׁל הֵפֶךְ שְׁבִיעוּת רָצוֹן, כֵּיוָן שֶׁאַפִּלּוּ הַיֵּצֶר אֵינוֹ מְרַצֶּה מִכָּךְ שֶׁשָּׁמְעוּ אֵלָיו.

שביעי יא עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם:
יב הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר
לֹא־הָיָה כָּמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־
עָתָּה: יג וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־
אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־
יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם
הַבָּרָד וָמֵתוּ: כ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי
פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־
הַבָּתִּים: כא וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה
וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: **פ**
כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־

הַשָּׁמַיִם וַיְהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם
וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: כו רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד:
כז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי
הָרְשָׁעִים: כח הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת
אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן
לַעֲמֹד: כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר
אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד
לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ:
ל וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי
יְהוָה אֱלֹהִים: לא וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי
הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל: לב וְהַחִטָּה
וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה: לג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה
מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה
וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה:
לד וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת
וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו: לה וַיֶּחֱזַק
לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ
וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ.
אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא
וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי
עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.
יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר,
וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן
כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן
בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

קכ"א פסוקים, גיבעו"ל סימן. יעיא"ל סימן.

ספר שני מפטיר ט וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־
שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: י עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת
הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: פ יא וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ
עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: יב וּשְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָّמֶן לַפַּר הָאֶחָד
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לָאַיִל
הָאֶחָד: יג וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה
לַיהוָה: יד וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר
וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יַיִן
זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
טו וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת
הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ: ס

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לקריאה בציבור ולשמו"ת

בישעיהו פרק סו

סו א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: ב וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי: ג שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בִדְרָכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: ד גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגֻרֹתָם אָבִיא

שי למורא

א) הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, כְּלוֹמַר, מִן הַשָּׁמַיִם תְּבֹאנָה הַגְּזֵרוֹת עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ בְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסְאוֹ תֵּצֵאנָה הַגְּזֵרוֹת מִלְּפָנָיו. **וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי,** כְּלוֹמַר, כָּל הָעוֹלָם הוּא שֶׁלִּי וּבִרְשׁוּתִי. **אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי,** אִם־כֵּן מַה שַּׁיָּךְ לִבְנוֹת לִי בַּיִת וּמְקוֹם מְנוּחָה. **ב) וְאֶל זֶה אַבִּיט,** אַף־עַל־פִּי שֶׁהַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וכו', אַבִּיט וְאָשִׂים עֵינַי אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ. **וְחָרֵד עַל דְּבָרִי,** מְזַדְּרֵז לַעֲשׂוֹת אֶת מִצְוֹתַי. **ג) שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה אִישׁ,** כְּלוֹמַר, קָרְבְּנוֹת הָרְשָׁעִים אֵינָם מְקֻבָּלִים לְפָנַי, וְהַשּׁוֹחֵט אֶת הַשּׁוֹר לְקָרְבָּן אֵין קָרְבָּנוֹ מְרֻצֶּה לְפָנַי, וְעוֹד נֶחֱשָׁב כְּאִלּוּ מַכֵּה אִישׁ. **זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עוֹרֵף כֶּלֶב,** אִם הֵבִיא שֶׂה לְקָרְבָּן, הֲרֵי הוּא נֶחֱשָׁב לְפָנַי כְּאִלּוּ עוֹרֵף כֶּלֶב. **מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם חֲזִיר,** אִם הוּא מַעֲלֶה קָרְבַּן מִנְחָה, הֲרֵי הוּא נֶחֱשָׁב כְּאִלּוּ הֶעֱלָה דַּם חֲזִיר. **מַזְכִּיר לְבוֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן,** אִם הוּא מַקְטִיר לְבוֹנָה, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ מֵבִיא דָּבָר אָוֶן. "מְבָרֵךְ", מֵבִיא מַתָּנָה, כְּמוֹ "קַח נָא אֶת בִּרְכָתִי" (בראשית לג,יא). **ג) גַּם הֵמָּה בָּחֲרוּ בִּדְרָכֵיהֶם,** כְּלוֹמַר, הוֹאִיל וְגַם הֵם בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם הָרָעִים מִתּוֹךְ רְצוֹן, וְלֹא שֶׁכָּךְ הִזְדַּמֵּן לָהֶם . **ד) אֶבְחַר**

עטרת מרים

א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי אֵינִי צָרִיךְ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּכֶם **וְהָאָרֶץ הֲדֹם** עֲנִין שֶׁרְפִרַף **רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם** תִּרְצוּ לְיַחֵד בְּעֵת **מְנוּחָתִי** לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתִי, אֵינוֹ בְּדֵאי לִי: **ב וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה** שָׁמַיִם **וְהָאָרֶץ יָדִי עָשָׂתָה** וְרַק אַחֲרֵי כֵן **וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה** שָׁמַיִם וְהָאָרֶץ, **וְאֵינָם** קְדוּמִים כְּמוֹנִי **נְאֻם־יְהוָה** וְעִם שֶׁאֲנִי רָם עַל רָמִים, **עַם כָּל זֶה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי** וּנְכֵה־רוּחַ שֶׁרוּחוֹ נִשְׁבֶּרֶת בַּעֲבוּר הַצַּעַר **וְהַיָּגוֹן, וּבְכָל זֹאת וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי** נִזְהָר לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹלִי: **ג אֲבָל** עַתָּה אֵין לִי חֵפֶץ בָּכֶם, שֶׁהֲרֵי **שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר** הוּא **מַכֵּה־אִישׁ** אֶת בְּעָלָיו שֶׁל הַשּׁוֹר וּגְזֵלוֹ מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ **זוֹבֵחַ הַשֶּׂה** דּוֹמֶה לְפָנַי כְּעֹרֵף **כֶּלֶב** וְהַמַּעֲלֵה **מִנְחָה** הֲרֵי הוּא לְפָנַי כְּדַם־**חֲזִיר** **מַזְכִּיר** וְהַמַּקְטִיר **לְבֹנָה מְבָרֵךְ** אוֹתִי **אָוֶן** בִּתְשׁוּרַת אוֹנֶם, **גַּם־הֵמָּה** שֶׁשּׁוֹחֲטִים הַשּׁוֹר וְזוֹבְחִים הַשֶּׂה, **גַּם הֵמָּה** כְּמוֹ עוֹרֵף כֶּלֶב וּמַעֲלֵה דַּם חֲזִיר הוֹאִיל כִּי **בָּחֲרוּ בִּדְרָכֵיהֶם** וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם **נַפְשָׁם חָפֵצָה: ד לָכֵן גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם** לְהִתְעוֹלֵל בָּהֶם בַּהֲבָאַת הָרָעוֹת **וּמְגֻרֹתָם** וְדָבָר אֲשֶׁר הֵם יְרֵאִים **אָבִיא לָהֶם** יַעַן בַּעֲבוּר **קָרָאתִי** אֲלֵיהֶם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים לְהַזְהִירָם לְיַשֵּׁר דַּרְכָּם **וְאֵין עוֹנֶה** לְיַשֵּׁר **דַּרְכּוֹ דִּבַּרְתִּי**

לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי
וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר
לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ: ה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה
הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם
שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד
יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחָתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ:
ו קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל
יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו: ז בְּטֶרֶם
תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֶבֶל לָהּ
וְהִמְלִיטָה זָכָר: ח מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי
רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל הָאָרֶץ בְּיוֹם אֶחָד
אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־
יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ: ט הַאֲנִי אַשְׁבִּיר
וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי
הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ: י שִׂמְחוּ
אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ
שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים
עָלֶיהָ: יא לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשַּׁד
תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז
כְּבוֹדָהּ: יב כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי

עטרת מרים

וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ: ה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה אַתֶּם הַצַּדִּיקִים הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ בֶּאֱמֶת, אָמְרוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל הַצְּבוּעִים שֶׁמִּתְדַּמִּים שֶׁהֵם אֲחֵיכֶם וְהֵם בֶּאֱמֶת שֹׂנְאֵיכֶם הַשּׂוֹנְאִים אֶתְכֶם מְנַדֵּיכֶם וּמְנַדִּים אֶתְכֶם, אֵלֶּה אוֹמְרִים לָכֶם לֵאמֹר רַק לְמַעַן בַּעֲבוּר פִּרְסוּם שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה עַל יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת, מֵשִׁיב לָהֶם הַנָּבִיא, לֹא כֵּן הוּא בְּדִבְרֵיהֶם כִּי בְּעֵינֵינוּ וְנִרְאֶה בִשְׂמִחַתְכֶם וְהֵם הָרְשָׁעִים יֵבֹשׁוּ וְיִרְאוּ כִּי לֹא יִרְצֶה ה' בְּחוֹנֵף רַק בַּעֲבוֹדַת הַלֵּב בֶּאֱמֶת, וְכָךְ בָּא כָּבוֹד לַה': ו אָז לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ יֵצֵא קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר יְרוּשָׁלַיִם עַל גּוֹג וּמָגוֹג קוֹל מֵהֵיכָל יֵצֵא קוֹל יְהוָה הַיּוֹצֵא לָאֵיתָן עַל עכו"ם וכו' מְשַׁלֵּם ה' גְּמוּל לְאֹיְבָיו וְגִלְחָם בַּגּוֹיִם: ז עַל צִיּוֹן יֵאָמַר בְּטֶרֶם תָּחִיל מַתְחִילִים בְּאִבֵּי לֵידָה כְּבָר יָלְדָה יִתְקַבְּצוּ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּטֶרֶם יָבוֹא חֶבֶל לָהּ שֶׁהִיא מִלְּחֲמוֹת גּוֹג וּמָגוֹג וְהִמְלִיטָה הַלֵּידָה זָכָר וְאָז יַתְחִיל הַקִּיבּוּץ הַגָּדוֹל הַכְּלָלִי: ח מִי־שָׁמַע פֶּלֶא כָּזֹאת מִי רָאָה פֶּלֶא כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל הַאם מֵעוֹלָם בָּא חִיל יוֹלֶדֶת לְכָל נְשֵׁי אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד הַאם מֵעוֹלָם אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ כּוּלָּם כְּאֶחָד יָצְאוּ מִמְּקוֹם גָּלוּתָם וּבָאוּ לְצִיּוֹן: ט הַאֲנִי אַשְׁבִּיר אָבִיא אֶת אִשָּׁה עַל הַמַּשְׁבֵּר - מְקוֹם מוֹשַׁב הַיּוֹלֶדֶת - וְלֹא אוֹלִיד וְלֹא אֶפְתַּח רַחְמָהּ שֶׁתֵּלֵד, רוֹצֶה לוֹמַר: שֶׁמָּא אַתְחִיל בְּדָבָר וְלֹא אוּכַל לְגַמֵּר יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי בַּתְּמִיָּה אָמַר אֱלֹהָיִךְ: י אַתֶּם הַבָּאִים מִן הַגּוֹלָה שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַיִם בְּבוֹאֲכֶם אֵלֶיהָ וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ כָּל מִי שֶׁהָאֵב לִרְאוֹתָהּ בְּבִנְיָנָהּ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ בְּעֵת חוּרְבָּנָהּ: יא הִתְאַבְּלֶתֶם עָלֶיהָ לְמַעַן שֶׁתִּרְאוּ בְּשִׂמְחָתָהּ וְתֵינְקוּ מִלְּשׁוֹן יְנִיקָה וּשְׂבַעְתֶּם מִשַּׁד מִשְּׁדֵי תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצוּ תִּהְיוּ מוֹצְצִים וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז מִמִּשְׁעַנֵּגִים מִזִּיז כְּבוֹדָהּ שֶׁיִּהְיֶה אַחַר הַגְּאוּלָּה: יב כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ אַטֶּה אֶל

שי למורא

בְּתַעֲלוּלֵיהֶם, אֶבְחַר לְהִתְעַלֵּל בָּהֶם. וּמְגוּרֹתָם, מַה שֶּׁהֵם מְפַחֲדִים פֶּן יָבוֹא. יַעַן קָרָאתִי, מִשּׁוּם שֶׁקָּרָאתִי לָהֶם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים. וְאֵין עוֹנֶה, כְּלוֹמַר, אֵין מְקַבֵּל דְּבָרַי. ה) הַחֲרֵדִים אֶל דְּבָרוֹ, הַצַּדִּיקִים הַמְזַדְּרְזִים לַעֲשׂוֹת אֶת דְּבַר ה'. אָמְרוּ אֲחֵיכֶם, אִמְרוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם אֲחֵיכֶם וכו'. שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם, הַשּׂוֹנְאִים אֶתְכֶם (וּמְנַדִּים) וּמַרְחִיקִים אֶתְכֶם. לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד ה', כָּל אֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר, בְּגַלַּל פִּרְסוּם שְׁמִי בָּא כָּבוֹד לַה', כִּי אֲנִי קָרוֹב אֵלָיו וְהוּא מִתְכַּבֵּד בִּי. וְנִרְאֶה בִשְׂמִחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ, וְהַנָּבִיא אוֹמֵר לַחֲרֵדִים אֶל דְּבַר ה', לֹא כֵּן הוּא כִּדְבָרֵי פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִרְאֶה בְּעֵינֵינוּ בִּשְׂמִחַתְכֶם שֶׁלָּכֶם הַחֲרֵדִים אֶל דְּבַר ה', וְהָרְשָׁעִים הָהֵם יֵבֹשׁוּ, כִּי הָלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל. ו) קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר, קוֹל רַעַשׁ יֵצֵא אָז מֵעִיר צִיּוֹן . קוֹל מֵהֵיכָל, קוֹל מֵהַהֵיכָל הָעוֹמֵד בְּצִיּוֹן. מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו, לְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאוֹיְבָיו, הֵם גּוֹג וּמָגוֹג שֶׁיִּלְחֲמוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְיָצָא ה' וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם" (זכריה יד.ג). ז) בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה, בְּטֶרֶם תָּחִיל צִיּוֹן חֲבְלֵי הַלֵּדָה תֵּלֵד, כְּלוֹמַר יִתְקַבְּצוּ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ כְּאִלּוּ יָלְדָה אוֹתָם זֶה עַתָּה, מִבְּלִי פַּחַד וְחֲבְלֵי לֵדָה, כִּי כָּל הָאֻמּוֹת יְבִיאוּם לְתוֹכָהּ. ח) מִי שָׁמַע כָּזֹאת, מִי שָׁמַע דְּבַר פֶּלֶא כַּשְּׁמוּעָה הַזֹּאת. הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד, הַאם מֵעוֹלָם בָּאוּ חֲבְלֵי לֵדָה לְכָל נְשֵׁי הָאָרֶץ בְּיוֹם אֶחָד. אִם יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת, הַאם מֵעוֹלָם נוֹלְדָה אֻמָּה שְׁלֵמָה בְּפַעַם אַחַת. כִּי חָלָה גַּם יָלְדָה, כִּי זֶה הַפֶּלֶא נַעֲשָׂה בְּצִיּוֹן, שֶׁהַתְּכוּנָה לַלֵּדָה וְגַם הַלֵּדָה הָיוּ בְּיַחַד בְּבַת אַחַת וְיָלְדָה אֶת בָּנֶיהָ. כְּלוֹמַר, כֻּלָּם כְּאֶחָד בָּאוּ מִגָּלוּתָם לְצִיּוֹן. ט) הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד, הַאם אֲנִי אָבִיא אֶת אִשָּׁה עַל הַמַּשְׁבֵּר וְלֹא אֶפְתַּח רַחְמָהּ שֶׁתֵּלֵד. כְּלוֹמַר, וְכִי אֲנִי אַתְחִיל בְּדָבָר וְלֹא אוּכַל לְגַמֵּר. אִם אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי, אֲנִי הוּא הַמּוֹלִיד אַרְצוֹת הַגּוֹיִם עַד הַזְּמַן הַהוּא, וְאָז אֶעֱצֹר אוֹתָם מִלֵּדֶת, כִּי הַגְּרָלָה וְהַכָּבוֹד יִהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל לְבַדָּם. י) שִׂמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם, אַתֶּם הַבָּאִים מִן הַגּוֹלָה, שִׂמְחוּ עִם יְרוּשָׁלַיִם בְּבוֹאֲכֶם אֵלֶיהָ. כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ, כָּל אֵלּוּ שֶׁהִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ בְּעֵת חֻרְבָּנָהּ. יא) לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשַּׁד תַּנְחֻמֶיהָ, מַה שֶּׁהִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ הֵבִיא לָכֶם שֶׁתִּרְאוּ בְּשִׂמְחָתָהּ וְתִינְקוּ וְתִשְׂבְּעוּ מִשְּׁדֵי תַּנְחוּמֶיהָ. תָּמֹצוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם, וְתִהְיוּ מוֹצְצִים וּמִתְעַנְּגִים. מִזִּיז כְּבוֹדָהּ, מֵהַכָּבוֹד הַגָּדוֹל הַזֶּה וּמִמַּשְׁמַשׁ לָבוֹא לָהּ. יב) עַל צַד

שי למורא

תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל בִּרְכַּיִם תִּשָּׁעֲשָׁעוּ, יְכַבְּדוּכֶם הַגּוֹיִם מְאֹד. וְהַמְשִׁיל הַכָּבוֹד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהֶם כְּמוֹ שֶׁנּוֹשְׂאִים הַתִּינוֹק עַל הַזְּרוֹעַ בְּצַד הַגּוּף, וּמְשַׁעֲשְׁעִים אוֹתוֹ עַל הַבִּרְכַּיִם לְשַׂמְּחוֹ. יג) אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ, דֶּרֶךְ הָאֵם לְנַחֵם אֶת בְּנָהּ יוֹתֵר מִן הָאָב. וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ, כָּל הַתַּנְחוּמִים שֶׁלָּכֶם יִהְיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, כִּי שָׁם תִּקַּבְּלוּ הַרְבֵּה טוֹבָה וְזֶה יַחְשֹׁב לְנִחוּמִים עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ. יד) וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם, כַּאֲשֶׁר תִּרְאוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּבִנְיָנָהּ יָשִׂישׂ לִבְּכֶם. וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִּפְרַחְנָה, כְּלוֹמַר יִתְחַזְּקוּ בִּבְרִיאוּת. וְנוֹדְעָה יַד ה׳ אֶת עֲבָדָיו, אָז יֵדְעוּ עֲבָדָיו אֶת כֹּחַ גְּבוּרַת ה׳. טו) בָּאֵשׁ יָבוֹא, לְאַבֵּד אֶת חֵיל גּוֹג וּמָגוֹג. וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו, כְּלוֹמַר גְּזֵרוֹתָיו הַיּוֹרְדוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, יֵרְדוּ עֲלֵיהֶם כְּרוּחַ סוּפָה. לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ, לְהָשִׁיב לְצָרָיו גְּמוּל בְּאַף וּבְחֵמָה רַבָּה. טז) נִשְׁפָּט, מִתְּוַכֵּחַ. וְרַבּוּ חַלְלֵי ה׳, הַחֲלָלִים שֶׁיִּפְּלוּ בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג. יז) הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל הַגַּנּוֹת, הַמְזַמְּנִים עַצְמָם וּמִטַּהֲרִים עַצְמָם כְּמֵי טָהֳרָה לָלֶכֶת אֶל הַפְּסָלִים הָעוֹמְדִים בַּגַּנּוֹת. אַחַר אַחַת, קְבוּצָה אַחֲרֵי קְבוּצָה, אַחֲרֵי שֶׁנֶּמְרָה הָרִאשׁוֹנָה אֶת עֲבוֹדָתָהּ נִכְנֶסֶת הַשֵּׁנִית. בַּתָּוֶךְ, בְּאֶמְצַע הַגִּנָּה מְקוֹם מַעֲמַד הַפֶּסֶל. וְהַשֶּׁקֶץ, כָּל סוּגֵי הַשְּׁרָצִים. יָסֻפוּ, יִכְלוּ. יח) וְאָנֹכִי, וְאָנֹכִי מָה עָלַי לַעֲשׂוֹת. מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם בָּאָה, כָּל מַעֲשֶׂה וְכָל מַחֲשָׁבָה בָּאָה אֵלַי, וְהִיא תַּזְקִיקֵנִי לְקַבֵּץ אֶת כָּל הַגּוֹיִם וגו׳. וְרָאוּ אֶת כְּבוֹדִי, בְּהִלָּחֲמִי בָּהֶם בְּמַכַּת "הֶמֵק בְּשָׂרוֹ וגו׳" כַּכָּתוּב בְּנִבּוּאַת זְכַרְיָה (זכריה יד:יב). יט) וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים, פְּלֵיטִים יִנָּצְלוּ מִן הַמִּלְחָמָה בִּשְׁבִיל לָלֶכֶת לְבַשֵּׂר לָאִיִּים הָרְחוֹקִים אֶת כְּבוֹדִי אֲשֶׁר רָאוּ בַּמִּלְחָמָה. וְגַם בְּאוֹתָם פְּלֵטִים אֲשֵׁם אֶחָד מִן הָאוֹתוֹת שֶׁנִּדְּוֹנוּ חַבְרֵיהֶם בָּהֶם, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לָרְחוֹקִים שֶׁבְּמַגְּפָה זוֹ נָגְפוּ הַצּוֹבְאִים עַל יְרוּשָׁלַיִם. מוֹשְׁכֵי קֶשֶׁת, הַמְלַמְּדִים לִירוֹת חִצִּים בְּקֶשֶׁת. יט) וְהֵבִיאוּ אֶת כָּל אֲחֵיכֶם, כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ הַגּוֹיִם אֶת הַפְּלָאִים הַגְּדוֹלִים שֶׁיַּעֲשֶׂה הקב״ה בְּמַחֲנֵה

עטרת מרים

יְרוּשָׁלַיִם שָׁלוֹם הַרְבֵּה כְּנָהָר כְּמֵי נָהָר שָׁלוֹם אַטֶּה לָהּ לְבוֹא בְּמִרוּצָה וּכְנַחַל שׁוֹטֵף אֶת כְּבוֹד גּוֹיִם וְיִנַקְתֶּם עַל־צַד תִּהְיוּ יוֹנְקִים אֶת הָעוֹשֶׁר הַזֶּה עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ כְּתִינוֹק הַיּוֹנֵק שֶׁנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ עַל הַזְּרוֹעַ בְּצַד הַגּוּף וְעַל־בִּרְכַּיִם תִּשָּׁעֲשָׁעוּ מְשַׁעְשְׁעִים אוֹתוֹ: יג כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם תְּנֻחָמוּ עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיכֶם כִּי שָׁמָּה יַרְאֶה בְּכוֹדִי עֲלֵיכֶם: יד וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִּפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו: טו כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: טז כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה: יז הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַת בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה: יח וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי: יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם | פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם כִּי יִרְאוּ אֶת הָאוֹתוֹת יְמוּתוּ סָבִיב יְרוּשָׁלַיִם, לָלֶכֶת אֶל־הַגּוֹיִם הַיּוֹשְׁבִים בְּתַרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי הַמְלוּמָדִים לִירוֹת חִצִּים בְּקֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן וְאֵל הַיּוֹשְׁבִים הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ מֵעוֹלָם אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֵלֶּה הַפְּלִיטִים אֲשֶׁר בָּהֶם אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם כִּי יִרְאוּ אֶת הָאוֹתוֹת

בַּגּוֹיִם: כ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אַחֵיכֶם | מִכָּל־הַגּוֹיִם | מִנְחָה | לַיהוָה בַּסּוּסִים וּֽבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה: כא וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה: כב כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה: כד וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

שי למורא

גוֹג וּמָגוֹג, יָבִיאוּ אֶת אוֹתָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וּבַצַּבִּים,** בַּעֲגָלוֹת מְחֻפּוֹת. **וּבַכִּרְכָּרוֹת,** סוּג שֶׁל גְּמַלִּים שֶׁהֵם קַלִּים מְאֹד בַּהֲלִיכָתָם וְצוּרַת הֲלִיכָתָם כְּעֵין רִקּוּדָה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "בַּכִּרְכָּרוֹת", בְּרִקּוּדִים שֶׁל שִׂמְחָה, כְּמוֹ "וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל עֹז" (שמואל־ב ו,יד). **כ) וְגַם מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם,** גַּם מִן הָעַמִּים הַמְּבִיאִים אוֹתָם, וְגַם מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמּוּבָאִים, אֶקַּח מֵהֶם כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם שֶׁהָיוּ מְעֹרָבִים בֵּין הַגּוֹיִם בְּאֹנֶס, וּלְפָנַי גְּלוּיִים הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם שֶׁבָּהֶם, וְאֶבְרֹר אוֹתָם מֵהֶם וְיִהְיוּ מְשַׁמְּשִׁים לְפָנַי. **אָמַר ה',** וְהֵיכָן אֹמַר, "הִנְסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ" (דברים כט,כח). **כב) הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים,** קְרָאָם חֲדָשִׁים, כִּי הֵם עוֹמְדִים תָּמִיד בְּחִדּוּשָׁם כְּמוֹ שֶׁנִּבְרְאוּ וְלֹא יִבְלוּ. **וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה,** שֶׁהָאָרֶץ עוֹמֶדֶת בְּחִדּוּשָׁהּ תָּמִיד כְּמוֹ שֶׁנִּבְרְאָה וְלֹא תִּבְלֶה, אֶלָּא שֶׁתּוֹלְדוֹתֶיהָ בָּלִים. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה "דּוֹר הוֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עוֹמֶדֶת" (קהלת א,ד). **אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה,** אֲשֶׁר אֲנִי מַעֲמִידָם בְּחִדּוּשָׁם. **עוֹמְדִים לְפָנַי,** שֶׁאֲנִי סִבַּת קִיּוּמָם וַעֲמִידָתָם. **כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם,** בְּאוֹתָהּ הַטּוֹבָה שֶׁתִּהְיוּ אַתֶּם שֶׁתִּהְיֶה הַגְּאֻלָּה בִּימֵיכֶם, כֵּן יַעַמְדוּ גַּם זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם כָּל יְמֵי עוֹלָם, וְלֹא תִּגְלוּ עוֹד מֵאַרְצְכֶם כְּפִי שֶׁחָשְׁבוּ אֵלּוּ הַגּוֹיִם שֶׁבָּאוּ עִם גּוֹג לְהִלָּחֵם עַל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁחָשְׁבוּ לְהַגְלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְאַבֵּד אֶת שְׁמָם, אֶלָּא לְעוֹלָם יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם. **כג) מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ,** בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ. **וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ,** בְּכָל שְׁבוּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. **כָּל בָּשָׂר,** כָּל בְּנֵי אָדָם, וַאֲפִלּוּ שְׁאָר הָעַמִּים. **לְפָנַי,** בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. **כד) וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי,** אוֹתָם הַגּוֹיִם שֶׁיָּבוֹאוּ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַה', יֵצְאוּ מִירוּשָׁלַיִם לְעֵמֶק יְהוֹשָׁפָט, וְיִרְאוּ אֶת פִּגְרֵי מַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג שֶׁפָּשְׁעוּ בַּה' וְחָשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת כְּנֶגְדּוֹ לְהַגְלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצָם. (וְזֶה יִהְיֶה בְּתוֹךְ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים כְּשֶׁעוֹד לֹא יַסְפִּיקוּ לִקְבֹּר אֶת הַחֲלָלִים). **תּוֹלַעְתָּם,** הִרְמָה הָאוֹכֶלֶת אֶת בְּשָׂרָם. **וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה,** הָאֵשׁ הַבּוֹעֶרֶת בָּהֶם לֹא תִּכְבֶּה. **וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר,** פִּגְרֵי מַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג יִהְיוּ לְחֶרְפָּה וּלְבִזָּיוֹן בְּעֵינֵי כָּל בָּשָׂר הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה'. **כג) מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ,** בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ. **וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ,** בְּכָל שְׁבוּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. **כָּל בָּשָׂר,** כָּל בְּנֵי אָדָם, וַאֲפִלּוּ שְׁאָר הָעַמִּים. **לְפָנַי,** בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

עטרת מרים

שֶׁשָּׁמְתִּי בָּהֶם: **כ** כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ הַפֶּלֶא הַגָּדוֹל שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמָּקוֹם בְּמַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג **וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אַחֵיכֶם** | בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָרְחוֹקִים שֶׁלֹּא עָלוּ עַל אַחֵיהֶם **מִכָּל־הַגּוֹיִם** | יָבִיאוּ אוֹתָם הָעכו"ם לְ**מִנְחָה** | **לַיהוָה בַּסּוּסִים וּֽבָרֶכֶב** | בַּמֶּרְכָּבוֹת **וּבַצַּבִּים** עֲגָלוֹת מְכוּסּוֹת וְכֵן עֲגָלוֹת צָב (במדבר ז') **וּבַפְּרָדִים** הֵם הַנּוֹלָדִים מִן הַסּוּס וְהַחֲמוֹר **וּבַכִּרְכָּרוֹת** בְּרִקּוּדִים שֶׁל שִׂמְחָה **עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר** כֵּן יָבִיאוּ הָעכו"ם אֶת יִשְׂרָאֵל בִּבְגָדִים טְהוֹרִים וְנָאִים עַד **בֵּית יְהוָה:** **כא וְגַם־מֵהֶם** מֵהַמּוּבָאִים מִכָּל הַגּוֹיִם, אַף אִם מֵהֶם נִשְׁתַּבֵּחַ יִחוּסָם **אֶקַּח לִהְיוֹת לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה** כִּי לְפָנַי גָּלוּי מִי הָיָה מִמִּשְׁפַּחַת כְּהוּנָּה וּלְוִיָּה: **כב כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי** כִּי אֲנִי סִבַּת קִיּוּמָם וַעֲמִידָתָם בְּחִדּוּשָׁם **נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם** אַחֲרֵיכֶם **וְשִׁמְכֶם** כָּל יְמֵי עוֹלָם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ כִּי לְעוֹלָם לֹא יֹאבַד שֵׁם יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִגְלוּ עוֹד מֵאַרְצָם: **כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ** בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ **וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר** כָּל בְּנֵי אָדָם אֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים **לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי** בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ **אָמַר יְהוָה:** **כד וְיָצְאוּ** מִירוּשָׁלַיִם לְעֵמֶק יְהוֹשָׁפָט **וְרָאוּ** הָעכו"ם הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה' **בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי** בְּפִגְרֵי מַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג **כִּי תוֹלַעְתָּם** הָרִמָּה הָאוֹכֶלֶת בְּשַׂר הַהֲרוּגִים הֵם לֹא **תָמוּת** הַגַּם **וְאִשָּׁם** וְהָאֵשׁ הַבּוֹעֵר בָּהֶם **לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ** פִּגְרֵי מַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג **דֵרָאוֹן** לְחֶרְפָּה וּלְבִזָּיוֹן **לְכָל־בָּשָׂר:** **כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ** בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ **וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר** כָּל בְּנֵי אָדָם אֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים **לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי** בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ **אָמַר יְהוָה:**

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַّבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

י א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה
כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן
שִׁתִּי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ: ב וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי
בִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בְּמִצְרַיִם
וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי
יְהוָה: ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד־מָתַי
מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: (לו) ד כִּי
אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מֵבִיא מָחָר
אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ: ה וְכִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְלֹא
יוּכַל לִרְאֹת אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל | אֶת־יֶתֶר
הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד וְאָכַל אֶת־
כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה: ו וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ
וּבָתֵּי כָל־עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־
רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הֱיוֹתָם
עַל־הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם
פַּרְעֹה: (ישראל) ז וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו
עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח אֶת־
הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם
תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם: ח וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה
וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ

אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִי וָמִי הַהֹלְכִים: ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבְבְנוֹתֵינוּ בְּצֹאנֵנוּ וּבְבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־יְהוָה לָנוּ: י וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם: יא לֹא כֵן לְכוּ נָא הַגְּבָרִים וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי אֹתָהּ אַתֶּם מְבַקְּשִׁים וַיְגָרֶשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי פַרְעֹה: ס

אגרות קודש

ב״ה, כ״ד טבת, תשכ״ב
ברוקלין, נ. י.

יום ההילולא של אדמו״ר הזקן בעל התניא והשולחן ערוך,
הרה״ח אי״א נו״נ רב פעלים בעל מדות בנש״ק וכו׳
מוהרי״צ שליט״א
אחדש״ת.

מאשר הנני קבלתי היום: ספר עץ חיים ג׳ חלקים, מבוא שערים ושער ההקדמות, אשר השגחה העליונה זיכתו והצליחתו להו״ל, מתאים לגודל הכרח ודרישת השעה, לגלות זאת החכמה, וכדברי האריז״ל החי הידועים, הובאו ומבוארים באגרת הקדש לרבנו הזקן, בעל ההילולא, ובקונטרס עץ החיים לכ״ק אדמו״ר (מוהרש״ב) נ״ע, אביו של כ״ק מו״ח אדמו״ר,

ת״ח ת״ח על המשלוח, אשר בודאי גם מהמו״ל ע״י כת״ר להבא ישלח לכאן ות״ח מראש.

אף שאתאפק לא אוכל מלהעיר על הפליאה והתמי׳ הכי גדולה, שאינו מובא ומוזכר כלל בהערות המו״ל ספרי כ״ק רבותינו נשיאי תורת חב״ד, אף שבודאי ידוע שביארו בדבריהם כו״כ מכתבי האריז״ל [מקצתם עכ״פ - צוינו ומובן ומקומם ג״כ ממפתח לתורה אור ולקוטי תורה של רבנו הזקן, ספר שערי אורה לבנו ומ״מ כ״ק אדמו״ר האמצעי, ספר המצות לנכדו ומ״מ חותנו כ״ק אדמו״ר הצמח צדק].

ואם בכלל ביארו חכמינו ז״ל גודל הענין דאזנים לקופה, עאכו״כ כשהמדובר בבאורים דתוכן הדברים. וביתר שאת - בנוגע לספרי קבלה, וע״פ ציווי הבעש״ט בזהירות מיוחדה בלימוד האמור (הובא בשרש מצות התפלה סו״פ ב׳ לאדמו״ר הצ״צ, יעו״ש).

מובן שאין כוונתי לצעוק על העבר ועאכו״כ לא בתור טענה, כי אם במקום שנוגע הענין לעתיד, שהרי - בהקדמת המו״ל שמכינים לדפוס עוד מכתבי האריז״ל.

כן עלי עוד להוסיף, ובהמשך דענין אזנים לקופה, שמהנכון במאד למלאות ההערות ומראה מקומות לעוד כתבי האריז״ל, ומפרשיו המקובלים, ככל האפשרי, ולכל לראש - לכלול בהם המצוין בהגהות וביאורים לעץ חיים, הוצאת ורשא תרנ״א, ועד״ז בכתבי האריז״ל שנדפסו בירושלים עם הגהות הרמ״מ הלפרין וכיו״ב, וגודל הענין שבהשוואת הענינים בכתבי האריז״ל, ממקום למקום, בודאי מובן וגם פשוט.

והרי ציונים ומראה מקומות לכתבי האריז״ל (על יסוד מאמר חז״ל דברי תורה וכו׳ ועשירים במקום אחר), בודאי רק תועלת וענין בהם (משא״כ בביאורים ע״ד עצמו).

בודאי מתאים למכתבי מאז, משתדל כת״ר גם בהפצת תורת הבעש״ט בכל אופן האפשרי, בכתב בדפוס ובע״פ, ויהי רצון מהשי״ת שיראה פרי טוב בעמל זה, והרי תורת הבעש״ט תלמידיו ותלמידי תלמידיו וכו׳ - היא עמלא דאורייתא אשר ע״י דחילו ורחימו סלקא ובקעא רקיעין וקיימי קדם ה׳, וכמובא בספר תניא קדישא (פרק מ׳ ושם קונטרס אחרון בתחלתו).

בכבוד ובברכה.

לוח זמנים לשבת פרשת וארא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:38	06:35	08:38	08:38	09:13	09:13	10:08	10:08	17:07	17:12	17:35	17:40	16:52	17:50
חיפה (ח)	06:40	06:37	08:38	08:38	09:14	09:13	10:08	10:08	17:06	17:12	17:31	17:37	16:41	17:47
ירושלים (ח)	06:38	06:35	08:37	08:36	09:12	09:11	10:06	10:06	17:09	17:15	17:32	17:37	16:34	17:48
תל אביב (ח)	06:40	06:37	08:38	08:38	09:14	09:14	10:08	10:08	17:05	17:11	17:33	17:39	16:50	17:49
אוסטריה, וינה (ח)	07:34	07:28	09:02	09:00	09:48	09:46	10:36	10:34	16:38	16:48	17:15	17:24	16:28	17:38
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:22	06:29	09:11	09:16	09:55	09:59	11:08	11:12	20:42	20:38	21:12	21:08	20:20	21:20
אוקראינה, אודסה (ח)	07:31	07:25	09:03	09:01	09:48	09:46	10:36	10:35	16:46	16:55	17:22	17:30	16:36	17:43
אוקראינה, דונייצק (ח)	07:08	07:02	08:36	08:34	09:22	09:20	10:10	10:09	16:13	16:22	16:50	16:58	16:03	17:12
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	07:21	07:14	08:47	08:45	09:34	09:31	10:21	10:20	16:23	16:32	17:00	17:08	16:13	17:22
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:52	07:45	09:14	09:11	10:03	10:00	10:49	10:47	16:42	16:52	17:21	17:30	16:32	17:44
אוקראינה, קייב (ח)	07:46	07:38	09:06	09:04	09:56	09:53	10:42	10:40	16:34	16:44	17:13	17:22	16:24	17:36
איטליה, מילאנו (ח)	07:54	07:49	09:29	09:27	10:13	10:11	11:02	11:01	17:18	17:27	17:50	17:58	17:07	18:11
אקוואדור, קיטו (ח)	06:22	06:23	08:51	08:53	09:22	09:23	10:24	10:26	18:30	18:31	18:53	18:54	18:13	19:03
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:04	06:10	08:51	08:56	09:33	09:36	10:45	10:48	20:07	20:04	20:36	20:32	19:46	20:44
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:39	06:47	09:28	09:34	10:16	10:20	11:31	11:34	21:14	21:09	21:48	21:42	20:52	21:55
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:21	07:17	09:08	09:07	09:48	09:46	10:39	10:39	17:16	17:23	17:46	17:53	17:03	18:05
ארה"ב, ברוקלין (ח)	07:14	07:09	08:58	08:57	09:39	09:37	10:30	10:29	17:02	17:09	17:33	17:40	16:50	17:52
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	07:14	07:10	08:59	08:58	09:39	09:38	10:30	10:30	17:02	17:09	17:34	17:40	16:50	17:52
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:54	07:49	09:36	09:34	10:17	10:15	11:07	11:07	17:34	17:41	18:06	18:13	17:22	18:26
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:16	07:13	09:18	09:17	09:53	09:52	10:47	10:48	17:51	17:57	18:18	18:23	17:38	18:33
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:54	06:51	08:51	08:50	09:27	09:26	10:21	10:21	17:13	17:19	17:42	17:47	17:00	17:58
ארה"ב, מיאמי (ח)	07:08	07:06	09:15	09:15	09:48	09:48	10:44	10:45	17:58	18:02	18:23	18:28	17:43	18:38
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	07:11	07:06	08:54	08:53	09:35	09:34	10:26	10:25	16:56	17:03	17:28	17:35	16:44	17:47
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:37	07:33	09:22	09:21	10:03	10:01	10:54	10:53	17:26	17:34	17:58	18:05	17:14	18:17
ארה"ב, שיקגו (ח)	07:11	07:07	08:54	08:52	09:35	09:33	10:25	10:25	16:53	17:01	17:26	17:33	16:42	17:45
בוליביה, לה-פס (ח)	06:16	06:20	08:56	08:58	09:28	09:31	10:35	10:37	19:12	19:11	19:37	19:36	18:53	19:45
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:33	08:25	09:51	09:49	10:42	10:38	11:27	11:25	17:15	17:26	17:55	18:05	17:06	18:19
בלגיה, בריסל (ח)	08:32	08:24	09:51	09:49	10:41	10:38	11:27	11:25	17:17	17:27	17:56	18:06	17:08	18:20
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:39	05:43	08:22	08:25	08:56	08:59	10:05	10:07	19:02	19:01	19:24	19:22	18:43	19:32
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:28	05:32	08:11	08:14	08:45	08:48	09:53	09:56	18:45	18:43	19:11	19:09	18:25	19:19
בריטניה, לונדון (ח)	07:52	07:44	09:09	09:07	10:00	09:57	10:46	10:44	16:34	16:45	17:12	17:22	16:28	17:37
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	08:09	08:00	09:19	09:17	10:13	10:09	10:57	10:55	16:33	16:44	17:15	17:25	16:27	17:41
גרמניה, ברלין (ח)	08:02	07:54	09:16	09:14	10:08	10:05	10:53	10:51	16:36	16:47	17:16	17:26	16:27	17:41
גרמניה, פרנקפורט (ח)	08:12	08:05	09:34	09:31	10:23	10:20	11:09	11:07	17:03	17:13	17:41	17:50	16:53	18:05
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:34	05:39	08:18	08:22	08:54	08:57	10:04	10:06	19:10	19:08	19:30	19:28	18:51	19:38
הודו, מומבאי (ח)	07:15	07:14	09:29	09:29	10:00	10:01	10:58	10:59	18:26	18:29	18:50	18:54	18:11	19:03
הודו, פונה (ח)	07:10	07:09	09:24	09:25	09:56	09:56	10:54	10:55	18:23	18:26	18:47	18:51	18:08	19:00
הונגריה, בודפשט (ח)	07:21	07:15	08:50	08:48	09:36	09:34	10:24	10:23	16:30	16:39	17:06	17:14	16:19	17:28
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:19	07:15	09:03	09:02	09:44	09:42	10:35	10:34	17:05	17:12	17:37	17:44	16:53	17:56
יוון, אתונה (ח)	07:37	07:33	09:26	09:25	10:05	10:03	10:57	10:56	17:37	17:44	18:07	18:14	17:25	18:25
מולדובה, קישינב (ח)	07:41	07:34	09:11	09:09	09:57	09:54	10:45	10:43	16:52	17:01	17:28	17:36	16:42	17:50

לוח זמנים לשבת פרשת וארא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:12	07:11	09:26	09:27	09:58	09:58	10:56	10:56	18:23	18:26	18:47	18:51	18:08	19:00
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:10	05:18	07:58	08:05	08:53	08:58	10:10	10:14	20:12	20:06	20:49	20:42	19:49	20:57
נפאל, קטמנדו (ח)	06:54	06:52	08:59	08:59	09:33	09:33	10:28	10:29	17:36	17:41	18:03	18:07	17:22	18:18
סינגפור, סינגפור (ח)	07:14	07:16	09:43	09:45	10:13	10:15	11:16	11:17	19:18	19:19	19:41	19:43	19:01	19:52
פולין, ורשא (ח)	07:31	07:23	08:46	08:43	09:37	09:34	10:22	10:20	16:05	16:16	16:46	16:56	15:56	17:11
פרו, לימה (ח)	05:59	06:02	08:36	08:38	09:07	09:09	10:13	10:15	18:41	18:41	19:05	19:05	18:23	19:14
צרפת, ליאון (ח)	08:13	08:07	09:46	09:44	10:31	10:28	11:19	11:18	17:32	17:41	18:07	18:15	17:21	18:28
צרפת, פריז (ח)	08:33	08:26	09:58	09:56	10:46	10:43	11:33	11:31	17:34	17:44	18:10	18:19	17:24	18:32
קולומביה, בוגוטה (ח)	06:11	06:12	08:37	08:39	09:08	09:09	10:09	10:10	18:05	18:07	18:28	18:30	17:48	18:39
קנדה, טורונטו (ח)	07:43	07:38	09:22	09:20	10:04	10:02	10:54	10:53	17:18	17:26	17:49	17:56	17:07	18:09
קנדה, מונטריאול (ח)	07:25	07:20	08:59	08:58	09:44	09:42	10:33	10:31	16:48	16:57	17:22	17:29	16:37	17:42
קפריסין, לרנקה (ח)	06:50	06:47	08:45	08:44	09:22	09:21	10:15	10:15	17:04	17:10	17:33	17:39	16:51	17:50
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	09:02	08:53	10:08	10:05	11:03	10:59	11:46	11:44	17:14	17:26	17:58	18:09	17:06	18:25
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:40	08:31	09:42	09:39	10:39	10:35	11:21	11:19	16:47	16:59	17:28	17:39	16:39	17:56
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:58	07:52	09:28	09:26	10:13	10:11	11:01	11:00	17:08	17:17	17:44	17:52	16:58	18:06
שוויץ, ציריך (ח)	08:03	07:57	09:32	09:30	10:18	10:16	11:06	11:05	17:17	17:26	17:49	17:57	17:07	18:10
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:46	06:46	09:05	09:06	09:36	09:37	10:35	10:36	18:14	18:16	18:38	18:40	17:58	18:50

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00562
22/01/2017

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים